

El Nuevo Testamento en el mixteco de Zacatepec

Zacatepec Mixtec New Testament

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

Language:
Country:
Publisher:
Copyright:
Last Updated: 2023-10-20
ID: abd6b963-9b15-449a-82c5-81bbe669ebb7
ISO: mza
ISBN:

Tutu Mate.....	4
Tutu Marku	44
Tutu Luka	68
Tutu Xuva	110
Tutu Hechos.....	140
Tutu Romanu.....	179
Tutu Corintu Nunuu	196
Tutu Corintu Uvi.....	214
Tutu Gálata	224
Tutu Efesu	230
Tutu Filipu	236
Tutu Colosa.....	240
Tutu Tesalónica Nunuu	244
Tutu Tesalónica Uvi.....	248
Tutu Timoteu Nunuu	250
Tutu Timoteu Uvi.....	255
Tutu Titu.....	259
Tutu Filemón.....	262
Tutu Hebreu.....	263
Tutu Jandiau.....	275
Tutu Petu' Nunuu.....	280
Tutu Petu' Uvi	285
Tutu Xuva Nunuu	288
Tutu Xuva Uvi.....	293
Tutu Xuva Uni	294
Tutu Juda.....	295
Tutu Apocalipsis	297

Tutu Mate

Sivi ndian kũu ñivi Jesuu taji'na (Lc. 3:23-38)

1 Ña'a kũu sivi ma ndian kũu ñivi Jesucristu, ra kũu ñivi ma racha'nu David, chi'in racha'nu Abraham. ² Abraham kũu tatá ma Isaac, ta Isaac kũu tatá ma Jacob, ta Jacob kũu tatá ma Judá chi'in ma ndra yani ra. ³ Judá kũu tatá ma Fares, chi'in Zara, ta ma ma'á vi kũu Tamar. Fares kũu tatá ma Esrom, ta ma Esrom kũu tatá ma Aram. ⁴ Aram kũu tatá ma Aminadab, ta ma Aminadab kũu tatá ma Naasón, ta Naasón kũu tatá ma Salmón. ⁵ Salmón kũu tatá ma Booz, ta ma ma'á ra kũu Rahab. Booz kũu tatá ma Obed, ta ma ma'á ra kũu Rut. Ta Obed kũu tatá ma Isaí. ⁶ Isaí kũu tatá ma rey David. Ta ma rey David chi'in ma ña kũu ñasi'i ma Urías, vikan kũu tatá ma Salomón.

⁷ Salomón kũu tatá ma Roboam, ta Roboam kũu tatá ma Abías, ta Abías kũu tatá ma Asa. ⁸ Asa kũu tatá ma Josafat, ta Josafat kũu tatá ma Joram, ta ma Joram kũu tatá ma Uzías. ⁹ Uzías kũu tatá ma Jotam, ta Jotam kũu tatá ma Acáz, ta ra'ya kũu tatá ma Ezequías. ¹⁰ Ezequías kũu tatá ma Manasés, ta Manasés kũu tatá ma Amón, ta Amón kũu tatá ma Josías. ¹¹ Josías kũu tatá ma Jeconías chi'in ma ndra yani ra, ma tiempu ña tiiin ma ndra ñu'u' ñuu Babilonia ma ndian israelita, ta kuà'an na chi'in ndra iti' tikan.

¹² Ta ora yā'a, ña tā'an na takan, tajan Jeconías kũu tatá ma Salatiel, ta Salatiel kũu tatá ma Zorobabel. ¹³ Zorobabel kũu tatá ma Abiud, ta Abiud kũu tatá ma Eliaquim, ta ra'ya kũu tatá ma Azor. ¹⁴ Azor kũu tatá ma Sadoc, ta Sadoc kũu tatá ma Aquim, ta Aquim kũu tatá ma Eliud. ¹⁵ Eliud kũu tatá ma Eleazar, ta Eleazar kũu tatá ma Matán, ta Matán kũu tatá ma Jacob. ¹⁶ Jacob kũu tatá ma Kusé, ra kũu ii ma Ndiya, ta Ndiya kũu ma'á Jesuu, ra kà'an yo ña kũu Cristu.

¹⁷ Ta takan kũu yi ña, chíyo uchi kumi ta'an ñivi ña kũu tata ma Abraham, nda kati kēta ma tiempu ña chíyo ma racha'nu David. Ta inga uchi kumi ma ndian kũu tata ma David chíyo, nda ora kēta ma kivi ña tiiin ma ndra ñu'u' ñuu Babilonia ma ndian israelita, ta kuà'an na chi'in ndra ma iti' tikan. Ta inga uchi kumi ma ndian kũu tata ra chíyo, nda ma tiempu ikan, ta nda ma ora kaku ndio ma Cristu.

Nuu kàku ma Jesucristu (Lc. 2:1-7)

¹⁸ Ma ora kaku Jesucristu, te'en kũu yi: ma Ndiya ña kũu ma'á ra, cha chā'a ña tu'un nuu ma Kusé, ña ni tanda'a ña chi'in ra. Va antea ña ndò'iin vi, yakan cha

chāku'un se'an jā'a ndatu ma Ra kũu Tati Íf Ndioo. ¹⁹ Ta ma Kusé, ra ni tanda'a chi'in Ndiya, ti iin ra va'a, ta ndaa kũu ra. Cha'a' yakan kũu yi ña, töve kũuni ra ku'va ra ña koto ma ñivi ma ña chànini ra ja'a ra. Vati ma ña kũuni ra ja'a ra, kũu yi ña, kũuni ra ndakoo xe'e ra ña. ²⁰ Ta ma ora juuni yanga chànini ra te'en, tajan iin ma tati ña jàkuu tiñu nuu ma Racha'nu, kēta yi nuu Kusé tañu ñuma'na ra, ta te'en nāka'an yi chi'in ra:

—Yo'o Kusé, ra kũu ñivi ma racha'nu David, na yū'vi-un ña ndàki'un ma Ndiya kũu ñasi'un ña, vati ma Tati Íf Ndioo jā'a ña ni koo ma se'an. ²¹ Yakan, ni koo se'an, ta ni jakunaniun ra, Jesuu. Takan ni kunani ra, vati ni jakakú ra ma ñivi ñuu ra cha'a' ma kuati jà'a na. —Takan kàti ma tati tatun Ndioo chi'in Kusé ma tañu ñuma'na ra.

²² Ndisaa ña'a takan kũu yi, ikan na jachinu ma tu'un kà'an ma Racha'nu nuu iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u ra, ti rakan te'en kà'an ra:

²³ Ma ñayoko ña takā'an kì'vi chi'in nī'iin ra'ii, ni kuku'un se'an,

ta ni jakakuan yi,
ta ma ra kũu pa'a ikan ni jakunani na yi Emanuel,
ña kũuni yi ka'an yi: ìyo Ndioo chi'in yo.

²⁴ Takan kũu ta ora ndākoo ndio ma Kusé ña kixi ra, tajan jā'a ndio ra ma takua kà'an ma tati tatun Ndioo nuu ra, ta ndāki'in ndio ra ma Ndiya chūndaka ra. ²⁵ Va vaji ndō'iin ra chi'an, va töve nī kixi ra chi'an, nda kati ya'a jì'na kaku ma ra kũu pa'a se'an, ra jākunani ma Kusé, Jesuu.

Ma ndra chito ña ka'an ña kichi iti' kàna nikandii, chànde'e ndra nuu kàndii ma ravali Jesuu

2 Ora kaku Jesuu ma ñuu nàni Belén, ña iyo kuenda ma ñu'u' Judea, ma tiempu ikan ti, ma rey Herode kũu ma ra chā'nda tiñu ma ñu'u' ikan. Tajan iin ma ndra kichi iti' kàna nikandii, ndra ya'a ga chito ña kà'an, chāa ndra ma ñuu Jerusalén, ² ta te'en chikatu'un ndra: —¿Ndanu kàndii ma ra já kaku, ña kũu rey kuenda ma ñivi judíu? Vati ndē'e ndi ña kēta ma chele ra iti' kàna nikandii, ta cha'a' yakan kũu yi, ña vāchi ndi vāchi jàka'nu ndi ra ma i'ya —kàti ndra.

³ Tajan ora chito ndio ma rey Herode ña takan chākunuu ndra chikatu'un ndra, ta ndava yū'vi ra, chi'in tandi'i ma ñivi iyo ma ñuu Jerusalén ndia. ⁴ Tajan kàna ndio ra tandi'i ma ndra sutu cha'nu ña kuxini nuu sutu, ta chi'in tandi'i ma ndra matru ña jàna'a tu'un ley Ndioo nuu ma ñivi, ta chikatu'un ndio ma rey Herode

nuu ndra, ña ndanu kùu ma nuu ni kàku ma Cristu.

⁵ Ta ndrakan te'en nàka'an ndra chi'in ra:

—Ni kàku ra ma ñuu Belén ña iyo kuenda ma ñu'u' Judea, vati te'en kà'an ma tu'un tãa ma ra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na:

⁶ Yo'o ñuu Belén, vaji ñuu vali kùun, vati ya'a ka'nu kùun tañu tandi'i ñuu iyo kuenda ñu'u' Judea,

va tañu ma ñiviun iyo ikan, ni keta iin ma ra ni kuxini, ta rakan ni jakuenda ra ma ndian kùu ñivi ñuu Israel. Takan kàti yi nuu ma tutu Ndioo —kàti ndra nuu rey Herode.

⁷ Tajan kãna xe'e ndio ma rey Herode ma ndra chito ña kã'an, ta chikatu'un kachin ndio ra nuu ndra, nda kivi kùu yi ña keta ma chele ña ndē'e ndra. ⁸ Ta ora yã'a ndio yi, tajan tãchi ndio ra ndra ma ñuu Belén, ta te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Kuà'an ndo ndakan, ta na nanduku tu'un ndo nuu ndisaa ma ñivi cha'a' ma raveli ikan. Ta ora cha nãta'an ndo ra, na kichi katitu'un ndo nui, vati juuni kùun ku-jaka'nui ra ndia —kàti rey Herode chi'in ndra.

⁹ Tajan ma ndra chito ña kã'an, kēe ndio ndra kàcha'an ndra chi'in ma tu'un ña kãtitu'un ma rey nuu ndra. Takan kuu ta ma chele ña ndē'e ndra ma iti' kãna nikandii, keta ndiko ri nuu ndra, ta endee yosonuu ri kuà'an ri nuu ndra. Ta ora chãa ndio ri ma nuu kãndii ma pa'a, tajan chũndaa ndio ri. ¹⁰ Ta ma ndra chito ña kã'an, nduva'a kuui chĩsii ndra ña ndē'e ndiko ndra ma chele ikan. ¹¹ Takan kuu ta ora kãki'vi ndio ndra ma tichi ve'e, ta ndē'e ndra ma pa'a chi'in ma Ndiya ña kuu ma'á ra. Tajan chũnandi chiti ndio ndra, ta jãka'nu ndra ra. Ta ikan jan, ta'ii'iin ndra nũna ndio ndra ma chatun vali ña nda'a ndra, ta sòkó ndra oro, kutu, chi'in takuui xiko ña nani mirra nuu ma pa'a. ¹² Va tava keta iin tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ndra ma tañu ñuma'na ndra, ña kãtitu'un yi nuu ndra, ña na tũva nuva jà'a ndra ña chikoni'i ndra ku'un ndra ma iti' nuu kichi ndra nuu iyo ma rey Herode kàti yi. Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra ñuu ndra, va inga iti'.

Nuu chinu xe'e Kusé, chi'in Ndiya, kàcha'an vi ma iti' ñu'u' Egiptu, chi'in ma pa'a se'e vi

¹³ Takan kuu ta ora yã'a ña kēe ndio ma ndra chito ña kã'an kàcha'an ndra, tajan iin tati va'a ña jà'a tiñu nuu ma Racha'nu Ndioo, keta yi nuu Kusé tañu ñuma'na ra, ta te'en nãka'an yi chi'in ra:

—Kusé, na ndetaun, ta ki'un ma raveli chi'in ma ma'á ra, ta kee ndo ku'un ndo ta kunu xe'e ndo ku'un ndo chi'in ra iti' ñu'u' Egiptu. Ta ndakan na kindoun koun, ta chikoni'i ndikoun nda kati katitu'un mai nuun. Vati ma rey Herode, ni nanduku ra ma raveli, ta ni ka'ni ra ra. —Takan kàti ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ma Kusé.

¹⁴ Tajan ndãkoo ndio ma Kusé, ta kī'in ra ma raveli chi'in ma ma'á ra, ta kēe ndio vi kàcha'an vi ma iti' ñu'u' Egiptu ma ora chanikuaa. ¹⁵ Ikan chĩyo vi, nda kati chĩyí rey Herode. Takan kuu yi, ikan na chinu ma tu'un kã'an ma Racha'nu Ndioo, jà'a iin ra kã'an chi'in

tu'un yu'u ra, ma nuu kà'an yi te'en: “Ñu'u' Egiptu kãnai ma ra se'i.” Takan kàti Ndioo, kàti ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u ra.

Herode tãchi ra ña na ka'ni na ma ndra'ii kuati

¹⁶ Takan kuu ta ora chã'a ndio ma Herode kuenda, ña jãnda'viña'a ma ndra chito ña kã'an ra, nduva'a kãyuni ra. Tajan tãchi ra ña na ka'ni ndra tandi'i ma ndra'ii kuati, ña iyo uvi kuiya iti' ninuu, ña iyo ma ñuu Belén, ta chi'in tandi'i kuariya ña iyo kuenda yi, ma naja kua kuu ma tiempu ña chã'a ma ndra chito ña kã'an ma nuu ra. ¹⁷ Ta te'en jãchinu ma ra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ña nani Jeremía ma tu'un tãa ra nuu ma tutu ra:

¹⁸ Iti' ñuu nani Ramá chĩni ma ñivi tati iin ña'a, ña nduva'a kuui chàku ña jà'a ña ya'a u'vi anima ña, ta nda'vi kũnian.

Ta ma tati ikan kuu yi ma tati Raquel, ña chàkuan cha'a' ma ndrakuati se'an.

Ta endee töve kuunian ña jãndomani na ña, vati chĩ'í ma se'an.

Takan kàti ma Jeremía.

¹⁹ Takan kuu ta ora yã'a ña chĩ'í ndio ma rey Herode, tajan iin tati ña jà'a tiñu nuu ma Racha'nu, keta yi nuu Kusé tañu ñuma'na ra ma ñuu Egiptu, ta te'en nãka'an yi chi'in ra:

²⁰ —Na ndetaun, ta ki'un ma raveli chi'in ma ma'á ra, ta chikoni'i ndikoun chi'in vi ma iti' ñu'u' Israel, ti cha kãchi'í ma ndra kũni ka'ni ra. —Takan kàti yi chi'in Kusé.

²¹ Tajan ndãkoo ndio ma Kusé, ta kī'in ra ma raveli nda'a' ma ma'á ra, ta kēe ndio vi kuà'an vi ma ñuu Israel. ²² Va ora chito ndio ma Kusé ña Arquelao se'e ma ndi Herode, kuu ra ña chà'nda ra tiñu, ma ñu'u' Judea, tiñu chàkoo tatá ra niku, ta yũ'vi ra ña ku'un ra ma tikan, va tava kãtitu'un ndiko ma Racha'nu Ndioo nuu ra ma tañu ñuma'na ra, yakan va tũva nĩ cha'an ndio ra ma iti' tikan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñu'u' Galilea. ²³ Takan kuu ta ora chãa ndio ra ma ñu'u' ikan, tajan chã'an ndio ra chàkoo ra ma iin ñuu nani Nazaret. Ña'á takan kuu yi, ikan na chinu ma tu'un ña kãtitu'un ma ndra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku, vati kà'an ndra ña ni kunani ma Cristu, iin Nazarenu, kãti ndra.

Xuva, ra jãkunduta kãtitu'un ra tu'un Ndioo tichi ku'u
(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

3 Ma tiempu ikan keta ma Xuva, ra jãkunduta, kãtitu'un ra tu'un Ndioo nuu ma ñivi tichi ku'u ma ñu'u' Judea, ² ta rakan te'en nãka'an ra:

—iNa jaña ndo ña jà'a ndo ma kuati, vati cha keta ma kivi ña ni nde'o nuu chà'nda Ndioo tiñu! —kàti ra chi'in na.

³ Cha'a' ma Xuva i'ya kuu yi, ña te'en kã'an ma Isafía, ra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku:

Iti' tichi ku'u kichi tati iin ra'ii, ña te'en kãnachaa ni'i yi: “Na jandova'a ndo iin iti' kuenda ma Racha'nu, ta na nuna ndo iin iti' ndoo kuenda ra ndia.”

Takan kàti ma tati ikan, kãti ma Isafía.

⁴Ta ma ja'ma ña ñu'u ma Xuva, kūva'a yi chi'in ixi kameyu, ta chi'in pañu ñii, chù'ni ra yi toko ra. Ta chàchi ra tikaa kua'á, ta ña chi'i ra, kùu ma nduxi ñuñu ku'u. ⁵Ta ma ndian chàa ña chini ma ña kà'an ra, kùu ma ndian ñuu Jerusalén, chi'in tandi'i ma ndian ñu'u' Judea, ta chi'in inga ma ndian iyo ñu'u' ña kandii yatini ma yuta Jordán. ⁶Ta ora nà'ma na kuati na nuu ma Xuva, ta rakan chājakunduta ra na ma yuta Jordán.

⁷Va ora ndē'e ma Xuva ña ya'a kua'a' ma ndra fariseu, chi'in ndra saduceu, kācha'an ndra, ña na jakunduta ra ndra, yakan va te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o tatá ndian xaan, tava kùu ma koo kaa! ¿Yo kà'an chi'in ndo ña ni kakú ndo nuu ma tundo'o ya'a xaan ña cha vāchi kuyatin? ⁸Tuva ndicha ña cha chíkonii'ndo ití' ma Racha'nu, na koo va'a ndo ma takua kùuni ra ña koo ndo tuva takan, ⁹ta koto jätayi ndo ndo chi'in juuni maa ndo, ta ka'an ndo te'en: "Ndyu'u kùu ndi tata ma Abraham", kati ndo. Vati yu'u kà'in chi'in ndo, ña nda ma yuu ña kàndoyo i'ya, kùu jàndaku ma Racha'nu Ndioo yi, tata ma Abraham ndia. ¹⁰Vati cha iyo tu'va ma hacha kuenda ña ta'nda tandi'i ndava nda yo'ó ma yutun ña töve chà'a chiti va'a, ta ku'un ndrun nuu ñu'ú. ¹¹Ndicha va'a, ña yu'u jàkundu-tai ndo chi'in takuini, kuenda ña na jana'a yi, ña cha jāña ndo ma kuati jà'a ndo. Va inga ma ra ni kichi tia ití' nuu, ni jakunduta ra ndo chi'in sivi ma Tati Í Ndioo, ta chi'in ñu'ú. Rakan kùu ma ra nduva'a ga iyo ndatu kua yu'u, ña ni töve iyo yi ña kuisoi, ni ma ndichan ra. ¹²Ta cha nda'a ra iin kaa ña iyo uni kumi punta kuenda ña jandati ra ma trigu ití' nuu sukun, ta takan tàvani'i siin ra ma soo vu. Tajan ni taan va'a ndio ra ma trigu ra tichi yaka. Va ma soo vu, va ni ka'mi ra nuu ñu'ú ña endee töve ndà'va.

Nuu kùnduta Jesuu

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

¹³Takan kùu tajan Jesuu kichi ra ití' ñu'u' Galilea, ta chàa ra ma yuta Jordán nuu ndaa ma Xuva, kuenda ña na jakunduta ra ra. ¹⁴Va ma Xuva, na kùuni ra ja'a ra yi, ti java te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yu'u, kùu ma ra iyo yi ña jakundutaun, ta yo'o, ¿chí-to naja vāchiun nui, ña na jakundutai ñun? —Takan kàti Xuva chi'in Jesuu.

¹⁵Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Vā'a' ña kà'un takan, va'a ga ña jakundutaun yu'u vitin, vati takan jàchinu yo tandi'i ma ña kùuni ma Ndioo. —Takan kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan ma Xuva kàti ra ña va'a. ¹⁶Ta ora cha kùnduta ndio Jesuu, ta kēe ndio ra ma tichi takuii, tajan juuni ma ora ikani, nūna ma andivi, ta ikan ndē'e ndio ra, ña ma Tati Í Ndioo, vāchi nuu yi chata Jesuu tava kàa iin livi, ta chūnandi yi chata ra. ¹⁷Tajan ma ití' andivi chíni na iin tati ña te'en kà'an:

—Ra'ya kùu ma ra Se'i, ña ya'a kùunī nde'i, ta ya'a chísiñ ña kùu ra takan. —Takan kàti ma tati chíni na.

Nuu kù'in kui'na ku'va Jesuu

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

⁴Ta ora yā'a, tajan chāka ndio ma Tati Í Ndioo ma Jesuu ití' tichi ku'u, kuenda ña na ki'in ma kui'na ku'va ra.

²Ta ma nuu chíyo ra ikan, tüvi nī chachi ra uvi xiko kivi, ta uvi xiko chanikuaa. Ta ora yā'a, tajan chāñu ndio ma soko ra. ³Tajan ma kui'na chajāyatin ndioán' ñá' nuu Jesuu kuenda ña ni ki'in ndioán' ku'va ra, ta te'en nāka'an ndioán' chi'in ra:

—Tu ndicha va'a ña ra Se'e Ndioo kùun, na ka'un chí'in ma yuu ña ndoyo chíña, ña na ndakuu yi paan. —Takan kàti ma kui'na chí'in ra.

⁴Va Jesuu te'en nāka'an ra:

—Nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Na yöve uvanuu ma ña chàchinio kùu ja'a ña na taku ma ñivi, vati juuni kùu taku na ja'a tandi'i ma tu'un ña kà'an Ndioo ndia" —kàti Jesuu.

⁵Tajan chāka ndio ma kui'na ma Jesuu kuà'an ra chí'an' ñuu Jerusalén íi, ta ikan jāndaa ndio ma kui'na ma Jesuu nuu sukun ga xini ma veñu'u ka'nu ikan, ⁶ta te'en nāka'an' ndioán' chí'in ra:

—Tu ndicha ña ra Se'e Ndioo kùun, na koyoun ma nda ninuu, vati nuu ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi: Ndioo, ni tachi ra ma tati ña jà'a tiñu nuu ra, ña na jakuenda yi ñun.

Ma tati ikan kùu yi ña ni kani'i na ñun, chí'in nda'a' na, ikan na töve takue'e cha'un jà'a ni'iiin yuu —kàti ma kui'na chí'in ra.

⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra chí'an':

—Nda nuu ma tutu Ndioo, juuni te'en kà'an yi ndia: "Töve iyo yi ña ki'un ku'va ma Racha'nu Ndioo." Takan kàti yi —kàti Jesuu.

⁸Takan kùu ta chāndaka tukuán' ra iin xini yuku sukun nduva'a kuui, ta ora kícha'a ndioán' jàna'an' nuu Jesuu ndisaa ma ñuu ñuñivi nuu chà'ndán' tiñu nuu Jesuu, ta naja kua ya'a ka'nu kùu yi. ⁹Tajan te'en nāka'an ndioán' chí'in ra:

—Tu kunandi chitiun nui, ta jaka'nun yu'u, ni ku'vai tandi'i ma nuu chà'ndai tiñu nuun —kàti ma kui'na chí'in Jesuu.

¹⁰Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chí'an':

—Kuà'an, tikan yo'o kui'na, vati nuu ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi: "Na jaka'nun ma Racha'nu Ndioo, ta uvanuu rakani na ja'un tiñu nuu" —kàti Jesuu.

¹¹Tajan ma kui'na ndākoo ndioán' Jesuu, ta ikan jan chākoyo ndio ma ndian kùu tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo, ta kícha'a na tìndee na ra.

Nuu kícha'a Jesuu kàtitu'un ra tu'un Ndioo ñu'u' Galilea

(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)

¹²Takan kùu ta ora chíto Jesuu ña ma Xuva indii ra tichi vekaa, tajan kēe ndio ra kuà'an ra ma ñu'u' Galilea. ¹³Va töve nī kindoo ra koo ra ma ñuu Nazaret, ti yā'a ra kuàkoo ra ma ñuu Capernaum, ña kàndii yu'u tañu'u, yatini nuu kàndii ma ñu'u' Zabulón, chí'in ñu'u' Neftalí. ¹⁴Tandi'i ña'á kùu yi takan, ikan na chinu ma

tu'un ña tãa ma Isaía, ra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, nuu kã'an ra te'en:

¹⁵ Na taso'o ndo ndyo'o ñyo ñu'u' Zabulón, ta ñu'u' Neftalí

ña kàndii inga chiyo yu'u yuta Jordán, tichi iti' kuà'an tañu'u ña nàni Galilea, nuu ñyo ndian yüvi judíu.

¹⁶ Vati ndyo'o ndian chàkunuu nuu naa niku, cha kicha'a ndè'e ndo iin ñu'ú ya'a ka'nu, iti' chàkunuu ndo niku töve iti' va'a kùu yi ti ni naa ndo jà'a yi, va vitin ma Racha'nu cha jãndondichin va'a ra yi kuenta ndo.

Takan tãa Isaía.

¹⁷ Nda ma ora ikan kùu yi, ña kicha'a Jesuu kàtitu'un ra tu'un Ndioo te'en nuu ma ñivi:

—Na jaña ndo ña jà'a ndo ma kuati, vati cha vàchi kuyatin nuu chà'nda ma ra ñyo andivi tiñu —kàti Jesuu chi'in na.

Jesuu kàna ra kumi ta'an ndra kiin tiaka'

(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

¹⁸ Ta ora chàkunuu Jesuu ma yu'u tañu'u ña kàndii ma ñu'u' Galilea, ikan ndè'e ra uvi ta'an ndra ña kùu ndra yani ndra. Iin ra nàni Simón, ra juuni kà'an na ña nàni Petu', ta inga ra nàni André. Ta ndrakan, ti kàni ndra yu'va tiaka' ka'nu tichi takuii chàkunuu ndra, ti ndra kiin kùu ndra. ¹⁹ Tajan Jesuu te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—¡Na tandikun ndo chatai!, ta yu'u ni ja'i ña na nani'i ndo ñivi kuenda Ndioo —kàti Jesuu chi'in ndra. ²⁰ Ma ora ikani ndãkoo ndra ma yu'va tiaka' ka'nu, ta tãndiku ndra chata ra.

²¹ Ta ita'vi tiá iti' nuu, ikan ndè'e Jesuu inga uvi ta'an ndra ña juuni yani ndra ndia. Iin ra nàni Jandiau, chi'in Xuva, ndra se'e Zebedeu. Ndrakan ka'iin ndra jãndova'a ndra yu'va tiaka' ka'nu, chi'in tatá ndra, tichi iin varku, ora kãna Jesuu ndra. ²² Ma ora ikani ndãkoo ndra ma tatá ndra tichi run, ta tãndikun ndra kuà'an ndra chata Jesuu.

Jesuu jàna'a ra nuu kua'a' ñivi

(Lc. 6:17-19)

²³ Jesuu chàkunuu ra jàna'a ra tu'un Ndioo ninii ka'nu ma ñu'u' Galilea, nuu kàndii ta'ii'in ma kuariya nuu ñyo ma veñu'u kuati ñivi judíu. Kàtitu'un ra nuu na, naja kua kùu ma nuu chà'nda Ndioo tiñu iti' andivi, ta juuni jãnda'a ra ndian ku'vi, chi'in tandi'i nuu ma kue'e ndo'o na. ²⁴ Ta takan kùu ña chitakuati ma tu'un cha'a' Jesuu nuu ma ñivi ñyo ninii ka'nu ma ñu'u' Siria. Ta chàndaka na ndian ku'vi jà'a siin siin nuu ma kue'e, takua kùu ma ndian ku'vi jà'a kue'e u'vi na, chi'in ndian ku'vi jà'a tati xaan, ndian chi'i i'i, chi'in ndian endee pe'lu kuñu, ta jãnda'a ra na. ²⁵ Ta kua'a' ñivi ñyo ñu'u' Galilea, chi'in ñuu Decápolis, ña kùuni yi ka'an yi, uchi ñuu, ta ndian ñuu Jerusalén ña ñyo kuenda ma ñu'u' Judea, ta nda ma ñuu ña kàndii inga chiyo yuta Jordán. Tandi'i ndiakan tãndikun na kuà'an na chata Jesuu.

Nuu jàna'a Jesuu nuu ñivi xini yuku

5 Ta ora ndè'e Jesuu ña ka'iin kua'a' ñivi, tajan ndãa ndio ra xini yuku, ta chũnandi ra. Ta ikan jan chà-jayatin ndio ma ndra jãkua'a chi'in ra nuu nàndi ra, ta chikonuu ndra ra, ² ta te'en kicha'a ndio ra jàna'a ra nuu ndra:

Nuu jàna'a Jesuu naja kua ñyo yi ña ja'a yo, ikan na sii kuuni yo

(Lc. 6:20-23)

³ —Na sii kuuni ma ndian nda'vi ña chà'a na kuenda ña chiniñu'u na Ndioo, vati kuenda maa na kùu ma nuu chà'nda ra tiñu iti' andivi.

⁴ Na sii kuuni ma ndian chàku ta nda'vi kùuni, vati ma Racha'nu Ndioo ni ndakimani ra na.

⁵ Na sii kuuni ma ndian vita anima, vati tiaga iti' nuu, ni ni'i na ma ñu'u' ña cha chà'a ma Racha'nu Ndioo tu'un ña ni ku'va ra nuu na.

⁶ Na sii kuuni ma ndian ya'a ñyoni jãkuu tiñu va'a takua kùuni Ndioo, ta chi'in ma ndian ya'a nàtii na ña kùuni na nde'e na ra, takua kùuni na ora nàtii na takuii, vati ma Racha'nu Ndioo, ni tindee ra na ña na ja'a na yi.

⁷ Na sii kuuni ma ndian kùnda'vini nde'e inga ñivi, vati Ndioo, ni kunda'vini ra na ndia.

⁸ Ta na sii kuuni ma ndian ndicha ña kùuni na nde'e na ma Racha'nu Ndioo, vati ndiakan ni nde'e na ra.

⁹ Na sii kuuni ma ndian nãnduku naja kua koo va'a na chi'in ta'an na, vati ma Racha'nu Ndioo ni jandakuu ra na se'e ra.

¹⁰ Ta juuni na sii kuuni ma ndian ndè'e tundo'o, cha'a' ña jà'a na ma ña kùuni Ndioo, vati kuenda maa na kùu ma nuu chà'nda ra tiñu andivi.

¹¹ Na sii kuuni ndyo'o ora inga ñivi kanduva'a na ndo, ta chi'in ndyo'o ndian jãnde'e na tundo'o, ta tisokuati na ndo chi'in tu'un vata cha'i. ¹² Na sii kuuni ndo, vati ni ni'i ndo iin ya'vi nduva'a ka'nu ma iti' andivi, ti takua jà'a na chi'in ndo, juuni kua ikan jã'a na chi'in ma ndian kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chïyo taji'na ndia.

Nuu jàna'a Jesuu ña kùu yo takua kùu ma ñií, ta takua kùu ma ñu'ú

(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

¹³ Ndyo'o kùu ndo takua kùu ma ñií ña ñyo ma ñuñivi i'ya, cha'a' ña kùu ndo ndian chìnuni. Va tu ma ñií ikan jãña yi ña u'vá yi, çniyi ñyo yi ña ja'a yo chi'in yi, ta kùu ndo'uva ndiko yi, ta kuàtiñu yo yi inga cha'a'?, kùuni ndo. Va'aga ña na jakuita ndo yi kuenda ña na kuañunia ma ñivi chata yi, ti na tũva nakutiñu yi.

¹⁴ Ndyo'o kùu ndo tava kùu ma ñu'ú ña jãndondichin ma ñuñivi. Ta tu iin ñuu kàndii yi xini yuku, na kùu kundii xe'e yi ndia. ¹⁵ Ta na tũvi jàtiin yo iin ñu'ú kandil, ta kasi yo nuu yi chi'in iin cajon, vati ma ña jà'a yo kùu yi ña, va'a jũndii yo yi nuu sukun, ikan na jãndondichin yi nuu tandi'i ma ñivi ka'iin tichi ve'e. ¹⁶ Yakan va ndyo'o juuni kua ikan ñyo yi ña nanduku ndo naja kua koo va'a

ndo chi'in tandi'i ñivi, ikan na nde'e na ma tiñu va'a jà'a ndo, ta ndita'an na jàka'nu na ma Racha'nu Tatá ndo ña ìyo andivi ndia.

Jesuu jàna'a ra naja kua kà'an ma Ley cha'nu

¹⁷ Ta koto nàkanini ndo, ña yu'u kùu ra vàchi janaa ma ley Ndioo ña tãa Moisés, ta ña vàchi janai ma tu'un Ndioo ña jàna'a ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra ndia, ti na yëve takan kùu yi. Ma tiñu vachì kùu yi ña, kàti-tu'un kachì ma ña kùuni ma ley Ndioo ka'an yi.

¹⁸ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ora juuni yanga ìyo ma andivi, chi'in ma ñu'u' ñuñivi, ni'in tu'un vali ña ìyo nuu ma ley cha'nu, ta ni'in letra na töve ni kindaa, nda kati kuu ji'na ma ña ìyo yi ña kuu. ¹⁹ Yakan va ma ndian jàchi'in na ma ña kùuni ma ley Ndioo ña jà'a na, va kùmani jàchi'in na uvanuu ña kà'an yi, vaji iin tu'un valini kùu yi, ta ndian töve chà'a na ña na koto inga ñivi yi, ta jà'a na indukuni, ndiakan ni ndakuu na, ndian valiga ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. Va ma ndian jàchi'in ña kà'an yi, ta chà'a na ña na koto inga ñivi ma ña kà'an yi, ndiakan kùu ma ndian ni ndakuu ka'nuga, ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ²⁰ Vati yu'u kà'in chi'in ndo ña, tu töve kùuni tiaga ndo ja'a ndo ma kua kùuni Ndioo, takua kùu ma ndra matru jàna'a tu'un Ndioo chi'in ma ndra fariseu, ña na kùuni ndra jàchinu ndra ma ña kùuni Ndioo, na kùu ki'vi ndo koo ndo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu andivi.

Jesuu jàna'a ra naja kua ìyo yi ña ja'a yo ora kayunio (Lc. 12:57-59)

²¹ 'Ndyo'o cha chito va'a ndo ña tatiempu cha chini ndo tu'un Ndioo ña te'en kà'an yi naja kua ìyo yi ña ja'a ndo: "Na kà'ni ndo, ti ma ndian chà'ni ìyo yi ña ka'nda na kuati na." ²² Va yu'u kà'in chi'in ndo ña nda ndyo'o ni kùuni, tu xàani ndo nde'e ndo ta'an ndo, ìyo yi ña ka'nda ndo kuati ndo ndia. Ta tu kanduva'a ndo ta'an ndo ìyo yi ña ya'a ndo nuu ma ndra kumitiñu, ta jàkutuni ndra ma kuati ndo. Ta tu kàti ndo ña ndian ndava xini kùu na, na ja'a ndo kuenda nuu ndo koto ku'un ndo andaya' nuu tiin ñu'ú.

²³ Ta indukuni kùu yi tuva ma ora sokó ndo iin nakuyi nuu ma chito naá kuenda Ndioo, ta ikan chàku'uni ndo ña ìyo kuati ndo chi'in inga ta'an ndo, ²⁴ na ndakoo nuu ndo ma ña ni sokó ndo nuu Ndioo ma ikan, ta ku'un ji'na ndo kundakan ndo nuu ta'an ndo ña na ja-ka'nuni na ma kuati ndo, tajan na chikoni'i ndio ndo nuu ìyo ma nuu naa, ta na sokó ndio ndo yi kuenda Ndioo.

²⁵ Tu ìyo iin nda yo kùuni ti'i kuati cha'a' ndo ma vetiñu. Va'a ga ña na ka'an ji'na ndo tichi iti' kuà'an ndo chi'in na, ta ikan na jandakumani ndiko ndo na, ikan na tüvi ti'i na ndo nda'a' ma ra juez ña jàndondaa kuati, ta rakan ku'va ndio ra ndo nda'a' ma ndra jandaru, ta ti'i ndra ndo tichi vekaa. ²⁶ Ta ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo ña na töve ni kee ndo ikan, nda kati tia'vi ndi'i ji'na ndo ma xu'un' ña na nandoo kuati ndo.

Jesuu kàtitu'un ra ña na vã'a kì'vi yo chi'in ñivi ña'a yëve ñasi'i yo, ta ñivi ña'a chi'in yëve ii vi ndia

²⁷ Vati ndyo'o cha chini ndo iin tu'un ña te'en kà'an tatiempu: "Na ki'vi ndo chi'in ñivi ña'a yëve ñasi'i ndo."

²⁸ Va yu'u kà'in chi'in ndo, ña nda ndra'ii nikuuni, jitu chi'in iin ña ndè'eni ndra iin ña'a, ta chà'tani ndra, ña kùuni yi ka'an yi ña indukuni kùu ma kuati jà'a ndra chi'an chi'in chinituni ndra kua ma ndra cha ki'vi ndra chi'in iin ña'a ma chi'in ma kuñu ndra.

²⁹ Ta tu ma tinuu chiyo kua'a' ndo kùu yi ña jàkoyo yi ndo ma tichi kuati, na tava ndo yi, ta jakuita chika ndo yi. Vati va'aga ña na kenaa iin chiyo tinuu ndo, kua ña ku'un ndisaa ma kuñu ndo andaya'. ³⁰ Ta tu ma nda'a' chiyo kua'a' ndo kùu yi ña jàkoyo yi ndo ma tichi kuati, na ka'nda ndo yi, ta jakuita chika ndo yi. Vati va'aga ña na kenaa iin chiyo nda'a' ndo kua ña ku'un ndisaa ma kuñu ndo andaya'.

Jesuu jàna'a ra ña na töve va'a ndakoo yo ñasi'i yo (Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

³¹ Ta juuni cha chà'a ndo kuenda ña te'en kà'an ma tu'un Ndioo ndia: "Nda ndra'ii nikuuni tuva ndakoo ndo ñasi'i ndo, ìyo yi ña ku'va ndo iin tutu nuu kà'an yi ña cha ndakoo ndo ña." ³² Va yu'u kà'in chi'in ndo ña tu iin ra'ii ndakoo ra ñasi'i ra, iin kuati kùu yi kuenda ra tu töve ndicha ña jànda'viña'a ña ra cha'a' ña ki'vi ña chi'in inga ra'ii. Vati tu takan ndakoo ra ña, rakan jà'a ra ña na ja'a ña kuati tu yakan ki'vian chi'in inga ra'ii. Ta nda ra ni kùuni ña tànda'a chi'in iin ña'a ña ndakoo ii, juuni iin kuati kùu ma ña jà'a ra, ti ki'vi ra chi'in iin ña'a ìyo inga ii ndia.

Jesuu kàti ra ña na vã'a janda'viña'a yo

³³ Ta juuni cha chini ndo ña te'en kà'an ma ndian kùu ñivi yo chíyo taji'na ndia: "Ìyo yi ña jachinu ndo ma tu'un chà'a ndo nuu ma Racha'nu Ndioo". ³⁴ Va yu'u kà'in chi'in ndo ña va'aga ña na kù'va ndo tu'un cha'a' nda ña nikuuni tu töve ña ndicha kùu yi. Na töve ìyo yi ña ku'va ndo tu'un cha'a' ma andivi, ti nuu chà'nda Ndioo tiñu kùu yi. ³⁵ Ta ni cha'a' ma ñu'u' ñuñivi ndia, vati nuu nìndee cha'a Ndioo kùu yi ti iin ña kuenda ra kùu yi. Ta ni cha'a' ma ñuu Jerusalén, tüvi ìyo yi ña ku'va ndo tu'un, vati ma ñuu ka'nu ña ìyo kuenda Ndioo, ra kùu Rey ka'nu kùu yi ndia. ³⁶ Ta juuni na tüvi ìyo yi ña ku'va ndo tu'un nuu ñivi cha'a' ma xini ndo, vati na kùu jandokuichin ndo ni'in ma ixi xini ndo, a jàndotuun ndo yi ndia. ³⁷ Va'aga ña na ka'an ndo ña: "juu" a "töve", vati ndisaa inga tu'un ma ña kà'an siki ndo, kùu yi kuenda ma kui'na.

Jesuu jàna'a ra naja kua ìyo yi ña ja'a yo, ta jãña yo ña xaani yo nde'o ta'an yo (Lc. 6:29-30)

³⁸ Ta juuni ndyo'o cha chini ndo ña te'en kà'an ma tu'un ña kèta taji'na ndia: "Tu jàtakue'e na jitu iin ma tinuu ndo a nu'u ndo, indukuni ìyo yi ña ja'a ndo chi'in

na ndia." ³⁹ Va yu'u kà'in chi'in ndo ña: tuva ìyo nda yo kùuni kuati chi'in ndo, na jandeeni ndo yi, ta töve jà'a ndo takua jà'a na. Ta tu ìyo iin ndian kàni iin xa'nda iin chiyo cha'a so'o ndo, na ku'va ndo ma inga chiyo yi kàni na ndia. ⁴⁰ Ta tu ìyo iin yo ti'i kuati cha'a' ndo ma vetiñu, ta kùuni na namaa na kamixa ñu'u ndo, na ku'va ndo ña na kunda'a na, nda ma ja'ma isukun ndo ndia. ⁴¹ Tu ìyo nda ndian chikan ñamani nuu ndo ña na tindee ndo na, ña kuiso ndo iin ndatiñu na iin kilommetru, na ku'un ndo chi'in ra nda uvi kilometru, na tindee ndo na. ⁴² Ta nda ndian nikuuni ña chikan iin nakuyi nuu ndo, na ku'va ndo yi nuu na. Ta tu ìyo ndian chikanuu iin nakuyi nuu ndo, na ku'va ndo yi nuu na, ta yüva kati ndo ña töve.

Naja kua ìyo yi ña kuuni yo nde'o ma ndian xaani yo nde'o

(Lc. 6:27-28, 32-36)

⁴³ Ta juuni cha chīni ndo ma tu'un ña kà'an te'en tatiempu ndia: "Na kuuni ndo nde'e ndo ma ndian amigu ndo, ta na kuxaani ndo nde'e ndo ma ndian xaani ndo ndia." ⁴⁴ Va yu'u kà'in chi'in ndo ña: Na kuuni ndo nde'e ndo ma ndian xaani ndo nde'e ndo, ta na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ma ndian kànduva'a ndo. ⁴⁵ Takan ìyo yi ña ja'a ndo, ta kùu ndo se'e ma Tatá ndo ra ìyo andivi. Vati maa ra kùu ra ña jàtuun ra nikandii kuenda ma ndian va'a, ta tüvi va'a. Ta juuni ra kùu ra ña jàkuun ra savi kuenda ma ndian ndaa, ta ndian töve ndia. ⁴⁶ Vati tu ma ndian kùuni nde'e ndo, ndiakani kùu ma ndian kùuni ndo nde'e ndo, za chà'nini ndo ña ni ni'i ndo ya'vi ndo cha'a' ña jà'a ndo takan?, kùuni ndo. Na töve, vati nda ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, takan jà'a na ndia. ⁴⁷ Ta tu kàña'a ndo chi'in ndian ta'ani ndian chinuni, znda ña va'a kùu ma ña jà'a ndo?, kùuni ndo. Vati nda ma ndian töve nàkoto Ndioo, takan kà'an na ndia. ⁴⁸ Yakan va na kuu ndo ndian ndaa, tava kùu ma Tatá yo ra ìyo andivi.

Jesuu jàna'a ra naja kua ìyo yi ña ja'a yo ma tiñu va'a

6 'Ta koto jà'a ndo tiñu va'a kuenda ña na nde'e ma ñivini ndo ña ndian va'a kùu ndo. Ta tu jà'a ndo takan tajan ma Tatá ndo, ra ìyo andivi, töve ni ku'va ra ni'iin ya'vi ndo. ² Yakan va ora tindee ndo ma ndian nda'vi ña kumani yi nuu, na töve ìyo yi ña ku'va ndo koto ndisaa ñivi yi, takua jà'a ma ndian uvi nuu kua chà'nini ña chàkunuu nàtu'un na chi'in ñivi, nani nuu ìyo ma veñu'u kuati ma ndian judú, ta tichi kai, kuenda ña na ka'an va'a ma ñivi chatani na. Va yu'u kà'in chi'in ndo ña ndicha va'a ña cha ìyo ma ya'vi na cha'a' ma ña jà'a na. ³ Va ndyo'o ora chà'a iin nakuyi nuu ma ndian nda'vi ña chà'nini'u yi, na töve ìyo yi ña natu'un ndo yi nuu ni'iin ma ndian nàkoto ndo, ta ni nuu ma amigu ka'nu ndo ndia. ⁴ Va'aga ña na koto xe'eni ndo yi. Tajan ma Tatá ndo ra ìyo andivi ni ku'va ra ya'vi ndo, ti ndè'e ra ma ña jà'a xe'e ndo.

Jesuu jàna'a ra naja kua ka'an yo chi'in Ndioo

(Lc. 11:2-4)

⁵ Ta ora kà'an ndo chi'in Ndioo, koto jà'a ndo takua jà'a ma ndian kini uvi nuu kua chà'nini ña ndava chà'tani na kunda'a na ora kà'an na chi'in Ndioo ma tichi veñu'u kuati ma ndian judú, a ora kunda'a na ma tutun kai kuenda ña na nde'e ma ñivini na. Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ndiakan juuni cha ìyo ya'vi na cha'a' ma ña jà'a na ndia. ⁶ Va tu ndyo'o kùuni ndo ka'an ndo chi'in Ndioo, na ki'vi ndo tichi ve'e ndo, ta kasi ndo yuve'e, ta kicha'a ndio ndo ka'an ma'iin ndo chi'in Ndioo Tatá ndo, ti ìyo ra chi'in ndo ma ikan. Tajan ma Tatá ndo, ra ndè'e ma ña jà'a ndo, ni ku'va ra ya'vi ndo.

⁷ Ta ora kà'an ndo chi'in Ndioo, na töve ìyo yi ña indita inditani kà'un ma tu'un töve ndakutiñu, tava jà'a ma ndian töve nàkoto Ndioo. Vati ndiakan chà'nini na, ña tu kua'a' cha'a' kà'an na, juuni juuni ma tu'un, tiaga ni jachi'in Ndioo ma ña kà'an na, kùuni na. ⁸ Koto jà'a ndo tava jà'a ndiakan, vati ma Ndioo Tatá ndo, cha chito ra nayi kùu ma ña chiniñu'u ndo antea ña ndàkan ndo yi nuu ra. ⁹ Yakan va te'en ìyo yi ña ka'an ndo chi'in Ndioo:

Yo'o ra kùu Tatá ndi, ra ìyo andivi,
na ya'aga í kùu ma siviun.

¹⁰ Na kichi ma nuu chà'ndaun tiñu.

Ta na kuu ma naja kua kùuniun ma nuñu'u', ma takua kùu yi iti' andivi.

¹¹ Na ku'vaun ma ña chà'nini'u ndi kachi ndi vitin.

¹² Na jàka'nuniun ma kuati jà'a ndi,
takua jàka'nuni ndi kuati ma ndian jà'a ña kini chi'in ndi.

¹³ Ta koto kù'vaun ña titunini ndi jà'a ndi ma ña töve va'a.

Va na ja'un ña na kakun ndi nuu ma ña kini.

Vati maun kùu ma ra chà'nda tiñu, ta maun kùu ma ra ìyo ndatu,

ta juuni maun nduva'a ka'nu kùun ndia.

Ta takan endeeni na kùu yi. Amén.

¹⁴ Vati tu ndyo'o jàka'nuni ndo kuati jà'a ma inga na chi'in ndo, nda ma Racha'nu Tatá ndo ra ìyo andivi, ni jaka'nuni ra ma kuati ndo ndia. ¹⁵ Va tu töve jàka'nuni ndo kuati ma inga na, ni ma Racha'nu Tatá ndo, töve ni jaka'nuni ra kuati ndo ndia.

Jesuu jàna'a ra naja kua jà'a yo ora ndita yu'u yo

¹⁶ Ora jàndita ndo yu'u ndo, na töve ìyo yi ña ja'ani ña nda'vi kuuni ndo, tava jà'a ma ndian ìyo uvi nuu kua chà'nini, kuenda ña na nde'e ma ñivini na ña jàndita na yu'u na. Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ndiakan cha ìyo ya'vi na ndia. ¹⁷ Va taku ndyo'o ora jàndita ndo yu'u ndo, na nakata ndo nuu ndo, ta ti'i va'a ndo kuika xini ndo, ¹⁸ ikan na töve nakuni na ña jandita yu'u ndo. Vati uvanuu ma Tatá ndo ra ìyo ma'iin chi'in ndo ma nuu ka'iin ndo, rakani kùu ra ña chà'a ra kuenda cha'a' ma ña jà'a ndo, ta rakan ni ku'va ra ya'vi ndo cha'a' yi.

Kàtitu'un Jesuu naja kùu koo va'a yo iti' andivi
(Lc. 12:33-34)

¹⁹ Ta koto jändolochó ndo ma ña kuika ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, vati ma i'ya, ndi'i yi jàtìvi ma tikixin, ta kì'vi ma ndra su'u, kasu'u ndra ndia. ²⁰ Va'aga ña na jandolochó ndo ma ña kuika ndo ma iti' andivi ña kùuni yi ka'an yi ma ña va'a jà'a yo kuenda Ndioo, vati ikan kùu nuu töve jàtìvi ma tikixin yi, ta ni töve tìvi inga ma ndatiñu, ta ni töve kì'vi ma ndra su'u ña, kàsu'u ndra ndia. ²¹ Vati ma nuu iyo ña kuika ndo, juuni ma ikan iyo ma anima ndo chi'in yi.

Jesuu kà'an ra iin ku'va, nuu kà'an yi ña ma tinuu yo kùu yi takua kùu iin ñu'ú ña iyo tichi kuñu yo
(Lc. 11:34-36)

²² Ma tinuu yo, kùu yi takua kùu ma ñu'ú kandil kuenda ma kuñu yo. Yakan va tu ma tinuu yo va'a yi, kùuni yi ka'an yi ña ndisaa ma kuñu yo iyo ñu'ú yi ndia. ²³ Va tu ma tinuu yo, töve chà'a yo ña kutu'va yo takua kùuni Ndioo, kùuni yi ka'an yi ña chàkuu yo nuu naa jà'a yi. Ta tu chà'nini yo ña kùu ma chinituni yo takua kùu iin ñu'ú, va töve ndicha, kùuni yi ka'an yi ña cha kua naa ka'vi yo jà'a yi.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' ña, naja kua kùu yi chi'in Ndioo, ta ma xu'un'
(Lc. 16:13)

²⁴ Ta ni'iin ma ndian kùu musu, na kùu ja'a na tiñu nuu ninduvi ma ndra kùu chito'o na iin tiempuni, vati iin ra, va ni kuuni na nde'e na ra, ta inga ra ni kuxaani na nde'e na ra, ta ra nunuu ni tiñu'u na ra, ta ma inga ra töve. Yakan va na kùu jà'a yo tiñu nuu Ndioo, tu endee nàkanini yo cha'a' ma xu'un' ndia.

Ndioo jàkuenda ra ma ñivi kùu se'e ra
(Lc. 12:22-31)

Takan kùu tajan te'en nàka'an ndio ma Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

²⁵ —Ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u kà'in chi'in ndo ña na töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo cha'a' ma ña chàchi ndo, a cha'a' ma ña ko'o ndo kuenda ña koo ndo, a ña nakanini ndo cha'a' ma ja'ma ña chàku'un ndo. ¿A töve va'aga ma kivi iyo ndo kua ma ña chàchi ndo?, kùuni ndo. Ta, ¿a töve va'aga ma kuñu ndo, kua ma ja'ma chàku'un ndo?, kùuni ndo. ²⁶ Na nde'e ndo tava iyo ma saa ña ndàti ndri kàchika ndri nuu sukun. Ndrikan töve tàchi ndri, ta töve nàkuiso ndri ni'iin nakuyi, ta ni töve tàan va'a ndri yi tichi yaka, ta va'ani chà'a ma Ndioo Tatá ndo ña chàchi ndri. ¿A töve chà'a ndo kuenda ña ma Racha'nu Ndioo kùuniga ra nde'e ra ndo kua ma saa ikan? ²⁷ ¿A iyo nda ndyo'o ña cha'a' ña ya'a nakanini ndo kùu ndosukun ndo sava metru tiá, jà'a yi?, kùuni ndo.

²⁸ ¿Ta naja ya'a nàkanini ndo cha'a' ma ja'ma chàku'un ndo? Na nde'e ndo tava chà'nu ma ita kàa tichi ku'u. Ma ita ikan töve jàtiñu yi, ta ni töve kunu yi isa ndia, ²⁹ ta va'ani nduva'a vii kàa yi, ni ma rey Sa-

lomón, chi'in ndisaa ma ja'ma va'a, ta vii ña chàku'un ra, töve ni chaa ra ku'un ra ja'ma vii takua vii kàa iin ma ita ikan. ³⁰ Ta ndicha ña Ndioo ya'a vii jà'a ra ma ita ku'u ña itaan a isaa ni kayu yi. Ña'á kùuni yi ka'an yi ña ndu-va'a kuii ja'a ra kuenda tiaga ndo kua ma ita. Ta ndyo'o, ¿ta naja töve chìnuni va'a ndo?, tuva takan. ³¹ Yakan va töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo ta kà'an ndo te'en: “¿Nayi ni kacho?” a “¿Nayi iyo yi ña ko'o yo?” ta “¿Naja kua jà'a yo ni'i yo ja'ma ku'un yo?” ³² Kà'in takan, vati tandi'i ma ndian töve chìnuni tu'un Ndioo, takan chàni-ni na, va takua ndyo'o iyo iin ra kùu Tatá ndo iti' andivi, ta rakan kùu ra ña cha chà'a ra kuenda ña chiniñu'u ndo ndisaa ma ña chà'nini ndo. ³³ Yakan va na nanduku ji'na ndo naja kua kùuni Ndioo ña koo ndo chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu, tajan ndicha ña ni ku'va ra tandi'i ma ña chiniñu'u ndo i'ya. ³⁴ Na töve na ja'a ndo ña nàkanini ndo cha'a' ma kivi ña vachi itaan, ti kuenda ma itaan, siin kùu ma ña ni nakanini ndo kuenda yi. Vati ma ta'ii'iin kivi siin siin naja kua ndàka yi, ña nàkanini ndo cha'a' yi.

Na töve iyo yi ña tisokuatio inga ñivi
(Lc. 6:37-38, 41-42)

7 ¹ Na tisokuati ndo inga ñivi, ikan töve tisokuati ma Ndioo ndo ndia. ² Vati ma Racha'nu Ndioo, ni tisokuati ra ndo ma naja kua tisokuati ndo ma inga ñivi. Takua jà'a ndo chi'in inga ñivi indukuni takan, ni jande'e ra tundo'o ndo ndia. ³ ¿Ta naja jà'a ndo kuenda ma kuati vali, ña jà'a ma yani ndo, ta tūvi jà'a ndo kuenda ma kuati ka'nu, ña jà'a juuni maa ndo? ⁴ Yakan va naja kua kùu ka'an ndo chi'in ta'an ndo ña kùu jandondaa ndo ma kuati na ta kà'an ndo te'en: “Ku'va na tavani'i iin cha'an vali ña indii tichi tinuun”, tuva ni ma cha'an ka'nu ña indii tichi tinuu juuni maa ndo na kùu tavani'i ndo. ⁵ ¿Ndyo'o ndian kini ta uvi nuu ña chà'nini ndo!, na tavani'i ji'na ndo ma cha'an ka'nu ña indii tichi tinuu ndo, ikan na kuu nande'e va'a ndo, tajan kuu tindee ndio ndo ma ndian ta'an ndo chi'in ma kuati na. ⁶ Ta koto jänini ndo ña kàtitu'un ndo ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi ña töve kùuni koto yi, koto ja'a na ña kini chi'in ndo, takua jà'a ma ina xaan ora tiin ndri ndo. Ta koto juuni kani ka'ni ndri ndo ndia. Ta koto jàchaa ndo iin ndatiñu ya'vi ndaa nuu ma ndian kini, koto kuañuni na chata yi.

Kàtitu'un Jesuu naja kua ndàkan yo, nànduku yo, ta jàkate'o ma yuve'e
(Lc. 11:9-13; 6:31)

⁷ Yakan va te'en nàka'an ma Jesuu:

—Na ndakan ndo ña chiniñu'u ndo nuu Ndioo, ta ku'va ra yi nuu ndo, na nanduku ndo yi nuu ra, ta ni'i ndo yi. Na jakate'e ndo yuve'e, ta nuna ra yi nuu ndo. ⁸ Vati ma ndian chikan iin nakuyi, ni'i na yi, ta ma ndian nànduku iin nakuyi, ta nàta'an na yi, ta ndian jàkate'e yuve'e, ta nuna ra yi nuu na ndia.

⁹ ¿A iyo iin nda ndyo'o ña ora chikan ma se'e ndo ña kachi na nuu ndo, ta chà'a ndo iin yuu nuu na? ¹⁰ ¿A ña chà'a ndo iin koo nuu na, ora chikan na tiaka' nuu

ndo?, kùuni ndo. ¹¹ Tu ndyo'o ña kùu ndo ndian kini, ta chito ndo ku'va ndo ña va'a nuu ma ndiakwati se'e ndo, ta ma Racha'nu Tatá yo ra ìyo andivi ìyo tu'va ra ña tindee ra ndo chi'in ndisaa ma ña chiniñu'u ndo ma ora ña chikan ndo yi nuu ra.

¹² Yakan va takua va'a kùuni ndo ña ja'a ma ñivi chi'in ndo, indukuni takan na ja'a ndo ma ña va'a chi'in na ndia. Vati takan kà'an ma tutu ley Ndioo ña tãa Moisés, chi'in ma tutu ña tãa ma ndian kà'an chi'in tu'un yu'u ra —kàti Jesuu.

Nuu kà'an yi ña yuve'e tuu, kùu ma iti' Ndioo
(Lc. 13:24)

¹³ Na ki'vi ndo ma yuve'e tuu. Vati ma yuve'e ki'in chi'in ma iti' ya'a ìyo nuna, kùu ma iti' kuà'an ma nuu ni naa na, ta tikan kùu ma nuu ki'vi kua'a' ñivi. ¹⁴ Va ma yuve'e tuu, chi'in ma iti' ndetiñu, ña kuà'an chi'in na ma nuu ni koo na endeeni, ya'a tiani na kùu ma ndian nàta'an yi.

Ora ndè'o chiti iin yutun, numini chà'a yo kuenda nda yutun kùu run
(Lc. 6:43-44)

¹⁵ Na ja'a ndo kuenda nuu ndo, chi'in ma ndian vata ña jàya'a na na ña kùu na ndian kà'an kuenda Ndioo. Vati ndiakan ora chà'a na nuu ìyo ndo, nduva'a vii kà'an na chi'in ndo, va ma tichi anima na nduva'a xaan ndian kùu na. ¹⁶ Cha'a' ma tiñu jà'a na, kùu nakoto ndo nda ndian kùu na. Vati taku ma iñu ndu'va, tūvi chà'a yi uva, ta ni ma yutun iñu xini, tūvi chà'a run ma chiti higu ndia. ¹⁷ Ta takan kùu yi ña tandi'i ma yutun va'a, chà'a ndrun chiti va'a, ta ma yutun tōve va'a, chà'a ndrun chiti tōve va'a ndia. ¹⁸ Vati taku ma yutun va'a, tōve chà'a ndrun ma chiti tōve va'a, ta ni ma yutun tōve va'a, tōve chà'a ndrun ma chiti va'a ndia. ¹⁹ Yakan va tandi'i ma yutun ña tōve chà'a chiti va'a, ìyo yi ña ka'nda yo ndrun, ta ka'mio ndrun. ²⁰ Ta takan kùu yi ña ni ku'va maa ndo kuenda, tu kùu na ndian va'a a ndian vā'a' cha'a' ma tiñu jà'a na.

Na yöve tandi'i ñivi kùu ki'vi na nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi
(Lc. 13:25-27)

²¹ Ta na yöve tandi'i ma ndian kà'an: "Racha'nu, Racha'nu", ni ki'vi na nuu chà'nda Ndioo tiñu iti' andivi, vati ma ndian ni ki'vi ikan, kùu ma ndian jà'a takua kùuni ma Tatái, ra ìyo andivi. ²² Ora ni chaa ma kivi ikan, kua'a' ñivi te'en ni ka'an na chi'in: "Racha'nu, Racha'nu, ndyu'u kàtitu'un ndi tu'un cha'un chi'in ma siviun, ta chi'in ma siviun tãvani'i ndi ma tati xaan, ta juuni chi'in ma siviun cha jà'a ndi kua'a' ma ndatu ndia." Takani kati na. ²³ Va yu'u te'en ni ka'in chi'in na: "Na tükuii nàkotoi ndo. Na kundachiyo ndo xiin, ndyo'o ndian jà'a maaaa ña kini." —Takan kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra, naja kua ìyo yi ña nakanini va'a ma ñivi

(Lc. 6:47-49; Mr. 1:22)

²⁴ Yakan va ma ndian tãso'o ma ña kà'in, ta jà'a na yi, ndiakan kùu na tava kùu ma ra chānini va'a, ña jāva'a ra ma ve'e ra chata iin ma yuu ka'nu. ²⁵ Ta ikan jan kōyo ndio ma savi tati nduva'a ka'nu chata ma ve'e, ta chā'nu ndio ma yuta, ta tōve nī nduva yi, ti maaaa yuu kùu ma cha'a yi, ta ma nuu ndaa yi. ²⁶ Va ma ndian tãso'o ma ña kà'in, ta tōve jà'a na yi, ndiakan kùu na, tava kùu ma ra tükuii nī nata'vi chinituni ña jāva'a ra ma ve'e ra chata yuti ndi'i. ²⁷ Ta ikan jan kōyo ndio ma savi tati nduva'a ka'nu chata ma ve'e, ta chā'nu ndio ma yuta, ta jānduva yi ma ve'e. Ta takan kuu yi ña endee ndi'i yi tãni —kàti Jesuu.

²⁸ Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta ma ñivi, ndava kuà'an tati na. ²⁹ Vati jàna'a ra takua iin ra ìyo ndatu Ndioo chi'in, ta ma ndra matru ña jàkua'a tutu Ndioo tōve jàna'a ndra takan.

Jesuu jànda'a ra iin ra ku'vi jà'a kue'e ta'yu

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

8 Ta ora nūu ndio Jesuu ma yuku ikan, ta nduva'a kuu kua'a' ñivi tāndikun chata ra. ² Ta ikan jan iin ra ndo'o kue'e ta'yu, chājayatin ra ra nuu Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, na janda'un yu'u chi'in ma kue'e ña ndo'i, tuva kùuniun —kàti ra.

³ Tajan jānakaa Jesuu nda'a' ra, ta jānani ndio ra nda'a' ra ra, ta te'en nāka'an ra:

—Kūunī janda'i ñūn. Na nda'un —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan juuni ma ora ikani, nāa ma kue'e ta'yu ñii ra.

⁴ Ta ikan jan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—Koto kàtitu'un ma ña tã'un nuu nī'iin ñivi, uvanuu nuu sutu, na kujana'un ñūn. Ta na kunda'un iin kiti, ta sòkoun ri kuenda Ndioo, ti takan kà'an ma tutu Ndioo tãa Moisés taji'na, ikan na koto tandi'i ñivi ña cha nda'un —kàti Jesuu.

Jesuu jànda'a ra iin ra kùu musu ma capitán ma ñuu Roma

(Lc. 7:1-10)

⁵ Ta ora kī'vi Jesuu ma ñuu Capernaum, tajan chājayatin iin ra capitán ma ñuu Roma ma nuu ndaa Jesuu. Ta te'en jānini ra ra chi'in ma tu'un i'ya:

⁶ —Yo'o Racha'nu, ma ra jà'a tiñu nui, kù'vi ra kàndii ra ve'i jà'a ña pe'lu cha'a' ra chi'in nda'a' ra, ta ya'aga nda'vi kùuni ra ña ya'a ndè'e ra tundo'o —kàti ra.

⁷ Tajan Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra capitán:

—Na ko'o ta jànda'i ra —kàti ra.

⁸ Tajan ma ra capitán te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na tōve ìyo yi ña kī'viun ma tichi ve'i cha'a' ña ra nda'vini kùì, va'aga ña na ja'un yi chi'in ma tu'un yu'uniun, ta chi'in yakan nda'a ma musui. ⁹ Vati nda mai, juuni ìyo ma ra chà'nda tiñu nui, ta juuni ìyo jandaru ña chà'ndai tiñu nuu ndia. Vati ora kà'in chi'in

iin ma ra jandarui ña na ku'un ra, ta kuà'an ra, ta ora kà'in chi'in inga ra ña na kichi ra, ta vàchi ra. Ta ora tà-vai tiñu nuu ma musui ña na kuja'a ra iin tiñu nui, ta jà'a ra yi ndia. —Takan kàti ma ra kùu capitán chi'in Jesuu.

¹⁰ Ta ora chīni Jesuu ma ña kà'an ra ta ndava kuà'an anima ra ndaa ra. Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ñivi kuà'an chata ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña ninii ñuu Israel takā'an nàta'in nī'iin ma ndian chīnuni va'a ma takua chinuni ra'ya. ¹¹ Yu'u kà'in chi'in ndo ña nduva'a kua'a' ñivi, ni kichi ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi, ña ni koo na chi'in Abraham, Isaac, ta Jacob, ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ¹² Va ma ndian iyo yi ña ku'un ma nuu chà'nda Ndioo tiñu niku, ni jaku'un ra na ma nuu naa, ña ndava ni kuaku na ta kari'u nu'u na jà'a ña ni nde'e na tundo'o ma ikan.

¹³ Ta ikan jan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ra kùu capitán:

—Na ku'un ve'un ta na kuu yi, ma tava chinuniun ña kùu yi —kàti Jesuu chi'in ra.

Ta takan kùu yi ña ndā'a ma ra ku'vi juuni ma ora ikan.

Jesuu jànda'a ra, ñaka'nu Petu'

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)

¹⁴ Takan kùu tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra ve'e Petu', ta ikan ndē'e ra ña ku'vi ma ñaka'nu Petu' kàndian jà'a ka'ni. ¹⁵ Ta ikan jan jānani ra nda'a' ra, ma nda'a' ña, ta kēe ma ka'ni ña. Tajan ndēta ña, ta kīcha'a ndioan jà'a ña, ña kachi ndra.

Jesuu jànda'a ra kua'a' ndian ku'vi

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

¹⁶ Takan kùu ta ora cha kuaa, tajan chāndaka ndio na kua'a' ma ndian ndiso tati xaan nuu Jesuu, ña na janda'a ra na. Ta chi'in iin tu'uni ña kà'an ra nuu ma tati xaan ikan, ta kēe yi ma tichi kuñu na, ta juuni jànda'a ra kua'a' ma ndian kù'vi jà'a inga tuku nuu kue'e ndia.

¹⁷ Takan kùu yi, ikan na chinu ma tu'un kà'an ma Isaia, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku. Vati rakan te'en kà'an ra: "Ra'ya kùu ra ña jànda'a ra yo, ta ndāki'in ndi'i ra ma kue'e ndo'o yo." Takan kàti ma tu'un Ndioo.

Ndian kùuni tandikun chata Jesuu

(Lc. 9:57-62)

¹⁸ Ta ora ndē'e Jesuu ña nduva'a kua'a' ñivi chīkonuu na ra, tajan nāka'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra, ña na ketachiyo ndra inga chiyo ma lakuna.

¹⁹ Ta ikan jan chājayatin iin matru ña jàkua'a tutu Ndioo ma nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Matru, kùuni ku'in chataun ndanikuni ma nuu kuà'un —kàti ra.

²⁰ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Taku ma yukuii iyo yavi nuu kixi ndri, ta ma saa iyo taka ndri ndia, va yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, na töve iyo ni nuu kundii ma xini —kàti Jesuu.

²¹ Tajan iin ma ndra jàkua'a chi'in ra, te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, na ku'vaun ña na ku'un ji'nai kukuchī ma tatái —kàti ra.

²² Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na'a chatai, ta na ku'vaun ña na kuchi ma ndian töve chīnuni ma ta'an na —kàti Jesuu.

Jàkutaxin Jesuu ma savi tati chi'in takuii

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

²³ Tajan ndāa ndio Jesuu ma tichi varku, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra ndia. ²⁴ Ta ikan kàcha'an ndra, ora kōyo ndio ma savi tati nduva'a ka'nu chata ndra ña endee chīkonuu ma ola ma varku ndra. Va ma Jesuu kixi ndicha ra kàndii ra tichi run. ²⁵ Tajan chājandakoo ndio ma ndra jàkua'a chi'in ra ra, ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—jYo'o Racha'nu, na jakakun ndi, vati chani sa'vi ndi! —kàti ndra.

²⁶ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja ya'a ndasii ndo? ¿A ya'aga tia chīnuni ndo ña jà'a ndo takan?

Tajan ndēta ndio ra, ta kīcha'a ra kà'an xaan ra nuu ma savi tati chi'in ma tañu'u, ta ndisaa yi kūtaxin. ²⁷ Ta ikan jan ndava kuà'an anima ndra kīndoo ndra, ta te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ta'an ndra:

—¿Ta nda ra kùu ra'ya ña, nda ma tati chi'in tañu'u, jàchi'in ña kà'an ra? —kàti ndra.

Nuu ndā'a uvi ma ndra ndiso tati xaan ñu'u' Gadara

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸ Ta ora cha kētachiyo ndio Jesuu inga chiyo ma tañu'u nuu kandii ma ñu'u' Gadara, ta ikan kēe uvi ta'an ma ndra ndiso tati xaan tañu ma nuu ñaña, ta chājayatin ndra ndra nuu Jesuu. Ta ndrakan ti endee kùu ya'a nī'iin ñivi ma nuu ka'iin ndra ti, ya'a tivi xini ndra jà'a yi. ²⁹ Tajan ndrakan te'en kīcha'a ndio ndra nda'yu ndra jà'a yi:

—jKoto kī'viun chi'in ndi, yo'o Jesuu, ra Se'e Ndioo! ¿A vāchi jànde'un tundo'o ndi antea ña keta ma kivi ña ni jakutuni ma Racha'nu Ndioo kuati ndi? —kàti ndra chi'in ra, jà'a ma tati xaan ikan.

³⁰ Ta chika ma nuu ka'iin ndra, ikan ndē'e yi ña ka'iin kua'a' va'a kini, ña chàchi ndri kachika ndri. ³¹ Tajan te'en jānini ndio ma tati xaan ña ka'iin tichi kuñu ndra ma Jesuu chi'in tu'un i'ya:

—Tu kùuniun tavaun ndi tichi kuñu ndra, na ku'vaun ña ki'vi ndi tichi kuñu ma kini ña ka'iin kachachi ndakan —kàti yi.

³² Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in yi:

—Va'ani, na ki'vi ndo —kàti Jesuu.

Tajan kēe ndio ma tati xaan tichi kuñu ndra, ta ki'vi yi tichi kuñu ma kini, ta ndisaa ndio ndri kàndakunu ndri kuà'an ndri iti' nuu iyo iin xa'va nuu kandii ma lakuna, ta ikan kà'a ndri, ta chī'f ndri. ³³ Ta ma ndra jàkuenda ndri, kàchinu ndra ti yū'vi ndra. Ta ora chāa ndra ma ñuu, ta kīcha'a ndra nàtu'un ndra nuu ma ñivi ña tā'an ma kini chi'in tandi'i ña tā'an ma ndra ndiso tati xaan

ndia. ³⁴ Tajan tandi'i ma ñivi iyo ma ñuu ikan, chānde'e na nuu ndaa Jesuu. Ta ora ndē'e na ra, ta kīcha'a jànini na ra ña na kèe ra ma ñuu ikan.

Jesuu jànda'a ra iin ra kūyutun (Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

9 Takan kūu tajan ndāa ndio Jesuu tichi iin varku, ta kētachiyo ra inga chiyo lakuna, ta chāa ndio ra ma nuu kùu ñuu ra. ² Ta ikan chāndaka ndra iin ra kūyutun nuu ra iin nuu ti'va. Ta ora ndē'e Jesuu ña iin ndra ya'a chìnuni ma ña jà'a ndra kùu ndra, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra ku'vi:

—Na sii kuuniun yo'o se'yu, ti cha jāka'nunī ma kuatiun, —kāti Jesuu chi'in ra.

³ Tajan iin ma ndra matru jākua'a tutu Ndioo, te'en chānini ndra ña kā'an Jesuu takan: "Iin kuati kùu ma ña jà'a ra chata Ndioo, cha'a' ña kā'an ra takan." Takan chānini ndra. ⁴ Va tava Jesuu cha chito ra naja kua chānini ndra, yakan va te'en chīkatu'un ndio ra nuu ndra:

—¿Ta naja mamaa ña kini indii ma chinituni ndo?

⁵ Ta, ¿nda tu'un kùu ma ña töve ndetiñu ña iyo yi ña kà'in?, kùuni ndo. ¿A va'aga ña ka'an yo: "Cha jaka'nunī ma kuatiun", a ña kā'an yo: "Ndeta, ta kakaun'?", kùuni ndo. ⁶ Va'ani, ni jana'i nuu ndo ña ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, iyo ndatu ra ña jaka'nuni ra kuati ma ñivi iyo nuñu'u' ñuñivi.

Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra kūyutun:

—Na ndetaun, ta tika'nun chitoun, ta ku'un ve'un —kāti Jesuu.

⁷ Tajan ndēta ndio ma ra kūyutun, ta kuà'an ra ve'e ra. ⁸ Ta ora ndē'e ma ñivi ña chūndaa ma ra kūyutun, ta ndava kuà'an anima ndio na, ta kīcha'a na jàka'nu na Ndioo cha'a' ña iyo ndatu Jesuu kuenda ña ja-ka'nuni ra kuati ñivi.

Jesuu kàna ra ma Mate (Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

⁹ Takan kūu tajan kēe ndio Jesuu ma ikan, ta ndē'e ra iin ra nàni Mate ña nàndi ra nāka'an ra xu'un' kuenda ma ñuu Roma. Ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—Na'a chatai —kāti Jesuu chi'in ra.

Tajan ndēta ndio ma Mate, ta tåndikun ra chata ra.

¹⁰ Takan kūu tajan chāa ndio iin kivi ña nàndi Jesuu chāchi ra nuu iyo ve'e Mate chi'in kua'a' ndra nāka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, chi'in inga tuku ma ndra jà'a kuati. Ndisaa ndrakan chāa ndra chūnandi ndra mesa xiin Jesuu, ta chi'in ndra jākua'a chi'in ra ndia. ¹¹ Ta ora ndē'e ma ndra fariseu ña iin kachachini ndra chi'in Jesuu, tajan te'en chīkatu'un ndio ndra nuu ma ndra jākua'a chi'in ra:

—¿Ta naja nàndi ma ra kùu matru ndo chāchi ra chi'in ma ndra nāka'an xu'un' kuenda ma ñuu Roma, ta chi'in ma ndra jà'a kuati? —kāti ndra chi'in ndra.

¹² Tajan ora chīni Jesuu ña takan kà'an ndra, ta te'en nāka'an ra nuu ndra:

—Taku ma ndian iyo va'a, na töve chiniñu'u na ndian jà'a tatan, ti ma ndian chiniñu'u yi kùu ma ndian ku'vi-

ni. ¹³ Na ku'un ndo, ta na kutu'va ndo ma tu'un Ndioo nuu kà'an yi te'en: "Yu'u kùunī ña na kunda'vini ndo ta'an ndo, ta töve kuunī ña ka'ni ndo kiti, ta sòkó ndo nui." Vati yu'u töve vāchī kuenda ma ndian iyo va'a, ti yu'u vāchī kuenda ma ndian jà'a kuati, ikan na sama na ma kua iyo na —kāti Jesuu.

Nuu chīkatu'un na nuu Jesuu, naja töve ndita yu'u ndra (Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴ Takan kūu tajan ma ndra chākunuu chi'in Xuva, ra jākunduta, chajāyatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta naja ndyu'u chi'in ma ndra fariseu, nduva'a jàndita ndi yu'u ndi? Ta ma ndra jākua'a chi'un, ¿naja töve? —kāti ndra.

¹⁵ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma ñivi jàndakutu'un ma ra tanda'a, ¿a nda'vi kùuni na ora juuni ndaa ra chi'in na ma viko tànda'a?, kùuni ndo. Töve nda'vi kùuni na ma ora ikan. Va ni chaa iin kivi ña ma ra tànda'a ni kundachiyo ra xiin na, tajan kùu jandita ndio na yu'u na.

¹⁶ Ta ni'iin ñivi na kùu nataa ta'an na ja'ma cha'nu chi'in ita'vi ma ja'ma chaa, vati ma ja'ma chaa, jan-doluxu yi ma ja'ma cha'nu, ta vi'a ka'vi nākaa ma nuu ta'nda yi ja'a yi. ¹⁷ Ta juuni na kùu taaan yo ma vinu chaa tichi ma tia'a ñii cha'nu, vati tu jà'a yo takan, ta ni ka'ndi yi, ta ma ñii cha'nu, chi'in ma vinu chaa tivi yi. Yakan va iyo yi ña taan yo ma vinu chaa tichi ma tia'a ñii chaa, ikan ninduvi yi kùu jakuenda yi yi.

Ña se'e Jairo, ta ña kē'e ja'ma Jesuu (Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

¹⁸ Ta ora juuni ndaa Jesuu kà'an ra ma tu'un i'ya nuu ma ñivi, tajan iin ma ra kùxini nuu ma ndian judíu, chāa ra nuu Jesuu, ta chūnandi chiti ra, ta te'en nāka'an ra:

—Já chī'í kuii ma ña se'i, va tu ku'un, ta jundiun nda'un ma xinian, ta ni nataku ndikoan —kāti ra chi'in Jesuu.

¹⁹ Tajan ndēta ndio Jesuu, ta kuà'an ra chi'in ra ma ve'e ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra ndia. ²⁰ Ta juuni ma ikan kuà'an iin ña'a, ña cha iyo uchi uvi kuiya ña kù'vian jà'a ma niian. Yakan chājayatian ña iti' chata Jesuu, ta jānanian nda'a' ña ma cha'a ja'ma ñu'u ra.

²¹ Vati yakan, te'en chānini ña: "Jitu chi'in ña jananinio ma nda'a' yo ja'ma ra, ta ndova'a yo", kùunian. ²² Va ora chīkoni'i Jesuu iti' chata ra, ta ndē'e ra ña, ta te'en nāka'an ra chi'an:

—Na sii kuuniun yo'o se'yu ti cha ndova'un jà'a ña chìnuniun —kāti Jesuu chi'in ña.

Tajan juuni ma ora ikani ndā'a ña.

²³ Ta ora chāa Jesuu ve'e ma ra kùxini nuu ma ñivi judíu, ta ndē'e ra ña cha iyo tu'va ma ndra musika ña ni tivi ndra ma nuu ni kukuchi ña. Ta ma ñivi nduva'a ni'i kachaku na. ²⁴ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—Na kee ndo ma tichi ve'e, vati ma ña tivaa i'ya, töve chī'í ña, ti kixinian —kāti ra.

Ta ma ñivi java káchakú ndaa na ra, ña ká'an ra takan. ²⁵ Va ndisaa na kátava ra, tajan kí'vi ndio ra ma tichi ve'e nuu kandii ma ña chí'í, ta tīin ndio ra nda'a' ña, ta ndēta ña. ²⁶ Takán kūu tajan ninii kuii ma ñu'u' ikan chítakuati ma ña jā'a Jesuu.

Jesuu jànda'a ra uvi ta'an ndra kuaá

²⁷ Ta ora kēe ndio Jesuu ma ikan, tajan uvi ta'an ma ndra kuaá, te'en kicha'a ndra kanachaa ndra ora tándikun ndra chata ra:

—¡Na kunda'viniun ndyu'u, yo'o ra kùu se'e racha'nu David! —kàti ndra chi'in ra.

²⁸ Ta ora kí'vi ndio Jesuu ma tichi ve'e, ta ikan jan chā-jayatin ninduvi ma ndra kuaá nuu Jesuu, ta te'en kicha'a ra chikatu'un ra nuu ndra:

—¿A chànini ndo ña kùu ja'i ma ña kùuni ndo? —kàti ra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Kùu ja'un yi —kàti ndra.

²⁹ Tajan jānani ndio Jesuu nda'a' ra ma tinuu ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¡Na kuu yi ma tava chìnuni ndo! —kàti Jesuu.

³⁰ Tajan nānde'e ndio ndra. Ta te'en kātitu'un kachin Jesuu nuu ndra ma ña iyo yi ña ja'a ndra:

—Koto kātitu'un ndo ma ña jā'i chi'in ndo nuu nī'iin ñivi —kàti Jesuu chi'in ndra.

³¹ Va juuni takā'an kee kua'a' ndra ku'un ndra, ta kicha'a ndra kātitu'un ndra nuu ndisaa ñivi iyo ninii ma ñu'u' ikan, ma ña jā'a Jesuu chi'in ndra.

Jesuu jànda'a ra iin ra ñi'i

³² Ta ora juuni yanga kēe na ma tichi ve'e ikan, tajan kēta iin ndian chāndaka na iin ra ñi'i ña ndiso tati xaan nuu Jesuu. ³³ Ta ora cha tāva ndio Jesuu ma tati xaan tichi kuñu ra, ta kicha'a ndio ra kà'an ra. Ta ma ñivi ndava kuà'an anima na, ta te'en nāka'an ndio na:

—¡Nī'iin cha'a' takā'an nde'o iin ma ra jā'a takan ma ñuu Israel! —kàti na.

³⁴ Va ma ndian fariseu te'en kà'an na:

—Ra'ya tāva ra ma tati xaan ña indii tichi kuñu ra juuni chi'in ndatu ma kui'na, ña kùu chito'o ma tati xaan —kàti na.

Jesuu kùnda'vini ra ma ñivi

³⁵ Takán kūu ta Jesuu chākunuu ra tandi'i ñuu, chi'in kuariya, ña jàna'a ra nuu na, ta'ii'iin ma tichi veñu'u kuati ña iyo ma nuu iyo na. Ikan chākunuu ra kātitu'un ra nuu na ma tu'un va'a Ndioo naja kua kuu ma nuu chà'nda ra tiñu. Ta juuni jànda'a ra tandi'i nuu ma ndian ku'vi jā'a ma tundo'o xaan, ta inga tuku kue'e u'vi na ndia. ³⁶ Ta ora ndē'e ndio ra ña ya'a ga kua'a' ma ñivi ka'iin, ta kùnda'vini ra na, ti ya'a ga nda'vi kùuni na, ta chitatu na ndia, tava kùuni ma mvechala ña tūvi iyo pato. ³⁷ Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Ndicha ña ma ndatiñu cha kēta nuu tachio ya'a ga kua'a' yi, va ma ndra jàtiñu chi'in yi ya'a lichin ndra.

³⁸ Yakan va na ndakan ndo nuu ma Racha'nu chito'o ma ndatiñu, ña na tachi ra tiá ma ndra kichi jàti'vi yi —kàti Jesuu.

Jesuu kàchin ra ndi uchi uvi ndra ni kuu tatun ra

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

10 Tajan kāna ndio Jesuu ma ndi uchi uvi ta'an ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta jāna'a ra nuu ndra, naja kua iyo yi ña ja'a ndra, ta tāva ndra ma tati xaan ña ndiso ñivi, ta naja kua iyo yi ña ja'a ndra, ta jànda'a ndra tandi'i nuu ma kue'e ndo'o na, ta ña u'vi na ndia. ² Ña'a kùu sivi ma ndi uchi uvi ma ndra kùu tatun Jesuu: Ma ra nunuu, nàni ra Simón, ra juuni jākunani Jesuu Petu' ndia, chi'in ra yani ra André, ta Jandiau chi'in ra yani ra Xuva, ndra kùu se'e, ra nàni Zebedeu. ³ Ta Lipe chi'in Tolo, Toma, chi'in Mate, ña kùu ra iin ra nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu ña nàni Roma. Ta Jandiau, ra kùu se'e Alfeu, chi'in Lebeu, ra juuni nàni Tadeu ndia. ⁴ Ta Simón, ra kùuni kuati chi'in ñuu Roma, ta Juda Iscariote, ra ni xikoña'a ma Jesuu tiá iti' nuu.

Jesuu tàchi ra, ndra jàkua'a chi'in ra, ña na kukatitu'un ndra tu'un Ndioo

(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

⁵ Takán kūu tajan tāchi ndio Jesuu ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra chi'in ma tu'un i'ya:

—Koto kù'un ndo ma ñu'u' nuu iyo ma ndian tōve chìnuni, ta koto kí'vi ndo ma ñu'u' Samaria ndia.

⁶ Va'aga ña na ku'un ndo ma ñu'u' Israel, nuu kandoyo ma ndian kùu takua kùu ma mvechala ña kuànaa.

⁷ Ikan na ku'un ndo, kukatitu'un ndo nuu na, ña cha vāchi kuyatin ma nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu iyo ma iti' andivi. ⁸ Na janda'a ndo ma ndian ku'vi, ta janda'a ndo ma ndian ndo'o kue'e ta'yu, ta jànataku ndo ma ndian chí'í. Ta juuni na tava ndo ma tati xaan ña iyo tichi kuñu ñivi ndia. Ta tōve iyo yi ña naka'an ndo xu'un' cha'a' ña jā'a ndo tatan na, ti nī'i saani ndo ma ndatu i'ya.

⁹ Ta tōve iyo yi ña kunda'a ndo oro, ni plata, ni cobre,

¹⁰ ta ni yunu ndo ma tichi iti' kuà'an ndo. Na kunda'a ndo iin chaku'uni ma ja'ma ndo, ta koto kùnda'a ndo inga ndichan ndo, ni yutun vatun ndo ndia, ti ma ndra jàtiñu, ni nī'i sani ndra jitu ma ña kachini ndra.

¹¹ Ta ora ni chaa ndo iin nuu kandii iin ñuu a iin kuariya vali, na nanduku ndo iin ndian va'a ña iyo tundeeni ndo chi'in, ta kindoo ndo chi'in na ma ve'e na, nda kati keta ma ora ni ku'un ndo. ¹² Ta ora ni kí'vi ndo ma ve'e na, iyo yi ña kaña'a ndo te'en chi'in na: "Ndioo na koo chi'in ndo", kati ndo. ¹³ Ta tu ma ñivi iyo ma ve'e ikan, tiñu'u na ma ña kà'an ndo, na koo vii na takua ma tu'un kà'an ndo chi'in na. Va tu tōve tiñu'u na ndo, na tōve ni koo vii na takua kà'an ndo chi'in na. ¹⁴ Ta tu tōve ndakimani na ndo, ta ni tōve jàchi'in na ma ña kà'an ndo, va'aga ña na kee ndo ma ve'e na, a ma ñuu nuu iyo na, ta jàkisi ndo ma yuyaka ka'iin cha'a ndo.

¹⁵ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña ma kivi ni chaa ma ora ni jakutuni Ndioo kuati ñivi iyo ñuñivi, nduva'aga ni

nde'e ma ñivi iyo ñuu ikan tiá tundo'o, kua ma ñivi chíyo ma ñuu Sodoma chí'in Gomorra.

Nuu ndè'e ma ndra jàkua'a chí'in Jesuu tundo'o

¹⁶ 'Na nde'e ndo! Ndyo'o ndian kùu ndo takua ma mvechala ta yu'u ni tachì ndo tañu ma kiti xaan ña nàni lobo. Na ndakuu ndo ndian yati, takua yati ma koo, ta juuni na kuu ndo ndian ika, takua kùu ma livi. ¹⁷ Na kumi kuenda ndo ndo, vati ni jaya'a na ndo nda'a ma ndra tiñu, ta ni kani ndra ndo ma tichi veñu'u kuati na. ¹⁸ Ta juuni ndava ni jaya'a ndra ndo, nda'a ma ndra kuvien, chí'in nda'a ma ndra kùu rey, cha'i. Takan ni kuu yi, ikan na kàtitu'un ndo ma tu'in nuu ndra, chí'in nuu ma ndian töve chìnuni ndia. ¹⁹ Va ma ora ni jaya'a ndra ndo nda'a ma ndra tiñu, na nàkanini ndo cha'a' ma ña ni ka'an ndo, a cha'a' ña naja kua iyo yi ña ka'an ndo, ti ora ni chaa ma ora ikan, maa ma Ndioo kùu ra, ña ni ki'vi ra chinituni ndo, ta katitu'un ra naja kua iyo yi ña ka'an ndo. ²⁰ Vati na yöve maa ndo kùu ma ndian ni ka'an, ti ma ra ni ka'an naja kua ka'an ndo. Ma tichi chinituni ndo kùu ma Tati Íí ma Ndioo Tatá ndo.

²¹ 'Ma tiempu ikan ni ku'va ndra juuni ma ndra kùu yani ndra, ña na ka'ni na ndra, ta ma ndra kùu tatá, ni ku'va ndra juuni ma ndra kùu se'e ndra ndia. Ta ma ndra se'e ndra ni chikoni'i ndra nuu ma tatá ndra, ta ka'ni ndra ndra. ²² Ta tandi'i ñivi iyo ñuñivi, ni kuxaani na nde'e na ndo cha'i. Va ma ndian jandeeni na ña koo va'a na chí'in ma tu'in, nda kati ya'a ma tundo'o ikan, ni kakú na. ²³ Ta ora ndikun na ndo ma iin ñuu, na kunu ndo ku'un ndo inga ñuu, vati ndicha va'a ña kà'in chí'in ndo, ña ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, ni kichi ra antea ña jachinu ndo katitu'un ndo ma tu'un Ndioo ninii ka'nu ma ñuu Israel.

²⁴ 'Ta ni'iin ma ndra jàkua'a chí'in matru, na töve ka'nuga ndra kua ma ra kùu matru ndra, ta ni'iin ma ndra jàtiñu, na töve ka'nuga ndra kua ma chito'o ndra ndia. ²⁵ Vati ma ndra jàkua'a, iyo yi ña kindoo va'ani ndra, chí'in ña na chaa ndra koto ndra tava chito ma matru ndra. Ta ma ndra jàtiñu, na kindoo va'ani ndra chí'in ña na chaa ndra koto ndra tava chito ma ra chito'o ndra ndia. Ta tu yu'u kùu ma ra kuxini nuu iyo ve'e, ta ma ñivi kà'an na ña ma kui'na Beelzebú kùu. Tu takan kà'an na yu'u, ¿naja kua chà'nini ndo ña ni ka'an na chata ma ndian iyo kuendai ndia?, tuva takan.

Nuu kà'an yi nda yo iyo yi ña yu'vio nde'o

(Lc. 12:2-9)

²⁶ 'Yakan va na yü'vi ndo nde'e ndo ma ñivi. Vati na töve iyo ni'iin tu'un xe'e, ña kùu kundii xe'e kua'a' tiempu, ti ninii chito ma ñivi yi. Ta ni inga tuku ma ña indii xe'e na kùu kindoo yi takan kua'a' tiempu ndia. ²⁷ Ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo ma nuu naa i'ya, na jaketa ndo yi ma nuu ndichin nuu ma ñivi, ta ma tu'un ña nà-tu'in, ña chitoni maa yo, na ndaa ndo ma chata ve'e, ta kanachaa ni'i ndo yi nuu ma ñivi. ²⁸ Na yü'vi ndo nde'e ndo ma ndian chà'ni ma kuñu yo, vati na kùu ka'ni ma tati ma anima yo. Va'aga ña na yu'vi ndo nde'e ndo ma Racha'nu Ndioo, ti rakan kùu ra, ña kùu jandi'i ra nuu

ma kuñu ndo, chí'in ma tati ma anima ndo, ta jaku'un ra yi andaya'.

²⁹ 'Ta, ¿a kùu jata ma ñivi uvi ta'an saa kuati chí'in iin pesuni?, kùuni ndo. Ta na kùu koyo ndri ma nuñu'u' i'ya, tuva na chà'a ma Ndioo ña jà'a ndri yi ndia. ³⁰ Vati nda ma ixi xini ndo, cha kã'vi va'a ma Racha'nu Ndioo ta'ii'iin yi. ³¹ Na yüvi ndo, ti vaji kua'a' ma saa kuati ikan, va na tüvi ka'nuga ndaa ndri kua maa ndo.

Na katitu'un yo ña chìnuni yo tu'un Jesucristu nuu ka'iin kua'a' ñivi

(Lc. 12:8-9)

³² 'Ta tu iyo nda yo kà'an tu'in nuu ka'iin kua'a' ñivi, nda mai ni ka'in cha'a' na nuu ma Tatái, ra iyo andivi ndia. ³³ Va ma ndian kà'an ña töve nàkoto na yu'u nuu ka'iin kua'a' ñivi, nda mai ni ka'in ña töve nàkotoi na nuu ma Tatái, ra iyo andivi ndia.

Cha'a' Jesuu kùu yi ña kèe siin ma ñivi

(Lc. 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ 'Koto nàkanini ndo ña yu'u vachi ja'i ña na koo va'a ma ñivi iyo ñuñivi, ti na yüvi takan kùu yi. Vati yu'u vachi ja'i ña na kanita'an ndo chí'in ta'an ndo. ³⁵ Ti vachi ja'i ña na kanita'an ma ndra'ii, chí'in juuni ma tatá ndra, ta ma ñivi ña'a, chí'in juuni ma'á vi, ta ma ñivi chanu, ni kanita'an vi, chí'in ña ka'nu vi ndia. ³⁶ Ta takan kùu yi ña ta'ii'iin ma ñivi, ni kanita'an na, juuni chí'in ma ñivi na.

³⁷ 'Ta tu iyo ndian kùuniga na nde'e na ma tatá na, chí'in ma'á na, tiá kua mai, na töve iyo yi ña kuu na ma ndian iyo kuendai. Ta tu iyo nda ndian kùuniga na nde'e na ma ndra'ii se'e na, a ñivi ña'a se'e na tiá kua mai, na töve iyo yi ña kuu na ma ndian iyo kuendai. ³⁸ Ta ma ndian töve kùuni na tandikun na chatai chí'in kruu na, ikan na nde'e na tundo'o takua ni nde'i tundo'o nuu kruu, ndiakan na töve iyo yi ña kuu na ma ndian iyo kuendai ndia. ³⁹ Ta ma ndian kùuni na jakakú na na nuu ndè'e na tundo'o cha'i, ni kuvi na. Va ma ndian ni kuvi cha'i jà'a ma tundo'o, ni kakú na.

Nuu ni'i yo ma ya'vi yo

(Mr. 9:41)

⁴⁰ 'Ta ma ndian kùun kuenda ndo, juuni kùun kuenda na yu'u ndia. Ta ma ndian kùun kuenda yu'u, juuni kùun kuenda na ma Racha'nu tãchi yu'u ndia. ⁴¹ Ta ma ndian kùun kuenda iin ma ra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo, cha'a' ña ra vachi kuenda Ndioo kùu ra, ni ni'i na ya'vi na, indukuni takua ni'i ma ra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo. Ta ma ndian kùun kuenda iin ndian ndicha va'a, cha'a' ña ndian ya'a va'a kùu na, ni ni'i na ya'vi na, indukuni takua ni'i ma ra va'a ikan yi ndia. ⁴² Ta nda ndian nikuuni, ña chà'a na jitu iin yachin takuii vichin ko'o ma ndiakwati i'ya, cha'a' ña ndian chàkunuu chí'in kùu na, ndicha va'a ña kà'in chí'in ndo ña Ndioo ni ku'va ra ya'vi na ndia —kàti Jesuu.

Xuva ra jàkunduta, tàchi ra ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu Jesuu
(Lc. 7:18-35)

11 Takan kũu ta ora chĩnu kã'an Jesuu takan chi'in ma ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in ra, tajan kēe ndio ra ma ikan, kuàkatitu'un ra tu'un Ndioo, ta kua jàna'a ra yi nuu ma ñivi ìyo ma ñuu, ña kũu nda'a' ma ñu'u' ikan. ² Ta ma Xuva, ra jàkunduta ña indii tichi vekaa, chĩto ndio ra ndisaa ma ña jà'a Cristu. Tajan tàchi ndio ra uvi uni ma ndra jàkua'a chi'in ra ña na kunde'e ndra Jesuu, ³ ta ndakatu'un ndra te'en nuu ra: —¿A ndicha ña yo'o kũu ma Cristu, ra ìyo yi ña kichi, a ìyo yi ña kuantu ndi inga ra? —kàti ndra chi'in ra.

⁴ Tajan Jesuu te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Na ku'un ndo, ta katitu'un ndo nuu Xuva, ma ña ndè'e ndo, chi'in ma tu'un chĩni ndo. ⁵ Na katitu'un ndo nuu ra ña ma ndian kuaá, cha ndè'e na, ta ma ndian koxo cha chĩka na, ta ma ndian kũ'vi jà'a kue'e ta'yu cha ndà'a na ndia. Ta ma ndian so'o cha chĩni na, ta ma ndian cha chĩ'í nàtaku na, ta ma ndian nda'vi chĩni na ma tu'un Ndioo ña jàkakú na. ⁶ Na sii kuuni ma ndian endee töve jàña ña chĩnuni ma ña kà'in —kàti Jesuu chi'in ma ndra chàkunuu chi'in Xuva.

⁷ Takan kũu ta ora cha kàcha'an ndio ndra, tajan te'en nãka'an Jesuu cha'a' ma Xuva nuu ma ñivi:

—¿Niyi kũu ma ña chãnde'e ndo ma tichi ku'u ora chã'an ndo? ¿A iin ndoó vixi ña jãkisi tati kũu yi?, kũuni ndo. ⁸ Ta tu yũvi takan kũu yi, ¿nda ña kũu ma ña chãnde'e ndo?, tuva takan. ¿A chãnde'e ndo iin ra ya'a va'a ja'ma ñu'u, ta vii yi?, kũuni ndo. ¿A tũvi chà'a ndo kuenda ña ma ndian chàku'un ja'ma takan, ìyo na ve'e ma ndra kũu rey? ⁹ Va na katitu'un ndo, ¿nayi kũu ma ña chãnde'e ndo? ¿A iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kũu ra?, kũuni ndo. Ndicha va'a ña takan kũu yi. Ta iin ra ka'nuga kũu ra kua inga ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ¹⁰ Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' ma Xuva:

Yu'u, ni tachĩ ma ra kũu tatuin iti' nuun, ikan na jandova'a ra ma iti' nuu ni chaun, kàti yi.

¹¹ Ndicha va'a ña ka'in chi'in ndo, ña nĩ'iin ma ndra'ii ìyo tañu ma ndra ìyo vitin, töve ka'nuga ndra kua ma Xuva, ra jàkunduta. Ta vaji ndicha ña takan kũu yi, va ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, ma ra valiga kũu ma ra ka'nuga kua ma Xuva.

¹² Nda ma kuiya kēta Xuva, ra jàkunduta, ta nda vitin, ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi cha ìyo kua'a' ñivi ña cha jãkanaa vi ña ki'vi na kuenda yi. Ta ma ndian nãnduku na naja kua ki'vi na kuenda yi, ndiakan kũu ma ndian cha kundee na nĩ' na yi. ¹³ Ta ndisaa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta chi'in ña kà'an ma ley Ndioo ña tãa Moisés, kãtitu'un ndra naja kua kãa ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, nda ora kēta tiempu ña kēta ma Xuva, ra jàkunduta. ¹⁴ Ta tu kũuni ndo chinuni ndo ma tu'un i'ya, Xuva ra jàkunduta, kũu ma ra nãni Elía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ti rakan kũu ma ra ìyo yi kichi niku. ¹⁵ Yakan va ma ndian chàta'ani taso'o ma ña kà'in, na taso'o na yi.

¹⁶ ¿Nda yo chi'in kũu jando indukuni ma ñivi ìyo tiempu i'ya?, kũuni ndo. Ndiakan kũu na tava kũu ma ndiakuati che'e, ña ma ora chũnandi na chãsiki na nuu ya'vi, ta ndiakan te'en kanachaa ni'i na nuu meru na: ¹⁷ "Tivi ndi tuvulu, va tũvi nĩ tachaa'a ndo. Ta chĩta ndi yaa nda'vi, ta töve nĩ chaku ndo." ¹⁸ Vati kĩchi ma Xuva, ra jàkunduta, ña töve nĩ chachi ta töve nĩ chi'i, ta kãti ndo ña ra ìyo tati xaan chi'in kũu ra. ¹⁹ Ta ikan jan kĩchi ndio yu'u ma ra Se'e ñivi tàchi Ndioo, ra chàchi, ta chĩ'i ndisaa nakuyi. Ta ma ñivi kà'an na chata ra te'en: "Rakan kũu ra chàchi kua'a' ta kũu ra iin ra chiní, ta juuni ndiki-ta'an ra chi'in ndian jà'a kuati, ta chi'in ma ndian nãka'an xu'un' kuenda ñuu Roma." Takan kãti na. Va tava ma Ndioo nduva'a ìyo chinituni ra, ta ma ña va'a ña jà'a Ndioo jàna'a yi ña ìyo chinituni ra.

Ñivi töve jàchi'in ña kà'an Jesuu ni nde'e na tundo'o
(Lc. 10:13-15)

²⁰ Takan kũu tajan ndisaa ma ñuu nuu yã'a Jesuu, ma nuu jã'a ra kua'aga ma ndatu ra, kũxan ra chi'in na ti töve nĩ sama na ma kua ìyo na, ta te'en kĩa'a ndio ra kà'an ra nuu na:

²¹ —¿Nda'vi ta'an ndyo'o ñivi ñuu Corazín! Ta, jnda'vi ta'an ndyo'o ñivi ñuu Betsaida! Vati ndicha ña ndè'e ndo ma ndatu ka'nu ña jà'i ñuu ndo. Ta töve nĩ sama ndo kua ìyo ndo. Vati tu ja'i ma ndatu ka'nu takan niku nuu ma ñivi ñuu Tiro, ta ñuu Sidón, tatiempu cha sãma na ma kua ìyo na niku, ta cha jãna'a na yi chi'in ña chàku'un na ma ja'ma ya'a cha'nu, ta cha chõso na ma yuyaa chata na ndia niku. ²² Va yu'u kà'in chi'in ndo ña ora ni chaa ma kivi ña ni jakutuni ma Ndioo kuati ma ñivi, nduva'aga ni nde'e ndo tundo'o kua ma ñivi ìyo ñuu Tiro, ta Sidón. ²³ Ta ndyo'o ñivi ñuu Capernaum, ¿a chãnini ndo ña ni ndaa ndito ndo ku'un ndo andivi?, kũuni ndo. Va töve ti nda andaya' nuu ndè'e ma ndian chĩ'í tundo'o, ikan ni jakanai ndo. Vati tu nuu ma ndian ñuu Sodoma, jã'i ma ndatu ka'nu niku, ma tava jã'i yi nuu ndo, ma ndian ñuu ikan, cha sãma na vitin ma takua ìyo na niku. ²⁴ Va ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ora ni chaa ma kivi ña ni jakutuni Ndioo kuati ma ñivi, nduva'aga ka'vi, ni nde'e ndo tundo'o, kua ma ñivi ñuu Sodoma. —Takan kãti Jesuu.

Na kichi ndo nui, ta ku'vai nuu nindee ndo
(Lc. 10:21-22)

²⁵ Takan kũu ta ma tiempu ikan, te'en nãka'an Jesuu chi'in Ndioo:

—Ya'a jãkanui ñun yo'o Tatá, ra chà'nda tiñu andivi chi'in ma nuñu'u' ñuñivi, vati ma tu'un xe'e ña ìyo chi'un, na töve nĩ jana'un yi nuu ma ndian ìyo chinituni, ta ya'a chito ña kà'an, vati nuu ma ndian nda'vini jãna'un yi. ²⁶ Ndicha ña takan kũu yi Tatá, ti kua kũuni maun kũu yi.

²⁷ Ta ndisaa ma ña ìyoi, cha nãku'va ma Tatá yi nui. Ta nĩ'iin ñivi, töve nãkoto va'a na yu'u ra kũu Se'e ra, ti uvanuu ma ra nãkoto va'a yu'u, kũu ma Tatá. Ta nĩ'iin ñivi töve nãkoto va'a na ma ra kũu Tatá, ti uvanuu ma ra nãkoto va'a ra kũu yu'u, ra kũu Se'e ra chi'in nda ndi-

an ni kùuni ña jana'i ma Tatái nuu na ndia. ²⁸ Ta ndisaa ndyo'o ndian nduva'a chitatu, cha'a' ña ya'a jàtiñu ndo, ta cha'a' ña ya'a vee ndiso ndo, na kichi ndo nui, ta ku'vai nuu nindee ndo. ²⁹ Ta tandi'i ndyo'o ndian chà-ta'ani jàchi'in ma tu'un kà'in, ndyo'o ndian chàta'ani kutu'va ma ña chitói, cha'a' ña ya'aga jàndeeni nde'i ndo, ta cha'a' ña kùu iin ra masu anima ndia. Tu ndicha ña takan jà'a ndo yi, tajan ni ni'i ndo nuu nindee anima ndo i'ya. ³⁰ Vati ma tiñu chà'i nuu ndo ña jà'a ndo, yöve iin ña vee kùu yi kuenda ndo, ti iin tiñu ya'a ñama kùu yi —kàti Jesuu.

Ndra jàkua'a chi'in Jesuu, chà'nu ndra yoko trigu ma kivi nindeo

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

12 Takan kùu iin kivi ora nindee ñivi judíu, Jesuu chàkunuu ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra iin nuu kàa trigu. Ta tava ma ndra jàkua'a chi'in ra nduva'a chàñu soko ndra, yakan va kicha'a ndio ndra chà'nu ndra yoko ma trigu, ta kicha'a ndra kàchachi ndra ma chiti yi. ² Ta ora nde'e ndio ma ndra fariseu ña kàja'a ndra, ta te'en nàka'an ndra chi'in Jesuu:

—Na nde'un ña ja'a ma ndra jàkua'a chi'un, ti ndrakan kàja'a ndra iin ña töve iyo yi ña ja'a ndra ma kivi nindeo —kàti ndra chi'in Jesuu.

³ Ta Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—¿A takā'an jàkua'a ndo ma nuu kà'an yi naja kua jà'a ma David chi'in ma ndra meru ra ora chàñu soko ndra niku? ⁴ Ra'ya kí'vi ra ma tichi veñu'u Ndioo, ta chàchi ra ma paan íí ña ka'iin ma ikan. Ta yakan ti töve iyo yi ña kachi ra yi, ta ni ma ndra kùu meru ra, ti uvanuu ma ndra kùu kachi yi, kùu ma ndra kùu sutu ni. ⁵ ¿A takā'an jakua'a ndo nuu ma Ley Ndioo ña tãa Moisés, ma nuu kà'an yi ña ma ndra kùu sutu veñu'u, vaji töve nindee ndra ma kivi nindee yo, na yöve iin kuati kùu yi kuenda ndra? ⁶ Va yu'u kà'in iin nakuyi ña ndicha chi'in ndo, i'ya ndaa iin ra ka'nu tiaga kua ma veñu'u ka'nu ndian judíu. ⁷ Ta ndyo'o, ¿a juuni takā'an kutunini va'a ndo ma ña kà'an yi nuu ma tutu Ndioo i'ya ña kà'an ndo takan? Vati te'en kà'an yi nuu yi: "Yu'u kùuní ña na kunda'vini ndo nde'e ndo ma ñivi, ta töve kùuní ña ndakimani ndo ma Racha'nu chi'in ma kiti sòkó ndo nuu ra." Tu ndicha ña cha chito ndo ña kà'an ma tutu tãa Moisés, na töve iyo yi ña ka'ni ndo ma ndian töve iyo ni'iin kuati. ⁸ Ndicha va'a ña ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, iyo ndatu ra cha'a' ma kivi nindee yo.

Jesuu jànda'a ra iin ra'ii nda'a' ití

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹ Tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra ma nuu ndaa ra ikan, ta chāa ra nuu ndaa iin veñu'u vali ma ndian judíu, ta kí'vi ra tichi yi. ¹⁰ Ta nde'e ra ña ma tichi yi, nandi iin ra nda'a' ití. Va tava nànduku ndra naja kua jà'a ndra, ta kà'an Jesuu iin ña tūvi va'a, ta chi'in yakan kùu nani'i ndra naja kua tisokuati ndra ra. Tajan te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿A kùu janda'a yo iin ndian ku'vi ma kivi nindee yo? —kàti ndra chi'in Jesuu.

¹¹ Ta Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—¿Nda ndyo'o nikuuni, tu iyo iin mvechala jàna ndo, ta nde'e ndo ña koyo ri iin tichi soko kono, ma kivi nindee ndo, a töve iyo yi ña ku'un ndo, ta tava ndo ri?, kùuni ndo. ¹² Tu tavani'i yo ndrakan ña kùu ndri iin kiti-ni, kùuni yi ka'an yi ña, jìyo ga kuenda yi ña tavani'i yo iin ra'ii kua ma mvechala! Cha'a' yakan kùu yi ña, kùu ja'a yo ma ña va'a ma kivi nindeo.

¹³ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ma ra nda'a' ití:

—Jànakee nda'un —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan jànakee ndio ra ma nda'a' ra, ta kīndoo va'a va'a yi, kua kàa ma inga chiyo nda'a' ra. ¹⁴ Ta ora kēe ndio ma ndra fariseu ma tichi veñu'u ikan, tajan kicha'a ndra jando'iin tu'un ndra, naja kua iyo yi ña jà'a ndra, ta ka'ni ndra Jesuu.

Nuu kàtitu'un iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, naja kua tã'an Jesuu

¹⁵ Takan kùu ta ora chitō Jesuu ña takan chànini ma ndra fariseu, tajan kēe ndio ra ma ikan, ta nduva'a kua'a' ñivi tãndikun na chata ra. Ta jànda'a Jesuu tandi'i ma ndian ku'vi, ¹⁶ ta kàtitu'un ra nuu na ña koto kàti-tu'un na nuu ka'iin kua'a' ñivi nda ra kùu ra. ¹⁷ Te'en kùu yi, ikan na chinu ma tu'un kà'an ma Isáa, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ma ora kà'an ra te'en:

¹⁸ Ra'ya kùu ma ra jà'a tiñu nui, ra kàchín, ta ra ya'a kùuní nde'i, ña ya'a chisijí nde'i.

Ni jakoyoi ma Tati Íí chata ra.

Ta rakan ni katitu'un ra nuu ñivi iyo ninii ka'nu ñuñivi naja kua kuu ndakuu na ñivi ndaa kuenda Ndioo.

¹⁹ Na töve ni natu'un ra chi'in ma ñivi, ta na töve nda'yu ni'i ra nuu na ndia,

ta ni ni'iin ñivi töve ni kuni na ma tati ra ma kai ndia.

²⁰ Ta juuni na töve ni ka'nu ra ma ndoo ña cha tã'nu, ta ni töve ni nda'va ra ma mecha ña ja kicha'a nda'nu' ma yi,

nda kati jakanaa ji'na ra ma ñivi kuenda ra, tajan ni jandi'i ra nuu ma kuati.

²¹ Ta ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi ni jandeeni na ku-atu na,

nda kati ni ja'a ra ña na koo va'a na.

Nuu tìsokuati na Jesuu, ti ka'an na ña chi'in ndatu kui'na jànda'a ra ma ñivi ku'vi

(Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

²² Takan kùu tajan chàndaka ma ñivi iin ra ndiso tati xaan ña kuaá ta ñi'i nuu ma Jesuu. Ta ma Jesuu jànda'a ra ma tinuu ra chi'in ma yu'u ra, ikan na kuu nde'e ndiko ra ta juuni kùu ka'an ra ndia. ²³ Tajan ndisaa kuii ma ñivi, ndava kuà'an tati na, ta te'en kicha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿A yūvi ra se'e David kùu ra'ya?, kùuni ndo —kàti na.

²⁴ Ta ora chīni ndio ma ndra fariseu ña takan kà'an na, tajan te'en kicha'a ndra kà'an ndra:

—Ma kui'na nàni Beelzebú ña kuxini nuu ma tati xaan, yakán' kùu ma ña chā'a ma ndatu ikan nuu ra'ya, ikan na kuu tava ra yi kuñu ma ñivi —kà'an ndra.

²⁵ Va tava Jesuu cha chito ra naja kua chànini ndra, yakan va te'en kīcha'a ndio ra kà'an ra nuu ndra:

—Tu kànita'an ñivi iyo iin ñuu juuni chi'in maa na, ni ndi'i nuu na. Ta tu iyo ñivi iyo iin ve'eni ta kanita'an na juuni chi'in maa na, ni ndi'i nuu na chi'in nda ma ve'e na ndia. ²⁶ Ta juuni kà'in ña tu kànita'an ñivi Satanaa chi'in juuni maa na, juuni ni ndi'i nuu na, vati na kuu kanita'an ma kui'na juuni chi'in ma ñivián'. Ti tu ja'án' takan, numini ni ndi'án' chi'in ñivián'. ²⁷ Tu chànini ndo, ña chi'in ndatu Beelzebú tàvai ma tati xaan, tajan juuni ma ndian tàva tati xaan ndiso ma ñivi ña iyo tañu ndo, juuni maa na ni tisokuati na ndo, ti tūvi va'a chànini ndo. ²⁸ Vati tu yu'u tàvani'ì tati xaan ndiso ñivi chi'in ndatu Ndioo, yakan kùuni yi jana'a yi ña cha iyo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ndo. ²⁹ ¿Nayi iyo yi ña ja'a iin ñivi, ta kùu ki'vi na su'u na ve'e iin ra ya'a ni'ì?, kùuni ndo. ¿A töve iyo yi ña ku'ni ji'na na ra?, kùuni ndo. Ndicha ña kùu ja'a na yi, uvaa ña tu jà'a na takan.

³⁰ Ma ndian töve iyo kuendai, ndian xaani nde'e yu'u kùu na. Ta ma ndian töve ndàki'in ma tu'un kà'in, va kàtitu'un na inga tuku tu'un ña jàkanuu yi xini ma ñivi, ndiakan töve ñivi kuendai kùu na ndia.

³¹ Yakan va yu'u kà'in ña ma Ndioo, jàka'nuni ra kuati ma ndra'ii, chi'in tandi'i ma tu'un ti'ini ña kà'an ndra ndia. Va tu kà'an ti'ini ndra chata ma Tati Í Ndioo, na töve ni jaka'nuni ra ma kuati ndra tuva takan. ³² Ta tu kà'an ti'ini ma ñivi chata ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ma Racha'nu Ndioo ni jaka'nuni ra ma kuati. Va tu kà'an ti'ini na chata ma Ra Tati Í Ndioo, töve ni jaka'nuni ma Ndioo kuati na, ni ma ñuñivi ña iyo vitin, ta ni ma ña ni koo iti' nuu töve ni ja'a ra yi ndia.

Nuu kà'an yi ña chi'in ma chiti yutun, cha chito yo nda yutun kùu run
(Lc. 6:43-45)

³³ Tu tachi ndo iin yutun va'a, ni ku'va run ma chiti va'a kachi ndo. Ta tu töve va'a ma yutun tachi ndo, ni ku'va run ma chiti vā'a'. Ta takan kùu yi ña chi'in ma chiti run, cha nakoto yo nda yutun kùu run. ³⁴ ¿Ndyo'o tatá ndian xaan tava xaan ma koo! ¿Naja kua kùu yi ña kà'an ndo ma tu'un vii ta va'a, ta juuni maa ndo kùu ma ndian kini? Ndisaa ma tu'un ña kàya ma anima yo, yakan kùu ma ña kà'an yo. ³⁵ Vati taku ma ra'ii va'a, maaaa ña va'a kùu ma ña kà'an ra, ti ña va'a kùu ma ña iyo tichi anima ra. Ta ma ra'ii ña töve va'a, maaaa tu'un kini kùu ma ña kà'an ra, ti ña kini kùu ma ña iyo tichi anima ra. ³⁶ Ta yu'u kà'in ña ma kivi ña ni jakutuni ma Ndioo kuati ma ñivi, tandi'i ndo iyo yi ña ku'va ndo kuenda cha'a' ma nda tu'un kini nikuuni ña kà'an ndo ndia. ³⁷ Vati juuni cha'a ma tu'un ña kà'an ndo, yakan kùu yi ña ni jandondaa yi ma kuati ndo, tuva ndian iyo kuati kùu ndo a töve.

Ìyo ndian jà'a kuati, ña chikan na ña na jana'a Jesuu iin seña ka'nu nuu na
(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

³⁸ Tajan uvi uni ndra fariseu, chi'in ndra kùu matru ña jàkua'a tutu Ndioo, te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Matru, kùuni ndi nde'e ndi ña na ja'un iin ndatu —kàti ndra.

³⁹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma ndian kini, chi'in ndian töve iyo tundeeni Ndioo chi'in kùu ma ndian chikan na ña na ja'i iin ndatu nde'e na. Va yu'u kàti ti tūva ga ni jana'a Ndioo ndatu nuu na, vati uvaa ma ndatu ña jà'a Jonás taji'na. Yakani kùu ma ña ni nde'e na. ⁴⁰ Vati takua tā'an ma Jonás ña chūndii ra uni kivi, ta uni chanikuaa tichi ma tiaka' ka'nu, juuni takan ni ta'an yu'u ra kùu Se'e ñivi tachi Ndioo, ti ni kundii ra uni kivi, ta uni chanikuaa tichi ñu'u' ndia. ⁴¹ Yakan va ma ñivi chíyo ñuu Nínive ni Jake-ta ndiko Ndioo na, tajan ni tachi ra na ña na tisokuati na ñivi iyo tiempu i'ya ora ni tiku'va ra kuati ñivi. Vati ma ñivi ñuu Nínive ndākoo na kuati jà'a na ta chikoni'i ndiko na iti' Ndioo ora kàtitu'un Jonás tu'un Ndioo nuu na. Yakan va yu'u ra kàtitu'un nuu ndo ka'nugai kua Jonás. ⁴² Vati ora ni chaa tiempu ña ni tiku'va Ndioo ma kuati jà'a ndisaa ñivi, juuni ni jaketa ra iin ña'a kuu reina ña chà'nda tiñu nuu ñivi chíyo iti' xuu. Ta yakan kùu ma ña ni tachi Ndioo ña na tisokuatian ndo ora ni tiku'va ra kuati. Vati yakan kīchian iin ñuu ya'a chika, tajan jāchi'an tu'un Ndioo ña kà'an Rey Salomón taji'na. Va vitin yu'u kùu iin ra ka'nu ga kua Rey Salomón.

Nuu kà'an yi cha'a' ma tati xaan ña chikoni'i ndiko yi tichi kuñu iin ra'ii
(Lc. 11:24-26)

⁴³ Ora kèe iin ma tati xaan tichi kuñu iin ra'ii, chàkunuu yi ma nuñu'u' ití nànduku yi nuu kùu nindee yi. Ta tu töve nàta'an yi ma nuu nindee yi, ta kīcha'a ndio yi nàkanini yi te'en: ⁴⁴ “Va'a ga ña chikoni'i ndiko ma ve'e nuu chíyo niku”, kàti yi. Tajan ma ora chikoni'i ndio yi, ta nàta'an yi ma ra'ii ikan ña kàa ra tava kàa iin ve'e ña tūva ña koo tichi, ña vii va'a nāti'vi yi, ta ndōva'a va'a yi. ⁴⁵ Tajan kuà'an ndio yi, ta jàti'vi ta'an yi inga ucha ta'an ma tati xaan ga kua maa yi, ta ndisaa ndio yi k'vi yi tichi kuñu ma ra'ii ikan, ta ma nuu ndi'i nia ka'vi ga nde'e ra tundo'o jà'a yi, kua ma ora kīcha'a yi. Ta takan ni ta'an ma ndian kini ña iyo ma ñuñivi i'ya vitin.

Chàa ma'á Jesuu, chi'in ndra yani ra, ta ñivi ta'an ra ma nuu ndaa ra jàna'a ra
(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

⁴⁶ Juuni ndaa Jesuu jàna'a ra nuu ma ñivi, ora chāa ma ma'á ra, chi'in ndra yani ra, ta ñivi ta'an ra, ña kùuni vi natu'un vi chi'in ra. Va tava kīndoo vi ma nuke'e, ti nī kuu ki'vi vi. ⁴⁷ Yakan va iyo iin yo kēe chàkatitu'un nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Nuke'e ndaa ma'un, chi'in ndra yaniun, ta ñivi ta'un, ña kùuni vi ka'an vi chi'un —kàti ra chi'in Jesuu.

⁴⁸ Va Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ma ra chàkatitu'un nuu ra:

—¿Yo kùu ma'i, ta yo kùu ma ndra yanj, ta ñivi ta'in?, kùuniun.

⁴⁹ Tajan kīcha'a ra jàndanda'a ra nuu ka'iin ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nàka'an ra:

—Ndia'ya kùu ma'i, ndra yanj, ta ñivi ta'in. ⁵⁰ Vati nda ndian nikuuni ña jà'a ña kùuni ma Tatái ra iyo andivi, ndiakan kùu ma ndra yanj, ñivi ta'in, ta ma'i —kàti Jesuu.

Iin ku'va ña kuuni Jesuu kà'an ra nuu ñivi chata iin ra tachi

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

13 Takan kùu tajan juuni ma kivi ikan, kēe Jesuu ma ve'e nuu iyo ra, ta chàkunandi ra yu'u laku-na. ² Ta tava ya'a kua'a' ñivi kùti'vi ma nuu nàndi ra, yakan va Jesuu ndāa ndio ra tichi iin varku ña ndaa ma ikan, ta chūnandi ra, juuni yanga ndatu ma ñivi ña kùuni na taso'o na ma ña ni ka'an ra ma yu'u lakuna.

³ Tajan kīcha'a ndio ra kà'an ra kua'a' nakuyi nuu na chi'in mamaa ku'va. Ta te'en nàka'an ndio ra chi'in na:

—Ìyo iin ra tachi, ña kēe ra kuà'an ra kuàtachi ra. ⁴ Ta ora tachi ra ma chiti, ta ita'vi yi kachita ma tichi iti', ta ndē'e ma saa yi, ta nūu ndri ma nuu kàndoyo yi, ta kachachi ndi'i ndri yi. ⁵ Ta ita'vi yi va kōyo tañu yuu. Ta ikan ti nuuni yoso ma ñu'u', ti mamaa yuu kùu yi. Ma chiti ikan numini nàka'ndi yi, ti na töve kokon kandoyo ma yuti. ⁶ Va ora ñuka'ñu ndií, nduva'a kuii xī ndio yi, ta nātii yi, ti töve kunu indii ma yo'o yi. ⁷ Ta inga ita'vi ma chiti, va kachita yi tañu ma ku'u iñu, ta ma iñu ikan numini chà'nu yi, ta chāsi yi nuu yi, ta chí'i yi. ⁸ Takan kùu ta inga ita'vi ma chiti, va kachita yi ma nuu iyo ñu'u' va'a, ta nduva'a kuii kua'a' ma trigu kakee nuu yi, iyo yoko ma trigu ña kēe iin cientu chiti nuu, ta iyo yoko ña kēe uni xiko chiti nuu, ta iyo inga yi ña kēe oko uchi chiti nuu yi. ⁹ Nda ndyo'o chini ndo ña kà'in, na taso'o ndo yi.

Nuu jàkoto Jesuu ñivi, nda cha'a' kùu yi ña jàna'a ra ma ku'va nuu na

(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu cha jàyatin ndra ndra nuu ndaa ra, ta chikatu'un ndra nuu ra naja kà'an ra chi'in ku'va nuu ma ñivi. ¹¹ Tajan Jesuu te'en nàka'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Nuu ndyo'o va chà'a Ndioo ña na koto ndo ma tu'un xe'e ña iyo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu, va nuu ma ñivi ikan, töve. ¹² Ta tu jàtiñu va'a ndo kuenda Ndioo, ni tindee ra ndo tiá kua'a'. Va tu tüvi jàtiñu va'a ndo takua kùuni ra, vaji tiania ma tiñu jà'a ndo iyo, va tandi'i yi ni kindaa ndiko ra yi. ¹³ Cha'a' yakan kùu yi ña kà'in ma tu'un i'ya nuu na chi'in ku'va. Vati ma ñivi ikan ndē'e na, va töve jàchi'in na ma ña nde'e na, chini na, va töve taso'o na, ta ni töve kutunini na ña kà'in ndia.

¹⁴ Ta takan kùu yi ña jachinu ma ra kà'an chi'in tu'un

yu'u Ndioo, ra nàni Isaía ma ña kà'an ra niku, ti rakan te'en kà'an ra:

Vaji chini na, ma ña kà'in, va töve kutunini na yi.

Ta vaji ndē'e na yi, va na kùu ku'va na kuenda nayi kùu yi.

¹⁵ Vati ma ñivi iyo ñuu i'ya, jàndava na anima na, ta ndasi ma so'o na,

ta ndasi ma tinuu na,

ikan na kùu nde'e na, ta taso'o na ma ña kà'in.

Ta juuni ndasi ma chinituni na,

ikan na kùu ga chikoni'i ndiko na chi'in,

kuenda ña jànda'i na tuva ku'vi na ndia.

¹⁶ Va na sii kuuni ndyo'o, ti iyo tinuu ndo ña ndichin ndē'e, ta iyo so'o ndo ña chini. ¹⁷ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña kua'a' ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta inga tuku ma ñivi va'a ña kùuni na nde'e na ma ña ndē'e ndo vitin, va töve nī nde'e na yi. Kùuni na taso'o na ma ña chini ndo vitin, va töve nī kuu yi ndia.

Jesuu jàna'a ra naja kua kùuni ma ku'va ikan ka'an yi cha'a' ma ra tachi

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

¹⁸ Kùunji ña na taso'o va'a ndo naja kua kùuni ma ku'va ña kà'an cha'a' ma ra tachi ka'an yi. ¹⁹ Ma ndian taso'o ma tu'un kà'an cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta töve kùtunini na ma ña kùuni yi ka'an yi, ndiakan kùu na tava kùu ma chiti trigu ña kachita ma tichi iti', ti ndiakan ora cha yā'a ña chíni ndio na ma tu'un va'a Ndioo, tajan vachi ndio ma kui'na, ta janaa ndio yi ma tu'un Ndioo ña cha iyo chi'in na ma tichi anima na. ²⁰ Ta ma chiti ña tachi tañu yuu, yakan va kùu yi, tava kùu ma ndian chini ña kà'an ma tu'un va'a Ndioo, ta ndàki'in na yi chi'in ndisaa anima na, ²¹ va tava töve iyo kua'a' yo'o na, tava kùu ma chiti jà'a ma yuu, yakan kùuni yi ka'an yi ña ndiakan chini na tu'un Ndioo va tia tiempuni, ta ndakoo na yi. Vati cha'a' ma tu'un i'ya, ora kicha'a na ndē'e na tundo'o cha'a' yi a kànita'an ñivi chi'in na cha'a' yi, numini jàña na ña chini na yi. ²² Ta ma chiti ña tachi tañu iñu, yakan, va kùu yi tava kùu ma ndian chini na tu'un Ndioo, va chitu'un ga na tiaga cha'a' ma ndatiñu ña iyo nuu na ma ñuñivi i'ya, ta juuni cha'a' ña ya'a ga kùuni na nde'e na ma xu'un', yakan jànda'viña'a yi na. Ndisaa ña'a kùu yi tava kùu ma chiti trigu ña ora kùuni yi kua'nu yi, ta ma iñu ndu'va jàvati yi nuu yi, ta tüvi chà'a yi kua'nu yi. ²³ Va chiti ña tachi nuu ñu'u' va'a, yakan, va kùu yi tava kùu ma ndian chini va'a ma tu'un Ndioo, ta kùtunini va'a na ma ña kà'an yi, ndiakan va kùu na tava kùu ma chiti ña chà'a kua'a' va'a chiti. Ìyo ma chiti ña chà'a yi iin cientu chiti, ta iyo inga yi ña chà'a yi uni xiko chiti, ta inga yi chà'a yi nda oko uchi chiti —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ma ku'ú ña töve va'a, ña kàa tañu ma chiti trigu

²⁴ Takan kùu tajan Jesuu te'en nàka'an tuku ra inga ku'va nuu ma ñivi:

—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, kùu yi tava kùu iin ra'ii ña tachi chiti va'a ma nuu ñu'u' ra, ²⁵ va ora tiin ñu-

ma'na ndra, ta ndisaa ndra kixi kàndoyo, tajan chāa iin ra xaani ndè'e nuu ndra, ta rakan tāchi ra ku'u ña töve va'a nuu tāchi ndra ma chiti trigu, ta kēe ndiko ra ku'àn ra. ²⁶ Takan kūu ta ora kāna ndio ma chiti trigu, ta chā'nu yi, ta kīcha'a ndio yi ndata yoko yi, tajan ikan kēta ndio ma ku'u ña na töve va'a. ²⁷ Tajan chā'a ndio ma ndra musu kuenda, ta kēe ndio ndra chākatitu'un ndra te'en nuu ma ra kùu chito'o ndra: "Yo'o racha'nu, ḡna yūvi chiti va'a kùu ma ña tāchiun nuu ma ñu'un? Vati tu takan kùu yi, ḡndanu kēe ma ku'u ña töve va'a kàa tañu ma trigu tuva takan?" ²⁸ Tajan ma ra kùu chito'o ndra, te'en nāka'an ra chi'in ndra: "Iyo iin nda ra xaani ndè'e nui jā'a yi", kàti ra. Tajan ma ndra musu ra, te'en nāka'an ndra chi'in ma chito'o ndra: "ḡA kùuniun ña ku'un ndi, ta tu'un ndi'i ndi ma ku'u ña töve va'a?", kàti ma ndra kùu musu chi'in ra. ²⁹ Va ma ra kùu chito'o ndra, te'en nāka'an ra chi'in ndra: "Na kùu yi, koto ora tū'un ndo ma ku'u ña töve va'a, jà'a ndo tu'un ndo nda ma trigu chi'in yi ndia. ³⁰ Ma ña iyo yi ña ja'a yo kùu yi ña va'a ga ña na ku'va yo kua'nu ninduvi yi, nda kati keta ma tiempu ña kàni'i yo ma cosecha, tajan tachi ndioi ma ndra ku'un kujati'vi vu. Ji'na iyo yi ña kà'nda ndra ma ku'u ña töve va'a, ta ku'ni ndra kuenda sukun yi, ta ka'mi ndra yi, ta ikan jan taan va'a ndio ndra ma trigu tichi yakai." Takan kàti ma ra chito'o ndra chi'in ndra.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a chiti yukú mostaza
(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

³¹ Takan kūu ta juuni te'en nātu'un Jesuu inga tuku ku'va i'ya nuu ma ñivi ndia:

—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma chiti yukú mostaza ña tāchi ma ndra'ii ma nuu ñu'u' ndra. ³² Ndicha va'a ña ma chiti i'ya kùu ma chiti vali ga kua tandi'i inga nuu ma chiti, va ora chà'nu yi, chà'nu sukun ga yi kua inga nuu ma yutun, ña ora chà'nu yi kàa yi takua kàa ma yutun, ña nda ma saa ña kàchika nuu sukun, jàva'a ndri taka ndri ma nuu iyo sokó yi —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a ma yuchan iya ña ku'va paan
(Lc. 13:20-21)

³³ Takan kūu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu inga tuku ku'va nuu ma ñivi:

—Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma yuchan iya ña ku'va paan, ña tiku'va iin ña'a chi'in uni ku'va ma yuti paan, ta yakan jàkanuan yi chi'in ma yuchan iya, ta kīcha'a ndioan jàvita ña yi, ta nàndaa ndio yi.

Nuu chàtiñu Jesuu ma ku'va jàna'a ra
(Mr. 4:33-34)

³⁴ Tandi'i tu'un i'ya jàna'a Jesuu ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi chi'in ku'va. Ta ñi'in tu'un töve kà'an ra nuu na tu töve kà'an ra yi chi'in ku'va. ³⁵ Te'en kūu yi, ikan na chinu ma tu'un kà'an ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku:

Ni nunai yu'i kuenda ña kà'in chi'in ku'vani nuu ma ñivi,
ta ni ku'vai ña na koto ndio ma ñivi ma tu'un xe'e,
naja kua jātuvu Ndioo ma ñuñivi taji'na.

Nuu kàtitu'un Jesuu nayi kùuni ma ku'va ña kà'an cha'a ma ku'u ña tūvi va'a ña kāna tañu ma chiti trigu

³⁶ Takan kūu ta ora cha yā'a kà'an ndio Jesuu chi'in ma ñivi, tajan kēe ndio ra ku'àn ra iin tichi ve'e nuu ka'iin ma ndra jākua'a chi'in ra. Ta ikan jan chājayatin ma ndra jakua'a chi'in ra ndra nuu ra, ta kīcha'a ndra chikan ndra nuu ra ña na katitu'un kachin ra, nayi kùuni ma ku'va ña kà'an cha'a ma ku'u ña tūvi va'a, ña kàna ma nuñu'u'. ³⁷ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma ra tachi ma chiti trigu, rakan kùu ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ³⁸ Ta ma nuñu'u' tāchi ra vu, kùu ma ñuñivi. Ta ma chiti trigu kùu ma ndian iyo nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta ma ku'u ña töve va'a yakan kùu ma ndian se'e kui'na. ³⁹ Ta ma ra xaani ña tāchi ma ku'u töve va'a, rakan kùu ma kui'na. Ta ma cosecha, yakan kùu ma nuu ni ndi'i ñuñivi. Ta ma ndian musu ña nākuiso ma trigu, ndrakan kùu ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo. ⁴⁰ Ta takan kùu yi, ña tava jā'a ma ra tū'un ma ku'u ña töve va'a, ta chā'mi ra yi nuu ñu'ú, takan ni kùu yi ma nuu ni ndi'i ñuñivi. ⁴¹ Tajan ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni tachi ra ma tati jà'a tiñu nuu ra ma nuu chà'nda ra tiñu, ña na jati'vi ndra ma ndian jà'a ña na ja'a ma ñivi kuati, chi'in inga ma ndian jà'a kuati ndia. ⁴² Ta ni ti'i yi na tichi ma yavi nduva'a kuii kunu nuu iyo ñu'ú, ta ikan kùu ma nuu nduva'a kuii ni nde'e na tundo'o ña ndava ni jakari'yu na nu'u na. ⁴³ Tajan ndisaa ma yo chìnuni ña kà'an Ndioo, ni ndotacha yo tava tacha ma nikandii, ma nuu chà'nda ma Tatá yo Ndioo tiñu. Ma yo tàso'o ma ña kà'in, na jachi'in ndo yi.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' ma xu'un' indii xe'e

⁴⁴ 'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, juuni indukuni kùu yi, tava kùu ma xu'un' ña indii xe'e tichi ñu'u' iin ñivi. Tajan iin ra'ii nàta'an ra nuu indii ma xu'un' ikan, ta rakan tixe'e ndiko ra yi juuni ma nuñu'u' nāta'an ra yi, ta rakan nduva'a kuii chisii ra ku'àn ra, ta xiko ra ndisaa kuii ma ña iyo nuu ra, ta jàta ndio ra ma ñu'u' ikan.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ma yuu tacha ña nduva'a ya'vi ndaa

⁴⁵ 'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, juuni indukuni kùu yi, tava kùu iin ma ra xiko ña nànduku ra ma yuu tacha ña nduva'a vii kàa. ⁴⁶ Ta ora nāta'an ndio ra ma yuu tacha ña nduva'a ya'vi ndaa nuu iin ñivi, tajan kēe ndio ra ku'àn ra, ta xiko ra ndisaa kuii ma ña iyo nuu ra, ta jàta ndio ra yi.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ma yu'va tiaka' ka'nu

⁴⁷ 'Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma ndra kiin chi'in yu'va tiaka' ka'nu, ña ora kani ndra yi ma nuu tañu'u, ta tàvani'i ndra ndisaa nuu ma

tiaka'.⁴⁸ Tajan ora tuvini ndio ndra ña cha kuvee yi, ta tava ndio ndra yi ma ñu'u' ití yu'u tañu'u, ta chùnandi ndio ndra kàchin ndra maaaa tiaka' va'a ni, ta tãan ndra ndri tichi tuka, ta ma kiti ña na kuu kacho, chàta ndra ndri.⁴⁹ Takan ni kuu yi ma nuu ni ndi'i ñuñivi, ti ni keta ma tati jà'a tiñu kuenda Ndioo, ta ni tavani'i siin yi ma ndian kini ña ìyo tañu ma ndian va'a.⁵⁰ Ta ma ndian kini, ni kati'i yi na tichi ma yavi nduva'a kuii ka'nu, nuu ìyo ñu'ú, ta ikan kuu ma nuu nduva'a kuii ni nde'e na tundo'o ña ndava jakari'yu ma nu'u na —kàti Jesuu.

Nuu kà'an yi cha'a' ma tu'un chaa, chi'in ma tu'un cha'nu

⁵¹ Takan kuu tajan Jesuu te'en chikatu'un ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿A kùtunini ndo ndisaa ma ña kà'in chi'in ndo?
—kàti ra chi'in ndra.

Ta ndrakan te'en nàka'an ndra:

—Juu, kùtunini ndi yi, yo'o Racha'nu —kàti ndra.

⁵² Tajan te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—Cha'a' yakan kuu yi ña tu iin matru jàkua'a tutu Ndioo, kīcha'a ra kà'an ra cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ma ñivi, rakan kuu ra tava kuu iin ra xuve'e, ti chito ra tãvani'i ra ma ña ka'nu, ta chaa, ta ma ña cha'nu ña kumi ra ndia.

Jesuu kuànu'u ndiko ra ma ñuu Nazaret

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

⁵³ Takan kuu ta ora chinu kà'an Jesuu ma ku'va i'ya nuu ma ñivi, tajan kēe ndio ra ma ikan, ta kuà'an ra.

⁵⁴ Ta ora chāa ndio ra ma ñuu ra, ta ikan kīcha'a ra jà-na'a ra ma tu'un Ndioo nuu na ma tichi veñu'u valí ña ìyo ma ñuu ikan. Ta ma ñivi ndava kuà'an anima na ndè'e na ña jàna'a ra takan, ta te'en kīcha'a ndio na nà-tu'un ta'an na:

—¿Ndanu kùtu'va ma ra'ya ndisaa ma ña chito ra?
¿Ta nda ití' kīchi ma ndatu ra ña kuu janda'a ra ñivi?

⁵⁵ ¿A yöve ra'ya kuu ma ra se'e, ra jàtiñu chi'in vitu, ta ma'á ra kuu ma ña nàni Ndiya?, kùuni ndo. Ta, ¿a yöve ra'ya kuu yani ma Jandiau, Kusé, Simón, ta Juda ndia?

⁵⁶ ¿Ta a yöve ñivi ta'an ra'ya kuu ma ñivi ìyo tañu yo?, kùuni ndo. ¿Ndanu kùtu'va ra tandi'i ma ña chito ra i'ya?, kùuni ndo —kàti ma ñivi.

⁵⁷ Ta ma ñivi kīcha'a na kùxaan na nde'e na ra cha'a ma ña kà'an Jesuu. Va ma Jesuu te'en nàka'an ra chi'in na:

—Nda nikuuni jàka'nu na iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, va juuni ma ñu'u' nuu kaku ra, ta nuu ìyo ra töve kuu jakakú na ra.

⁵⁸ Takan kuu ña töve nī kuu ja'a ma Jesuu kua'a' ndatu nuu ma ñivi ña ìyo ma ñuu ikan cha'a' ña töve nī chinuni va'a na ma tu'un kà'an ra.

Nuu chi'í Xuva, ra jàkunduta

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

14 Takan kuu ta ma tiempu ña kuu Herode kuvienu ma ñu'u' Galilea, chīnitu'un ra ma ña va'a

jà'a Jesuu,² tajan Herode te'en nàka'an ra nuu ma ndian jà'a tiñu nuu ra:

—Rakan kuu ma Xuva ra jàkunduta, ña ja nātaku ndiko. Cha'a' yakan kuu yi ña ìyo ndatu ra kuenda ña jànda'a ra ma ñivi.³ Takan kà'an Herode, ti juuni maa ra tachi ra ma ndra jà'a tiñu nuu ra ña tiin ndra ma Xuva, ta chū'ni ndra ra chi'in kadena, ta tī'i ndra ra vekaa, cha'a' ma ña nàni Herodías ña kuu ñasi'i ma ra yani ra Lipe.⁴ Tī'i Herode Xuva vekaa cha'a' ña kà'an ra te'en chi'in ra:

—Na töve va'a jà'un, ña ndàkaun ña. —Takan kàti Xuva chi'in ra.

⁵ Takan kuu tajan Herode, kùuni ka'ni ra ma Xuva niku, va ndasii ra ndè'e ra ma ñivi, ti ndisaa na cha chito na ña ma Xuva kuu ra iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.⁶ Va ora jà'a ma Herode viko nuu chīnu ra kuiya ra, ma ña se'e Herodías, kēan chātacha'a ña nuu ma ndian ka'iin ma viko ra. Va tava ya'a chāta'ani ra ña,⁷ yakan va chā'a ra tu'un nuan ña kuu ku'va ra tandi'i nda ña kùuni maa ña ndakan ña nuu ra.⁸ Tajan jī'na chākatitu'an nuu ma'á ña nayi ìyo yi ña ndakan ña nuu ra. Ta ma ña yoko ikan, te'en nàka'an ña chi'in ma Herode:

—Kùuni ña na ku'vaun xini ma Xuva, ra jàkunduta nui tichi iin ko'o —kàtian chi'in ra.

⁹ Ta ora kà'an ña takan chi'in Herode, nduva'a nda'vi kùuni ra, va tava cha chā'a ra tu'un nuan, nuu chīni tandi'i ma ndian ka'iin nuu ìyo ma viko ra, ta tachi ndio ra ña na kichi ndaka ndra xini ma Xuva ra jàkunduta nuan.¹⁰ Yakan va tachi ndio ra ndra ña kuka'nda ndra xini ma Xuva nuu indii ra tichi vekaa.¹¹ Ta nunuuni, ndà'a ndio ndra xini ra kīchaa ndra nuu ma ña yoko, ta chā'a ndra yi nuan tichi iin ko'o, ta yakan chā'a ndioan yi nuu ma ma'á ña.¹² Tajan chākoyo ndio ma ndra chākunuu chi'in Xuva, ta kani'i ndra ma ñunda'yu ra, ta kuà'an yi chi'in ndra, ta kuchi ndio ndra yi. Ta ora cha yā'a ndio, tajan kēe ndio ndra chākatitu'un ndra nuu Jesuu ña cha chī'í ma Xuva.

Jesuu chà'a ra ña kachi u'un mii ñivi

(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³ Ta ora chito Jesuu ña chī'í ma Xuva, tajan kēe ndio ra kuà'an ma'iin ra chi'in iin lancha ma iin nuu taxiin. Va tava chito ma ñivi nda ñuu kuà'an ra, yakan va kēe na ñuu na kuà'an na chata ra chi'in cha'a' na.¹⁴ Ta ora nūu ndio Jesuu ma tichi lancha, ta ndē'e ra ña ya'a kua'a' ma ñivi chāa ma nuu ra. Yakan va kūnda'vini ra na, ta jànda'a ra ma ndian ku'vi ña ndàka na chāa na nuu ra.¹⁵ Va tava chani kuna'a kuu yi, yakan va ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, te'en nàka'an ndra chi'in ra:

—Cha kuà'ini kuu yi, ta ma i'ya iin nuu taxiin kuu yi. Va'a ga ña na ka'un chi'in na, na ku'un na kujata na ma ña kachi na nuu ìyo ma kuariya kuati. —Takan kàti ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu chi'in ra.

¹⁶ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—Töve ìyo yi ña ku'un na, ti maa ndo ìyo yi ña ku'va ndo ma ña kachi na —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁷ Ta ndrakan te'en nàka'an ndra chi'in Jesuu:

—¿Naja kùuniun ña ku'va ndi ña kachi na, tuva ndà'a ndi u'un paan, ta uvi tiakani? —kàti ndra.

¹⁸ Ta te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—Na kichi ndaka ndo yi nui i'ya —kàti Jesuu.

¹⁹ Tajan tãchi ndio Jesuu ma ndra jàkua'a chi'in ra ña na ka'an ndra nuu ma ñivi ña na kunandi na nuu ma ita yuta' ña kàa ma ikan. Ta ikan jan kī'in ndio Jesuu ma ndi u'un paan, ta ninduvi ma tiaka', tajan ndē'e ndio ra iti' andivi, ta kã'an ndio ra chi'in Ndioo cha'a' yi, ta chã'nda kuati ra ma paan, chi'in ma tiaka', ta chã'a ndio ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra ña na nata'vi ndra yi nuu ma ñivi. ²⁰ Ta ndisaa na chãchi nda'a va'ani na nda kati chitu tichi na. Ta ora chīnu chãchi na, ta jãkutua ndra uchi uvi ga tuka chi'in ma pedazu ña chãkoso. ²¹ Ta ma ñivi chã'a Jesuu ña chãchi, u'un mii ta'an ndra'ii kùu ndra, ta siin kùu ma ñivi ña'a chi'in ndiakwati ndia.

Chika Jesuu nuu takuui

(Mr. 6:45-52; Jn. 6:15-21)

²² Ta ora yã'a ña kùu te'en, tajan Jesuu tãchi ra ma ndra jàkua'a chi'in ra ña na ndaa ndra tichi ma lancha, ikan na ji'na ndra ketachiyo ma inga chiyo yu'u lakuna, juuni yanga ndoo ra jànduta ra ma ñivi. ²³ Ta ora cha ndī'i ndio ma ñivi ndūta, tajan ndāa ma'iin Jesuu kuà-ka'an ra chi'in Ndioo iin yuku. Ta ikan iyo ma'iin ra ma ora kuaa. ²⁴ Ta ma lancha nuu kàcha'an ndra, cha kēta run java ma lakuna, va endee jãkisi ma lakuna run, ti iti' nuu run vãchi ma tati. ²⁵ Takan kùu ta ora juuni naa ga antea ña kundichin, kēe ndio Jesuu chika ra nuu takuui kuà'an ra chata ndra. ²⁶ Ta ora ndē'e ma ndra jàkua'a chi'in ra ña chika ra vãchi ra nuu takuui, iin ku-vaani ndra, ta yū'vi ndra, ta te'en nàka'an ndra:

—iNi'na kùu ma ñá' vãchi! —kàti ndra.

²⁷ Va Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—iNa yū'vi ndo ta taxiin kuii ndo!, ti mai kùu —kàti Jesuu chi'in ndra.

²⁸ Tajan ma Petu' te'en nàka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, tu ndicha ña maun kùun, na ja'un ña na kakai ku'in nuu takuui, nda kati chai nuu ndaun —kàti Petu' chi'in Jesuu.

²⁹ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra:

—Na'a vii —kàti Jesuu chi'in ra.

Tajan nūu ndio ma Petu' tichi lancha, ta kīcha'a ndio ra chika ra nuu takuui kuà'an ra nuu ndaa Jesuu. ³⁰ Va ora chã'a ma Petu' kuenda ña nduva'a ni'i chàkin ma tati, yū'vi ndio ra, ta kīcha'a ra sà'vi ra tichi ra'. Tajan te'en nānda'yu ndio ra:

—iYo'o Racha'nu, na jakakun yu'u! —kàti ra.

³¹ Tajan ma ora ikani, Jesuu tiin ra nda'a ma Petu', ta te'en nàka'an ra chi'in ra:

—iYo'o, ra ya'a ga tia chīnuni! Ta, ¿naja töve chīnuni va'un? —kàti Jesuu chi'in Petu'.

³² Ta ora ndāa ndio ndra ma tichi lancha, ta kūtaxin ndio ma tati ña chàkin yi. ³³ Tajan ma ndra ka'iin tichi lancha, chūnandi chiti ndra nuu Jesuu, ta te'en nàka'an ndra chi'in ra:

—iNdicha kuii ña yo'o kùu ma ra Se'e Ndioo! —kàti ndra chi'in Jesuu.

Jànda'a Jesuu ñivi kù'vi iyo ñuu Genesaret

(Mr. 6:53-56)

³⁴ Takan kùu tajan kētachiyo ndio ndra ma lakuna ikan, ta chãa ndra ma ñu'u' Genesaret. ³⁵ Ta ora chã'a ndio ma ñivi iyo ikan kuenda ña Jesuu kùu ra, numi kuiini chātakuati na ma tu'un ninii ka'nu ma ñu'u' ikan. Tajan ndà'a ndio na ndisaa ma ndian ku'vi, chàa na nuu ndaa ra. ³⁶ Ta kīcha'a ndio na jànini na ra, ña na ku'va ra kè'e ma ndian ku'vi jitu ma ja'ma ra. Ta takan kùu yi ña ndisaa ma ndian kē'e ja'ma Jesuu ndā'a na.

Kàtitu'un Jesuu nda ña kùu ma ña jàndokini ma ñivi

(Mr. 7:1-23)

15 Takan kùu tajan iin ma ndra fariseu, chi'in ndra matru ña jàkua'a tutu Ndioo ña kãkichi iti' ñuu Jerusalén, chàjayatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

² —¿Ta naja töve jãchi'in ma ndra jàkua'a chi'un, ma costumbre jã'a ma ñivio, ndian chīyo taji'na, ña töve nàkata ndra nda'a' ndra antea ña kãchi ndra tava kùu yi? —kàti ndra chi'in Jesuu.

³ Va Jesuu te'en chīkatu'un ra nuu ndra:

—¿Ta naja maa ndo töve kùuni ndo jachi'in ndo ña kã'an ma Racha'nu Ndioo, ña java ma costumbre maa ndo jã'a ndo? ⁴ Vati ma Racha'nu Ndioo te'en kã'an ra: "Na tiñu'un ma tatáun, chi'in ma'un." "Ta ma ra kãndu-va'a ma tatá ra, chi'in ma'á ra, iyo yi ña tiso yo kuati ra, ikan na kuvi ra cha'a' ña kã'an ra takan," kàti yi. ⁵ Va ndyo'o chànini ndo ña iin ra'ii kùu ka'an ra chi'in tatá ra, a chi'in ma'á ra te'en: "Na kùu ga tìndei ñun, ti cha tãva siin ndisaa ndatiñu iyo nui ña ni sokói yi nuu Ndioo", ni kati ndo chi'in tatá ndo a ma'á ndo. ⁶ Nda ndyo'o nikuuni ña ni ka'an ndo takan, ta na töve tindee ndo tatá ndo a ma'á ndo chi'in ndatiñu ndo, kùuni yi ka'an yi ña na tūva kuuni ndo tiñu'u ndo ma tatá ndo a ma'á ndo. Ta takan kùu yi ña jãchiyo ndo ña kã'an Ndioo, ta jã'a ndo ma costumbre maa ndo, tuva takan jã'a ndo. ⁷ iNdyo'o ndian kini! Ma ra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña nàni Isaía, ña ndicha kùu ma tu'un kã'an ra kuenda ndo ora kã'an ra te'en:

⁸ Ma ñivi ñuu i'ya, tiñu'u na yu'u chi'in tu'un ña kã'an ni na,

ti ma ña ndicha, kùu yi ña na töve tiñu'u na yu'u chi'in anima na.

⁹ Na töve ndakuenda kùu yi ña kùti'vi na kuenda jã-ka'nu na yu'u,

tuva ma tu'un jãna'a na kùu maaa tu'un ña kèta yi chinituni ñivini ña ka'nda yi tiñu nuu na kàti yi.

¹⁰ Takan kùu tajan kãna ndio Jesuu ma ñivi ikan, ta te'en nàka'an ra chi'in na:

—Kùunī ña na taso'o va'a ndo, ta kùtunini ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo: ¹¹ Na yöve ña chàchi ma ñivi kùu ma ña jàndokini anima na, vati ma ña jàndokini na kùu ma

tu'un ña kèe yu'u na ora kà'an na, yakan kùu ma ña jàndokini na. —Takan kàti Jesuu chi'in na.

¹² Takan kùu tajan chājayatin ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ndra nuu ndaa ra, ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—¿A chā'un kuenda ña ora chīni ma ndra fariseu ña kā'un takan, tūkuu nī chata'ani ndra? —kàti ndra chi'in Jesuu.

¹³ Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Nda yutun nikuuni ña töve nī tachi ma Tatái ra iyo andivi, ni tu'un ra ndrùn nda yo'ó ndrùn kèe ndrùn.

¹⁴ Na jächi'in ndo ña kà'an ndra, ti kùu ndra, ndra kuaá ña jàna'a iti' ku'un inga ndian kuaá. Tatu iin ra kuaá jàna'a ra iti' ku'un inga ra kuaá, ninduvi ndra ni koyo ndra tichi iin yavi kunu. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁵ Tajan Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Kùunĭ ña na katitu'un kachiun nuu ndi nayi kùuni ma ku'va i'ya ka'an yi —kàti Petu'.

¹⁶ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—¿A nda maa ndo töve kùtunini ndo ma ña kà'in ndia? ¹⁷ ¿A tūvi chito ndo ña tandi'i ña k'ivi tichi yu'u ñivi, ta chàchi na, chàa yi tichi chití na, ta ikan jan tàva ndio na yi ora kuàkati na? ¹⁸ Va ma tu'un ña kèe yu'u na, ti vächi yi nda ma tichi anima na, ña'a kùu ma ña jandakuu kini ma ñivi. ¹⁹ Vati ma tichi anima na kèe ma ña töve va'a chàniini na, tajan chà'ni ndio na ñivi, ta ma ndra'ii k'ivi ndra chi'in ñivi ña'a ña takā'an tànda'a. Ta juuni chi'in ma ña kini ña kèe tichi anima ndra, k'ivi ndra chi'in ñivi ña'a cha iyo ii, ta ñivi ña'a chi'in ra'ii cha iyo ñasi'i ndia. Ta sù'u ndio na, ta kà'an na tu'un vata ta kàti'ini na chata ta'an na ndia. ²⁰ Tandi'i ña'a kùu ma ña jàndokini ma ñivi. Va taku cha'a' ña töve nàkata na nda'a' na ora chàchi na, yakan töve jàndokini yi na.

Iin ña kīchi inga ñuu chīnūnian tu'un Jesuu

(Mr. 7:24-30)

²¹ Takan kùu tajan kèe ndio Jesuu ma ikan, ta kuà'an ra iti' ñuu Tiro, ta ñuu Sidón. ²² Tajan iin ña kīchi ñuu Caná ña iyo ma ñuu nuu chāa Jesuu, chājayatian ña nuu ndaa ra, ta te'en nāka'an ni'an nuu ra:

—iYo'o Racha'nu, ra se'e David, na kunda'viniun yu'u! Ti ma ña se'i ya'a ndè'an tundo'o jà'a iin tati xaan ña indii tichi kuñuan, —kàtian chi'in ra.

²³ Va Jesuu töve nī ka'an ra ña kà'an ña. Tajan ma ndra jàkua'a chi'in ra chātu'va ndra nuu ra, ta te'en nāka'an ndra chi'in ra ña jàninini ndra ra:

—Na ka'un chi'in ma ña'a ikan, ña na ku'an, ti ya'a ni'i nda'yuan vächian chata ndi, —kàti ndra chi'in ra.

²⁴ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra ña jàkuuni ra kà'an ra ña:

—¿A yöve ndicha ña Ndioo tachi ra yu'u kuenda ña na tindei uvanuu ma ñivi iyo ñuu Israel ña kùu na tava kùu ma mvechala kuànaa?, kùuni ndo, —kàti ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

²⁵ Va ma ña'a ikan chājatu'va ña ña nuu Jesuu, ta chūnandi chitian nuu ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ra:

—iYo'o Racha'nu, tindee yu'u! —kàtian.

²⁶ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—Na töve va'a namaa yo ma ña chàchi se'o nuu na, ta ku'va yo yi nuu ina —kàti Jesuu chi'an.

²⁷ Ta yakan, te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Ndicha ma ña kà'un yo'o Racha'nu, va nda ma ina chàchi ndri ma che'e yu'u chito'o ndri ña chitá xuu mesa —kàtian chi'in ra.

²⁸ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—iYo'o se'yu! iYa'a ga ka'nu kùu ma ña chīnūniun! Na kuu yi ma takua kùuniun —kàti Jesuu chi'an.

Tajan juuni ma ora ikani ndā'a ma ña se'an ña ndiso tati xaan.

Jesuu jànda'a ra kua'a' ndian ku'vi

²⁹ Takan kùu tajan kèe ndio Jesuu ma ikan, ta kuà'an ra yatini yu'u lakuna ña kàndii ñu'u' Galilea. Ta ora chāa ra ma ikan, tajan ndāa ndio ra iin xini yuku, ta ikan chūnandi ra. ³⁰ Ta nduva'a kua'a' ñivi kùti'vi nuu ra. Chākoyo ma ndian ndāka ndian koxo, chi'in ndian ndāka ndian kuaá, ta ndian ndāka ndian ñi'i, chi'in ndian kukue'e iin chiyo nda'a' a cha'a, ta inga kua'a' ndian ku'vi ndia. Ta kànindoyo na na cha'a Jesuu, ta jànda'a ra na. ³¹ Takan kùu yi ña ndava kuà'an mania anima ma ñivi ña ndè'e na ña, kà'an ndio ma ndian ñi'i. Ta ndian kukue'e iin chiyo nda'a' a cha'a, ndā'a yi. Ta ndian chika koxo, cha kùu chika va'a na. Ta ndian kuaá, cha kùu ndè'e na ndia. Takan kùu, tajan kīcha'a ndio na jàka'nu na ma Ndioo, ra chito'o ndian ñuu Israel.

Jesuu chà'a ra ña chàchi kumi mii ñivi

(Mr. 8:1-10)

³² Tajan Jesuu kàna ndio ra ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ya'a nda'vi kùunĭ nde'i ma ñivi i'ya, ti cha kēta uni kivi kùu yi ña iyo na chi'in, ta vitin tūva ña kachi na. Ta töve kùunĭ tachĭ na ña na ku'un na ve'e na, koto juuni kàani kunaa na ma tichi iti' kuà'an na jà'a ma soko, ti takā'an kachi na —kàti Jesuu.

³³ Tajan ma ndra jàkua'a chi'in ra, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Va, ¿naja kua jà'a yo, ta kùu ni'i yo ña kachi na i'ya, ña kua nduva'a kua'a' na, ta iin nuu töve iyo ñi'in ñivi kùu yi? —kàti ndra chi'in ra.

³⁴ Ta Jesuu te'en chīkatu'un ra nuu ndra:

—¿Naja ta'an paan iyo nuu ndo? —kàti Jesuu chi'in ndra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ucha ta'an yi, ta ita'vi tiaka' —kàti ndra chi'in ra.

³⁵ Tajan tachi ndio Jesuu ña na kunandi na nuñu'u'.

³⁶ Ta tīin ndio ra ndi ucha ta'an ma paan, chi'in ma tiaka', ta chā'a ra ta'vīndioo nuu ma Racha'nu Ndioo cha'a' yi, ta chā'nda kuati ndio ra yi, tajan chā'a ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta ndrakan nāta'vi ndra yi nuu tandi'i ma ñivi. ³⁷ Takan kùu yi ña ndisaa ma ñivi chàchi na, nda kati nda'a va'ani na. Ta ndava jākutuga na ucha ta'an tuka, chi'in ma pedazu ña chākoso. ³⁸ Ta kumi mii ndra'ii kùu ma ndra chàchi, ta siin kùu ñivi ña'a chi'in ndiakwati ndia. ³⁹ Ta ora yā'a ña jà'a Jesuu takan, tajan kà'an ndio ra chi'in na ña na ku'un na ve'e

na, tajan ndāa ndio ra ma tichi lancha, ta kuà'an ra iti' ñu'u' ñuu nāni Magdala.

Ndra fariseu, chi'in ndra saduceu, chikan ndra nuu Jesuu, ña na ja'a ra iin ndatu ka'nu nuu ndra
(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

16 Takan kūu tajan ma ndra fariseu, chi'in ndra saduceu chā'an ndra chānde'e ndra nuu ndaa Jesuu. Ta tava kūuni ndra ki'in ndra ku'va Jesuu, nde'o naja kua ka'an ra, kūuni ndra. Yakan va chikan ndra nuu ra ña na ja'a ra iin ndatu ka'nu nuu ndra ma iti' andivi, ikan na kuu koto kachin ndra tuva ndicha ña tāchi Ndioo ra. ²Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma ora chani'ini, kàti ndo ña: “Va'a tiempu ni ja'a yi vitin, ti ma andivi kua'á yi”, kàti ndo. ³Ta ma ora na'ani, kàti ndo ña: “Vitin tūvi va'a tiempu ni ja'a yi, ti ma andivi kua'á yi, ta ka'iin vikó ndia”, kàti ndo. ¡Ndyo'o ndian kini! Ndyo'o chito ndo naja kua kūu ma tiempu ma iti' andivi, va töve chito ndo naja kua kūuni ma ku'va ma tiempu i'ya ka'an yi. ⁴Ma ñivi kini, ña töve chinuni tu'un va'a ña iyo tiempu vitin, kūuni na ña na ja'i iin ndatu ka'nu nde'e na, va töve ni ja'i yi takua kūuni na. Uvanuu ndatu ni ja'i kūu ña takua tā'an Jonás niku —kàti Jesuu chi'in ndra.

Tajan ndākoo ndio ra ndra, ta kēe ra kuà'an ra.

Kàti Jesuu, ti ma tu'un jàna'a ma ndra fariseu, kùu yi takua kùu ma yuchan iya
(Mr. 8:14-21)

⁵Takan kūu ta ora cha kētachiyo ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu inga chiyo yu'u lakuna, ta nāani ndra kùnda'a ndra paan. ⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuunj, ña na ja'a ndo kuenda nuu ndo, chi'in ma yuchan iya ma ndra fariseu, chi'in ma yuchan iya ña jà'a ma ndian saduceu ndia —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁷Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu te'en kīcha'a ndra chikatu'un ta'an ndra:

—¿A yöve cha'a' ña töve nda'a yo paan kùu yi, yakan va kà'an ra takan? —kàti ndra.

⁸Ta Jesuu chā'a ra kuenda cha'a' ma ña nātu'un ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja kà'an ndo ña töve nda'a ndo paan? ¿A takā'an chinuni va'ani ndo ña kà'an ndo takan? ⁹¿A juuni takā'an kutunini ndo, ta ni töve chàku'uni ndo, ora nāta'vì u'un ta'an paan kuenda u'un mii ñivi? ¿Naja ta'an tuka yi chākoso chi'in ma ña jātì'vi ndo? ¹⁰¿A ni töve chàku'uni ndo ora nāta'vì ucha ta'an paan kuenda kumi mii ñivi? ¿Naja ta'an tuka yi chākoso chi'in ma ña jātì'vi ndo?

¹¹¿Chito naja töve nī cha'a' ndo kuenda ña ora kā'in na ja'a ndo kuenda nuu ndo, chi'in ma yuchan iya ma ndra fariseu, chi'in ña jà'a ma ndra saduceu, töve nī ka'in yi cha'a' ma paan ndicha ma ora kā'in takan? —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹²Takan kūu tajan chā'a ndio ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kuenda ña, töve nī ka'an ra ña na jà'a ndra kuenda nuu ndra chi'in ma yuchan iya ña kùva'a ma paan

ndicha, vati ma ña kūuni ra katitu'un ra nuu ndra, kùu yi ña, na ja'a ndra kuenda nuu ndra chi'in ma tu'un jàna'a ma ndra fariseu, ta chi'in tu'un jàna'a ma ndra saduceu ndia.

Kàtitu'un kachin Petu', ña Jesuu kùu ra Cristu
(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

¹³Ta ora chāa Jesuu ma ñuu Cesarea ña iyo kuenda ma ñu'u' Filipu. Ta te'en chikatu'un ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿Nda ra kùu yu'u, ra kùu Se'e ñivi, kàti ma ñivi, kùuni ndo? —kàti ra.

¹⁴Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ìyo ñivi kà'an ña kùun Xuva ra jàkunduta, ta iyo ndian kà'an ña kùun Elía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku. Ta iyo inga tuku na ña kà'an na ña kùun Jeremía, a inga tuku ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo —kàti ndra.

¹⁵Tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra chi'in ndra:

—Ta ndyo'o, ¿nda ra kà'an ndo ña kùu?, kùuni ndo.

¹⁶Tajan Simón Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o kùun Cristu, ra Se'e Ndioo ndito —kàti Petu' chi'in ra.

¹⁷Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na sii kuuniun yo'o Simón, ra se'e Jonás, vati nī'iin ñivi töve nī jana'a ma tu'un i'ya nuun, ti ma ra jāna'a yi nuun kùu ma Tatái, ra iyo andivi. ¹⁸Yu'u kà'in chi'un ña yo'o nāniun Petu', ta chata ma yuu ka'nu i'ya, ni java'i ma veñu'i, ña ni ma kui'na, na kūu janduva ra yi chi'in ma ndatu ra. ¹⁹Ta nuu yo'o ni ku'vai ma ndatiku nuu chà'ndai tiñu ma andivi. Ta ma ña ni kasiun ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, nda ma andivi ni ndasi yi ndia. Ta ma ña ni nunaun ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, nda ma andivi ni nuna yi ndia. —Takan kàti Jesuu chi'in Petu'.

²⁰Takan kūu tajan Jesuu kā'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra ña koto kàti ndra nuu nī'iin ñivi, ña Cristu kùu ra.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kuvi ra
(Mr. 8:31-9:1; Lc. 9:22-27)

²¹Tajan nda ma ora ikan kùu yi ña kīcha'a ndio Jesuu kàtitu'un ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra ña iyo yi ña ku'un ra ma ñuu Jerusalén, ti ikan kùu ma nuu nduva'a ni jande'e ma ndracha'nu tundo'o ra, chi'in ma ndra kuxini nuu sutu, ta chi'in ma ndra matru ña jàkua'a ma tutu ley Ndioo ndia. Ta juuni kàtitu'un ra nuu ndra ña ni ka'ni ndra ra, va tichi uni kivi, ni natakuru ra. ²²Tajan ma Petu', tāvani'i siin Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndioo ni tindee ñun, ikan töve nayi ta'un, yo'o Racha'nu. ¡Na töve iyo yi ña ta'un takan ndia! —kàti Petu' chi'in ra.

²³Va Jesuu chikoni'i ra ndē'e ra nuu Petu', ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Kundachiyo xiñn kui'na!, ti tava jàtañuniun nui. Vati yo'o chàniniun tava chànini ñivi iyo ñuñivi, ta töve chàniniun tava chànini Ndioo —kàti Jesuu chi'in Petu'.

²⁴ Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Tu iyo nda yo kùuni jakua'a chi'in, iyo yi ña jaña na ña nakanini na cha'a ma ña kùuni na ja'a na, ta na ki'in na kruu na, ta tandikun na chatai. ²⁵ Vati ma ndian ni kuuni jakakú ma'iin na na, ni kuvi na. Va ma ndian ni kuvi cha'a' ña chìnuni na tu'in, ndiakan ni kakú na. ²⁶ ¿Nda kuenda kùu yi tuva kùu ni'i yo tandi'i ma ña chiniñu'u yo ña iyo ma ñuñivi, tu töve ni ni'i yo nuu ni koo yo indeeni chi'in Ndioo? Ta, ¿a kùu jata yo ma kivi koo yo ma ñuñivi i'ya?, kùuni ndo. ¡Na kùu yi! ²⁷ Vati ma ra Se'e ñivi tächi Ndioo ni kichi ra chi'in ña tàcha ma Tatá ra, ta chi'in ma tati ña jà'a tiñu nuu ra ndia, tajan ni ku'va ndio ra ya'vi nuu ta'ii'iin ndo cha'a' naja ma kua jà'a ndo. ²⁸ Ndicha va'a, ña kà'in chi'in ndo, ña uvi uni ndyo'o ña ka'iin i'ya, na töve ni kuvi ndo, nda kati nde'e ji'na ndo ora ni kichaa yu'u ma ra Se'e ñivi tächi Ndioo, ta ka'nda ra tiñu ma nuñu'u' i'ya —kàti Jesuu.

Ndioo sàma ra kua kàa Jesuu

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

17 Takan kùu ta ora yā'a iñu kivi, tajan Jesuu tā-vani'i siin ra ma Petu', Xuva, ta Jandiau, ra yani ma Xuva, ta ku'àan ndio ra chi'in ndra iin xini yuku nduva'a sukun. ² Ta ma nuu nde'e ndra ka'iin ndra, ikan sàma ma kua kàa Jesuu. Ma nuu ra ndākuu tacha yi, tava kàa ma nikandii, ta ma ja'ma ñu'u ra, ndākuu kuichin ga yi tava kàa ma ñu'ú. ³ Ta nunuuni, ta nde'e ndra Moisés, ta Elía, ña nātu'un ta'an ndra chi'in Jesuu. ⁴ Tajan Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Matru, ¡ya'a va'a ña ka'iin yo i'ya! Na kuja'a ndi uni ta'an lomara kuenda ndo: iin yi kùu kuendaun, ta iin yi kuenda Moisés, ta inga yi kuenda Elía —kàti Petu' chi'in Jesuu.

⁵ Ta ora juuni yanga ndaa ma Petu' kà'an ra, tajan nūu ndio iin vikonu'u tacha, ta chīkonuu yi ndra, ta tañu ma vikó ikan, chīni ndra iin tati ña te'en kà'an:

—Ra'ya kùu ma Se'i, ra ya'a kùuni nde'i, ta ya'a ga chisij chi'in ra. ¡Na kuni ndo ma ña kà'an ra! —kàti Ndioo chi'in ndra.

⁶ Ta ora chīni ma ndra jākua'a chi'in Jesuu tu'un i'ya, ta chūnandi chiti ndra ndava nàni te'e nuu ndra nuu ñu'u', ña nduva'a kuui yū'vi ndra. ⁷ Tajan Jesuu chātu'va ra ma nuu ka'iin chiti ndra, ta jānani nda'a' ra ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na yū'vi ndo, na kandeta ndo, ti mai kùu —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁸ Ta ora kändeta ndio ndra, ta kāni'i ndra nuu ndra, ta tūva yo ni nde'e ndra, vati maania ma Jesuu kùu ra ña ndaa ra.

⁹ Ta ora kuànuu ndio ndra ma yuku, ta Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Koto nātu'un ndo ma ña ndē'e ndo i'ya nuu ni'iin ñivi, nda kati natakú ji'nai yu'u ma ra Se'e ñivi tächi Ndioo, tañu ndian ndií.

¹⁰ Tajan ma ndra jākua'a chi'in Jesuu, te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta naja kàti ma ndra matru jākua'a tutu ley Ndioo, ña ji'na Elía, ni kichi? —kàti ndra chi'in Jesuu.

¹¹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha, ña ji'na Elía kùu ma ra ni kichi, ti ni jando-va'a ra ndisaa nakuyi. ¹² Va yu'u, kà'in chi'in ndo, ña Elía cha kichi ra, va ma ñivi töve nī nakoto na ra, ta jà'a na chi'in ra tandi'i ma naja kua kùuni maa na. Ta juuni takan ni jande'e na tundo'o ma ra Se'e ñivi tächi Ndioo ndia.

¹³ Takan kùu tajan chā'a ndio ma ndra jākua'a chi'in ra kuenda, ña cha'a' Xuva ra jākunduta kùu ma ña kà'an Jesuu.

Jànda'a Jesuu iin rayoko ndiso iin tati xaan

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Ta ora chāa ndio Jesuu chi'in ndra jākua'a chi'in ra nuu ka'iin ma ñivi, ta chājayatin iin ra ra ma nuu Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra, ta nāka'an ra chi'in ra:

¹⁵ —Yo'o Racha'nu, na kunda'viniun ma rayoko se'i, vati rakan ndiso ra kue'e chi'i i'i, ta nduva'a nde'e ra tundo'o jà'a yi. Ta cha chinu kua'a' cha'a' ndūva ra nuu ñu'ú, a tichi takuii, jà'a yi. ¹⁶ I'ya ndākai ra kichai nuu ma ndra jākua'a chi'un, va ndrakan, nī kuu janda'a ndra ra —kàti ra chi'in Jesuu.

¹⁷ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—¡Ndyo'o ñivi töve chìnuni, ta kini xini! ¿Naja ga tiempu iyo yi ña koi chi'in ndo? Ta, ¿naja ga tiempu iyo yi ña jandeeni ndo tiá ña töve chìnuni ndo? Na kichi ndaka ndo ma ra tivaa nui —kàti ra.

¹⁸ Tajan kā'an xaan ndio Jesuu nuu ma tati xaan, ta kēe ndio yi tichi kuñu ma rayoko ikan, ta juuni ma ora ikani ndā'a ra.

¹⁹ Ta ora cha yā'a ndio, tajan chājayatin ma ndra jākua'a chi'in Jesuu ndra nuu ra, ta te'en chīkatu'un siin ndra nuu ra:

—¿Ta naja ndyu'u, nī kuu tavani'i ndi ma tati xaan kuñu ra? —kàti ndra.

²⁰ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Vati ndyo'o na töve chìnuni va'a ndo. Ndicha va'a ña ka'iin chi'in ndo, ti tu chìnuni ndo, jitu ita'vini, takua vali iin chiti yukú ña nàni mostaza, kùu ka'an ndo, te'en chi'in ma yuku ka'nu i'ya: "Na kundachiyoun i'ya, ta ku'un inga chiyo." Ma yuku ni kundachiyoyi. Nī'iin nakuyi töve ndetiñu tu ndicha ña chìnuni va'a ndo ma tu'un Ndioo. ²¹ Va taku ma tati xaan te'en, na kùu kèe yi jà'a ndo tu töve ka'an ji'na ndo chi'in Ndioo, ta jandi-ta ndo yu'u ndo.

Cha'a' uvi kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

²² Ta ora juuni chākunuu ga Jesuu ma ñu'u' Galilea, chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra, ta nāka'an tuku ra chi'in ndra, ña ma ra Se'e ñivi tächi Ndioo, ni tiin na ra, ta ni ku'va na ra nda'a inga ñivi ña na jande'e na tundo'o ra. ²³ Ta ni ka'ni na ra ndia, va tichi uni kivi, ni natakú ndiko ra. Ma tu'un kā'an ra i'ya, nduva'a nda'vi kùuni ndra jà'a yi.

Nuu ndian jàtiñu nuu ma veñu'u ka'nu nàka'an na xu'un'

²⁴Takan kũu ta ora chãa Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ma ñuu Capernaum, tajan ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ma veñu'u ka'nu chãnde'e ndra nuu ndaa Petu', ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿A töve tia'vi ma matru ndo ma xu'un' ña nàka'an ndian jàtiñu nuu ma veñu'u ka'nu i'ya? —kàti ndra chi'in ra.

²⁵Ta ma Petu' te'en nàka'an ra:

—Tia'vi ra —kàti ra.

Tajan ora k'vi ma Petu' tichi ve'e nuu ndaa Jesuu, ta ji'na ma Jesuu te'en nàka'an ra chi'in Petu':

—¿Yo'o Simón, naja kua chàniniun? ¿Yo nuu nàka'an ma ndra kùu rey ña chà'nda tiñu ma ñuñivi i'ya ma xu'un'?, kùuniun: ¿A nuu ma ndian kùu ñivi ndra, a nuu ma ndian kichi inga ñuu?, kùuniun —kàti Jesuu chi'in ra.

²⁶Ta Petu', te'en nàka'an ra chi'in ra:

—Nuu ma ndian vachi inga ñuu —kàti Petu'.

Ta Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ra:

—Takan kùu yi ña ma ndian ìyo ñuu i'ya, töve ìyo yi ña tia'vi na. ²⁷Va tava töve kùunĭ ña ka'an ni'iin ñivi chatai, na ku'un kujakanaun chi'in ma yo'o jàkanaa nuu kàndii ma lakuna, ta ora kàniun yi, ma tiaka' nunuu ña tiin yi, ta tavani'un ri, ta ndikaun ma tichi yu'u ri, ta ikan nata'un iin xu'un'. Ta chi'in ma xu'un' ikan kùu ja'a yi ña tia'viun kuendai, ta tia'viun kuen-daun. Na kunda'un yi, ta tia'viun nuu ndra —kàti Jesuu chi'in Petu'.

Kàtitu'un Jesuu nda ra kùu ma ra ka'nu ga

(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

18 Ma tiempu ikan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu chājatu'va ndra ndra nuu ra, ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Nda ra kùu ma ra ka'nu ga ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi? —kàti ndra chi'in ra.

²Tajan Jesuu kãna ra iin ravalì, ta kũtaa ra ra ma'ñu ndra, ³ta te'en nàka'an ra:

—Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ña tu töve sama ndo ma kua chànini ndo, ta kùu ndo takua kùu ma ndi-akuati, na töve kùu ki'vi ndo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. ⁴Ta takan kùu yi ña ma ra masu anima takua kùu ma ravalì i'ya, ta jà'a na takua jà'a ra, rakan kùu ma ra ka'nu ga ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi.

⁵Ta nda yo ndàkimani ma ravalì i'ya chi'in sivĭ, juuni ndakimani na yu'u ndia. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

Kàti Jesuu ti iin kuati ka'nu kùu yi tuva tiyu'u yo inga ñivi ña na ja'a na kuati

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶—Nda ndian nikuuni ña tiyu'u iin ndiakuati te'en, ña chìnuni tu'in, ña na ja'a na kuati, ta jà'a na yi. Va'a ga ña na ku'ni ndo iin yuu yoso ka'nu sukun, ta kujakoyo ndo na tichi tañu'u nuu kunu. ⁷ÿYa'a ga kini kùu yi

kuenda ma ñivi ìyo ñuñivi, ña ìyo ndian tiyu'u inga ñivi, ikan na ja'a na kuati! Yakan ninii ni koo yi, va jnda'vi ta'an ma ndian tiyu'u ma inga ñivi ña na ja'a na kuati!

⁸Yakan va tu ma nda'a' ndo a cha'a ndo, jà'a yi ña na ja'a ndo iin kuati, na ka'nda ndo yi, ta jakuuta chika ndo yi, vati va'aga ña ki'vi ndo nuu ni koo ndo endeeni chi'in Ndioo, chi'in iin chiyo nda'a' ndo a cha'a ndo, kua ña chi'in ninduvi yi ni ni'i ndo nuu ni ku'un ndo andaya' jà'a yi. ⁹Tatu ma tinuu ndo jà'a yi ña na ja'a ndo iin kuati, na tava ndo yi, ta jakuuta chika ndo yi, vati va'aga ña ki'vi ndo nuu ni koo ndo endeeni chi'in Ndioo, chi'in iin chiyo tinuu ndo, kua ña chi'in ninduvi yi ni ni'i ndo nuu ni ku'un ndo andaya' jà'a yi.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' mvechala ña kuànaa

(Lc. 15:3-7)

¹⁰'Na kuuni ndo nde'e ndo ndisaa ma ndiakuati i'ya. Vati yu'u kà'in chi'in ndo ña ma tati va'a Ndioo ña jakuenda na, endee ìyo na kùmi na na ma nuu ìyo ma Tatái andivi. ¹¹Vati ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, vachi ra kuenda ña jakakú ra ma ndian kuànaa ña jà'a kuati.

¹²'Ta ndyo'o, ¿naja kua nde'e ndo yi? Tu iin ra'ii ìyo iin cientu mvechala jàna ra, ta jàkunaa ra iin ri ma nuu chàkunuu ra jakuenda ra ndri, ¿a töve ni ndakoo nuu ra ma kumi xiko cha'un kumi ndri ma tichi ku'u nuu jàkuenda ra ndri, ta kunanduku ra ma mvechala ña kuànaa?, kùuni ndo. ¹³Tatu nàta'an ra ri, yu'u chànini ña tiaga sii ni kuuni ra cha'a' ma kiti ña kuànaa ta nã-ta'an ndiko ra ri, ña kua cha'a' ma ndi kumi xiko cha'un kumi ma kiti töve chànaa. ¹⁴Juuni takan kùuni ma Racha'nu Tatá ndo, ra ìyo andivi, ña na kũnaa ni'iin ma ndiakuati i'ya jà'a ma kuati.

Nuu kàtitu'un Jesuu naja kua ìyo yi ña jaka'nunio ma ndian ta'an yo, tuva kànita'an na chi'in yo

(Lc. 17:3)

¹⁵'Tu ma ra yaniun ja'a ra iin kuati chi'un, na kanaun ra, ta natu'un ma'iiun chi'in ra, ta ikan katitu'un nuu ra nayi kùu ma kuati ña jà'a ra. Tatu jachi'in ra ma ña kà'un, cha kũndeun jakanaun ra. ¹⁶Tatu töve jàchi'in ra ma ña kà'un, na kanaun uvi a uni ñiviun, ikan na koto na nda cha'a' kùu ma ña kà'un nuu ra, ta kùu na tes-tigu, ta kã'an na nuu ra ndia. ¹⁷Tatu indukuni töve jàchi'in ra ña kà'an ma ñivi ikan, na katitu'un yi nuu ka'iin ti'vi ma ñivi Ndioo. Tatu töve jàchi'in ra, ni ña kà'an ma ñivi Ndioo, tajan ìyo yi ña koto yo ña kùu ra iin ra töve chìnuni, a ña kùu ra tava kùu ma ndra nà-ka'an xu'un' kuenda ma ñuu ka'nu Roma.

¹⁸'Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ña ma ña ni kasi ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, ni ndasi yi ma andivi ndia. Ta ma ña ni nuna jà'a ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, juuni ni nuna yi ma andivi ndia.

¹⁹'Ta juuni kà'in chi'in ndo, ña tu uvi ta'an ndo jàn-do'iin tu'un ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, kuenda ña ndàkan ndo iin nakuyi nuu ma Racha'nu Tatái, ra ìyo andivi, ni ku'va ra yi nuu ndo. ²⁰Vati nuu ka'iin ti'vi uvi a uni ndian jàka'nu yu'u, ikan ìyoi tañu na ndia.

²¹ Tajan Petu' chājayatin ra ra nuu Jesuu, ta te'en chīkatu'un ra nuu ra:

—Racha'nu, ¿naja cha'a' iyo yi ña jaka'nunī ma ra yanī, tuva jà'a ra kuati chi'īn? ¿A nda ucha cha'a'?, kùuniun —kàti ra chi'īn Jesuu.

²² Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'īn ra:

—Na töve kà'in chi'un ña ucha cha'ani, vati nda ucha cha'a' ma uni xiko uchi kàtī chi'un —kàti Jesuu chi'īn Petu'.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' iin ra musu ña töve nī kuuni jaka'nuni

²³ Ta ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu iin ma ra kùu rey ña chà'nda tiñu, ña kùuni ra jà'a ra kuenda, naja tàvi ma ndra musu ra nuu ra.

²⁴ Rakan, ti já kīcha'a ra tàva ra kuenda, ora chāa iin ra tàvi kua'a' millon nuu ra. ²⁵ Ti tava ma ra kùu musu ikan, töve nda chi'īn kùu tia'vi ra nuu ra, yakan va ma ra kùu chito'o ra tāchi ra musu ña na kutiin ndra ra, chi'īn ñasi'i ra, ndian se'e ra, ta chi'īn ndisaa ña iyo nuu ra, ta kūya'vi ra chi'īn vi, ta takan ka'nda ra ma kuenda cha'a' ña tàvi ra nuu ra. ²⁶ Tajan ora chāa ma ra musu, ta chūnandi chiti ra nuu ma chito'o ra, ta te'en nāka'an nda'vi ra nuu ra ña jànini ra ra: “Racha'nu, na kuatun yu'u ita'vi tiá, ta tia'vi ndi'ī ma ña tavi nuyn”, kàti ra chi'īn ma ra kùu chito'o ra. ²⁷ Ta ma ra kùu chito'o ra kūnda'vini ra ra, ta jākā'nuni ra ma kuenda ña tàvi ra nuu ra, ta jāña ra ra. ²⁸ Va juuni ora ña kèe ma ra musu ikan nuke'e, ta nāta'an ra iin ma meru ra, ña juuni kùu musu ña tàvi ita'vi nuu ra, ta kāvanda'a ra sukun ra, ta kīcha'a ra tiin kutu ra yi, ta te'en nāka'an ra chi'īn ra: “iNa tia'viun ma ña tàviun nui!”, kàti ra chi'īn ra. ²⁹ Tajan ma ra kùu meru ra chūnandi chiti ra nuu ra, ta te'en nāka'an nda'vi ra nuu ra ña jànini ra ra: “Na kuatun yu'u ita'vi tiá, ta tia'vi ndi'ī ma ña tavi nuyn”, kàti ma ra musu chi'īn ma inga ra. ³⁰ Va ma ra kùu musu ikan, töve nī kùuni ra, vati tī'i ra ra vekaa nda kati ka'nda ra ma kuenda nuu ra. ³¹ Ta ora ndē'e inga ma ndra musu ña takan jā'a ra chi'īn ra, ta nduva'a nda'vi kùuni ndra. Tajan chā'an ndio ndra chākatitu'un ndra nuu ma ra kùu chito'o ra, ndisaa ma ña ndē'e ndra ña jā'a ra. ³² Tajan ma chito'o ra, ra kùu rey tāchi ra ña na kuki'īn ndra ra, ta ora chāa ra ta te'en nāka'an ra chi'īn ra: “iYo'o musu kini! Yu'u jākā'nunī ndisaa ma kuenda ña tàviun nui, vati jāniniun yu'u. ³³ Yo'o, indukuni kua ikan iyo yi ña kunda'viniun ma ra merun, takua jā'i ña kūnda'vinī ñyn niku.” ³⁴ Ta takan kùu yi ña ma ra kùu chito'o ra nduva'a kuī kāyuni ra, ña tāchi ra ña na jande'e na tundo'o ma ra kùu musu ikan, nda kati tia'vi ndi'ī ra ma ña tàvi ra nuu ra, indukuni takua jā'a ra chi'īn ma inga ra.

³⁵ Ta takan kùu yi, ña juuni kua ikan ni ja'a ma Racha'nu Tatái chi'īn ndo, tu töve jaka'nuni ta'ii'īn ndo chi'īn ndisaa anima ndo kuati ña jà'a ma ndian ta'an ndo —kàti Jesuu.

Jàna'a Jesuu ña na vā'a' ndakoo yo ñasi'o

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

19 Takān kùu ta ora chīnu kā'an Jesuu te'en, tajan kēe ra ma ñu'u' Galilea, ta kuà'an ra iti' ñu'u' Judea ña kàndii inga chiyo ma yuta Jordán. ² Ta nduva'a kua'a' ñivi tāndikun chata ra, ta ikan jānda'a ra ma ndian ku'vi. ³ Tajan iin ma ndra fariseu chājayatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta tava kùuni ndra ki'īn ndra ku'va ra, ndè'o naja kua kā'an ra, yakan va te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿A kùu ndakoo ma ra'ii ñasi'i ra vaji cha'a' iin ña ta'ani? —kàti ndra.

⁴ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'īn ndra:

—¿A takā'an jākua'a ndo ma tutu Ndioo nuu kà'an yi ña ma ra jātuvī ndo ma nuu kīcha'a ñuñivi, “Jā'a ra iin ra'ii, ta iin ña'a”? ⁵ Ta juuni kà'an yi te'en ndia: “Cha'a' yakan kùu yi ña ma ra'ii, ni ndakoo ra ma tatá ra, chi'īn ma'á ra, ta ndo'iin ra chi'īn ñasi'i ra, ta ninduvi vi ni kuu vi tava kùu vi iin ñivini.” ⁶ Ta takan kùu yi ña yūva uvi ñivi kùu vi, vati iin ñivini kùu vi. Yakan va ma ra'ii, na kùu ndakoo ra chi'īn ma ña cha jāndo'iin Ndioo chi'īn ra —kàti Jesuu.

⁷ Tajan te'en chīkatu'un tuku ndra nuu ra:

—Tu takan kùu yi, ¿ta naja Moisés chā'a ra ña kùu ndakoo ma ra'ii ñasi'i ra tuva jandova'a ra iin tutu, nuu kà'an yi ña ndakoo ra ña, ta ndakoo ra ña? —kàti ndra.

⁸ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'īn ndra:

—Moisés chā'a ra ña kùu ndakoo ndo ñasi'i ndo, ti ya'a ndava xini ndo, yakan va jā'a ra takan. Va na yöve takan kùu yi niku. ⁹ Va yu'u kà'in chi'īn ndo, ña tu nda ndyo'o ndakoo ndo ñasi'i ndo, ta yöve cha'a' ña kī'vian chi'īn inga ra'ii kùu yi, ta ndyo'o tānda'a ndo chi'īn inga ña'a, iin kuati kùu yi kuenda Ndioo. Tatu ki'vi ndo chi'īn inga ña'a, ña ndakoo ii, iin kuati kùu yi ndia —kàti Jesuu chi'īn ndra.

¹⁰ Tajan ma ndra jākua'a chi'īn Jesuu te'en nāka'an ndra chi'īn ra:

—Tu takan kùu yi kuenda ma ndra'ii, chi'īn ñasi'i ndra, va'a ga ña na kōo ñasi'i ndra, tuva takan —kàti ndra.

¹¹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'īn ndra:

—Na yöve tandi'i ndra'ii kùu kutunini ndra ma tu'un i'ya, vati ma ndra kùu kutunini yi, kùu uvanuu ma ndra chā'a Ndioo chinituni ña, kutunini ndra yi, ndrakanī.

¹² Iyo uvi uni nakuyi jà'a ña na kùu tānda'a ma ndra'ii: iyo ndra'ii ña kākū kukue'e ndra, cha'a' yakan kùu yi ña na kùu koo ñasi'i ndra. Ta iyo ndra ña na kùu tānda'a ndra, cha'a' ña cha kùu ndra tatan kuenda ña töve tānda'a ndra. Ta iyo inga ndra ña na kùuni ndra tānda'a ndra, cha'a' ña jàtiñu ndra kuenda Ndioo, ta kùuni ndra chaa ndra nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. Tu iyo nda ndian va'ani kutunini ma ña kà'in, na jachi'īn na yi —kàti Jesuu.

Jesuu jà'íif ra ndiakwati
(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

¹³ Takan kúu tajan kīcha'a ndio na chàndaka na iin ndiakwati nuu Jesuu kuenda ña na janani nda'a ra na, ta ká'an ra chi'in Ndioo cha'a' na. Va ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, kīcha'a ndra chàsi ndra nuu ma ñivi, ña na tūva cha'a ndra ku'un na chi'in ma ndiakwati nuu ra.

¹⁴ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ku'va ndo na kichi ma ndiakwati nui, ta ña kási ndo ma iti' vāchi na, vati ma ñivi ìyo nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, indukuni kúu na takua kúu ma ndiakwati —kàti Jesuu.

¹⁵ Tajan jōndii ndio ra nda'a' ra xini ma ndiakwati, ta ora chīnu, ta kēe ra kuà'an ra.

Iin ra tivaa kuika, kà'an ra chi'in Jesuu
(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

¹⁶ Takan kúu tajan iin rayoko chānde'e ra Jesuu, ta te'en chīkatu'un ra nuu ra:

—Matru va'a, ¿nda ña kúu ma ña va'a ìyo yi ña ja'i, ta kuu ni'ì nuu koi endeeni chi'in Ndioo? —kàti ra.

¹⁷ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¿Ta naja kà'un yu'u ra va'a? Ta ma ra va'a, ti uvanuu ra kúu ra ña ìyo ra, ta rakan kúu ra Ndioo. Va tu kùuni-un ni'un nuu koo nditoun endeeni chi'in Ndioo, na jachinun ma tu'un tāchi Ndioo ña ìyo yi ña ja'un, —kàti Jesuu chi'in ra.

¹⁸ Ta ma ra tivaa, te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿Nda tu'un kúu yi? —kàti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na kà'niun, na kī'viun chi'in ñivi ña'a yöve ñasi'un, na sū'un, na kà'un tu'un vata chata ni'iin ñivi. ¹⁹ Na tiñu'un ma tataun chi'in ma'un, ta na kuuniun nde'un inga ñivi, tava kùuniun nde'un juuni maun —kàti Jesuu chi'in ra.

²⁰ Ta ma rayoko te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndisaa yakan, cha jāchinui yi, nda ora kùì raveli, ta nda vitin. ¿Nayi kumaniga jà'i? —kàti ra chi'in Jesuu.

²¹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Tu kuuniun kùun ma ra ndaa, na ku'un, ta xiko ndi'un ma ña ìyo nuun, ta tindeun ma ndian nda'vi. Takan ìyo yi ña ja'un, ta kúu jandolochoun ma ña kuikaun ma iti' andivi ña kùuni yi ka'an yi ña tiñu va'a jà'un kuenda Ndioo. Ta ora cha yā'a, tajan na kichiun, ta tándikun chatai —kàti Jesuu.

²² Tajan ora chīni ma ra tivaa ña ká'an ra, ta nda'vi kùuni ra, ta kēe ra kuà'an ra, vati ra ya'a kuika kúu ra.

²³ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndee ga tiñu kúu yi kuenda iin ra kuika ña kúu kì'vi ra nuu chà'nda Ndioo tiñu. ²⁴ Ta kà'an ndikoi chi'in ndo ña, chakuu tiá ndetiñu yā'a iin camellu xe'e iin kutiku, kua kuenda iin ra kuika kì'vi ra nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti Jesuu.

²⁵ Takan kúu ta ora chīni ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ña ká'an ra takan, ndavani yū'vi ndra, ta te'en kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra:

—Tu takan kúu yi, ¿nda ndian kúu ma ndian ni kakú?, tuva takan —kàti ndra.

²⁶ Tajan Jesuu ndē'e ra ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuenda ma ñivi ndetiñu jà'a na yi, va kuenda Ndioo töve, ti kúu ja'a ra ndisaa yi.

²⁷ Tajan Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Taku ndyu'u ña ndākoo ndi tāndi'i ma ña ìyo nuu ndi, ta tándikun ndi chataun. ¿Nayi kúu ma ña ni ni'ì ndi? —Takan kàti Petu' nuu Jesuu.

²⁸ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ndian cha tándikun ndo chatai, ña ora ni chaa ma kivi ña Ndioo ni jan-dochaa ra ndisaa nakuyi, ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ora ni chaa ra ka'nda ra tiñu ma nuu kunandi ra tayu ka'nu iin nuu ya'a ga tacha. Tajan ndyo'o ndia, ni kunnandi ndo uchi uvi tayu ka'nu nuu ta'nda tiñu chi'in ra, ta ikan ni jakutuni ndo kuati ma ndi uchi uvi grupu ma ndian Israel ndia. ²⁹ Ta tandi'i ndyo'o ndian ndākoo ndo ve'e ndo, a ta'an ndo, a ma'á ndo, a tatá ndo, a ñasi'i ndo, a se'e ndo, a ñu'u' ndo, ta ndisaa yakan cha'i jà'a ndo yi. Yakan va ni ni'ì ndo iin cientu cha'a tiá ga ma ndatiñu ndākoo ndo. Ta juuni ni ni'ì ndo nuu ni koo ndito ndo endeeni ndia. ³⁰ Va kua'a' ma ndian yosonuu vitin, ni kuu na ma ndian nuu ndi'inia. Ta kua'a' ma ndian nuu ndi'inia, ni kakunuu na iti' nuu —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ndra jàtiñu

20 —Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, kúu yi tava kúu iin ra ìyo ñu'u' ka'nu, ña kēe ra kuà'an ra na'a va'a kuà'anduku ra ma ndra jàtiñu chi'in ra ña ka'nda ndra uva. ² Ta kīndoo ra chi'in ndra ña ni tia'vi ra ndra kua kiya'vi ma ñivi iin kivi. Tajan tāchi ndio ra ndra ña na kujatiñu ndra ma nuu ìyo ñu'u' nuu kàa vu. ³ Ta ora yā'a, tajan kēe ndiko ma ra chito'o ndra ka'íin na'ani ma veto'o, ta ikan ndē'e ra ña ka'iin inga ma ndra töve tiñu jà'a. ⁴ Ta te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Ndyo'o juuni na ku'un ndo kujatiñu ndo chi'in ma nuu kàa ndatiñui, ta tia'vi ma ya'vi ndo kuenda iin kivi.” Ta ndrakan kēe ndra kuà'an ndra. ⁵ Takan kúu ta ma ra kúu chito'o ma ñu'u' ikan, kēe ndiko ra kuà'an ra ma veto'o ma kachuvi ndaa. Ta jà'a ndiko ra yi ma kaa uni chani'ini ndia. ⁶ Ta ora cha kúu yi kaa u'un chani'ini, kēe tuku ra kuà'anduku ra musu ma veto'o, ta nāta'an ra inga tuku ma ndra töve tiñu jà'a, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra: “¿Ta naja nduvi ka'iin ndo i'ya, ta töve jàtiñu ndo?”, kàti ra chi'in ndra. ⁷ Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra: “Ka'iin ndi i'ya, vati ni'iin na takā'an kichi ka'an chi'in ndi ña jatiñu ndi”, kàti ndra. Tajan ma ra chito'o ikan, te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Na ku'un du ndyo'o kujatiñu ndo chi'in ma nuu kàa ndatiñui ndia, ta tia'vi ma ya'vi ndo kuenda iin kivi”, kàti ra chi'in ndra. ⁸ Ta ora cha kuna'a, tajan ma ra kúu chito'o, te'en nāka'an ra chi'in ma ra kùxini nuu musu: “Na kanaun ma ndra jàtiñu, ta tia'viun ndra, va ji'na, na kicha'un tia'viun ma ndra kī'vi nuu ndi'inia, ta nuu ndi'inia tia'viun ma ndra kī'vi jatiñu ma nunuu”, kàti ra chi'in ma ra kuxini nuu

musu. ⁹ Tajan chāa ndio ma ndra kāki'vi jātiñu kaa u'un chani'ininia, ta ta'ii'in ndra kāni'i ndra ma ya'vi ndra kuenda iin kivi. ¹⁰ Ta ora yā'a, tajan chāa ma ndra na'a kāki'vi jātiñu, ta ndrakan chānini ndra ña ni ni'i ndra ma ya'vi ndra tiaga kua iin kivi kūuni ndra niku, va töve, ti indukuni kāni'i ta'ii'in ndra ma ya'vi ndra kuenda iin kivi, kua ma inga ndra. ¹¹ Tajan ma ora nāka'an ndra yi, ta kīcha'a ndra kāyuni ndra chi'in ma ra kùu chito'o, ¹² Ta te'en nāka'an ndra chi'in ra: "Ma ndra kāki'vi nuu ndi'inia, ña jātiñu iin orania, indukuni tīa'viun ndra kua maa ndi, vaji maa ndi kùu ma ndra ndē'e ga tundo'o ña jātiñu ndi nduvi nii ma nuu ndi'", kàti ndra chi'in ra. ¹³ Va ma chito'o ma ndatiñu, te'en nāka'an ra chi'in iin ra: "Yo'o xaa, yöve ni'iin kuati kùu ma ña jā'i chi'un. ¿A töve nī kindoo va'a yo ña ni tia'vi ñun ma ya'vi kuenda iin kivi?, kùuniun", kàti ra chi'in ra. ¹⁴ "Ju'un ma ya'viun, ta kuà'an. Yu'u kùuni tia'vi ma ra kī'vi jātiñu nuu ndi'inia, indukuni kua maun. ¹⁵ ¿A kùu jā'i nda ña kùuni mai chi'in ma xu'in?, kùuni ndo. ¿A tixin ndo nde'e ndo yu'u cha'a' ña ra va'ani kùu?" ¹⁶ Ta takan kùu yi ña ma ndian kùu nuu ndi'inia, ni kuu na ma ndian nunuu, ta ma ndian kùu ma ndian nunuu vitin, ni kuu na ma ndian nuu ndi'inia. Vati kua'a' na kànai, va tiani na kachin —kàti Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

Cha'a' uni kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

¹⁷ Ta ora kuà'an Jesuu ma iti' ñuu Jerusalén, ta kàna siin ra ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

¹⁸ —Vitin va ndē'e ndo ña cha kuà'an yo iti' ñuu Jerusalén nuu ni tiin na ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ta ni ku'va na ra nda'a' ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in nuu ma ndra kùu matru jàkua'a tutu ley Ndioo, ikan na jakutini ndra kuati ra ta ka'ni ndra ra. ¹⁹ Ta ikan jan ni ku'va ndra ra nda'a' ma ndian yūvi judíu, kuenda ña na jati'ini na chi'in ra, ta kàni na ra, ta tàkaa na ra nuu kruu, va tichi uni kivi ni nataku ndiko ra.

Nuu chikan ma ña kuu ma'á Jandiau, ta Xuva, ñamani nuu Jesuu

(Mr. 10:35-45)

²⁰ Ma ma'á Jandiau chi'in Xuva ndra kùu se'e Zebedeu, chājayatin vi nuu Jesuu, ta chūnandi chitian nuu ra, ña chikan ña iin ñamani nuu ra. ²¹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—¿Niyi kùuniun? —kàti ra chi'an.

Va ma ña'a ikan, te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Na tachiun ma nuu chà'ndaun tiñu ña ora chāun ndakan, iin ma ra se'i kundandi chiyo kua'un, ta inga ra kundandi chiyo satiun —kàti ña.

²² Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—Töve chito ndo niyi kùu ma ña chikan ndo. ¿A kùu ja'a ndo ko'o ndo ma ña uva ni ko'i, ta kùnduta ndo indukuni ma takua ni kundutai ña kà'an ndo takan?

—kàti Jesuu.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Kùu yi —kàti ndra.

²³ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha ña ndyo'o kùu ja'a ndo ko'o ndo ma ña uva ni ko'i, ta juuni kùu ja'a ndo kùnduta ndo ma takua ni kundutai ndia, va taku cha'a' ña chikan ndo kundandi ndo ma chiyo kua'i, ta chiyo satin, ma Tatái kùu ma ra chito nda yo ni ku'va ra ma chiyo ikan nuu, ta yöve yu'u —kàti Jesuu.

²⁴ Ta ora chīni ma inga uchi ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ma ña kà'an ndra, ta kùxaan ndra chi'in ninduvi ndrakan. ²⁵ Va Jesuu kàna ra ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o cha chito va'a ndo, ña ma ndra kuxini ña chà'nda tiñu nuu ma ñivi iyo ma nuñu'u' ñuñivi töve jà'a ndra va'a chi'in na, ti ya'a kanduu kini chà'nda ndra tiñu. ²⁶ Va tañu ndyo'o ndian chīnuni, na töve iyo yi ña ja'a ndo takan, vati tu iyo nda ndyo'o ña kùuni ndo jàka'nu ndo ndo, ji'na iyo yi ja'a ndo tiñu nuu ma inga na. ²⁷ Ta nda ndyo'o nikuuni, tu kùuni ndo kuu ndo ma ndian nunuu, iyo yi ña ja'a ndo tiñu nuu ma inga na, ²⁸ takua jà'a ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, ña tüvi nī kichi ra kuenda ña jà'a na tiñu nuu ra, vati kīchi ra va kuenda ña jà'a ra tiñu nuu ñivi, ta kuvi ra kuenda ña kùu ra takua kùu iin ya'vi kuenda ña na kakú kua'a' ñivi —kàti Jesuu.

Nuu jànda'a Jesuu uvi ta'an ndra kuaá

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

²⁹ Takan kùu ta ora kēe Jesuu ma ñuu Jericó, nduva'a kua'a' ñivi tándikun kuà'an chata ra. ³⁰ Ta ma yu'u iti' kuà'an ra, ikan nandi uvi ta'an ndra kuaá. Ta ora chīni ndra ña yà'a Jesuu ikan, ta te'en kànachaa ndra:

—¿Yo'o Racha'nu, ra kùu ñivi David, na kunda'viniun ndyu'u! —kàti ma ndra kuaá chi'in ra.

³¹ Tajan ma ñivi nāka'an na chi'in ma ndra kuaá ña na taxiin koyu'u ndra, va ndrakan tiá ga kīcha'a ndra kànachaa ndra te'en:

—¿Yo'o Racha'nu, ra kùu ñivi David, na kunda'viniun ndyu'u! —kàti ndra.

³² Tajan chūndaa ndio Jesuu, ta kàna ra ma ndra kuaá, ta te'en chīkatu'un ra nuu ndra:

—¿Niyi kùuni ndo ña ja'i chi'in ndo? —kàti Jesuu.

³³ Ta ndra kuaá ikan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, kùuni ndi ña na jandondichiu nuu ndi —kàti ndra chi'in ra.

³⁴ Tajan Jesuu kùnda'vini ra ndra, ta jānani ra nda'a' ra chata tinuu ma ndra kuaá, ta ma ora ikani kùu nande'e ndra, ta tándikun ndra chata Jesuu.

Jesuu kivi ra ñuu Jerusalén

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

21 Ora cha kuàkuyatin Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra ma ñuu Jerusalén, ji'na chāa ndra iin ñuu ña nāni Betfagé, ña kandii yatini nuu ndaa ma yuku Olivu. Tajan Jesuu tachi ra uvi ta'an ma ndra jàkua'a chi'in ra, ² ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuà'an ndo ma kuariya ña kàndii ikani. Ta ikan nà-ta'an ndo iin burra ña ndikun ri ndaa ri ikan chi'in iin

burru vali se'e ri. Na ndachi ndo ri, ta kundaka ndo ninduvi ndri kichi ndo nui. ³ Ta tu ìyo iin ndian chikatu'un, ña naja ndàchi ndo ri, ta kati ndo chi'in na ña nunua vàchi ndaka ndiko ndi ri, ti chiniñu'u ma racha'nu chito'o ndi ri, kati ndo chi'in na —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴ Takan kũu yi, ikan na chinu ma tu'un kã'an ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ora tãa ra te'en nuu tutu ra:

⁵ Na kukatitu'un ndo te'en nuu ndisaa ma ñivi ìyo ma ñuu Siòn:

“Na nde'e ndo ña nduva'a nda'vi vàchi ma ra kũu Rey ndo yoso ra iin burru yoko chi'in ma'á ri, se'e ma kiti chito kuiso karia”, kàti yi.

⁶ Tajan kēe ndio ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kàcha'an ndra, ta jã'a ndra yi ma tava kã'an ra chi'in ndra. ⁷ Takan kũu tajan ndàka ndio ndra ma burru, chi'in ma kiti vali se'e ri chãa ndra nuu ra, ta t̄sukun ndra ma ja'ma isukun ndra chata ninduvi ndri, tajan chãkoso ndio Jesuu ri. ⁸ Ta ikan kũti'vi nduva'a kuii kua'a' ñivi. Ta ndiakan k̄icha'a ndio na chàkin na ja'ma isukun na ma tichi iti' nuu kuà'an Jesuu. Ta ìyo inga ndian chã'nu soko yutun, ta chàkin na yi ma tichi iti' ndia. ⁹ Ta ma ñivi yosonuu, chi'in ma ñivi kàkichi iti' chata, te'en kànachaa ni'i na:

—ÿa'a ga ka'nu kũu ma ra vàchi tata ma rey David!
ÿa'a ga í kũu ma ra vàchi chi'in sivi ma Racha'nu! ÿa'nduva'a na jaka'nu yo Racha'nu Ndioo nuu ìyo ra andivi! —kàti na.

¹⁰ Takan kũu tajan ora k̄'vi ndio Jesuu ma ñuu Jerusalén, tajan ndisaa ndio ma ndian ìyo ikan nduva'a nãndiki na jã'a Jesuu ora k̄'vi ra ikan. Ta te'en k̄icha'a ndio na chikatu'un ta'an na:

—¿Nda ra kũu ra'ya? —kàti na.

¹¹ Ta ma ñivi kàcha'an chi'in Jesuu te'en nãka'an na chi'in na:

—Ra'ya kũu Jesuu, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra k̄ichi ñuu Nazaret, ña kãndii iti' ñu'u' Galilea —kàti na.

Jesuu tàva ra ndian x̄iko tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹² Takan kũu tajan k̄'vi ndio Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu ma Ndioo, ta tãvani'i ndi'i ra ma ndian ka'lin x̄iko, ta jata ma tichi veñu'u. Kãindee ra ma mesa nuu ka'lin ma ndian sãma xu'un' nuu ma ñivi, ta tayu nuu ka'lin ma ndian x̄iko livi ndia. ¹³ Tajan te'en nãka'an ndio ra chi'in na:

—Nuu ma tutu Ndioo ña tãa ma Moisés te'en kà'an yi: “Ma ve'i kũu yi iin ve'e nuu kà'an ma ñivi chi'in.” Va ndyo'o, jãndakuu ndo yi iin ve'e kuenda ma ndian su'u —kàti Jesuu chi'in na.

¹⁴ Tajan chãjayatin ndio ma ndian kuaá ma nuu ndaa Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu, chi'in ndian koxo, ta jãnda'a ra na. ¹⁵ Va ora ndē'e ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ma ndatu ña jà'a Jesuu, ta naja kua ch̄ini ndra ña endee nanivaa kũu ma ndiakwati ma tichi veñu'u, ña te'en kànachaa na:

“Ya'a ga ka'nu kũu ma ra k̄ichi tata ma rey David”, kàti na, ta nduva'a kũxaan ndra. ¹⁶ Tajan te'en nãka'an ndra chi'in Jesuu:

—¿A chiniun ña kàka'an ma ñivi ikan? —kàti ndra.

Ta Jesuu te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Juu, chin̄i ma ña kà'an na, va ¿a takã'an jakua'a ndo nuu ma tutu Ndioo ña tãa Moisés nuu kà'an yi te'en?:

Chi'in yaa ña ch̄ita ma ndiakwati,

chi'in ma ndian juuni chàxin,

chi'in yakan jàna'a ma Ndioo nuu ndo,

ñi takan ìyo yi ña jaka'nu ndo ra ndia

kàti Jesuu.

¹⁷ Tajan ndãkoo ra ma ñivi ikan, ta kēe ra kuà'an ra inga ñuu ña nãni Betania, nuu kãva ra iin chanikuaa.

Jesuu kà'an xaan ra nuu yutun higu ña tōve jàtiñu

(Mr. 11:12-14, 20-26)

¹⁸ Ta ora ch̄ikoni'i ndiko Jesuu ma ñuu ka'nu, ma ora na'ani, ta chãñu ndio ma soko ra. ¹⁹ Ta ikan ndē'e ra ña ndaa iin yutun higu yatini ma yu'u iti', ta chãjayatin ra ra nuu ndaa run, va tũkuii nuva koo ma nuu run, ti maa nda'ani run ìyo. Tajan kã'an xaan ndio ra run:

—ÿNda vitin, ta iti' nuu, na tũva ni ku'vaun ma chiti! —kàti Jesuu chi'in run.

Ta juuni ma ora ikani nãtii run, ta ch̄í'í run. ²⁰ Ta ora ndē'e ma ndra jàkua'a chi'in ra ma ña kũu, ta ndava kuà'an anima ndra, ta te'en chikatu'un ndio ndra nuu Jesuu:

—¿Niyi tã'an ma yutun higu ña yã'a ga numi nãtii run? —kàti ndra.

²¹ Ta Jesuu te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ña tu ch̄inu va'ani ndo ma tu'un Ndioo, ta tōve ndo'uvini ndo, na yöve uvaa ma ña jã'i chi'in ma yutun higu i'yani kũu ja'a

ndo, vati juuni kũu ka'an ndo te'en, chi'in ma yuku i'ya ndia: “ÿNa kundachiyoun ch̄iña, ta nduvaun nuu ma tañu'u!”, kati ndo, ta takan ni kuu yi. ²² Ta ndisaa ma ña ch̄ikan ndo ora kà'an ndo chi'in ma Racha'nu, tu ndicha ña ch̄anini ndo ña ni kuu yi, ni ni'i ndo yi —kàti Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

Jesuu kũu ka'nda ra tiñu ndia

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

²³ Takan kũu tajan k̄'vi ndio Jesuu ma tichi veñu'u ka'nu ña kua jana'a ra, ta ora juuni ndaa ra jàna'a ra nuu ma ñivi, ta chãjayatin ndio ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ndra cha'nu kuenda ma ndian judũ nuu ra, ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Yo chã'a tiñu nuun ña jã'un te'en? ¿Yo kũu ma ndian t̄iyu'u ñun ña na ja'un yi? —kàti ndra chi'in Jesuu.

²⁴ Ta Jesuu te'en nãka'an ra chi'in ndra ndia:

—Juuni kũuni du mai ndakatu'in iin nakuyi nuu ndo ndia, tu katitu'un ndo ma ña chikatu'in nuu ndo, tajan katitu'in nuu ndo yo chã'a tiñu nui ña jã'i yi. ²⁵ ¿Yo kũu ma yo tãchi ma Xuva ña na jakunduta ra?, ¿a Ndioo, a ma ñivi? —kàti Jesuu.

Tajan te'en k̄icha'a ndio ndra kãnita'an yu'u ndra juuni chi'in maa ndra:

—Tu kati yo: “Ña Ndioo tāchi ra”, ta rakan ni ka'an ra chi'in yo ña: “¿Naja töve nī jachi'in ndo ña kà'an ra tuva takan?”²⁶ Ta na kùu kà'an yo ña: “ñivi tāchi ra”, ni kuxaan ma ñivi chi'in yo, vati ndisaa na chà'nini na ña iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu Xuva —kùuni ndra.

²⁷ Yakan va te'en nāka'an ndio ndra chi'in Jesuu:

—Töve chito ndi, yo tāchi ra —kàti ndra.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ni yu'u, kùu katitu'in nuu ndo yo tīyu'u yu'u ña jà'i ma tiñu i'ya ndia —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' iin ra'ii, chi'in uvi ndra se'e ra

²⁸ Takan kùu tajan Jesuu, te'en nāka'an tuku ra nuu ndra:

—¿Naja kua chà'nini ndo cha'a' ma ña ni ka'in i'ya? Iin ra'ii chiyo uvi ndra se'e ra. Ta rakan, te'en nāka'an ra chi'in iin ra: “Yo'o se'yu, na ku'un kujatiñun nuu kàa ma ndatiñu yo vitin”, kàti ra chi'in ra.²⁹ Ta ma ra se'e ra, te'en nāka'an ra chi'in ra: “¿Na kùuni!” kàti ra ma ora ikan. Va ora cha yā'a ndio tajan sāma ma kua chà'nini ra, ta chā'an ra chājatiñu ra.³⁰ Ta ikan jan chānde'e ra inga ma ra se'e ra, ta indukuni takua kà'an ra chi'in ma ra nunuu, kà'an ra chi'in ra. Ta ra'ya te'en nāka'an ra: “Va'a tatá, ku'in”, kàti ra. Va töve nī cha'an ra.³¹ ¿Nda ra kùu ma ra kāndicha ma tiñu kà'an ma tatá ndra?, kùuni ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Ma ra nunuu —kàti ndra.

Takan kùu yakan va te'en nāka'an ma Jesuu:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ndra nāka'an xu'un' kuenda kuvienu ma ñuu ndo, chi'in ma ñivi ña'a tondo, ji'na ga na ni ki'vi nuu chà'nda Ndioo tiñu kua maa ndo.³² Vati ma Xuva ra jākunduta kīchi jana'a ra nuu ndo naja kuu yi ña koo ndo takua kùuni Ndioo, va ndyo'o töve nī jachi'in ndo ña kà'an ra. Va taku ma ndian nāka'an xu'un' kuenda kuvienu ma ñuu ndo, chi'in ma ñivi ña'a tondo, ndiakan jāchi'in na ña kà'an ra. Va ndyo'o, vaji ndē'e ndo ña takan kùu yi ma i'ya, va töve kùuni ndo sama ndo ma kua kini kua iyo ndo, ta chinuni ndo ma ña kà'an ra.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ndra töve va'a jàtiñu

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³ Takan kùu ta te'en nāka'an tuku Jesuu inga ku'va nuu ndra:

—Na taso'o va'a ndo ma inga ku'va ña ni ka'in: Tatiempu chīyo iin ra iyo iin ñu'u' ka'nu, ta rakan tāchi ra yoku'u uva nuu yi, ta chāsi ra ma nuu kàa yi. Ta juuni jā'a ra iin nuu naku'ni ra ma uva, ta jā'a ra iin torri ka'nu kuenda ña na chaa nuu ra nde'e ra ninii ma nuu kàa vu.

‘Ta ikan jan jākilaa ndio ra ma ñu'u nuu iin ma ndra jàtiñu chi'in ra, ta kēe ndio ra ku'àn ra iin tiempu ma nuu chika.³⁴ Ta ora chāa ndio ma tiempu ña cha kēta ndio ma ndatiñu ikan, tajan tāchi ndio ma ra chito'o ma ñu'u' iin ma ndra jàtiñu kuenda ra ña na ku'va ma ndra jàtiñu nuu ñu'u' ra ma ña iyo yi ña ndaki'in ra.

³⁵ Va ma ndra jàtiñu ikan, tīin ndra ma ndra jàtiñu kuenda ra, ta iin ra va kāni ndra, inga ra chā'ni ndra, ta inga ra va kāni ndra chi'in yuu.³⁶ Tajan ma ra kùu chito'o ma ñu'u' ikan, tāchi ndiko ra tiá kua'a' ma ndra jà'a tiñu nuu ra nuu ndra kua ma cha'a' nunuu, va ma ndra jàtiñu ikan, indukuni takan jā'a ndra chi'in ndisaa ndra ndia.

³⁷ ‘Ta ma nuu ndi'inia, va tāchi ndio ra ma ra se'e maa ra, ti te'en chà'nini ra: “Cha chito yo ña ni tiñu'u ndra, ta jàchi'in ndra ña kà'an ma ra se'o.” Takan kùuni ra.³⁸ Va ora ndē'e ndio ma ndra jàtiñu nuu ñu'u' ra ña vāchi ndio ma ra se'e maa ndio ra, tajan te'en kīcha'a ndra nātu'un ndra juuni chi'in maa ndra: “Ra'ya kùu ma ra ni kindoo chi'in ma ñu'u' i'ya, na ka'nio ra, ta kindoo yo chi'in ma ñu'u'”, kàti ndra.³⁹ Tajan tīin ndio ndra ra, ta tava ndra ra nuu kàa ma yoku'u uva, ta chā'ni ndra ra.

⁴⁰ ‘Ta vitin ora ni kichaa ndio ma ra kùu chito'o ma ñu'u', ¿nayı ni ja'a ra chi'in ma ndra jàtiñu takan?, kùuni ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴¹ Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Na töve nī kunda'vini chito'o ma yoku'u uva ndra, ti ni ka'ni ra ma ndra kini ikan, ta ni jakilaa ra ma ñu'u' ra nuu inga tuku ma ndra ña kùuni ku'va ndra ma ndatiñu ra nuu ra ora jàtiñu ndra, ma takua iyo yi ña ja'a ndra —kàti ndra.

⁴² Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿A takā'an kuii jakua'a ndo nuu ma tutu Ndioo ña taa Moisés nuu kà'an yi te'en?:

Ma yuu ña jāchiyo ma ndra jàva'a ve'e,

yakan kùu ma yuu ka'nu ga kua ndisaa yi,

takan jā'a ma Racha'nu,

Yakan va ña'a kùu yi iin ña ya'a vii kuenda yo,

kàti yi.

⁴³ ‘Cha'a' yakan kùu yi ña kà'in chi'in ndo ña ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ni namaa ra yi nuu ndo, ta ni ku'va ra yi nuu ma ndian jà'a ma tiñu va'a kuenda ra.⁴⁴ Ta nda ndian nikuuni ña ni nduva chata ma yuu ka'nu ikan, endee ni kuche'e che'e na, tatu ma yuu ikan kòyo yi chata iin ñivi, endee ma yuyaania ni kuu na ja'a yi —kàti Jesuu.

⁴⁵ Takan kùu tajan ora chīni ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ma ndian fariseu ma ku'va ña kà'an Jesuu, ikan chā'a ndio ndra kuenda ña chata ndra kà'an ra.⁴⁶ Tajan kùuni ndra tiin ndra Jesuu, va yū'vi ndra ma ñivi, ti ndiakan cha chà'nini na ña Jesuu kùu ra iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' viko tànda'a

(Lc. 14:15-24)

22 Takan kùu tajan kīcha'a ndiko Jesuu kà'an ra iin ku'va nuu ma ñivi, ta te'en nāka'an ra:

² —Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu kùu yi, takua kùu iin viko tànda'a ña jā'a ma ra kùu rey kuenda ma ra se'e ra.³ Tāchi ra ma ndra jàkuu tiñu nuu ra, ña na kukana ndra ma ndian jainvitaa ra, va ma ndiakan nī kuuni na ku'un na.⁴ Tajan tāchi ndiko ma ra kùu rey ma ndra jàkuu tiñu nuu ra inga cha'a', ta te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Na katitu'un ndo nuu ma ndian jainvitaa, ña na

kichi na, ti cha ìyo va'a ma ña kachi na, vati cha tãchi ña na ka'ni na kua'a' kiti ndu'u janai. Ta na kichi na, ti ndisaa yi cha ìyo va'a", kati ndo. ⁵ Va ma ndian jainvitaara ra töve nĩ jachi'in na ña kà'an ma ra kùu rey, ti ìyo ndian kēe kuànde'e ma nuu kàndii ñu'u' na, ta ìyo ndian kēe kuà'an nuu ìyo tiñu jà'a na. ⁶ Ta inga na, va tīin na ma ndra jà'a tiñu nuu ma rey, ta nduva'a kãni na ndra, ña ndava ni kuvi ndra jà'a na niku. ⁷ Tajan nduva'a kãyuni ma ra kùu rey, ta tãchi ndio ra ma ndra jandaru ra, ña na kuka'ni ndra ma ndian kini chà'ni ndi'ikan, ta ka'mi ndra ndisaa ma ve'e ña ìyo ma ñuu ndra ndia. ⁸ Tajan te'en nãka'an ndio ma rey chi'in ma ndra jãkuu tiñu nuu ra: "Ndisaa nakuyi cha ìyo va'a jã'i kuenda ma viko tanda'a, va ma ndian jainvitaai, na töva ni ku'vai na kichi na i'ya. ⁹ Na ku'un ndo nuu kütisi'in ma kai ka'nu, ta na jainvitaara ndo, ma nda ndian nikuuni ña nãta'an ndo, ta kichi na chi'in ndo ma viko tanda'a i'ya", kati ra chi'in ndra. ¹⁰ Tajan kēe ndio ma ndra jãkuu tiñu nuu ma rey kãcha'an ndra iti' kai, ta jãti'vi ta'an ndra tandi'i ma ndian nãta'an ndra ikan, chito a kùu na ndian va'a a ndian tũvi va'a. Takan jã'a ra ña nĩ'i ra ñivi kuenda ma viko tanda'a, ña endee chitu ndio ma tichi ve'e ra.

¹¹ Tajan kĩ'vi ndio ma ra kùu rey ma tichi ve'e, ikan na kuu nde'e ra ma ndian chãjati'vi ta'an ndra ma veto'o, ta ikan ndē'e ra iin ra töve ñu'u ja'ma ña chàku'un na ora chà'an na ma viko tanda'a. ¹² Ta te'en nãka'an ra nuu ra: "Yo'o xaa, çnaja jã'un ña kĩ'viun ma i'ya, ta töve ñu'u ma ja'ma ña chàku'un na ora kuà'an na nuu ìyo ma viko tanda'a?", kati ra chi'in ra. Va ma ra'ii ikan taxi-in kīndoo ra. ¹³ Tajan ma rey, te'en nãka'an tuku ra chi'in ma ndra jãkukava ma nuu mesa: "Na ku'ni ndo cha'a ra chi'in nda'a' ra, ta jaketa ndo ra nuke'e nuu naa, ikan ni kuaku ra, ta ni kari'u ma nu'u ra, jà'a ma tundo'o ni nde'e ra." ¹⁴ Vati nduva'a kua'a' na kãnai, va tiani na kùu ma ndian kãchĩn —kati Jesuu.

Chikatu'un ñivi nuu Jesuu cha'a' ma xu'un' nãka'an ma ñuu Roma nuu na
(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

¹⁵ Takan kũu tajan ma ndra fariseu kēe ndio ndra chãjando'iin tu'un ndra, naja kua jà'a ndra ña na ka'an Jesuu iin ña tũvi va'a, ta chi'in yakan kùu ni'i ndra naja kua tisokuati ndra ra. ¹⁶ Tajan tãchi ndio ma ndra fariseu ita'vi ma ndra ìyo kuenda ndra, chi'in ita'vi ma ndra ìyo kuenda Herode. Ta ndrakan te'en nãka'an ndra chi'in Jesuu:

—Matru, cha chito ndi ña yo'o kùu ma ra kà'an tu'un ndaa, ta juuni jãna'a ndaun naja kua kùuni Ndioo ña koo yo, ta töve ki'in kuendaun ña kà'an ma ñivi, vati indukuni ndè'un ndisaa ñivi. ¹⁷ Na katitu'un nuu ndi: çA va'a tia'vi ndi xu'un' nuu ma ra César, ña chà'nda tiñu ma ñuu Roma kùuniun?, ça töve? —kati ndra chi'in ra.

¹⁸ Va Jesuu chã'a ra kuenda, ña na yũvi ña va'a kùu ma ña chà'nini ndra kuenda ra, ta te'en nãka'an ndio ra nuu ndra:

—Ndyo'o ndra kini, ta, çnaja kùuni ndo janda'viña'a ndo yu'u? ¹⁹ Na jana'a ndo nui naja kua kãa ma xu'un' ña tia'vi ndo —kati Jesuu.

Tajan chãki'in ndra iin xu'un' denariu chã'a ndra nuu Jesuu. ²⁰ Ta ora ndē'e ndio Jesuu yi, ta te'en chĩkatu'un ra nuu ndra:

—çYo nuu kùu ma ña ìyo nuu ma xu'un' i'ya, ta ma sivi ña ìyo nuu yi? —kati ra chi'in ndra.

²¹ Ta ndrakan te'en nãka'an ndra chi'in ra:

—Ma ña César, ra chà'nda tiñu ñuu Roma kùu yi —kati ndra chi'in Jesuu.

Tajan Jesuu te'en nãka'an ra nuu ndra:

—Na ku'va ndo ña kùu ña'a ma racha'nu César nuu ra, ta ña kùu ña'a Racha'nu Ndioo nuu Ndioo —kati Jesuu chi'in ndra.

²² Ta ora chĩni ndra ña kã'an ra takan, ta ndava kuà'an anima ndra, tajan ndãkoo ndra ra, ta kuà'an ndra.

Nuu chikatu'un ma ndra saduceu, naja kua kùu yi ña nãtaku ma ndian ndi'
(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

²³ Ta juuni ma kivi ikan, ìyo ndra saduceu, chãnde'e ndra Jesuu. Ta ndrakan kati ndra, ña tũva nãtaku ma ndian ndi', cha'a' yakan kùu yi ña, te'en chĩkatu'un ndra nuu Jesuu:

²⁴ —Matru, Moisés kã'an ra ña, tu iin ra cha tanda'a kũvi ra, ta töve nĩ chakoo nĩ'iin se'e ra, ma ra yani ra, ìyo yi ña tanda'a ra chi'in ma ñasi'i ra ña kīndoo nda'vi, ta takan kùu koo se'e ma ra chĩ'i jà'a ma ra yani ra.

²⁵ Va'ani, tañu ndyu'u chĩyo ucha ta'an ndra, ña kùu ndra yani ndra. Ma ra nunuu tanda'a ra, ta chĩ'i ra. Ta tava töve nĩ chakoo se'e ra chi'in ma ñasi'i ra, yakan va kīndoo ma ña nda'vi ikan kuenda ma yani ra, ra uvi.

²⁶ Ta juuni indukuni takan töve nĩ chiyo se'e ma ra uvi chi'an, ta chĩ'i ra ndia. Ta takan ya'a ndi ucha yani ndra ña tanda'a ndra chi'an ta ndisaa ndra chĩ'i ndia. ²⁷ Ta ma nuu ndi'inia, chĩ'i ndio ma ña'a ndia. ²⁸ Va'ani, ta ma ora ni nãtaku ndiko ma ndian cha chĩ'i, çnda ndra ni kuu ma iian, tuva ndi ucha ndra ña kùu ndra yani ndra tanda'a ndra chi'an? —kati ndra.

²⁹ Ta ma Jesuu te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Na yũvi takan kùu yi, takan chà'nini ndo, ti töve nãkoto ndo naja kua kã'an ma tutu Ndioo, ta naja kua kùu ma ndatu Ndioo ndia. ³⁰ Vati ora ni nãtaku ma ndian cha chĩ'i, na tũva ni tanda'a na, ta tũva ni ku'va na se'e na kuenda ña tanda'a na ndia, ti ni kùu na tava kùu ma ndian kùu tati va'a ña ìyo andivi ña jà'a tiñu nuu Ndioo. ³¹ Va ndicha kuii ña nãtaku ndiko ma ndian chĩ'i, ça takã'an jãkua'a ndo nuu ma tutu Ndioo, nuu kã'an ra te'en?: ³² "Yu'u kùu Ndioo ta indukuni yu'u kùu ra kùmi Abraham chi'in Isaac chi'in Jacob ndia", kati yi. I'ya chà'a yo kuenda ña Ndioo töve kùu ra Ndioo ma ndian ndi', ti kùu ra Ndioo ma ndian ndito.

³³ Ta ora chĩni ma ñivi ma tu'un ña kã'an Jesuu, ndava kuà'an anima na chà'nini na ña jãna'a ra.

Kàtitu'un Jesuu nda tu'un kùu ma ña ka'nu ga

(Mr. 12:28-34)

³⁴ Ta ora chīto ma ndra fariseu ña Jesuu jākutaxin ra ma ndra saduceu, tajan kūti'vita'an ndio ndra ma nuu ndaa ra. ³⁵ Ta iin ma ra meru ndra ña kùu matru jàkua'a tutu ley Ndioo, te'en chīkatu'un ra nuu Jesuu, ña kùuni ra ki'in ra ku'va ra nde'o naja kua kati ra:

³⁶ —Matru, ¿nda tu'un iyo nuu ma tutu ley Ndioo ka'nu ga yi kua tandi'i ga ma inga tu'un iyo nuu yi?, kùuniun —kàti ra.

³⁷ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—“Na kuuni ndo nde'e ndo ma Racha'nu Ndioo chito'o ndo chi'in ndisaa anima ndo, chi'in ndisaa ñandee ndo, ta chi'in ndisaa chinituni ndo.” ³⁸ Tu'un i'ya kùu tu'un ka'nuga, ta ma tu'un nunuu ña iyo nuu ma tutu Ndioo. ³⁹ Ta ma tu'un uvi, cha yatin indukuni kùu yi, ta te'en kà'an yi: “Na kuuni ndo nde'e ndo ma ñivi iyo yati ni xiin ve'e ndo tava kùuni ndo nde'e ndo juuni maa ndo.” ⁴⁰ Ta chi'in uvi tu'un i'ya jàchinu yi tandi'i ma ley Ndioo chi'in ma tu'un kà'an ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra taji'na ndia —kàti Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu ti ñivi ra kùu Rey David

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹ Ta ora juuni ka'iin ti'vi ga ma ndra fariseu ma ikan, ⁴² ta Jesuu te'en chīkatu'un ra nuu ndra:

—¿Naja kua chà'nini ndo cha'a' ma ra kùu Cristu? ¿Yo tata kùu ra?, kùuni ndo —kàti ra.

Ta ma ndra fariseu te'en nāka'an ndra:

—Tata ma racha'nu David kùu ra —kàti ndra.

⁴³ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Tu takan kùu yi, ¿ta naja chātiñu ma Tati Íí Ndioo ma David ña na ka'an ra ña Racha'nu ra kùu Cristu, tuva takan? Vati ndicha ña ma David, te'en kà'an ra:

⁴⁴ Ma Racha'nu Ndioo, te'en kà'an ra chi'in ma Racha'nu chito'i:

“Kunandi chiyo kua'i, nda kati kanindoyoi ma ndian xaani nde'e ñun iti' cha'un.”

Takan kàti Ndioo taji'na ña tãa David.

⁴⁵ Va Jesuu te'en nāka'an tuku ra nuu ndra:

—¿Naja kua kùu yi ña, tata David kùu Cristu, tuva juuni ma David kà'an ra ña, Racha'nu chito'o ra kùu ra? —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴⁶ Ni'iin ma ñivi töve nī kuu ka'an na ni'iin ma tu'un yu'u Jesuu. Ta nda ma kivi ikan ni'iin ga ma ñivi tüva ni kuuni na ndakatu'un na tiaga nakuyi nuu ra.

Jesuu tìsokuati ra ma ndra fariseu, chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

23 Takan kùu tajan Jesuu, te'en nāka'an ra nuu ma ñivi, ta nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

² —Ma ndra matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ma ndra fariseu jàna'a ndra naja kua kùuni ma ley Ndioo ña tãa Moisés ka'an yi. ³ Va'ani, na jachi'in ndo ma ña kà'an ndra, ta na ja'a ndo ndisaa yi ndia, va koto jà'a

ndo takua jà'a ndra, vati ndrakan kà'an ndra iin nakuyi, ta jà'a ndra inga nakuyi. ⁴ Jà'a ndra ña na kuiso ma ñivi iin ña nduva'a vee, ña na kùndee na kuiso na, ta jà'a ndra ña na kuiso na yi, va juuni maa ndra, ni ita'vi töve kùuni ndra ja'a ndra yi. ⁵ Ndisaa ma ña jà'a ndra, jà'a ndra yi ikan na nde'e ma ñivi yi. Ta chāta'ani ndra kundikun iin kaja vali, nuu te'e nuu ndra chi'in ma chiyo nda'a' satin ndra, ta tichi yi indii uvi uni ma tu'un Ndioo ña ka'nu ga. Ta juuni chāta'ani ndra kù'un ndra ja'ma ki'in nuu ka'iin kua'a' tilachi xiin yi ndia. ⁶ Ta chāta'ani ndra kuiin ndra ma tayu ka'nu ga ma nuu chiyo viko, ta ma tichi veñu'u kuati ma ndian judíu ndia. ⁷ Ta juuni kùuni ndra ña na iñu'u kaña'a ma ñivi chi'in ndra ndanikuni nuu keta ndra nuu na ma kai. Ta na ka'an na ndra, “matru.”

⁸ Va ndyo'o, töve iyo yi ña ku'va ndo ma ñivi ña na ka'an na, matru chi'in ndo, vati ndisaa ndo kùu ndo ta'an ndo. Ta ma ra kùu Matru ndo, uvanuuni ra iyo, ta rakan kùu ra, Cristu. ⁹ Ta töve iyo yi ña ka'an ndo, tatá, ma ni'iin ñivi iyo nuñu'u' ñuñivi, vati uvanuuni ma ra iyo andivi kùu Tatá yo. ¹⁰ Ta juuni töve iyo yi ña ku'va ndo ña ma ñivi ka'an na, ña ndyo'o kuu ma ndian kuxini, vati uvanuuni Cristu kùu ma ra kuxini. ¹¹ Ma ra jàkku tiñu nuu inga ñivi, rakan kùu ma ra ka'nu ga ña iyo ma tañu ndo. ¹² Vati ma ndra jàka'nu chi'in maa', ndrakan, Ndioo ni jakukanuu ra ndra, va ma ndra jànda'vi ña'a juuni maa', ndrakan ni jaka'nu ma Ndioo ndra.

¹³ ¿Nda'vi ta'an ndyo'o, matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chà'nini ndo! Vati chāsì ndo nuu kivi inga ñivi ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, ikan na kùu ki'vi na. Ni maa ndo töve kùuni ndo ki'vi ndo, ta ni töve chà'a ndo ki'vi ma ndian kùuni ki'vi ndia.

¹⁴ ¿Nda'vi ta'an ndyo'o, matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chà'nini ndo! Vati namaa ndo ve'e ma ñivi ña'a kìndoo nda'vi, ta nàkuatu ndo nuu ka'iin kua'a' ñivi, ikan na kuuni na ña yüvi ndra su'u kùu ndo. Cha'a' yakan kùu yi ña ni nde'e ndo kua'a' ga tundo'o.

¹⁵ ¿Nda'vi ta'an ndyo'o, matru ña jàkua'a tutu Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua chà'nini ndo! Vati ndyo'o chàkunuu ndo nànduku ndo ñivi ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi, kuenda ña na ki'vi na ma iti' chàkunuu ndo. Ta ora cha ki'vi ndio na jà'a ndo, tajan jà'a ndo ña na ndakuu kini ga na kua maa ndo kuenda ña ku'un na andaya'.

¹⁶ ¿Nda'vi ta'an ndyo'o, ndra kùu takua kùu ma ndian kuaá ña jàna'a nuu ma ñivi!, ti ndyo'o te'en kà'an ndo: “Tu iyo nda ndyo'o, chà'a ndo tu'un cha'a' ma veñu'u Ndioo ña ni ja'a ndo iin tiñu, töve kùuni yi ka'an yi ña iyo yi ña ja'a ndicha ndo ma ña kà'an ndo. Va tu chà'a ndo tu'un cha'a' ma oro ña ka'iin ma tichi veñu'u, va yakan, iyo yi ña ja'a ndo”, kàti ndo chi'in na. ¹⁷ ¿Ndyo'o ndra tüvi chito, ña kùu ndo takua kùu ma ndian kuaá! ¿Nda ña kùu ma ña ka'nu ga kùuni ndo: a ma oro, a ma veñu'u jà'a ña na ndakuu í yi?, kùuni ndo. ¹⁸ Ta juuni kà'an ndo te'en ndia: “Tu iyo nda ndyo'o, chà'a ndo

tu'un nuu ñivi va cha'a' ma chito naá ña iyo kuenda Ndioo, töve kùuni yi ka'an yi ña iyo yi ña jàchinu ndicha ndo ma ña kà'an ndo. Va tu chà'a ndo tu'un nuu na cha'a' ma ña soko ñivi chata ma nuu naa, ikan kuuni yi ka'an yi, va iyo yi ña jachinu ndo yi", kàti ndo chi'in na. ¹⁹ ;Ndyo'o ndra tüvi chito, ña kùu ndo takua kùu ma ndian kuaá! ¿Nda ña kùu ma ña ka'nu ga kùuni ndo: a ña sòkó ma ñivi, a ma chito naá ña jà'a ña na ndakuu íf yi?, kùuni ndo. ²⁰ Ma ndian chà'a tu'un cha'a' iin nakuyi nuu ma chito naá, yöve uvaa kuenda maani yi chà'a na tu'un, vati juuni kùu yi kuenda ndisaa ma ña ka'iin nuu yi ndia. ²¹ Ta ma ndian chà'a tu'un cha'a' iin nakuyi kuenda ma veñu'u ka'nu, yöve uvaa kuenda maani yi chà'a na tu'un, vati juuni kùu yi kuenda ma Ndioo ra iyo ikan ndia. ²² Ta ma ndian chà'a tu'un cha'a' iin nakuyi kuenda ma andivi, yöve juuni uvaa kuenda maani yi chà'a na tu'un, vati juuni kùu yi kuenda ma tayu ka'nu nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta kuenda ma Ndioo ra chàtiñu yi ndia.

²³ ;Nda'vi ta'an ndyo'o, ndra kùu matru ña jàkua'a tu-
tu ley Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu
kua chà'nini! Vati ndyo'o kùu ndo ña sokó ndo uchi por-
cientu ma ña vixi chà'an kuenda Ndioo, takua kùu ma
xiko ani, chi'in ma cominu, va na töve jàchi'in ndo ña
kà'an ma tu'un ka'nu ga ña jàna'a ma ley Ndioo, ña iyo
yi ña ja'a ndo, takua kùu ma ña, iyo yi ña koo ndaa ndo
kuenda Ndioo, ta kunda'vini ndo, ta chinuni va'a ndo
ma tu'un ra. Ña'a kùu ma ña iyo yi ña ja'a ndo, ta töve
jàña ndo ña jà'a ndo ma inga tuku ma ña kà'an ma Ley
Ndioo ndia. ²⁴ ;Ndyo'o ndra kùu takua kùu ndian kuaá
ña jàna'a nuu ma ñivi, ndyo'o jàchinu ndo ma ña vali
ña töve ndakuenda, ta töve jà'a ndo ma ña ndicha ña
iyo kuenda!

²⁵ ;Nda'vi ta'an ndyo'o matru ña jàkua'a tutu ley
Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu kua
chà'nini! Vati ndyo'o kùu ndo takua kùu ma yachin,
chi'in ko'o ña chàtiñu ndo, ti chàta'ani ndo nakata ndo
iti' chatani yi, va ma tichi yi, nduva'a iyo ma ña kini jà'a
ña kasu'u ndo, ta inga tuku ma ña kini jà'a ndo.

²⁶ ;Ndyo'o ndra fariseu ña kùu takua kùu ndian kuaá:
ji'na iyo yi ña nakata ndo iti' tichi ma yachin, chi'in ma
ko'o, tajan takan, ni kindoo va'a ndio ndo kuenda
Ndioo!

²⁷ ;Nda'vi ta'an ndyo'o matru ña jàkua'a tutu ley
Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra iyo uvi nuu! Vati
kùu ndo tava kùu ma nuu ñaña, ña vii kàa yi ña kà'yu
iti' chata yi chi'in ña kuichin, va iti' tichi yi endee chitu
yi chi'in mamaa iki ma ndian ndií, ta chi'in ndisaa inga
nuu ma ña kini. ²⁸ Ndyo'o takan kùu ndo, vati ma iti'
chata ndo, kàa yi takua kàa ma ndian va'a kuenda ma
ñivi, va ma iti' tichi kuñu ndo endee chitu yi chi'in ña ki-
ni, ta chi'in ña töve va'a.

²⁹ ;Nda'vi ta'an ndyo'o matru ña jàkua'a tutu ley
Ndioo, chi'in ndyo'o ndra fariseu ndra uvi nuu! Ndyo'o
kùu ndo ña jàva'a ndo nuu ñaña kuenda ma ndra
kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta vii jàva'a ndo nuu ñaña
ma ndian kùu ndian va'a ta ndaa. ³⁰ Ta juuni maa ndo
kà'an ndo te'en: "Tu ndyu'u chīyo ndi ma ora chīyo ma

ndian kùu ñivi ndi niku, töve ni kuta'an ndi chi'in na, ña
ka'ni ndi ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku",
kàti ndo. ³¹ Chi'in ña'a jàna'a ndo, ña juuni maa ndo
chà'a ndo kuenda, ña ma ñivi ndo kùu ma ndian chà'ni
ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ³² ;Va'ani, na
jachinu ndo jà'a ndo ma ña kīcha'a ma ndian kùu ñivi
ndo jà'a na niku, tuva takan!

³³ ;Ndyo'o tatá ndian xaan, takua xaan ma koo kaa!
¿Chīto naja kua kùu kakú ndo nuu ma tundo'o ña ni
nde'e ndo andaya'? ³⁴ Cha'a' ña'a kùu yi ña ni tachī ma
ndra ni ka'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nuu ndo, chi'in
ndra chīto ña kà'an, ta matru ña jàkua'a tutu Ndioo. Va
ndyo'o, iyo ndra ni ka'ni ndo, ta ni takaa ndo nuu kruu,
ta iyo inga ndra ña ni kani ndo ma tichi ma veñu'u
kuati ma ñivi judíu, ta ni kakunuu ndo nànduku ndo
ndra, ta ñuu, ta ñuu. ³⁵ Ta takan kùu yi ña, chata ndo ni
koyo ma tundo'o, cha'a' ña chā'ni ndo ndisaa ma ndra
va'a, nda ma Abel, ra chīyo ndaa nuu Ndioo, ta nda
Zacaríá, se'e ma ra chūnani Berequíás, ra chā'ni ndo
ma tichi veñu'u ka'nu, yati nuu ndaa ma chito naá.
³⁶ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña cha'a' ndisaa ma
kuati i'ya, ma tundo'o ni koyo yi chata ma ñivi iyo vitin.

Nuu chàku Jesuu cha'a' ñivi iyo ñuu Jerusalén (Lc. 13:34-35)

³⁷ ;Jerusalén, Jerusalén, ndyo'o ña chà'ni ndo ma
ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta juuni chà'ni ndo
chi'in yuu, ma ndra tàchi Ndioo ña kuàkatitu'un ma
tu'un ra nuu ndo! ;Nduva'a kua'a' cha'a' kùunī jati'vi
ta'in ndo, ta jakuendai ndo, tava jà'a ma tiatan' ora ku-
mi ri ma tiun kuati se'e ri ma tichi ndichin ri, va töve nī
kuuni ndo! ³⁸ Na nde'e ndo, ña vitin, cha jàña ndio ma
Racha'nu Ndioo ndo ña na ja'a maa ndo nda ña kùuni
ndo vitin. ³⁹ Vati yu'u kà'in chi'in ndo, ña na tūva ni
nde'e ndo yu'u, nda kati ni keta ma tiempu, ña ni ka'an
ndo te'en: "Ma ra ya'a ga íf kùu ma ra vāchi, chi'in sivi
ma Racha'nu Ndioo", kàti Jesuu chi'in na.

Jesuu kàtitu'un ra, ña ni kekoyo ma veñu'u ka'nu (Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

24 Takán kùu ta ora kēe ndio Jesuu ma tichi veñu'u
ka'nu, ña cha kuà'an ra, ora ikan chājayatin ma
ndra jàkua'a chi'in ra ndra nuu ndaa ma veñu'u ka'nu,
ta kīcha'a ndra kà'an ndra ña ya'a ga vii kūva'a ma
veñu'u. ² Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ta, ¿a ndè'e ndo ña ya'a vii kūva'a yi? Ndicha va'a
ña kà'in chi'in ndo, ña ni chaa iin kivi, ña nī'iin ga ma
yuu na tūva ni kindoo yi ma chata ta'an yi, vati kikoyo
ndi'i yi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu kàtitu'un ra naja kua ni naa ñuñivi (Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Tajan kēe ndio Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra
kuà'an ndra ma iti' iin yuku nàni Olivu. Ta ora nàndi Je-
suu ma ikan, tajan chājayatin ma ndra jàkua'a chi'in ra
nuu nandi ra, ta te'en chīkatu'un xe'e ndra nuu ra:

—Kùuni ndi ña na katitu'un nuu ndi, nda ora ni kuu
ma ña kà'un. ¿Nda seña kùu ma ña ni nde'e ndi, ora ni

kichi ndikoun, ta nda ora ni naa ma ñuñivi ndia? —kàti ndra.

⁴ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ta koto kù'va ndo ña kēña'a nī'in ñivi ndo. ⁵ Vati ni keta kua'a' ñivi, ña ni jaya'a na na chi'in sivi, ta te'en ni ka'an na: “Yu'u kùu Cristu”, ta takan ni janda'viña'a na kua'a' ñivi. ⁶ Ta ndyo'o ni kunitu'un ndo, ña ìyo kuati ma ñuu i'ya ta inga ñuu. Va na yū'vi ndo, vati takan iyo yi ña kuu yi, va na yöve nuu ni ndi'i ma ñuñivi kùu yi. ⁷ Vati ni kanita'an iin ñuu, chi'in inga ñuu, ta inga tuku ñuu chi'in inga tuku yi, ta ni koo tama', chi'in kue'e, ta juuni ni kichi ña ni taan kuàni'i va'a ndisaa ñuñivi ndia. ⁸ Tand'i'i ma ña ni kuu i'ya, kùu ma nuu já kicha'a ma ñivi nde'e na tundo'o.

⁹ Ta ikan jan, ni ku'va ndio na ndo nda'a' ma ndian ni jande'e tundo'o ndo, ta ndiakan ni ka'ni na ndo, ta ndisaa ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya, ni kuxaani na nde'e na ndo cha'i. ¹⁰ Ma tiempu ikan, kua'a' ñivi ni jaña na ña chinuni na ma tu'un Ndioo, ta ni kuxaani na nde'e na juuni ma ta'an na ña chinuni, ta ni xikoña'a na na ndia. ¹¹ Ta ni keta kua'a' ma ndra vata, ña ni ka'an ndra, ña kùu ndra, ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta takan ni kēña'a ndra kua'a' ñivi. ¹² Ta ni koo kua'a' kuati, ta chi'in yakan, kua'a' ñivi ni jaña na ña kùuni na nde'e na ma tiaga na. ¹³ Va ma ndian ni kundeni koo va'a na chi'in ma ña chinuni na nda kati ya'a ma kivi ikan, ni jakakú ma Ndioo na. ¹⁴ Ta ma tu'un va'a, ña kà'an cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ni katitu'un ndian jàkutitñu nuu Ndioo yi ta ni koto tand'i'i ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi yi, ta ikan jan ni kichi ndio ma ora ni naa ndio ma ñuñivi.

¹⁵ Ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ña nàni Daniel, tãa ra ita'vi cha'a' ma ña jà'a ña na ndokini ndo, ta jativi yi ndo. Ora ni nde'e ndo ña yakan ni chaa yi nda tichi veñu'u nuu ya'a íí —tu ìyo nda ndyo'o jàkua'a ndo ma tu'un i'ya, na kutunini ndo yi. ¹⁶ Tajan nda ndian ìyo ma ñu'u' Judea, ma ora ikan, na kunu na ku'un na iti' yuku. ¹⁷ Ta ma ndian ka'lin siki ve'e na, na nüu na ña tàva na nī'in nakuyi ma tichi ve'e na. ¹⁸ Ta ma ndian ka'lin jàtiñu tichi ku'u, koto chikokani na, ña kuki'in na ja'ma na. ¹⁹ Nda'vi ta'an ma ñivi ña'a, ña ma kivi ikan ñu'u se'e vi, ta juuni ndian ìyo ndiakwati se'e vi ña chàxin! ²⁰ Na ndakan ndo nuu Ndioo, ña koto tà'an ndo ña ìyo yi ña kakú ndo ma tiempu vichin jà'a yi, ta ni ma kivi nindeo. ²¹ Vati ma tiempu ikan kùu yi, ña nduva'a ni nde'e ndo tundo'o, takua takà'an nde'e ndo yi nī'in cha'a' nda ma ora jātuvi Ndioo ma ñuñivi, ta ni tüvi chànini ra jande'e ra tundo'o ndo takan iti' nuu ndia. ²² Ta tu Ndioo töve ni jandokuiti ra ma kivi ikan, nī'in ñivi töve ni kakú niku, va ni jandokuiti ra yi cha'a' ña nduva'a kùuni ra nde'e ra ma ndian kàchin ra.

²³ Tajan tu kèta iin ndian kà'an te'en chi'in ndo: “Nde'e ndo ti, i'ya ndaa ma ra kùu Cristu”, a kà'an na ña: “Nde'e ndo ti, ikan ndaa ra”, na chinuni ndo. ²⁴ Vati ni keta ma ndra ni janda'viña'a, ña ni jaya'a ndra ndra ña kùu ndra Cristu, ta ndra kà'an ña kùu ndra, ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, va töve ndicha. Ndrakan

ni ja'a ndra kua'a' ndatu, ta seña nuu ndo, kuenda ña janda'viña'a ndra ndo. Ta nda ma ndian kàchin Ndioo ni janda'viña'a ndra na ndia, tuva kùu ja'a ndra takan. ²⁵ Yu'u cha kàtitu'in yi nuu ndo antea ña kùu yi.

²⁶ Yakan va, tu kà'an na te'en chi'in ndo: “Nde'e ndo ti, ikan ndaa ra tichi ku'u”, na kù'un ndo. Ta tu kà'an na te'en chi'in ndo: “Nde'e ndo ti, ma tichi ve'e i'ya indii xe'e ra”, koto chinuni ndo ña kà'an na. ²⁷ Vati ma tava jà'a ma ña xi'í, ña ndichin nde'o yi nda iti' kèta nikandii, ta iti' chiso yi, takan ni nde'o ma ra Se'e ñivi ora ni kichi ndiko ra. ²⁸ Ta ma nuu kàndii kuñu ma ndian chi'í, ikan ni nde'o ña kùti'vi ma chii.

Kàtitu'un Jesuu naja kua ni kichi ndiko ra

(Mr. 13:24-37; Lc. 17:26-30, 34-36; 21:25-35)

²⁹ Ta ora cha yā'a ma tiempu ña ni nde'e ndo tundo'o. Tajan ni nda'va ma nikandii chi'in ma yoo. Ta ma chele ña ka'lin andivi, ni kuita ndri, ta ni taan ninii ka'nu ma andivi jà'a ndri. ³⁰ Tajan ni nde'e ndo iin seña ña ni ja'a yu'u ra Se'e ñivi iti' andivi, ta ikan jan, tand'i'i ma ndian ìyo ninii ka'nu nuñu'u' ñuñivi ni kuaku na jà'a ña yu'vi na ora ni nde'e na ña vachi nuu ma ra Se'e ñivi tañu vikó, chi'in tacha ra chi'in kua'a' ndatu ra. ³¹ Ta ni tachj ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuenda ña na tivi na ni'i va'a chi'in ma yutun tivi, ikan na kuti'vi ndisaa ma ndian kàchin, ña ìyo ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi.

³² Na nde'e ndo naja kua ja'a ma yutun higu: Ora kèta ma soko yuta' ndrun, ta nàka'ndi ma nda'a' ndrun, ikan chà'a ndo kuenda ña cha vachi kuyatin ma tiempu savi. ³³ Ta takan kùu yi chi'in ma ña'a ndia, ora ni nde'e ndo yi, tajan ni ku'va ndio ndo kuenda ña cha vachi kuyatin ora ni kichaa yu'u, ra Se'e ñivi tachi Ndioo. ³⁴ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña tand'i'i ña kà'in i'ya, ni kuu yi antea ña kùvi ma ñivi ìyo tiempu i'ya. ³⁵ Ma andivi chi'in ma nuñu'u', ni chaa tiempu ña ni naa yi, va ma tu'un kà'in, töve ni naa yi.

³⁶ Va ma kivi ni naa ñuñivi, ta ma ora ni kuu yi, nī'in yo töve chito, ni ma ndian kùu tati jàkuu tiñu nuu Ndioo andivi, ta ni yu'u, ra kùu Se'e ra. Uvanuu ma Ndioo Tatá yo kùu ma ra chito yi.

³⁷ Tava kùu yi ma tiempu chiyo Noé, juuni takan ni kuu yi ma ora ni kichi ndiko yu'u ra Se'e ñivi. ³⁸ Ma tiempu ikan, antea ña kuun ma savi ka'nu, ma ñivi kàchachi na, kàchi'i na, tãnda'a na, ta juuni chà'a na ñivi ña'a se'e na ña na tanda'a na, nda kati kèta kivi ña kī'vi Noé ma tichi varku. ³⁹ Ta takan kùu yi ña jàna'ini na ora koyo ma savi ka'nu chata na, ta nãndaa ma takuii ta tãni na. Takan ni kuu yi, ma ora ni kichi ndiko ma ra Se'e ñivi. ⁴⁰ Ma kivi ikan, uvi ndra'ii, ña ka'lin jàtiñu ndra nuu ñu'u' ndra, iin ra ni ku'un chi'in, ta inga ra ni kindoo. ⁴¹ Ta uvi ñivi ña'a, ña ka'lin katu, iin ña ni ku'un ña chi'in, ta inga ña ni kindoo.

⁴² Yakan va na koo tu'va ndo, vati töve chito ndo nda ora ni kichaa ma Racha'nu. ⁴³ Va kùnj ña na koto ndo iin ña ni kà'in chi'in ndo, tu iin ra xuve'e, chito ra nda ora kùu yi ña ni koyo ma ndra su'u ve'e ra ma chanikuaa, ni kundito ra, ta töve ku'va ra ña kī'vi ma ndra su'u ve'e ra, ta kàsu'u ndra. ⁴⁴ Yakan va ndyo'o, ju-

uni takan ìyo yi ña koo tu'va ndo, vati ma ra Se'e ñivi, ni kichi ra ma ora töve ndàtu ndo ña ni kichi ra.

Ìyo musu ña jàtiñu va'a, ta ìyo musu töve
(Lc. 12:41-48)

⁴⁵ ¿Nda ra kùu ma musu va'a ta yati?, kùuni ndo. Ma ra ndākoo chito'o ra tiñu nuu, ña na jākachi ra ndisaa ma ndian jàtiñu kuenda chito'o ra, ta chà'a ra yi ma ora ìyo yi ña ku'va ra yi. ⁴⁶ Na sii kuuni ma ra musu, ña ora chà'a ma ra kùu chito'o ra ve'e ra, ta nàta'an ra ra, ña jàtiñu va'a ra. ⁴⁷ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ra jàtiñu takan, ni ku'va ma ra kùu chito'o ra tiñu nuu ra, ña na kùu ra ma ra kuxini nuu tandi'i ma ña ìyo nuu ra. ⁴⁸ Va tu ma musu ikan kùu ra iin ra kini ta te'en kàti ra chi'in anima ra: "Ma chito'o yo na töve ni chaa numi ra, ti kùyanga ra ma nuu kuà'an ra", kùuni ra. ⁴⁹ Ta rakan kicha'a ndio ra jànde'e ga ra tundo'o ma ndian kùu musu chi'in ma tiñu jà'a na, ta ndò'iin ndio ra, chàchi ra, ta chì'i ra chi'in ma ndra chì'i ndixi. ⁵⁰ Tajan ma ora ikan, ni chaa ndio chito'o ma ra kùu musu, ma kivi töve ndàtu ra ra, ta iin ora ña töve chito ra ndia. ⁵¹ Ta ikan jan, ni jande'e ndio ra tundo'o ka'nu ra, ta ni jaku'un ra ra iti' kuà'an ma ma ndian kini. Ta ikan kùu ma nuu ni kuaku ndio ra, ta ni kari'u ma nu'u ra, jà'a ma tundo'o —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' uchi ta'an ñivi ña'a yoko

25 Tajan ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kùu yi tava kùu ma uchi ta'an ñivi ña'a yoko, ña kī'in vi ma ñu'ú nda'a, ña chàtiñu cete, ta kēe vi chāta'an vi nuu ma ra ni tanda'a. ² U'un ta'an ñivi ña'a kùu vi ña töve ìyo tu'va vi, ta u'un ta'an vi ìyo tu'va vi. ³ Ma ñivi ña'a, ña töve ìyo tu'va, ndà'a vi ma ñu'ú nda'a' kuà'an vi, va töve ndà'a vi cete kuenda ña jàkutu ndiko vi yi. ⁴ Va ma ñivi ña'a ìyo tu'va, ndà'a vi lometa chitu ma cete, chi'in ma ñu'ú nda'a' vi ndia. ⁵ Va tava ma ra ni tanda'a kùyanga ra, yakan va chāñu ndio ñuma'na nuu vi, ta ndisaa vi kākixi. ⁶ Tajan ora cha kùu yi ora java ñuu chanikuaa, te'en chīni vi iin tati ña ni'i va'a kanachaa: "¿Cha vāchi ma ra ni tanda'a, na kee ndo kichi ta'an ndo nuu ra!", kàti ma tati ikan. ⁷ Ta ndisaa ndio ma ñivi ña'a ikan ndākoo vi, ta kīcha'a vi jàndova'a vi ma ñu'ú nda'a' vi. ⁸ Tajan ndi u'un ma ñivi ña'a, ña töve ìyo tu'va, te'en nāka'an vi chi'in u'un ta'an ma ñivi ìyo tu'va: "Na ku'va ndo ita'vi ma cete ndo nuu ndi, ti ma ñu'ú nda'a' ndi cha kīcha'a yi ndà'va yi", kàti vi chi'in vi. ⁹ Va ma ñivi ña'a ìyo tu'va, te'en nāka'an vi chi'in vi: "Na kùu, ti na kēta ra', ni kuenda maa ndi, ta ni kuenda maa ndo. Yakan va va'a ga, ña na ku'un maa ndo ma nuu kùya'vi ra', ta jàta ndo ra' kuenda ndo", kàti vi chi'in vi. ¹⁰ Va ora juuni yanga kàcha'an ma ndi u'un vi kuàjata vi ma cete, ta chāa ma ra ni tanda'a. Tajan ma ñivi ña'a, ña ìyo tu'va, kākivi vi chi'in ra ma tichi ve'e nuu ìyo ma viko tanda'a, ta chāsi ndio ra yuve'e. ¹¹ Ta nunuuni, tajan chāa ndio ma inga u'un ñivi ña'a yoko, ta te'en nāka'an vi: "¿Racha'nu, Racha'nu, na nunaun yuve'e nuu ndi!", kàti vi. ¹² Va ma ra tànda'a, te'en nā-

ka'an ra chi'in vi: "Ndicha va'a kà'in, ña na töve nàkotoi ndo", kàti ra chi'in vi.

¹³ Tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra chi'in na:

—Na koo tu'va ndo, ti töve chito ndo, ni ma kivi, ta ni ora ni kichaa ndiko yu'u ma ra Se'e ñivi.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' xu'un'

¹⁴ Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi, kùu yi tava kùu iin ma ra'ii ña ora ni kee ra ku'un ra inga ñuu, ta kāna ra ma ndra kùu musu ra, ta chā'a ra ma xu'un' ra nuu ta'ii'iin ndra ña na kumi ndra yi.

¹⁵ Nuu iin ma ra kùu musu ra, chā'a ra u'un mii pesu ma xu'un', ta nuu ma inga ra chā'a ra uvi mii, ta iin mii nuu ma inga tuku ra. Ta'ii'iin ndra, chā'a ra ma xu'un' nuu ndra, naja kua kùndee ndra jàtiñu ndra yi. Tajan kēe ndio ra kuà'an chika ra. ¹⁶ Ma musu, ra nī'i u'un mii pesu ma xu'un', jàtiñu ra chi'in ma xu'un' ikan, ta jākanaa yi inga u'un mii pesu. ¹⁷ Ta juuni takan jā'a, ma ra nī'i uvi mii pesu ma xu'un', ta jākanaa yi inga uvi mii. ¹⁸ Va ma ra nī'i iin mii, jā'a ra iin yavi ma nuñu'u', ta tīndixe'e ra ma xu'un' chā'a ma ra chà'nda tiñu nuu ra.

¹⁹ Takan kùu ta ora yā'a kua'a' tiempu, tajan chīkoni'i ndiko ma ra chà'nda tiñu nuu ndra, ta kīcha'a ndio ra jà'a ra kuenda chi'in ndra. ²⁰ Ji'na ma ra nī'i u'un mii pesu ma xu'un' chāa ra nuu ra. Ta ora chā'a ra u'un mii ma xu'un' siki yi nuu ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ra: "Yo'o Racha'nu, u'un mii kùu ma ña chā'un nui, ta i'ya ìyo inga u'un mii ña jākana'i siki yi", kàti ra chi'in ra.

²¹ Tajan ma ra kuxini, te'en nāka'an ra chi'in ra: "Ya'a ga va'a jā'un yo'o musu va'a, ta ndaa. Tava kùyn ma ra jàtiñu ndaa chi'in ita'vi ma ña chā'i nuyn, vitin ni ku'va ndioi tiñu nuyn, ña na jakuendaun nduva'a ga kua'a' yi. Na ki'viun ma nuu ìyoi, ta sii kuuniun chi'in", kàti ma racha'nu chi'in ra. ²² Ta ora yā'a, tajan chāa ndio inga musu, ra nī'i uvi mii pesu ma xu'un' ma nuu ra, ta rakan te'en nāka'an ra: "Yo'o Racha'nu, uvi mii kùu ma ña chā'un, ta i'ya ìyo inga uvi mii ña jākana'i siki yi", kàti ra chi'in ra. ²³ Ta ma ra kuxini, te'en nāka'an ra chi'in ma musu ikan: "Ya'a ga va'a jā'un yo'o musu va'a, ta ndaa. Tava kùyn ma ra jàtiñu ndaa chi'in ita'vi ma ña chā'i nuyn, vitin ni ku'va ndioi tiñu nuyn, ña na jakuendaun nduva'a ga kua'a' yi. Na ki'viun ma nuu ìyoi, ta sii kuuniun chi'in", kàti ra chi'in ra. ²⁴ Va ora chāa ndio ma musu, ra nī'i iin mii pesu ma xu'un'. Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ma ra kùu chito'o ra: "Yo'o Racha'nu, cha chitōi ña iin ra nduva'a ndava kùyn, vati chàta'aniun ndaki'un ma nuu töve nī tachiun, ta nākuisoun ma nuu töve ku'i nī jatiñu. ²⁵ Yakan va yū'vi, ta chātxe'i ma xu'un' tichi ñu'u'. Va na nākaniniun, vati i'ya ìyo ma xu'un' ña chā'un nui", kàti ra chi'in ra. ²⁶ Tajan ma ra kùu chito'o, te'en nāka'an ra chi'in ma musu ra: "Yo'o musu kini, ta suchan, tu cha chitoun ña yu'u ndàki'in ma nuu töve nī tachj, ta nākuisoi ma nuu töve jàndo-va'i, ²⁷ ¿ta naja töve nī chati'un ma xu'in tichi vanku, ikan ma ora kichai, ta yu'u ndaki'in ndikoi ma xu'in chi'in siki yi niku, tuva takan?"

²⁸ "Na namaa ndo ma iin mii ikan nuu ra, ta ku'va ndo yi nuu ma ra nda'a uchi mii. ²⁹ Vati ma ndian ìyo yi

nuu, ni ku'vai tiá ga yi nuu na, ña ndava ni kukoso yi. Va ma ndian töve yi nuu, nda ma ña ita'vi iyo nuu na, ni namaa yi. ³⁰ Ta ma ra musu kini i'ya, na tava ndo ra nuke'e, nuu naa, vati ikan kùu ma nuu ni kuaku ra, ña ndava ni kari'u ma nu'u ra." —Takan kàti Jesuu chi'in ma ñivi ikan.

Nuu ndòndaa kuati ndisaa ma ñivi iyo nuñu'u' ñuñivi

³¹ 'Ora ni kichaa yu'u, ra Se'e ñivi, ña ni ka'ndai tiñu, endee ni chikonuu ndisaa ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo yu'u, ta ni kunandj ma tayu ka'nu nuu tà'nda tiñu, ta nuu iyo kua'a' ña tachai. ³² Ndisaa kuii ma ñivi iyo ñuu ñuñivi, ni kuti'vi na nuu ra, ta rakan ni tavani'i siin ra na xiin ma inga na, tava jà'a ma ra kùu pato, ña tavani'i siin ra ma mvechala xiin ma tixu'u. ³³ Ta ikan jan ma mvechala, ni taan ra ndri chiyo kua'a ra, ta ma ma tixu'u chiyo satin ra. ³⁴ Tajan ma ra kùu Rey, te'en ni ka'an ra chi'in ma ndian ka'iin chiyo kua'a ra: "Na kichi ndyo'o ndian cha jà'í ma Tatái nui, ikan na ndaki'in ndo ma nuu ta'nda tiñu, ña cha iyo va'a kuenda ndo jà'a ma Ndioo, nda ora jätuvi ra ma ñuñivi. ³⁵ Vati ora chãñu soko yu'u, ta ndyo'o chã'a ndo ña chãchi, ta ora nãtii takuii, ta chã'a ndo ra' chĩ'i, ora chãkunui tava chãkunuu ma ndian inga ñuu, ta chã'a ndo ve'e nuu kĩndoi. ³⁶ Ora kũmani ja'ma ku'in, ta ndyo'o chã'a ndo yi, ora kũ'vi, ta chãnde'e ndo yu'u, ta ora chũndij vekaa, ta kĩchi nde'e ndo yu'u." ³⁷ Tajan ma ndian kùu ndian va'a, te'en ni ndakatu'un na nui: "Yo'o Racha'nu, ¿nda ora ndē'e ndi ña chĩsokoun, ta chã'a ndi ña chãchun? ¿Nda ora ndē'e ndi ña nãtiiun takuii, ta chã'a ndi ra' chĩ'un? ³⁸ ¿A nda ora ndē'e ndi ñun ña chãkunuu tava chãkunuu ma ndian inga ñuu, ta chã'a ndi ve'e nuu kĩndoun? ¿A nda ora kũmani ja'maun, ta chã'a ndi yi nuun ndia? ³⁹ ¿A nda ora ndē'e ndi ñun ña ku'viun, a ña indiun vekaa, ta chãnde'e ndi ñun?" ni kati na. ⁴⁰ Tajan ma ra kùu Rey, te'en ni ka'an ra chi'in na: "Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndisaa ma ña jà'a ndo cha'a' ma ndian yani ya'a nda'vi ña ka'iin i'ya, kuenda yu'u jà'a ndo yi", ni kati ra chi'in na.

⁴¹ Tajan te'en ni ka'an ndio ma ra kùu Rey, chi'in ma ndian ka'iin chiyo satin ra: "Na kundachiyo ndo xiin, ndyo'o ndian kini, ta ku'un ndo indeeni ma andaya', ña cha iyo va'a kuenda ndo, kuenda ma kui'na, ta kuenda ma tati xaan ña jàkuu tiñu nuu ra ndia. ⁴² Vati ora chãñu soko, ta ndyo'o, töve nĩ cha'a ndo ña kachi, ora nãtii takuii niku, ta töve nĩ cha'a ndo ra' ko'i. ⁴³ Ora chãkunui tava chãkunuu ma ndian inga ñuu, ta ndyo'o, töve nĩ cha'a ndo ve'e nuu kĩndoi. Ora kũmani ja'mai, ta ndyo'o, töve nĩ cha'a ndo yi, ora kũ'vi, ta chũndij vekaa, ta töve nĩ chande'e ndo yu'u", ni katj chi'in na. ⁴⁴ Tajan ndiakan, te'en ni ka'an ndio na: "Yo'o Racha'nu, ¿nda ora ndē'e ndi ñun, ña chisokoun, a ña nãtiun takuii, a ña chãkunuu tava chãkunuu ra inga ñuu, a ña kũmani ja'maun, a kũ'viun, a ña indiun vekaa, ta töve nĩ tindee ndi ñun?", ni kati na. ⁴⁵ Tajan ma ra kùu Rey, te'en ni ka'an ra chi'in na: "Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndisaa ma ña töve nĩ kuuni ndo ja'a ndo, cha'a' ma ndian yani nda'vi ña ka'iin i'ya, kùuni yi ka'an

yi, ña ni kuenda yu'u nĩ ja'a ndo yi ndia", ni kati ma ra kùu Rey chi'in na. ⁴⁶ Ta ikan jan ndiakan ni ku'un ndio na ma nuu ni nde'e na tundo'o ndisaa tiempu, ta ma ndian va'a, ni ku'un na, nuu ni koo na indeeni chi'in Ndioo —kàti Jesuu.

Nuu jàndo'iin tu'un ndra ña kùuni ndra tiin ndra Jesuu (Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

26 Takan kùu ta ora chĩnu kã'an Jesuu ndisaa ma tu'un i'ya, tajan te'en nãka'an ndio ra chi'in ma ndra chãkunuu chi'in ra:

² —Ndyo'o, cha chito ndo ña tichi uvi kivi, kùu ma viko Pakua, ta yu'u ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, ni ku'va na yu'u nda'a' ñivi, ña na takaa na yu'u nuu kruu —kàti Jesuu.

³ Ma tiempu ikan, ma ndra kùxini nuu sutu, chi'in ma ndra matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, ta chi'in ma ndra cha'nu ña kuxini nuu ma ndian judú, kũti'vi ndra nuke'e ve'e Caifás, ra kùxini nuu sutu. ⁴ Ikan kùu ma nuu nãtu'un ta'an ndra naja kua iyo yi ña janda'viña'a ndra Jesuu, ta tiin ndra ra, ta ka'ni ndra ra. ⁵ Va te'en kĩcha'a ndra kà'an ndra:

—Na kùu ka'nio ra ma tichi viko, koto ya'a nandiki ma ñivi jà'a yo, —kàti ndra.

Iin ña'a jàkutian takuii xikó xini Jesuu

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶ Jesuu iyo ra ñuu Betania, ve'e ra nãni Simón, ra ku'vi jà'a kue'e ta'yu niku. ⁷ Tajan chãjayatin iin ña'a nda'a iin viru ma takuii xikó, ña ya'a vii chã'an, ta ya'a ya'vi ndaa nuu ma Jesuu, ta jãkuti ña ma xini ra nuu nãndi ra mesa. ⁸ Ora ndē'e ma ndra chãkunuu chi'in ra ña kùu, ta te'en kĩcha'a ndra kà'an ta'an ndra ña kùx-aan ndra:

—¿Ta naja jãtivi ña ma takuii xikó ikan? ⁹ Kùu xiko ya'vi ña ra', ta ni'i ña kua'a' xu'un', kuenda ña tĩndean ma ndian nda'vi niku —kàti ndra.

¹⁰ Va Jesuu chĩni ra ña kà'an ndra, ta te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja kà'an ndo chata ma ña'a i'ya? Ma ña jà'a ña chi'in i'ya, iin ña va'a kùu yi kuendai. ¹¹ Vati ma ndian nda'vi, endee ni koo na chi'in ndo, va yu'u, töve endee ni koi chi'in ndo. ¹² Ma ña jà'a ma ña'a i'ya, ora jãkutian ma takuii xikó i'ya yu'u kùu yi, ña jãndova'a ña ma kuñui kuenda ma ora ni kuchi na yu'u. ¹³ Ndicha va'a, ña kà'in chi'in ndo, ña nda nikuuni nuu ni kati-tu'un na ma tu'un va'a cha'i, ta ninii ka'nu ñuñivi, juuni ni natu'un na, ña jà'a ma ña'a i'ya, kuenda ña na kuku'uni na ña.

Juda xikoña'a ra Jesuu

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴ Tajan tañu ma ndi uchi uvi, ndra jàkua'a chi'in Jesuu, iin ra nãni Juda Iscariote, kēe ra chãka'an ra chi'in ma ndra kuxini nuu sutu, ¹⁵ ta te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—¿Naja tia'vi ndo yu'u, ta ku'vai ma Jesuu nuu ndo? —kàti ra chi'in ndra.

Tajan ndrakan tīa'vi ndra chi'in oko uchi ma xu'un' plata. ¹⁶ Tajan nda ma ora ikan kīcha'a ma Juda nān-duku ra naja kua jà'a ra, ta ku'va ra Jesuu nuu ndra.

Nuu kùxini Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra
(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹⁷ Ma kivi nunuu, ora iyo ma viko ña chàchi na paan ña töve k'vi yuchan iya tichi, tajan ma ndra chàkunuu chi'in Jesuu chàjayatin ndra ndra nuu ra, ta te'en chíkatu'un ndra nuu ra:

—¿Ndanu kùuniun ña kuja'a ndi, ña kùxini yo ma kivi viko Pakua? —kàti ndra.

¹⁸ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kuà'an ndo ma tichi ñuu ka'nu ikan, nuu iyo ve'e iin ra'ii, ta te'en ka'an ndo chi'in ra, ña kà'an yu'u ra kùu Matru ndo: “Cha vāchi kuyatin ma orai, ta ma ve'un, ni kuxini ndi ma viko Pakua chi'in ma ndra jàkua'a chi'in.”
Takan kà'in, kati ndo ma chi'in ra.

¹⁹ Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, jà'a ndra ma takua kà'an ra chi'in ndra, ta jà'a ndra ma ña ni kuxini ndra ma viko Pakua. ²⁰ Ta ora kuaa ndio, tajan chūnandi ndio Jesuu mesa chi'in ndi uchi uvi ma ndra chàkunuu chi'in ra. ²¹ Ta ora juuni yanga ka'iin ndra kàchachi ndra, ta Jesuu, te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a, ña kà'in chi'in ndo, vati iin ndo ni xikoña'a yu'u —kàti Jesuu chi'in ndra.

²² Tajan nduva'a kuii nda'vi kùuni ndra, ta te'en kīcha'a ndio ta'ii'iin ndra chíkatu'un ndra nuu Jesuu:

—Racha'nu, ¿a yu'u kù'i? —kàti ndra ma ta'ii'iin ndra chi'in ra.

²³ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Iin ra chàchi chi'in ma tichi iin ko'oni, rakan kùu ma ra ni xikoña'a yu'u. ²⁴ Ma ra Se'e ñivi, kuà'an ra ma iti' iyo yi ña ku'un ra, takua kà'an yi nuu ma tutu Ndioo. Va jnda'vi ta'an ma ra ni xiko ña'a cha'a ra! Va'a ga, ña tu töve nī chakoo ni ra niku —kàti Jesuu.

²⁵ Tajan ma Juda, ra ni xikoña'a ra, te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Matru, ¿a yu'u kù'i? —kàti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Maun cha kà'an yi! —kàti Jesuu.

²⁶ Ta ora juuni yanga ka'iin ndra kàchachi ndra, tajan kī'in ndio Jesuu ma paan, ta chā'a ra ta'vindioo nuu Ndioo cha'a' yi, ta chā'nda java ndio ra yi, ta te'en nāka'an ra ora chā'a ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na tiin ndo yi ta kàchi ndo yi, ti ña'á kùu ma kuñui —kàti Jesuu.

²⁷ Ta ikan jan, tīin ndio ra iin copa vinu, ta chā'a ra ta'vindioo nuu Ndioo cha'a' yi, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra ora chā'a ra' yi nuu ndra:

—Na ko'o ndisaa ndo ma ña ka'iin tichi copa i'ya, ²⁸ vati ña'á kùu ma nij, ña chani katj, ña kùuni yi ka'an yi, ña cha iyo va'a ma tu'un chaa ña chā'a Ndioo nuu ndo, ta juuni kùu yi kuenda ña na jàka'nuni Ndioo kuati kua'a' ñivi. ²⁹ Va yu'u kà'in chi'in ndo, ña na tüva ni ko'i ma vinu uva i'ya, nda kati chāa ma kivi ña ni ko'i ma vinu chaa chi'in ndo, nuu chà'nda ma Tatái tiñu.

Nuu kàti Jesuu, ña Petu' ni ka'an ra ña töve nàkoto ra
ra

(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

³⁰ Takan kùu ta ora yā'a chīta ndra ma yaa Ndioo, ta kēe ndio ndra kuà'an ndra iti' yuku nàni Olivu. ³¹ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndisaa ndo, ni kukanuu ndo nde'e ndo yu'u ma chanikuaa vitin. Vati nuu ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi: “Ni ka'ni ma ra kùu chito'o ma mvechala, ta ndisaa ndri, ni kuita kuati”, kàti yi. ³² Va ma ora cha nātaku ndikoi, j'i'nai ni ku'un iti' ñu'u' Galilea, kua maa ndo —kàti Jesuu.

³³ Tajan ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Vaji ndisaa ndra ni kukanuu ndra nde'e ñun, va yu'u, töve —kàti ma Petu'.

³⁴ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'un, ña juuni ma chanikuaa i'ya, uni cha'a' ni ka'un ña töve nàkotoun yu'u antea ña nda'yu ma lo'o —kàti Jesuu.

³⁵ Ta ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Vaji iyo yi ña kuvj chi'un, töve ni ka'in ña töve nako-toi ñun —kàti ma Petu'.

Ta juuni takan kà'an ndisaa ma ndra chàkunuu chi'in Jesuu ndia.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo nuu ma Getsemaní

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Takan kùu tajan chāa ndio Jesuu, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra, ma nuu nàni Getsemaní, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na kunandi ndo kuantu ndo yu'u i'ya, juuni yanga kuàka'in chi'in Ndioo ikan —kàti ra chi'in ndra.

³⁷ Ta chāka ra ma Petu', chi'in ninduvi ma ndra se'e Zebedeu, ta kīchi ndio ña nduva'a kuii nda'vi kùuni ra, ta yā'a nàkanini ra. ³⁸ Tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ya'a ga nda'vi kùuni ma animai cha'a' ña ni kuvj. Kindoo ndo i'ya, ta na kondito ndo chi'in.

³⁹ Tajan Jesuu kēe ra kuà'an ra ita'vi tiá iti' nuu, ta chūnandi chiti ra, ta jānani ra te'e nuu ra nuñu'u', ta te'en nāka'an ra chi'in Ndioo:

—Yo'o ra kùu Tatái, tuva kùu ja'un yi, na jakakun yu'u nuu ma tundo'o ni nde'i. Vati na ja'un chi'in takua kùuni maun ja'un ta töve takua chānini yu'u.

⁴⁰ Tajan kēe ndiko Jesuu nuu ka'iin ma ndra chàkunuu chi'in ra, ta nāta'an ra ndra ña cha kixi ndra. Ta te'en nāka'an ra chi'in Petu':

—¿Ni kùu kuii kundito ndo chi'in, jitu iin ora? ⁴¹ Na kundito ndo, ta ka'an ndo chi'in Ndioo, koto ku'va ndo animo ndo ña ja'a yi kuati. Ndicha va'a ña ma anima ndo nduva'a iyoni yi ja'a yi ma ña va'a takua kùuni Ndioo, va ma ña kùuni ma kuñu ndo töve kùndee yi ja'a yi takan —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴² Cha'a' uvi kēe ndiko Jesuu kuà'an ra, ta te'en nāka'an tuku ra chi'in Ndioo:

—Yo'o ra kùu Tatái, tu kùu ja'un tindeun yu'u, kuenda ña töve nde'i tundo'o, va na kuu yi takua kùuniun —kàti Jesuu.

⁴³ Tajan kēe ndiko ra chānde'e ra ma nuu ka'iin ndra, ta nāta'an ndiko ra ma ndra jākua'a chi'in ra, ña kixi ndra ña endee kuu naxi'i ma tinuu ndra jà'a ñuma'na.

⁴⁴ Ta ndākoo ra ndra, ta kēe ndiko ra kuàka'an ra chi'in Ndioo, ma cha'a' uni, chi'in juuni ma tu'un ña cha kā'an ra. ⁴⁵ Tajan kēe ndiko ra chānde'e ra nuu ka'iin ma ndra chàkunuu chi'in ra, ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Vitin va, na kusu ndo, ta nindee ndo, ti cha chāa ma ora ña ni ku'va ra ma ra Se'e ñivi, nda'a' ma ndra jà'a kuati. ⁴⁶ Na ndeta ndo, ta ko'o, ti cha vāchi ma ra ni xikoña'a yu'u —kāti Jesuu chi'in ndra.

Nuu tiin na Jesuu

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Juuni ndaa ga Jesuu kà'an ra, ora chāa ndio ma Juda, ra juuni kuu iin ma ndra uchi uvi, ña chàkunuu chi'in Jesuu, chi'in kua'a' va'a, ndra nda'a machiti, chi'in yutun. Iyo ndra vāchi kuenda ma ndra kuxini nuu sutu, ta iyo ndra vāchi kuenda ma ndracha'nu ma ndian judú. ⁴⁸ Juda, ra xikoña'a Jesuu, te'en chā'a ra iin seña, naja kua ni ja'a ra, ta koto ndra nda ra kuu ra:

—Ra ni tutui sitin kuu ra, ikan na tiin ndo ra —kāti Juda.

⁴⁹ Tajan chātu'va ndio ra nuu ndaa Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na koo va'un, Matru! —kāti ra chi'in ra.

Ta tūtu ra sitin ra. ⁵⁰ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Xaa, ¿nda tiñu vāchiun? —kāti Jesuu chi'in ra.

Tajan chājayatin ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta tiin ndra ra.

⁵¹ Ta ma ora ikani, iin ma ndra ka'iin chi'in Jesuu, tāva ra machiti ra, ta chā'nda ra iin chiyo so'o ma ra kuu musu ma sutu ra kuxini nuu sutu. ⁵² Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na ti'i va'un ma machitiun tichi vena yi, vati tandi'i ma ndian kànita'an chi'in machiti, juuni chi'in machiti ni kuvi na ndia. ⁵³ ¿A töve chitoun, ña tu ndakain nuu ma Tatái, ña na tachi ra kua'a' mii ma jandaru, ña kuu tati jà'a tiñu nuu Ndioo, ña na tindee ndra yu'u, ta takan ni ja'a ra yi? ⁵⁴ Va tu jà'i takan, ¿naja kua jà'i, ta chinu tu'un kà'an nuu ma tutu Ndioo, naja kua iyo yi ña kuu yi, tuva takan? —kāti Jesuu.

⁵⁵ Tajan juuni ma ora ikan, te'en nāka'an tuku ra nuu ma ñivi:

—¿Ta naja vāchi tiin ndo yu'u chi'in machiti, ta chi'in yutun, takua kuu iin ra su'u? Tandi'i kivi chūnandi jāna' nuu ma ñivi tañu ndo ma tichi veñu'u ka'nu, ta töve nī tiin ndo yu'u. ⁵⁶ Va ndisaa ña'a te'en kuu yi, ikan na chinu tu'un taa ma ndra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nuu ma tutu Ndioo.

Tajan ma ora ndisaa ndio ma ndra jākua'a chi'in Jesuu, numini chīnu ndra kuà'an ndra, ta ndākoo ma'iin ndra ra.

Tisokuati na Jesuu nuu ndra kumitiñu

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵⁷ Takan kuu tajan ma ndra jandaru, ndra tiin ma Jesuu, ndaka ndra ra chāa ndra ve'e ma sutu cha'nu ña kuxini nuu sutu ña nani Caifás. Ta ikan cha ka'iin ti'vi ma ndra kuu matru ña jākua'a tutu ley Ndioo, chi'in ma ndra cha'nu. ⁵⁸ Va ma Petu', tándikun ra kuà'an ra chata Jesuu, chikani chikani, nda kati chāa ndra nuke'e ve'e ma sutu ña kuxini, ta kī'vi ra chūnandi ra ikan chi'in ma ndra jandaru, nde'o niyi ni ja'a ndra chi'in Jesuu.

⁵⁹ Tajan ma ndra sutu ña kuxini nuu sutu, chi'in ma ndra cha'nu, ta chi'in tandi'i ma ndra kumitiñu, nānduku ndra naja kua tisokuati ndra Jesuu, vaji yöve ña ndicha kuu yi. Ta chi'in yakan kuu ka'ni ndra ra. ⁶⁰ Va nī kuu yi, vaji kua'a' ñivi kūti'vi, ta tisokuati na Jesuu chi'in ma tu'un vata. Ta nunuuni chākoyo uvi ta'an ma ndian tisokuati Jesuu chi'in tu'un vata. ⁶¹ Ta ndiakun te'en nāka'an na:

—Ra'ya, te'en kā'an ra: "Yu'u kuu ja'i janduvai ma veñu'u ka'nu Ndioo, ta tichi uni kivi kuu kani'i ndikoi yi." Takan kā'an ra —kāti ndra.

⁶² Tajan ma sutu ña kuxini nuu sutu, ndēta ra, ta te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿Ta naja töve kà'un nī'iin nakuyi? ¿Niyi kùuni na ka'an na chataun chi'in ma tu'un i'ya? —kāti ra.

⁶³ Va Jesuu tàxiin kīndoo ra. Tajan te'en nāka'an tuku ma sutu ña kuxini nuu sutu chi'in Jesuu:

—Chi'in sivi ma Ndioo ndito, kà'in chi'un, ña na ka'un ma ña ndaa. Na ka'un, tuva ndicha ña kùun ma Cristu, ra Se'e Ndioo —kāti ra.

⁶⁴ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ma takua kā'an, takan kuu yi. Ta juuni kà'in chi'in ndo, ña ni nde'e ndo ma ra Se'e ñivi, ña nāndi ra chiyo kua'a' ma Ndioo ka'nu, ra iyo ndatu, ta ni kichinuu ra tichi vikó ma iti' andivi —kāti Jesuu.

⁶⁵ Tajan jānaka'a ndio ma sutu kuxini juuni ma ja'ma ra, ña chi'in yakan, chā'a ra ma seña, ña ya'a kayuni ra, ta te'en nāka'an ra:

—Ma tu'un ña kā'an ra'ya, iin kuati ya'a ga ka'nu kuu yi kuenda Ndioo. ¿A iyo ga yi ña nanduku yo tia ga tes-tigu ña kùta'an chi'in yo?, kùuni ndo. Nda maa ndo chīni ndo ma tu'un kini ña kā'an ra. ⁶⁶ ¿Naja kua ndè'e ndo yi? —kāti ma sutu kuxini.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Iyo kuati ra, ta iyo yi ña kuvi ra —kāti ndra chi'in ra.

⁶⁷ Tajan tivisii ndra nuu ra, ta kāni ndra ra. Ta iyo inga ndra kāni nuu ra ndia, ⁶⁸ ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o, ra kà'an ña kuu Cristu, ina ka'un, nde'o nda yo kāni ñun! —kāti ndra chi'in ra.

Petu' kāti ra ña töve nākoto ra Jesuu

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Takan kuu ta ora juuni nāndi ga Petu' ma nuke'e, tajan chājayatin iin ña kuu musu ma sutu nuu nāndi ma Petu', ta te'en nāka'an ña nuu ra:

—Juuni yo'o kùu ma ra chàkunuu chi'in Jesuu, ra kīchi ñu'u' Galilea —kàtian chi'in ra.

⁷⁰ Va ma Petu' te'en nāka'an ra:

—Töve chitoi nda ra kùu ma ra kà'un —kàti ra chi'an.

⁷¹ Ta ma Petu', ti cha kuà'an ra ma iti' yuve'e, ña chani kee ra niku, ora ndē'e tukuan ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ma ndra ka'iin ikan:

—Juuni ra chàkunuu chi'in Jesuu, ra kīchi ñuu Nazaret kùu ra'ya —kàtian chi'in ndra.

⁷² Ta ma Petu' te'en kà'an tuku ra:

—Töve nàkotoi ma ra kà'un chi'ña —kàti ra chi'in ña.

⁷³ Ta nunuuni, tajan ma ndra ka'iin ikan, chājayatin ndra ndra nuu ma Petu', ta te'en nāka'an ndra chi'in ra ndia:

—Ndicha va'a ña yo'o kùu iin ma ra chàkunuu chi'in Jesuu, vati chà'a ndi kuenda ña indukuni kà'un takua kà'an ma inga ndra ndia —kàti ndra chi'in ra.

⁷⁴ Tajan Petu' te'en chà'a ndiko ra tu'un, ña töve nàko-tou ra ra:

—Yu'u chà'i tu'un nuu ndo ndava nda nuu Ndioo, ña ndicha kuii, ña töve nàkotoi ma ra kà'an ndo —kàti ra chi'in ndra.

Ta ma ora ikani nānda'yu iin lo'o. ⁷⁵ Tajan Petu' te'en chàku'uni ndio ra takua kà'an Jesuu chi'in ra: “Antea ña nda'yu ma lo'o, yo'o uni cha'a' ni ka'un ña töve nàko-tou nuu.” Tajan kēe ndio ra ma ikan, ta kuà'an ndio ra ña chàku nduva'a kuii ra, ña nda'vi kùuni ra.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

27 Ta ora kùndichin ma inga kivi, tandi'i ma ndra kùxini nuu sutu, chi'in ma ndracha'nu kuxini nuu ma ndian judú, jāndo'iin tu'un ndra, ña naja kua jà'a ndra, ta ka'ni ndra Jesuu. ² Tajan chū'ni ndra nda'a' ra, ta kuà'an ra chi'in ndra nuu ma Ponciu Pilatu, ra kùu kuvienu ma ñuu Roma.

Nuu chī'í Juda

³ Takan kùu ta ora ndē'e ma Juda, ra xīkoña'a Jesuu, ña ni ka'ni ndio ndra ra, tajan jāchikoni'i ndiko ra, ndi oko uchi ma xu'un' plata nuu ma ndra sutu ña kuxini nuu sutu, chi'in nuu ma ndracha'nu ña kuxini nuu ma ndian judú, ti tükuii va'a kùuni ra, ⁴ ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Cha chitoi, ña yu'u jā'i iin kuati ka'nu, cha'a' ña chā'i ña na kuvi iin ra töve kuati ma nuu ndo —kàti ra chi'in ndra.

Va ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yüva kuati ndyu'u kùu yi, ti kuati maun kùu yi! —kàti ndra chi'in ra.

⁵ Tajan ma Juda chōso ndio ra ma xu'un' nuu ndra ma tichi veñu'u ka'nu, ta chāka'ni maa ra ra chi'in yo'o.

⁶ Ta ikan jan ma ndra kùxini nuu sutu, jāti'vi ndra ma xu'un' ta te'en nāka'an ndra:

—Na kùu taan yo ma xu'un' i'ya tichi ma chatun nuu ti'i na ma xu'un' sòkó na, vati ma ya'vi kuenda ña na kuvi iin ñivi kùu yi —kàti ndra.

⁷ Ta ikan jan jāndo'iin tu'un ndio ndra, nayi iyo yi ña ja'a ndra chi'in ma xu'un' ikan. Tajan jāta ndio ndra iin ñu'u', ña nàni, nuu kēe ñukisi, ña jàva'a na kisi, ma chi'in yi. Ma ñu'u' ikan kùu yi, kuenda ña na koo ma nuu kuchi ndian vāchi inga ñuu. ⁸ Ta cha'a yakan kùu yi, ña nda vitin, ma ñu'u' ikan kīndoo sivi yi ña nàni yi: “Ñu'u' jāta chi'in xu'un' ndií.” ⁹ Ta takan kùu yi ña chīnu ma tu'un taa Jeremía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, vati rakan te'en taa ra nuu ma tutu Ndioo: “Ndāki'in ndra, ndi oko uchi ma xu'un' plata, ña chīkan ma ndian ñuu Israel, kuenda ña na kuvi ra. ¹⁰ Ta chi'in yi, kājata ndra ma ñu'u', ña nàni nuu kēe ñukisi ña kùva'a kisi takua kà'an ma Racha'nu nui ña iyo yi ña jā'i”, kàti ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

¹¹ Takan kùu tajan ndàka ndio ndra Jesuu chāa ndra nuu ma Pilatu, ra kùu kuvienu, ta rakan te'en chīkatu'un ra nuu Jesuu:

—¿A ndicha ña yo'o kùu Rey nuu ma ndian judú? —kàti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ma takua kà'un, takan kùu yi —kàti Jesuu.

¹² Ta ora tìsokuati ma sutu ña kùxini nuu sutu ma Jesuu, ta chi'in ma ndracha'nu ña kuxini nuu ndian judú, Jesuu endee töve nī ka'an ra. ¹³ Takan Pilatu te'en chīkatu'un ra nuu ra:

—¿A töve chīniun, ña ya'a tìsokuati ma ñivi ñun? —kàti ra chi'in Jesuu.

¹⁴ Va Jesuu endee töve nī ka'an ra. Ta takan kùu yi, ña Pilatu töve chito ra nayi jà'a ra chi'in ra, ta ndava kuà'an tati ra.

Nuu kàti Pilatu ña na ka'ni ndra Jesuu

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

¹⁵ Va'ani vitin, ma nani kuiya ora chiyo ma viko Pakua, ma kuvienu tava ndra yo indii vekaa ma nda ra ni kuuni ma ñivi chīkan na nuu ndra, ikan na kindoo nuna ra. Takua takani jà'a ndra ma kivi viko ikan. ¹⁶ Ma kuiya ikan indii iin ra ya'a nàkoto ñivi, ña nàni Barrabás ma tichi vekaa. ¹⁷ Tajan ora cha ka'iin ti'vi ma ñivi, ta Pilatu te'en chīkatu'un ra nuu na:

—¿Nda yo kùuni ndo ña jañai, a Barrabás, a Jesuu, ra juuni kà'an ndo ña nàni Cristu ndia? —kàti ra.

¹⁸ Takan kàti Pilatu, vati chā'a ra kuenda, ña chānda-ka ndra ra nuu ra cha'a' ña tixin ndra nde'e ndra ra.

¹⁹ Ta ora juuni yanga nāndi ga Pilatu ma nuu chà'nda ra tiñu, tajan te'en tachi ma ñasi'i ra ña na kukatitu'un iin ra ma nuu ra: “Koto kī'viun chi'in ma ra va'a ikan, vati nduva'a kuii nducha chāñi jā'a ra.” Takan na kati-tu'un ra ma nuu ra, kàtian.

²⁰ Va ma ndra kùxini nuu sutu, chi'in ma ndracha'nu kuxini nuu ma ndian judú, kūndee ndra jā'a ndra, ña na ndakan ma ñivi nuu Pilatu, ña na tava ra Barrabás, ta Jesuu, na kuvi ra. ²¹ Tajan ma Pilatu ra kùu kuvienu, chīkatu'un tuku ra nuu na:

—I'ya ka'lin uvi ta'an ndra: ¿nda ra kùuni ndo ña jañai? —kàti ra.

Ta ma ñivi te'en nāka'an na:

—Na jañaun ma Barrabás —kàti na.

²² Ta Pilatu te'en chikatu'un ndiko ra nuu na:

—Ta, ¿niyi iyo yi ña ja'i chi'in Jesuu, ra kà'an ndo ña kùu Cristu?, tuva takan —kàti ra.

Ta ndisaa na, te'en nāka'an na:

—¡Na takaun ra nuu kruu! —kàti na.

²³ Tajan te'en nāka'an tuku Pilatu nuu ma ñivi:

—Ta, ¿nda kuati kùu ma ña jā'a ra? —kàti ra.

Va ma ñivi te'en kīcha'a ndiko na ndà'yu na nuu Pilatu:

—¡Na takaun ra nuu kruu! —kàti na.

²⁴ Ta ora ndē'e Pilatu, ña endee kà'an na takan, ta nanivaa kùu na, tajan tāchi ndio ra iin yo chāki'in takuii, ta nākata ra nda'a' ra nuu ndē'e ndisaa ñivi, ta te'en nāka'an ra:

—Yōve kuati yu'u kùu yi, cha'a' ña iyo yi ña kuvi ra, vati kuenda maa ndo kùu yi —kàti Pilatu.

²⁵ Ta tandi'i ma ñivi, te'en nāka'an na chi'in ra:

—¡Kuati maa ndi, chi'in se'e ndi, kùu yi ña ni kuvi ra! —kàti na.

²⁶ Tajan Pilatu tāva ndio ra Barrabás, ta tāchi ra ña na kani ndra Jesuu, ta ikan jan chā'a ndio ra ra nuu ndra, ña na takaa ndra ra nuu kruu.

²⁷ Takan kùu ta ora yā'a ndio, tajan ma ndra jandaru ma kuvienu, ndàka ndra Jesuu chāa ndra ma vetiñu. Ta ikan tandi'i ma ndra kùu jandaru, kùti'vi ta'an ndra nuu ndaa Jesuu, ta chikonuu ndio ndra ra. ²⁸ Tajan tāva ndio ndra ma ja'ma ra, ta jāku'un ndra iin ja'ma kua'á ra. ²⁹ Ta ikan jan jündii ndio ndra iin korona ña kūva'a chi'in maaaa iñu ma xini ra, ta chā'a ndra iin yutun kuiin, ña na kunda'a ra ma chiyo kua'a ra. Tajan chūnandi chiti ndio ndra nuu ra, ta te'en kà'an ndra chi'in ra, ña chātu'un ndra ra:

—¡Na koo endeeni yo'o ra chà'nda tiñu nuu ma ñivi judú! —kàti ma ndra jandaru.

³⁰ Ta juuni tivisii na ra, ta juuni chi'in ma yutun nda'a ra kani ndra ma xini ra. ³¹ Takan kùu ta ora yā'a ña chātu'un ndra ra, tajan kīndaa ndiko ndra ma ja'ma kua'á ña jāku'un ndra ra, ta jāku'un ndiko ndra ma ja'ma maa ra ra, ta kuà'an ndio ra chi'in ndra ma nuu ni takaa ndra ra nuu kruu.

Nuu chùtakaa Jesuu nuu kruu

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

³² Ta ora kuà'an ndra, tajan ma tichi iti'ikan, chīku-ta'an ndra iin ra ñuu Cirene, ña nani Simón. Ra'ya kùu ra, ña jā'a ndra ña na kuiso ra ma kruu ndiso Jesuu.

³³ Ta ora chāa ndra iin ñuu nani Gólgota, ña kùuni yi kà'an yi, nuu kàndoyo kua'a' iki xini ndian chīf. ³⁴ Ikan chā'a ndra vinu ña jākanuu ndra chi'in iin ña iya ña na ko'o ra ra'. Va ora tiyaa ma Jesuu ra ra', ta ndē'e ra naja kua chī'i ra', töva ni kuuni ra ko'o ra ra'.

³⁵ Takan kùu ta ora cha takaa ndio ndra ra nuu kruu, tajan kīcha'a ndio ma jandaru chāsiki ndra ja'ma Jesuu juuni chi'in maa ndra, nde'o nda yo chi'in kindoo yi. Ta

takan kùu yi, ña chīnu ma tu'un kā'an ma ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na, ti rakan te'en kā'an ra: “Ni kusiki ndra chi'in yuu, ta takan ni nata'vi ndra ma ja'mai juuni chi'in maa ndra”, kàti ra. ³⁶ Ta ora yā'a, tajan chūnandi ndra jākuenda ndra ma nuu takaa ra. ³⁷ Ta ma iti' xini ra, tātuu ndra ma letra, ña kà'an nda cha'a' kùu yi ña takaa ra ma ikan. Ta ma tu'un ikan, te'en kà'an yi: “Ra'ya kùu Jesuu, ra kùu Rey nuu ma ndian judú”, kàti yi.

³⁸ Ta juuni takaa ndra uvi ta'an ma ndra su'u xiin ra, iin ra chiyo kua'a ra, ta inga ra chiyo satin ra. ³⁹ Ta ma ndian yā'a ma nuu takaa Jesuu, chātu'un na ra, ta kàva na xini na, ⁴⁰ ta te'en kà'an na:

—Yo'o, ra kàtiun ña ni janduva ma veñu'u ka'nu, ta tichi uni kivi, ni kutaa ndikoun yi niku, na jakakun ñun, juuni chi'in maun, ta nuun ma nuu takaun nuu kruu, tuva ndicha ña ra Se'e Ndioo kùun —kàti na chi'in ra.

⁴¹ Ta juuni takan chātu'un ma ndra kuxini nuu sutu ra, chi'in ma ndra jāku'a'a tutu Ndioo, ta ndra fariseu, chi'in ma ndracha'nu ña kuxini nuu ma ndian judú ra ndia. Ta ndrakan te'en kā'an ndra chata ra:

⁴² —Jākakú ra inga na, va juuni maa ra, na kùu jakakú ra ra. Tu ndicha ña Rey ra chà'nda tiñu nuu ma ñivi Israael kùu ra, na nuu ra ma nuu takaa ra nuu kruu, ta takan chinunio ma tu'un ra. ⁴³ Vati tu iyo tundeeni Ndioo chi'in ra, ña jakakú ma Ndioo ra, na jakakú ra ra vitin, tuva ndicha ña Ndioo kùuni ra nde'e ra ra. Ti juuni maa ra kā'an ra nuu yo, ña ra Se'e Ndioo kùu ra —kàti ndra.

⁴⁴ Ta nda ma ndra su'u, ña takaa nuu kruu chi'in ra, ndita'an ndra chātu'un ndra ra ndia.

Nuu chi'í Jesuu

(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

⁴⁵ Tajan ora kēta ma kachuvi ndaa, ta nda ma kaa uni chani'ini, ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi, endee ndōnaa yi. ⁴⁶ Tajan juuni ma ora ikan, te'en kànachaa ni'i Jesuu:

—Elí, Elí ¿lama sabactani? —ma tu'un ikan, te'en kùuni yi ka'an yi: Tatá Ndioo, Tatá Ndioo, ¿ta naja ndākoo ma'iiun yu'u? —kàti ra.

⁴⁷ Tajan iyo ma ndra ka'iin ikan, ña ora chīni ndra ma ña kā'an ra, ta te'en nāka'an ndra:

—Ma ra'ii i'ya kànachaa ra ma Elía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo —kàti ndra.

⁴⁸ Tajan juuni ma ora ikani, chāki'in iin ma ndra ka'iin ma ikan, iin ña xa'ma, ta cha jākuti ra ma vinu iya yi, ta chū'ni ndio ra yi xini iin yutun kani, ta jānani ra yi yu'u Jesuu, ña na ti'vi ra yi, ta ko'o ra ra'. ⁴⁹ Va ma inga ndra te'en nāka'an ndra:

—Ndakoo yo'o ra, nde'o a vāchi ma Elía, ta jākakú ra ra —kàti ndra.

⁵⁰ Tajan ni'i va'a nānda'yu ndiko ma Jesuu, ta chīf ndio ra. ⁵¹ Ta ma ora ikani, ma ja'ma ña takaa tichi veñu'u ka'nu, ndāta javandaa yi, nda siki, ta nda ninuu. Ta tāan ndio ma nuñu'u', ña ndava ndāta java ndaa ma yuu na'nu jā'a yi. ⁵² Ta nda ma nuu ñaña ma ndian ndií, ndāta yi, ta kua'a' ma ndian chīf, ña chīnuni tu'un Ndioo, nātaku na ma ora ikan. ⁵³ Va ma ñivi i'ya, kēe na

ma nuu ñaña na, ma ora yā'a ña nātaku Jesuu, ta ikan jan kī'vi ndio na ma ñuu ií Jerusalén, ma nuu nduva'a kua'a' ñivi ndē'e na na.

⁵⁴ Takan kūu tajan ora ndē'e ma ra kūu capitán, chí'in ma ndra ka'iin jàkuenda nuu tàkaa Jesuu, ña nduva'a ni'i tãan, ta inga tuku ma ña kūu, ta nduva'a yū'vi ndra, ta te'en nāka'an ndra:

—¡Ndicha kuu, ña ra Se'e Ndioo kūu ra'ya niku! —kāti ndra.

⁵⁵ Ta iyo kua'a' ñivi ña'a, ña tãndikun chata Jesuu, ña kichi nda ma ñu'u' Galilea kuenda ña tĩndee vi ra, ka'iin chikani vi kãnde'e vi, naja kua tã'an ra. ⁵⁶ Ta tañu ma ñivi ña'a ikan, ndaa ma Ndiya Magdalena, chí'in Ndiya ma'á Jandiau, ta Kusé, ta chí'in ma'á ma ndra se'e Zebedeu ndia.

Nuu kúchi Jesuu

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁵⁷ Takan kūu, ta ora chani kuna'a, tajan chāa iin ra kuika, ra ñuu Arimatea, ña nãni Kusé. Ta rakan ti, juuni iin ra chākunuu chí'in Jesuu kūu ra niku. ⁵⁸ Tajan rakan chãnde'e ra Pilatu, ta chí'ikan ra kuñu Jesuu nuu ra. Ta Pilatu kà'an ra ña na ku'va ndra yi nuu ra. ⁵⁹ Ta ora nī'i ndio Kusé ma kuñu ra, ta kãva ra iin ja'ma ndōo yi. ⁶⁰ Tajan kúchi ndio ra yi ma tichi iin yavi chaa, ña ja tãchi ra ña na jandova'a ndra ma tichi yuu, ta kūu yi nuu ñaña Jesuu. Ta ora yā'a chãsi ndio ra yu'u ma nuu ki'vi yo ma nuu ñaña, chí'in iin yuu ka'nu, tajan kēe ndio ra ku'ã'an ra. ⁶¹ Ta ma Ndiya Magdalena, chí'in ma inga tuku Ndiya, kĩndoo vi nãndi vi jàkuenda vi, yatini ma nuu kúchi Jesuu.

Ma ndra jandaru, kúmi ndra nuu kúchi Jesuu

⁶² Takan kūu ta ora tuvi inga kivi, ña kūu yi ma kivi nindeo, ma ndra sutu, ña kuxini nuu sutu, chí'in ma ndra fariseu, chā'an ndra chãnde'e ndra ma Pilatu, ⁶³ ta te'en nāka'an ndra chí'in ra:

—Yo'o racha'nu, chãku'uni ndi, ña ora juuni ndito ga ma ra nduva'a vata ikan, rakan kã'an ra, ña ora cha yā'a uni kivi, ta ni nataku ndiko ra. ⁶⁴ Yakan va na tachi-un ma ndra jandaru, ña na kujakuenda ndra ma nuu ñaña nuu kúchi ra, nda ma kivi uni, koto ja'a ma ndra chākunuu chí'in ra, kūtavani'i xe'e ndra ma kuñu ra ora chanikuaa, ta ndrakan, te'en ni ka'an ndio ndra nuu ma ñivi: “Cha nātaku ndiko ra tañu na ndian ndií”, ni ka'an ndra. Ta tu takan kūu yi, tajan kũuni ndio yi ka'an yi, ña ma tu'un vata nuu ndi'inia i'ya, ka'nuga yi kua ma tu'un vata nunuu, tuva takan —kāti ndra chí'in ndra.

⁶⁵ Tajan Pilatu te'en nāka'an ra chí'in ndra:

—I'ya iyo ma ndra jandaru ña ni kujakuenda chí'in ndo ma ndakan. Na ku'un ndra chí'in ndo, ta na jakuenda va'a ndra ma nuu kúchi Jesuu jà'a ndo.

⁶⁶ Tajan kēe ndio ndra kuàkumi va'a ndra ma ikan. Ta kãni ndra iin tuni chata ma yuu ka'nu ña ndãsi ma ikan. Tajan ndākoo ndio ndra ma jandaru, ña na kumi va'a ndra ma ikan.

Nuu nātaku ndiko Jesuu

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

28 Takan kūu ta ora yā'a ndio ma kivi sabadu, ma kivi nindeo, ta kũndichin ndio ma kivi nunuu, nuu kicha'a ma jamana. Ma Ndiya Magdalena, chí'in ma inga Ndiya, kēe vi kūa nde'e vi ma nuu ñaña nuu kúchi Jesuu. ² Ta nunuuni, ta kicha'a nduva'a ni'i tãan ma nuñu'u'. Takan jã'a yi, vati nūu iin ma ra tati ña jàkūu tiñu nuu Ndioo ma iti' andivi. Ta ora cha iyo ndio ra ma nuu kúchi Jesuu, tajan tãchiyo ra ma yuu ña ndasi yu'u yi, ta chũnandi ra chata yi. ³ Ma ra kūu tati ikan, nduva'a tacha ra takua iin tacha andivi, ta ma ja'ma ra nduva'a vii kuichin yi, takua kūu ma nieve. ⁴ Ta ora ndē'e ma ndra jandaru yi, ta yū'vi ndra, ta ndāyu ndra, ña ndava kũnaa ndra jà'a yi. ⁵ Tajan ma tati ikan, te'en nāka'an yi chí'in ma ñivi ña'a:

—Na yū'vi ndo, ti cha chítoi, ña Jesuu, ra chí'í nuu kruu kūu ma ra nãnduku ndo. ⁶ Na tōva ra ma i'ya, vati cha nātaku ra ma takua kã'an ra chí'in ndo niku. Na kichi nde'e ndo ma nuu chũndii ra niku. ⁷ Na numini ku'un ndo, kukatitu'un ndo nuu ma ndra chākunuu chí'in ra, ña ma Jesuu, ra chí'í, cha nātaku ndiko ra, ta ji'na ga ra ni ku'un ma ñu'u' Galilea kua maa ndra, ta ndakan ni nde'e ra ndra inga cha'a'. Tu'un i'ya kūu ma ña iyo yi ña katitu'in nuu ndo. —Takan kāti ma tati ña jàkūu tiñu nuu Ndioo chí'in vi.

⁸ Tajan numini kēe ndio vi ma nuu kúchi Jesuu, ña ni tōva chíto vi, a cha'a' ña ndasii vi kūu yi, a cha'a' ña chíisii vi kūu yi. Ta endee chínu ndio vi kuàkatitu'un vi nuu ma ndra jàkua'a chí'in Jesuu. ⁹ Ta ma nuu kàcha'an vi kēta ma Jesuu nuu vi, ta kãña'a ra chí'in vi. Tajan vikan, chãjayatin vi vi nuu ra, ta chũnumindaa vi cha'a ra, ta jàka'nu vi ra. ¹⁰ Ta Jesuu te'en nāka'an ndio ra chí'in vi:

—Na yū'vi ndo. Na kukatitu'un ndo nuu ma ndra jàkua'a chí'in, ña iyo yi ña ku'un ndra ma ñu'u' Galilea, vati ndakan ni nde'e ndra yu'u —kāti Jesuu chí'in vi.

Ma ndra jandaru ña jàkuenda, nātu'un ndra ma ña tã'an ndra

¹¹ Ta ora juuni yanga kàcha'an vi ma tichi iti', ta ikan chíkuta'an vi uvi uni ma ndra jandaru, ña kūmi ma ikan, ña chā'an ndra ma ñu'u' Galilea, chãkatitu'un ndra ndisaa ma ña tã'an ndra nuu ma ndra sutu ña kuxini nuu sutu. ¹² Tajan ma ndra sutu kuxini i'ya, chãnatu'un ta'an ndra chí'in ma ndracha'nu ña kuxini nuu ndian judíu, ikan na jando'iin ndra tu'un chí'in ta'an ndra. Ta ikan chā'a ndra kua'a' xu'un' nuu ma ndra jandaru. ¹³ Ta ma ndracha'nu te'en nāka'an ndra chí'in ma jandaru:

—Tu iyo ndian chíkatu'un nuu ndo cha'a' ma ña kūu, na katitu'un ndo nuu na, ña ma ora chanikuaa ña kãndoyo ndo kixi ndo, chā'an ma ndra jàkua'a chí'in Jesuu, ta sū'u ndra ma kuñu ra, kati ndo. ¹⁴ Ta tu ma kalecha'nu koto ra yi, na nãkanini ndo ti ni jandomani maa ndi ra, ikan tōve nakuyi ta'an ndo jà'a ra —kati ndra.

¹⁵ Tajan tiin ndio ma ndra jandaru ma xu'un', ta jā'a ndra ma takua kā'an ndra chi'in ndra. Ta ma tu'un i'ya juuni kà'an ga ma ndian judíu yi nda vitin.

Nuu chà'a Jesuu tiñu jà'a ma ndra chàkunuu chi'in ra
(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶ Ta takan kūu yi, ña ndi uchi iin ma ndra chàkunuu chi'in Jesuu, chā'an ndra ma ñu'u' Galilea, ta chāa ndra ma yuku nuu kāti Jesuu nuu ndra. ¹⁷ Ta ora ndē'e ndra Jesuu, ta jāka'nu ndra ra, vaji iyo ma ndra tüvi nī ja'a yi cha'a' ña tüvi chìnuni ndra. ¹⁸ Tajan chājayatin ndio ma Jesuu ra nuu ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ma Ra chā'a tiñu nui, ña na ka'ndai tiñu ninii ka'nu ma nuñu'u' i'ya, ta ma andivi, kùu ma Ndioo ka'nu.

¹⁹ Ta na ku'un ndo kukatitu'un ndo nuu ma ñivi iyo ninii ka'nu ma nuñu'u', ta na jandaku ndo na, ña na kuu na ndian jàkua'a chi'in. Ta na jakunduta ndo na, chi'in sivi ma ra kùu Tatá yo, ta ma ra kùu Se'e, ta chi'in sivi ma Tati Í Ndioo. ²⁰ Ta na jana'a ndo nuu na, naja kua iyo yi ña jachi'in na ndisaa ma ña kātiti'in nuu ndo. Ta kùunì ña na koto ndo, ña ni koi chi'in ndo nani kivi, nda kati chàa ma ora nàa ma ñuñivi. Ta takan na kùu yi. Amén.
—Takan kāti Jesuu.

Tutu Marku

Chàkunuu Xuva Tita jàkunduta ra ñivi tichi ku'u (Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

1 I'ya kicha'a tu'un va'a cha'a' Jesucristu, ra Se'e Ndioo.

² Ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo tatiempu, ta rakan nàni ra Isaía. Ta tãa ra iin tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu, ra ni kichi iti' nuu. Ta te'en kà'an yi: "Ni tachì iin ra jàkuu tiñu nui iti' nuyn, na jandova'a ra ma itiun." Takan kàti Ndioo chi'in ra Se'e ra.

³ Yakan va Xuva ra jàkunduta kùu ra ña tãchi Ndioo ra, na jakuu ra tiñu nuu Jesuu. Ta te'en kà'an Xuva ora nànda'yu ra tichi ku'u:
"iNa jandova'a ndo iti' ni kichi Racha'nu!
jTa juuni na nuna ndo iin iti' ndaa kuenda ra ndia!"

⁴ Takan kùu ta kēta ndio ma Xuva ra jàkunduta nda tichi ku'u. Ta kàtitu'un ra nuu ma ñivi na ndikoni'i na chi'in Ndioo, ta na kunduta na, ikan na janaa Ndioo kuati na. ⁵ Takan kùu ta kēta kua'a' ma ñivi ñuu Jerusalén ta inga tuku ñivi iyo tichi ñu'u' Judea ña tà-so'o na ña kà'an Xuva. Ta ora chīni na ña kà'an ra te'en, ta kīcha'a na nà'ma na kuati na. Tajan ma Xuva jàkunduta ndio ra na ma yuta Jordán tichi ku'u ikan.

⁶ Takan kùu ta ma ja'ma chàku'un Xuva, kùva'a yi chi'in ixi kameyu. Ta chi'in pañu ñii chù'ni ra yi toko ra, ta chàchi ra mamaa tikaa kua'á chi'in nduxi ku'u.

⁷ Takan kùu ta te'en jàkoto ndio ra ma ñivi, ña kā'an Ndioo chi'in ra:
—Tiá iti' chatai, ni kichi iin ra ka'nu ga ta ndatu ra tiaga kua yu'u. Ta yu'u, ti ra nda'vini kùu, ña ni ñii ndikun ndichan ra ni yakan tüvi iyo yi ña ndachì. ⁸ Taku yu'u, jàkundutai ndyo'o chi'in takuini, va rakan ni jakunduta ra ndo chi'in Tati Í Ndioo. —Takan kàti Xuva chi'in na ikan.

Nuu kùnduta Jesuu (Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹ Takan kùu ta kēta iin kivi ña kēe Jesuu ñuu Nazaret, ña iyo iti' ñu'u' Galilea. Ta ikan chāa ra nuu ndaa Xuva. Ta jàkunduta ra Jesuu ma yuta Jordán. ¹⁰ Ora kēe Jesuu tichi takuui, ndē'e ra ña nuna ma andivi. Ta ikan kōyo Tati Í Ndioo chata ra, ña kàa yi takua kàa iin livi.

¹¹ Takan kùu ta chīni Jesuu ña nāka'an Ndioo nda andivi:
—Ndicha kuii, ña yo'o kùu se'i, ra kãchjñ ña jàkuu tiñu nui, ti ya'a kùuni nde'i ñyn. —Takan kàti Ndioo chi'in Jesuu.

Ki'in ma kui'na ku'va Jesuu (Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹² Ora chīnu kā'an Ndioo ña'a, ta ma Tati Í Ndioo chāndaka yi Jesuu iti' tichi ku'u. ¹³ Ikan chīyo ra uvi xiko kivi chi'in kua'a' kiti ku'u. Ta ikan kùu nuu kùuni ma kui'na kuxini ka'ndán' tiñu nuu Jesuu niku. Va tüvi nī ja'a Jesuu ma ña kā'án' chi'in ra, vati kuati kùuni ma kui'na ña na ja'a ra niku. Ta ora kuà'an ndio ma kui'na, tajan kīcha'a ndio ma kua'a' tati jàkuu tiñu nuu Ndioo tindee yi Jesuu.

Jesuu kīcha'a kàtitu'un ra tu'un Ndioo ñu'u' Galilea (Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴ Ta ora yā'a ña tī'i ndra Xuva vekaa, ta Jesuu ti chàkunuu ra jàna'a ra tu'un va'a Ndioo iti' ñu'u' Galilea.

¹⁵ Ta te'en kà'an ra nuu ma ñivi ikan:
—Vitin va cha kūyatin ora ña ni nde'o nuu chà'nda Ndioo tiñu. jYakan va na chikoni'i ndiko ndo iti' Ndioo! Ti vitin va cha kēta ora ni tava Ndioo tiñu nuu yo. jYakan va na ndakoo ndo ma kuati jà'a ndo! jTa na chinuni ndo ma tu'un Ndioo chi'in ndisaa anima ndo! —kàti Jesuu.

Jesuu kāna ra kumi ta'an ndra kiin (Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

¹⁶ Takan kùu ta Jesuu chàkunuu ra yu'u lakuna iyo ñu'u' Galilea. Ta ikan ndē'e ra iin ra nàni Simón chi'in ra yani ra, André. Ta ndrakan ti ndra kiin kùu ndra. Ta ikan jākanaa ndra ma yu'va tiaka' ka'nu nuu takuui. Takan jà'a ndra, ¹⁷ ta kēta Jesuu ña te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—jNa'a ndo chatai! Vitin cha chito ndo naja kua kiin ndo tiaka', va vitin yu'u kùu ra ni jana'i nuu ndo naja kua nàni'i ndo ñivi kuenda Ndioo. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁸ Ora chīni ndra ña kā'an ra takan, numini ndākoo ndra yu'va tiaka' ikan, ta tãndikun ndra kuà'an ndra chata ra.

¹⁹ Ta tiá iti' nuu ndē'e Jesuu inga ndra ka'iin tichi lan-cha. Ta ikan indii Jandiau chi'in ra yani ra Xuva ña jàndova'a ndra yu'va tiaka' chi'in tatá ndra Zebedeu, ta chi'in ndra musu ndra ndia. ²⁰ Ta ikan kāna Jesuu ndra. Tajan ndākoo ndio ndra tatá ndra chi'in musu ndra tichi lan-cha. Ta tãndikun ndra kuà'an ndra chata Jesuu ndia.

Iin ra ndiso tati xaan

(Lc. 4:31-37)

²¹ Takan kũu ta iin kivi nĩndee ñivi judíu kũu yi, ora chāa ndra ñuu Capernaum. Tajan Jesuu chi'in ñivi kí'vi ra tichi veñu'u ñivi judíu. Ta ikan kícha'a ra jàna'a ra tu'un va'a Ndioo. ²² Ta ma ñivi ndava yu'vi maania na ña ndē'e na kua jàna'a va'a ra chi'in chinituni ra. Vati tiaga va'a jàna'a ra kua jàna'a ndra matru jàkua'a tutu Ndioo. ²³ Va tichi veñu'u ikan ndaa Jesuu jàna'a ra ora chíni ra ña ndā'yu iin ra ndiso tati xaan indii tichi veñu'u ikan. Ta kícha'a kà'an ma tati xaan te'en:

²⁴ —¿Ta naja kũuniun kanita'un chi'in ndi, yo'o Jesuu, ra ñuu Nazaret? Ta ndyu'u, cha chíto ndi ña vāchi jandi'un nuu ndi. Vati ndyu'u cha nākoto va'a ndi ti ma ra íí Se'e Ndioo kũun. —Takan kāti tati xaan chí'in Jesuu.

²⁵ Ta te'en kícha'a kà'an xaan Jesuu chí'in tati xaan ikan:

—¿Taxiin kuu yu'u ndo, ta na kee ndo tichi kuñu ra'ya! —Takan kāti Jesuu.

²⁶ Takan kũu ta kícha'a chí'i i'i ma ra ndiso tati xaan jà'a yi. Ta jànivaania kũu na ora kēe na tichi kuñu ra.

²⁷ Takan kũu ta ndisaa ma ndian ka'lin ikan yū'vi na ña kũu takan, ta te'en kícha'a chíkatu'un ta'an na nuu na:

—¿Nda iti' kíchi ra ña jàna'a ra te'en chí'in chinituni ra ta ya'a ndatu ra, ña nda tati xaan jàchi'in ña kà'an ra? —Takan nātu'un ta'an ma ñivi ikan.

²⁸ Takan kũu ta numini chíto ndisaa ñivi ñu'u' Galilea ña jà'a Jesuu.

Jesuu jànda'a ra ñaka'nu Simón ra juuni jākunani ra Petu'

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

²⁹ Ta ora kēe Jesuu veñu'u ñivi judíu, numini kuà'an ra chí'in Jandiau chí'in Xuva, nda ve'e Simón chí'in André.

³⁰ Ta ora chāa Jesuu ve'e ndra ta kāti ma Simón nuu ra ña ku'vi ma ñaka'nu ra kàndian nuu chíto jà'a ka'ni.

³¹ Ta numini chāa Jesuu nuu kàndian ta tīin ra nda'a' ña ta ndākoan chūnandian jà'a ra. Ta ma ora ikani ndā'a ña. Ta kícha'a ña jà'a ña ña kachi ndra.

Jànda'a Jesuu kua'a' ndian kù'vi

(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

³² Ora ni kuna'a ora chíso nikandii, ma ora ikan chān-daka na kua'a' ndian ku'vi chí'in ndian ndiso tati xaan nuu ndaa Jesuu. ³³ Takan kũu ta ndisaa ma ñivi kũti'vi na yuve'e nuu ndaa ra. ³⁴ Tajan jàndova'a Jesuu tanuu kue'e ndo'o na. Ta juuni tava ra ma tati xaan ña ndiso na ndia. Ta tūvi nī cha'a ra ka'an ma tati ikan ti cha nākoto na ra.

Chàkunuu Jesuu jàna'a ra tu'un Ndioo nani veñu'u ñivi judíu

(Lc. 4:42-44)

³⁵ Takan kũu ta ora tuvi inga kivi ora juuni takā'an kundichin, tajan ndēta ndio Jesuu, ta kēe ra kuà'an ra iin tichi ku'u nuu taxiin ña kuàka'an ra chí'in Ndioo.

³⁶ Takan kũu ta chānuu kuà'an ra, tajan kuàanduku

ndio Simón chí'in ndra mañeru ra ra. ³⁷ Ta ora nāta'an ndra ra ta te'en kícha'a ndra kà'an ndra chí'in ra:

—¿Ndisaa ñivi kàchika na nànduku na ñun! —kāti ndra.

³⁸ Ta te'en nāka'an Jesuu chí'in ndra:

—Va'a, va ji'na iyo yi ña kujana'i tu'un Ndioo nuu tandi'i ñivi iyo nda'a' ñuu i'ya. Vati tiñu ikan tāchi Tatái yu'u —kāti Jesuu.

³⁹ Takan kũu ña chàkuu Jesuu ndi'i ñu'u' Galilea kàti-tu'un ra tu'un Ndioo nani veñu'u ñivi judíu. Ta juuni jànda'a ra ma ñivi ndiso tati xaan ndia.

Jesuu jànda'a ra iin ra kù'vi jà'a kue'e tà'yu

(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

⁴⁰ Iin kivi chāa iin ma ra ndo'o kue'e tà'yu nuu ndaa Jesuu. Ta ikan chūnandi chíto ra nuu ra. Ta rakan te'en nāka'an ra chí'in Jesuu:

—¿Jandova'a ma kue'e ndo'i tuva kũuniun! —kāti ra.

⁴¹ Tajan kũnda'vini Jesuu ra ta te'en nāka'an ra chí'in ra:

—Kũuni janda'i ñun —kāti Jesuu.

Tajan jànanani ra nda'a' ra ra. Ta ndā'a ra. ⁴² Yakan va ma ora ikani ndā'a ra. Ta nāa ma kue'e ikan ñii ra. ⁴³ Tajan nduva'a kuii chūndayu'u Jesuu ra. Takan kũu tajan tāchi ndio ra ra na ku'un ra, va ji'na te'en nāka'an ra chí'in ra:

⁴⁴ —¿Nuu nī'in na, na kàtitu'un naja kua jà'un ña ndā'un! Ji'na kuii nuu sutu iyo veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén, jana'un ñun, ikan nakoto ra ti cha ndā'un. Ta ikan jan sokóun iin kiti nuu sutu kuenda Ndioo, ti kua ikan kāti tutu Ndioo ña taa Moisés taji'na. Ti takan iyo yi ña ja'a yo, ikan na koto tandi'i ñivi ña cha ndā'un —kāti Jesuu.

⁴⁵ Tajan kēe ndio ra kuà'an ra, va tūvi nī jachi'in ra ña kà'an Jesuu. Ti kàtitu'un ra yi nuu tandi'i ñivi ña kua janda'a ra ra. Yakan va na kua koo Jesuu tichi ñuu, ti kíndoo ra tichi ku'u taxiin nuu tūvi ndoyo ñivi. Va vaji takan jà'a ra ninii nànduku na ra.

Jesuu jànda'a ra iin ra kũyutun

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

2 ^{1,2} Takan kũu ta ora cha yā'a yatin kivi, tajan chāa ndiko Jesuu ñuu Capernaum. Ta ora chíto ma ñivi ña chāa ndiko ra tichi iin ve'e ndaa ma ñuu ikan, ta ikan kũti'vi kua'a' ñivi ma tichi ve'e nuu ndaa ra, ña ni yuve'e kũta'an ga na kuiin na. Ta ikan kícha'a ra jàna'a ra tu'un Ndioo nuu na. ³ Takan kũu ta chāa kumi ta'an ndra ndiso iin ra kũyutun chí'in ti'va. ⁴ Ta tava kũu kí'vi ndra yuve'e nuu ndaa Jesuu, jà'a ña ya'a kua'a' ñivi ka'iin tichi yi. Yakan va ndāa ndra chata ve'e, ta nūna ndra ita'vini kua kũu januu ndra ma ra ku'vi nuu ndaa Jesuu tichi ve'e. Yakan va ora cha nūna ndra yi, tajan jànuu ndra ma ra kũyutun tichi ti'va, nda nuu ndaa Jesuu. ⁵ Ta ora ndē'e Jesuu ña ya'a chíniun ndra ña jà'a ra. Yakan va te'en kícha'a kà'an ra chí'in ra kũyutun: —Yo'o se'yu vitin cha jànai kuatiun. —Takan kāti Jesuu chí'in ra kũyutun.

⁶Takan kũu ta ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ka'iin ikan, te'en nàkanini ndra cha'a' ña kã'an Jesuu te'en: ⁷“¿Ta naja jà'a ra'ya ña kà'an ra takan? Ma tu'un kã'an ra iin ña kini kũu yi kuenda Ndioo. ¿A tüvi chĩto ra, ti uvaa Ndioo kũu ra kũu janaa kuati ñivi? Ta tüvi kũu ja'a inga nda ndian nikuuni yi.” Takan chà'nini ndra. ⁸Va Jesuu numini chĩto ra ña chà'nini ndra takan. Yakan va te'en chĩkatu'un Jesuu nuu ndra:

—¿Ta naja vã'a' chà'nini ndo? ⁹Tu ka'in chi'in ra ku'vi, cha jãnai ma kuati ra, ta töve nde'e ndo tuva ndicha ña ni kuu ña kà'in. Va tu ka'in chi'in ra: “¿Ndeta, ta natuvi-un ti'vaun, ta ku'un ve'un!” Ta nde'e ndisaa ndo ti ndicha iyo ndatui. ¹⁰Va vitin ni jana'i nuu ndo, ti kũu jana'i kuati ñivi ñuñivi i'ya. Yakan va ni koto ndo, ti yu'u kũu ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, ta iyo ndatui. —Takan kãti ra chi'in ma ndra jàkua'a tutu Ndioo.

Ta te'en nãka'an tuku Jesuu chi'in ma ra kũyutun:

¹¹—Chi'in yo'o kã'in ña ndetaun ta natuviun ti'vaun ta ku'un ve'un —kãti Jesuu chi'in ra kũyutun.

¹²Ora kã'an Jesuu te'en, ta ma ra ku'vi niku, numini ndẽta ra, ta nãturi ra ti'va ra, ta kãe ra ma tichi ve'e, ta kuà'an ra. Yakan va ndẽ'e chi'in tinuu na, kãe ra kuà'an ra. Takan kũu ta ora ndẽ'e na ña jã'a Jesuu te'en, ta ndava kuà'an tati na. Ta kĩcha'a na jàka'nu na Ndioo. Ta te'en kĩcha'a na kà'an ndio na:

—¿Nĩ'iin cha'a' takã'an nde'e ndi iin ra ya'a iyo ndatu ña jà'a te'en!

Jesuu kàna ra ra nàni Leví

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

¹³Ta ora yã'a ña kũu takan ta kãe ndiko Jesuu kuà'an ra yu'u lakuna. Ta ikan kũti'vi na nuu ndaa ra, ta ikan kĩcha'a ra jàna'a ra tu'un Ndioo nuu na. ¹⁴Takan kũu ta ora yã'a ra chi'in na, ta ndẽ'e ra Leví, ra kũu se'e Alfeu ña nãndi ra nãka'an ra xu'un' nuu ñivi kuenda ma ñu'u' ñuu ka'nu Roma. Tajan kĩcha'a kà'an Jesuu chi'in ra:

—¿Ndakoo tiñu jà'un chi'ña ta kichiun chatai! —kãti ra.

Ta ikan Leví numini ndãkoo ra ma tiñu jà'a ra ta tãndikun ra kuà'an ra chata Jesuu.

¹⁵Takan kũu ta Jesuu chã'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra, chãkujama ndra ve'e Leví. Ta ikan juuni ka'iin inga ndra nãka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, ta inga ndra kini xini chàchi ndra chi'in Jesuu ndia. Takan kũu ña nduva'a kuu kua'a' ñivi ndikun chata Jesuu chi'in ndra tatur na.

¹⁶Ta ora ndẽ'e ndra jàkua'a tutu Ndioo chi'in ndra fariseu ña chàchi Jesuu chi'in ndisaa ma ñivi jà'a kuati ikan, ta te'en kĩcha'a ndra chĩkatu'un ndra nuu ndra jàkua'a chi'in Jesuu:

—¿Ta naja chàchi ma matru ndo chi'in ma ndian nãka'an xu'un' ta chi'in ndian jà'a kuati? —Takan kãti ndra nuu ndra.

¹⁷Ta ikan Jesuu chĩni ra ma ña kà'an ndra. Ta te'en nãka'an ndio ra nuu ndra:

—¿A tüvi chĩto ndo ti ma ndian iyo va'a, tüvi chĩniñu'u na ma ndra chĩto tatan? Ndian ku'vini kũu ndian chĩniñu'u yi. Ta yu'u ti tüvi vachĩ kuenda ma ndian tüvi

chĩniñu'u yu'u takua kũu ndian iyo va'a. Yu'u vachĩ, va kuenda ndian chĩniñu'u yu'u takua kũu ndian iyo kuati —kãti Jesuu.

Chĩkatu'un ndra nuu Jesuu, naja tüvi ndita yu'u ma ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

¹⁸Iin ora ndita yu'u ma ndra chàkunuu chata Xuva ra jàkunduta, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ndra fariseu. Ta ikan ndẽ'e inga ñivi ña ndita yu'u ndisaa ndrakan. Tajan kãe ndra kuàndakatu'un ndra nuu Jesuu. Ta te'en chĩkatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta naja ndita yu'u ma ndra chàkuu chata Xuva chi'in ndra chàkuu chata ndra fariseu? ¿Ta ma ndra jàkua'a chi'un, naja töve ndita yu'u ndra ndia? —Takan kãti ndra chi'in Jesuu.

¹⁹Ta te'en nãka'an Jesuu nuu na:

—Chi'in ma tu'un i'ya ni jana'i nuu ndo naja töve ndita yu'u ndra vitin. ¿A kũu ndita yu'u iin ra ni tanda'a chi'in ñivi ra ora juuni ndaa ra chi'in vi? ¿Na kũu yi! Ti tu juuni ndaa ma ra tãnda'a, na kũu ja'a na kundaa na ña ndita yu'u na. Ti tandi'i na chisii na ora ikan. ²⁰Va ora cha kuà'an ra, tajan kũu kundita yu'u na —kãti Jesuu.

Nuu jàna'a Jesuu ti kũu jandiki ta'an yo tu'un cha'nu chi'in tu'un chaa kà'an ra vitin

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

²¹Ta te'en nãka'an tuku Jesuu:

—Nĩ'iin na kũu nataa na iin ja'ma cha'nu chi'in ita'vi ja'ma chaa, ti ma ja'ma chaa nãndii yi ta jãnaaka yi ma ja'ma cha'nu. Yakan va kã'vi ga nãkaa yi jã'a ma ja'ma chaa. ²²Ta juuni kũu kuiin ma takuii vinu, ña jãkuiya na tichi tia'a ñii cha'nu, tuva vinu chaa kũu ra'. Ti ma vinu ikan, jàka'ndi ra' ma tia'a ñii cha'nu, ta chàti ra', ta nãkaa ma ñii ikan ndia. Yakan va va'a ga ti'o ma takuii vinu chaa tichi iin tia'a ñii chaa —kãti Jesuu.

Kĩndaa ndra jàkua'a chi'in Jesuu trigu iin kivi nindeo

(Mt. 12:18; Lc. 6:1-5)

²³Iin kivi ña nindee ñivi judíu chàkunuu Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nuu kãa kua'a' trigu. Takan kũu ta ikan kĩcha'a ndra jàkuun nda'a' ndra ma trigu. ²⁴Ta te'en kĩcha'a chĩkatu'un ma ndra fariseu nuu Jesuu, ti kũuni ndra tisokuati ndra Jesuu:

—¿Yo'o xaa! ¿Ta naja jà'a ma ndra jàkua'a chi'un iin ña tüvi iyo yi ña jà'a yo ma kivi nindeo?

²⁵Ta te'en nãka'an Jesuu chi'in ndra:

—¿A tüvi chàku'uni ndo ña jã'a ma racha'nu David, ora ya'a chãñu soko ra chi'in ndra meru ra? ²⁶Ta ma tiempu ikan ti ma ra sutu nãni Abiatar kũu ma ra chànda tiñu veñu'u ikan. Tajan kĩ'vi ndio David tichi veñu'u ikan, ta ikan jan chãchi ndio ra ma paan íi kuenda Ndioo. Ta rakan juuni chã'a ra ma paan ikan nuu tandi'i ma ndra chàkuu chata ra. Ta ma paan ikan, ti na vã'a kachi nda ndian nikuuni yi, ti kuenda ma ndra sutu kũu yi. —Takan kãti Jesuu.

²⁷Takan kũu ta te'en nãka'an tuku Jesuu:

—Racha'nu Ndioo ji'na jā'a ra ma ñivi. Tajan jā'a ra ma kivi nindeo. Yakan va kuenda Ndioo, tiaga ka'nu ma ñivi kua ma kivi nindeo. ²⁸ Ta nda yu'u ra se'e ñivi tāchi Ndioo, juuni iyo ndatui ma kivi nindeo —kāti Jesuu chi'in ndra.

Iin ra kūyutun nda'a'

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

3 Iin ora kī'vi tuku Jesuu tichi veñu'u ñivi judíu. Ta ikan ndaa iin ra kūyutun nda'a'. ² Ta ma ñivi ikan jā'a na kuenda tu jànda'a Jesuu ñivi ku'vi vaji ma kivi nindeo kùu yi. Takan iyo yi ña kumi na Jesuu ta kùu ni'i na nda cha'a' tìso kuati na ra. ³ Ta te'en kà'an ndio ma Jesuu chi'in ma ra kūyutun nda'a':

—;Ndeta ta kundaun ma'ñu i'ya!

⁴ Tajan te'en chikatu'un ndio ra nuu ma ndian ka'iin ikan:

—¿Nayi kùu ja'a yo ma kivi nindeo, kùuni ndo? ¿A jà'a yo ña va'a, a ña vā'a'? ¿A tiá va'a ña jàkakú yo na, a nde'enio ña kuvi na? —kāti Jesuu.

Va ma ñivi ka'iin tichi veñu'u ikan, tüvi nī ka'an na ña kà'an ra. ⁵ Takan kùu ta Jesuu iin ndē'e xaani ra nuu na ña ya'a nda'vi kùuni ra ti tüvi tās'o'o na ña kà'an ra. Ta tüvi kùnda'vini ma ndian chiniñu'u ra ndē'e na ra. Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra kūyutun nda'a':

—;Janakee nda'un! —kāti ra.

Tajan jānakee ndio ma ra ku'vi nda'a' ra. Ta ora ikani ndā'a yí. ⁶ Ta kēe ndio ma ndra fariseu tichi veñu'u ñivi judíu, ta kuà'an ndio ndra nuu ka'iin ndra chàkuu cha-ta racha'nu Herode, ña ni natu'un ta'an ndra naja kua ja'a ndra ta kùu ni'i ndra kua ka'ni ndra Jesuu.

Kùti'vi kua'a' ñivi nuu ndaa Jesuu yu'u lakuna

⁷ Ta Jesuu kuà'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nda yu'u lakuna chi'in kua'a' ñivi ñu'u' Galilea. ⁸ Ta ikan juuni kua'a' ñivi kēe ndio na kuànde'e na nuu ndaa Jesuu ora chito na ña jà'a ra ña va'a. Takan kùu ta chāa ma ndian ñu'u' Judea chi'in ndian ñuu Jerusalén, chi'in ndian ñuu Idumea, ndian iyo iti' kàna nikandii yuta Jordán, ndian ñu'u' ñuu Tiro, chi'in ndian ñu'u' ñuu Sidón ndia. Ndicha ña chāa nduva'a kuii kua'a' ñivi nuu ndaa Jesuu. ⁹ Yakan va ndākoo Jesuu tiñu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra na yati koo ndra chi'in iin lancha ta jà-atin ndra run yu'u lakuna, ikan na jachika ra ra nuu na. ¹⁰ Takan iyo yi ña ja'a ndra koto chakoyo kua'a' na nuu ndaa ra. Ti tandi'i ndian ku'vi kùuni na ke'e na ra, ti chito na ti ya'a kua'a' ñivi ku'vi jànda'a ra.

¹¹ Ta ma tati xaan ora ndē'e na ra, ta chūnandi chiti na nuu ra, ta kīcha'a na kànachaa na te'en:

—;Yo'o kùu ma ra Se'e Ndioo! —kāti ma tati xaan ikan chi'in ra.

¹² Va xaan va'a kīcha'a kà'an Jesuu nuu na, ña na kà'an na takan chi'in ra nuu ka'iin ñivi.

Jesuu kàchín ra ndi uchi uvi ndra tatun ra

(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³ Takan kùu ta ora yā'a ña kùu takan, tajan ndāa Jesuu iin yuku. Ta ikan kàna ra ma ndian va'a tiá kùuni ra. Ora kùti'vi ndra nuu ndaa ra ¹⁴ ta ikan kàchin ra uchi uvi ta'an ndra kuenda ña kakuu ndra chi'in ra ña kà'an ndra ma tu'un va'a Ndioo. Ti ndra'ya kùu ndra ni kuu tatun ra. ¹⁵ Ta chā'a Jesuu ndatu ndra kuenda ña tàva ndra tati xaan ndiso ñivi ku'vi. ¹⁶ Ta ma ndi uchi uvi ma ndra kàchin ra nàni ndra te'en: Simón, ra jākunani Jesuu, Petu'. ¹⁷ Ta uvi ndra se'e Zebedeu, iin ra nàni Jandiau chi'in ra yani ra, Xuva. Ndrakan jākunani Jesuu ndra Boanerges ña kùuni yi ka'an yi ndra xaan takua xaan nda'yu savi ora kùun ra. ¹⁸ Ta inga tuku ra nàni André chi'in Lipe chi'in Tolo chi'in Mate chi'in Tomás, ta Jandiau ra se'e Alfeu. Ta juuni kàchin Jesuu Tadeu chi'in Simón, ra kùuni kuati chi'in ñivi ñuu ka'nu Roma. ¹⁹ Ta ra nuu ndi'i nia, va kùu Juda Iscariote, ra ni xikoña'a Jesuu tiá iti' nuu.

Kāti ñivi ti chi'in ndatu kui'na jànda'a Jesuu ma ñivi ku'vi

(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23; 12:10)

²⁰ Takan kùu ta kēta iin kivi, ña kī'vi tuku Jesuu iin ve'e. Ta ikan inga cha'a' juuni kùti'vi kua'a' ñivi. Ña nī kuu kachi ra ni chi'in ndra jàkua'a chi'in ra jà'a na. ²¹ Ta ora chīto ma ñivi Jesuu ña jà'a ra ta chàki'in na ra ti xini ra tivi ña jà'a ra takan, kùuni na.

²² Takan kùu ta juuni ma ndra jàkua'a tutu Ndioo ndra kēe ñuu Jerusalén, chāa ndra nuu ndaa Jesuu. Ta te'en kà'an ndra chi'in ma ñivi ikan:

—;Juu, ma kui'na kùxini chā'a ndatu nuu ra'ya, ti chi'in ndatu yakán', tàva ra ma tati xaan ndiso ñivi. —Takan kà'an ndra chata Jesuu.

²³ Ta ikan numini kàna Jesuu ndra. Ta kīcha'a kà'an ra iin ku'va chi'in ndra.

—;Na kùu tava ma kui'na juuni maa yi! ²⁴ Tatu iin ñuu kànita'an chi'in juuni maa yi, na kùndee yi kua'a' tiempu. ²⁵ Tatu iyo iin yo kànita'an chi'in juuni ñivi na, na kùndee na kua'a' tiempu ndia. ²⁶ Yakan va tu ma kui'na kànita'an yi chi'in juuni maa yi, juuni kùndee na ndia. Ta ikan kùu nuu ndi'i nuu na.

²⁷ 'Yakan va nī'iin yo kùu ki'vi iin ve'e ra ya'a iyo ñandee ta kuika, ta sù'u yo ña iyo nuu ra. Na kùu ja'a yo yi tu tüvi ku'ni ji'na yo ra. Yakan va tu ku'ni ji'na yo ra, tajan kùu su'u yo ma ña iyo ra.

²⁸ 'Va yu'u kāti ndicha kuii nuu ndo ti ma Ndioo ya'a ka'nu ra. Ta jānaa ra kuati ma ñivi ta ndisaa ña kini kà'an na. ²⁹ Va ndian kāti'ini chata Tati Í Ndioo ndiakan tūva janaa Ndioo kuati na. Yakan va endee koo kuati ikan chi'in na ndisaa tiempu.

³⁰ Ña'a kätitu'un Jesuu nuu ndra, ti tìsokuati ndra ra ña jànda'a ra ndian ku'vi chi'in ndatu kui'na.

Chàa ma'á Jesuu chi'in ndra yani ra ta ñivi ta'an ra nuu ndaa ra jàna'a ra
(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹ Takan kũu tajan chāa ma'á Jesuu chi'in ndra yani ra chi'in ña ta'an ra ve'e nuu ndaa ra. Va k̄ndoo vi nuke'eni. Ta ikan kà'an vi chi'in iin ra ndaa ma nuu ka'iin kua'a' ñivi yuve'eni, na kuka'an ra chi'in Jesuu.

³² Ta ikan jan chāa ma ra kuàka'an chi'in Jesuu nuu ndaa ra chi'in kua'a' ñivi. Ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in Jesuu:

—Nuke'e ndaa ma'un chi'in ndra yaniun ta ñivi ta'un, ña nànduku vi ñun.

³³ Va te'en nāka'an ra ña chikatu'un ra nuu na:

—¿Yo kùu ma'i chi'in ma yanì ta ndian ta'in?, kùuni ndo.

³⁴ Ta ikan jan kīcha'a ndè'e ndicha ndio ra ma ndian ka'iin xiin ra. Ta te'en nāka'an tuku ra chi'in na:

—¡Na kuni va'a ndo ña ni ka'in chi'in ndo! ³⁵ Yakan va ma ndian jà'a ña kùuni Ndioo, ndiakan kùu ma yanì chi'in ta'in chi'in ma ma'i —kàti Jesuu.

Iin ku'va ña jàkuuni Jesuu kà'an ra nuu ñivi chata iin ra tàchi

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

4 Takan kũu ta kīcha'a jàna'a tuku Jesuu inga cha'a' ma yu'u lakuna. Ta tava nduva'a kuui kua'a' ñivi kùti'vi nuu ndaa ra, yakan va ndāa Jesuu tichi iin lan-cha ña ndaa yatini ma yu'u lakuna ikan. Tajan nda tichi run chūnandi ndio ra kà'an ra chi'in na. Ta ma ñivi ikan ti yu'u lakunani k̄ndoo na chini na ma ña kà'an ra. ² Ta ikan jan kīcha'a ra jàna'a ra kua'a' nakuyi nuu na chi'in ku'va, ikan na kutunini na ña kùuni ra ka'an ra.

Yakan va te'en kīcha'a ra kà'an ra ma ku'va nuu na:

³ —¡Taso'o ndo ña ni ka'in! —kàti Jesuu. —Ìyo iin ra tàchi. Ta rakan ti ora chāa ra nuu ñu'u' ra, ⁴ ta kīcha'a ra tàchi ra. Ta tia ma chiti kōyo yi tichi iti'. Ta ndè'e ma saa yi. Ta nūu ndrì nuu kàndoyo yi. Ta chāchi ndi'i ndrì yi. ⁵ Ta inga ita'vi yi kōyo yi tañu yuu. Ta ikan, ti nuuni yoso ma ñu'u', ti maaaa yuu ndōyo nda ninuu. Yakan va ma chiti kōyo tañu yuu numini kāna yi, ti tūvi kunu indii ma chiti. ⁶ Takan kũu ta ora ñuka'ñu ndií, nduva'a kuui xii yi, ti tūvi nì'i yi ndanu kivi yo'o yi. Yakan va nātii yi. ⁷ Ta inga ita'vi ma chiti chīta yi tañu ku'u. Ta ma ku'u ikan numini chā'nu yi, ta jāvati yi nuu yi. Ta nī kūa kua'nu yi. Yakan va tūva nī kuu jatiñu yi. ⁸ Ta tia yi, va kōyo nuu va'a ñu'u'. Yakan va kāna yi, ta chā'nu va'a yi. Ta kēta kua'a' va'a chiti nuu yi. Ìyo yoko ña kēta oko uchi chiti nuu iin yi. Ta iyo ña kēta uni xiko chiti nuu. Ta inga yoko ña chā'a iin cientu chiti.

Yakan kũu ma ku'va kàti Jesuu nuu na.

⁹ Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—¡Yakan va na taso'o ndisaa ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo!

Nuu jākoto Jesuu ñivi nda cha'a' jàna'a ra ma ku'va nuu na

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Takan kũu ta ora k̄ndoo ma'iin Jesuu chi'in ndi uchi uvi ndra jākua'a chi'in ra, ta inga ndra ka'iin xiin ra. Ta te'en kīcha'a chikatu'un ndra nuu Jesuu:

—¡Na katitu'un nuu ndi, nayi kùuni ma ku'va ikan ka'an yi! Vati töve kùtunini ndi ma tu'un kā'un —kàti ndra.

¹¹ Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Nuu ndyo'o, chā'a Ndioo ña koto ndo tu'un xe'e ña iyo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu. Yakan va chà'a ra ña nākoto ma ndian jākoo tiñu nuu ra ma tu'un xe'e ikan. Va ma ndian tūvi chìnuni ña kà'in, nuu ndiakan va chi'in maaaa ku'vani ni ka'in yi chi'in na. ¹² Ta ma ñivi ikan ti vaji ndè'e na, va tūvi ndichin nuu na. Ta vaji chini na, va tūvi kùtunini na ma tu'un kà'in. Yakan va kũu ndikoni'i ndiko na chi'in Ndioo. Ta töve ni janaa ra kuati na ndia. —Takan kàtitu'un Jesuu nuu ndra.

Jesuu jàna'a ra naja kua kùuni ma ku'va ikan ka'an yi cha'a' ma ra tàchi chiti

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³ Takan kũu ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—¿Tu tūvi kùtunini ndo ma ku'va i'ya, naja kua kùu kutunini ndo inga ku'va ni ka'in, tuva takan? ¹⁴ Ti ma ra tàchi chiti, indukuni kùu ra takua kùu ma ra jàna'a tu'un Ndioo. ¹⁵ Vati iyo ma ndian kàa takua kàa ma chiti kōyo tichi iti'. Chini va'a na ma tu'un Ndioo, va ora ña cha chini na yi, tajan vāchi ndio ma kui'na ka'nu. Ta yakán' jànaa ma tu'un va'a Ndioo ña cha iyo anima i'iin ma ñivi ikan. ¹⁶ Ta inga na kàa na takua kàa ma chiti ña kōyo tañu yuu. Ta ndiakan kùu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo. Yakan va ora ndāki'in na yi, ndava chisii na ti ndāki'in na yi chi'in ndisaa anima na.

¹⁷ Yakan va ndiakan kàa na takua kàa ma chiti tàchio ña tūvi kunu indii yo'o jà'a ma yuu. Ta ndiakan kùu na takua kùu ma chiti ikan. Ti töve nì'i yi nuu ku'un yo'o yi. Yakan va ma ñivi ikan, tūvi chūndaa va'a na. Ta chìnuni na ma tu'un Ndioo tia kivini. Ta vāchi ndio ma ndian jàndoto kuati nuu na, cha'a' ma tu'un Ndioo. Tajan ndè'e ndio na tundo'o. Ta na kūa koo va'a na chi'in ma tu'un Ndioo. Yakan va ndākoo ndio na yi. ¹⁸ Ta inga na kàa na takua kàa chiti ña kōyo tañu ku'u. Ndiakan kùu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo. ¹⁹ Va chitu'un na tíá cha'a' ma ndatiñu ña nì'i na ñuñivi i'ya. Ta juuni ya'a kùuni na nde'e na ma xu'un' ña na jandakuu kuika yi na. Ta yakan kùu yi ña jànda'viña'a yi na. Ta yūvi yakan nī kuu yi, ti kùuni na inga nakuyi koo nuu na. Ta takan kùu yi chi'in ma chiti tàchio, ora kāna yi nuu vati. Töve kùu jatiñu yi. Yakan va takan kùu ma ñivi ikan, ti tūvi chàa ma tu'un Ndioo nda anima na. ²⁰ Ìyo inga ma ñivi ña chini na ma tu'un va'a Ndioo. Ta chìnuni na ña kà'an yi chi'in ndisaa anima na. Ndiakan kùu na takua kùu ma chiti ña tàchi iin nuu ñu'u' va'a. Ta iin ñivi ikan kùu na takua kùu ma trigu ña chā'a oko uchi ta'an chiti. Ta

inga tuku yi chā'a uni xiko chiti. Ta inga na kùu na takua kùu ma ña chā'a iin cientu chiti —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va ña jàkuuni ra kà'an ra cha'a' ñu'ú kandil
(Lc. 8:16-18)

²¹ Takan kùu ta te'en nāka'an tuku Jesuu inga ku'va nuu ma ñivi:

—¿A va'a tu kutaa xe'o iin kandil tichi iin kisi ñu'u', a iin xuu chito, kùuni ndo? ;Na kùu yi! Ti tu tüvi tàkaa sukun yo yi, na kùu ndo ndichin nuu yo jā'a yi. ²² Vati na kùu tixe'o nī'iin ña jā'a yo, ti tiá kivi ni koto ndisaa ñivi ma ña tixe'o. Ta juuni na kùu ka'an yo nī'iin tu'un xe'e kua'a' tiempu, ti ni chaa iin kivi ña ni koto kachin ndisaa ñivi yi ndia.

²³ Yakan va te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—;Na taso'o va'a ndo ña ni ka'in chi'in ndo, tuva iyo chinituni ndo!

²⁴ Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in na:

—;Na ja'a ndo kuenda nuu ndo ma tu'un ña kà'in nuu ndo! ;Na kuni va'a ndo yi ta jachi'in ndo yi ora tindee ndo inga ñivi, ta takan Ndioo ni ja'a ra chi'in ndo, ta ni ku'va ra ña kutuni ndo tiá kua'a' yi! ²⁵ Yakan va tu ja'a va'a ndo ma tiñu Ndioo, ni tindee ra ndo tiá kua'a'. Va tu tüvi jatiñu ndo kuenda Ndioo, ni kindaa ra ma tiñu jā'a ndo, vaji töva kua'a' yi —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va chata naja kua cha'nu chiti tàchi ñivi

²⁶ Takan kùu ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Indukuni kùu ma nuu chà'nda Ndioo tiñu kua iin chiti tàchi iin ratàchi. ²⁷ Ti ma chiti ikan kàna yi ta chà'nu yi, vaji kixi ra a ndito ra. Yakan va rakan tüvi chito ra naja kua jā'a yi ña chà'nu yi. ²⁸ Ti ma chiti ikan, juuni ma ñu'u' jā'a ña kàna yi. Va ji'na kēta ma punta yi, tajan kēta ma yoko yi. ²⁹ Ta ora cha nātii ndio ma yoko yi, tajan kindaa ndio yo ma chiti ikan. Ta chàchi ndio yo yi —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va chata chiti yukú mostaza
(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

³⁰ Takan kùu ta te'en nāka'an tuku Jesuu ndia:

—¿Nda chi'in induku ma nuu chà'nda Ndioo tiñu?, kùuni ndo. ¿A nda chi'in kùu jando induku yo yi? ³¹⁻³² Ti ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni yi chi'in ma chiti mostaza ña tàchi yo. Ti vali yi va chà'nu yi tiá kua inga tuku yukú. Ña chi'in soko na'nu yi, nda saa kùu ja'a ri taka ri nuu vati soko run —kàti Jesuu.

Nuu chàtiñu Jesuu ma ku'va jàna'a ra
(Mt. 13:34-35)

³³ Yakan va chi'in tu'un i'ya jàna'a Jesuu ma tu'un Ndioo chi'in kua'a' ku'va, ña cha kà'an ra i'ya. Yakan va Jesuu jàna'a ra nuu na, nda kati kutunini na tu'un kà'an ra. ³⁴ Va nī'iin tu'un tüvi kà'an ra, tu tüvi kà'an ra yi chi'in ku'va. Va ma ndra jàkua'a chi'in ra jàna'a ra naja

kua kùuni ma ku'va ikan kà'an kachin yi nuu ndra inga ora.

Jākutaxin Jesuu tati chi'in takuui lakuna
(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵ Takan kùu ta ora kuaa ma kivi ikan, tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra:

—;Na ko'o inga chiyo lakuna! —kàti Jesuu chi'in ndra.

³⁶ Tajan ndàkoo ndio ndra ma ñivi ikan yu'u lakuna, ta kuà'an ndio ndra chi'in Jesuu juuni tichi lancha nuu indii ndra chi'in ra. Ta ikan juuni tåndikun inga lancha ndàka ta'an chi'in ndra kuà'an run chata ma lancha ndra ndia. ³⁷ Ta ora cha kàcha'an ndio ndra nuu lakuna, ta kōyo ndio savi tati chata ndra. Ta ikan kīcha'a kī'vi ndio takuui ikan tichi ma lancha. ³⁸ Takan kùu ta tīin ñuma'na Jesuu, ta nduva'a kuui kixi ra kàndii ra iti' xuu lancha chi'in chala ra. Tajan jåndakoo ndio ndra ra, ta te'en kīcha'a kà'an ndra chi'in ra:

—Matru, ¿a tüvi ndè'un, ti chani ka'a yo? —kàti ndra chi'in Jesuu.

³⁹ Ta ikan jan ndēta ndio Jesuu, ta te'en kīcha'a kà'an ndio ra chi'in ma savi tati.

—;Na kutaxin ndo! —kàti ra. Tajan kūtaxin ndio ma savi tati chi'in ma takuui lakuna.

⁴⁰ Tajan te'en nāka'an ndio ma Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿Ta naja ya'a ndasii ndo? ¿A takà'an chinuni ndo tu'un Ndioo ña jā'a ndo takan? —kàti Jesuu.

⁴¹ Takan kùu ta ndrakan nduva'a kuui yū'vi ndra, ta kīcha'a ndra chikatu'un ta'an ndra:

—¿Nda ra kùu ra'ya, ña nda savi tati ta lakuna jàchi'in ña kà'an ra? —kàti ndra ña nàtu'un ta'an maa ndra.

Iin ra ndiso tati xaan ñu'u' Gerasa
(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

5 Takan kùu tajan kēta chiyo ndio Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra inga chiyo yu'u lakuna. Ta ikan kàndii iin ñu'u' nàni Gerasa. ² Ta ora nūu ndio Jesuu tichi lancha, ta ikan tū'va iin ra ndiso tati xaan nuu ra. Ta rakan ti já kēe ra nuu iyo ra kamajandu, ³ ti ikan iyo ra. Ta nī'iin na kùu tiin na ra, ni chi'in kadena kùu ku'ni na ra. ⁴ Yakan va jin kua'a' cha'a' cha chū'ni na nda'a' ra chi'in cha'a ra chi'in kadena, va endee ndi'i yi jàche'e ra. Yakan va nī'iin na kùndee na ra. ⁵ Ta ndisaa tiempu chàkunuu ra ora ndichin ta ora naa, iti' yuku taxiin nuu tüvi ñivi. Ta juuni chàkunuu ra iti' kamajandu, ña endee ndà'yu ra chàkuu ra ikan. Ta endee kàni maa ra ra chata yuu. ⁶ Takan kùu ta ora ndē'e ndio ra ña chika ga vāchi Jesuu, ta endee kàndakunu ra kuàta'an ndio ra nuu vāchi ra. Ta ora chāa ndio ra nuu ndaa Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra. ⁷ Ta te'en kīcha'a ndio ra kà-nachaa ra nuu Jesuu:

—¿Nayi kùuniun ja'un chi'in, yo'o Jesuu, Se'e Ndioo ra iyo andivi? ;Chi'in sivi Ndioo, chikain ñamani nuun ña na kī'viun chi'in! —Takan kàti yi chi'in Jesuu.

⁸ Kà'an yi takan chi'in Jesuu, vati ji'na ra nāka'an te'en nuu yi:

—Yo'o tati xaan, na keun tichi kuñu ra'ya! —kàti Jesuu chi'in yi.

⁹Takan kũu ta te'en chĩkatu'un ndiko Jesuu nuu yi:

—¿Naja nàniun? —kàti Jesuu.

Ta te'en nàka'an yi:

—Nàni ndi Legion, ti kua'a' tati xaan kũu ndi ña iyo ndi tichi kuñu ra'ya —kàti yi.

¹⁰Takan kũu ta ma tati ikan chĩkan yi nuu Jesuu ña na tãva ra yi ma tichi ñuu ikan. ¹¹Ta tava ndē'e yi ña yatini xiin ma yuku ndaa ikan, ka'iin kua'a' kini ña kàchika ndri chàchi ndri ku'u kàa ikan. ¹²Yakan va ma tati xaan te'en chikan yi nuu Jesuu:

—¡Na ja'un tia ñamani nuu ndi, ña tachiun ndi na ki'vi ndi tichi kuñu ma kini kàchika ikan! —kàti yi.

¹³—Va'ani tuva takan kũuni ndo —kàti Jesuu chi'in yi.

Tajan kēe ndio yi kuñu ma ra'ii ikan, ta kuà'an yi. Tajan kī'vi yi ma kuñu ndri. Takan kũu ta ma kini kàchika ikan, ti uvi mii ta'an ndri kũu ndri. Ta ora kī'vi ndio na tichi kuñu ndri, tajan kàndakunu ndio ndri kuà'an ndri. Ta kàchita ndri iin xa'va ña iyo yu'u lakuna. Ta ikan kã'a ndri tichi lakuna ta chĩ'í ndri.

¹⁴Ta ma ndra kũmi ma kini endee chĩnu ndra kuà'an ndra ora ndē'e ndra ma ña jã'a chi'in ndri. Yakan va ora chãa ndra ma ñuu ta kĩcha'a ndra nàtu'un ndra ña tã'an ma kini chi'in tandi'i ñivi iyo kuariya ta chi'in ñivi iyo ñuu ndia. Takan kũu ta kēe ndio na kuànde'e na nuu kàchita ndri. Ta ora ndē'e na ndri, tajan ndĩkoni'i ndiko na nuu ndaa Jesuu. ¹⁵Ta ora kũyatin ndio na nuu ndaa Jesuu, ta ikan ndē'e ndio na ma ra tìvi xini niku. Ña cha ñu'u ndio ra ja'ma nàndi ra. Va tũva jã'a ra takua jã'a ra ora ndiso ra tati xaan niku. Ta ndava kuà'an tati na ora ndē'e na ña cha ndòva'a ra. ¹⁶Takan kũu ta ma ñivi ña ndē'e kua tã'an ma ra ndiso tati xaan chi'in ña tã'an ma kini, kĩcha'a na nàtu'un na yi chi'in inga ñivi ña kũu. ¹⁷Takan kũu tajan kĩcha'a ma ñivi ñuu kà'an na nuu Jesuu na kee ra ku'un ra ma ñu'u' ikan.

¹⁸Takan kũu ta ora ndãa ndiko Jesuu tichi lancha, ta nduva'a kuui jãnini ma ra ndiso tati xaan niku Jesuu, ña kũuni ra ku'un ra chi'in ra. ¹⁹Va Jesuu tũvi nĩ cha'a ra ku'un ra chi'in ra. Ta te'en kĩcha'a kà'an ra chi'in ra:

—¡Kindoo yo'o, xaa! ¡Ta kuà'an ve'un nuu iyo ñiviun! ¡Ta katitu'un nuu vi, ndisaa ña jã'a Racha'nu Ndioo chito'un chi'un, ta naja kua kũnda'vini ra ñiun ña jãnda'a ra ñiun! —kàti Jesuu.

—Va'ani tuva takan —kàti ra chi'in Jesuu.

²⁰Tajan kuà'an ndio ra. Ta kĩcha'a kàtitu'un ra nuu ndisaa ñivi ñuu Decápolis ña jãndova'a Jesuu ra. Ta ndisaa ñivi ikan ndava yu'vi na, ña kà'an ra takan chi'in na.

Ña se'e Jairo ta ña kè'e ja'ma Jesuu

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

²¹Takan kũu ta ora ndĩkoni'i ndiko Jesuu ma inga chiyo lakuna chi'in lancha. Tajan ma ora ikani kua'a' ñivi kũti'vi nuu ndaa ra yu'u lakuna. ²²Takan kũu tajan chãa ndio iin ra vika ndiso tiñu veñu'u ñivi judíu ña nàni Jairo. Ta ora ndē'e ra Jesuu numini chũnandi chiti

ra nuu ra. ²³Ta ikan nduva'a kuui chĩkan ra ñamani nuu Jesuu. Ta te'en nàka'an ra chi'in Jesuu:

—¡Chani kuvi ma ñavali se'í! ¡Yakan va ko'o ta janani-un nda'un chata ña! ¡Íkan na nda'a va'a ña ta koo ndikoan! —Takan kàti ra chi'in Jesuu.

Ta te'en nàka'an Jesuu chi'in ra:

—¡Na ko'o, tuva takan! —kàti ra chi'in ra.

²⁴Ta ikan jan kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ra. Ta ikan juuni tãndikun kua'a' ñivi kuà'an na chata ndra ña ndava tituu ta'an na. ²⁵Ta tañu ma ñivi kàcha'an ikan, kuà'an iin ña cha iyo uchi uvi kuiya ña ku'vian jã'a nian. ²⁶Ta nduva'a kuui cha ndē'an tundo'o nda'a' ndra chĩto jã'a tatan. Ta tũvi ndòva'a ña, vaji jãnaa ña ndisaa xu'un' kumian. Java vi'aga ka'vi kũunian jã'a yi. ²⁷Yakan va ora chĩnian ña kà'an Jesuu, ta tãndikun ndioan kuà'an ña. Ta ikan jãyatin ndioan ña iti' chata ra. Tajan jãnanian nda'a' ña ja'ma ra. ²⁸Ta te'en kĩcha'a ña chànian: "¡Jitu ja'mani ra na ke'o, ta chi'in yakani kuu nda'a yo," kũunian, ña chànian. ²⁹Ta ikan jan kēe ndioan ma ja'ma ra, ta ma ora ikani kũtaxin ma niian. Ta ndã'a ña. ³⁰Takan kũu ta ikan tũvini Jesuu ña kēe ita'vi ndatu ndiso ra. Tajan ndĩkoni'i ra nde'e ra nuu ma ñivi. Ta te'en chĩkatu'un ra nuu na:

—¿Yo kē'e ja'mai nda che'e? —kàti ra.

³¹Ta te'en nàka'an ndio ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Matru, ¿a tũvi nde'un, ti ya'a kua'a' ñivi titu ta'an xi-un? ¿Ta chĩkatu'un gaun ña yo kē'e ñiun? —kàti ndra chi'in ra.

³²Tajan chĩkonuu ndio Jesuu ndē'e ra ma ndian ka'lin xiin ra, va ti kũuni ra nde'e ra yo kũu ma ña kē'e ja'ma ra. ³³Yakan va ma yakan ndava yũ'vian ña kã'an ra, ti cha chĩtoan ña tã'an ña ora kē'an ma ja'ma ra. Ta ikan jan chãa ndioan nuu ra, ta chũnandi chitian. Ta kàtian ndisaa ña tã'an ña nuu ra. ³⁴Ta te'en nàka'an ndio Jesuu chi'an:

—Yo'o se'yu, ¡cha kuu ku'un vitin! Ti cha ndã'un jã'a ña chĩnuniun.

³⁵Takan kũu ta juuni takã'an chinu kà'an Jesuu nuan, ora chãa inga ma ndra iyo ve'e ma ra vika ndiso tiñu veñu'u ñivi judíu. Ta te'en kĩcha'a kà'an ndra nuu tatã ñavali ikan:

—Cha chĩ'í ma ña se'un. ¿Yakan va nda kuenda ña jãkenaa ka'un tiempu ra? —Takan kàti ndra chi'in ra.

³⁶Takan kũu ta ora chĩni Jesuu ña kà'an ndra takan chi'in Jairo, tajan te'en kĩcha'a nàka'an Jesuu chi'in ra:

—¡Na yũ'viun! ¡Na chinuniun ma ña jã'í! —kàti Jesuu chi'in ma ra vika veñu'u ñivi judíu.

³⁷Ta ikan jan kēe Jesuu kuà'an ra chi'in Petu', Jandiau ta Xuva, ra yani Jandiau. Ta tiã ma ñivi tũvi nĩ cha'a ra ña ku'un na chi'in ndra. ³⁸Takan kũu ta ora chãa ndra ve'e ma ra vika veñu'u ñivi judíu. Ta ikan ndē'e Jesuu ña ya'a kuvaa ñivi ka'lin ikan, ña kàchaku na. ³⁹Ta ikan jan kī'vi Jesuu tichi ve'e chi'in ndra kuà'an chi'in ra. Ta te'en nàka'an ndio Jesuu:

—¿Ta naja ya'a kàchaku ndo? Ta ma ñavali ikan tũvi nĩ chi'an, ti kixinian —kàti Jesuu.

⁴⁰Ta ma ñivi ikan java chakú ndaani na ña kà'an ra. Va te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in ma ñivi, na kee na

nuke'e. Tajan kī'vi ndio ra chi'in ma ndi uni ndra chāa chi'in ra, chi'in tatá ña ta ma'á ña nuu kàndian. ⁴¹ Tajan tīin ndio Jesuu nda'a' ña ta te'en nāka'an ra chi'an:

—¡Talita kum! —Tu'un i'ya te'en kùuni yi ka'an yi: Chi'un kà'in yo'o, xi'i. ¡Na ndetaun! —kàti ra chi'an.

⁴² Ta ma ora ikani ndēta ña, ta numini kīcha'a ña chàkunuan. Ta yakan ti já uchi uvi kuiya ña. Ta ora ndē'e ma ñivi ña nāndoto ndikoan, ndava yū'vi na. ⁴³ Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—¡Na kà'an ndo ña já'i nuu nī'iin ñivi! —kàti Jesuu.

Tajan kīcha'a kà'an ndio ra chi'in ma ñivi ikan na ku'va vi ña kachian.

Chàa Jesuu ñuu Nazaret

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

6 Takan kūu tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nda ñuu ra.

² Ta ora chāa ndio ma kivi nindeo, tajan kīcha'a Jesuu jàna'a ra tichi veñu'u ñivi judíu. Ta ma ñivi ikan, ti ya'a ndē'e ndaa na Jesuu ora chíni na ña kà'an ra. Yakan va te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿Ndanu kútu'va ra ña kà'an ra? ¿Ta ndanu táva ra ma ña chító ra chi'in ma ndatu ra? ³ ¿A yūvi rakan kùu ra se'e Ndiya, ra jàtiñu chi'in vitu, niku? Chító yo ti yani ra kùu Jandiau, ta Kusé, ta Juda chi'in Simón. Ta juuni i'ya iyo ma ñivi ta'an ra ndia. —Takan kàti na ña nà-tu'un ta'an na.

Yakan va nī jachi'in na ña kà'an Jesuu. ⁴ Ta te'en nāka'an ndiko Jesuu chi'in na:

—Taku ra kà'an kuenda Ndioo nda ni kùuni jaka'nu na ra, va juuni ma ñuu nuu chā'nu ra, tūvi yo kùuni nde'e ra, ni ma ñivi ra ndia —kàti Jesuu.

⁵ Yakan va nī kuu ja'a Jesuu kua'a' tiñu ndatu ikan, ti ya'a xaani na ndē'e na ra. Ma ña já'a ra, kūu ña jundii ra nda'a' ra chata tia ma ndian ku'vi, ta ndā'a na jà'a yi.

⁶ Takan kūu ta ya'a nākanini ra ña tūvi chìnuni ma ñivi ñuu ra ña jà'a ra. Ta ikan jan kēe ndio ra kuàjana'a ra ñuu iyo yatini ma ikan.

Tàchi Jesuu ndra jàkua'a chi'in ra, na kukatitu'un ndra tu'un va'a Ndioo

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

Takan kūu ta Jesuu chàkunuu ndio ra jàna'a ra nuu iyo ñuu kuati iyo yatini. ⁷ Ta ikan jan kāna ndio Jesuu ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra. Ti ni tachi ra ndra kuenda uvi ndra, ti ni ku'va ra ndatu ra nuu ndra. Ta ni tachi ra ndra ña kujanda'a ndra ñivi ndiso tati xaan.

⁸ Va jì'na te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Tūvi kunaa ndo nī'iin nakuyi tichi iti' kuà'an ndo, ni yunu, ni xita', ni xu'un'. Kūu kunaa ndo, va iin yutun vatuni, ⁹ ta kundii cha'a ndo ndichan ni. Ta juuni na kūu ku'un toto ndo ja'ma ndia. ¹⁰ Ta ora kī'vi ndo ve'e iin ñivi, na koo ndo ma ikan nda kati keta ora ku'un ndo inga ñuu. ¹¹ Vatu chaa ndo ve'e iin ñivi, ta tūvi jàchi'in na ma ña kà'an ndo, ta tūvi taso'o na yi, tiá va'a tu numini kee ndo ma ñuu ikan, ta ku'un ndo inga ñuu. Ta na jakisi ndo yuyaka ka'in ndichan ndo, ikan nakoto na, ti töve ni nī'i na ñamani Ndioo, ti töve nī

jachi'in na ma tu'un Ndioo ña kàtitu'un ndo nuu na.

—Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹² Takan kūu tajan kēe ndio ndra jàkua'a chi'in Jesuu kàcha'an ndra ña kuàkatitu'un ndra nuu ma ñivi na ndikoni'i ndiko na chi'in ma Racha'nu Ndioo. ¹³ Ta juuni táva ndra kua'a' tati xaan ndiso ñivi. Ta chi'in cete jà'í ndra xini ma ndian ku'vi, ta ndōva'a na.

Nuu chí'í Xuva ra jàkunduta

(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴ Takan kūu tajan chíto ndio ma Rey Herode ña jà'a Jesuu. Ta ndisaa ña jà'a ra chítakuati ndio yi ma ñuu ikan. Yakan va te'en nāka'an ndio Rey Herode:

—¡Ndicha kuu ña rakan kùu Xuva Tita! Ta nāndoto ndiko ra tañu ñivi ndií. Yakan jànda'a kua'a' ñivi chi'in ndatu ra. —Takan kàti ma Rey Herode.

¹⁵ Ta iyo inga tuku ndian kà'an te'en:

—¡Rakan kùu Elía, ra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo taji'na! —kàti na.

Ta iyo inga ndian kà'an te'en:

—¡Rakan kùu ra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo, takua kà'an ndra chíyo taji'na!

¹⁶ Yakan va ora chíni Rey Herode ña kà'an na takan, ta te'en kīcha'a kà'an ra:

—¡Ndicha kuu ña rakan kùu Xuva, ña tächí ña chāka'nda ndra xini ra! ¡Va vitin juu ra kùu ra ña nāndoto ndiko ra! —Takan kàti Rey Herode.

¹⁷ Ti cha'a' ña nàni Herodías tí'i ma Rey Herode Xuva Tita tichi vekaa. Takan kūu ta ora cha tí'i ndra ra tichi vekaa, taján chū'ni ndio ndra ra chí'in kadena. Ta ma ña nàni Herodías juuan chūndaka ra nàni Lipe niku, ra yani Rey Herode. Ta vitin cha sū'u Rey Herode ña nuu ra yani ra, ta tända'a ndiko ra chí'an. ¹⁸ Ti te'en kà'an Xuva chí'in Herode ora takā'an tí'i ra ra tichi vekaa:

—Iin kuati kùu yi tu ndakaun ñasi'i ma ra yaniun. —Takan kàti Xuva.

¹⁹ Yakan va cha'a' yakan kùu yi, ña xaani Herodías ndē'an Xuva. Yakan va kùunian ka'nian ra. Va nī kuu yi.

²⁰ Ti Rey Herode yū'vi ra nde'e ra Xuva, ti chíto ra ti iin ra ndaa ta va'a kùu ra nuu Ndioo. Yakan va kùmi va'a Herode ma Xuva, ti koto kī'vi Herodías nuu indii ra, ta ka'nian ra. Yakan va ora kàtitu'un Xuva ma tu'un Ndioo nuu Rey Herode, chàta'ani ra ma ña kà'an yi, va tūvi jàchi'in ra yi. ²¹ Takan kūu ta chāa iin kivi ña ndē'e ndio ma Herodías naja kua ja'a ña, ña ni ka'nian Xuva. Ti ma kivi ikan kùu yi ña chínu Rey Herode kuiya ra. Taján já'a ndio ra iin viko ka'nu. Taján jāinvitaa ra tandi'i ndra vetiñu iyo ñuu ra, chí'in ndra capitán chà'nda tiñu nuu jandaru, ta inga ndra cha'nu iyo ñu'u' Galilea ndia.

²² Takan kūu ña kī'vi ña se'e Herodías nuu jà'a ndra viko. Ta kīcha'a ña tàcha'a ña nde'e ndra. Ta ma Rey Herode chí'in ndra ka'in chí'in ra nduva'a kuu chàta'ani ndra kua tàcha'a ña. Ta te'en kīcha'a kà'an ndio Rey Herode chí'an:

—Ku'vai tu'un nuun, ña na ndakaun nayi kùuni maun nui, ta ku'vai yi nuun —kàti ra.

²³ Takan kūu ta nda uvi cha'a' chā'a tuku ra tu'un nuun ña na ndakan ña nayi kùuni maa ña nuu ra, vaji ja-

va ma ñu'u' ñuu nuu chà'nda ra tiñu, ku'va ra yi nuan, kàti ra. ²⁴ Va yakan tüvi nī ka'an ña ma ña kã'an ra chi'an. Takan kũu tajan kēan chāndakatu'an nuu ma'á ña. Ta te'en nāka'an ña nuu ma ma'á ña:

—¿Nayi ndakai nuu ra vitin?, kùuniun, yo'o ma'á —kàtian.

Ta te'en nāka'an ndio ma ma'á ña chi'an:

—¿Na ndakaun xini Xuva ra jàkunduta nuu ra! —kàtian.

²⁵ Tajan numini kēan kuà'an ña nuu nāndi Rey Herode. Ta te'en kīcha'a kà'an ña chi'in ra:

—Kùunĵ ña ni vitini ku'vaun xini Xuva ra jàkunduta iin tichi ko'o nui —kàtian chi'in ra.

²⁶ Ta ora chíni ra ña kà'an ña takan, nduva'a kuii nda'vi kùuni ra. Va tava cha chíni ma ndra ka'iin xiin ra ña chā'a ra tu'un nuan, yakan va ño yi ña ja'a ra ma ña chíkan ña nuu ra. ²⁷ Yakan va tachi ndio ra iin jandaru ña kuka'nda ra sukun Xuva nuu indii ra tichi vekaa.

²⁸ Takan kũu tajan kēe ndio ma jandaru kuà'an ra nuu indii Xuva vekaa. Ta ora chāa ndio ra nuu indii ra, ta chā'nda ra sukun ra chi'in machiti. Tajan chāndaka ndio ra yi iin nuu ko'o nuu ña tivaa ikan. Ta yakan chāndaka ña yi nuu ma'á ña.

²⁹ Takan kũu ta ora chíto ma ndra jàkua'a chi'in Xuva ña chí'í ra, tajan chāki'in ndra ma ñunda'yu ra. Ta chākuchi ndra yi. Takan tā'an Xuva ra jàkunduta.

Jesuu chà'a ra ña kachi u'un mii ñivi

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰ Takan kũu ta ora yā'a ña kũu takan, tajan kũti'vi ma ndra tatun Jesuu chi'in ra. Ta kãtitu'un ndra nuu ra ndisaa ña jā'a ndra, ta ña jāna'a ndra nuu ra ndia. ³¹ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—¿Na'a ndo! ¿Nako'o iin nuu taxiin nuu tüvi ñivi! Ta ikan nindeo ita'vi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Takan kàti Jesuu chi'in ndra, ti nduva'a kuii chàkoyo kua'a' ñivi nuu ndaa ra chi'in ndra tatun ra, ña nī kuyati ra kachi ra chi'in ndra jà'a na. ³² Yakan va kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ndra tatun ra tichi lancha iin nuu tàxiin. ³³ Va tava kua'a' na ndē'e na nuu kuà'an ndra. Ta nàkoto na ti Jesuu kũu ra ña kuà'an ra chi'in ndra tatun ra tichi lancha. Tajan ndisaa ndio ma ñivi kandakunu na kuà'an na nuu ni chaa ndra. Ta jì'na ga na chāa, tajan chāa ndra. ³⁴ Takan kũu ta ora nũu Jesuu ma lancha, ta ndē'e ra ña ka'iin kua'a' ñivi. Ta kũnda'vini ra na, ti ka'iin na takua ka'iin iin mvechala ña tüvi chito'o. Tajan kīcha'a jàna'a ra kua'a' tu'un Ndioo nuu na. ³⁵ Ta ora cha kua ini, tajan chāa ndio ndra jàkua'a chi'in ra nuu ra. Ta te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Cha ini kũu yi vitin. Ta i'ya ti iin nuu tàxiin kũu yi.

³⁶ Yakan va, ¿a va'a tu jandutáun ma ñivi, ta na ku'un na nuu ni' na jàta na ña kachi na? —Takan kàti ndra jàkua'a chi'in ra nuu ra.

³⁷ Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¿Maa ndo na ku'va ndo ña kachi na! —kàti Jesuu.

Ta te'en nāka'an ndra nuu ra:

—¿Ta naja ja'a ndi, ta ni' ndi xu'un' ña jata ndi ma paan, tu tüvi yi? —kàti ndra.

³⁸ Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—¿Kuànde'e ndo, nde'o naja ta'an paan ño nuu ndo! —kàti Jesuu.

Ta ora chānde'e ndio ndra nuu ka'iin yi, ta te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—U'un paan, ta uvini tiaka' indii —kàti ndra.

³⁹ Takan kũu tajan tachi Jesuu ma ndra jàkua'a chi'in ra na ka'an ndra chi'in na, na kuiin ta tia ta tia na nuu ita yuta' ikan. ⁴⁰ Tajan chākuiin na kuenda iin cientu ta kuenda uvi xiko uchi na. ⁴¹ Ta ikan jan kī'in ndio Jesuu ma ndi u'un paan ta ndi uvi ta'an tiaka'. Tajan ndē'e ra iti' andivi, ta te'en kà'an ra chi'in Ndioo:

—Ta'vindioun Ndioo. Ti chā'un ma paan ta tiaka' nuu ndi —kàti Jesuu.

Tajan jãkuati ra ma paan chi'in tiaka'. Ta chā'a ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra na nata'vi ndra yi nuu na.

⁴² Takan kũu ta chāchi ndisaa na nda kati chitu va'a tichi na. ⁴³ Ta uchi uvi ga tuka kũu yi ña chàkoso yi ora chínu chàchi na. ⁴⁴ Yakan va ma ndra chā'a Jesuu ña chàchi, u'un mii ta'an ndra kũu ndra.

Chika Jesuu nuu takuui

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:15-21)

⁴⁵ Takan kũu ta ora yā'a ña kũu takan, tajan tachi ndio Jesuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, na ndaa ndra tichi lancha. Ta jì'na ndra na keta chiyo ndra ñuu Betsaida.

Ta rakan, juuni yanga ndōo ga ra kà'an ra chi'in ñivi ña ni ku'un ra. ⁴⁶ Ta ora cha ndī'i na ndūta, tajan ndāa ndio Jesuu iin yuku ña kuàka'an ra chi'in Ndioo.

⁴⁷ Takan kũu ta ora cha kuna'a, ma lancha ikan cha kēta run nda java lakuna chi'in ndra. Ta Jesuu ti juuni ndaa ra yu'u lakuna nuu ndākoo ndra ra. ⁴⁸ Ikan ndaa Jesuu ora ndē'e ra ña nduva'a kuii cha chitatu ndra ña jàkunu ndra run chi'in yutun xa'nda nuu. Ti vaji ni' jà'a ndra ña nakunu run, va töve chika nda'a' ndra ti ya'a ni' chàkin ma tati. Yakan va ño yi a kaa uni na'ani ora kēe Jesuu ña chika ra kuà'an ra nuu takuui iti' kuà'an ndra. ⁴⁹ Takan kũu ta ora ndē'e ndra ña chika Jesuu vachi ra nuu takuui xiin lancha ndra, ta kùuni ndra ña iin ni'na kũu yi ña chika yi vachi yi niku. Ta iin kuvaani ndra ña nduva'a kuii yū'vi ndra. ⁵⁰ Vati tandi' ndra ndē'e ndra yi, yakan va yū'vi ndra. Ta ikan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—¿Na yū'vi ndo!, ti mai kù. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

⁵¹ Ta ikan jan jãyatin ndio ra ra nuu ka'iin ndra tichi lancha. Tajan ndāa ndio ra tichi run. Ta ma ora ikani kũtaxin ma tati ña chàkin yi. Ta ndrakan ndava kuà'an anima ndra ña jā'a yi takan ora chāa Jesuu. ⁵² Vati takā'an kuu kutunini ndra ma ndatu jā'a Jesuu chi'in paan. Ta ni takā'an nakoto va'a ndra nda chi'in ndatu kũu yi ña jā'a ra yi.

Jànda'a Jesuu ñivi ku'vi iyo ñuu Genesaret

(Mt. 14:34-36)

⁵³ Takan kũu ta ora cha kēta chiyo ndio ndra ma ñu'u' Genesaret. Ta ikan chū'ni ndio ndra ma lancha ndra yu'u lakuna. ⁵⁴ Ta ikan jan nũu ndio ndra run. Ta numi-

ni nākoto ma ñivi ra, ti Jesuu kùu ra. ⁵⁵ Takan kùu ta ora ndē'e ndio ma ñivi ña chāa ndio Jesuu ikan, ta nuni kàtitu'un na nuu tandi'i ma ñivi ìyo ñu'u' ikan. Tajan kīcha'a ndio na chāndaka na ndian ku'vi chi'in ti'va nuu chīto na nuu ndaa Jesuu. ⁵⁶ Yakan va nda nikuuni nuu chà'an Jesuu, a ñuu kuati a ñuu na'nu a tichi ku'u, ikan jātu'va na ma ndian ku'vi yu'u kai a nuya'vi nuu chàkunuu ra. Ta chàkan na ñamani nuu Jesuu na ku'va ra ke'e ma ndian ku'vi, jin tu ja'mani ra. Ta ndisaa ma ndian kē'e ja'ma ra, ndà'a na jà'a ndatu ra.

Kàtitu'un Jesuu nda ña kùu ma ña jàndokini ma ñivi
(Mt. 15:1-20)

7 Iti' ñuu Jerusalén kīchi ndra fariseu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo. Ta ikan jan jākuyatin ndio ndra ndra nuu ndaa Jesuu. ² Ta ndrakan ora ndē'e ndra ña jà'a ndra jàkua'a chi'in Jesuu ña kàchachi ndra, va tūvi nākata ji'na ndra nda'a' ndra. Yakan va kà'an ndra cha-ta ndra jàkua'a chi'in Jesuu, ti tūvi ndoo nda'a' ndra takua ìyo ma costumbre ñivi judú. ³ Ti ndian fariseu chi'in ndian judú, jà'a na ma ña jà'a ma ndian chīyo taji'na. Ta ndiakan ti tūvi kuu kachi na tu takā'an ndoo nda'a' na. ⁴ Ta ora kīchaa na ña chà'an na nuya'vi, na kuu kachi na, tu takā'an nakata na nda'a' na ndia. Ta juuni ìyo inga costumbre ña jà'a na ndia, takua jà'a na, ña nākata na yachin, kasitu, kisi, chi'in yuvi. ⁵ Yakan va te'en kīcha'a chikatu'un ndra fariseu chi'in inga ndra jàkua'a tutu Ndioo nuu Jesuu:

—¿Naja tūvi jà'a ndra jàkua'a chi'un ma costumbre jà'a ndian chīyo taji'na? Ña tūvi nākata ji'na ndra nda'a' ndra ta kachi ndra —kàti ndra nuu Jesuu.

⁶ Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Ña ndicha kùu ña kà'an ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nàni Isaíá kuenda ndo. Ti tūvi jà'a ndo ma ña kà'an ndo. Ta Isaíá ti te'en kà'an ra, niku:

Ma ñivi jàka'nu Ndioo jàka'nu na ra chi'in tu'un kà'ani na, va tūvi jàka'nu na ra chi'in anima na.

⁷ Ta tūvi nda kuenda kùu yi ña jàka'nu na Ndioo.

Ti ma tu'un ña jàka'nu na Ndioo, tu'un kà'an ñivini kùu yi.

Ta ma ñivi ikan kà'an na, ti tu'un Ndioo kùu yi. Takan kà'an ra Isaíá chīyo taji'na. ⁸ Ti ndyo'o, ndàkoo ndo ma ña kà'an Ndioo ña jà'a ndo, ta jà'a ndo ma tu'un jàna'a ñivini.

⁹ Takan kùu ta te'en nāka'an tuku Jesuu nuu ndra ndia:

—Ya'a ga chìnuni ndo ma costumbre ña jà'a juuni maa ndo. Va ma tu'un Ndioo töve jàchi'in ndo yi, ¹⁰ ti te'en kàti Moisés taji'na: “¿Na jàka'nu ma tatáun chi'in ma'un!” “Tatu kanduva'un tatáun, a ma'un, ta ka'ndaun kuenda ña kuviun jà'a inga ñivi”, kàti Moisés. ¹¹ Va ndyo'o ti te'en kà'an ndo: “Na vā'a tu iin ra'ii kùuni ra tindee ra tatá ra chi'in ma'á ra.” Ta rakan ti te'en kà'an ra nuu vi: “¿Na kùu ga tindei ndo! Ti cha tava siin ndisaa ña ìyo nui ña ni sokói yi nuu Ndioo.” Takan kàti ra nuu tatá ra chi'in ma'á ra. ¹² Ta juuni kà'an ndo, ti yo kà'an te'en vitin, tūva ìyoni na tindee na tatá na chi'in

ma'á na. Takan kùuni ndo. ¹³ Va yu'u kà'in chi'in ndo, ti kua ikan jà'a ndo ña jàchiyo ndo tu'un Ndioo. Ti kùuni ndo ja'a ndo ma costumbre maa ndo. Ta juuni ma yakan jàya'a ndo yi nda nuu ñivi ndo ndia. Ta juuni ìyo inga tuku ña jà'a ndo ndia. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra fariseu ta ndra jàkua'a tutu Ndioo.

¹⁴ Takan kùu tajan kàna tuku Jesuu ñivi nuu ndaa ra. Ta te'en nāka'an ra chi'in na:

—¿Taso'o va'a ndisaa ndo ña ni ka'in chi'in ndo! ¿Ta na kutunini ndo yi ndia! ¹⁵ Nī'iin ña chàchi ñivi tūvi jàkini yi anima na chi'in chinituni na. Va ña kēe chinituni na kùu ma ña jàkini na. ¹⁶ ¿Yakan va tuva ìyo chinituni ndo na kuni ndo! —kàti Jesuu.

¹⁷ Takan kùu ta ora chīnu kà'an Jesuu takan, ta kēe ndio ra kuà'an ra nuu ìyo ve'e ña kindoo ra. Tajan kī'vi ra ma tichi ve'e chi'in ndra jàkua'a chi'in ra. Tajan te'en kīcha'a ndio ndra chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Nayi kùuni ma ña jàna'un nuu ma ñivi kà'an yi? —kàti ndra.

¹⁸ Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¿A juuni ya'a ndava xini ndo ña tūvi kùtunini ndo ña kà'in? ¿A tūvi chito ndo, ti ndisaa ña chàchi ñivi tūvi jàkini yi chinituni na? ¹⁹ Ti tūvi chà'a yi nda chinituni na. Chà'a yi va nda nuu chitini na. Tajan tava na yi ora chàti na —kàti ra.

Yakan va chi'in tu'un i'ya kùuni ra ka'an ra, ña ndisaa ma ña chàchio, va'a yi. ²⁰ Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—Ndicha ti ña jàkini chinituni na, va kùu yi ma ña kēe chinituni na. ²¹ Ti tichi chinituni na kēe ma ña kini chàniini na. Ti kùuni na ki'vi na chi'in ñivi ña'a' takā'an tanda'a. Ta juuni chi'in chinituni na, kùuni na su'u na, ta kùuni na ka'ni na ñivi. ²² Ta juuni kùuni na ki'vi na chi'in iin ña'a cha ìyo ii, ta ña'a chi'in ra'ii cha ìyo ñasi'i ndia. Ta ya'a kùuni na kukuika na. Ta kùuni na jati'ini na, ta kùuni na janda'viña'a na, ta chàta'ani na ja'a na kuati nuu nde'e tandi'i ñivi. Ta ndiakan, na tūva jaña na ña jà'a na yi. Ta xaani na ndē'e na inga ñivi cha'a' ña ìyo nuu na. Tajan kà'an ndio na chata ñivi. Ta jàka'nu na juuni maa na. Ta jà'a na ma ña kùuni maa na jà'a na. ²³ Ndisaa yakan ña kini kēe chinituni na kùu yi. Ta yakan kùu yi ña jàkinini yi anima na.

Iin ña kīchi inga ñuu chìnunian tu'un Jesuu
(Mt. 15:21-28)

²⁴ Takan kùu ta ora chīnu kà'an Jesuu takan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Tiro ta Sidón. Ta ora chāa ra ñuu ikan, tajan kī'vi ra iin tichi ve'e. Ti kùuni ra ña koto nī'iin na ña chāa ra. Va nī kuu kundii xe'e ra, ²⁵⁻²⁶ ti nuni chīto iin ña'a kīchi iti' ñu'u' Sirofenicia ña cha chāa Jesuu. Ta yakan ti yūvi ña judú kùan. Ta ìyo iin ña se'an ña ndiso tati xaan kindoo ve'an. Yakan va, ma'á yakan chà'an ña nuu indii Jesuu. Ta chūnandi chitian nuu ra. Ta kīcha'a chàkan ña ñamani nuu Jesuu na tava ra tati xaan ndiso ñase'an kindoo ve'an. ²⁷ Ta te'en nāka'an ndio Jesuu ña jàkuuni ra kà'an ra nuan:

—¿Ji'na kuatun, na tindee ji'nai ñivi se'e Ndioo ìyo ñuu Israel! Ti na kùu namaa yo ña chàchi na nuu na, ta

ku'va yo yi kachi ina. —Takan kàti Jesuu ti yüvi ñivi ñuu Israel kùan.

²⁸ Ta te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Ndicha ña kà'un yo'o Racha'nu, va nda ma ina chàchi ri che'e chità xuu mesa jà'a ma ndiakwati —kàt-ian.

²⁹ Ta ora chīnu kà'an ña takan, ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'an:

—Ya'a va'a nāka'un. Cha kùu ku'un ve'un, ti cha kēe tati xaan ndiso ma ña se'un. —Takan kàti Jesuu chi'an.

Tajan kēe ndioan kuà'an ña ve'an. ³⁰ Takan kūu ta ora chāa ña ve'an, ta ikan nāta'an ña ñase'an, ña kàndian nuu chito, ña cha kēe ma tati xaan kuñuan.

Jesuu jànda'a ra iin ra ñi'i ta so'o

³¹ Takan kūu tajan kēe ndiko Jesuu ma ñuu Tiro. Ta ikan yā'a ra ñuu Sidón. Ta juuni yā'a ra kua'a' ñuu kuati ñyo ñu'u' Decápolis. Ta ikan jan chāa ndio ra ma lakuna nàni Galilea. ³² Takan kūu ta ora chāa ra yu'u lakuna ikan, ta chāndaka na iin ra so'o ta ñi'i nuu ndaa Jesuu. Tajan chīkan na iin ñamani nuu Jesuu na janani ra nda'a' ra chata ma ra so'o, ikan na nda'a' ra. ³³ Tajan tīin Jesuu nda'a' ra, ta kuà'an ra chi'in ra iin nuu tüvi nde'e ñivi. Ta ikan tī'i ra xini nda'a' ra tichi so'o ma ra so'o. Tajan tīvisii Jesuu xini nda'a' ra ta jānani ra yi nuu yaa ma ra so'o. ³⁴ Tajan ndē'e Jesuu iti' andivi. Ta tāxini ra. Ta te'en nāka'an ra chi'in ma ra so'o:

—¡Efata! —ña kùuni yi kà'an yi: ¡Na nuna yi!, chi'in tu'un kà'an Jesuu.

³⁵ Takan kūu ta juuni ora ikani, nūna so'o ma raso'o. Ta ndā'a yaa ra ndia. Ta kùu naka'an ra. ³⁶ Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ñivi ikan:

—¡Na kàtitu'un ndo ña jà'i nuu inga ñivi! —kàti ra.

Va ma ñivi ikan, ti tüvi nī jachi'in na ña kà'an ra. Ti vi'a kàtitu'un na ña jà'a ra nuu inga ñivi. ³⁷ Takan kūu ta ndava yū'vi maania na ña jà'a ra takan. Ta te'en kīcha'a na kà'an na:

—Ndisaa ña jà'a ra'ya, va'a yi. Ti nda ndian so'o chini jà'a ra, ta nda ndian ñi'i, kùu naka'an na jà'a ra —kàti na.

Jesuu chà'a ra ña chàchi kumi mii ñivi

(Mt. 15:32-39)

8 Takan kūu ta inga kivi kūti'vi kua'a' tuku ñivi. Ta tūkuia nda'a na ña kachi na. Ta yakan va kāna Jesuu ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in ndra:

² —Ndava u'vi animai kùuni ña nde'i ñivi i'ya, ti cha kēta uni kivi iyo na chi'in. Ta vitin tüva ña kachi na.

³ Tatu tachī na ña na ku'un na ve'e na, ña kua takā'an kachi na, kunaa na tichi iti', najaka. Ti ñyo ñivi kīchi chika. —Takan kàti Jesuu.

⁴ Ta ma ndra jàkua'a chi'in ra te'en nāka'an ndra:

—¿Naja kua ja'a yo ta kùu ni'o ña kachi na iin nuu taxiin tüvi ñivi? —kàti ndra.

⁵ Ta te'en kīcha'a chikatu'un tuku Jesuu nuu ndra:

—¿Naja paan nda'a ndo?

—¡Uchani yi! —kàti ndra.

⁶ Tajan kīcha'a nāka'an Jesuu:

—¡Na ka'an ndo chi'in na na kunandi na nuu ñu'u'!

Tajan kī'in ndio ra ndi ucha ta'an ma paan. Ta kà'an ra chi'in Ndioo chi'in yi na ja'í ra yi. Tajan chā'nda java ra ndisaa yi. Tajan chā'a ra yi nuu ndra jàkua'a chi'in ra na ku'va ndra yi kachi ñivi. ⁷ Ta juuni ndā'a ndra uvi uni tia tiaka' ndia. Ta juuni kī'in Jesuu ndri, ta kà'an ra chi'in Ndioo na ja'í ra ndri. Tajan chā'a ra ndri nuu ndra jàkua'a chi'in ra na nata'vi ndra ndri nuu ma ñivi.

⁸ Takan kūu ta ma ñivi ikan chàchi na nda kati chitu va'a tichi na. Ta jākutua na ucha ga tuka chi'in ña chàkoso. ⁹ Yakan va ma ndian chàchi cha yatin kumi mii ta'an ñivi kùu na. Tajan tāchi ndio Jesuu na, na ku'un na ve'e na. ¹⁰ Takan kūu tajan ndāa ndio Jesuu tichi lancha chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ña kàcha'an ndra iti' ñu'u' Dalmanuta.

Ndra fariseu chikan ndra nuu Jesuu na ja'a ra iin ndatu nuu ndra

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

¹¹ Takan kūu tajan chāa ndra fariseu nuu ndaa Jesuu. Ta kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra chi'in ra, nde'o tu takan kùu ni'i ndra kua tisokuati ndra ra. Yakan va chīkan ndra na ja'a Jesuu iin ndatu nuu ndra, nde'o tu ndicha ña vāchi ra kuenda Ndioo. ¹² Takan kūu ta ora kà'an ndra takan tajan tàxiin kīndoo Jesuu, ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ndra:

—¿Naja chikan ma ñivi iyo vitin ña jà'i iin ndatu, na nde'e na? Va yu'u kà'in ña ni'iin cha'a' tüvi ni nde'e na ni'iin ndatu —kàti Jesuu.

¹³ Takan kūu tajan ndākoo Jesuu ma ñivi ikan yu'u lakuna, ta ndāa ra tichi lancha chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ña kuà'an ndra inga chiyo lakuna.

Kàti Jesuu ti ma tu'un jàna'a fariseu kùu yi takua kùu ma yuchan iya

(Mt. 16:5-12)

¹⁴ Takan kūu ta ora cha kàcha'an ndra inga chiyo lakuna, ta nāani ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kùnda'a ndra ña kachi ndra. Ta uvanuu ni ma paan indii tichi lancha. ¹⁵ Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¡Ja'a va'a ndo kuenda ma yuchan iya ndra fariseu, ta yuchan iya Herode ndia! —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁶ Ta ma ndra jàkua'a chi'in ra nàtu'un ta'an ndra, ti tüvi naa ndra tiá paan. ¹⁷ Takan kūu ta numini nakùuni Jesuu ña nàtu'un ndra. Ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja kà'an ndo ña tüvi nàa ndo paan? ¿A takā'an kuii kutunini ndo ña tüvi chà'a ndo kuenda? ¿A ya'a ndasii chinituni ndo ña kà'an ndo takan? ¹⁸ Ndicha kuii ti ñyo tinuu ndo. Va tüvi nde'e ndo ña kūu. Ta juuni ñyo so'o ndo, va tüvi chini va'a ndo. ¿A tüvi chàku'uni ndo? ¹⁹ Ora nāta'vi u'un ta'ani paan kuenda u'un mii ñivi, ¿ta naja ta'an tuka chitu chàkoso ndaki'in ndo? —kàti Jesuu.

Ta te'en nāka'an ndra:

—Uchi uvi ta'an yi.

²⁰ —Ta ora nāta'vī ucha ta'an paan kuenda kumi mii ñivi, ¿ta naja ta'an tuka chitu chàkoso ndāki'in ndo?

Ta te'en nāka'an ndra:

—Ucha ta'an yi.

²¹ Ta te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—¿Ta naja takā'an kutunini ndo ña Ndioo tāchi yu'u? Ti ma tu'un kātītu'in nuu ndo töve kùuni yi ka'an yi cha'a' paan ña chàcho. —Takan kāti Jesuu chi'in ndra.

Jànda'a Jesuu iin ra kuaá ñuu Betsaida

²² Takan kūu tajan chāa ndio ndra ma ñuu Betsaida. Ta ikan ndàka na iin ra kuaá. Chāa na nuu ndaa Jesuu na janda'a ra ra. ²³ Takan kūu tajan tīin ndio Jesuu nda'a' ma ra kuaá, ta ndàka ra ra kuà'an ra nda yu'u ñuu. Ta ikan jātīi Jesuu tinuu ma ra kuaá chi'in takuui yu'u ra. Ta jūndīi Jesuu nda'a' ra chata tinuu ra. Ta chīkatu'un ra nuu ra tu kùu nde'e ra iin nakuyi. ²⁴ Ta kīcha'a kà'an ma ra kuaá te'en:

—Ndè'i, ña ma ñivi kàa na takua kàa iin yutun kàndani —kāti ra.

²⁵ Yakan va ma Jesuu jūndīi ndiko ra nda'a' ra chata tinuu ma ra kuaá. Tajan nānde'e kachin va'a ndio ra. Takan kūu ña ndā'a ma tinuu ra, ña kùu nde'e kachin va'a ra ndisaa nakuyi. ²⁶ Yakan va ora chīnu jànda'a Jesuu ra, tajan tāchi ndio ra ra, na ku'un ra ve'e ra. Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—¡Na kīchi gaun ma ñuu i'ya! —kāti Jesuu chi'in ra.

Kātītu'un kachin Petu', ti Jesuu kùu ra Cristu

(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

²⁷ Takan kūu ta ora chīnu jà'a Jesuu ña'a, ta kuà'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra iti' ndu'va ña ìyo yu'u ñuu nàni Cesarea Filipu. Ta tichi iti' kuà'an ndra te'en kīcha'a chīkatu'un Jesuu nuu ndra jàkua'a chi'in ra:

—¡Ndyo'o xaa! ¿Nda ra kùu yu'u, kāti ma ñivi?

²⁸ Ta te'en nāka'an ndra:

—Ìyo ñivi kà'an, ti yo'o kùu Xuva ra jàkunduta. Ta ìyo inga ndian kà'an, ti kùun ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, nàni Elía. Ta inga na kà'an, ti kùun iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku —kāti ndra.

²⁹ Tajan te'en kīcha'a chīkatu'un tuku Jesuu nuu ndra:

—¡Ta ndyo'o! ¿Nda ra kùu?, kùuni ndo —kāti ra.

Tajan te'en nāka'an Petu' nuu Jesuu:

—¡Yo'o kùun ra Cristu, ti nuu yo'o tàva Ndioo tiñun!

—Takan kāti Petu' chi'in ra.

³⁰ Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¡Na kà'an ndo ña'a chi'in nīiin ñivi! —kāti ra.

Jesuu kātītu'un ra ña ni kuvi ra

(Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

³¹ Takan kūu ta te'en kīcha'a jàna'a Jesuu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, kua'a' tundo'o ni nde'i. Ti ma ndian cha'nu chi'in ma ndra sutu, ta ma ndra jàkua'a tutu Ndioo, tüvi chìnuni ndra ma ña kà'in. Yakan va yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni nde'i kua'a'

tundo'o. Ta ni ka'ni ndra yu'u. Ta tichi uni kivi ni natakū ndikoi. ³² —Te'en kāti kachin va'a Jesuu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra.

Takan kūu tajan tāva ni'i siin Petu' Jesuu, ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in Jesuu:

—¡Na vā'a' jà'un takan! —kāti Petu' chi'in Jesuu.

³³ Tajan ndīkoni'i Jesuu ndē'e ra tiá ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an xaan ra nuu Petu':

—¡Na jañaun ña kà'un, yo'o Petu'! ¡Ta na kundachiyo ma kui'na jàtiñu chi'un! Ti ma ña chàniniun töve in-duku yi chi'in ma ña chànini Ndioo. Ti chàniniun takua chànini ma ñivi iyo ñuñivini. —Takan kāti Jesuu chi'in Petu'.

³⁴ Takan kūu ta numini kàna Jesuu tiá ma ndra jàkua'a chi'in ra, chi'in ma ñivi ka'iin chi'in ndra ndia. Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Tu iyo iin yo kùuni jakua'a chi'in na jaña na ma ña chànini na jà'a na, ta na ku'un na chatai, ta kuiso na kruu. Yakan va ña'a kùuni yi ka'an yi ña na nde'e na tundo'o takua ni nde'i tundo'o. ³⁵ Ti ma ndian kùuni koo ñuñivi kuenda juuni maa na töve ni kakú na. Va ma ndian kuvi cha'a' ña chinuni na ma tu'un kà'in, ndi-akan kùu ma ndian ni kakú. Ta ni koo na chi'in endeeni. ³⁶ Ta juuni tükuii nda kuenda yi tu iin ra'ii nī'i ra tandi'i ña ìyo ñuñivi, tuva töve nī'i ra nuu koo ra endeeni chi'in Ndioo. ³⁷ Yakan va nī'iin ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya kùu jata na ma kivi ni koo na endeeni. ³⁸ Yakan va tu ìyo ndian kukanuu chatai, ta chata ma tu'un kà'in nuu ma ñivi töve chìnuni, ta ìyo kuati ka'iin i'ya, nda yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni kukanui ora ni kichaa ndikoi chi'in tati jà'a tiñu nuu Ndioo. Ti ma ora ikan ni tachi tatái yu'u chi'in ndatu ra.

9 Ta juuni te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ti iyo ndian ka'iin i'ya tüvi ni kuvi na nda kati nde'e ji'na na ña kichaa nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ndatu ra —kāti Jesuu.

Ndioo sàma ra kua kàa Jesuu

(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

² Takan kūu ta ora yā'a iñu kivi, tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra iin yuku sukun. Ta ndàka ra Petu', Jandiau chi'in Xuvani ndia. Ta juuni nuu ma ndra kuà'an chi'in ra jàma kua kàa ra, ³ ti ma ja'ma ñu'u ra, nduva'a kuii kīndoo tacha yi ta kuichin ga yi ña nī'iin ñivi ìyo ñuñivi kùu nakata na yi takua kàa ja'ma Jesuu ikan. ⁴ Ta juuni ndē'e ndra Elía chi'in Moisés ña nàtu'un ndra chi'in Jesuu. ⁵ Tajan te'en nāka'an ndio Petu' chi'in Jesuu:

—¡Matru! ¡Ya'a va'a ña ka'iin yo i'ya! ¡Na ku'un ndi kuja'a ndi uni lomara, iin yi kuendaun ta inga yi kuenda Moisés, ta inga yi kuenda Elía!

⁶ Takan nāka'an Petu', ti ni tüvi chito ra nayi kà'an ra ti ya'a yù'vi ra chi'in nduvi ndra ka'iin chi'in ra ora ndē'e ndra ña kàa Jesuu takan. ⁷ Takan kūu tajan nūu iin viko nu'u. Ta chāsī yi Jesuu. Ta te'en nāka'an iin tati kēe tañu viko ikan:

—Ra'ya kùu se'e mai. ;Na jachi'in ndo ña kà'an ra! —kàti Ndioo chi'in ndra.

⁸ Ta nunuuni ora ndē'e ndra xiin ndra nī'iin ga ndra tūva ndē'e ndra ndra. Ma'iin nia ma Jesuu ndē'e ndra ña ndaa. ⁹ Takan kūu ta ora nūu ndra ma yuku ikan, tajan kàtitu'un Jesuu nuu ndra ña na kàtitu'un ndra nuu nī'iin ñivi ma ña ndē'e ndra nda kati natakuma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo. ¹⁰ Yakan va ndīkiva'a xe'eni ndra yi tichi chinitunini ndra, vaji chīkatu'un ta'an ndra juuni nuu ma ndra nayi kùuni ma tu'un nàtaku kà'an yi. ¹¹ Takan kūu ta te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

—¿Ta naja kà'an ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ña jì'na Elía ni kichi? —kàti ndra.

¹² Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndicha ti Elía jì'na ra ni kichi, ti ni jandova'a ra ndisaa nakuyi. Vati ma tutu Ndioo kàti yi, ti yu'u ra Se'e ñivi ña tāchi Ndioo, ni nde'i kua'a' tundo'o. Ta tūvi ni jachi'in na ña ni kà'in. ¹³ Va yu'u kàtitu'in nuu ndo, ti Elía cha kīchi ra. Va java jātī'ini na chi'in ra. Ta takan jāchinu ma tutu Ndioo ma ña kà'an yi ña ni kūu niku —kàti Jesuu.

Jànda'a Jesuu iin rayoko ndiso tati xaan

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Takan kūu ta ora chāa ndiko Jesuu chi'in ndra chà'an chi'in ra nuu ndàkoo ra inga ndra jàkua'a chi'in ra, ta ikan nāta'an ndra ndra ña ka'iin locho kua'a' ñivi nuu ka'iin ndra. Ta juuni ka'iin ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ndia, ña kànita'an yu'u ndra chi'in ndra jàkua'a chi'in Jesuu. ¹⁵ Takan kūu ta ora ndē'e na Jesuu, ta ndisaa na chā'an na chākaña'a na chi'in ra, ti ya'a chisii na ña ndē'e na ra. ¹⁶ Ta te'en kīcha'a chīkatu'un Jesuu nuu na:

—¿Nda cha'a' kànita'an yu'u ndo chi'in ndra? —kàti ra.

¹⁷ Ta te'en nāka'an iin ma ra ndaa ikan:

—Matru, nda che'e kīchai i'ya, ta ndākai iin rase'i, ti ndiso ra tati xaan. Ta endee kindoo ñi'i ra jà'a yi. ¹⁸ Ta nda nikuuni kèta ra ta tiin ma tati xaan ikan ra. Ta jànduva yi ra nuu ñu'u'. Ta endee kèe xikiñu itī' yu'u ra jà'a yi. Ta endee kari'u nu'u ra ta kindoo yutun ra jà'a yi. Yakan va cha chīkain ñamani nuu ndra jàkua'a chi'un na tava ndra ma tati xaan ndiso ra. Va juuni kūu ja'a ndra yi —kàti ra.

¹⁹ Takan kūu ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Ndyo'o ñivi tūvi chìnuni. ¿A ndisaa tiempu koi chi'in ndo?, kùuni ndo. ¿Ta naja ga tiempu kùndei ndo tiá, ña tūkuui chini ndo ña kà'in? ;Na kichi ndaka ndo ma ra ku'vi nui i'ya! —kàti ra.

²⁰ Tajan chāndaka ndio ma tatá ra ra nuu ndaa Jesuu. Ta ora ndē'e tati xaan Jesuu, ta jà'a yi ña nàtiin ndiko ña chī'i i'i ra. Ta ikan jan ndūva ra nuu ñu'u' jà'a yi, ta endee chīkotuvi ra. Ta kèe xikiñu yu'u ra jà'a yi. ²¹ Ta chīkatu'un ndio Jesuu nuu tatá ma rayoko ikan:

—¿Naja tiempu iyo ña cha kīcha'a yi tiin yi ra?

Ta te'en nāka'an ma tatá ma ra ku'vi:

—Nda ora kùu ra raveli. ²² Ta cha kua'a' cha'a' jànduva ma tati xaan ikan ra nuu ñu'ú, a tichi takuii ña kùuni yi ka'ni yi ra. Yakan va tu kùu ja'un iin ñamani ña na kunda'viniun ndi, ta janda'un ra. —Takan kàti tatá ra chi'in Jesuu.

²³ Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—¿Ta naja kà'un ña tu kùu ja'i yi? Nda ña nikuuni kùu ja'a yo, tuva chìnunio —kàti ra.

²⁴ Takan kūu ta ma tatá ma rayoko ikan kīcha'a ra kà'an ni'i ra:

—Yu'u va cha chìnunī. ;Na tindeun yu'u, na chinunī tiaga!

²⁵ Ta ora ndē'e Jesuu ña nduva'a kuii chākoyo kua'a' ñivi nuu ka'iin ndra, ta te'en kīcha'a kà'an xaan ra nuu tati so'o ta ñi'i ndiso ma rayoko ikan:

—Yo'o tati xaan ta so'o, na keun kuñu ra'ya. Ti yu'u kà'an chi'un. ;Ta na kī'vigaun kuñu ra inga cha'a'! —kàti Jesuu.

²⁶ Takan kūu ta iin nànda'yuni ma tati xaan ikan, ta jà'a yi ña na tiin ndiko ma ña chī'i i'i ra. Tajan kèe ndio yi ra. Ta ndōo ra kàndii ra takua kàndii iin ña chī'í jà'a yi. Yakan va kua'a' ma ñivi kà'an ña chī'í ra. ²⁷ Tajan tiin ndio Jesuu nda'a' ma rayoko ikan. Ta kàni'i ra ra. Tajan ndēta ndio ra chūndaa ra.

²⁸ Takan kūu ta nunuuni kī'vi Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra iin tichi ve'e nuu tūvi ñivi. Ta te'en kīcha'a chīkatu'un ndio ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu ra:

—¿Ta ndyu'u, naja nī kuu tava ndi ma tati xaan ikan? —kàti ndra.

²⁹ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na kūu ja'a ndo tava ndo tati te'en tu tūvi kà'an jì'na ndo chi'in Ndioo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Kàtitu'un tuku Jesuu naja kua ni kuvi ra

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰ Takan kūu tajan kèe Jesuu ku'àan ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra itī' ñu'u' Galilea. Ta tūvi kùuni ra ña ko-to inga ñivi ma itī' ku'àan ndra, ³¹ ti kùuni ra jana'a ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni tiin ñivi yu'u. Ta yu'u ni ku'va na ña ka'ni na. Ta ora keta uni kivi ña chī'í. Ta ni natakuma ndikoi —kàti ra.

³² Va töve nī chini va'a ndra ma ña kà'an ra. Ta ya'a ndasii ndra ndakatu'un ndra nuu ma Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu nda ra kùu ma ra ka'nuga

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³ Chāa ndra ma ñuu Capernaum. Ta ora kī'vi ndra tichi ve'e, ta kīcha'a chīkatu'un Jesuu nuu ndra:

—¿Nayi nàtu'un ta'an ndo itī' vāchi ndo? —kàti ra.

³⁴ Va tàxiin kindoo ndra, ti ndicha ña nàtu'un ndra takan ma tichi itī' ña nda ndra kùxini tiá kua ndisaa ndra. Vaji töve nī ka'an ndra ña chīkatu'un ra, va chīto ra nayi nàtu'un ta'an ndra tichi itī'. ³⁵ Tajan chūnandi Jesuu. Ta kàna ra ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in ra na kichi ndra nuu ra. Ta kīcha'a kà'an ra chi'in ndra:

—Tu ìyo iin yo kùuni kuxini, ndiakan kùu ndian nuu ndi'i nia. Ta juuni ndiakan kùu tindee ta'an na, tandi'i ñivi —kàti ra.

³⁶ Tajan jündii ra iin ravali ma'ñu ndra. Ta jākunandi ra ra nuu si'in ra. Ta nāka'an tuku Jesuu nuu ndra:

³⁷ —Nda yo kì'in kuenda ravali kàa takua kàa ra'ya kuendai, juuni kì'in na yi kuenda yu'u. Ta nda yo kì'in kuenda yu'u, ta yūvi ma'iijn ni kì'in na kuenda, ti juuni kì'in na kuenda tatái ra tāchi yu'u.

Ndian tūvi kùuni kuati chi'o juuni tìndee na yo

(Mt. 10:42; Lc. 9:49-50)

³⁸ Ta te'en nāka'an Xuva:

—Matru, nda che'e ndē'e ndi iin ra jànda'a ñivi, va kà'an ra chi'in siviun. Ta takan tava ra tati xaan ndiso ma ñivi. Va tava töve chàkunuu ra chi'in yo, yakan va nī cha'a ndi ña jà'a ra yi —kàti ra.

³⁹ Ta nāka'an Jesuu nuu ndra:

—Na vā'a' jà'a ndo, ña nī cha'a ndo ja'a ra yi, ti nī'iin ndian kùu ja'a iin ndatu kuendai, na kùu ka'an na chatai. ⁴⁰ Ndian tūvi kùuni kuati chi'in yo, juuni na ìyo na ja'a na ñamani nuu yo. ⁴¹ Nda ndian nikuuni ku'va na nuu ndo, vaji iin yachini takuui ko'o ndo, tava chàkuu ndo chi'in, ta ndicha ña kà'in ña ma Ndioo ni ku'va ya'vi na.

Kàti Jesuu ti iin kuati ka'nu kùu yi tuva jachiyo yo ñivio iti' kuà'an Jesuu

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

⁴² Tu ìyo iin ndiakwati ña chìnuni ña kà'in, va kēta iin racha'nu nuu na ta jàna'a ra kuati nuu na, ta juuni jà'a ma ndiakwati kuati ndia. Va'a ga tuva jaku'un na ma racha'nu tichi takuui tañu'u chi'in iin yoso ndikun sukun ra, ta takan kuvi ra. ⁴³ Tu ja'un kuati chi'in iin chiyo nda'un, na ka'ndaun yi, ikan na kindaa kuati jà'un. Va'a ga chi'in iin chiyo nda'aniun, ña ku'un andivi nuu koo nditoun ndisaa kivi, kua chi'in ni nduvi yi ku'un andaya' nuu kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁴ Ta ndakan kùu nuu töve chī'í tindaku, ta kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁵ Tu ja'un kuati chi'in iin chiyo cha'un, na ka'ndaun yi, ikan na kindaa kuati jà'un. Va'a ga chi'in iin chiyo cha'un ña ku'un andivi nuu koo nditoun ndisaa kivi kua chi'in ni nduvi yi ku'un andaya' nuu kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁶ Ta ndakan kùu nuu töve chī'í tindaku, ta kùu nda'va ñu'ú. ⁴⁷ Tu ja'un kuati chi'in iin chiyo tinuun, na tavaun yi, ikan na kindaa kuati jà'un. Va'a ga chi'in iin chiyo tinuun ki'viun nuu chà'nda Ndioo tiñu, kua chi'in ni nduvi yi ku'un andaya' ⁴⁸ nuu töve chī'í tindaku ta kùu nda'va ñu'ú.

⁴⁹ Vati ndisaa yo ni nde'e tundo'o, ti takan kùuni ma Ndioo ña kùva'a yo takua kùva'a ndayu jà'a ñiif. ⁵⁰ Va'a ma ñiif. Vatu naa ña u'vá yi, ta kùu jàva'a yo yi inga cha'a'. Yakan va na koo va'a ndo chi'in ta'an ndo ta chi'in inga ñivi takua asin ndayu jà'a ñiif.

Jàna'a Jesuu ña na vā'a' ndàkoo yo ñasi'o

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

10 Takan kùu ta kēe Jesuu ñuu Capernaum. Ta kuà'an ra iti' ñu'u' Judea, ña kàndii nda inga

chiyo yuta Jordán. Ta ora chāa ra ndakan, ta ikan kīcha'a kùti'vi ndiko kua'a' ñivi. Ta ikan kīcha'a ndiko ra jàna'a ra nuu na kua takani jàna'a ra. ² Ta yakan va ora kīcha'a Jesuu jàna'a ra, ta nunuuni chàkoyo ndra fariseu nuu ndaa ra. Ta te'en kīcha'a ndra chàkatu'un ndra nuu ra, ti kùuni ndra kī'in ndra ku'va ra:

—¿A va'a ña ndàkoo yo ñasi'o? —kàti ndra.

Te'en chàkatu'un ndra nuu ra, ti kùuni ndra tisokuati ndra ra. ³ Ta te'en nāka'an Jesuu nuu ndra:

—¿Naja kua kà'an ma tutu Ndioo taa Moisés taji'na? —kàti Jesuu nuu ndra.

⁴ Ta te'en nāka'an ndra:

—Aan, va chā'a Moisés ña kuu ndakoo yo ñasi'o tuva jàndova'a jì'na yo iin tutu ña kà'an ña ndàkoo yo ñasi'o —kàti ndra.

⁵ Ta te'en nāka'an tuku Jesuu nuu ndra:

—Takan taa Moisés, ti ya'a ndava xini ndo. ⁶ Ti ora jà-tuvi Ndioo ma ñuñivi, juuni jà'a ra ra'ii ta ña'a. ⁷ Yakan va va'ani tuva ndàkoo ra tatá ra chi'in ma'á ra, ta tãnda'a ra chi'in ñasi'i ra. ⁸ Ta ni nduvi vi kùu vi iin ñivini. Yakan va yūvi uvi vi kùu vi, ti ni ndo'iin vi ta kùu vi iin ñivini. ⁹ Yakan va na vā'a', ña ndàkoo yo vi tuva cha jãndo'iin Ndioo yo chi'in vi.

¹⁰ Takan kùu ta ora kī'vi ndra tichi iin ve'e, tajan kīcha'a chàkatu'un ndra jàkua'a chi'in Jesuu nuu ra cha'a' ma tu'un nàtu'un ra chi'in ndra. ¹¹ Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Nda ra nikuuni tu ndàkoo ra ñasi'i nunuu ra ta kī'vi ra chi'in inga ña, iin kuati jà'a ra chata ñasi'i nunuu ra.

¹² Ta nda ña'a' nikuuni tu ndàkoan iian ta kī'vian chi'in inga ra, juuni jà'a ña kuati chata ra nunuu chūndaka ña ndia.

Jesuu jà'if ra ndiakwati

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

¹³ Takan kùu ta chàndaka na ndiakwati nuu Jesuu, na ke'e ra na. Ora ndē'e ndra jàkua'a chi'in ra ña jà'a na, ta kīcha'a ndra kà'an ndra:

—¿Na jà'a ndo te'en! —kàti ndra chi'in ma ñivi ndà'a ma ndiakwati.

¹⁴ Yakan va ora ndē'e Jesuu ña jà'a ndra, ta kùxaan ra chi'in ndra. Ta kīcha'a kà'an ra nuu ndra jàkua'a chi'in ra te'en:

—¿Ku'va ndyo'o, na kichi ma ndiakwati nui! ¿Ta na kási ga ndo iti' vāchi na! Ti ma ñivi ìyo nuu chà'nda Ndioo tiñu indukuni kàa na kua kàa ma ndiakwati. ¹⁵ Ta yu'u kà'in chi'in ndo, ti ma ndiakwati jà'a tiñu chà'nda tatá na nuu na, ta juuni takan ìyo yi ña ku'va yo ka'nda Ndioo tiñu nuu yo —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁶ Tajan chíso ndio ra ma ndiakwati, ta jà'if ra xini na chi'in nda'a' ra.

Iin ra kuika kà'an chi'in Jesuu

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷ Takan kùu ta ora ni ku'un tuku Jesuu, ta endee chīnu iin ra'ii chāa ra nuu ra. Ta chūnandi chiti ra nuu kuà'an Jesuu. Ta te'en kīcha'a chàkatu'un ra nuu Jesuu:

—Yo'o matru va'a! ¿Nayi kuu jà'i ta chàì nuu koo ndi-toi ndisaa kivi? —kàti ra.

¹⁸ Ta te'en nāka'an Jesuu nuu ra:

—¿Ta naja kà'un ña kùì ra va'a, ta uvani ra va'a ìyo? Ta ma ra va'a kùu Ndioo. ¹⁹ ¿A cha chitoun ma tu'un kà'an Ndioo nuu tutu tãa Moisés tatiempu? Te'en kà'an yi nuu ma tutu ikan: “¡Na kà'niun ñivi! ¡Na kã'viun chi'in ña'a' yüvi ñasi'un! ¡Na sũ'un ndatiñu ñivi! ¡Na kà'un tu'un vata chata ñivi! ¡Na jãnda'viña'un ñivi! ¡Ta na tiñu'un tataun chi'in ma'un!” —Takan kãti Jesuu nuu ra.

²⁰ Ta te'en nāka'an tuku ra chi'in Jesuu:

—Matru, cha jã'i tandi'i yi nda ora kũì rayoko —kàti ra.

²¹ Ta ora kã'an ra takan ta kīcha'a ndè'e Jesuu nuu ra, ta nduva'a kuu kũnda'vini ra ra. Ta kīcha'a Jesuu kã'an ra te'en chi'in ra:

—Ìyo iin nakuyi takãaga ja'un. ¡Na ku'un kuxiko ndi'un ndatiñu! ¡Ta ku'vaun ma xu'un' nuu ñivi nda'vi! Takan ìyo yi ña jà'un, ikan koo ña kuikaun andivi. ¡Ta kichiun ta ku'un chatai iti' kuà'in! —Takan kãti ra.

²² Ta ora chĩni ra ña kã'an Jesuu, ta nduva'a kuu nda'vi kũuni ra ti kũu ja'a ra yi, ti ya'a kuika ra. Yakan va kuà'an ra. ²³ Tajan kīcha'a Jesuu nãnduku nuu ra iti' xiin ra. Ta te'en kīcha'a ra kã'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra:

—Ya'a ndetiñu ta kũu ki'vi ndra kuika nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti ra.

²⁴ Ta ndava yù'vi ndra jã'a ma tu'un kã'an ra. Yakan va te'en nāka'an ndiko Jesuu chi'in ndra:

—Ndyo'o xaa, ya'a ndetiñu ta kũu chaa yo nuu chà'nda Ndioo tiñu. ²⁵ Chakũu tiã ndetiñu yà'a iin kameyu xe'e iin kutiku, kua iin ra kuika ña chàa ra nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti Jesuu.

²⁶ Takan kũu ta ora chĩni tuku ndra ña kã'an Jesuu takan tiaga yù'vi ndra, ta te'en kīcha'a chikatu'un ta'an ndra:

—¿Tu takan kũu yi, yo kũu kakú tuva takan? —kàti ndra.

²⁷ Ta kīcha'a ndè'e ma Jesuu ndra, ta te'en kīcha'a nãka'an ra:

—Kũu kakú ñivi, jã'a juuni ma na, va Ndioo kũu jakakú ra na. Ti ndisaa nakuyi kũu ja'a ra —kàti ra.

²⁸ Ta te'en kīcha'a nãka'an Petu':

—Va ndyu'u cha ndãkoo ndi ndisaa ña ìyo nuu ndi. Ta tãndikun ndi chataun —kàti ma Petu'.

²⁹ Ta te'en nãka'an Jesuu:

—Ndichai ña kã'in chi'in ndo. Nda ndian nikuuni tuva ndakoo na tandi'i ndatiñu na jà'i, ña kũuni na ku'un na chatai, ti kũuni na katitu'un na ma tu'un va'a kã'in ña naja jàkakú Ndioo ma ñivi ñuñivi. Titu cha'a' yu'u ndãkoo na ve'e na, ñivi ta'an na, ma'á na, tatá na, se'e na, ta ñu'u' na, ³⁰ ndiakan ni ni'i na kua'a' ga ve'e na, ñivi ta'an na, ma'á na, tatá na, se'e na, ta ñu'u' na ñuñivi i'ya inga cha'a', vaji ya'a ndè'e na tundo'o. Ta ma ñuñivi vachì ni koo ndito na ndisaa tiempu jà'a Ndioo.

³¹ Ma ñivi yoso nuu vitin ni kakuu iti' chata. Ta ñivi chàkoo iti' chata vitin, ni kakuu iti' nuu.

Cha'a' uni kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³² Takan kũu tajan kēe ndio ndra kàcha'an ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta yoso nuu Jesuu kuà'an ra iti' nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra. Va ma ndrakan ndava yù'vi ndra ña kuà'an ndra iti' chata ra. Ta juuni ndasii ma inga ñivi kuà'an iti' chata ndra ndia. Takan kũu tajan ndè'e Jesuu iti' chata ra, ta kãna ra ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra na kee siin ndra chi'in ra, ti kũuni ra katitu'un ra nuu ndra niyi ni ta'an ra. Takan kũu tajan te'en kīcha'a kã'an ra chi'in ndra:

³³ —Cha chitò ndo ti iti' i'ya kũu iti' kuà'an ñuu Jerusalén. Ta yu'u ra kũu Se'e ñivi tãchi Ndioo, ni ku'va ñivi yu'u nuu ndra chà'nda tiñu nuu sutu chi'in ma ndra kũu matru jàkua'a tutu Ndioo. Ta ndrakan kã'an ndra ña na ka'ni ndra yu'u, ta ni ku'va ndra yu'u nuu ñivi kīchi inga ñuu. ³⁴ Ta ni kuàtu'un na yu'u. Ta ni tivi sii na yu'u. Ta ni kani na yu'u chi'in yo'o. Ta ni ka'ni na yu'u ndia. Ta tichi uni kivi nataku ndikoi —kàti Jesuu.

Jandiau chi'in Xuva chikan ndra iin ñamani nuu Jesuu

(Mt. 20:20-28)

³⁵ Ta jãyatin Jandiau ta Xuva, ndra se'e Zebedeu nuu Jesuu. Ta kīcha'a kã'an ndra nuu ra:

—Matru, kũuni ndi ña ja'un iin ñamani nuu ndi ña ni ndakan ndi nuun —kàti ndra.

³⁶ Ta kīcha'a kãti Jesuu:

—¿Nayi kũuni ndo ña jà'i cha'a' ndo?

³⁷ Ta kã'an ndra:

—Ora chaun nuu ni'un ndatun, na ku'vaun ndatun nuu ndi. Ta iin ndi, kunandi chiyo kua'un, ta inga ndi kunandi chiyo satiun —kàti ndra.

³⁸ Ta kīcha'a kã'an Jesuu:

—Tüvi chitò ndo nayi chikan ndo. ¿A kundee ndo ko'o ndo ña uva ni ko'i? ¿A kuu kunduta ndo indukuni kua ni kundutai?

Takan chikatu'un ra nuu ndra ti kã'an ra ti tundo'o ni nde'e ra.

³⁹ Ta nãka'an ndra:

—¡Kũu yi! —kàti ndra.

Ta kã'an tuku Jesuu:

—Ndicha kuu, ti ndyo'o ko'o ndo ña uva ni ko'i. Ta ju-uni kunduta ndo indukuni kua kundutai. ⁴⁰ Va na kũu ku'vai kunandi ndo chiyo kua'i a chiyo satin, ti cha kãchin ra Ndioo tatái ndian kunandi yi.

⁴¹ Ta ora chĩni ndi uchi ta'an ma ndra jàkua'a chi'in ra ña kã'an ndra, ta kũxaan ndra chi'in Jandiau ta chi'in Xuva ndia. ⁴² Va kãna ma Jesuu ndra ta kīcha'a ra kã'an ra nuu ndra:

—Cha chitò ndo ña ìyo ndra chà'nda tiñu nuu ñivi yüvi judú. Ta ndrakan ya'a kini jã'a ndra nuu ñivi chà'nda ndra tiñu, ti kũuni ndra jaka'nu ndra ndra tiã. ⁴³ Va chi'in maa ndo na jã'a ndo takan. Ma ra kũuni jaka'nu ra ra tiã, ta kũu ra, ra nuu ndi'inia kua ndisaa ndo. Ta jã'a ra tiñu nuu ndo. ⁴⁴ Ta ma ra kũuni kuxini ndo na kumusu ndo ra. ⁴⁵ Ti ni yu'u ra Se'e ñivi tãchi Ndioo töve vachì ña na ja'a ñivi tiñu nui, ti vachì tĩndei

ñivi. Ta ni kuvj ti yakan kùu ya'vì ña na kakú kua'a' ñivi —kàti Jesuu.

Jesuu jànda'a ra Bartimeo ra kuaá

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶ Tajan chāa Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ñuu Jericó. Ta ora kēe ndra ma ñuu ikan chi'in kua'a' ñivi, ta ikan chikan iin ra kuaá xu'un' nuu nàndi ra yu'u iti'. Ta rakan nàni ra Bartimeo, se'e Timeo. ⁴⁷ Ta ora chīni ra ña juu Jesuu ra ñuu Nazaret vāchi, ta kīcha'a ma ra kuaá kànachaa ra. Ta kàti ra:

—¡Yo'o tata racha'nu David na kunda'viniun yu'u!
—kàti ra.

⁴⁸ Ta kua'a' na kà'an nuu ra:

—¡Taxiin koo yu'ün!

Va töve jāchi'in ra ña kà'an na. Ta kànachaa ra tiá ni'i:

—¡Yo'o tata racha'nu David na kunda'viniun yu'u!
—kàti ra.

⁴⁹ Tajan chūndaa Jesuu. Ta kīcha'a ra kà'an ra:

—¡Na kana ndo ra!

Tajan cha kāna ndio ndra ra ta kà'an ndra:

—¡Xaa, ndeta! Ti kàna ra ñūn —kàti ndra.

⁵⁰ Tajan ra kuaá, jāxiin ra ja'ma iyo chata ra, ta uvaa ndāva ra, ta chāa ra nuu ndaa Jesuu. ⁵¹ Ta chīkatu'un Jesuu nuu ra:

—¿Nayi kùuniun ña ja'i chi'un? —kàti ra.

Ta nāka'an ma ra kuaá:

—Matru, kùunĭ ña jandova'un tinui, ikan na kuu nde'i
—kàti ra.

⁵² Ta kà'an ndiko Jesuu:

—¡Na ku'un, ti chīnuniun ña kà'in! Yakan va cha ndā'un —kàti ra.

Ta ora ikani kùu nande'e ma ra kuaá. Ta kuà'an ra chata Jesuu iti' kuà'an ra.

Jesuu kī'vi ra tichi ñuu Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

11 Ora chani kuyatin ndra ñuu Jerusalén, ji'na yā'a ndra ñuu Betania chi'in ñuu Betfagé nuu iyo yuku Olivu. Ta ni tachi Jesuu uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra iti' nuu. ² Ta kà'an ra chi'in ndra:

—¡Kua'an ndo ma kuariya ikani! Ta ora kī'vi ndo tichi kuariya ikan, ta nde'e ndo iin burru ndikun ña nī'iin na takā'an koso ri. ¡Ndachi ndo ri! ¡Ta keñu'u ndo ri kichi ndo! ³ Tatu iyo ndian chikatu'un naja ndàchi ndo ri ta kati ndo: "Ti chīniñu'u racha'nu chito'o ndi ri. Ta nunua vāchi ndaka ndiko ndi ri", kati ndo —kàti Jesuu.

⁴ Ta takan kūu ta kēe ndio ndra kuà'an ndra. Ta nā-ta'an ndra ma burru ndikun ri iin cha'a' yutun veto'o yatini iin yuve'e. Tajan ndāchi ndra yi. ⁵ Ta chīkatu'un iin ma ndra ka'iin ikan:

—¿Nayi jà'a ndo? ¿Ta naja ndàchi ndo ma burru?
—kàti ndra.

⁶ Ta nduvi ta'an ndra jàkua'a chi'in Jesuu, kàti ndra naja kua kà'an Jesuu chi'in ndra.

Ta nāka'an ndra iyo ikan:

—¡Va'ani! ¡Kuà'an ndo, tuva takan!

⁷ Tajan jūndii ndra ja'ma ndra chata ma burru. Ta kēñu'u ndra ri kuà'an ndra nuu Jesuu. Ta chākoso ma Jesuu ri kuà'an ra iti' ñuu Jerusalén. ⁸ Ta kua'a' ñivi chākin ja'ma isukun na tichi iti' kuà'an Jesuu. Ta inga na kāni ndoyo soko yutun ña chā'nda na tichi ku'u iti' kuà'an ra. ⁹ Ta takua kà'an ma ndian kuà'an iti' nuu ra, ta takan kà'an ma ndian kuà'an iti' chata ra:

—¡Ya'a jàka'nu yo Ndioo! ¡Ya'a jàka'nu yo ndè'o, ra vāchi kuenda Racha'nu chito'o yo! ¹⁰ ¡Ya'a jàka'nu yo ra vāchi! Ti ni ka'nda ra tiñu takua chā'nda racha'nu David tiñu, tatiempu. David kùu ñivi yo. ¡Na jaka'nu yo ra Ndioo nàndi andivi! —nātu'un na cha'a' Jesuu.

¹¹ Ta chāa Jesuu ñuu Jerusalén. Ta kī'vi ra tichi kora veñu'u ka'nu ikan. Ta ndè'e ra te'en, tikan. Tajan kēe ra kuà'an ndiko ra chi'in ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra ñuu Betania, ti cha kuaa kùu yi.

Jesuu kànduva'a ra yutun higu

(Mt. 21:18-19)

¹² Ta ora kūndichin inga kivi ta kēe ndra ñuu Betania. Ta kuà'an ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta Jesuu kōyo soko ra. ¹³ Ta chika ndè'e ra iin nuu ndaa yutun higu ña cha nūma. Ta chānde'e yatin ra nuu ndaa run a ka'iin chiti higu nuu run. Va tūvi vu. Ka'iin va maaaa nda'ani run, ti takāaga kuta'an tiempu koo chiti run. ¹⁴ Yakan va kà'an ra chi'in ma yutun ikan:

—Tiá iti' nuu, nī'iin ga ñivi na kāchi ga chitiun —kàti ra.

Ta ma ndra jàkua'a chi'in ra, chīni ndra ña kà'an ra.

Jesuu tàva ra ndian xiko tichi kora veñu'u ka'nu

(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵ Ta ora cha chāa ndra ñuu Jerusalén ta kī'vi ndra tichi kora veñu'u ka'nu. Ta kīcha'a Jesuu jàkunu ra ma ñivi xiko chi'in ñivi jàta. Ta jānduva ra ma mesa ma ndian an sàma xu'un' nuu ñivi. Ta jānduva ra mesa ma ndian xiko livi ndia. ¹⁶ Ta tūvi chà'a ra ña ya'a ñivi ndiso ndatiñu tichi kora veñu'u ikan. ¹⁷ Ta te'en kīcha'a ra jà-na'a ra nuu ñivi ikan:

—Te'en kà'an ma tutu Ndioo —kàti ra— "Ve'e i'ya kùu ve'e Ndioo. Ñivi iyo ndisaa ñuu ñuñivi, i'ya kùu kà'an na chi'in Ndioo", kàti tutu Ndioo. Ta ndyo'o jà'a ndo yi iin ve'e ndra su'u —kàti Jesuu.

¹⁸ Takan kūu ta chīni ndra sutu cha'nu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo ña jàna'a ra. Ta nànduku ndra naja kua jà'a ndra ña ka'ni ndra ra, va ya'a yu'vi ndra ndè'e ndra ra. Ti nduva'a kuui kua'a' ñivi chīsii na ña jàna'a ra nuu na. ¹⁹ Ta ora kī'vi ña kuaa ta kēe ndiko Jesuu ñuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra. Ta kuà'an ndra inga ñuu.

Nuu nàtii yutun higu

(Mt. 21:20-22)

²⁰ Ta ora na'ani inga kivi kuà'an ndiko ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta ora yā'a ndra yatini xiin ma yutun higu. Ta ndè'e ndra ña nàtii run. ²¹ Tajan chāku'uni ma ra nàni Petu' ña kà'an Jesuu chi'in run. Ta kà'an ra nuu Jesuu:

—¡Matru! ¡Nde'e yutun higu ña kànduva'un, ti cha nàtii run!

²² Tajan nāka'an Jesuu nuu ndra:

—iNa chinuni ndo ña kà'an Ndioo! ²³ Ndicha ña kà'in ti tu iyo ndian kà'an chi'in yuku chiña: “iNa kundachiyoun chiña, ta kuà'an tichi tañu'u!” Ta na jàxiin ndo ani-ma ndo, ti na chinuni ndo ti ña ta'an yi va kà'an ndo, ta takan ni ta'an yi. ²⁴ Ta yakan va kà'in chi'in ndo, ti ndisaa ña ndàkan ndo nuu Ndioo, ta na chinuni ndo ti cha nī'i ndo yi, tajan nī'i ndio ndo yi. ²⁵ Ta ora kà'an ndo chi'in Ndioo tu jànaa ndo kuati jà'a inga ñivi cha'a' ndo, ta juuni jànaa Ndioo ma kuati jà'a ndo ndia. ²⁶ Va tu töve jànaa ndo kuati jà'a inga ñivi chi'in ndo, juuni töve ni janaa Ndioo ma kuati ndo ndia —kàti ra.

Ïyo ndatu Jesuu

(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

²⁷ Ta ora chīnu kà'an ra ta kàcha'an ndiko ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta juuni chàkunuu Jesuu tichi kora veñu'u ka'nu. Ta chàjayatin ndra sutu chà'nda tiñu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo ta chi'in inga ndra cha'nu nuu ndaa Jesuu. ²⁸ Ta te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta yo tachi ñun ña jà'un te'en? ¿Ta yo chā'a ndatu nuun? —kàti ndra chi'in ra.

²⁹⁻³⁰ Ta kīcha'a Jesuu kà'an ra:

—Ta jī'na kùuni ndakatu'in iin nakuyi nuu ndo ndia. ¿Yo tachi Xuva ña jàkunduta ra? ¿A Ndioo, a ñivi? iNa kati ndo nui! Tu jī'na kati ndo ña chīkatu'in nuu ndo, tajan katj yo chā'a ndatu ña jā'i te'en —kàti Jesuu.

³¹ Ta kīcha'a ndra natu'un xe'e ta'an ndra:

—Tu katio ña Ndioo tachi ra, ta kati ra: “¿Ta naja nī chinuni ndo ña kà'an ra, tuva takan?” ³² Tatu katio ña ñivi tachi ra, ta kuxaan ñivi yo, ti ndisaa na kà'an na ti ndicha Xuva kùu iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

³³ Yakan va kà'an ndra nuu Jesuu:

—Töve chito ndi yo tachi ra.

Ta nāka'an Jesuu:

—Ta ni yu'u na kati yo chā'a ndatu ña jā'i te'en —kàti ra.

Kà'an Jesuu iin ku'va cha'a' ndra tüvi va'a jàtiñu

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

12 Takán kùu ta te'en kīcha'a Jesuu kà'an ra iin ku'va nuu ndra:

—Chīyo iin ra tachi kua'a' yoku'u uva. Ta jā'a ra iin kora nuu tachi ra ma yoku'u uva, ikan na kī'vi kiti, ni ñivi nuu kàa yi. Ta jā'a ra iin yavi nuu ni taan ra takuii ma uva, ti ikan ni ja'a ra vinu. Ta juuni jā'a ra iin lomara sukun, ikan na kuu nde'e ra ndisaa yu'u ma uva tachi ra. Takán kùu ta jākīlāa ra yi nuu ndra jàtiñu chi'in ra. Ta kēe ra kuà'an ra iin nuu chika. ² Ta ora kēta ma tiempu ña chīti ma uva, ta tachi ra iin ra musu ra ña kuàki'in sava ma ña'a ra. ³ Va nī ni'i ra yi, ti java kani ndra ra. Ta tachi ndiko ndra ra kuà'an ra nuu ma ra chà'nda tiñu nuu ra. ⁴ Ta ikan tachi tuku ra inga ra. Ta juuni kani ndra ra. Ta tākue'e xini ra jā'a ndra. ⁵ Ta ikan jan tachi ra inga ra, ta rakan va chā'ni ndra. Tajan tachi ra tiá kua'a' ndra. Ta juuni kua'a' ndra tākue'e ta kua'a' ndra chā'ni ndra ndia.

⁶ Ta ikan kīndoo uvania ra ya'a kùuni ra nde'e ra. Ta rakan ti se'e ra kùu ra. Tajan tachi ndio ra ra nuu ndi'nia ti kùuni ra: “Ti töve nayi ja'a ndra chi'in se'o, ti se'e maa yo kùu ra. Yakan va ni tiñu'u ndra ra.” Takán kùuni ma tatá ra niku.

⁷ Ta ora chāa ra ma nuu ka'iin ma ndra jàtiñu. Ta te'en kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra: “Ra vachi ikan kùu ma ra ni kindoo chi'in ndisaa ma ñu'u'. Yakan va na ka'nio ra ta kindoo yo chi'in ndisaa ña'a ra”, kàti ndra. ⁸ Tajan tiin ndra ra. Ta chā'ni ndra ra. Ta jākuita ndra ñunda'yu ra chata kora nuu kàa ma uva —kàti Jesuu.

⁹ Takán kùu ta te'en nāka'an tuku Jesuu:

—¿Ta nayi ni ja'a ma ra chito'o ma yoku'u uva chi'in ma ndra jà'a kuenda vu?, kùuni ndo. ¿A ni ku'un ra ta ka'ni ra ndra jàtiñu chi'in ra, ta ni jakīlāa ra yi nuu inga ndra?, kùuni ndo.

¹⁰ ¿A takā'an jakua'a ndo tutu Ndioo ña kà'an te'en:

Yuu jachiyo ma ndra jàndova'a ve'e kùu ma yuu tiá ka'nu kua ndisaa yi?

¹¹ Ta yakan jā'a ma ra chito'o yo.

Yakan va ya'a chisio vitin, kà'an tutu Ndioo —kàti Jesuu.

¹² Ta ndrakan ikan kùuni ndra tiin ndra ra, ti chito ndra ti kà'an ra ku'va ikan chata ndra. Va tava yū'vi ndra ma ñivi ka'iin ikan. Ta yakan va töve nani jā'a ndra chi'in ra. Ta kuà'an ndra.

Chīkatu'un ñivi nuu Jesuu cha'a' ma xu'un' tàva ma ñuu Roma nuu na

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

¹³ Tajan tachi na ndra fariseu chi'in ndra chàkunuu chi'in Herode nuu Jesuu, tajan na ja'a ndra ña na kà'an ra iin tu'un vā'a', ta ni'i ndra kua kuu tiso ndra kuati chata ra. ¹⁴ Tajan chàa ndra ta chīkatu'un ndra nuu ra:

—Matru, chito ndi ti yo'o va kà'an tu'un ndaa, ta töve yu'viun nde'un ña kà'an inga ñivi. Ti tüvi sàma nde'un ndian kuika, a ndian nda'vi, ti indukuni ndè'un na. Ti jàna'un iti' va'a ña ku'un ma ñivi nuu Ndioo. ¿Ta yakan va naja kua katiun? ¿A va'a ña ka'nda ndi kuenda nuu ra kùu kalecha'nu ñuu Roma? ¿A va'a, a vā'a? —kàti ndra nuu Jesuu.

¹⁵ Va tava cha nākoto ma Jesuu ti vata ndra, yakan va te'en nāka'an ra:

—¿Ta naja jànda'viña'a ndo yu'u? iKuàki'in ndo iin xu'un' ta jana'a ndo yi nui! —kà'an Jesuu.

¹⁶ Ta nda'a ndio ndra yi chāa ndra nuu Jesuu. Ta te'en nāka'an ndio Jesuu nuu ndra:

—¿Ta yo na'na ndaa chata ma xu'un' i'ya? ¿Ta yo sivi ndiso yi?

Ta nāka'an ndra:

—Na'na kalecha'nu ñuu Roma kùu yi.

¹⁷ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu nuu ndra:

—iNa ku'va ndo ña kùu ña'a ma ra kalecha'nu nuu ra, ta ku'va ndo ña kùu ña'a Ndioo nuu Ndioo! —kàti ra.

Ta ndava yu'vi ma ñivi jā'a ma ña kà'an Jesuu.

Chikatu'un ndra Saduceu naja kua nàtaku ndiko ñivi ndií

(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

¹⁸ Takan kũu tajan kuànde'e ma ñivi Saduceu ma Jesuu, ti ma ñivi ikan tũvi chìnuni na ña nàndoto ndiko ñivi ndií. Yakan va te'en chikatu'un ndra nuu ra:

¹⁹ —jYo'o Matru! Racha'nu Moisés tãa ra iin tutu tatiempu. Ta ma tutu ikan te'en kà'an yi: “Tu iin ra'ii chĩ'í ra, ta tũvi nĩ chiyo nĩ'iin se'e ra chi'in ñasi'ra. Ta-tajan ndãki'in ra yani ma ra chĩ'í juuni ma ña nda'vi ikan. Ta tãnda'a ra chi'an. Ta takan ni koo se'e ma ra chĩ'í, jã'a ma ra yani ra.” Takan kãti Moisés. ²⁰ Ta takan chiyo ucha ta'an ndra ña juuni yani ndra. Ta ma ra nunuu ji'na ra tãnda'a, ta nĩ'iin se'e ra nĩ chiyo. Ta chĩ'í ra. ²¹ Ta ikan ndãki'in inga yani ra ña. Ta indukuni nĩ chiyo nĩ'iin se'e ra chi'an. Ta chĩ'í ra ndia. Ta juuni tãnda'a ña chi'in ra uni. ²² Ta indukuni tã'an ra takua tã'an ndi ucha ta'an ndra. Yakan va nĩ'iin ndra nĩ chiyo se'e chi'an, ta chĩ'í ndra. Ta kãta iin kivi ña chĩ'í ma ña'a ndia. ²³ jTa ora kãta ma kivi nàtaku ndiko ma ñivi chĩ'í, nda ndra kũu iian ndakan?, kũuniun, ti cha tãnda'a ndi ucha ndra chi'an —kãti ndra.

²⁴ Tajan te'en nãka'an Jesuu chi'in ndra:

—jTa ndyo'o naja tũvi chìnuni ndo ña va'a kà'an tutu Ndioo? Ta tãve chito ndo ña iyo ndatu Ndioo ndia. ²⁵ Yakan va ora nàtaku ndiko ma ndian ndií, ni ndra'ii ta ni ña'a' na tãnda'a vi. Ta vii koo na takua iyo ma tati va'a jã'a tiñu nuu Ndioo andivi. ²⁶ Ta vitin kũunĵ jana'ni nuu ndo ña nàtaku ndicha ma ndian ndií. jA tũvi chàku'uni ndo naja kua kà'an ma tutu tãa Moisés taji'na? Rakan te'en tãa ra yi, ora chãnde'e ra nuu kãyu iñu ndu'va. Ta ikan kĩa'a kãtitu'un Ndioo nuu ma Moisés te'en: “Yu'u kũu Ndioo ña kũmi Abraham, ta juuni kũmĵ Isaac, ta Jacob”, kãti Ndioo. Takan kãti ra ti vaji cha iyo kua'a' kuiya chĩ'í ndra, va jãnataku ndiko ra ndra. ²⁷ Yakan va Ndioo kũu ma Ndioo ma ndian ndi-toni, ti cha nãtaku ndiko ndra. Yakan va Ndioo kũu ra kuenda ndian ndito, ta yũvi kuenda ndian ndií. Ta yakan va tũvi chànini ndo tu'un ndaa —kãti Jesuu.

Kãtitu'un Jesuu nda tu'un kũu ma ña ka'nuga

(Mt. 22:34-40)

²⁸ Takan kũu ta ikan kãta iin ra jãkua'a tutu Ndioo. Ta jã'a ra kuenda ña va'a nãtu'un Jesuu chi'in ma ñivi ikan. Yakan va ora chĩni ra ña nãtu'un ma ñivi ikan, ta jãyatin ra ra. Ta kĩa'a chikatu'un ra nuu ma Jesuu:

—jNda ley kũu ña ka'nu tiã kua ndisaa ma ley tutu Ndioo? —kãti ra.

²⁹ Ta kĩa'a nãka'an Jesuu:

—Ma tu'un ka'nu tiã ña chã'a Ndioo nuu yo kà'an yi te'en: “jNdyo'o ñivi Israel! jNa kuuni ndo ma Ndioo chito'o yo, ti uvani ra kũu ra! ³⁰ jKũuni ndo nde'e ndo Ndioo chi'in ndisaa anima ndo! jTa kũuni ndo nde'e ndo ra chi'in ndisaa chinituni ndo, ta chi'in ndisaa ña ndee ndo ndia!” Takan kã'an ma ña nunuu. ³¹ Ta ma ley uvi ña chã'a Ndioo nuu yo va kà'an te'en: “jKũuni ndo nde'e ndo ndian iyo xiin ve'e ndo takua kũuni ndo juu-

ni maa ndo!” Yakan va nda tu'un nikuuni tũvi ka'nu yi tiã kua ndi uvi tu'un jã kã'in i'ya —kãti Jesuu.

³² Takan kũu ta nãka'an tuku ma ra jãkua'a tutu Ndioo:

—jYo'o matru! Ya'a va'a kã'un ña ndicha kũu ma ña kã'un, ti uvani ma ra kũu Ndioo. Ta tũvi iyo inga ra indukuni kua maa ra. ³³ Ta kũunio nde'o Ndioo chi'in ndisaa anima yo, ta chi'in ndisaa chinitunio, ta chi'in ndisaa ma ña ndeo ndia. Ta juuni kũunio nde'o ñivi iyo xiin ve'o takua kũunio juuni maa yo. Ta yakan va tiã va'a ña te'en kũunio nde'o Ndioo kua ku'va yo kiti jãna yo, ta ka'mio ndri nuu ndaa chito naã —kãti ma ra matru jãkua'a tutu Ndioo.

³⁴ Ta ora chĩni ma Jesuu ña chi'in chinituni ra kã'an ra. Yakan va te'en nãka'an Jesuu nuu ra:

—Chani kuyatin ki'viun nuu chànda Ndioo tiñu —kãti ra.

Ta ora chĩnu nãtu'un ra chi'in Jesuu ta nĩ'iin ga na, tũva va nĩ chikatu'un inga nakuyi nuu Jesuu.

Kãtitu'un Jesuu ti ñivi ra kũu Rey David

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵ Ta ora ndaa Jesuu jãna'a ra nuu ñivi tichi kora veñu'u ka'nu, ta te'en chikatu'un ra nuu na:

—jTa naja kã'an ma ndra matru jãkua'a tutu Ndioo, ña tata ma racha'nu David kũu Cristu? ³⁶ Yakan va ma ra kũu Tati Í Ndioo, chã'a ra ndatu ra nuu ma racha'nu David ora kã'an ra. Takan kũu ta te'en kĩa'a David kã'an ra chi'in ma ndatu ikan:

Ma Racha'nu Ndioo te'en nãka'an ra chi'in ma ra chito'i Cristu:

“jNa'a! jKunandi chiyo kua'i!

Ti i'ya ni ku'vai ma ndatui nuun,

nda kati kani ndoyoi ma ndian kãnita'an chi'un iti' cha'un”, kãti Racha'nu Ndioo.

³⁷ Yakan va kũuni yi ka'an yi ti, vaji tata David kũu Cristu, va juuni chito'o David kũu ra ndia —kãti Jesuu nuu ma ñivi ikan.

Yakan va ndisaa ma ñivi ka'iin tichi kora veñu'u, ya'a chisii na ña kã'an Jesuu takan.

Jesuu tisokuati ra ndra matru jãkua'a tutu Ndioo

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Takan kũu ta te'en nãka'an Jesuu nuu ma ñivi ikan:

—jJa'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ndra matru jãkua'a tutu Ndioo! Ti chàta'ani ndra kakunuu ndra chi'in ja'ma tacha, na tiñu'u ma ñivi ndra nuya'vi. ³⁹ Ta juuni nãnduku ndra tayu ka'nu tiã kunandi ndra nuu chiyo viko ta tichi veñu'u ñivi judũ ndia. ⁴⁰ Ta ndrakan, sũ'u ndra ndatiñu ma ñivi kindoo nda'vi. Ta nãkuatu ndra nuu ka'iin kua'a' ñivi, ikan na kuuni na ña yũvi ndra su'u kũu ndra. Yakan va ndrakan ni nde'e ndra kua'a' tundo'o —kãti Jesuu.

Nuu sòkó ña nda'vi xu'un' kuenda Ndioo

(Lc. 21:1-4)

⁴¹ Takan kũu ta inga kivi chũnandi Jesuu yatini nuu ndaa chatun nuu ti'i na xu'un' ña jã'a ra kuenda naja

kua tī'i na yi. Ta ora nàndi ra nde'e ra ikan, ta chākoyo kua'a' ma ndian kuika. Ta tī'i na kua'a' xu'un' tichi yi. ⁴² Ta nunuuni chāa iin ña kīndoo nda'vi. Ta tī'an uvi ta'an xu'un' kuati tichi yi. ⁴³ Yakan va ora nde'e Jesuu ña tī'an yi, ta kāna ra ma ndra jākua'a chi'in ra, na kichi ndra nuu ra. Ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in ndra:
—Ndicha va'a ti ña nda'vi ikan, vaji tī'an tiani ma xu'un', va kuenda Ndioo kua'a' xu'un' kùu yi. Ti chā'a ña ndisaa ma xu'un' kùmian chi'in anima ña. ⁴⁴ Ta ma ndian kuika ti vaji kua'a' xu'un' tī'i na, va ña chākoso nia kùu yi. Ta tiani xu'un' kùu yi kuenda Ndioo. Ta yakan va ma ña nda'vi ikan, tī'an tiaga xu'un' tichi chatun kua ndisaa ma ndian kuika —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kekoyo veñu'u ka'nu
(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

13 Takan kùu ta ora kēe Jesuu tichi veñu'u ka'nu, ta nāka'an iin ra jākua'a chi'in ra nuu ra:
—iYo'o, matru! iNde'e veñu'u ka'nu ndaa ikan! Ti ya'a vii kàa yi. Ta ya'a ka'nu yuu kandii cha'a yi —kàti ra.
² Ta nāka'an Jesuu nuu ra:
—Ndicha ti takan kàa yi vitin, va ni keta iin kivi ña nī'iin yuu kīndoo chata ta'an yi, ti ni kekoyo ndisaa yi.

Jesuu kàtitu'un ra naja kua ni naa ñuñivi
(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ta ikan kēe ndra ta kàcha'an ndra nda xini yuku nàni Olivu, ña iyo yatini yu'u ñuu Jerusalén. Ta ora kēta ra ma xini yuku ta chūnandi ra ta te'en kīcha'a kà'an xe'e Petu', Jandiau, Xuva chi'in André nuu ra:
⁴ —¿Ta nda ora ni kīcha'a yi? ¿Ta nda ña kuu yi nde'o ora chani kīcha'a yi? —kàti ndra.
⁵ Ta kīcha'a nāka'an Jesuu nuu ndra:
—ja'a ndo kuenda nuu ndo koto janda'viña'a ñivi ndo! ⁶ Ti ni kichaa koyo ndian ni ka'an te'en: "Yu'u kùu ra Cristu", ni kati na. Ta ni janda'viña'a na kua'a' ñivi.
⁷ iNa yū'vi ndo ora koto ndo ña kà'an ñivi ña iyo kuati iti' tikan a nda nikuuni! Ti takan ni kuu yi, vaji vitin tūvi ni ndi'i ma kuati nde'o, va tiá iti' nuu, ni nde'o tiá yi. ⁸ Ti ni kanita'an iin ñuu chi'in inga ñuu. Ta inga ñuu, ni ja'a yi kuati chi'in inga tuku ñuu. Ta ni kichi ña taan kua'a' ñuu. Ta ni nde'o soko ndia. Ta nuu, já ni kīcha'a tundo'o kùu yakan.
⁹ iTa yakan va ja'a ndo kuenda nuu juuni maa ndo! Ti ni tiin na ndo ta ni ku'va na ndo nuu ndra kumi tiñu. Ta ndra kumi tiñu, ni ku'va ndio ndra ndo na kani na ndo tichi veñu'u. Ta ni kundaka ndra ndo nuu ndra kalecha'nu. Ta juuni ku'un ndo nuu inga ndra chà'nda tiñu, ikan na kuu katitu'un ndo tu'in nuu ndra, cha'a' ña chìnuni ndo ña jà'i. ¹⁰ Va ji'na iyo yi ña katitu'un ndo ma tu'un va'a Ndioo nuu ndisaa ñuu ñuñivi. ¹¹ iTa na nākanini ndo nda tu'un ni ka'an ndo ora ku'va na ndo nda'a' ndra kumi tiñu! Ti ora ka'iin ndo ikan, na ka'an ndo tu'un ni jana'a Ndioo. Ti Tati Íf Ndioo ni jana'a ma tu'un ni ka'an ndo. ¹² Ta juuni ma kivi ikan, ni tiin ndra ndra yani ndra. Ta ni ku'va ndra ndra nuu inga ñivi, na ka'ni na ndra. Ta juuni takan ni ja'a tatá ndra chi'in juuni se'e ndra. Ta juuni ni kanita'an ñivi chi'in tatá na ta

ma'a na. Ta juuni ni ka'ni na vi ndia. ¹³ Ta ni kuxaan ñivi nde'e na ndo, ti chākoo ndo chi'in. Va ra kundeeni nda kati ya'a ma kivi ikan ni jakakú Ndioo ra.

¹⁴ Ta tichi veñu'u íf ni ki'vi iin ña kini. Ta yakán' ti ya'a xaani Ndioo nde'e ra yi ña ni kee ra veñu'u ka'nu ti ya'a kini ni ja'a yi tichi veñu'u. Ta ndisaa ñivi iyo ñuu Judea ora kunián' ja'án' te'en, na kekunu na ku'un na iti' yuku, ikan na kakú na. Ta ndian chito jākua'a tu'un te'en, ya'a va'a tuva kutunini na naja kua kà'an yi. ¹⁵ Ta ndian ka'iin siki ve'e, na ki'vi na, ni ña táva na ndatiñu na tichi ve'e na. ¹⁶ Ta ndian jàtiñu tichi ku'u na ki'vi na ñuu, ni ña kùki'in na ja'ma na ndia. ¹⁷ Nda'vi ta'an ñivi ña'a ña kivi ikan ñu'u se'e vi, ta iyo ndiakwati se'e vi ña chàxin ndika vi ndia. ¹⁸ iNa ndakan ndo ñamani nuu Ndioo, ikan na tã'an ndo takan tiempu ya'a vichin jà'a yi! ¹⁹ Ta ma kivi ikan ni nde'o tiá tundo'o kua nī'iin kivi. Takã'an nde'o yi jà'a Ndioo, nda ora jätuvi ra ma ñuñivi. Ta ni tūvi chàniini ra ña jànde'e ra tundo'o yo tiá iti' nuu, takua ni jande'e ra yi yo kivi ikan. ²⁰ Tatu ma Ndioo töve nī jandokuiti ra ma kivi ikan, na kākú nī'iin na niku. Va ma ra chito'o yo, jākuiti ra yi, ti kùuni ra nde'e ra ndian kàchin ra.

²¹ Yakan va tu keta iin ndian te'en kà'an nuu ndo: "iNde'e ndo, i'ya ndaa ra kùu Cristu!" A tu keta inga ndian kà'an: "iJuu ra ndaa ikan!" iTa na chìnuni ndo ña kà'an na! ²² Ti ni kichi kua'a' ndian ni ka'an te'en ndia: "iYu'u kùu Cristu!" Va tūvi ndicha ti janda'viña'a ndra ña Cristu kùu ndra. Ta juuni ni kichi ndian ni ka'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, va tūvi ndicha ti ndra vata kùu ndra. Yakan va ta ndi'i ndrakan ni ja'a ndra kua'a' ndatu ndra ta seña, ikan na chinuni na ña ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ndra. Ta juuni kùuni ndra janda'viña'a ndra ma ñivi kàchin Ndioo tuva kùu yi. ²³ Yakan va ja'a ndo kuenda juuni maa ndo. Ti cha kàtitu'in nuu ndo naja kua ni koo yi.

Kàtitu'un Jesuu naja kua ni kichi tuku ra inga cha'a'
(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴ Ta ora cha ndi'i ma tiempu ña ni nde'o kua'a' tundo'o. Tajan ni nda'va ma nikandii, ta ni nda'va yoo ndia. Ta tūva ni ndondichin jà'a ndra. ²⁵ Ta ma chele ka'iin andivi ni ke'ne ndri. Ti ni taan ma andivi jà'a ndri. ²⁶ Tajan ni nde'e kua'a' ñivi ti vachj tichi viko. Ti yu'u ra Se'e ñivi tachi Ndioo iyo kua'a' ndatui, ta kua'a' ña tachai ndia. ²⁷ Tajan ni tachj ma ndian kùu tati jà'a tiñu nuu Ndioo, na kuu jati'vi ta'an na ndisaa ñivi cha kàchin. Ta kunanduku ma tati na nda nikuuni nuu ndi'i ñuñivi, a iti' ninuu, a iti' siki.

²⁸ Na kuu ku'uni ndo ña jàna'a yutun higu, ti ora kēta nda'a' yuta' run cha chito ndo ti chani keta ma tiempu ni koo chiti run. ²⁹ Ta yakan va ora nde'e ndo ma tundo'o kàtitu'in nuu ndo, ta cha chito ndo, ti chani kuta'an ora ni kichai. Ti yu'u kùu ra Se'e ñivi tachi Ndioo. ³⁰ Ndicha ña kà'in chi'in ndo. Ti ora takäaga kuvi ndisaa ma ñivi iyo kuiya i'ya ji'na nde'e na tundo'o ña kà'in chi'in ndo. ³¹ Ta ni keta iin kivi ña ni naa andivi chi'in ñuñivi. Va tu'un ka'in tūvi ni naa yi.

³² Ta nī'iin ñivi tüvi chito nda ora ni keta ma ña kà'in, ni tati jà'a tiñu nuu Ndioo, ta ni yu'u, ra kùu Se'e Ndioo tüvi chitoi ndia. Chito va ma Tatái, ti rakan kùu ma Ndioo ka'nu iyo andivi.

³³ ¡Yakan va kumi ndo ndo! ¡Ta ja'a ndo kuenda ndo! ¡Ta ka'an ndo chi'in Ndioo! Ti töve chito ndo nda ora ni kuu yi. ³⁴ Yakan va ña'a kùu yi takua jà'a iin ra'ii ora kēe ra, ta kuà'an chika ra. Ta tāva ra tiñu nuu ndra kùu musu ra na kumi ndra ve'e ra. Ta ta'ii'iin ndra tāva ra tiñu nuu nayi jà'a ndra. Ta tāva ra tiñu nuu iin ra na ja'a va'a ra kuenda yuve'e ra. ³⁵ ¡Ta yakan va na koo ndito ndo! Ti töve chito ndo nda ora kichaa ndiko ma ra xuve'e, a kichaa ra ora chanikuaa, a ora javañuu, a ora ni tuvi, a ora ni kundichin. ³⁶ ¡Ta yakan va na ja'a va'a ndo kuenda koto kichaa ra numini! Ta koto nāta'an ra ndo ña kixi ndo. ³⁷ Yakan va ña kàtitu'in nuu ndo. Ta kàtitu'in nuu ndisaa ñivi na koo ndito na —kàti Jesuu.

Nuu kùti'vi ndra ña kùuni ndra tiin ndra Jesuu
(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

14 Takan kùu ta ora takāaga uvi kivi, ta kùta'an viko Pakua, ora chàchi na paan ña töve k'i'vi yuchan iya tichi. Tajan nànduku ma ndra sutu chà'nda tiñu chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, naja kua ja'a ndra ta tiin xe'e ndra ma Jesuu ta ka'ni ndra ra. ² Va te'en kà'an ma ndra ka'iin ikan:

—¡Na tiin yo ra kivi iyo viko, ti koto kuxaan ma ñivi cha'a' ra!

Iin ña'a jàkutian takuui xiko xini Jesuu
(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³ Iyo Jesuu ñuu Betania ve'e Simón, ra kà'an na ña ku'vi, jà'a kue'e ta'yu niku. Ta ora juuni nàndi Jesuu chàchi ra tichi ve'e ma ra Simón, ta ikan chāa iin ña'a, ta ndà'a ña iin viru takuui xiko, ña ya'a ya'vi ndaa. Ta nduva'a kuui va'a ra'. Ta nūna ña yu'u ma viru, ta chōsoan ra' xini Jesuu. ⁴ Ta iin ma ndra nàndi chi'in ma Jesuu kùxaan ndra ña jà'a ña takan. Ta te'en kīcha'a kà'an ta'an ndra:

—¿Ta naja chàtian ma takuui xiko? ⁵ Ti kùu jata na ra' nuan chi'in ndisaa xu'un' jàkanaa na iin kuiya, ta ku'va ña yi nuu ma ndian nda'vi. —Takan kà'an ndra chata ña.

⁶ Ta te'en kīcha'a kà'an Jesuu nuu ndra:

—¡Jaña ndo ña kà'an ndo chata ña! Ti ña va'a jà'a ña chi'in. ⁷ Ti ma ñivi nda'vi endeeni ni koo na chi'in ndo. Ta kùu ja'a ndo ña va'a chi'in na ora kùuni ndo. Vati yu'u töve ni koi chi'in ndo endeeni. ⁸ Ta ma ña'a i'ya, jà'a ña ma ña kùu ja'a ña kuenda, ti chōsoan takuui xiko ñij, ti chani keta ora ni kuchij. ⁹ Yakan va ndichai ña kà'in, ti nda nikuuni ma ñuñivi, nuu ni ka'an na tu'un Ndioo. Ta juuni ni ka'an na ña jà'a ña chi'in, ta kuku'uni ma ñivi ña.

Juda xikoña'a ra Jesuu
(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰ Juda Iscariote kùu iin ra indii tichi ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu. Takan kùu tajan kēe Juda

kuà'an ra kuànde'e ra nuu iyo ma ndra sutu chà'nda tiñu, ti kùuni ra jandova'a ra naja kua ja'a ra ta ku'va ra ma Jesuu nuu ndra. ¹¹ Ta ora chīni ndra sutu ña kà'an ra te'en, ta nduva'a kuui chisii ndra, ta kīcha'a kà'an ndra chi'in ra:

—¡Ndicha ndi ña ni ku'va ndi xu'un' nuun, ora jana'un ra nuu ndi!

Ta kīcha'a ra nànduku ra naja kua kuu ku'va ra Jesuu nuu ndra.

Nuu kùxini Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra
(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹² Ma kivi nunuu ma viko Pakua, ora chàchi na paan ña tüvi k'i'vi yuchan iya tichi. Ma kivi ikan chà'ni na iin mvechala kuati kivi viko Pakua, ti sòkó na ri nuu Ndioo, ikan na ndakimani ra na. Takan kùu tajan kīcha'a chikatu'un ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu nuu ra:

—¿Ta ndanu kùuniun ña kùu ja'a ndi ma ña kacho viko Pakua? —kàti ndra.

¹³ Tajan tāchi ra uvi ta'an ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta kà'an ra te'en chi'in ndra:

—¡Kua'an ndo tichi ñuu! Ta ikan nata'an ndo iin ra ndiso iin kii takuui ta tandiku ndo chata ra. ¹⁴ Ta kàtitu'un ndo nuu ma ra xuve'e nuu k'i'vi ra, ti nànduku matru ndo iin ve'e nuu ni kachi ra ma viko Pakua chi'in ndra jàkua'a chi'in ra, kati ndo. ¹⁵ Ta ikan jana'a ra iin ve'e ka'nu ndaa siki inga ve'e. Ta ma ve'e ikan, cha iyo va'a yi kuenda yo. Ta ikan kùu ja'a ndo ma ña kacho —kàti Jesuu.

¹⁶ Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra tichi ñuu, ta nī'i ndio ndra ndisaa yi kua kà'an Jesuu nuu ndra. Ta ikan jà'a ndra ma ña kachi ndra kivi Pakua.

¹⁷ Ta ora chanikuaa chāa Jesuu chi'in ndisaa ma ndra jàkua'a chi'in ra. ¹⁸ Ta ora nàndi ndra chàchi ndra ma nuu tayu, ta kīcha'a kà'an Jesuu chi'in ndra:

—Ndichai ña kà'in, ti iin ra nàndi chàchi chi'in ni xikoña'a ra yu'u —kàti ra.

¹⁹ Ta ora chīni ndra ña kà'an ma Jesuu te'en, ta nduva'a kuui nàkanini ndra. Ta kīcha'a i'iin ndra chikatu'un ndra nuu Jesuu:

—¿A yu'u kùu?

²⁰ Ta nāka'an Jesuu:

—Iin ra jàkua'a chi'in kùu ra. Iin ra chàchi paan chi'in vitin kùu ra. ²¹ Ta yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni kuvij. Ti takan kà'an ma tutu Ndioo ña ni ta'in. Nda'vi ta'an ma ra xikoña'a cha'i. Va'a ga tu tüvi nī kàku ra niku —kàti Jesuu.

²² Ta já ma'ñu chàchi ndra, ta kī'in ma Jesuu iin paan ta jà'ii ra yi nuu Ndioo. Ta chà'nda kuati ra yi. Ta chā'a ra ita'vi yi nuu ndisaa ndra. Ta te'en kà'an ra nuu ndra jàkua'a chi'in ra:

—¡Kachi ndo! Ti ña'a kùu ma kuñui —kàti Jesuu.

²³ Ta takan kùu tajan kī'in ra iin kopa vinu. Ta nāka'an ndiko ra Ndioo cha'a' ra'. Tajan chā'a ra ra' nuu ndisaa ndra na ko'o ndra ra'. ²⁴ Ta te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¡Ko'o ndo ra! Ti nij kùu ra'. Ti cha ndòva'a ndisaa tiñu nuu Ndioo jà'a nij, ti chani katij ra' cha'a' kua'a' ñivi,

ikan na ni'i na ñamani Ndioo. ²⁵ Ndichai ña kà'in chi'in ndo, ti tüva ni ko'i ma vinu i'ya chi'in ndo, nda kati koo ndikoi nuu chà'nda Ndioo tiñu. Tajan ko'i vinu chaa —kàti Jesuu chi'in ndra.

Kàti Jesuu ña Petu' ni ka'an ra ña tüvi nakoto ra ra
(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶ Takan kuu ta ora chĩnu chita ndra iin yaa Ndioo, tajan kuà'an ndra iti' yuku nàni Olivu. ²⁷ Ta te'en nàka'an Jesuu chi'in ndra ma ikan:

—Ndisaa ndo kukanuu ndo ndè'e ndo yu'u ora naa vitin. Takan kà'an ma tutu Ndioo: "Tu ka'ni ma ra chito'o ma mvechala, ta ndisaa ndri kuita kuati", kà'an ma tutu Ndioo. ²⁸ Ta ora natuku ndikoi, ta ji'nai ku'un ñu'u' Galilea, tajan ku'un ndio ndo —kàti Jesuu.

²⁹ Tajan te'en nàka'an Petu' chi'in ra:
—Jin ndisaa ndra kukanuu cha'un, va yu'u töve —kà'an Petu'.

³⁰ Tajan te'en nàka'an Jesuu:
—Ndichai ti chanikuaa vitin, ora takà'an nda'yu lo'o uvi cha'a', uni cha'a' ni ka'un ña tüvi nakotoun yu'u —kà'an Jesuu chi'in Petu'.

³¹ Ta te'en kà'an ndiko Petu':
—Vaji kuvj chi'un, ta tüvi ni ka'in ña tüvi nakotoi ñun —kà'an Petu'.

Ta indukuni kà'an ndisaa ma ndra ka'iin chi'in Jesuu.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo nuu iyo jardin Getsemani
(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³² Takan kuu ta numini kèe ndra kuà'an ndra iin jardin nàni Getsemani. Ta te'en nàka'an Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra:

—iKunandi ndo kuantu ndo yu'u i'ya! Ti kuà'in kuà-ka'in chi'in Ndioo ikani.

³³ Tajan kuà'an uni ta'an ndra chi'in Jesuu: Petu', Xuva chi'in Jandiau. Ta kicha'a nda'vi kùuni Jesuu, ³⁴ ta te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—Ya'a nda'vi kùuni animai kua ni kuvj. iKindoo ndo i'ya, va koto kusu ndo! —Takan kàti ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

³⁵ Tajan kèe Jesuu kuà'an ra tiá iti' nuu. Ta chūnandi chiti ra nda nani te'e nuu ra ma nuu ñu'u'. Yakan va te'en kicha'a kà'an ra chi'in Ndioo ña na tava ra ma tundo'o ni nde'e ra tuva kùuni ra.

³⁶ —iYo'o Tatá! Yo'o va kuu ja'un nda ña nikuuni. Kùunj ña nakaniun ma tundo'o ni nde'i. Va tüvi kùunj ña kuu ma ña kà'in, ti naja kua kùuni maun kuu yi —kàti Jesuu.

³⁷ Ta numini kèe ndiko Jesuu kuà'an ra nuu ka'iin ma ndi uni ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta nàta'an ra ndra ña kixi ndra. Ta kicha'a kà'an ra chi'in Petu':

—Simón, za kixiun? iNi kuu kuii koo nditoun iin ora chi'in? ³⁸ iNdakoo ndo ta ka'an ndo chi'in Ndioo! Ikan tüvi kuà'an ndo anima ndo jà'a yi kuati, jin kùuni ndo kundito ndo chi'in anima ndo, va kùndee ndo —kà'an Jesuu chi'in ndra.

³⁹ Takan kuu tajan kèe ndiko Jesuu kuà'ka'an ra chi'in Ndioo takua kà'an ra ma nunuu. ⁴⁰ Ta ora chāa ndiko ra

ma nuu ka'iin ma ndi uni ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta juuni nàta'an ra ndra ña kixi ndiko ndra inga cha'a', ña endee ndasi tinuu ndra, jà'a ma ñuma'na. Ta tüvi chito ndra ña kà'an ndra chi'in ra. ⁴¹ Tajan kèe ndiko Jesuu kuà'an ra cha'a' uni. Tajan chāa ndiko ra, ta kà'an ra chi'in ndra:

—iA juuni kixi ndo ta nìndee ndo tiá? iNa kusu ndo tiá! Ti cha kèta ma ora ña ni ku'va ñivi yu'u ra Se'e ñivi tachi Ndioo. Ti ni tiin ma ndra jà'a kuati yu'u.

⁴² iNdakoo ndo, ta ko'o! Ti cha vachi ra cha xikoña'a cha'i —kàti Jesuu.

Nuu tiin na Jesuu

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³ Juuni, takà'an chinu kà'an Jesuu, ta chāa Juda, iin ra indii tichi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra. Chāa ra chi'in kua'a' jandaru. Ta ndrakan naa ndra machiti chi'in yutun. Vachi ndra chata Jesuu jà'a ma sutu chà'nda tiñu chi'in iin ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, ta inga tuku ndracha'nu. ⁴⁴ Juda ra xikoña'a cha'a' Jesuu, chā'a ra iin tu'un kua ni ja'a ra nuu ma jandaru, ta kà'an ra te'en:

—Ma ra ni kaña'i chi'in, rakan tiin ndo. Ta ku'ni ndo ra, tajan kundaka ndo ra, ku'un ra chi'in ndo —kàti Juda.

⁴⁵ Takan kuu ta jāyatin ra ra nuu Jesuu ta kà'an ra:
—iMatru!

Ta kãña'a ra chi'in ra. ⁴⁶ Ora ndè'e ndra yo kuu ra ta tiin ndra Jesuu.

⁴⁷ Ta iin ra ndaa ma ikan tāva ra machiti ra, ta chà'nda ra so'o ma musu ma sutu cha'nu. ⁴⁸ Ta chikatu'un Jesuu nuu ñivi ikan:

—iNaja vachi ndo chi'in machiti chi'in yutun, ña vachi tiin ndo yu'u? iA ra su'u kùu?, kùuni ndo. ⁴⁹ iNaja tüvi ni tiin ndo yu'u tichi veñu'u? Ta kua'a' kivi chiyoi jà-na'i nuu ndo ikan. Te'en ni ta'in, ti takan kà'an ma tutu Ndioo ña ni ta'in.

⁵⁰ Ta ndisaa ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu chĩnu ndra kuà'an ndra, ta ndakoo ma'iin ndra ra. ⁵¹⁻⁵² Takan kuu va iin rayoko ña isukun iin ja'ma ka'nuni. Uvaa rakan tãndikun ra kuà'an ra chata Jesuu. Ta ra'ya ti tiin ndra ra. Va tava jāña ra ma ja'ma isukun ra, yakan va jānda kakú kaviti ra.

Tisokuati na Jesuu nuu ndra kumitiñu

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵³ Ta ndaka ma jandaru Jesuu nuu ndaa sutu cha'nu. Ta ikan kùti'vi ndisaa ma sutu cha'nu, ma ra jàkua'a tutu Ndioo chi'in inga ndracha'nu. ⁵⁴ Ta chikani, chikani kuà'an Petu' chata ndra nda kati keta ndra ma ve'e sutu cha'nu. Ta kindoo ra nuke'e. Ta ikan chūnandi ra javixin ra nda'a' ra nuu ñu'ú xiin ndra jandaru jà'a kuenda veñu'u.

⁵⁵ Ta ma sutu chà'nda tiñu chi'in ndisaa ma ndra tiñu veñu'u, nãnduku ndra iin tu'un ña kuu tiso ndra kuati Jesuu, ikan na ka'ni ndra ra nuu kruu. Va tüvi ni nata'an ndra ni'iin tu'un ndaa chata ra. ⁵⁶ Vaji kèta kua'a' ñivi ña kà'an ndra tu'un vata chata Jesuu. Ta ni'iin ma ñivi, tüvi induku kà'an na chata Jesuu. ⁵⁷ Takan kuu ta iyo ma

ndian ndēta, ta te'en kīcha'a na kà'an na maaaa tu'un vata chata Jesuu:

⁵⁸ —Ndyu'u chīni ndi ña kà'an ra: “Ni janduvai ma veñu'u ka'nu ña jā'a ñivi, tajan tichi iin uni kivi kutai inga tuku yi ña tüvi jà'a ñivi”, —kàti ndra.

⁵⁹ Ta vaji takan kà'an ndra, va siin siin ña kà'an ndra.

⁶⁰ Tajan ndēta ndio ma sutu cha'nu ma'ñu ndisaa na, ta chīkatu'un ra nuu Jesuu:

—¿Naja tüvi kà'un ña kà'an na chataun? —kàti ma sutu.

⁶¹ Va ma Jesuu tàxiin kīndoo ra. Ta nī'iin tu'un nī ka'an ra. Yakan va te'en chīkatu'un tuku sutu cha'nu:

—¿A juu yo'o kùu ra Cristu ra Se'e Ndioo ii?

⁶² Ta nāka'an Jesuu:

—Juu yu'u kùu ra. Ta ni nde'e ndo ra ña nàndi ra chiyo kua'a ma Ndioo ka'nu iyo nuu sukun. Ta ni keta iin kivi ña kichī ndikoi. Va yu'u ra Se'e ñivi ni kichī tichi viko —kàti Jesuu.

⁶³ Takan kùu tajan juuni ma sutu cha'nu, jānakaa ra juuni ma ja'ma ra, ti takan jāna'a ra nuu ma ñivi ti kùx-aaan ra jā'a ma tu'un kà'an Jesuu. Ta te'en kà'an ra:

—¿Na түva chiniñu'u ga yo tiá ndra kuta'an chi'o!

⁶⁴ Ndisaa ndo já, chīni ndo ña kà'an ti'ini ra chata Ndioo. ¿Naja kua chà'nini ndo? —kàti ra.

Ta ndisaa ndra ndō'iin tu'un ndra ña kuvi Jesuu, ti cha iyo kuati ra, kuuni ndra.

⁶⁵ Iyo ndian cha kīcha'a tivisii na ra. Ta chāsi na ma tinuu ra, ta kāni ndra ra chi'in chiki, ta te'en kà'an ndra:

—¿Ka'an! ¿Nde'o yo kāni ñun! —kàti ndra.

Ta juuni ma jandaru kāni ndra nuu ra ndia.

Petu' kàti ra ti töve nàkoto ra Jesuu

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-29)

⁶⁶ Takan kùu ta kīndoo ma Petu' nuke'e ikan. Ta ikan chāa iin ña musu ma sutu cha'nu. ⁶⁷ Ta ora ndē'an Petu', ña tūmi ra ñu'ú, ta kīndoan nde'an ra, ta kīcha'a kà'an ña chi'in ra:

—¿A yo'o chàkuu chi'in Jesuu ra ñuu Nazaret? —kàt-ian.

⁶⁸ Ta kà'an Petu':

—¿Yüvi yu'u kùu! Ta tüvi nàkotoi ra, ni tüvi chitoi nda ra kùu ra kà'un —kàti Petu'.

Tajan kēe ra kuà'an ra nuu nda yuve'e iti' nuke'e. Ta ora ikan ndā'yu iin lo'o. ⁶⁹ Ta ndē'e ndiko ña musu sutu ikan ma Petu', ta kà'an ña chi'in inga na:

—¿Ra'ya kùu iin ra chàkuu chi'in Jesuu!

⁷⁰ Va kà'an ndiko ra:

—¿Yüvi yu'u kùu!

Ta nunuuni ma ndian ka'iin ikan, kà'an ndiko na chi'in Petu':

—¿Ndicha kuii ti yo'o kùu iin ra chàkuu chi'in Jesuu! Ti indukuni kà'un kua kà'an ndian ñu'u' Galilea.

⁷¹ —¿Yüvi yu'u kùu, nde'e Ndioo ña kà'in! Ti tüvi kuii nàkotoi ma ra chīkatu'un ndo nui —kàti ra.

⁷² Ta ma ora ikani, ndā'yu ndiko ma lo'o iti' uvi. Ta chàku'uni Petu' ña kà'an Jesuu chi'in ra: “Ora tak'aan nda'yu ma lo'o uvi cha'a', uni cha'a' ni ka'un ña tüvi

nàkotoun yu'u”, kàti Jesuu. Ta kīcha'a chàku Petu' ora chàku'uni ra ña kà'an Jesuu chi'in ra.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

15 Ora kundichin inga kivi kùti'vi ma ndra sutu cha'nu, chi'in inga ndracha'nu, chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, ta chi'in ndra jà'a kuenda ma ñivi judíu. Ti kùuni ndra natu'un ta'an ndra naja kua ja'a ndra chi'in Jesuu, tajan chū'ni ndra ma Jesuu ta kuà'an ndra chi'in ra nuu ra kùu Pilatu. ² Ta ora ndē'e ma ra kùu Pilatu ma Jesuu. Ta kīcha'a ra chīkatu'un ra nuu ra:

—¿A yo'o kùu ra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu?

Ta kīcha'a nàka'an Jesuu:

—Maun kà'an yi.

³ Tajan kīcha'a ma ndra sutu cha'nu, tiso ndra kua'a' kuati chata Jesuu, va tükuii nani kà'an ra. ⁴ Yakan va chīkatu'un ndiko ma ra Pilatu nuu ra:

—¿Ta naja tükuii ka'un? ¿A tüvi chiniun ña ya'a ga tiso ndra kuati chataun? —kàti Pilatu.

⁵ Ta endee tükuii kà'an Jesuu. Ta ma ra Pilatu, ya'a nākanini ra, ti tükuii nani kà'an Jesuu.

Kàti Pilatu ña na ka'ni na Jesuu

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

⁶ Yakan va ndisaa kuiya ora chīyo ma viko ikan, chikan ma ñivi na kee iin ra indii vekaa nuu ma Pilatu. Ta jāña ra ra. ⁷ Iin ra nāni Barrabás indii tichi vekaa ma kuiya ikan. Ta juuni indii inga ndra meru ra, ti kānita'an ndra chi'in ma ndra vetiñu. Ta chā'ni Barrabás ñivi chi'in meru ra. Yakan va indukuni ka'iin ndra vekaa ndia. ⁸ Ta ka'iin locho kua'a' ñivi nuu Pilatu. Ta te'en kà'an na chi'in ra:

—¿Na jañaun iin ra indii vekaa takua jà'un nani kuiya!

⁹ Ta nāka'an ma Pilatu:

—¿A kùuni ndo ña jañai ma ra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu?

¹⁰ Te'en kà'an ra, ti cha chito ra nda cha'a' kùu yi ña tixin ma ndra sutu cha'nu nde'e ndra ma Jesuu. Ta yakan va chāndaka ndra ra nuu ra. ¹¹ Va ma ndra sutu chà'nda tiñu kà'an xe'e ndra chi'in ma ñivi, na ndaka na ña, na tava ra Barrabás, ora chīkatu'un ma Pilatu nda ra kùu ra kùuni na ña jaña ra. ¹² Ta takan kùu ta te'en chīkatu'un ndio ra nuu na:

—¿Ta nayi kùuni ndo ña ja'i chi'in ma ra kà'an ndo ña chà'nda tiñu nuu ñivi judíu?

¹³ Ta te'en kīcha'a na kànachaa na:

—¿Taka'a ra nuu kruu!

¹⁴ Ta kà'an tuku Pilatu:

—¿Ta nda kuati jā'a ra, tuva takan?

Ta te'en kīcha'a tuku na kanachaa na tiá ni'i.

—¿Taka'a ra nuu kruu!

¹⁵ Ta tava kùuni ra kindoo va'a ra chi'in ma ñivi. Yakan va jā'a ra ma ña kà'an na. Ta jāña ra Barrabás. Takan kùu ta ji'na tachi Pilatu ña na kani ji'na ndra Jesuu chi'in yo'o. Tajan chā'a ndio ra ra nda'a' jandaru na kuta'ndaa ndra ra nuu kruu.

¹⁶ Tajan kuà'an ndio Jesuu chi'in jandaru nda nuke'e vetiñu. Tajan kùti'vi kua'a' jandaru. ¹⁷ Ta tãkaa ndra iin ja'ma color ndaa takua kàa ja'ma ra kùu rey chata ra. Ta ja'a ndra iin korona iñu, ta jündii ndra xini Jesuu.

¹⁸ Tajan kīcha'a ndra kà'an ni'i ndra nuu ra:

—iNa koo endeeni yo'o ra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu!

¹⁹ Ta kãni ndra xini ra chi'in yutun kuiin. Ta tīvisii ndra ra. Ta chūnandi chiti ndra nuu ra ña jãka'nu ndra ra.

²⁰ Takan kùu ta ndisaa ma ña jã'a ndra chi'in ra, maa ña chàtu'uni ndra ra kùu yi. Ta tãva ndra ma ja'ma color ndaa ña tãkaa chata ra, ta jãku'un ndiko ndra ja'ma maa ra ra. Ta tãva ndra ra ña ni takaa ndra ra nuu kruu.

Chùtakaa Jesuu nuu kruu

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

²¹ Takan kùu ta ikan ndaa iin ra ñuu Serene nàni Simón. Ta ndra se'e rakan kùu Alejandro chi'in Rufu. Ta rakan ti iti' ku'u kīchi ra. Ta ora kēta ra iti' kuà'an Jesuu, ta ndē'e iin jandaru ra, ta kãna ra ra na kichi ra kuiso ra kruu ndiso Jesuu.

²² Yakan va Jesuu ndàka ndra ra kuà'an ndra iin nuu nàni Gólgota. Ta ma tu'un Gólgota kùuni yi ka'an yi chi'in tu'un va'a: Yuku nuu Ndòyo kua'a' Iki Kini ndian Chīí. ²³ Ta jãkanuu ndra iin yukú nàni mirra tichi takuui chiti uva, ta chã'a ndra ra' nuu Jesuu, na ko'o ra ra'. Va nī kuuni ra. ²⁴ Ta ikan tãkaa ndra ra nuu kruu. Tajan kīcha'a ma ndra jandaru chàsiki ndra yuu kuati, nde'o nda ndra kùu ndra jakanaa ja'ma Jesuu.

²⁵ Kaa iín na'ani kùu yi, ora tãkaa ndra ra nuu kruu.

²⁶ Ta ikan tãa ndra ma ña kùu kuati ra iin nuu vitu. Ta tãtuu ndra yi xini kruu ra. Ta kà'an yi te'en: "Ra'ya kùu ra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu." ²⁷ Ta te'en, tikan xiin ra tãkaa ma ndra jandaru ii'iin ndra su'u. ²⁸ Ta takan chīnu ma tiñu kà'an tutu Ndioo: "Ti ni nde'e na ra takua ndē'e na ma ndra jà'a kuati", kàti yi.

²⁹ Takan kùu ta ndian kēta ma nuu tãkaa ra, nduva'a kuii kànduva'a na ra. Ta kàva na xini na, ta kà'an na te'en:

—iYo'o, xaa! ¿Ta naja takaun chiña? Ta ma ra matru kùun. Tanu, va'ani janduvaun veñu'u iin kivini, ta tichi uni kivi cha ndaa ndiko inga yi jà'un. ³⁰ iTa yakan va tu-va ndichaun ña ndatun, na jakakú ñun, juuni chi'in maun! iTa na nuu maun nuu kruu! —kàti na.

³¹ Ta ma ndra sutu cha'nu chi'in ma ndra matru jãkua'a tutu Ndioo, te'en kīcha'a ndra kànduva'a ndra ra ndia:

—Jãkakú ra inga ñivi, va juuni chi'in ma ra, kùu ja'a ra yi. ³² iNa nuu ra ma nuu kruu, tuva ndicha ña Cristu, ra chà'nda tiñu nuu ñivi Israel kùu ra! Ikan na nde'o ma tiñu jà'a ra, ta chìnunio ma tu'un kà'an ra —kàti ndra.

Ta juuni kà'an ma ndra ka'iin xiin ra chata ra ndia.

Nuu chīí Jesuu

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

³³ Takan kùu ta tandi'i ñuñivi iin kuaani ora chãa ora sama, ta indeeni nda kaa uni chani'ini. ³⁴ Ta ma ora ikani, te'en kīcha'a Jesuu kànachaa ra:

—iEloi! iEloi! iLama sabactani! Ma tu'un ikan te'en kùuni yi kà'an yi: iTatá Ndioo! iTatá Ndioo! ¿Ta naja ndākoo ma'iun yu'u? —kàti ra.

³⁵ Ta iin ndian ka'iin ma ikan chīni na ña kã'an ra. Ta kīcha'a na kà'an na:

—iTaso'o ndo! Ti kànachaa ra Elía, ra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo tatiempu —kàti na.

³⁶ Tajan iin ra ndaa ma ikan, chīnu ra kuàki'in ra iin ña xa'ma. Ta jātii ra yi tichi takuui iya, ta jündii ra yi xini iin yutun kani. Ta chã'a ra yi nuu Jesuu na ti'vi ra. Ta ora chã'a ra yi nuu ra, te'en kà'an ra:

—iNde'e ndo! Nde'o a vàchi ra Elía januu ra ra nuu kruu —kàti ra.

³⁷ Ta ma ora ikan ndã'yu ni'i ma Jesuu, ta chīí ra. ³⁸ Ta ma ja'ma ndãsi tichi veñu'u ndãta java yi, nda siki ta nda ninuu. ³⁹ Ta iti' nuu Jesuu, ndaa iin ra chà'nda tiñu nuu jandaru. Ta ndē'e ra naja kua chīí Jesuu, ta te'en kà'an ra:

—iNdicha kuii ti ra'ya kùu ra Se'e Ndioo! —kàti ra.

⁴⁰ Ta nda chika ka'iin iin ñivi ña'a ndē'e naja kua tã'an ra. Ta tañu ma ñivi ka'iin ikan, ndaa Ndiya Magdalena chi'in Salomé ta Ndiya ma'á Kusé chi'in Jandiau ra yani rayoko tiá. ⁴¹ Ta ma ñivi ña'a i'ya, tīndee vi Jesuu ora chãkunuu ra ñu'u' Galilea. Ta juuni ka'iin tiá vi ña kīchi chi'in ra ñuu Jerusalén.

Nuu kùchi Jesuu

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁴² Takan kùu ta chani'ini ora jàndova'a yo ma ndatiñu kuenda inga kivi nindeo. ⁴³ Tajan kēta iin ra nàni Kusé, ra kīchi iti' ñuu Arimatea. Ta rakan iin ra kumitiñu ñu'u' Judea kùu ra. Ta juuni ya'a tiñu'u ma ñivi ra ndia. Ta ju-uni ndātu ra ku'un ra nuu chà'nda Ndioo tiñu. Yakan va tūvi nī yu'vi ra chàndakan ra ñunda'yu Jesuu nuu ma Pilatu. ⁴⁴ Ta Pilatu ti ya'a nàkanini ra ti ya'a numi chīí Jesuu. Ta yakan va kãna ra ma ra chà'nda tiñu nuu jandaru. Ta kīcha'a chikatu'un ma Pilatu nuu ra, naja ora kùu yi ña cha chīí Jesuu. ⁴⁵ Ta ora kãtitu'un ma ra kuxi-ni ma ndra jandaru nuu ra, tajan chã'a ma Pilatu ma ñunda'yu Jesuu nuu Kusé. ⁴⁶ Ta ma Kusé jãta ra iin ja'ma, ta jãnuu ra ma ñunda'yu Jesuu nuu kruu, ta tī-sukun ra ja'ma yi. Ta ikan tī'i ra yi iin tichi yavi yuu. Ta nãnduku ra iin yuu ka'nu, ta chãsi ra yu'u ma yavi. ⁴⁷ Ta Ndiya Magdalena chi'in Ndiya ma'á Kusé ndē'e vi nuu tī'i ra ñunda'yu Jesuu.

Nàtaku ndiko Jesuu

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

16 Ta ora cha yã'a ma kivi nindeo, ta kuà'an Ndiya Magdalena, chi'in Salomé, ta Ndiya ma'á Jandiau, kuàjata vi takuui xiko jakuti vi ñunda'yu Jesuu. ² Ta ora na'ani kivi ndomingu, ma kivi kīcha'a jamana,

kuà'an vi kuànde'e vi nuu kūchi Jesuu ora já kēta nikandii. ³ Ta kīcha'a vi chīkatu'un ta'an vi:

—¿Ta yo jachiyo yuu nuu kuu ki'vio yu'u ma yavi? —kàti vi.

⁴ Ta ora ndē'e vi iti' nuu, ta cha tūva ndàsi ma yuu ka'nu yu'u yavi nuu ndàsi yi niku. ⁵ Tajan kī'vi vi tichi yi, ta ndē'e vi iin rayoko nàndi chiyo kua'a. Ta ñù'u ra iin ja'ma kani, ña ya'a kuichin. Yū'vi vi ora ndē'e vi ra. ⁶ Ta kīcha'a kà'an ra chi'in vi:

—¡Na yū'vi ndo! ¿A juu ndyo'o nànduku Jesuu, ra kīchi ñuu Nazaret, ra chī'í nuu kruu? Va rakan cha nā-taku ndiko ra vitin. Ta tūva ga ra i'ya vitin. ¡Na nde'e ndo nuu chūndii ra! ⁷ ¡Kua'an ndo, ta katitu'un ndo nuu Petu' chi'in ndisaa ndra jàkua'a chi'in Jesuu! Ti ji'na ga Jesuu ni ku'un ñu'u' Galilea kua ndrakan. Ta ikan ni nde'e ndio ndra ra takua kà'an ra chi'in ndra niku.

⁸ Tajan kēe ndio vi ma tichi yavi. Ta chīnu vi kàcha'an vi, ti nduva'a kuii ndàyu vi jà'a ña yu'vi vi. Ta nī kati-tu'un vi nuu nī'iin na, ti ya'a ndasii vi.

Jesuu kēta ra nuu Ndiya Magdalena

(Jn. 20:11-18)

⁹ Ta takan kūu ta nātuku ndiko Jesuu kivi ndomingu ora na'ani. Ji'na kēta ra nuu Ndiya Magdalena. Ta yakan ti cha tāva ni'i ra ucha tati xaan ña ndisoan niku.

¹⁰ Ta ora ndē'an Jesuu, ta endee chīnuan chā'an ña chākatitu'an nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra niku. Ta ndrakan ya'a chàku ndra, ti ya'a nda'vi kùuni ndra. ¹¹ Ta ora kātitu'an ña ndē'an ña nātaku ndiko Jesuu. Ta ndrakan tūvi nī chinuni ndra ña kà'an ña.

Jesuu kēta ra nuu uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra

(Lc. 24:13-35)

¹² Ta inga ora kēta ndiko Jesuu nuu kàcha'an uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra iti' ku'u. ¹³ Ta ndrakan ti tūvi nī

nakoto ndra nda ra kùu ra, ti jāma ra kua ndē'e ra. Ta ora nākoto ndra ña Jesuu kùu ra, ta chīkokani ndiko ndra kuàkatitu'un ndra nuu tiá ndra jàkua'a chi'in ra. Ta juuni tūvi nī chinuni ndra ña kà'an ndra.

Jesuu chà'a ra tiñu jà'a ndra tatun ra

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁴ Takan kūu ta tiá iti' nuu kēta Jesuu nuu kaa chàchi ndi uchi iin ndra jàkua'a chi'in ra. Ta kùxaan ra nuu ndra naja tūvi nī chinuni ndra ña kà'an ma ñivi ña nā-taku ndiko ra. ¹⁵ Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—¡Kua'an ndo ndisaa ñuñivi, ta katitu'un ndo tu'un va'a kuenda Ndioo nuu tandi'i ñivi! ¹⁶ Ta ndian chīnuni ña kà'in ta kunduta na, ta jakakú Ndioo na. Va ndian tūvi chīnuni ña kà'in, na jākakú Ndioo na. ¹⁷ Ta ndian chinuni ña kà'in koo ndatu na. Ta chi'in ndatui kùu tava ni'i na tati xaan ndiso inga ñivi. Ta juuni chi'in ndatui kùu ka'an na tu'un tūvi chīto na. ¹⁸ Ta juuni kùu tiin na koo xaan chi'in nda'a' na. Ta kùu ko'o na takuii xaan, ta tōve na ja'a ra' chi'in na. Ta kùu jundii na nda'a' na xini ndian ku'vi, ta nda'a na jà'a ndatui —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu ndàa ra iti' andivi

(Lc. 24:50-53)

¹⁹ Ta ora chīnu kà'an ma Racha'nu Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra, ta ndāa ra kuà'an ra iti' andivi. Ta chū-nandi ra chiyo kua'a Ndioo. Ti ndakan kùu nuu ni ka'nda ra tiñu chi'in Ndioo ndia.

²⁰ Ta takan kūu ta kēe ndra kuàkatitu'un ndra tu'un kà'an Jesuu chi'in ndra nda nikuuni. Ta ma Racha'nu Jesuu tīndee ra ndra ma iti' kuà'an ndra. Ti Ndioo chā'a ma ndatu ikan nuu ndra, ikan na ja'a ndra yi nuu ma ñivi, ikan na chinuni na ña tu'un ndicha kuu ma ña kà'an ndra.

Tutu Luka

Racha'nu Luka jàndo induku ra tu'un ra chi'in Teófilo

1 Yo'o racha'nu Teófilo, nduva'a kuii cha kua'a' ñivi nànduku na tàa kachin na tandi'i ma ña ndaa ña jā'a Ndioo tañu yo tatiempu. ² Ta ndiakan tãa na yi indukuni takua kãtitu'un ma ndian ndē'e kachin nuu kīcha'a yi chi'in tinuu na, vati ma tiñu nī'i na kùu ma tiñu ña kãtitu'un na tu'un Ndioo nuu ñivi i'ya. ³ Ta juuni yu'u ora cha nãnduku tu'in cha'a' yi nda ora kīcha'a tu'un kà'an yi, tajan chàninī ti, ña va'a kùu yi tuva vii tàì yi, ta tàchī yi nuun, yo'o racha'nu Teófilo, ⁴ ikan na koto kachin gaun ma ña ndaa ña jāna'a na nuun.

Kãtitu'un iin tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo ña ni kaku Xuva ra jàkunduta

⁵ Takan kùu ta ma tiempu kùu Herode rey ñu'u' Judea, ma tiempu ikan ti, chíyo iin sutu ra nàni Zacaríá chi'in ñasi'i ra Elisabet. Ta sutu ikan ti, ra chàkuu chi'in grupu Abías kùu ra. Ta ninduvi vi ti, tata ñivi Aarón kùu vi. ⁶ Ta juuni chìnuni vi tu'un Ndioo, ta takan jàchi'in vi ma ña kà'an ma tutu ma Racha'nu. Yakan va nī'iin na kùu tisokuati na vi cha'a' nī'iin nakuyi. ⁷ Ta ma sutu ikan chi'in ñasi'i ra tūvi nī chiyo nī'iin se'e vi, vati na kùu koo se'e Elisabet. Ta vitin nduva'a kuii cha chà'nu vi ndia.

⁸ Takan kùu ta chāa iin kivi ña kà'an Zacaríá chi'in ma tandi'i sutu ña ìyo grupu ra nuu Ndioo ma tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén. ⁹ Vati takan ìyo costumbre ma ndra sutu, yakan va ma kivi ikan chāsiki ndra ta jākanaa ma Zacaríá ña ni ki'vi ra nuu íí ga ma tichi veñu'u ta kuka'mi ra kutu kuenda Ndioo ikan. ¹⁰ Takan kùu ta ora juuni chà'miga ra ma kutu, ndisaa ma ñivi ñuu ña ka'iin nuke'e kà'an na chi'in Ndioo. ¹¹ Takan kùu ta ña'a jà'a ra ora kēta iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo nuu Zacaríá ma iti' chiyo kua'a' ma nuu chito náá nuu kàyu ma kutu. ¹² Yakan va ora ndē'e Zacaríá ma tati ikan, ndava kuà'an tati ra, ta nduva'a kuii yū'vi ra. ¹³ Ta te'en nāka'an ma tati ikan nuu ra:

—Yo'o Zacaríá, na yū'viun, vati Ndioo chíni ra ndisaa ma ña kà'un chi'in ra ora jàka'nun ra, ta vitin ma ñasi'un Elisabet ni koo iin se'an chi'un. Ta rakan ni jaku-naniun ra Xuva. ¹⁴ Ta yo'o ti nduva'a kuii sii ni kuuniun ora ni nde'un ña ni kuu yi takan, nda ma ñivi, juuni sii ni kuuni na ora nde'e na ña ni kàku ra ndia. ¹⁵ Vati ma ra se'un iin ra ya'a ka'nu ni kuu ra kuenda Ndioo, ti tūvi ni ko'o ra nī'iin nuu ma ndixi, ta ni vinu, ta juuni ni koo ma Tati Íí Ndioo chi'in ra antea ña kàku ra. ¹⁶ Ta rakan ni ja'a ra ña na chinuni kua'a' ñivi ñuu Israel ma tu'un

Ndioo, ikan na jaña na kuati jà'a na ta chikoni'i ndiko na iti' Racha'nu Ndioo, ra chito'o na. ¹⁷ Ti ma Xuva ra ni kuu se'un ikan, ni jatiñu ra indukuni kua jãtiñu ra nàni Elía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo tatiempu. Ni ku'un ra kujandomani ra tatá na chi'in se'e na, ikan ma ndian tūvi chìnuni, na kicha'a na chinuni na. Yakan va takan ni jandova'a ra ma ndian ìyo ñuu Ndioo, ikan na koo tu'va na ma ora ni kichi ra. —Takan kàti ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo.

¹⁸ Takan kùu tajan te'en kīcha'a chikatu'un Zacaríá nuu ma tati ikan:

—¿Ta naja kua jà'i ta chinunī tuva ña ndicha kùu ma ña kà'un, vati yu'u cha ya'aga cha'nui, ta takan ma ñasi'ī ndia? —kàti ra chi'in tati ikan.

¹⁹ Yakan va te'en nāka'an tuku ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo chi'in ra:

—Yu'u nàni Gabriel, ta ìyoi kuenda ña ja'i tiñu nuu Ndioo. Ta juu ra tãchi yu'u ña vachi katitu'in tu'un va'a i'ya nuun. ²⁰ Va tava tōve nī chinuniun ma ña kãtitu'in nuun, cha'a' yakan kùu yi ña ni kindoo ñi'un. Ta tōve ni kuu ka'un nda kati chinu ji'na ma tu'un ña kãtitu'in nuun. —Takan kàti ma tati ikan nuu ra.

²¹ Takan kùu ta ma ñivi ka'iin ikan ndàtu na Zacaríá nuke'e, ta ndiakan te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿Ta naja ya'a kùyanga ra ma tichi veñu'u ka'nu? —chàninī na.

²² Takan kùu ta chanuu va'a tajan kēe ndio ra, va na kùuga ka'an ndio ra chi'in na. Tajan ikan nākuni ndio na ña ìyo iin ña ndē'e ra ma tichi veñu'u nuu íí ikan, vati kà'an ra chi'in maaaa señani, ti kīndoo ñi'i ra. ²³ Ta ora jāchinu Zacaríá ma tiñu ikan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra ve'e ra.

²⁴ Takan kùu ta ora yā'a ña'a, tajan ma ñasi'i ra Elisabet, chàku'un se'an. Ta u'un yoo kùu yi ña endee nī kean ve'an. Tajan te'en kīcha'a ña chàninian: ²⁵ “Maa ma Racha'nu cha'a' iin ndatu, jā'a ña'a' chi'o, ikan na tū-va ka'an ma ñivi chata yo”, kūnian.

Iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo, kãtitu'un yi ña ni kaku Jesusu

²⁶ Takan kùu ta tichi iñu yoo, tajan tãva ndio ma Racha'nu Ndioo tiñu nuu ma tati jà'a tiñu nuu ra ña nàni Gabriel, ña na ku'un yi ma ñuu Nazaret, ña kàndii kuenda ñu'u' Galilea, ²⁷ ña na kunde'e yi iin ña'a yoko ña nàni Ndiya. Ta yakan ti, cha chā'a ña tu'un nuu iin ra nàni Kusé ña ni tanda'a ña chi'in ra. Ta rakan ti, tata ma ra rey David kùu ra. ²⁸ Takan kùu ta ora chāa ndio

ma tati, tajan kī'vi yi tichi ve'e nuu ìyoan. Ta te'en nā-ka'an yi chi'an:

—iNa sii kuuniun, yo'o Ndiya ña ìyo ñamani Ndioo chi'in, ti ma Racha'nu ìyo ra chi'un, ta maun kùu ma ña ya'a íí ña ìyo tañu ma ñivi ña'a! —Takan kàti yi chi'an.

²⁹ Ta ora ndē'an ma tati ikan, ndava kuà'an anima ña, ña kà'an yi takan chi'an. Yakan va te'en chīkatu'an chi'in juuni maa ña: “¿Ta naja kàña'a yi takan chi'in?”, kùunian. ³⁰ Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo chi'an:

—iNa yū'viun yo'o Ndiya, ti na sii kuuniun cha'a' ña ìyo ma ñamani Ndioo chi'un! ³¹ Ta vitin, ni kuku'un iin ravali se'un, ta rakan ni jakunaniun ra Jesuu ma ora ni kàku ra. ³² Ta rakan, ti iin ra nduva'a kuii ka'nu ni kuu ra, ta ni kati ñivi ti Se'e Ndioo ka'nu ìyo andivi kùu ra. Ta juuni ma Racha'nu Ndioo ni ku'va ra ña na ka'nda ra tiñu takua chā'nda ma ra kùu ñivi ra, ra kùu rey David tiñu niku, ³³ ikan na ka'nda ra tiñu nuu ma ñivi ñuu Israel endeeni. Yakan va ma nuu ni ka'nda ra tiñu tūva ni chaa iin kivi ña ni ndi'i yi. —Takan kàti ma tati ikan chi'an.

³⁴ Takan kùu ta te'en chīkatu'un ndioan nuu ma tati ikan:

—¿Ta naja kua kùu yi ña kà'un ña ni koo se'i, tu tūvi ìyoi chi'in nī'iin ra'ii? —kàtian.

³⁵ Ta te'en nāka'an tuku ma tati ikan chi'an:

—Ma Tati Íí Ndioo, ni kichi yi nuun, ta ma ndatu ma ra ìyo andivi ni koyo yi chataun takua kùu iin vati. Ta tava ya'a íí ma ra ni kàku ja'un, yakan va ni ka'an ma ñivi ña iin ra ya'a íí Se'e Ndioo kùu ra, ni kati na. ³⁶ Ta juuni ma ña kùu ñiviun Elisabet, ni koo iin se'an vaji cha cha'nuan. Yakan va ma ña'a kà'an na ña na kùu koo se'e, cha iñu yoo kùu yi ña cha ñu'u se'an vitin.

³⁷ Vati kuenda Ndioo nī'iin nakuyi tūvi ndetiñu kuenda ra. —Takan kàti yi chi'an.

³⁸ Takan kùu, ta te'en nāka'an tuku Ndiya:

—Yu'u kùu ña musu ma Racha'nu. Yakan va na ja'a ra ma kua kàtitu'un ña ni ja'a ra chi'in —kàtian.

Tajan ma tati, kēe yi ta kuà'an yi.

Chànde'e Ndiya nuu ìyo Elisabet

³⁹ Ta ma kivi ikan numini kēe Ndiya chānde'an Elisabet iin ñuu kàndii iti' yuku ma ñu'u' Judea. ⁴⁰ Ta ora chāa ña ñuu ikan, tajan kī'vi ndioan tichi ve'e Zacaría, ta kàña'a ña chi'in Elisabet. ⁴¹ Ta ora chīni Elisabet ña kàña'a Ndiya chi'an, ta juuni ma ora ikan tūñu ma pa'a tichian, ta kōyo ma Tati Íí Ndioo chata ña. ⁴² Tajan te'en nāka'an ni'i nduva'a kuii ma Elisabet:

—Ma maa Ndioo cha jà'íí ra ñun tañu ñivi ña'a, ta cha jà'íí ra ma ravali se'un ña ni kaku. ⁴³ ¿Ta nda ña kùu yu'u ña vāchi nde'e ma ña kùu ma'á ma Racha'nu chito'i yu'u? ⁴⁴ Ora chīnī ña kàña'un chi'in, juuni ma ora ikan, tūñu ma se'i tichī ña ya'a chīsii yi. ⁴⁵ iNa ya'a sii kuuni animaun ña chīnuniun ña ni ja'a ma Racha'nu ña kàtitu'un ra nuun! —Takan kàti Elisabet chi'in Ndiya.

⁴⁶ Ta Ndiya te'en nāka'an ña:

Ya'a jàka'nui ma Racha'nu Ndioo chi'in ndisaa animai.

⁴⁷ Yakan va ya'a chīsii ma animai chi'in Ndioo,

ti maa ra kùu ma ra jàkakú yu'u nuu ma kuati.

⁴⁸ Vati vaji iin ñanda'vini kùu, va kāchin Ndioo yu'u kuenda ña na ja'a ra ma ñamani ra chi'in.

Yakan va nda vitin ta iti' nuu, ni kati na ti iin ña'a ìyo ñamani Ndioo chi'in kùu.

⁴⁹ Vati ma ra ya'a ndatu, nduva'a kua'a' tiñu ka'nu jà'a ra chi'in.

Ta rakan ti iin ra ya'a íí kùu ra.

⁵⁰ Va Ndioo vitin ta iti' nuu kùnda'vini ra ma ndian jàka'nu ra.

⁵¹ Ta juuni ìyo kua'a' ndatu ra.

Ta chi'in ndatu ikan jàndi'i ra nuu tandi'i tiñu jà'a ma ndian jàtayi juuni maa.

⁵² Ta tāvani'i ma Racha'nu ma ndian kùu rey nuu chà'nda na tiñu,

ta t'i ra ndian nda'vi na ka'nda na tiñu ma ikan.

⁵³ Ta ma ndian kùmani nakuyi nuu,

nduva'a jà'a ra kua'a' ña va'a chi'in na, ta ma ndian kuika, kìndonda'vi na jà'a ra.

⁵⁴ Ta tindee ra ndisaa ma ndian ìyo ñuu Israel,

vati ndian jà'a tiñu nuu ra kùu na, ta endee tūvi nī jaña ra ña kùnda'vini ra na.

⁵⁵ Vati takan chā'a ma Racha'nu Ndioo tu'un nuu ma ra kùu ñivio ra chūnani Abraham taji'na,

chi'in ma ndian ni kuu ñivi ra ña ni koo iti' nuu.

⁵⁶ Takan kùu tajan ma Ndiya kīndoan chi'in Elisabet iin uni yoo, tajan chīkoni'i ndiko ña ma ve'an.

Nuu kàku Xuva ra jàkunduta

⁵⁷ Ta ora chāa tiempu ña ni kàku ravali se'e Elisabet, ta kàku yi. ⁵⁸ Tajan ora chīto ndio ma ñivi Elisabet, chi'in ma ñivi ìyo yatini ve'an, numi kuiini chānde'e na nuu kàndian ña kàku se'an, ti ya'a chīsii na ña kùnda'vini ma Racha'nu ña.

⁵⁹ Ta ora chīnu ra una kivi ra, tajan chāndaka vi ra na ta'nda ñii nuu ika ra takua ìyo costumbre ma ñivi judíu. Ta ma ñivi kuà'an chi'in vi kùuni na ña na kunani ra sivi tatá ra Zacaría. ⁶⁰ Va ma Elisabet te'en nāka'an ña:

—iNa kùu yi! Ti ìyo yi ña kunani ra Xuva —kàtian.

⁶¹ Tajan te'en nāka'an tuku na chi'an:

—Va na tūvi ìyo nī'iin ñivi ndo ña nàni takan —kàti na chi'an.

⁶² Tajan chi'in maaaa señani kà'an na chi'in tatá ma ravali, nde'o tuva kùu koto na nda sivi kùuni ra jakunani ra ra. ⁶³ Tajan tatá ma ravali chīkan ra iin vitu ña kùuni ra taa ra. Ta nuu ma vitu ikan te'en taa ra: “Xuva, ni kunani ra.” Takan kàti ra chi'in ma ña taa ra. Yakan va ora ndē'e na ña takan taa ra, ndava kuà'an anima na. ⁶⁴ Ta juuni ma ora ikan kùu naka'an ndiko Zacaría. Tajan kīcha'a ra jàka'nu ra Ndioo. ⁶⁵ Yakan va tandi'i ma ñivi nàkoto vi, ndava kuà'an anima na ña kùu takan chi'in Zacaría. Ta ndisaa ma ñuu kuati ña kàndii kuen-da ma ñu'u' Judea, chitakuati ma tu'un yu'u na cha'a' ña kùu. ⁶⁶ Yakan va tandi'i ma ndian chīni yi, te'en chīkatu'un na chi'in juuni maa na:

—¿Nda tiñu ni kuu ra'ya ora ni kuchandee ra? Vati ndicha va'a ña jà'a ma Racha'nu kua'a' ndatu kuenda ma ravali i'ya. —Takan chà'nini na.

Chità Zacaríia iin yaa kuenda Ndioo

⁶⁷ Yakan va chi'in Tati Íí Ndioo, te'en nàka'an Zacaríia ña jàka'nu ra Ndioo cha'a' ña ja'a ma ravali se'e ra:

⁶⁸ ¡Ya'a ga í kùu ma Racha'nu Ndioo ma ñivi ñuu Israel,

vati cha kíchaa ra ña vàchi jakakú ra ndyu'u ndian kùu ñivi ra!

⁶⁹ Vati cha tãchi ra iin ra ya'aga iyo ndatu, kuenda ña na jakakú ra ñivi ra.

Ta rakan kùu ra tata racha'nu David, ra kùu musu Ndioo taji'na.

⁷⁰ Ta ma tu'un i'ya kùu ma tutu chā'a Ndioo nuu ma ndra íí, ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra ña chīyo taji'na,

⁷¹ ta kà'an ndra ña ni jakakú ra yo nda'a' ma ndian xaani nde'o,

ta nuu ndisaa inga tuku ma ndian kùu koto nde'o ndia.

⁷² Ti kùnda'vini Ndioo ma ñivio chīyo taji'na niku, ta ñù'uni ra ma tu'un íí ña jàndo'iin tu'un ra chi'in Abraham, ra kùu tatá yo ndia.

⁷³ Ta ma tu'un i'ya kùu ma tu'un ña chā'a ra nuu ra kùu tatá yo Abraham taji'na,

⁷⁴ ña ni jakakú ra yo nuu ndian xaani nde'e yo, ikan na tūva yu'vío ja'a yo tiñu nuu Ndioo.

⁷⁵ Ta takan chi'in ña ndaa, ta ña íí, ikan ni koo yo chi'in ra ndisaa tiempu.

⁷⁶ Yakan va yo'o se'yu, cha kãchin ma Ndioo ñyn, ña na kùyn ma ra kà'an tu'un yu'u Ndioo iyo nuu sukun,

ti jì'naun ni ku'un iti' nuu ma Racha'nu chito'o yo, ña ni jandova'un iti' ku'un ra ora ni kichaa ra,

⁷⁷ ikan na koto ma ñivi ñuu ra, ti Ndioo jànaa ra ma kuati jà'a na, ta jàkakú ra na nuu yi ndia.

⁷⁸ Vati ma Racha'nu Ndioo yo, nduva'a kùnda'vini ra yo, ta kùuni ra nde'e ra yo, ta ni keta iin kivi, ña ni tindee Racha'nu Ndioo yo kakú yo ma nuu naa,

takua jà'a ma nikandii ña na nde'o ora kèta ra.

⁷⁹ Ta chi'in ma tu'un jàna'a Ndioo, jàndondichin yi nuu ndian chàkunuu jà'a kuati ora naa, ta tindee yi yo ña na koo vii yo chi'in ra ndia.

Takan kãti Zacaríia.

⁸⁰ Takan kùu ta ma ravali Xuva kuàkua'nu va'a ra chi'in tundeeni ña chà'a Racha'nu Ndioo nuu ra. Yakan va ma ravali ikan endee chīyo ra tichi ku'u, nda kati kèta iin kivi ña kícha'a jàna'a ra nuu ñivi ñuu Israel.

Nuu kàku Racha'nu Jesucristu

(Mt. 1:18-25)

2 Ra nàni Augustu kùu ra ña chà'nda ra tiñu tandi'i ñuu ka'nu Roma ma tiempu ikan. Ta tãchi ra ña na nakuiso na sivi, ña naja ta'an ñivi kùu na ña iyo na ndisaa ñuu nuu chà'nda ra tiñu. ² Ma cha'a' nunuu ña

ya'a na nãkuiso na sivi i'ya, kùu yi ma tiempu kùu ma ra nàni Cirenio kuvienu ma ñu'u' Siria. ³ Ta ndisaa na iyo yi ña kunu'u na kutaa na sivi na ta'ii'in ñuu nuu kàku na. ⁴ Cha'a' ña'a kùu yi ña kēe Kusé ma ñuu Nazaret, ña kàndii kuenda ñu'u' Galilea, ta kēe ra kuà'an ra ñuu Belén ña kàndii kuenda ñu'u' Judea, vati ikan kàku ma ra rey David, ra kùu ñivi ma Kusé taji'na. ⁵ Tajan chā'an ndio ra chātaa ra sivi ra ma ñuu Belén chi'in Ndiya ñasi'i ra, ña cha ñù'u se'e. ⁶ Ta takan kùu yi ña ma ora juuni yanga iyo vi ma ñuu Belén, chāa ndio ma kivi ña ni kàku se'an. ⁷ Ta ikan kàku ma ra se'e nunuan. Tajan káva ndioan ja'ma ra, ta kãnindian ra tichi kanuva nuu chàchi kiti, vati tūvi nī ni'an ve'e nuu kàku ra.

Ndra jàkuenda mvechala chi'in tati jà'a tiñu nuu Ndioo

⁸ Yatin ma ñuu Belén, iyo ma ndra pato ña ndōo ndra káva ndra iin chanikuaa tichi ku'u chi'in mvechala jàna ndra ña kùmi ndra. ⁹ Ta nunuuni kèta iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo ña iin jàtachani yi nuu ka'iin ndra, ta chīkonuu nduva yi ndra. Ta nduva'a kuii yū'vi ndra jà'a yi. ¹⁰ Takan kuu tajan te'en nàka'an yi chi'in ndra:

—¡Na yū'vi ndo! Vati ma ña vàchi katitu'in nuu ndo iin ña va'a kùu yi kuenda ndo, ta kuenda ña na sii kuu-ni kua'a' ñivi ndia, ¹¹ ti vitin cha kàku iin ra ni jakakú kua'a' ñivi ñuu David. Ta rakan ti, Cristu ra chito'o yo kùu ra. ¹² Ta kuenda ña na koto ndo ti ña ndicha kùu ma ña kà'in, ni nata'an ndo ra ña kàndii ra isukun ra ja'ma tichi iin kanuva ña kàndii tichi ve'e nuu chàkuiin kiti. —Takan kàti yi nuu ndra.

¹³ Takan kùu ta juuni ma ora ikan, kàtiun ña chākoyo nduva'a kuii kua'aga ma tati jà'a tiñu Ndioo nuu ndaa ma inga yi. Ta te'en kícha'a na chita na ña jàka'nu na Ndioo:

¹⁴ ¡Na jaka'nu yo Ndioo ra iyo andivi!

¡Ta na koo vii tandi'i ñivi iyo ñuñivi i'ya chi'in ma ña-maní ña chà'a ra nuu na ndia!

Takan chita tati ikan ña jàka'nu yi Ndioo.

¹⁵ Tajan kēe ndiko yi kuà'an yi tichi andivi, ta te'en kícha'a ndio ma ndra pato chikatu'un ta'an ndra juuni nuu maa ndra:

—Na ko'o kunde'o ra ma ñuu Belén, nde'o nayi kùu iti' tikan ña kà'an yi te'en —kàti ndra.

¹⁶ Tajan juuni ma ora ikan, numi kuiini kēe ndra kàcha'an ndra. Ta ikan nāta'an ndra ma Ndiya, chi'in Kusé ta ma pa'a ña kàndii ra ma tichi ve'e nuu xìxi kiti.

¹⁷ Yakan va ora nāta'an ndra ra ña kàndii ra takua kãti-tu'un yi nuu ndra, tajan kícha'a ndra kãtitu'un ndra nuu vi naja kua kãti ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo ora kèta yi nuu ndra cha'a' ma pa'a se'e vi. ¹⁸ Takan kùu ta ndisaa ma ndian ka'iin ikan, ndava kuà'an tati na ora chīni na ña kà'an ma ndra pato ña kùmi mvechala.

¹⁹ Ta ndisaa ma ña kà'an ndra ndākiva'a Ndiya yi tichi chinitunian. Yakan va endee ñù'uni ña ndisaa ma ña kà'an ndra nani kivi. ²⁰ Ta ma ndra pato endee jàka'nu ndra Ndioo kuà'an ndiko ndra nuu ka'iin mvechala jàna ndra, ti ya'a chīsii ndra ña nāta'an ndra ma pa'a ikan takua kãtitu'un ma tati jà'a tiñu Ndioo nuu ndra.

Chàjana'a vi raveli Jesuu tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén

²¹ Takan kũu ta ora chĩnu ma pa'a una kivi ra, tajan chãndaka vi ra na ta'nda ñii nuu ika ra takua kũu ma costumbre ma ñivi judíu. Yakan va ma pa'a se'e vi jãkunanani vi ra Jesuu, takua kãtitu'un ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo nuu Ndiya ma ora takã'an kuku'un se'an niku.

²² Ta ora chĩnu ma kivi takua kà'an ma tutu Ndioo ña tãa Moisés, ña ìyo yi ña kuantu vi kuenda ña na nandoo vi, tajan kãe ndio vi kãcha'an vi iti' ñuu Jerusalén ña kuàjana'a vi ra nuu Ndioo ndakan. ²³ Takan jã'a vi ti, nuu tutu ma Racha'nu Ndioo te'en kà'an yi: "Tandi'i ndrakuati se'e ndo ña kãku ma nunuu, ìyo yi ña kunda-ka ndo ra nuu ma Racha'nu Ndioo na ja'íí ra ra." ²⁴ Tajan kĩ'vi ndio vi chãsoko vi uvi livi a uvi pichon, takua kà'an ma tutu Ndioo ña ìyo yi ña jà'a yo.

²⁵ Takan kũu ta ma tiempu ikan chĩyo iin ra'ii chũnani Simeón ma ñuu Jerusalén. Ta rakan ti iin ra ya'a jãka'nu Ndioo kũu ra, ta chĩnuni ra. Ta juuni ndãtu ra ma tiempu ña ni jakakú Ndioo ma ñivi ñuu Israel. Yakan va ma Tati Íí Ndioo ìyo yi chi'in Simeón, ²⁶ vati cha kãtitu'un yi nuu ra ña na kũvi ra tuva takã'an nde'e ji'na ra Cristu, ra ni tachi ma Racha'nu ña ni kichi. ²⁷ Takan kũu tajan chãa ma Simeón tichi veñu'u ka'nu ikan jã'a ma Tati Íí Ndioo. Ta ndẽ'e ra ma raveli Jesuu chi'in ma'á ra ta tatã ra ora sãkó vi ma kiti nuu Ndioo takua kãti ma tutu Ndioo. ²⁸ Ta ora ndẽ'e Simeón ma raveli, tajan kĩ'in ra ra sukun nda'a' ma ma'á ra ta chĩso ra ra. Tajan te'en kĩcha'a ra kã'an ra ña jãka'nu ra Ndioo:

²⁹ Yo'o Racha'nu chito'i, vitin va cha kũu ku'vaun ña na kuvi va'a yu'u, ra kũu musun,

ti cha jãchinun ma tu'un chã'un nui.

³⁰ Vati cha ndẽ'i ma ra vãchi jakakú ndi.

³¹ Ta chi'in ra'ya, cha kĩcha'un jãna'un nuu tandi'i ñivi ìyo ñuñivi, ña vãchi jakakú ra na.

³² Yakan va ra'ya kũu ra iin ra vãchi jandondichin nuu ñivi yũvi judíu takua kũu iin ñu'ú ña jãndondichin yi iti' chãkunuu yo. Ta juuni ma yo kũu ndian judíu, ni kindoo yo iin ñuu ka'nu jã'a ra ndia.

Takan kãti ma Simeón cha'a' ma raveli.

³³ Takan kũu ta ora chĩni ma tatã Jesuu chi'in ma ma'á ra, ta endee kuà'an tati vi. ³⁴ Ta ora chinu kã'an Simeón takan, tajan jã'íí ndio ra vi, ta te'en nãka'an ra chi'in Ndiya ma'á Jesuu:

—Yo'o Ndiya, ndicha va'a ti ma raveli se'un cha tãchi ra ña na ja'a ra iin tiñu ka'nu iti' nuu. Ta chi'in ma tiñu ni ja'a ra, kua'a' ñivi ni chinuni yi, ta ni kakú na. Ta inga na töve, ti ni xitakaa na ra, ta ni kanita'an na chi'in ra cha'a' ma ña tãchi Ndioo ña jãna'a ra. Yakan va ma ñivi ikan töve ni kakú na, ³⁵ ta ma ña xe'e chãnini na chi'in chinituni na vitin, ni koto tandi'i ñivi yi iti' nuu. Ta yo'o Ndiya, nduva'a kuii nda'vi ni kuuniun cha'a' ña ni ta'an ra se'un ja'a na. —Takan kãti Simeón chi'an.

³⁶ Ta juuni ma ikan ndaa iin ña nãni Ana, ñivi ra chũnani Aser. Ta tatã ña kũu ra nãni Fanuel. Ta yakan ti, iin ña kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kũan, ta ya'aga cha

cha'nuan ndia. Ta juuni ya'a yokoan ora chĩyo ma iian, ta ucha kuiyani chĩyoan chi'in ra. ³⁷ Ta vitin cha ya'a kumixiko kumi kuiya ña kĩndoo nda'vian. Ta endee tũkuii jãña ña ña chãkunuan veñu'u ña kã'an ña chi'in Ndioo nduvi ta niñuu. Ta ìyo ora ndita yu'an ña jãka'nuan Ndioo ndia. ³⁸ Takan kũu tajan ma Ana, cha jãyatian ña ma ora ikani, ta kĩcha'a ña jãka'nuan Ndioo cha'a' ra, ta kãtitu'an nuu ma ndian ñuu Jerusalén ti ni jakakú ra na.

Nuu kuànu'u ndiko na ñuu na ña nãni Nazaret

³⁹ Ta ora cha jãchinu vi jà'a vi ndisaa ña kã'an ma tutu Ndioo, tajan kuànu'u ndiko vi ñuu vi Nazaret ña kãndii ñu'u' Galilea. ⁴⁰ Ta ma raveli kuàkua'nu va'a ra, ta kuànde'e va'a ra, ta kua koto va'a ra. Ta ya'a chĩsii ra ña ìyo ma ñamani Ndioo chi'in ra.

Raveli Jesuu ndaa ra tichi veñu'u ka'nu ìyo ñuu Jerusalén

⁴¹ Takan kũu ta ma tatã Jesuu chi'in ma'á ra, ndisaa kuiya chã'an vi chãjaya'a vi viko pakua ma ñuu Jerusalén. ⁴² Ta ora chĩnu Jesuu uchi uvi kuiya ra, ndisaa vi chã'an ndiko vi ma viko pakua ndakan, takua takani jà'a vi. ⁴³ Va ora yã'a ma kivi viko, tajan kãe ndiko vi kuànu'u vi ve'e vi, va nĩ cha'a vi kuenda ña kĩndoo ma raveli Jesuu ma ñuu Jerusalén. ⁴⁴ Ta vikan chãnini vi ña kuà'an ra chi'in inga ñivi vi iti' ve'e vi. Chãkuu vi iin kivi ma ti iti' ta kĩcha'a ndio vi nãnduku vi ra tañu ma ñivi vi, ña kuà'an chi'in vi, ⁴⁵ va töve nĩ nata'an vi ra. Yakan va chĩkoni'i ndiko vi kuànduku vi ra ma ñuu Jerusalén.

⁴⁶ Ta nda tichi uni kivi, tajan nãta'an vi ra ña nãndi ra tañu ma ndra matru jãna'a tu'un Ndioo tichi veñu'u ka'nu ikan, ña chĩni ra ña kã'an ndra, ta chikatu'un ra nuu ndra ndia. ⁴⁷ Ta ndisaa ma ndian chĩni ña kã'an ra, ndava kuà'an anima na, ña ya'a ìyo chinituni ra chi'in ma ña kã'an ra. ⁴⁸ Ta ora ndẽ'e ma tatã ra chi'in ma'á ra ra, ndava kuà'an tati vi, ta te'en nãka'an ma ma'á ra chi'in ra:

—Yo'o se'yu, ¿ta naja jã'un te'en chi'in ndi? Ta yu'u chi'in tatãun, ndanikuni kãchika ndi nãnduku ndi ñun, ta ya'a nãkanini ndi cha'un —kãtian.

⁴⁹ Tajan te'en nãka'an Jesuu chi'in vi:

—¿Ta naja nãnduku ndo yu'u? ¿A tũvi chito ndo ti ìyo yi ña koi ve'e Racha'nu Tatái? —kãti ra.

⁵⁰ Va töve nĩ kutunini vi ma ña kã'an ra chi'in vi.

⁵¹ Yakan va chĩkoni'i ndiko ra kuànu'u ra chi'in vi iti' ñuu Nazaret, ikan chĩyo ra ña jã'a ra ndisaa ma tiñu tãchi vi nuu ra. Ta ma ma'á ra ndãkiva'a ña ndisaa ña'a tichi anima ña.

⁵² Takan kũu ta Jesuu kuàkua'nu va'a ra chi'in kuñu ra ta chi'in chinituni ra. Ta chĩsii ra ti ìyo ñamani Ndioo chi'in ra, ta juuni ìyo ñamani ma ñivi chi'in ra ndia.

Xuva ra jàkunduta, chàkunuu ra tichi ku'u

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

3 Kuiya cha'un kùu yi ña nda ora kīcha'a Rey Tiberio César chà'nda ra tiñu ñuu ka'nu Roma. Ta ma kuiya ikan ti Ponciu Pilatu, kùu ma ra kuvienü chà'nda tiñu ñu'u' Judea. Ta ma Herode kùu ma ra chà'nda tiñu ñu'u' Galílea. Ta ma yani ra Lipe chà'nda tiñu ñu'u' Íturea chi'in ñu'u' Traconite, ta ndaa ra nàni Lisinia chà'nda ra tiñu ñu'u' Abilinia ma tiempu ikan ndia. ² Ta Anás chi'in Caifás, kùu ndra ma ndra sutu chà'nda tiñu. Takan kùu ta ma tiempu ikan, Ndioo nàka'an ra tichi ku'u chi'in Xuva, ra se'e Zacaríá. ³ Takan kùu Xuva, yā'a ra te'en tikan kàndii yu'u yuta Jordán. Ta ikan kàtitu'un ra nuu ma ñivi na kunduta na ta chikoni'i ndiko na chi'in Ndioo, ikan na janaa ra ma kuati na. ⁴ Tand'i ña'a kùu yi indukuni takua taa ma ra ká'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra chūnani Isaía. Ta yakan, ti te'en kà'an yi: Iin tati kànachaa yi tichi ku'u ta te'en kà'an yi: "Na jandova'a ndo iti' ni kichi ma Racha'nu, ta na nuna ndo iin iti' ndaa kuenda ra. ⁵ Ta tand'i nuu iyo ndu'va, na ndutu yi, ta tand'i nuu iyo yuku na kekoyo yi, ikan na ndondaa nuu iyo xa'va, vati tand'i ma iti' yakua ni ndondoo yi. Ta ni ndondaa ma iti' tüvi ndaa ndia. ⁶ Vati tand'i ñivi iyo ñuñivi ni nde'e na naja kua ni ja'a Ndioo ña ni jakakú ra na nuu tundo'o", kàti yi.

⁷ Takan kùu ta ora chàkoyo ndio ma ñivi nuu ma Xuva ña, na jakunduta ra na, tajan te'en nàka'an ra chi'in na:

—Ndyo'o ndian jànda'viña'a takua jà'a ma koo ora kùuni ri ndava ri yo, zyo kà'an chi'in ndo ña ni kakú ndo nuu ma tundo'o ka'nu ña ni nde'e ndo iti' nuu?, kùuni ndo. ⁸ Va na yüvi takan kùu yi. Kua'an ndo, ta kuàjana'a ndo ndo nuu ma ñivi, ikan na ku'va na kuenda ti ndyo'o cha chikoni'i ndiko ndo chi'in Ndioo, va koto nàtu'un ndo juuni chi'in maa ndo ña ni kakú ndo cha'a' ña kùu ndian kùu ñivi ma racha'nu Abraham ni, jti yüvi yakani kùu yi! Vati ndicha ña kà'in chi'in ndo, ti Ndioo kùu jandaku ra yuu kàndoyo ikan, ña na kuu yi ndian kùu ñivi ma racha'nu Abraham. ⁹ Yakan va indukuni kùu yi takua kùu ma yutun tata ña töve chà'a chiti va'a, vati cha iyo tu'va iin hacha ña ni ta'nda run, ta ka'mio run. Takan ni ja'a Ndioo chi'in ma ñivi ña tüvi jà'a ña va'a. —Takan kàti Xuva.

¹⁰ Takan kùu tajan te'en chikatu'un ndio ma ñivi nuu ma Xuva:

—¿Ta nayi iyo yi ña ja'a ndi tuva takan? —kàti na chi'in ra.

¹¹ Ta te'en nàka'an ma Xuva chi'in na:

—Taku ndian iyo uvi chàku'un ja'ma, na jaya'a na iin chàku'un yi nuu ndian tüvi iyo ñi'in yi nuu. Ta taku ndian iyo ña chàchi, na nata'vi na yi chi'in ndian tüvi iyo ña kachi.

¹² Takan kùu tajan jayatin ndio iin ma ndra nàka'an xu'un' kuenda ma kuvienü ñuu ka'nu Roma, ña ni

jakunduta Xuva ndra. Tajan ndrakan te'en chikatu'un ndra nuu ma Xuva:

—Yo'o Matru, ¿ta ndyu'u, nayi iyo yi ña ja'a ndi kuenda ña na jana'a yi ña cha kesiin ndi ma iti' kini? —kàti ndra.

¹³ Tajan te'en nàka'an Xuva chi'in ndra:

—Na nàka'an ndo tiá xu'un' ña kua iyo yi ña naka'an ndo.

¹⁴ Takan kùu tajan te'en chikatu'un iin ndra jandaru ka'in ikan nuu Xuva ndia:

—Ta ndyu'u, ¿nayi iyo yi ña ja'a ndi ndia? —kàti ndra.

Ta te'en nàka'an Xuva chi'in ndra:

—Na nàmaa ndo ñi'in nakuyi nuu ñi'in ñivi, ta na jayu'vi ndo na chi'in ma ña tisokuati ndo na cha'a' iin nakuyi ña tüvi ñi ja'a na. Ta na sii kuuni ndo chi'in ma xu'un' ña kiya'vini ndo.

¹⁵ Takan kùu ta tava ma ñivi ndatu na nde'o nda ora ni kichaa ma ra kùu Cristu, yakan va chànini na ti Xuva kùu ma ra Cristu, kùuni na. ¹⁶ Va Xuva te'en nàka'an ra chi'in tand'i ma ñivi ka'in ma ikan:

—Taku yu'u ndicha va'a ña jàkundutai ndo chi'in takuini, va ni kichaa inga ra ña ni jakunduta ndo chi'in Tati Í Ndioo, ta chi'in ñu'ú. Ta rakan iyoga ndatu ra kua yu'u, ña ni korrea ndikun ndichan ra tüvi iyo yi ña ndachi yi. ¹⁷ Ta ni ja'a ra chi'in ma ñivi takua jà'a ndian ndati nduti. Vati ñivi va'a kùu na takua kùu ma chiti nduti, ta ma ndian töve chìnuni kùu na takua kùu ma soo vu. Ta ra'ya ni tavani'i siin ra ma ndian töve chìnuni ta ni ti'i ra na andaya' nuu tiin ñu'ú ña tüvi nda'va, va ma ñivi va'a ni taan va'a ra na. —Takan kàti Xuva chi'in na.

¹⁸ Yakan va chi'in tu'un i'ya, ta chi'in inga tuku tu'un jàna'a Xuva ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi. ¹⁹ Takan kùu ta tiá iti' nuu nàka'an Xuva chi'in ra kùu rey Herode ña na vā'a jà'a ra ña ndāki'in ra ña nàni Herodías ña kùu ñasi'i ma ra yani ra Lipe, kàti ra. Yakan va tand'i yakan, ta ndisaa ma ña kini jà'a ra kati-tu'un ra yi nuu ra. ²⁰ Takan kùu ta Herode vā'a kùuni ra ora nàka'an ra takan chi'in ra, yakan va kà'an ra chi'in ndra jandaru, na tiin ndra ma Xuva ta ti'i ndra ra vekaa, ta ki'vi ra.

Nuu kùnduta Jesuu

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

²¹ Va juuni yanga takā'an k'vi ma Xuva vekaa, ta jàkunduta ra tand'i ma ñivi, juuni jàkunduta ra Jesuu ndia. Ta ora kà'an ra chi'in Ndioo, ta iin nūnani ma andivi. ²² Tajan kōyo ma Tati Í Ndioo chata Jesuu, ña kàa yi takua kàa iin livi, tajan chini Jesuu iin tati ma Racha'nu Ndioo ña te'en kà'an yi chi'in ra nda iti' andivi:

—Yo'o kùu ma ra ya'a kùunj nde'i, ti ra se'e mai kùun. Ta ya'a sii kùunj cha'a' yi.

Sivi ndian kùu ñivi Jesuu tatiempu

(Mt. 1:1-17)

²³ Jesuu, ra kàti ma ñivi ña kùu se'e Kusé iyo ra iin oko uchi kuiya ra ora kicha'a ra jà'a ra tiñu Ndioo. Ta Kusé

ti, se'e ra nàni Elí kùu ra. ²⁴ Ta Elí kùu ra se'e ra nàni Matat. Ta Matat kùu ra se'e ra nàni Leví. Ta Leví kùu ra se'e ra nàni Melquí. Ta Melquí kùu ra se'e ra nàni Jana. Ta Jana kùu ra se'e ra nàni Kusé. ²⁵ Ta Kusé kùu ra se'e ra nàni Matatías. Ta Matatías, kùu ra se'e ra nàni Amós. Ta Amós kùu ra se'e ra nàni Nahúm. Ta Nahúm kùu ra se'e ra nàni Esli. Ta Esli, kùu ra se'e ra nàni Nagai. ²⁶ Ta Nagai, kùu ra se'e ra nàni Maat. Ta Maat kùu ra se'e ra nàni Matatías. Ta Matatías, kùu ra se'e ra nàni Semei. Ta Semei, kùu ra se'e ra nàni Kusé. Ta Kusé, kùu ra se'e ra nàni Judá. ²⁷ Ta Judá, kùu ra se'e ra nàni Joana. Ta Joana, kùu ra se'e ra nàni Resa. Ta Resa, kùu ra se'e ra nàni Zorobabel. Ta Zorobabel, kùu ra se'e ra nàni Salatiel. Ta Salatiel, kùu ra se'e ra nàni Neri. ²⁸ Ta Neri, kùu ra se'e ra nàni Melquí. Ta Melquí, kùu ra se'e ra nàni Adi. Ta Adi, kùu ra se'e ra nàni Cosam. Ta Cosam, kùu ra se'e ra nàni Elmodam. Ta Elmodam, kùu ra se'e ra nàni Er. ²⁹ Ta Er, kùu ra se'e ra nàni Josué. Ta Josué, kùu ra se'e ra nàni Eliezer. Ta Eliezer, kùu ra se'e ra nàni Jorim. Ta Jorim, kùu ra se'e ra nàni Matat. ³⁰ Ta Matat, kùu ra se'e ra nàni Leví. Ta Leví, kùu ra se'e ra nàni Simeón. Ta Simeón, kùu ra se'e ra nàni Judá. Ta Judá, kùu ra se'e ra nàni Kusé. Ta Kusé, kùu ra se'e ra nàni Jonán. Ta Jonán, kùu ra se'e ra nàni Eliaquim. ³¹ Ta Eliaquim, kùu ra se'e ra nàni Melea. Ta Melea, kùu ra se'e ra nàni Mainán. Ta Mainán, kùu ra se'e ra nàni Matata. Ta Matata kùu ra se'e ra nàni Natán. ³² Ta Natán, kùu ra se'e ra nàni David. Ta David, kùu ra se'e ra nàni Isaí. Ta Isaí, kùu ra se'e ra nàni Obed. Ta Obed, kùu ra se'e ra nàni Booz. Ta Booz, kùu ra se'e ra nàni Sélah. Ta Sélah kùu ra se'e ra nàni Naasón. ³³ Ta Naasón, kùu ra se'e ra nàni Aminadab. Ta Aminadab, kùu ra se'e ra nàni Aram. Ta Aram, kùu ra se'e ra nàni Esrom. Ta Esrom, kùu ra se'e ra nàni Fares. Ta Fares, kùu ra se'e ra nàni Judá. ³⁴ Ta Judá, kùu ra se'e ra nàni Jacob. Ta Jacob, kùu ra se'e ra nàni Isaac. Ta Isaac, kùu ra se'e ra nàni Abraham. Ta Abraham, kùu ra se'e ra nàni Taré. Ta Taré, kùu ra se'e ra nàni Nacor. ³⁵ Ta Nacor, kùu ra se'e ra nàni Serug. Ta Serug, kùu ra se'e ra nàni Ragau. Ta Ragau, kùu ra se'e ra nàni Peleg. Ta Peleg, kùu ra se'e ra nàni Heber. Ta Heber, kùu ra se'e ra nàni Sala. ³⁶ Ta Sala, kùu ra se'e ra nàni Cainán. Ta Cainán, kùu ra se'e ra nàni Arfaxad. Ta Arfaxad, kùu ra se'e ra nàni Sem. Ta Sem, kùu ra se'e ra nàni Noé. Ta Noé, kùu ra se'e ra nàni Lamec. ³⁷ Ta Lamec, kùu ra se'e ra nàni Matusalén. Ta Matusalén, kùu ra se'e ra nàni Enoc. Ta Enoc, kùu ra se'e ra nàni Jared. Ta Jared kùu ra se'e ra nàni Mahalaleel. Ta Mahalaleel kùu ra se'e ra nàni Cainán. ³⁸ Ta Cainán kùu ra se'e ra nàni Enós. Ta Enós, kùu ra se'e ra nàni Set. Ta Set, kùu ra se'e ra nàni Adán. Ta Adán kùu ra, ra se'e Racha'nu Ndioo.

Ki'in kui'na ku'va Jesuu

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

4 Ta takua ya'a ìyo ma Tati Íf Ndioo chi'in Jesuu, ma ora cha yā'a kùnduta ra, tajan chikoni'i ndiko ra ma yu'u yuta Jordán, ta ma Tati Íf Ndioo chāka ndio yi ra na ku'un ra chi'in ra iti' tichi ku'u. ² Ta ma tichi ku'u

ikan chīyo ra uvi xiko kivi. Ta ikan kī'in ma kui'na ku'va ra nde'o tu koyo ra tichi kuati. Takan kūu tajan ndisaa ma tiempu ña chīyo ra tichi ku'u, endee tūvi nī chachi ra, yakan va chāa ndio iin kivi ña chāñu soko ra.

³ Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio ma kui'na chi'in Jesuu:

—Tuva ndicha ña ra Se'e Ndioo kùun, na jandakuun ma yuu kàndii chiña paan —kàti ma kui'na.

⁴ Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma kui'na:

—“Yūvi uvaa paani chiniñu'u kachi ma ñivi, ti juuni tu'un yu'u Ndioo ndia”, takan kàti ma tutu Ndioo —kàti Jesuu chi'in ma kui'na.

⁵ Takan kūu tajan chāka ndio ma kui'na ma Jesuu ña na ku'un ra chi'in ra nda siki iin yuku ña nduva'a kuii sukun. Ta nunuuni jāna'a ma kui'na tandi'i ñuu ñuñivi nuu chà'ndán' tiñu nuu ra. ⁶ Tajan te'en nāka'an ndio ma kui'na chi'in ra:

—Tandi'i ma ñuu ñuñivi ña ndè'un ninuu ndakan, mai kùu ma ra chà'nda tiñu ikan, ti mai nī'i yi. Va tuva kùunĵ, kùu ku'vai yi nuu nda ndian kùuni mai. ⁷ Yakan va tuva kunandi chitiun nui, ta jaka'nun yu'u, ta tandi'i ña ndè'un ninuu ndakan, ni ku'vai yi nuun. —Takan kàti ma kui'na chi'in Jesuu.

⁸ Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma kui'na:

—Na kundachiyoun xiĵ, yo'o kui'na kini, ti ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: “Uvanuu Racha'nu Ndioo ìyo yi ña jaka'nu yo, ta uvanuu Rakan ìyo yi ña ja'a yo tiñu nuu.” —Takan kàti Jesuu chi'in ma kui'na.

⁹ Takan kūu tajan kēe ndio ma kui'na ku'àn' chi'in Jesuu iti' ñuu Jerusalén. Ta ikan ndāa ma kui'na chi'in Jesuu nda nuu sukun xini veñu'u ka'nu ndaa ikan. Ta te'en nāka'an ndioán' chi'in Jesuu:

—Tuva ndicha ña ra Se'e Ndioo kùun, nda nde've na keun, ta koyoun nda ninuu ndakan, ¹⁰ ti ma tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Ndioo ni tachi ra kua'a' tati jà'a tiñu nuu ra ña na jakuenda yi ñun,

¹¹ vati ni kani'i yi ñun chi'in nda'a' yi, koto kati'un yuu.

—Takan kàti ma kui'na chi'in Jesuu.

¹² Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma kui'na:

—Ma tutu Ndioo juuni te'en kà'an yi ndia: “Na kī'un ku'va ma Racha'nu Ndioo yo.” —Takan kàti Jesuu chi'in ma kui'na.

¹³ Takan kūu tajan jāchika ndio ma kui'na ñá' nuu Jesuu kua'a' tiempu, ti tūvi nī kuu nani'án' inga tuku naja kua kī'án' ku'va Jesuu.

Jesuu, kīcha'a ra jà'a ra tiñu Ndioo ñu'u' Galilea

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

¹⁴ Tajan chikoni'i ndiko Jesuu ku'àn ra iti' ñu'u' Galilea chi'in kua'a' ndatu ma Tati Íf Ndioo. Ta chī-takuati tu'un cha'a' ra ninii ñuu kàndii ikan. ¹⁵ Ta ikan kīcha'a jàna'a Jesuu tu'un Ndioo nuu ñivi tichi ndisaa veñu'u kuati ña ìyo ta'ii'iin ñuu ikan. Yakan va tandi'i ma ñivi ikan jàka'nu na Jesuu, ora jàna'a ra tu'un Ndioo.

Jesuu, chàa ra ñuu Nazaret

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

¹⁶ Ta ikan jan chāa ndio Jesuu ma ñuu Nazaret nuu chā'nu ra ora kūu ra ravalí. Tajan kí'vi ndio ra ma tichi veñu'u ndian judíu iin kivi nindeo ma takua takani jà'a ra. Ta chūndaa ndio ra ña ni jàkua'a ra ma tutu Ndioo nuu ma ñivi ikan. ¹⁷ Ta ndiakan chā'a na ma tutu Ndioo tāa racha'nu Isaía, ra kā'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chíyo tatiempu nuu ra. Ta ora nūna ra yi, ta ikan nā-ta'an ra iin nuu kà'an yi te'en, ta jākua'a ra yi nuu na:

¹⁸ Taku yu'u, ti ìyo ma Tati Í Ndioo chí'ín, vati cha já'íi yi yu'u, ña na katitu'in tu'un va'a Ndioo nuu ñivi nda'vi. Ta juuni tāchi yi yu'u ña na janda'i ma ndian ya'a nda'vi kuuni anima.

Ta na katitu'in naja kua kùu kakú ma ndian indii tichi vekaa jà'a kuati, ta nda ma ndian kuaá ni janda'i na, ta kùu nande'e ndiko na.

Ta ni ja'í kuenda ndian ndè'e tundo'o ña na kakú na.

¹⁹ Ta juuni chà'i kuenda nuu ñivi ña ni keta ma kivi va'a tiá ití' nuu kuenda yo jà'a ma Racha'nu.

²⁰ Takán kūu tajan chāsi ndio Jesuu ma tutu, ta chā'a ndio ra yi nuu ma ra jàkuenda veñu'u, tajan chūnandi ndio ra. Ta tandi'i ma ñivi ka'iin ikan, endee tüvi nī jaña na ña ndè'e na ra. ²¹ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chí'in na:

—Juuni ma kivi i'ya kētai ña jàchinui ma tiñu kà'an ma tu'un Ndioo i'ya nuu ndo.

²² Takán kūu ta ndisaa na ndava kuà'an anima na ora chíni na ña ya'aga vii ma tu'un kā'an Jesuu. Tajan te'en kícha'a na chikatu'un na chí'in juuni maa na:

—¿A yüvi ra'ya kùu ra se'e Kusé? —kàti na.

²³ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chí'in na:

—Taku ndyo'o ti te'en chānini ndo takua kà'an iin tu'un i'ya: “Yo'o ra kùu ndotor, na janda'un ñun chí'in juuni maun.” Takua jānda'un ma ñivi ñuu Capernaum niku, yakan va ìyo yi ña janda'un ma ñivi ñuu maun vitin. Takán kùuni ndo ka'an ndo —kàti Jesuu.

²⁴ Takán kūu ta Jesuu ti te'en nāka'an tuku ra chí'in na:

—Ndicha va'í ña kà'in chí'in ndo, ti nī'iin ma ndra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo töve kùuni ñivi ñuu maa ra nde'e na ra. ²⁵ Yakan va ndicha va'í ña kà'in, ti ndu-va'a kuu chíyo kua'a' ñivi ña'a kíndoo nda'vi ñuu Israel ma tiempu chíyo ma ra kā'an tu'un yu'u Ndioo ña nàni Elfa. Ta juuni ma tiempu ikan, uni kuiya java kùu yi ña tüvi nī kuun ma savi, ta chíyo kua'a' tama' tandi'i ma ñu'u' ñuñivi ndia. ²⁶ Va Elfa, töve nī kichi ra kuenda ña tindee ra ñivi ña'a nda'vi ìyo ñuu Israel, ti kíchi ra ña kuenda ña tindee ra iini ña'a nda'vi ña kíchi ití' ñuu Sarepta, ña kàndii yatin ñuu Sidón. ²⁷ Takán kūu ta ma tiempu chíyo ma ra kā'an tu'un yu'u Ndioo ña nàni Eliseu. Tiempu ikan, nduva'a kuu chíyo ndian ndiso kua'e ta'yu ma ñuu Israel, va nī'iin ma ndian ndiso kua'e ikan tüvi nī nda'a. Uvanuu ra nàni Naamán ña

kíchi ití' ñu'u' Siria, jānda'a Eliseu. —Takan kàti Jesuu chí'in ma ñivi ikan.

²⁸ Takán kūu ta ora chíni ma ndian ka'iin veñu'u ña kà'an ra takán nduva'a kuu kíxaan na chí'in ra. ²⁹ Tajan ndēta ndio na, ta jākunu na Jesuu, ma ñuu ikan, ta chāndaka na ra iin tichi ku'u nuu ìyo iin xa'va ña ndu-va'a kuu sukun yu'u ñuu ikan, ti tichi xa'va ikan, ni jake'ne na ra. ³⁰ Va Jesuu kākú ra tañu na, ta kuà'an ra.

(Mr. 1:21-28)

³¹ Takán kūu ta kēe ndio Jesuu kuà'an ra ití' ñuu Capernaum, ña kàndii ñu'u' Galilea. Yakan va nani kivi nīndee na kùu yi, ña kēe ra kuà'an ra kuàjana'a ra nuu ñivi tichi veñu'u ndian judíu ikan. ³² Takán kūu ta ma ñivi ikan ndava kuà'an tati na ña ndè'e na naja kua jà-na'a ra, vati kà'an ra yi chí'in tandi'i ndatu ra.

³³ Takán kūu ta ma tichi veñu'u ikan, ndaa iin ra ndiso tati xaan. Ta rakan ti te'en nāka'an ni'i ra ña kànachaa ra:

³⁴ —Yo'o Jesuu ra ñuu Nazaret, na jañaun ña ya'a ndikun ndi, ti ndyu'u cha chito ndi ña vāchiun vāchi jandi'un nuu ndi. Ta juuni chito ndi, ti yo'o kùu iin ra ya'a í ña tāchi Ndioo jà'a tiñu nuu ra.

³⁵ Takán kūu tajan te'en nāka'an xaan Jesuu nuu ma tati xaan ikan:

—¡Taxiin koo yu'un, ta na keun tichi kuñu ra'ya! —kàti Jesuu chí'in yi.

Tajan jānduva ma tati xaan ikan ra, nuu ndè'e ndisaa ñivi. Tajan kēe ndio yi ma tichi kuñu ra, va tüva nani ja'a yi chí'in ra. ³⁶ Takán kūu ta ndisaa na ya'aga yù'vi na, ta te'en kícha'a na nātu'un ta'an na:

—¿A ya'aga ìyo ndatu ra chí'in ma tu'un kà'an ra, ña ndava nda tati kui'na jà'a yi ña kà'an ra, ta kēe yi tichi kuñu ndian ku'vi jà'a ra? —kàti na.

³⁷ Takán kūu ta ninii ñu'u' ikan chí'akuati tu'un Jesuu chí'in ma ña jà'a ra.

Jesuu jànda'a ra ñaka'nu Simón Petu'

(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

³⁸ Takán kūu tajan kēe Jesuu ma tichi veñu'u ñivi judíu, ta kuà'an ra ve'e Simón Petu'. Ta ma ñaka'nu Simón Petu', ti ku'vian kàndian jà'a ka'ni ora chāa Jesuu. Tajan jānini ndio ma ñivi ikan Jesuu, na tindee ra ña chí'in ma kua'e ndò'an. ³⁹ Takán kūu tajan chāa ndio Jesuu ma nuu kàndian, ta chūndandee ra nuan. Tajan kēe ndio ma ka'ni ña, ta ndā'a ña. Ta juuni ma ora ikan ndēta ña ta kícha'a ña jà'a ña ma ña kachi ndra.

Jesuu, jànda'a ra kua'a' ndian ku'vi

(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

⁴⁰ Ora cha chíso nikandii, ma ora ikan tandi'i ma ndian ìyo ndian ku'vi nuu, jà'a nda kua'e nikuuni, chānda-ka na na nuu Jesuu. Ta ikan jūndii ra nda'a' ra xini ta'ii'iin na, ta ndā'a na jà'a ra. ⁴¹ Takán kūu ta tava yà'a kua'a' na, yakan va ìyo ma ndian ndiso tati xaan ña te'en kà'an yi ora kēe yi:

—¡Yo'o kùu ra Se'e Ndioo! —kàti yi.

Va Jesuu endee töve chà'a ra kà'an yi, ti ora kà'an yi takan nundaa kuxaan ra nuu yi, vati cha chīto yi ti ra Cristu kùu ra.

Chàkunuu Jesuu jàna'a ra tu'un Ndioo nani veñu'u ñivi judíu
(Mr. 1:35-39)

⁴² Takan kùu ta ora tuvi inga kivi, tajan kēe Jesuu ma ñuu ikan, ta kuà'an ra iin nuu taxiin nuu tüvi ñivi. Va vaji takan jà'a ra ninii nāta'an ma ñivi ra, tajan chāa ndio na ma nuu ndaa ra. Ta kīcha'a na kà'an na chi'in ra na kù'un ra. ⁴³ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—Na kùuga kindoi chi'in ndo nde've, ti juuni iyo yi ña ku'in kukatitu'in nuu ñivi inga ñuu, ikan na koto na naja kuu yi nuu chà'nda Ndioo tiñu. Vati tiñu ikan tachi Tatái yu'u.

⁴⁴ Takan kùu ta takan kuà'an Jesuu jàna'a ra tu'un Ndioo nuu ñivi nani veñu'u ndian judíu iyo ñu'u' ñuu Judea.

Tiin kua'a' ndra tiaka' chi'in ndatu Jesuu
(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

5 Takan kùu ta kēta iin kivi ña ndaa Jesuu ma yu'u lakuna nani Genesaret, nuu kùuni ma ñivi taso'o na ma tu'un Ndioo ña jàna'a Jesuu. Ta chākoyo kua'a' ñivi ña ndava tituta'an na ma nuu ndaa ra. ² Takan kùu tajan ndē'e Jesuu uvi ta'an varku ña ndaa ndrun yu'u lakuna. Ta ninduvi ta'an ndrun töva ñivi tichi ndrun, ti ma ndra xuña'a run ka'iin ndra yu'u ma lakuna nākata ndra ma yu'va tiaka' ka'nu ndra. ³ Tajan ndāa ndio Jesuu tichi varku xuña'a ma ra nani Simón, ta nāka'an ra chi'in ra ña na jaku'un ra run tiá iti' tichi lakuna. Ta nda ndakan chūnandi ndio ra jàna'a ra nuu ma ñivi ka'iin yu'u lakuna. ⁴ Tajan ora chīnu jàna'a ra nuu ma ñivi, ta te'en nāka'an ndio ra chi'in Simón:

—Na kundaka ndo ma varku i'ya ku'un ndo kukiin ndo nuu kunu ma lakuna, ta kani ndo yu'va tiaka' ka'nu tichi ra' —kàti Jesuu chi'in ra.

⁵ Tajan te'en nāka'an Simón chi'in ra:

—Yo'o Matru, niñuu kuii chākunuu ndi kīin ndi, va tükuii nani nī'i ndi. Va tava maun kà'an ña na ku'un ndi, yakan va ni kukani ndi yi tuva takan —kàti Simón.

⁶ Takan kùu tajan kēe ndio ndra kuàkiin ndra, ta ndu-va'a kuii kua'a' ma tiaka' nī'i ndra ña nda ma yu'va tiaka' ndra kīcha'a yi nakaa yi ma ora kīcha'a ndra tàvani'i ndio ndra yi. ⁷ Tajan kāna nda'a' ndio ndra nuu ma ndra meru ndra, ndra kindoo chi'in inga varku, ña na ku'un ndra tindee ndra ndra. Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra chi'in run. Ta ora chāa ndio ndra, ta tàvani'i ndio ndra ma yu'va tiaka' ikan chi'in kua'a' tiaka' ña ndava ni sa'vi ndrun, ti ya'a kua'a' ndri nī'i ndra.

⁸ Yakan va ora ndē'e Simón Petu' ña jà'a Jesuu chi'in ma ndatu ra, tajan chūnandi chiti ra nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Kundachiyó xiñ yó'o Racha'nu, vati yu'u kùu iin ra jà'a kuati! —kàti ra.

⁹ Takan kā'an Simón, ti ya'aga yū'vi ra chi'in ma ndra meru ra, vati kua'a' tiaka' tiin ndra ma ora tachi Jesuu ndra. ¹⁰ Ta nda ma Jandiau, ta Xuva, ndra se'e Zebedeu, ña kùu meru ma Simón, juuni yū'vi ndra ndia. Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in Simón:

—¡Na yū'viun! Vati nda vitin, ta iti' nuu, ni jandakui ñyn, ña na nani'un ñivi kuenda Ndioo, takua jà'un chi'in ma tiaka'. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

¹¹ Takan kùu ta ora jātu'va ndra varku ndra yu'u ma lakuna, tajan ndākiva'a ndra ndatiñu ndra tichi ndrun, ta tändigun ndio ndra kuà'an ndra chata Jesuu.

Jesuu jànda'a ra iin ra ku'vi jà'a kue'e ta'yu
(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

¹² Iin kivi yā'a Jesuu iin ñuu, ta ikan chāa iin raku'vi jà'a kue'e ta'yu nuu ndaa ra. Ta rakan ti ora ndē'e ra Jesuu, ta chūnandi chiti ra nuu ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ra ña chīkan ra ñamani nuu ra ña na janda'a ra ra:

—¡Yo'o Racha'nu, chītoi ña iyo ndatun ta kùu janda'un yu'u tuva kùuniun! —Takan kàti ma raku'vi chi'in Jesuu.

¹³ Tajan jündii ndio Jesuu nda'a' ra xini ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Juu, ndicha ña kùunj janda'i ñyn —kàti Jesuu.

Tajan juuni ma ora ikan, ndā'a ma ra ndo'o kue'e ta'yu. ¹⁴ Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu ña chūndayu'u ra ra:

—Na kàtitu'un nuu nī'iin na naja kua jà'un ña ndā'un. Ji'na kuii nuu sutu ña iyo ma veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén, iyo yi ña jana'un ñyn, ikan na koto ra ti cha ndā'un. Tajan na sokóun iin kiti nuu sutu kuenda Ndioo, ti takan kàti ma tutu Ndioo ña taa Moisés ña iyo yi ña ja'a yo, ikan na koto ñivi ña cha ndā'un —kàti Jesuu.

¹⁵ Yakan va tandi'i ña jà'a Jesuu, vi'a chītakuati yi tandi'i ñuu, ta vi'a kua'a' ma ñivi kùti'vi nuu ndaa ra, ti iyo ndian kùuni na ña na janda'a ra na chi'in ma kue'e ndo'o na, ta iyo ndian chàta'ani taso'o na ma ña jàna'a ra ndia. ¹⁶ Tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra iin tichi ku'u nuu tüvi ñivi, ña kuàka'an ra chi'in Ndioo.

Jesuu jànda'a ra iin ra kuyutun
(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷ Kēta iin kivi ña ndaa Jesuu jàna'a ra nuu ñivi. Ta juuni ma ora ikan chàkuiin kua'a' ndra fariseu chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ma ikan. Ta tandi'i ndrakan kichi ndra iti' ñuu Jerusalén chi'in ñuu kàndii ñu'u' Judea chi'in ñu'u' Galilea ndia. Takan kùu ta iyo ndatu Ndioo chi'in Jesuu, vati chi'in ndatu ikan jànda'a ra ma ndian ku'vi. ¹⁸ Ta chanuu ña ndaa ra ikan, tajan chāa uvi uni ta'an ndra ña ndiso ndra, ra kuyutun chi'in ti'va. Ta ndrakan ti kùuni ndra ki'vi ndra chi'in ra ma tichi ve'e nuu ndaa Jesuu, kuenda ña kanindii ndra ra nuu ra. ¹⁹ Va nī kuu yi, ti ya'aga kua'a' ñivi ka'iin ma yuve'e, yakan va ndāa ndra nduku iti' chata ma ve'e, ta tachiyo ndra ita'vi ma teja ña ka'iin chata yi, ta chi'in ti'va ra jānuu ndio ndra ra tañu ñivi, tajan chāa ra nuu ndaa

Jesuu. ²⁰ Takan kuu ta ora ndē'e Jesuu ña ndicha kuii ña chinuni ndra ma ña jà'a ra, tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra kūyutun:

—Yo'o se'yu, vitin va cha jānai kuatiun. —Takan kàti Jesuu chi'in ra.

²¹ Takan kuu ta ora kā'an Jesuu takan, tajan te'en kīcha'a ma ndra fariseu chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo chà'nini ndra: “¿Nda ra kuu ra'ya ña kà'an ti'ini ra chata Ndioo? ¿A tüvi chito ra ña uvanuu Ndioo iyo, ta rakan kuu ma ra kuu janaa kuatio?” Takan chà'nini ndra.

²² Tajan numini nākuni Jesuu ma ña chà'nini ndra, ta te'en kīcha'a ndio ra chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Ta naja chà'nini ndo takan? ²³ ¿Nda va kuu ma ña ndetiñu tiaga ña ka'an yo chi'in ma ñivi?, kùuni ndo. ¿A tiaga ndetiñu kà'an yo ña: “Cha jānai kuatiun”, kua ña kà'an yo: “Ndeta, ta kakaun ku'un”?, kùuni ndo. ²⁴ Tatu töve chinuni ndo ma ña kà'in, vitin ni jana'i nuu ndo ti ndicha ña ra Se'e ñivi tachi Ndioo kùu, vati juuni iyo ndatui ña jānai kuati ñivi iyo ñu'u' ñuñivi i'ya ndia —kàti Jesuu.

Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra kūyutun:

—¿Chi'in yo'o kà'in ña na ndetaun, ta natuviun ti'vaun ta ku'un ve'un! —kàti Jesuu.

²⁵ Takan kuu tajan juuni ma ora ikani, ndē'e ma ñivi ña ndēta ma ra kūyutun, ta natuvi ra ti'va ra, ta endee jàka'nu ndio ra Ndioo kuà'an ra ve'e ra. ²⁶ Ta ora ndē'e na ña takan kuu, tajan tandi'i ndio na ndava kuà'an an-ima na, ta te'en kīcha'a ndio na jàka'nu ndio na Ndioo ña yā'a yū'vi na chi'in ma tu'un i'ya:

—Kivi i'ya, va nduva'a kuii vii ña ndē'o —kàti na.

Jesuu kàna ra ra nàni Leví

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷ Takan kuu ta ora yā'a ña kuu takan, tajan kēe ndiko Jesuu kuà'an ra, ta ikan ndē'e ra iin ra nàni Leví ña nàndi ra nàka'an ra xu'un' kuenda Roma. Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—¿Na'a, na ko'o chi'in! —kàti Jesuu.

²⁸ Ta juuni ma ora ikani, ndākoo ma Leví ndisaa tiñu jà'a ra, ta tándikun ra kuà'an ra chata Jesuu. ²⁹ Takan kuu ta ora yā'a yatin kivi, tajan jā'a Leví iin viko ka'nu ma nuu iyo ve'e ra kuenda Jesuu. Ta tañu ndian nàndi mesa chi'in Leví ta Jesuu, ka'iin kua'a' ma ndra nàka'an xu'un' ña ndàkata'an chi'in Leví. ³⁰ Va ma ndra fariseu chi'in ma ndra matru, ndra jàkua'a tutu Ndioo, te'en kīcha'a ndra kà'an ti'ini ndra chata ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu:

—¿Ta naja chàchi ndo ta ch'i ndo chi'in ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu Roma, ta chi'in ndian iyo kuati? —Takan kàti ndra chata ndra jàkua'a chi'in Jesuu.

³¹ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Taku ma ndian iyo va'a, tüvi chiniñu'u na ma ndra ndotor, ti ndian ku'vini kuu ma ndian chiniñu'u yi. ³² Ta yu'u ti tüvi vachj kuenda ma ndian tüvi chiniñu'u yu'u, vati vachj kuenda ma ndian iyo kuati, ikan na ndakoo

na kuati na, ta chikoni'i ndiko na chi'in Ndioo. Ndiakan kuu ma ndian chiniñu'u yu'u —kàti Jesuu.

Chikatu'un ndra nuu Jesuu, naja tüvi ndita yu'u ma ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

³³ Tajan te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—¿Ta naja ma ndra chàkunuu chata Xuva ra jàkundu-ta, ta chi'in ndra chàkunuu chata ndra fariseu, nduva'a jàndita yu'u ndra kuenda Ndioo ma ora kà'an ndra chi'in Ndioo? Va ma ndra jàkua'a chi'un, ¿ta naja endee chàchi ndra, ta ch'i ndra, ta töve jàndita ndra yu'u ndra? —Takan kàti ndra chi'in Jesuu.

³⁴ Ta te'en nāka'an ndio Jesuu nuu ndra:

—¿A kuu jandita ndo yu'u ma ndian ka'iin nuu iyo viko tànda'a ora juuni ndaaga ma ra tànda'a chi'in na?, kùuni ndo. Na kuu yi. ³⁵ Va ni chaa iin kivi ña ni tava ni'i na ma ra tànda'a, ta ora ni keta ma kivi ikan, tajan kuu jandita ndio na yu'u na. —Takan kàti Jesuu nuu ndra.

³⁶ Takan kuu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu iin ku'va nuu ndra:

—Na kuu ka'nda yo ita'vi ma ja'ma chaa, ta nataa yo yi chi'in ja'ma cha'nu, ti tu jà'a yo takan, tajan ni jativio ma ja'ma chaa. Ta yuvi yakani kuu yi, ti ma pedazu ma ja'ma chaa na tüvi va'a kindoo yi chi'in ma ja'ma cha'nu ndia. ³⁷ Ta juuni na kuu taan yo vinu chaa tichi tia'a ñii cha'nu, ti ma vinu chaa, ni jaka'ndi ra ma tia'a ñii cha'nu, ta ma takuii vinu chaa tivi ra' chi'in ma tia'a ñii cha'nu ndia. ³⁸ Yakan va iyo yi ña taan yo ma vinu chaa tichi ma tia'a ñii chaa, ta ninduvi yi kuu kumi yi yi. ³⁹ Ta ni'iin ma ndian ch'i ma vinu cha'nu, na kùuni na jaña na ña ch'i na ra', ta ko'o na ma vinu chaa, vati kà'an na ña va'aga ch'i ma vinu cha'nu. —Takan kàti Jesuu.

Ndra jàkua'a chi'in Jesuu kindaa ndra trigu ma kivi nindeo

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

6 Takan kuu ta iin kivi nindeo, chàkunuu Jesuu iin nuu kàa kua'a' trigu. Ta ma ndra jàkua'a chi'in ra, kīcha'a ndra kindaa ndra trigu, ta kùnda'a ndra vu, ta chàchi ndra ma chiti vu. ² Tajan te'en kīcha'a chikatu'un ma ndra fariseu nuu ndra:

—¿Ta naja jà'a ndo iin ña tüvi iyo yi ña ja'a ndo ma kivi nindeo? —kàti ndra.

³ Tajan te'en kīcha'a nàka'an ndio Jesuu nuu ndra:

—¿A tüvi chàku'uni ndo ña jā'a ma racha'nu David, ora ya'aga chàñu soko ra chi'in ndra meru ra? ⁴ Ma racha'nu David k'i'vi ra ma tichi veñu'u Ndioo, ta k'i'in ra ma paan i'f kuenda Ndioo, ta chàchi ra yi chi'in ndra meru ra, vaji ma paan ikan na kuu kachi nda ndian nikuuni yi, ti kuenda ma ndra sutuni kuu yi.

⁵ Yakan va kà'in chi'in ndo ña ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, juuni iyo ndatu ra jin ma kivi nindeo kuu yi. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra.

Iin ra nda'a' ití
(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

⁶Takan kũu ta inga kivi nindeo, kĩ'vi tuku Jesuu ma tichi veñu'u, ta ikan kĩcha'a tuku ra jàna'a ra nuu na. Ta juuni ma tichi veñu'u ikan, ndaa iin ra ití ma nda'a' chiyo kua'a. ⁷Ta ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo chi'in ndra fariseu, jà'a ndra kuenda nde'o tu janda'a Jesuu ma ra nda'a' ití ma kivi nindeo, tajan kũu ni'i ndio ndra naja kua tisokuati ndra ra, kũuni ndra. ⁸Va tava cha chito Jesuu naja kua chànini ndra, yakan va te'en nàka'an ra chi'in ma ra nda'a' ití:

—Ndetá, ta kundaun ma'ñu chiña —kàti Jesuu.

Tajan ndēta ndio ra, ta chũndaa ra ma'ñu ikan. ⁹Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra fariseu:

—Ni ndakatu'in iin nakuyi nuu ndo —kàti Jesuu chi'in ndra. —¿Nda ña kũu yi va'a ja'a yo ma kivi nindeo?, kũuni ndo. ¿A jà'a yo ña va'a a ña vā'a? ¿A tiá va'a ña jàkákú yo na a ndè'e nio ña kuvi na? —kàti Jesuu.

¹⁰Takan kũu tajan chĩkonuu ra nde'e ra ma ndian ka'iin xiin ra, ta te'en nàka'an ndio ra chi'in ma ra kukue'e nda'a':

—jànakee nda'un! —kàti ra.

Tajan jàna'kee ra nda'a' ra, ta ora ikani, ndā'a yi. ¹¹Va inga ma ndra fariseu, nduva'a kuui kũxaan ndra ña jà'a Jesuu takan. Tajan kĩcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra naja kua ja'a ndra, ta kuu nani'i ndra naja kua tisokuati ndra Jesuu.

Jesuu kàchin ra ndi uchi uvi ndra kũu tatun ra
(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

¹²Takan kũu ta iin ma kivi ikan, ndāa Jesuu ití' yuku ña kuàka'an ra chi'in Ndioo. Ta ndakan niñuu kuui jāya'a ra chanikuaa ña kà'an ra chi'in Ndioo. ¹³Ta ora kũndichin inga kivi, tajan kàna ra, ndra jàkua'a chi'in ra, ta kàchin ra ndi uchi uvi ta'an ndra ni kakuu chi'in ra. Ta ndrakan jākunani ra ndra tatun. ¹⁴Ta ndra'ya kũu ma ndra kàchin ra: Simón, ra jākunani Jesuu, Petu', ta André, ra yani Simón, chi'in Jandiau, Xuva, Lipe, Tolo, ¹⁵Mate, Tomás, chi'in Jandiau, ra se'e Alfeu. Simón, ra juuni kà'an na ña nàni Zelote, ¹⁶chi'in Juda, ra se'e Jandiau, ta Juda Iscariote, ra ni xikoña'a Jesuu tiá ití' nuu.

Jesuu jàna'a ra nuu kua'a' ñivi
(Mt. 4:23-25)

¹⁷Takan kũu tajan nũu ndio Jesuu ma yuku ikan chi'in ndra jàkua'a chi'in ra. Ta ora kēta ndio ra iin nuu ndaa, ta chũndaa ra chi'in ndra, ta chi'in kua'a' ma ñivi kĩchi inga ñuu ndia. Iyo ndian kĩchi tandi'i ñuu ña iyo ma ñu'u' Judea, ta iyo inga ndian kĩchi ití' ñuu Jerusalén. Ta iyo inga ndian kĩchi ití' yu'u tañu'u nuu kàndii ma ñuu Tiro, ta ñuu Sidón. Tandi'i ndiakan tãndikun na chata Jesuu, ti kũuni na taso'o na ña kà'an ra. Ta juuni kũuni na ña na janda'a ra na chi'in ma kue'e ndo'o na ndia.

¹⁸Ta ma ndian ndè'e tundo'o jà'a ma tati xaan, juuni ndà'a na jà'a Jesuu. ¹⁹Ta tandi'i ma ñivi kũuni na janani na nda'a' na ra, ti cha chito na ña ora kè'e na ra, ta ndà'a na jà'a ma ndatu Ndioo ña iyo chi'in ra.

**Jàna'a Jesuu nda ndian kũu ma ndian sii iyo yi ña kuu-
ni, ta nda ndian töve**
(Mt. 5:1-12)

²⁰Tajan ndē'e ndio Jesuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nàka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ndyo'o ndra nda'vi, na sii kuuni ndo, vati kuenda maa ndo kũu ma nuu chà'nda Ndioo tiñu.

²¹'Ta juuni na sii kuuni ndyo'o ndian ndo'o tama' vitin, ti tiá ití' nuu ni keta iin kivi ña ni koo va'a ndo ti tũva ni nde'e ndo tama'.

'Ta na sii kuuni ndyo'o ndian kàchaku vitin, ti tiá ití' nuu ni keta iin kivi ña ni kuakú ndo.

²²'Ta juuni na sii kuuni ndo ora xaani ñivi ndè'e na ndo, ta tavani'i siin na ndo, ta ora kà'an ti'ini na chata ndo, ta ora kà'an na ña yũvi ndian va'a kũu ndo, cha'a' ña chĩnuni ndo ña kà'an yu'u ra Se'e ñivi tãchi Ndioo.

²³Na nduva'a kuui sii kuuni ndo ma kivi ikan, ti ma ití' andivi nduva'a kua'a' ta'vi ni ni'i ndo, vati juuni takan jãti'ini ma ndian kũu ñivi na ma ndra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na niku ndia.

²⁴'Nda'vi ta'an ndyo'o ndian kuika, vati ma ña chĩsii ndo va'a yi, va kuenda nde'veni!

²⁵'Nda'vi ta'an ndyo'o ndian chànini ndo ña iyo va'a ndo, ti tũkuui nayi kumani nuu ndo vitin!, kũuni ndo. Vati ni chaa iin kivi ña ni ndo'o ndo tama'.

'Nda'vi ta'an ndyo'o ma vitin, ti ni chaa iin kivi ña ni kuaku ndo jà'a ña ya'a nda'vi ni kuuni ndo!

²⁶'Nda'vi ta'an ndyo'o ora ni ka'an va'a ndisaa ma ñivi iyo ñuñivi chata ndo, vati ma tatiempu juuni chĩyo ma ndra jã'ani ña kà'an tu'un yu'u Ndioo, ta ma ñivi na ña chĩyo taji'na, juuni jãka'nu na ndra, vaji ndra vatani kũu ndra ndia!

Na kuunio nde'o ma ndian xaani nde'e yo
(Mt. 5:38-48; 7:12)

²⁷'Va ndyo'o ndian chĩni ña kà'in, yu'u kà'in chi'in ndo ña, na kuuni ndo nde'e ndo ma ndian xaani nde'e ndo, ta jà'a ndo tiñu va'a kuenda na. ²⁸Ta na ja'íi ndo ma ndian kãnduva'a chata ndo, ta na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ma ndian kà'an ti'ini chata ndo. ²⁹Ta tu iyo iin yo kàni xa'nda iin chiyo cha'a so'o ndo, na ku'va ndo inga chiyo yi na kani na ndia. Ta tu iyo iin yo nãmaa ma ja'ma isukun ndo, na jaya'a ndo nda ma kamixa nuu na ndia. ³⁰Ta nda ndian nikuuni ña chikan iin nakuyi nuu ndo, na ku'va ndo yi nuu na. Ta juuni tu iyo iin yo k'i'ni iin ña iyo nuu ndo, na ndãkan ga ndo yi nuu na. ³¹Na ja'a ndo chi'in ma inga na, ma naja kua kũuni ndo ña ja'a na chi'in ndo ndia.

³²'Ta tu ndyo'o kũuni ndo nde'e ndo ma ndian kũuni nde'eni ndo, ¿nda tiñu ka'nu kũu ma ña jà'a ndo, tuva nda ma ndian iyo kuati, juuni jà'a na yi ndia? ³³Ta tu jà'a ndo iin ña va'a kuenda ma ndian kũuni nde'eni ndo, ¿nda tiñu ka'nu kũu ma ña jà'a ndo, tuva nda ma ndian iyo kuati jà'a na yi?, kũuni ndo. ³⁴Ta tu jaya'a nuu iin nakuyi nuu na va tu chito ndo ña ni ku'va ndiko na yi nuu ndo, ¿nda tiñu ka'nu kũu ma ña jà'a ndo, tuva nda ma ndian iyo kuati juuni takan chà'a nuu na yi nuu

ma ñivi na ña indukuni kùu takua kùu na, vati chito na ña ni ni'i ndiko na yi ndia?, kùuni ndo. ³⁵ Va ndyo'o iyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo ma ndian xaani nde'e ndo, ta jà'a ndo ña va'a kuenda na, ta ku'va nuu ndo ndatiñu ndo nuu na. Ta tüvi iyo yi ña kuantu ndo ña jachikoni'i ndiko na yi nuu ndo. Tu jà'a ndo takan, tajan ni ni'i ndo iin ya'vi ka'nu, ta ni kuu ndo ndian se'e ma Ndioo ka'nu, ña iyo nuu sukun. Vati rakan juuni jà'a ra ña va'a kuenda ndian kini, ta kuenda ma ndian tüvi jàchi'in ña kà'an ra ndia. ³⁶ Yakan va na kunda'vini ndo ñivi, takua kunda'vini ma Racha'nu Tatá yo yo.

Na tisokuati ndo inga ta'an ndo

(Mt. 7:1-5)

³⁷ Na kà'an ndaa ndo chata inga ñivi, ikan na töve ka'an ndaa Racha'nu Ndioo chata ndo. Ta na tisokuati ndo inga ñivi, ikan töve tisokuati Ndioo ndo ndia. Ta na jaka'nuni ndo kuati ma ñivi, ikan na jaka'nuni Ndioo kuati ndo ndia. ³⁸ Ta na ku'va ndo ña iyo nuu ndo nuu inga ñivi, ta Ndioo ni ku'va ra ña iyo nuu ra nuu ndo ndia. Vati kua tindee ndo ma ñivi, kua ikan ni tindee ma Ndioo ndo ndia. Ta takua jà'a ndo ña chà'a ndo ña chiniñu'u ñivi, juuni takan ni ku'va ra ña chiniñu'u ndo ndia. Va ma ña ni ku'va Ndioo nuu ndo nduva'a kuii va'a yi.

³⁹ Takan kùu ta ora chīnu kà'an Jesuu takan, tajan te'en nàka'an tuku ra iin ku'va nuu na:

—¿A kùu jana'a iin ra kuaá iti' ku'un inga ra kuaá tuva ninduvi ta'an ndra kuaá? ¿A tüvi ni kakuíta ninduvi ndra tichi iin yavi kunu?, kuuni ndo. ⁴⁰ Yakan va ni'iin ndian jàkua'a chi'in iin matru, na kùu chaa na kùu na ndian ka'nuga kua maa ra. Kùu chaa na kùu na ma kua ikan, va ji'na iyo yi ña jachinu na ma ña kùuni ra, tajan kùu, kùu na takua kùu ra.

⁴¹ ¿Ta naja jà'un kuenda ma iin kuati vali ña jà'a ma inga ñivi, ta töve jà'un kuenda ña iyo kuati ka'nugaun kua ndiakan? ⁴² Ta tu töve chà'un kuenda ma kuati iyo juuni chi'in maun, ¿ta naja kà'un chi'in inga ñivi te'en: "Yo'o yani, jaya'a ña na tavai ma kuati vali ña iyo chi'un"? tuva takan. ¡Ndyo'o ndian iyo uvi nuu! Tüvi nda kuenda ma ña kà'un tuva juuni maun iyoga kuatiun ta tüvi chà'un kuenda. Yakan va na ja'a ji'naun kuenda ma kuati ña iyoun, ta takan kùu ja'un kuenda ma kuati vali ña jà'a inga ñivi ndia.

Ma yutun nàkoto yo ndrun cha'a' ma chiti chà'a ndrun

(Mt. 7:17-20; 12:34-35)

⁴³ Ni'iin ma yutun va'a, na kùu ku'va ndrun ma chiti ña tüvi va'a. Ta ni ma yutun ña tüvi va'a, na kùu ku'va ndrun ma chiti va'a ndia. ⁴⁴ Vati ta'ii'in ma yutun, nàkoto yo ndrun cha'a' ma chiti ña chà'a ndrun. Ta juuni na kùu ku'va iin yutun iñu ma chiti yutun higu. Ta ni ma iñu ndu'va na kùu ku'va yi chiti yutun ña nàni uva ndia. ⁴⁵ Ta ma ra'ii va'a, kà'an ra tu'un va'a, ti ña va'a kùu ma ña iyo tichi anima ra. Ta ma ra kini, kà'an mamaa tu'un kini, ti ña kini kùu ma ña iyo tichi anima ra. Vati ma ña iyo tichi anima ra kùu yi ña va'a a ña kini chà'a yi kà'an ra yi iti' yu'u ra.

⁴⁶ Takan kùu tajan te'en chīkatu'un tuku ma Jesuu nuu na:

—¿Ta naja "Racha'nu, Racha'nu" kà'an ndo yu'u, ta töve jà'a ndo ma ña kà'in chi'in ndo? ⁴⁷ Nda ndian nikuuni ña tàndikun chatai, ta tàso'o na ña kà'in, ta jà'a na yi, ndiakan kùu na indukuni takua kùu ma ra ni jana'i nuu ndo vitin: ⁴⁸ ndiakan indukuni kùu na takua kùu iin ra labañi ña jà'a ve'e, ña ji'na chāta kunu ra nuu ni ja'a ra yi, tajan jà'a ndio ra ma cha'a yi chata ma yuu. Ta ora kùun kua'a' savi, ta nduva'a kuii chā'nu ndio ma yuta, ta vaji chàñu ni'i ra ma cha'a ve'e, va töve ni nduva yi, ti va'a jà'a ra cha'a yi ma chata yuu. ⁴⁹ Va ma ndian chini ña kà'in, ta töve jàchi'in na yi, indukuni kùu na takua kùu ma ra labañi ña jà'a ra ve'e ra nuñu'uni, ña tüvi nī chata ra nuu jà'a ra cha'a yi. Tajan ora nduva'a kuii chā'nu ndio ma yuta, ta chàñu ni'i ra cha'a yi, ta endee nd'i yi kékoyo jà'a ra'. —Takan kà'an Jesuu chi'in ma ñivi, ikan na ku'va na kuenda, ta jachi'in na ma ña kà'an ra.

Jànda'a Jesuu iin ra kùu musu ma jandaru ña kichi ñuu Roma

(Mt. 8:5-13; Jn. 4:43-54)

7 Takan kùu ta ora chīnu kà'an ra nuu ma ñivi, tajan kēe ndio ra kuà'an ra ñuu Capernaum. ² Ta ma ñuu ikan, iyo iin ra capitán chà'nda tiñu nuu ndra jandaru ñuu Roma. Ta rakan ti, iyo iin ra kùu musu ra ña ya'a kùuni ra nde'e ra, ña chani kuvi ra jà'a ña nduva'a ku'vi ra. ³ Tajan ora chīto ndio ma ra capitán ña jà'a Jesuu, ta tachi ra uvi uni ma ndracha'nu kuxini nuu ñivi judíu, na ku'un ndra kundakan ndra ñamani nuu Jesuu, ña na kichi janda'a ra ma musu ra. ⁴ Tajan ora chāa ndio ndra nuu ndaa Jesuu, ta te'en kīcha'a kà'an ndra chi'in ra ña jàniini ndra ra:

—Chikan ndi ñamani nuun, ña na ku'un kutindeun ma ra capitán ñuu ndi, ti iin ra ya'a iñu'u kùu ra. ⁵ Vati ya'a kùuni ra nde'e ra yo chi'in tandi'i ñivi yo ña iyo ñuu yo. Ta juu ra jà'a ña kùva'a ma veñu'u ñuu ndi vitin —kàti ndra chi'in Jesuu.

⁶ Tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ndra, va ora chani kuyatin ndra nuu ndaa ma ve'e ra, ta tachi ndio ma capitán iin ndra meru ra, ña na kukatitu'un ndra te'en nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na kùxaun cha'a' ña tachi ma capitán ndi, ña na kichi katitu'un ndi nuun, ña na kù'un ma ve'e ra, vati tüvi iyo yi ña ki'viun, ni ma ve'e ra, ti iin ra nda'vini kùu ra. ⁷ Yakan va cha'a' yakan kùu yi, ña nī kuuni ra kichi maa ra ka'an ra chi'un, ti ndyuni tachi ra ña na ka'an ndi chi'un ña na janda'un ma musu ra chi'in tu'un yu'uniun nda ma nuu ndaun nde'veni. ⁸ Vati rakan kùu ra capitán, ta juuni iyo iin ra chà'nda tiñu nuu ra, ta juuni iyo jandaru ra ña chà'nda ra tiñu nuu ndia. Yakan va tu ka'an ra chi'in iin ra chà'nda ra tiñu nuu, "kua'an", ta ku'un ra. Ta ora kà'an ra chi'in inga ra, "na'a", ta vachi ra. Ta ora tachi ra ma ra musu ra ña na ja'a ra iin nakuyi, ta jà'a ra yi. —Takan kati ma ndra meru ma ra capitán nuu Jesuu.

⁹ Ta ndava kuà'an anima Jesuu ora chīni ra ña kā'an ndra takan, tajan chīkonuu Jesuu ndē'e ra ndian chàkunuu chata ra, ta te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ni ma ñuu Israel takā'an nata'in iin ndian ya'a chīnuni takua chīnuni rakan —kàti Jesuu.

¹⁰ Ta ora kēe ndiko ma ndra meru ma capitán kuà'an ndra ve'e ra, ta nāta'an ndra ma ra kùu musu ña cha ndā'a ra.

Jesuu jànataku ra iin ra se'e ña kīndoo nda'vi

¹¹ Ta ora yā'a ña kùu te'en, tajan kēe Jesuu kuà'an ra iin ñuu nāni Naín, chi'in ndra jàkua'a chi'in ra, ta chi'in inga kua'a' ñivi ña chàkunuu chi'in ra. ¹² Takan kùu ta ora cha kūyatin Jesuu ma yu'u ñuu, ta ikan ndē'e ra ña kuàkuchi na iin ra chī'í. Ta rakan ti, iin ra se'e ña kīndonda'vi kùu ra. Ta uvanuu ra kùu ra ña kùu ra se'an. Ta nduva'a kua'a' ñivi iyo ma ñuu ikan kuà'an chi'an ndia. ¹³ Ta ora ndē'e Jesuu ña, ta kūnda'vini ra ña, ta te'en nāka'an ra chi'an:

—¡Na kuàkūn! —kàti ra chi'an.

¹⁴ Tajan chājayatin ndio ra ra nuu kuà'an ma ñunda'yu, ta kē'e ra ma chatun ikan. Ta chūndaa ndio ma ndra ndiso yi. Ta te'en nāka'an ndio ma Jesuu chi'in ma ra chī'í:

—Yo'o xaa, yu'u kà'an chi'un ña na nandotoun —kàti ra.

¹⁵ Tajan ma ora ikani nāndoto ndio ma ra chī'í, ta chūnandi ra, ta kīcha'a ra kà'an ra. Tajan chā'a ndio Jesuu ra nuu ma ma'á ra. ¹⁶ Ta ora ndē'e na ña jā'a Jesuu, ta ndisaa na yū'vi na, ta te'en kīcha'a ndio na kà'an na ña jàka'nu na Ndioo:

—Ndicha kuii, ña ra'ya kùu iin ra ya'a ka'nu ña kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. Ta vitin cha kēta ra tañu yo.

Ta iyo inga ndian kà'an te'en ndia:

—Ndioo cha kīchaa ra kuenda ña tīndee ra ñivi ra —kàti na.

¹⁷ Takan kùu ta ninii ñu'u' Judea, ta inga tuku ñuu kuati ña kàndii yatini xiin yi chīto na ña jā'a Jesuu.

Xuva ra jàkunduta, tàchi ra ndra kùu tatun ra nuu Jesuu

(Mt. 11:2-19)

¹⁸ Ta numini chīto Xuva ra jàkunduta ña jā'a Jesuu, vati ma ndra chàkunuu chi'in ra kātītu'un nuu ra. Tajan kāna ndio ra uvi ndra, ¹⁹ ta tàchi ra ndra, ña na kundakatu'un ndra nuu Jesuu, nde'o tu ndicha ña juu ra kùu ma Cristu, ra iyo yi ña ni kichi kuenda Ndioo, a iyo yi ña kuantu ndra inga ra, kàti Xuva chi'in ndra. ²⁰ Tajan ma ndra tàchi Xuva, chājayatin ndra ndra nuu Jesuu, ta te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—Xuva ra jàkunduta, tàchi ra ndi, na kichi ndakatu'un ndi nuun, nde'o tu juun kùu ma ra Cristu ña iyo yi ña ni kichi kuenda Ndioo, a iyo yi ña kuantu ndi inga ra, kàti Xuva chi'in ndi —kàti ndra.

²¹ Tajan juuni ma ora chīkatu'un ndra takan nuu Jesuu, nduva'a kuii kua'a' ñivi jànda'a ra chi'in tundo'o ndo'o na. Jànda'a ra ndian ku'vi ndiso tati xaan, ta juu-

ni jànda'a ra kua'a' ndian kuaá ndia. ²² Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in Xuva:

—Kua'an ndo, ta katitu'un ndo nuu Xuva ma ña ndē'e ndo, ta chīni ndo. Na kati ndo nuu ra ña ma ndian kuaá, kùu nānde'e na, ta ma ndian koxo kùu chika va'a na, ta juuni ndà'a ndian ndo'o kue'e ta'yu, ta nda ma ndian so'o, chīni na, ta ndian cha chī'í nātaku na, ta ma ndian nda'vi chīni na ma tu'un ña jàna'a naja kua ni jakakú Ndioo na. ²³ Ta juuni na sii kuuni ma ndian töve jàchiyo na na ma iti' kuà'in —kàti Jesuu chi'in ndra.

²⁴ Takan kùu ta ora kēe ndio ma ndra jàkua'a chi'in Xuva kuà'an ndra, tajan te'en kīcha'a ndio Jesuu kà'an ra cha'a' Xuva nuu ma ñivi:

—¿Yo chā'an ndo chānde'e ndo tichi ku'u ora chā'an ndo?, kùuni ndo. ¿A chānde'e ndo iin ra kàa takua kàa ma tuyoo, ña ora chàkin ni'i tati, ta nduva yi?, kùuni ndo. ²⁵ Tu yūvi takan kùu yi, ¿yo chānde'e ndo tuva takan? ¿A chānde'e ndo iin ra ñu'u iin ja'ma va'a ña ya'a vii kàa?, kùuni ndo. Na yūvi takan kùu yi, ti ma ndian chāku'un ja'ma kàa takan, ta iyo kuika na, ndiakan iyo na ve'e ra kùu rey ta yūvi tichi ku'u. ²⁶ Yakan va, ¿nda ra kùu ma ra chānde'e ndo tuva takan? ¿A iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ra?, kùuni ndo. Juu ndicha kuii ña, rakan kùu iin ra ka'nuga kua inga ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ²⁷ Ta juu ma Xuva kùu ma ra ña te'en kà'an ma tutu Ndioo cha'a':

Yu'u, ni tachī iin ra jà'a tiñu nui iti' nuun,

ikan na jandova'a ra ma itiun,

kàti yi. ²⁸ Yakan va yu'u kà'in chi'in ndo, ti tañu ma ñivi iyo ñuñivi, takā'an keta iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña ka'nuga kua Xuva. Va taku ma ra iyo nuu chà'nda Ndioo tiñu, rakan ka'nuga ra kua Xuva, vaji ma ra nuu ndi'inia kùu ra —kàti Jesuu.

²⁹ Takan kùu ta ndisaa ma ñivi, ta chi'in ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, ora chīni na ña kā'an Jesuu, ta kūtunini na ña Ndioo kùu ra iin ra ndaa. Ta ndiakan cha jāña na ña jàkunduta Xuva na niku. ³⁰ Va ma ndra fariseu, chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, java jàchiyo ndra ndra nuu ma ña kùuni Ndioo ña jà'a ndra, ta töve nī cha'a ndra ña jàkunduta ma Xuva ndra.

³¹ Ta te'en chīkatu'un Jesuu:

—¿Yo chi'in kùu jando indukui ma ñivi iyo ma tiempu i'ya? ¿A yo indukuni kàa takua kàa na?, kùuni ndo.

³² Kùu na indukuni kua ma ndiakwati, ña ora chūnandi na chīta na nuu ya'vi, ta kànachaa na meru na chi'in tu'un i'ya: "Tivi ndi chi'in tuvilu nuu ndo, ta tüvi nī kuu-ni ndo tacha'a ndo, ta chīta ndi yaa nda'vi nuu ndo, ta tüvi nī kuuni ndo kuaku ndo." ³³ Takan kùu ndo, ta ora kīchaa ndio Xuva ra jàkunduta, ra tüvi chàchi, ta tüvi chī'i vinu, ta kà'an ndio ndo ña ra ndiso tati xaan kùu ra. ³⁴ Ta ikan jan, kīchi ndio ma ra Se'e ñivi tàchi Ndioo, ta rakan ti ra chàchi, ta chī'i kùu ra. Ta cha'a' yakan kùu yi ña kàti ndo ña iin ra jà'a kuati kùu ra, ta iin ra ya'a chàta'ani ko'o kùu ra, ta meru ra kùu ma ndian tivi xini chi'in ma ndian ña nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma, kàti ndo. ³⁵ Va ma ndian cha chīto ki'vi iti' va'a, numini

cha'a' yo kuenda ña chìnituni Ndioo kùu ma ña ìyo chi'in na —kàti Jesuu.

Chà'an Jesuu ve'e ra fariseu ña nàni Simón

³⁶ Tajan iin ra fariseu jàinvitaa ra Jesuu ña na ku'un ra kukachi ra ve'e ra. Ta ora cha nàndi ra chàchi ra nuu mesa, ³⁷ ta iin ña tondo ìyo ma ñuu ikan, ora chítoan ña Jesuu kuàkachi ra ve'e ma ra fariseu, juuni ma ora ikani kàvanda'a ña iin viru takuui xiko, ña ya'a ya'vi ndaa, ta kuà'an ña ve'e ma ra fariseu nuu ndaa Jesuu. Ta ora chāa ña ikan nuu ndaa Jesuu, ³⁸ ta ndaa ña chàkuan yatini nuu ndaa ra, ta kīcha'a too ma takuui tinuan cha'a ra, tajan chūnandi chitian cha'a ra, ta kīcha'a ndioan jànatian yi chi'in ixi xinian. Ta tūtuan yi, ta jākuti ndioan takuui xiko yi. ³⁹ Takan kūu ta ma ra fariseu, ra jàinvitaa Jesuu, te'en kīcha'a ra chànini ra ña jà'a ña takan chi'in Jesuu: "Tuva ndicha ña ra kà'an tu'un Ndioo kùu ra, ¿ta naja tüvi chà'a ra kuenda ña ña tondo kùu ma ña kè'e ra?" Takan chànini ra. ⁴⁰ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ma ra fariseu:

—Yo'o Simón, ìyo iin ña kùuni ka'in chi'un —kàti ra.

Tajan te'en nàka'an ma ra fariseu:

—Yo'o Matru, ka'an yi nui tuva takan —kàti ra.

⁴¹ Tajan te'en nàka'an ndiko Jesuu chi'in ra:

—Chīyo uvi ra'ii, ndra tàvi xu'un' nuu iin ra chà'a nuu xu'un'. Iin ra tàvi xu'un' ña jàkanaa ra iin kuiya java, ta inga ra tàvi xu'un' ña jàkanaa ra uvi yoo. ⁴² Ta takua kùu ka'nda ndra kuenda nuu ma ra chā'a nuu xu'un' nuu ndra, yakan va jākahnuni ra ndra cha'a' ma xu'un' tàvi ndra nuu ra. Ta vitin kùunji ña katitu'un nui, ¿nda ra kùu ma ra kùuni ga ra nde'e ra cha'a' ma ña jà'a ra?, kùuniun.

⁴³ Tajan te'en nàka'an ndio Simón chi'in Jesuu:

—Yu'u chànini ti ma ra tàvi tiá xu'un' nuu ra, rakan kùu ma ra kùuniga ra nde'e ra —kàti ra.

Tajan te'en nàka'an Jesuu chi'in ra:

—Ña ndicha kùu ma ña kà'un —kàti Jesuu chi'in ra.

⁴⁴ Tajan iin cha'ani nuu Jesuu nde'e ra nuan, tajan te'en nàka'an ndio ra chi'in Simón:

—¿A ndè'un ña ndaa i'ya? Nda che'e kī'vi tichi ve'un ta tüvi nī cha'un takuui ña nàkatai cha'i, ta ña ndaa i'ya ti nàkata ña cha'i chi'in takuui tinuan ta jànatian yi chi'in ixi xinian. ⁴⁵ Taku yo'o tüvi nī tutun yu'u ora kīchai ña kàña'i chi'un, va ña ndaa i'ya endee tüvi jàña ña ña tūtuan cha'i nda ora kīchai ve'un. ⁴⁶ Tüvi nī taun cete xinī ora kīchai, va ña ndaa i'ya, jākutian takuui xiko cha-ta cha'i. ⁴⁷ Yakan va cha'a' ña'a, va kà'in chi'un ti vaji ìyo kua'a' kuatian, va jànaa Ndioo yi cha'a' ña kùunian nde'an ra, va ma ndian chànini ña töve kua'a' kuati na, ta juuni töve chà'a na ña janaa Ndioo ndisaa yi, ndi-akan töve kùuni va'a na nde'e na ra.

⁴⁸ Takan kūu tajan te'en nàka'an Jesuu chi'in ma ña'a:

—Cha nàa ma kuatian vitin —kàti ra chi'an.

⁴⁹ Takan kūu ta inga ma ndra kàchachi ka'lin chi'in Jesuu te'en kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra:

—¿Nda ra kùu ra'ya ña nda kuati ñivi kùu janaa ra? —kàti ndra.

⁵⁰ Takan kūu tajan te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in ma ña'a:

—Na ku'un va'un ve'un ti cha'a' ña chìnuniun, yakan va cha kākún. —Takan kàti Jesuu chi'an.

Ñivi ña'a tìndee Jesuu

8 Takan kūu ta ora yā'a ña kūu takan, tajan kēe ndio Jesuu kuàkakunuu ra kua'a' ñuu chi'in kuariya ña kuàkatitu'un ra naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu, chi'in ndi uchi uvi ndra tatun ra. ² Ta juuni kàcha'an uvi uni ñivi ña'a ña tàvani'i Jesuu tati xaan chi'in inga tuku kue'e ña ndo'o vi. Ta tañu ma ñivi ikan, kuà'an Ndiya, ña nàni Magdalena, ña tàvani'i Jesuu ucha tati xaan, ³ ta juuni ikan kuà'an Juana ñasi'i ra nàni Chuza, ra jà'a tiñu nuu Herode niku, ta Susana chi'in inga tuku ñivi ña'a ña tìndee Jesuu chi'in ndatiñu ña ìyo nuu vi ndia.

Iin ku'va ña jàkuuni Jesuu ka'an ra nuu ñivi chata iin ratàchi

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

⁴ Takan kūu ta nduva'a kuii kua'a' ñivi kīchi nani ñuu kùti'vi na nde'e na Jesuu. Ta ikan jan te'en kīcha'a ra kà'an ra iin ku'va nuu na:

⁵ —Ìyo iin ratàchi. Ta rakan ti kēe ra kuàtachi ra chiti trigu. Ta ma nuu chōso ra yi ìyo chiti kōyo tichi iti'. Ta chiti ikan chàñu na yi, tajan nūu ndio ma saa ta chàchi ndi'i ndri yi. ⁶ Ta inga ita'vi yi kàchita yi tañu yuu. Ta ora kàna yi ta ndi'i yi nàtii ti tüvi kàchin ma nuu ndaa yi. ⁷ Ta inga ita'vi ma chiti kàchita yi tañu iñu, ta ora kàna yi, jàvati ma iñu ndu'va nuu yi, yakan va nī kuu kua'nu yi ta chī'í yi. ⁸ Va inga ita'vi yi kàchita yi iin nuu va'a ñu'u' ta chiti ikan va chà'nu va'a yi ta nduva'a kuii kua'a' chiti chà'a yi.

Ndisaa yakan kàtitu'un Jesuu nuu na. Takan kūu tajan te'en nàka'an ni'i ra nuu ma ñivi inga cha'a':

—¡Ma ndian chini ña kà'in na taso'o na! —kàti ra.

Nuu jàkoto Jesuu ñivi nda cha'a' jàna'a ra ma ku'va nuu na

(Mt. 13:10-17; Mr. 4:10-12)

⁹ Takan kūu tajan te'en chíkatu'un ndio ma ndra tatun Jesuu nuu ra nayi kùuni ma ku'va ikan ka'an yi.

¹⁰ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Nuu ndyo'o, chà'a Ndioo ña na koto ndo tu'un xe'e ña ìyo chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu, va chi'in inga ñivi kà'in yi chi'in mamaa ku'vani, ikan vaji najaga nande'e na va tüvi ndichin nuu na, ta vaji najaga kuni na ma ña kà'in, va na kùu kutunini na yi —kàti Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu cha'a' ma ku'va ratàchi

(Mt. 13:18-23; Mr. 4:13-20)

¹¹ Takan kūu tajan te'en nàka'an ndio Jesuu nayi kùuni ma ku'va ikan ka'an yi nuu ndra:

—Ma chiti ikan kùuni yi ka'an yi ña kùu yi takua kùu ma tu'un Ndioo. ¹² Ta ma chiti kōyo tichi iti', yakan kùuni yi ka'an yi ma ndian chini tu'un Ndioo. Ta ikan jan

vàchi ndio ma kui'na ta jànaa ma tu'un Ndioo ña cha iyo anima na, ikan na tòve chìnuni na ta tòve kàkú na. ¹³ Ta ma chiti kōyo tañu yuu kùuni yi ka'an yi ña ma ndian chini tu'un kà'in ya'a sii kùuni na ora ni'i na yi. Ndiakan kùu na takua kùu ma chiti ña kōyo tañu yuu ña tòve ni'i va'a yi nuu kunu ma yo'o yi jà'a ma yuu. Yakan va ndiakan chìnuni na ma tu'un Ndioo tia tiempuni. Tajan kēta ndio iin kivi ña na kündeega na jachi'in na ma ña kà'an yi, ta ndākoo ndiko na yi. ¹⁴ Ta ma chiti kōyo tañu iñu, kùuni yi ka'an yi ña ndiakan kùu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo. Va kueeni kueeni jàña na ña chìnuni na tiá cha'a' ma ndatiñu ña iyo ma ñuñivi i'ya, ta juuni ya'a chit'u'un na cha'a' ma xu'un' ta naja kua kuu kakusii na chi'in ña tòve va'a, ti kùuni na ndokuika na. Yakan va takan kùu ma chiti ikan, ti tòve chā'a yi chiti jā'a ma ña vati. ¹⁵ Va ma chiti kōyo iin nuu ñu'u' va'a, kùuni yi kà'an yi ña ndiakan kùu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo chi'in ndisaa anima na, ta jàchi'in na ma ña kà'an yi. Yakan va ndiakan kùu na takua kùu ma chiti ña chā'a kua'a' va'a chiti, ta tòve jàxiin na na ma iti' Ndioo.

Jesuu kà'an ra iin ku'va ña jàkuuni ra ka'an ra cha'a' ñu'ú kandil
(Mr. 4:21-25)

¹⁶ Ni'iin ñivi tūvi taa na ñu'ú kandil ta kasi na nuu yi chi'in iin kisi ñu'u' a kutaa xe'e na yi xuu iin chito, ti ndisaa ñivi kùtaa na yi iin nuu sukun, ikan na ndondichin nuu na ndian kuànde'e nuu iyo na. ¹⁷ Yakan va ni'iin nakuyi ña tòve kindoo xe'e, ti ni keta yi nuu nuna, ta ni chaa iin kivi ña ni koto kachin ndi'i na yi ndia.

¹⁸ Yakan va na taso'o va'a ndo ña kà'in chi'in ndo. Vati ndian iyo yi nuu, tiá kua'a' yi ni koo nuu na. Va ndian tūkuii nakoo nuu, a ña chànini na koo nuu na, ni kindaa Ndioo yi —kàti Jesuu.

Chàa ma'á Jesuu chi'in ndra yani ra, ta ñivi ta'an ra nuu jàna'a ra
(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

¹⁹ Takan kùu tajan chāa ma'á Jesuu chi'in ndra yani ra ta ñivi ta'an ra ma ve'e nuu ndaa ra jàna'a ra. Va takua nī kuu jayatin vi vi nuu ndaa ra, ti ya'a kua'a' ñivi ka'iin. ²⁰ Yakan va kà'an vi chi'in iin ra ndaa ma ikan, na ku-ka'an ra chi'in Jesuu. Tajan te'en chā'an ra chāka'an ra chi'in Jesuu:

—Nuke'e ndaa ma'un chi'in ndra yaniun ta ñivi ta'un ña nànduku vi ñun —kàti ra chi'in Jesuu.

²¹ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu:

—Ma ndian chini tu'un Ndioo ta jàchi'in na ña kà'an yi, ndiakan kùu ma ma'i chi'in ndra yanj ta ñivi ta'in —kàti Jesuu chi'in na.

Jàkutaxin Jesuu tati chi'in takuii lakuna
(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

²² Iin kivi kī'vi Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra tichi iin lancha. Ta ora cha ka'iin ndio ndra tichi run, tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ko'o inga chiyo lakuna —kàti ra.

Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra. ²³ Takan kùu ta ora cha kàcha'an ndio ndra nuu lakuna tajan tiin ndio ñu-ma'na Jesuu, ta kīxi ra. Ta juuni ma ora ikan nduva'a kuii kōyo savi tati chata ndra nuu ma lakuna. Ta ikan jan kīcha'a ndio ma takuii kī'vi ra tichi lancha ndra. Yakan va yū'vi ndra ti koto sa'vi run chi'in ndra.

²⁴ Takan kùu tajan jāndakoo ndra Jesuu chi'in tu'un i'ya: —jMatru! jMatru! Chani ka'a yo —kàti ndra chi'in ra.

Tajan ndākoo ndio Jesuu ta ndōxaan ra nuu ma savi tati chi'in lakuna, tajan kūtaxin ndio yi. ²⁵ Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿Ta naja takā'an chinuni ndo ña yu'u kùu tindei ndo? —kàti ra chi'in ndra.

Takan kùu ta ndrakan ti ndava kuà'an anima ndra ña ya'a ndasii ndra. Tajan kīcha'a ndra chikatu'un ta'an ndra chi'in juuni maa ndra:

—¿Nda ra kùu ra'ya ña nda savi tati chi'in lakuna jàchi'in ña kà'an ra? —kàti ndra.

Iin ra ndiso tati xaan ñu'u' Gerasa

(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

²⁶ Takan kùu tajan kētachiyo ndra inga chiyo yu'u lakuna, ta chāa ndra ñu'u' Gerasa ña kàndii iti' nuu ñu'u' Galilea. ²⁷ Tajan ora nūu ndio Jesuu ma tichi lancha, ta ikan cha jāyatin iin ra ndiso tati xaan nuu Jesuu ña kēe ra ma tichi ñuu ikan. Ta rakan ti cha iyo kua'a' tiempu ña tūvi iyo ra iin tichi ve'e ta ni tūvi chàku'un ra ja'ma. Ta iyo ra kamajandu. ²⁸ Tajan chājayatin ndio ra ra nuu vāchi Jesuu, ti cha nākoto ra ra, tajan iin nanda'yu ni'i ni ra, ta te'en nāka'an ra ora chūnandi chiti ra nuu Jesuu:

—jNa kī'viun chi'in, yo'o Jesuu ra Se'e Ndioo ra iyo nuu sukun! Ta juuni kà'in chi'un ña na jānde'un tundo'o yu'u —kàti yi chi'in Jesuu.

²⁹ Takan kàti yi chi'in Jesuu ti kàti ra chi'in yi ña na kee yi tichi kuñu ra. Vati nduva'a kuii cha kua'a' kivi kùu yi ña iyo yi tichi kuñu ra, ta vaji chi'in karena chū'ni na nda'a' ra ta cha'a ra, ikan na kùu ku'un ra, kùuni na, va na kùu yi ti ndi'i yi chà'nda ra ta jà'a ndio yi ña na kunu ra ku'un ra tichi ku'u. ³⁰ Takan kùu, tajan te'en chikatu'un ndio Jesuu nuu ma ra ndiso tati xaan:

—¿Naja kuànanian? —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an yi:

—Nàni ndi Legion, vati kua'a' tati xaan kùu ndi ña iyo ndi tichi kuñu ra'ya —kàti yi.

³¹ Tajan chīkan ndio yi ñamani nuu Jesuu ña na ja'a ra ñamani ña na tachi ra yi ñuñivi nuu iyo ndian ndi.

³² Takan kùu ta takua ka'iin kua'a' kini ña kàchachi ndri yatini ma yuku ikan, tajan chīkan ndio yi ñamani nuu Jesuu na ku'va ra ki'vi yi tichi kuñu ndri. Tajan kàti ndio Jesuu ña va'a. ³³ Tajan kēe ndio ma tati xaan tichi kuñu ra, ta kī'vi yi tichi kuñu ma kini. Ta ndrakan kàndakunu ndri kàcha'an ndri ta kàchita ndri iin xa'va ña iyo yu'u lakuna. Ta ikan kà'a ndri tichi ma takuii, ta chī'ndri.

³⁴ Ta ma ndra kùmi ma kini, yū'vi ndra ora ndē'e ndra ña kùu takan, tajan kàndakunu ndio ndra kuàkatitu'un

ndra nuu ma ñivi iyo ñuu chi'in ndian iyo kuariya.
³⁵ Takan kuu tajan kēe ndio ma ñivi chānde'e na ma ña tā'an ma kini. Ta ora chāa ndio na nuu ndaa Jesuu, ta ikan ndē'e na ña nāndi ma ra ndiso tati xaan niku nduku iti' cha'a Jesuu ña isukun ra ja'ma. Yakan va nduva'a kuii yū'vi na ora ndē'e na ra. ³⁶ Ta ma ndian ndē'e ma ña kuu, ndiakan kātitu'un na naja kua ndā'a ma ra ndiso tati xaan nuu inga ñivi. ³⁷ Takan kuu ta tandi'i ma ñivi iyo ñu'u' Gerasa, kīcha'a na jānini na Jesuu ña na kee ra ma ñu'u' ikan, vati ya'a yū'vi na ña ndē'e na ma ña jā'a ra. Yakan va ndāa ndio Jesuu ma tichi lancha ta kuà'an ra. ³⁸ Ta ma ra kēe ma tati xaan chikan ra ñamani nuu Jesuu, na ku'va ra ña ku'un ra chi'in ra. Va Jesuu tūvi nī cha'a ra ña ku'un ra chi'in ra. Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

³⁹ —Na ku'un ve'un, ta katitu'un ma ña jā'a Ndioo chi'un nuu ma ñiviun.

Takan kuu tajan kēe ndio ra kuà'an ra, ta kātitu'un ra nuu ma ñivi ñuu ndisaa ma ña jā'a Jesuu chi'in ra.

Ña se'e Jairo, ta ña kē'e ja'ma Jesuu

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

⁴⁰ Takan kuu ta ora ndikoni'i ndiko Jesuu ma inga chiyo yu'u lakuna, ta maani cha ka'iin kua'a' ñivi ndātu na ra. Ti ndiakan ya'a chisii na ña vāchi ra. ⁴¹ Ta juuni ma ora ikan, chāa iin ra nāni Jairo. Ta rakan ti iin ra kuu vika ma veñu'u ñivi judiu kuu ra. Tajan rakan chūnandi chiti ra cha'a Jesuu ña chikan ra ñamani nuu ra, ña na ku'un ra chi'in ra nuu iyo ve'e ra, ⁴² ti ikan kāndii ñase'e ra ña uchi uvi kuiya, ña ya'a kuuuni ra nde'e ra, ti uvaa nuan kuan se'e ra, ña chani kuvian jā'a ma kue'e ndò'an.

Yakan va ora kēe Jesuu kuà'an ra chi'in ra, tajan nduva'a kua'a' ñivi tāndikun na chata ra ña ndava tituu ta'an na. ⁴³ Takan kuu ta tañu ma ñivi ikan, kuà'an iin ña cha iyo uchi uvi kuiya ña ku'vian jā'a niian. Ta yakan ti cha jānaa ña ndisaa xu'un' kumian chi'in ma ndra jā'a tatan. Ta ni'iin ndra nī kuu janda'a ña. ⁴⁴ Takan kuu tajan ma ña'a i'ya chājayatian ña iti' chata Jesuu, ta kē'an ja'ma ra, ta juuni ma ora ikani chākuita ña ta'an ña nii, ta ndā'a ña. ⁴⁵ Takan kuu tajan te'en kīcha'a ndio Jesuu chikatu'un ra:

—¿Yo kē'e ja'mai? —kāti ra.

Ta kāti na ti töve yo kē'e yi.

Tajan te'en nāka'an ndio ma Petu' chi'in Jesuu ora nāka'an ma ñivi takan:

—Yo'o Matru, ¿a tūvi ndē'un ti ya'a kua'a' ñivi tituu ta'an kàcha'an na xiun? ¿Ta chikatu'un gaun ña yo kē'e ñun? —kāti Petu'.

⁴⁶ Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu:

—Ìyo iin yo kē'e ja'mai ti chā'i kuenda ña kēe ndatui —kāti Jesuu.

⁴⁷ Tajan ora ndē'an ña na kuu kundii xe'an nuu ra kùunian, tajan kīcha'a ña ndayuan ta chāa ña chūnandi chitian cha'a ra. Tajan kīcha'a ña kà'an ña nuu ndē'e ndisaa ma ñivi nda cha'a' kuu yi ña kē'an ma ja'ma ra ta naja kua ndā'a ña jā'a yi ora kē'an ra. ⁴⁸ Takan kuu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'an:

—Yo'o se'yu, cha kuu ku'un va'un ti cha ndā'un jā'a ma ña chinuniun —kāti ra.

⁴⁹ Ta ni yakan takā'an chinu kà'an ra ora chāa iin ra tatan ña kīchi ma ve'e Jairo, ña te'en kà'an ra chi'in ma ra vika veñu'u:

—Cha chī'i ma ñavali se'un, yakan va nda kuenda ña jākēnaun tiempu ma ra kuu matru. —Takan kāti ra chi'in ra.

⁵⁰ Va ora chīni Jesuu ma ña kā'an ma ra kuu tatan chi'in ma Jairo, tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ra kuu vika:

—¡Na yū'viun! Na chinuniun ma ña jā'i ta nde'un ti ndā'a ma ñase'un —kāti Jesuu chi'in ra.

⁵¹ Ta ora chāa Jesuu ve'e ma Jairo, ta kī'vi ra ma tichi ve'e nuu kāndii ma ñachī'i ta kī'vi ra chi'in Petu', Jandi-au, Xuva, ta tatá ña ta ma'á ña ndia, ti tūvi nī cha'a ra ña kī'vi inga ñivi chi'in ra nuu kāndian. ⁵² Ta ora ndē'e ra ña tandi'i ma ñivi ka'iin ikan kàchaku na ta nda'vi kùuni na. Takan kuu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Na kuaku ndo ti ma ñavali i'ya tūvi nī chi'an ti kixin-ian kāndian —kāti Jesuu.

⁵³ Takan kuu ta ma ñivi ikan java kīcha'a na chākú ndaani na ña kà'an ra takan, ti ndisaa na cha chito na ti cha chī'an. ⁵⁴ Tajan tīin ndio Jesuu ma nda'a' ña, ta te'en nāka'an ni'i ra chi'an:

—¡Chi'un kà'in yo'o xi'i ña na ndetaun! —kāti Jesuu.

⁵⁵ Tajan ma ora ikani nāndoto ndikoan ta ndēta ña.

Ta ikan jan kà'an ndio Jesuu ña na ku'va na ña kachian.

⁵⁶ Takan kuu ta ma tatá ña chi'in ma'á ña ndava yū'vi vi ña jā'a ra takan, tajan kīcha'a kà'an ndio ra chi'in vi ña na kātitu'un vi ma ña jā'a ra nuu ni'iin ñivi.

Tāchi Jesuu ndra jākua'a chi'in ra na kukatitu'un ndra tu'un va'a Ndioo

(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

9 Iin kivi jākuti'vi Jesuu ma ndi uchi uvi ndra jākua'a chi'in ra. Ta ikan chā'a ra ndatu ra nuu ndra ña na janda'a ndra tandi'i ndian ndiso tati xaan chi'in tanuu kue'e ndo'o na. ² Takan kuu tajan tāchi ndio ra ndra ña na janda'a ndra ndian ku'vi ta kātitu'un ndra nuu ma ñivi naja kua kaa nuu chà'nda Ndioo tiñu. ³ Ta ora juuni takāaga kee ndra ku'un ndra, ji'na te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Na kūnaa ndo ni'iin nakuyi ma iti' kuà'an ndo: ni itin, ni xu'un', ni ña kachi ndo, ni yutun vatun ndo, ta ni ja'ma ña kūsukun ndo. ⁴ Yakan va ora chaa ndo ve'e iin ñivi na kindoo ndo ikan nda kati keta ora ku'un ndo inga ñuu. ⁵ Tatu iyo iin ñuu ña töve jàchi'in na ña kà'an ndo, ta töve chà'a na ña kindoo ndo ve'e na, tiá va'a na kee ndo ma ve'e ikan ta jakisi ndo yuyaka ña ka'iin ndichan ndo, ikan na koto na ti xaan Ndioo ndē'e ra na chà'a ña töve jàchi'in na ña kātitu'un ndo —kāti Jesuu.

⁶ Takan kuu tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra kuàjan-da'a ndra ñivi nani kuariya ta kātitu'un ndra naja kua kuu jakakú Ndioo na.

Nuu chî'í Xuva ra jàkunduta

(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

⁷ Tajan chîto ndio rey Herode tandi'i ña jà'a Jesuu. Yakan va ni töva chîto ra nayi chà'nini ra jà'a ra vati ìyo ndian kà'an ña Xuva, ra jàkunduta, nātaku ndiko ra, ⁸ ta ìyo inga ndian kà'an ña Elía ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na kùu ra, ta tuku na kà'an na ña cha nātaku ndiko inga ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na, kàti na. ⁹ Tajan te'en nāka'an ndio Herode: —¿Nda ra kùu rakan ña kà'an na ña ya'a ìyo ndatu ra, vati Xuva ra jàkunduta, mai tāchi ña na ka'nda ndra sukun ra? —chànini ra.

Yakan va Herode nànduku ra naja kua ja'a ra ta kuu nde'e ra Jesuu.

Jesuu chà'a ra ña kachi u'un mii ñivi

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

¹⁰ Takan kùu ta ora kēta kivi ña chāa ndiko ma ndra tatun Jesuu, ta ikan jan kātitu'un ndra tandi'i ña jà'a ndra nuu ra. Tajan tāvani'i siin ndio Jesuu ndra ña na ku'un ndra chi'in ra iin ñuu nàni Betsaida. ¹¹ Va ora chā'a ndio ma ñivi kuenda ña kàcha'an ndra, tajan tādikun ndio na kàcha'an na chata ndra, ta ikan jan ndàkimani ndiko ra na. Ta kīcha'a ndio ra kātitu'un ra nuu na naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta jānda'a ra ma ndian ku'vi ndia.

¹² Takan kùu ta ora chani kuna'a tajan chājayatin ndio ma ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in Jesuu ndra nuu ndaa ra. Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Na jandutáun ma ñivi, ikan na ku'un na kunindee na ta kunanduku na ña kachi na iti' kuariya a iin tichi ku'u nuu ìyo ñivi, vati i'ya tükuii na koo kacho —kàti ndra.

¹³ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Maa ndo na ku'va ndo ña kachi na —kàti ra.

Ta te'en nāka'an ndra nuu ra:

—¿Ta naja kua kuu ku'va ndi ma ña kachi na tuva u'un ta'ani paan indii, ta uvi tiaka' ni? —kàti ndra—. Kùu yi va tuva ndoun kuatun ndi nde've chi'in ma ñivi ta ku'un ndi kujata ndi ña kachi na —kàti ndra chi'in ra.

¹⁴ Takan kàti ndra vati ìyo iin u'un mii ndra kùu ndra ña maaa ndra'ii ni. Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na jakunandi ndo na kuenda uvi xiko uchi na —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁵ Yakan va kua ikan jà'a ndra ña chūnandi ndisaa na.

¹⁶ Tajan tīin ndio Jesuu ndi u'un paan ta uvi tiaka', ta nānde'e ra iti' andivi, ta chīkan ra ta'vi Ndioo cha'a' yi, tajan chā'a ndio ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra na nata'vi ndra yi nuu na. ¹⁷ Takan kùu ña ndisaa na chāchi na nda kati chitu va'a tichi na, ta jākutua na uchi uvi ga tuka chi'in ma ña chākoso.

Kātitu'un kachin Petu' ti Jesuu kùu ra Cristu

(Mt. 16:13-19; Mr. 8:27-29)

¹⁸ Iin kivi kēsiin Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra ña kuàka'an ra chi'in Ndioo. Ta ikan jan te'en kīcha'a chīkatu'un Jesuu nuu ndra:

—¿Nda ra kùu yu'u kàti ma ñivi?, kùuni ndo.

¹⁹ Tajan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Ìyo ndian kà'an ña kùun Xuva ra jàkunduta, ta ìyo ndian kà'an ña kùun Elía, ra kà'an tu'un yu'u Ndioo taji'na, ta juuni ìyo ndian kà'an ña kùun iin ndra kà'an tu'un yu'u Ndioo ña chīyo taji'na, ta iin ndrakan kùu ndra ña nātaku ndiko ndra kàti na. —Takan kàti ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu nuu ra.

²⁰ —Ta ndyo'o, ¿nda ra kùu yu'u?, kùuni ndo —kàti Jesuu.

Ta te'en nāka'an ndio Petu' chi'in ra:

—Yo'o kùun ma ra Cristu ra tāchi Ndioo —kàti ra.

Jesuu kātitu'un ra ña ni kuvi ra

(Mt. 16:20-28; Mr. 8:30-9:1)

²¹ Ta ikan jan kātitu'un Jesuu nuu ndra ña na kātitu'un ndra yi nuu nīiin ñivi. ²² Tajan te'en kà'an ra:

—Taku yu'u ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, nduva'a kuii ni nde'e ra tundo'o, ti ni kati ma ndian cha'nu ña ra jà'a kuati kùu ra, chi'in ndra chà'nda tiñu nuu sutu, ta ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ndia. Ta ndrakan ni ka'ni ndra ra, va tichi uni kivi ni nataku ndiko ra.

²³ Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndisaa ma ndian ka'iin ikan:

—Tu ìyo iin yo kùuni jakua'a chi'in, na jaña na ma ña chà'nini na ja'a na, ta na tandikun na chatai nani kivi chi'in kruu na, ikan na nde'e na tundo'o takua ni nde'i tundo'o nuu kruu ndia. ²⁴ Ti ma ndian kùuni koo ñuñivi, töve ni kakú na, va ma ndian kuvi cha'a' tu'un kà'in, ndiakan kùu ma ndian ni kakú ta ni koo na chi'in endeeni. ²⁵ Ta juuni tūvi nda kuenda yi tu iin ra'ii nī'i ra tandi'i ña ìyo ñuñivi, ta ora kuvi ra, ni ku'un ra endeeni iti' andaya'. ²⁶ Ta tu ìyo ndian kùkanuu na nde'e na yu'u ta chata tu'un kà'in, nda yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ni kukanui nde'i ma ñivi ikan ora ni kichaa ndikoi. Ti ma ora ikan ni ndotachai jà'a ndatui chi'in ndatu ma Tatái ta chi'in ndatu tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo. ²⁷ Yakan va kùunī ña taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo vitin. Ndicha va'a ña kà'in ti ìyo ndian ka'iin i'ya tūvi ni kuvi na nda kati nde'e jī'na na ña kichaa nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti Jesuu.

Ndioo, sàma ra kua kàa Jesuu

(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

²⁸ Takan kùu ora ya'a una kivi ña kà'an Jesuu takan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iti' yuku chi'in Petu', Xuva ta Jandiau ña kuàka'an ra chi'in Ndioo. ²⁹ Tajan juuni ma ora kà'an ra chi'in Ndioo, jāma ma kua kàa ma nuu ra chi'in ma ja'ma ra, ti ma ja'ma ra nduva'a kuii ndōkuichin yi ta ndōtacha yi. ³⁰ Tajan kēta uvi ta'an ndra ña nātu'un ndra chi'in ra. Ta ndrakan te'en nàni ndra: iin ra nàni Moisés ta inga ra nàni Elía. ³¹ Ndrakan

kùu ndra ña kàvanuu iin ña nduva'a kuii tàcha ndra. Ta ikan jan kīcha'a ndra kà'an ta'an ndra naja kua ni kuvi Jesuu ta ni nde'e ra tundo'o ma ñuu Jerusalén. ³² Ta vaji nduva'a kuii ni kusu Petu' chi'in ndra meru ra, va jãndeeni ndra ma ñuma'na. Yakan va ndē'e ndra ma ña tàcha Jesuu chi'in ninduvi ma ndra ka'iin chi'in ra. ³³ Ta ora cha chũndachiyo Moisés chi'in Elía xiin Jesuu, tajan te'en nãka'an ndio Petu' chi'in ra:

—Matru, ya'aga va'a ña ka'iin yo i'ya. Na ja'a ndi uni ta'an lomara kuenda ndo: iin yi kùu kuendaun ta inga yi kuenda Moisés ta inga yi kuenda Elía. —Takan kà'an Petu' ti ni tũvi chito ra nayi kà'an ra jà'a ña ya'a yũ'vi ra.

³⁴ Takan kũu ta ora juuni kà'an ra ndaa ra tajan nũu ndio iin vikonu'u ta kàvanuu yi ma ndi uni ta'an ndra jàkua'a chi'in Jesuu. Ta ora chã'a ndra kuenda ña indii ndra tichi ma vikonu'u, nduva'a kuii yũ'vi ndra jã'a yi. ³⁵ Tajan ma tichi vikonu'u chĩni ndra tati Racha'nu Ndioo ña kà'an yi te'en:

—Ra'ya kùu Se'i ña tãchi. ¡Na jachi'in ndo ña kà'an ra! —kàti Ndioo chi'in ndra.

³⁶ Ta ora yã'a ña chini ndra ma tati ikan, tajan ndē'e ndio ndra ña ma'iin nia Jesuu ndaa. Va ndrakan tũvi nĩ katitu'un ndra ma ña ndē'e ndra nuu nĩ'iin ñivi.

Jànda'a Jesuu iin ra ndiso tati xaan

(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

³⁷ Ta ora tuvi inga kivi, tajan vãchi nuu ndio Jesuu ma yuku chi'in ndi uni ta'an ndra jàkua'a chi'in ra. Ta ma tichi iti' ikan nduva'a kuii kua'a' ñivi chãta'an nuu ndra nuu vãchi ndra. ³⁸ Tajan iin ma ra vãchi tañu ma ñivi ikan, te'en nãka'an ni'i ra chi'in Jesuu:

—Matru, chikain ñamani nuun ña na nde'un nayi jà'a chi'in ra se'i, ti uvanuuni ra ña kùu ra se'i. ³⁹ Vati iin tati xaan kùu yi ña tiin yi ra ta jà'a yi ña na nda'yu ra, ta chi'i i'i ra, ta kēe xikiñu yu'u ra jà'a yi ta endee tõe jãña numi yi ra. ⁴⁰ Ta nda che'e kã'in chi'in ma ndra jàkua'a chi'un ña na tava ndra ma tati xaan ikan ra, va nĩ kuu ja'a ndra yi —kàti tatá ma rayoko chi'in Jesuu.

⁴¹ Tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ma ñivi ikan: —¡Ndyo'o ñivi kini ña tũvi chinuni! ¿A takã'an koto ndo ña tõe ni koi endeeni chi'in ndo ña jà'a ndo takan? ¿A naja ga kivi kũndeeni gai ma ña jà'a ndo?, kũuni ndo. ¡Nandaka ma ra se'un nui! —kàti Jesuu chi'in ra.

⁴² Ta ora kũyatin ndio ra nuu ndaa Jesuu, tajan ikan jãnduva ndio ma tati ikan ra, ta tĩn ndiko yi ra. Ta Jesuu kã'an xaan ra chi'in tati xaan ikan, tajan kēe ndio yi ra, ta ndã'a ra jã'a Jesuu. Ta ikan jan chã'a ndiko ra ra nuu ma ra kùu tatá ra. ⁴³ Takan kũu ta ndisaa ma ndian ka'iin ikan, ndava kuà'an anima na ña ndē'e na ma ña jã'a Ndioo ka'nu.

Cha'a' uvi kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Ta ora juuni yanga ndē'e na ma ña jã'a Jesuu, tajan te'en nãka'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

⁴⁴ —Na taso'o va'a ndo ña ni ka'in chi'in ndo: taku ra Se'e ñivi tãchi Ndioo ni tiin na ra, ta ni ku'va na ra nda'a' inga ñivi —kàti Jesuu.

⁴⁵ Takan kũu va ndrakan tũvi nĩ kutunini ndra ña kã'an ra, vati tũvi chà'a Ndioo ña na koto ndra tu'un ikan. Ta ndasii ndra ndakatu'un ndra naja kua kũuni yi ka'an yi nuu Jesuu ndia.

Kàtitu'un Jesuu nda ra kùu ma ra ka'nu ga

(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

⁴⁶ Ta ikan jan kīcha'a ndio ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kànita'an yu'u ndra ña nda ra kùu ma ra ka'nuga nuu ndisaa ndra. ⁴⁷ Takan kũu ta ora chã'a Jesuu kuenda cha'a' ma ña chànini ndra chi'in chinituni ndra, tajan tĩn ndio ra iin ravali ta kũtaa ra ra iin chiyo xiin ra, ⁴⁸ tajan te'en nãka'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Nda yo k'iin kuenda ravali i'ya cha'a' ña nakoto na yu'u, kũuni yi ka'an yi ña juuni k'iin na kuenda na yu'u ndia. Ta nda yo k'iin kuenda yu'u juuni k'iin na kuenda ma ra tãchi yu'u ndia. Yakan va tu iyo iin yo kũuni ndo-ka'nuga, ji'na iyo yi ña kuu ra musu inga ñivi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Ndian tũvi kũuni kuati chi'o juuni tĩndee na yo

(Mr. 9:38-40)

⁴⁹ Takan kũu tajan te'en nãka'an ndio Xuva chi'in Jesuu:

—Matru, nda che'e ndē'e ndi iin ra kùatavani'i tati xaan ndiso ma ñivi chi'in siviun, va tava tõe chàkunuu ra chi'o, yakan va nĩ cha'a ga ndi ña jà'a ra yi —kàti Xuva.

⁵⁰ Tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Na vã'a jà'a ndo ña nĩ cha'a ndo jà'a ra yi ti ndian tũvi kũuni kuati chi'o, juuni iyo na kuenda yo ndia —kàti Jesuu.

Jesuu kũxaan ra Jandiau ta Xuva

⁵¹ Takan kũu ta ora cha kēta kivi ña ni ndaa Jesuu ku'un ra iti' andivi, ta chi'in ndisaa anima ra kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Jerusalén takua chànini ra niku. ⁵² Tajan tãchi ndio ra ma ndra kùu tatun ra na ku'un ndra iti' nuu ta kunanduku ndra nuu kusu ndra iin ñuu ña kãndii ñu'u' Samaria. ⁵³ Va ma ndian ñu'u' Samaria tũvi nĩ cha'a na ve'e nuu ndoo ndra kava ndra chi'in Jesuu, ti cha chã'a na kuenda ña kuà'an Jesuu iti' ñuu Jerusalén. ⁵⁴ Takan kũu ta ora ndē'e Jandiau chi'in Xuva ña jã'a na takan, tajan te'en nãka'an ndio ndra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, ¿a kũuniun ña ka'an ndi chi'in Ndioo na jakoyo ra ñu'ú chata na, ikan na kayu ndi'i na ta kuvi na takua jã'a Elía taji'na? —kàti ndra.

⁵⁵ Tajan iin nde'e xaani Jesuu nuu ndra, ta te'en nãka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ta ndyo'o, ¿a tũvi chito ndo ña chi'in ndatu kui'na kùu ma ña chàkuu ndo ña kã'an ndo takan? ⁵⁶ Vati taku

yu'u ra Se'e ñivi tãchi Ndioo, töve vachj kuenda ña jà-nai ñivi ti vachj jakakúi na —kàti ra.

Ta ora yà'a ña kà'an ra takan, tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra inga ñuu.

Ndian kùuni ku'un iti' kuà'an Jesuu

(Mt. 8:19-22)

⁵⁷ Takan kùu ta ora kàcha'an ndra ma tichi iti' ikan, ndē'e Jesuu iin ra chikatu'un te'en nuu ra:

—Yo'o Racha'nu, kùunĭ ku'in chataun nda nikuuni nuu chà'niniun ku'yn —kàti ra.

⁵⁸ —Va'a, va ji'na kùunĭ katitu'in iin nakuyi nuyn —kàti Jesuu chi'in ra—. Taku ma yukuii iyo yavi nuu kixi ri ta nda saa iyo taka ri ndia, va yu'u ra Se'e ñivi tãchi Ndioo töve iyo iin nuu kusui —kàti Jesuu chi'in ra.

⁵⁹ Takan kùu tajan te'en nàka'an tuku ra chi'in inga ma ra ndaa ma ikan:

—Na'a chatai! —kàti Jesuu chi'in ra.

Ta te'en nàka'an ndio ra:

—Yo'o Racha'nu, va'a va tuva ku'va ji'naun ña kukuchj ma tatái —kàti ra.

⁶⁰ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Na ku'vaun ña na kuchi ma ndian töve chinuni juuni ñivi maa na ndian cha ch'í, va yo'o na ku'yn kukati-tu'yn naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ma ñivi —kàti Jesuu chi'in ra.

⁶¹ Takan kùu tajan te'en nàka'an inga tuku ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu kùuni ku'in chataun va tu ku'va ji'naun ña kuka'in chi'in ñivi ma nuu iyo ve'i —kàti ra.

⁶² Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Na jã'un yi, ti taku ma ndra tiin su'ma yutun yata, ta ndē'e ndra iti' chata ndra, töve nda kuenda ndra. Yakan va ma tu'un ikan te'en kùuni yi ka'an yi ña ma ndian kichaa jà'a tiñu Ndioo, töve jà'a na yi chi'in ndisaa anima na, ti chàku'uni na ma ña jã'a na niku. Yakan va ndiakan na kùu ku'un na nuu chà'nda Ndioo tiñu. —Takan kàti Jesuu chi'in ra.

Jesuu tàva ra tiñu nuu uni xiko uchi ra

10 Takan kùu tajan Jesuu kãchin ndiko ra inga uni xiko uchi ndra, ta ikan jan tãchi ra ndra, ta uvi ta uvi ndra ña na ku'un kuee ndra iti' nuu ra ña kukati-tu'un ndra tu'un Ndioo ta ñuu ta ñuu nuu iyo yi ña ku'un ra.

² Tajan te'en nàka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ndicha kuii ti vitin cha iyo kua'a' ndian kùuni chinuni tu'un Ndioo, va töve kua'a' ndian kukatitu'un yi nuu na. Yakan va na ka'an ndo chi'in Ndioo na tachi ra kua'a' ndian kukatitu'un tu'un Ndioo nuu na. ³ Yakan va kua'an ndo, ti yu'u tàva tiñu nuu ndo ña na ku'un ndo tañu ñivi ña kùu na takua kùu lobo. Ti kua ikan tà'an mvechala iin tuxa'ini ora kùuni ma lobo kachi ri ndri. ⁴ Ta na kùnda'a ndo yunu ni xu'un' ni inga ndichan ndo ndia. Ta tu keta ñivi nuu ndo ma tichi iti' na kùnda'a ndo ka'an ndo chi'in na. ⁵ Ta tu chaa ndo ve'e iin ñivi, ji'na te'en iyo yi ña ka'an ndo chi'in na: "Na koo vii ndo ma ve'e i'ya", kàti ndo. ⁶ Ta tu ma ve'e ikan

iyò ñivi va'a, ma ña va'a ka'an ndo ni kuu yi jà'a Ndioo, va tu töve, töve ni kuu yi. ⁷ Na kindoo ndo juuni ma ve'e ikan. Ta tu chà'a na ña kachi ndo ta kachi ndo. Ta tu chà'a na takuii ko'o ndo, ta ko'o ndo ra'. Vati ma ndian jàtiñu iyo yi ña ni'i na ya'vi na cha'a' ma tiñu jà'a na. Ta na kàkunuu ndo tave'e tave'e na. ⁸ Yakan va ora chàa ndo iin ñuu ta ki'in na kuenda ndo, ta kachi ndo ndisaa ma ña chà'a na nuu ndo. ⁹ Ta na janda'a ndo ma ndian ku'vi iyo ñuu ikan chi'in tu'un i'ya: "Cha vachj kuyatin nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ndo", kàti ndo chi'in na. ¹⁰ Va tu chàa ndo iin ñuu, ta tüvi ki'in na kuenda ndo, na kee ndo iti' kai ta ka'an ndo te'en chi'in na: ¹¹ "Nda yuyaka ñuu ndo jà'a ña tiin cha'a ndi ta i'ya jàkisi ndi yi, ikan na koto ndo ti kuenda Ndioo kàchika ndi ta kùxaan ra nde'e ra ndo. Va kùuni ndi ña koto ndo ti cha vachj kuyatin nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu ndo." Takan kàti ndo chi'in na. ¹² Yakan va kàtitu'in nuu ndo ti Ndioo ora ni keta ra ña jàndondaa ra kuati ñuñivi, nduva'a ga ni jande'e ra tundo'o ma ñivi ñuu ikan kua ma ñivi ñuu Sodoma, ti töve ni ki'in na kuenda ndo chi'in ma tu'un kà'an ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Ñivi töve jàchi'in ña kà'an Jesuu ni nde'e na tundo'o

(Mt. 11:20-24)

¹³ Takan kùu tajan te'en nàka'an Jesuu chi'in ma ñivi ikan:

—jNda'vi ta'an ndyo'o ñivi ñuu Corazín chi'in ñivi ñuu Betsaida! Vati jã'i kua'a' ndatu ka'nu ñuu ndo ta töve ni jachi'in ndo ma ña kã'in. Ta tu takan jã'i yi kuenda ma ñivi ñuu Tiro ta ñuu Sidón niku, ta ndiakan numini ni ndakoo na ma kuati jà'a na ta ki'vi na ma iti' Ndioo niku. Ta juuni ni kuku'un na ja'ma tuun ta ni kuiin yuyaa xini na takua kùu ma costumbre ña jàna'a yi ña ya'a nda'vi kùuni na cha'a' ma kuati jà'a na. ¹⁴ Yakan va ora ni chaa tiempu ña ni jande'e Ndioo tundo'o ma ñivi, tiaga kua'a' tundo'o ni nde'e ndyo'o kua ma ñivi chiyò ñuu Tiro ta Sidón niku. ¹⁵ Ta kuenda ndyo'o ñivi iyo ñuu Capernaum, za ni ndaa ndito ndo ku'un ndo iti' andivi?, kùuni ndo. Va na yüvi takan kùu yi ti ndisaa ndo ni ku'un ndo nuu ñu'u' ñuñivi nuu ni kuvi ndo iti' andaya'. ¹⁶ Yakan va ma ndian jàchi'in ña kà'an ndo juuni jàchi'in na ña kà'in, ta ma ndian tisokuati ndo juuni takan tisokuati na chatai ndia. Ta ma ndian tisokuati chatai juuni tisokuati na ma ra tãchi yu'u —kàti Jesuu chi'in na.

Kichaa ndiko ndi uni xiko uchi ndra

¹⁷ Takan kùu tajan nduva'a kuii chisii ma ndi uni xiko uchi ndra kichaa ndra nuu Jesuu, ña te'en kà'an ndra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, nda ma tati xaan jãchi'in yi ña kã'an ndi chi'in ma siviun —kàti ndra.

¹⁸ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Ndicha ña takan kùu yi vati ndē'i ña iti' andivi kichi ma kui'na Satanaa ña kōyo ra takua kōyo iin tacha.

¹⁹ Yakan va yu'u chã'a ndatu nuu ndo ña na kuañu ndo chata koo tati ta chata tisu'ma, ta juuni kuenda ña na

jandi'i ndo ma ndatu ma kui'na chi'in tandi'i nuu tati xaan, ikan töve nàja'a yi chi'in ndo. ²⁰ Va tüvi nuva jà'a ndo ña sii kùuni ndo cha'a' ña jàchi'in ma tati xaan ma ña kà'an ndo, vati na sii kùuni ndo cha'a' ña cha tãa ma Racha'nu Ndioo sivi ndo ma nuu tutu ra ma iti' andivi, ti nda ndakan ni koo ndo chi'in ra endeeni —kàti Jesuu.

Jesuu, ya'a chisii ra
(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Takan kùu ta ma ora ikani nduva'a kuii sii kùuni Jesuu, jà'a ma Tati Í Ndioo. Yakan va te'en nàka'an ndio ra chi'in Ndioo:

—Yo'o Tatá, ya'a jàka'nui ñun ti maun kùu ma ra chà'nda tiñu andivi, chi'in ñu'u' ñuñivi, vati ma tu'un xe'e ña iyo chi'un, töve nī jana'un yi nuu ma ndian iyo chinituni ta nuu ma ndian chito ña kà'an, ti jāna'un yi nuu ma ndian kùu takua kùu ma ndiakwati. Yakan va ndisaa yakan takan kùu yi, ta takan kùu cha'a' ña jā'un yi.

²² Vati ma Tatá chā'a ra ndatu ra nui ña na ka'ndai tiñu cha'a' tandi'i ma ña iyo ñuñivi i'ya. Yakan va nī'iin ñivi töve nàkoto va'a na yu'u takua nàkoto ma Tatá yu'u, ta juuni töve nàkoto na ma Tatá va yu'u nàkoto va'i ra. Ta kùu jana'i naja kàa ma Tatá nuu ma ñivi ña kùuni mai, ña na nakoto na ra —kàti Jesuu.

²³ Takan kùu tajan te'en nàka'an ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na sii kuuni ndian kùu nde'e ña ndè'e ndo. ²⁴ Vati yu'u kàtitu'in nuu ndo ti kua'a' ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo chi'in ndra kùu Rey, kùuni ndra nde'e ndra ma ña ndè'e ndo vitin, va nī kuu yi. Ta juuni kùuni ndra kuni ndra tu'un chini ndo va nī kuu yi ndia —kàti Jesuu chi'in ndra.

Iin ku'va kà'an Jesuu cha'a' iin ra ñu'u' Samaria

²⁵ Iin matru jàkua'a tutu Ndioo te'en chikatu'un ra nuu Jesuu ña kùuni ra ki'in ra ku'va ra:

—Matru, ¿ñayi iyo yi ña ja'i ta kùu ni'j nuu koi indeeni chi'in Ndioo? —kàti ra.

²⁶ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—¿Naja kua kà'an nuu ma tutu Ndioo ña jàkua'un? —kàti ra.

²⁷ Tajan te'en nàka'an ndio ma matru ña jàkua'a tu'un Ndioo chi'in Jesuu:

—Na kuuni yo nde'o ma Racha'nu Ndioo yo chi'in ndisaa anima yo ta chi'in ndisaa ñandeo ta chi'in ndisaa chinitunio. Ta juuni na kuunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo takua kùunio nde'o juuni maa yo —kàti ra.

²⁸ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Ya'a ga va'a kã'un. Tu ja'un ndisaa yakan ni ni'un nuu koun indeeni chi'in Ndioo.

²⁹ Takan kùu ta tava kùuni ra jana'a ra nuu Jesuu ña iin ra ndaa kùu ra, kùuni ra, yakan va te'en nàka'an ndiko ra chi'in ra:

—¿Ta nda ndian kùu ma ndian kùu ta'in tuva takan? —kàti ra.

³⁰ Tajan te'en nàka'an Jesuu chi'in ra chi'in iin ku'va:

—Iin ra judiu ku'à'an ra iti' ñuu Jerusalén ña ku'à'an iti' ñuu Jericó. Ta ma tichi iti' ikan, kēta ndra su'u nuu ra, ta nāmaa ndra xu'un' ra chi'in ndava nda ja'ma ra ndia. Tajan nduva'a kuii kãni ndra ra ña ndava ch'í nuu ra. Ta kēe ndio ndra kàcha'an ndra. ³¹ Takan kùu ta juuni ma ora ikan chika iin sutu ku'à'an ra ma tichi iti' ikan ndia. Ta ora ndè'e ra nuu kàndii ra, tajan chikonuuni ra ra ta kēe ndiko ra ku'à'an ra iti' nuu. ³² Ta juuni ndè'e iin ra jàtiñu veñu'u ra ndia. Ta rakan juuni chikonuu ra ndè'e ra ra, ta ku'à'an ndiko ra. ³³ Ta juuni ma ora ikan yā'a iin ra ñu'u' Samaria nuu kàndii ra, ta rakan ora ndè'e ra ra, nduva'a kuii kùnda'vini ra ra. ³⁴ Tajan chā-jayatin ndio ra ra nuu kàndii ra, ta kīcha'a ra nàkata ra ma nuu takue'e ra chi'in cete ta vinu, kãva ra iin ja'ma ra, ta ku'à'an ra chi'in ra iin ve'e nuu ni nindee ra.

³⁵ Takan kùu ta ora tuvi inga kivi, tajan te'en nàka'an ra chi'in ma ra xuve'e ma ora chā'a ra uvi ta'an xu'un' nuu ra: "Na kumiun ra'ya, ta tu janaun tiá xu'un' chi'in ra, ni tia'vi ndikoi nuun ora vach'i", kàti ra. ³⁶ Yakan va ndi uni ma ndra ndè'e nuu kàndii ra. ¿Nda ra kùu ma ra ta'an ra ña kùuni ga nde'e ra kùuniun? —kàti Jesuu chi'in ma matru jàkua'a tutu Ndioo.

³⁷ Tajan te'en nàka'an ndio ma ra matru jàkua'a tu'un Ndioo chi'in ra:

—Ma ra kùnda'vini, rakan kùu ma ra kùu ta'an ra —kàti ra.

Tajan te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in ra:

—jKua'an ta ja'un takua jã'a ra! —kàti Jesuu chi'in ra.

Chàa Jesuu ve'e ña nàni Mata ta Ndiya

³⁸ Takan kùu ta chika Jesuu ku'à'an ra chi'in ndra jàkua'a chi'in ra nda kati chaa ra iin ñuu. Ta iin ña'a nàni Mata iyo ikan, chāka ña ndra ve'an. ³⁹ Tajan ma Mata iyo iin ña ta'an ña ña nàni Ndiya. Ta yakan chāa ña chūnandian nuu nàndi Jesuu ña tãso'an ña kà'an ra. ⁴⁰ Va tava ma Mata ya'a kũtañuan chi'in ma tiñu jà'a ña, yakan va cha jāyatian ña nuu nàndi Jesuu, ta te'en nàka'an ña chi'in ra:

—Ka'nu kooniun yo'o Racha'nu. ¿A töve chà'un kuen-da ña chiniñu'i ña tindee Ndiya yu'u ti ya'a iyo tiñu jà'i? Na ka'un chi'an na tindean yu'u, ti ya'a kutañui chi'in yi —kàtian chi'in Jesuu.

⁴¹ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'an:

—Yo'o Mata, ¿a ya'a nda'vi kùuniun ña nàkaniniun cha'a' yi takan? ⁴² Vati taku ñata'un Ndiya nàndian tãso'an tu'un kà'in. Ta yakan va'a ga yi kua tandi'i ma tiñu jà'un. Yakan va ma ña jà'a ña, nī'iin ñivi kùu ga nāmaa na yi nuan —kàti Jesuu chi'an.

Jesuu jàna'a ra naja kua kà'an yo chi'in Ndioo
(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

11 Iin ora ndaa Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo, tajan ma ora cha chīnu kã'an ra, ta te'en chikatu'un ndio iin ra jàkua'a chi'in ra nuu ra:

—Yo'o Racha'nu, kùuni ndi ña jana'un nuu ndi naja kua ka'an ndi chi'in Ndioo takua jãna'a Xuva ra jàkun-duta nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra —kàti ra.

² Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:
—Ora kà'an ndo chi'in Ndioo, te'en ìyo yi ña ka'an ndo:

Yo'o ra kùu Tatá ndi, ra ìyo andivi,
ma siviun ya'a ga íí yi.

Na kichi ma nuu chà'ndaun tiñu nuu ndi.

Ta na ja'un takua kùuniun ma nuñu'u' ñuñivi takua jà'un yi ma andivi.

³ Ta na ku'vaun kua'a' ma paan ña chiniñu'u ndi ta'ii'in kivi.

⁴ Na jaka'nuniun ma kuati ndi,
takua jàka'nuni ndi ma kuati jà'a kua'a' ñivi chata ndi.
Ta koto kù'vagaun ña titunini ndi ja'a ndi ma kuati ta na jakakun ndi nuu yi.

⁵ Takan kùu ta ora chinu kà'an Jesuu takan, tajan te'en nāka'an tuku ra chi'in ndra:

—Ta tu iin yo'o ìyo iin ra nàkotoun, ta chāa iin ora ña ku'un kujakate'un yuve'e ra ora java ñuu chanikuaa chi'in tu'un i'ya: “Yo'o xaa, na jaya'a nuun uni ta'an paan nui, ⁶ vati já chāa iin ra nàkotoi, ña kichi nuu chika ma ve'i, ta tükuii nayi ku'vai kachi ra.” Takan kàtiun chi'in ra. ⁷ Va tu ma ra nàkotoun te'en nāka'an ra chi'in nda nuu kàndii ra ma tichi ve'e: “Na kà'an kuatigaun nui ti cha ndāsi yuve'i ta kixi kàndii nuu chito chi'in ndi-akuati se'i. Yakan va na kùu ndetai ku'vai ni'iin nakuyi nuun”, kàti ra. ⁸ Va yu'u kàti, ti vaji kùuni ra ndakoo ra ña ku'va ra ni'iin nakuyi nuun cha'a' ña kùun ma ra nàkoto ra, ìyo yi ña ja'a ra yi tuva ya'a kua'a' yu'un. Tajan ndēta ndio ra ta chā'a ra tandi'i ma ña chiniñu'un. ⁹ Yakan va yu'u kà'in chi'in ndo: ña na ndakan ndo ña chiniñu'u ndo nuu Ndioo, ta ku'va ra yi nuu ndo. Ta tu nànduku ndo ra, ta nàta'an ndo ra. Ta tu jàkate'e ndo yuve'e ra, ta nuna ra yi nuu ndo. ¹⁰ Vati tu chikan ndo iin nakuyi, ni ni'i ndo yi, ta tu nànduku ndo iin nakuyi, ta nàta'an ndo yi, ta tu jàkate'e ndo yuve'e ra, ni nuna ra yi nuu ndo ndia.

¹¹ Yakan va tu ìyo nda ndyo'o ìyo se'e ndo, ta chikan na ña kachi na nuu ndo, ta, ¿a ku'va ndo yuu ña kachi na yunuu paan? ¿A ku'va ndo koo kachi na yunuu tia-ka? ¹² Ta juuni, ¿a ku'va ndo tisu'ma kachi na tuva chikan na ndivi nuu ndo?, kùuni ndo. ¿Na kùu ja'a ndo takan chi'in se'e ndo! ¹³ Ta tuva ndyo'o ndian ìyo kuati chito ndo ku'va ndo ña va'a nuu ma se'e ndo, nda ma Racha'nu Tatá yo, ra ìyo andivi kua'a' ga ña va'ani ja'a ra chi'in ndo, ta juuni kùu ku'va ra ña koo ma Tati Íí Ra nuu nda ndian chikan yi nuu ra —kàti Jesuu chi'in ra.

Kàti ñivi ti chi'in ndatu kui'na jànda'a Jesuu ma ñivi ku'vi

(Mt. 12:22-30; Mr. 3:20-27)

¹⁴ Iin kivi ndaa Jesuu jànda'a ra iin ra kīndoo ñi'i jā'a ma tati xaan. Ta ora kēe yi jā'a Jesuu, ma ora ikani kīcha'a ra kà'an ra. Ta ma ñivi ka'iin ikan ndava ku'àn anima na ña ndē'e na ña jā'a ra. ¹⁵ Ta ìyo ndian kà'an ña ma kui'na Beelzebú ña chà'nda tiñu nuu tati xaan, yakán' kùán' ña chà'án' ndatuán' nuu ra'ya ña na ta-vani'i ra tati xaan ndiso ñivi, kàti na.

¹⁶ Ta ìyo inga ndian chikan ña na ja'a ra iin ndatu chi'in sivi Ndioo, ra ìyo andivi, ti nànduku na naja kua kùu tisokuati na ra. ¹⁷ Va tava cha chito Jesuu ti töve va'a chà'nini na, yakan va te'en nāka'an ndio ra chi'in na:

—Tu kà'nita'an ñivi ìyo iin ñuu juuni chi'in maa na, ni ndi'i nuu na. Ta tu ìyo ñivi ìyo iin ve'eni ta kanita'an na juuni chi'in maa na, ni ndi'i nuu na chi'in nda ma ve'e na ndia. ¹⁸ Ta juuni kà'in ña tu kà'nita'an ñivi Satanaa chi'in juuni maa na, juuni ni ndi'i nuu na, vati na kùu kanita'an ma kui'na juuni chi'in ma ñivián'. Takan kàti chi'in ndo vati kàti ndo ña chi'in ndatu ma kui'na nàni Beelzebú jànda'i ñivi ku'vi ña ndiso tati xaan. ¹⁹ Tu chà'nini ndo, ña chi'in ndatu Beelzebú tàvai ma tati xaan. Tajan juuni ma ndian tàva tati xaan ndiso ma ñivi ña ìyo tañu ndo, juuni maa na ni tisokuati na ndo ti tūvi va'a chà'nini ndo. ²⁰ Vati tu yu'u tàvani'ì tati xaan ndiso ñivi chi'in ndatu Ndioo, yakan kùuni yi jana'a yi ña cha ìyo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ndo.

²¹ Taku iin ra'ii ña ya'a ga ìyo ñandee, ña kùmi ra ve'e ra chi'in ña xaan, ma ña va'a ña ka'iin tichi ve'e ra töve nani ta'an yi. ²² Va tu chaa inga ra ña ìyo ga ñandee, rakan ni janaa ra ra ta nāmaa ra ma ña xaan ña kùn-deeni ra, ta kùu ndonuu ra nuu ma ña xuña'a ra, ta na-ta'vi ra yi nuu inga na. ²³ Vati ma ndian tūvi chàkunuu chi'in, xaani na nde'e na yu'u, ta ndian tūvi tīndee yu'u ña kàtitu'un na tu'un Ndioo, ndiakan töve chà'a na ña koto ñivi ma tu'in.

Chikoni'i ndiko tati xaan tichi kuñu ñivi ta vi'a ga jànde'e yi tundo'o na

(Mt. 12:43-45)

²⁴ Ora kēe tati xaan tichi kuñu iin ñivi, ta chàkunuu yi nuu ñu'u' ití ña nànduku yi nuu koo yi. Va takua töve nàta'an yi nuu koo yi tajan te'en chà'nini ndio yi: “Na chikoni'i ndikoi tichi ve'e nuu kēi”, kàti yi. ²⁵ Takan kùu ta ora chikoni'i ndiko ndio yi tichi kuñu na, ta ndē'e yi ña nduva'a kuui va'a kàa na takua kàa iin ve'e ma ora nàti'vi yi. ²⁶ Tajan kēe ndio yi ku'àn yi kuàjati'vi ta'an yi inga ucha ma tati xaan ña iyoga ñandee. Tajan induku kì'vi ndio yi tichi kuñu na, ta vi'a jànde'e yi tundo'o na ma takua ndē'e na yi ma nunuu niku.

Ya'a ga chisii ñivi ti chito na ma ña ndaa

²⁷ Takan kùu ta ora juuni takà'an chinu kà'an Jesuu, tajan iin ña ndaa tañu ma ñivi ikan te'en nāka'an ni'an chi'in Jesuu:

—jYa'a ga sii kùu ma ña'a jākaku ñun, ta jākua'nu ñun! —kàtian.

²⁸ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'an:

—jNa siiga kùuni ma ndian chini ta jàchi'in na ña kà'an Ndioo! —kàti Jesuu chi'an.

Ndian jà'a kuati chikan na ña na ja'a Jesuu ndatu ra nuu na

(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

²⁹ Takan kũu ta ma ñivi tiaga kua'a' na kīcha'a kùti'vi na nuu ndaa Jesuu, tajan te'en kīcha'a kà'an ra chi'in na:

—Ma ñivi jà'a kuati ìyo ñuñivi i'ya chikan na ña na ja' iin ndatu nuu na. Va yu'u kàti ti tũva ga ni jana'a Ndioo ndatu nuu na, vati uvaa ma ndatu ña jà'a Jonás taji'na. Yakani kũu ma ña ni nde'e na. ³⁰ Vati takua Jonás, kũu ra iin seña kuenda ñivi ñuu Nínive ña chīyo taji'na, takua ikan ni kuu yu'u ra Se'e ñivi iin seña kuenda ñivi ìyo tiempu i'ya ndia. ³¹ Vati ora ni chaa tiempu ña ni tiku'va Ndioo ma kuati jà'a ndisaa ñivi, juuni ni jaketa ra iin ña'a kũu reina ña chà'nda tiñu nuu ñivi chīyo iti' xuu. Ta yakan kũu ma ña ni tachi Ndioo ña na tisokuatian ndo ora ni tiku'va ra kuati. Vati yakan kīchian iin ñuu ya'a chika, tajan jāchi'an tu'un Ndioo ña kà'an Rey Salomón taji'na. Va vitin yu'u kũu iin ra ka'nu ga kua Rey Salomón. ³² Yakan va ma ñivi chīyo ñuu Nínive ni jaketa ndiko Ndioo na, tajan ni tachi ra na ña na tisokuati na ñivi ìyo tiempu i'ya ora ni tiku'va ra kuati ñivi. Vati ma ñivi ñuu Nínive ndākoo na kuati jà'a na ta chīkoni'i ndiko na iti' Ndioo ora kātitu'un Jonás tu'un Ndioo nuu na. Yakan va yu'u ra kātitu'un nuu ndo ka'nugai kua Jonás —kàti Jesuu.

Jesuu kātitu'un ra iin ku'va ña kà'an yi ña ma tinuu yo kũu yi takua kũu iin ñu'ú

(Mt. 5:15; 6:22-23)

³³ Vati taku ma ndian tàa ñu'ú kandil ta tixee na yi a chàsi na iin nakuyi nuu yi, töve nda kuenda yi, vati ìyo yi ña kutaa na yi iin nuu sukun, ikan na ndondichin nuu ma ndian ki'vi tichi ve'e na. ³⁴ Ti ma tinuu yo kũu yi takua kũu iin ma ñu'ú ña ìyo tichi kuñu yo. Ta tu va'a ìyo yi ma tichi tinuu yo, ni ndondichin iti' va'a ña kũuni Ndioo ña ku'un yo, vatu töve ìyo ña va'a ma tichi tinuu yo ni ndonaa nuu yo. ³⁵ Yakan va na ki'in yo kuenda nuu yo juuni chi'in maa yo, nde'o tu ma ñu'ú ìyo chi'o jàndondichin yi nuu yo a ndonaa nuu yo jà'a yi. ³⁶ Vati tu ndichin va'a nde'e ndo ta töve naa tichi tinuu ndo, ni nde'e kachin va'a ndo takua nde'e ñu'ú kandil ora jandondichin yi iti' kuà'an yo —kàti Jesuu chi'in na.

Jesuu tìsokuati ra ndra fariseu chi'in ndra matru jàkua'a tutu ley Ndioo

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

³⁷ Takan kũu ta ikan jan jāinvitaa iin ra fariseu Jesuu ña na ku'un ra kukachi ra chi'in ra nuu ìyo ve'e ra. Ta ora chāa ndio Jesuu ma ve'e ra, tajan kī'vi ndio ra, ta chūnandi ra yu'u mesa. ³⁸ Va ma ra fariseu kīcha'a ra nàkanini ra ña naja töve nī nakata ji'na ra nda'a' ra, ta kachi ra takua ìyo costumbre ma ndra fariseu. ³⁹ Takan kũu ta Jesuu tava numi nākuni ra takua chànini ra, yakan va te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—Taku ndyo'o ndra fariseu, chito va'a ndo tava ndo ña meku nuu ndatiñu ndo ora nàkata ndo yi, ta kuñu

ndo ora chiti ndo ndia, va töve ndakuenda yi ti nàani ndo nàkata va'a ndo ma ña kini kīndoo tichi anima ndo chi'in ma ña su'u ndo ndia. ⁴⁰ ¿Ta naja ya'a tondo xini ndo ña chànini ndo takan? ¿A tũvi chito ndo ti Ndioo kũu ma ra ña jātuvu tandi'i ña ìyo yo, nda ma iti' chata kuñu yo ta nda ma iti' tichi yi ndia? ⁴¹ Ta na tindee ndo ñivi chi'in ma ña ìyo nuu ndo, ikan na nandoo anima ndo ta takan kindoo vii yi.

⁴² 'Nda'vi ta'an ndyo'o ndra fariseu, ti vaji sòkó ndo uchi porcientu ma xu'un' kuenda Ndioo, takua kũu ma ruda chi'in minutila ta inga tuku ma yuku tàchi ndo ndia, ta tũvi jà'a ndo ma ña ndaa kuenda ñivi takua kũuni Ndioo ña jà'a ndo, ti tũvi kũuni ndo nde'e ndo ra! Yakan va ìyo yi ña ja'a ndo ninduvi yi takua kũuni Ndioo ña koo ndo.

⁴³ 'Nda'vi ta'an ndyo'o ndra fariseu! Ti kũuni ndo kunnandi ndo ma tayu ka'nu ga ña ìyo tichi veñu'u ñivi judíu, ta juuni chàta'ani ndo tu ya'a tiñu'u ma ñivi ndo ora chàkunuu ndo nuya'vi.

⁴⁴ 'Nda'vi ta'an ndo chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu ley Ndioo! ¡Vati ña va'a jà'a ndo kũuni ndo, va ma ñivi cha chà'a na kuenda ti ndra vata kũu ndo! Yakan va kũu ndo takua kũu ma nuu ñaña ña ìyo kamajandu, ti ma ñivi chàñu na chata ndo ta tũvi chà'a ndo kuenda.

⁴⁵ Takan kũu tajan iin ma ra matru jàkua'a tutu Ndioo ndaa ikan te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Matru, ma ña kà'un, kũuni yi ka'an yi ña kà'un chata ndi —kàti ra.

⁴⁶ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—'Nda'vi ta'an ndyo'o ndra matru jàkua'a tutu ley Ndioo! Vati ni nde'e ndo tundo'o ti tàchi ndo ña na jachinu ñivi tiñu ya'a ndetiñu ña na kũndee na jà'a na. Ta na töve kũuni ndo tindee ndo na chi'in yi ndia.

⁴⁷ 'Nda'vi ta'an ndo ndyo'o matru jàkua'a tutu Ndioo, ña jàva'a ndo nuu ñaña nuu cha kũchi ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chīyo taji'na ndra chī'í jà'a juuni ma ñivi ndo! ⁴⁸ Ta chi'in ña jà'a ndo i'ya jàna'a ndo ti induku kũuni ndo chi'in ma ñivi ndo ña chīyo taji'na, ti chito ndo ña chā'ni ndra na ta juuni maa ndo jà'a ndo nuu ñaña nuu kũchi ndra.

⁴⁹ Yakan va Ndioo te'en nāka'an ra chi'in ma chinituni ra: "Ni tachi ma ndra kũu tatuin chi'in ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo nuu ndo, va ma ñivi ìyo tiempu i'ya ìyo ndian ni ka'ni ndra ta ìyo inga ndian ni jande'e ndra tundo'o." ⁵⁰ Vati ma ndian ìyo tiempu i'ya ni ndakan Ndioo kuenda nuu na cha'a' ña chā'ni na tandi'i ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chīyo nda ora jā-tuvi ra ñuñivi i'ya. ⁵¹ Ta juuni kà'an yi nuu ndo cha'a' ma nda tiempu chī'í Abel chi'in ma Zacarí, ra chā'ni na nuu jàka'nu na Ndioo yu'u nuu ndaa ma chito naá í ma tichi veñu'u. Yakan va ni ndakan ma Ndioo kuenda nuu ma ñivi ìyo vitin cha'a' ña jà'a ma ñivi na, ndian chīyo taji'na.

⁵² 'Nda'vi ta'an ndyo'o ndra matru ña jàkua'a tutu ley Ndioo, ti ni nde'e ndo tundo'o cha'a' ña chà'a ndo koto ma ñivi ikan ma tu'un Ndioo, ta ni maa ndo kũuni ndo ki'vi ndo ma iti' ra, ta ni töve chà'a ndo ña ki'vi inga ñivi ña kũuni ki'vi na ndia.

⁵³ Takan kũu tajan ma ndra matru jàkua'a tutu ley Ndioo chi'in ma ndra fariseu nduva'a kuii kũxaan ndra ña kã'an Jesuu takan. Ta ikan jan kīcha'a ndra chikatu'un ndra kua'a' nakuyi nuu ra, ⁵⁴ nde'o tu kà'an ra iin tu'un ña tũvi va'a, ta takan kũu ni'i ndra kua tì-sokuati ndra ra.

Kàti Jesuu ti na kũu ka'an yo tu'un vata
(Mt. 10:26-27)

12 Takan kũu tajan nduva'a kuii kua'a' mii ñivi kũti'vi nuu ndaa Jesuu ña ndava títuta'an na. Ta-jan te'en nãka'an ndio ra ji'na chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na ja'a va'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma tu'un ña jàna'a ma ndra fariseu, ti töve jàchinu ndra ma ña jàna'a ndra, ti ndra jànda'viña'a ñivini kũu ndra, takua kũu ma yuchan iya ña kuva'a ma paan. ² Vati na kũu tixe'o ña jà'a yo kua'a' kivi, ta ni ma ña indii xe'e nuu yo chaa iin kivi ña ni koto kachin tandi'i ma ñivi yi. ³ Yakan va tandi'i ma tu'un ña kã'an xe'e ndo, vitin ni koto tandi'i ma ñivi yi. Ta vaji chãsi va'a ndo yuve'e ndo ta kã'an xe'e ndo, juuni ni chaa iin kivi ña ni koto ñivi yi ndia —kàti Jesuu.

¿Nda yo ìyo yi ña yu'vio nde'o?
(Mt. 10:28-31)

⁴ Takan kũu tajan te'en nãka'an tuku Jesuu chi'in na: —Taku ndyo'o ndian kũu amigui kàtitu'in nuu ndo ña töve na ja'a ndo ña yũ'vi ndo ma ndian chà'ni ma kuñu ndo, vati ora cha yã'a ña jà'a na takan, na tũva inga ña kũu ja'a na chi'in ndo. ⁵ Vitin ni katitu'in nuu ndo nda ra kũu ma ra ìyo yi ña yu'vi ndo: na yu'vi ndo nde'e ndo ma Racha'nu Ndioo, ti rakan ora cha yã'a chà'ni ra ndo juuni ìyo ndatu ra ña tachi ra ndo andaya' ndia. Yakan va rakan kũu ma ra ìyo yi ña yu'vi ndo. ⁶ Ta juuni kũu jata yo u'un ta'an saa kuati chi'in uvi pesuni, ta vaji ndicha ña takan ndaa ndrì, va Ndioo tũvi nãani ra ndrì ti kũuni ra nde'e ra ndrì. ⁷ Va taku ndyo'o ti nda ixi xini ndo cha kã'vi va'a Ndioo yi, yakan va na tũvi na ja'a ndo ña yũ'vi ndo, ti Ndioo kũuniga ra nde'e ra ndo kua saa kuati ikan.

Na katitu'un yo ña chìnuni yo tu'un Jesucristu nuu tandi'i ñivi
(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Yakan va yu'u kàtj chi'in ndo ti tu kàtitu'un ndo ña chìnuni ndo tu'un kà'in nuu kua'a' ñivi, nda yu'u ra kũu Se'e ñivi tãchi Ndioo ni katitu'in ña nãkotoi ndo nuu tati ña jàtiñu kuenda Ndioo ndia. ⁹ Va tu kàtitu'un ndo ña töve nãkoto ndo yu'u nuu ma ñivi, nda yu'u ra kũu Se'e ñivi tãchi Ndioo, ni kukatitu'in nuu ma tati jàtiñu kuenda Ndioo ña töve nãkotoi ndo ndia.

¹⁰ Vati taku Ndioo ni jaka'nuni ra kuati ndo vaji kà'an ti'ini ndo chata ra Se'e ñivi ña tãchi ra, va tu kàti'ini ndo chata ma Tati Í Ndioo, töve ni jaka'nuni Ndioo ma kuati ndo. ¹¹ Ta ora tiin ñivi ndo ta kundaka na ndo tichi veñu'u a nuu iin ra kũu juez ña jàndondaa tiñu, a nuu ndra kũvetiñu, na töve na ja'a ndo ña nãkanini

ndo cha'a' ña naja kua kuu ka'an ndo cha'a' ndo, ¹² vati ma ora ni chaa ma ora ña ni ka'an ndo cha'a' ndo, maa ma Tati Í Ndioo, ni jana'a yi nuu ndo naja kua ìyo yi ña ka'an ndo —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra naja kua ìyo ma ndian kuika

¹³ Takan kũu tajan iin ra nda tañu ma ñivi ikan te'en nãka'an ra chi'in Jesuu:

—Matru, na ka'un chi'in ma ra yanj ña na nata'vi ra ma ndatiñu ndakoo nditatá ndi chi'in —kàti ra.

¹⁴ Tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Yo'o xaa, ¿a chàniniun ña yu'u kũu ma juez ña ìyo yi ña ka'in naja kua ìyo yi ña nata'vi ndo ma ñu'u' ña kã'un takan? ¿Ta naja chikatu'un nui naja kua nata'vi ndo ma ndatiñu ndo? Yöve tiñu jà'i kũu yi —kàti Jesuu chi'in ra.

¹⁵ Tajan te'en nãka'an ndiko ra chi'in ma ñivi ikan:

—Na ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ña kũuni ndo kukuika ndo, vati töve nda ña kukuika yo tajan kũu koo va'a yo vaji tũvi kua'a' ndatiñu yo —kàti Jesuu.

¹⁶ Takan kũu tajan te'en nãka'an ndio ma Jesuu iin ku'va nuu na:

—Taji'na chĩyo iin ra ya'a kuika, va keta iin kuiya ña nduva'a kuii kua'a' ndatiñu ra kēe nuu ma ñu'u' ra.

¹⁷ Tajan te'en kīcha'a ndio ra chànini ra: “¿Nayi ìyo yi ña ja'a yo ña tũvi ni chata'an yaka ña tãan va'a yo ndatiñu yo?”, chànini ra. ¹⁸ Tajan te'en chànini ra: “An cha chito yo nayi ìyo yi ña ja'a yo. Ni janatani yo ma yaka ìyo vitin ta java'a ndiko yo inga ña ka'nu ga, ta ikan ndakiva'a yo tandi'i ndatiñu yo ña tavani'i yo ta ndisaa kuii inga tuku ma ndatiñu ña ìyo nuu yo.” ¹⁹ Ta ora cha jã'a yo yi, tajan te'en ni ka'an ndio yo chi'in juuni maa yo: “Yo'o xaa vitin cha ìyo kua'a' ña kachiun kuenda kua'a' kuiya, yakan va na sii kuuniun ta nindeun ta kachiun ta ko'un vitin.” Takan kà'an ra juuni chi'in maa ra. ²⁰ Takan kũu tajan Ndioo te'en nãka'an ndio ra chi'in ra: “¿A ya'a tondo xiniun ña chàniniun takan? Yakan va yu'u kàtj chi'un ña juuni ma chanikuaa vitin ni kuviun, ta tandi'i ma ña tãan va'un na töve chitoun yo kuenda ni kuu yi.” Takan kàti Ndioo chi'in ra. ²¹ Takan tã'an ma ndian ndakiva'a kua'a' ma ña kuika kuenda na, va taku kuenda Ndioo ndian nda'vini kũu na —kàti Jesuu.

Ndioo jàkuenda ra ma ndian chìnuni tu'un ra
(Mt. 6:25-34)

²² Takan kũu tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra:

—Yu'u kàtj chi'in ndo ti töve na ja'a ndo ña nãkanini ndo cha'a' ña kachi ndo ta ni cha'a' ja'ma chàku'un ndo. ²³ Vati ma kivi ìyo ndo ña chà'a Ndioo nuu ndo, va'aga yi kua ma ña kachi ndo, ta ma kuñu ndo va'aga yi kua ma ja'ma chàku'un ndo. ²⁴ Na nde'e ndo takua ìyo ma saa ña nani tikaka. Vati taku ndrìkan tũvi tãchi ndrì ta tũvi tavani'i ndrì ni'iin nuu ma ndatiñu ndrì, ta va'ani chà'a Ndioo ña kachi ndrì vaji töve ndakuenda ndrì. Tu takan jà'a ra chi'in ma saa ikan tajan kũuni yi ka'an yi ña kua'a' ga ma ña va'a ni ja'a ra chi'in maa ndo. Ndyo'o ìyo ga kuenda ndo kua saa ikan ndè'e

Ndoo. ²⁵ Na kũu nakanini ndo kua'a' nakuyi tuva ni kũu ja'a ndo ni ma ña valiga ña chà'nini ndo. ²⁶ Yakan va, ζtu kũu ja'a ndo ma ña valiga ña chà'nini ndo, nda kuenda ña chà'nini ndo cha'a' kua'a' nakuyi tuva takan?

²⁷ 'Na nde'e ndo takua chà'nu ma ita vii ña kàa tichi ku'u. Vati ita ikan tũvi jàtiñu yi ta ni tũvi kũnu yi isa, ta va'ani vii ga kàa yi kua kàa ma ja'ma ña chàku'un ma Rey Salomón, ra ya'a ka'nu. ²⁸ Yakan va tu takan jàku'un Ndoo tanuu color ma ita kàa tichi ku'u vaji ni chaa iin kivi ña kàyu yi, va chi'in ndyo'o ndicha kuii ni ku'va ra ja'ma ni ku'un ndo. Yakan va, ζta naja töve chà'nuni ndo ña tĩdee Ndoo ndo tuva takan? ²⁹ Yakan va na tũvi na ja'a ndo ña nakanini ndo cha'a' ña kachi ndo ta ña ko'o ndo. ³⁰ Vati cha'a' ndatiñu ikan kũu yi ña nakanini ma ñivi iyo ñuñivi i'ya. Va taku ndyo'o na tũvi na ja'a ndo ña nakanini ndo cha'a' yi, ti iyo iin Racha'nu ña kũu Tatá ndo ña chà'a ra ma ña chàniñu'u ndo. ³¹ Yakan va na nanduku ndo naja kua kũu koo ndo chi'in Ndoo nuu chà'nda ra tiñu, tajan kuu ku'va ra tandi'i ma ña chàniñu'u ndo. —Takan kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni koo ña kuika ma ndian kũu ñivi ra iti' andivi
(Mt. 6:19-21)

³² Takan kũu tajan te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in na: —Va ndyo'o ndian kũu mvechala jànai, na yũ'vi ndo vaji tiani ndo, vati Ndoo yo cha chà'a ra ña na koo ndo chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu ti kũnda'vini ra ndo. ³³ Yakan va na xiko ndi'i ndo ma ndatiñu ña iyo nuu ndo, ta tĩdee ndo ma ndian nda'vi, ikan na ni'i ndo ya'vi ndo ma iti' andivi. Ta na jàndolocho ndo ma ña kuika ndo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, vati ndòcha'nu yi ta kùtikixin yi. Ta ma andivi ti na kũu ki'vi ma ndian su'u ta ni ma tikixin. ³⁴ Vati ma ña kuika ña kàya ndo ma iti' andivi a ma ñuñivi i'ya, ikan nuu kàya ndo yi kũu ma nuu indii anima ndo.

Nuu jàna'a Jesuu ña iyo yi ña yati koo yo ora ni kichi ra inga cha'a'

³⁵ 'Yakan va na koo tu'va ndo ora ni kichij inga cha'a'. ³⁶ Na koo tu'va ndo takua iyo ma ndian kũu musu ña ndàtu na ma ra kũu chito'o na, nde'o nda ora ni kichaa ra ña kuà'an ra nuu iyo viko tanda'a, ta jakate'e ra yuve'e, ta numini nuna na yi nuu ra. ³⁷ Na sii kuuni ma ndra kũu musu ña ndàtu va'a ndra, ra kũu chito'o ndra nde'o nda ora ni kichaa ra, ta nàta'an ra ndra ña ndito ndra. Yu'u cha chito va'i ti juuni ma ra kũu chito'o ndra ni ka'an ra chi'in ndra ña na kunandi ndra yu'u mesa, ta kuti'i ra ña kachi ndra. ³⁸ Yakan va na sii kuuni ma ndian kũu musu ña nàta'an ndito ma ndian kũu chito'o na na, vaji ora java ñuu a ora ni tuvi. ³⁹ Yakan va na taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo, ti tu iin ma ra chito'o ma ve'e chà'a ra kuenda nda ora ni ki'vi ma ndra su'u ve'e ra, na kũ'va ra ña ki'vi ndra ve'e ra, ta su'u ndra ndatiñu ra. ⁴⁰ Ta nda maa ndo iyo yi ña koo tu'va ndo ti töve chito ndo nda ora ni kichaa ndikoi yu'u ma ra Se'e ñivi tachi Ndoo —kàti Jesuu.

Ìyo musu va'a, ta iyo musu tũvi va'a
(Mt. 24:45-51)

⁴¹ Takan kũu tajan te'en chàkatu'un ndio Petu' nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, ζa kà'un ma tu'un i'ya kuenda ndyuni a kuenda ndisaa ñivi ndia? —kàti ra.

⁴² Tajan te'en nàka'an ndio ma Jesuu chi'in ra:

—ζNda ra kũu ma musu ña ndàkoo ma chito'o ña jàtiñu va'a?, kũuni ndo, ζa ma ra iyo tu'va chi'in ma tiñu jà'a ña chà'a ra ña kachi ma ndian kũu ñivi ma ra kũu chito'o ra?, kũuni ndo. ⁴³ Na sii kuuni ma ra kũu musu ña iyo tu'va ra chi'in ma tiñu jà'a ra ora chàa ma ra kũu chito'o ra. ⁴⁴ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña nuu ma musu ikan ni ku'va ma chito'o ra tiñu nuu ra ña na kuxini ra nuu ndisaa ma ndatiñu ra. ⁴⁵ Va tu ma musu ikan kicha'a ra ndòxaan ra nuu inga ma ndra musu ta nuu ma ñivi ña'a ndia. Ta kicha'a ndio ra chàchi ra ta chà'i ra nda kati chàni ra ti chà'nini ra ña ni kuyanga ma chito'o ra, kũuni ra. ⁴⁶ Va töve chà'a ra kuenda ña ma kivi a ma ora ña töve iyo tu'va ra ni kichaa ma chito'o ra, ta ni jande'e ra tundo'o ra, takua jà'a ma Racha'nu chi'in inga ma ndian töve jàtiñu va'a. ⁴⁷ Va ma ra musu ña cha chito ra nayi kũuni ma chito'o ra ña jà'a ra ta töve jà'a ra yi, rakan nduva'a kuii ni jande'e ra tundo'o ra. ⁴⁸ Va ma ra musu ña jà'a ra kuati ti tũvi chito ra nayi kũu ma tiñu va'a ña kũuni ma chito'o ra ña jà'a ra, ta jà'a ra iin ña tũvi va'a, rakan ni nde'e ra tiani tundo'o. Ta ma ra musu ña chà'a ma chito'o ra kua'a' tiñu nuu ra ni ndakan ra nuu ra ña na ja'a va'a ra yi ndia. Ta ma ra musu ña ya'a kũndeeni ma chito'o ra nde'e ra, tiaga kua'a' tiñu ni ndakan ma chito'o ra ña na ja'a ra.

Nuu kàti Jesuu ña na yà'a kanita'an ma ñivi chi'in ta'an na
(Mt. 10:34-36)

⁴⁹ 'Vati yu'u vachi jande'i tundo'o ma ñivi iyo ñuñivi i'ya, ta nduva'a kũuni ña na kicha'a yi chi'in na ma viti-ni. ⁵⁰ Va ji'na iyo yi ña nde'e ji'nai tundo'o ta nduva'a nakaninij cha'a' yi ña nda ora kũu yi ña na chaa ma kivi ikan. ⁵¹ ζA vachi jandomanij ma ñivi iyo ñuñivi i'ya?, kũuni ndo. Na yũvi takan kũu yi, vati vachi tavani'i siin ndo. ⁵² Yakan va nda vitin ta iti' nuu, takan ni koo yi: vati tu iyo u'un ta'an ñivi iin ve'e, ndiakan ni kee siin na ti ni kanita'an uni na chi'in uvi na, ta uvi na chi'in uni na. ⁵³ Ta ma tatá na ni kanita'an ndra chi'in juuni se'e ndra, ta se'e ndra ni kanita'an na juuni chi'in tatá na. Ta ma ñivi kũu ma'á na ni kanita'an vi juuni chi'in se'e vi ta ñivi se'e vi ni kanita'an vi juuni chi'in ma'á vi. Ta ña ka'nu vi kanita'an vi chi'in chanu vi, ta chanu vi chi'in ña ka'nu vi —kàti Jesuu.

Cha chito ñivi naja kua ki'in na ku'va ma tiempu
(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

⁵⁴ Ta te'en kicha'a tuku Jesuu kà'an ra chi'in ñivi ikan: —Tu nde'e ndo ña ya'a ka'vi kàa ma viko andivi, ta kati ndo ti ni kuun ma savi, ta ndicha ti takan ni kuu yi.

⁵⁵ Ta ora chàkin tati chiyo iti' sur, ta kàti ndo ti ya'a ni'ni ni ja'a yi, ta ndicha ti takan ni ja'a yi. ⁵⁶ Ndyo'o ñivi kini, tuva chito va'a ndo naja kua jà'a ma tiempu andivi chi'in nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, zta naja töve chito ndo k'i'in ndo ku'va ma kivi iyo ma tiempu i'ya?

Na nanduku ndo naja jandomani ndo ma ñivi tüvi va'a iyo chi'in ndo
(Mt. 5:25-26)

⁵⁷ Yakan va, zta naja tüvi kùu ja'a juuni maa ndo ma ña chànini ndo ña kùu ña va'a? ⁵⁸ Vati tuva iyo iin yo ti-sokuati ndo, ta ku'un na chi'in ndo nuu ndra kùu vetiñu, na kunumi ndo jandondaa ndo kuati ikan chi'in ndra kùu vetiñu ji'na, ña ti'i na ndo nda'a' ra kùu juez, vati tu tüvi ja'a ndo takan, ni ku'va ma ra kùu juez ndo nda'a' ndra jandaru ña kùmi ra, ta ndrakan ti'i ndra ndo vekaa. ⁵⁹ Yakan va yu'u kàti chi'in ndo ti na kée ndo ma vekaa ikan, nda kati tia'vi ndi'i ji'na ndo ma kuati jà'a ndo. —Takan kàti Jesuu chi'in ma ñivi ikan.

Kàtitu'un Jesuu ña sàma yo kua iyo yo

13 Takan kùu ta juuni ma ora ikan chāa iin ndra judíu nuu ndaa Jesuu. Ta ndrakan kàtitu'un ndra nuu ra naja kua jà'a Pilatu ña chā'ni ra ñivi judíu kichi iti' ñu'u' Galilea ma nuu sòkó na kiti jàna na kuenda Ndioo. ² Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ñivi ka'iin ikan:

—¿Naja kua chànini ndo? ¿A chànini ndo ña chā'ni ra na ti iyo ga kuati na kua inga ñivi iyo ñu'u' Galilea?, kùuni ndo. ³ Va na yüvi takan kùu yi. Ta tu ndyo'o töve kùuni ndo ndakoo ndo kuati jà'a ndo ta ki'vi ndo ku'un ndo iti' Ndioo, ni naa ndo indukuni takua nāa ndiakan. ⁴ ¿A chàku'uni ndo naja kua kékoyo ma torri ña nàni Siloé ma ora ña kachi'í cha'un uni ta'an ñivi jà'a yi? Ta, zta ndē'e na tundo'o cha'a' ña chīyo ga kuati na kua ma ñivi chīyo ma ñuu Jerusalén?, kùuni ndo. ⁵ Na yüvi takan kùu yi. Ta tu ndyo'o töve kùuni ndo ndakoo ndo ma kuati jà'a ndo ta chikoni'i ndo chi'in Ndioo indukuni ni naa ndo takua nāa na ndia —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' yutun higu ña töve chà'a chiti

⁶ Takan kùu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in na: —Tatiempu chīyo iin ra tāchi iin yutun higu ma ñu'u' ra. Tajan rakan chā'an ra chānde'e ra tuva cha chà'a run chiti, va tüvi nī nata'an ra nī'iin vu nuu run. ⁷ Yakan va te'en nāka'an ndio ra chi'in ma ra musu ña jàkuenda ma ñu'u' ra: “Cha uni kuiya kùu yi ña kīchī nde'i run ta tūkuui nde'i nī'iin chiti run. Va'a ga na ka'ndaun run ti jàtañu ka'a ni run nuñu'u' ta töve na chà'a run”, kàti ra. ⁸ Tajan te'en nāka'an ndio ma ra musu ra chi'in ra: “Yo'o racha'nu, na ndakoun run jin tu iin kuiya i'yania, vati ni jalanguai ñu'u' cha'a run ta ni tain abono, ⁹ nde'o tu takan ku'va run chiti. Ta tu kùuni run tajan ni ka'nda ndioi run”, kàti ra chi'in ma ra chà'nda tiñu nuu ra.

Jànda'a Jesuu iin ña chata ti'i ma kivi nindeo

¹⁰ Iin kivi nindeo ndaa Jesuu jàna'a ra nuu ñivi tichi veñu'u ñivi judíu. ¹¹ Ta ma tichi veñu'u ikan ndaa iin ña cha iyo cha'un uni kuiya ña ku'vian jà'a ña ti'i chata ña, vati iin tati xaan kùu yi ña jàti'i yi ña ña endee kùu kundaa va'a ña jà'a yi. ¹² Takan kùu ta ora ndē'e ma Jesuu ña, tajan kàna ra ña ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'an:

—Vitin va cha ndā'un —kàti ra chi'an.

¹³ Tajan jündii ra nda'a' ra chata ña, ta ma ora ikani chūndaa va'a ña ta ndā'a ña jà'a ra, tajan kīcha'a ña jàka'nuan Ndioo. ¹⁴ Va ma ra chà'nda tiñu ma veñu'u ikan, nduva'a kùxaan ra ña jànda'a ma Jesuu ña iin kivi nindeo. Tajan rakan te'en nāka'an ra chi'in ma ñivi ka'iin ikan:

—Ïyo iñu kivi ña jàtiñu yo ta'ii'in jamana, na kichi nda'a ndo ma kivi ikan, ta töve na ja'a ndo ña kichi ndo nduku ndo ña nda'a ndo ma kivi nindeo —kàti ra chi'in na.

¹⁵ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Ndyo'o ndian uvi nuu, zta tüvi nāsama ndo ma burru jàna ndo a jundiki jàna ndo ta chàndaka ndo ndri nuu ko'o ndri takuii ma kivi nindeo? ¹⁶ Va ma ña'a i'ya kùan ñivi Abraham, iyo yi ña nda'a ña vaji kivi nindeo kùu yi ti ma kui'na kuxini ña nàni Satanaa ña cha iyo cha'un uni kuiya kùu yi ña jànde'e yi tundo'o ña chi'in ma kue'e ikan —kàti Jesuu.

¹⁷ Tajan ma ora kà'an Jesuu takan, ta nduva'a kuii kùkanuu ma ndian xaani ndē'e ra, va tandi'i ma ñivi ña ka'iin ma ikan, nduva'a kuii chisii na nde'e na ma tiñu ka'nu ña jà'a Jesuu.

Jesuu, kà'an ra iin ku'va cha'a' chiti yukú mostaza
(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

¹⁸ Ta te'en nāka'an ma Jesuu:

—¿Nda chi'in induku ma nuu chà'nda Ndioo tiñu ta nda chi'in kùu jando indukui yi?, kùuni ndo. ¹⁹ Taku ma nuu chà'nda Ndioo tiñu indukuni yi chi'in ma chiti yukú mostaza ña tàchi yo, vati chà'nu sukun yi takua kàa inga yutun na'nu ña nda saa kùu ja'a ri taka ri nuu vati soko run —kàti Jesuu.

Jesuu, kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' yuchan iya
(Mt. 13:33)

²⁰ Tajan te'en nāka'an ndiko ma Jesuu:

—¿Nda chi'in jàndo indukui nuu chà'nda ma Ndioo tiñu?, kùuni ndo. ²¹ Ma nuu chà'nda Ndioo tiñu indukuni yi chi'in ma yuchan iya ña jàkanuu ñivi ña'a chi'in kua'a' yuti ora ni ja'a vi paan, ikan na nandaa ma yuchan.

Ma yuve'e tuu nuu k'i'vi yo nuu ndaa Ndioo
(Mt. 7:13-14, 21-23)

²² Tajan kée ndio Jesuu kuàjana'a ra tu'un Ndioo nani ñuu ta nani kuariya ña iyo iti' kuà'an ñuu Jerusalén. ²³ Tajan iin ma ra ndaa ma ikan te'en kīcha'a chikatu'un ra nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, za tiani ma ñivi kùu ma ndian jàkákú Ndioo?, kùuniun —kàti ra.

Tajan te'en nàka'an Jesuu:

²⁴—Jani'i ndo ta kùu ki'vi ndo ma yuve'e tuu, vati yu'u kàti chi'in ndo ti kua'a' na ni kuuni na ki'vi na, va na kùu yi ti ya'a tuu yi. ²⁵Tajan ora ndòto ndio ma ra chi-to'o ma ve'e ta chāsi ndio ra yi, ta ndyo'o ndian ni ndoo iti' chata ve'e, te'en ni ka'an ndo chi'in ra: "Yo'o racha'nu na nunaun yuve'e nuu ndi", ni kati ndo. Ta rakan ni kati ra: "Na töve nàkotoi ndo ta ni töve chitoi ndanu kīchi ndo", ni kati ra. ²⁶Ta ikan jan te'en ni kicha'a ndio ndo ka'an ndo: "Cha chāchi ndi ta chī'i ndi chi'un, ta jāna'un nuu ndi ma kai nuu iyo ndi", ni kati ndo. ²⁷Ta rakan te'en ni naka'an ra chi'in ndo: "Na tüvi chitoi ndanu kīchi ndo, yakan va na kesiiin ndo xiin ta na ku'un ndo ti maaaa ndian kini kùu ndo", ni kati ra. ²⁸Tajan ikan ni kuaku ndo ña ndava nda nu'u ndo ni kari'u ora ni nde'e ndo ma Abraham, Isaac ta Jacob chi'in tandi'i inga ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña ka'iin ndra nuu chà'nda Ndioo tiñu. Ta ndyo'o ti java chata ve'e ni kindoo ndo. ²⁹Vati ora ikan ni kichi kua'a' ñivi iyo ninii ka'nu ñu'u ñuñivi, ña ni kuiin na kachi na chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu. ³⁰Yakan va kua'a' ndian kùu ma ndian nuu ndi'inia vitin, ni kuu na ndian nunuu. Ta kua'a' ndian kùu ma ndian nunuu vitin, ni kuu na ndian nuu ndi'inia —kàti Jesuu.

Jesuu chàku ra cha'a' ñivi iyo ñuu Jerusalén (Mt. 23:37-39)

³¹Takan kùu tajan juuni ma ora ikan, chāa iin ndra fariseu nuu ndaa Jesuu. Ta ndrakan te'en nàka'an ndra chi'in ra:

—Na ku'un inga chiyo ti Herode kùuni ra ka'ni ra ñun —kàti ndra.

³²Tajan Jesuu te'en nàka'an ndio ra chi'in ndra:

—Na ku'un ndiko ndo nuu ndaa ma rakan ña ya'a va-ta ta katitu'un ndo nuu ra, ti vitin ta itaan kùu yi ña ni tavani'j tati xaan ndiso ñivi ta ni janda'i ñivi ku'vi ndia, ta nda isaa kùu yi ña ni chinu jà'i yi, kàti ndo chi'in ra. ³³Yakan va iyo yi ña ku'in ma iti' i'ya vitin, itaan ta isaa, vati na vä'a kuvi iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo inga ñuu tuva yüvi ñuu Jerusalén kùu yi. ³⁴Nda'vi ta'an ndyo'o ñivi iyo ñuu Jerusalén, ña endee chà'ni ndo ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ta juuni endee jàndikun ndo ta chà'ni ndo chi'in yuu tandi'i ndra tāchi Ndioo ña kàtitu'un ndra tu'un ra nuu ndo. Vati yu'u nduva'a kua'a' cha'a' kūunij tindei ndo nuu ma tundo'o takua jà'a tiatan' chi'in tiun kuati se'e ri ña tixe'e ri ndri tichi ndichin ri. Takan kūunij ja'i chi'in ndo niku va nī kuuni ndo. ³⁵Yakan va yu'u kàti chi'in ndo vitin ti na tüva ni koo Ndioo chi'in ndo ñuu ndo, ta tüva ni nde'e ndo yu'u ndia, nda kati keta ma kivi ña iyo yi ña ka'an ndo te'en nui: "Ya'a ií ra vāchi chi'in sivi Racha'nu Ndioo", ni kati ndo —kàti Jesuu.

Jesuu, jànda'a ra iin raku'vi jà'a kuiñu

14 Takan kùu tajan iin kivi nindeo, chā'an Jesuu chākachi ra ve'e iin ra chà'nda tiñu nuu ñivi

fariseu. Va inga ma ndian fariseu ka'iin ma ikan jàkuenda na Jesuu, ²nde'o tu janda'a ra iin raku'vi jà'a kuiñu ña ndaa yatini nuu ra. ³Tajan te'en kīcha'a chikatu'un ndio Jesuu nuu ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo chi'in nuu ndra fariseu:

—Zi Naja kua kati ma tutu ley Ndioo, a va'a ña jànda'a yo ndian ku'vi ma kivi nindeo, a vä'a? —kàti Jesuu.

⁴Va taxiin kindoo ndra. Ta ikan jan jündii ndio Jesuu nda'a' ra chata ma ra kù'vi, tajan ndā'a ndio ra jā'a ra. Ta kà'an ndio Jesuu chi'in ra ña na ku'un ra ve'e ra.

⁵Takan kùu tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra fariseu:

—Taku ndyo'o ndra fariseu, za tüvi tàva ndo jundiki a burru jàna ndo ma tichi soko ka'nu ma ora koyo ndri ma tichi yi ma kivi nindeo?, kùuni ndo.

⁶Va ora kà'an Jesuu takan chi'in ndra, endee tükuii nani kà'an ndra.

Jesuu, jàna'a ra naja kua jà'a yo ora chà'an yo nuu iyo viko tända'a

⁷Ta ora ndē'e Jesuu ña kàchin na tayu ka'nu tiá ña kùnandi na yu'u mesa nuu iyo viko tanda'a, tajan te'en jākuninaa ra na chi'in tu'un i'ya:

⁸—Ora iyo iin ndian jāmvitaa ndo nuu iyo viko tanda'a, na kùnandi ndo tayu ka'nu tiá ña ndaa ikan, ti ko-to chaa iin ra jāmvitaa na ña ka'nuga kua ndyo'o, ⁹ta ora ni nde'e ma ra jainvitaa ndo ra, ta rakan te'en ni ka'an ndio ra chi'in ndo: "Na kundachiyo ndo nuu tayu chiña ti ni kùnandi inga ra'ya", kàti ra chi'in ndo. Ta ndyo'o iyo yi ña kundachiyo ndo ikan, vaji kanuu ndo. Ta ku'un ndio ndo kùkùnandi ndo tayu ka'iin nuu ndi'inia. ¹⁰Yakan va ora jāmvitaa na ndo, na kùnandi ndo ma tayu ka'iin nuu ndi'inia, tajan ora ni nde'e ndio ma ra jāinvitaa ndo ndo, tajan te'en ni ka'an ndio ra chi'in ndo: "Ndyo'o meru, na ku'un ndo kùkùnandi ndo ma tayu ka'nuga ña ndaa ndakan." Tajan ora ni kuni ma ndian ka'iin xiin ndo ña kà'an ra chi'in ndo, ta ni tiñu'u ndio na ndo. ¹¹Vati ma ndian chà'tani jaka'nu juuni maa', ndiakan Ndioo ni jakukanuu ra na. Va ma ndian jànda'vi juuni maa', ndiakan ni jaka'nu Ndioo na.

¹²Takan kùu tajan te'en nàka'an Jesuu chi'in ma ra jà'a viko ikan:

—Ora ni ja'un iin viko ka'nu, na jāmvitaa ni merun ni ñiviun ni ndra yaniun, ta ni ndian kuika ndia. Vati tu takani jà'un, ni ka'nda ndiko na kuenda nuun, ora ni jainvitaa na ñun ña ku'un iin viko ña ni ja'a na tiá iti' nuu. ¹³Yakan va ora ni ja'un iin viko, va'a ga ña jainvitaaun ma ndian nda'vi chi'in ndian ku'vi ndian kuaá ta chi'in ndian koxo. ¹⁴Tu takani jà'un nduva'a kuii sii ni kuuniun cha'a' ma ña jā'un chi'in na, ti vaji na kùu ku'va ndiko na ma ña chā'un nuu na, va ora ni nataku ndiko ma ndian va'a, Ndioo ni ku'va ra ña ka'nu nuun cha'a' ma ña jā'un kuenda na.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' ñivi kùuni ki'vi nuu chà'nda Ndioo tiñu
(Mt. 22:1-10)

¹⁵ Takan kùu ta iin ma ra nàndi yu'u mesa, te'en nà-ka'an ra chi'in Jesuu:

—Na sii kuuni ndian ni ku'un kachi chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu —kàti ra.

¹⁶ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra iin ku'va nuu ra:

—Iin ra chīyo taji'na, jà'a ra iin viko ka'nu. Ta rakan ti tachi ra ma ra musu ra ña na ku'un ra kujainvitaa ra kua'a' ñivi. ¹⁷ Takan kùu ta ora cha òyo va'a tandi'i ma ña ni kachi na, tajan tachi ndiko ra ma ra musu ra ña na ku'un ra kujandakutu'un ra ma ñivi jainvitaa ra ña na kichi na ti cha òyo va'a yi. ¹⁸ Va ta'ii'iin ndiakan kàtitu'un na ña òyo inga tuku tiñu ni ja'a na. Taku ora chāa ndio ra nuu òyo ma ra nunuu, te'en nàka'an ra chi'in ma ra musu ikan: “Na kùu ku'in ti já jàtai iin ñu'u”, ta òyo yi ña ku'in kunde'i yi. Yakan va chikain ñamani nuun ña na ka'nu kooniun ti na kùu ku'in”, kàti ra. ¹⁹ Ta inga tuku ra va te'en nàka'an ra chi'in ma musu: “Já jàtai u'un ta'an yunta, ta òyo yi ña ku'in kuki'in ku'va ndri nde'o tu va'a jàtiñu ndri. Yakan va chikain ñamani nuun ña na ka'nu kooniun ti na kùu ku'in”, kàti ra. ²⁰ Ta ma inga ra te'en nàka'an ra chi'in ra: “Já tãnda'i, yakan va ka'nu kooniun ti na kùu ku'in”, kàti ra. ²¹ Takan kùu tajan chikoni'i ndiko ma musu kuà'an ra nuu òyo ma ra chà'nda tiñu nuu ra. Ta kàtitu'un ndi'i ra yi nuu ra. Va nduva'a kuii kùxaan ra, tajan te'en nàka'an ndio ra chi'in ra: “Na ku'un kunandukun vaji ndian nda'vi chi'in ndian cha'a pe'lu chi'in ndian kuaá a ndian kukue'e nda ni kuuni ma iti' kai, ta nda yu'u ñuu ndia. Ta kundakaun na kichi na nde'Ve chi'un”, kàti ra. ²² Takan kùu ta nunuuni te'en nàka'an ndiko ra chi'in ma ra chito'o ra: “Yo'o racha'nu, cha já'i ma ña kàtitu'un nui, ta juuni takà'an kutu ma tichi ve'e”, kàti ra. ²³ Tajan te'en nàka'an tuku ma ra chito'o ra chi'in ra: “Na ku'un ndikoun kunandukun tiá ma ndian nda'vi ña jàtiñu iti' tichi ku'u ta na janiniun inga ñivi ña na kichi na chi'un ma ve'i, ikan na kutu yi”, kàti ra chi'in ra. ²⁴ Yakan va yu'u, kàti nuu ndo ti ñi'iin ma ndian jainvitai ma nunuu na kùu ga kachi na ma ña já'i —kàti Jesuu.

Ndetiñu ta kùu kuu yo ñivi jàkua'a chi'in Jesuu
(Mt. 10:37-38)

²⁵ Takan kùu tajan nduva'a kuii kua'a' ñivi chàkunuu chi'in Jesuu. Ta ikan jan te'en nàka'an ndio ra chi'in na:

²⁶ —Tu òyo iin ndian kùuni ki'vi iti' kuà'in, òyo yi ña ku-uniga na nde'e na yu'u kua kùuni na nde'e na tatá na, ma'á na, ñasi'i na, se'e na, yani na ñivi ta'an na, ta naani na ña kùuni na nde'e na juuni maa na. Takan òyo yi ña ja'a na ta kùu kuu na ndian jàkua'a chi'in. ²⁷ Tu òyo iin ma ndian tòve va'a ña ku'un na iti' kuà'in vaji ndava òyo yi ña kuvi na cha'i, na kùu kuu na ndian jàkua'a chi'in ndia. ²⁸ Ta tu òyo iin yo kùuni ja'a iin ve'e, ji'na òyo yi ña tavani'ji'na ndo kuenda ta ikan nde'e ndio ndo tu keta ma xu'un' ndo, tajan ja'a ndio ndo yi. ²⁹ Ta indukuni kùu yi tu cha kicha'a ndo jà'a ndo ma cha'a ve'e,

ta na kètaga ma xu'un' ndo ña jàchinu ndo yi, ni kuakú ndaa ma ñivi ndo chi'in tu'un i'ya: ³⁰ “Nde'e ndo naja kua kàa ve'e kundu ña jàva'a rakan, ti nī chinu jà'a ra yi”, kàti na. ³¹ Ta juuni tu òyo iin ra kùu rey ña kùuni ra kanita'an ra chi'in inga rey ña chà'nda tiñu inga ñuu, va iin rey òyo uchi mii jandaru ra ta inga ra òyo oko mii jandaru ra, za tūvi òyo yi ña kunandi ra ja'a ji'na ra kuenda, nde'o tu kùu kanita'an ra chi'in ma ra kùu rey ña vachi chi'in oko mii jandaru?, kùuni ndo. ³² Ta tu kùu ja'a ma ra kùu rey ña òyo uchi mii jandaru kanita'an ra chi'in ra, kuuni ra, tajan ni tachi ndio ra uvi uni ma ndra tatun ra na kujandondaa ndra tiñu nuu inga ma ra kùu rey ora juuni vachi chikaga ra chi'in ma jandaru ra ña na tūva kanita'an ndra. ³³ Yakan va tu kùu ndakoo ndo ndisaa ma ña òyo nuu ndo, ta kùu kuu ndo ma ndra jàkua'a chi'in.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ñiif ña naja kua kuu yi tu-va jàña yi ña u'vá yi
(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

³⁴ Yakan va taku ma ñiif va'a yi, va tu naa ña u'vá yi, ta na kùuga kuu u'vá yi inga cha'a'. ³⁵ Ma ñiif ikan tūva nda kuenda yi ni kuenda ñu'u' ta ni kuenda abono tajan chàta yo yi. Yakan va ndyo'o ndian òyo chinituni, na taso'o ndo ña kà'in —kàti Jesuu chi'in na.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' mvechala ña kuànaa
(Mt. 18:10-14)

15 Tajan ndisaa ma ndian nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu Roma, ta inga ndian jà'a kuati cha jay-atin na na nuu nda Jesuu ña kùuni na taso'o na ña kà'an ra. ² Takan kùu tajan ma ndra fariseu chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, te'en kicha'a ndra kà'an ndra chata Jesuu chi'in tu'un i'ya:

—Ra'ya ya'a ga chàta'ani ra ndikita'an ra kachi ra chi'in ma ndian jà'a kuati —kàti ndra.

³ Tajan Jesuu te'en nàka'an ndio ra iin ku'va nuu ndra:

⁴ —Tu òyo nda ndyo'o òyo iin cientu mvechala jàna, ta jàkuanaa ndo iin ri tichi ku'u nuu chàkunuu ndo kùmi ndo ri, za tūvi ndakoo ndo ndi kumi xiko cha'un kumi ndri ta ku'un ndio ndo kunanduku ndo ma kiti kuànaa nda kati nata'an ndo ri?, kùuni ndo. ⁵ Ta ora cha nà-ta'an ndio ndo ri, tajan nduva'a kuii chisii ndio ndo ña ndava chiso chata ndo ri. ⁶ Ta ora chàa ndio ndo ve'e ndo, tajan jàti'vi ta'an ndo ndian nàkoto ndo ta ndian òyo yatin xiin ve'e ndo, ta te'en nàka'an ndio ndo chi'in na: “Na sii kuunio ti ma mvechala jànai ña kuànaa já'i cha nàta'an ndikoi ri”, kàti ndo chi'in na. ⁷ Yu'u kàti ti indukuni kua ikan kùu yi chi'in iin ndian jà'a kuati tuva ndakoo na ma ña jà'a na ta ki'vi na iti' Ndioo. Nduva'a kuii sii ni kuuni Ndioo òyo andivi cha'a' ra kua cha'a' inga kumi xiko cha'un kumi ñivi ña tūva chiniñu'u na ki'vi na iti' Ndioo, ti ñivi va'a kùu na kùuni na —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' xu'un' ña kuànaa

⁸ Takan kùu tajan te'en nàka'an tuku Jesuu chi'in na:

—Taji'na chīyo iin ña ìyo uchi ta'an xu'un' kaa nuu, ta jākuanāa ña iin yi. Yakan va ma ña jā'a ña kùu ña tāa ña iin ñu'ú kandil ma tichi ve'an, ta kīcha'a ña nàti'vian nda kati nata'an ña yi. ⁹ Tajan ora cha nāta'an ña yi, tajan jāti'vi ta'an ña ndisaa ma ndian nākotoan chi'in ndian ìyo xiin ve'an, tajan te'en kīcha'a ndioan kà'an ña chi'in na: "Na sii kuunio ti cha nāta'in ma xu'un' ña kuànaa jā'i", kàtian. ¹⁰ Yakan va yu'u kàti chi'in ndo ti juuni nduva'a kuui sii ni kuuni ndian tati jā'a tiñu nuu Ndioo ora ndakoo iin ra kuati jā'a ra ta chikoni'i ra iti' Ndioo —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' iin ra kuànaa se'e

¹¹ Takan kùu tajan te'en nāka'an tuku Jesuu iin ku'va nuu na:

—Taji'na chīyo iin ra ìyo uvi ta'an ndra se'e ra. ¹² Tajan ma rayoko tiá te'en nāka'an ra chi'in ma tatá ra: "Yo'o tatá, kùuni ña ku'vaun ma ndatiñu ña ìyo yi ña nda-ki'in", kàti ra. Tajan ma tatá ndra nāta'vi ra ma ndatiñu ra nuu ninduvi ndra. ¹³ Tajan chāa ndio iin kivi ña xiko ndio ma ra tivaa tiá ma ndatiñu ra. Ta chi'in ma xu'un' nī'i ra ña xiko ra yi kēe ra kuà'an ra iin ñuu nuu chika ña endee ndī'i ma xu'un' ra jānaa ra ti tūvi nī chito ra kumi ra yi. ¹⁴ Ta ora cha ndī'i ndio ma xu'un' jānaa ra, tajan nduva'a kuui chīyo iin tama' nuu ñuu ikan ta yā'a ndio ra soko. ¹⁵ Tajan kuà'an ndio ra kuà'nduku ra tiñu jā'a ra nuu iin ma ra ìyo ikan. Ta ikan jan rakan tāchi ndio ra ra na ku'un ra kujakuenda ra kini jāna ra ña ka'ian iti' tichi ku'u. ¹⁶ Ta rakan ti ya'a chisoko ra ña ndava kùuni ra kachi ra ña kini chàchi ndri ta tūvi nda yo chà'a yi nuu ra. ¹⁷ Tajan chā'a ndio ra kuenda ña te'en kīcha'a ra chānini ra chi'in juuni maa ra: "Ta ndisaa ndra musu jātiñu chi'in tatá yo, ndava chàkoso ndayu chàchi ndra, ta maa yo i'ya ndava chì'o soko ña tūvi ni'o ña kacho." ¹⁸ Yakan va chānini ra: "Va'a ga chikoni'i ndiko yo ve'e ma tatá yo ta te'en kà'an yo nuu ra: Yo'o tatá, cha chitoi ti iin kuati ka'nu kùu ma ña jā'i chi'un ta chi'in Ndioo ndia. ¹⁹ Yakan va na kuàtiñun yu'u takua chàtiñu ma ndra kùu musun ta tūva ìyo yi ña ka'un ña ra se'un kùu." Takan chānini ra ña ni ka'an ra chi'in ma tatá ra. ²⁰ Tajan chīkoni'i ndio ra kuà'an ra iti' ve'e ma tatá ra.

Tajan ora ndē'e ma tatá ra ña yatinia vāchi ra, tajan nduva'a kuui kùnda'vini ra se'e ra ta kāndakunu ndio ra chāta'an ra nuu ra, ta ikan kāña'a ra chi'in ma se'e ra ta chūnumi ndaa ra ra. ²¹ Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio ma ra se'e ra chi'in ra: "Yo'o tatá, cha chitoi ti iin kuati ka'nu kuu ma ña jā'i chi'un ta chi'in Ndioo ndia. Yakan va tūva ìyo yi ña ka'un ña ra se'un kùu", kàti ra. ²² Va ma tatá ra te'en nāka'an ra chi'in ma ndra kùu musu ra: "¡Numini kuki'in ndo ma ja'ma va'a ga ta na jaku'un ndo yi ra! Ta juuni na kunda'a ndo iin xe'e ta ti'í ndo yi nda'a' ra chi'in ndichan ña kundii cha'a ra. ²³ Ta juuni na kuki'in ndo iin jundiki vali ta ndu'u ga ta ka'ni ndo ri, ti ni ja'i iin viko ka'nu ta ni kacho, ²⁴ vati ma ra se'i ña kīchaa vitin kùu ra takua kùu iin ra cha chī'i kuendai va vitin cha nātaku ndiko ra, cha jākunai ra ta vitin cha nāta'an ndikoi ra." Takan kùu ta ora chīnu

kà'an ndio ra takan tajan kīcha'a ndio ndra jā'a ndra viko kuenda ra.

²⁵ Ta ora chāa ma ra chava'a se'e ra ña jātiñu tichi ku'u yatini ma nuu ìyo ve'e, tajan ikan chīni ra ña chīta ma yaa ta tàcha'a na, ²⁶ ta ikan jan kāna ra iin ma ra musu ma tatá ra, tajan chīkatu'un ndio ra nuu ra ña nayi kuu ma nuu ìyo ve'e. ²⁷ Tajan te'en nāka'an ndio ma ra musu ikan chi'in ra. "Ma ra yaniun cha kīchaa ndiko ra. Yakan va ma tatáun tāchi ra ña na kutiin ndra ma jundiki vali ta ndu'uga ta chā'ni ndra ri ti ma ra yaniun kīchaa ndito ra", kàti ra. ²⁸ Va ma ra yani ra chava'a nī kuuni ra ki'vi ra ma tichi ve'e ti ya'a kàyuni ra. Yakan va ma tatá ra kēe ra ma tichi ve'e ta chājanini ra ra ña na ki'vi ra ma tichi ve'e nuu ìyo ma viko. ²⁹ Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma tatá ra: "Yo'o tatá, cha chito va'un ti cha ya'a kua'a' kuiya kùu yi ña jātiñui chi'un, ta ndisaa ma ña kà'un chi'in jā'i yi, ta tükuii nda ora kuva'un vaji iin tixu'u vali nui ña jā'i iin viko chi'in ma ndra amigui. ³⁰ Ta vitin kīchaa ma ra se'un ña chājanaa ka'ani xu'un' chi'in ñivi ña'a tondo, ta cha'a' rakan chāniun ma jundiki vali ña ndu'uga ña ìyo nuun." Takan kàti ra chi'in ma tatá ra.

³¹ Tajan ma tatá ra te'en nāka'an ndio ra chi'in ra: "Yo'o se'yu, cha chitoi ti ndisaa tiempu ìyoun chi'in, yakan va tandi'i ma ña ìyo nui juuni ña'un kùu yi ndia. ³² Va vitin iin ña va'a kùu yi tu ja'a yo iin viko. Ta sii kuu-nio ti ma ra yaniun kùu ra takua kùu iin ra cha chī'i kuenda yo va vitin cha nātaku ndiko ra. Cha jākunaa yo ra niku va vitin cha nāta'an ndiko yo ra." Takan kàti ma tatá ra chi'in ra —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' iin ra musu ña jānaa ndatiñu chito'o

16 Takan kùu tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—Taji'na chīyo iin ra kuika, ta rakan ti juuni chīyo iin ra chà'nda tiñu nuu ma ndra kùu musu ra ndia. Ta ikan jan ìyo iin yo chākatitu'un nuu ma ra kùu chito'o ma ra kùu musu ña chà'nda tiñu, janaa ka'ani ra xu'un' ra. ² Ta ikan jan kāna ndio ma ra chito'o ra ra ta te'en nāka'an ra chi'in ra: "Cha chitoi ti yöve tiñu ndaa kùu ma ña jā'un kuendai. Yakan va na ja'a yo kuenda cha'a' ma tiñu jā'un ti tūva ni jatiñun kuendai", kàti ra. ³ Tajan te'en kīcha'a ndio ma ra musu ra chānini ra ora kā'an ra takan chi'in ra: "¿Naja kua ja'a yo ña ma ra kùu chito'o yo tāva ra yo tichi tiñu jā'a yo i'ya, ta tūvi ñānde'o ña jātiñu yo nuu ma ñu'u', ta kànuu yo ndakan yo tunda'vi ve'e ñivi? ⁴ Aan, cha chito yo nayi ni ja'a yo ora ni kindaa ma ra chito'o yo tiñu jā'a yo, ikan na ku'va ñivi na koo yo ve'e na", kùuni ra. ⁵ Tajan kāna ndio ra ta'ii'iin ma ndian tàvi nuu ma chito'o ra. Ta ora chāa ndio na nuu ra, tajan te'en chīkatu'un ndio ra nuu iin ma ra tàvi nuu ma chito'o ra: "¿Naja tàviun nuu ma chito'i?", kàti ra. ⁶ Tajan te'en nāka'an ra chi'in ra: "Tàvi iin cientu litru cete nuu ra", kàti ra. Tajan te'en nāka'an tuku ma ra musu kuxini ikan chi'in ra: "I'ya ìyo ma tutu cha'a' ma ña tàviun, na kunandiun ta taun nuu yi ña tàviun uvi xiko uchi nia. Ta takan ta'nda ma kuendaun",

kàti ra. ⁷Tajan te'en chīkatu'un tuku ra nuu inga ma ra tàvi: “¿Ta yo'o, naja tàviun nuu ra?”, kàti ra. Tajan te'en nāka'an ra chi'in ra: “Tàvi iin cientu karia trigu nuu ra”, kàti ra. Tajan te'en nāka'an ndio ma ra musu kuxini chi'in ra: “I'ya iyo ma tutu cha'a' ma ña tàviun. Na kunnandiu ta taun ña tàviun kumi xikonía nuu ra, ta takan ta'nda kuendaun”, kàti ra. ⁸Tajan ma ra kùu chito'o ma musu kuxini ña töve va'a jàtiñu, chā'a ra kuenda ña ya'a yati jàtiñu ma ra musu ikan kuenda juuni maa ra, vati tiá yati ma ndian ñuñivi nde've jàtiñu na kuenda juuni maa na kua ma ñivi chinuni tu'un Ndioo.

⁹Yakan va yu'u Jesuu, kàtitu'in nuu ndo ña na kuàtiñu ndo ma ña kuika ndo ña töve va'a ña iyo ma ñuñivi i'ya, ikan na kùu ni'i ndo amigu ndo. Ta ora ndi'i ma ña kuika ndo kuu ni'i ndo inga ra kùu tindee ndo nuu ni koo ndo endeeni iti' andivi. ¹⁰Yakan va tu jàtiñu va'a yo ma tiñu ta'ani ña chà'a ma chito'o yo nuu yo indukuni ni jatiñu va'a yo kuenda ra ora ni ku'va ra ma tiñu ka'nuga nuu yo. Va tu töve jàtiñu va'a yo ora chà'a ra ma tiñu ta'ani nuu yo, indukuni töve ni jatiñu va'a yo tu ku'va ra iin tiñu ka'nuga nuu yo ndia. ¹¹Yakan va tu töve jàtiñu va'a ndo chi'in ma ña kuika ndo ña iyo chi'in ndo ma ñuñivi i'ya, juuni töve ni ku'va Ndioo ma ya'vi ka'nu nuu ndo iti' andivi, ti töve iyo tundeeni ra chi'in ndo. ¹²Ta tu töve jàtiñu va'a ndo chi'in ma tiñu tatu chā'a na nuu ndo ma ñuñivi i'ya, indukuni töve ni ku'va Ndioo ña koo ña'a maa ndo ndia.

¹³Ta juuni na kùu ja'a iin ra musu tiñu nuu uvi ndra kùu chito'o ra, ti ni kuuni ra nde'e ra iin ra ta ni kuxaani ra nde'e ra inga ra. Yakan va na kùu jachi'in ra ña kà'an iin ra ta ja'a ra ña kà'an inga ra, ti töve indukuni chàni-ni ndra. Ta juuni na kùu kuunio nde'o Ndioo tuva kùunio nde'o ma xu'un' ndia —kàti Jesuu.

¹⁴Ta takua ma ndra fariseu ya'a kùuni ndra nde'e ndra ma xu'un', yakan va ora chīni ndra ña kà'an Jesuu ndisaa ma tu'un i'ya, tajan kīcha'a ndra chàtu'un ndra Jesuu. ¹⁵Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o kùu ma ndian jà'ani ndo ña kùu ñivi va'a nuu nde'e tandi'i ñivi, va Ndioo takua cha chà'a ra kuenda naja kua chàni ni ndo, ña jàka'nu ndo ma ña iyo nuu ndo, yakan va Ndioo ya'a xaani ra nde'e ra ma kuàja'a ndo.

Ni koo ñivi chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu

¹⁶Nda tiempu kēta Xuva takani cha iyo ma Ley taa Moisés chi'in ma tutu Ndioo ña kàti yi naja kua kùuni Ndioo ña jà'a yo. Nda ora ikan, kàtitu'un ndi tu'un va'a Ndioo ña jàna'a yi ña cha chāta'an nuu chà'nda ra tiñu. Ta vitin ya'a ga kua'a' ñivi nànduku na naja kua kuu ki'vi na nuu iyo ra. ¹⁷Yakan va yu'u kàti chi'in ndo ti taku andivi ta ñu'u' ñuñivi ni naa yi, va ma tu'un kà'an nuu ma tutu Ndioo töve ni naa yi, nda kati jachinu ji'na yi ma ña kà'an yi.

Jàna'a Jesuu ña na vā'a ndàkoo yo ñasi'o

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

¹⁸Taku tu iin ra'ii ndàkoo ra ñasi'i ra ta tända'a ra chi'in inga ña'a, iin kuati jà'a ra kuenda Ndioo. Ta ma ra

tända'a chi'in iin ña'a ña cha ndàkoo ii, juuni iin kuati kùu yi ndia.

Iin ra kuika chi'in ra nàni Lázaru

¹⁹Taji'na chīyo iin ra kuika ña chāku'un ra ja'ma ya'a va'a ta ya'vi. Ta rakan ti tandi'i kivi jà'a ra viko ta ndu-va'a vii jàkutuu ra ndia. ²⁰Ta juuni chūnandi iin ra nda'vi ña nàni Lázaru ma nuu ñu'u' yuve'e ra. Ta rakan iin ra ya'a kua'a' ndi'i lakua iyo kuñu ra. ²¹Ta ma ra ndà'vi i'ya chūnandi ra ikan ti kùuni ra kachi ra ma che'e yu'u ma ra kuika ña chita xuu mesa. Ta nda ma ina cha jàyatini ndri ndri nuu nàndi ra ña yùvi ndri nuu ma ndi'i kàa ra. ²²Va kēta iin kivi ña chī'i ma ra nda'vi ikan. Ta ma ndra kùu tati jà'a tiñu nuu Ndioo ndàka ndio ndra ra kuà'an ndra nuu ni koo ra chi'in racha'nu Abraham ma andivi. Takana kùu ta chāa iin kivi ña juuni chī'i ma ra kuika, ta kūchi na ra ndia.

²³Ta ora nde'e ndio ma ra kuika tundo'o ma andaya', ta ikan jan ndōni'i ra nuu ra ta chika nde'e ra ña ndaa Lázaru chi'in Abraham ma andivi. ²⁴Ta ikan jan te'en kànachaa ni'i ra: “Yo'o tatá Abraham, na kunda'viniun yu'u, ta tachiun ma Lázaru na jatii ra xini nda'a' ra chi'in takuii ta kichi janani ra yi nuu yai, ikan na ndovichin yi, vati ya'a nde'i tundo'o tichi ñu'u' i'ya”, kàti ma ra kuika. ²⁵Tajan te'en nāka'an ndio ma Abraham chi'in ra: “Yo'o se'yu, na kuku'uniun ña ma nuu ñu'u' ñuñivi nuu kīchiun, nduva'a kuii va'a chīyoun, ta Lázaru ti maaaa tunda'vini chākunuu ra. Ta vitin chisii ra iyo ra i'ya, ta yo'o nde'un tundo'o. ²⁶Ta juuni iyo iin xa'va ka'nu ma'ñu yo, ña ni ma ndian ka'iin i'ya na kùu keta chiyo na iti' chiña, ta ni ndian ka'iin chiña na kùu keta chiyo na iti' te'en ndia”, kàti Abraham.

²⁷Tajan te'en nāka'an tuku ma ra kuika chi'in ra: “Tu takan kùu yi chikain inga ñamani nuun, yo'o tatá Abraham, ña na tachiun ma Lázaru na ku'un ra ñuñivi nuu iyo ma tatái, ²⁸vati ma ikan iyo u'un ta'an ndra yanj, na katitu'un ra nuu ndra na chikoni'i ndiko ndra chi'in Ndioo, koto nde'e ndra tundo'o takua nde'i tundo'o i'ya”, kàti ra. ²⁹Tajan te'en nāka'an Abraham chi'in ma ra kuika: “Cha iyo tutu Ndioo taa Moisés chi'in ndra ta juuni iyo tu'un taa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ndia, ndisaa ña kà'an nuu tutu ikan, na jakua'a ndra yi ta jachi'in ndra ña kà'an yi”, kàti Abraham. ³⁰Tajan te'en nāka'an ndio ma ra kuika chi'in ra: “Ndicha ña takan kùu yi yo'o tatá Abraham, va tu nataku ndiko iin ra ndií, ta keta ra ka'an ra nuu ndra, ni chinuni ndra ta jaña ndra ma kuati jà'a ndra”, kàti ma ra kuika chi'in ma Abraham. ³¹Va ma Abraham te'en nāka'an ra chi'in ra: “Tu töve jachi'in ndra ma tu'un taa ma Moisés chi'in tu'un taa ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo chīyo taji'na, indukuni töve ni jachi'in ndra ma ña kà'an iin ra ndií tuva nataku ndiko ra ta keta ra nuu ndra.” Takana kàti ma Abraham chi'in ma ra kuika —kàti Jesuu.

Iin kuati ka'nu kùu yi tuva kuà'an yo iti' töve va'a

(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

17 Takana kùu tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Taku ma nuu ñu'u' i'ya ya'a ga ñyo kua'a' ma ndian jà'a kuati, va nda'vi ta'an ma ra jàna'a ma kuati nuu inga na vati ni nde'e ra tundo'o. ² Va'a ga tuva ku'ni na iin yuu mulinu sukun ra ta jaku'un na ra tichi tañu'u, koto jana'a ra kuati nuu ma ndiakwati i'ya. ³ Yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo. Tu iin ndian ta'an ndo ja'a na kuati chata ndo, na ka'an ndo chi'in na ti yüvi ña va'a ma ña jà'a na. Ta tu jachi'in na ma ña kà'an ndo, ta ñyo yi ña jaka'nuni ndo ma kuati na. ⁴ Ta tu ucha cha'a' jà'a na kuati chata ndo iin kivi ta ucha cha'a' kuàka'an na nuu ndo ña na jaka'nuni ndo ma kuati na ti tüva ja'a na yi, ta ñyo yi ña jaka'nuni ndo na —kàti Jesuu.

Kàtitu'un Jesuu ti tu chìnunio ña kà'an ra ni koo tun-deeni ra chi'in yo

⁵ Takan kuu tajan te'en kīcha'a kà'an ndio ma ndra tatun Jesuu nuu ra:

—Na tindeun ndi, ikan na chinuni ndi tiá ma tu'un Ndioo —kàti ndra chi'in Jesuu.

⁶ Tajan te'en nāka'an ndio ma Jesuu iin ku'va chi'in ndra:

—Tu chìnuni ndo vaji ita'vi takua ndi'i ma chiti yuku mostaza, kuu ka'an ndo chi'in yutun morera nda ikan: “Ña kundachiyoun chiña ta ku'un kundaun tichi tañu'u ikan”, kàti ndo chi'in run. Ta ndicha ña ni jachi'in run ña kà'an ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu jàna'a ra iin ku'va cha'a' ña naja kua ñyo ndian kùu musu Ndioo

⁷ Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in na:

—Tu ñyo nda ndyo'o ñyo iin ra kùu musu ndo ña já kīchaa ra ña chā'an ra chāta'vi ra ñu'u' a chākumi ra mvechala jàna ndo, za ni ka'an ndo chi'in ra ña na ya'a ra ta kunandi ra kachi ra?, kùuni ndo. ⁸ Na töve ndicha ña ni ja'a ndo takan ti java te'en ni ka'an ndo chi'in ra: “Na ja'un ña kuxini ndi ta taun yi nuu mesa, ta nda ora chinu kachi ndi tajan kunandiun kachiun ta ko'un ndia”, ni kati ndo chi'in ra. ⁹ Ma ña ni ja'a ndo chi'in ra kùu yi ña tüvi ni ku'va ndo ta'vindioo nuu ra cha'a' ma ña jà'a ra, vati ma tiñu täva ndo nuu ra. ¹⁰ Taku ndyo'o ora cha jàchinu ndo ma tiñu tachi Ndioo ña jà'a ndo, te'en ñyo yi ña ka'an ndo: “Na tüvi ñyo yi ña tiñu'un ndi, ti ma tiñu jà'a ndi kùu ma ña ñyo yi ña ja'a ndi”, kàti ndo —kàti Jesuu.

Jesuu jànda'a ra uchi ta'an ndra kù'vi jà'a kue'e ta'yu

¹¹ Ta ma tichi iti' nuu kuà'an Jesuu ma ñuu Jerusalén, yā'a ji'na ra ñu'u' Samaria chi'in ñu'u' Galilea. ¹² Ta chā'an ndio ra nuu kàndii iin kuariya ta ikan ndē'e ra uchi ta'an ndra ndo'o kue'e ta'yu ña ndē'e chika ndra ra. Yakan va nuu ka'iin ndra chika, te'en kànachaa ndra ra:

¹³ —Yo'o Tatá Jesuu, na ja'un ñamani nuu ndi ta kunda'viniun ndyu'u —kàti ndra.

¹⁴ Tajan ora ndē'e Jesuu nuu ka'iin ndra ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na ku'un ndo kujana'a ndo ndo nuu ma ndra sutu ti cha ndā'a ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra ta chi'in ña chikani ndra kuà'an ndra ta chā'a ndra kuenda ña cha ndā'a ndra. ¹⁵ Tajan iin ma raku'vi ña ñyo tañu ndra ora chā'a ra kuenda ña cha ndā'a ra, ta chīkokani ndiko ra kuà'an ra nuu ndaa Jesuu, ña nduva'a kuii ni'i kā-nachaa ra ña jàka'nu ra Ndioo. ¹⁶ Tajan ora chāa ndio ra nuu ndaa Jesuu ta chūnandi chiti ra nuu ra nda kati nani te'e nuu ra nuu ñu'u'. Ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in Jesuu:

—Na ta'vindioun cha'a' ña jànda'un yu'u —kàti ra chi'in Jesuu. Ta rakan yüvi ra judíu kùu ra ti ra ñu'u' Samariani kùu ra.

¹⁷ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ñivi ka'iin ikan:

—Cha chito va'i ti uchi ta'an ndra jànda'i. ¿Ndanu ñyo ma inga iin ta'an ndra? ¹⁸ ¿Naja tüvi vachi inga ma ndra judíu ta jaka'nu ndra Ndioo ña uvanuu ma ra ñu'u' Samaria kīchaa?, kùuni ndo —kàti Jesuu chi'in ma ñivi.

¹⁹ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Ndetá ta ku'un ve'un, ti cha'a' ña chinuniun kùu yi ña cha ndā'un —kàti Jesuu chi'in ma ra Samaria.

Tu'un jàna'a naja kua ni kichi nuu chà'nda Ndioo tiñu (Mt. 24:23-28, 36-41)

²⁰ Tajan te'en kīcha'a chikatu'un ma ndra fariseu nuu Jesuu:

—¿Nda ora ni kichaa nuu chà'nda Ndioo tiñu? —kàti ndra.

Ta te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Taku ma nuu chà'nda Ndioo tiñu na kùu nde'o yi ma ora ni kichaa yi. ²¹ Yakan va ma ora ikan na kùu ka'an ñivi ña i'ya kùu nuu ñyo Ndioo ra chà'nda tiñu a ikan, vati ndicha kuii ña cha ñyo yi tañu ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

²² —Ni chaa iin kivi ña ni kuuni ndo nde'e ndiko ndo yu'u ra Se'e ñivi tachi Ndioo ma ora ni kichi inga cha'a'. Va kumaniga keta yi. ²³ Vati ñyo ñivi ni ka'an: “I'ya ndaa ra”, a “Ndakan vachi ra”, ni kati na. Va koto tándikun ndo ku'un ndo chata na. ²⁴ Vati ma kivi ni kichi ndiko yu'u, ra Se'e ñivi tachi Ndioo jandondichin ma ora ni koyoi takua jà'a ma tacha ora koyo yi ña jandondichini yi iti' andivi a nda nikuuni. Takan ni ndotacha jà'a yu'u, ra Se'e ñivi tachi Ndioo ora ni kichi ndikoi inga cha'a'.

²⁵ Va ñyo yi ña nde'e ji'nai tundo'o, ta tüvi kùuni ma ñivi ñyo ma tiempu i'ya nde'e na yu'u. ²⁶ Vati ma tiempu ni kichi ndiko yu'u ra Se'e ñivi tachi Ndioo, indukuni ni ja'a ma ñivi takua jà'a na tiempu chíyo Noé. ²⁷ Va ma tiempu ikan, chàchi na ta chí'i na ta tànda'a na. Tajan nunuu ni chāa ndio ma kivi ña kī'vi ndio Noé ma tichi varku ra ta kùun ndio ma savi ta tandi'i ñivi töve kī'vi ma tichi varku chí'i ndi'i kuii na. ²⁸ Ta indukuni jà'a na tiempu chíyo Lot ndia, ti ma ñivi chàchi na, chí'i na, ta jàta na ndatiñu ta xiko na yi, ta tàchi na ta jàva'a na ve'e na, ²⁹ va ora kēe ndio ma Lot ma ñuu Sodoma, ta-

jan Ndioo nunuu ni jākoyo ndio ra ñu'ú chi'in azufre ma iti' andivi chata na, ta takan jā'a ra ña chā'ni ndi'i ra na. ³⁰ Takan ni kuu ma ora ni keta kivi ña ni kichi ndiko ra Se'e ñivi tāchi Ndioo.

³¹ Vati ma kivi ikan tu iyo nda ndyo'o ka'iin ndo siki ve'e ndo, na kī'vi ndo ni ña tāvani'i ndo ndatiñu ndo ña ka'iin tichi yi. Ta nda ndyo'o kàchika tichi ku'u ma ora ikan, tiá va'a ña na kù'un ndo ve'e ndo ndia. ³² Na kuku'uni ndo naja kua tā'an ñasi'i Lot ña chī'an. ³³ Ma ora ikan tu nanduku ndo naja kua kakú ndo, ni kuvi ndo, va tuva kuvi ndo cha'a' ma Racha'nu Ndioo, ni koo ndo chi'in ra endeeni.

³⁴ Yakan va yu'u kàti chi'in ndo ti ma chanikuaa ora ikan tu uvi ta'an ndra kàndoyo ndra kixi ndra tichi iin ve'eni, iin ra va ni kani'i ma Racha'nu Ndioo ña ku'un ra chi'in ra, ta inga ra töve. ³⁵ Ta tu uvi ta'an ñivi ña'a iin ndikoni vi, iin ña va ni kani'i ma Racha'nu Ndioo ku'àn ña chi'in ra, ta inga ña töve. ³⁶ Ta indukuni kuu yi tu uvi ta'an ndra'ii jàtiñu ndra ku'u, iin ra va ni kani'i ma Racha'nu Ndioo ku'un ra chi'in ra, ta inga ra töve —kàti Jesuu chi'in ndra.

³⁷ Tajan te'en chīkatu'un ndio ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu ra:

—Yo'o Racha'nu, ¿ta ndanu ni kuu yi takan? —kàti ndra.

Tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Taku nuu kàndii ma ña chī'í, ikan kuti'vi ma chii chàchi ndri —kàti Jesuu.

Jesuu, kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' iin ña'a kīndoo nda'vi ta cha'a' iin ra juez ra jàndondaa kuati

18 Takan kuu tajan te'en kīcha'a Jesuu jàna'a ra iin ku'va nuu na, cha'a' naja kua iyo yi ña ka'an na chi'in Ndioo ndisaa tiempu koto jàña na ña jà'a na yi:

² —Taji'na chīyo iin ra kuu vesi ña jàndondaa tiñu. Ta rakan ti tükuii jàka'nu ra Ndioo, ta tüvi tiñu'u ra ñivi ndia. ³ Ta juuni ma ñuu ikan iyo iin ña'a kīndoo nda'vi. Ta yakan ti iyo iin kuati chi'an, yakan va nani kivi chà'an ña chàti'an kuati nuu ma ra vesi, ta yakan te'en kà'an ña: “Yo'o racha'nu, na tindeun yu'u ta jàndondaun ma kuati jà'a inga ñivi chi'in”, kàtīan. ⁴ Ta cha kua'a' tiempu kuu yi ña chàti'an kuati nuu ra ta tükuii kùuni ra jachi'in ra ma ña kà'an ña. Va juuni maa ra te'en chàni-ni ra: “Vaji töve jàka'nui Ndioo ta töve tiñu'i ñivi, ⁵ va ta va ma ña'a kīndonda'vi i'ya endee töve jàña ña ña kichi ti'an kuati nui, yakan va va'a ga ña na jàndondai ma kuatian koto jasananian xinī chi'in ma tiñu jà'i, ta jakayunian yu'u.” Takan chàni-ni ra —kàti Jesuu.

⁶ Tajan te'en nāka'an ndio ma Racha'nu Jesuu chi'in na:

—Ndisaa ña'a kuu ma ña chàni-ni ma ra vesi kini ña jàndondaa kuati. ⁷ Yakan va tu ma ra kuu vesi ña jàndondaa tiñu jà'a ra yi vaji yüvi ra va'a kuu ra, kùuni yi ka'an yi ña nduva'a ga va'a ni ja'a ma Racha'nu Ndioo yi chi'in yo tuva chikan yo yi nuu ra nàni kivi ndia. Ta Ndioo, ¿a ni kuyanga ra ku'va ra ma ña chikan ndo nuu ra?, kùuni ndo. ⁸ Ta cha'a' yakan kuu yi ña yu'u kà'in chi'in ndo juuni numini ni ka'an Ndioo cha'a' ndo tuva

takan ja'a ndo. Va ma ora ni kichaa ndiko ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, nde'o tuva juuni nata'an ga ra ma ndian chinuni tu'un ra —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra iin ku'va cha'a' iin ra fariseu ta cha'a' iin ra nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu Roma

⁹ Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu iin ku'va nuu ma ñivi inga cha'a', vati iyo ndian kàti ña kuu na ndian va'a, va tüvi ndicha, ti tüvi kùuni na nde'e na ta'an na:

¹⁰ —Iyo uvi ta'an ndra'ii ña chā'an ndra chàka'an ndra chi'in Ndioo tichi veñu'u ka'nu. Va iin ra kuu ra fariseu ta inga ra kuu ra, ra nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu Roma. ¹¹ Tajan ma ra fariseu chūndaa ra ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in Ndioo cha'a' ra tichi ma veñu'u ka'nu: “Yo'o Racha'nu chà'i ta'vindioo nuyn, vati tüvi jà'i takua jà'a inga na ña su'u na ta kini na ta kī'vi na chi'in ña'a yüvi ñasi'i na. Ta juuni chà'i ta'vindioo nuyn, ti tüvi jà'i takua jà'a ma ra nàka'an xu'un' kuenda ñuu Roma ña ndaa ikan ndia. ¹² Vati yu'u jànditai yu'i uvi cha'a' iin jamana ta chà'i uchi porcientu ma xu'un' jàkanai nuyn ndia.” Takan kàti ma ra fariseu ña kà'an ra chi'in Ndioo.

¹³ Takan kuu ta ma ra nàka'an xu'un' kīndoo ra ndaa ra yatini ma ikan ta ni tüvi kani'i ra ma nuu ra ña nde'e ra iti' andivi, ta kani ra pechu ra ti ya'a nda'vi kùuni ra tajan te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in Ndioo: “Yo'o Racha'nu Ndioo na kunda'viniun nde'un yu'u, vati chī-toi ti iin ra jà'a kuantini kù'i”, kàti ra. ¹⁴ Takan kuu yakan va yu'u kàti chi'in ndo ti ma ra nàka'an xu'un' ora kēe ra ku'àn ra ve'e ra cha jānaa Ndioo kuati ra, va ma ra fariseu töve. Vati ma ndian jàka'nu juuni maa, ni jakukanuu Ndioo na, ta ma ndian kà'an nda'vi cha'a' nuu Ndioo, ni jaka'nu Ndioo na.

Jesuu jà'í ra ndiakwati

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵ Ta juuni ka'iin ñivi ikan ña chàndaka na ndiakwati se'e na, na jundii Jesuu nda'a' ra xini na, va ora ndē'e ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ña takan jā'a na, tajan te'en kīcha'a ndio ndra kà'an xaan ndra nuu ma ndian chàndaka ma ndiakwati nuu Jesuu:

—Na kùndaka ndo se'e ndo nuu ndaa Jesuu —kàti ndra.

¹⁶ Tajan kàna ndio Jesuu ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—iNa jà'a ndo takan! Ku'va ndyo'o ña na kichi ma ndiakwati nui, ta na kási ndo nuu na, ti ma ñivi iyo nuu chà'nda Ndioo tiñu, indukuni kàa na kua kàa ma ndiakwati. ¹⁷ Yakan va ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo ti tu töve chìnuni ndo tu'un Ndioo takua chìnuni ndiakwati ka'iin i'ya, na kuu ki'vi ndo koo ndo chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu —kàti Jesuu chi'in ndra.

Iin ra kuika nàtu'un ra chi'in Jesuu

(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

¹⁸ Takan kuu ta iin ra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu te'en chīkatu'un ra nuu Jesuu:

—Yo'o Matru va'a, ¿nayi iyo yi ña ja'i ta kùu ni'ì nuu koo nditoi endeeni chi'in Ndioo? —kàti ra.

¹⁹ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—¿Ta naja kà'un ña kùì Matru va'a? Ta uvanuuni ra va'a kùu ra ña iyo ra, ta rakan kùu ra Ndioo. ²⁰ ¿A cha chitoun naja kua kà'an ma tu'un Ndioo? Ma tu'un Ndioo te'en kà'an yi —kàti Jesuu chi'in ra. —Na k'viun chi'in ña'a yūvi ñasi'un, na kà'niun, na sū'un na kà'un tu'un vata chata inga ñivi, ta na tiñu'un tatáun chi'in ma'un —kàti ra.

²¹ Tajan rakan te'en nāka'an ndio ra chi'in Jesuu:

—Ndisaa yakan cha jā'i yi nda ora kūi ravali —kàti ra.

²² Ta ora chíni Jesuu ma ña kà'an ra, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—Uvanuunia nakuyi kumani ña jà'un: na xiko ndi'un ma ña iyo nuun ta jachaun ma xu'un' nuu ndian nda'vi. Takan iyo yi ña ja'un ta kuu ni'un ña kuikaun iti' andivi. Ta ora cha jā'un yi, tajan na kichiun ta ku'un chatai —kàti Jesuu chi'in ra.

²³ Takan kùu ta ora chíni ndio ra ma ña kà'an Jesuu, tajan nduva'a kuii nda'vi kùuni ra, ti ya'a kuika ra. ²⁴ Ta ora ndē'e Jesuu ña nda'vi kùuni ra, tajan te'en nāka'an ra chi'in ñivi ka'iin ikan:

—Ya'aga ndetiñu kuenda ndian kuika ña k'vi na nuu chà'nda Ndioo tiñu. ²⁵ ¿A nde'un iin cha'a' ña k'vi iin camellu xe'e iin kutiku? Ta takua iin ra kuika na kùu k'vi ra nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti Jesuu.

²⁶ Ta ma ndian chíni ña kà'an Jesuu te'en k'icha'a na chikatu'un na nuu ra:

—Aan, ¿ta nda ndian kùu ma ndian ni kakú tuva takan?, kùuniun —kàti na.

²⁷ Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in na:

—Ma ña ndetiñu kuenda ma ñivi, kuenda ma Ndioo töve ndetiñu kùu yi —kàti Jesuu.

²⁸ Takan kùu tajan te'en nāka'an Petu' chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu taku ndyu'u ndākoo ndi ndisaa ña iyo nuu ndi, ta tándikun ndi chataun —kàti Petu' chi'in Jesuu.

²⁹ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu:

—Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo, ti nda ndian nikuuni ña ndākoo na ve'e na ñasi'i na yani na tatá na ta se'e na cha'a' ña kuàkatitu'un na naja kua koo ñivi chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu, ³⁰ ni ni'i na tiá kua'a' ya'vi na ñuñivi i'ya ta juuni ni ni'i na ya'vi na tiá iti' nuu ndia, ti ni ni'i na nuu koo ndito na endeeni chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu —kàti Jesuu.

Cha'a' uni kàtitu'un tuku Jesuu ña ni kuvi ra

(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

³¹ Takan kùu tajan kàna ndio Jesuu ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Vitin ni ko'o ñuu Jerusalén, vati ikan ni chinu ma ña kà'an ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ndisaa ña tãa ndra cha'a' ña ni ta'an ma ra Se'e ñivi tãchi Ndioo.

³² Vati ma ñivi judú ni ku'va na ra nda'a' ñivi vachi inga ñuu. Ta ndiakan ni kuàtu'un na ra, ta ni ka'an ti'ini na chata ra, ta ni tivisii na ra, ³³ tajan kani na ra ta ka'ni na

ra, va tichi uni kivi ni natakú ndiko ra tañu ñivi ndií —kàti Jesuu.

³⁴ Va ma ndra jàkua'a chi'in ra tükuii nī kutunini ndra ma ña kà'an ra, ta ni tūvi chito ndra nda kuenda kùu ma ña kà'an ra chi'in ndra, vati na chã'a Ndioo ña kutunini ndra ma ña kà'an ra.

Jànda'a Jesuu iin ra kuaá iyo iti' ñuu Jericó

(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

³⁵ Ora cha kuàkuyatin Jesuu ma ñuu Jericó, ta ikan ndē'e ra ña nàndi iin ra kuaá yu'u iti' nuu kuà'an ra ña chikan ra tunda'vi. ³⁶ Yakan va ora chíni ra ña ya'a kua'a' ñivi, tajan chikatu'un ndio ra nuu ma ñivi ña nayi kùu ma ikan. ³⁷ Tajan kàtitu'un na nuu ra ña Jesuu ra ñuu Nazaret kùu ra ña yà'a ra ma ikan. ³⁸ Tajan te'en k'icha'a ra kànachaa ra:

—Yo'o Jesuu tata racha'nu David, na kunda'viniun yu'u —kàti ra.

³⁹ Ta ma ndian kuà'an iti' nuu kà'an xaan na chi'in ra ña na taxiin koo yu'u ra, va vi'a kànachaa ra te'en kà'an ndiko ra:

—Yo'o Jesuu tata racha'nu David, na kunda'viniun yu'u —kàti ra.

⁴⁰ Tajan chūndaa ndio Jesuu ta tãchi ra na ña na kuki'in na ra. Tajan ora chãa na chi'in ra yatin ma nuu ndaa ra, tajan te'en k'icha'a Jesuu chikatu'un ra nuu ra:

⁴¹ —¿Nayi kùuniun ña ja'i chi'un? —kàti Jesuu.

Tajan te'en nāka'an ma ra kuaá chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, kùuni ña na janda'un tinui ikan na kuu nde'i —kàti ra.

⁴² Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—Na ndondichin nde'un ti cha'a' ña chìnuniun kùu yi, ña cha ndã'a ma tinuun —kàti Jesuu chi'in ra.

⁴³ Tajan ña juuni ma ora ikani kùu nande'e ra, tajan k'icha'a ndio ra jàka'nu ra Ndioo, ta tándikun ra kuà'an ra chata Jesuu. Ta ndisaa ma ñivi ndē'e ña kùu chi'in ra juuni k'icha'a na jàka'nu na Ndioo ndia.

Jesuu kà'an ra chi'in ra nàni Zaqueo

19 Tajan k'vi ndio Jesuu ma tichi ñuu Jericó. Ta chàkunuu ra ikan. ² Ta ma ñuu ikan ti iyo iin ra kuika nàni Zaqueo. Ta rakan ti ra kùxini nuu ndra nàka'an xu'un' kuenda ñuu ka'nu Roma kùu ra. ³ Ta rakan ti kùuni ra nakoto ra Jesuu, va na kùu nde'e ra ra, ti ya'a kua'a' ñivi ta ya'a ndiki ra ndia. ⁴ Yakan va yã'a nduu ra kuà'an ra iti' nuu, ta ikan ndãa ra nuu iin yutun nàni sicómoro ña ndaa yatini nuu ni ya'a Jesuu, ikan ti na kuu nde'e ra ra. ⁵ Ta ora yã'a ndio Jesuu ma ikan, tajan ndē'e ndaa ra nuu yutun nuu nàndi ra, tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ra:

—Yo'o Zaqueo, na nuun, vati kivi i'ya ni ndoi nuu iyo ve'un —kàti Jesuu chi'in ra.

⁶ Tajan numini nūu ndio ra ma nuu yutun, ta chūnumi ra ra ti ya'a chisii ra ña kà'an Jesuu takan. Tajan chãka ndio ra ra kuà'an ra ve'e ra. ⁷ Ta ora ndē'e ma ñivi ña kuà'an Jesuu chi'in ra, tajan tükuii va'a kùuni na, ta k'icha'a na kà'an ndaa na chata Jesuu ña naja kuàkin-doo ra ve'e iin ra jà'a kuati, kàti na. ⁸ Tajan ndēta ndio

ma Zaqueo ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in ma Racha'nu:

—Yo'o Racha'nu, java ma ndatiñu ña iyo nui, ni ku'vai yi nuu ma ndian nda'vi, ta tu iyo nda ndian jānda'viña'i, nda kumi cha'a' ni jachikoni'i ndikoi yi nuu na inga cha'a' —kàti ra.

⁹Tajan te'en nāka'an Jesuu:

—Vitin va cha kīchaa ña ni kakú ñivi iyo ve'e i'ya ti juuni ñivi Abraham ra chíyo taji'na kùu ra'ya ndia. ¹⁰Vati ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, vāchi nanduku ra ñivi iyo ñuñivi i'ya, ta vāchi jakakú ra ndian cha iyo tiempu ña kuànaa ndia.

Jesuu kà'an ra iin ku'va cha'a' ña naja kua jàtiñu yo chi'in uchi ta'an xu'un' kaa

(Mt. 25:14-30)

¹¹Ta ndava tāsò'o ma ñivi ña kà'an Jesuu, yakan va kīcha'a tuku ra nātu'un ra iin ku'va nuu na, vati cha chīto ra ña chani chaa ra ma ñuu Jerusalén. Ta cha'a' yakan kùu yi ña chānini na ña chani kuyatin kichaa nuu chà'nda Ndioo tiñu nuu na. ¹²Yakan va te'en kīcha'a nāka'an Jesuu yi nuu na:

—Taji'na, chíyo iin ra ya'a iñu'u. Ta rakan ti kēe ra kuà'an ra inga ñuu nuu chika, vati ikan ni ku'va na tiñu nuu ra ña ni kuu ra Rey ta ka'nda ra tiñu, tajan kichaa ndiko ra. ¹³Ta antea ña ni kee ra ku'un ra, tajan kāna ra uchi ta'an ma ndra musu ra, ta ta'ii'in ndra chā'a ra iin ma xu'un' oro ña ya'a ya'vi ndaa. Tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra: “Na jatiñu va'a ndo chi'in ma xu'un' ña chā'i nuu ndo, ta nda ora ni kichaa ndikoi, tajan ku'va ndiko ndo yi chi'in ña jākanaa yi nui”, kàti ra chi'in ndra. ¹⁴Va tava ma ñivi ñuu ra, ti ya'a tixin na nde'e na ra, yakan va tachi na iin ndra kùu tatun ña kuàkatitu'un ndra nuu ma rey, ta te'en kà'an na nuu ma tatun: “Na tūvi kùuni ndi ña kùu ra Rey ndi, ta ka'nda ra tiñu nuu ndi.” Takān kàti na chi'in ma tatun.

¹⁵Va nī kuu yi takua chānini na ja'a na, vati nī'i ra tiñu ña kùu ra Rey nuu na, tajan ora cha kùu ra rey ta chíkoni'i ndiko ra ñuu ra. Ta ora chāa ndio ra ma ñuu ra, tajan tachi ndio ra tiñu chata ma ndra musu ña chā'a ra xu'un' nuu ña na kichi ndra vati kùuni ra koto ra naja jākanaa ii'in ndra chi'in ma xu'un' chā'a ra nuu ndra. ¹⁶Tajan chāa ma ra nunuu, ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ma rey ikan: “Yo'o racha'nu, ma xu'un' ña chā'a nuyn nui ña jatiñu chi'in yi ta jākanaa yi nda uchi cha'a' tiá”, kàti ra. ¹⁷Tajan te'en nāka'an ndio ma ra kùu Rey chi'in ra: “Cha chitoi ti ya'a ga va'a ra musu kùn, ta cha'a' yakan kùu yi ña iyo tundeenī chi'un. Yakan va vitin ni ku'vai tiñu ka'nu ga nuyn ña na ka'ndaun tiñu nuu uchi ta'an ñuu”, kàti ma ra kùu Rey chi'in ra. ¹⁸Tajan inga tuku ra chāa nuu ra. Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ra: “Yo'o racha'nu, ma xu'un' ña chā'a nuyn nui ña jatiñu chi'in yi ta jākanaa yi nda u'un cha'a' tiá”, kàti ra. ¹⁹Tajan te'en nāka'an ndio ma ra kùu Rey chi'in ra: “Nuu yo'o ni ku'vai tiñu ña na ka'ndaun tiñu nuu u'un ta'an ñuu”, kàti ra chi'in ra.

²⁰Ta inga tuku ra chāa nuu ra, ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ra: “Yo'o racha'nu, ma xu'un' ña chā'a nuyn

nui, ndākiva'i yi tichi iin pañitu, i'ya iyo ma xu'un'. ²¹Nī kuunī jatiñu chi'in yi vati ndasiī nde'i ñuyn, ti cha chitoi ña ya'a xaun, vati nāmaun ndatiñu ña tachi inga ñivi ta jati'viun ña tūvi nī tachiun”, kàti ra. ²²Tajan te'en nāka'an ndio ma ra kùu Rey chi'in ra: “Yo'o ra musu ña tūvi va'a chānini. Cha'a' ma tu'un kā'un chiña, ni tiso kuatī ñuyn. Vati juuni maun kà'un ña yu'u kùu iin ra tūvi va'a jà'a, ta ña nāmai xu'un' nuu ma ñivi ta tūvi jatiñu, ta cha'a' ña kà'un ña nakuisoi ndatiñu nuu tūvi jatiñu. ²³Yakan va tu chītoun ña takan kùu yi, zta naja tūvi nī chati'un yi tichi vanku niku, ta ora kichaa ndikoi nuu iyo ve'i, ikan na jachikoni'i ndikoun yi nui chi'in ma xu'un' siki yi niku? Va tūvi nī ja'un takan”, kàti ra. ²⁴Tajan te'en nāka'an tuku ma ra kùu Rey chi'in ndian ka'iin ikan: “Na namaa ndo ma xu'un' ikan nuu ra, ta ku'va ndo yi nuu ma ra jākanaa uchi cha'a' tiá”, kàti ra. ²⁵Tajan te'en nāka'an ma ñivi ikan chi'in ra: “Yo'o racha'nu, na tūvi va'a ma ña kā'un, vati rakan cha jākanaa ra kua'a' xu'un' chi'in ma xu'un' chā'un nuu ra”, kàti na. ²⁶Tajan te'en nāka'an ma ra kùu Rey: “I'ya kà'in chi'in ndo ti ma ñivi jatiñu va'a tiaga kua'a' ma ndatiñu na ni koo, va ma ñivi töve jatiñu va'a, ni kindaa Ndioo ma tiñu jà'a na vaji töve kua'a' yi. ²⁷Ta ma ndian töve kùuni ña kui Rey niku, kuàki'in ndo na ta kundaka ndo na kichi na i'ya, ta ka'ni ndo na nui.” Takān kàti ra.

Jesuu k'vi ra ñuu Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

²⁸Ta ora chinu kā'an Jesuu tu'un ikan, tajan kēe ndiko ra kuà'an ra ma iti' ñuu Jerusalén. ²⁹Tajan ora cha kùyatīn ra nuu kàndii ma ñuu Betfagé chi'in ñuu Betania nuu iyo yuku Olivu, tajan tachi ndio ra uvi ta'an ma ndra jākua'a chi'in ra ñuu ikan, va ji'na te'en kā'an ra chi'in ndra:

³⁰—Na ku'un ndo kuariya ña kàndii ikan ta ora chaa ndo ma ikan, ikan nata'an ndo iin burru ndikun ña nī'iin na takà'an koso. Na ndachi ndo ri ta kundaka ndo ri kichi ndo nui nde've. ³¹Ta tu iyo ndian chikatu'un nuu ndo ña naja ndàchi ndo ri, ta kati ndo ti ma racha'nu chito'o ndo chiniñu'u ri kàti ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

³²Tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra ta nāta'an ndra ndisaa yi takua kàtitu'un Jesuu nuu ndra. ³³Tajan kīcha'a ndra ndàchi ndra ma burru, ta ora ndē'e ma ra chito'o ri ndra, ta te'en kīcha'a chikatu'un ra nuu ndra: —zTa naja ndàchi ndo ma burru jànai? —kàti ra.

³⁴Tajan te'en nāka'an ndio ndra chi'in ra: —Ndàchi ndi ri ti ma racha'nu chiniñu'u ri —kàti ndra chi'in ra.

³⁵Tajan jündii ndio ndra ja'ma ndra chata ri ta kēñu'u ndra ri chāa ndra nuu ndaa Jesuu. Ta ikan jāndaa ndra ra chata ri. ³⁶Tajan kuàkua'an Jesuu, ta kua ikan chàkin ma ñivi ikan ja'ma na ma iti' kuà'an ra. ³⁷Tajan ora cha kùyatīn ra iti' nuu inuu ma yuku Olivu, tajan ndisaa ma ndian chìnuni ña kuà'an chata ra, te'en kīcha'a na kànachaa na ña chīsii na. Ta jàka'nu na Ndioo cha'a' ndisaa ndatu ña ndè'e na jà'a ra:

³⁸ —Ji'ya'a ga í kùu ma ra kùu Rey ña kīchaa chi'in ndatu ma Racha'nu Ndioo! ¡Ta na koo vii ma Racha'nu iyo iti' andivi! ¡Ta na jaka'nu yo ra cha'a' ma ña jã'a ra! —kàti na.

³⁹ Ta iin ma ndra fariseu, ña ku'àn tañu ma ñivi ikan, te'en kīcha'a ndra kà'an ndra nuu Jesuu:

—Matru, jna ka'un nuu ma ndian kàkichi chataun, na taxiin kuu yu'u na! —kàti ndra.

⁴⁰ Tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Yu'u kàtitu'in nuu ndo ti tu jakutaxin ma ñivi vachi chatai, nda ma yuu kàndoyo chi'ña ni jaka'nu yi yu'u ndia —kàti ra.

⁴¹ Ta ora cha kũyatin ndio Jesuu ma ñuu Jerusalén, ta te'en kīcha'a ra chàku ra cha'a' ma ñivi ñuu ikan, ora ndē'e ra yi:

⁴² —Ndyo'o ñivi iyo ñuu Jerusalén tu kutunini ndo ña na nani'i ndo naja kua koo vii ndo chi'in Ndioo cha'a' ña iyo ra i'ya chi'in ndo jitu ma kivi vitin, va na kuu ga yi ni vitin, ta ni iti' nuu, ti cha tīndixe'e Ndioo yi nuu ndo. ⁴³ Vati ni keta iin kivi ña ni koo kuati chi'in ndo ti ma ndian xaani nde'e ndo ni ja'a na iin muru naja kua kandii ñuu ndo, ta ni kuikonuu ndio na ndo ta kani-ta'an na chi'in ndo. ⁴⁴ Yakan va ni ka'ni ndi'i na ndo, ta takan ni janaa na ma ñuu ndo ña nīiin ga yuu iyo cha'a' ve'e ndo tũva ni kindoo yi, vati tōve kī'in ndo kuenda ma Racha'nu Ndioo ora cha kīchaa ra ña kùuni ra jakakú ra ndo —kàti Jesuu chi'in ma ñivi ñuu Jerusalén.

Jesuu tàva ra ndian xiko tichi kora veñu'u ka'nu ndian judíu ñuu Jerusalén

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

⁴⁵ Ta ora yã'a ña kã'an Jesuu takan, tajan kī'vi ndio ra ma tichi kora veñu'u ka'nu ndian judíu, ta kīcha'a ndio ra jàkunu ra ma ndian xiko chi'in ndian jàta ña ka'iin ma ikan chi'in tu'un i'ya:

⁴⁶ —Nuu ma tutu Ndioo kà'an yi ti ve'e i'ya kuu ve'e Ndioo, nuu kà'an na chi'in ra kàti yi. Va ndyo'o, jãndaku ndo yi iin ve'e ndrasu'u —kàti Jesuu chi'in na.

⁴⁷ Ta tandi'i kivi jàna'a Jesuu nuu ma ñivi ma tichi veñu'u ka'nu ikan, ta ma ndra sutu cha'nu chi'in ndra jàkua'a tutu Ndioo, ta chi'in tandi'i ndracha'nu ña iyo ma ñuu ikan nànduku ndra naja kua ja'a ndra ta kuu ni'i ndra kua ka'ni ndra Jesuu. ⁴⁸ Va nī kuu ni'i ndra naja kua ja'a ndra ti ndisaa ma ñivi taso'o na ña kà'an Jesuu, ta chisii na ña jàna'a ra nuu na.

Jesuu tũvi nī ka'an ra ndanu nī'i ra ndatu ra

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

20 Iin kivi ndaa Jesuu tichi kora veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén ña jàna'a ra nuu ma ñivi naja kua kuu yi ña jàkakú Ndioo ñivi. Ta ora ikan chãa ma ndra sutu cha'nu chi'in ndra matru jàkua'a tutu Ndioo, ta chi'in inga ndra cha'nu ma ñuu. ² Ta te'en kīcha'a chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Yo tãchi ñun ña jà'un te'en? Ta, ¿yo chã'a ndatu nuun? —kàti ndra.

³ Ta te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Ji'na kùuni ña katitu'un ndo nui iin ña ni ndakatu'in nuu ndo ndia: ⁴ ¿Yo tãchi Xuva ña jàkunduta ra, a Ndioo, a ñivi? —kàti Jesuu.

⁵ Tajan te'en kīcha'a ndio ndra nàtu'un xe'e ta'an ndra:

—Tu katio ña Ndioo tãchi ra, ta kati ra ña, ¿ta naja nī chinunio ma ña kà'an ra tuva takan? ⁶ Ta tu katio ña ñivi tãchi ra ni ka'ni ma ñivi yo chi'in yuu najaka, vati ndisaa na cha chàndatu na ña Xuva kà'an ra chi'in tu'un yu'u Ndioo —kàti ndra ña nàtu'un ta'an ndra.

⁷ Tajan nãka'an ndio ndra chi'in Jesuu ña na tōve chitō ndra yo tãchi ra ña jàkunduta ra ñivi. ⁸ Tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Ta ni yu'u na kãti nuu ndo yo chã'a ndatu nui ña jã'i te'en —kàti ra chi'in ndra.

Kà'an Jesuu iin ku'va cha'a' ndra tũvi va'a jãtiñu

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹ Tajan te'en kīcha'a Jesuu kà'an ra iin ku'va nuu ma ñivi:

—Taji'na chīyo iin ra tãchi kua'a' yoku'u uva. Ta rakan ti jakilaa ra yi nuu ndra jãtiñu chi'in ra. Ta kēe ndio ra ku'àn ra iin nuu chika kua'a' tiempu. ¹⁰ Tajan ora cha kēta ma tiempu ña chiti ma uva, tajan tãchi ndio ra iin ra kuu musu ra ña na ku'un ra kuki'in ra java ma ña xuña'a ra nuu ndra. Va nī ni'i ra yi ti java kãni ndra ra, ta tãchi ndiko ndra ra nuu ma ra kuu chito'o ra. ¹¹ Ta ikan jan tãchi ndiko ra inga ma ra kuu musu ra nuu ndra, va juuni tũvi nani nīiin ra, ti java kãni ndra ra, ta tãchi ndiko ndra ra nuu ma ra kuu chito'o ra. ¹² Ta tãchi ndiko tuku ra inga ra nuu ndra, ta rakan va jãtakue'e ndra ta jãkunu ndra ra.

¹³ Tajan te'en nãka'an ndio ma ra chito'o ma ñu'u' chi'in juuni maa ra: "Aan cha chito yo ma ña ni ja'a yo. Ni tachi yo ma ra kuu se'o, vati rakan kuu ma ra ni tiñu'u ndra najaka, ti ra se'e maa yo kuu ra." Takan chãnini ra. ¹⁴ Tajan tãchi ndio ra se'e ra ku'àn ra. Ta ora ndē'e ma ndra jãtiñu ña vachi ra, ta te'en kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra: "Ra vachi ikan kuu ma ra ni kindoo chi'in ndisaa ma ñu'u' i'ya, yakan va na ka'nio ra ta kindoo yo chi'in ndisaa ña'a ra", kàti ndra. ¹⁵ Tajan tīin ndio ndra ra, ta tãvani'i ndra ra iti' yu'u ma yoku'u uva. Ta ikan chã'ni ndra ra.

Ta ikan te'en chikatu'un tuku Jesuu nuu ndra:

—¿Ta nayi ni ja'a ma ra kuu chito'o ma yoku'u uva chi'in ma ndra jãkuenda vu?, kùuni ndo. ¹⁶ ¿A ni ku'un ra ta ka'ni ra ma ndra jãtiñu chi'in ra, ta jakilaa ra yi nuu inga ndra?, kùuni ndo —kàti Jesuu.

Tajan ora chīni na ña kã'an ra takan tajan te'en nãka'an na:

—¡Ndioo na kũ'va ra ña na kuu yi takan! —kàti na.

¹⁷ Tajan nãnde'e ndio Jesuu nuu na ta te'en nãka'an ra:

—Ndicha ña ni kuu yi takan ti nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Ma yuu ña jãchiyo ma ndra labañi ña kũva'a ve'e, yakan kuu ma yuu ka'nuga kuenda Ndioo kua ndisaa yi.

¹⁸ Yakan va tu koyo ma ñivi chata ma yuu ikan, ni kuche'e na takua ta'an chi'in iin ko'o ora kè'ne yi. Ta juuni tu koyo ma yuu ikan chata ma ñivi, ni kuche'e ndi'ina, ta ni ndakuu na yuyaka.

Chikatu'un ñivi nuu Jesuu cha'a' ma xu'un' nàka'an ma ñuu ka'nu Roma nuu na
(Mt. 21:45-46; 22:15-22; Mr. 12:12-17)

¹⁹ Tajan juuni ma ora ikani kũuni ma ndra jàkua'a tutu Ndioo chi'in ndra sutu cha'nu tiin ndra Jesuu, vati cha chā'a ndra kuenda ña kā'an ra ma ku'va ikan chata ndra. Va nī kuuni ndra ja'a ndra yi ti ndasii ndra nde'e ndra ma ñivi chàkuu chi'in ra. ²⁰ Tajan tachi ndio ma ndra sutu cha'nu iin ndra na kuja'a ndra kuenda nuu chàkuu Jesuu ta na taso'o ndra ma ña kà'an ra. Tajan ora chāa ndra nuu ndaa Jesuu, ta jā'ani ndra ña ndra ndicha kũu ndra. Ta kīcha'a ndra kà'an ndra chi'in Jesuu ña na ka'an ra iin tu'un ña tũvi va'a, ikan na kuu ni'ndra kua tisokuati ndra ra nuu ma ndra kumitiñu.

²¹ Tajan te'en chikatu'un ndio ndra nuu ra:

—Yo'o Matru, cha chito ndi ti ma ña kà'un chi'in ma ña jàna'un ña ndaa kũu yi, ta indukuni ki'un kuenda ndisaa ma ñivi, vati ndicha ña jàna'un iti' va'a Ndioo nuu na. ²² Yakan va, za va'a ña tia'vi ndi xu'un' nuu ma ra kuvienu ñuu ka'nu Roma, a vā'a? —kàti ndra.

²³ Va ma Jesuu cha chā'a ra kuenda ña kũuni ndra janda'viña'a ndra ra chi'in ma tu'un kà'an ndra, yakan va te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—¿Ta naja ki'in ndo ku'va yu'u? ²⁴ Na jaya'a ndo iin xu'un' nui nde'o yo na'na, ta yo sivi kũu ma ña iyo nuu yi —kàti ra.

Tajan te'en nàka'an ndra:

—Na'na ta sivi ma ra kuvienu ra iyo ñuu ka'nu Roma kũu yi —kàti ndra.

²⁵ Tajan te'en nàka'an Jesuu:

—Na ku'va ndo ña kũu ña'a ma ra kũu kuvienu iyo ñuu ka'nu Roma nuu ra, ta na ku'va ndo ma ña kũu ña'a Ndioo nuu Ndioo —kàti Jesuu chi'in ndra.

²⁶ Ta nī ni'ndra naja kua ja'a ndra ta tiin ndra Jesuu, vati tũvi nī ka'an ra ni'iin tu'un vata. Yakan va taxiin kīndoo ndra ña ndava yũ'vi ndra jā'a ma ña kā'an Jesuu.

Chikatu'un ndra Saduceu naja kua nàtaku ndiko ñivi ndiif

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

²⁷ Ta iin ndra Saduceu chānde'e ndra nuu ndaa Jesuu, vati töve chinuni ndra ña nàtaku ndiko ma ndian ndiif. Ta te'en kīcha'a chikatu'un ndra nuu Jesuu:

²⁸ —Yo'o Matru, racha'nu Moisés taa ra iin tutu taji'na ña kà'an yi ña tu iin ra'lii chī'ra ta ta tũvi nī chiyo ni'iin se'e ra chi'in ñasi'i ra, tajan iyo yi ña ndaki'in ma ra yani ma ra chī'ra ma ña kindonda'vi ta tanda'a ra chi'an. Ta takan ni koo se'e ma ra chī'ra jà'a ma ra yani ra, kàti yi.

²⁹ Ta chiyo ucha ta'an ndra ña kũu ndra yani ndra. Ta ma ra nunuu ji'na ra tãnda'a chi'an, ta tũvi nī chiyo se'e ra chi'an. Ta chī'ra. ³⁰ Ta ikan jan tãnda'a inga ma ra uvi ña kũu yani ra chi'an. Ta indukuni chī'ra ta ta nī chiyo ni'iin se'e ra chi'an ndia. ³¹ Tajan tãnda'a ma ra uni

chi'an, ta indukuni tũvi nī chiyo se'e ra chi'an, ta chī'ra ra ndia. Ta juuni kua ikan tũvi nī chiyo ni'iin se'e ma ndi ucha ta'an ndra chi'an ta chī'ra ndra ndia. ³² Tajan kēta ndio iin kivi ña nda maa ña chī'ra ndia. ³³ Tajan ora ni ke-ta ma kivi ña nàtaku ndiko ma ñivi chī'ra, znda ndra ni kuu iian ndakan, tuva ndi ucha ndra tãnda'a chi'an?, kũuniun —kàti ndra chi'in Jesuu.

³⁴ Tajan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—Taku ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya ma ndra'lii chi'in ma ñivi ña'a tãnda'a na, ³⁵ va ma ñivi kachin Ndioo ña koo chi'in ra andivi ni janatoku ndiko ra na tañu ñivi ndiif. Yakan va ma ndian ni chaa ikan a ña'a' a ra'ii, töva ni tanda'a vi ta töva ni ku'va na ndian kuu se'e na ña koo ii na ndia, ³⁶ vati ikan tũva ni kuvi na ti ni kuu vii na takua kũu ma tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo. Ta juuni ni kuu na se'e ra ti cha nàtaku ndiko na kuenda ra ndia.

³⁷ Vati maa ma Moisés jàna'a ra nuu yo ña nàtaku ndiko ma ñivi ndiif. Ora chā'an ra chānde'e ra nuu kàyu ma iñu ndu'va yati ikan kà'an ra nuu ma Racha'nu Ndioo te'en: "Yo'o Racha'nu Ndioo, ra kũu ra jakuenda Abraham, ta Isaac chi'in Jacob." ³⁸ Vati ma Racha'nu Ndioo kũu ra jàkuenda ma ndian nditoni, ta yũvi kuenda ndian ndiif, vati kuenda Ndioo ndisaa ma ñivi kũu ndito na —kàti Jesuu chi'in ndra.

³⁹ Tajan iin ndra matru jàkua'a tutu Ndioo ña ka'iin ma ikan, te'en nàka'an ndra chi'in Jesuu:

—Ya'a ga va'a kà'un yo'o matru —kàti ndra.

⁴⁰ Yakan va ni'iin ga ndra tũva nī kuuni ndra ndakatu'un ndra ni'iin nakuyi nuu Jesuu ora kà'an ra takan.

Kàtitu'un Jesuu ña tata Rey David kũu ra

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

⁴¹ Tajan te'en chikatu'un ndio Jesuu nuu ndra:

—¿Ta naja kà'an ma ñivi ña tata racha'nu David kũu ma Cristu? ⁴² Vati taku nuu ma tutu Salmu juuni maa ma racha'nu David te'en kà'an ra:

Ma Racha'nu Ndioo te'en nàka'an ra chi'in ma ra kũu chito'i Cristu:

"iNa'a ta kunandiun chiyo kua'i ti i'ya ni ku'vai ma ndatui nuun,

⁴³ nda kati kanindoyoi ma ndian xaani nde'e ñun iti' cha'un!";

kàti Racha'nu Ndioo. ⁴⁴ Yakan va kũuni yi ka'an yi, ti vaji tata David kũu Cristu, va juuni chito'o David kũu ra ndia —kàti Jesuu chi'in ma ñivi ikan.

Jesuu tisokuati ra ndra matru jàkua'a tutu Ndioo

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

⁴⁵ Tajan te'en nàka'an Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra nuu nde'e ndisaa ñivi:

⁴⁶ —iNa ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo! Ti chā'ani ndra kakunuu ndra chi'in ja'ma kani ma nuya'vi, ikan na tiñu'u ma ñivi ndra. Ta juuni nànduku ndra ma tayu ka'nuga kunandi ndra ma tichi veñu'u ñivi judíu a nuu iyo viko ndia. ⁴⁷ Ta juuni ndrakan kũu ndra ña sũ'u ndra ndatiñu ma ñivi kindonda'vi, ta jā'ani ndra ña jakani ndra ma ña nàku-

atu ndra nuu ka'iin kua'a' ñivi, ikan na kuuni na ña yüvi ndrasu'u kùu ndra. Ndisaa ndrakan ni nde'e ndra kua'a' ga tundo'o. —Takan kàti Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra.

Nuu sòkó ñanda'vi xu'un' kuenda Ndioo
(Mr. 12:41-44)

21 Tajan nàndi Jesuu ndè'e ra naja kua ti'i ma ndian kuika xu'un' tichi chatun nuu sòkó na yi kuenda Ndioo. ² Ta nunuuni ndè'e ra ña chàa iin ña kīndoo nda'vi, ta tī'an uvi ta'an xu'un' kuati tichi yi. ³ Yakan va ora ndè'e Jesuu ña tī'an uvi ta'an xu'un' kuati tichi yi, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ti ma ña nda'vi ikan kua'a' ga xu'un' sòkóan kua tandi'i na. ⁴ Va ma ndian kuika ti vaji ndicha va'a ña kua'a' xu'un' tī'i na, va ña chàkosonia kùu yi. Yakan va kua'a' ga sòkóan ti chā'a ña tandi'i ma xu'un' kùmian —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kekoyo veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén
(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

⁵ Tajan iin ndra jàkua'a chi'in Jesuu kà'an ndra ña ya'a vii kàa ma veñu'u jà'a ma yuu ka'nu ña ndaa cha'a yi ta chi'in ma ña kùkutu yi chi'in ña sòkó na ndia, kàti ndra. Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ndra ora chīni ra ña kà'an ndra:

⁶ —Ndicha ña takan kàa yi vitin va ni keta iin kivi ña ndisaa ma ña ndè'e ndo ña ìyo vitin, nī'iin ga yuu tūva ni kindoo chata ta'an yi, ti ni kekoyo ndi'i yi —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu kàtitu'un ra naja kua ni naa ñuñivi
(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

⁷ Tajan te'en kīcha'a tuku ma ndra jàkua'a chi'in ra chikatu'un ndra nuu ra:

—Yo'o Matru, ¿ta nda ora ni kicha'a yi? ¿Ta nda seña kùu ma ña ni nde'o ora chani kicha'a yi? —kàti ndra.

⁸ Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Na ja'a ndo kuenda nuu ndo koto janda'viña'a ma ñivi ndo. Vati ni kichi kua'a' ñivi ña ni kuàtiñu na ma sivi chi'in tu'un i'ya: "Yu'u kùu Cristu, ta vāchi katitu'in nuu ndo ña chani kuta'an ora ña ni naa ñuñivi", ni kati na. Va koto kù'un ndo chata na ti ndian vata kùu na.

⁹ Ta na yū'vi ndo ora ña ni ka'an ñivi ña ìyo kuati ndanikuni ma nuu ñu'u' ñuñivi, vati ji'na kuii yakan kùu ma ña ni kuu. Ti ma kivi ikan kùmaniga chaa ma tiempu ña ni naa yi.

¹⁰ Vati Jesuu te'en nāka'an ndiko tuku ra nuu ndra:

—Ni kanita'an iin ñivi ìyo ñuu chi'in inga ñivi ìyo inga ñuu. Ta inga tuku ñu'u' iin ñuu chi'in inga tuku yi. ¹¹ Ta juuni ni kichi ña ya'a ni'i ni taan nuñu'u' ñuñivi ndia. Ta ni koo kua'a' tama' chi'in tundo'o ndanikuni. Ta iti' andivi ni nde'o kua'a' ña ni kuu chi'in kua'a' seña ña ni jayu'vi yo ndia.

¹² Ta antea ña ni kuu yakan takan, ni tiin na ndo ta sokuati na ndo, ta ni ku'va na ndo nuu ndra kumitiñu, ikan na kundaka na ndo ña nde'e ndo tundo'o tichi

veñu'u, ta ni ti'i na ndo tichi vekaa, ta juuni ni ku'va na ndo nuu inga ndra chà'nda tiñu cha'a' ña chīnuni ndo tu'in ndia. ¹³ Ta ora ni ta'an ndo ña'a tajan ni ni'i ndio ndo naja kua kuu katitu'un ndo tu'in nuu ma ñivi.

¹⁴ Yakan va na nākanini ji'na ndo cha'a' ma ña ni ka'an ndo cha'a' maa ndo ma ora ikan, ¹⁵ vati yu'u ni ku'vai ma tu'un ka'an ndo chi'in na ma ora ikan, ti ni ka'an ndo iin tu'un ndaa ña na kūuga ka'an ma ñivi xaani ndo chata ndo ma ora ikan. ¹⁶ Ta juuni ma tatá ndo chi'in ma'á ndo ni xikoña'a vi ndo nuu ma ndra kumi-tiñu. Ta indukuni ni ja'a ma ndra yani ndo, chi'in amigu ndo ndia. Ìyo iin nda ndyo'o ni ka'ni na ndia. ¹⁷ Ikan jan ndisaa ñivi ni kuxaani na nde'e na ndo cha'a' ña chīnuni ndo tu'in. ¹⁸ Va vaji takan ni ta'an ndo, va Ndioo tūvi ni ku'va ra ña kunaa ni'iin ma ixi xini ndo. ¹⁹ Ta ma ndian ni kundeeni nda kati ya'a ma kivi ikan, ni jakakú Ndioo na.

²⁰ Ta ora ni nde'e ndo ña chīkonuu jandaru ma ñuu Jerusalén, ikan va ni ku'va ndio ndo kuenda ña chani kuyatin kivi ña ni naa yi. ²¹ Yakan va ndisaa ndyo'o ta ndian ìyo ñu'u' Judea ma ora ikan, na kunu ndo kukakú ndo iti' yuku. Ta ndian ìyo ñuu Jerusalén, na kee na tichi yi ma ora ikani, ta ndian jàtiñu tichi ku'u, na chīkokani na ma ñuu na ma ora ikan. ²² Vati ma kivi ikan kùu ma kivi ña ni jande'e ma Racha'nu Ndioo tundo'o kuenda ma ñuu Jerusalén. Ta takan ni jachinu ma tutu Ndioo ma ña kà'an yi. ²³ Nda'vi ta'an ma ñivi ña'a ña kivi ikan tu ñu'u se'e vi, ta ìyo ndiakwati ña chàxin ndika vi! Vati ma ñuu Jerusalén i'ya ni nde'e yi kua'a' tundo'o chi'in ndisaa ñivi ìyo tichi yi ndia, ti xaani Ndioo nde'e ra na. ²⁴ Ta ìyo ñivi ni kuvi ma ora kùu kuati jà'a ma ndra jandaru ta ìyo ndian ni tiin ma jandaru, ta kundaka ndra na ku'un ndra tandi'i nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Ta ma ndian yūvi judíu, ni janaa na ndian ìyo ñuu Jerusalén. Ta takan ni ja'a na, nda kati keta kivi ña ni kati Ndioo ña cha kūuni, tajan ni jaña ndio na ña ja'a na yi.

Kàtitu'un Jesuu naja kua ni kichi ndiko ma ra se'e ñivi tāchi Ndioo

(Mt. 23:29-35; Mr. 13:24-37)

²⁵ Tajan ma iti' andivi ni nde'e na kua'a' nakuyi ña ni jayu'vi na, ti ni sama ma nikandii kua kàa yi chi'in yoo ta chele ndia. Ta ma ñivi ìyo ma tiempu ikan, ya'a ni jakanuu chinituni jà'a ña ya'a kàyu jà'a ma tañu'u ora chàsiki ra. ²⁶ Yakan va ma ora ikan ndava ni kunaa ma ñivi ja'a ña yu'vi na ora ni nde'e na ña takan ni kuu ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Vati nda ma nikandii chi'in yoo ta chi'in ma chele ni kanda yi ma tiempu ikan. ²⁷ Ta ora cha yā'a ndio ña kūu ndisaa yakan, tajan ni nde'e ndio ndo ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ña ni kichi ra tichi viko chi'in kua'a' ndatu ra chi'in ña tàcha ra. ²⁸ Yakan va ora ni nde'e ndo ña takan ni kuu, na ndoni' ndo nuu ndo ta sii kuuni ndo, ti chani keta ora ni kakú ndo jà'a Ndioo —kàti Jesuu.

²⁹ Ta ora chīnu kà'an Jesuu takan, ta te'en kàti tuku ra iin ku'va nuu na:

—Na nde'e ndo naja tà'an ma yutun higu chi'in inga tuku yutun. ³⁰ Vati ora ndè'e ndo ña kèta nda'a' yuta' run, ta cha chito ndo ti chani kuta'an ma tiempu ni'ni. ³¹ Yakan va ora ndè'e ndo ma tundo'o ña kàtitu'in nuu ndo, ta cha chito ndo ti chani kuyatin ma ora ña ni kichi ka'nda ndiko Ndioo tiñu nuu ñuñivi i'ya.

³² Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ti antea ña kuvi ma ñivi iyo tiempu i'ya, ji'na ni nde'e na tundo'o takua kà'in chi'in ndo i'ya. ³³ Ta ni keta iin kivi ña ni naa andivi chi'in ñuñivi ndia, va ma tu'un kà'in tüvi ni naa yi.

³⁴ Ta yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ti koto kù'va ndo anima ndo ña na ndondava yi ja'a ña kàan yo ko'o yo kua'a' ndixi, a chà'nini yo cha'a' ndatiñu ña nì'o ñuñivi i'ya a nda kuati ni kuuni ña tiin yo. Takan iyo yi ña ja'a ndo kuenda nuu ndo ³⁵ koto iin ketani ma kivi ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu takua kùu iin trampa. Vati ni kichi ra kuenda tandi'i ñivi iyo nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Ti ma kivi ikan ni kuu yi takua kùu iin trampa ña ora jàna'ini na jà'a yi. ³⁶ Ta yakan va na jakuenda va'a ndo ndo ta na ka'an ndo chi'in Ndioo ndisaa kivi, ikan na kuu kakú ndo nuu tundo'o ña ni nde'e ndo, ta kuu jana'a ndo ndo nuu ra Se'e ñivi tächi Ndioo ora ni kichaa ndiko ra —kàti Jesuu.

³⁷ Yakan va Jesuu jàna'a ra ora ndichin ma tichi veñu'u, ta ora chanikuaa chà'an ra chàkusu ra iin yuku ña nàni Olivu. ³⁸ Ta nani na'a chà'an ma ñivi cha tàso'o na ña kà'an ra ma tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén.

Nuu kùti'vi ndra ña kùuni ndra tiin ndra Jesuu

(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

22 Ora cha kuàta'an viko ña chàchi na paan ña töve ki'vi yuchan iya tichi yi, ña kùu ma kivi viko pakua, ² tajan nànduku ndio ma ndra sutu chà'nda tiñu chi'in ma ndra matru jàkua'a tutu Ndioo naja kua ja'a ndra ta tiin ndra Jesuu ta ka'ni ndra ra. Va nì kùu yi ti ndasii ndra ndè'e ndra ma ñivi. ³ Takan kùu, tajan ma kui'na chà'nda tiñu ñá' nàni Satanaa, ki'vi ndioán' ani-ma Juda Iscariote. Ta rakan ti iin ra kùu iin ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in Jesuu kùu ra. ⁴ Ta ikan jan rakan chà'an ra chànde'e ra nuu iyo ma ndra sutu chà'nda tiñu chi'in ndra jandaru kùmi veñu'u ka'nu ikan. Tajan kicha'a ndio ra nàtu'un ra chi'in ndra naja kua ni ja'a ra ta ku'va ra Jesuu nuu ndra. ⁵ Tajan ora kà'an ra takan ta nduva'a kuii chisii ndra ta chà'a ndio ndra tu'un ña ni ku'va ndra xu'un' nuu ra. ⁶ Tajan ma Juda kàti ndio ra chi'in ndra ti va'a, ta ikan jan kicha'a ndio ra nànduku ra naja kua ja'a ra ta ku'va ra Jesuu nuu ndra ora tüvi nde'e ñivi.

Nuu kùxini Jesuu chi'in ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

⁷ Ta ora cha kèta kivi viko ña chàchi na paan ña tüvi ki'vi yuchan iya tichi. Ma kivi ikan, chà'ni na iin mvechala kuenda ma viko pakua ti sòkó na ri nuu Ndioo, ikan na jaka'nuni ra kuati na. ⁸ Tajan Jesuu te'en nàka'an ndio ra chi'in Petu' ta Xuva:

—Kua'an ndo kuàjandova'a ndo ña kuxinio kivi viko pakua —kàti ra chi'in ndra.

⁹ Tajan te'en chikatu'un ndio ndra nuu ra:

—¿Ndanu kùuniun ña kuja'a ndi ma ña kacho? —kàti ndra.

¹⁰ Tajan te'en nàka'an Jesuu:

—Ora ki'vi ndo ma tichi ñuu ikan, ta ikan nata'an ndo iin ra ndiso iin kii takuui. Ta tandikun ndo ku'un ndo chata ra, nda kati chaa ra ve'e nuu ni ki'vi ra. ¹¹ Ta ikan na ka'an ndo chi'in ma ra chito'o ve'e ña ma matru ndi chikatu'un ra ña ndanu ndaa ma ve'e nuu ni kuxini ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra, kàti ndo. ¹² Tajan juuni maa ra ni jana'a ra nuu ndo iin ve'e iyo nda siki inga ve'e ña cha iyo va'a yi, ikan na ku'un ndo kuja'a ndo ma ña kuxinio —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹³ Takan kùu tajan kèe ndio ndra kuà'an ndra ta nì'i ndra ndisaa yi takua kàtitu'un Jesuu nuu ndra, ta ikan jà'a ndio ndra ma ña ni kuxini ndra ma kivi viko Pakua.

¹⁴ Ta ora cha kèta ma ora ña ni kachi ndra, tajan chù-nandi ndio Jesuu chi'in ndra kùu tatun ra mesa, ¹⁵ tajan te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—¡Ya'a ga kùuni jaka'nui viko i'ya chi'in ndo antea ña chà ora ni nde'i tundo'o ta kuvì! ¹⁶ Vati yu'u kàti chi'in ndo ti töva ni jaka'nui viko i'ya chi'in ndo, nda kati chaa ji'nai nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti ra.

¹⁷ Ta ora chinu kà'an ndio ra takan, tajan k'i'in ndio ra iin kopa ma vinu, ta nàka'an ra Ndioo cha'a' ra', ta te'en nàka'an ra:

—Na ki'in ndo ma kopa i'ya ta ndisaa ndo nako'o ra', ¹⁸ vati yu'u kà'in chi'in ndo ña tüva ni ko'i ma vinu i'ya chi'in ndo inga cha'a', nda kati chaa ndikoi ko'i chi'in ndo nuu chà'nda Ndioo tiñu —kàti ra.

¹⁹ Ta ora cha yà'a ña jà'a ra takan, tajan k'i'in tuku ra iin paan, ta nàka'an tuku ra Ndioo cha'a' yi, ta chà'nda kuati ra yi ta chà'a ra yi nuu ta'ii'in ndra, ta te'en nàka'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na kachi ndo paan i'ya ti ña'a kùu ma kuñui ña ni ku'vai kùu yi cha'a' ma kuati ndo. Takan iyo yi ña ja'a ndo koto naani ndo yu'u —kàti ra chi'in ndra.

²⁰ Ta ora chinu chàchi ndra, tajan indukuni jà'a ra chi'in ma kopa vinu ndia. Ta te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—Na ko'o ndo ma vinu i'ya ti nij kùu ra', vati cha ndò-va'a iin tu'un chaa nuu Ndioo jà'a ra' ti chani katì nij cha'a' kuati ndo ta ni kuvì ndia. ²¹ Va ma ra ni xikoña'a yu'u nàndi ra chi'in ma mesa i'ya ndia, ²² vati taku ma ra Se'e ñivi tächi Ndioo vächi ra vächi nde'e ra tundo'o takua kà'an Ndioo chi'in ra. ¡Va nda'vi ta'an ma ra ni xikoña'a yu'u, vati ni nde'e ra tundo'o! —kàti Jesuu.

²³ Ta ikan jan chikatu'un ta'an ndra ña nda ra kùu ma ra ni xikoña'a Jesuu.

Ndra jàkua'a chi'in Jesuu nàtu'un ta'an ndra ña nda ndra kùu ma ndra ka'nuga

²⁴ Iin ora kicha'a ma ndra jàkua'a chi'in ra kànita'an yu'u ndra ña nda ra kùu ra ni kuu ma ra ka'nuga.

²⁵ Takan kùu ta ora chini Jesuu ma ña kà'an ndra, tajan te'en nàka'an ndio ra chi'in ndra:

—Cha chito ndo ti iyo ndra kùu rey chà'nda tiñu nuu ñivi yüvi judiu. Ta vaji ya'a jànde'e ndra tundo'o ma ñivi

ora chà'nda ndra ma tiñu, va chàta'ani ndra ora kà'an ma ñivi ti maaaa tiñu va'a kùu ña ja'a ndra. ²⁶ Va ndyo'o, na tüvi iyo yi ña ja'a ndo takan, vati taku ma ra kuxini ma nuu ndo iyo yi ña kuu ra nuu ndi'inia. Ta juuni iyo yi ña jakuu ra tiñu nuu ndo ndia. ²⁷ Tava kùu iin ra nàndi chàchi nuu mesa ta iyo iin ra kùu musu ra, cha chito va'a ndo ti ma ra nàndi chàchi nuu mesa kùu ma ra kuxini. Va taku yu'u vaji ra kuxini kùu, va juuni ra kùu musu ndo kùu ndia.

²⁸ Va taku ndyo'o ti endee iyo ndo chi'in vaji ndè'i tundo'o va töve nī jaña ndo yu'u. ²⁹ Ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u ni ku'vai ña na ka'nda ndo tiñu takua chā'a ma tatái ña na ka'ndai tiñu ndia. ³⁰ Ti ndyo'o ni kachi ndo ta ko'o ndo chi'in nuu mesa nuu ni ka'ndai tiñu, ta juuni ni ndaa ndo tayu, ta ikan jàkutuni ndo kuati ma uchi uvi grupu ma ndian judufu.

Kàti Jesuu ña Petu' ni ka'an ra ña tüvi nàkoto ra ra
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

³¹ Tajan te'en kīcha'a nāka'an ma Racha'nu chi'in Petu':

—Yo'o Petu' na taso'o va'un ña ni ka'in chi'un. Ma Sataana ma kui'na kuxini, cha jāchikán' ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, ti kùunián' ki'án' ku'va ndo nde'o tu ndicha ña jàchi'un ma ña kà'an ma Racha'nu Ndioo, ³² va yu'u chīkain ñamani nuu Ndioo cha'un, ikan na tüvi jañaun ña chīnuniun ja'a ma kui'na. Tajan ora cha chīkoni'i ndikoun ña cha jà'un kuati, na tindeun inga tuku na takua kùu yaniun chi'in ñata'un, na kundee na chinuni va'a na ña kà'in ndia —kàti ra.

³³ Tajan te'en nāka'an ndio ma Petu' chi'in Jesuu:
—Yo'o Racha'nu, yu'u iyo va'i ña ku'in chi'un tichi vekaa a nda kuvj chi'un ndia —kàti ra.

³⁴ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:
—Yo'o Petu', yu'u kà'in chi'un tu juuni ma chanikuaa vitin antea ña nda'yu ma lo'o uni cha'a' ni ka'un ña tüvi nakotoun yu'u —kàti Jesuu chi'in ra.

Nuu cha kuàkuyatin ora ña ni nde'e Jesuu tundo'o

³⁵ Takan kùu tajan te'en chīkatu'un tuku Jesuu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—¿A chàku'uni ndo ora tächj ndo ña sòkaa ndà'a ndo ña ni yunu ni xu'un' ta ni ndichan tüvi cha'a ndo? ¿A kùmani iin nakuyi nuu ndo ma ora ikan? —kàti Jesuu chi'in ndra.

Tajan te'en nāka'an ndra:

—Töve —kàti ndra.

³⁶ Tajan te'en nāka'an tuku Jesuu chi'in ndra:

—Vitin va nda ndyo'o iyo yunu ndo, na kunda'a ndo yi, ta nda ndyo'o iyo xu'un' ndo na kunda'a ndo yi, ta nda ndyo'o tüvi iyo machiti ndo na xiko ndo ma ja'ma isukun ndo ta jata ndo iin yi. ³⁷ Yakan va yu'u kà'in chi'in ndo ti takan iyo yi ña ta'in. Vati ma tutu Ndioo kà'an yi ña ni nde'e ma ñivi yu'u takua ndè'e na ma ndian jà'a kuatini. Yakan va ndisaa ma ña kà'an ma tutu Ndioo cha'i, takan ni kuu yi —kàti Jesuu.

³⁸ Tajan te'en nāka'an ndio ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, i'ya iyo uvi ta'an machiti —kàti ndra chi'in ra.

Tajan te'en nāka'an ra:

—Cha kùunj ña ka'an ga ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo nuu iyo Jardin Getsemaní
(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹ Tajan kēe ndio Jesuu ma ñuu ta kuà'an ra kuàka'an ra chi'in Ndioo ma yuku nàni Olivu, takua takani jà'a ra. Ta ndita'an ma ndra jàkua'a chi'in ra kuà'an ndra chata ra ndia. ⁴⁰ Ta ora chāa ndio Jesuu ma ikan tajan te'en nāka'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na ka'an ndo chi'in Ndioo ikan tüvi ku'va ndo anima ndo ña jà'a yi kuati —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴¹ Tajan jāchika ndio ra ma nuu ka'in ndra ta chūnandi chiti ra, ta te'en nāka'an ra chi'in Ndioo:

⁴² —Yo'o Tatá, kùunj ña na jakakun yu'u nuu ma tundo'o ña ni nde'i. Va tüvi kùunj ña ja'un ma ña kùunj, vati na kuu yi tava kùuni maun —kàti Jesuu.

⁴³ Ta ora kā'an Jesuu takan, tajan ma ora ikani kīchi iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo iti' andivi ña chā'a yi ñandee ra. ⁴⁴ Tajan tañu ma ña tana ku'vi ra jà'a ña ya'a u'vi anima ra, tajan tiá ni'i kīcha'a tuku ra kà'an ra chi'in Ndioo ña ndava chàti ma takuii tiin ra nuñu'u' takua chàti ma nio ora ya'a kua'a' ra' chita ra'.

⁴⁵ Takan kùu ta ora ndēta ndio ra ña kà'an ra chi'in Ndioo, tajan kēe ndio ra kuànde'e ra nuu ka'in ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta ora chāa ndio ra ikan, ta nāta'an ra ndra ña kixi ndra kàndoyo ndra, ti nī kundee ndra ma ñuma'na jà'a ña ya'a nda'vi kùuni ndra. ⁴⁶ Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—¿Ta naja ya'a kixi ndo kàndoyo ndo? ¿Na ndakoo ndo ta ka'an ndo chi'in Ndioo, koto ku'va ndo anima ndo ña ja'a yi kuati! —Takan kàti Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

Nuu tiin na Jesuu

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Ta juuni kà'anga Jesuu ndaa ra ora ndē'e ra ña chākoyo kua'a' ñivi nuu ndaa ra. Ta Juda, iin ra indii tañu ndi uchi uvi ndra jàkua'a chi'in ra kùu ma ra yosonuu nuu ma ndra jandaru chi'in ma ñivi. Tajan, rakan chājayatin ra ra nuu ndaa Jesuu ta chūnumi ndaa ra ra, ta tūtu ra sitin ra. ⁴⁸ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ra:

—Yo'o Juda, ¿a chi'in ña tūtun sitin, chi'in yakan xikoña'un ma Se'e ñivi tāchi Ndioo? —kàti Jesuu chi'in ra.

⁴⁹ Tajan ora chīni ma ndra ka'in chi'in ra ma ña kā'an ra, tajan te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ndra nuu ra:

—Yo'o Racha'nu, ¿a kanita'an ndi chi'in ndra chi'in machiti? —kàti ndra.

⁵⁰ Tajan iin ma ra jàkua'a chi'in Jesuu tāvani'i ra machiti ra ta chā'nda ra iin so'o chiyo kua'a ma ra kùu musu ma sutu chà'nda tiñu. ⁵¹ Ta ora ndē'e Jesuu ña takan jà'a ra ta te'en nāka'an ra:

—¿Na jaña ndo ña kànita'an ndo! —kàti ra.

Tajan jānani ndio Jesuu ma nda'a' ra so'o ma ra kùu musu ma sutu ta jānda'a ra yi. ⁵² Ta ikan jan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra sutu chà'nda tiñu ta chi'in ma ndra jandaru jàkuenda veñu'u ka'nu ta chi'in inga tuku ndracha'nu ña vāchi tiin Jesuu:

—¿A rasu'u kùu ña vāchi tiin ndo yu'u chi'in machiti ta chi'in yutun?, kùuni ndo. ⁵³ Ti tu ndicha ña rasu'u kùu, ta, ¿naja tüvi nī tiin ndo yu'u ma tichi veñu'u ka'nu ora jāna'i nuu ndo nani kivi ma ikan? Ndicha kuii ña takan jà'a ndo ma ora naa, ti vitin kùu ma ora ña chā'a Racha'nu Ndioo ña kuu ndo'iin anima ndo chi'in ma kui'na ña jà'a ndo takua kùuni maa ndo —kàti Jesuu.

Petu' kàti ra ti töve nàkoto ra Jesuu

(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Tajan tiin ndio ndra Jesuu ta ndāka ndra ra kuà'an ra chi'in ndra nuu iyo ve'e ma sutu chà'nda tiñu. Ta ikan jan, tāndikun ndio Petu' kuà'an ra chata ra chikani chikani. ⁵⁵ Ta ma nuke'e nuu iyo ve'e ma sutu chà'nda tiñu ikan, jāta'an ma ndra jandaru ñu'ú jāvandaa ma nuke'e chūnandi ndra tūmi ndra yi. Tajan ora ndē'e ma Petu' ña tūmi ndra ma ñu'ú, ta ndīta'an ra chāa ra chūnandi ra tañu ndra tūmi ra yi ndia. ⁵⁶ Ta nunuuni chāa iin ña kùu musu ma sutu cha'nu, tajan ora ndē'an ma Petu' ña nāndi ra tūmi ra ma ñu'ú, tajan chūndaa ña ndē'e ndicha ña ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ndian ka'iin ikan:

—Juuni ra'ya kùu iin ra chàkunuu chi'in Jesuu ndia —kātian.

⁵⁷ Va Petu' te'en nāka'an ra:

—Ka'nu kooniun yo'o ma'á, va ma ra kà'un chiña na tüvi nàkotoi ra —kàti ra chi'an.

⁵⁸ Ta nunuuni ndē'e iin ra'ii ra, ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o kùu iin ra jàkua'a chi'in Jesuu —kàti ra.

Tajan Petu' te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¿Yüvi yu'u kùu! —kàti ra.

⁵⁹ Takān kùu ta nunuuni ora cha yā'a iin ora tajan chāa inga tuku ra, ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ndian ka'iin ikan:

—Ndicha kuii ña ra'ya kùu iin ra chàkunuu chi'in Jesuu vati juuni ra ñu'u' Galilea kùu ra —kàti ra.

⁶⁰ Tajan te'en nāka'an ma Petu' chi'in ra:

—Yo'o tatá, na tüvi nàkotoi nda ra kùu ma ra kà'un —kàti ra.

Tajan juuni kà'anga Petu' nāndi ra ora nānda'yu iin lo'o. ⁶¹ Ta ikan jan chīkoni'i Jesuu xini ra ndē'e ra nuu ma Petu', tajan chàku'uni ra ma ña kā'an ma Racha'nu chi'in ra ña: "Antea ña nda'yu lo'o ma vitin uni cha'a' ni ka'un ña tüvi nàkotoun yu'u." Takān chàku'uni ra ma ña kā'an Jesuu chi'in ra. ⁶² Tajan kēe ndio Petu' ma ikan, ta nduva'a kīcha'a ra chàku ra ti ya'a nda'vi kùuni ra.

Nuu chàkundaa na Jesuu

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

⁶³ Takān kùu ta ma ndra jàkuenda Jesuu chàtu'un ndra ra ta kàni ndra ra. ⁶⁴ Ta chàsi ndio ndra tinuu ra

chi'in ja'ma ta kàni ndra ra, ta te'en chikatu'un ndra nuu ra:

—¿Ka'an, nde'o yo kàni ñun! —kàti ndra.

⁶⁵ Ta juuni kànduva'a ndra ra chi'in inga tuku tu'un ki-ni ndia.

Tisokuati na Jesuu nuu ndra kumitiñu

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

⁶⁶ Ta ora kùndichin inga kivi tajan kùti'vi ndio ma ndracha'nu ña chà'nda tiñu nuu ñivi judíu chi'in ndra sutu cha'nu ña chà'nda tiñu nuu sutu ta chi'in inga ndra jàkua'a tutu Ndioo. Tajan tiin ndio ndra Jesuu, ta ndāka ndra ra kuà'an ra chi'in ndra nuu ndra kumitiñu. Ta ora chāa ndio ndra ma ikan chi'in ra tajan te'en kīcha'a ndra chàku'un ndra nuu ra:

⁶⁷ —¿A ndicha ña yo'o kùu ma ra Cristu? —kàti ndra.

Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Tu katī nuu ndo ña ndicha ña takan kùu yi ta na töve ni chinuni ndo ma ña kà'in. ⁶⁸ Ta tu ndakatu'in iin tu'un nuu ndo, chàtoi ña na töve ni naka'an ndiko ndo yi nui, ta ni tüvi ni jaña ndo yu'u ndia, ⁶⁹ va nda vitin ta nda iti' nuu, ni kunandi ma ra Se'e ñivi chiyo kua'a Racha'nu Ndioo, ra iyo kua'a' ndatu —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁷⁰ Tajan te'en kīcha'a ndisaa ndio ndra chàku'un ndra nuu ra:

—¿A ndicha va'a ña yo'o kùu ma ra se'e Ndioo? —kàti ndra.

Tajan te'en nāka'an Jesuu chi'in ndra:

—Ndicha kùu yi ña ma kua kà'an ndo chiña takan kùu —kàti Jesuu.

⁷¹ Ta ikan jan te'en nāka'an ndra chi'in ma ndra meru ndra:

—¿Nda kuenda ña chiniñu'u yo tiá ma ndian kùta'an chi'o tuva ndisaa yo cha chīni yo ña kā'an ra chata Racha'nu Ndioo? —kàti ndra.

Jesuu ndaa ra nuu chà'nda Pilatu tiñu

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

23 Tajan ndēta ndio ndisaa ndra ta chā'an ndra chi'in Jesuu nuu chà'nda Pilatu tiñu. ² Ta ora chāa ndio ndra ma nuu chà'nda ra tiñu, tajan te'en kīcha'a ndra tisokuati ndra Jesuu nuu ra:

—Nāta'an ndi ra'ya ña jànda'viña'a ra ñivi ma ñuu ndi. Ta kàti ra ti na tüvi iyo yi ña tia'vi ndi ma xu'un' nuu ma ra kuvienu ma ñuu ka'nu Roma. Ta juuni kàti ra ña Cristu, ra chà'nda tiñu nuu ndi kùu ra —kàti ndra.

³ Tajan te'en chīkatu'un ndio ma Pilatu nuu ra:

—¿A ndicha ña yo'o kùu ma ra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu? —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an Jesuu:

—Maun kà'an ña takan kùu yi —kàti Jesuu.

⁴ Ta ikan jan te'en nāka'an ndio ma Pilatu chi'in ma ndra sutu cha'nu ña chà'nda tiñu nuu sutu ta nuu ma ñivi ndia:

—Tükuii nàta'in nī'iin kuati ña jā'a ra, ta kùu ni'ī kua tisokuati ra —kàti Pilatu chi'in ndra.

⁵ Ta ikan jan te'en kīcha'a na kànachaa na tiá ni'i:
—Ninii ka'nu ñu'u' Judea jàkanuu ra xini ñivi chi'in
ma tu'un kà'an ra. Kīcha'a ra jà'a ra yi chi'in ñivi ìyo
ñu'u' Galilea, ta vitin juuni takan vachi jakanuu ra xini
ñivi ìyo ñu'u' Judea i'ya ndia. —Takan kàti na chi'in Pi-
latu.

Jesuu yà'a ra nda'a' Herode

⁶ Ta ora chīni ndio Pilatu ña kā'an na ma tu'un
Galilea, ta ikan jan chikatu'un ndio ra nuu ma ñivi tuva
ra ñu'u' Galilea kùu Jesuu. ⁷ Ta ora kàti ndio na ña
ndicha ña takan kùu yi, tajan tachi ndio ra ra nuu
Herode, ra chà'nda tiñu ma ñu'u' Galilea. Ta ma tiempu
ikan ti juuni ìyo Herode ma ñuu Jerusalén ndia. ⁸ Takan
kūu ta ora ndē'e ndio Herode ma Jesuu ta nduva'a kuii
chisii ra, ti cha ìyo kua'a' tiempu ña kùuni ra nde'e ra ra
ña na ja'a ra iin ndatu nuu ra, vati iin ra ña ya'a va'a
kà'an ma ñivi chata, kùu ra. ⁹ Tajan kīcha'a ndio Herode
chikatu'un ra kua'a' tu'un nuu ra, va tükuii nani kā'an
ra. ¹⁰ Ta ma ndra sutu chà'nda tiñu nuu sutu chi'in ma
ndra matru jàkua'a tutu Ndioo vi'a ni'i kīcha'a ndra ti-
sokuati ndra ra. ¹¹ Ta ikan jan, Herode chi'in ndra jan-
daru ra kīcha'a ndra chàkundaa ndra Jesuu. Ta jàku'un
ndio ndra iin ja'ma vii ña kàa takua kàa ja'ma ra kùu
rey ma Jesuu kuenda ña na kuàtu'uni ndra ra. Ta ora
chīnu jà'a ndra takan, tajan tachi ndiko ma Herode ra
nuu Pilatu. ¹² Ta ma Pilatu chi'in Herode, ña na kùu
nde'e ndra ta'an ndra ma tiempu ikan, juuni ma kivi
ikan jaamigu ndra.

Nuu kàti Pilatu ña na ka'ni na Jesuu

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:39-19:16)

¹³ Ta ikan jan jàti'vi ta'an ndio ma Pilatu ma ndra sutu
cha'nu ña chà'nda tiñu nuu sutu chi'in ndra kumitiñu
ta chi'in tandi'i ñivi ñuu, ¹⁴ ta te'en nāka'an ra chi'in na:
—Maa ndo kīchi ndaka ndo ra'ya nui, ta kàti ndo ti
jàkanuu ra xini ma ñivi ñuu. Ta ndē'e chi'in tinuu ndo
ña chikatu'un xain nuu ra, va tükuii nī nata'in nī'iin
kuati ña kùu tisokuati ra ma takua kà'an ndo nui nda
che'e. ¹⁵ Ta ni Herode töve nī nata'an ra nī'iin kuati cha-
ta ra ndia, ti tu ndicha ña ìyo kuati ra na tūva ìyo yi ña
tachi ndiko ra ra nui. Yakan va cha chito ndo ti töve ìyo
nī'iin kuati ra ña kùu ka'nio ra cha'a' yi. ¹⁶ Yakan va tun-
do'oni ni jande'i ra. Jaña ndikoi ra na ku'un ra —kàti Pi-
latu chi'in na.

¹⁷ Vati ta'i'iin kuiya ora ìyo ma viko ikan, ìyo yi ña
jachi'in ma Pilatu ña kà'an ma ñivi, ta tàva ra iin ra indii
vekaa takua takani ìyo ma costumbre.

¹⁸ Ta ikan jan te'en kīcha'a tuku na kànachaa na:
—¡Na ka'niun Jesuu nuu kruu, ta na jañaun Barrabás!
—kàti na.

¹⁹ Takan kūu ta ma Barrabás ti cha'a' ña jàkanuu ra
xini ñivi ta cha'a' ña chà'ni ra kùu yi ña indii ra ma tichi
vekaa. ²⁰ Va tava Pilatu kùuni ra jaña ra Jesuu, yakan va
nāka'an ndiko ra chi'in na ña va'a ga ña na jaña ra Je-
suu, kàti ra. ²¹ Va ma ñivi te'en kīcha'a na kànachaa ni'i
ga na:

—¡Na kuvi ra nuu kruu! ¡Na kuvi ra nuu kruu! —kàti
na.

²² Ta ikan jan cha'a' uni te'en nāka'an tuku Pilatu
chi'in na:

—¿Ta nda cha'a' kùu yi ña tisokuati ndo ra tuva
takan? Vati yu'u tükuii nī nata'in nī'iin kuati ra ña ìyo yi
ña kuvi ra cha'a', yakan va tundo'oni ni jande'i ra ta
jañai ra —kàti Pilatu chi'in na.

²³ Va ora chīni na ña kā'an ra te'en, ta vi'a ni'i kīcha'a
na kànachaa na, ta kà'an na ña na kuvi ra nuu kruu. Ta
takan endee kà'an na nuu ra nda kati kundee na ña
jà'a ra ma ña kùuni na. ²⁴ Ta ikan jà'a ndio Pilatu ma ña
chikan na nuu ra, ²⁵ tajan tavan'i ndio ra Barrabás, ra
indii tichi vekaa jà'a ña jàkanuu ra xini ñivi ta ra chà'ni
kùu ra. Ta tī'i ra Jesuu nda'a' ma ndra jandaru ma
takua kùuni na.

Jesuu, chùtakaa ra nuu kruu

(Mt. 27:32-34; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)

²⁶ Takan kūu ta ora cha kuàtakaa ndra ra nuu kruu,
tajan ma tichi iti' kuà'an ndra chi'in Jesuu, ikan ndē'e
ma ndra jandaru iin ra ñuu Cirene ra nani Simón ña
cha vachi ra ña chā'an ra ku'u. Tajan tīin ndra ra ta jà'a
ndra ña na kuiso ra kruu ña ndiso Jesuu. Ta tändigun
ra kuà'an ra chata ra.

²⁷ Ta nduva'a kuii kua'a' na kàcha'an chata Jesuu. Ta
ikan kàcha'an ñivi ña'a ña kàchaku cha'a' ra, ti ya'a u'vi
anima vi jà'a ña ya'a nda'vi kùuni vi ña ndē'e ra tun-
do'o. ²⁸ Va ora ndē'e ndio ma Jesuu vi, ta te'en nāka'an
ra chi'in vi:

—Ndyo'o ñivi ña'a ñuu Jerusalén, na kuaku ndo cha'i.
Na kuaku ndo cha'a' juuni maa ndo ta cha'a' se'e ndo,
²⁹ vati ni chaa iin kivi ña ni nde'e ndo tundo'o, ta ikan
jan te'en ni ka'an ndio ndo chi'in ma ñivi: “Na sii kuuni
ma ñivi ña'a ña tūvi nī chiyo nī'iin se'e ta ña tūvi nī
jakaxin se'e ndia, vati vitin cha kīcha'a yo ndē'o tun-
do'o, ta tiaga ndetiñu kuenda yo tuva iyo ma se'o”, ni
kati ndo chi'in na. ³⁰ Tajan ma kivi ikan ni kati ndio ma
ñivi ña va'a ga ña na kekoyo ma yuku, ta ikan na kuvi
na ta tūva nde'e na tundo'o, kùuni na. ³¹ Takan kàti
chi'in ndo ti yu'u kùu takua iin yutun i'ii ta ndē'i tun-
do'o vitin, va ndyo'o kùu ndo takua kùu iin yutun ití vi'a
ga ni nde'e ndo tundo'o iti' nuu. —Takan kàti Jesuu
chi'in na.

³² Ta juuni ndāka ma ndra jandaru uvi ta'an ma ndra
kini ña chā'ni ñivi ña kuàka'ni ndra ndra chi'in Jesuu
ndia. ³³ Tajan ora chāa ndio ndra ma yuku ña nani nuu
ndòyo iki xini ndian chīfí, tajan tākaa ndio ndra Jesuu
nuu kruu chi'in ma uvi ta'an ma ndra su'u: iin ra chūta-
ka chiyo kua'a ra, ta inga ra chiyo satin ra. ³⁴ Ta ikan jan
te'en nāka'an ndio ma Jesuu chi'in ma Racha'nu Ndioo
ora cha tàkaa ra nuu kruu:

—Yo'o Tatá, na jaka'nuniun ma kuati jà'a na, vati töve
chito na ña jà'a na —kàti Jesuu.

Tajan kīcha'a ndio ma ndra jandaru chāsiki ndra yuu
kuati, nde'o nda ndra kùu ndra jàkanaa ma ja'ma Je-
suu. ³⁵ Tajan ndisaa ma ñivi ka'iin ikan ndē'e na ña
tā'an Jesuu, ta juuni ma tañu na ka'iin ma ndracha'nu

chà'nda tiñu nuu ñivi judíu. Ta ndrakan te'en kīcha'a ndra chātu'un ndra Jesuu:

—Tu kūu jakakú ra inga ñivi, vitin na jakakú ra juuni maa ra tu ndicha ña Cristu ra káchin Ndioo kúu ra —kàti ndra.

³⁶ Takan kūu ta nda ma ndra jandaru chàkú ndaa ndra Jesuu, ta chājayatin ndra ndra ma nuu tàkaa ra, ta chà'a ndra vinu iya chí'i ra, ³⁷ ta ndrakan te'en nāka'an ndra chí'in ra:

—Tu ndicha ña yo'o kúu ma rey ña chà'nda tiñu nuu ñivi judíu, na jakakú maun ñun tuva takan! —kàti ndra chí'in Jesuu.

³⁸ Ta juuni tātuu ndra iin vitu iti' xini kruu ña te'en kà'an yí chí'in ma tu'un griegu, chí'in tu'un latinu, ta chí'in tu'un hebreu: “Ra'ya kúu ma rey ña chà'nda tiñu nuu ñivi judíu”, kàti yi.

³⁹ Tajan iin ma ra sù'u ta chà'ni ña tàkaa xiin Jesuu, te'en kīcha'a ra kà'an ra chí'in Jesuu ña chātu'un ra ra:

—Tu ndicha ña yo'o kúu ma Cristu, na jakakú maun ñun ta na jakakun ndyu'u ndia! —kàti ra chí'in Jesuu.

⁴⁰ Va ma ra tàkaa inga chiyo Jesuu, te'en nāka'an ra chí'in ma meru ra:

—Yo'o xaa, ¿ta naja töve tiñu'un Ndioo ta juuni ndè'un tundo'o takua ndè'e ra yi ndia? ⁴¹ Vati taku maa yo ndè'o tundo'o ti ndicha ña jà'a yo kuati. Yakan va vitin takan iyo yi na tia'vio cha'a' yi. Vati ndicha ña jà'a yo yi, va taku ra'ya, tükuii nani jà'a ra ta ndè'e ra tundo'o —kàti ra.

⁴² Tajan te'en nāka'an tuku ra chí'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu Jesuu, na kuku'uniun yu'u ora ni chaun nuu ni ka'ndaun tiñu —kàti ra.

⁴³ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chí'in ra:

—Ndicha va'i ña ka'in chí'un, vati juuni ma kivi i'ya ni koun chí'in iti' andivi —kàti Jesuu chí'in ra.

Nuu chí'í Jesuu

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

⁴⁴ Takan kūu ta ora kēta ma kachuvi ndaa, ta iin kuaani ma nuu ñu'u' ñuñivi nda kaa uni chani'ini. ⁴⁵ Tajan ndā'va nuu ma nikandii ta ma ja'ma ña tàkaa ma tichi veñu'u ka'nu, endee ndāta java ndaa yi ma ora ikan. ⁴⁶ Ta ikan jan nānda'yu ni'i Jesuu ta te'en nāka'an ra:

—Yo'o Tatá, na jàkuendaun animai, vati vitin tì'j yi nda'un —kàti ra.

Ta ora chí'nu ña kà'an ra takan, ta chí'í ra.

⁴⁷ Ta ora ndè'e iin ra capitán, ra chà'nda tiñu nuu jandaru naja kua chí'í Jesuu, tajan kīcha'a ra jàka'nu ra Ndioo chí'in tu'un i'ya:

—Ndicha kuii ti ra'ya tüvi iyo kuati ra —kàti ra.

⁴⁸ Ta ndisaa ñivi ka'iin ma ikan ora ndè'e na ña takan kūu, tajan chí'takuati ndio na kuà'an na ve'e na. Ta kàni na pechu na ti ya'a u'vi anima na ña ndè'e na naja kua chí'í Jesuu. ⁴⁹ Takan kūu ta tandi'i ndra nàkoto Jesuu ta chí'in ñivi ña'a ña chākunuu chata ra nda iti' Galilea, kīndoo na nde'e chikani na naja kua tā'an Jesuu ora chí'í ra.

Nuu kùchi Jesuu

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Ma tiempu ikan iyo iin ra va'a ña nàni Kusé, ta rakan ti ra kīchi ñuu Arimatea ña iyo kuenda ñu'u' Judea kúu ra. Va juuni ndiso ra tiñu chí'in ma ndian judíu. Va tüvi nī chata'ani ra ma ña jà'a ma ndra tiñu chí'in Jesuu, vati juuni ndātu ra ku'un ra nuu chà'nda Ndioo tiñu ndia. ⁵² Yakan va kēe ra kuà'an ra nuu iyo Pilatu, ta chí'kan ra ñunda'yu Jesuu nuu ra. ⁵³ Takan kūu ta ora cha jānuu ndio ra ñunda'yu Jesuu ma nuu kruu, tajan kāva ndio ra iin ja'ma savana ña ya'a va'a ta vii ma ñunda'yu Jesuu, ta kūchi ra yi iin tichi yavi yuu nuu takā'an kuchi na nī'iin ñivi. ⁵⁴ Ikan kūchi ndio na Jesuu vati ma kivi ikan kúu ma kivi jandova'a ma ñivi judíu ma ña kachi na kuenda inga kivi, ma kivi nindeo.

⁵⁵ Takan kūu ta ndisaa ma ñivi ña'a chākunuu chata Jesuu nda ora chākunuu ra ñu'u' Galilea, chā'an vi chānde'e vi ma nuu kūchi ndra yi. Ta juuni ndè'e vi nuu jundii ndra yi ndia. ⁵⁶ Ta ikan jan kēe ndio vi kuà'an vi ve'e vi. Ta ora chāa ndio vi tajan jāndova'a vi takuii xiko, vati ni ku'un vi kujakuti vi ñunda'yu Jesuu ti koto ku'ini yi. Takan kūu tajan ndisaa ma ñivi ña'a ikan nīndee vi ma kivi ikan takua kà'an ma tutu Ndioo.

Nuu nàtaku ndiko Jesuu

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

24 Tajan ma kivi nunuu nuu kīcha'a ma jamana, na'a va'a kēe ndio vi kuà'an vi kuànde'e vi nuu kūchi ma ñunda'yu Jesuu. Ta juuni ndā'a vi ma takuii xiko ña koso vi chata ma ñunda'yu Jesuu. ² Ta ora chāa ndio vi ta ndè'e vi ña cha tüva ndàsi ma yuu ikan yu'u ma yavi nuu kàndii ma ñunda'yu Jesuu. ³ Tajan kí'vi ndio vi tichi yi va nī nata'an ga vi ma ñunda'yu ra ma ikan. ⁴ Ta ikan jan nduva'a kuii yū'vi vi ña nī tuvi chito vi nayi jà'a vi. Ta nunuuni ndè'e vi ña kēta uvi ta'an ndra'i i yatin xiin vi ña ñu'u ndra ja'ma tacha. ⁵ Tajan ndava yū'vi maania vi chūnandí chiti vi nuu ndra nda kati nani te'e nuu vi nuu ñu'u'. Tajan ndrakan te'en kātítu'un ndio ndra nuu vi chí'in tu'un i'ya:

—¿Ta naja nānduku ndo ma ra ndito ma nuu kùchi ndian chí'í? ⁶ Rakan cha tüva ra i'ya, ti cha nàtaku ndiko ra. Na kuku'uni ndo ma ña kātítu'un Jesuu nuu ndo ora juuni chākunuu ga ra ma ñu'u' Galilea: ⁷ “Ma ra Se'e ñivi tachi Ndioo, iyo yi ña tiin na ra ta ti'i na ra nda'a' ma ndian jà'a kuati. Ta ndiakan ni takaa na ra nuu kruu, ta tichi uni kivi ni nàtaku ndiko ra.” Takan kàti ma ndra kēta ikan nuu vi.

⁸ Tajan ma ora ikan ta chāku'uni vi ma tu'un ña kātítu'un Jesuu nuu vi niku. ⁹ Takan kūu tajan kēe ndio vi ma ikan, ta kuà'an ndio vi ma nuu ka'iin ti'vi ma ndi uchi iin ma ndra kúu tatun Jesuu, ta ikan kātítu'un vi nuu ndra ma ña ndè'e vi ta nuu inga ñivi ña ka'iin chí'in ndra ndia. ¹⁰ Ta ma ñivi ña'a ña chā'an chākatítu'un nuu ma ndra tatun ra kúu ma Ndiya Magdalena chí'in Juana, ta Ndiya ma'á Jandiau, ta chí'in inga tuku ñivi ña'a ndia. ¹¹ Va ma ndra tatun Jesuu chānini ndra ti tivi

xini vi ña kā'an vi takan, kùuni ndra. Yakan va tüvi nī jachi'in ndra ma ña kà'an vi.

¹² Takan kùu tajan kàndakunu ndio Petu' kuà'an ra nuu kùchi Jesuu. Ta ora chāa ra ta ndē'e ra ña jāndaa ma ja'ma kuichin ña chūsukunia ra kàndii, tajan yū'vi maania ra kàndakunu ra kuà'an ndiko ra nuu ka'iin ti'vi ma ndian meru ra, ti töva nī nata'an ra ñunda'yu Jesuu.

**Jesuu kèta ra nuu uvi ta'an ndra jàkua'a chi'in ra iti'
ñuu Emaús
(Mr. 16:12-13)**

¹³ Tajan juuni ma kivi ikan, kēe ndio uvi ta'an ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kuà'an ndra iti' ñuu nàni Emaús ña ìyo uchi iin kilometru ña chika kàndii yi ma ñuu Jerusalén. ¹⁴ Tajan ndrakan, nàtu'un ta'an ndra cha'a' ndisaa ña tā'an Jesuu ma nuu kuà'an ndra. ¹⁵ Ta ora juuni nàtu'un ta'an ndra ta kànita'an yu'u ndra, ta kèta ndio Jesuu nuu ndra ta ndīta'an ra tiin chata ndra ndia. ¹⁶ Ta vaji ndē'e ndra ña kuà'an ra chi'in ndra, va tüvi nàkoto ndra ra, ti Ndioo tüvi chà'a ra ña na nakoto ndra ra. ¹⁷ Ta ikan jan te'en kīcha'a ndio Jesuu chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Nayi nàtu'un ndo ma tichi iti' kàcha'an ndo? ¿Ta naja nda'vi kùuni ndo? —kàti Jesuu chi'in ndra.

¹⁸ Tajan iin ma ra kuà'an chi'in ndra ña nàni Cleofas, te'en chikatu'un ra nuu Jesuu:

—Tandi'i ñivi ìyo ñuu Jerusalén chito na ma ña kùu ikan. ¿A uvaa yo'o kùu ma ra tüvi chito ma ña kùu? —kàti ra chi'in ra.

¹⁹ Tajan te'en nàka'an Jesuu:

—¿Nayi kùu ma ikan? —kàti ra.

Tajan te'en nàka'an ndra:

—Nàtu'un ndi cha'a' ndisaa ña tā'an Jesuu ra ñuu Nazaret, vati rakan iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ra. Ta ya'a ìyo ndatu ra chi'in ma ña jà'a ra, ta chi'in tu'un kà'an ra nuu Ndioo, ta chi'in ndisaa ma ña jà'a ra chi'in ma ñivi ndia. ²⁰ Ta juuni chāku'uni ndi naja kua jà'a ndra sutu chà'nu ña chà'nda tiñu nuu sutu chi'in ndra kumitiñu ña tiin ndra ra ta tīsokuati ndra ra ta chā'ni ndra ra nuu kruu. ²¹ Ta ndyu'u chà'nini ndi ti rakan kùu ma ra kùndeeni ndi ña vāchi jakakú ndi nuu tundo'o chi'in tandi'i ñivi Israel niku, va vitin cha kèta uni kivi kùu yi ña kùu takan. ²² Ta juuni ya'a nda'vi kùuni ndi, vati ìyo uvi uni ñivi ña'a ña ìyo tañu ndi jāyu'vi vi ndyu'u vati ora chā'an vi chānde'e vi nuu kùchi Jesuu, ta töva ni nāta'an vi ma ñunda'yu ra. ²³ Yakan va kēe ndiko vi kīchi katitu'un vi nuu ndi ta kàti vi ti kèta uvi ta'an tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo nuu vi, ta kàti yi chi'in vi ti Jesuu cha nātaku ndiko ra. ²⁴ Ta ìyo iin ndra chàkunuu chi'in ndi, juuni chā'a ndra chānde'e ndra nuu kàndii ñunda'yu ra ora cha yā'a cha'an vi. Va indukuni tüvi nī nata'an ndra ñunda'yu Jesuu, takua kàti-tu'un vi nuu ndra ndia.

²⁵ Takan kùu ta ikan jan te'en nàka'an ndio Jesuu chi'in ndra:

—¿A ya'a ndava xini ndo ña tüvi chìnuni ndo ma ña kàtitu'un ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chīyo taji'na? ²⁶ ¿A yüvi cha'a' yakan kùu yi ña ìyo yi ña

ndē'e ji'na ma ra Cristu tundo'o, tajan ni ki'vi ndio ra koo ra nuu ni jaka'nu Ndioo ra?, kùuni ndo —kàti Jesuu chi'in ndra.

²⁷ Takan kùu ta ikan jan kīcha'a ndio Jesuu kàtitu'un kachin ra nuu ndra tandi'i ma tu'un ìyo nuu ma tutu Ndioo ña ìyo kuenda ra, ta kīcha'a ra nda nuu kīcha'a ma tutu ña taa Moisés, ta nda kati jandi'i ra tandi'i ma ña taa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo naja kua ni kuu yi ma tiempu i'ya.

²⁸ Ta ora cha chāa ndra ma ñuu ikan kuà'an ndra, tajan jā'ani Jesuu ña ni yā'a nduu ra ndra. ²⁹ Tajan chi'in tu'un i'ya jānini ndra ra na kindoo ra chi'in ndra:

—¿Na kindoun kavaun chi'in ndi ma chanikuaa i'ya, vati cha chiso nikandii! —kàti ndra chi'in Jesuu.

Tajan kī'vi ndio Jesuu chi'in ndra ma tichi ve'e nuu ni kava ndra. ³⁰ Takan kùu ta ora cha ka'iin ndra yu'u mesa ña ni kachi ndra, tajan kī'in ndio Jesuu iin paan ta jā'í ra yi nuu Ndioo, ta chā'nda kuati ra yi ta chā'a ra yi nuu ndra na kachi ndra. ³¹ Tajan ma ora ikani nānde'e va'a ndra ta nākoto ndra ti Jesuu kùu ra, va tükuii nàni ni'i ndra ja'a ndra vati numi kuii naa ndiko ra. ³² Tajan te'en kīcha'a ndio ndra nàtu'un ta'an ndra:

—Ma ninduvi yo chā'a va'a yo kuenda ña ya'a chisii kuuni anima yo ora kàtitu'un kachin ra naja kua kà'an ma tutu Ndioo nuu yo cha'a' ra —kàti ndra ña nàtu'un ta'an maa ndra.

³³ Takan kùu tajan nī kuunia ndra ndoo ndra kua ndra tiá ma ikan, ti ma ora ikani chīkoni'i ndiko ndra kuà'an ndra ma ñuu Jerusalén nuu nāta'an ndra ña ka'iin ti'vi ndi uchi iin ndra tatun Jesuu chi'in inga tuku ndra meru ndra. ³⁴ Ta ikan jan te'en kīcha'a ndio ndra tatun Jesuu kàtitu'un ndra nuu ma ndra kīchi:

—Ndicha kuii ña takan kùu yi ña juuni kàtitu'un ra nuu ndi ña ndē'e ma Petu' ra ndia. —Takan kàti ndra chi'in ndra.

³⁵ Tajan ninduvi ndio ndra kàtitu'un ndra nuu ndra tandi'i naja kua tā'an ndra ma tichi iti', ta naja kua nākoto ndra Jesuu ora chā'nda kuati ra paan chā'a ra nuu ndra.

Jesuu kèta ra nuu ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

³⁶ Ta juuni kà'an ga ndra ka'iin ndra ora tüvi Jesuu ma'ñu ndra, ta te'en kāña'a ra chi'in ndra:

—Na koo va'a ndo chi'in ta'an ndo —kàti ra.

³⁷ Tajan ma ora kā'an ra takan ta nduva'a kuii yū'vi ndra, ti kùuni ndra ña ni'na Jesuu kùu yi ña kèta yi.

³⁸ Ta ikan jan te'en kīcha'a ndio Jesuu kà'an ra nuu ndra:

—¿Na yū'vi ndo! Ta na tüvi na ja'a ndo ña nàkanini ndo takan, vati ndicha ña mai kùu. ³⁹ Ta tu töve chìnuni ndo, na nde'e ndo ma nda'i chi'in cha'i. Ta na ke'e ndo yu'u ndia, ta taku ma ni'na tüvi sa'an yi ta ni iki yi, takua ndē'e ndo ña ìyo yi yu'u —kàti Jesuu chi'in ndra.

⁴⁰ Ta ora chīnu kā'an ra takan tajan jāna'a ndio ra ma nda'a' ra chi'in cha'a ra nuu ndra, na nde'e ndra yi. ⁴¹ Va tava ya'a chisii ndra jà'a ma ña kà'an ra, yakan va ni tö-

va ch̀ito ndra nayi jà'a ndra ta nayi chà'nini ndra. Ta ikan jan te'en k̀icha'a Jesuu ch̀ikatu'un ra nuu ndra:

—¿A ìyo ña kacho nuu ndo? —k̀ati ra chi'in ndra.

⁴² Ta ikan jan ch̀a'a ndio ndra java ma tiaka' t̀avi chi'in nduxi ñuñu nuu ra. ⁴³ Ta t̀iin ra yi ta ch̀achi ndio ra yi nuu ndra. ⁴⁴ Ta ora ch̀inu ch̀achi ra tajan te'en ǹaka'an ndio ra chi'in ndra:

—Ndisaa ma ña t̀a'in i'ya k̀uu ma ña k̀atitu'in nuu ndo ora juuni iyo gai chi'in ndo. Vati takan iyo yi ña ta'in ta jachinu ma tutu Ndioo ña t̀a Moisés ma ña k̀an yi kuendai chi'in ma tutu t̀a ma ndra k̀an chi'in tu'un yu'u Ndioo ch̀iyo taji'na, ta chi'in ña k̀an ma tutu Salmu ndia.

⁴⁵ Ta ikan jan te'en ǹaka'an tuku Jesuu nuu ndra, ikan na nuna va'a ma ch̀inituni ndra ta taso'o ndra ma ña k̀an ma tutu Ndioo:

⁴⁶ —Nuu ma tutu Ndioo k̀an yi ti ìyo yi ña nde'e ji'nai tundo'o, va tichi uni kivi ni nataku ndikoi tañu ndian ndií. ⁴⁷ Ta ji'na kuii iti' ñuu Jerusalén iyo yi ña k̀icha'a na katitu'un na tu'in, ti yu'u k̀uu ma ra k̀uu Cristu. Ta ikan jan ku'un ndio na kukatitu'un na tu'in nuu tandi'i ñivi ñuu ñuñivi, ikan na ch̀ikoni'i na chi'in Ndioo ta ja-ka'nuni ra kuati na. ⁴⁸ Yakan va ndisaa ndyo'o ndian

ka'iin i'ya cha ch̀ito va'a ndo naja kua t̀a'in. Ta takan iyo yi ña ku'va ndo kuenda chi'in ma ñivi cha'a' yi. ⁴⁹ Ta ikan jan ni tachi ndioi ma Tati Í Ndioo chi'in ndo takua k̀an ma Racha'nu Tatái nui niku. Va ndyo'o na kuantu ndo ma ñuu Jerusalén i'ya, nda kati ni'i ji'na ndo ndatu Tati Í ña ni tachi ra nuu ndo iti' andivi —k̀ati Jesuu chi'in ndra.

Jesuu ndàa ra iti' andivi

(Mr. 16:19-20)

⁵⁰ Takan jan t̀avani'i siin Jesuu tandi'i ma ndra j̀akua'a chi'in ra ñuu Jerusalén, ta kuà'an ndio ra chi'in ndra ma ñuu Betania. Ta ikan k̀ani'i ra nda'a' ra nuu sukun ta j̀a'í ra ndra. ⁵¹ Takan k̀uu ta ora juuni j̀a'í ga ra ndra, ta kueeni kueeni j̀achika ra ra xiin ndra, ta ndàa ndio ra kuà'an ra iti' andivi. ⁵² Ta ikan jan ch̀unandi chiti ndio ndra ta k̀icha'a ndio ndra j̀aka'nu ndra ra. Ta ora cha ỳa' ña j̀a' ndra takan, tajan nduva'a kuii ch̀isii ndra ch̀ikoni'i ndra ma ñuu Jerusalén. ⁵³ Tajan nani kivi chà'an ndio ndra chàjaka'nu ndra Ndioo ma tichi veñu'u ka'nu ña ndaa ma ñuu Jerusalén. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Xuva

Ma tu'un Ndioo ndàkuu yi ñivi

1 Ma taji'na ora tūvi ma ñuñivi, takani cha ìyo ma ra kùu ma tu'un. Ta ma ra kùu ma tu'un ikan ìyo ra chi'in Ndioo, ta juuni kùu ra Ndioo ndia. ² Ta rakan kùu ra ña takani cha ìyo ra chi'in Ndioo nda ora tūvi ma ñuñivi taji'na. ³ Ta chi'in rakan kùu yi ña jātuvu Ndioo ndisaa nakuyi, ti nī'iin ma ña ìyo nuu yi yöve ma'iin ma Racha'nu Ndioo jātuvu yi, vati kūta'an ra chi'in ra. ⁴ Ta juuni rakan kùu ra ña chà'a ra kivi koo ndito ndisaa yo ndian ìyo ma ñuñivi. Ta cha'a' yakan kùu yi ña jàna'a ra nuu yo iti' ndaa ña kùu yi takua kùu iin ñu'ú ña jàndondichin yi nuu yo. ⁵ Yakan va ma ra kùu ñu'ú ikan kùu ra ña jàndondichin ra ma nuu naa. Ta ma nuu naa ikan kùuni yi nda'va yi ra, va nī kuu yi.

⁶ Takan kùu yi ña chīyo iin ra chūnani Xuva, ra tāchi ma Racha'nu Ndioo ña, ⁷ na kùu ra iin ra testigu ña na katitu'un ra cha'a' ma ra kùu ñu'ú i'ya nuu ma ñivi, ikan na chinuni na ma ña kà'an ra. ⁸ Vati ma Xuva, yūvi ma ra kùu ñu'ú kùu ra, vati ra kùu iin testiguni, ra kīchi katitu'un cha'a' ma ra kùu ñu'ú kùu ra. ⁹ Vati ma ra kùu ñu'ú ndicha, ora kīchaa ra ñuñivi i'ya, kīcha'a ra jātun ra nuu tandi'i na. ¹⁰ Ta juuni rakan kùu ra ña cha ìyo ra ma ñuñivi i'ya. Uvaa ña ma ndian ìyo ma ñuñivi i'ya, na töve nī ki'in kuenda na ma tu'un kà'an ra, vaji cha'a' maa ra kùu yi ña Ndioo jātuvu ra ma ñuñivi ndia. ¹¹ Vati kīchaa ra nuu ìyo ñivi ñuu ra, va ndiakan töve nī ki'in kuenda na ra. ¹² Va ma ndian kī'in kuenda ma ña kà'an ra, ta chīnuni na ma ña kà'an ra, nuu ndiakan chā'a ra ña na ndakuu na se'e Ndioo. ¹³ Ta ndicha ña se'e Ndioo kùu na, va ma ña ndākuu yo se'e Ndioo töve indukuni kùu yi kua ora ña kaku yo jà'a tatá yo chi'in ma'á yo. Vati ndākuu yo se'e Ndioo cha'a' ña takan kùuni ra ña kùu yo, ta töve takua kùuni ma ñivini ña kùu yo.

¹⁴ Takan kùu ña ma ra kùu tu'un ikan, ndākuu ndicha ra ma ñivi. Ta chīyo ra ñuñivi chi'o, ta kùu ra ma ra chà'a nduva'a kuii kua'a' ñamani Ndioo nuu yo, ta endee jàna'a ra ma ña ndaa ndia. Ta cha'a' ndisaa ña'a maa ndi cha ndē'e ndi ña ra nduva'a kuii ka'nu kùu ra takua ka'nu ma Tatá ra, Ndioo, vati uvaa ra kùu Se'e ra. ¹⁵ Tajan te'en kātitu'un ndio ma Xuva nuu ma ñivi cha'a' ra:

—Ra'ya kùu ma ra kà'in ña ni kichi tiá iti' nuu, ma ora kātitu'in nuu ndo ña ni kichi iin ra ka'nuga kua yu'u. Vati takani cha ìyo ra ora kētai ma ñuñivi i'ya —kàti ra.

¹⁶ Yakan va chi'in ndisaa ma ña ìyo nuu ra, sōkó ra yi nuu yo, ikan na ni'o yi. Ta juuni cha nī'o nduva'a kuii kua'a' ma ñamani ña chā'a ra nuu yo ndia. ¹⁷ Cha'a'

Moisés kùu yi ña nàkoto yo ma ley Ndioo, ta juuni cha'a' Racha'nu Jesucristu kùu yi ña nàkoto yo ma ñamani Ndioo chi'in ma tu'un ndaa ña kà'an ra ndia. ¹⁸ Ta nī'iin ñivi takā'an nde'e na ma Ndioo, ti uvanuuni ma ra Se'e Ndioo, ra endee ìyo chi'in ma Tatá ra, rakan kùu ra ña chà'a ra kuenda nuu yo naja kua kùu ma Tatá ra.

Nuu kātitu'un Xuva, ra jàkunduta cha'a' Jesucristu (Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

¹⁹ Tajan tāchi ma ndra chà'nda tiñu nuu ndian judú ña ìyo ñuu Jerusalén ma sutu chi'in ndra levita, ña na kundakatu'un ndra iin nakuyi nuu Xuva. Ta te'en chīkatu'un ndio ndra nuu ra, ora chāa ndra nuu ra:

—¿Ta yo'o nda ra kùun, ta nda tiñu jà'un? —kàti ndra.

²⁰ Ta ma Xuva te'en kātitu'un kachin ra nuu ndra:

—Yūvi ra Cristu kùu yu'u —kàti ra.

²¹ Ta ndrakan te'en chīkatu'un ndiko ndra nuu ra:

—¿Ta nda ra kùun tuva takan? ¿A yo'o kùu Elía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo? —kàti ndra.

Ta ma Xuva te'en nāka'an ra:

—Yöve rakan kùu.

Tajan te'en kīcha'a ndiko ndra chīkatu'un ndra nuu Xuva:

—¿A yo'o kùu ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra ni kichi? —kàti ndra.

Ta ma Xuva te'en nāka'an ra:

—Yöve rakan kùu —kàti ra.

²² Ta ndrakan te'en nāka'an ndiko ndra:

—Ta, ¿nda ra kùun tuva takan? Takan chīkatu'un ndi, vati ma tu'un ni ka'un nuu ndi ìyo yi ña kukatitu'un ndi yi nuu ma ndra tāchi ndi. Yakan va, ¿niyi kùuniun kàti-tu'un nuu ndi cha'un?

²³ Ta ma Xuva te'en nāka'an ra:

—Yu'u kùu ma ra endee ndà'yu nda java tichi ku'u chi'in tu'un i'ya: “Na nuna ndo iin iti' ndaa, kuenda ma Racha'nu”, takua kà'an Isaiá, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na.

²⁴ Tajan ndra tāvani'i ma ndra fariseu tiñu nuu, ña ku-ka'an chi'in Xuva, ²⁵ te'en kīcha'a ndra chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿Ta yo chā'a tiñu nuun ña jàkundutaun ñivi tuva yöve ma Cristu kùun, ni Elía, ni ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ndia?, tuva takan.

²⁶ Ta ma Xuva te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Yu'u jàkundutai ñivi chi'in takuii, va tañu ndo cha ìyo iin ra töve nàkoto ndo, ²⁷ ta rakan vāchi ra tiaga iti' nuu. Ta kuendai ti iin ra tūvi iñu'u kùu vaji na ndachī ma ndichan indii cha'a ra, ti nduva'a kuii ka'nu ga ra ta ìyo ga ndatu ra kua yu'u —kàti ra.

²⁸ Ndisaa ña'a kũu yi ma ñuu Betábara, ña kàndii iti' kàna nikandii inga chiyo yuta Jordán, nuu ndaa Xuva jàkunduta ra.

Jesuu kùu ra takua kùu iin mvechala vali ña sòkó Ndioo

²⁹ Takan kũu ta inga kivi ndē'e Xuva ma Jesuu, ña kuàjayatin ra ra ma nuu ndaa ra. Ta ikan te'en kīcha'a Xuva kà'an ra:

—jNde'e ndo, ti ikan vāchi ma ra kùu mvechala vali ña tāchi ma Racha'nu Ndioo kuenda ña na naa ma kuati yo ndian iyo ñuñivi i'ya! ³⁰ Ta cha'a' rakan kùu yi ña kā'in ora nātu'in chi'in ndo te'en: "Tiaga iti' nuu vāchi inga ra ka'nu ga kua yu'u, vati takani iyo ra ora kēta yu'u." ³¹ Ni yu'u töve nàkotoi nda ra kùu ra niku. Va cha chītoi ña cha'a' rakan kùu yi ña vāchi jakundutai ñivi chi'in takuii, ikan na ndisaa yo ndian iyo ñuu Israel nakoto yo ra —kàti Xuva.

³² Ta juuni te'en nāka'an tuku ra ndia:

—Ndē'i ma Tati Í Ndioo ora kīchi nuu yi ma iti' andivi, ña kàa yi takua kàa iin livi ora kōyo yi chata Jesuu nuu kīndoo yi endeeni chi'in ra. ³³ Ta ni yu'u, töve nàkotoi nda ra kùu ra niku, va ma ra tāchi yu'u ña na jakundutai chi'in takuii, rakan kātitu'un ra nui te'en: "Ma ra ni nde'un ña ni koyo ma Tati Í Ndioo chata ma nuu ni kindoo yi, rakan kùu ma ra ni jakunduta ñivi chi'in ma Tati Í Ndioo." ³⁴ Yu'u cha ndē'i ña takan kũu yi chi'in ra, ta kātitu'in nuu ndo ña ndicha kuii ña ra Se'e Ndioo kùu ra.

Ma ndra nunuu ña jākua'a chi'in Jesuu

³⁵ Takan kũu ta ma inga kivi, ndaa ndiko Xuva ikan chi'in uvi ta'an ma ndra chàkunuu chi'in ra. ³⁶ Ta ora ndē'e ra ña yà'a Jesuu ma ikan, te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—jNde'e ndo, ti rakan kùu ma ra tāchi Ndioo ña kùu takua kùu iin mvechala vali!

³⁷ Tajan ora chīni ninduvi ma ndra chàkunuu chi'in Xuva ña kà'an ra takan, ta tādikun ndra chata Jesuu. ³⁸ Ta ndē'e chata ma Jesuu, ta chā'a ra kuenda ña ndikun ndrakan kuà'an ndra chata ra. Tajan te'en chīkatu'un ndio ra nuu ndra:

—jNiyi nànduku ndo? —kàti ra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Yo'o Rabí —ña kùuni ka'an yi Matru— jndanu iyoun? —kàti ndra. ³⁹ Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—jNa'a ndo chatai!, ta koto ndo ma nuu iyoi —kàti ra.

Yakan va kēe ndio ndra kuà'an ndra chi'in ra ma nuu iyo ra, tajan kīndoo ndra chi'in ra nda kati ini ña cha kùu yi a kaa kumi chani'ini. ⁴⁰ André ra yani Simón Petu', kùu iin ra indii tañu ma uvi ndra ña chīni ña kà'an Xuva, tādikun ndra chata Jesuu ma ora ikan.

⁴¹ Ta ma ra ji'na kuii ña chīkuta'an ma André kùu ma ra yani ra Simón. Ta te'en kātitu'un ra nuu ra:

—Yo'o yani, cha nāta'an ndi ma ra kùu Mesías (ña chī'in inga tu'un kùuni yi ka'an yi Cristu).

⁴² Tajan kēe ndio ma André kuà'an ra chi'in ma yani ra Simón nuu ndaa ma Racha'nu Jesuu. Ta ora ndē'e ma Jesuu ña kīchaa ndra, ta te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in ra:

—Yo'o, Simón se'e Jonás, vitin va ni kunaniun Cefas —ña chī'in inga tu'un kùuni yi ka'an yi Petu'.

Jesuu kàna ra ma Lipe chi'in ma Natanael.

⁴³ Ta ma inga kivi, kēe ndio Jesuu kuà'an ra ma iti' ñu'u' Galilea takua chànini ra. Ta ikan chīkuta'an ra ma ra nàni Lipe ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—jNa'a chatai! —kàti ra.

⁴⁴ Ta ma Lipe, ti ra ñuu Betsaida kùu ra, ta iini ñuu ndra chi'in André ta Petu'. ⁴⁵ Tajan ma Lipe chā'an ra chānanduku ra, ra nàni Natanael, ta ikan te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Cha nāta'an ndi ma ra tāa ma Moisés cha'a' nuu ma tutu ley Ndioo. Rakan nàni ra Jesuu, ra ñuu Nazaret, ra se'e Kusé. Ra juuni tāa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo cha'a' ña ni kichi ndia.

⁴⁶ Ta ma Natanael nāka'an ra te'en:

—jA kùu keta iin ma ra va'a ma ñuu Nazaret?, kùuni-un —kàti ra.

Ta ma Lipe te'en nāka'an ra:

—Na kichiun ta nde'un ti ña ndicha kùu yi —kàti ra.

⁴⁷ Ta ora ndē'e Jesuu ña cha vāchi kuyatin Natanael nuu ra, ta te'en nāka'an ra:

—jI'ya vāchi ma iin ra israelita va'a, ña töve jànda'viña'a! —kàti ra.

⁴⁸ Ta ma Natanael te'en chīkatu'un ra:

—jTa naja kà'un ña nàkotoun yu'u? —kàti ra.

Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Takani cha ndē'i ñuñ antea ña nāta'an ma Lipe ñuñ ma nuu ndàun vati ma yutun higu —kàti ra chi'in ra.

⁴⁹ Tajan ma Natanael te'en nāka'an tuku ra:

—Matru, ndicha kuii ña yo'o kùu ma ra Se'e Ndioo, ta juuniun kùu ma ra kùu Rey ra chà'nda tiñu ñuu Israel —kàti ra.

⁵⁰ Tajan ma Racha'nu Jesuu te'en nāka'an tuku ra:

—jA cha'a' ña ndē'enj ñuñ cha'a' ma yutun higuni kùu yi ña chīnuniun ma tu'un kà'in?, kùuniun. jYu'u kà'in chi'un ña nda vitin ta iti' nuu, kua'a' ga tiñu ka'nu ni nde'un!

⁵¹ Va ma Jesuu te'en nāka'an ndiko tuku ra:

—Ndicha va'a ña kātitu'in nuu ndo ña ni nde'e ndo ma andivi ña iin nūna kani yi, ta juuni ni nde'e ndo kua'a' tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo ña ndaa yi nūu yi chata yu'u, ra Se'e ñivi tāchi Ndioo.

Chīyo iin viko tànda'a ma ñuu ña nàni Caná ña kàndii xiin ma ñu'u' Galilea

2 Takan kũu ta ora yā'a uni kivi, tajan chīyo iin viko tànda'a ma ñuu Caná, ña iyo kuenda ma ñu'u' Galilea. Ta ikan ndaa ma'á Jesuu ndia. ² Ta ma nuu iyo ma viko tànda'a, juuni jāinvitaa na Jesuu chi'in ma ndra

jàkua'a chi'in ra. ³ Tajan ma ma'á Jesuu, te'en nàka'an ña chi'in ra ora ndi'i ma vinu chi'i na nuu viko:

—Se'yu, cha ndi'i ma vinu —kàti ña chi'in ra.

⁴ Ta ma Jesuu te'en nàka'an ra:

—Ma'á, ¿ta naja kà'un takan chi'in? Ta juuni takà'an chaa ma ora ña koto ma ñivi nda ra kùu —kàti ra.

⁵ Tajan ma ma'á Jesuu te'en nàka'an ña chi'in ma ndra jàkkuu tiñu ma viko ikan:

—Na ja'a ndo ndisaa ma ña ni ka'an ra nuu ndo —kàti ña.

⁶ Ta ma ikan ka'in iñu ta'an ma kii na'nu ña kùva'a chi'in yuu ka'nu nuu chàkuiin takuii ña chàtiñu ma ndian judíu ma ora jànandoo na na kuenda Ndioo, takua takani jà'a na. Ta ta'ii'in ma kii ikan chàta'an uvi xiko uchi a uni xiko uchi litru takuii tichi yi. ⁷ Tajan te'en nàka'an ndio ma Jesuu:

—Na jakutu ndo ma kii chiña chi'in takuii.

Tajan jàkutu ndio ndra yi. ⁸ Ta te'en nàka'an ndio ma Jesuu chi'in ndra:

—Ta vitin na tava ndo ita'vi ma takuii, ta kundaka ndo ra' nuu ma ra ndiso tiñu cha'a' ma viko i'ya —kàti ra.

Ta takan jà'a ndra. ⁹ Tajan ma ra ndiso tiñu ikan chi'i ra ma takuii ña cha ndàkuu ma vinu, nde'o naja kua chi'i ra', vaji nī töve chito ra ndanu kichi ra'. Uvanuu ma ndra chito kùu ma ndra jàkutu yi chi'in takuii. Tajan ma ra ndiso tiñu ikan kàna ndio ra ma ra tànda'a, ¹⁰ ta te'en nàka'an ndio ra chi'in ra:

—Tandi'i ma ñivi jà'a viko, ti'i ji'na na ma vinu va'aga ko'o ma ñivi, ta ora cha chi'i kua'a' ndio na ra', tajan chà'a ndio na ma vinu ta'ania ko'o na. Va yo'o tüvi nī ja'un takan, vati ndàkiva'un ma vinu va'aga ma nuu ndi'i nia —kàti ma ra ndiso tiñu chi'in ma ra tànda'a.

¹¹ Ña'a kùu ma ndatu nunuu ña jàna'a Jesuu nuu ma ñivi. Ta takan jà'a ra ñuu Caná, ña kàndii kuenda ñu'u' Galilea. Chi'in yakan jàna'a ra ña iin ra ya'a ka'nu kùu ra. Ta ikan kùu nuu kicha'a chīnuni ma ndra jàkua'a chi'in ra tu'un ra ndia.

¹² Takan kùu ta ora yà'a ña jà'a ra te'en, ta kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Capernaum chi'in ma'á ra, ta chi'in ndra yani ra, ta ndra jàkua'a chi'in ra. Ta ikan kīndoo vi uvi uni kivi.

Jàkunu Jesuu ñivi ka'in veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén

(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

¹³ Ta tava cha kua kuyatin ma kivi viko Pakua ña jàka'nu ma ndian judíu, yakan va kēe ndio Jesuu kuà'an ra ma ñuu Jerusalén. ¹⁴ Ta ora chāa ra ma ikan, ta nāta'an ra ña ka'in kua'a' ma ndian kàxiko jundiki, mvechala, livi, ta chi'in ma ndian nàndi sàma xu'un' nuu ma ñivi ma tichi kora veñu'u ka'nu ikan. ¹⁵ Ta ora ndē'e Jesuu ña jà'a na, tajan nānduku ra iin yo'o, ta jà'a ra iin kuata, ta jàkunu ra ndisaa na chi'in yi, kutu chi'in jundiki xiko na chi'in ma mvechala ndia. Ta ma ndian sàma ma xu'un' chàta ra yi ma nuu ñu'u', ta jānduva ra ma mesa nuu nàndi na ndia. ¹⁶ Ta nuu ma ndian xiko ma livi, va te'en nàka'an ra:

—Na tavani'i ndo tandi'i ña xiko ndo i'ya, ti ma ve'e Tatái, yöve nuu kuya'vi kùu yi —kàti Jesuu.

¹⁷ Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, chàku'uni ndra ña te'en kà'an yi nuu ma tutu Ndioo: "Ya'aga kàyunj cha'a' ña töve tiñu'u na ma ve'un", kàti yi nuu yi.

¹⁸ Ta ma ndian kùxini nuu ndian judíu, te'en kicha'a na chikatu'un na nuu Jesuu:

—Na jana'un iin ndatu nuu ndi, ikan na koto ndi tuva ndicha ña Ndioo chà'a tiñu nuyn ña jà'un te'en.

¹⁹ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra chi'in na:

—Na janatani ndi'i ndo ma veñu'u i'ya, ta tichi uni kivi, cha kùtaa ndikoi yi —kàti Jesuu.

²⁰ Tajan ma ndian judíu te'en nàka'an na:

—Uvi xiko iñu kuiya kùu yi ña jàtiñu na, ta kùndee na kùtaa na ma veñu'u ka'nu i'ya, ta vitin yo'o tuku, ¿a kùu kani'un yi tichi uni kivini ña kà'un takan? —Takan kàti na chi'in Jesuu.

²¹ Va ma veñu'u ña kà'an Jesuu nuu na, kùu yi iin ku'va, ti kà'an ra yi cha'a' juuni ma kuñu ra. ²² Yakan va ora nàtaku ndio Jesuu tañu ñivi ndií, ikan chàku'uni ma ndra jàkua'a chi'in ra ma takua kà'an ra. Tajan ikan kùu ma nuu chīnuni ndio ndra ña kà'an ma tutu Ndioo, ta ña kà'an Jesuu ndia.

²³ Ta ora iyo Jesuu ma ñuu Jerusalén ma viko Pakua, kua'a' ñivi kicha'a na chīnuni na tu'un ra, ora ndē'e na kua'a' ndatu ña jà'a ra. ²⁴ Va cha nākuni Jesuu naja kua chànini na, yakan va tüvi kùndeeni ra na. ²⁵ Ta töve chīniñu'u ra, ña ndava kàti na naja kua chànini ma inga ñivi ndē'e na nuu ra, ti juuni maa ra cha chito va'a ra naja kua chànini na ndia.

Jesuu chi'in Nicodemo

3 Iyo iin ra fariseu, ña nàni Nicodemo. Ta ra'ya ti iin ra ka'nu kùu ra tañu ma ndian judíu. ² Tajan chànde'e ra Jesuu, ma nuu iyo ra iin chanikuaa. Ta ikan te'en kà'an ra chi'in ra:

—Matru, chito ndi ña ma Racha'nu Ndioo tachi ñyn kuenda ña jàna'un nuu ndi, ti nī'iin ñivi na kùu jà'a na ma ndatu ña jà'un, tu töve kùta'an Ndioo chi'in na —kati ra.

³ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ra:

—Ndicha va'a ma ña kà'in chi'un, ña nda ndian nikuuni na kùu koo na nuu chà'nda Ndioo tiñu, tuva juuni takà'an kàku chaa ndiko na kuenda Ndioo —kàti Jesuu.

⁴ Tajan Nicodemo te'en chikatu'un ra nuu Jesuu:

—¿Ta naja kua jà'a yo, ta kùu kàku yo inga cha'a' tuva cha cha'nu yo? ¿A kùu ki'vi ndiko yo tichi ma'á yo ta kàku ndiko yo inga cha'a'?, kùuniun —kàti ra chi'in Jesuu.

⁵ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra:

—Kàti kachin nuyn ña nī'iin na, tu töve kàku ji'na na jà'a ma takuii ta jà'a ma Tati Í Ndioo ndia, na kùu ki'vi na ma nuu chà'nda Ndioo tiñu. ⁶ Vati ndian kàku ñuñivi i'ya, ñivi kuenda ñuñivini kùu na, va ndian kàku inga cha'a', jà'a Tati Í Ndioo, ñivi kuenda Ndioo kùu na. ⁷ Ta na nàkaniniun cha'a' ña kà'in ña ndisaa na iyo yi ña kàku chaa ndiko na inga cha'a'. ⁸ Vati taku ma ora chàkin tati, chàkin yi nda iti' nikuuni, ta vaji chini yo ña

jàkayu yi, va tüvi chïto yo nda iti' kuà'an yi, a nda iti' vächï yi ndia, takan kùu ma ndian kàku chaa jà'a ma Tati Í Ndioo.

⁹Tajan ma Nicodemo te'en chïkatu'un ndiko ra nuu Jesuu:

—¿Ta nayi kùuni yi ka'an yi ña kà'un takan? —kàti ra chi'in Jesuu.

¹⁰Ta Jesuu te'en nàka'an ra:

—Yo'o ra kùu matru ka'nu nuu ñivi ñuu Israel, ¿ta naja töve chïtoun ma ña kùuni yi ka'an yi? ¹¹Ndicha va'a ma ña kà'an ndi chi'un, ti ma ña chïto ndi kùu ma ña kà'an ndi, ta ma ña cha ndē'e ndi, kùu ma ña jàna'a ndi, va ndyo'o na töve chïnuni ndo ma ña kà'an ndi.

¹²Ta tu töve chïnuni ndo ma ña kà'in cha'a' ña kùu ma ñuñivi i'ya, ¿naja kua kuu chinuni ndo ña kà'in cha'a' ma ña kùu ma andivi?, kùuniun, tuva takan.

¹³Ni'iin ñivi takà'an ndaa na ku'un na ma iti' andivi, uvanuu yu'u ra takani ñyoi chi'in Ndioo nàkotoi naja kaa yi, ti ra kïchi iti' andivi kùu. ¹⁴Vati takua jà'a Moisés ña kani'i ra ma koo tichi ku'u ña kùva'a chi'in kaa, in-dukuni kua ikan ni kani'i na yu'u, ra Se'e ñivi tächï Ndioo, ¹⁵ikan ndisaa ma ndian chinuni tu'un kà'in, kùu koo ndito na chi'in Ndioo endeeni.

Ndioo ya'a ga kùuni ra nde'e ra ma ñivi

¹⁶Takan kùu ta cha'a' ña ya'a ga kùuni Ndioo nde'e ra ma ñivi ñuñivi, yakan va chā'a ra ma ra uvanuu ña kùu Se'e ra nuu na, ikan nda ndian nikuuni tu chinuni na ma tu'un ra, tüvi ni naa na, vati ni ni'i na nuu koo ndito na endeeni chi'in Ndioo jà'a ra. ¹⁷Vati Ndioo tächï ra ma ra Se'e ra kuenda ña na jakakú ra ma ñivi ñyoi ñuñivi, ta yöve kuenda ña na tiso ra kuati na ta kuvi na.

¹⁸Ta ma ndian chïnuni ña kà'an ma ra Se'e Ndioo, tüvi ni jande'e ra tundo'o endeeni na. Va ma ndian tüvi chïnuni ña kà'an ra, ndiakan va cha kà'an Ndioo ña ni nde'e na tundo'o endeeni cha'a' ña töve chïnuni na ña kà'an ma ra uvanuu ña kùu Se'e ra. ¹⁹Ta ndicha kuui ña cha kïchaa ma ñu'ú nuu ma ñu'u' ñuñivi, va ma ñivi ñyoi ma ñu'u' ñuñivi chàta'ani tiá na nuu naa kua nuu tiin ma ñu'ú ikan, cha'a' ña maaa ña kini kùu ma ña jà'a na. ²⁰Ta ndisaa ma ndian jà'a ma ña kini, töve chàta'ani na ku'un na iti' Ndioo a ma iti' ndichin, koto ku'va ma inga ñivi kuenda cha'a' tandi'i ma tiñu kini ña jà'a na. ²¹Va ma ndian ñyoi indaani, kivi na ma iti' ndichin, ta ña'a jàna'a nuu inga ñivi ña na kuu na ñivi ña jà'a maaa tiñu va'a ti chā'a Ndioo ndatu ra nuu na.

Xuva ra jàkunduta kà'an ndiko ra cha'a' Jesuu

²²Takan kùu ta ora yā'a ña kùu te'en, tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra iti' ñu'u' Judea, nuu chïyo ndra yatin kivi ta jàkunduta ndra ñivi. ²³Ta ma tiempu ikan juuni jàkunduta ma Xuva ma ñivi iin nuu nani Enón, ña kàndii yatini ma ñuu Salim, vati ikan kùu nuu kàna kua'a' takuii, ta ma ndian chāa ma ikan, kùnduta na jà'a ra. ²⁴Ndisaa ña'a kùu antea ña t'i' ndra ma Xuva tichi vekaa.

²⁵Takan kùu ta iin ma ndra chàkunuu chi'in Xuva kïcha'a ndra kà'nita'an yu'u ndra chi'in iin ma inga ndra judíu cha'a' ma naja kua kùu yi ña nàndoo na takua takani jà'a ma ndian judíu. ²⁶Ta ma ndrakan te'en kàti-tu'un ndra nuu Xuva:

—Yo'o Matru, ma ra ndaa chi'un inga chiyo yu'u yuta Jordán niku, ma ra kàtitu'un iin cha'a' nuu ndi, vitin ndaa ra jàkunduta ra kua'a' ñivi, ta ndisaa na ndikun na ra.

²⁷Ta Xuva nàka'an ra te'en:

—Ni'iin yo na kùu ni'o a jà'a yo ni'iin nakuyi tu yöve Ndioo kùu ma ra tindee yo. ²⁸Juuni maa ndo cha chïni va'a ndo ma ña kà'in niku, ña na yöve ma ra Cristu kùu, vati yu'u kùu iin ma ra tächï Ndioo iti' nuu ra. ²⁹Taku ma nuu ñyoi iin viko tànda'a, ma ra ndàka ma ña tãnda'a, rakan kùu ma iian, va ma ra kùu amigu ma ra tãnda'a ña ndaa xiin ra ta chini ra ma ña kà'an ra, ndu-va'a chisii ra ora chini ra yi. Ta cha'a' yakan kùu yi ña nda yu'u ya'aga ka'nu kùu ma ña chisii vitin. ³⁰Rakan kùu ra ña ñyoi yi ña ndoka'nu ra tiá cha'a' ma ña jà'a ra, ta yu'u ñyoi yi ña ndota'ani gai tiá chi'in ma tiñu jà'i ta'i'iin kivi —kàti Xuva.

Ra kïchi iti' andivi

³¹Takan kùu ta ma ra vächï iti' andivi, ka'nuga ra kua ndisaa na. Ta ma ndian ñyoi nuñu'u' ñuñivi kùu na kuenda ma nuñu'u' ñuñivini, ta kà'an na cha'a' ma ña kùu ñuñivini ndia. Va ma ra ña vächï iti' andivi, ka'nuga ra kua ndisaa ma ñivi ñyoi ñuñivi. ³²Ta rakan kùu ra ña kàtitu'un ra ma ña ndē'e ra ta ña chïni ra iti' andivi, va ni'iin na töve ni jachi'in na ma ña kà'an ra. ³³Va tu ñyoi ndian chïnuni ña kà'an ra, ndiakan chā'a na kuenda ta kàtitu'un na ti ma Racha'nu Ndioo kà'an ra ma tu'un ndicha. ³⁴Vati ma ra tächï ma Racha'nu Ndioo, rakan kà'an ra ma tu'un Ndioo, ti Ndioo jà'a ra ña na endeeni ni koo ma Tati Í ra nuu ra. ³⁵Ti ma Tatá Ndioo ya'a ga kùuni ra nde'e ra ma ra Se'e ra, yakan va chā'a ra kua'a' ndatu ra nuu ra kuenda ña na kuatiñu ra yi chi'in ndisaa ma ña jà'a ra. ³⁶Ta nda ndian chïnuni ma ña kà'an ma Se'e ma Racha'nu, ni koo na endeeni chi'in ra, va ma ndian töve jächï'in ña kà'an ma ra Se'e ra, tüvi ni ni'i na ma nuu koo na endeeni chi'in Ndioo, ti ni jande'e ra tundo'o ka'nu na endeeni.

Jesuu chi'in iin ña'a ñuu Samaritana

4 Takan kùu ta chïto ma Racha'nu Jesuu ña ma ndra fariseu chā'a ndra kuenda ña cha chàkunuu kua'a' ñivi chata ra ta jàkunduta ra tiaga ñivi kua Xuva; ²vaji ndicha ña yöve Jesuu kùu ma ra jàkunduta ñivi, ti ma ndra jàkunduta kùu ma ndra jàkua'a chi'in ra. ³Yakan va ora chïto Jesuu ña takan chā'a ndra fariseu kuenda, tajan kēe ndio ra ma iti' ñu'u' Judea, ta kuà'an ndiko ra ma iti' ñu'u' Galilea. ⁴Ta iti' kuà'an ra ñyoi yi ña ya'a ji'na Jesuu ma ñu'u' Samaria. ⁵Tajan chāa ndio ra ma iin ñuu ña nani Sicar ña ñyoi kuenda ma ñu'u' Samaria. Ta yatini ma xiin ñuu ikan kàndii iin ti'yo ña chā'a ma racha'nu Jacob nuu rase'e ra, Kusé taji'na. ⁶Ta

nuu ma ti'yo ikan iyo iin soko ya'a kunu ña jā'a Jacob niku. Ta ora chāa Jesuu ikan ya'a chitatu ra ña chākunuu ra, yakan va chūnandi ra yu'u ma soko ikan, ña nīndee ra ma ora ñuka'ñu.

⁷ Takan kūu ta chāa ndio iin ña'a ñu'u' Samaria ña kuàki'an takuui ma tichi soko, tajan te'en nāka'an Jesuu chi'an:

—Na ku'vaun ita'vi takuui ko'i, yo'o ma'á —kàti ra.

⁸ Ta ma ndra jākua'a chi'in Jesuu, ti kuà'an ndra kuà-jata ndra ña kachi ndra ma ñuu ikan.

⁹ Tajan ma ña'a ñu'u' Samaria, te'en nāka'an ña chi'in Jesuu:

—¿Ta nava jà'a yo'o ra judíu ña chikaun takuui ko'un nui, ta yu'u ña ñu'u' Samaria kù'i? —Takan kàti ma ña'a ikan chi'in Jesuu ti ma ndian judíu tūvi induku kùuni na chi'in ma ndian samaritanu.

¹⁰ Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ña'a ikan:

—Tu chitoun niyi kùu ma ña va'a ña kùuni Ndioo ku'va ra kuenda ma ñivi ra, ta tu chitoun nda ra kùu yu'u ra kā'an te'en chi'un "ña na ku'vaun takuui ko'i", ta yo'o, ni ndakaun takuui nui, ta ni ku'vai ra' nuun kuenda ña na koo nditoun.

¹¹ Tajan ma ña'a ikan te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Yo'o racha'nu tūvi nda'un nī'in nakuyi ña tava yo ma takuui, ta ma soko ya'a ga kunu yi. ¿Ta ndanu iyo ma takuui ña jà'a ña koo ndito yo ña ni ku'vaun ko'i?

¹² ¿A ra ka'nu tiaga kùun kua ma ra kūu tatá ndi ra chūnani Jacob, ra ndākoo ma soko i'ya kuenda ndi? Ta rakan ti i'ya kūu ma nuu kī'in ra ma takuui chī'i ra chi'in se'e ra ta ma kiti jàna ra ndia.

¹³ Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Taku ndisaa ndian chī'i ma takuui ña ka'īin tichi soko i'ya, ni natii ndiko na ra'. ¹⁴ Ta ma ndian ni ko'o ma takuui ña ni ku'vai, na tūva ni natii na ra' inga cha'a, vati endeeni ni koo ra' tichi anima na jà'a ra' ma takua kùu iin nuu kàna ra' jà'i, ikan na koo na endeeni chi'in Ndioo.

¹⁵ Tajan ma ña'a ikan te'en nāka'an ña chi'in Jesuu:

—Yo'o racha'nu, na ku'vaun ma takuui ikan ko'i, ikan na tūva ni natii ndikoi ma takuui, ta na kichi gai tava gai ra' tichi ma soko i'ya —kàti ña.

¹⁶ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Kuàki'in ma ra kùu iin, ta kichi ndikoun nui chi'in ra —kàti Jesuu.

¹⁷ Ta ma ña'a ikan te'en nāka'an ña:

—Na töve iyo ij —kàti ña.

Ta Jesuu te'en nāka'an ndiko ra chi'in ña:

—Ndicha va'a ña kà'un ña töve iyo iin, ¹⁸ ti cha u'un cha'a' ña tānda'un niku, ta ma ra ndàkaun vitin na yöve iin kùu ra. Yakan va ña ndicha kùu ma ña kà'un —kàti Jesuu.

¹⁹ Tajan ma ña'a ikan te'en nāka'an ña chi'in ra ora chīnian ña kà'an Jesuu takan:

—Yo'o racha'nu, yu'u chàninij ti iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùun. ²⁰ Ti ma ndian kūu tatá ndi taji'na jàka'nu na ma Ndioo ma yuku tikan niku, va ndyo'o ndian judíu, kàti ndo ña ma ñuu nuu iyo yi ña jàka'nu yo ra kùu ma ñuu Jerusalén —kàti ña.

²¹ Ta Jesuu nāka'an ra te'en:

—Na chinuniun ña kà'in, vati chani chaa ma ora ña ni jàka'nu ndo ma Racha'nu Tatá yo, ta na tūva iyo yi ña kichi ndo ma tichi ku'u yuku i'ya, ta ni ma ñuu Jerusalén ña jàka'nu yo ra ndia. ²² Ta ndyo'o ndian ñu'u' Samaria töve nàkoto va'a ndo nda ra kùu ma ra jàka'nu ndo, va ndyu'u ndian judíu, nàkoto ndi nda ra kùu ma ra jàka'nu ndi, ti ma tu'un kà'an naja kua jàkakú Ndioo ñivi, iyo yi chi'in ma ndian judíu. ²³ Va vitin chani chaa ma ora, ña ndisaa ma ndian kùu ñivi ña jàka'nu ndicha kuu ma Tatá yo, ni jàka'nu na ra takua kùu ra, chi'in ndisaa anima na, jà'a ma Tati Í Ndioo, ti takan kùuni Ndioo ña jà'a ma ndian jàka'nu ra. ²⁴ Vati tati kùu Ndioo, yakan va ma ndian jàka'nu ra ndicha, iyo yi ña ja'a na yi chi'in ndisaa anima na, jà'a ma Tati Í Ndioo.

²⁵ Ta ma ña'a ikan te'en nāka'an ña:

—Yu'u chitói ña ni kichi ma ra Mesías ña (kùuni yi ka'an yi Cristu,) ra tachi Ndioo, ta ora ni kichaa ra ni katitu'un ra tandi'i ma naja kua kùu yi nuu yo —kàti ña.

²⁶ Ta Jesuu nāka'an ra te'en:

—¿Yu'u ra kà'an chi'un kùu ma ra Cristu!

²⁷ Ta juuni ma ora ikan chākoyo ma ndra jākua'a chi'in Jesuu, ta ndava yū'vi ndra ña nātu'un Jesuu chi'in ma ña'a ikan. Ta nī'in ndra na töve nī chikatu'un ndra nuu ra, nayi chikatu'un ra nuu ña, ta naja nātu'un ra chi'an. ²⁸ Ta ma ña'a ikan ndākoan ma kii ña nda'a' ña, tajan endee chīnuan kuà'an ña ma ñuu ña, ta ma ikan te'en nāka'an ña chi'in ma ñivi ñuan:

²⁹ —¿Na'a ndo na ko'o kunde'o ma ra kātitu'un nui cha'a' tandi'i ma ña jà'! ¿A yöve rakan kùu Cristu?, kùuni ndo.

³⁰ Takan kūu ta kēe ndio ma ñivi kuà'an na chi'an ta ora chani chaa ndio na nuu ndaa ma Jesuu. ³¹ Ta kīcha'a kà'an ma ndra jākua'a chi'in ra, jà'nini ndra ra chi'in tu'un i'ya:

—Yo'o Matru, kachi ita'vi ma ña chàchi ndi —kàti ndra.

³² Va rakan nāka'an ra te'en:

—Cha iyo ma ña ni kachj va ndyo'o na töve nàkoto ndo yi —kàti ra.

³³ Takan kūu, yakan va ma ndra jākua'a chi'in ra kīcha'a ndra nātu'un ta'an ndra te'en:

—¿A iyo ndian kīchi ndàka ma ña kachi ma Jesuu?, kùuni ndo.

³⁴ Va ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma ña chàchj kùu yi ña na ja'i ndisaa tiñu chà'a ra tachi yu'u ta jàchinui yi takua kùuni ra. ³⁵ Vitin ndyo'o kà'an ndo ña kùmani kumi ga yoo ta kuta'an ma ora ña ndàki'in ndo ma ndatiñu ña tachi ndo, va yu'u kà'in chi'in ndo ña na ja'a ndo kuenda ma nuu kàa ma ndatiñu ndo, vati cha kēta ora va'a ña ndàki'o yi vitin.

³⁶ Taku ma ra ndàki'in ndatiñu nī'i ra ma ya'vi ra ta ma ndatiñu nī'i ra, kùu yi ña na koo endeeni ma ñivi. Yakan va ma ra tachi chi'in ma ra ndàki'in indukuni sii kùuni ndra cha'a' ma ndatiñu nī'i ndra. ³⁷ Ndicha kuu kùu ma tu'un ña kà'an te'en: "Ti ma ra tachi, siin kùu ra kua ma ra ndàki'in ma ndatiñu." ³⁸ Yu'u kùu ma ra tachi

ndo ña kùu ndaki'in ndo ma ndatiñu, ña tüvi nī nde'e ndo tundo'o chi'in yi, ti ma ndian ndē'e tundo'o chi'in yi kùu inga na, va ndyo'o kùu ndo ma ndian kīndoo va'a chi'in ndatiñu ikan, vaji ni'i jātiñu inga na cha'a' yi.

³⁹ Takan kùu ta kua'a' va'a ma ñivi ndòyo ma ñuu ikan ña ìyo kuenda ñu'u' Samaria, kīcha'a na chīnuni na ma ña kà'an ma Jesuu, ta cha'a' ma ña kà'an ma ña'a ikan chi'in ma ñivi, vati kà'an ña ña kātītu'un Jesuu nuu ña tandi'i ma ña jā'a ña. ⁴⁰ Takan kùu ta ora chāa ma ndian ñu'u' Samaria ma nuu ndaa Jesuu, chīkan na nuu ra ña na kindoo ra chi'in na ma ñuu ikan. Yakan va Jesuu, kīndoo ra chi'in na uvi kivi. ⁴¹ Ta nduva'a kuii ga kua'a' ma ñivi kīcha'a na chīnuni na tu'un Jesuu ora chīni na ña kà'an ra. ⁴² Ta kīcha'a na kà'an na chi'in ma ña'a ikan te'en:

—Ji'na chīnuni ndi tu'un Jesuu cha'a' tu'un kà'an yo'oni niku, va vitin nda maa ndi cha chīni ndi ma ña kà'an ra'ya, ta chīto kachin ndi ña ra'ya kùu ma Cristu, ra vāchi jakakú ma ñivi ma ñuñivi i'ya.

Jesuu jànda'a ra se'e iin ra jàtiñu kuenda ma rey

⁴³ Ta ora cha yā'a ndio uvi kivi, tajan kēe ndio ra ma ñu'u' Samaria ta kuà'an ra ma iti' ñu'u' Galilea. ⁴⁴ Vati juuni maa ma Jesuu kātītu'un ra ña ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, na tōve tiñu'u na ra ma ñuu maa ra. ⁴⁵ Ta ora chāa ra ma ñu'u' Galilea, chā'a ñivi ikan ña na ndoo ra chi'in na, ti ma ndian ñu'u' Galilea chā'an na ma ñuu Jerusalén ora chīyo viko Pakua ma ikan niku, ta takan kùu yi ña ndē'e na tandi'i ma ña va'a ña jā'a Jesuu ma ñuu Jerusalén.

⁴⁶ Tajan kēe ndiko Jesuu kuà'an ra iti' nuu, nda kati chāa ra ñuu Caná ña ìyo kuenda ma ñu'u' Galilea, nuu jāndaku ra ma takuii ña na kùu ra' vinu. Ta yatini ñuu ikan ìyo iin ra jàkuu tiñu nuu ma ra kùu rey, ña ku'vi se'e ra kàndii ra ma ñuu Capernaum. ⁴⁷ Tajan ora chīto ra ña kēe Jesuu ma ñu'u' Judea, ta chāa ra ma ñu'u' Galilea, ikan chāa ra ma nuu ndaa Jesuu, ta kīcha'a ra jānini ra ra ña na ku'un ra chi'in ra ñuu ra, ta janda'a ra ma ra se'e ra ña chani kuvi, ña kàndii ve'e ra. ⁴⁸ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o chi'in ñivi ñuun, tu tōve ndē'e ndo ku'va chi'in ma ndatu jā'i, na tōve chīnuni ndo ña kà'in.

⁴⁹ Va ma ra jàtiñu kuenda ma ra kùu rey te'en nāka'an tuku ra chi'in Jesuu:

—Yo'o racha'nu na ja'un ñamani ta ku'yn chi'in ve'i, antea ña kuvi ma ra se'i —kàti ra.

⁵⁰ Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na ku'yn ve'un, ti ma ra se'un cha ndā'a ra —kàti Jesuu.

Tajan rakan chīnuni ra ma ña kā'an Jesuu, ta kēe ndio ra kuà'an ra ve'e ra. ⁵¹ Ta ma tichi iti' kuà'an ra chīku-ta'an ra ma ndra kùu musu ra, ta kīcha'a ndra kà'an ndra te'en chi'in ra:

—Ma ra se'un cha ndā'a ra —kàti ndra.

⁵² Tajan te'en kīcha'a ra chīkatu'un ra nuu ma ndra kùu musu ra, ña nda ora kùu yi ña kīchi va'a kùuni ma ra se'e ra. Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Iku kaa iin chani'ini kēe ma kà'ni ra —kàti ndra.

⁵³ Tajan chā'a ndio tatá ma ra ku'vi kuenda ña juuni ma ora ikan, kùu ma ora ña kā'an ma Jesuu te'en chi'in ra: “Ma ra se'un cha ndā'a ra.” Yakan va kīcha'a ndio ra chīnuni ra ma ña kà'an Jesuu chi'in ndisaa kuii ma ñivi ra ndia. ⁵⁴ Ña'a kùu ma ndatu uvi ña jā'a Jesuu ora kēe ra ma ñu'u' Judea ta chāa ndiko ra ma ñu'u' Galilea.

Jesuu jànda'a ra iin ra cha'a pe'lu ñuu Betesda

5 Ta ora ya'a ña kùu takan, chīyo iin viko jā'a ma ndian judíu, ta Jesuu kēe ra kuà'an ra ma ñuu Jerusalén. ² Ta ma tichi ma ñuu Jerusalén, yatin ma nuu ìyo ma yuve'e ma nuu yà'a ma mvechala, ìyo iin mini nuu ka'iin takuii, ña chi'in tu'un hebreu nàni yi Betesda, ta ìyo u'un corredor yi. ³ Ta ma ikan kàndoyo kua'a' va'a ma ndian kùkue'e, tava kùu ma ndian kuaá, ndian cha'a yutun chi'in ndian cha'a pe'lu, ña ndātu na na kandaa ma takuii. ⁴ Vati iin ma tati va'a jā'a tiñu nuu Ndioo chāa yi ma nuu ìyo ma soko ikan, ta jàkanda yi ra', ta ma ndian nunuu ña kì'vi ma tichi ra', ma ora kandaa ra', ta numini ndā'a na jā'a ra' chi'in nda nuu kue'e nikuuni ña ndo'o na. ⁵ Ta tañu ma ndian kùkue'e kàndoyo ikan, ìyo iin ra ña ku'vi ra cha ìyo iin oko cha'un uni kuiya ña ku'vi ra. ⁶ Ta ora ndē'e Jesuu ña kàndii ra ma ikan, tajan chā'a ndio ra kuenda ña cha ìyo kua'a' kuiya ña ku'vi ra, ta te'en chīkatu'un ra nuu ma ra kù'vi:

—¿A kùuniun nda'un? —kàti ra.

⁷ Ta ma raku'vi te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o racha'nu, na tōve ìyo yo kuu tindee yu'u ña tì'i na yu'u tichi soko ikan ora jàkanda ma tati ra'. Ta nàni ora kùnū kì'vi tichi ra' ora kandaa ra', ta java tuku na ji'na kì'vi kua mai —kàti ra.

⁸ Yakan va te'en nāka'an ndio ma Jesuu chi'in ra:

—Na ndetaun ta kani'un yuvi kixiun ta ku'yn ve'un —kàti Jesuu.

⁹ Tajan ma ora ikani ndā'a ma ra kùkue'e ikan, ta kani'i ra ma yuvi ra, ta ndēta ra ta kīcha'a ra chīka ra. Va tava kivi nindeo kùu yi ma ora ndā'a ra jā'a Jesuu, ¹⁰ yakan va ma ndian judíu, te'en nāka'an na chi'in ma ra ndā'a ikan:

—Yo'o xaa, kivi nindeo kùu yi, ta cha'a' yakan kùu yi ña na tōve va'a jā'un ña ndisoun yuviun chākunuun —kàti na chi'in ra.

¹¹ Tajan ma ra kùkue'e ikan, te'en nāka'an ra chi'in ma ndian judíu:

—Ma ra jànda'a yu'u te'en kā'an ra chi'in: “Na kani'un ma yuvi kixiun ta na ku'yn ve'un”, kàti ra chi'in —kàti ra.

¹² Tajan ma ndian judíu te'en kīcha'a na chīkatu'un na nuu ma ra ndā'a.

—¿Yo kùu ma ra kā'an ña na kani'un ma yuviun, ta ndētaun ta kù'yn chi'in yi? —kàti na chi'in ra.

¹³ Va ma ra chīkatu'un nuu ma ra ndā'a, na tōve chīto ra nda yo kùu ma ra jànda'a ra, vati Jesuu cha jāchika ra ra tañu ma ñivi kua'a' ka'iin ma ikan. ¹⁴ Takan kùu ta ora cha ya'a ña kùu takan, tajan chīkuta'an ndio Jesuu ma ra jànda'a ra tichi kora veñu'u ka'nu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Vitin ña cha ndā'un, na jä'a gaun ma kuati, koto nde'un tundo'o ka'nu ga —kàti Jesuu chi'in ra.

¹⁵ Ta ora chīnu kā'an ma Jesuu takan chi'in ma ra ndā'a, tajan kēe ndio ra kuà'an ra, ta kātitu'un ndio ra nuu ma ndian judíu ña Jesuu kùu ma ra jānda'a ra, kàti ra. ¹⁶ Ta cha'a' ña jānda'a ma Jesuu ma ra ku'vi ikan, yakan va ndīkun ma ndian judíu ka'ni na ra, ti naja jā'a ra ma tiñu ikan ma kivi ña nindeo. ¹⁷ Ta ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Taku ma Tatái nda kivi nindeo endeeni jàtiñu ra, yakan va yu'u takan jàtiñui ndia —kàti Jesuu chi'in na.

¹⁸ Yakan va ma ndian judíu numiga kùuni na ka'ni na ma Jesuu, vati na yöve uvaa ma kivi ña nindenin yo jānda'a ra ma ñivi, ti juuni kà'an ra ña Ndioo kùu ma Tatái maani ra, ta takan jando induku ra ra chi'in ma Ndioo.

Nuu chà'nda ma ra kùu se'e Ndioo tiñu

¹⁹ Tajan nāka'an ma Jesuu te'en:

—Ndicha va'a ña kà'in, ña na kùu ja'a yu'u ra kùu Se'e Ndioo nī'iin tiñu ña ma'iin ni, tuva töve ndē'i naja kua jà'a ma Tatái. Vati ndisaa tiñu jà'a Tatái, indukuni kua ikan jà'a yu'u ra kùu Se'e ra yi ndia. ²⁰ Vati ma ra kùu Tatái kùuni ra nde'e ra yu'u ra kùu Se'e ra, ta tandi'i ma ña jà'a ra jàna'a ra nui. Ta iti' nuu, ni jana'a ra tiñu ka'nuga nui, ta ma ora ni nde'e ndo yi ndava ni ku'un tati ndo. ²¹ Vati takua ma ra kùu Tatái jànataku ra ndian ndií, ta chà'a ra ña na koo ndito ndiko na, juuni takan jà'a yu'u ra kùu Se'e ra, ti chà'i ña na koo ndito ma nda ndian kùuni mai ndia. ²² Vati ma ra kùu Tatái töve jàkutuni ra kuati ma ñivi, ti chā'a ra ma ndatu ikan nuu yu'u ra kùu Se'e ra ña na jakutunī kuati na, ²³ ikan na tiñu'u tandi'i na yu'u takua tiñu'u na ma ra kùu Tatái. Vati ma ndian töve tiñu'u yu'u, kùuni yi kà'an yi ña juuni töve tiñu'u na ma ra kùu Tatái, ra tachi yu'u ndia.

²⁴ Ndicha va'a, ma ña kà'in chi'in ndo, ña ma ndian taso'o ma tu'un kà'in, ta chīnuni na ña jà'a ma ra tachi yu'u, cha iyo ndito na endeeni, ta töva ni ku'un na andaya' cha'a' ma kuati na, ti vaji cha chī'í na jà'a ma kuati na niku, va vitin cha nātaku ndiko na. ²⁵ Ndicha va'a, ma ña kà'in chi'in ndo ña cha kēta ma ora, ta vitin kùu yi ña ma ndian cha chī'í na jà'a ma kuati jā'a na, ni kuni na tati yu'u, ra Se'e Ndioo, ta tu jachi'in na yi, ni ni'i na nuu koo ndito ndiko na. ²⁶ Vati takua ma ra kùu Tatái iyo ndito maa ra takani, juuni takan chā'a ra ndatu nuu yu'u ra kùu Se'e ra ña kùu koo ndito mai takani ndia. ²⁷ Ta juuni chā'a Tatái ndatu nui ña kùu jakutunī kuati na, cha'a' ña kùu ra Se'e ñivi tachi Ndioo. ²⁸ Ta koto yū'vi ndo cha'a' ma ña kà'in i'ya, vati ni keta iin kivi ña ni kuni ma ndian ndií nda ma nuu ña'ña na ma tu'un ña ni ka'in. ²⁹ Ta tandi'i ma ndian jā'a ma ña va'a, ni natakun ndiko na, ta koo ndito ndiko na endeeni chi'in Ndioo, va ma ndian jā'a ña töve va'a, ni natakun na, va kuenda ña ku'un na andaya'.

Nuu kà'an Jesuu cha'a' ma ndian kà'an kuenda ra

³⁰ Ta yu'u na kùu ja'i ma ña kùuni mai tuva Ndioo töve kùuni ra ña jà'i yi, ti ma takua kà'an ra chi'in, ta takan jàkutunī. Ta iin ña ndaa kùu yi ora jàkutunī, vati na töve jà'i ma ña kùuni mai, ti ma ña jà'i kùu ma ña kùuni ma Tatái ra tachi yu'u. ³¹ Tu yu'u kà'in cha'a' juuni mai, na töve kùu ka'an yo ña ndicha kùu yi ora ki'o ku'va yi. ³² Va iyo inga ra kātitu'un nuu ma ñivi cha'i, ta chīto ti ña ndicha kùu ma tu'un kà'an ra. ³³ Ndyo'o tachi ndo iin ra kùu tatun ña na kundakatu'un ra nuu Xuva cha'i. Ta rakan kātitu'un ra ma tu'un ndaa. ³⁴ Va yu'u na töve chīniñu'i ña kà'an nī'iin ñivi iyo ñuñivi cha'i. Vati tu kà'in takan chà'a ra kùu yi kuenda ña na chinuni ndo tu'in, ikan na jakakú Ndioo ndo. ³⁵ Ta ndicha ña Xuva kùu ra takua kùu iin ñu'ú ña ndu'vania tiin yi ta jàndondichin yi. Ta ndyo'o chà'tani ndo yi ma tiani tiempu ña ndē'e ndo yi. ³⁶ Va ka'nuga kùu ma tu'un ña kà'an yu'u kua ma tu'un ña kā'an Xuva. Vati ndisaa ma tiñu ka'nu chā'a ma Tatái ña jàchinui, yakan kùu ma ña jà'i. Ta cha'a' yakan kùu yi ña kùuni yi ka'an yi, ña ndicha kuii ña ma Tatái tachi yu'u. ³⁷ Ta juuni ma Tatái ra tachi yu'u, kā'an ra cha'i, vaji ndyo'o takā'an kuni ndo ma tati ra, ta ni kùu nde'e ndo ra. ³⁸ Va ma tu'un ra na tüvi chà'a ndo ña koo yi tichi anima ndo, ti tüvi chīnuni ndo nī cha'a ña kà'an ma ra tachi ma Tatái ndia. ³⁹ Taku ndyo'o, ya'a jàkua'a ndo ma tutu Ndioo, ti chānini ndo ña tu jà'a ndo takan, ta ni ni'i ndo nuu koo ndito ndo endeeni kùuni ndo, va tüvi chīto ndo ña ma tu'un iyo nuu yi kùu ma tu'un kà'an cha'i. ⁴⁰ Va ndyo'o na töve kùuni ndo chinuni ndo ma tu'in, ta tu chīnuni ndo yu'u niku, kùu ni'i ndo nuu koo ndito ndo endeeni chi'in Ndioo.

⁴¹ Taku yu'u na töve chīniñu'i ña na jàka'nu ma ñivi yu'u. ⁴² Ta juuni cha nàkoto va'i ndo, ña na töve kùuni ndo nde'e ndo Ndioo ndia. ⁴³ Yu'u vachī tiñu nuu ma ra kùu Tatái, ta ndyo'o na töve k'i'in kuenda ndo yu'u. Va tu kichaa inga na ña kà'an na juuni chi'in sivi maa na, ña kà'an ndiakan, va ni jachi'in ndo. ⁴⁴ Ta ndyo'o töve ndicha ña chīnuni ndo tu'in, ti ma ña jà'a ndo kùu yi, ña jàka'nu ndo juuni ma ta'an ndo, ta töve nànduku ndo a jà'a ndo ma ña kùuni ma uvanuu Ndioo ña na ja'a ndo, ta ikan kùu ni'i ndo nuu ra ña na tiñu'u ra ndo. ⁴⁵ Ta koto nākanini ndo ña yu'u ni tisokuatī ndo nuu ma ra kùu Tatái, vati ma ra tisokuati ndo nuu Ndioo kùu juuni ma Moisés, nuu ndātu ndo ña ni jakakú Ndioo ndo cha'a' ña chīnuni ndo ma tu'un taa ra. ⁴⁶ Vati tu ndicha ña chīnuni ndo ma tu'un taa ma Moisés, kùuni yi ka'an yi ña juuni iyo yi ña chīnuni ndo ma tu'in ndia, vati cha'i kùu ma ña taa ra. ⁴⁷ Va tu töve chīnuni ndo ma tu'un taa Moisés, ikan chà'i kuenda ña töve chīnuni ndo tu'un kà'in ndia —kàti Jesuu chi'in ndian judíu ikan.

Nuu chà'a Jesuu ña chàchi u'un mii ñivi

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

6 Takun kùu tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra inga chiyo yu'u tañu'u Galilea, ña juuni kà'an na ña

nàni yi tañu'u Tiberias ndia. ²Ta nduva'a kuui kua'a' ñivi kuà'an chata Jesuu, vati ndè'e na ma ndatu chi'in seña ña jà'a ra, ña jànda'a ra ma ndian ku'vi. ³Tajan ndāa ndio Jesuu kuà'an ra iin nuu chiki, ta ora chāa ndio ra ikan, tajan chūnandi ndio ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra. ⁴Ta ma viko Pakua ña jàka'nu ma ndian judíu ti cha vāchi kùyatini yi. ⁵Ta ora kani'i Jesuu nuu ra te'en tikan, ta ndè'e ra ña ya'a ga kua'a' ñivi vāchi chata ra, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in Lipe:

—¿Ndanu ko'o kujata yo paan ña kachi tandi'i ma ñivi i'ya? —kàti ra.

⁶Va chikatu'un maani ma Jesuu takan nuu ma Lipe nde'o naja kua kati ra cha'a' yi, kùuni Jesuu, vati cha chito va'a Jesuu nayi kùu ma ña ni ja'a ra. ⁷Tajan ma Lipe te'en nāka'an ra:

—Ni ma xu'un' ña jàkanaa yo uvi cientu kivi ña jàtiñu yo, na keta yi ña jàta yo kua'a' ma paan, ta nàta'vi yo ita'vi ita'vi yi nuu ta'ii'in ma ñivi ikan —kàti ra.

⁸Tajan inga ra jàkua'a chi'in Jesuu, ra nani André, ra kùu yani Simón Petu', te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

⁹—I'ya ndaa iin ravalí, ña ndà'a ra u'un ta'an paan, ña kùva'a chi'in cebada, ta chi'in uvi tiaka'; ¿va ndakutiñu ña'a kuenda na, ña ya'a kua'a' ñivi kùu na? —kàti ra.

¹⁰Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu:

—Na ka'un chi'in ma ñivi, ña na kunandi na ma ikan —kàti ra.

Ta ma ikan ti ya'aga kua'a' ma ita kuati kàa, tajan chūnandi ndio na. Ta iyo iin u'un mii ndra'ii kùu ndra. Ta siin kùu ma ñivi ña'a. ¹¹Tajan kī'in ndio Jesuu ma paan, ta kīcha'a ra chikan ra ta'vindioo, nuu ma Racha'nu Ndioo cha'a' yi iti' andivi, ta chā'a ndio ra yi nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, ña na nata'vi ndra yi nuu ma ñivi. Ta indukuni takan jà'a ra chi'in ma tiaka' ndia. Tajan chāchi na naja kua kùuni maa na. ¹²Ta ora chītu tichi na, tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra:

—Na jati'vi ndo ma ña chākoso, ikan na töve tivi ni'iiin nakuyi, —kàti Jesuu.

¹³Tajan jāti'vi ndio ndra ma ña chākoso, ta jākutu ndra uchi uvi ga ta'an tuka ma paan chi'in ma ña chākoso jā'a ma ndi u'un paan ña kùva'a chi'in cebada.

¹⁴Takan kùu ta ora ndè'e ma ñivi ma ndatu ka'nu ña jà'a Jesuu, ta te'en nāka'an na:

—Ndicha kuui ña ra'ya kùu ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra ni kichi ma ñuñivi i'ya —kàti na.

¹⁵Va tava Jesuu chā'a ra kuenda ña tani'i kùuni na kundaka na ra ku'un ra, kuenda ña kùu ra rey, ra ka'nda tiñu nuu na. Yakan va kēe ma'iin ra kuà'an ra ma siki iin yuku sukun, ti kùuni ra koo ma'iin ra.

Jesuu chika ra nuu tañu'u

(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

¹⁶Takan kùu ta ora cha kuaa, tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kēe ndra kuà'an ndra yu'u tañu'u. ¹⁷Ta ikan kī'vi ndio ndra tichi iin varku, ta kīcha'a ndio ndra keta chiyo ndra ma tañu'u, ña kuà'an ndra iti' ñuu Capernaum. Ta cha ya'a naa kùu yi. Ta ma Jesuu juuni töve ra

chāa ma nuu ka'lin ndra. ¹⁸Tajan ma tañu'u, nduva'a sukun ndakoo nditi ra' jà'a ña ya'a ni'i chàkin ma tati. ¹⁹Ta ora cha yā'a nduu ndra iin u'un a iñu kilometru chi'in ma varku, tajan ndè'e ndra ña chika Jesuu vāchi ra nuu takuui, ña kuàjayatin ra ra nuu kuà'an ma varku. Tajan ndrakan kīcha'a ndio ndra yù'vi ndra. ²⁰Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Na yù'vi ndo, ti mai kùl! —kàti ra.

²¹Tajan nduva'a kuui chisii ndra ña cha iyo Jesuu chi'in ndra ma tichi varku. Ta nunuu ni, ta cha chàani ndra ma ñuu nuu kuà'an ndra.

Nuu nànduku ñivi ma Jesuu

²²Takan kùu ta ma inga kivi, ma ñivi kīndoo yu'u tañu'u nuu kēe ma ndra jàkua'a chi'in ra chi'in ma varku, ikan chā'a na kuenda ña tūvi ndāa Jesuu chi'in ndra ma tichi varku uvanuu nia, ña ndaa ma ikan. ²³Ta ora cha yā'a ña kùu takan, tajan chāa ndio tiá kua'a' varku, ña kīchi iti' ñuu Tiberias, yatini ma nuu chā'a Jesuu ña chāchi ma ñivi ora chā'a ra ta'vindioo cha'a' yi nuu ma Racha'nu. ²⁴Ta ora ndè'e na ña töve ndaa Jesuu ma ikan, ta ni ma ndra jàkua'a chi'in ra, tajan ndāa ndio na tichi ndrūn, ta kēe na kuà'an na kuà'nduku na Jesuu iti' ñuu Capernaum.

Jesuu kùu ra takua kùu ma paan ña jà'a ña na koo ndito yo indeeni

²⁵Ta ora nāta'an na Jesuu ma inga chiyo yu'u tañu'u, ta te'en nāka'an na chi'in ra:

—Yo'o matru, ¿nda ora kīchaun nde've? —kàti na.

²⁶Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ndyo'o nànduku ndo yu'u, cha'a' ña chāchi ndo nda kati chitu tichi ndo jā'i, ta yöve cha'a' ña kī'in kuenda ndo, ta kùtunini ndo nda kuenda kùu ma ndatu ña chā'a Ndioo nui ña jà'i.

²⁷Na jātiñu ndo cha'a' ma ña kachini ndo, ma ñuñivi i'ya, vati yakan numini ndi'i yi. Na jatiñu ndo va cha'a' ma ña kachi ndo, ña ku'va nuu koo ndo endeeni chi'in Ndioo. Ti ma ndayu ikan kùu ma ña ni ku'va ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo kachi ndo, vati rakan kùu ra kāchin ma Ndioo, ña jà'a ra yi.

²⁸Ta te'en kīcha'a ndio ma ñivi chikatu'un na nuu Jesuu:

—¿Nayi iyo yi ña ja'a ndi, ta kùu jachinu ndi ma tiñu kùuni Ndioo ña ja'a ndi? —kàti na.

²⁹Tajan te'en nāka'an ndio Jesuu chi'in na:

—Uvanuu ma tiñu ka'nu ña kùuni Ndioo ña jà'a ndo, kùu yi ña na chinuni ndo ma tu'un kà'an yu'u, ra tāchi ra —takan kàti Jesuu.

³⁰Tajan ma ñivi te'en nāka'an na chi'in ra:

—Tuva takan kùu yi, ¿nda ndatu ka'nu kùu jana'un nuu ndi, ikan ora nde'e ndi yi, ta chininu ndi ma tu'un kà'un? ¿Ta nda tiñu kùu ma ña jà'un? ³¹Ma ndian kùu ñivi ndi ña chīyo taji'na, chāchi na ma ña kuichin ña nani maná, ma tichi ku'u niku, vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Iti' andivi jākoyo ra ma paan chāchi na" —kàti na.

³² Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo: ña na yöve Moisés kùu ra ña chā'a ra ma paan kāchita iti' andivi chāchi ndo taji'na, ti ma Tatái kùu ra chā'a yi ta nda vitin chà'a ra yi ndia. Ta ma paan chà'a ra kùu ma ña ndicha ña vāchi iti' andivi. ³³ Vati ma paan ña chà'a ma Ndioo nuu yo vāchi yi iti' andivi, ta jà'a yi ña endee koo ndito ma ñivi ñyō ñuñivi.

³⁴ Tajan te'en chīkan na nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na ku'vaun ma paan i'ya kachi ndi nani kivi —kàti na.

³⁵ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Yu'u kùu ma paan ña chà'a ña koo ndito ndo endeeni. Ta ma ndian vāchi nui, na tūva ni kusoko na, ta ma ndian chīnuni ña kà'in, na tūva ni natii na takuii ndia. ³⁶ Va tava cha kà'in chi'in ndo, ña vaji cha ndè'e ndo yu'u, na töve chīnuni ndicha ndo ma tu'in. ³⁷ Ta tandi'i ma ndian chā'a ma Tatái nui, ndiakan kùu ma ndian vāchi nui. Ta ma ndian vāchi nui ni ku'vai ña ki'vi na iti' kuà'in. ³⁸ Vati yu'u töve kīchī iti' andivi, kuenda ña jà'i ma ña kùuni mai, ti yu'u kīchāi va kuenda ña jà'i tandi'i ña kùuni ma Tatái, ra tāchi yu'u. ³⁹ Ta ma tiñu ña töve kùuni ma Tatái, ra tāchi yu'u ña jà'i, kùu yi ña, ko-to jākunai ni'iin ma ñivi ña chā'a ra nui, vati ma ña kùuni ra ña jà'i, kùu yi ña na janatakui na ma kivi nuu ndi'i nia. ⁴⁰ Ta juuni kùuni ma ra tāchi yu'u ña tandi'i ma ndian nde'e yu'u ra kùu Se'e ra, ta chīnuni na ma tu'un kà'in, ni koo ndito na endeeni jà'i, ta juuni yu'u, ni janatakui na ma kivi nuu ndi'i nia ndia.

⁴¹ Cha'a' ña'a kùu yi ña ma ndian judíu kīcha'a na chà-tu'un na ra, cha'a' ña kà'an ra tu'un i'ya: "Yu'u kùu ma paan ña kīchi iti' andivi." ⁴² Ta ma ndian judíu te'en nāka'an na:

—¿A yöve Jesuu i'ya, kùu ra se'e Kusé? Ndicha ña juu ra kùu ra, ti nàkoto va'a yo ma tatá ra chi'in ma'á ra.

¿Ta chīto naja kà'an ra ña kīchi ra iti' andivi?

⁴³ Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Na jaña ndo ña chàtu'un ndo. ⁴⁴ Ni'iin ñivi, na kùu kichi na nui, tu yöve Tatái ra tāchi yu'u kùu ra ña chàki'in ra na. Ta yu'u kùu ña ni janatakui ndiakan ma kivi nuu ndi'i nia. ⁴⁵ Vati nuu ma tutu Ndioo ña tãa ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo te'en kà'an yi: "Ndioo ni jana'a ra nuu tandi'i ma ñivi", kàti yi. Cha'a' yakan kùu yi ña tandi'i ma ndian chīni tu'un kà'an ma Racha'nu Ndioo, ta jàchi'in na ma ña kà'an ra. Ndiakan kùu ndian vāchi nui.

⁴⁶ Ma tu'un kà'in töve kùuni yi ka'an yi ña ñyō ñivi ña cha ndè'e na ma Tatái, ti uvanuu ma ra cha ndè'e ra, kùu yu'u, ra chīyo chi'in ra. ⁴⁷ Ndicha va'a ña kà'in, ña ma ndian chīnuni ma tu'in, endee ñyō ndito na. ⁴⁸ Ta yu'u kùu ma paan ña jà'a, ña na koo ndito yo endeeni.

⁴⁹ Ma ndian kùu ñivi ndo ña chīyo taji'na, chīí na vaji chāchi na ma ña kuichin ña nàni maná, ma tichi ku'u.

⁵⁰ Va yu'u kà'in chi'in ndo, cha'a' inga tuku ma paan ña vāchi iti' andivi, ta yakan, ti tu ñyō nda ndian chàchi yi, na töve chīí na. ⁵¹ Va yu'u kà'in chi'in ndo ña yu'u kùu ma paan ndito ña kīchi iti' andivi, ta nda ndian nikuuni ña chàchi ma paan i'ya, ni koo ndito na endeeni chi'in

Ndoo. Ta ma paan ña ni ku'vai nuu na kùu ma kuñui, ikan na kuu koo ndito tandi'i ma ndian ñyō ñuñivi.

⁵² Tajan ma ndian judíu te'en kīcha'a na kà'nita'an yu'u na chi'in juuni maa na:

—¿Naja kua kùu yi, ña kùuni ra ku'va ra ma kuñu ra kacho?, kùuni ndo —kà'an na.

⁵³ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña tu töve chàchi ndo kuñu ma ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ta töve chī'i ndo ma nií ra, na töve ni ni'i ndo nuu koo ndito ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo. ⁵⁴ Yakan va ma ndian chàchi ma kuñui, ta chī'i na ma nií, ndiakan endee ñyō ndito na, ta yu'u ni janatakui na ma kivi nuu ndi'i nia. ⁵⁵ Vati ma kuñui kùu ma ndayu va'a, kuenda ña kacho, ta ma nií kùu ra' iin ña va'a ko'o yo ndia. ⁵⁶ Ti ma ndian chàchi ma kuñui, ta chī'i na ma nií, induku ñyō na chi'in, ta yu'u, induku ñyōi chi'in na ndia. ⁵⁷ Vati tava ma Tatái, ra tāchi yu'u, ra takani ñyō kùu ra, yakan va juuni ra ndito kùu takua kùu ra, cha'a' yakan kùu yi ña ñyō ndatui ña kùu ja'i ña na koo ndito tandi'i ndian chàchi ma kuñui ndia. ⁵⁸ Va yu'u kà'in cha'a' ma paan nūu iti' andivi. Vati ma paan ikan töve indukuni kùu yi takua kùu ma ña nàni maná, ña chàchi ma ndian kùu ñivi ndo ndian chīyo taji'na, ti ndiakan chīí na vaji chāchi na yi. Va ma ndian chàchi ma paan ña kīchi iti' andivi, ni koo na indeeni. ⁵⁹ Takan kà'an Jesuu nuu ma ñivi ma ora jāna'a ra tichi veñu'u ñivi judíu, ña ndaa ma ñuu Capernaum.

Nuu kàtitu'un Jesuu nayi kùuni ma ña koo ndito yo indeeni ka'an yi

⁶⁰ Takan kùu ta ora chīni ma ndian chàkunuu chata Jesuu ma tu'un i'ya, tajan te'en nāka'an na:

—Ya'a ga ndetiñu jàchi'o ma tu'un kà'an ra'ya. ¿Nda ndian kùu ma ndian ni jachi'in ma ña kà'an ra, ña kua kà'an ra takan?, kùuni ndo —kàti na.

⁶¹ Ta ora chā'a ndio Jesuu kuenda ña chàtu'un na ra, tajan te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ta, ¿naja töve chàta'ani ndo ma ña kà'in? ⁶² ¿Nayi ja'a ndo, tuva nde'e ndo yu'u ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ña ndàa ndiko ra ku'un ra ma nuu chīyo ra niku? ⁶³ Ma Tati Í Ndioo jà'a ña kùu koo ndito ndo endeeni, ta ndisaa ña kùu ja'a ndo chi'in ma kuñu ndo, töve nda kuenda yi. Vati ma tu'un kàtitu'in nuu ndo jà'i yi chi'in ma Tati Í Ndioo. Ta tu'un ikan chà'a yi, ña na koo ndito ndo endeeni chi'in ra. ⁶⁴ Va ñyō uvi uni ndo ña töve chīnuni tu'in —kàti Jesuu.

Takan kà'an Jesuu, ti takani cha chīto ra nda ndian kùu ma ndian töve chīnuni tu'un ra, ta nda ra kùu ma ra ni xikoña'a cha'a' ra ndia.

⁶⁵ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Cha'a' yakan kùu yi ña, cha kà'in chi'in ndo, ña ni'iin na, na kùu kichi na nui, tuva yöve ma Tatái kùu ma ra ji'na ña chā'a ra yi nuu na.

⁶⁶ Takan kùu ta nda ma ora ikan, kua'a' ma ndian chàkunuu chi'in Jesuu niku, jãña na ña chàkunuu na chi'in ra. ⁶⁷ Tajan te'en chīkatu'un ndio Jesuu nuu ma ndi uchi uvi ma ndra jākua'a chi'in ra:

—¿A ndita'an ndo kùuni ndo ku'un ndo, takua jā'a ndiakan? —kàti Jesuu. ⁶⁸ Tajan ma ra nàni Simón Petu te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, cha chito va'a ndi ña töve ìyo inga yo nuu ku'un ndi. Vati uvanuu maun kùu ra kà'an naja kua kùu ni'o nuu koo ndito yo endeeni. ⁶⁹ Ta ndyu'u kīcha'a ndi chìnuni ndi, ta nākoto ndi, ña yo'o kùu ma ra kùu Cristu, ra Se'e Ndioo ndito.

⁷⁰ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ndra jākua'a chi'in ra:

—¿A chàku'uni ndo ña yu'u kùu ma ra kāchin ma ndi uchi uvi ta'an ndo? Va vaji takan kùu yi, ìyo iin ra tañu ndo ña kùu kui'na —kàti Jesuu.

⁷¹ Ma ora kā'an Jesuu ma tu'un i'ya, chānini ra cha'a' ma Juda, ra kùu se'e Simón Iscariote, ti chito Jesuu ña ni xikoña'a ra cha'a' ra nuu ñivi, vaji iin ra ìyo tañu ma ndi uchi uvi ndra jākua'a chi'in Jesuu kùu ra.

Ma ndra yani Jesuu, na töve chìnuni ndra ma tu'un kà'an ra

7 Takān kùu ta ora yā'a ña kùu takan, tajan kēe ndio Jesuu chàkunuu ra, ta ñuu, ta ñuu, ma iti' ñu'u' Galilea. Vati na kùuni ga ra chikonii' ra ma ñu'u' Judea, ti ndikun ma ndian judíu ka'ni na ra. ² Ta tava cha vāchi kuyatin ma kivi ña ni kuu ma viko lomara, ña jākā'nu ma ndian judíu nani kuiya. ³ Tajan ma ndra yani Jesuu, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Na keun ma ñu'u' Galilea, ta ku'un ma iti' ñu'u' Judea, ikan ma ndian jākua'a chi'un ña ìyo ndakan, na nde'e na ma tiñu jà'un ndia. ⁴ Vati nī'iin yo kùuni yo ña nakoto ma ñivi yo, cha'a' ma ña va'a jà'a yo, tūvi ìyo yi ña ja'a xe'o yi. Yakan va tu ndicha ña ra jà'a tiñu va'a kùun, na ja'un yi nuu ndè'e tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi. —Takan kàti ma ndra yani ra.

⁵ Takān kàti ndra, ti ni ma ndra yani Jesuu, na töve chìnuni ndra ma ña kà'an ra ndia. ⁶ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Takā'an chaa ma ora ña kùu ku'vai ña na nakoto na yu'u, va kuenda ndyo'o, nda ora nikuuni, va'a yi kuenda ndo. ⁷ Vati ma ndian ìyo kuenda ma ñuñivini, na töve nda cha'a' kùxaani na nde'e na ndo, va yu'u, ndicha ña ìyo nda cha'a' kùxaani na nde'e na yu'u, ti jà-na'a kachin nuu na, ña töve va'a ma ña jà'a na. ⁸ Kua'an ndyo'o ma viko, vati yu'u na töve ku'in, ti takā'an chaa ma ora ña jàna'i yu'u nuu ma ñivi —kàti Jesuu.

⁹ Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta kīndoo ra ma ñu'u' Galilea.

Jesuu chàa ra ñuu Jerusalén, nuu ìyo viko nàni Lomara

¹⁰ Ta ora cha kuà'an ndio ma ndra yani ra, tajan nda ma Jesuu kēe ndio ra kuà'an ra chata ndra nuu ìyo ma viko ndia. Ta chāa ndio ra ma ikan va xe'eni. ¹¹ Va ma ndian judíu kīcha'a na nānduku na Jesuu ma nuu ìyo viko, ta te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿Ndanu chàkunuu ma ra'ii ikan? —kàti na.

¹² Ta tañu ma ñivi ka'iin ikan, ìyo uvi uni ma ndian chàtu'un Jesuu, ta ìyo ndian kà'an te'en: "Iin ra va'a kùu

ra", kàti na. Ta ìyo inga na ña kà'an te'en: "Na yöve ra va'a kùu ra, ti ra jànda'viña'a kùu ra", kàti na. ¹³ Ta vaji takan kà'an na, va nī'iin ñivi töve kà'an na tu'un i'ya nuu ka'iin ti'vi kua'a' ñivi, koto nde'e na tundo'o jà'a ma ndian kuxini nuu ma ndian judíu.

¹⁴ Ta ma viko ikan cha kua kùu java yi, ora kī'vi Jesuu ma tichi kora veñu'u ka'nu, ta ikan kīcha'a ra jàna'a ra nuu ma ñivi. ¹⁵ Ta ma ndian judíu ndava kuà'an anima na ña kīndoo na nde'e na ra, ta te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿Naja ya'a ga chito ra'ya, ta töve nī jakua'a ra? —kàti na.

¹⁶ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma ña jàna'i i'ya, yöve iin tu'un ña jāndakuu maanj kùu yi, ti ma tu'un kà'an ma ra tāchi yu'u ña jà'i kùu yi.

¹⁷ Tu ìyo nda ndian kùuni ja'a ma tiñu kùuni ma Racha'nu Ndioo, kùu ku'va na kuenda, tuva ma tu'un jàna'i, kùu yi ma tu'un Ndioo, a ma tu'un jāndakuu maanj kùu yi. ¹⁸ Vati ma ndian jàna'a nuu ma ñivi chi'in ma tu'un ña jāndakuu maani na, kùuni yi ka'an yi ña jà-ka'nu na juuni maa na. Va ma ndian jàna'a nuu ma ñivi, ta nānduku na naja kua jākā'nu na ma ndian tāchi na. Ndiakan kùu ma ndian kà'an ma ña ndaa, ta nī'iin ñivi kùu ni'i na naja kua tisokuati na cha'a' ña jà'a na.

¹⁹ ¿A töve ndicha ña ma racha'nu Moisés chā'a ra tu-tu ley Ndioo nuu ndo taji'na? Va nī'iin ndo töve jàchi'in ndo ma ña kà'an yi. ¿A yöve cha'a' yakan kùu yi ña kùuni ndo ka'ni ndo yu'u? —kàti Jesuu.

²⁰ Tajan ma ñivi te'en nāka'an na chi'in ra:

—¿A tati xaan kī'vi xiniun ña kà'un takan? ¿Yo kùu ma ndian kùuni ka'ni ñun? —kàti na.

²¹ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra.

—Cha'a' uvaa ma ña jā'i ma kivi nindeo, ndisaa ndo nī chata'ani ndo yi. ²² Vati ndicha va'a ña ma Moisés kùu ra ña tāchi ra ña na nakua'a ndo ka'nda ndo ñii nuu ika ma ndrakuati se'e ndo, (vaji yöve chi'in Moisés kīcha'a yi, ti takani cha vāchi ma ñivi ndo ndian chīyo tatiempu jà'a na yi) vaji ma kivi nindeo kùu yi. ²³ Ta vitin tu cha'a' ña kùuni ndo jachi'in ndo ña kà'an ma ley Ndioo ña taa ma Moisés kùu yi ña chà'nda ndo ñii nuu ika ma ndrakuati se'e ndo vaji kivi nindeo kùu yi, ¿ta naja kùxaan ndo yu'u cha'a' ña jānda'i ninii ma ra ku'vi ma kivi nindeo? ²⁴ Ta koto tisokuati ndo ma ñivi, tuva tūvi chito ndaa ndo nda cha'a' kùu yi. Na ja'a ndo yi, va tuva ma ña ndaa kùu yi.

Jesuu kàtitu'un ra nda iti' kichi ra

²⁵ Takān kùu tajan iin ma ndian ìyo ma ñuu Jerusalén te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿A yūvi ra nānduku na ka'ni na kùu ra'ya? ²⁶ Na nde'e va'a yo, ti ikan ndaa ra kà'an ra nuu tuvi ñivi, ta nī'iin ma ndra kùxini töve kà'an ndra chata ra. ¿A töve chānini ndra, ña ndicha va'a, ña ra'ya kùu ma Cristu, ra tāchi Ndioo?, kùuni ndra. ²⁷ Va maa yo cha chito yo ndanu kīchi ra'ya. Va taku ma Cristu, ti nī'iin ñivi töve chito na nda iti' ni kichi ra ma ora ni kichaa ra —Takan nātu'un ta'an na.

²⁸ Ta ora chīni Jesuu ña takan kà'an ma ñivi, ma ora jàna'a ra nuu na ma tichi kora veñu'u ka'nu, tajan te'en nàka'an ni'i ra chi'in na:

—¿A ndicha ña nàkoto ndo nda ra kùni, ta juuni chito ndo ndanu kichij? Va yu'u kùuni ña na koto va'a ndo, ña yu'u töve vachj i'ya cha'a' ña kùuni mai. Vachj ti iyo iin ra tachi yu'u ña töve nàkoto ndo. Ta rakan ti iin ra ndaa kuu ra. ²⁹ Va yu'u nàkoto va'i ra, ti kuenda ra vachj, ta maa ra tachi yu'u ndia —kàti Jesuu chi'in na.

³⁰ Takon kuu ta ora chīni ma ñivi tu'un ikan, ta kùuni na tiin na ra, ta ti'i na ra tichi vekaa niku, va ni'iin na ni ti'i na nda'a' na ña tiin na ra, ti takā'an chaa ma ora ra.

³¹ Ta ma ora ikan kua'a' na chīnuni ma ña kà'an Jesuu, ta te'en kīcha'a ndio na nātu'un ta'an na:

—Ma ora ni kichi ma ra kuu Cristu, ¿a ni ja'aga ra tiá ndatu ka'nu kua ra'ya?, kùuni ndo —kàti na ña nātu'un ta'an na.

Nuu tàchi ma ndra fariseu ma jandaru, ña na kutiin ndra Jesuu

³² Takon kuu ta chīni ma ndra fariseu ña kà'an xe'e na chata Jesuu, tajan jāndikita'an tu'un ndra chi'in ma ndra chà'nda tiñu nuu sutu, ta tachi ndra ma ndra jandaru ña kùmi ma veñu'u, ña na kutiin ndra Jesuu. ³³ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra:

—Tia tiempuni, ni koi chi'in ndo ma nde've, ti ni chikoni'i ndikoi ku'in nuu ma ra tachi yu'u. ³⁴ Tajan ndyo'o, ni nanduku ndio ndo yu'u, va na töva ni na-ta'an ndo yu'u, vati na töve kuu ku'un ndo ma nuu ni chai.

³⁵ Takon kuu tajan ma ndian judíu, te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿Ta ndanu ni ku'un ra'ya, ña na kuu nata'an yo ra? ¿A ni ku'un ra ñuu chika nuu ndoyo ma ndian kuu ñivi yo te'en tikan tañu ma ndian griegu, ta ni jana'a ra nuu ma ñivi iyo ikan?, kùuni ndo. ³⁶ ¿Nayi kùuni ra kà'an ra, cha'a' ña kà'an ra te'en chi'in yo ña: “Ni nanduku ndo yu'u, va na töve ni nata'an ndo yu'u, vati na töve nuu kuu ku'un ndo, kuu ma nuu ni chai”? kàti ra —Takan kàti na ña nātu'un ta'an na.

Ma ndian chīnuni tu'un Ndioo, iyo ma Tati Í Ra chi'in na indeeni

³⁷ Ma kivi nuu ndi'i nia, ña iyo ma viko ka'nu ikan, ma Jesuu chūndaa ndio ra, ta te'en nàka'an ni'i ra chi'in ma ñivi:

—Tu iyo nda ndyo'o nàtii ndo takuii, na kichi ndo nui, ta ku'vai ra' ko'o ndo. ³⁸ Vati nuu ma tutu Ndioo, kà'an yi ña tichi anima ma ndian chīnuni ña kà'in, ni kana iin ña kàa takua kàa iin yuta ña tüvi ni ndoko, ta yakan kuu yi ña ni ja'a yi ña koo ndito ndo.

³⁹ Chi'in ma tu'un i'ya, kùuni Jesuu ka'an ra ña ma ndian chīnuni ma tu'un ra, ni koo ma Tati Í Ndioo chi'in na, vaji ma Tati Í Ndioo takā'an kichaa yi, vati takā'an ku'un ndiko Jesuu nuu ni jaka'nu ma Ndioo Tatá ra ra.

Kèsiin ñivi cha'a' ma tu'un Jesuu

⁴⁰ Ta iyo iin ma ndian ka'iin tañu ma ñivi, ña ora chīni na ma tu'un i'ya, ta te'en nàka'an na:

—Ndicha va'a ña ra'ya kuu ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo —kàti na.

⁴¹ Ta inga tuku na kà'an te'en:

—Ra'ya kuu ma Cristu —kàti na.

Va juuni iyo inga ndian kà'an te'en:

—¿A iti' ñu'u' Galilea iyo yi ña kichi ma ra kuu Cristu, kùuni ndo, ña kà'an ndo takan? jJun! ⁴² Na yöve takan kuu yi ti nuu ma tutu Ndioo kà'an yi ña, ma ra kuu Cristu iyo yi ña kuu ra ñivi ma rey David, ta juuni iyo yi ña kuu ra ma ra ñuu Belén, juuni ma ñuu nuu kaku ma rey David niku ndia —kàti na. ⁴³ Ta takon kuu ña ma ñivi kèsiin na jà'a ma tu'un Jesuu. ⁴⁴ Ta iyo ma ñivi kùuni na tiin na ra, ta ku'un ra vekaa, va ni'iin na töve ni ja'a yi.

Ma ndra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu töve chīnuni ndra ña kà'an Jesuu

⁴⁵ Takon kuu tajan ma ndra jandaru ña kùmi ma veñu'u, chīkoni'i ndiko ndra nuu ka'iin ma ndra fariseu, chi'in ma ndra sutu ña kùxini nuu sutu, ta ndrakan te'en chīkatu'un ndra nuu ma ndra jandaru:

—¿Ta naja töve ndàka ndo ra? —kàti ndra.

⁴⁶ Tajan ma ndra jandaru te'en nàka'an ndra:

—jNī'iin ndra'ii töve kà'an ma takua kà'an rakan! —kàti ndra.

⁴⁷ Tajan ma ndra fariseu, te'en nàka'an ndiko ndra:

—¿A ndita'an ndo chā'a ndo ña kēña'a ra ndo ndia?

⁴⁸ ¿A cha chīnuni iin ma ndra kùxini nuu yo a ma ndra fariseu ma tu'un kà'an ra, ña kà'an ndo takan? Cha chito va'a ndo ña yöve takan kuu yi. ⁴⁹ Uvanuu ma ndian chīnuni ña kà'an ra, kuu ma ndian töve nàkoto ña kà'an ma tutu ley Ndioo. Ta ndiakan ti ndian kini kuu na —kàti ndra chi'in ma jandaru.

⁵⁰ Tajan ma ra nani Nicodemo, ra juuni kuu fariseu, ra chānde'e Jesuu ma ora chanikuaa, ndēta ndio ra, ta te'en nàka'an ra chi'in ndra kùxini ka'iin ikan:

⁵¹ —Ma ley Ndioo ña jàka'nu yo kà'an yi ña, na kuu ka'ni yo ni'iin ñivi, tuva takā'an ndakatu'un yo nuu na nayi kuu ma ña jà'a na —kàti ra.

⁵² Tajan ndrakan te'en nàka'an ndra chi'in ma Nicodemo:

—¿A juuni ra ñu'u' Galilea kùun ña kà'un takan? Na jakua'a ji'naun naja kua kà'an yi nuu ma tutu Ndioo, ta nde'un ti ni'iin ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo na töve ni keta ra iti' ñu'u' Galilea —kàti ndra chi'in ra.

Ma ña'a tondo ña kivi chi'in nda ra nikuuni

⁵³ Tajan ora yā'a ña kuu takan, ta ta'ii'iin ndio na kēe na kuà'an na ve'e na.

8 Takon kuu tajan Jesuu kēe ra kuà'an ra iti' yuku nani Olivu. ² Ta ma inga kivi ora kùndichin, kēe ndiko ra kuà'an ra ma veñu'u ka'nu, ta ndisaa ma ñivi

chājayatin na na nuu ra, ta rakan chūnandi ndio ra, ta kīcha'a ra jàna'a ra nuu na. ³ Tajan ma ndra matru ña jàkua'a ma ley Ndioo, chi'in ma ndra fariseu nāta'an ndra iin ña'a tondo ña k'vi ña chi'in ra'ii, ta tiin ndra ña, ta ndàka ndra ña kuà'an ndra nuu Jesuu. Ta ikan kūtaa ndra ña ma'ñu ma nuu ka'iin ti'vi ma ñivi, ⁴ ta te'en nāka'an ndra chi'in Jesuu:

—Matru, ma ña'a i'ya nātiin ndi ña, juuni ma ora ña ki'vi ña chi'in iin ra'ii yūvi iian. ⁵ Ta ma nuu ley ña taa Moisés, kàti yi ña na ka'ni yo ma ñivi ña'a ña jà'a takan chi'in yuu. Ta yo'o, ¿naja kua kàtiun? —kàti ndra.

⁶ Takan chīkatu'un ndra nuu ra, ikan na ka'an ra iin ña tūvi va'a, ta chi'in yakan kùu ni'i ndra naja kua kùu tisokuati ndra ra. Tajan Jesuu chūnandi chiti ra, ta kīcha'a ra taa ra ma nuu ñu'u' chi'in xini nda'a' ra. ⁷ Va tava ma ndra fariseu na töve jàña ndra ña chīkatu'un ndra nuu Jesuu, yakan va ndēta ndio ra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Nda ndyo'o nikuuni, tuva töve iyo nī'iin kuati ndo, ji'na ndo na kani ma yuu chata ña —kàti ra chi'in ndra.

⁸ Tajan Jesuu chūnandi chiti ndiko ra ma nuu ñu'u', ta kīcha'a ndiko ra taa ra. ⁹ Ta ora chīni ndra ña kā'an Jesuu takan, ta chā'a ndra kuenda ña maa ndra kùu ma ndra iyo kuati, tajan iini iini ndra kīcha'a ndra kàcha'an ndra, va ma ndra ji'na kīcha'a jà'a yi kùu ma ndra cha'nuga, ta ikan jan, ma ndra yoko ndia. Tajan ma'iin nia ndio Jesuu kīndoo chi'in ma ña'a ikan ma'ñu ñivi. ¹⁰ Ta ikan jan, chūndaa ndio Jesuu, ta tava ndē'e ra ña nī'iin ga ndra tūva, ti uvaa nia ma ña'a kīndoo, tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ña:

—Yo'o xi'i, ¿ndanu ka'iin ma ndra tisokuati ñun? Ta, ¿naja nī'iin ndra, töve nī kuuni ndra ka'ni ndra ñun? —kàti Jesuu chi'an.

¹¹ Tajan ma ña'a ikan te'en nāka'an ña:

—Nī'iin ndra nī ja'a yi racha'nu —kàti ña.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ndiko ra chi'in ña:

—Ni yu'u na kùunī ka'ni ñun ndia. Ta vitin kuà'an yo'o, ta koto jà'a gaun ma kuati —kàti ra chi'an.

Jesuu kùu ra tava kùu iin ñu'ú ña jàndondichin nuu ndē'e ma ñivi ñuñivi

¹² Takan kùu tajan Jesuu te'en nāka'an tuku ra chi'in ma ñivi:

—Yu'u kùu tava kùu iin ñu'ú ña jàndondichin nuu ndē'e ma ñivi ñuñivi, ta ma ndian tåndikun chatai, na töva ni kakunuu na nuu naa, vati ni ni'i na ma ñu'ú ña ni ku'va nuu koo na endeeni —kàti Jesuu.

¹³ Tajan ma ndra fariseu te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Yo'o, kà'un ma tu'un chiña cha'a' juuni maun, ta yakan töve nda kuenda yi —kàti ndra chi'in ra.

¹⁴ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndicha ña vaji kà'in cha'a juuni mai, va ndicha va'a ti ña ndaa kùu yi. Vati yu'u chitōi ndanu kīchī, ta chitōi ndanu kuà'in. Va taku ndyo'o, na töve chito ndo ndanu kīchī, ta töve chito ndo ndanu kuà'in ndia. ¹⁵ Ta ndyo'o jàkutuni ndo ma tiñu, tava kùuni ma ñivi iyo ñuñivini, va yu'u töve jàkutunī nī'iin ñivi. ¹⁶ Ta tu yu'u jàkutunī iin nakuyi chi'in ma ñivi, va ndicha ti ma ña jà'i, iin ña

ndaa kùu yi, vati na yöve ma'iin ni kùu ma ra jàkutuni yi, ti jàkutunī yi nda chi'in ma Tatái, ra tachi yu'u ndia. ¹⁷ Vati nuu ma tutu ley Ndioo ña iyo nuu ndo kà'an yi, ña tu uvi ta'an ma testigu kà'an na iin nuu ni, iyo yi ña chinuni yo yi, ti tu'un ndaa kùu yi. ¹⁸ Va'ani tuva takan, yu'u kà'in ma ña ndaa cha'a' juuni mai, ta nda ma Tatái, ra tachi yu'u, juuni kà'an ra cha'i ndia —kàti Jesuu.

¹⁹ Tajan ndrakan te'en chīkatu'un ndra nuu Jesuu:

—Ta, ¿ndanu iyo ma tatáun? —kàti ndra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndyo'o, töve nàkoto ndo yu'u, ta töve nàkoto ndo ma Tatái ndia. Vati tuva ndicha ña nàkoto ndo yu'u, juuni takan iyo yi ña nakoto ndo ma Tatái ndia —kàti Jesuu.

²⁰ Ta Jesuu kàtitu'un ra ma tu'un i'ya, ma ora ndaa ra jàna'a ra ma tichi kora veñu'u ka'nu, nuu ndaa ma chatun, nuu sòkó na xu'un' kuenda Ndioo. Va nī'iin na nī tiin na ra, ti takà'an chaa ma ora ra.

Jesuu kà'an ra ña ma nuu ni ku'un ra, na kùu chaa ma ñivi

²¹ Takan kùu ta Jesuu te'en nāka'an tuku ra chi'in ma ñivi:

—Yu'u ni ku'in, ta ndyo'o ni kunanduku ndo yu'u, va ni kuvi ndo cha'a' ma kuati jà'a ndo, vati ma nuu kuà'in, na kùu chaa ndo.

²² Tajan ma ndian judíu te'en kīcha'a na nàtu'un ta'an na:

—¿A chà'nini ra ka'ni maa ra ra, yakan va kà'an ra, ña na kùu chaa yo ma nuu kuà'an ra? —kàti na.

²³ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndyo'o kùu ndo ndian iyo ninuu nde've, va yu'u kùu, ra iyo nuu sukun. Ta juuni ndyo'o kùu ndo ndian iyo kuenda ma nuu ñu'u' ñuñivi i'yani, va yu'u yöve ra iyo kuenda nuu ñu'u' ñuñivi i'ya kùu. ²⁴ Yakan va kàti-tu'in ña ndyo'o ni kuvi ndo cha'a' ma kuati ndo, ti tu töve chīnuni ndo ña yu'u kùu ra takani iyo —kàti Jesuu.

²⁵ Tajan te'en chīkatu'un tuku ndra nuu ra:

—Ta yo'o, ¿nda ra kùun? —kàti ndra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Cha kàtitu'in nuu ndo nda ra kùu, nda ma kivi nunuu. ²⁶ Iyo kua'a' ña kàtitu'in naja kua iyo ndo, ta juuni iyo kua'a' naja kua jàkutunī ndo ndia, uvaa ña ma ra tachi yu'u nuu ndo, kà'an ra ma ña ndaa, ta ma ña kàtitu'in nuu ndyo'o ñivi ñuñivi, yakan kùu ma tu'un ndaa ña chīnī ña kà'an ra —kàti Jesuu.

²⁷ Va Jesuu kà'an ra nuu na cha'a' ma Tatá Ndioo, uvaa ña na töve nī kutunini na yi. ²⁸ Yakan va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ta ora cha chā'ni ndo yu'u, ra kùu Se'e ñivi tachi Ndioo, tajan ni ku'va ndo kuenda, ña yu'u kùu Ndioo, ra takani iyo, ti taku yu'u töve vachī kuenda ña jà'i ma ña kùuni mai, vati vachī, kuenda ña kàtitu'in nuu ndo ma ña jàna'a ma Tatáini nui. ²⁹ Vati Tatái ra tachi yu'u, iyo ra chi'in, ta töve ndàkoo ma'iin ra yu'u, vati tandi'i ora jà'i ma ña chà'tani ra —kàti Jesuu.

³⁰ Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta kua'a' űivi kīcha'a chinuni ma tu'un ra.

Ma ndian kùu Se'e Ndioo, ta ma ndian ya'a chàta'ani ja'a kuati

³¹ Takan kùu tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ndian judíu, űa chīnuni ma tu'un ra:

—Tu ndicha űa ndyo'o, űa endee chinuni va'a ndo ma űa kà'in chi'in ndo, ndicha va'a űa kùu ndo ma ndian jàkua'a chi'in. ³² Ta takan koto ndo ma űa ndicha, ta chi'in ma űa ndicha ikan ni ja'a yi űa na koo nuna ndo.

³³ Tajan ma ndian judíu te'en nāka'an na chi'in Jesuu:

—Ndyu'u kùu ndi űivi tata Abraham, ta ni'iiin cha'a' takā'an kùu ndi musu űa jà'a tiűu nuu ni'iiin űivi. Ta, ¿naja kua kùu yi űa kà'un, űa ni koo nuna ndi? —kàti na chi'in Jesuu.

³⁴ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndicha va'a űa kà'in chi'in ndo, űa tandi'i ma ndian jà'a kuati, ndiakan kùu na musu ma kuati. ³⁵ Vati taku ma ra kùu musu, na yöve ndisaa ora ndoo ra ve'e ma ra kùu chito'o ra, va taku ma ra kùu se'e ma chito'o ma ve'e ikan, endee iyo ra ve'e ma tatá ra. ³⁶ Yakan va tu yu'u ma ra kùu se'e Ndioo jà'i űa na kee ndo nda'a' ma űa kini, ndicha va'a űa ndyo'o, ni ndoo nuna ndo.

³⁷ Cha chitói ti űivi tata Abraham kùu ndo, va ndyo'o kùuni ndo ka'ni ndo yu'u, ti töve kùuni ndo jachi'in ndo ma űa kà'in. ³⁸ Yu'u kàtitu'in nuu ndo ma űa jàna'a ma Tatái nui, ta ndyo'o jà'a ndo ma űa jàna'a ma tatá ndo nuu ndo —kàti Jesuu.

Jesuu kàtitu'un ra nuu ma ndian töve chinuni tu'un ra űa kui'na kùu ma tatá na

³⁹ Tajan ma ndian judíu te'en nāka'an na chi'in Jesuu: —Ma ra kùu tatá ndi, kùu ma racha'nu Abraham —kàti na.

Va Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Tuva ndicha űa ndyo'o kùu ndo se'e Abraham, iyo yi űa ja'a ndo ma takua jà'a ra ndia. ⁴⁰ Va vitin kùuni ndo ka'ni ndo yu'u cha'a' űa kà'in ma űa ndaa űa jàna'a Ndioo nui. Ta Abraham ti töve nī ja'a ra takan. ⁴¹ Va ndyo'o indukuni jà'a ndo, ma tava jà'a ma tatá ndicha ndo —kàti ra.

Tajan ndiakan te'en nāka'an na chi'in ra:

—Ndyu'u, na yūvi ndian se'e saká kùu ndi, ti uvanuu tatá ndi iyo, ta rakan kùu Racha'nu Ndioo —kàti na.

⁴² Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Tu ndicha űa Ndioo kùu Tatá ndo, iyo yi űa kuuni ndo nde'e ndo yu'u, ti iti' nuu iyo ra kīchj, ta i'ya iyo chi'in ndo. Vati na yöve cha'a' űa kùuni mai kùu yi űa vāchj, ti yu'u vāchj űa Ndioo tāchi yu'u. ⁴³ ¿Ta naja töve kùu kutunini ndo ma tu'un kà'in? Takan jà'a ndo, ti töve kùuni ndo taso'o ndo űa kà'in. ⁴⁴ Kui'na kùu ma tatá ndo, cha'a' űa kùuni ndo ja'a ndo tava kùunián'. Ma kui'na ikan, ti űá' chà'ni űivi kùán'. Ta yakán' ti, ni'iiin cha'a' töve kà'an' ma űa ndaa, ti töve iyo ma űa ndaa kuendán'. Ta ma ora kà'an' tu'un vata, takan jà'an' yi, ti yakán' kùán', vati vatán', ta űá' kuxini ma tu'un vata

kùán'. ⁴⁵ Va tava yu'u, kà'in ma űa ndaa, yakan va ndyo'o töve chinuni ndo ma űa kà'in. ⁴⁶ ¿Nda ndyo'o kùu ka'an ndo, űa yu'u iyo iin kuatj? Ni'iiin ndo. Ta tu chitō ndo űa iin ra kà'an űa ndaa kùu, ¿ta naja töve chīnuni ndo ma űa kà'in? ⁴⁷ Ma ndian kùu űivi Ndioo, jàchi'in na ma tu'un kà'an ra. Va tava ndyo'o, na yöve űivi Ndioo kùu ndo, yakan va töve jàchi'in ndo ma űa kà'an ra. —Takan kàti Jesuu.

Jesuu takani iyo ra, antea ma tiempu chīyo Abraham

⁴⁸ Tajan ma ndian judíu te'en nāka'an na chi'in Jesuu: —Ndicha ndi űa kà'an ndi, űa ra űuu Samaria kùun, ta ndisoun tati xaan —kàti na.

⁴⁹ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Töve ndiso ni'iiin tati xaan. Ma űa jà'i kùu yi űa tiűu'i ma Tatái, va ndyo'o töve tiűu'u ndo yu'u. ⁵⁰ Yu'u, na töve nāndukui űa na jaka'nu ndo yu'u, vaji ndicha űa iyo inga ma ra kùuni űa na jaka'nu ndo yu'u, ta rakan kùu ra űa ni jakutuni ra chi'in ndo. ⁵¹ Ndicha va'a űa kà'in chi'in ndo, űa ma ndian jàchi'in ma tu'in, endee töve ni kuvi na —kàti Jesuu.

⁵² Tajan ma ndian judíu te'en nāka'an na chi'in ra:

—Vitin va ndicha va'a ndi, űa ndisoun tati xaan. Vati ma Abraham, chi'in ndisaa inga ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, kāchi'í ndra, ta yo'o kà'un űa, ma ndian jàchi'in űa kà'un, na töve ni kuvi na, kàtiun. ⁵³ ¿A chāniniun űa yo'o ka'nugaun kua ma tatá ndi Abraham? Vati rakan chī'í ra, ta juuni chī'í ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ndia. ¿Nda ra kùun kùuniun, űa kà'un takan? —kàti na.

⁵⁴ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Tu yu'u jàka'nui juuni mai, na töve nda kuenda yi. Ma ra kà'an ndo űa kùu Ndioo ndo, rakan kùu ma Tatái, ra jàka'nu yu'u. ⁵⁵ Ta rakan, ndyo'o töve nākoto ndo ra. Ta yu'u, ndicha űa nākotoi ra. Ta tu yu'u kà'in űa töve nākotoi ra, indukuni ya'a vatai takua vata ndo ndia. Va yu'u, ndicha va'a űa nākotoi ra, ta jàchi'in ma űa kà'an ra. ⁵⁶ Ma tatá ndo Abraham, ra chīyo taji'na, nduva'a kuii chīsii ra, űa ni nde'e ra ma kivi ni kichai ma nuűu'u' űuűivi, ta ndē'e ra yi. Yakan va nduva'a kuii chīsii ra —kàti Jesuu.

⁵⁷ Tajan ma ndian judíu te'en nāka'an na chi'in ra:

—Ni takā'an ketaun, ni uvi xiko uchi kuiyaun, ta kàtiun űa ndē'egaun Abraham —kàti na.

⁵⁸ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndicha va'i űa kà'in chi'in ndo, űa takani cha iyo, antea űa koo Abraham.

⁵⁹ Tajan ma ndian judíu ti, kī'in na yuu űa kùuni na kani na Jesuu niku. Va nī kuu yi, ti Jesuu chūndii xe'e ra, ta kēe ra ma tichi kora veűu'u, chā'nda java ra taűu na, ta kuà'an ra.

Jesuu jànda'a ra iin ra kuaá, űa takan kaku

9 Takan kùu ta ma nuu chika Jesuu kuà'an ra, ikan ndē'e ra iin ra kuaá űa takan kaku. ² Tajan ma ndra jàkua'a chi'in ra, te'en chīkatu'un ndra nuu ra:

—Matru, ¿ta naja káku kuaá ma ra'ya? ¿A cha'a' kuati ma ndian kùu tatá ra kùu yi, a cha'a kuati juuni maa ra kùu yi? —kàti ndra.

³ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na yöve cha'a' kuati maa ra kùu yi, ta ni yöve cha'a' kuati ma ndian kùu tatá ra kùu yi. Takan káku ra, ti chi'in rakan kùuni ma Racha'nu Ndioo jana'a ra ma ndatu ra, ikan na nde'e ma ñivi, ña kùu ja'a ra yi. ⁴ Vitin ña juuni kùu yi ora ndichin, ìyo yi ña ja'i ma tiñu ña tachi ma Tatái yu'u ña ja'i. Vati cha vachi ma ora chanikuaa, ta ma ora ikan ñi'in ga ñivi, na kúa jatiñu. ⁵ Ma ora juuni yanga ìyoi ma ñuñivi i'ya, yu'u kùu takua kùu ma ñu'ú, ña jàtuun ñuñivi —kàti Jesuu.

⁶ Ta ora chínu kā'an Jesuu takan, ta tīvisii ra nuu ñu'u', ta jā'a ra ita'vi nda'yu chi'in ra', ta kū'vi ndio ra yi chata tinuu ma ra kuaá. ⁷ Ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—¿Kua'an, kuànakata tinuun, nuu ndaa ma soko ña nàni Siloé! —kàti Jesuu. Ma tu'un Siloé, kùuni yi ka'an yi: Yu'u tachi ñun.

Tajan ma ra kuaá ikan cha nākata ra tinuu ra, ta ora chāa ra nuu ndaa Jesuu, ta cha ndè'e ndio ra. ⁸ Tajan ma ndian iyo yatini ma ve'e ra, chi'in ndian takani ndè'e ña kuaá ra niku, te'en kīcha'a na nātu'un ta'an na:

—¿A yöve ra'ya kùu ma ra chùnandi chikan tunda'vi?, kùuni ndo —kàti na.

⁹ Ta iyo inga na ña kà'an te'en:

—Juu ra kùu ra —kàti na.

Ta inga tuku na va kà'an te'en:

—Yöve ra kùu ra, va takani ndè'e ra —kàti na.

Tajan juuni maa ndio ra, te'en nāka'an ra:

—Ndicha ña yu'u kùu —kàti ra chi'in na.

¹⁰ Tajan te'en kīcha'a na chikatu'un na nuu ra:

—¿Ta naja kua jā'un ña kūu nande'un? —kàti na.

¹¹ Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ma ra nàni Jesuu, jā'a ra nda'yu chi'in ma takuui yu'u ra, ta kū'vi ra yi chata tinui, ta te'en nāka'an ra chi'in: "Kua'an nuu ndaa ma soko ña nàni Siloé, ta nakataun ma tinuun", kàti ra chi'in. Tajan chā'an ndioi cha nākatai yi. Ta takan kūu yi, ña kūu nande'i —Takan kàti ra.

¹² Tajan ma ñivi ikan, te'en chikatu'un na nuu ra:

—¿Ta ndanu chàkunuu ma ra'ii ikan? —kàti na.

Ta ma ra kuaá niku, te'en nāka'an ra:

—Töve chittoi —kàti ra.

Ma ra kuaá niku, jā'a ma ndra fariseu ña na ka'an ra

¹³ Tajan ma ra kuaá niku, tīin ndio na ra, ta chāndaka na ra nuu ma ndra fariseu. ¹⁴ Va tava ma kivi nindeo kùu yi ña jā'a Jesuu ma nda'yu, ta kū'vi ra yi tinuu ma ra kuaá ikan, ta ndā'a ra. ¹⁵ Yakan va ma ndra fariseu kīcha'a ndiko ndra chikatu'un ndra nuu ra ma naja kua jā'a ra ña kūu nande'e ra. Ta ma ra kuaá ikan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Kū'vi ra ma nda'yu tinui, ta nākatai yi, ta vitin cha ndè'i —kàti ra.

¹⁶ Ta iyo iin ma ndra fariseu ña kà'an te'en:

—Ma ra jā'a takan, na yöve ra tachi Ndioo kùu ra, vati töve tiñu'u ra ma kivi nīndee yo —kàti ndra.

Ta iyo inga na ña te'en kà'an:

—Ta tu ra jā'a kuatini kùu ra, ¿ta naja kùu jā'a ra ma ndatu ka'nu tuva takan? —kàti na.

Ta cha'a' yakan kùu yi ña kēsiin na ti, siin siin chānini na. ¹⁷ Tajan te'en kīcha'a ndiko ma ndra fariseu chikatu'un ndra nuu ma ra kuaá niku:

—Ta yo'o, ¿naja kua katiun nuu ndi, cha'a' ma ra jānda'a ma tinuun? —kàti ndra.

Ta rakan te'en nāka'an ra:

—Yu'u kà'in, ña iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ra —kàti ra.

¹⁸ Va tava ma ndra judíu, töve kùuni ndra chinuni ndra ña iin ra kuaá kùu ra niku, ta vitin cha kùu nde'e ra, yakan va kāna ndio ndra ma ndian kùu tatá ma ra kuaá, ¹⁹ ta te'en chikatu'un ndra nuu vi:

—¿A se'e ndo kùu ra'ya? ¿A ndicha ña káku kuaá ra? ¿Ta naja kua kùu yi ña ndè'e ra vitin tuva takan? —kàti ndra.

²⁰ Tajan ma ndian kùu tatá ra, te'en nāka'an vi chi'in ma ndra fariseu:

—Cha chito ndi, ña ra'ya kùu se'e ndi, ta káku kuaá ra, ²¹ va töve chito ndi nayi jā'a chi'in ra ña kūu nande'e ra vitin, ta ni töve chito ndi, nda ra kùu ma ra jānda'a tinuu ra. Va'aga, ña na ndakatu'un ndo nuu ra, vati ra cha chicha kùu ra, ta kàtitu'un maa ra nuu ndo nayi jā'a chi'in ra ña ndā'a ra —kàti vi.

²² Takan kā'an ma ndian kùu tatá ra, ti yu'vi vi ndè'e vi ma ndra judíu ikan, vati ma ndra judíu cha natu'un ta'an ndra, ña tuva iyo ma ndian kà'an ña Jesuu kùu ma Cristu, ni tavani'i ndra na indeeni ma veñu'u, ta tūva kùu na kuenda yi.

²³ Ta cha'a' yakan kùu yi ña nāka'an vi: "Na ndakatu'un ndo nuu maa ra, vati iin ra cha chicha kùu ra", kàti vi.

²⁴ Tajan ma ndra judíu, te'en kīcha'a ndiko na chikatu'un na nuu ma ra kuaá niku:

—Na ka'un ma ña ndaa nuu ndi, ndava nda nuu Ndioo, vati ndyu'u cha chito ndi ña, ra jā'a kuati kùu ra —kàti ndra.

²⁵ Ta ma ra kuaá ikan, te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Töve chittoi tuva ra jā'a kuati kùu ra, a töve. Uvanuu ma ña chittoi kùu yi ña, ra kuaá kùu, ta vitin, cha kùu nde'i —kàti ra.

²⁶ Ta ndrakan te'en chikatu'un ndiko ndra nuu ra:

—¿Nayi jā'a ra chi'un? ¿Ta naja kua jā'a ra chi'un ña kùu nande'un? —kàti ndra.

²⁷ Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Cha kàtitu'in yi nuu ndo, va töve kùuni ndo jachi'in ndo yi. ¿Ta naja kùuni ndo ña kàtitu'un ndikoi yi nuu ndo inga cha'a'? ¿A ndita'an ndo kùuni ndo tandikun ndo chata ra? —kàti ra.

²⁸ Tajan te'en kīcha'a ndio ndra chātu'un ndra chata ma ra kuaá ikan:

—Maun kùu ma ra iyo kuenda ra, va ndyu'u, iyo kuenda ma racha'nu Moisés. ²⁹ Ta ndyu'u cha chito ndi,

ti Ndioo kā'an ra chi'in Moisés, va rakan, töve chito ndi ndanu kīchi ra —kàti ndra.

³⁰ Tajan ma ra kuaá niku, te'en nāka'an ra:

—Na töve chìnunī ña kà'an ndo ña töve chito ndo ndanu kīchi ra, ta rakan kùu ra ña jànda'a ra tinui.

³¹ Cha chito va'a yo ña Ndioo, tàso'o ra ña kà'an ma ndian jàka'nu ra, chi'in ma ndian jà'a ña kùuni ra, va ma ndian jà'a kuati, töve. ³² Nda kati tūvi ma ñuñivi ni'iin ñivi takà'an koto na ña iyo iin ra kùu janda'a tinuu ma iin ra kaku kuaá. ³³ Tu yöve ra vāchi kuenda Ndioo kùu ra'ya, na kùu ja'a ra ni'iin nakuyi chi'in niku —kàti ra.

³⁴ Tajan te'en nāka'an ma ndra judíu chi'in ra:

—Yo'o, kùun ra kaku chi'in kuati, ¿ta vitin kùuniun jana'un nuu ndi nayi iyo yi ña ja'a ndi? —kàti ndra.

Tajan jākunu ndra ra veñu'u ma ndian judíu.

Ma ndian töve chìnuni tu'un Jesuu kùu na tava kùu iin ndian kuaá

³⁵ Ta ora chito Jesuu ña jākunu ndra ra nda'vi ikan ma tichi ma veñu'u, ta ora chikuta'an ra ra, ta te'en chikatu'un ra nuu ra:

—¿A chìnuni yo'o ña kà'an ma ra Se'e Ndioo? —kàti Jesuu.

³⁶ Ta ma ra nda'vi te'en nāka'an ra:

—Yo'o racha'nu, na katitu'un nui nda ra kùu ra, ta chìnunī ma ña kà'an ra —kàti ra.

³⁷ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Cha ndē'un ra, ta juu ra kùu ma ra nātu'un chi'un —kàti ra.

³⁸ Tajan chūnandi chiti ndio ma ra nda'vi ikan nuu Jesuu, ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Chìnunī ña kà'un Racha'nu —kàti ma ra nda'vi chi'in Jesuu.

³⁹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma tiñu vāchi ja'a yu'u ma ñuñivi i'ya, kùu yi ña vāchi jakutunī kuati ma ñivi. Ta vāchi ja'i ña nande'e ma ndian kuaá. Ta vāchi ja'i ña na ndokuaá ma ndian chānini na ña ñivi ndichin nde'e kùu na. Ndiakan ni ndakuu na takua ma ndian kuaá.

⁴⁰ Tajan iin ma ndra fariseu, ña ka'iin chi'in ra, ora chīni ndra ña kā'an ra takan, tajan te'en kīcha'a ndra chikatu'un ndra nuu ra:

—¿A nda ndyu'u kùu ndi ndian kuaá?, kùuniun —kàti ndra.

⁴¹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Tu ndyo'o kùu ndo ndian kuaá niku, na töve iyo kuati ndo cha'a' ma ña kini jà'a ndo, vati na töve chito ndo ma ña jà'a ndo. Va tava kà'an ndo ña kùu nde'e ndo, yakan va juuni iyo ga ma kuati ndo.

Jesuu kà'an ra iin ku'va ña kàtitu'un yi ña kùu ra takua kùu iin pato

10 Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña tu kèta iin ra'ii nuu ka'iin mvechala jàna ndo, ta töve kì'vi ra ma iti' yu'u kora ma nuu ka'iin ndri, rasu'u kùu ra. ² Va ma

ra kì'vi iti' yu'u kora ma nuu ka'iin ma mvechala, rakan kùu ma pato ndri. ³ Ta ma ra kùmi ma yu'u kora nuu ka'iin ndri, nùna ra yi nuu ra, ta ma ra kùu pato ma mvechala, kàna ra ta'ii'iin ndri chi'in sivi ndri. Ta ndrikan nàkoto ndri ma tati ra, ta tàvani'i ndio ra ndri tichi kora. ⁴ Ta ora cha kàkee ndisaa ndri jà'a ra, tajan chākoso nuu ndio ra nuu ndri, ta ma mvechala tándikun ndri chata ra, ti nàkoto ndri ma tati ra. ⁵ Va taku chata iin nda ra ni kuuni ña töve nàkoto ndri, na töve tándikun ndri ra, ti java vi'a chīnu ndri nuu ra, vati töve nàkoto ndri ma tati ra —kàti Jesuu.

⁶ Takan kà'an Jesuu ma ku'va i'ya nuu na, va na töve nī kutunini na ma ña kùuni ra ka'an ra.

Jesuu kùu ra ma pato ya'a va'a

⁷ Tajan Jesuu te'en kīcha'a ndiko ra kà'an ra chi'in ma ñivi:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña yu'u kùu takua kùu ma yu'u kora nuu yà'a ma mvechala. ⁸ Tandī'i ma ndra pato ma mvechala ña chīyo antea kua yu'u, ndrakan kùu ndra ndra su'u, va ndrikan töve nī jachi'in ndri ma ña jà'a ndra. ⁹ Yu'u kùu takua kùu ma yu'u kora, ta ma ndian kì'vi ma tichi yi cha'a' yu'u, ni kakú na. Ta ndiakan ni kuu na takua kùu ma iin mvechala ña kì'vi, ta kèe ma tichi kora, ta nī'i ndri ma ita kachi ndri.

¹⁰ Vati taku ndra su'u, ma tiñu jà'a ndra kùu yi ña maa chākunuu su'uni ndra, ta vāchi ka'ni ndra, ta vāchi janaa ndra ñivi ndia, va yu'u vāchi kuenda ña jà'i ña na koo ndito ñivi kuenda Ndioo, ta va'ani koo na takua kùnūñ ña na koo va'a na. ¹¹ Yu'u kùu takua kùu iin ma pato ra ya'a va'a, vati taku rakan, tu ya'a kùuni ra nde'e ra ndri, kùu nda ku'va ra ra ña kuvi ra cha'a' ndri. ¹² Va ma ra jàtiñu cha'a' ma ya'vini, ora vāchi ma lobo ña kùuni ri kachi ri ma mvechala, ndākoo ma'iin ra ndri, ta chīnu ra kuà'an ra, ti yöve pato va'a kùu ra, ta ni yöve jàna ra kùu ndri ndia. Tajan ma lobo, chīnu ndio ri chata ma mvechala, ta tiin ri ndri, ta ndrikan chitakuati ndri jà'a ri. ¹³ Ma ra'ii i'ya chīnu ra, ti jàkuenda ra ndri, va cha'a' ma ya'vini ra, ta yöve cha'a' ña kùuni ra nde'e ra ma mvechala kùu yi ña kùmi ra ndri.

¹⁴ Yu'u kùu ma pato ya'a va'a, ti tava nàkotoi ma mvechala jànai, ta takan nàkoto ndri yu'u ndia. ¹⁵ Ta indukuni kua ikan nàkoto ma Tatái yu'u, ta takan nàkotoi ra ndia. Ta takan kùu yi ña, ndava kùu ku'vai yu'u ña kùvī cha'a' ma mvechala jànai. ¹⁶ Ta juuni kùmī inga mvechala ña töve kùu kuenda ma kora i'ya, juuni iyo yi ña kuki'in ndri ta tàin ndri i'ya ndia. Vati ndrikan kùu ndri ña ni jachi'in ndri ma ña kà'in. Ta ikan jan iin pato- nia ni kuu chito'o ndri, ti iin korani ni kuiin ndisaa ndri ndia.

¹⁷ Ta cha'a' yakan kùu yi ña, ya'a ga kùuni ma Tatái nde'e ra yu'u, vati chà'i ma kuñui cha'a' ma ndian kùu ñivj, ta rakan chà'a ndiko ra yi nui. ¹⁸ Ni'iin na, na kùu ka'ni na yu'u cha'a' ña kùuni maani na, vati juuni mai kùu ña chà'i ña na ja'a na yi. Vati iyo ndatui ña ku'vai ma kuñui nuu na, ta juuni iyo ndatui ña kùu nataku ndikoi ndia. Takan kàti ma ra kùu Tatái nui. —Takan kà'an Jesuu.

¹⁹ Ta ora chíni ma ndian judíu ña ká'an Jesuu takan, ta vi'a kícha'a ndiko na kèsiin na. ²⁰ Ta ìyo kua'a' ma ndian judíu ña kà'an te'en:

—¿Ta naja jàchi'in ndo ña kà'an ra, ta iin ra tivi xini kùu ra, ti ndiso ra tati xaan? —kàti na.

²¹ Ta ìyo inga tuku na ña kà'an te'en:

—Ní'iin ma ndian ndiso tati xaan, na kùu ka'an na takan. ¿A kùu janda'a ma tati xaan tinuu iin ma ra kuaá?, kùuni ndo. Na kùu yi —kàti na.

Ma ndian judíu na töve kùuni na nde'e na Jesuu

²² Ma tiempu vichin kùu yi ña, ma ndian judíu ndian ñuu Jerusalén, jà'a na ma viko kuenda ña jàka'nu na ma veñu'u ka'nu, ti chàku'uni na ma kuiya ña jàchinu ma ndian kùu ñivi na yi. ²³ Ta Jesuu ti ndaa ra ma veñu'u ma ora ikan, va uvaa ña chàkunuu ra ma nuu ìyo ma corredor ña nàni Salomón. ²⁴ Tajan chíkonuu ndio ma ndian judíu ma Jesuu, ta te'en kícha'a na chíkatu'un na nuu ra:

—¿Nda ora chàniniun kàtitu'un ma ña ndaa nuu ndi? Tu ndicha ña maun kùu ma Cristu, na katitu'un yi nuu ndi taka'anio —kàti na.

²⁵ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra:

—Cha kàtitu'in yi nuu ndo, ta töve ní chinuni ndo yi. Vati ma tiñu tachi ma Tatái yu'u ña ja'i, yakan jàna'a kachin yi nda ra kùu. ²⁶ Va ndyo'o, töve chìnuni ndo ma ña kà'in, ti na yöve mvechala jànai kùu ndo, ma takua cha kà'in nuu ndo niku. ²⁷ Vati ma mvechala jànai, cha nàkoto ndri ma tati, ta tàndikun ndri chatai. ²⁸ Ti yu'u chà'i nuu koo ndri endeeni chí'in, ta töva ni naa ndri. Ta ní'iin ga ma ñivi na kùu namaa na ndri nui. ²⁹ Vati ma ña chà'a ma Tatái nui, ka'nuga yi kua ndisaa nakuyi. Ta ní'iin ga na, na kùu namaa na ndri nda'a' ma Tatái. ³⁰ Vati ma Tatái, chí'in yu'u, iini ndra kùu ndi —kàti Jesuu.

³¹ Tajan ma ndian judíu, kícha'a ndiko na kàtiin na yuu ña ni kani na chata Jesuu. ³² Va rakan te'en nàka'an ra chí'in na:

—Nduva'a kua'a' tiñu va'a jà'i chí'in ndatu ma Tatái, kuenda na nande'e ndo yi. Ta vitin, ¿nda cha'a' ma tiñu va'a ikan kùu yi, ña kùuni ndo kani ndo yuu yu'u? —kàti Jesuu.

³³ Ta ma ndian judíu te'en nàka'an na chí'in ra:

—Na yöve cha'a' ma ña va'a jà'un kùu yi ña ni kani ndi yuu ñun, ti ni kani ndi ñun, va cha'a' ña kà'an tí'ini-un chata Ndioo chí'in ma tu'un kà'un. Ta juuni kùu yi cha'a' ña jàndakun ñun Ndioo, ta yo'o iin ra'ii ni kùun —kàti na.

³⁴ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra chí'in na:

—Nuu ma tutu ley Ndioo ña kùmi ndo, Ndioo te'en kà'an ra: "Ndyo'o kùu ndo ndioo", kàti ra nuu yi.

³⁵ Yakan va tu chíto yo ña ndioo jàkunani ma Racha'nu, ma ndian chìnuni ma tu'un ra, na kùu ka'an yo ña tu'un vata kùu ña kà'an ma tutu Ndioo. ³⁶ Ta tu Ndioo kàchin ra yu'u kuenda ma tiñu ra, ta tachi ra yu'u ma ñuñivi i'ya, töve chítoi naja kà'an ndo ña kà'an tí'inj chata ra, cha'a' ña kà'in ña Se'e Ndioo kùu, tuva takan. ³⁷ Ta tu yu'u töve jà'i ma takua kùuni ma Tatái, na töve

ìyo yi ña chinuni ndo ma ña kà'in. ³⁸ Va tu yu'u jà'i takua kùuni ma Tatái, ta ndyo'o vaji töve chinuni ndo ma ña kà'in, va na chinuni ndo cha'a' ma tiñu jà'i, ikan na koto kachin ndio ndo ma ña ndaa, ña ma Tatái ìyo ra chí'in, ta yu'u ìyoi chí'in ra ndia —kàti Jesuu.

³⁹ Takán kùu ta inga cha'a' kùuni tuku ma ndian judíu tiin na Jesuu, va rakan kàkú ra kuà'an ra.

⁴⁰ Tajan chíkoní'i ndiko Jesuu kuà'an ra inga chiyo ma yuta Jordán, ta chāa ra ma nuu jākunduta Xuva tatiempu niku, ta ikan kīndoo ra. ⁴¹ Ta kua'a' ñivi, ña chà'an chànde'e ra ma ikan, te'en kícha'a na kà'an na:

—Ndicha va'a ña vaji ma Xuva, töve ní ja'a ra ní'iin ndatu ka'nu, va tandí'i ma ña ká'an ra cha'a' ra'ya, ña ndicha kùu yi.

⁴² Tajan kua'a' ñivi ka'iin ma ikan, kícha'a chìnuni na ma tu'un Jesuu.

Nuu chí'í ma ra nàni Lázaru

11 Ìyo iin ma ra ku'vi, ña nàni Lázaru. Ta rakan ti, ra ñuu Betania kùu ra, juuni ma ñuu nuu ìyo ma ñivi ta'an ra Ndiya chí'in Mata. ² Ndiya ña ta'an Lázaru i'ya, kùan ña chōsoan takuii xiko cha'a Jesuu, ta jànatian yi chí'in ma ixi xinia. ³ Yakan va ma Ndiya chí'in ma ña ta'an ña Mata, te'en tachi vi iin yo chàka'an chí'in Jesuu:

—Yo'o racha'nu, ma ra ya'a kùuniun nde'un, kù'vi ra, ri —kàti na.

⁴ Tajan ora chíni Jesuu ma ña ká'an na, ta te'en nàka'an ra:

—Ma kue'e ña ndo'o ma Lázaru, na töve ni kuvi ra ja'a yi, vati yakan kùu yi kuenda ña chí'in ra kùu jana'a yi naja kua ya'a ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo, ta juuni kuenda ña na jana'a yi naja kua ka'nu kùu ma ra Se'e ra ndia.

⁵ Ta vaji ya'a ga kùuni Jesuu nde'e ra Lázaru, chí'in ma ninduvi ñivi ta'an ra: Mata chí'in Ndiya, ⁶ va ma ora chíni ra ña ká'an na ña ku'vi ma Lázaru, ta java vi'a ga kíndoo ra uvi kivi ga ma nuu ìyo ra. ⁷ Ta ora yā'a ndio ña kùu te'en, tajan Jesuu te'en nàka'an ra chí'in ma ndra jàkua'a chí'in ra:

—Na ku'un ndiko yo ma iti' ñu'u' Judea —kàti Jesuu.

⁸ Tajan ma ndra jàkua'a chí'in Jesuu te'en nàka'an ndra chí'in ra:

—Matru, já kùuni kuii ma ndian judíu ka'ni na ñun chí'in yuu niku. ¿Ta chíto naja kùuni ndikoun ku'un ma ndakan? —kàti ndra.

⁹ Ta Jesuu te'en nàka'an ra chí'in ndra:

—¿A töve chíto ndo ña ma kivi, ìyo uchi ora yi?, kùuni ndo. Taku ma yo chàkunuu ora nduvi, na töve kàti'i yo, vati ndichin nuu yo jà'a ma ñu'ú. ¹⁰ Va tu chàkunuu yo ora naa, kàti'i yo ti kumani ma ñu'ú nuu yo —kàti Jesuu.

¹¹ Takán kùu tajan Jesuu te'en nàka'an tuku ra:

—Ma ra yani yo Lázaru kixi ra, va ni ku'in kujandakoi ra —kàti Jesuu.

¹² Tajan ma ndra jàkua'a chí'in ra, te'en nàka'an ndra chí'in ra:

—Yo'o Racha'nu, tu kixi ra, kùuni yi ka'an yi ña ni ndova'a ra tuva takan —kàti ndra.

¹³ Va ma ña kùuni Jesuu ka'an ra chi'in ndra, kùu yi ña chī'í ndicha ma Lázaru, va ma ndra jàkua'a chi'in ra chānini ndra ña kà'an ra ña kixini ra niku. ¹⁴ Tajan Jesuu te'en kātitu'un kachin ndio ra nuu ndra:

—Ma Lázaru cha chī'í ra. ¹⁵ Ta ya'a chisiij ña töve ka'lin yo ma ikan, vati va'aga ña takan kùu yi kuenda ndo, ikan na chinuni ndo. Va na ko'o kunde'o ra —kàti Jesuu.

¹⁶ Tajan ma ra nàni Tomá, ra juuni kà'an chi'in sivi yu'u ña nàni Tilipan, te'en nāka'an ra chi'in inga ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu:

—Na ku'un yo chi'in Jesuu, nde'o tu kuvi yo chi'in ra ndia —kàti ra.

Jesuu jànataku ra yo, ta chà'a ra ma kivi ña koo ndito yo

¹⁷ Takan kùu ta ora chāa Jesuu ma ñuu Betania ña kàndii ñu'u' Judea, ta ikan chīto ra ña cha ìyo kumi kivi kùu yi ña cha kùchi ma Lázaru. ¹⁸ Ta ma ñuu Betania ti yatini kàndii yi chi'in ma ñuu Jerusalén, ìyo iin uni kilometru, ta chaa yo ma ikan. ¹⁹ Ta kua'a' ma ndian judú chānde'e na nuu ìyo ma Mata chi'in Ndiya, ña jàndomani na vi cha'a' ña chī'í ma ra ta'an vi Lázaru. ²⁰ Ta ora chīto ma Mata ña Jesuu cha kuàkuyatin ra ma ñuu Betania, tajan kēe ndioan kuàta'an ña nuu ra, va ma Ndiya kīndoan ma nuu ìyo ve'e. ²¹ Tajan ma Mata te'en nāka'an ña chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na töve kuvi ma ra ta'in tu ndaun ma i'ya niku. ²² Va yu'u chīto ña Ndioo ni ku'va ra tãdi'i ma ña ni ndakaun nuu ra —kàtian.

²³ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma ra ta'un, ni nataku ndiko ra —kàti Jesuu.

²⁴ Ta ma Mata te'en nāka'an ña chi'in Jesuu:

—Ndicha va'a ña cha chīto ña ni nataku ndiko ra, ma ora ni nataku ma ndian ndií, ma kivi nuu ndi'i nia —kàtian. ²⁵ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—Yu'u kùu ma ra kùu janataku ndiko ma ndian ndií, ta juuni yu'u kùu ja'a ña kùu koo ndito ma ñivi. Ta ma ndian chīnuni ma ña kà'in, vaji na kuvi na, ni nataku ndiko na. ²⁶ Ta ndisaa ma ndian juuni ndito ta chīnuni na ma ña kà'in, na töve ni kuvi na, vati ni koo na endeeni.

Ta Jesuu kīcha'a ndiko ra chīkatu'un ra te'en nuu ma Mata: —¿A chīnuniun ma ña kà'in i'ya? —kàti ra.

²⁷ Ta yakan te'en nāka'an ña:

—Juu yo'o Racha'nu, yu'u chīnuni ña yo'o kuu ma Cristu ra Se'e Ndioo, ra kīchaa ma ñuñivi i'ya —kàtian.

Jesuu chàku ra yatin nuu kùchi ma Lázaru chi'in ma ndian judú

²⁸ Ta ora ya'a ña kà'an ma ña nàni Mata takan, tajan chāka'an ma ña ta'an ña ña nàni Ndiya, ta te'en kīcha'a kà'an xe'e ña chi'in ña:

—Ma matru cha kīchaa ra, ta kàna ra ñun —kàtian.

²⁹ Ta ora chīni ma Ndiya ña kà'an ña takan, ta numini ndēta ña, ta chāka'an ña chi'in ma Jesuu. ³⁰ Ma Jesuu takā'an chaa ra ma ñuu ikan, vati juuni ka'lin vi ma nuu chāta'an ma Mata nuu ra. ³¹ Yakan va ma ndian judú ndian ka'lin chi'an ma ve'an, ña jàndomani na ña, ta ora ndē'e na ña numi va'a ndēta ma Ndiya, ta kēan ma tichi ve'an, ta ma ñivi tãndikun na kuà'an na chata ña, ta kīcha'a na nàtu'un ta'an na te'en:

—¿Kuà'an ña kuàkuakuan nuu kùchi ma ra ta'an ña Lázaru! —kàti na.

³² Ta ma Ndiya ora chāa ña ma nuu ndaa ma Jesuu, chūnandi chitian nuu ra, ta kīcha'a ña kà'an ña te'en chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, tu ndaun ma i'ya chi'in ndi niku, ma ra ta'in na töve kuvi ra niku —kàtian.

³³ Ta ma Jesuu ora ndē'e ra ña chàku ma Ndiya, ta takani ma ndian judú, ndian chāa chi'an ma ikan, yakan va ma Jesuu nduva'a kuii kīchi ma ña sutini ra.

³⁴ Yakan va kīcha'a ra chīkatu'un ra te'en nuu ma Ndiya:

—¿Ndanu kùchi ma Lázaru? —kàti ra.

Ta te'en nāka'an vi chi'in Jesuu:

—Na kichiun ta kujana'a ndi ma nuu kùchi ra —kàti vi.

³⁵ Ta ma Jesuu juuni chàku ra. ³⁶ Yakan va ma ndian judú kīcha'a na nàtu'un ta'an na te'en:

—¿Na nde'e ndo vati ya'a ga kùuni ma Jesuu ma Lázaru, yakan va chàku ra! —kàti na.

³⁷ Ta ìyo ma ndian judú kà'an te'en:

—Ma ra jã'a ña ndã'a ma tinuu ma ra takani kuaá ora kãku, ¿naja na töve nī kuu ja'a ra ni'iin nakuyi, ikan na töve kuvi ma Lázaru niku? —kàti na.

Nuu nàtaku ndiko ma ra nàni Lázaru.

³⁸ Jesuu inga ndiko, nduva'a kuii kīchi ña sutini ra, tajan chājayatin ra ra ma nuu ìyo ma nuu ña'ña ma Lázaru. Ta ma ikan kùu yi iin tichi yavi yuu, ta ma nuu kī'vi yo ndasi yi chi'in yuu. ³⁹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Na tachiyo ndo ma yuu ma yu'u yavi ikan —kàti ra.

Ta ma ña nàni Mata ña ta'an ma Lázaru ra chī'í te'en nāka'an ña:

—Yo'o Racha'nu, cha ya'a ga kini cha'an, vati cha ìyo kumi kivi ña chī'í ra —kàti ña.

⁴⁰ Yakan va ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—¿A töve cha kã'in chi'un, tuva chīnuniun, ni nde'un ti nduva'a kuii ka'nu kùu ma Ndioo? —kàti ra.

⁴¹ Yakan va tãchi yo ndio ma ñivi ma yuu ña ndasi ma nuu ña'ña ma Lázaru, tajan ma Jesuu kīcha'a ra ndē'e ra ma iti' andivi ta nāka'an ra te'en:

—Yo'o Tatá, ta'vindioun cha'a' ma ña tãso'un ma ña kà'in. ⁴² Yu'u chīto ti nani ora kà'in chi'un, chīniun ma ña kà'in, ta tãso'un yi, va kà'in yi ti ña va'a ma ñivi ka'lin ma i'ya kùu yi, ikan na chīnuni na ti maun kùu ma ra tãchi yu'u —kàti Jesuu.

⁴³ Ta ora chīnu kã'an ma Jesuu takan, tajan te'en ni'i va'a nãnda'yu ra:

—Yo'o Lázaru, ¿na keun ma nuu ña'ñaun! —kàti ra.

⁴⁴ Tajan ora chīnu kã'an ra takan, tajan kēe ndio ma ra chī'í niku ma nuu ña'ña, ta ma nda'a' ra chi'in cha'a

ra ndikun yi chi'in ja'ma kuichin, ta nuu ra ndasi yi chi'in ja'ma ndia. Yakan va ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma ñivi:

—Na ndachi ndo ma ja'ma ña kàva ra, ta na ku'un maa ra —kàti Jesuu.

**Nànduku ma ndian kuxini nuu ndian judíu iin ku'va na-
ja kua kuu tiin na Jesuu ta ka'ni na ra**

(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

⁴⁵ Yakan va kua'a' va'a ma ndian judíu ndian chā'an chi'in ma Ndiya ma nuu jānataku ndiko ma Jesuu ma Lázaru, kīcha'a na chīnuni na, ma ora ndē'e na ma ña jā'a ra. ⁴⁶ Ta iyo ma ndian judíu kēe na chākatitu'un na nuu ma ndra fariseu ma ña jā'a ma Jesuu. ⁴⁷ Yakan va ma ndra fariseu chi'in ma ndian kuxini nuu ma ndra kuu sutu, jā'a ndra iin junta ka'nu, ta ikan nāka'an ndra te'en chi'in ma ñivi:

—¿Niyi iyo yi ña ja'a yo? Vati ma ra'ii i'ya, ya'a ga kua'a' ndatu jā'a ra. ⁴⁸ Tu ndakoo yo ra ña na ja'a maa ra ma ña kùuni ra, tandi'i ma ñivi ni chinuni na ma ña jā'a ra, ta ma ndra chà'nda tiñu ma ñuu Roma ni kichi ndra ta janaa ndra ma veñu'u yo chi'in ma ñuu yo —kàti ndra.

⁴⁹ Ta iin ma ndra fariseu, ra nàni Caifás, ra kuxini nuu ma ndra kuu sutu ma kuiya ikan, te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o, ni ita'vi nayi töve chīto ndo —kàti ra—.

⁵⁰ Ta ni töve chà'a ndo kuenda ña va'aga kuu yi kuenda ndo ña na kivi iin ra'iini cha'a' ma kuati ma ñuu, kua ña na kivi ndisaa ma ñivi iyo ma ñuu —kàti ra.

⁵¹ Va ma Caifás na töve nī ka'an ra ma takan, vati kùuni maa ra ja'a ra yi, vati tava kuu ra ma ra kuxini nuu ma ndra kuu sutu ma tiempu ikan, yakan va tu'un yu'u Ndioo kā'an ra ña Jesuu ni kivi ra cha'a' ma ñuu judíu. ⁵² Va na töve uvaa cha'a' ma ñuu i'yani ni kivi ra, vati juuni cha'a' ña na kuti'vi ta ndo'iin tandi'i ma ndian kuu se'e ma Ndioo, ma ndian ndòyo te'en, tikan.

⁵³ Yakan va nda ma kivi ikan, kīcha'a ma ndian judíu kùuni na ka'ni na ma Jesuu.

⁵⁴ Yakan va ma Jesuu na tūva chàkunuu ra tañu ma ndian judíu, vati kēe ra ma ñu'u' Judea, ta chàa ra yati-ni ma iin tichi ku'u nuu chiki iti' ñuu ña nàni Efraín. Ma ñuu ikan kīndoo ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

⁵⁵ Ta ora ni kuyatin ma viko pakua ña jàka'nu ma ndian judíu, ta kua'a' va'a ma ñivi chàa ma ñuu Jerusalén antea ña kuta'an koo ma viko ikan, ña kuàjanandoo na takua takani jā'a na. ⁵⁶ Ta ma ndian judíu kīcha'a na nànduku na ma Jesuu, ta kīcha'a na chīkatu'un na te'en nuu ma ta'an na ma tichi ma veñu'u:

—¿Naja kua chà'nini ndo, a vāchi ra ma viko a töve? —kàti na.

⁵⁷ Ma ndra fariseu chi'in ma ndra kùxini nuu ma ndra kuu sutu kā'an ndra ña, tu iyo ma ndian chīto ma nuu chàkunuu ma Jesuu, na katitu'un na, ikan na kuu kutiin ma jandaru ra, kàti na.

Iin ña'a chòso ña takuui xiko cha'a Jesuu

(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

12 Iñu kivi antea ña kuta'an ma viko Pakua, tajan kēe ndio Jesuu kuà'an ra ma ñu'u' Betania, nuu iyo ma Lázaru, ra chī'í, ña jānataku ma Jesuu, niku. ² Ta ikan chā'a vi ña chāchi Jesuu. Ta ma ña nàni Mata kuu ma ña tī'i ña chāchi na, ta Lázaru kuu ma ra nàndi yu'u mesa tañu ma ñivi chi'in ma Jesuu. ³ Tajan ma Ndiya chāki'an uni cientu gramu ma takuui xiko ña nàni nardu, ña ya'a ya'vi ndaa. Ta tāan ña ra' cha'a Jesuu, ta ora chīnu, ta jānatii ña yi chi'in ixi xinian. Ta ndisaa kuii ma tichi ve'e nuu ka'iin vi endee chītakuati ma xiko ra'. ⁴ Takan kuu tajan ma Judá, ra nàni Iscariote, ra kuu iin ra jàkua'a chi'in Jesuu ña ni xikoña'a cha'a ra, te'en nāka'an ra:

⁵ —¿Ta naja töve nī kuya'vi ma takuui xiko i'ya cha'a' uni cientu xu'un' plata denariu, kuenda ña tīndee yo ma ndian nda'vi niku? —kàti ma Juda.

⁶ Va na töve kā'an ra takan cha'a' ña ndicha ña kùuni ra nde'e ra ma ndian nda'vi, vati kā'an ra yi cha'a' ña kuu ra iin rasu'u. Vati tava maa ra kuu ma ra ndiso tiñu cha'a' chatun nuu tī'i ñivi xu'un' tichi yi, ta sù'u ra ita'vi yi. ⁷ Takan kuu tajan Jesuu, te'en nāka'an ndio ra chi'in ra:

—Na ja'a maa ña yi, vati ndākiva'a ña ma takuui xiko i'ya kuenda ña ku'vian ra' yu'u ma ora ni kuchī. ⁸ Vati taku ma ndian nda'vi endee iyo na chi'in ndo, va yu'u, na töve endeeni ni koi chi'in ndo —kàti Jesuu.

**Nuu nànduku ma ndian judíu naja kua ka'ni na ma ra
nàni Lázaru**

⁹ Takan kuu tajan kua'a' va'a ma ndian judíu chā'a na kuenda ña Jesuu iyo ra ma ñuu Betania, yakan va chā'an ndio na, va na yöve ivaa cha'a' Jesuuni kuu yi ña chā'an na, vati juuni kuànde'e na ma Lázaru, ra jānataku ma Jesuu niku, ndia. ¹⁰ Tajan ma ndra kuxini nuu ma sutu, nātu'un ta'an ndio ndra ña juuni kùuni ndra ka'ni ndra ma Lázaru ndia. ¹¹ Vati cha'a' ra kuu yi ña kua'a' va'a ma ndian judíu kīcha'a na kēsiin na, ta chīnuni ndio na ma tu'un Jesuu.

Jesuu kī'vi ra ma ñuu Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

¹² Takan kuu ta kua'a' va'a ma ndian kēe kuà'an ma ñuu Jerusalén cha'a' ma viko Pakua, ma inga kivi chīto ndio na ña ni chaa Jesuu ma ñuu ikan. ¹³ Tajan kīcha'a ndio ma ñivi chà'nda na nda'a' tika'a, ta kēe ndio na kuàta'an na nuu vāchi Jesuu, ta te'en kīcha'a ndio na kànachaa na:

—¡Ya'a ga ka'nu ma Racha'nu Ndioo! ¡Ta ya'a ga íí kùu ma ra vāchi chi'in sivi Ndioo! ¡Ta ya'a ga íí kùu ma ra kuu rey ña chà'nda tiñu nuu ma ndian iyo ñuu Israel! —kàti na.

¹⁴ Takan kuu tajan Jesuu nāta'an ra iin burru vali, ta chākoso ra ri, ma takua kà'an yi nuu ma tutu Ndioo:

¹⁵ Na yū'vi ndo ndyo'o ndian iyo ñu'u' Sión,

ti cha vâchi ma ra kûu rey ndo ña chà'nda tiñu nuu ndo yòso ra iin burru, kàti yi.

¹⁶ Ma cha'a' nunuu, töve nī kutunini ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ma ña'a niku, nda ora cha nātaku ndiko ma Jesuu, tajan chāku'uni ndra ña ndisaa ma ña tā'an ra i'ya, kûu yi tava kà'an yi nuu ma tutu Ndioo ña kà'an cha'a' ma Jesuu. ¹⁷ Ta ma ñivi ka'iin chi'in Jesuu ma ora kāna ra ma Lázaru ma nuu indii ra nuu ñaña ra ta jā-nataku ra ra, ma ñivi ikan nātu'un ta'an na ma ña ndē'e na. ¹⁸ Cha'a' yakan kûu yi ña kēe ma ñivi chàta'an na nuu Jesuu, vati chīto na ma ndatu ka'nu ña jā'a ra. ¹⁹ Takan kûu tajan ma ndra fariseu te'en kīcha'a ndra nātu'un ta'an ndra:

—Cha ndē'e ndo ña na kûu ja'a yo nī'iin nakuyi, vati tandi'i ma ñivi tândikun na ra —kàti ma ndra fariseu.

Nuu nànduku ma ndian griegu ma Jesuu

²⁰ Ta tañu ma ndian chā'an chājaka'nu Ndioo ma ñuu Jerusalén ma viko Pakua kûu na ndian griegu. ²¹ Ma ndian griegu i'ya chājayatin na na ma nuu ndaa Lipe, ra kīchi ñuu Betsaida, ña iyo kuenda ma ñu'u' Galilea. Ndrakan te'en kīcha'a ndra jànini ndra ma Lipe chi'in tu'un i'ya:

—Yo'o tatá, kùuni ndi ka'an ndi chi'in Jesuu —kàti ndra.

²² Tajan ma Lipe kēe ra chākatitu'un ra yi nuu ma ra nàni André. Ta ninduvi ndio ndra chākatitu'un ndra yi nuu Jesuu. ²³ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Cha kēta ma ora ña ni kuvi ma ra Se'e Ndioo nuu kruu, ikan na koto ma ñivi ña ya'a ka'nu ra kùu.

²⁴ Ndicha va'i ña kà'in chi'in ndo ña tu töve koyo ji'na ma chiti trigu nuu ñu'u', ta chī'í yi, ni kindoo ma'iin yi; ta tu kuvi yi, nduva'a kua'a' ma tata yi ni koo. ²⁵ Ta ma ra ya'a ga kùuni ndoka'nu juuni maa ra ñuñivi i'ya, ni naa anima ra nuu Ndioo endeeni, ta ma ra töve kùuni ra nde'e ra ma ñuñivi i'ya, ni ni'i ra nuu koo ra endeeni chi'in Ndioo. ²⁶ Ta tu iyo ma ndian kùuni ja'a tiñu nui, na tandikun na chatai, vati ma nuu ni koi, ikan ni koo ma ra jà'a tiñu nui ndia. Ta tu iyo nda yo ja'a tiñu nui, nda ma Tatái ni tiñu'u ra na ndia.

Jesuu kàtitu'un ra ña ni kuvi ra

²⁷ 'Ya'a nduva'a nàkaninì! ¿Ta nayi iyo yi ña ka'in?, kùuni ndo. ¿A iyo yi ña ka'in chi'in Ndioo: "Tatá na jakakun yu'u nuu ma tundo'o ni nde'i"? kùuni ndo. Na kûu ka'in takan, ti kuenda ikan vâchi, —kàti ra.

²⁸ Takan kûu tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in Ndioo:

—Yo'o Tatá, na tiñu'un ta na jaka'nun ma siviun —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an ma tati yu'u Ndioo ma iti' andivi:

—Cha jàka'nui ma sivi, ta cha tiñu'i yi, va ni ja'a ndikoi yi —kàti yi. ²⁹ Ta ma ñivi ka'iin ma ikan ña chīni ma ña kûu, ta ka'an na ti, tacha kûu ma ña chīnu, ta iyo inga na ña, te'en kà'an na:

—Iin tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo kûu yi ña kà'an ra chi'in ra —kàti na.

³⁰ Tajan te'en nāka'an ra chi'in na:

—Na yöve cha'a' yu'u kûu yi ña chīni ndo ma tati ikan kà'an ma Ndioo chi'in, vati cha'a' maa ndo kûu yi.

³¹ Vitin va cha kēta ma tiempu ña ni jakutuni Ndioo kuati ma ñivi, ta juuni ma vitin kûu yi ña ni tavani'i Ndioo ma ñá' chà'nda tiñu nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. ³² Vati ora ni jandeta ma ñivi yu'u ma nuu ñu'u' i'ya, ni ja'i ña na kua'a' ñivi chaa na nuu koi.

³³ Chi'in tu'un i'ya kùuni Jesuu ka'an ra naja kua ni kuvi ra. ³⁴ Tajan te'en nāka'an na chi'in ra:

—Ndyu'u chīni ndi ña kà'an yi nuu ma tutu Ndioo ña ma Cristu ni koo ra indeeni. ¿Ta chīto naja kà'un ña ma ra Se'e Ñivi tachi Ndioo iyo yi ña kuvi ra? ¿Nda ra kûu ma ra Se'e Ñivi tuva takan? —kàti na.

³⁵ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ni koo ga ma ñu'ú ña jàtuun nuu ndo ma ñuñivi i'ya, va tia tiempunia. Yakan va na nanduku ndo naja kua koo va'a ndo ora juuni iyo ga ma ña jandondichin nuu ndo. Koto jàna'inì ndo ma ora ni ndonaa. Vati taku ma ndian chàkunuu ma nuu naa, na töve chīto na nda iti' kuà'an na. ³⁶ Yakan va na chinuni ndo tu'un kà'an ma ra kûu tava kûu ma ñu'ú ña jàndondichin nuu ndo, ta kuu ndo takua kûu ma ra se'e ra —kàti Jesuu.

Ta ora chīnu kà'an ra ma tu'un i'ya, tajan kēe ndio ra kuà'an ra, ta chündii xe'e ra nuu na.

Ma ndian judú, töve kùuni na chinuni na tu'un Jesuu

³⁷ Ta vaji ya'aga kua'a' ma ndatu ka'nu jà'a ma Jesuu ña nànde'e ma ndian judú, va töve nī chinuni na yi.

³⁸ Takan iyo yi ña kuu, ikan na chinu ma tu'un kà'an ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ra chūnani Isaía, vati rakan te'en kà'an ra:

Yo'o Racha'nu, ¿yo kûu ma ndian cha chìnuni ma tu'un kà'an yo?

Ta, ¿yo nuu jà'a ma Ndioo ma ndatu ra? kàti ra.

³⁹ Takan kûu yi ña töve nī kuuni na chinuni na, va juuni tãa tuku ma Isaía ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo te'en ndia:

⁴⁰ Jàndokuaá ra ma ñivi ta jàndava ra ma anima na, ikan na kûu kutunini na ma ña jà'a ra, ta kûu nde'e na, ti töve nī kuuni na chikoni'i na chi'in Ndioo ta ki'vi na iti' ra kuenda ña na kuu janda'a ra na ndia, kàti tutu tãa Isaía.

⁴¹ Takan kà'an ma Isaía vati ndē'e ra ña ya'a ka'nu kûu ma Cristu, ta cha'a' ña kà'an ra cha'a' ra kûu yi ndia.

⁴² Ta ndicha va'a ña kua'a' ma ndian judú kīcha'a na chìnuni na ña kà'an Jesuu, ta nda uvi uni ma ndian kuxini nuu ma ndian judú, kīcha'a chìnuni na ndia. Uvaa ña na töve kà'an na yi nuu tûvi ñivi, ti ndasii na nde'e na ma ndra fariseu, koto tavani'i ndra na endeeni tichi ma veñu'u na. ⁴³ Takan jà'a na vati chàta'ani ga na ña tiñu'u ñivi na chi'in tu'un kà'an na, takua ma ña kà'an Ndioo.

Ma tu'un kà'an Jesuu jàkutuni yi kuati ma ñivi

⁴⁴ Takan kũu tajan te'en nàka'an ni'i ndio Jesuu chi'in na:

—Taku ma ndian chìnuni ña kà'in, kùuni yi ka'an yi ña na töve uvaa ña kà'an yu'uni chinuni na vati juuni chinuni na ña kà'an ma Tatái, ra tãchi yu'u ndia. ⁴⁵ Ta ma ndian ndè'e yu'u, juuni ndè'e na ma ra tãchi yu'u ndia. ⁴⁶ Vati yu'u kùu tava kùu ma ñu'ú ña jàtuun nuu ndo, ta yu'u kīchai ma ñuñivi i'ya kuenda ma ndian chìnuni ña kà'in, ikan na töve kindoo na ma nuu naa. ⁴⁷ Ta tu iyo ma ndian chini ma ña kà'in ta töve jàchi'in na yi, na yöve yu'u kùu ma ra ni tisokuati na, vati yu'u vachj kuenda ña jàkakúi ma ñivi, ta yöve kuenda ña tìsokuati na. ⁴⁸ Ta ma ndian töve kùuni nde'e yu'u, ta töve jàchi'in na ma ña kà'in, cha iyo ma ña ni tisokuati na, ta ma tu'un ikan te'en kà'an yi: juuni ma tu'un kà'in nuu na ña ni tisokuati yi na ma kivi nuu ndi'inia, yakan kùu yi. ⁴⁹ Vati yu'u töve kà'in yi kuenda juuni mai, ti kà'in yi naja kua kùuni ma Tatái, ra tãchi yu'u ña jà'i. Ta naja kua kùuni ra ña jana'i ndia. ⁵⁰ Vati yu'u chitói ti ma tiñu ña tãchi ma Tatái yu'u ña na ka'in, ni ja'a yi ña na koo ndo endeeni. Va ma ña kà'in, kà'in yi ma takua kàtitu'un ma Tatái —kàti Jesuu.

Jesuu nàkata ra cha'a ma ndra jàkua'a chi'in ra

13 Antea ña kuta'an ma viko Pakua, Jesuu cha chito ra ña cha chãa ma ora ña ni ndakoo ra ma ñuñivi i'ya, ta ku'un ndiko ra nuu iyo ma Tatá ra. Vati ma Jesuu ndisaa tiempu ya'a kùuni ra nde'e ra ma ndian chìnuni ma ña kà'an ra ña iyo ma ñuñivi i'ya. Ta takan kùuni ra nde'e ra na, nda ma kivi nuu ndi'inia. ² Ta ma kui'na cha kī'vián' ma tichi anima ma Judá Iscariote, ra se'e ra nàni Simón, ña ni xikoña'a cha'a' Jesuu ora ka'iin ndra kuxini ndra chi'in Jesuu. ³ Va ma Jesuu cha chito ra ña cha chà'a ma Ndioo tiñu nuu ra ña na ka'nda ra tiñu nuu ma ñivi, vati ma Ndioo tãchi ra, ta nuu Ndioo iyo yi ña chaa ndiko ra ndia. ⁴ Yakan va Jesuu ndèta ra ma nuu nàndi ra kuxini ra nuu mesa, ta tãva ra ma ja'ma isukun ra, ta kī'in ra inga ja'ma ta chū'ni ra yi toko ra. ⁵ Tajan Jesuu tãan ra takuii tichi iin tako'o ta kīcha'a ndio ra nàkata ra cha'a ma ndra jàkua'a chi'in ra. Ta ora chīnu, tajan kīcha'a ndio ra jà-natii ra cha'a ndra chi'in ma ja'ma ña ndikun toko ra. ⁶ Ta ora chaa ra nuu nàndi ma Simón Petu', ra'ya te'en nàka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, ζta naja yo'o ni nakataun cha'i? —kàti ra.

⁷ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra:

—Ma ña jà'i takã'an kutuniniun yi, nda tiá iti' nuu tajan ni kutuniniun yi —kàti Jesuu.

⁸ Ta Petu' te'en nàka'an ra:

—Ni'iin cha'a' na töve ku'vai ña nakataun cha'i —kàti ra.

Ta ma Jesuu te'en nàka'an ra:

—Tu töve ku'vaun ña na nakatai ñyn, na kũu koun kakunuun chi'in —kàti Jesuu.

⁹ Ta Simón Petu' te'en nàka'an ra:

—Yo'o Racha'nu, na töve kùuni ña na nakataun uvaa ma cha'ani, vati juuni kùuni ña na nakataun ma nda'i chi'in xinj ndia —kàti ra.

¹⁰ Ta Jesuu te'en nàka'an ra:

—Taku ma ra já chīti, na tũva iyo yi ña kuti ndiko ra inga cha'a', vati iyo yi ña ndoo cha'a ni ra. Ta ndyo'o cha ndōo ndo vaji na yöve ndisaa ndo kàa takan —kàti Jesuu.

¹¹ Takan kã'an ra ti cha chito ra nda ra kùu ma ra ni xikoña'a cha'a ra, yakan va kà'an ra ña, na yöve ndisaa ndo cha ndōo ndo.

¹² Ta ora chīnu nàkata Jesuu cha'a ndra, ta chãku'un ndiko ra ma ja'ma ña isukun ra, ta chūnandi ndiko ra yu'u mesa chi'in ndra, ta te'en nàka'an ra:

—ζA kùtunini ndo ma ña jà'i chi'in ndo? —kàti Jesuu—. ¹³ Ndyo'o kà'an ndo ña kùu matru, ta Racha'nu, ta ña ndicha kùu ma ña kà'an ndo, ti takan kùu. ¹⁴ Va tu yu'u ña kùu matru, ta Racha'nu, ta nàkatai cha'a ndo. Juuni takan iyo yi ña ja'a ndo chi'in ma ndian kùu ta'an ndo ndia. ¹⁵ Yu'u cha jãna'i naja kua iyo yi ña ja'a ndo, ta takan kùuni ña nakata ndo ma cha'a ta'an ndo ma takua jã'i chi'in ndo. ¹⁶ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ra jà'a tiñu nuu ma ra kùu chito'o ra, töve ka'nuga ra kua ma ra kùu chito'o ra. Ta ma ra kēe ku'àn iin tiñu, töve ka'nuga ra kua ma ra tãchi ra ndia. ¹⁷ Tu kutuni ndo ma ña kà'in chi'in ndo, ta kīcha'a ndo ja'a ndo yi, ya'aga siini ni kuuni ndo tuva takan.

¹⁸ 'Na töve kà'in ma tu'un i'ya cha'a' ndisaa ndyo'o ndra kãchj'n, vati cha chito mai nda ra kùu ma ra kà'in cha'a'. Takan kùu yi ikan na chinu ma ña kà'an yi nuu ma tutu Ndioo, ta te'en kà'an yi: "Ma ra nàndi chàchi chi'in, ni xikoña'a ra cha'i." ¹⁹ Takan kà'in yi chi'in ndo vitini, ikan ma ora kuta'an ña ni kuu takan, chinuni ndo ti yu'u kùu ra takani iyo. ²⁰ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña ma ndian kī'in kuenda ma ra tãchj, nda yu'u kī'in na kuenda ndia. Ta ma ndian kī'in kuenda yu'u, juuni kī'in na kuenda ma ra tãchi yu'u ndia —kàti ra.

Jesuu kàtitu'un ra ña Juda ni xikoña'a ra cha'a' ra

(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

²¹ Ta ora chīnu kã'an Jesuu takan, ta nduva'a nda'vi kũuni ra, ta te'en nàka'an kachin ra chi'in ndra:

—Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ti iin ndo ni xikoña'a ndo cha'i —kàti ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra.

²² Tajan ma ndra jàkua'a chi'in ra kīcha'a ndra kànde'e nuu ta'an ndra, ti töve chito kachin ndra nda ra kùu ma ra kà'an Jesuu cha'a'. ²³ Tajan iin ra tañu ndra ña ya'aga kùuni ra nde'e ra, nàndi ra chàchi ra xiin Jesuu ma nuu ka'iin ndra kuxini ndra. ²⁴ Nuun rakan jãnda'a ndio ma Simón Petu' ña na ndakatu'un ra nuu Jesuu, ña nda ra kùu ma ra kà'an ra cha'a'. ²⁵ Yakan va chãjayatin ra ra tiá xiin Jesuu, ta kīcha'a ra chikatu'un ra te'en nuu ra:

—Yo'o Racha'nu, ζnda ra kùu ma ra kà'un? —kàti ra.

²⁶ Tajan ma Jesuu te'en nàka'an ra:

—Ni jatij ita'vi ma paan, ta nuu ma ra ni ku'vai yi, rakan kùu ra.

Ta ora chīnu kā'an ma Jesuu takan, tajan jātii ndio ra ita'vi ma paan, ta chā'a ra yi nuu ma Juda Iscariote, ra se'e Simón. ²⁷ Ta juuni ma ora chāchi ma Juda ma paan ikan, ma ora ikani kī'vi ma kui'na tichi anima ra. Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ma ña ni ja'un, na ja'un yi numini —kāti Jesuu.

²⁸ Va nī'iin ma ndra nāndi chi'in Jesuu ña ka'iin kuxini chi'in ra ma yu'u mesa, nī kutunini ndra naja kà'an Jesuu takan chi'in ra. ²⁹ Va tava ma Juda kùu ma ra ndiso tiñu cha'a' ma xu'un', yakan va iyo ma ndra chānini ña Jesuu kà'an ra ña na jata ma Juda iin nakuyi kuenda ma viko, ta inga ma ndra chānini ña kùuni ra ka'an ra ña na ku'va ra xu'un' nuu ma ndian nda'vi. Takān kùuni ndra. ³⁰ Takān kùu ta ora cha yā'a chāchi ma Juda ma paan ikan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra, va cha kuaa kùu yi.

Tu'un chaa ña kàtitu'un Jesuu cha'a' naja kua iyo yi ña ja'a yo

³¹ Ta ora cha kēe ndio ma Juda kuà'an ra, tajan te'en nāka'an ma Jesuu:

—Vitiñ ndicha kuui va nde'o ña ya'aga ka'nu kùu ma ra Se'e Nīvi tāchi Ndioo, ta nda ma Ndioo cha ndē'o ña iin ra ka'nu kùu ra, jà'a ña jàna'i ña na takani kùu ra.

³² Ta tu yu'u ma ra Se'e Nīvi tāchi Ndioo jàna'a ra naja kua ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo, nda ma Ndioo juuni ni jana'a ra naja kua takani ka'nu kùu ma ra Se'e ra chi'in juuni maa', ta ni ja'a ra yi numini.

³³ Ndyo'o se'yu, na tūva ni koi kua'a' tiempu chi'in ndo, ti ma nuu kuà'in, ndyo'o na kùu ku'un ndo, vati tava cha kā'in chi'in ma ndian judíu juuni kua ikan kà'in chi'in ndo ndia. Ta juuni na kùu ku'un ndo ma nuu kuà'in ndia. ³⁴ Yu'u ni ku'vai ma tu'un chaa i'ya nuu ndo ma naja kua iyo yi ña ja'a ndo, ta te'en kà'an yi: Na kuu ni ndo nde'e ndo ta'an ndo. Ta takua kùuni yu'u nde'i ndo iyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo ta'an ndo. ³⁵ Ta tu ndicha ña kuuni ndo nde'e ndo ta'an ndo, tandi'i ma ñivi iyo ñuñivi, ni ku'va na kuenda ña ndyo'o kùu ndo ma ndian jàkua'a chi'in.

Jesuu kàtitu'un ra ña Petu' ni janda'viña'a ra ra (Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

³⁶ Takān kùu tajan Simón Petu', te'en kīcha'a chikatu'un ra nuu ma Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, ¿ndanu kuà'un? —kāti ra.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma nuu kuà'in, na kùu ku'un vitin, va nuu ni ku'un kùu yi tiá ití' nuu —kāti Jesuu.

³⁷ Tajan ma Petu' te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, ¿ta naja kùu ku'in chataun ma nuu kuà'un vitin? ¿Yu'u iyoni ku'in chi'un, vaji na kuví cha'un! —kāti ra.

³⁸ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¿A ndichaun ña iyoniun ku'un chi'in vaji na kuviun cha'i? Ndicha va'a ña kà'in chi'un ña antea ña nda'yu ma lo'o, uni cha'a' ni ka'un ña töve nàkotoun yu'u —kāti Jesuu.

Jesuu jàna'a ra nuu yo naja kua kùu chaa yo nuu iyo Ndioo

¹⁴ 'Na töve nuva jà'a ndo ña nda'vi kùuni ndo. Na chinuni ndo ma ña kà'an Ndioo, ta na chinuni ndo ma ña kà'in ndia. ² Ma nuu iyo ve'e ma Tatái, iyo kua'a' ma nuu koo yo, vati tu töve yi, cha kàtitu'in nuu ndo niku. Ta takan kùu yi ña ni kujandova'i ma nuu koo ndo. ³ Ta ora cha kuà'an ndioi ña kuà'andova'i ma nuu koo ndo, ni kichi ndikoi inga cha'a', ta ni ku'un ndo chi'in, ikan indukuni koo ndo chi'in ma nuu ni koi. ⁴ Ta ndyo'o cha chito ndo ndanu kùu ma nuu kuà'in, ta chito ndo ma ití' kuà'in ndia —kāti Jesuu.

⁵ Tajan ma ra nàni Tomá te'en chikatu'un ra nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, töve chito ndi ma nuu kuà'un, ta, ¿chito naja kà'un ña cha chito ndi ma ití' kuà'un?

⁶ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yu'u kùu ma ití' ndaa, chi'in ma ití' ndicha, ta ma ña chà'a nuu koo ndito yo. Ta uvaa chi'in yu'uni, kùu chaa yo nuu iyo ma Racha'nu Tatái. ⁷ Tu ndyo'o cha nàkoto ndo yu'u, kùuni yi ka'an yi ña juuni cha nàkoto ndo ma Tatái, ta vitin cha nàkoto ndo ra, vati cha ndē'e ndo ra.

⁸ Tajan ma Lipe te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, na ku'vaun ña na nde'e ndi ma Racha'nu, ra kùu Tatáun, ta chi'in yakan, cha kùu kīndoo va'ani ndi —kāti ra.

⁹ Tajan ma Jesuu te'en nāka'an ra:

—Yo'o Lipe, cha kua'a' tiempu kùu yi ña iyoi chi'in ndo, ¿a takā'an nakoto va'un yu'u ña kà'un takan? Ma ndian ndē'e yu'u, juuni ndē'e na Tatái. Ta, ¿naja chikaun ña na ku'vai nde'e ndo ma Tatái tuva takan? ¹⁰ ¿A töve chīnuniun ña yu'u iyoi chi'in ma Tatái, ta rakan iyo ra chi'in? Ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo, yöve tu'un ña jàndakuu maanī kùu yi, ti ma Tatái, ra iyo chi'in, kùu ra ña jà'a ra ma ña ndē'e ndo nui. ¹¹ Na chinuni ndo ña yu'u iyoi chi'in ma Tatái, ta ma Tatái iyo ra chi'in ndia. Ta tu töve chīnuni ndo ña takan kùu yi, na chinuni ndo ji tu ma tiñu ka'nu ña ndē'e ndo ña jà'i. ¹² Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ti ma ndian chīnuni ma tu'in, indukuni ni ja'a na ma tiñu ka'nu, tava jà'i yi. Ta ni ja'a na inga tiñu ka'nuga cha'a' ña ni ku'in nuu iyo ma Tatái. ¹³ Ta ndisaa ma ña chikan ndo chi'in sivi, ni ku'vai yi nuu ndo, ikan yu'u ra kùu Se'e ra, ni jana'i naja kua ya'a ka'nu kùu ma Tatái nuu ndo. ¹⁴ Yakan va tu chikan ndo iin nakuyi chi'in sivi, ni ja'i yi.

Jesuu chà'a ra tu'un ña ni tachi ra ma Tati Íf Ndioo nuu ma ñivi

¹⁵ Tu ndyo'o kùuni ndo nde'e ndo yu'u, na jachi'in ndo ndisaa ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo. ¹⁶ Ta yu'u ni ndakain nuu ma Tatái ña na tachi ra inga ma ra tīndee ndo, ta rakan, na jamani ra ndo, ta ni koo ra chi'in ndo endeeni. ¹⁷ Ta ra'ya kùu ma Tati Íf Ndioo, ra jàna'a ma ña ndaa cha'a' ma Ndioo. Ta ma ndian iyo ma ñuñivi i'ya, ña töve chà'a na ña kī'vi ra tichi anima na. Na kùu jà'a na yi, ti töve ndē'e na ra, ta töve nàkoto na ra ndia.

Va ndyo'o nàkoto ndo ra, ti ìyo ra chi'in ndo, ta ni koo ra chi'in ndo endeeni.

¹⁸ Ta na töve ni ndakoo ma'iin ndo, ti ni chikoni'i ndikoi koi chi'in ndo. ¹⁹ Ta tichi tia kivinia, ma ndian töve chinuni na tūva ni nde'e na yu'u; va ndyo'o ni nde'e ndo yu'u, ti cha'a' ña ìyo nditoi kùu yi ña ni koo ndito ndo endeeni. ²⁰ Ma kivi ikan, ndyo'o ni ku'va ndo kuenda, ña yu'u ìyoi chi'in ma Tatái, ta ndyo'o ìyo ndo chi'in, ta yu'u chi'in ndo. ²¹ Ta ma ndian chini ma ña kà'in, ta jàchi'in na yi, ndiakan jàna'a na ña ndicha va'a ña kùuni na nde'e na yu'u. Ta ma Tatái nduva'a kuii ni kuuni ra nde'e ra ma ndian kùuni nde'e yu'u, ta yu'u nduva'a kuii ni kuuni nde'i na, ta ni jana'i yu'u nuu na.

²² Ta ma Juda (na yöve ra nàni Iscariote), te'en kicha'a ra chikatu'un ra nuu Jesuu:

—¿Ta naja chani jana'un ñun nuu ndyu'u, ta töve ni jana'un ñun nuu ma ñivi ìyo ñuñivi? —kàti ra.

²³ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ra:

—Ma ndian kùuni nde'e yu'u, jàchi'in na ma ña kà'in, ta ma Tatái ni kuuni ra nde'e ra na ndia. Tajan yu'u chi'in Tatái ni kichi koo ndio ndi chi'in na. ²⁴ Ta ma ndian töve kùuni nde'e yu'u, töve jàchi'in na ma ña kà'in. Ta ma tu'un ña chini ndo, yöve tu'un ña jàndakuu maanì kùu yi, ti tu'un ma Tatái, ra tachi yu'u kùu yi.

²⁵ Tandì'i ma tu'un ña kà'in chi'in ndo, kà'in yi juuni yanga ìyoi chi'in ndo. ²⁶ Va ma Tati Í Ndioo, ña ni tachi ma Tatái chi'in sivi, kuenda ña tindee ra ndo, ta jàndomanì ra ndo, ni jana'a ra tandì'i nakuyi nuu ndo, ta tandì'i ma tu'un ña kà'in chi'in ndo niku, rakan ni jakuku'uni ra yi ndo.

²⁷ Ni ku'in, va ni ndakoi ndo ña na koo taxiin ndo. Ta ma ña chà'i nuu ndo ña na koo taxiin ndo, töve indukuni kùu yi, tava kùu ma ña chà'a ma ndian ìyo ñuñivi. Yakan va na nàkanini ndo, ta na yū'vi ndo.

²⁸ Cha chini ndo ña kà'in, ña ni ku'in, ta ni kichi ndikoi koi chi'in ndo. Tu ndicha ña kùuni ndo nde'e ndo yu'u, nduva'a sii ni kuuni ndo ma ora chito ndo niku, ña kà'in ña ni ku'in nuu ìyo ma ra kùu Tatái, vati rakan ka'nuga ra kua yu'u. ²⁹ Antea ña kùu takan, cha kàti-tu'un kuei nuu ndo, ikan ma ora ni kuta'an ña ni kuu ma ña kà'in: na chinuni ndo. ³⁰ Na kùuga ka'an kuà'i chi'in ndo, ti cha vachi ma ñá' chà'nda tiñu nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, vaji töve ìyo ni'iin ndatu ña kùu ja'an' chi'in.

³¹ Takan ìyo yi ña kùu yi, ikan na ku'va ma ñivi ñuñivi kuenda ña yu'u kùuni nde'i ma Tatái, ta jà'i ma tiñu ña tachi ra yu'u ña jà'i. ¡Na ko'o vitin! —kàti Jesuu.

Jesuu kà'an ra ña ndicha va'a ña kùu ra takua kùu ma yoku'u uva

15 Takan kùu tajan Jesuu te'en nàka'an ndiko ra: —Yu'u kùu takua kùu ma yoku'u uva ndicha, ta ma Tatái kùu ra takua kùu ma ra jàkuenda ma yoku'u ikan. ² Ta tu ìyo iin soko ma yoku'u ña töve chà'a ma uva, chà'nda ra yi endeeni. Va tu chà'a yi ma uva, vii ga chà'nda ra soko yi, ikan na ku'va yi tiaga vu. ³ Ta ndyo'o, cha'a' ña chinuni ndo ma ña kà'in, cha ndakuu ndo ndian vii takua ma soko yoku'u cha'a ikan. ⁴ Yakan va na induku koo ndo chi'in, takua induku ìyoi chi'in

ndo. Vati ma soko ma yoku'u uva, na kùu ku'va maa yi ma uva, tuva töve tātuu yi chata ma yoku'u. Ta indukuni, ndyo'o na kùu ja'a ndo ma tiñu va'a, tuva töve induku chàkunuu ndo chi'in.

⁵ Yu'u kùu ma yoku'u uva, ta ndyo'o kùu ndo takua kùu ma soko run. Ta ma ndian induku ìyo chi'in, ta induku ìyoi chi'in na; kùu ja'a na kua'a' ma tiñu va'a, vati tu töve ìyoi chi'in ndo, ni'iin nakuyi kùu ja'a ndo. ⁶ Ma ndian töve induku ìyo chi'in, ni jakuitai na ma nuu ni natii na, ta ikan ni kayu na takua tà'an ma soko yutun ití. ⁷ Ta tu ndyo'o induku ìyo ndo chi'in, ta jàchi'in ndo ma ña jàna'i nuu ndo, ta töve nàani ndo, kùu ndakan ndo ma ña kùuni maa ndo, ta ni'i ndo yi. ⁸ Kuenda ma Tatái, ya'aga ka'nu kùu yi, tuva chito ra ña ndyo'o iin locho ndo takua ka'iin kua'a' chiti uva ma yoku'u vu. Tu jà'a ndo takan, ndicha kuii ña ni chaa ndo kùu ndo ndian jàkua'a chi'in. ⁹ Yu'u ya'aga kùuni nde'i ndo, indukuni takua kùuni ma Tatái nde'e ra yu'u. Yakan va koto jàña ndo ña jà'a ndo yi, ti kùuni nde'i ndo. ¹⁰ Tu jàchi'in ndo ma tu'un ña kùuni ja'a ndo, töve ni jàñai ña kùuni nde'i ndo, ti yu'u takua jàchi'in ma tu'un kà'an ma Tatái. Yakan va töve jàña ra ña kùuni ra nde'e ra yu'u.

¹¹ Takan kà'in chi'in ndo, ikan na ku'vai ña sii ìyo nui ña na koo yi chi'in ndo. Ta takan na kindoo ndo ña nduva'a kuii sii kuuni ndo. ¹² Ma tu'un ña kùuni ja'a ndo, te'en kà'an yi: na kuuni ndo nde'e ndo ma ta'an ndo, tava kùuni yu'u nde'i ndo. ¹³ Ma ña ka'nuga ña jà'a yo kùu yi ña ku'va yo ma kuñu yo ña kuvi yo cha'a' ma ndian meru yo. ¹⁴ Ndyo'o kùu ndo ndian merui, tuva jà'a ndo ma tiñu tachi nuu ndo. ¹⁵ Tūva ni ka'in ña kùu ndo musui, ti ma ndian kùu musu, na töve chito na nda ña kùu ma ña jà'a ma chito'o na. Kà'in chi'in ndo ña kùu ndo ma ndian amigui, vati chà'i ña koto kachin ndo tandì'i ma ña jàna'a ma Tatái nui. ¹⁶ Ta na yöve ndyo'o kùu ndo ña kachin ndo yu'u, ti yu'u kùu ma ra kachin ndo, ta chà'i ma tiñu ndo ña na kùu ndo tatuin, ta jà'a ndo kua'a' ma tiñu va'a. Ta endee ni koo yi, ikan ndisaa ma ña ni ndakan ndo nuu ma Tatái chi'in sivi, ni ni'i ndo yi. ¹⁷ Ña'a kùu ma tu'un ña tachi nuu ndo: na kuuni ndo nde'e ndo ma ta'an ndo.

Ma ndian ìyo ñuñivi ya'a ga xàani na nde'e na ma Jesuu, chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra

¹⁸ Tuva ma ñivi ìyo ñuñivi xaani na ndè'e na ndo, na koto ndo ña ji'na yu'u kùu ma ra kicha'a na xàani na kua maa ndo. ¹⁹ Vati tu ndyo'o kùu ndo takua kùu ma ñivi ìyo ñuñivi, nduva'a ni kuuni na nde'e na ndo, takua kùuni na nde'e na ma ñivi na. Va tava yu'u kachin ndo tañu ma ndian ìyo ñuñivi, cha'a' yakan kùu yi ña ya'a ga xaani na ndè'e na ndo, ti tūva kuu ndo takua kùu ma ndian ìyo ñuñivi. ²⁰ Na kuku'uni ndo ma ña kà'in te'en chi'in ndo niku: "Ni'iin ma ndian kùu musu, töve ka'nuga na kua ma ra kùu chito'o na." Tu yu'u chandikun na ña ka'ni na niku, juuni takan ni ja'a na chi'in ndo ndia. Ta tu jàchi'in na ma tu'un kà'in, juuni ni jachi'in na ma tu'un kà'an ndo ndia. ²¹ Ndisaa ma ña kà'in i'ya ni ja'a na yi chi'in ndo cha'a' ña nàkoto ndo yu'u, ti töve nàkoto na ma ra tachi yu'u.

²² Tu yu'u töve nī kichi ka'in chi'in na ma tu'un i'ya, na töve kuati na niku. Va vitin na kúa ka'an na ña tüva kuati na. ²³ Vati taku ma ndian xaani ndè'e yu'u, juuni xaani na ndè'e na ma Tatái ndia. ²⁴ Tu yu'u töve nī ja'i ma tiñu ka'nu tañu na, ña nī'iin ñivi na kúu ja'a yi, nī'iin kuati na töve niku. Va cha ndè'e na ma ña va'a jà'i, ta juuni xàani na nde'e na yu'u, chi'in ma ra kúu Tatái ndia. ²⁵ Takan kúu yi, ikan na chinu ma tu'un kà'an nuu ma tutu ley Ndioo ña kúmi na. Ta yakan te'en kà'an yi: "Xaani na ndè'e na yu'u cha'a' nī'iin nakuyi."

²⁶ Va ora ni kichi ma Tati Íí Ndioo ña ni jandomani ndo, ña vachi nuu iyo ma Tatái jà'i, rakan kúu ra ña jà-na'a ra ma ña ndaa, ta ora ni kichi ra ni katitu'un ra nuu ndo cha'i. ²⁷ Ta nda ndyo'o, ni katitu'un ndo cha'i nuu ma ñivi, ti ndyo'o kúu ma ndian chàkunuu chi'in, nda ma ora kicha'i jà'i ma tiñu i'ya.

16 Takan kà'in chi'in ndo, ikan na töve jaña ndo ña chìnuni ndo ma ña kà'in. ² Tajan ma ndian judú, ni jakunu na ndo ta'ii'iin nuu iyo ma veñu'u na. Ta ni chaa iin kivi ña nda ndian ni kuuni ña chà'ni na ndo, ndiakan ni kuuni na ña iin tiñu va'a kúu ma ña jà'a na kuenda Ndioo. ³ Takan ni ja'a na, ti takà'an nakoto na ma Tatái, ta ni yu'u ndia. ⁴ Takan kà'in chi'in ndo vitin, ikan ma ora ni kuta'an ña ni kuu takan, na kuku'uni ndo ña cha kàtitu'in nuu ndo cha'a' yi niku.

Tiñu jà'a ma ra kúu Tati Íí Ndioo

Töve nī katitu'in ña'a chi'in ndo ora kicha'a koi chi'in ndo ti endee chíyoi chi'in ndo.

⁵ Va vitin chani ku'in nuu iyo ma ra tachi yu'u, ta ndyo'o nī'iin ndo töve chikatu'un ndo nui ndanu kuà'in. ⁶ Java tiaga kicha'a nda'vi kúuni ndo ña kà'in takan chi'in ndo. ⁷ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ti va'a ga kúu yi kuenda ndo ña na ku'in, vati tu töve ku'in, na kúu kichi ma Tati Íí ña ni jandomani ña kòo ra chi'in ndo. Ta tu ku'in nuu iyo ma Tatái, tajan ni tachi ndioi ma Tati ni tindee ndo. ⁸ Ta ora cha kichaa ra iyo ra chi'in ndo, tajan ni katitu'un kachin ra nuu ma ñivi ñuñivi nda yo kúu ndian jà'a kuati, ta nda yo kuà'an iti' ndaa nuu Ndioo, ta nda yo ni jakutuni ma Ndioo nuu. ⁹ Takua ni ka'an ra nda yo jà'a kuati, cha'a' ña töve chìnuni na ma ña kà'in. ¹⁰ Ta ni ka'an ra nda yo kuà'an iti' ndaa, ti yu'u ni ku'in nuu iyo ma Tatái, ta ndyo'o tüva ni nde'e ndo yu'u. ¹¹ Ta ni ka'an ra nda yo ni jakutuni Ndioo kuati jà'a na, ti cha tüva ndakutiñu ma kui'na chà'nda tiñu ma ñuñivi i'ya. Cha jà'a ra kua kuu kütuni- ni ra yi.

¹² Iyo kua'a' ga ma ña kùnū ka'in chi'in ndo, va ma vitin, ndyo'o na kúu kundeni anima ndo tu taso'o ndo yi. ¹³ Ta ora ni kichaa ma Tati Íí ndicha, maa ra kúu ra ña ni jana'a ra ma ña ndaa nuu ndo, ti töve ni ka'an ra chi'in ma tu'un ña jàndakuu maani yi; vati ma Tati Íí ikan ni ka'an ra ma ña kà'an Ndioo chi'in ra, ta ni ku'va ra ña koto na ma ña ni kuu. ¹⁴ Ta juuni ni jaka'nu ma Tati Íí Ndioo yu'u, vati ni ndaki'in ra ma tu'un kà'in, ta ni ku'va ra koto ndo. ¹⁵ Tandii' ña iyo nuu ma ra kúu Tatái, ña'i kúu yi ndia. Cha'a' yakan kúu yi ña kà'in ña

tandii' ña iyo nui, ma Tati Íí, ni ndaki'in ra yi, ta ni ku'va ra yi koto ndo.

Ni jaña ma ñivi ña nda'vi kuuni na, ta sii ni kuuni na

¹⁶ Tiana tiempu kùmani, ta tüva ni nde'e ndo yu'u, va tiaga iti' nuu ni nde'e ndiko ndo yu'u, ti ni ku'in nuu iyo ma Tatái —kàti Jesuu.

¹⁷ Takan kúu, tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, te'en kicha'a ndra chàkatu'un ta'an ndra:

—¿Nayi kùuni ra ka'an ra ña kà'an ra takan? Kà'an ra chi'o ña tia tiempunia ni nde'o ra, ta tiaga iti' nuu, ni nde'e ndiko yo ra. Ta juuni kà'an ra ña cha'a' ña ni ku'un ra nuu iyo ma Tatái ra kúu yi. ¹⁸ ¿Chito nayi kùuni ra ka'an ra ña, "tia tiempunia, ta tüva ni nde'o ra"? Töve kütuninio nayi kùuni ra ka'an ra ña kà'an ra takan —kàti ma ndra jàkua'a chi'in ra.

¹⁹ Tajan Jesuu chà'a ndio ra kuenda ña kùuni ndra ndakatu'un ndra nuu ra, yakan va te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—Yu'u kà'in, ña tichi tia kivia, tüva ni nde'e ndo yu'u, ta tia iti' nuu, ni nde'e ndiko ndo yu'u. ¿A tu'un ikan kúu ma ña chàkatu'un ta'an ndo? ²⁰ Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo ña, ndyo'o ni kuaku ndo, ta nda'vi ni kuuni ndo, va ma ñivi ñuñivi, sii ni kuuni na. Va vaji ndyo'o nda'vi ni kuuni ndo, ni sama ma kua kùuni ndo, ta ni kichi sii kuuni ndo. ²¹ Ma ora kàku se'e iin ña'a, chà'nda yi tichian, ti cha keta ma ora ni kàku yi. Va ora cha yā'a kàku ndio yi, jàña ndioan ña nda'vi kuunian, ti chisian, ña jàkakuan se'an ma ñuñivi i'ya. ²² Ndyo'o, juuni takan nda'vi kùuni ndo vitin, va yu'u ni nde'e ndikoi ndo, ta ma ora ikan nduva'a ni kichi sii kuuni ndo chi'in anima ndo. Ta ma ña sii ikan, nī'iin na na kúu namaa na yi nuu ndo. ²³ Ma kivi ikan, nī'iin ndo na ndàkatu'un ga ndo nī'iin nakuyi nui. Ndicha va'a ña kà'in chi'in ndo, ña tandii' ma ña chàkan ndo chi'in sivi nuu ma Tatái, ni ku'va ra yi nuu ndo. ²⁴ Nda vitin nī'iin ndyo'o takà'an ndakan ndo nī'iin nakuyi chi'in sivi nuu ma Tatái. Na ndakan ndo yi, ta nī'i ndo yi, ikan na kichi sii kuuni ndo.

Jesucristu jàkanaa ra ma ndian kànita'an chi'in ra nuu ñu'u ñuñivi i'ya

²⁵ Ma tu'un ña kà'in chi'in ndo i'ya, kà'in yi chi'in ku'va. Va ni keta iin kivi ña tüva ni ka'in yi chi'in ku'va chi'in ndo. Vati ni ka'an kachin ndioi cha'a' ma Tatái nuu ndo. ²⁶ Ma kivi ikan ni ndakan ndo iin nakuyi nuu ma Tatái chi'in sivi. Va yu'u töve ni janinj ma Tatái ña na ku'va ra ma ña chàkan ndo nuu ra. ²⁷ Vati ma Tatái kùuni ra nde'e ra ndo, cha'a' ña kùuni ndo nde'e ndo yu'u, ta cha'a' ña chìnuni ndo ña ra vachi nuu iyo Ndioo kúu ndia. ²⁸ Kèi nuu iyo ma Tatái, ta kichai ma ñuñivi i'ya. Va vitin ni ndakoo ndikoi ma ñuñivi i'ya, ta ni ku'un ndikoi nuu iyo ma Tatái —kàti Jesuu.

²⁹ Tajan ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, te'en nàka'an ndra chi'in ra:

—Vitin ndicha, va tüva kà'un yi chi'in ku'va, ti kà'an kachiun yi. ³⁰ Vitin va cha chà'a ndi kuenda ña cha chà-

toun tandi'i nakuyi, ta töve chiniñu'un yo ndakatu'un nuun. Ta cha'a' yakan kùu yi ña cha chìnuni ndi ña ra vachi nuu iyo Ndioo kùun —kàti ndra chi'in Jesuu.

³¹ Tajan Jesuu te'en nàka'an ra chi'in ndra:

—¿A cha chìnuni ndo vitin? ³² Vitin va cha kēta ma ora, ta ndyo'o ni kuita kuati ndo, ta ni ndakoo ma'iin ndo yu'u. Va yöve ma'iini, kindoo, ti iyo ma Racha'nu Tatá chi'in. ³³ Takan kà'in chi'in ndo, ikan na ni'i ndo naja kua koo vii ndo cha'a' ña ndò'iin ndo chi'in. Ma ñuñivi i'ya, ndyo'o ni nde'e ndo tundo'o jà'a ma ñivi, va yu'u kà'in chi'in ndo ña na jandotayi va'a ndo ndo, vati yu'u cha jàkanai ma ndian kànita'an chi'in ma ñuñivi i'ya.

Jesuu kà'an ra chi'in Ndioo cha'a' ma ndra jàkua'a chi'in ra

17 Takan kùu ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, tajan kani'i ra nuu ra iti' andivi, ta kīcha'a ndio ra kà'an ra te'en:

—Yo'o Tatá, cha kēta ma kivi. Ta vitin na jaka'nun yu'u ra kùu Se'un, ikan na jaka'nui ñun ndia. ² Vati nuu yu'u ra kùu Se'un, chā'un ña na ka'ndai tiñu nuu tandi'i ma ñivi iyo ñuñivi, ta juuni chā'un ña na kuu ja'i ña koo ndito ma tandi'i ma ñivi chā'un nui endeeni. ³ Ta ndisaa ma ndian nàkoto ñun, yo'o ra uvanuu ña kùu Ndioo ndicha, chi'in yu'u ra kùu Jesucristu ra tachiun, ni ni'i na nuu koo na endeeni chi'o.

⁴ Endee jàka'nui ñun nda ni kùuni chàkunui ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, ti cha jachinui tandi'i ma tiñu ña chā'un nui ña na ja'i. ⁵ Ta vitin yo'o Tatá, na jaka'nun yu'u, ta na ku'vaun ña na koo ndikoi chi'un ma andivi, takua chiyo chi'un antea ña tūvi ma ñuñivi niku.

⁶ Ma ndian chā'un nui, tañu ma ñivi ñuñivi, cha jàna'i nda ra kùun nuu na. Ta ndiakan, ti ndian iyo kuendaun kùu na niku, va yo'o chā'un na nui, ta vitin jachi'in na ma tu'un. ⁷ Ta juuni ma vitin cha chito va'a na, ña tandi'i ma ña chā'un nui, maun kùu ma ra tachi yi nui ña na ja'i yi. ⁸ Ta ma tu'un ña chā'un nui ña jàna'i nuu na, cha jachi'in na yi. Ta juuni cha chā'a na kuenda ña maun kùu ma ra tachi yu'u, ta vitin cha chìnuni na ña takan kùu yi.

⁹ Yu'u chikain ñamani nuun ña na kumiun na, va töve chikain ñamani nuun cha'a' ma ndian töve chìnuni iyo ma ñuñivi, vati yu'u chikain ñamani nuun ña na kumiun ma ndian chā'un nui, ti ñivi maun kùu na. ¹⁰ Tandi'i ma ña kùu ña'i, ña'un kùu yi, ta ma ña kùu ña'un, juuni ña'i kùu yi ndia. Ta ndiakan, jàna'a na nuu inga ñivi ña iin ra ya'a ka'nu kùu.

¹¹ Vati yu'u, töva ni koi ma ñuñivi i'ya, va ma ndra jàkua'a chi'in, ni kindoo ndra koo ndra tiá ma ñuñivi i'ya, ta yu'u ni chai koi chi'un. Yo'o Tatá ra ya'a íi, na kumiun ndra chi'in ndatun, ikan na induku kuuni ndra chi'in ta'an ndra, takua induku kùun chi'un. ¹² Ta ora chiyo chi'in ma ndra chā'un nui ma ñuñivi i'ya, ya'a ga kumi kuendai ndra chi'in ndatu ma siviun, ta ni'iin ndra ni jaña ndra ma iti' kuà'in. Uvanuu ma ra jàña ma iti', kùu ma ra kà'an ma tutu Ndioo ña ni naa niku. Ta takan kùu yi.

¹³ Vitin va cha kuà'an ndikoi ma nuu iyoun. Kà'in ma tu'un i'ya ora juuni yanga iyo ma ñuñivi i'ya, ikan na kichi sii va'a kuuni na, takua sii kùun. ¹⁴ Yu'u jàna'i ma tu'un nuu ndra, ta cha'a' yakan kùu yi ña ma ñivi ñuñivi ya'aga xaani na ndè'e na ndra, ti töve kùu ndra takua kùu ma ñivi ñuñivi, indukuni takua kùu yu'u ndia.

¹⁵ Töve chikain nuun ña na tavani'un ndra ma ñuñivi i'ya, ti ma ña chikain nuun, kùu yi ña na kumiun ndra nuu ma kui'na. ¹⁶ Vati takua yu'u, yöve ra ñuñivi kùu, ni ndrakan yöve ndra ñuñivi kùu ndra ndia. ¹⁷ Na ja'ifun ndra kuendaun cha'a' ma ña ndaa. Ta ma ña ndaa kùu ma tu'un ña kà'un. ¹⁸ Ma takua jà'un ña tachiun yu'u tañu ma ñivi ñuñivi, juuni takan tachi ndra tañu ma ñivi ñuñivi ndia. ¹⁹ Ta cha'a' ndrakan kùu yi ña jà'ij juuni mai, ikan ndrakan, na ku'íi ndra jà'a ma tu'un ndaa.

²⁰ Va yöve uvaa cha'a' ndrakan ni kùu yi ña chikain ñamani nuun, vati juuni chikain ñamani nuun cha'a' ma ndian ni chinuni ma tu'in iti' nuu jà'a ndra. ²¹ Ta juuni chikain ñamani nuun ña na ndo'iin na chi'in ta'an na, yo'o Tatá, takua ndo'iun chi'in, ta yu'u chi'un, ikan na koto kachin ma ndian iyo ñuñivi i'ya, ña maun kùu ma ra tachi yu'u. ²² Yu'u chā'i tandi'i ma ña ka'nui, ña chā'un nui, nuu na, ikan na ndo'iin na, ta kùu na iin ñivini chi'in ta'an na, indukuni ma takua kùun chi'in ña kùu na iin ñivini ndia. ²³ Yu'u iyo chi'in na, ta yo'o chi'in, ikan na kuu ndicha na iin ñivini, ta takan ku'va ma ñivi ñuñivi kuenda, ña maun kùu ma ra tachi yu'u. Vati juuni ya'a kùuniun nde'un na takua kùuniun nde'un yu'u.

²⁴ Yo'o Tatá, maun kùu ma ra chā'a na nui, ta kùun ña na koo na chi'in ma nuu ni ku'in koi, ikan na nde'e na ña ra ka'nu kùu jà'un, vati takani kùuniun nde'un yu'u ma antea ña jätuviun ma ñuñivi niku. ²⁵ Yo'o Tatá, ra ya'a ndaa, ma inga ndian iyo ñuñivi i'ya, töve nàkoto na ñun, va yu'u nàkotoi ñun, ta juuni ñivi i'ya cha chito na ña maun kùu ma ra tachi yu'u ndia. ²⁶ Ta yu'u chà'i ña na nakoto na nda ra kùun, ta takan ni ja'i yi iti' nuu ndia, ikan indukuni tava kùuniun nde'un yu'u, ta takan kuuni na nde'e na ta'an na. Takan jà'i, ikan na kuu koi chi'in na endeeni —kàti Jesuu.

Nuu tiin ndra Jesuu

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

18 Takan kùu ta ora chinu kā'an Jesuu takan, tajan kēe ndio ra kuà'an ra chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra inga chiyo ma yuvi ña nani Cedrón. Ta ora chāa ndra nuu tachi yutun tata, ta ikan kī'vi ndra kuà'an ndra chi'in ra. ² Ta nda ma Juda, ra xikoña'a cha'a' Jesuu, juuni nàkoto ra ma ikan ndia, ti kua'a' cha'a' cha kūti'vi Jesuu ikan chi'in ma ndra jàkua'a chi'in ra. ³ Ta takan kùu yi ña chāa ma Juda chi'in kua'a' va'a jandaru, ta uvi uni ma ndra jandaru ña kùmi ma veñu'u, ña tachi ma ndra kuxini nuu sutu, chi'in ma ndra fariseu. Tandi'i ndrakan nda'a ndra ñu'ú nda'a', chi'in machiti, ta nduva. ⁴ Va takua Jesuu cha chito ra tandi'i ma ña ni ta'an ra, yakan va kēta ra, ta te'en chikatu'un ra nuu ndra:

—¿Yo nànduku ndo? —kàti ra.

⁵ Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:
—Nānduku ndi Jesuu ra ñuu Nazaret —kāti ndra.
Ta Jesuu te'en naka'an ra:
—Yu'u kùì —kāti ra.

Ta ma Juda ra xikoña'a cha'a' Jesuu juuni ndaa ra ma ikan chi'in ndra ndia. ⁶ Ta ora nāka'an Jesuu ña; "Yu'u kùì", ta chīkachata ndra iti' chata, ta ndūva ndra nuu ñu'u'. ⁷ Tajan Jesuu te'en chīkatu'un tuku ra nuu ndra:
—¿Yo nānduku ndo? —kāti ra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:
—Nānduku ndi Jesuu ra ñuu Nazaret —kāti ndra.

⁸ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra:
—Cha kā'in chi'in ndo, ña yu'u kùì. Tu yu'u kùu ma ra nānduku ndo, na jaña ndo ma ndra jākua'a chi'in, ta tiin ndo yu'u —kāti Jesuu.

⁹ Takan kūu yi, ikan na chinu ma tu'un kā'an Jesuu ña te'en kà'an: "Ma ndian chā'a ma Tatái nui, töve nī kenaa nī'iin na." ¹⁰ Tajan ma Simón Petu', ti ndà'a ra iin machiti, ta tava ra yi ma tichi vena ra, ta chā'nda ra iin chiyo so'o ma ra nani Malco, ma chiyo kua'a ra. Ta ra'ya ti ra kùu musu ma ra kuxini nuu sutu kùu ra. ¹¹ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ma Petu':

—Na ti'i va'un ma machitiun ma tichi venaun. Vati tu Tatái chā'a ra ña na nde'i tundo'o, ¿a töve iyo tu'vai ña nde'i tundo'o i'ya?, kùuni ndo —kāti Jesuu.

Jesuu chàa ra nuu ma ra kuxini nuu ma ndra sutu
(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lc. 22:54)

¹² Tajan ma ndra jandaru, chi'in ma ra kuxini nuu ndra, ta chi'in ma ndra kùu jandaru ma ndian judíu, tiin ndra Jesuu, ta chū'ni ndra nda'a' ra. ¹³ Ta chāndaka ji'na ndra ra nuu ma ra nani Anás, raka'nu ma ra nani Caifás. Ma kuiya ikan, Caifás kùu ra ma ra kuxini nuu sutu. ¹⁴ Ta juuni ma Caifás i'ya, kùu ra ña kātítu'un nuu ma ndian judíu, ña va'aga ña na kuvi iin ra'iini cha'a' ma ñuu na, kāti ra.

Petu' kà'an ra ña töve nàkoto ra Jesuu
(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lc. 22:55-57)

¹⁵ Ma ra nani Simón Petu', tándikun ra kuà'an ra cha-ta Jesuu, chi'in inga, ra takani nàkoto ma ra kuxini nuu sutu ra, kī'vi ra chi'in Jesuu, ma nuke'e ve'e ma ra kuxini nuu sutu, ¹⁶ va ma Petu', kīndoo ra ma chata kora. Cha'a' yakan kùu yi ña kēe ma ra nàkoto ma ra kuxini nuu sutu. Ta chāka'an ra chi'in ma ña kùmi ma yu'u kora, ña na ku'va ña kī'vi ma Petu', kāti ra. Ta jāya'a ña ra iti' tichi. ¹⁷ Tajan ma ña kùmi ma yu'u kora, te'en kīcha'a chīkatu'an nuu Petu':

—¿A yöve iin ra chàkunuu chi'in ra tiin ndra ikan kùun? —kātian chi'in ra.

Ta Petu' te'en nāka'an ra:

—Yöve yu'u kùì —kāti ra.

¹⁸ Va takua ya'a ga vichin jà'a yi, yakan va ma ndra kùu musu, chi'in ma ndra jandaru, jāta'an ndra ñu'ú, ta tūmi ndra yi, ti ya'a vichin jà'a yi. Ta nda ma Petu', juuni ndaa ra tūmi ra yi chi'in ndra ndia.

Ma ra kuxini nuu sutu chīkatu'un ra nuu Jesuu
(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

¹⁹ Takan kūu tajan ma ra kuxini nuu sutu, chīkatu'un ra nuu Jesuu, nda ndra kùu ma ndra chàkunuu chi'in ra, ta nda va kùu ma ña jàna'a ra. ²⁰ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yu'u chàkunui jàna'i ma nuu tuvi ñivi, ta juuni jàna'i nuu ma ndian judíu ma tichi veñu'u kuati na, ta ma tichi veñu'u ka'nu na nuu kùti'vi ndisaa na ndia. Yakan va, yu'u töve chàta'anī jana'a xe'i nuu ma ñivi. ²¹ ¿Ta chīto naja chīkatu'un nui? Na ndakatu'un nuu ma ndian chīni ma ña jāna'i, ta ndiakan na katitu'un na nuun ma ña jāna'i nuu na —kāti Jesuu.

²² Ta ora chīnu kā'an Jesuu takan, ta iin ma ndra jandaru ña kùmi ma veñu'u, kāni ra nuu ra, ta te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿Ta naja kà'un takan chi'in ma ra kuxini nuu sutu? —kāti ra.

²³ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Tu yu'u kā'in iin tu'un ña töve va'a, na ka'un nui nda cha'a' kùu yi. Va tu ma ña kā'in, ña va'a kùu yi, ¿nda cha'a' kāniun yu'u tuva takan? —kāti Jesuu.

²⁴ Tajan ma ra nani Anás tāchi ra, ña na ku'ni ndra Jesuu, ta tāchi ndio ra ra kuà'an ra nuu ma ra kuxini nuu sutu ña nani Caifás.

Inga cha'a' kà'an Petu' ña töve nàkoto ra Jesuu
(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

²⁵ Takan kūu ta tava ma Petu' juuni ndaa ra tūmi ra ñu'ú ma ikan, yakan va te'en kīcha'a ndiko ndra chīkatu'un ndra nuu ra:

—¿A yöve yo'o, kùu ma ra chàkunuu chi'in Jesuu? —kāti ra chi'in ra.

Ta ma Petu' te'en nāka'an ra:

—Yöve yu'u kùì —kāti ra.

²⁶ Tajan iin ma ndra jà'a tiñu nuu ma ra kuxini nuu sutu, ra nàkoto ma ra chā'nda ma Petu' so'o, te'en kīcha'a ra chīkatu'un ra nuu ra:

—¿A yöve yo'o kùu ma ra ndē'i chi'in ra ma nuu kàa yutun tata? —kāti ra chi'in Petu'.

²⁷ Ta ma Petu' nāka'an ndiko ra ña töve nàkoto ra ra, ta ma ora ikani nānda'yu ma lo'o.

Jesuu chàa ra nuu Pilatu
(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Lc. 23:1-5)

²⁸ Takan kūu tajan kēe ndio ndra chi'in Jesuu ma ve'e Caifás, ta chāndaka ndra ra ma vetiñu nuu tà'nda tiñu. Va takua ma ora cha kùndichin kùu yi, yakan va ma ndra judíu, nī kuuni ndra kī'vi ndra tichi ma vetiñu, koto ndokini ndra, ta na kúa kuxini ndra ma ora iyo ma viko Pakua, kùuni ndra. ²⁹ Tajan Pilatu kēe ra ma tichi vetiñu, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¿Nda cha'a' kùu yi ña tisokuati ndo ra'ya? —kāti Pilatu.

³⁰ Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Töve na ja'a ndi ña kichi ndaka ndi ra nuun, tu yöve ra jà'a kuati kùu ra —kāti ndra.

³¹ Tajan Pilatu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na kundaka ndo ra ku'un ndo, ta na jakutuni ndo ma kuati ra, takua kà'an ma tutu ley maa ndo —kàti Pilatu.

Tajan ma ndra judíu te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Va taku ndyu'u ndian judíu, ní'iin ñivi na kúu ka'ni ndi na —kàti ndra.

³² Takan kúu yi ña jāchinu Jesuu ma ña kā'an ra, cha'a' ma naja kua iyo yi ña kuvi ra.

³³ Takan kúu tajan Pilatu kí'vi ndiko ra ma tichi vetiñu nuu chà'nda ra tiñu, ta kāna ndio ra ma Jesuu, ta te'en kícha'a ra chikatu'un ra nuu ra:

—¿A yo'o kúu ma rey ra chà'nda tiñu nuu ma ñivi judíu? —kàti Pilatu.

³⁴ Ta Jesuu te'en kícha'a chikatu'un ra nuu Pilatu:

—¿A ña chānini maun kúu ma ña chikatu'un nui, a kà'an na takan cha'i nuun, yakan va chikatu'un yi nui? —kàti Jesuu.

³⁵ Ta ma Pilatu te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿A chāniniun ña ra judíu kúu, yakan va kà'un takan? Ma ndian ñuun, chí'in ma ndra kuxini nuu sutu, ndrakan kúu ma ndra kíchi ndaka ñuun nui. ¿Nayi jā'un? —kàti Pilatu.

³⁶ Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Ma nuu ni koi, yöve ma ñuñivi i'ya kúu yi. Ti tu ma nuu ni koi kúu yi ma ñuñivi i'ya, ni kanita'an ma ndra chàkunuu chí'in cha'i, chí'in ma ndian judíu, ta na kú'va ndra yu'u nuu na. Va ma nuu ni ka'ndaí tiñu yöve ma ñuñivi i'ya kúu yi —kàti Jesuu.

³⁷ Tajan ma Pilatu te'en nāka'an ra chi'in Jesuu:

—¿A yo'o kúu ma rey tuva takan? —kàti Pilatu. Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndicha ña kúu rey, ma takua kà'un. Vati yu'u kākui ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya kuenda ña katitu'in ma tu'un ndaa. Ta tandi'i ma ndian jāchi'in ma tu'un ndaa i'ya, juuni tāsō'o na ma ña kà'in —kàti Jesuu.

³⁸ Tajan Pilatu te'en chikatu'un ra nuu ra:

—¿Ta nayi kúu ma ña ndaa? —kàti Pilatu.

Nuu ni ka'ni na Jesuu

(Mt. 27:15-31; Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25)

Ta ora cha ya'a ña chikatu'un Pilatu nuu Jesuu, ta kēe ndiko ra ma nuu chà'nda ra tiñu, ta te'en chāka'an ndiko ra nuu ma ndian judíu:

—Yu'u töve nàta'in ní'iin kuati ra'ya. ³⁹ Va tava ndyo'o, cha iin chikan ndo nani kuiya ña na jañai iin ra indii vekaa, ma ora iyo ma viko Pakua. Yakan va, ¿a kùuni ndo ña na jañai ma rey ma ndian judíu? —kàti Pilatu chí'in na.

⁴⁰ Tajan tandi'i ndio ma ndian judíu, te'en kícha'a ndiko na kanachaa ni'i na:

—¡Na kùuni ndi ña jañau rakan! ¡Na jañau ma Barrabás! —kàti na.

Ta ma Barrabás, ti iin ra su'u kúu ra.

19 Takan kúu tajan tāchi ndio Pilatu ma ndra jandaru ra, ña na tiin ndra Jesuu, ta kani ndra ra.

² Tajan ma ndra jandaru jāva'a ndra iin korona iñu, ta

jündii ndra yi xini Jesuu, ta jāku'un ndra iin ja'ma color ndaa ra. ³ Tajan chājayatin ndio ndra ndra nuu ndaa Jesuu, ta te'en nāka'an ndra chí'in ra:

—¡Na koo endeeni ma rey chà'nda tiñu nuu ma ndian judíu! —kàti ndra.

Ta kāni ndra ma nuu ra.

⁴ Tajan ma Pilatu kēe ndiko ra ma nuu chà'nda ra tiñu, ta te'en nāka'an ra chí'in ndra:

—Na nde'e ndo, ña töve ní nata'in ní'iin ma kuati ra, yakan va tāvai ra nuu ndo, ikan na ku'va ndo kuenda —kàti Pilatu.

⁵ Tajan kēta ndio Jesuu, ña jündii xini ra ma korona iñu, ta ñu'u ra iin ja'ma color ndaa. Ta Pilatu te'en nāka'an ra chí'in ndra:

—¡I'ya ndaa ra! —kàti Pilatu.

⁶ Ta ora ndē'e ma ndra kuxini nuu sutu ra, chí'in ma ndra jandaru ña kúmi ma veñu'u ra, ta te'en kícha'a ndra kànachaa ni'i ndra:

¡Na kuvi ra nuu kruu! ¡Na kuvi ra nuu kruu! —kàti ndra.

Ta Pilatu te'en nāka'an ra chí'in ndra:

—Va'ani, na kundaka ndo ra, ta ka'ni maa ndo ra nuu kruu, ti yu'u töve ní nata'in ní'iin kuati ra —kàti Pilatu.

⁷ Va ma ndian judíu te'en nāka'an na chí'in ra:

—Ndyu'u, iyo iin tutu ley nuu ndi, ña kà'an yi, ña iyo yi ña kuvi ra cha'a' ña jàndaku ra ra Se'e Ndioo.

⁸ Ta ora chíni Pilatu ña kā'an ma ndra judíu takan, ta tiaga yū'vi ra. ⁹ Tajan chāka ndiko ra ma Jesuu ma tichi vetiñu nuu chà'nda ra tiñu, ta te'en chikatu'un ra nuu Jesuu:

—¿Ta yo'o ndanu kíchiun? —kàti Pilatu.

Va Jesuu töve ní ka'an ra ní'iin yu'u ra chí'in Pilatu.

¹⁰ Tajan Pilatu te'en nāka'an ra chí'in Jesuu:

—¿Ta naja töve kà'un yu'i? ¿A töve chitoun ña cha'a' ma tiñu ndisoí, kúu tachí ñuun ña na ka'ni na ñuun nuu kruu, ta juuni kúu ka'in ña na jaña na ñuun ndia? —kàti Pilatu.

¹¹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chí'in ra:

—Na kúu jakutuniun ní'iin nakuyi chí'in cha'a' ma tiñu ndisoun, tu yöve ma Ndioo ra iyo nuu sukun, kúu ma ra chà'a yi nuun. Ta cha'a' yakan kúu yi ña ka'nuga kuati ma ndra chāndaka yu'u nuun, kua maun —kàti Jesuu.

¹² Takan kúu ta nda ma ora ikan, kícha'a Pilatu, nānduku ra naja kua jà'a ra, ta jàña ra Jesuu, va ma ndian judíu, te'en kànachaa ni'i ndiko ndra nuu ra:

—¡Tu jàñau ra, na yöve amigun kúu ma rey chà'nda tiñu ñuu Roma tuva takan, ti nda ndra nikuuni ña jàndaku ndra ndra ña kúu ndra rey, nduva'a xaani ma rey ikan ndè'e ra ndra! —kàti ndra chí'in Pilatu.

¹³ Ta ora chíni ma Pilatu ña kā'an ndra takan, tajan tāchi ndio ra ma ndra jandaru ña na tava ndra Jesuu ma nuke'e, tajan chākunandi ndio ra ma tayu nuu jàndondaa ra kuati, ña chí'in tu'un hebreu nani yi, Gabata, ta ma tu'un i'ya kùuni yi ka'an yi, Nuun Tà'nda Tiñu. ¹⁴ Ta iin kivi antea ña kuta'an ma viko Pakua, iyo yi a kachuvi ndaa najaka. Tajan Pilatu te'en nāka'an ra chí'in ma ndra judíu:

—i'ya ndaa ma ra kùu rey ndo! —kàti Pilatu chi'in ndra.

¹⁵ Va ma ndra judíu te'en kánachaa ni'i ndra:

—iNa kuvi ra! iNa kuvi ra! iNa takaun ra nuu kruu! —kàti ndra.

Ta Pilatu te'en chíkatu'un ra nuu ndra:

—¿A iyo yi ña ka'ni ma ra kùu rey ndo nuu kruu ña kà'an ndo takan? —kàti Pilatu.

Va ma ndra kùxini nuu sutu, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—iUvanuu ni rey ndy'u iyo, ta rakan kùu ra ma ra chà'nda tiñu ma ñuu Roma! —kàti ma ndra kùxini nuu sutu.

¹⁶ Ta takan kùu yi ña jāya'a ndio Pilatu, ma Jesuu nda'a' ndra, ña na takaa ndra ra nuu kruu, ta ndāka ndio ndra ra kuà'an ra.

Nuu chùtakaa Jesuu nuu kruu, ta chí'í ra

(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43)

¹⁷ Tajan ndiso ndio Jesuu ma kruu, kēe ra kuà'an ra chi'in ndra, ma nuu kà'an na ña nàni Yuku Iki Xini Ndi-an Chí'í. Ta chí'in tu'un hebreu nàni yi, Gólgota. ¹⁸ Ikan tākāa ndra ma Jesuu nuu kruu, chí'in inga uvi ndra, iin ndra te'en tikan xiin ra, ta maa ra, va kīndoo ma'ñu.

¹⁹ Tajan Pilatu taa ra iin tu'un ma nuu vitu, ta tāchi ra ña na kutatuu ma jandaru yi xini kruu ma Jesuu, ta ma tu'un ikan te'en kà'an yi: "Ra'ya kùu Jesuu ra ñuu Nazaret, ta rey, ra chà'nda tiñu nuu ma ndian judíu", kàti yi. ²⁰ Kua'a' ma ndian judíu jākua'a na ma tu'un ikan, ti ma kruu nuu tākāa ma Jesuu kīndoo yi iti' yu'u ñuu, ta ma tu'un ikan ndiso yi chí'in tu'un hebreu, lat-inu ta griegu. ²¹ Yakan va ma ndra kuxini nuu sutu, ña iyo kuenda ma ndian judíu, te'en nāka'an ndra chí'in Pilatu:

—Töve va'a jā'un ña taun: "Rey ra chà'nda tiñu nuu ndian judíu." Va'a ga ña na taun: "Ra'ya kùu ma ra kà'an ña kùu ra rey ra chà'nda tiñu nuu ma ndian judíu." Takan taun —kàti ndra chí'in ra.

²² Ta ma Pilatu te'en nāka'an ra chí'in ndra:

—Ma ña cha tāi, tūva ni samai yi —kàti ra.

²³ Ta ora cha yā'a ña tākāa ma ndra jandaru ma Jesuu nuu kruu, ta ndāki'in ndra ma ja'ma ra, ta jāchaa ndra yi nuu kumi grupu, iin yi kuenda ii'in ndra. Ta juuni ndāki'in ndra ma ja'ma isukun Jesuu, va takua töve nuu ñūta'an yi, ti iin kuuni yi yakan va nī kuu nakaa yi. ²⁴ Tajan te'en kīcha'a ma ndra jandaru nātu'un ta'an ndra:

—Na jānaka'a yo yi, va'a ga ña na kusiki yo yuu kuati, ta nda yo jakanaa, ta rakan ndāki'in yi —kàti ndra.

Takan kùu yi, ikan na jachinu ma tutu Ndioo nuu kà'an yi te'en:

Juuni maa ni ndra kùu ndra ña nāta'vi ndra ma ja'mai, ta chāsiki ndra yuu kuati nde'o yo jakanaa ma ja'ma isukuin.

Takan jā'a ma ndra jandaru.

²⁵ Yatini xiin ma kruu nuu tākāa Jesuu, ikan ndaa ma ma'á ra, chí'in ña ta'an ña, ta Ndiya ñasi'i ra nàni Cleofas, chí'in ma Ndiya Magdalena. ²⁶ Ta ora ndē'e ndio Je-

suu ma ma'á ra, chí'in iin ra chàkunuu chí'in ra, ña ya'a kùuni ra nde'e ra, ta Jesuu te'en nāka'an ra chí'in ma ma'á ra:

—Yo'o ma'á, chí'ña ndaa ma ra ni kuu se'un —kàti ra chí'in ña.

²⁷ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chí'in ma ra chàkunuu chí'in ra:

—Chí'ña ndaa ma ña kuu ma'un —kàti ra chí'in ma ra ndaa chí'in ma'á ra. Ta nda ma ora ikan, ndāki'in ra ña, ña kùu ma'á ra ña. Ta kuà'an ña chí'in ra ma ve'e ra.

Nuu chí'í Jesuu

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49)

²⁸ Takan kùu va tava cha chito Jesuu ña chí'nu ma tiñu vāchi ra, yakan va ora yā'a ña kùu takan, ta te'en nāka'an ra, ikan na chinu ña kà'an ma tutu Ndioo:

—Ya'a nati'i takuii —kàti ra.

²⁹ Ta takua ma ikan ndaa iin kasitu ña chitu yi chí'in ma vinu iya, tajan nānduku ndra iin ña xa'ma, ta jākuti ndra yi chí'in ma vinu ikan, ta chū'ni ndra yi punta ma iin yutun kani ña nàni hisopo, ta jāyatin ndra yi yu'u Jesuu. ³⁰ Ta ora cha yā'a chí'í Jesuu ma vinu uva iya, ta te'en nāka'an ndio ra:

—Cha chinu ndisaa ma ña kà'an nuu tutu Ndioo vitin —kàti ra.

Ta ora chí'nu kā'an ndio ra takan, tajan chùtakandee ndio ma xini ra, ta chí'í ra.

Iin ra jandaru kùchi ra kaa xaan iin chiyo xiin ma Jesuu

³¹ Iin kivi antea ña kùta'an ma viko Pakua, kùu yi ma takan. Yakan va ma ndian judíu töve kùuni na ña kīndoo ma kuñu ma ndian ndí' nuu kruu ma kivi ña nindee na, ti ma kivi ikan, iin kivi ya'a ka'nu kùu yi kuenda na. Tajan ndiakan chíkan na ñamani nuu Pilatu ña na tachi ra iin ma ndra jandaru ra, ña kuka'nu ndra si'in ma ndra ka'iin nuu kruu, ta jànuu ndra ma ñunda'yu ndra. ³² Tajan ma jandaru, chā'an ndra, ta chā'nu ndra si'in ma ra nunuu, ta ikan jan chāka'nu ndra si'in inga ma ra tākāa xiin Jesuu. ³³ Va ora cha jāyatin ma ndra jandaru ndra nuu tākāa Jesuu, ta ndē'e ndra ña cha chí'í ra. Yakan va tūva nī kuuni ndra ka'nu ndra ma si'in ra. ³⁴ Va iin ma ra jandaru kùchi ra ma kaa xaan nda'a' ra iin chiyo xiin ma Jesuu, ta ma ora ikani kēe kua'a' ní' ra chí'in takuii. ³⁵ Ma ra nātu'un ma tu'un i'ya, kùu ma ra ndē'e ma ña kùu, ta ña ndicha kùu ma ña kà'an ra. Ta tu ndicha ña takan kùu yi, na chinuni ndo yi ndia. ³⁶ Takan kùu yi, ikan na chinu ma tu'un ña te'en kà'an nuu ma tutu Ndioo: "Töve ni ta'nu nī'in iki ra", kàti yi. ³⁷ Ta iyo inga tuku nuu ma tutu Ndioo ña kà'an yi te'en: "Ni nde'e na ma ra kùchi na kaa xiin", kàti yi.

Nuu kùchi Jesuu

(Mt. 27:47-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

³⁸ Takan kùu ta ora yā'a ndisaa ma ña'a, tajan ma ra ñuu Arimatea ña nàni Kusé, ra chí'nu tu'un Jesuu, va chíto maani ra yi, jà'a ña ndasii ra nde'e ra ma ndian judíu. Rakan chíkan ra ñamani nuu Pilatu ña na ku'va

ra ñunda'yu ma Jesuu nuu ra. Ta ma Pilatu chā'a ra ña na kuki'in ra yi. Yakan va ma Kusé kēe ra kuàki'in ra ma ñunda'yu Jesuu, ta ndiso ra yi kuà'an ra. ³⁹ Ta juuni chāa ma ra nàni Nicodemo, ra chā'an chāka'an chi'in Jesuu ma chanikuaa niku, ña nda'a ra iin oko uchi kilu ma yukú ya'a xiko cha'an ña cha jàkanuu ra. Ta yuku ikan nàni vu mirra chi'in áloes. ⁴⁰ Takan kuu ña ma Kusé chi'in Nicodemo, kí'in ndio ndra ma ñunda'yu Jesuu, ta kāva ndra yi chi'in ma ja'ma kuichin ña jākuti ndra ma yukú xiko ña cha jàkanuu, ma takua iyo ma costumbre ma ndian judíu, ma ora kùchi na ma ndian chíí. ⁴¹ Ta yatini ma nuu chíí ma Jesuu nuu kruu, iyo iin kora nuu kàa kua'a' yutun chà'a chiti kacho, ta ma ikan ti iyo iin nuu ña ña ña já kúva'a, nuu takā'an kuchi na ní'iin ñivi. ⁴² Ikan kuchi ndra ma ñunda'yu Jesuu, vati ma nuu ña ña ikan, yatin tiaga kındoo yi, ta cha ni keta ma kivi nindee ma ndian judíu ndia.

Nuu nàtaku ndiko Jesuu

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

20 Ma kivi nunuu nuu kicha'a ma jamana, ma Ndiya Magdalena, na'a va'a kēe ña chānde'an nuu ña ña ma Jesuu ma ora juuni naa ga. Ta ikan ndē'an ña tūva ndàsi ma yuu ka'nu yu'u ma yavi nuu iyo ma nuu ña ña. ² Tajan endee chínu ña kuà'an ña nuu ndaa ma Simón Petu', chi'in inga ma ra jàkua'a chi'in Jesuu, ra ya'a ga kùuni ra nde'e ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ndra:

—Cha ndāki'in na ma ñunda'yu ma Racha'nu Jesuu ma nuu ña ña nuu kuchi ra, ta töve chito ndi ndanu chāndaka na yi —kàti ña chi'in ndra.

³ Tajan ma Petu' chi'in inga ma ra jàkua'a chi'in Jesuu, kēe ndra kuànde'e ndra ma nuu ña ña ma Jesuu. ⁴ Ta ninduvi ndra induku va'a kēe ndra kàcha'an ndra, uvaa ña ma inga ra ni'i ga chínu ra, yakan va ji'naga ra chāa ma nuu ña ña kua ma Petu'. ⁵ Tajan ndē'e nuu ra ma tichi yavi nuu kuchi ma Jesuu, ta ikan ndē'e ra ma ja'ma kuichin ña kāva ma Jesuu, va töve ní kuuni ra kí'vi ra tichi yi. ⁶ Ta nunuuni tajan chāa ndio ma Simón Petu', ta kí'vi ra ma nuu kuchi ma Jesuu, ta juuni ndē'e ra ña kàndoyo ma ja'ma kuichin ña kāva ma Jesuu ma ikan ndia. ⁷ Ta juuni ndē'e ra ña kàndoyo ma ja'ma ña kāva xini ra, va töve iin kandoyoni yi chi'in ma ja'ma ña kāva ma Jesuu, vati kàndoyo locho siin yi. ⁸ Tajan inga ma ra chàkunuu chi'in Jesuu, ra chāa ma nunuu, kí'vi ndio ra tichi yi, ta ikan ndē'e ra ma ña kuu, ta chínu ra. ⁹ Takan já'a ndra ti takā'an kutunini ndra ña kà'an ma tutu Ndioo, ña Jesuu iyo yi ña natakú ra tañu ma ndian ndíí. ¹⁰ Takan kuu tajan ninduvi ma ndra chàkunuu chi'in Jesuu kuànu'u ndiko ndra ma nuu iyo ve'e.

Jesuu kèta ra nuu Ndiya Magdalena

(Mr. 16:9-11)

¹¹ Va ma Ndiya kındoan iti' chata ma nuu ña ña, ña chàkuan ma xiin yi. Ta ma ora chàkuan ndaa ña, ta chūtaka ndee ña, ta ndē'e ni'ni' ña tichi ma yavi nuu ña ña. ¹² Ta ikan ndē'an uvi ta'an ma tati ña jàtiñu kuen-

da Ndioo, ña ñu'u yi ja'ma kuichin, nàndi yi ma nuu chūndii ma ñunda'yu Jesuu: iin yi nàndi ma iti' chiyo xini ra, ta inga yi nàndi ma iti' chiyo cha'a ra. ¹³ Takan kuu, tajan ma tati ikan, te'en kicha'a yi chàkatu'un yi nuu ma Ndiya:

—Yo'o ñacha'nu, ¿ta naja chàkun? —kàti yi chi'an.

Ta ma Ndiya te'en nāka'an ña:

—Chàkui ti ma Racha'nu chito'i, töve chitoi ndanu chāndaka na ra —kàti ña.

¹⁴ Ta ora chínu kā'an ña takan, ta chíkokanian ndē'an inga iti', ta ikan ndē'an ma Jesuu, va töve ní cha'a' ña kuenda ña Jesuu kuu ra. ¹⁵ Tajan ma Jesuu te'en kicha'a ra chàkatu'un ra nuan:

—Yo'o ma'á, ¿ta naja chàkun?, ¿Ta yo nàndukun? —kàti ra chi'an.

Va takua yakan chānini ña, ña ra jàkuenda ma nuu kàa yutun ikan kuu ra, yakan va te'en nāka'an ña chi'in ra:

—Yo'o racha'nu, tu yo'o ndāki'in ma kuñu Jesuu, na katitu'un nui ndanu chāndakaun yi, ta kuki'in yi —kàti an.

¹⁶ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—¡Ndiya! —kàti ra chi'an.

Ta ora nākotoan ña tati Jesuu kuu yi, ta cha jāyatian ña nuu ra, ta te'en nāka'an ña chi'in ra:

—¡Raboni! —ña kùuni yi ka'an yi Matru chi'in tu'un hebreu.

¹⁷ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'an:

—¡Na jañauñ yu'u! Vati juuni takā'an kundai nuu iyo ma Tatái. Va kùunñ ña na kukatitu'un nuu ma ndian chínu tu'in, ña yu'u, ni kundai nuu iyo ma ra kuu Tatái, ta ma Ndioo, ra juuni kuu Tatá ndo, ta Ndioo ndo ndia —kàti Jesuu.

¹⁸ Tajan ma Ndiya Magdalena kēe ndioan kuàkati-tu'an nuu ma ndian chínu tu'un ra, ña ndē'an ma Jesuu. Ta juuni kàtitu'an nuu na ma tu'un ña kàti ra nuan ndia.

Jesuu kèta ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

¹⁹ Ta ora chanikuaa, ma kivi nunuu nuu kicha'a ma jamana; juuni ma kivi ikan, ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu kúti'vi ndra iin tichi ve'e, ta chāsi kutu ndra yi cha'a' ña ndasii ndra ma ndian judíu. Ma ora ikan chāa Jesuu ma nuu ka'iin ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta chàkunda ma ma'ñu ndra, ta te'en kāña'a ra chi'in ndra:

—¡Na vii koo ndo! —kàti ra.

²⁰ Ta ora chínu kā'an ra takan, tajan jāna'a ra ma nda'a' ra nuu ndra, chi'in ma xiin ra. Ta nduva'a chísi ndra ña ndē'e ndiko ndra ma Racha'nu. ²¹ Tajan Jesuu te'en nāka'an ndiko ra chi'in ndra:

—¡Na vii koo ndo! Vati takua jā'a ma ra kuu Tatái ña tãva ra tiñu nui, juuni takani tàvai tiñu nuu ndo, ikan na jana'a ndo takua jāna'i nuu ndo.

²² Ta ora chínu kā'an Jesuu takan, ta tívi ndio ra tati chata ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na koo ma Tati Íí Ndioo chi'in ndo. ²³ Nda ndyo'o jàka'nuni ndo kuati jà'a ma ñivi, ni jaka'nuni Ndioo ma

kuati na ndia. Ta ma ndian töve ni jaka'nuni ndo ma kuati, nda ma Racha'nu Ndioo, töve ni jaka'nuni ra ma kuati na ndia —kàti Jesuu.

Ma ra nàni Tomá, ndè'e ra ma Racha'nu ña cha nātaku ra

²⁴ Ma ra nàni Tomá, kùu ra iin ma ra indii tañu ma ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, ra juuni kà'an na ña nàni Tili'ma. Rakan töve ìyo ra chi'in ndra ma ora kēta Jesuu nuu ka'iin ndra. ²⁵ Takan kùu tajan inga ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu, te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—¡Cha ndè'e ndi ma Racha'nu! —kàti ndra.

Va ma Tomá te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Tu töve jàna'a ji'na ra ma nuu tākue'e nda'a' ra jā'a ma nduyu kàa, ta töve ku'va ra ña ti'ì xini nda'i yi, chi'in ma nuu tākue'e xiin ra, töve ni chinunì ña cha nātaku ndiko ra —kàti ma Tomá.

²⁶ Ta ora yā'a una kivi, tajan kùti'vi ndiko ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu iin tichi ve'e. Ta ma ora ikan, va ndaa ndio ma Tomá, chi'in ndra. Ta vaji ndisaa ma yuve'e ndasi yi, va Jesuu kī'vi ra ma nuu ka'iin ndra, ta chūndaa ra ma'ñu ndra, ta te'en kāña'a ra chi'in ndra:

—¡Na vii koo ndo! —kàti Jesuu.

²⁷ Ta ikan jan te'en nāka'an ndio ra chi'in ma Tomá:

—Na ti'un xini nda'un ma nuu takue'e nda'i i'ya, ta nde'un yi, ta juuni na ti'un ma xini nda'un ma nuu tākue'e ma xiin niku ndia. Na töve nuva ja'un ña ndo'uviniun ti, na chinuniun —kàti Jesuu.

²⁸ Tajan ma Tomá te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Yo'o kùu ma Racha'nui, ta ma ra kùu Ndioo! —kàti ma Tomá.

²⁹ Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Tomá, vitin cha chìnuniun ti, cha ndè'un yu'u. Ya'aga ka'nu kùu ma ndian töve nī nde'e yu'u, ta chī-nuni na —kàti Jesuu.

Nuu jàkoto ma Xuva yo nda kuenda kùu ma tutu i'ya

³⁰ Takan kùu ta Jesuu jā'a ra kua'a' ga ndatu ka'nu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, ta yakan tūva yo ni taa yi nuu ma tutu i'ya. ³¹ Takan tãi nuu ma tutu i'ya, ikan na chinuni ndo ña Cristu kùu ma ra Se'e Ndioo. Ta tu chī-nuni ndo ma ña kà'an ra, ni ni'i ndo nuu koo ndito ndo endeeni chi'in ra.

Jesuu kēta ra nuu ma ucha ta'an ma ndra jàkua'a chi'in ra

21 Ora ya'a ña kùu takan, tajan kēta ndiko Jesuu nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, yatini yu'u ma tañu'u ña kàndii ma ñuu nàni Tiberias. Ta te'en kùu yi ma ora ikan: ² Nuu ka'iin ti'vi ma ra nani Simón Petu', chi'in Tomá, ra juuni kà'an na ña nàni Tili'ma, chi'in ra nàni Natanael, ra ñuu Caná, ña ìyo kuenda ma ñu'u' Galilea, ta juuni ka'iin ma ndra se'e Zebedeu, chi'in inga uvi ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu ndia. ³ Tajan Simón Petu', te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ni kukiñ —kàti ra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Juuni kùuni ndyu'u ku'un ndi chi'un —kàti ndra.

Tajan ndāa ndio ndra ma tichi varku, ta kēe ndra kàcha'an ndra, va tükuii nī ni'i ndra ri ma chanikuaa ikan.

⁴ Ta ma ora cha kīcha'a kundichin, tajan kēta ndio Jesuu ma yu'u tañu'u, va ma ndra jàkua'a chi'in ra, töve nī nakoto ndra ra. ⁵ Tajan Jesuu te'en chīkatu'un ra nuu ndra:

—Ndyo'o se'yu, ¿a takā'an kuii ni'i ndo ndri? —kàti ra chi'in ndra.

Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ra:

—Takā'an —kàti ndra. ⁶ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na jakana ndo ma yu'va tiaka' ka'nu ndo ma iti' chiyo kua'a ma varku, ta ni ni'i ndo ndri —kàti ra chi'in ndra.

Tajan takan kãni ndio ndra yi, ta nduva'a kua'a' ndri tīin yi ña ndava kündeega ndra tava ndra yi chi'in ndri.

⁷ Tajan iin ma ra jàkua'a chi'in Jesuu, ra ya'a kùuni ra nde'e ra, te'en nāka'an ra chi'in Petu':

—¡Maa ma Racha'nu kùu ra! —kàti ra.

Ta ora chīni ndio ma Simón Petu', ña juu ma Racha'nu Jesuu kùu ra, tajan numini chākū'un ra ma ja'ma ra, ti tãva ra yi, ma ora kiin ra, ta ndãva ra ma tichi takuii, ta kīcha'a ra suta ra nda kati chaa ra ma nuu ndaa Jesuu. ⁸ Ta ma inga ma ndra jàkua'a chi'in Jesuu chãa ndra ma yu'u tañu'u chi'in ma varku ndia, ña endee kēñu'u ndra ma yu'va tiaka' ndra, ti nduva'a kuii chitu yi. Ta ìyo a uvi cientu iki kùu yi, ña chika kēe ndra ma tichi tañu'u, ta chãa ndra ma ñu'u' ití.

⁹ Ta ora kãnuu ndra ma nuu ñu'u', ta nãta'an ndra iin vinu'u ña ka'iin nditiu'un, ña jùndii iin tiaka' nuu yi, ta iin paan. ¹⁰ Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Na kichi ndaka ndo uvi uni tiaka' ña já tīin ndo nui —kàti ra.

¹¹ Tajan ma Simón Petu' ndāa ndio ra tichi ma varku, ta endee kēñu'u ra ma yu'va tiaka' jãnuu ra yi ma yu'u tañu'u, ña endee chitu yi chi'in iin cientu uvi xiko uchi uni ta'an tiaka' na'nu. Ta vaji ya'aga kua'a' ndri, va töve nī nakaa ma yu'va tiaka'. ¹² Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—¡Na'a ndo kasi'ini ndo! —kàti ra.

Ni'iin ma ndra jàkua'a chi'in ra, töve nī kanani ndra ndàkatu'un ndra nuu ra ña nda ra kùu ra, ti cha chito ndra, ña Racha'nu Jesuu kùu ra. ¹³ Ta ikan jan Jesuu chājayatin ra ra ma yu'u nu'u, ta kī'in ra ma paan ta chã'a ra yi nuu ndra, ta juuni takan jā'a ra chi'in ma tiaka' ndia. ¹⁴ Ña'a kùu ma cha'a' uni, ña jāna'a Jesuu ra nuu ma ndra jàkua'a chi'in ra, ma ora cha yā'a ña nātaku ndiko ra tañu ma ndian ndií.

Nuu kà'an Jesuu chi'in Simón Petu'

¹⁵ Ta ora chinu chāchi ndra, ta te'en kīcha'a ma Jesuu chīkatu'un ra nuu ma Simón Petu':

—Yo'o Simón Petu', ra se'e Jonás, ¿a kùunigaun nde'un yu'u, kua ma ndra ka'iin i'ya? —kàti Jesuu chi'in Petu'.

Ta Petu' te'en nāka'an ra:

—Ndicha yo'o Racha'nu, cha chitoun ña kùunĭ nde'i ñun —kàti Petu'.

Ta Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na jakuendaun ma ndian chinuni ña kà'in, takua jà'a ma iin pato chi'in ma mvechala jàna ra —kàti Jesuu.

¹⁶ Ta te'en chikatu'un tuku ra nuu ra:

—Yo'o Simón, ra se'e Jonás, za ndichaun ña kùuniun nde'un yu'u? —kàti Jesuu.

Ta Petu' te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Ndicha, yo'o Racha'nu, cha chitoun ña kùunĭ nde'i ñun —kàti ma Petu'.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na kumiun ma ndian chinuni ña kà'in, takua jà'a iin pato chi'in mvechala jàna ra kùu chito'o ra —kàti Jesuu chi'in ra.

¹⁷ Takan kùu tajan cha'a' uni kùu yi ña, te'en kīcha'a ndiko Jesuu chikatu'un ra nuu ra:

—Yo'o Simón, ra se'e Jonás, za ndichaun ña kùuniun nde'un yu'u? —kàti Jesuu.

Tajan ma Petu' nda'vi kùuni ndio ra cha'a' ña, cha'a' uni chikatu'un Jesuu nuu ra, ña tu kùuni ra nde'e ra ra, tajan te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Yo'o Racha'nu, cha chito va'un ndisaa ma kua chàninĭ, ta juuni cha chitoun ña kùunĭ nde'i ñun ndia —kàti Simón.

Tajan Jesuu te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na jakuendaun ndisaa ma ndian chìnuni ña kà'in takua jà'a iin pato chi'in mvechala kùmi ra. ¹⁸ Ndicha va'a ña kà'in chi'un, ti ora kùun ma rayoko tiaga, ìyo ga ñandeun ña jà'un ma ña kùuni maun, va ora ni ndakuu cha'nun, ma inga ñivi ni tiin na ñun, ta ni ku'ni na nda'un, ta tūva kùu ku'un ma nuu kùuni maun, ti inga ñivi kùu na ña ni ka'nda na tiñu nuun, ta ku'un na chi'un ma nuu töve kùuniun ku'un.

¹⁹ Chi'in ma tu'un i'ya, chā'a Jesuu ña na kutunini ndra ma naja kua ni kuvi Petu', ta takan jàna'a yi ña ma

Racha'nu Ndioo, iin ra ya'aga ka'nu kùu ra. Ta ora yā'a ña kā'an Jesuu takan, tajan nāka'an ra te'en chi'in Petu':

—ĭNa tandikun chatai! —kàti Jesuu.

Jesuu ya'aga kùuni ra nde'e ra, iin ma ra jàkua'a chi'in ra

²⁰ Takan kùu ta ora chikoni'i ma Petu' ndē'e ra iti' chata ra, ta ndē'e ra ña vāchi iin ma ra jàkua'a chi'in Jesuu. Ta rakan ti iin ra ya'a ga kùuni Jesuu nde'e ra kùu ra, ti juuni ra kùu ma ra chūnandi xiin Jesuu ma nuu kūxini ndra, ma ra chikatu'un te'en nuu ra: "Yo'o Racha'nu, znda ra kùu ma ra ni xikoña'a cha'un?" kàti Jesuu. ²¹ Tajan ora ndē'e ma Petu' ma ra vāchi chata ndra, ta te'en chikatu'un ra nuu Jesuu:

—Yo'o Racha'nu, ta rakan, zniyi ni ta'an ra? —kàti Petu'.

²² Ta Jesuu te'en nāka'an ra:

—Tu yu'u kùunĭ ña na koo ra ma ñuñivi i'ya, nda ma ora ni kichaa ndikoi, yöve kuenda maun kùu yi. Ma ña ìyo yi ña ja'un kùu yi ña na tandikun chatai —kàti Jesuu.

²³ Takan kùu ña ma tu'un ña kà'an ña töve ni kuvi ra, chitakuati yi nuu kua'a' ma ndian chìnuni tu'un Jesuu, ta chito na yi. Va ma tu'un ndaa kùu yi ña Jesuu töve nī ka'an ra nuu ndra ña rakan töve ni kuvi ra, ti ma ña kā'an Jesuu kùu yi ña: tu kùuni ra ña koo rakan ma ñuñivi i'ya, nda ma ora ni kichaa ndiko ra, yöve kuenda ma Petu' kùu yi, kàti Jesuu.

²⁴ Ta rakan kùu ma ra jàkua'a chi'in Jesuu, ra kàtitu'un cha'a' ma tu'un i'ya ta juuni ra tãa yi i'ya. Ta chito va'a yo, ti tu'un ndaa kùu yi.

²⁵ Ta juuni jā'a Jesuu kua'a' ga tiñu ma ora chākunuu ra ma ñuñivi i'ya. Ta yu'u chàninĭ, ña tu taa ndi'i yo ta'ii'iin ma tiñu jā'a Jesuu nuu kua'a' tutu, töve ni kuta'an yi ma ñuñivi i'ya niku. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Hechos

Jesuu, chà'a ra tu'un ña ni kichi Tati Í Ndioo

1 Ma tutu nunuu ña tã nuyn, yo'o Teófilo, tã yi ikan na kutu'vaun ndisaa tiñu jã'a Jesuu chi'in ma tu'un jãna'a ra nda ora kicha'a ra jà'a ra yi, ² ta nda ora keta ma kivi ña ndaa ndiko ra andivi. Ta ora takäaga ku'un Jesuu andivi, ji'naga kätitu'un ra nuu ndra kuu tatun ra, nda tiñu iyo yi ña ja'a ndra, va jã'a ra yi chi'in Tati Í Ndioo, ikan na koto kachin maa ndra yi, nda tiñu iyo yi ña ja'a ndra. ³ Takan kuu ta ora cha yã'a ña chí'í ra, tajan keta ndito ndiko ra nuu ma ndra kuu tatun ra, ta jãna'a ra kua'a' nakuyi nuu ndra. Ta ikan ndē'e ndra, ti ndicha ña nātaku ndiko ra. Ta uvi xiko kivi kuu yi ña chíyo Jesuu chi'in ndra ña jãna'a ra nuu ndra, naja kua kaa nuu chà'nda Ndioo tiñu.

⁴ Takan kuu ta ora juuni iyo ga ra chi'in ma ndra tatun ra, tajan te'en nãka'an Jesuu chi'in ndra:

—¡Na kēe ndo ma ñuu Jerusalén! ¡Na kindoo ndo ikan, nda kati chinu ma tu'un chà'a ma Tatái nuu ndo! Ta ma tu'un ikan, ti juuni cha kätitu'in yi nuu ndo ndia.

⁵ Ndicha kuii ti chí'in takuini jākunduta ma Xuva ma ñivi, va tiá ití' nuu, Ndioo ni jakunduta ndo chí'in ndatu ma Tati Í Ra. —Takan kati Jesuu.

Jesuu, ndaa ra kuà'an ra iti' andivi

⁶ Tajan ma ndra ka'iin ti'vi chí'in Jesuu, te'en kicha'a ndra chikatu'un ndra nuu ra:

—Yo'o, Racha'nu, ¿a vitin ni jakakun ñuu Israel, ikan na kuu ka'nda yo tiñu juuni nuu maa yo? —kati ndra chí'in ra.

⁷ Tajan te'en nãka'an ndio Jesuu chí'in ndra:

—Tüvi iyo yi ña koto ndo nda kivi, ta nda kuiya kuu yi ña ni ja'a Tatái yi, ti uvanuu rakan kuu ra ña chito ra nda kivi ni ja'a ra yi, ti iyo ndatu ra. ⁸ Ta ndyo'o ti ni ni'i ndo ndatu ma Tati Í Ndioo ora ni kichi yi koo yi chí'in ndo. Ta ikan jan ku'un ndo kujana'a ndo tu'un cha'i ñuu Jerusalén, ta ninii ñu'u' Judea, ta ñu'u' Samaria chí'in ninii ka'nu ñu'u' ñuñivi, ikan na koto ndisaa ma ñivi iyo ñuñivi yi —kati Jesuu.

⁹ Ta ora chínu kà'an ra te'en, tajan ndē'e ma ndra kuu tatun ra ña ndaa ra kuà'an ra iti' andivi. Ta ikan chãsi iin viko ra, ta tüva nī nde'e ndra ra. ¹⁰ Takan kuu, ta ora juuni ka'iin ndra ndē'e ndra naja kua kuàndaa Jesuu iti' andivi, tajan keta uvi ndra ñu'u' ja'ma kuichin yatin xiin ndra, ¹¹ ta te'en kicha'a ndio yi kà'an yi chí'in ma ndra kuu tatun Jesuu:

—Ndyo'o ndra kichi ñu'u' Galilea, ¡na ndē'ega ndo iti' andivi! Ti ma ra ndē'e ndo ña kuà'an, juuni ma ra chíyo

chí'in ndo kuu ra, va vitin cha ndaa ra andivi. Ta ni kichi ndiko ra inga cha'a', takua ndē'e ndo ra ña kuà'an ra.

—Takan kati ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ndra.

Kàchin ndra tatun Jesuu, Matías, na ndaki'in ra tiñu chíyo ma ndi Juda

¹² Tajan kēe ndra tatun Jesuu nda yuku nãni Olivu. Ta kuà'an ndra iti' ñuu Jerusalén vati iin ñuu kãndii yatini kuu yi, ti na kuu kee chika na kakunuu na ma kivi nindeo, takan kà'an ma ley ma ndian judíu. ¹³ Ta ora chãa ndra ma ñuu Jerusalén, ta ndaa ndra iin ve'e iyo nda si-ki nuu takani ndòo ndra. Ta ndisaa ndrakan, nãni ndra te'en: Petu', Xuva, Jandiau, André, Lipe, Tomás, Tolo, Mate, chí'in Jandiau se'e ra nãni Alfeu, ta Juda se'e Jandiau, ta ra nãni Simón, iin ra kũuni kanita'an chí'in ñuu Roma kuu ra. ¹⁴ Yakan va ndisaa ndrakan kũti'vi ma ikan ta kà'an ndra chí'in Ndioo nani kivi ti inuuni ma ña chãnini ndra. Ta chí'in ndra juuni kũti'vi ndra yani Jesuu chí'in Ndiya ña kuu ma'á ra, ta inga tuku ñivi ña'a ndia.

¹⁵ Tañu ma kivi ikan, kũti'vi kua'a' ma ndian chínni tu'un Jesuu. Ta iyo iin iin cientu oko ta'an na kũti'vi ma ikan. Ta ikan chũndaa ndio ma Petu', ta te'en kicha'a kätitu'un ra nuu na:

¹⁶ —Ndyo'o ndian yani, cha chínu ma tu'un kã'an ma Tati Í Ndioo nuu ma racha'nu David taji'na. Ti David, cha tãa ra yi nuu ma tutu Ndioo naja kua kuu yi chí'in Juda, ra xikoña'a cha'a' Jesuu. Ti rakan jãna'a ra nuu ndra ma nuu iyo yi ña kuu nata'an ndra Jesuu ta tiin ndra ra, ¹⁷ vaji juuni iin ra jãkua'a chí'in Jesuu kuu ra niku. Vati jã'a ra ma tiñu takua jà'a yo ndia. ¹⁸ Va keta iin kivi ña chã'an Juda, ta jãta ra iin ñu'u' chí'in ma xu'un' tã'vi ndra ra cha'a' ma tu'un vata ña tãva ra cha'a' Jesuu. Ta ikan koyo Juda iti' xini ra, ta ndãta tichi ra. Ta kēe chiti ra, ta chí'í ra. ¹⁹ Takan kuu ta ora chíto ñivi iyo ñuu Jerusalén ña tã'an Juda, ta jākunani na ma ñu'u' ikan, Ñu'u' Acéldama, vati ma tu'un ikan kũuni yi ka'an yi: Ñu'u' Níí chí'in ma tu'un kà'an na. ²⁰ Ti nuu tutu Salmu te'en kà'an yi cha'a' Juda:

Ma nuu chíyo ra, na ndakuu yi iin tichi ku'u taxiin, nuu nĩ'iin na na koo.

Ta juuni kà'an yi te'en ndia:

Inga ra, na ndaki'in tiñu chíyo ra, kati yi.

²¹ Iyo ndra takani chàkunuu chí'o ndisaa tiempu, nda ora chíyo Racha'nu Jesuu tañu yo. ²² Vati ndrakan iyo ndra chí'in yo, nda ora jākunduta Xuva ma Jesuu, ta nda ora ndaa ra kuà'an ndiko ra iti' andivi. Ta vitin iyo yi ña kachin yo iin ra iyo tañu ma ndra chàkunuu chí'o,

ta ndaki'in ra tiñu jà'a yo. Ta indukuni kakunuu ra chi'o ña kàtitu'un ra naja kua nàtaku Jesuu. —Takan kàti Petu'.

²³ Yakan va kàchin ndra uvi ta'an ma ndra chàkunuu chi'in ndra: Kusé Barsabás, ra juuni nàni Justo ndia, ta inga ra nàni Matías. ²⁴ Ta ikan kīcha'a ndra kà'an ndra chi'in Ndioo te'en:

—Yo'o Racha'nu ña nàkoto naja kua chànini ndisaa ndi. Na nde'un ninduvi ndra'ya, ta na jana'un nuu ndi nda ra kùu ra kàchíun, ²⁵ ña ndaki'in tiñu chíyo Juda, ikan na ndoo ra kùu ra tatun chi'in ndi. Vati Juda jānaa ra ma tiñu chíyo ra jà'a ma kuati jā'a ra ora kuà'an ra ma nuu iyo yi ña ku'un ra. —Takan kà'an ndra chi'in Ndioo.

²⁶ Tajan kīcha'a ndio ndra chàsiki ndra chi'in yuu kuati, ta jākanaa Matías, ti ma yuu ikan kōyo yi kuenda ra. Ta nda ma ora ikan kīcha'a ra kùu ra tatun chi'in ndi uchi iin tatun Jesuu.

Ora kīchaa Tati Íf Ndioo

2 Ora kēta iin viko ña jàka'nu ñivi judú ña nàni Pentecosté, ma kivi ikan kūti'vi tandi'i ñivi chìnuni tu'un Jesuu ma ikan. ² Ta ikan numini chíni na ña ni'i jà'a yi iti' andivi, takua jà'a iin tati ña ya'a ni'i chàkin ninii ma tichi ve'e nuu ka'iin na. ³ Ta kēta iin ña kàa takua kàa yaa ñu'ú, ta chítkuati yi xini ii'iin na. ⁴ Ta ndisaa na kí'vi ma Tati Íf Ndioo tichi anima na. Ta ikan jan kīcha'a kà'an na siin siin tu'un ña tūvi chito na kà'an na, ti ma Tati Íf Ndioo jā'a ña na kutu'va na kà'an na ma tu'un ikan.

⁵ Ta ma kivi ikan iyo kua'a' ñivi judú ñuu Jerusalén, ndian kīchi nuu chika, ninii ka'nu ñuñivi. Ta ndiakan ti ndian ya'a jàchi'in ma ña kà'an ma ley Ndioo kùu na. ⁶ Tajan kūti'vi ndio ma ñivi ora chíni na ña ni'i jà'a ndio ma tati ikan. Ta ikan ndē'e na ma ndian chìnuni tu'un Jesuu, ña ni tūva chito na naja kua chànini na. Ti ma ndian chìnuni ikan kà'an na tu'un kà'an inga ñivi. Va kùtunini ma inga na yi, ti tu'un kà'an na kùu yi. ⁷ Ta ndava kuà'an tati na ndē'e na ma ña jà'a inga na. Tajan kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿Ta naja kùu ja'a na kà'an na tu'un kà'an yo tuva ñivi kīchi ñu'u' Galilea kùu na? ⁸ ¿Ta naja kua kùu yi ña ii'iin yo chíni yo ña kà'an na tu'un kà'an yo, ta siin siin ñuu yo? ⁹ Vati ma tañu yo iyo ndian kīchi ñu'u' Partia, ñu'u' Media, ñu'u' Elam, ñu'u' Mesopotamia, ñu'u' Judea, ñu'u' Capadocia, ñu'u' Ponto, ta nda ñu'u' Asia ndia. ¹⁰ Ta juuni iyo ndian kīchi ñu'u' Frigia, ñu'u' Panfilia, ñu'u' Egipto, ta ñu'u' Libia, ña kàndii yatini ñu'u' Cirene, ta ndian kīchi ñuu Roma ndia. ¹¹ Iyo ndian kùu ñivi judú nda ora kàku na, ti tatá na kùu ñivi judú. Ta inga na, jākua'a na, ta ikan kí'vi na kuenda ñivi judú. Ta juuni iyo ndian kīchi ñu'u' Creta chi'in ñu'u' Arabia ndia. Yakan va vaji siin siin kà'an ta'ii'iin yo, va chí'in ma tu'un kà'an ta'ii'iin yo kùtunini yo tu'un kà'an ndian kùu ñivi Ndioo cha'a' ma tiñu ka'nu ña jà'a ra —kàti na.

¹² Ta ikan ndisaa ndio na ndava kuà'an tati na, ti nī tōve chito na nayi chànini na. Ta ikan jan te'en kīcha'a na chikatu'un ta'an na:

—¿Ta nayi kùuni yi ka'an yi ña jà'a na te'en? —kàti na.

¹³ Va iyo inga ndian kà'an ti'ini te'en:

—Jà'a na takan ti ndian chíni kùu na —kàti na.

Petu' kàtitu'un ra nuu ñivi cha'a' ma Racha'nu Jesuu

¹⁴ Yakan va, Petu' chūndaa ra chí'in ma ndi uchi iin tatun Jesuu, ta te'en kīcha'a ra kà'an ni'i ra chí'in na:

—Ndyo'o ñivi judú, ta ndisaa ñivi iyo ñuu Jerusalén, jna koto ndo tu'un i'ya, ta na taso'o va'a ndo ña ni ka'in! ¹⁵ Ma ndian ka'iin chí'in ndi i'ya, yūvi ndian chíni kùu na takua chànini ndo, vati já kaa iin na'ani kùu yi.

¹⁶ Yakan va yūvi takan kùu yi, ti ña'a kùu ña tà'an ndra takua kàtitu'un racha'nu Joel, ra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo taji'na. Ti rakan te'en kà'an ra ma ña kàtitu'un Ndioo nuu ra:

¹⁷ Te'en ni kuu nuu ni kicha'a ndi'i ñuñivi, kàti Ndioo.

Ni tachí Tati Íf nuu ndisaa ñivi ñuñivi, ta ikan ni koo yi chí'in na.

Ta ma se'e ndo, ra'ii a ña'a', ni ka'an na tu'un yu'i.

Ta ma ndian yoko, ni nde'e na ña ya'a ka'nu ña ni jana'i nuu na.

Ta ma ndian cha'nu, ni ja'i ña na koyo ma chani nuu na.

¹⁸ Ta juuni ni tachí ma Tati Íf nuu ma ndian kùu musui, ra'ii a ña'a',

na koo yi chí'in na ma kivi ikan, ta na ka'an na tu'un yu'i ja'a yi.

¹⁹ Ta iti' andivi ni jana'i nuu ndo kua'a' ndatu ka'nu.

Ta ñivi ñuñivi ni nde'e na tundo'o.

Ni kati' kua'a' niif na, ta ni kayu kua'a' nakuyi jà'a ma ñu'ú.

Ta ni kutu kua'a' ñu'ma ma ñuñivi ndia.

²⁰ Ta ma tatá nikandii ni nda'va ra.

Ta tatá yoo ni ndakuu kua'a' ri takua kàa niif, antea ña keta kivi ya'a ga ka'nu ta íf, ña ni kichi Racha'nu chito'o yo.

²¹ Va ndisaa ndian chíkan nuu Racha'nu Ndioo ña na jaka'nuni ra ma kuati na, ni kakú na nuu ma tundo'o ikan.

Takan kàti Ndioo, kàti ma tutu ña tãa ma racha'nu Joel taji'na.

²² ¿Taso'o va'a ndo ndyo'o ñivi ñuu Israel ña ni ka'in chí'in ndo! Ti takua ndyo'o cha chito va'a ndo, cha'a' ma tiñu jā'a Racha'nu Jesuu, ra kīchi ñuu Nazaret.

Rakan kùu ra kàchin Ndioo ta jāna'a ra ra nuu ndisaa ndo. Ti Ndioo chā'a ra ña na ja'a Jesuu kua'a' ndatu

ka'nu ra nuu ndo, ta juuni jā'a ra ña na jana'a ra kua'a' seña kuenda ma kuiya ni kichi. Ta juuni jāva'a ra kua'a'

nakuyi chí'in ndatu ra ndia. ²³ Vati ora takā'an koo Jesuu chí'in ndo, cha chito Ndioo nayi ni ja'a ndo chí'in

ra. Yakan va takan kùu yi. Ta ora cha iyo Jesuu chí'in ndo tajan chā'a ndo ra nuu ma ndra kini, ta tãkaa ndra

ra nuu kruu, ta ikan na kuvi maa ra. ²⁴ Va Ndioo jā-nataku ndiko ra ra, ta tãva ra ra tañu ñivi ndiif, ti na kùu

kindoo ra chí'in ndian ndiif ndisaa tiempu jā'a ma ndatu Ndioo. ²⁵ Ta ma racha'nu Rey David, ra chíyo tatiempu,

te'en kà'an ra cha'a' Jesuu:

Chitoi, ti iyo ma Racha'nu Ndioo chi'in, ndisaa kivi ti jàkuenda ra yu'u.

Yakan va tüvi yu'vi vaji ni nde'i tundo'o.

²⁶ Ta cha'a' yakan kùu yi ña chisii animai, ta chitai, ti ya'a sii kùuni.

Vati chitoi ti ndicha ña ni natakú ndikoi endeeni.

²⁷ Ta töve ndàkoun yu'u tañu ñivi ndíí.

Ta töve ku'vaun ña na ta'yu ñunda'yui, ti yu'u kùu ma ra íí ña kùu musun.

²⁸ Ti maun jàna'a nui ma iti' nuu koi chi'un.

Ta juuni ya'a chisii ora ni koi chi'un nuu iyoun.

Takan kàti David —kàti Petu'.

²⁹ Tajan te'en nàka'an tuku Petu' chi'in na:

—Ndyo'o xaa, kùuni ka'in iin tu'un ndaa nuu ndo cha'a' ma Rey David, ra kùu ñivi yo, ra chíyo taji'na. Ta rakan, ti kèta iin kivi ña chíí ra. Ta ikan kùchi ra. Ta ma nuu ña'ña ra, juuni iyoga yi nda vitin yatini nuu iyo yo.

³⁰ Yakan va ma racha'nu David, kùu ra iin ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na. Ta juuni chíto ra ti Ndioo chā'a ra ma tu'un nuu ra ña ni koo iin ñivi ra ña ni ka'nda tiñu ma kuiya vāchi. ³¹ Ta kà'an ra yi ta iin ma ña chākuu yi, vaji takā'an kuu yi. Yakan va ma kivi kà'an David ma tu'un ikan, juuni kà'an ra kuenda ra Cristu naja kua ni natakú ndiko ra. Ta kàti ra ti ma ra kùu Cristu, töve ni ndoo ra nuu ña'ña ra. Ta ma ñunda'yu ra na tüvi ní ta'yu yi ndia. ³² Yakan va cha chíto yo ti Ndioo jánatakú ndiko ra juuni ma Jesuu, ra chíí nuu kruu. Ta kuenda ña'a, ndisaa ndi kùu ndi testigu, ti ndē'e ndi ña ndicha ña ndito Jesuu vitin. ³³ Ta Jesuu ndāa ra kuà'an ra kuàkunandi ra chíyo kua'a Ndioo nuu iyo ndatu ra. Ta ikan chā'a Tatá Ndioo, Tati Íí ra nuu ra, vati kua ikan cha chā'a ra tu'un nuu ra. Ta ikan juuni Jesuu, tachi Tati Íí Ndioo nuu yo nde've. Ta ña'a kùu ña ndē'e ndo ta chíni ndo nda che'e. ³⁴ Ti yüvi David kùu ra ña ndāa ra andivi ta chūnandi ra chíyo kua'a Ndioo, vati juuni maa ma David te'en nàka'an ra:

Ma Racha'nu Ndioo te'en kà'an ra chi'in ma ra chito'i:

“Na kunandiun chíyo kua'i, ti i'ya ni ku'vai ma ndatui nuun,

³⁵ nda kati kanindoyoi ma ndian kànita'an chi'un iti' cha'un.”

Takan kàti Ndioo chi'in Jesuu, kàti racha'nu David taji'na.

³⁶ Na koto tandi'i ndyo'o ñivi ñuu Israel, ma tu'un ndaa. Ti juuni ma Jesuu ra chā'ni ndo nuu kruu, juuni kùu ra Cristu ta chito'o yo, jà'a Racha'nu Ndioo —kàti Petu'.

³⁷ Ta ora chíni ma ñivi ka'lin ikan ma tu'un kà'an Petu', nda'vi kùuni na, ta kícha'a na chíkatu'un na nuu Petu' chi'in nuu inga ndian kùu tatun Jesuu te'en:

—iNdyo'o xaa! ¿Nayi iyo yi ña jà'a ndi? —kàti na.

³⁸ Tajan te'en nàka'an Petu' chi'in na:

—iNa chikoni'i anima ndo chí'in Ndioo! iTa na kunduta ndo chí'in sivi Jesucristu, ikan na janaa Ndioo kuati ndo, ta takan na ku'va ra ña na koo ma Tati Íí Ndioo chí'in ndo! ³⁹ Ma tu'un i'ya Ndioo chā'a yi kuenda ndo ta juuni kuenda se'e ndo. Ta juuni chā'a ra tu'un ra kuenda ndian iyo chika a ndian iyo yatini, vati kùu yi

kuenda tandi'i ndyo'o ndian káchin Racha'nu Ndioo ña kuu ndo ma ñivi ra. —Takan kàti Petu'.

⁴⁰ Takan kùu ta juuni kà'an Petu' tiá kua'a' tu'un kuenda Jesuu, ta te'en kátitu'un ra nuu ñivi ikan ña chūndayu'u ra na chí'in tu'un i'ya:

—iNa kundachiyo ndo xiin ñivi jà'a ña kini iyo ñuñivi i'ya koto ndakuu kini ndo ndia! —Takan kàti ra.

⁴¹ Yakan va ndian chí'nuni ma ña kà'an ra, ndiakan kùu ndian kùnduta. Ta ma kivi ikan ti kí'vi iin uni mii ñivi, ndian chí'nuni ma iti' kuà'an Jesuu. ⁴² Ta ndisaa na jàchi'in na ma tu'un jàna'a ma ndra tatun Jesuu. Ta ikan indukuni jàchaa na ma ndatiñu na chí'in meru na, ti inuuni chànini na. Ta ikan endee kà'an na chí'in Ndioo ora kùti'vi na nuu chà'nda kuati na paan chàchi na.

Naja kua chíyo ma ndian chí'nuni tu'un Jesuu taji'na

⁴³ Takan kùu ta ndisaa na, ndava yù'vi na ta ndava kuà'an anima na ña ndē'e na kua'a' tiñu ka'nu jà'a ma ndra tatun Jesuu, ti jànda'a ndra kua'a' ñivi ta jà'a ndra inga tiñu ka'nu chí'in ndatu ña chà'a Jesuu nuu ndra.

⁴⁴ Ta ma ndian chí'nuni ma tu'un Jesuu, endee iyo ti'vi na chí'in ndisaa ta'an na ndisaa kivi ti inuuni chànini na. Ta induku jàchaa na ndisaa ña iyo nuu na chí'in ta'an na. ⁴⁵ Ta xiko na ti'yo na, ta tandi'i inga ndatiñu na. Ta ikan chà'a na xu'un' nuu ta'an na tuva iyo nayi kùmani nuu na. ⁴⁶ Ta ndisaa kivi kùti'vi na ma veñu'u ka'nu ñivi judíu ña ndaa ñuu Jerusalén chí'in tave'e tave'e ndian meru na ña chí'nuni, ña chà'nda java na paan. Ta ikan jan kícha'a na kùsama na ma nuu iyo ti'vi na, vati ya'a chisii anima na ti ya'a va'ani na chí'in ta'an na. ⁴⁷ Ta jàka'nu na Ndioo, ta tandi'i ma ñivi iyo ma ñuu tiñu'u na na ndia. Ta tandi'i kivi iyo tiá ga kua'a' ndian cha kí'vi iti' Jesuu, ta ndiakan kùu ma ndian káchin ra ña ni kakú jà'a ra.

Iin ra cha'a pe'lu ndà'a ra

3 Iin kivi kuà'an Petu' chí'in Xuva veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén kaa uni chani'ini, vati ma ora ikan kùu ora kà'an ñivi judíu chí'in Ndioo veñu'u ikan. ² Ta ma yukora veñu'u ikan nàndi iin ra kùkue'e cha'a pe'lu, ña takani kùkue'e ra nda ora kaku ra. Ta rakan ti nani kivi chàndaka na ra ma ikan, ta chàjakunandi na ra yatin ma yukora veñu'u ña nani Yukora Vii. Ikan na ndakan ra xu'un' nuu ma ndian yà'a ikan. ³ Ta ma kivi ikan ora ndē'e ma ra kùkue'e ma Petu' chí'in Xuva ña chani kí'vi ndra ma yukora ikan, ta kícha'a ra chíkan ra xu'un' nuu ndra. ⁴ Yakan va ora ndē'e ndra ma ra kùkue'e ña nàndi ra ikan, tajan te'en kícha'a kà'an Petu' chí'in ra:

—iNde'e nuu ndi! —kàti ra.

⁵ Tajan ma ra kùkue'e, ndē'e ra nuu ndra, ti chànini ra ña ni ku'va ndra xu'un' nuu ra, kùuni ra niku. ⁶ Va ma Petu' te'en nàka'an ra chí'in ra:

—Töve xu'un' plata nuu ndi ta ni oro ndia, ña ku'va ndi nuun, va ndava ni kùuni iyo nuu ndi kùu ku'va ndi yu'u nuun. —Takan kàti Petu' chí'in ra.

Ta ikan nàka'an ndiko Petu' inga cha'a' te'en:

—Chi'in ndatu Jesucristu, ra ñuu Nazaret, kà'in chi'un ña na ndetaun ta kakaun —kàti ra.

⁷ Tajan ora chīnu kà'an Petu' te'en, ta tīin ra chiyo nda'a' kua'a ma ra kùkue'e, ta jāndeta ra ra. Ta ma ora ikani numini ndākuu ni'i ma cha'a ra chi'in iki cha'a chondo ra. ⁸ Tajan ma ra kùkue'e ikan, iin ndāvani ra, ta kīcha'a ra chīka ra. Ta ikan kī'vi ra yukora veñu'u chi'in ndra, va juuni chi'in cha'a maa ndio ra chīka ra. Ta endee ndāva ra ña jàka'nu ra Ndioo ti ya'a chisii ra. ⁹⁻¹⁰ Takan kūu tajan ma ndian ka'iin tichi veñu'u ikan, ora ndē'e na ra ña jàka'nu ra Ndioo, ta chīka ra, ta ndava kuà'an tati ndio na, ta yū'vi na ndē'e na ma ña jā'a chi'in ra ña ndā'a ra. Ta nākoto na ra ti juuni ma ra chūnandi yukora veñu'u vii chīkan xu'un' kūu ra.

Ndaa Petu' ma corredor Salomón, ña kàtitu'un ra nuu ñivi

¹¹ Takan kūu ta ma ra cha'a pe'lu ña cha ndā'a, endee tūvi jaña ra ma Petu' chi'in Xuva. Ta ndisaa ñivi ndava kuà'an tati na ndē'e na ma ra kùkue'e. Ta kāndakunu na kuà'an na iti' Corredor Salomón nuu ka'iin ndra.

¹² Ta ora ndē'e Petu' ña chākoyo kua'a' ñivi nuu ra, ta kīcha'a ra kà'an ra te'en chi'in na:

—Ndyo'o ñivi israelita, ndē'i ndo ña ndava kuà'an tati ndo ndē'e ndo ña ndā'a ma ra kùkue'e i'ya. ¿A chānini ndo ña jānda'a ndi ra chi'in ndatu maa ndi?, kūuni ndo. ¿A chānini ndo ña chīka ra'ya vitin jā'a ndi ti ñivi íi kūu ndi?, kūuni ndo. ¿Va yūvi takan kūu yi! ¹³ Ti ndā'a ra'ya chi'in ndatu Ndioo jā'a Jesuu. Ti ñivio cha'nu chīyo taji'na, ra nani Abraham, ta Isaac, ta Jacob, ndrakan kūu ndra jāka'nu Ndioo taji'na ora chīyo ndra. Juuni Ndioo ikan kūu ra ña jāka'nu ra Se'e ra Jesuu, ra kūu musu ra. Va ndyo'o tīin ndo Jesuu ma i'ya ta chāndaka ndo ra nuu Pilatu. Ta ora kūuni Pilatu jaña ra ra ta tūvi nī cha'a ndo ña na ja'a ra yi, ¹⁴ vaji ma Cristu kūu ra iin ra íi ta ndaa. Va ndyo'o java chīkan ndo ña na jaña ra iin ra chà'ni ñivi. ¹⁵ Ta takan chā'ni ndo ma ra chà'a kivi koo yo chi'in Ndioo. Va Ndioo jānataku ndiko ra ra. Ta cha'a' ña'a kūu yi ña ndy'u kūu testigu, yakan va chà'a ndi kuenda nuu ndo.

¹⁶ Vati yakan va ma ra kùkue'e i'ya ndisaa ndo nākoto ndo ra, ta vitin ndē'e ndo ra ña cha ndā'a ra. Ta yūvi ndy'u'u jā'a yi, vati ma ndatu Jesuu kūu yi ña jā'a yi takan cha'a' ña chīnuni ndi ma ña kà'an ra. Ta ndicha kuii ti chīnuni ndi ña iyo ndatu Jesuu, ti juu yi jānda'a ndisaa ma kue'e ña ndo'o ma ra kùkue'e ikan. Ta yakan kūu ma ña ndē'e ndisaa ndo vitin.

¹⁷ Yakan va ndyo'o xaa, cha chītoi ti maa ndo chi'in ndra kuxini nuu ndo chā'ni ndo Jesuu ma i'ya. Va jā'a ndo yi ti töve chīto ndo ña ra jā'a tiñu Ndioo kūu ra.

¹⁸ Takan kūu va te'en jāchinu Ndioo ma ña kà'an ndisaa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na: ti ma ra kūu Cristu ni nde'e ra tundo'o, ta ni kuvī ra, kàti ndra.

¹⁹ Yakan va na ndakoo ndo iti' kini kuà'an ndo, ta chikoni'i ndo iti' kuà'an Ndioo, ikan na janaa ra ma kuati ndo. Ta takan kūu ku'va Ndioo iin tiempu vii ña koo ndo. ²⁰ Vati ni keta ora ña ni tachi ndiko Ndioo ma Jesucristu nuu ñivi ñuñivi, ti rakan kūu ra kāchin ra ña

na kuu ra Cristu, ora takā'an koo ñivi ñuñivi i'ya.

²¹ Yakan va vitin iyo yi ña kindoo ndio Jesucristu andivi, nda kati keta ora ña jāndova'a ji'na Ndioo ndisaa nakuyi. Tajan ni kichi ndiko Jesucristu ma takua kà'an Ndioo chi'in ma ndra íi ña kà'an chi'in tu'un yu'u ra, ndra chīyo taji'na, ña ni kuu yi. ²² Ti ma Moisés te'en kà'an ra chi'in ma ndra kūu ñivio chīyo taji'na: "Ni Jake-ta ma Ndioo iin ra ñivio ña ni ka'an chi'in tu'un yu'u Ndioo indukuni takua kà'in chi'in tu'un yu'u ra nuu ndo ndia. ¿Yakan va na jachi'in ndo ndisaa ma ña ni ka'an ra! ²³ Ta ndisaa ma ndian tūvi ni jachi'in ma ña kà'an ra, tūva ni kuu na ñivi Ndioo." Takan kàti Moisés taji'na.

²⁴ Ta te'en nāka'an ndiko Petu':

—Ta ndisaa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, nda tiempu chīyo Samuel ta iti' nuu, juuni kà'an ndra kuenda ma kivi vitin. ²⁵ Ma ndra kà'an chi'in tu'un Ndioo kà'an ndra ña ni ku'va Ndioo ma ña va'a nuu ma ñivi ra. Ta ndyo'o kūu ndian ni ni'i ndo yi. Ta juuni ni ni'i ndo ma tu'un ña jāndo'iin ra chi'in ma ñivio chīyo taji'na. Ti Ndioo te'en kà'an ra yi chi'in Abraham taji'na: "Ndisaa ñivi iyo ñuñivi ni ja'ij na cha'a' ma ra kūu ñiviun ña ni koo tiá iti' nuu." Takan kàti Ndioo. ²⁶ Ti ora jānataku Ndioo ma ra Se'e ra, ji'na tachi ra ra nuu ndyo'o ndian ñivi judíu ña na ja'í ra ndo, ikan na ndakoo ta'ii'iin ndo ma iti' kini kuà'an ndo ta na tandikun ndo ku'un ndo ma iti' ra. —Takan kà'an Petu'.

Tiin ndra sutu veñu'u ka'nu Petu' chi'in Xuva, ta tì-sokuati ndra ndra

4 Petu' chi'in Xuva juuni kà'anga ndra nuu ma ñivi, ora chāa ma ndra sutu cha'nu chi'in ma ra chà'nda tiñu nuu jandaru veñu'u, chi'in ndracha'nu saduceu ña ² ya'a kùxaan ndra, ti jāna'a Petu' chi'in Xuva nuu ñivi ña nātaku ndiko Jesuu tañu ñivi ndíi. Ta ña'a jāna'a yi ti ndicha ña nātaku ndiko ma ñivi ndia. ³ Ta cha'a' yakan tīin ndra ndra. Ta tava cha ini kūu yi, yakan va, tī'i ndra ndra vekaa. Ta nda inga kivi ora kundichin tāva ndra ndra. ⁴ Va kua'a' ñivi tās'o'o na tu'un kàtitu'un Petu' chi'in Xuva. Ta ora ikani kīcha'a na chīnuni na tu'un Jesuu nda kati kī'vi iin u'un mii ndra'ii, iti' kuà'an Jesuu. Ta siin kūu ma ñivi ña'a' ndia.

⁵ Ta ora tuvi inga kivi, tajan kūti'vi ma ndra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu ñuu Jerusalén, ta juuni kūti'vi ndracha'nu chi'in ndra matru jākua'a tutu Ndioo. ⁶ Ta juuni ikan ndaa sutu Anás. Ta rakan ti, iin sutu kuxini kūu ra, chi'in Caifás, Xuva, Jandu, ta tandi'i ndra kūu ñivi sutu cha'nu ikan. ⁷ Tajan tachi ndra tiñu nuu ma jandaru veñu'u ña na kutava ndra Petu' chi'in Xuva vekaa. Tajan chātava ndra ndra ta kūtaa ndra ndra ma'ñu ma ndra cha'nu ikan. Ta ikan jan te'en kīcha'a chīkatu'un ndra nuu Petu' chi'in Xuva:

—Ndyo'o xaa, ¿yo tāva tiñu nuu ndo a yo sivi nāka'an ndo ña jā'a ndo takan? —kàti ndra.

⁸ Va taku ma Petu', ti iyo ma Tati Íi Ndioo chi'in ra, ta te'en kīcha'a kà'an ra chi'in chinituni ra jā'a yi:

—Tandi'i ndyo'o ndracha'nu chi'in ndra chà'nda tiñu ma ñuu. ⁹ ¿A ndyo'o, chīkatu'un ndo nuu ndi naja kua kūu yi ña ndōva'a ma ra kùkue'e i'ya? ¹⁰ Va'ani. Na kati-

tu'un ndi nuu ndo, ikan na koto ndyo'o, ta tandi'i ñivi ñuu Israel, ti ra kùkue'e i'ya, ra ndè'e ndisaa yo vitin, cha ndā'a ra jā'a juuni ma ndatu Jesucristu, ra kīchi ñuu Nazaret, ra tākaa ndo nuu kruu kùu ra. Va Ndioo jānataku ndiko ra ra. ¹¹ Yakan va Jesuu kùu ma yuu ña jāchiyo ndyo'o ndra kùu labañi ña jàva'a ve'e. Ta vitin juuni yuu ikan kùu yi ña ndākuu ka'nuga yi kua tandi'i yuu ña jà'a ndo ve'e vitin. ¹² Yakan va nī'iin inga ñivi, kùu jàkakú na yo, ti töve nī cha'a Ndioo ndatu ra nuu nī'iin ñivi ñuñivi, ti nuu Jesucristuni, chā'a ra yi, ikan na jakakú ra yo. —Takan kàti Petu' chi'in ndra.

¹³ Yakan va ndē'e ma ndracha'nu ka'iin ikan ña tüvi yu'vi Petu' chi'in Xuva ora kà'an ndra. Tajan ma ora ikani, numini nākuni ndra ña ndra tüvi nī cha'an jakuela kùu ndra, ti ndra nda'vini kùu ndra. Ta ndava kuà'an tati ndra ora chīni ndra ma tu'un kà'an ndra. Ta juuni nākuni ndra, ti ndra jākua'a chi'in Jesuu kùu ndra ndia. ¹⁴ Yakan va ndē'e ma ndra kuxini ti, ndicha ña ndā'a ma ra kùkue'e. Ta ndaa ra chi'in ndra ndia, yakan va, na kùu tisokuati ndra ma Petu' chi'in Xuva. ¹⁵ Ta ikan jan, ma ndra matru jākua'a tutu Ndioo, te'en nā-ka'an ndra nuu ndra:

—¡Na kee ndo ma nuke'e nundani! —kàti ndra.

Ta ikan jan, kēe ndio ndra ma nuke'e nundani.

¹⁶ Tajan te'en kīcha'a nàtu'un ta'an ma ndra kuxini:

—¿Ta vitin, nayi iyo yi ña ja'a yo chi'in ndra'ya? Ti ndisaa ma ñivi ñuu Jerusalén cha chito na, ti jānda'a ndra ma ra kùkue'e. Ta kùu ka'an yo nī'iin nakuyi chata ma ña va'a jā'a ndra. ¹⁷ Yakan va na ka'an xaan yo nuu ndra, ikan na kā'an ga ndra tiá tu'un Jesuu nuu ma ñivi, koto koto tiá ñivi ma tu'un Jesuu, ta ki'vi na iti' kuà'an Jesuu ndia. —Takan kàti ndra ña nàtu'un ta'an ndra.

¹⁸ Ta takan kùu tajan chāki'in ndra Petu' chi'in Xuva inga cha'a', tajan te'en kīcha'a kà'an ma ndra kuxini chi'in ndra:

—¡Tuva kùuni ndi ña jana'aga ndo, nī'iin ga tu'un kà'an cha'a' Jesuu nuu nī'iin ñivi ma tiá iti' nuu! —Takan kàti ma ndra kuxini chi'in ndra.

¹⁹ Va Petu' chi'in Xuva, te'en nāka'an ndra chi'in ndra:

—¿Naja kua chànini ndo, a tiá va'a kuenda Ndioo tu jà'a ndi tiñu kà'an ndo a tiñu kà'an Ndioo?, kùuni ndo.

²⁰ Va taku ndyu'u, ti kùu ndakoo ndi ña kàtitu'un ndi nuu ma ñivi ndisaa ma ña ndē'e ndi ta chīni ndi cha'a' Racha'nu Jesuu —kàti ndra.

²¹ Yakan va ma ndra chà'nda tiñu veñu'u jāyu'vi ndiko ndra ndra, va jāña ndiko ndra ndra. Ti tüvi nī ni' ndra naja kua jandē'e ndra tundo'o ndra, ti ndisaa ma ñivi jàka'nu na Ndioo cha'a' ma ña va'a ña jā'a ndra. ²² Ta ma ra ndā'a jā'a ma ndatu Jesuu, cha yā'a nduu ra uvi xiko kuiya ra.

Ñivi chìnuni chikan na ñamani nuu Ndioo

²³ Takan kùu ta ora jāña ndra ma Petu' chi'in Xuva, ta kīchaa ndra nuu ka'iin inga ma ndian chìnuni. Ta kīcha'a ndra kàtitu'un ndra nuu na ndisaa tu'un ña kà'an ma ndra sutu cha'nu chi'in ndracha'nu ndia. ²⁴ Ta ora chīni na ma tu'un kàtitu'un ndra, tajan iin nuuni te'en kīcha'a ndio na kà'an na chi'in Ndioo:

—Yo'o, Ndioo chito'o yo, ña jā'a ña tüvi ma andivi ta ñuñivi ta tañu'u ta ndisaa ña iyo nuu yi ndia. ²⁵ Juuni maun, kā'an nuu ma Tati Ífun ña na ka'an yi nuu ma ra kùu ñivio, racha'nu David, ra kùu musun taji'na chi'in tu'un i'ya:

¡Na tüvi va'a jà'a ma ñivi ña xaani na nde'e na Ndioo, ta juuni tüvi va'a jà'a na, ña chànini na iin tiñu ña töve va'a!

²⁶ Va ma ndra kùu rey chi'in inga ndra chà'nda tiñu nuu ñu'u' ñuñivi,

kūti'vi ta'an ndra ña kùuni ndra kanita'an ndra chi'in Racha'nu Ndioo, ta chi'in ra kùu Cristu, ra kāchiun.

Takan kà'an ma tutun, yo'o Racha'nu.

²⁷ Ta ndicha ña takan kùu ma kua kà'an yi, yo'o Racha'nu. Vati kūti'vi ta'an ma Rey Herode chi'in Ponciu Pilatu ñuu i'ya, chi'in ñivi judíu ta ñivi yüvi judíu, ña kùuni ndra ka'ni ndra se'un Jesuu, ta rakan ti iin ra í, ra kāchiun ña na kùu ra Cristu, kùu ra. ²⁸ Yakan va takan jāchinu ndra ma tiñu ña kāchiun ña ni ja'a ndra niku, yo'o Racha'nu Ndioo, ti maun, cha chito va'un, ti takan ni kuu yi, ora takā'an ja'a ndra yi. ²⁹ Ta vitin, yo'o Racha'nu Ndioo chito'o yo, ¡na ki'in kuendaun ma tu'un xaan ña kā'an ndra sutu cha'nu chata ndi! ¡Ta na ku'vaun, ma tundeeniun nuu ndyu'u ndian kùu musun, ikan na yü'vi ndi ora kàtitu'un ndi ma tu'un!

³⁰ Ta na nda'a ma ndian ku'vi jà'a ma ndatun, ikan na kuu nde'e ma ñivi kua'a' tiñu ka'nu ta seña ña jà'un chi'in sivi ma se'un Jesuu, ra ya'a ga í. —Takan kà'an ndra chi'in Ndioo.

³¹ Tajan ora chīnu ña kā'an ndra chi'in Ndioo, tajan kīcha'a tãan ma nuu ka'iin ti'vi ndra. Ta juuni ma ora ikan, nī'i na ndatu, jā'a ma Tati Í Ndioo. Ta ikan jan, kēe ndio ma ña ndasii na, ta na tüva yu'vi ndio na, ña kàtitu'un na tu'un Ndioo nuu ñivi.

Ndisaa kuii ndatiñu ñà'a ma ndian chìnuni, juuni ñà'a tandi'i na kùu yi ndia

³² Takan kùu ta ndisaa ma ndian chìnuni inuuni chànini na, vaji ya'a kua'a' na. Ta juuni kàti na ti ma ndatiñu ñà'a na juuni ñà'a ndisaa na kùu yi ndia. Tüvi kàti na ña ñà'a ma'iin na kùu yi. ³³ Chi'in ndatu ka'nu Ndioo, jāna'a ma ndra tatun Jesuu, nuu ma ñivi ña ndicha kuii ña nātaku ndiko Racha'nu Jesuu. Ta juuni chà'a Ndioo ma ñamani ra nuu ndisaa na. ³⁴ Yakan va nī'iin ma ndian chàkunuu chi'in ndra, tüvi kùmani nī'iin nakuyi nuu na. Ti ndian iyo ñu'u' a ve'e, xiko na yi, ta takan nī'i na xu'un', ³⁵ tajan chà'a ndio na yi nuu ma ndra kùu tatun Jesuu, na nata'vi ndra yi nuu ma ndian chiniñu'u yi. ³⁶ Takan kùu tajan ña'a kùu yi takua jā'a iin ra nàni Kusé, ra kùu ñivi Leví, ra kīchi ñuu nàni Chipre. Ra'ya, jākunani ma ndra tatun Jesuu ra, Bernabé, ti ma sivi ikan kùuni yi kà'an yi: Ra ya'a jàndomani inga ñivi.

³⁷ Tajan ra'ya kùu ra ña iyo iin ñu'u' ra, ta xiko ra yi, ta chā'a ra ma xu'un' nuu ma ndra kùu tatun Jesuu.

Ra nàni Ananía chi'in ñasi'i ra, kà'an vi tu'un vata

5 Ìyo iin ra nàni Ananía chi'in ñasi'i ra Safira. Ta vikan, ti ni nduvi vi xīko vi iin ñu'u' vi, ta nī'i vi xu'un'. ² Ta ma ra'ya, ti ndāki'in xe'e ra java ma xu'un' xīko ra ñu'u' ra chi'in ma ñasi'i ra, vati nda maa ña chīto va'a ña ma ña jā'a ra ndia. Ta inga java yi, chāndaka ra yi nuu ndra tatun Jesuu, ta kàti ra ti ña'a kùu tandi'i ma xu'un' nī'i ra.

³ Ta nāka'an Petu' chi'in ra:

—Yo'o Ananía, ¿ta naja chā'un ña kī'vi ma kui'na tichi animaun? Ta vitin ti cha kī'viun iti' kini, ta kùuniun tavaun iin tu'un vata nuu Tati Í Ndioo, vati tīndixe'un java ma xu'un' kuendaun cha'a' ma ñu'u' xīkoun.

⁴ Ndicha ti ñu'u' maun kùu yi, ta ndicha kuii ti kùu xikoun yi ta ni'un xu'un' cha'a' yi, tuva kùuniun. ¿Va naja chāniniun ka'un tu'un vata ora nī'un ma xu'un' cha'a' yi, tuva yöve takan kùu yi? Yakan va ma tu'un vata ña já kà'un, tüvi nī ka'un yi nuu ndyu'uni, vati juuni kà'un yi nuu Ndioo ndia. —Takan kàti Petu' chi'in ra.

⁵ Tajan ora chīni Ananía ma tu'un kà'an Petu' nuu ra, tajan ma ora ikani ndūva ra ta chī'í ra. Ta ma ñivi ka'iin ikan, ora chīto na ña chī'í ra, ta kīcha'a na yù'vi ndio na.

⁶ Tajan ma ora ikani kīchaa iin ndra yoko tīsukun ndra ja'ma ma ñunda'yu ra. Ta kuà'an yi chi'in ndra nuu ni kuchi yi.

⁷ Ta tichi iin uni ora, tajan chāa ma ñasi'i Ananía, ta kī'vian ma nuu ka'iin ndra. Va tüvi chītoan ña cha chī'í ma iian. ⁸ Tajan te'en kīcha'a chīkatu'un Petu' nuan:

—Kùunij ña na ka'un ma tu'un ndaa nui. ¿A ndicha ña ma xu'un' i'ya kùu ndisaa ma xu'un' nī'i ndo cha'a' ma ñu'u' xīko ndo? —kàti ra.

Ta te'en nāka'an ña:

—jjuu! Ndicha kuii ña takan xīko ndi yi.

⁹ Tajan te'en nāka'an ndiko Petu' nuan:

—¿A kuu janda'viña'a ndo ma Tati Í Ndioo, kùuni ndo ña kà'an ndo takan? ;Na kùu yi! Ti chiña cha vāchi ma ndra chākuchi ma iin. ;Ta nda maun, ni kukuchi ndra vitin ndia! —kàti ra chi'an.

¹⁰ Ta ora nāka'an ra te'en, ta juuni ma ora ikani ndūva ma Safira yatin nuu ndaa ra, ta chī'an ndia. Ta ora kī'vi ndiko ma ndra yoko ma tichi ve'e ikan, ta ndē'e ndra ña cha chī'an. Tajan ndāki'in ndio ndra ma ñunda'yan ta kuàndaka ndra yi ña na kuchi yi iti' xiin ma iian. ¹¹ Ta ora chīto ndisaa ma ñivi veñu'u ña te'en kùu, tajan ndisaa na yū'vi na.

Jànda'a ma ndra tatun Jesuu kua'a' ndian ku'vi chi'in ndatu Ndioo

¹² Takan kùu ta Ndioo jàna'a ra kua'a' ndatu ta seña nuu ma ñivi, jà'a ma ndra tatun Jesuu. Ta ndisaa ma ndian chīnuni, inuuni chānini na ta kùti'vi na tichi kora veñu'u ka'nu nuu iyo corredor nàni Salomón. ¹³ Ta ndisaa inga ñivi ñuu, töve kànani na ña tita'an na chi'in na ma nuu ka'iin tì'vi na, vaji ya'a ga tiñu'u na na. ¹⁴ Va endee kì'vi tiá kua'a' ñivi iti' kuà'an Jesuu, ñivi ña'a ta ra'ii ndia, vati chīnuni na tu'un ra. ¹⁵ Takan kùu tajan tā-

vani'i ma ñivi ma ndian ku'vi ma yu'u kai kùtu chi'in chito na ta yuvi na. Ikan ora ni ya'a Petu', vaji tu vatini ra, na ya'a chata na, ikan na nda'a na, kùuni na. ¹⁶ Ta juuni, kīchakoyo ñivi iyo ñuu yatin xiin ñuu Jerusalén, kùtu ndiso na ndian ku'vi chāa na. Ta juuni kīchakoyo na chi'in ndian ndiso tati xaan ndia. Ta ndisaa na ndā'a na ma ora ikan.

Ndra tatun Jesuu, ndè'e ndra tundo'o, jà'a inga ñivi

¹⁷ Tajan kùti'vi ta'an tuku ma ra sutu chà'nda tiñu chi'in sutu meru ra ta ndra saduceu, ña nàtu'un ta'an ndra, ti ya'a tixin ndra ndè'e ndra ña jà'a ma ndra tatun Jesuu. ¹⁸ Tajan ma ora ikan tāchi ndra ma jandaru, ta tīin ndra ma ndra tatun Jesuu, ta tī'i ndra ndra vekaa. ¹⁹ Va ora chanikuaa ora ka'iin ndra tichi vekaa, chāa iin tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo. Ta nūna yi ma yuve'e nuu ka'iin ndra, ta tāva yi ndra. Tajan te'en nāka'an yi chi'in ndra:

²⁰ —;Kua'an ndo tichi kora veñu'u ka'nu! ;Ta na kati-tu'un ndo nuu ñivi ka'iin ikan naja kua kuu kakú na, ikan na ni'i na ña na koo va'a na chi'in Ndioo! —kàti yi chi'in ndra.

²¹ Ta ora kà'an yi te'en nuu ndra, ta inga kivi ora tuvi tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra tichi kora veñu'u ka'nu. Ta ikan kīcha'a ndra jàna'a ndra nuu ma ñivi.

Tajan juuni ma ora ikan, kùti'vi ndiko ma sutu chà'nda tiñu chi'in inga ndracha'nu iyo ñuu Israel ña jà'a ndra iin junta ka'nu cha'a' ma ndra tatun Jesuu ña ka'iin tichi ma vekaa. Tajan tāchi ndra ma ndra jandaru ma vekaa ña na kuki'in ndra ndra. ²² Ta ora chāa ma ndra jandaru ma vekaa, ta nānduku ndra ndra. Ta töva nī nata'an ndra ndra. Ta yakan va chīkoni'i ndiko ndra nuu ka'iin ma ndracha'nu jà'a junta. ²³ Ta te'en nāka'an ndra chi'in ndra:

—Ora chāa ndi ma vekaa, ta ndē'e ndi ma yuve'e ña ndàsi va'a yi. Ta juuni ndē'e ndi ña ka'iin ma ndra kùmi ma yuvekaa. Va ora nūna ndi ta kī'vi ndi tichi yi, ta ndē'e ndi ña töva ma ndra ka'iin tichi yi. —Takan kàti ma ndra jandaru chi'in ma ndracha'nu ikan.

²⁴ Takan kùu ta ora chīni ma ndra sutu cha'nu kuxini chi'in ra capitán jandaru ma veñu'u ña kà'an ndra, tajan te'en kīcha'a ndra nàkanini ndra:

—¿Nayi ni kuu tiá iti' nuu cha'a' ña kùu takan? —kùuni ndra.

²⁵ Ta ora juuni kà'anga ndra te'en, ta juuni ma ora ikani chāa iin ra nuu ka'iin ndra ta te'en kàti ra chi'in ndra:

—Ma ndra, tī'i ndo tichi vekaa, ndakan ka'iin ndra tichi kora veñu'u ka'nu jàna'a ndra nuu kua'a' ñivi —kàti ra.

²⁶ Yakan va, kuà'an ma ra capitán chi'in jandaru ra, kuàtiin ndiko ndra ma ndra tatun Jesuu. Va töva nī jati'ini ndra chi'in ndra, ti ndasii ndra ña jätindikun ma ñivi ndra chi'in yuu. ²⁷ Tajan ora chāa ndiko ma ndra jandaru ma nuu kùu junta jà'a ma ndracha'nu, tajan chāndaka ndra ndra nuu ka'iin ma ndracha'nu chà'nda tiñu. Ta te'en kīcha'a chīkatu'un ma sutu chà'nda tiñu nuu ma ndra tatun Jesuu:

²⁸ —¿Ta naja tüvi jà'a ndo ma ña kàtitu'un ndi nuu ndo? ¿A tüvi chàku'uni ndo ora kà'an xaan ndi ña na tüva iyo yi ña ja'a ndo ña jàna'a ndo tu'un Jesuu nuu ma ñivi? Va ndyo'o ti tüvi nī jachi'in ndo ma ña kà'an ndi nuu ndo. Ta vitin tandi'i ñivi ñuu Jerusalén i'ya, cha chito na ndisaa ma ña jàna'a ndo. Ta juuni kà'an ndo ña maa ndi kùu ma ndra chā'ni Jesuu. —Takan kàti ma ndra sutu cha'nu nuu ndra.

²⁹ Tajan nāka'an Petu' chi'in inga ma ndra tatun Jesuu te'en nuu ma ndra sutu cha'nu:

—Ìyo ga yi ña jà'a ndi ma tiñu kà'an Ndioo, kua ma tiñu kà'an ndyo'o ndian kùu ñivini. ³⁰ Vati Ndioo, ra kù-mi ñivio ndian chīyo taji'na, juuni rakan kùu ra ña jā-nataku ndiko ra Jesuu. Ta Jesuu ikan kùu ra ña chā'ni ndo nuu kruu ndia. ³¹ Ta vitin Ndioo kāni'i ra ra ta jāku-nandi ra ra chiyo kua'a ra nuu iyo ndatu ra. Ta juuni Ndioo ikan, kùu ra ña chā'a ra ndatu ra nuu Jesuu ña na jakakú ra yo, ta ka'nda ra tiñu nuu yo ndia, ikan na ndikoni'i yo iti' Ndioo, ta ndakuu yo ndian cha jānaa Ndioo kuati. ³² Ta cha'a' ña'a ndyu'u chito ndi ti ña ndicha kùu yi. Ta nda ma Tati Í Ndioo, chā'a yi kuenda naja kua kùu yi ndia, vati induku iyo yi chi'in ndi, ti chā'a Ndioo yi ña na koo yi chi'in ndisaa ndian jàchi'in ña kà'an ra. —Takan kàti Petu' chi'in ma ndra sutu cha'nu.

³³ Ta ora chīni ma ndracha'nu ka'iin ti'vi, ma tu'un kà'an ma ndra tatun Jesuu, tajan nduva'a kuii kāyuni ndra, ta kùuni ndra ka'ni ndra ndra. ³⁴ Va tañu ma ndracha'nu ikan ndaa iin ra fariseu, ra nāni Gamaliel. Ta rakan ti kùu ra iin matru jākua'a tutu Ndioo. Ta tiñu'u ma ñivi ra ti matru va'a kùu ra. Ta ma ora ikani, ndēta ra ta kīcha'a ra kà'an ra nuu ma ndra jandaru, ña na tava ndra ma ndra tatun Jesuu iti' nuke'e nundani ma ora ikan, vati kùuni ra natu'un xe'e ra chi'in ma meru ra. ³⁵ Tajan te'en kīcha'a ra kà'an ra nuu tandi'i ma ndracha'nu ka'iin ikan:

—Ndyo'o ndracha'nu ñuu Israel, ¡na ja'a ndo kuenda nuu ndo cha'a' ña ni ja'a ndo chi'in ndra'ya! ³⁶ ¡Na kuku'uni ndo ti taji'na chīyo iin ra chūnani Teudas! Ta rakan ti chānini ra ti iin ra ka'nu ndicha kuii kùu ra. Tajan nī'i ra iin kumi cientu ndra'ii ña chàkunuu ndra chi'in ra. Va kēta iin kivi ña chā'ni inga ñivi ma Teudas. Ta ma ndian chàkunuu chata ra, chīnu ndra kuà'an ndra. Ta ikan ndī'i ndisaa ma tiñu jà'a ra vati tüvi nda kuenda ma ña jā'a ra. ³⁷ Ta iti' nuuga chīyo inga ra chūnani Juda, ra ñuu Galilea. Ta ma tiempu ikan kùu ma kivi nākuiso na sivi ñivi. Ta rakan ti juuni nī'i ra kua'a' ñivi ña kàkunuu chi'in ra. Va indukuni tā'an ra vati juuni chā'ni ma ñivi ra. Ta juuni chīnu ma ndian chàkunuu chi'in ra kuà'an na ndia. ³⁸ Yakan va yu'u, kùuni kati-tu'in iin ma ña ndaa nuu ndo. ¡Na jaña ndo ña kàni-ta'an ndo chi'in ma ndra tatun Jesuu i'ya! Ti tu tu'un ñivini kùu ma ña kàtitu'un ndra, kùu ya'a yi numini. ³⁹ Va tu tiñu Ndioo kùu ma ña jà'a ndra, na kùu jaku-taxin ndo ndra. ¡Yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ta koto kànita'an ndo chi'in Ndioo! —Takan kàti racha'nu Gamaliel chi'in ma ndra jà'a junta.

⁴⁰ Ta ikan jan, jàchi'in ndio ndra ma ña kà'an ra. Yakan va chāki'in ndiko ndra ma ndra tatun Jesuu, ta kāni ma ndra jandaru ndra chi'in yo'o. Tajan te'en nāka'an ma ndracha'nu nuu ndra:

—¡Na jaña ndo ña kàtitu'un ndo tu'un Jesuu nuu ñivi! —kàti ndra.

Tajan ma ora ikani jāña ndra ma ndra tatun Jesuu na ku'un ndra. ⁴¹ Takan kùu ta ora kēe ndio ndra kuà'an ndra, tajan nduva'a kuii chisii ndio ndra, ti Ndioo chā'a ña na nde'e ndra tundo'o cha'a' ma tu'un Jesuu ña kàti-tu'un ndra. ⁴² Ta ndisaa kivi kàtitu'un ndra, ta jàna'a ndra tu'un va'a Jesuu, ra kùu Cristu, nda nikuuni ve'e ñivi a veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén.

Kāchin ñivi chìnuni ucha ta'an ndra tìndee tatun Jesuu

6 Takan kùu yakan va ma tiempu ikan, tiá ndōkua'a' ma ñivi chìnuni tu'un Jesuu. Ta tañu na, juuni iyo ndian kà'an tu'un griegu, ta juuni iyo ndian kà'an tu'un hebreu. Ta kīcha'a ma ñivi ña'a, ndian kà'an tu'un griegu kànita'an yu'u vi chi'in ma ñivi kà'an hebreu, ti kàti vi ti ñivi ña'a griegu ña ndōo nda'vi, töve nī'i in-duku vi ma ndatiñu ña chīniñu'u vi kua inga vi ña kīn-doo nda'vi. Vati ma ndian chìnuni jàchaa na ña kachi vi nani kivi. ² Yakan va ndi uchi uvi ma ndra tatun Jesuu, jākuti'vi ta'an ndra chi'in ndisaa ma ndian chìnuni tu'un Jesuu, tajan te'en nāka'an ndio ndra chi'in na:

—Töve va'a ña jàña ndi ña kàtitu'un ndi tu'un Ndioo, kua ña jacha ndi ña kachi ñivi ti na küyati ndi ja'a ndi nduvi tiñu. ³ Yakan va ndyo'o yani, ¡va'aga ña ku'un ndo kachin ndo ucha ta'an ma ndra iñu'u ña iyo tañu ndo! Va nanduku ndo ma ndra iyo chinituni, ta iyo Tati Í Ndioo chi'in ndia. Ta nuu ndrakan iyo yi ña ku'va yo ma tiñu i'ya, ikan na jacha ndra ña kachi ma ñivi ña'a nda'vi. ⁴ Yakan va ndyu'u, endeeni kà'an ndi chi'in Ndioo, ta juuni endeeni kàtitu'un ndi ma tu'un Jesuu chi'in inga ñivi ndia.

⁵ Yakan va iin tu'uni ndōo ndisaa na. Ta kāchin na iin ra nāni Esteban. Ta rakan ti iin ra ya'a ga chìnuni ma tu'un Jesuu ta jàchi'in va'a ra ña kà'an ma Tati Í Ndioo. Takan kùu ta juuni kāchin ndra ra nāni Lipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas chi'in iin ra nāni Kula ndia. Ta rakan ti iin ra judíu ña kīchi ñuu Antioquía kùu ra. Vati yūvi ra judíu kùu ra niku. ⁶ Ta ora cha kāchin ndra ndra, tajan chājana'a ndra ndra nuu ka'iin ma ndra tatun Jesuu. Ta ikan ndra tatun Jesuu jūndii ndra nda'a' ndra xini ndra, ta kīcha'a kà'an ndra chi'in Ndioo kuenda ndra cha'a' ma tiñu ni ki'vi ndra.

⁷ Yakan va kuàndokua'aga ma ndian chìnuni ñuu Jerusalén jà'a ma tu'un Ndioo ña kàtitu'un ma ndra tatun Jesuu. Ta juuni iyo iin ndra sutu veñu'u judíu ña cha kīcha'a jàchi'in ndra tu'un Jesuu ndia.

Tiin ndra Esteban, ta kuàndaka ndra ndra nuu ma ndracha'nu judíu

⁸ Va tava iyo ñamani, ta ndatu Ndioo chi'in Esteban, yakan va chi'in ma ndatu ikan, jàna'a ra kua'a' seña ta tiñu ka'nu nuu ñivi ñuu ikan. ⁹ Va chāa iin kivi ña chīku-

ta'an ndra judíu chí'in Esteban. Ta ndrakan ti ndra kichi iti' veñu'u ndian judíu ña nàni: Veñu'u Ñivi Cha Kākú Nuú Tundo'o. Ta tañu ndra iyo ndra kichi ñu'u' Cirene, ta ñu'u' Alejandría. Juuni iyo ndra kichi ñu'u' Cilicia ta ñu'u' Asia. Ta ikan jan kicha'a ndra kànita'an yu'u ndra chí'in Esteban. ¹⁰ Va nĩ'iin ma tu'un kà'an ndra, tũvi nĩ tandaa yi ma tu'un kà'an ra. Ti ma tu'un ikan chí'in chinituni ma Tati Íí Ndioo kà'an ra yi. ¹¹ Yakan va ma ndrakan, tĩ'vi ndra inga ndra ña na tisokuati ndra Esteban. Tajan ndrakan te'en nāka'an ndio ndra chata ra: —Ra'ya kũu ra ña chí'ini ndi ña endee kà'an ti'ini chata Moisés ta chata Racha'nu Ndioo ndia —kàti ndra.

¹² Takan kũu yakan va, te'en jā'a ndra ña jākayuni ndra ma ñivi ñuu ikan, chí'in ndracha'nu, ta ndra matru jākua'a tutu Ndioo ndia. Tajan tĩin ndio ndra Esteban, ta chāndaka ndra ra nuu kũti'vi sutu cha'nu chí'in ndracha'nu judíu. ¹³ Ta juuni nānduku ndra ma ndra tisokuati ndra chata chí'in tu'un vata. Tajan te'en nāka'an ndio ndra chata ra:

—Ra'ya kũu iin ra endee kũuni jaña ra ña kà'an ti'ini chata veñu'u ka'nu yo ta chata tu'un Ndioo tãa Moisés taji'na ndia. ¹⁴ Ta juuni chí'ini ndi ña kà'an ra ti Jesuu, ra ñuu Nazaret, ni janduva ra veñu'u ka'nu i'ya, ta ni sama ra ndisaa ma costumbre ña kā'an ma racha'nu Moisés, ña iyo yi ña ja'a yo. —Takan kà'an ndra.

¹⁵ Yakan va ma ndra sutu cha'nu, ta ndisaa ma ndian ka'iin ikan, ora ndē'e ndra nuu Esteban ña kàa yi takua kàa nuu iin tati va'a jā'a tiñu nuu Ndioo.

Tu'un kà'an Esteban nuu ma ra sutu cha'nu

7 Yakan va te'en kicha'a ndio ma sutu cha'nu chíkatu'un ra nuu Esteban:

—¿A ndicha ma tu'un kà'an ndra chataun? —kàti ra.

² Tajan Esteban te'en nāka'an ndio ra chí'in ra:

—Ndyo'o yaní ta ndyo'o ndracha'nu, jna kuni va'a ndo ña ni ka'in! Ti Ndioo ka'nu kēta ra nuu Abraham, ra kũu ñivio chíyo taji'na ora chíyo ra ñu'u' nàni Mesopotamia, ma ora takā'an ku'un ra koo ra ñuu Harán. ³ Ta ora kēta Ndioo nuu ra ta te'en nāka'an ra chí'in ra: “Na ndakoun ñu'un ta ñiviun, ta na ku'un iti' ni jana'i nuun”, kàti Ndioo chí'in ra.

⁴ Yakan va kēe ndio Abraham ñu'u' Caldea, ta kuà'an ndio ra kuàkoo ra ñuu Harán. Ta ora cha chí'í tatá ra, tajan Ndioo tãchi ra Abraham na kichi ra koo ra ñu'u' nuu iyo ndo vitin. ⁵ Va ma kivi ikan tũvi nĩ cha'a Ndioo ni ita'vi ñu'u' nuu Abraham ni nuu kundaa, vaji iin chíyo cha'a ra. Va Ndioo chā'a ra tu'un nuu Abraham ña tíá iti' nuu ni ku'va ra ñu'u' i'ya nuu ra. Ta ora kuvi ra ni kindoo yi kuenda ma ñivi tata ra ña ni koo itaan a isaa. Yakan va ma tiempu ikan chā'a Ndioo tu'un nuu ra, vaji nĩ'iin se'e ra takā'an koo. ⁶ Tajan te'en nāka'an tuku Ndioo nuu ma Abraham: “Ma ndian kũu ñiviun ña ni koo tíá iti' nuu, ni koo na iin kumicientu kuiya iin ñuu nuu chíka nuu yũvi ñu'u' na. Ta ikan juuni ni kuu na musu jātiñu saani kuenda ma ñivi ñuu ikan ndia. Ta ndian iyo ñuu ikan, ni jande'e na tundo'o na.” Takan kā'an Ndioo nuu Abraham. ⁷ Takan kũu tajan te'en nāka'an tuku Ndioo nuu ra: “Yu'u ni jande'i tundo'o ma

ndian ni jande'e tundo'o ma ñiviun. Ta ikan jan ma ñiviun ni kee ndiko na ma ikan, ta ni kichi ndiko na inga cha'a' ñu'u' i'ya. Ta i'ya juuni ni jaka'nu na yu'u.” Takan kàti Ndioo chí'in Abraham. ⁸ Tajan Ndioo jāndo'iin ra tu'un chí'in Abraham, ta nāka'an tuku ra chí'in ra ña na ka'nda ra ñii nuu ika ma ndra se'e ra, ikan na jana'a yi ti ndicha ña ñivi Ndioo kũu yo. Yakan va ora kēta una kivi ña kaku ma ra se'e ra Isaac, ta chā'nda ndio Abraham ñii nuu ika ra, tava kàti Ndioo chí'in ra. Ta juuni takan jā'a Isaac chí'in ra se'e ra Jacob. Ta Jacob juuni takan jā'a ra chí'in ndi uchi uvi ndra se'e ra. Yakan va ndisaa ndrakan kũu ma ndra nunuu ña kũu ñivi ndisaa yo, ndian ñuu Israel niku.

⁹ Takan kũu ta juuni ma ndra se'e Jacob, ndra kũu ñivio ikan, kũu ndra ña xiko ndra ra yani ndra Kusé, ti tixin ndra ndē'e ndra ra. Yakan va xiko ndra ra nuu ma ñivi, ikan na kunda'a na ra ku'un na iti' ñu'u' Egiptu. Va Ndioo ra kũmi Kusé, ¹⁰ jākakú ra ra nuu ndisaa tundo'o ña ndē'e ra. Ta juuni chā'a ra kua'a' chinituni ra nuu ra, ikan na ni'i ra ma ñamani ma rey faraón, ra chà'nda tiñu ñu'u' Egiptu. Yakan va chā'a ma ra faraón tiñu kuvienu nuu ra ña na ka'nda ra tiñu nuu tandi'i ñu'u' Egiptu ta nda ma ve'e ra ndia.

¹¹ Ta ikan kēta iin kivi ña chíyo kua'a' tama ta tundo'o ndisaa ñu'u' Egiptu ta ñu'u' Canaán, ti töve ni'i ma ñivio, ndian chíyo taji'na, ma ña kachi na. ¹² Tajan ora chíto Jacob ña iyo trigu ñu'u' Egiptu, tajan tãchi ra ma ndra se'e ra, ndra kũu ñivio, ña na kujata ndra trigu iti' tikan. Ña'a kũu ma cha'a' nunuu ña chā'an ndra ñu'u' Egiptu. ¹³ Takan kũu ta ora chāa ndra cha'a' uvi, tajan nākoto ndio Kusé ndra, ña yani ra kũu ndra. Ta takan chíto ma ra faraón yo kũu ñivi Kusé. ¹⁴ Ta ikan Kusé tãchi ra tiñu chí'in ndra yani ra, ña na ku'un ndra kuka'an ndra chí'in tatá ndra, ra kīndoo ñu'u' Canaán, ña na kichi ra ñu'u' Egiptu chí'in ma ndi uni xiko cha'un ta'an ma ndian kũu ñivi ra. Tajan ndisaa na kuà'an ndio na ñu'u' Egiptu nuu iyo Kusé. ¹⁵ Ta takan kũu ña Jacob chā'an ra chākoo ra ñu'u' Egiptu. Ta ikan chí'í ra. Ta juuni ikan chí'í kua'a' ndian kũu ñivio taji'na ndia. ¹⁶ Va kēta iin kivi ña tãvani'i ndiko ñivio ma iki Jacob chí'in iki se'e ra ñu'u' Egiptu. Ta chākuchi ndra yi iin nuu ñaña ña jāta ma Abraham nuu ndra se'e Hamor ma ñu'u' Siquem taji'na.

¹⁷ Takan kũu ta ma ñivi ñuu Israel cha kuàndakuu kua'aga na ma ñu'u' Egiptu nuu chíyo na tatiempu ma ora chani kuyatin tiempu ña ni jachinu Ndioo tu'un chā'a ra nuu Abraham, ña ni ku'va ra ñu'u' nuu ra ta nuu tandi'i ñivi ra. ¹⁸ Ta ma ora ikan kēta inga rey, ra chà'nda tiñu ñu'u' Egiptu. Ta rakan ti tũvi nĩ nakoto ra Kusé, vati cha iyo kua'a' kuiya ña chí'í ra. ¹⁹ Ta rey ikan kũu ra ña jānda'viña'a ra ñuu yo. Ta jānde'e ra tundo'o ma ndian kũu ñivio ndia. Ta jā'a ra ña na ndakoo na ma ndiakwati se'e na, ikan na kuvi na ta tũva ga kuinaa kua'a' na. ²⁰ Takan kũu ta juuni ma kuiya ikan kũu yi ña kaku Moisés. Ta rakan ti iin pa'a ña nduva'a kuii kũuni Ndioo nde'e ra kũu ra. Ta kũmi tatá ra chí'in ma'á ra ra tichi ve'e vi. Va ora chínu Moisés uni yoo ra, ²¹ tajan ndākoo ndio vi ra na kuvi ra. Va nāta'an iin ña se'e ma

rey faraón ra, ta ndāki'an ra, ta jākua'nuan ra takua kùu iin ra se'e maa ña. ²² Ta ikan jākua'a ra tandi'i ña iyo chinituni ma ñivi egipciu ora kūmi ma ña se'e ra faraón ra. Yakan va ndākuu ra iin ra ya'a iyo chinituni chi'in ma tu'un kà'an ra, ta chi'in tiñu jà'a ra ndia.

²³ Ta ora chani chinu ra uvi xiko kuiya, tajan kīcha'a ra nākanini ra, ti kùuni ra kunde'e ndiko ra ndian Israel ndian kùu ñivi ra ma nuu iyo na. ²⁴ Ta ora chānde'e ra nuu iyo na, ta ikan ndē'e ra ña nduva'a kāni iin ra ñuu Egiptu iin ra ñuu Israel, ra kùu ñivi ra. Ta ma ora ikani kī'vi ra tīndee ra ma ra ñuu Israel. Ta takan chā'ni Moisés ma ra ñuu Egiptu cha'a' ma kuati ña jā'a ra.

²⁵ Jā'a Moisés takan, ti chānini ra ña ma ñivi maani ra ni ka'an na ña kùu ra iin ra jākakú ñivi ra iyo ñuu Egiptu chi'in ndatu Ndioo, kùuni ra. Takan chānini ra, va yöve takan kùu yi ti java siin chānini na. ²⁶ Tajan inga kivi Moisés nāta'an ra uvi ta'an ma ndra ñuu Israel ña kàni-ta'an ndra. Ta ora kī'vi ra ña kùuni ra jakutaxin ra ndra, tajan te'en nāka'an ra nuu ndra: "Ndyo'o xaa, ta, ¿naja kànita'an ndo, ta juuni yani ndo kùu ndo?" Takan kāti ra chi'in ndra. ²⁷ Tajan ma ra jàti'ini chi'in meru ra, tīndani'ni ra Moisés ta te'en nāka'an ra nuu ra: "¿Yo tāchi ñun ña na jañata'un ta na ka'ndaun tiñu nuu ndi? ¿Ta yo jāndaku ñun iin ra vesi, ra jāndondaa kuati kuenda Ndioo?" ²⁸ ¿A kùuniun ka'niun yu'u takua jā'un chi'in ma ra ñuu Egiptu iku?, kùuniun." Takan kāti ra chi'in Moisés. ²⁹ Tajan ora chīto Moisés ña kua'a' ñivi chīto ña chā'ni ra iin ra ñuu Egiptu, tajan ma ora ikani chīnu ra kuà'an ra inga ñu'u' ña nàni Madián. Ta ñu'u' ikan ti, vaji yūvi ñu'u' ra kùu yi, va ikan nī'i ra ñasi'i ra. Ta chākoo uvi ta'an se'e ra chi'an.

³⁰ Takan kùu ta ora yā'a uvi xiko kuiya ña iyo ra ma ikan, tajan chāa iin kivi ña kuà'an ra kuàkakunuu ra iin tichi ku'u ña kàndii yatini iin yuku nàni Sinaí. Ta ikan ndē'e ra ña kàyu iñu ndu'va. Ta java ma iñu ikan ndē'e ra iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo. ³¹ Ta ora ndē'e Moisés yi, ndava kuà'an tati ra. Ta ora jākuyatin ra ra tiá, ikan na kuu nde'e va'aga ra yi, kùuni ra. Ta ikan jan te'en kīcha'a nāka'an ndio ma Racha'nu Ndioo chi'in ra: ³² "Yu'u kùu Ndioo ndisaa ñiviun, ndian chīyo taji'na. Kùu Ndioo kùmi Abraham, ta Isaac, ta Jacob." Ta ora chīni Moisés ña kà'an Ndioo te'en nuu ra, ta kīcha'a ra ndàyu ra jà'a ña ndasii ra. Ta cha'a' yakan kùu yi ña tū-va ga kanani ra nde'e ra ma ikan. ³³ Tajan te'en nāka'an tuku Ndioo nuu ra: "Na tavaun ndichan indii cha'un, ti ma nuu ndaun ya'aga í yi. ³⁴ Ta cha chīto va'i, ti vitin ndē'e ñivj tundo'o nuu iyo na ñuu Egiptu, ti cha chīnj ña ndà'yu na. Ta yakan va vāchj jākakúí na. ¡Na kichiun ti ni tachj ñun ñu'u' Egiptu!" Takan kāti Ndioo chi'in Moisés.

³⁵ Ta ma ndian kùu ñivio chīyo tatiempu ya'aga kùsooni na nde'e na nuu Moisés, ta kā'an na chi'in ra ña na kùuni na ña na kuu ra iin vesi, ra ka'nda tiñu nuu na. Va vaji takan chānini na, va Ndioo kùu ra ña kāchin ra Moisés ña na ka'nda ra tiñu nuu na, ta jakakú ra na nda'a' ma ñivi iyo ñuu Egiptu cha'a' ña tīndee ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo ra ora kēta yi nuu ra ma nuu kàyu ma iñu ndu'va tichi ku'u. ³⁶ Yakan va Moisés kùu ra ña

tāvani'i ra ma ñivio, ndian chīyo taji'na ma ñuu Egiptu. Ta jā'a ra ndatu ta seña, ikan na nde'e ma ñivi yi ma ora jākakú ra na ñu'u' Egiptu, ta ora jāchiyo ra Tañu'u Kua'á chi'in na ndia. Ta juuni jā'a ra ndatu ta seña kuenda na ma ndi uvi xiko kuiya ña chākunuu ra chi'in na tichi ku'u. ³⁷ Takan kùu ta juuni ma Moisés kùu ra ña kātitu'un ra te'en nuu ma ndian israelita: "Ndioo ni ja'a ra ña na keta iin ra kātitu'un tu'un yu'u Ndioo tañu yo, indukuni kua mai", kāti ra. ³⁸ Takan kùu ta juuni chā'an ma Moisés ma junta chīyo ma tichi ku'u nuu kācha'an ma ndian israelita. Ta ma siki iin yuku nàni Sinaí nī'i ra tu'un Ndioo jā'a iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo, tajan jāna'a ndiko ra yi nuu ma ndian ñivio chīyo taji'na ndia. Ta ma Moisés ikan nī'i ra ma tu'un Ndioo ña jāna'a nuu yo na-ja kua ni'o na koo yo endeeni ndia.

³⁹ Va ma ndian kùu ñivio chīyo taji'na, tūvi nī kuuni na jachi'in na ma ña kā'an Moisés. Ti java kùxaan na ra, va ma ña chānini na kùu yi ña na chikoni'i ndiko na ñuu Egiptu. ⁴⁰ Takan kùu tajan te'en kà'an ndio na chi'in Aarón, ra yani Moisés: "¡Na ja'un uvi uni ndioo ña na ka'nda tiñu nuu ndi, ti töve chīto ndi nayi jà'a chi'in Moisés, ra tāvani'i yo ñuu Egiptu!", kāti na. ⁴¹ Ta ikan jā'a na iin yutun í ña oro ña kàa takua kàa iin vecerru. Tajan chā'ni ndio na kiti ña sòkó na nuu run, ta jà'a na iin viko kuenda ma ndioo ña jā'a na chi'in juuni nda'a' na. ⁴² Yakan va Ndioo chūndachiyo ra xiin na, ta ndākoo ra na, ta chā'a ra ña na jaka'nu na chele ña iyo andivi. Yakan va cha'a' yakan kùu yi ña te'en kà'an ma tutu taa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo:

Ndyo'o ndian israelita, ndicha kuii ti Ndioo kùu, va yöve nuu yu'u, sòkó ndo kiti ña chā'ni ndo ora chākunuu ndo tichi ku'u ma uvi xiko kuiya.

⁴³ Vati tiá kùuni ndo nde'e ndo ma yutun í ña nàni Moloc nuu indii yi tichi veñu'u ja'ma.

Ta tiá kua'a' kùuni ndo nde'e ndo chele ma ndioo ña nàni Refán kua yu'u ndia.

Ndisaa yakan kùu ma ndioo ña jātuvi maa ndo chi'in nda'a' ndo.

Ta juuni yakan kùu ma ña jàka'nu ndo ndia.

Yakan va ni namai ma ñu'u' ndo.

Ta ni jaku'in ndo iti' nuu chika ga ma iti' ñu'u' Babilonia, kāti Ndioo.

⁴⁴ Ta ma ndian ñivio chīyo taji'na, tichi ku'u ikan iyo iin veñu'u kùva'a chi'in ja'ma. Ta juuni tichi yi kàndii yuu ña ndiso tu'un ley Ndioo nuu. Vati takan kā'an Ndioo chi'in Moisés ña na jandova'a ra yi takua kàa ma ve'e ña jāna'a ra nuu ra. ⁴⁵ Yakan va ma veñu'u ikan, jāya'a ndra yi nuu ndra se'e ndra. Ta ndrakan ndiso ndra yi, kīchaa ndra ñu'u' i'ya ora jākanaa ndra kua'a' kuati chi'in ñivi yūvi judú jā'a Josué. Vati Ndioo tīndee ra Josué, ña jākunu ra ñivi yūvi judú ñu'u' i'ya. Takan kùu ña jàka'nu ndian kùu ñivio Ndioo tichi veñu'u ja'ma ndaa ikan, nda kati kēta tiempu ña ndāki'in Rey David tiñu. ⁴⁶ Ta ma Rey David, nī'i ra ñamani nuu Ndioo. Tajan chīkatu'un ra nuu Ndioo tu kuu jandova'a ra inga veñu'u chi'in yuu ña kùu koo Ndioo ra jàka'nu tatá yo Jacob ora chīyo ra tatiempu. Ta ikan kùu jaka'nu ñivio ra tichi yi, kāti David chi'in Ndioo. Va nī kuu

yi. ⁴⁷ Vati Salomón, ra se'e David, kùu ma ra jā'a ma veñu'u ka'nu kuenda Ndioo. ⁴⁸ Vaji ma Ndioo iyo andivi, tūvi iyo ra ma tichi ve'e jàndova'a ñivi, yakan va te'en nāka'an ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na cha'a' yi:

⁴⁹⁻⁵⁰ Andivi kùu ma nuu nandj ch'àndai tiñu, kàti Ndioo.

Ta ñuñivi kùu nuu nìndee cha'i.

Yakan va tu takan kùu yi, ¿ta naja kua kuu ja'a ndo iin ve'e kuendai?, kùuni ndo. ¡Na kùu yi!

Ti yu'u kùu ma ra jātuvi tandi'i ma ña iyo ñuñivi i'ya, yakan va na kùu ja'a ndo iin ve'e nuu koi ña nìndei, kàti ma Racha'nu Ndioo.

Takan kà'an ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo.

⁵¹ ¡Va ndyo'o ya'a ndava anima ndo, ti indukuni jà'a ndo takua jà'a ma ndian tūvi chìnuni ña kùu ñivio chíyo tatiempu! Vati tūvi jà'a ndo ma ña kùuni ma Tati Í Ndioo ña jà'a ndo. ⁵² Ti ma ndian kùu ñivio chíyo taji'na, jāti'ini na chi'in ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, nda kati chā'ni ndra ndra. Ti juuni maa ndrakan kàtitu'un ndra ti ni kichi ma Cristu, ra kùu iin ra ndaa. Ta vitin ma ra ndaa ikan, cha kīchi ra, va ndyo'o, ti xikofña'a ndo cha'a' ra, ta juuni maa ndo chā'ni ndo ra. ⁵³ Vaji ndyo'o cha nī'i ndo ma ley Ndioo jā'a ma tati jà'a tiñu nuu ra, va nda vitin juuni takā'an jachi'in ndo ma ña kà'an yi.

Nuu ch'í Esteban

⁵⁴ Takan kùu ta ora chīni ndra ña te'en kā'an Esteban, ta ndava kāri'u nu'u ndra ña kùxaan ndra nde'e ndra nuu ra. ⁵⁵ Va tava Esteban ya'a iyo Tati Í Ndioo chi'in ra. Ta ora kāni'i ra nuu ra nde'e ra iti' andivi, ta ikan ndē'e ra nuu iyo Ndioo ña ch'ànda ra tiñu, ta Jesuu ndaa ra chíyo kua'a ra ndia. ⁵⁶ Ta ora ndē'e Esteban ma iti' andivi, tajan te'en nāka'an ra nuu ndra ka'iin chi'in ra:

—¡Nde'e ndo! Ti vitin nde'i ña endee nùna tichi andivi. Ta Jesuu ra Se'e ñivi tāchi Ndioo, ndaa ra chíyo kua'a Ndioo. —Takan kàti Esteban chi'in ndra.

⁵⁷ Va ndrakan chāsi ndra so'o ndra, ikan na töve kuni ndra ña kà'an ra. Tajan endee kùvaa ndra kuà'an ndra nuu ndaa Esteban. ⁵⁸ Ta tāvani'i ndra ra iti' yu'u ñuu, ta ikan kīcha'a kàni ndra ra chí'in yuu. Ta ma ndra testigu ndra nunuu ndra ji'na ga kāni yuu chata Esteban, tāva ndra ja'ma isukun ndra, ta chā'a ndra yi nuu iin ra tivaa, ra nàni Saulu, na kumi ra yi. ⁵⁹ Juuni yanga kāni ndra yuu chata Esteban, ta te'en nāka'an ra chí'in Ndioo:

—¡Yo'o Racha'nu Jesuu, na ndaki'un animai vitin! —kàti Esteban.

⁶⁰ Ta ikan jan chūnandi chiti ra ta nāka'an nī'i ra:

—¡Yo'o Racha'nu na tīsokuatiun ndra cha'a' ma kuati jà'a ndra! —kàti ra.

Tajan ora chinu kà'an ndio Esteban te'en, ta ch'í ra.

8 Tajan ma rayoko nàni Saulu, ndaa ra nuu ch'í ma Esteban ña kàtitu'un ra ti va'ani jā'a ndra ña chā'ni ndra ra.

Saulu, kùuni ra kanita'an ra chi'in ñivi chìnuni tu'un Jesuu

Takan kùu ta juuni ma kivi ikan ndisaa ma ñivi chìnuni tu'un Jesuu ña iyo ñuu Jerusalén, kīcha'a na nde'e na kua'a' tundo'o jà'a ma ndian ch'ànda tiñu nuu ñivi judíu. Yakan va chīnu na kuà'an na kuàkuita kuati na ta'ii'in ñuu ña kàndii iti' ñu'u' Judea ta ñu'u' Samaria ña kùuni na kakú na. Va ma ndra kùu tatun Jesuu, töve kuà'an ndra, vati kīndoo ndra ñuu Jerusalén. ² Takan kùu tajan uvi uni ma ndra jàka'nu Ndioo nduva'a kuui va'a, kīcha'a ndra kàchaku ndra cha'a' Esteban, tajan chākuchi ndio ndra ra. ³ Ta ma tiempu ikan Saulu jànde'e ra tundo'o ma ndian chìnuni tu'un Jesuu. Ta k'vi ndio ra tave'e tave'e na, ma ñivi ña'a' a ra'ii, tàvani'i ra na ve'e na, ta t'ii ra na vekaa cha'a' ña chìnuni na.

Ra nàni Lipe, kàtitu'un ra tu'un Jesuu nuu ñivi ñu'u' Samaria

⁴ Takan kùu va ma ñivi kēe ma ñuu Jerusalén chī-takuati na ta ñuu ta ñuu, kīcha'a na kàtitu'un na tu'un Jesuu ma nuu chāa na. ⁵ Yakan va iin ma ra chākunuu chí'in na, ra nàni Lipe kēe ra kuà'an ra iti' ñuu ka'nu kàndii ñu'u' Samaria. Ta ikan kīcha'a jàna'a ra nuu na tu'un Cristu. ⁶ Kua'a' ma ñivi ñuu ikan, kūti'vi na ta jāchi'in na ma tu'un ña kàtitu'un Lipe, cha'a' ña ndē'e na ndisaa ma ndatu Ndioo ña jà'a ra. ⁷ Tajan kua'a' ñivi iyo tati xaan chí'in, ora chīni na tu'un Cristu ña kà'an Lipe, tajan kīcha'a ma tati xaan kànachaa yi, tajan kēe ndio yi na. Ta juuni ndā'a kua'a' ndian cha'a' pe'lu jà'a ra ndia. ⁸ Ta cha'a' ña'a kùu yi ña ma ñivi ñuu ikan ya'a ga chīsii na.

Simón rakui'na

⁹ Takan kùu ta ma ñuu ikan iyo iin ra nàni Simón. Ta rakan ti tatiempu jānda'viña'a ra kua'a' ñivi ñuu Samaria chí'in tu'un kui'na ña ch'ito ra. Ta ndava kuà'an tati na jà'a ra chí'in ma tiñu ña ya'a ch'ito ra. Ta chí'in yakan jà'ani ra ti iin ra ka'nu kùu ra ndia. ¹⁰ Yakan va ndisaa ma ñivi cha'nu, ta nda ndiakwati jàchi'in na ndisaa ma ña jà'a ra. Tajan te'en nāka'an ndio na ora ndē'e na ña jà'a ra:

—Ra'ya kùu iin ra ka'nu ña iyo ndatu Ndioo chí'in —kàti na.

¹¹ Ta ma ñivi ikan endee tūvi jàña na ña jàchi'in na ndisaa ma ña kà'an ra, ti cha jānda'viña'a ra na kua'a' tiempu chí'in ma tu'un kui'na ña ch'ito ra. ¹² Vati ora chīnuni na iin tu'un Ndioo ña kàtitu'un Lipe kuenda ña naja kuu ki'vi na nuu ch'ànda Ndioo tiñu ta naja jàkakú Jesucristu yo chí'in ndatu ra, ndisaa ñivi, ña'a' a ra'ii, kùnduta na ma ora ikani, ti chīnuni na ma ña kà'an ra.

¹³ Takan kùu tajan ma ra nàni Simón juuni chīnuni ra ña kà'an ma Lipe, ta kùnduta ra ndia. Tajan tándikun ndio ra chākunuu ra chata Lipe, nuu kuà'an ra. Ta ora nde'e ndio ra ma ndatu ta seña ña jà'a ma Lipe tajan ndava kuà'an anima ra.

¹⁴ Va ora chīto ma ndra tatun Jesuu, ndra iyo ñuu Jerusalén, ña ñivi iyo ñu'u' Samaria cha chìnuni na tu'un Jesuu, tajan tāchi ndio ndra ra nàni Petu' chi'in Xuva na ku'un ndra ma ndakan. ¹⁵ Takan kūu tajan ora chāa ndra ma ñu'u' Samaria, tajan kīcha'a ndra kà'an ndra chi'in Ndioo kuenda ma ñivi chìnuni, ikan na ndaki'in na ma Tati Í Ndioo, ¹⁶ ti juuni takà'an koyo ma Tati Í Ndioo chata nī'in na, ti tava kūndutani na chi'in sivi Racha'nu Jesuuni. ¹⁷ Yakan va Petu' chi'in Xuva, jūndii ndra nda'a' ndra xini ma ndian chìnuni ikan, na ki'vi ma Tati Í Ndioo tichi anima na. ¹⁸ Takan kūu ta ora ndē'e ma Simón ña kīchakoyo ma Tati Í Ndioo ora jūndii ndra ma nda'a' ndra xini ma ndian chìnuni, tajan kīcha'a ra chà'a ra xu'un' nuu ndra cha'a' ña kùuni ra ni'i ra ma ndatu indukuni kua maa ndra. ¹⁹ Tajan te'en nāka'an ndio ra chi'in ndra:

—Xiko ndo ma ndatu i'ya nui ikan kùu ku'vai Tati Í Ndioo nuu ndisaa ñivi jūndii nda'i xini —kàti ra.

²⁰ Tajan te'en nāka'an ma Petu' chi'in ra:

—¡Na naa ma xu'un' chi'un!, vati chìniniun ti chi'in xu'un' kùu jataun ma ndatu Ndioo ña chà'a saani ra nuu yo. ²¹ Yakan va yo'o, na tūvi iyo yi ña ja'un ma tiñu i'ya. ¡Vati kuenda Ndioo ma ña chà'niniun chi'in animaun na tūvi va'a yi! ²² ¡Na ndakoun ma ña kini ña chà'niniun! Ta na ka'an nda'viun chi'in Ndioo, nde'o tu jaka'nuni ra ñun cha'a' ma ña kini ña chà'niniun chi'in animaun. ²³ Vati cha chīto ti iin ra ya'a tixin kùun, ta juuni kùun iin ra kùu ndakoo ña jà'a ma kuati ndia.

—Takan kàti Petu' chi'in ra.

²⁴ Tajan te'en nāka'an ndio ma Simón:

—Na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'i, ikan na tūvi ta'in takua kà'an ndo ña ni ta'in —kàti ra.

²⁵ Tajan ora cha chīnu ña kàtitu'un Petu', Xuva ta chi'in Lipe tu'un Jesuu nuu ma ñivi, ta jàna'a ndra ndatu Ndioo nuu na. Tajan chīkoni'i ndiko ndra kuà'an ndra iti' ñuu Jerusalén. Ta ninii iti' kuà'an ndra jàna'a ndra tu'un va'a cha'a' Racha'nu Jesuu nuu ma ñivi iyo ma ñuu kuati kàndii ñu'u' Samaria.

Lipe chi'in iin ra kīchi iti' ñu'u' Etiopía

²⁶ Takan kūu tajan iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo, te'en nāka'an yi chi'in Lipe ma ñuu Jerusalén:

—¡Ndeta! Ta keun ta ku'un iti' ninuu ta ikan ndaki'un iti' kuà'an ñuu nàni Gaza. Ta ma iti' kuà'an ñuu ikan, ti ya'a yi iin tichi ku'u —kàti yi.

²⁷ Tajan ndēta ndio ma Lipe ta kēe ra kuà'an ra. Ta ma tichi iti' kuà'an ra, chīkuta'an ra iin ra indii tichi carreta ña kīchi ñu'u' Etiopía. Ta rakan ti ndiso ra tiñu ña kùmi ra ndisaa ña va'a iyo nuu ma reina ña chà'nda tiñu nuu tandi'i ñivi ñu'u' Etiopía. Ta rakan ti chā'an ra chājaka'nu ra Ndioo ñuu Jerusalén. ²⁸ Ta iti' chīkoni'i ra kuà'an ra ñuu chi'in run, tajan nàndi ra jàkua'a ra tutu taa ra Isaía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na.

²⁹ Tajan ma Tati Í Ndioo, te'en nāka'an ndio yi chi'in Lipe:

—Kua'an kuàjayatiun ñun nuu kuà'an carreta ikan —kàti yi chi'in ra.

³⁰ Tajan ora kūyatin ndio ma Lipe yatin xiin run, tajan chīni ra ña ma ra Etiopía jàkua'a ra tutu Ndioo taa Isaía. Ta ikan jan chīkatu'un Lipe nuu ra:

—¿A kūtuniniun ma ña jàkua'un? —kàti ra chi'in ra.

³¹ Tajan te'en nāka'an ma ra Etiopía chi'in ra:

—¿Na ja'un kùu kutuninī ña kà'an yi, tuva töve yo jàna'a nui? —kàti ra.

Ta ikan jan kà'an ra chi'in ma Lipe, na ndaa ra ta kunnandi ra yatin xiin ra.

³² Takan kūu ta ma nuu kuà'an ma ra Etiopía jàkua'a ra te'en kà'an yi:

Ni ta'an ra takua tà'an iin mvechala ora kuàndaka na ri nuu ni kuvi ri.

Ta juuni takua tà'an ma mvechala ña tūvi ndà'yu ri ora sòkon na ixi ri,

takan ni tà'an ra ndia,

ti taxiini ni kindoo ra ora ni nde'e ra tundo'o.

³³ Yakan va ora ndē'e ra tundo'o töve nī keta nī'in yo kà'an cha'a' ra.

Vati rakan chī'í ra, ta töve nī chiyo nī'in se'e ra, ti ma ñivi kindaa na ma kivi ña ni koo ra ma ñuñivi.

³⁴ Tajan te'en nāka'an ndio ma ra Etiopía chi'in ma Lipe:

—Chikain ñamani nuun na katitu'un nui, ¿yo chata kà'an ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na? ¿A juuni chata maa ra, a chata inga tuku ra kà'an ra? —kàti ra.

³⁵ Ta juuni ma tu'un ña já jàkua'a ma ra Etiopía ikan, Lipe nāka'an ra ti juu cha'a' Jesuu kà'an yi, tajan kīcha'a kàtitu'un kachin ra tu'un cha'a' Jesuu naja kua jàkakú ra ma ñivi ndia. ³⁶ Tajan ma tichi iti' nuu kuà'an ndra, kēta ndra iin nuu iyo takuui, ta te'en nāka'an ra chi'in ma Lipe:

—¡Nde'e! Ti ikan iyo takuui. ¿A kùu kundutai ma ikan?, kùuniun. —Takan kàti ma ra Etiopía.

³⁷ Tajan ma Lipe te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Tu chìnuniun chi'in ndisaa animaun, kùu kundutaun —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an ndio ma ra Etiopía chi'in ma Lipe: —Juu chìnunī ña ma Racha'nu Jesucristu kùu ra, ra Se'e Ndioo —kàti ra.

³⁸ Ta ikan jan nāka'an ra chi'in ra kùu musu ra, ña na kutaa ra ma carreta. Tajan ora chūndaa ndio run, ta nūu ndio ma ra Etiopía chi'in ma Lipe nuu iyo takuui. Ta ikan jan Lipe kīcha'a ndio ra jàkunduta ra ra. ³⁹ Tajan ora kēe ndio ndra tichi takuui, tajan ma Tati Í Ndioo ndāki'in yi Lipe. Ta töva nī nde'e ndio ma ra Etiopía ra inga cha'a'. Va ya'a chīsii ra kēe ndiko ra kuà'an ra chi'in carreta ra. ⁴⁰ Takan kūu ta ma Lipe kēta ra ñuu nàni Azoto. Ta ma iti' yà'a ra kuà'an ra kuàkatitu'un ra tu'un Jesuu nuu ma ñivi ndisaa ñuu nda kati chāa ra ñuu nàni Cesarea.

Saulu, ndàkoo ra kuati jà'a ra ta ki'vi ra iti' kuà'an Racha'nu Jesuu

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

9 Ta Saulu endee töve ndàkoo ra ña kà'an ra, ti ya'a chàta'ani ra ña na ka'ni na tandi'i ma ndian chī-

nuni tu'un kà'an Racha'nu Jesuu, yakan va chā'an ra chānde'e ra nuu iyo sutu cha'nu chà'nda tiñu nuu ndra kùu sutu. ² Ta chīkan ra ña ja'a ra iin tutu kuenda ndra chà'nda tiñu veñu'u judíu iyo ñuu Damascu. Ta tutu i'ya kà'an yi ña tu nata'an ra ña'a' a ra'ii ña kuà'an iti' Jesuu, iyo yi ña na tindee ndra ra tiin ra na ta ku'un na vekaa ñuu Jerusalén. ³ Yakan va kēe ndio Saulu kuà'an ra iti' ñuu Damascu ndà'a ra ma tutu ikan. Va ora cha kuàkuyatin ra ñuu Damascu, ta jana'ini ra ndē'e ra iin ñu'ú tacha ña kīchi iti' andivi. Ta iin chīkonuuni yi ra. ⁴ Ta ndūva ra nuu ñu'u' jà'a yi, ta chīni ra iin tati ña te'en kà'an:

—Saulu, Saulu, ¿ta naja jànde'un tundo'o yu'u? —kàti yi.

⁵ Tajan te'en kīcha'a chīkatu'un ma Saulu nuu yi:

—¿Yo kùun, yo'o Racha'nu? —kàti ra.

Tajan ma tati te'en nāka'an yi chi'in ra:

—Yu'u kùu Jesuu, ra jànde'un tundo'o chata. Ta ya'a jàtakue'un ñun chi'in juuni maun, takua jà'a iin jundiki ora chàñu ri yutun xaan nuu ña ndà'a ma chito'o ri.

⁶ ;Ndetà, ta kī'viun ñuu Damascu ku'un! Ta ikan iyo iin yo ni katitu'un nuun nda ña iyo yi ña ja'un —kàti yi.

⁷ Tajan ma ndra kuà'an chi'in Saulu, nduva'a kuui yū'vi ndra ti chīni ndra ma tatini ña kà'an yi, va tūvi nī nde'e ndra ma ña kà'an. ⁸ Tajan ikan ndēta ndio ma Saulu, ta nūna ra tinuu ra, va nī kuu nande'e ra. Tajan tīin ndra ma nda'a' ra, ta kuà'an ndra chi'in ra iti' ñuu Damascu. ⁹ Ta ikan chīyo ra ñuu Damascu uni kivi ña nī kuu nde'e ra ta tūvi chāchi ra ta töve nī chi'i ra takuui ndia. ¹⁰ Ñuu Damascu, iyo iin ra chīnuni tu'un Jesuu ra nàni Ananía. Ta kēta tati Racha'nu Jesuu nuu ra, ta te'en nāka'an yi chi'in ra:

—¡Yo'o Ananía! —kàti yi.

Tajan te'en nāka'an ma Ananía:

—I'ya iyo, yo'o Racha'nu —kàti ra.

¹¹ Tajan te'en nāka'an tuku ma Racha'nu chi'in ra:

—Ndetà ta ku'un iti' kai ña nàni Iti' Ndoo, ta ve'e ra nàni Juda, nandukun iin ra ñuu Tarsu, ña nàni Saulu, ti ikan iyo ra kà'an chi'in Ndioo. ¹² Ta cha kētai ña kàti-tu'in nuu ra ña ni ku'un nuu iyo ra, yo'o Ananía, ta ikan ni jundiun nda'un xini ra, ikan na kuu nande'e ndiko ra inga cha'a'. —Takan kàti ma tati ma Racha'nu Jesuu chi'in ma Ananía.

¹³ Tajan ora chīni ma Ananía ña kà'an ma Racha'nu te'en, tajan te'en nāka'an ndio ra:

—Yo'o Racha'nu, ya'a kua'a' ñivi kà'an chata ma ra nàni Saulu, ña maa ra jà'a ña ya'a ndē'e ma ñiviun ma tundo'o ma ndian chīnuni ma tu'in ma ñuu Jerusalén.

¹⁴ Ta vitin vāchi ra i'ya ndà'a ra iin tutu ña jà'a ma ra chà'nda tiñu nuu sutu. Ta ma tutu ikan kà'an yi ti ndisaa ñivi chīnuni tu'un kà'un ku'un na kundii na vekaa jà'a ra —kàti yi.

¹⁵ Va te'en nāka'an tuku ma Racha'nu chi'in ma Ananía:

—¡Kua'an!, ti mai kāchin ra ña na ka'an ra tu'in nuu ndisaa ñivi yūvi judíu, ta nda nuu ma ndra rey, chà'nda tiñu nuu na ndia. Ta juuni ni ka'an ra tu'in nuu ndian judíu ndia. ¹⁶ Vati ni jana'i nuu ra ña iyo yi ña nde'e ra

tundo'o cha'a' ma tiñu mai ña ni ja'a ra. —Takan kàti tati Jesuu nuu Ananía.

¹⁷ Takan kùu ta ikan jan chā'an ndio ma Ananía ma ve'e ikan. Tajan te'en nāka'an ndio ra ora jündii ra nda'a' ra xini Saulu:

—Yo'o ra yanj Saulu, ma Racha'nu Jesuu, ra ndē'un tichi iti' nuu kīchiun, rakan tāchi yu'u ña na kichj jundii nda'i xiniun, ikan na kuu nande'un inga cha'a' ta koo Tati Í Ndioo chi'un —kàti Ananía chi'in Saulu.

¹⁸ Ta ma ora ikani kēkoyo ña kàa takua kàa soo tiaka' tinuu ra, ta nànde'e ndiko ra. Tajan ndēta ndio ra, ta kùnduta ra. ¹⁹ Ta ora yā'a, tajan chāchi ra, ikan na koo ndiko ñàndee ra. Ta ikan chīyo ra kua'a' kivi chi'in ñivi chīnuni tu'un Jesuu iyo ñuu Damascu.

Kīcha'a Saulu kàtitu'un ra tu'un Jesuu nuu ñivi iyo ñuu Damascu

²⁰ Takan kùu ikan kīcha'a Saulu jàna'a ra tu'un Jesuu ma tichi veñu'u nuu kùti'vi ñivi judíu. Ta ikan kàtitu'un ra nuu na, ti Jesuu kùu ra se'e Ndioo. ²¹ Ta ndisaa ma ndian chīni ma ña kà'an ra ndava kuà'an tati na ña kà'an ma Saulu takan. Tajan te'en nāka'an ndio na:

—Ndicha, ña juu rakan kùu ma ra chàkunuu jànde'e tundo'o ma ñivi chīnuni tu'un Jesucristu ndian iyo ñuu Jerusalén. Ta vitin vāchi tiin ra ndian chīnuni tu'un ra i'ya, ta kùndaka ra na ku'un na chi'in ra nuu ndra sutu cha'nu, chà'nda tiñu ma ñuu Jerusalén. —Takan kà'an na.

²² Takan kùu va ma Saulu, tiaga kua'a' kà'an ra nuu ma ñivi ñuu Damascu ña ndicha ña Jesuu kùu ma ra Cristu. Tajan nduva'a kuui jakanuu xini ma ndian judíu iyo ikan ña nī tūva ga chito na nayi ka'an na ña kàni-ta'an yu'u na chi'in ra, ti ya'a kachin kà'an Saulu cha'a' Jesuu.

Saulu kakú ra tañu ñivi judíu

²³ Takan kùu ta ora cha kēta kua'a' kivi ña iyo ra ma ikan, tajan ma ndra judíu kùti'vi ta'an ndra. Ta ikan jāndo'iin tu'un ndra, ña kùuni ndra ka'ni ndra ma Saulu.

²⁴ Va ma Saulu cha chā'a ra kuenda ma ña chānini ndra ja'a ndra chi'in ra. Vati nduvi ta niñuu iyo tu'va ndra ma yuve'e ña iyo ma yu'u ñuu ikan ña ni ka'ni ndra ra.

²⁵ Takan kùu va juuni, ma ndra chīnuni tu'un Jesuu tīndee ndra ra. Ta tīndixe'e ndra ra tichi iin tuka, ta jānuu ndra ra iti' chata ma muru ña chikonuu ma yu'u ñuu. Ta takan kākú ra ora chanikuaa ma kivi ikan.

Saulu chàa ra ñuu Jerusalén

²⁶ Ora chāa Saulu ñuu Jerusalén, ikan kùuni ra ndo'iin ra chi'in ma ndra chīnuni tu'un Jesuu. Va ndisaa na yū'vi na ti tūvi chito na tu ndicha ña juuni ra chīnuni kùu ra. ²⁷ Yakan va iin ra nàni Bernabé chāki'in ra ra, ta jāna'a ra ra nuu ma ndra tatun Jesuu. Tajan ma Bernabé kàtitu'un ra nuu ndra, ti Saulu ndē'e ra ma Racha'nu Jesuu ta chīni ra tu'un kà'an ra ma tichi iti' nuu kīchi ra ndia. Ta ora chāa ra ñuu Damascu töve nī yu'vi ra ma ora kàtitu'un ra tu'un Jesuu nuu ma ñivi.

²⁸ Ta takan kũu ña kĩndoo Saulu ñuu Jerusalén, ta chākunuu ra chi'in ndra. Ta tũvi yũ'vi ra jàna'a ra chi'in ndatu Racha'nu nuu kua'a' ñivi. ²⁹ Ta tũvi jàña ra ña kàtitu'un ra tu'un ma Racha'nu. Ta kànita'an yu'u ra chi'in ñivi judíu ndian kà'an tu'un griegu. Va ma ndi-akan chànini na ka'ni na ra cha'a' tu'un Jesuu ña kàti-tu'un ra. ³⁰ Ta ora chĩto ma ndra chìnuni tu'un Jesuu, ña takan kũuni na ja'a na chi'in ra, ta chāndaka ndra ra ñuu Cesarea. Ta ikan kēe ndiko ra kuà'an ra ñuu Tarsu. ³¹ Ta ikan ma veñu'u ñivi chìnuni tu'un Jesuu ka'lin ikan, ta ndisaa ñuu ñu'u' Judea, ta ñu'u' Galilea, ta ñu'u' Samaria, tōva nĩ chiyo kuati chi'in yi. Ta endee tiñu'u na Racha'nu Jesuu, ta kuàkua'nu ñivi chìnuni tu'un ra tiaga, jà'a ña tindee ma Tati Í Ndioo na. Ta tiaga kua'a' na kĩcha'a chìnuni tu'un Jesuu ta'ii'in kivi jà'a yi ndia.

Nuu ndà'a ra nàni Enea

³² Ta ñuu ta ñuu chàkunuu Petu' chànde'e ra ñivi chìnuni tu'un Jesuu. Ta ikan juuni chà'an ra chànde'e ra ñivi Jesuu iyo ñuu nàni Lida. ³³ Ta ikan nàta'an ra iin ra nàni Enea. Ta rakan ti cha iyo una kuiya ña kàndii ra nuu chito jà'a ña kũyutun ra. ³⁴ Tajan te'en nàka'an ndio ma Petu' chi'in ra:

—Yo'o Enea, Jesucristu kũu ra ña jànda'a ra ñun. ¡Ndeta, ta jandova'un nuu chitoun!

Tajan Enea ma ora ikani, ndēta ra ma nuu chito ti cha ndā'a ra. ³⁵ Tajan ndisaa ma ñivi iyo ñuu Lida chi'in ñuu Sarón ndē'e na ña ndā'a ra. Ta ma ora ikani, kĩcha'a na chìnuni na tu'un Racha'nu Jesucristu.

Nuu nàtaku ña nàni Dorca

³⁶ Ma tiempu ikan iyo iin ña chìnuni tu'un Jesuu ña nàni Tabita ma ñuu Jope ña chi'in tu'un griegu nànian Dorca. Ña'a i'ya jà'a ña kua'a' ña va'a, ti tindean ñivi nda'vi. ³⁷ Tajan ma kivi ikan, k'i'in tundo'o ma ña nàni Dorca. Tajan chĩ'an. Ta jākuti na ma kuñuan. Ta ora cha yā'a jà'a na yi, tajan chāndaka na ma ñunda'yuan iin tichi ve'e iyo nda siki. ³⁸ Ta ma ñuu nàni Jope ti iyo yi yatin xiin nuu iyo ñuu nàni Lida, ikan iyo Petu'. Ta tava chito ma ndra chìnuni tu'un Jesuu ña iyo Petu' ñuu ikan, yakan va tachi ndra uvi ta'an ma ndra kuàka'an chi'in ra na kichi ra numini. ³⁹ Ta ora chāa ndra ña kuàki'in ndra ra, ta numini vachi ra. Ta ora chāa ndio ra chi'in ndra, ta chāndaka ndio ndra ra tichi ve'e nuu kàndii ma ñunda'yu. Ta ma tichi ve'e ikan, endee chàku ma ñivi kĩndoo nda'vi cha'a' ña. Ta kava nuu ndio vi ma Petu' ta kĩcha'a ndio vi jàna'a vi nuu ra kua'a' va'a ja'ma ña jāvā'a ma Dorca ora chiyo ña niku. ⁴⁰ Ta ikan Petu' kĩcha'a ra kà'an ra chi'in ndisaa ma ñivi na kee na ma tichi ve'e. Ta chūnandi chiti ndio ra kà'an ra chi'in Ndioo, ta kĩcha'a ndio ra ndē'e ra ma nuu kàndii ma ñunda'yuan, tajan nàka'an ndio ra te'en:

—¡Yo'o Tabita! ¡Ndeta! —kàti ra chi'an.

Ta ora kà'an ma Petu' takan chi'an, ta nānde'e ndioan. Ta ora ndē'an ma Petu', ta chūnandi ndioan. ⁴¹ Tajan chāa ra tiin ra nda'a' ña. Ta jākutaa ndio ra ña. Tajan kāna ra ma ndra chìnuni tu'un Jesuu chi'in ma

ñivi ña'a kĩndoo nda'vi. Ta jàna'a ra ña nuu tandi'i na. Va cha ndĩto ña jà'a ra. ⁴² Ndisaa ña'a, chĩto ninii ka'nu ma ñuu Jope yi. Ta ma ora ikani kua'a' va'a ñivi, kĩcha'a na chìnuni na tu'un Jesuu. ⁴³ Ta Petu', ndōo ra kua'a' kivi ma ñuu ikan ve'e iin ra nàni Simón, ra jànatii ñii kiti.

Petu' chi'in Corneliu

10 Ñuu Cesarea, iyo iin ra nàni Corneliu. Ta rakan ti ra capitán kũu ra. Ta chà'nda ra tiñu nuu kua'a' jandaru kuenda ñuu Roma ndra kichi ñu'u' Italia. ² Ta rakan juuni jàka'nu ra Ndioo chi'in ndisaa ñivi ra ña iyo ve'e ra. Ta juuni tindee ra ñivi judíu chi'in kua'a' xu'un'. Ta kà'an ra chi'in Ndioo nani kivi. ³ Takan kũu ta kēta iin kivi iyo yi kaa uni chani'ini, tajan jā'a Ndioo iin ndatu ña jāketa ra iin tati jà'a tiñu nuu ra nuu ndaa ma Corneliu ña nānde'e kachin va'a ra yi. Tajan te'en kĩcha'a kà'an yi chi'in ra:

—Yo'o Corneliu, xaa —kàti yi.

⁴ Tajan ora kà'an ma tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo takan, ta ndē'e ma Corneliu yi, ta ndava yũ'vi ra. Tajan te'en nàka'an ndio ra ña kĩcha'a ndio ra chikatu'un ra nuu ma tati ikan:

—¿Nayi kũuniun yo'o Racha'nu? —kàti ra chi'in yi.

Tajan te'en nàka'an ndio yi chi'in ra:

—Ndisaa ña jà'un ña kà'un chi'in Ndioo, ta tindeun ñivi nda'vi, ndisaa yakan chàta'ani Ndioo yi ta ti'i ra kuenda yi. ⁵ Yakan va na tachiun iin ndra na ku'un ndra ñuu Jope kuki'in ndra ra nàni Simón, ra nàkoto ñivi ña juuni nàni Petu' ndia. ⁶ Rakan iyo ra ve'e inga ra nàni Simón. Ta rakan ti iin ra jànatii ñii kũu ra, ña iyo ra yu'u tañu'u. —Takan kàti ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo chi'in Corneliu.

⁷ Ta ora kuà'an ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo ña kà'an chi'in Corneliu, tajan kāna ndio ma Corneliu uvi ta'an ndra jà'a tiñu nuu ra. Ta juuni kāna ra iin jandaru ña jàtiñu kuenda ra, ra iyo tundeeni ra chi'in, ta juuni chìnuni ra tu'un Ndioo. ⁸ Yakan va ora cha yā'a ña kàti-tu'un ma Corneliu ndisaa ña kũu nuu ndra, tajan tachi ndio ra ndra iti' ñuu Jope.

Ña'a jàna'a Ndioo nuu Petu'

⁹ Takan kũu ta ora sama ndaa ma inga kivi, chani kuyatin ma ndra kuà'an chata Petu' ñuu Jope. Tajan Petu' ma ora ikan ndāa ndio ra nda ve'e iyo nda siki, ti ikan kà'an ra chi'in Ndioo. ¹⁰ Ta ma ora ikan ti Petu' chĩsoko ra va já jà'a na ma ña kũsama ra. Tajan ma ve'e siki nuu iyo ra, ndē'e ra iin nakuyi takua ndē'o yi ora chànio. ¹¹ Ndē'e ma Petu' ña nũna ma andivi ta vachi nuu iin ña kàa takua kàa iin ja'ma ka'nu, ña ndikun ndi kumi chiyo tutun yi. ¹² Ta tichi ma ja'ma ikan ka'lin kua'a' kiti iyo kumi cha'a', ta kua'a' nuu saa chi'in koo ndia. ¹³ Ta ikan chini ra iin tati ña te'en kà'an yi chi'in ra:

—¡Ndeta yo'o Petu', na ka'niun ndri ta kachiun!

—Takan kàti yi chi'in ra.

¹⁴ Tajan te'en nàka'an ndio ma Petu':

—Na kũu yi, yo'o Racha'nu, ti yu'u takä'an kuii kachij nĩ'iin cha'a' ma kiti ña kà'an ma ley Ndioo ti töve nàndoo ndri a va'a ña kacho ndri —kàti ra.

¹⁵ Tajan te'en kīcha'a ndiko ma tati ikan kà'an yi chi'in ra inga cha'a':

—Ma ña jàndoo Ndioo, na kũu ka'un ña na vā'a yi. ¹⁶ Yakan va uni cha'a' kà'an ma tati ikan te'en chi'in ra. Ta ikan jan ndāa ndiko ma ja'ma ikan iti' andivi, kuà'an yi. ¹⁷ Ta ma Petu' ya'a nàkanini ra ta chītu'un ra ña nayi kũuni ma ña ndē'e ra ka'an yi. Ta ma ora ikan chāa ma ndra musu tāchi Corneliu ma yuve'e ra, ta ndrakan ti ndra cha nānduku tu'un ndanu iyo ve'e ra nani Simón kũu ndra. ¹⁸ Ta ora chāa ndra ma ve'e ra, tajan kīcha'a ndra chikatu'un ndra nuu ndian iyo ve'e ikan:

—¿A i'ya iyo ra nani Simón Petu'? —kàti ndra.

¹⁹ Ta Petu' ti juuni nàkanini ga ra cha'a' ma ña ndē'e ra ora kà'an ma tati chi'in ra, tajan ma nuu nāndi ra ikan te'en kīcha'a nāka'an Tati Í Ndioo nuu ra:

—Yo'o Petu', uni ta'an ndra nānduku ñun yuve'e nda ninuu. ²⁰ Yakan va ndeta ta kua'an nda ninuu ta ka'un chi'in ndra, va na kũkanuun ku'un chi'in ndra, ti mai, tāchi ndra —kàti yi.

²¹ Ta ora kà'an ma Tati Í Ndioo takan chi'in ma Petu', ta ma ora ikani nũu ndio ra ta chāa ra nuu ka'iin ndra. Ta te'en kà'an ra chi'in ndra:

—Yu'u kũu ma ra nānduku ndo. ¿Nda tiñu vāchi ndo? —kàti ma Petu' chi'in ndra.

²² Ta ndrakan te'en nāka'an ndra:

—Vāchi ndi kuenda ra nani Corneliu, capitán chà'nda tiñu nuu jandaru. Ta rakan ti iin ra va'a kũu ra, ta ya'a jàka'nu ra Ndioo ndia. Yakan va ndisaa ñivi judíu tiñu'u na ra. Ta juuni kēta iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo nuu ra. Ta kàti yi chi'in ra ti na kichí ki'in ndi ñun, ta ku'un kukatitu'un chi'in ra ndisaa ma ña kũuni Ndioo ña kà'un. Ta rakan taso'o ra ña kàtitu'un —kàti ndra.

Petu' kuà'an ra nuu iyo Corneliu

²³ Takan kũu ta ma ora ikan, kà'an ma Petu' chi'in ndra, na ya'a ndra tichi ve'e. Ta na kindoo ndra kusu ndra ma ve'e ra ikan ma chanikuaa ikan. Takan kũu ta ma inga kivi, ora kũndichin, kēe ndio ma Petu' ta kuà'an ndio ra chi'in ndra. Ta juuni kuà'an iin ndra chīnuni tu'un Jesuu iyo ma ñuu Jope chi'in ma Petu' ndia.

²⁴ Tajan ma inga kivi chāa ndra ma ñuu Cesarea, nuu iyo ma Corneliu ndātu ra ndra. Ta ma Corneliu ti cha kũti'vi ra chi'in ndisaa ñivi ra, ta ndisaa ndian nākoto ra iyo yatin xiin ve'e ra ndia. ²⁵ Takan kũu ta ora cha yā'a Petu' tichi ve'e ra, tajan ma Corneliu chūnandi chiti ra nuu ra ña kũuni ra jaka'nu ra ra. ²⁶ Va ma Petu' ndōni'i ra ra ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Ndeta, ta kundaun vati yu'u juuni ra'ii kàa takua kàun, kũi ndia! —kàti ra.

²⁷ Takan kũu ta ora juuni kà'an ga ra chi'in ma Corneliu, tajan kī'vi ndio ra tiá tichi ve'e ra. Ta ikan ndē'e ra ña ka'iin ti'vi kua'a' ñivi. ²⁸ Tajan te'en nāka'an ma Petu' chi'in na:

—Cha chito va'a ndo ti iin ra judíu na kũu ku'un ra natu'un ra chi'in ñivi yūvi judíu. Ta na kũu ki'vi ra ve'e

na, ti töve chà'a ma Ley ñivi judíu ña jà'a ra yi. Va vitin Ndioo jàna'a nui ña na tūvi iyo yi ña ka'in ña nĩ'iin ñivi kũu ndian tūvi nāndoo nuu ra a ndian töve va'a nuu ra.

²⁹ Yakan va ora chāka'an ndo chi'in, ta tūvi nĩ ka'in ña na kīchij ti numini kēi vāchij. Yakan va kũunij kotoi nda kuenda kũu yi ña kàna ndo yu'u ña na kichij —kàti ma Petu' chi'in ma ñivi ikan.

³⁰ Tajan te'en nāka'an ndio ma Corneliu:

—Cha iyo kumi kivi ña ndīta yu'i juuni ma ora i'ya, ta ma kaa uni chani'ini ña nandi tichi ve'i kā'in chi'in Ndioo, ta kēta iin ra ñū'u ja'ma tacha nui, ³¹ ña te'en nāka'an yi chi'in: “Yo'o Corneliu, Ndioo cha chīni ra tu'un chikaun nuu ra. Ta juuni chàku'uni ra ndisaa ña jà'un ña tindeun ñivi nda'vi. ³² Na tachiun iin ndra ku'un ñuu Jope na kuki'in ndra ra Simón ña juuni nāni ra Petu'. Ta rakan ti iyo ra ve'e ra jànatii ñii. Ta juuni nāni ra Simón ndia. Iyo ra yatin yu'u tañu'u”, kàti yi chi'in. ³³ Yakan va numini tāchij ndra na kunanduku ndra ñun. Ta va'ani jà'un ña kīchaun. Ta vitin ndisaa ndi ka'iin nuu Ndioo. Yakan va kũuni ndi taso'o ndi ndisaa ma ña kàtitu'un ma Racha'nu Ndioo nuun ña iyo yi ña katitu'un nuu ndi —kàti Corneliu.

Kàtitu'un Petu' tu'un Jesuu ve'e Corneliu

³⁴ Takan kũu tajan te'en nāka'an ndio Petu':

—Vitin cha kũtuninij ti ndicha ña Ndioo inuu ndē'e ra ndisaa ñivi. ³⁵ Ta nda ñivi iyo nda ñuu nikuuni ki'in ra kuenda na tuva tiñu'u na ra, ta jà'a na ma ña va'a.

³⁶ Vati Ndioo tāchi ra tu'un nuu tandi'i ñivi judíu ña na jana'a na yi nuu na naja iyo yi na koo vii na chi'in ra jā'a Racha'nu Jesucristu. Ta rakan ti kũu ra chito'o ndisaa yo. ³⁷ Vati ndyo'o cha chito va'a ndo naja kua kũu tandi'i ñu'u' Judea niku. Ta ikan kīcha'a yi chi'in ñu'u'

Galilea ora cha yā'a kàtitu'un Xuva ña iyo yi ña kunduta na. ³⁸ Ti juuni ma tiempu ikan, chā'a Ndioo ndatu ra chi'in Tati Í ra nuu ma Racha'nu Jesucristu ra ñuu Nazaret. Yakan va chàkunuu ra jà'a ra ña va'a. Ña ndisaa ndian ku'vi jà'a ma ndatu kui'na, jànda'a ra na. Ta ndisaa ña'a jā'a Jesuu yi ti Ndioo iyo ra chi'in ra. ³⁹ Ta cha'a' yakan ndyu'u kũu ndian ndē'e ndi ndisaa ña jā'a ra ñu'u' Judea chi'in ñuu Jerusalén. Ta ikan tātuu na ra nuu kruu, ta ikan chī'í ra. ⁴⁰ Va Ndioo, jànataku ndiko ra ra tichi uni kivi. Ta ora cha yā'a nātaku ndiko ra, ta jā'a Ndioo ña na keta ra nuu ndi. ⁴¹ Va tūvi nĩ keta ra nuu tandi'i ñivi, ti kēta ra nuu ndyu'uni. Vati ndyu'u

kāchin ra tatiempu ora takā'an kuvi ra, vati ndyu'u chàchi ndi ta chī'i ndi chi'in ra ora cha nātaku ra. ⁴² Ta maa ra tāchi ndi ña na katitu'un ndi nuu tandi'i ñuu, ti Ndioo chā'a ra tiñu nuu ra ña kũu ra, ra vesi, ra tikuvā tiñu cha'a' ndian ndito, ta juuni cha'a' ndian cha chī'í ndia. ⁴³ Yakan va ndisaa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ndra chīyo taji'na, kà'an ndra cha'a' Racha'nu Jesuu ndia. Ta juuni kà'an ndra ti ndian chīnuni tu'un ra,

cha kũu nĩ'i na ña na naa kuati na jà'a ma ndatu ra. —Takan kàti Petu' chi'in ma ñivi ikan.

Tati Íf Ndioo, vâchi koo yi chi'in ñivi yüvi judú

⁴⁴Takan kûu ta juuni kà'anga Petu' ndaa ra, ora kôyo ma Tati Íf Ndioo chata ndisaa ma ñivi chini ña kà'an ra. ⁴⁵Ta ma ndra judú ña chìnuni tu'un Jesuu kuà'an chi'in ma Petu', ndava kuà'an tati ndra, ti juuni kôyo ma Tati Íf Ndioo chata ma ñivi yüvi judú ndia. ⁴⁶Vati chini ndra ña kicha'a na kà'an na iin tu'un siin siin, ta takan jàka'nu na Ndioo. ⁴⁷Yakan va te'en nàka'an Petu' chi'in ndra ka'iin chi'in ra:

—Cha kôyo Tati Íf Ndioo nuu ñivi i'ya takua kôyo yi nuu yo. Ta vitin nda yo, na kûu ga ka'an ga yo ña kûu kunduta ñivi i'ya. —Takan kàti Petu' chi'in ndra kuà'an chi'in ra.

⁴⁸Ta ikan tâchi ra na, na kunduta na chi'in ndatu Racha'nu Jesucristu. Ta ora cha yâ'a kûnduta ma ñivi ikan, tajan jânini na ma Petu' na kindoo ra chi'in na, vaji najani kûu kâa kivi.

Kàtitu'un Petu' nuu ñivi Ndioo ìyo ñuu Jerusalén

11 Ndra kûu tatun Jesuu chi'in inga ndian chìnuni tu'un ra ìyo ñu'u' Judea, nî'i na tu'un ña ñivi yüvi judú juuni chìnuni na tu'un Ndioo ndia. ²Va ora châa tuku ma Petu' ñuu Jerusalén nuu ìyo ma ñivi judú ndian chìnuni ma tu'un Jesuu, ta ma ñivi ikan ti tiso na kuati nuu ra ta kicha'a na kânita'an yu'u na chi'in ra. ³Ta te'en chikatu'un ndio na nuu ra:

—Yo'o Petu', ¿ta naja châ'un chânde'un nuu ìyo ñivi yüvi judú ta châchiun chi'in na ndia? —Takan kàti na chi'in Petu'.

⁴Tajan ma Petu' te'en kàtitu'un ra nuu na naja kua kûu yi nda ora kicha'a yi:

⁵—Yu'u ìyoi ñuu Joepé, ta ikan kà'in chi'in Ndioo. Tajan ndē'i iin ña takua ndē'o ora chànio. Ta kâa yi takua kâa iin ja'ma ka'nu ña ndikun ndi kumi chiyo tutun yi, ña nûu yi nda yatin nda nuu nândi. ⁶Ta ikan ndē'e va'i tichi ma ja'ma ña ka'iin kua'a' kiti kumi cha'a, ta inga kiti ku'u, ta kua'a' nuu saa chi'in kua'a' nuu koo ndia. ⁷Ta ikan chini iin tati ña kà'an yi te'en chi'in: “ñNdeta yo'o Petu', na ka'niun ta kachiun!”, kàti yi. ⁸Ta yu'u te'en nàka'in: “Na vâ'a yo'o Racha'nu, ti nî'iin cha'a' takâ'an kachî kuñu kiti ña kà'an ley Ndioo ña töve nândoo a va'a ña kacho”, kâti. ⁹Ta ikan jan te'en nàka'an ndiko ma tati kichi iti' andivi chi'in inga cha'a': “Na vâ'a kà'un takan cha'a' ña cha jânandoo Ndioo”, kàti yi. ¹⁰Takan kûu tajan uni cha'a' kûu ña'a te'en, ta ikan ndâa ndiko ma ja'ma ikan iti' andivi chi'in ndisaa kiti vâchi chi'in yi niku. ¹¹Ta ora juuni ndâa ga yi ma ikan, ta châa uni ta'an ndra ñuu Cesarea, ña nânduku ndra yu'u ma ve'e nuu ìyo ndi ikan. ¹²Ti ma Tati Íf Ndioo tâchi yu'u, na ku'in chi'in ndra, na töve kâti ña kûu ku'in kâti yi. Takan kûu ta juuni châ'an iñu ta'an ndra yanio ka'iin i'ya chi'in ndia. Yakan va ora châa ndi ma nuu ìyo Corneliu, ta kî'vi ndio ndi tichi ve'e ra. ¹³Yakan va ma rakan ti kâtitu'un ra nuu ndi ña kâta iin tati jâ'a tiñu nuu Ndioo nuu ra ma ve'e ra. Ta ma tati ikan chûndaa yi nuu ra ta te'en nàka'an yi chi'in ra: “Na tachiun iin ndra ñiviun

ñuu Joepé, na kuki'in ndra iin ra Simón ra juuni nâni Petu' ndia. ¹⁴Ta rakan ti kûu katitu'un ra naja kua kûu yi ña ni jakakú Jesuu ñun chi'in ndisaa ñiviun ña ìyo ve'un.” ¹⁵Yakan va ora kicha'i kà'in chi'in ma ñivi ikan, ta ma ora ikani kôyo ma Tati Íf Ndioo chata na indukuni takua kôyo yi chata yo taji'na. ¹⁶Yakan va ora ikan châku'unj tu'un kâ'an ma Racha'nu Jesuu ti ndicha ña Xuva, jâkunduta ra chi'in takuini, va ndyo'o vitin ni kunduta ndo chi'in Tati Íf Ndioo. ¹⁷Yakan va va'ani, tuva cha châ'a Ndioo juuni ña châ'a ra nuu yo, nuu ma ñivi ikan, cha'a' ña chinunio tu'un Racha'nu Jesucristu. Yakan va yu'u, ¿nda ra kûi ña kûu kasî ña jâ'a Racha'nu Ndioo chi'in ñivi ikan?, kûuni ndo. ¿Na töve ìyo yi ña ja'i takani! —Takan kàti Petu'.

¹⁸Takan kûu yakan va ma ndian chìnuni ìyo ñuu Jerusalén ora chini na ña kâ'an Petu', ta ma ora ikani taxiin kîndoo na. Ta ikan jan chi'in ma tu'un te'en kicha'a na jâka'nu na Ndioo:

—Nduva'a kuii va'ani ti Ndioo juuni cha châ'a ra nuu ma ndian yüvi judú takua châ'a ra nuu yo ndia. Vati juuni ndiakan cha jâña na ma kuati jâ'a na ta kî'vi na iti' kuà'an Jesuu, ti ikan ni koo na endeeni chi'in Racha'nu Ndioo —kâti na.

Kî'vi kua'a' ñivi ìyo ñuu Antioquía iti' kuà'an Racha'nu Jesuu

¹⁹Takan kûu yakan va ora cha yâ'a ña chî'í ma Esteban, tajan kicha'a na jânde'e na tundo'o ta jâkunu na ma ñivi chìnuni tu'un Racha'nu Jesuu. Ta ìyo ndian chînu kuà'an iti' ñu'u' Fenicia, ñu'u' Chipre, ta ñuu Antioquía. Ta tandi'i ma ñu'u' ikan kâtitu'un na ma tu'un Racha'nu Jesuu, va nuu ñivi judúni, kâtitu'un na yi. ²⁰Va ìyo ndra chìnuni ìyo ñu'u' Chipre ta ñuu Cirene, ña châa ndra ma ñuu Antioquía. Ta ikan kicha'a ndra kâtitu'un ndra tu'un Racha'nu Jesuu nuu tandi'i ma ñivi yüvi judú ndia. ²¹Yakan va tîndee Racha'nu Ndioo ndra chi'in ndatu ra. Ta takan kûu ora chînu kâtitu'un ndra tu'un Jesuu nuu na, kua'a' na ndâkoo ndio na ma ña kini jâ'a na niku. Tajan kicha'a ndio na chìnuni na tu'un ma Racha'nu Jesuu ta kî'vi na iti' kuà'an ra.

²²Yakan va ma ñivi chìnuni ìyo ñuu Jerusalén, ora chîto na tandi'i ña kûu iti' ñuu Antioquía, tajan tâchi ndio na Bernabé na ku'un ra ma ñuu ikan. ²³Tajan ora châa Bernabé ma ñuu ikan, ta ndē'e ra naja kua nî'i ma ñivi ikan ma ñamani Ndioo, ta nduva'a kuii chisii ra ora ndē'e ra yi. Tajan kicha'a ra chûndayu'u ra na, ta ikan jan nàka'an ra chi'in na ña na chinuni na chi'in ndisaa anima na ma tu'un Jesuu, ta koto ndâkoo na yi. ²⁴Vati Bernabé kûu ra iin ra va'a, ta ya'a ìyo Tati Íf Ndioo chi'in ra, ta chinuni va'a ra tu'un Jesuu. Takan kûu ta ma ora ikan kua'a' va'a ma ñivi kicha'a na chìnuni na tu'un ma Racha'nu Jesuu. ²⁵Ta ora cha yâ'a ña kûu takan, tajan Bernabé kêe ra kuà'an ra kuà'anduku ra Saulu ñuu Tarsu. ²⁶Ta ora nâta'an ra ra, tajan ndâka ndiko ra ra kichaa ra iti' ñuu Antioquía. Ta ikan chiyo ndra iin kuiya nii ma veñu'u ndian chìnuni ikan, ña jâna'a ndra nuu kua'a' ñivi. Yakan va ñuu Antioquía kûu ma ñuu nunuu ña nî'i ndra kûu tatun Jesuu ma sivi: cristianos.

²⁷ Takan kũu ta ma tiempu ikan iin ndra kà'an tu'un yu'u Ndioo, kēe ndra ñuu Jerusalén ta kuà'an ndra ñuu Antioquía ndia. ²⁸ Ta iin ra kuà'an chi'in ndra, ra nàni Agabo. Rakan chũndaa ra ti ma Tati Í Ndioo kà'an chi'in ra ña na kundaa ra, ta kīcha'a ra kàtitu'un ra nuu ma ñivi ña ni koo kua'a' tama' ndisaa ñuu ñuñivi. Takan kũu yi takua kà'an ra ora chīyo rey nàni Claudiu tiñu ñuu Roma. ²⁹ Yakan va ma ñivi chìnuni iyo ñuu Antioquía, jāndo'iin tu'un na ña ni tindee na ma ndian chìnuni iyo ñu'u' Judea chi'in ita'vi xu'un', ma naja kua kũuni maa na, tajan tāchi ndio na yi nuu na. ³⁰ Ta ma xu'un' ña kũti'vi jā'a na, tāchi na yi chi'in Bernabé ta Saulu na kundaka ndra yi nuu ma ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ndian chìnuni ñu'u' Judea.

Nuu chī'í Jandiau, ta nuu kī'vi Petu' vekaa

12 Takan kũu ta ma tiempu ikan ma ra Rey Herode kīcha'a ra tiin ra ta jàti'ini ra chi'in ma ndian chìnuni tu'un Jesuu. ² Ta ikan tāchi ra na kuka'ni na ma Jandiau, ra yani Xuva chi'in machiti. ³ Va tava ndē'e ndio ra ña chīsii ma ñivi judíu ña jà'a ra takan, yakan va juuni tiin ndio ra Petu' ndia. Ña'a kũu ora kũu yi kivi viko pakua, kivi chàchi na paan ña tũvi kī'vi yuchan iya. ⁴ Yakan va ora cha yā'a tiin ra ma Petu', tajan tī'i ndio Herode ra vekaa. Ta ma vekaa ikan, ti ìyo kumi ta'an grupu ma jandaru ña kũmi ndra ra. Ta ma ndi kumi grupu ma jandaru ìyo kumi ta'an ndra ta'ii'iin yi. Ta ma Herode ti chànini ra jana'a ra ra nuu ma ñivi ñuu nda kati ya'a ji'na viko Pakua, tajan ka'ni ra ra. ⁵ Yakan va Petu' indii ra vekaa, ta ma ndra jandaru kũmi va'a ndra ra. Ta ma ndian chìnuni tu'un Jesuu, tōve jāña na kà'an na chi'in Ndioo cha'a' ra.

Ndioo jàkakú ra Petu' tichi vekaa

⁶ Takan kũu ta juuni ma chanikuaa ña ni tuvi inga kivi, ni tavani'i Herode ma Petu' vekaa ti ni jana'a ra ra nuu ma ñivi ñuu ora ikan. Takan kũu ta ma Petu' kixi ra kàndii ra tañu uvi ta'an jandaru ña ndikun ra chi'in karena, ta tiá ndra ka'lin kũmi yuvekaa. ⁷ Ta nunuuni kēta iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo yatin xiin ra nuu kàndii ra kixi ra. Tajan ikan kēta iin ñu'ú tichi ma vekaa, ta iin tachani jā'a yi. Ta ikan jan kāni nda'a' yi ma chata Petu' nuu kàndii ra. Ta kīcha'a yi kà'an yi te'en chi'in ra:

—Ndakoo yo'o, Petu'! —kàti yi.

Tajan juuni ma ora kà'an ma tati takan chi'in ra, ta ndāchi ni ma karena ña ndikun nda'a' ra. ⁸ Ta ikan jan te'en nāka'an ma tati chi'in ra:

—Ku'un ja'maun ta ti'i ndicha cha'un ta kichiun chatai! —kàti yi.

Tajan takan jā'a ma Petu' yi. ⁹ Ta ikan kēe ndio ra kuà'an ra chata ma tati. Ta ma Petu', ti tũvi chito ra tu ma tiñu jà'a ma tati ikan kũu yi iin ña ndicha, a tōve. Chito ra a ña chàni ndoso ra kũu ña ndē'e ra ma tati ikan. ¹⁰ Takan kũu ta ikan jan yā'a ndra ninduvi nuu ka'lin ma ndra jandaru kũmi ndra. Ta ora chāa ndra iin nuu ìyo yuvekaa ña ìyo nduku iti' yu'u kai. Tajan ikan nūna maa yi, ta ikan jan yā'a ndio Petu' chi'in ma tati.

Yakan va ora cha chīka ma tati iin kai chi'in ma Petu', tajan ndākoo ma'iin ndio yi ra. ¹¹ Takan kũu ta ora kīcha'a ma Petu' chàku'uni ra, tajan te'en kīcha'a ra chànini ra:

—Vitin va cha chito kachin yo, ti ndicha kuii ña ma Racha'nu, tāchi ra tati ra ña na jakakú yi yo nda'a' Herode ta nuu ndisaa ña kũuni ma ñivi judíu ja'a na chi'o. —Takan chànini Petu' chi'in juuni maa ra.

¹² Yakan va ora cha yā'a ña chā'a ndio ma Petu' kuen-da cha'a' yi. Ta ikan jan kēe ndio ra kuà'an ra ve'e ña nàni Ndiya, ma'á ra nàni Xuva ña juuni nàni Marku ndia. Ta ikan ti ka'lin ti'vi kua'a' ndian chìnuni ña kà'an na chi'in Ndioo. ¹³ Yakan va ora chāa Petu' ma yuve'e ve'an ña ìyo nduku iti' kai, ta kīcha'a ra jàkate'e ra yi. Ta ikan kēta iin ñayoko ña nàni Rode kuànde'an yo kũu ma ra jàkate'e ma yuve'e. ¹⁴ Tajan ora chāa ña ma yuve'e, ta nākotoan ña tati Petu' kũu yi. Tajan nduva'a kuii chīsian ña ni yuve'e nī chaku'unia nuna ña nuu ra. Ta ikan jan kàndakunu ndioan kuàkatitu'an nuu ma ñivi ka'lin ma tichi ve'e. Ta kàtian ti Petu' kũu ma ra ndaa ma yuve'e. ¹⁵ Tajan te'en nāka'an ma ñivi ikan chi'an:

—¿A tivi xiniun ña kà'un takan? —kàti na.

Ta yakan kà'an tukuan ti ña ndicha kũu ma ña kà'an ña. Va ma ñivi ikan te'en nāka'an tuku na chi'an:

—Na yũvi ra kũu ra ti animani ra kũu ma ña chàkunuu —kàti na.

¹⁶ Takan kũu ta ma Petu' ti juuni kà'an ga ra tiaga ndaa ra ma yuve'e. Tajan ora nūna ndio na ma yuve'e, ta ora ndē'e na ra ndava yũ'vi na. ¹⁷ Tajan ma Petu' kīcha'a jànda'a ra nuu na, ikan na kutaxin na. Ta ikan jan kà'an ra chi'in na naja kũu yi ña jàkakú Racha'nu ra nuu indii ra tichi vekaa. Tajan te'en kīcha'a ndio ra kàtitu'un ra:

—Na ku'un ndo kukatitu'un ndo ña'a nuu Jandiau chi'in nuu ndisaa ndian chìnuni tu'un Jesuu —kàti ra.

Takan kũu ta ora chinu kà'an Petu' takan, tajan kēe ra kuà'an ra inga ñuu.

¹⁸ Ta ora kundichin tajan ya'a yũ'vi ndra jandaru ta kīcha'a ndio ndra kànita'an yu'u ndra, ti tōve nī chito ndra nayi jā'a ña tũva ma Petu'. ¹⁹ Yakan va ma ora ikan tāchi ma Herode na kunanduku inga ndra ma Petu'. Va tōve nī kuu nata'an ndra ra. Yakan va tāchi ra ña na kuka'ni ndra ma ndra jandaru jàkuenda ma vekaa niku. Ti naja ndē'eni ndra ña kākú ma Petu' ma vekaa. Ta ora yā'a yi tajan kēe Rey Herode ma ñu'u' Judea, ta kuà'an ra iti' ñuu Cesarea iin tiempu.

Nuu chī'í Herode

²⁰ Takan kũu ta ya'a kũxaan Rey Herode chi'in ñivi ìyo ñuu Tiro ta ñuu Sidón. Ta ikan jan jāndo'iin tu'un ñivi ñuu ikan, tajan chāa ndio na vetiñu ti kũuni na natu'un na chi'in ra. Va kà'an na ji'na chi'in iin ra nàni Blastu, ra jà'a tiñu nuu ma Herode. Ta chīka na nuu Blastu ña na ndakan ra iin tiempu nuu ma rey ña kũu kuti'vi na chi'in ra, ikan na kuu jandomani ra ma kuati na, ti nda'a' ma rey ikan nī'i na tandi'i ma ndayu chīniñu'u na kachi na ma ñuu na. Ta Blastu jānuna ra ra ma kivi

ikan. ²¹ Ta ora kēta ma kivi ña jānuna ra ra, tajan kēta ndio ma Herode, ña ñũ'u ra iin ja'ma nduva'a kuii vii ña chàku'un ma ndra kùu rey. Ta ikan chūnandi ra ma nuu chà'nda ra tiñu. Tajan kīcha'a ra kà'an ra ma junta chí'in ma ñivi ka'iin ti'vi ma nuu ra. ²² Takān kūu va ma ñivi ikan, te'en kīcha'a na kànachaa na:

—Ma ra kà'an i'ya yūvi iin ra'ii kùu ra, ti iin ndioo kùu ra —kàti na.

²³ Tajan juuni ma ora ikani iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo, jātakue'e yi ra, vati tōve nī jaka'nu ra Ndioo ti tōve kà'an ra ña tōve ndicha ña kà'an ñivi cha'a' ra takan. Ta ikan chí'í ra jà'a ña chàchi tindaku ra.

²⁴ Takān kūu ta ma tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu ña kàtitu'un ma ñivi chìnuni, vi'a chitakuati yi nda nikuuni.

²⁵ Yakan va ora jāchinu Bernabé chí'in Saulu ma tiñu jà'a ndra, tajan kēe ndiko ndra ñuu Jerusalén, tajan kuà'an ndio ndra ñuu Antioquía chí'in iin ra nàni Xuva ña juuni nàni Marku ndia.

Bernabé chí'in Saulu, jàtiñu ndra kuenda Racha'nu Ndioo

13 Ma tañu ndian chìnuni tu'un Jesuu iyo ñuu Antioquía, ikan ka'iin ndra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo chí'in ndra kùu matru. Ta ndrakan te'en nàni ndra: Bernabé, chí'in ra tuun nàni Simón, chí'in Luciu ra ñu'u' Cirene, chí'in Manaén ma ra indukuni chā'nu chí'in Herode ra kùu kalecha'nu ñu'u' Galilea. Ta juuni ikan, ndaa Saulu ndia. ² Ta ikan kēta iin kivi kūti'vi ma ñivi ña ndita yu'u na ña jàka'nu na Ndioo. Ta ikan te'en nāka'an ma Tati Í Ndioo chí'in ma ñivi ikan:

—Na tavani'i siin ndo Bernabé chí'in Saulu kuenda ma tiñu kāchjñ ndra ña iyo yi ña ja'a ndra —kàti yi.

³ Yakan va ora cha yā'a ña kà'an ma ndian ka'iin ti'vi ikan chí'in Ndioo ta ndita yu'u na, ta ikan jan jūndii na nda'a na xini Bernabé chí'in Saulu. Ta kēe ndio ndra kàcha'an ndra.

Bernabé chí'in Saulu kàtitu'un ndra tu'un Jesuu ñu'u' Chipre

⁴ Yakan va ma Tati Í Ndioo tāchi ndio ndra na kàtitu'un ndra tu'un Jesuu, va ji'na yā'a ndra ñuu nàni Seleucia. Ta ikan kī'vi ndra iin varku, tajan chāa ndra ñu'u' Chipre iin ñu'u' kàndii tichi tañu'u. ⁵ Yakan va ora chāa ndra ma yu'u tañu'u ñuu Salamina chí'in varku, ta ikan kīcha'a ndra kàtitu'un ndra tu'un va'a Racha'nu Ndioo tichi ta'ii'iin veñu'u ñivi judíu ñu'u' ikan. Ta juuni kuà'an Xuva chí'in ndra ña tindee ra ndra ndia.

⁶ Ta ikan chākunuu ndra tandi'i ñu'u' ikan, nda kati chāa ndra iin ñuu nàni Pafos. Ta ikan nāta'an ndra iin randuvi. Ta rakan ti iin ra judíu kùu ra, ta nàni ra Barjesuu. Ta kàti ra ti tu'un Ndioo kàtitu'un ra ndia, va tūvi ndicha. ⁷ Ta ma randuvi ikan nàndi ra chí'in ra kùu kalecha'nu nàni Sergiu Paulu. Ta ma ra kalecha'nu ikan, ti ya'a iyo chinituni ra, yakan va tāchi ra iin tatur na na kuki'in ra Bernabé ta Saulu, vati kùuni ra taso'o ra tu'un Ndioo ña kàtitu'un ndra ndia. ⁸ Ta ora chāa ndra nuu ndaa ra, ta ma randuvi Barjesuu, ra juuni

nàni Elimas chí'in tu'un griegu, kīcha'a ra kànita'an yu'u ra chí'in ndra ti kùuni ra na taso'o ma kalecha'nu ma tu'un Jesuu ña kàtitu'un ndra, ti koto indukuni chìnuni ra tu'un Jesuu ndia. ⁹ Takān kūu ta ikan ma Saulu ti juuni nàni ra Paulu, ta ya'a iyo Tati Í Ndioo chí'in ra, tajan ndē'e kachin va'a ra nuu ma randuvi nàndi ikan.

¹⁰ Ta te'en nāka'an ma Paulu chí'in ra:

—Ra vata, ra kini, ta ra se'e kui'na kùun, ti kùuniun nde'un ma ña va'a. ¿Ta naja chàta'aniun keña'un ma ñivi chí'in ma tu'un vata kàtitu'un, ta tūvi chà'un ña na ki'vi na iti' Ndioo? ¹¹ Yakan va vitin ni jande'e Ndioo tundo'o ñun iin tiempu. Ta na tūva kuu nde'un ti ni kukuaun nda ma ñu'ú nikandii kùu ga nde'un ndia —kàti Paulu chí'in ra.

Ta ma ora ikani ndókuaá ra. Ta ikan kīcha'a ra nànduku nda'a' ra yo kundaka ra ve'e ra ti kuaá ra. ¹² Ta ora ndē'e ma kalecha'nu ña kūu chí'in ma randuvi, ta ma ora ikani kīcha'a ra chìnuni ra tu'un Racha'nu Jesuu, ti ndava kuà'an tati ra ora chíto ra ña chí'in kua'a' ndatu jàna'a ndra tu'un Jesuu.

Paulu chí'in Bernabé, chàa ndra ñuu Antioquía ñuu kàndii yatini ñu'u' Pisidia

¹³ Paulu chí'in ndra meru ra kī'vi ndra tichi varku ma ñuu nàni Pafos. Ta ikan kēe ndio ndra kuà'an ndra ñuu Perge, ti ma ñuu ikan kàndii yi ñu'u' Panfilia. Va Xuva Marku ndākoo ra ndra, ta chíkonii' ndiko ra kuà'an ra ñuu Jerusalén. ¹⁴ Ta ora chāa ndra ma ñuu Perge, tajan nūu ndio ndra ma varku ikan. Ta ikan kuà'an ndra nda ñuu Antioquía, ñuu kàndii yatin ñu'u' Pisidia. Ta ma kivi nīndee ñivi judíu, kī'vi ndra ma veñu'u na, ta chūnandi ndra ma ikan. ¹⁵ Yakan va ora cha yā'a jākua'a ma ndra vika ma tichi ma veñu'u ikan ma tu'un Ley Ndioo chí'in tu'un taa ma ndra kà'an chí'in tu'un yu'u ra taji'na, ta ikan kīcha'a chikatu'un ndra vika ikan nuu Paulu chí'in meru ra tuva kuu katitu'un ndra iin tu'un. Tajan te'en nāka'an ndra chí'in ndra:

—Ndyo'o ndra yani, jna'a ndo tuva iyo iin ña kùuni ndo ka'an ndo tuva kùuni ndo ña jākuninaa ndo ma ñivi, kùu ka'an ndo yi vitin! —kàti ndra.

¹⁶ Tajan ma ora ikani chūndaa Paulu ta jānda'a ra nuu ma ñivi, ikan na taxiin koo yu'u na. Tajan te'en nāka'an ndio ra:

—Ndyo'o ndra judíu kuni va'a ndo ña ni ka'in. Ta juuni ndra yūvi judíu, ndra tiñu'u Ndioo. ¹⁷ Ma Ndioo ñuu Israel, kāchin ma ndian judíu kùu ñivio chíyo taji'na. Ta jā'a ra iin ñuu ka'nu chí'in ma ñivi ikan, ora juuni iyo ga na ma ñu'u' Egiptu. Vati ma ñu'u' ikan ti yūvi ñu'u' na kùu yi. Ta ikan tāva ndio ra na ñu'u' Egiptu chí'in ndatu ra.

¹⁸ Yakan va uvi xiko kuiya kūmi Ndioo na ta jāndeeni ra ma ña jā'a ñivio ña chíyo na tatiempu tichi ku'u nuu chākunuu na. ¹⁹ Ta ikan Ndioo kūta'an ra chí'in ma ndian kùu ñivio taji'na, na ki'vi na ñu'u' Canaán. Ta ikan na ka'ni na tandi'i ñivi iyo ndi ucha ñuu ikan. Yakan va, takān jā'a na, ikan na kuu ni'i na ma ñu'u' chā'a Ndioo nuu na, ta ikan na kuu yi ñu'u' maa na. ²⁰ Ta ndisaa ña'a kūu yi tichi iin kumi cientu uvi xiko uchi kuiya.

'Ta tichi ma tiempu ikan, juuni chā'a Ndioo iin ndra vesi, ndra jàkutuni tiñu nuu na. Takan kuu nda kati kē-ta kuiya chīyo Samuel, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na. ²¹ Ta ikan chīkan na iin ra kuu rey ña ka'nda tiñu nuu na. Ta Ndioo chā'a ra tiñu ikan, nuu ra nàni Saulu ra se'e Cis. Ta Saulu ti iin ra kichi tata Benjamín kuu ra, ta chā'nda ra tiñu uvi xiko kuiya. ²² Ta tiá iti' nuu, nā-maa Ndioo ma tiñu jà'a Saulu ña kuu ra rey. Ta ikan chā'a ndio ra ma tiñu rey nuu inga ra nàni David. Takan kuu ta te'en nāka'an Ndioo kuenda ma racha'nu David: "Ya'a kùunì nde'i David ra se'e Isaí, ti jà'a ra ma ndisaa ña kùunì ña na ja'a ra." Takan kàti Ndioo.

²³ Ta Jesuu kichi ra tata David ña na kuu ra ra tachi Ndioo ña na jakakú ra ñivi ñuu Israel tava chā'a Ndioo tu'un nuu ma ñivi ti takan ni kuu. ²⁴ Yakan va ora takāa-ga kichi Jesuu, kātitu'un Xuva tu'un ra nuu ndisaa ñuu Israel. Ta kati ra chi'in na ti iyo yi ña kunduta na ta juuni iyo yi ña ndakoo na iti' kini kuà'an na ta ki'vi na iti' Ndioo. ²⁵ Yakan va ora chani kuu Xuva tiñu ña chā'a Ndioo nuu ra, ta kati ra nuu ma ñivi ña yüvi ra Cristu kuu ra takua chànini na. Ta juuni kà'an ra: "Ti ma ra kuu Cristu, ni kichi ra tiá iti' nuu. Ta kuenda ra, ti iin ra tüvi iñu'u kù, vaji na ndachì ma ndichan indii cha'a ra, ti nduva'a kuii ka'nu ga ra ta iyo ga ndatu ra kua yu'u", kati Xuva.

²⁶ Yakan va ndyo'o yani, ndian kuu ñivi judíu, tata Abraham, ta juuni ndyo'o ndian yüvi judíu ña tiñu'u Racha'nu Ndioo, Ndioo kuu ma ra tachi yu'u ña na kati-tu'in ma tu'un i'ya nuu ndo, ikan na kuu kakú yo jà'a ra. ²⁷ Vati ma ndian iyo ñuu Jerusalén, chi'in ndra chà'nda tiñu nuu na, nī tui nakoto na ña Jesuu kuu ra ña jàkakú ra yo. Ta ni töve nī kutunini va'a na ma tu'un Ndioo taa ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na ndia, vaji nani kivi ora nindeo jàkua'a na yi tichi veñu'u na. Yakan va tìsokuati na chata Jesuu, ta ndò'iin tu'un na ña kàti na ña na kuvi ra. Ta takan chīnu ma tu'un ña kà'an ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña ni kuu. ²⁸ Tajan chāka'an na nuu Ponciu Pilatu na ka'ni ra Jesuu chi'in ndra kuu jandaru ra, vaji tüvi nī nani'i na nī'iin kuati ña jà'a Jesuu ña iyo yi na kuvi ra. ²⁹ Ta ikan ora cha chīnu ndisaa ma ña kà'an ma tutu Ndioo kuenda ra, ta ikan jan jānuu ndio ndra ra nuu kruu, tajan kuchi ndio ndra ra. ³⁰ Va Ndioo jānataku ndiko ra ra tañu ndian ndií. ³¹ Ta kua'a' va'a kivi kēta Jesuu nuu ma ndra chā'an chi'in ra ñu'u' Galilea, ta nda ñuu Jerusalén. Ta vitin juuni ndrakan kuu ma ndra kà'an cha'a' Jesuu nuu ma ñivi vitin.

³² Ta vitin ndyu'u kuu ndi ña kātitu'un ndi tu'un va'a i'ya nuu ndo. Ti ña'a kuu ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu ma ndian kuu ñivio chīyo taji'na. ³³ Ta vitin cha jāchinu Ndioo ma tu'un i'ya nuu maa yo, ti tata ma ñivi chīyo taji'na kichi yo. Ña'a jāchinu Ndioo ora cha nātaku ra Se'e ra Jesuu, vati nuu ma tutu Salmu uvi, te'en kà'an Ndioo: "Yo'o kuu se'i, ta vitin kuu ma kivi ña kuu tatáun yu'u", kati yi. ³⁴ Vati Ndioo cha kātitu'un ra ña ni janataku ndiko ra ma Jesuu, ikan na kù'ini ma kuñu ra, vati te'en kà'an ma tutu Ndioo cha'a' yi: "Nuu ndyo'o, ni jachinui ma tu'un ña chā'i nuu ma racha'nu David. Ta

ma tu'un ikan ya'a ga í yi ta ndaa yi", kati Ndioo. ³⁵ Ta juuni kà'an ma tu'un Ndioo ña: "Na kù'vaun ña ku'ini kuñu ma ra se'un ra ya'a ga í." Takan kà'an iin Salmu ña taa ma racha'nu David. ³⁶ Yakan va ndicha kuii ña ma racha'nu David, jā'a ra tiñu takua kùuni Ndioo nuu ma ñivio ora chīyo ra ma ñuñivi i'ya niku. Tajan chī'i ndio ra, ta kuchi ndio na ñunda'yu ra xiin nuu ñaña ma tatá ra. Ta ma kuñu ra kù'ini yi. ³⁷ Va ma kuñu ma ra jā-nataku Ndioo, tüvi nī ku'ini yi. ³⁸ Yakan va ndyo'o ndra yani, iyo yi ña koto ndo ti cha'a' Jesuu ikan, Ndioo jà-naa ra ndisaa ma kuatio. ³⁹ Ta juuni cha'a' Jesuu kuu yi ña jàndondaa Ndioo anima ndisaa ndian chīnuni tu'un ra. Va töve kuu ndondaa anima yo cha'a' ña jàka'nu yo ma tutu Ley Ndioo taa Moisés. ⁴⁰ Yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ti koto ta'an ndo takua kà'an ma tutu taa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo chīyo taji'na. Vati ma tutu taa ndra te'en kà'an yi:

⁴¹ Na taso'o va'a ndyo'o ndian kà'an ti'ini chata tu'un kà'in.

Ta na yu'vi ndo, ti chani kuvi ndo.

Vati yu'u chani ja'i iin tiñu nduva'a kuii ka'nu ma kivi vitin ña juuni iyo ga ndo.

Ta ma tiñu ni ja'i ya'a ndetiñu ña chīnuni ndo yi, vaji iyo ndian katitu'un kàchin yi nuu ndo, kati Ndioo. —Yakan va ikan chīnu ma tu'un nātu'un Paulu tichi ma veñu'u ndian judíu ikan.

⁴² Ta ora kīcha'a Paulu chi'in meru ra, kèe ndra ma tichi veñu'u ikan, ta ikan iin ndra chīkan ndra nuu Paulu na kichi ra tichi una kivi ma kivi nindeo, ta kà'an ndiko ra ma tu'un i'ya nuu na. ⁴³ Ta ikan ora cha chīnu ma junta jā'a na ma veñu'u ikan, ta ikan jan kua'a' ndian judíu chi'in ndian yüvi judíu ndian tiñu'u Ndioo, kīcha'a na tándikun ndio na kuà'an na chata Paulu chi'in Bernabé. Ta ikan Paulu chi'in Bernabé chūndayu'u ndra ma ñivi ikan, na ku'un na iti' kuà'an Ndioo ta na kumi va'a na ma ñamani ra, ña chà'a ra nuu na.

⁴⁴ Takan kuu ta ma una kivi sabadu ma kivi nindee na cha yati ndisaa ma ñivi ñuu Antioquía kùti'vi na ña kùuni na taso'o na ma tu'un Ndioo. ⁴⁵ Va ora ndē'e ma ñivi judíu ña ya'a kua'a' ñivi ka'iin ma ikan, yakan va kīcha'a na tixin na ndè'e na ndra. Tajan kīcha'a na kà'an ndaa na ta kànduva'a na Paulu chi'in Bernabé. ⁴⁶ Yakan va töve kànuu Paulu chi'in Bernabé, ta te'en kīcha'a ndra kà'an ndra nuu na:

—Ji'na kuii iyo yi ña ka'an ndi tu'un Ndioo niku nuu ndyo'o ñivi judíu, vati takan kuu yi kuenda ndo. Va vitin ndè'i ña töve chīnuni ndo tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu ña kātitu'un ndi nuu ndo, yakan va kuu koo ndo chi'in Ndioo endeeni, tuva takan. Ta vitin iti' nuu, va'aga ña kukatitu'un ndi ma tu'un i'ya nuu ñivi yüvi judíu. ⁴⁷ Vati ma Racha'nu te'en kà'an ra chi'in ndi ña jà'a ndi:

Tàchì ndo ña na jana'a ndo nuu ñivi yüvi judíu, ikan na chinuni na tu'in.

Vati indukuni kuu ña jana'a ndo takua kuu ma ñu'ú ña jàndondichin iti' chika yo.

Ta juuni na jana'a ndo nuu na ndava nda nuu ndi'i ñu'u' ñuñivi naja kua jà'i ña jàkakú na. Takan kati Racha'nu —kati Paulu.

⁴⁸ Ta ora chīni ma ñivi yūvi judíu ma tu'un kā'an Paulu, ta nduva'a kuui chīsii na. Ta ikan kīcha'a na jàka'nu na Ndioo ta kà'an na ña ma tu'un Ndioo ya'a ga va'a yi. Tajan juuni ma ora ikani, ma ndisaa ma ndian kāchin Ndioo ña koo ndito chi'in ra indeeni kīcha'a na chinuni na tu'un ra. ⁴⁹ Takan kūu ta tiempu ikan kīcha'a chitakuati ma tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu tandi'i ma ñu'u' ñuu ikan. ⁵⁰ Va ma ndian judíu chāka'an na chi'in iin ndracha'nu ñuu ikan ta chi'in iin ñivi ña'a iñu'u ña jàka'nu vi Ndioo, na kīcha'a vi ña jànde'e vi tundo'o Paulu chi'in Bernabé. Ta takan jā'a vi ña kūti'vi ñivi ñuu ikan, ña na jakunu na ndra ma ñuu ikan. ⁵¹ Yakan va ora tāvani'i na Paulu chi'in Bernabé iti' yu'u ñuu ikan, ta kīcha'a ndra jākisi ndra yuyaka ka'in cha'a ndra. Ta chi'in ña jā'a ndra ikan jàna'a yi nuu na ña ya'a xaan ndè'e Ndioo cha'a' kuati ña jā'a na. Ta ikan jan kēe ndio ndra kuà'an ndra iti' ñuu nàni Iconiu. ⁵² Va ndisaa ma ndian chinuni tu'un Jesucristu nduva'a kuui chīsii na, ti ya'a ga iyo Tati Í Ndioo chi'in na.

Bernabé chi'in Paulu, chàa ndra ñuu Iconiu

14 Takan kūu ta Paulu chi'in Bernabé kī'vi ndra tichi veñu'u ñivi judíu ña ndaa ñuu Iconiu. Ta ikan kīcha'a kàtitu'un ndra tu'un Jesuu nuu ma ñivi kūt'vi ikan. Ta ikan kua'a' ñivi kīcha'a chìnuni tu'un ra, ndian judíu ta ndian yūvi judíu ndia. ² Va ma ndian judíu ña töve nī chinuni ma tu'un kà'an ndra, jākanuu ndra xini kua'a' ndian yūvi judíu, ikan na kuxaan na chi'in ndian chìnuni. ³ Vaji takan kūu, Paulu chi'in Bernabé kua'a' tiempu chīyo ndra ma ñuu Iconiu, ta töve yū'vi ndra kàtitu'un ndra tu'un va'a cha'a' Jesuu. Ta juuni ma Ndioo chà'a ra nuu ndra ña jàna'a ndra nuu ma ñivi kua'a' ndatu ta seña ra ora kàtitu'un ndra, ikan na koto kachin na ti tu'un ndicha kùu ma ña chà'a ra chi'in ma ñamani ra. ⁴ Va ma ñivi ñuu ikan siin siin chànini na. Ti iyo ndian kuà'an chiyo ndian judíu, ta inga na kuà'an chiyo ndra tatun Jesuu. ⁵ Yakan va iin ndian judíu chi'in iin ndian yūvi judíu jāndo'iin tu'un na chi'in ndra tiñu, ikan na jande'e ndra tundo'o ndra tatun Jesuu, ta kani ndra yuu chata ndra. ⁶ Yakan va ora chīto Paulu chi'in Bernabé ña takan ni ja'a na chi'in ndra, ta ikan chīnu ndra kuà'an ndra iti' ñuu Listra ta ñuu Derbe ña kàndii tichi ñu'u' Licaonia ta tandi'i ñuu iyo yatini. ⁷ Ta ikan kuàkatitu'un ndra tu'un va'a cha'a' Racha'nu Jesuu ikan.

Chi'in yuu, kàni na Paulu ñuu Listra

⁸ Ta ma ñuu Listra ikan iyo ra cha'a pe'lu ña kuu kaka nda ora kaku ra. Ta ra'ya nàndi ra ikan ⁹ tàs'o ra ma ña kà'an Paulu. Ta ora ndè'e Paulu ma ra cha'a pe'lu ikan, tajan nākuni ra ña ya'a ga chìnuni ra ña Ndioo kùu janda'a ra ra. ¹⁰ Yakan va te'en ni'i va'a nāka'an Paulu chi'in ma ra cha'a pe'lu, ikan na kuni tandi'i ma ñivi:

—¡Na ndetaun ta kundaa ndoun!

Ta ora kā'an Paulu te'en ta iin ndāvani ra ta chūndaa ra, juuni kīcha'a chàkunuu ra. ¹¹ Yakan va ora ndè'e ma

ñivi ña jā'a Paulu chi'in ma ra cha'a pe'lu, ta ikan kīcha'a na kànachaa na ña jàka'nu na Paulu chi'in Bernabé chi'in tu'un kà'an ndian ñuu Licaonia, ta te'en kà'an na:

—Ndioo ndra iyo andivi, kīchaa ndra nuu iyo yo. Ta kàa ndra takua kàa iin ndra'ii iyo ñuñivi.

¹² Yakan va kàti na ti Bernabé kùu ndioo nàni Zeus, ta Paulu kùu ndioo Hermes, vati kà'an ga ra tia kua Bernabé. ¹³ Yakan va ma ra sutu ña jàka'nu ndioo Zeus iyo veñu'u ra iti' yu'u ñuu. Sutu ikan chāki'in ra kua'a' toro chi'in siki ña kùva'a chi'in ita vii ta chāa ra chi'in yi yatini yuve'e kora ikan. Vati ma sutu chi'in ma ñivi ikan kùuni na jaka'nu na ma ndra tatun Jesuu. Yakan va ni ka'ni na ma toro ta sokó na yi nuu ndra. ¹⁴ Va ora chīto Bernabé chi'in Paulu ma ña ni ja'a na kuenda ndra, ta ma ora ikani jānakaa ndra ja'ma ndra, ta yakan jàna'a yi ti na chāta'ani ndra ña jàka'nu ñivi ndra. Ta kàndakunu ndra kī'vi ndra tañu ma ñivi ikan, ta te'en kà'an ndra nuu na:

¹⁵ —¡Na jā'a ndo te'en! Ti yūvi Ndioo kùu ndi, va juuni ñivi kùu ndi takua kùu maa ndo ndia. Vati ndyu'u, vāchi ndi vāchi katitu'un ndi nuu ndo tu'un va'a cha'a' Jesuu. Yakan va iyo yi ña na jaña ndo ña jàka'nu yutun ii ti yūvi Ndioo ndicha kùu yi. Ta na kīcha'a ndo jaka'nu ndo ma Ndioo, ra ndito ndisaa tiempu, ra jātuvu andivi, chi'in ma ñu'u' ñuñivi, ta tañu'u ta ndisaa nakuyi ña iyo tichi yi. ¹⁶ Vaji taji'na Ndioo chā'a ra ña na chinuni ma ñivi ma ndava kùuni maa na, ¹⁷ vati tükuii nī jaña ra ña jàna'a ra nuu ñuñivi cha'a' tandi'i ña va'a ña jā'a ra, ti Ndioo ndicha kùu ra. Ti juuni Ndioo kùu ra ña jàkuun ra savi, ta chà'a ra ña na koo va'a ma itu. Ta juuni ra chà'a ña na koo kua'a' ma ña kacho ikan na sii kùunio, ti tūvi kumani ni'iin nakuyi nuu yo —kàti ndra.

¹⁸ Va vaji kàtitu'un ndra ma tu'un ikan, ta ma ñivi ikan, ti endee kùuni na jaña na ña ka'ni na ma toro ña ni sokó na nuu ndra. Va ma nuu ndi'i nia kùndee ndra jàndomani ndra ma ñivi, ña na jaña na ña sòkó na ri nuu ndra. ¹⁹ Ta ma ora ikan chāa iin ndra judíu iyo ñuu Antioquía, chi'in ndra judíu iyo ñuu Iconiu ndia. Ta ma ndrakan kīcha'a jàkanuu ndra xini ma ndian iyo ñuu ikan, ta jānini ndra na ña na kani na yuu chata Paulu. Ta ora chīnu tajani kēñu'u na Paulu iti' yu'u ñuu vati chànini na ña cha chī'í ra. ²⁰ Va ora kūti'vita'an ma ndian chìnuni tu'un Jesuu yatin nuu kàndii Paulu, ta ndēta ra ta kī'vi ndiko ra ma ñuu ikan. Ta inga kivi kēe ra kuà'an ra iti' ñuu Derbe chi'in Bernabé.

²¹ Yakan va ñuu Derbe, kàtitu'un ndra tu'un va'a cha'a' Jesuu nuu ma ndian iyo ikan, tajani kī'vi kua'a' na kuà'an na iti' Jesuu. Ta ora yā'a ña'a kūu takan, tajani chīkonii' ndiko ndra kuà'an ndra ñuu Listra, ñuu Iconiu, ta ñuu Antioquía. ²² Ta ndisaa ma ñuu i'ya, jāndomani ndra kua'a' ma ndian chìnuni tu'un Jesuu, ña na endee chinuni na ma tu'un ra, vaji ndè'e na tundo'o. Ta juuni kàti ndra nuu na ti ma kua iyo yi ña kuu chaa yo nuu chà'nda Ndioo tiñu, ji'na iyo yi ña nde'o kua'a' tundo'o. ²³ Ta juuni chā'a ndra tiñu nuu iin ndracha'nu, na kumi ndra ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ña kùti'vi veñu'u ta'ii'iin ñuu. Ta ora cha yā'a kà'an ndra chi'in

Ndooo ña ndita yu'u ndra, tajan chā'a ndra ndra nda'a' Racha'nu Ndoo, ra jàka'nu ndra, na ja'a ra kuenda tiñu jà'a ndra.

Paulu chi'in Bernabé kuà'an ndiko ndra ñuu Antioquía ña kàndii tichi ñu'u' Siria

²⁴ Takan kūu yakan va ji'na yā'a ndra ñu'u' Pisidia, tajan chāa ndra ma ñu'u' Panfilia. ²⁵ Yakan va ora chāa ndra ma ñu'u' ikan, tajan kīcha'a ndra kà'an ndra tu'un va'a cha'a' Jesuu ñuu Perge. Ta ikan kēe ndra ta kuà'an ndra iti' ñuu Atalia. ²⁶ Ta ñuu Atalia, kī'vi ndra iin varku ta kuànu'u ndiko ndra endeeni nda ñuu Antioquía. Ta ma iti' ñuu ikan kùu ma ñuu nuu tāchi ndra chìnuni tu'un Jesuu ndra tatiempu. Ta ma antea ña tāchi ndra ndra ji'na ga chikan ndra ñamani nuu Ndoo cha'a' ma tiñu ni ja'a ndra niku. Ta vitin já chinu jā'a ndra ma tiñu ikan. ²⁷ Yakan va ora chāa ndra ma ñuu Antioquía, ta ikan jan kūti'vita'an ndra chi'in ndian chìnuni tu'un Jesuu. Ta ikan nūna kīcha'a ndra kàtitu'un ndra ndisaa ña jā'a ndra chi'in ndatu Ndoo, ta naja kua kīcha'a ra jàkakú ra ñivi yūvi judíu, ti tava Ndoo, juuni kùuni ra ña ma ndian yūvi judíu na chinuni na ma tu'un ra ndia. ²⁸ Yakan va kua'a' tiempu kīndoo Paulu chi'in Bernabé ma ñuu Antioquía chi'in ma ndian chìnuni tu'un Jesuu iyo ñuu ikan.

Ndra tatun Jesuu, jà'a ndra junta ñuu Jerusalén

15 Takan kūu ta juuni ma tiempu ikan chāa iin ndra judíu chìnuni tu'un Jesuu ñuu Antioquía, ndra kīchi ñu'u' Judea. Ta ndrakan te'en nāka'an ndra chi'in ndian chìnuni tu'un Jesuu ndian iyo ñuu Antioquía: "Na kūu jakakú Ndoo ndo nuu kuati ndo, tu tūvi ji'na tà'nda ñii nuu ika ndo takua jāna'a Moisés nuu ndian judíu chíyo taji'na", kàti ndra chi'in na.

² Tajan ora chíni Paulu chi'in Bernabé ma ña kā'an ndra tajan ni'i kīcha'a ndra kànita'an yu'u ndra chi'in ndra, va nī kuu jandondaa ndra yi ikan. Yakan va kāchin ma ndian chìnuni iyo ma ñuu ikan, Paulu chi'in Bernabé chi'in inga ndra chìnuni, na ku'un ndra ñuu Jerusalén kunatu'un ndra tiñu ikan chi'in ndra tatun Jesuu, ta chi'in ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ndian chìnuni tu'un Jesuu iyo ñuu ikan.

³ Tajan tāchi ndio ma ndian chìnuni iyo ñuu Antioquía ndra. Yakan va ora kuà'an ndra iti' ñuu Jerusalén, ji'na yā'a ndra ñu'u' Fenicia ta ñu'u' Samaria. Yakan va tandi'i ma ñuu yà'a ndra kàtitu'un ndra naja kua ndàkoo ma ñivi yūvi judíu ma ña jàka'nu na niku, ta ndāki'in na iti' Jesuu. Ta ya'a ga chisii ma ndian chinuni ñuu ikan ora chíni na ma tiñu ka'nu Ndoo ña kàtitu'un ndra.

⁴ Ta ora chāa ndra ma ñuu Jerusalén ta ikan kūti'vita'an kua'a' ma ndian chìnuni chi'in ndra tatun Jesuu ta ndracha'nu chà'nda tiñu ma veñu'u. Vati kùuni na taso'o na ma ña ni ka'an ndra. Ta ikan kàtitu'un ndra nuu ma ñivi ikan ndisaa ña kūu ja'a Ndoo tandi'i ma ñuu nuu chākunuu ndra kàtitu'un ndra tu'un Jesuu.

⁵ Va nuu ka'iin ti'vi ndra, ndēta iin ndra fariseu ña chìnuni tu'un Jesuu, ta te'en kīcha'a ndra kà'an ndra:

—Ndyo'o yani, ma ndra yūvi judíu ña chìnuni tu'un Jesuu, iyo yi ña ta'nda ñii nuu ika ndra. Tajan juuni iyo yi ña ka'nda yo tiñu nuu ndisaa na, na jachi'in na ndisaa ña kà'an ma ley tāa Moisés taji'na —kàti ndra.

⁶ Ta ikan jan, kūti'vi ta'an ndio ma ndra tatun Jesuu chi'in ma ndracha'nu ikan ña ni jakua'a ndio ndra ma tu'un ikan, ikan na nani'i va'a ndra naja kua kuu ka'an kachin ndra yi nuu ndra cha'a' yi. ⁷ Ta ora cha ya'a kua'a' tiempu ña nātu'un ta'an ndra cha'a' yi, tajan ndēta Petu' ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o yani, cha chito va'a ndo, ti Ndoo kāchin ra yu'u tañu ndo, ikan na katitu'in nuu ndian yūvi judíu naja kua jakakú Jesuu na, ikan na chinuva'ani na tu'un ra ndia. ⁸ Ta Ndoo vati nākoto va'a ra naja kua chānini ndisaa ñivi, yakan va jāna'a ra nuu na ña juuni kūu ki'vi na iti' ra ndia. Ta chā'a ra Tati Í ra ña na koo yi chí'in na takua chā'a ra yi nuu yo ndia. ⁹ Yakan va inuu ndēe Ndoo ndisaa yo, ti juuni jānaa ra kuati na cha'a' ma ña chìnuni na tu'un ra, ta takan jā'a ra chí'in yo ndia. ¹⁰ Ta naja kùuni ndo ja'a ndo ña jāna'a Ndoo nuu yo ña tūvi va'a yi, nde'o tu kuxaan ra chí'o. Na vā'a kà'an yo ña na ja'a na tandi'i ma ña kà'an Ley Ndoo tāa Moisés. Vati ni maa yo kūu ja'a yo tandi'i ma ña kà'an yi. Ta ni ndian kūu ñivio chíyo taji'na kūu ja'a na yi ndia. ¹¹ Yakan va chito yo, ti kūu kakú yo jà'a ma ley ikan, va kàkú yo jà'a ma ñamani Racha'nu Jesuuni. Yakan va ndiakan juuni kūu kakú na jà'a ma ñamani ra ndia —kàti Petu'.

¹² Takan kūu ta ndisaa ma ndian ka'iin ti'vi ma ikan, kīndoo taxiin na ora kīcha'a Bernabé chi'in Paulu kà'an ndra naja kua chā'a Racha'nu Ndoo ndatu ra nuu ndra ña jāna'a ndra seña ta ndatu ka'nu nuu ndian yūvi judíu. ¹³ Yakan va ora chínu kà'an ndra, tajan ndēta Jandiau ta kīcha'a ndio ra kà'an ra te'en chí'in na:

—Ndyo'o yani, na kuni va'a ndo ña ni ka'in chí'in ndo:

¹⁴ Já kàtitu'un Simón Petu' nuu yo naja kua jā'a Racha'nu Ndoo ña kī'in kuenda ra ma ñivi yūvi judíu ma cha'a' nunuu, ta kāchin ra ma tañu na kua'a' ñivi kuenda ra ña na kuu na ñivi ra, ikan na jaka'nu na ra.

¹⁵ Yakan va ndisaa ma ña kūu i'ya, indukuni kà'an yi chí'in ndisaa ma ña tāa ma ndra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndoo chíyo taji'na, vati ma tutu Ndoo ikan te'en kà'an yi:

¹⁶ Ora cha yā'a ndisaa ña'a, ni kichí inga cha'a'.

Ta ni kutaa ndikoi ve'e nuu chà'nda Rey David tiñu vati cha ndōtani yi.

Ta vaji ndōtani yi vitin, ta ni jandova'a ndikoi yi ta ni jandochai yi inga cha'a'.

Takan kàti Ndoo chí'in na,

¹⁷ ikan na nanduku tandi'i ma ñivi ma Racha'nu chito'o yo, nda ma ndian yūvi judíu ndia.

Vati ma ñivi ikan, kāchin Ndoo na ña na chinuni na tu'un ra,

ikan na kuu na ñivi ra ndia.

¹⁸ Ta ma tu'un ikan chā'a ma Racha'nu yi nuu ma ndi-an chíyo taji'na,

ikan na nakoto kachin kua'a' ñivi yi nda ndian chíyo taji'na, ta nda ndian iyo ma tiempu vitin ndia. Takan kà'an ma tutu Ndioo.

¹⁹ Yakan va yu'u, kàtì ti ma ñivi yüvi judíu ña chìnuni tu'un Ndioo na kúu ka'nda yo tiñu nuu na ña na ja'a na ndisaa ma ña kà'an tutu ley Ndioo ña tãa Moisés. Vati cha ndákoo na ndisaa ma ña jàka'nu na niku, ta vitin kuà'an na iti' Jesuu. ²⁰ Yakan va iyo yi ña taa yo iin tutu, ta tachio yi nuu na, na jachika na na nuu ndioo yutun íí ña jàka'nu na niku, ta na jaña na ña kí'vi na chí'in ña'a' yüvi ñasi'i na ndia, ta takani ma ña'a ndia. Ta juuni na jaña na ña chàchi na níí ta sa'an kiti kã'a. ²¹ Vati nda taji'na ta nda vitin, ti ta'ii'iin ñuu iyo ndian kàtitu'un tu'un Ndioo tãa Moisés. Ta jàkua'a na yi nuu ma ñivi tichi veñu'u ndian judíu ta'ii'iin kivi nindeo —kàti ra.

Tutu carta tãa ndracha'nu kuenda ndian yüvi judíu

²² Takan kúu tajan ndra tatun Jesuu chí'in ndracha'nu chí'in ndisaa ndian chìnuni, nātu'un na cha'a' yi ta ikan kãchin na uvi ta'an ndracha'nu, chà'nda tiñu nuu ndian chìnuni tu'un Jesuu ikan, na ku'un ndra chí'in Paulu ta Bernabé ñuu Antioquía. Ta ma ndra kãchin na, nàni ndra Sila chí'in Juda, ra juuni nàni ra Barsabás. ²³ Ta chí'in ndrakan tãchi ndracha'nu iin tutu ña na jakua'a ndra yi nuu ñivi iyo nuu kuà'an ndra. Ta ma tutu ikan, te'en kà'an yi:

“Ndyu'u ndra kúu tatun Jesuu, chí'in ndracha'nu ndian chìnuni tu'un Jesuu, tãchi ndi iin saludu nuu ndyo'o yani, ndian kúu ñivi yüvi judíu iyo ñuu Antioquía, ñu'u' Síria, ta ñu'u' Cilicia. ²⁴ Vati chító ndi ti iyo ndra kée ma ñuu Jerusalén ña tüvi ní cha'a ndi ña kujana'a ndra nuu ndo. Ta ma tu'un kuàjana'a ndra nuu ndo ya'a ga jàkanuu yi xini ndo, ta tüva chító ndo niyi ja'a ndo cha'a' ma tu'un kà'an ndra. ²⁵ Yakan va ndyu'u jãndo'iin tu'un ndi ta kùuni ndi ña tiá va'a, tu kachin ndi iin ndra iyo tañu ndi, ikan na kunde'e ndra ndo chí'in ndra yanio Bernabé ta Paulu, ndra ya'a kùunio nde'o. ²⁶ Ta juuni Bernabé chí'in Paulu, cha chã'a ndra maa ndra na nde'e ndra kua'a' tundo'o cha'a' Racha'nu chito'o yo Jesucristu. ²⁷ Yakan va chí'in ndra'ya tãchi ndi Juda chí'in Sila ta nda'a ndra tutu i'ya, ikan na katitu'un kachin ndra nuu ndo ma tava kùuni yi ka'an yi. ²⁸ Ti takua chànini Tati Íí Ndioo, ta chànini maa ndi ña na kã'nda ga ndi tiá tiñu nuu ndo kua ma tiñu ka'nu ña te'en kàtitu'un ndi vitin: ²⁹ Ta na kãchi ga ndo sa'an kiti chà'ni na ña sòkó na nuu ndioo yutun íí. Ta na kãchi ndo níí, ni sa'an kiti kã'a. Ta na kí'vi ndo chí'in ña'a' tõe kúu ñasi'i ndo. Tatu jãña ndo jà'a ndo ndisaa ña'a, iin ña va'a kúu yi kuenda ndo tuva ja'a ndo takan. Ta Ndioo na ja'íí ra ndo”, kàti ndra nuu carta ña tàchi ndra.

³⁰ Takan kúu ta ora chíinu ma junta ma ñuu Jerusalén, tajan kée ndio ndra kuà'an ndra ma ñuu Antioquía. Ta ora cha kúti'vi ma ñivi chìnuni tu'un Jesuu iyo ñuu ikan, tajan chã'a ndra ma tutu carta ña ndà'a ndra nuu na. ³¹ Takan kúu ta nduva'a kuu chisii na, ora jàkua'a ndra ma carta ikan. Vati chà'a yi tundeeni na. ³² Vati Juda chí'in Sila juuni ndra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo kúu

ndra, yakan va chító ndra naja kua kà'an ndra chí'in ma ñivi. Ta jàmani ndra na chí'in kua'a' tu'un, vati chã'a ndra tundeeni nuu na. ³³ Ta ora chíinu kàtitu'un Sila chí'in Juda ma ña kà'an ma carta, tajan kíndoo ndra ikan tiá kua'a' tiempu. Ta ikan jan tãchi ndiko ndian chìnuni ndra, na ku'un ndiko ndra nuu ma ndracha'nu tãchi ndra iyo ñuu Jerusalén. Va ji'na kà'an na nuu ndra te'en:

—Ndioo na jà'íí ra ndo ta na kumi va'a ra ndo ma iti' kuà'an ndo.

³⁴ Va chànini Sila ti va'a ga ña kíndoo ndra ñuu Antioquía tiá ga tiempu. ³⁵ Yakan va juuni kíndoo Paulu chí'in Bernabé chí'in inga tiá ndra ndia. Ta endee jàna'a ndra tu'un va'a kà'an cha'a' Jesuu ta kàtitu'un ndra yi nuu ma ñivi iyo ikan.

Nuu kèsiin Paulu chí'in Bernabé

³⁶ Takan kúu ta ora yã'a kua'a' kivi tajan te'en nãka'an Paulu chí'in Bernabé:

—Na kunde'e ndiko yo ñivi chìnuni iyo ndisaa ñuu nuu kàtitu'un yo tu'un Racha'nu Jesuu niku. Nde'o naja kua iyo na —kàti ra.

³⁷ Ta Bernabé, vati kùuni ra ña na ku'un Xuva Marku chí'in ndra, ³⁸ va Paulu ní cha'a ra ña ku'un ra chí'in ndra, vati Xuva ndákoo ra ndra ñuu Panfilia, ta tõe ní chakunuu ra jà'a ra ma tiñu Ndioo chí'in ndra. ³⁹ Yakan va kãnita'an yu'u ndra, ta kèsiin ndio ndra. Tajan Bernabé kãchin ra Xuva. Ta ikan kée ndio ndra kuà'an ndra iti' ñu'u' Chipre chí'in varku. ⁴⁰ Ta Paulu kãchin ra ra nàni Sila. Tajan ma ndian chìnuni iyo ñuu Antioquía, kícha'a na kà'an na chí'in Ndioo na kumi ra iti' kuà'an ndra. Tajan kée ndio ndra kuà'an ndra kuàkatitu'un ndra tu'un Jesuu.

⁴¹ Ta ora chàkunuu Paulu chí'in Sila, tajan yã'a ndra jàmani ndra ma ndian chìnuni tu'un Jesuu iyo ñu'u' Síria ta ñu'u' Cilicia ndia, ña na jandeeni ma ña chìnuni na.

Nàta'an Timoteu ma Paulu chí'in Sila

16 Takan kúu ta Paulu chí'in Sila chãa ndra ñuu Derbe ta Listra. Ta ikan nãta'an ndra iin ra chìnuni tu'un Jesuu, ra nàni Timoteu. Ta rakan ti ma'á ra kúu iin ña judía, ña chìnuni tu'un Jesuu ndia. Ta tatá ra kúu iin ra griegu. ² Ta ndisaa ma ndian chìnuni iyo ñuu Listra ta Iconiu kàti na ti iin ra va'a kúu Timoteu.

³ Yakan va Paulu kùuni ra ña na ku'un ra chí'in ra. Va juuni maa ra chànini ti ji'na iyo yi ña ta'nda fii nuu ika ra, ikan na kúxaan ndian judíu iyo nuu kuà'an ndra. Vati ndisaa na cha chító ti tatá Timoteu kúu iin ra yüvi judíu. ⁴ Ta tandi'i ma ñuu nuu yà'a ndra, kàtitu'un ndra nuu ma ndian chìnuni cha'a' ma tu'un kà'an ma carta ña tãa ma ndra tatun Jesuu chí'in ndracha'nu chìnuni ñuu Jerusalén, na jachi'in na yi. ⁵ Yakan va ma ñivi iyo ma veñu'u ta ñuu ta ñuu ikan, jàndeeni na chìnuni na tu'un Jesuu. Ta ta'ii'iin kivi tiaga kua'a' na kícha'a chìnuni.

Tichi xinda'vi Ndioo jànde'e ra nuu Paulu iin ra ñu'u' Macedonia

⁶Takan kũu ta tava ma Tati Íf Ndioo nĩ cha'a yi kàtì-tu'un ndra tu'un Ndioo ñu'u' Asia, yakan va yā'a ndra kuà'an ndra iti' ñu'u' Frigia ta ñu'u' Galacia. ⁷Ta ikan chāa ndra raya nuu yā'a ñivi ora kuà'an na iti' ñu'u' Misia. Ta ikan kũuni ndra ku'un ndra iti' ñu'u' Bitinia, va ma Tati Íf Jesuu, tũvi nĩ cha'a yi ña na ku'un ndra iti' ñu'u' ikan. ⁸Yakan va yā'a ndra raya ñu'u' Misia tajan kuà'an ndra iti' ñu'u' ikan. Ta ikan chāa ndra yu'u tañu'u, yatin ñuu Troa. ⁹Ta chanikuaa jànde'e Ndioo nuu Paulu iin ra ña ndaa ta iyo ra ñu'u' Macedonia. Tajan rakan jānini ra Paulu ta te'en nāka'an ra chi'in ra: "¡Na kichiun ñu'u' Macedonia, nuu iyo ndi ta tindeun ndi!", kàti yi chi'in ra. ¹⁰Ta ora yā'a ña ndē'e ra ma xinda'vi yakan, ta numini kīcha'a ndio ndi jàndova'a ndi ndatiñu ndi ña ni ku'un ndi iti' ñu'u' Macedonia, vati cha ch̄ito va'a ndi ti Ndioo kāchin ra ndyu'u na ku'un ndi kukatitu'un ndi tu'un va'a kà'an cha'a' Jesuu iti' tikan.

Chāa Paulu chi'in Sila ñuu Filipu ña kàndii ñu'u' Macedonia

¹¹Takan kũu ta ñuu Troa kī'vi ndi iin varku indeeni nda kati chaa ndi iin ñu'u' vali ña iyo tichi tañu'u ña nani Samotracia. Ta ora tuvi inga kivi tajan kī'vi ndiko ndi varku indeeni nda kati chāa ndi ñuu Neápolis. ¹²Tajan kēe ndi ñuu i'ya, ta kācha'an ndi ñuu Filipu. Ta ma ñuu Filipu ti iin ñuu ka'nuga kũu yi kuenda ndian Romanu. Ta juuni iin ñuu ka'nu kũu yi kuenda ñu'u' Macedonia. Ta ñuu ikan kīndoo ndi uvi uni kivi. ¹³Ta ma kivi nindeo kēe ndi kuà'an ndi iti' yu'u ñuu nuu kàndii iin yuta. Vati ndyu'u kũuni ndi ti ikan kũu nuu kũti'vi ñivi judúu ña kà'an na chi'in Ndioo. Yakan va ora chāa ndi ma ikan ta chūnandi ndi ta ikan jan kīcha'a ndio ndi kà'an ndi tu'un va'a cha'a' Jesuu chi'in ma ñivi ña'a kũti'vi ka'iin ikan. ¹⁴Ta iin ña'a ndaa tañu ma ñivi ña'a' ikan, kũu ña nani Lidia. Ta yakan ti ña ñuu Tiatira kũan ta iin ña jàka'nu Ndioo kũan ndia. Ta xikoan ja'ma color ndaa, ña ya'a vii. Ta yakan ti nāndian tāsō'an ndisaa ma ña kà'an Paulu. Yakan va ora chīnian ndisaa ma ña kā'an ra, tajan Ndioo chā'a ra chinituni ra nuan, ta ikan kīcha'a ndioan chīnunan tu'un Jesuu. ¹⁵Ta ikan kũnduta ndioan chi'in ndisaa ñivian ña iyo ve'an. Ta ora cha yā'a kũnduta vi, tajan te'en kīcha'a kà'an ña ña jāninan ndi:

—Tu chānini ndo ña chīnuva'anj tu'un Jesuu, na ko'o ve'i ta kindoo ndo nindee ndo ma ikan —kātian.

Takan kũu ña kēe ndio ndi kuà'an ndi ve'an.

Paulu jànda'a ra iin ñayoko ña ndo'o tati xaan

¹⁶Iin kivi kēe ndi kàcha'an ndi iin nuu kũti'vi ñivi judúu ña kà'an na chi'in Ndioo. Ta tichi iti' kuà'an ndi nāta'an ndi iin ñayoko ña ndo'o tati xaan. Vati ma yakan ch̄itoan ndanu vāchi ma ña ni ta'an yo iti' nuu jà'a yi. Ta jākanaa ña kua'a' xu'un' kuenda ma ndra chito'an jà'a

ma ña chitoan. ¹⁷Ta ma ora ikani tāndikuan chata Paulu ta juuni chi'in ndi ndia. Tajan kīcha'a kà'an ña, ta kānachaa ña ni'i va'a te'en:

—Ndra'ya kũu ndra jà'a tiñu kuenda Ndioo ka'nu ga, ra iyo andivi. Ta kàtitu'un ndra nuu ndo naja kua kũu jà'a ndo ta kakú ndo —kātian.

¹⁸Ta ñayoko i'ya ti kua'a' kivi chākunuan kà'an ña te'en, yakan va chāa ndio iin kivi ña kũxaan ndio ma Paulu. Ta te'en nāka'an ndio ra chi'in ma tati xaan ña indii ña:

—Chi'in ndatu Jesucristu kà'in ña na keun tichi kuñuan —kāti ra.

Tajan ora kā'an ma Paulu te'en, ta ma ora ikani kēe ndio yi ña.

¹⁹Tajan ora chā'a ndio ma ndra chito'an kuenda ña na kũu ga jakanaa ndra xu'un' chi'an, tajan tīin ndio ndra Paulu chi'in Sila, ta kēñu'u ndra ndra ta chāndaka ndra ndra nuu ka'iin ndra vetiñu. ²⁰Tajan te'en kīcha'a ndio ndra kà'an ndra chi'in ndra:

—Ma ndra judúu i'ya ya'a jākanaa ndra xini ñivi iyo ñuu yo. ²¹Ta jànda'viñā'a ndra ma ñivi ñuu yo chi'in ma tu'un chaa ña jàna'a ndra. Ta ndyu'u ti kũu ja'a ndi ma ña jàna'a ndra ti töve chā'a ma Ley Romanu ña jà'a ndi yi —kāti ndra.

²²Ta ikan jan ndisaa ma ñivi ndēta na ta kīcha'a na kà'an ti'ini na chata ndra. Yakan va te'en nāka'an ma ndratiñu chi'in ma jandaru:

—Na tavani'i ndo ja'ma ndra ta na kani ndo ndra chi'in yutun kuiin —kāti ndra.

²³Ta ikan ora cha yā'a kāni nduva'a kuii ndra ndra, tajan tī'i ndra ndra tichi vekaa. Ta te'en nāka'an tuku ma ndratiñu chi'in ma ra jandaru kũmi vekaa:

—¡Na kumi va'un ndra! —kāti ndra.

²⁴Yakan va ora nāka'an ndra te'en chi'in ma ra kũmi vekaa, tajan tī'i ndio ra ndra iin tichi vekaa nuu xe'e ga. Ta ikan tī'i ra cha'a ndra iin tichi yavi vitu.

²⁵Va juuni ma chanikuaa kivi ikan, iyo yi a java ñuu, ta ma ora ikan kà'an Paulu ta Sila chi'in Ndioo. Ta chīta ndra iin yaa ña jàka'nu ndra Ndioo. Ta ikan ndisaa ma ndra ka'iin tichi vekaa, chīni ndra ma ña jà'a ndra. ²⁶Ta ma ora ikani kīchi iin ña nduva'a kuii ni'i tāan, ña ndava ndāta ma chave'e chi'in pisu tichi vekaa. Yakan va ma ora ikani nūna ndisaa ma yuvekaa. Ta ndisaa ma ndian ka'iin tichi vekaa ndāchi ma karena ndikun ma vitu nuu ka'iin ma cha'a na. ²⁷Ta ikan ora ndākoo ma ra kũmi vekaa, ta ndē'e ra ña tandi'i yi nūna. Tajan tāva ra ma machiti ra ña ni ka'ni ra juuni maa ra, vati chānini ra ti ndisaa ma ndian ka'iin vekaa kākú na niku. ²⁸Va ora ndē'e Paulu ña takan ni ja'a ma jandaru, tajan te'en nāka'an ra chi'in ra:

—Na kā'niun juuni maun vati ndisaa ndi juuni ka'iin ndi i'ya —kāti Paulu chi'in ra.

²⁹Ta ikan chīkan ma ra jandaru kũmi vekaa iin ñu'u nuu ra meru ra. Ta ikan chīnu ra kī'vi ra tichi vekaa nuu indii Paulu ta Sila. Ta endee ndāyu ra cha'a' ña yu'vi ra, yakan va chūnandi chiti ra iti' cha'a ndra. ³⁰Tajan tāvani'i ndio ra ndra ma tichi vekaa, ta te'en chīkatu'un ra nuu ndra:

—Ndyo'o xaa, ¿nayi iyo yi ña ja'i ta kùu jakakú Ndioo yu'u nuu ma kuati jà'i? —kàti ra chi'in ndra.

³¹ Tajan te'en nàka'an ndra chi'in ma jandaru ikan:

—¡Na chinuniun tu'un Racha'nu Jesuu, ta kuu kakun chi'in ndisaa ñiviun ña iyo ve'un jà'a ra! —kàti ndra.

³² Takan kùu ta kà'an ndra tu'un ma Racha'nu Jesuu nuu jandaru ikan ta nuu ndisaa ma ñivi ka'iin ve'e ra ndia. ³³ Ta juuni ma ora chanikuaa ikan, chāka ma ra jandaru Paulu chi'in Sila kuà'an ndra iin nuu kàndii iin yuta. Ta ikan nākata ra ma nuu tàkue'e ndra. Tajan Paulu chi'in Sila jākunduta ndio ndra ma jandaru ikan chi'in ndisaa ñivi iyo ve'e ra. ³⁴ Yakan va ora cha yā'a kùnduta ra chi'in ñivi ra, tajan chāka ndio ra ndra kuà'an ndra ve'e ra. Ta ikan chā'a ra ña chāchi ndra. Yakan va maa ra chi'in ndisaa ñivi ra, nduva'a kuu chisii vi ña kīcha'a vi chìnuni vi tu'un Racha'nu Ndioo.

³⁵ Ta ora kùndichin inga kivi ma ndra kùu vesi tāchi ndra tatun kà'an nuu ma ra jandaru kùmi vekaa, ña na jaña ra Paulu chi'in Sila, ndra ka'iin tichi vekaa. ³⁶ Ta ikan jan te'en nàka'an ndio ma ra kùmi vekaa chi'in ma Paulu:

—Ma ndra kùu vesi, tāchi yu'u ña na jañai ndo. Yakan va cha kùu ku'un vii ndo ve'e ndo vitin —kàti ra.

³⁷ Tajan te'en nàka'an ndio ma Paulu chi'in ma ndra kùmi vekaa:

—Ndyu'u ndra kùu kuenda ñuu ka'nu Roma. Kāni ndra ndi nuu ka'iin kua'a' ñivi, ta tī'i ndra ndi tichi vekaa i'ya. Ta tūvi nī ja'a ji'na ndra kuenda tuva kuati ndi kùu yi. ¡Ta vitin kùuni ndra tavani'i xe'e ndra ndi ikan nī'iin ñivi nākoto na yi! ¡Va na kùu ja'a ndra yi takan! ¡Yakan va na kichi juuni maa ndra ta tava ndra ndi! —kàti ra.

³⁸ Ta ikan jan kēe ma ndra jandaru chākatitu'un ndra nuu ma ndra kùu vesi ña chā'nda tiñu nuu ndra. Ta ora chīto ndra ña ndra tatun Jesuu, kùu kuenda ñuu ka'nu Roma kùu ndra, ndava yū'vi ndra. ³⁹ Ta ikan kēe ndra kuàndakan ndra ñamani nuu Paulu ta Sila na jaka'nuni ndra ndra cha'a' ma ña jā'a ndra chi'in ndra. Tajan tāvani'i ndio ma ndra vesi ndra tichi vekaa. Ta jānini ndra ndra ña na kee ndra ma ñuu ikan. ⁴⁰ Yakan va ora kēe ndra ma vekaa, tajan kuà'an ndra nuu ndian chìnuni ka'iin ve'e Lidia. Ta ora chāa ndra ikan tajan chā'a ndra tundeeni nuu na. Ta ikan kēe ndio ndra kuà'an ndra inga ñuu.

Ñivi ñuu Tesalónica kàja'a na kuati

17 Ma iti' kuà'an Paulu chi'in Sila yā'a ndra ñuu nàni Anfípolis, ta juuni yā'a ndra ñuu nàni Apolonia. Tajan chāa ndio ndra ñuu nàni Tesalónica, vati ikan iyo iin veñu'u ñivi judíu. ² Ta ikan kī'vi Paulu ma tichi veñu'u ikan, kua takani jà'a ra ndisaa kivi nindee na. Uni sabadu jàna'a ra kua kà'an tutu Ndioo nuu na. ³ Ta chi'in tutu ikan kātitu'un ra nuu na ti ra kùu Cristu iyo yi ña nde'e ra tundo'o niku. Ta ora na ya'a ña kuvi ra ni natakú ndiko ra. Ora chīnu kà'an Paulu takan chi'in na, tajan te'en nàka'an ndiko ra:

—Juuni ma ra Jesuu ña kà'in nuu ndo, juuni rakan kùu ma Cristu, ra tāchi Ndioo ña jākakú ra yo ndia.

⁴ Yakan va tiani ma ndian judíu kīcha'a na chìnuni na tu'un Jesuu ña kà'an Paulu ta Sila, tajan ndō'iin ndio na chi'in ndra. Ta juuni iyo kua'a' ma ndian yūvi judíu ña jàka'nu Ndioo, ta nda ñivi ña'a' cha'nu ya'a ga iñu'u ndia, juuni kīcha'a vi chìnuni vi tu'un Jesuu. ⁵ Va ma ndian judíu ndian tūvi nī chinuni tu'un Jesuu nduva'a kuu kūxāan na ta tīxin na ña kī'vi iin ñivi na iti' Jesuu. Yakan va chāka'an na chi'in iin ndra kini kāchika kai na kīcha'a ndra kúvaa yu'u ndra ta na jakanuu ndra xini ma ñivi ñuu ikan, kàti ndra. Ta takan jā'a ndra, tajan ikan kēe ndio ndra chi'in inga ndian ñuu kuàndaku na Paulu chi'in Sila ve'e Jasón, ti kùuni na tava na ndra ma tichi ve'e ra ta jana'a ndio na ndra nuu tūvi ñivi ka'iin ñuu ikan. ⁶ Va tava nī nata'an na ma Paulu ta Sila ve'e ma Jasón, yakan va maa ra tīin na. Ta juuni tīin na inga ndra chìnuni ña iyo ve'e ra. Ta kēñu'u ndio na inga kuà'an na nuu ndra kùvetiñu. Ta ora chāa na ma vetiñu, tajan ma ndra judíu nī'i va'a kīcha'a kà'an ndra chi'in ndra kùvetiñu te'en:

—Ndra'ya kùu ndra jakanuu xini ñivi iyo ñuñivi, ta vitin vāchi ndra i'ya, ti juuni kùuni ndra jakanuu ndra xinio ndia. ⁷ Ta Jasón kùu ra ña chā'a ra ve'e ra na koo ndra. Ta ndrakan tūva jachi'in ndra tu'un ley Rey César, ra chā'nda tiñu nuu yo, vati kàti ndra ña iyo tuku inga ra kùu rey, ta rakan nàni ra Jesuu —kàti ndra.

⁸ Yakan va ora chīni ma ndra vetiñu chi'in ma ñivi ka'iin ikan ña kà'an ndra, yakan va tiaga kīcha'a na kùxāan na. ⁹ Ta jā'a na na tia'vi Jasón chi'in inga ñivi iin multa. Tajan ora tīa'vi ndio ndra yi ta jāña ndio ndra ndra.

Paulu chi'in Sila chākatitu'un ndra tu'un Jesuu ñuu Berea

¹⁰ Ora cha kī'vi ma chanikuaa, numini tāchi ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ma Paulu chi'in Sila, na ku'un ndra iti' ñuu Berea. Ta ora chāa ndra ma ñuu ikan, ta kuàki'vi ndio ndra veñu'u ñivi judíu ñuu ikan. ¹¹ Ta ma ndian judíu iyo ñuu i'ya tiá yati na kua ndian judíu iyo ñuu Tesalónica, ti ya'a chīsii na ora kātitu'un ndra tu'un cha'a' Jesuu nuu na. Ta jākua'a na ma tutu Ndioo ndisaa kivi, nde'o tu ña ndicha kùu ma ña jàna'a ma Paulu nuu na. ¹² Yakan va kua'a' na kīcha'a chìnuni tu'un Jesuu, ta juuni kua'a' ndian yūvi judíu kīcha'a chìnuni na ndia, nda ma ndra'ii chi'in ñivi ña'a ya'a ga iñu'u ndia.

¹³ Va ora chīto ma ndian judíu iyo ñuu Tesalónica ña juuni chākunuu Paulu jàna'a ra tu'un Ndioo ñuu Berea, tajan kēe ndio ndra kuà'an ndra kuàjakanuu ndra xini ñivi iyo ñuu ikan, ikan na kuxaan na nde'e na Paulu.

¹⁴ Va ma ndian chìnuni tāchi na Paulu na kee ra numini ma ñuu ikan ta ku'un ra iti' yu'u tañu'u. Ta Sila ta Timoteunia ndōo ndra ma ñuu Berea. ¹⁵ Tajan ndisaa ma ndra chìnuni ña ndakata'an chi'in Paulu kuà'an ndra chi'in ra nda ñuu Atenas. Ora chāa ndra ñuu Atenas, tajan Paulu tāchi ra ndra na ku'un ndiko ndra ñuu Berea kuka'an ndra nuu Sila ta Timoteu, na kichi numini ndra ma ñuu Atenas nuu ndaa ra. Yakan va kēe ndio ndra kuàkatitu'un ndra nuu Timoteu ta Sila.

Paulu chàkunuu ra ñuu Atenas

¹⁶ Takan kũu ta ikan Paulu ndàtu ra Sila ta Timoteu ñuu Atenas. Yakan va ndanikuni ma nuu chàkunuu ra ñuu ikan, ndè'e ra ma ndioo yutun í ña jà'a ñivini. Ta nda'vi kũuni ra ora ndè'e ra yí. ¹⁷ Yakan va tichi veñu'u ndian judíu nàtu'un ta'an ra chí'in ñivi judíu, ta chí'in ñivi yüvi judíu ña jàka'nu Ndioo. Ta juuni nani kivi kàni-ta'an yu'u ra cha'a' ña ndaa chí'in ñivi kùti'vi nuya'vi ndia. ¹⁸ Ta juuni ka'iin ndian jàkua'a jakuela epicúreos, chí'in ndian jàkua'a jakuela estoicos, te'en kicha'a na kànita'an yu'u na chí'in Paulu:

—¿Nda tu'un kùu ña kà'an ra'ya ña ya'a kua'a' yu'u ra? —kàti na.

Ta inga na kà'an te'en:

—Ma ra'ya jà'a ra, ña kuàkatitu'un ra tu'un cha'a' ndioo ka'iin nuu chika, va kùu ndra ndioo töve nàkoto ndi. Takan jà'a ra najaka —kàti na.

Tu'un i'ya kà'an na, ti Paulu kàtitu'un ra tu'un cha'a' Jesucristu, naja nàtaku ra tañu ndian ndíí. ¹⁹ Ta ikan tiin na ra, ta kuà'an na chí'in ra nuu ndaa ve'e nàni Areópago. Vati ikan kùti'vi na ora chini na iin tu'un chaa. Ta ora chāa na ma ikan, ta te'en chíkatu'un ndio na nuu Paulu:

—Kùuni ndi koto kachin ga ndi cha'a' ma tu'un chaa ña já chinu kàtitu'un. ²⁰ Vati kàtitu'un nuu ndi iin tu'un ña töve chito ndi. Yakan va kùuni ndi koto ndi niyi kùuni yi kà'an yi —kà'an na.

²¹ Takan kũu tajan ndisaa ma ndian ñuu Atenas chí'in ndian kichi nuu chika ña ìyo ma ikan, jàkenaa na tiempuni chí'in ma ña nàtu'un na ta tàs'o'o na nda tu'un nikuuni ña kùu iin ña chaa kuenda na. ²² Ta ikan jan ndēta Paulu tañu ma ñivi ka'iin ve'e Areópago ikan, ta te'en nàka'an ra chí'in na:

—Ndyo'o ndian ñuu Atenas, vitin va cha chitoi ti ndyo'o kùu ndian ya'a jàka'nu ndo ndioo ña ya'a chìnuni ndo, ²³ ti ora chàkunui tichi ñuu ndo, ikan ndē'i ndisaa ma yutun í ña jàka'nu ndo. Ta tañu ma ña jàka'nu ndo, ndē'i iin letra ma nuu naa ña te'en kà'an: "Kuenda iin Ndioo ña töve nàkoto yo." Ta yu'u kàtitu'in nuu ndo vitin cha'a' Ndioo ña jàka'nu ndo vaji töve nàkoto ndo ra. Juuni cha'a' yakan kùuni kàtitu'in nuu ndo, ikan na chaa ndo koto kachin ga ndo naja kua kàa ra.

²⁴ Vati Ndioo ikan kùu ma ra jàtuvi ñuñivi, ta tandi'i ña ìyo nuu yí. Ta juuni rakan kùu ra ña chà'nda tiñu nuu andivi ta nuu ñu'u' ñuñivi ndia. Ta töve ìyo ra tichi n'i'in veñu'u ña jà'a ñivini vati ìyo ra ndanikuni. ²⁵ Ta töve chiniñu'u ra n'i'in ñivi jà'a tiñu nuu ra. Vati tūvi kùmani n'i'in nakuyi nuu ra. Ta maa ra kùu ra ña chà'a ra kivi koo yo, chí'in tati xita yo, ta tandi'i ña'a yo ña ìyo.

²⁶ Vati chí'in iin ra'ii ni, jà'a ra ña tūvi tandi'i ñivi ìyo ninii kuu ñu'u' ñuñivi, ikan na koo na ndisaa ma ñu'u' i'ya. Ta antea ña jàtuvi Ndioo ñivi ìyo ñuñivi cha kachin ra naja kivi ni koo na nuu yí, ta juuni kachin ra ndanu ìyo yí ña koo na ndia. ²⁷ Takan jà'a Ndioo, ikan na nanduku ndicha yo ra nda kati nata'an yo ra, vati Ndioo tūvi chika ìyo ra nuu ta'ii'in yo. ²⁸ Vati Ndioo jà'a ña ìyo

yo, ta jà'a ra ña kanda yo, ta juuni chà'a ra ña ìyo ñandeo ndia, ikan na koo ndito yo. Vati te'en taa iin ra ñuu ndo iin tutu vii taji'na: "Se'e Ndioo kùu ndisaa yo."

²⁹ Ndicha kuu ña takua kùu yo se'e Ndioo, yakan va tūvi ìyo yí ña ka'an yo ña Ndioo kùu ra takua kàa iin yutun í ña oro, a iin ña plata, a iin ña kàa takua kàa iin yuu.

Vati ndisaa yakan kùu ma ña vachi ma chinitunini na, ta jà'a na yí chí'in nda'a' na takua kùuni maa na ndia.

³⁰ Vati Ndioo antea tūvi n'i ti'i ra kuenda na ora tūvi chito na ma tu'un ra niku. Va vitin Ndioo chà'nda ra tiñu nuu ndo, ta nuu ndisaa ñivi ìyo ñuñivi na ndakoo yo jà'a yo kuati ta na chikoni'o ku'un yo iti' kuà'an ra.

³¹ Vati Ndioo cha kachin ra iin kivi ña ni jakutuni ra tiñu ndisaa ñivi. Ta ikan kàti ndaa ra nuu yo, yo jà'a ña va'a, ta yo töve. Ta ndisaa ña'a Ndioo cha chà'a ña na ja'a Jesucristu yí. Vati rakan cha kachin ra ra tatiempu. Ta ora jànataku Ndioo ra tañu ndian ndíí, takan chà'a Ndioo ña nakoto kachin tandi'i ñivi ña kachin ra Jesuu ña na ja'a ra ma tiñu ikan —kàti Paulu.

³² Takan kũu ta ora chíini na ña kà'an Paulu ña nàtaku ndiko ñivi tañu ñivi ndíí, ìyo ndian kà'an ti'ini chata ra, ta ìyo ndian kà'an te'en ndia:

—Ni taso'o ndiko ndi ma ña kà'un va nda inga tuku ora —kàti na chí'in ra.

³³ Yakan va kēe ndio ra ta kuà'an ra. ³⁴ Ta ìyo ndian kicha'a chìnuni tu'un Jesuu ña kà'an Paulu. Ta tañu ndian chinuni ndaa iin ra ndiso tiñu vetiñu Areópago, ra nàni Dionisio. Ta juuni ndaa iin ña'a chìnuni ña nàni Dámaris chí'in inga tuku tiaga na ma ikan ndia.

Kuà'an Paulu ñuu Corintu

18 Takan kũu ta Paulu, kēe ra ñuu Atenas, ta kuà'an ra iti' ñuu Corintu. ² Ta ora chāa ra ñuu Corintu ta ikan nàta'an ta'an ra chí'in iin ra judíu, ra nàni Aquila. Ta rakan ti ra ñu'u' Ponto kùu ra. Ta Aquila chí'in ñasi'i ra Priscila, takani cha ìyo vi ma ñu'u' Italia niku. Ta kēe vi ma ñu'u' ikan vati ma ra kalecha'nu Claudiu, jàkunu ra ndisaa ndian judíu ndian ìyo ma ñu'u' ikan. Ta ikan já chāa ndio vi ñuu Corintu. Ta ikan Paulu kuà'an ra kuànde'e ra vi ma nuu ìyo ve'e vi. ³ Ta ora chāa Paulu ve'e vi, ta kicha'a ra jàva'a ra ve'e ja'ma chí'in vi ña ni xiko vi. Vati juuni chito ra jà'a ra ma tiñu ikan ndia. Ta ikan kīndoo ra jàtiñu ra chí'in vi. ⁴ Ta ta'ii'in kivi nindeo Paulu chà'an ra ma veñu'u ndian judíu chàkatitu'un ra nuu na chí'in ndian yüvi judíu ndia, vati kùuni ra ña na chinuni na tu'un Jesucristu.

⁵ Takan kũu ta kēe Timoteu chí'in Sila ñu'u' Macedonia, ta chāa ndra ñuu nuu ìyo Paulu. Ta ikan chāa ndra ve'e nuu ìyo ra. Yakan va ora ndē'e Paulu ña chāa ndra, tajan kicha'a ndio ra kàtitu'un ra nani kivi ma tu'un Jesuu nuu ma ñivi judíu, va jàna'a kachin ra nuu na ña Jesuu juuni kùu ra ma Cristu ra tachi Ndioo ña na jakakú ra yo ndia. ⁶ Va ora kicha'a ra kà'an ra te'en nuu na, tajan iin ndian judíu kicha'a na kàyuni na chí'in ra ta kicha'a na kà'an ti'ini na chata ra. Yakan va Paulu kicha'a ra jàkisi ra ja'ma ra, ta kicha'a ndio ra kà'an ra te'en chí'in na:

—Ora jànde'e Ndioo tundo'o nuu ndo na tūva chitōi ti yūva kuati yu'u kùu yi, vati cha kātītu'in tu'un cha'a' Jesuu nuu ndo vaji tōve jàchi'in ndo yi. Yakan va vitin ta iti' nuu ni ku'un ndioi kukatītu'in tu'un i'ya nuu ñivi yūvi judíu —kàti Paulu.

⁷ Ta ora kēe ndio ra ma veñu'u ndian judíu ikan, ta kuà'an ndio ra ve'e iin ra nàni Ticio Justo, ta rakan ti iin ra jàka'nu Ndioo kùu ra ndia. Ta iyo ve'e ra yatini xiin ma veñu'u ikan. ⁸ Ta iin ra nàni Crispo, ra chà'nda tiñu ma veñu'u ikan juuni kīcha'a ra chìnuni ra tu'un ma Racha'nu Jesucristu chi'in ndisaa ñivi ña iyo ve'e ra. Ta kua'a' ñivi ñuu Corintu kīcha'a chìnuni ta kùnduta na ora chīni na ma tu'un va'a cha'a' Jesuu ndia. ⁹ Iin chanikuaa Paulu ndē'e ra Jesucristu takua ndē'o nakuyi tañu ñuma'na yo. Tajan te'en nàka'an Jesucristu chi'in ra:

—¡Na yū'viun! ¡Na katītu'un tiá tu'in nuu tiaga ñivi!
¡Ta na jàñaun ña jàna'un yi nuu na! ¹⁰ Vati iyo'i chi'un, ta nī'iin na kùu jati'ini na chi'un a takue'un jà'a na, vati iyo kua'a' ñivi mai ñuu i'ya ña kàchīn —kàti ra.

¹¹ Takan kùu yakan va Paulu chīyo ra iin kuiya java ma ñuu Corintu ña jàna'a ra tu'un Ndioo nuu ma ñivi ikan.

¹² Ta chāa iin kivi ña kī'vi ra nàni Galión chà'nda ra tiñu ñu'u' Acaya. Ta ma ñuu Corintu ti iyo yi tichi ñu'u' Acaya ndia, tajan kùti'vi ta'an ndio ma ndian judíu, ta tīin ndio na Paulu. Ta chāndaka na ra nuu jàkutuni Galión tiñu, na jànde'e ra tundo'o ra. ¹³ Tajan te'en tīso ma ñivi kuati chata Paulu nuu ma Galión:

—Ra'ya, kùu ra jànda'viña'a ñivio. Ti kàti ra ti tūvi va'a ña jàka'nu ndi Ndioo takua kà'an ma tutu ley ña kà'an cha'a' ma niyi iyo yi ña ja'a ndi —kàti na.

¹⁴ Takan kùu ta chani ka'an Paulu iin tu'un nuu ra niku ora nàka'an Galión iin tu'un i'ya nuu na:

—Ndyo'o ndian judíu, na kuni va'a ndo ña ni ka'in chi'in ndo. Tu iyo iin ña kini a kuati ka'nu ña jà'a ra, tajan iyo yi ña jakutunī yi, ¹⁵ va tava chā'i kuenda ña tì-sokuati ndo ra cha'a' ma tu'un kà'ani ra chata tutu Ley chìnuni ndyo'o ñivi judíu, yakan va na jandondaa maani ndo yi ti na kùuni ja'i yi —kàti ra.

¹⁶ Takan kùu tajan jākunu Galión na tichi ma ve'e nuu tà'nda tiñu ikan. ¹⁷ Ta ikan tīin ndio ma ndian judíu ra nàni Sóstenes, ra chà'nda tiñu veñu'u judíu. Ta ikan jan nduva'a kuui kàni na ma Sóstenes nuu nde'e ma nuu nda vetiñu nuu chà'nda Galión ma tiñu ma ora ikani. Va ma Galión, vaji ndē'e ra ma ña ndo'o ma Sóstenes, tūvi nī jachi'in ra ma ña jà'a na chi'in ra.

Cha'a' uni kīcha'a ndiko Paulu kuàkatītu'un ra tu'un Jesuu ora chāa ndiko ra ma ñuu Antioquía

¹⁸ Takan kùu ta Paulu kīndooga ra kua'a' kivi ma ñuu Corintu. Ta ikan jan kīcha'a ndio ra kà'an ndio ra chi'in ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ña ni ku'un ra. Ta ikan jan tīin ndio Paulu iin varku. Ta kēe ndio ra kuà'an ra chi'in Aquila ta chi'in ñasi'i ra ña nàni Priscila iti' ñu'u' Siria. Va ora takāaga ki'vi vi tichi varku, ji'na Paulu sōkon ra ndisaa ixī xini ra ñuu nàni Cencrea. Vati rakan jāchinu ra ña chā'a ra tu'un nuu Ndioo ña ni ja'a ra tiñu

kuenda ra. ¹⁹ Ta ora chāa na ñuu nàni Efesu, tajan ndākoo ra Priscila chi'in Aquila ma ikan. Ta kēe ndio ra kuà'an ra nuu ndaa iin veñu'u ndian judíu. Ta ikan kīcha'a ndio ra jàna'a ra chi'in ma ndian judíu ña kùti'vi ma ikan. ²⁰ Ta ikan jan kīcha'a ña nàka'an na chi'in ra ña na kindoo ra koo ra tiá kivi chi'in na, va nī kuuni ra. ²¹ Yakan va te'en kīcha'a ra kà'an ra chi'in na:

—¡yo yi ña ku'in iti' nuu ti kùuni koi ñuu Jerusalén ora kīcha'a ma viko ikan. Ta tu Ndioo kùuni, tajan vāchī nde'e ndikoi ndo inga cha'a' —kàti ra.

Ta ora chīnu kà'an ra takan tajan kī'vi ndio ra tichi ma varku ta kēe ndio ra ñuu Efesu ta kuà'an ra iti' nuu.

²² Ta ora chāa ra ñuu Cesarea, ta kēe ndiko ra kuà'an ra ñuu Jerusalén, kuàka'an ra chi'in ndian chìnuni tu'un Jesuu iyo veñu'u ikan. Ta ikan jan kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Antioquía. ²³ Tajan kua'a' va'a kivi chīyo ra ma ñuu Antioquía, ta ikan jan kēe ndiko ra kuà'an ra kuà-jamani ra ndisaa ndian chìnuni tu'un Ndioo iyo ta'ii'iin ñuu nuu yā'a ra, taku ñu'u' Galacia chi'in ñu'u' Frigia.

Ra nàni Apolo kàtitu'un ra tu'un Jesuu ñuu Efesu

²⁴ Ma tiempu ikan chāa iin ra judíu, ra nàni Apolo ma ñuu Efesu. Ta ma rakan ti ra kīchi ñuu Alejandría kùu ra. Ta ya'a ga vii jàna'a ra ma tutu Ndioo nuu ma ñivi, ta chitō va'a ga ra naja kua kà'an yi. ²⁵ Ti cha jākua'a ra naja kua kùu iti' Ndioo, ta ikan kīcha'a ra jàna'a ra yi chi'in ndisaa kuui anima ra nuu ma ñivi ikan. Ta kàti-tu'un kachin ra ndisaa naja kua chitō ra kuenda Racha'nu Jesuu, vaji chitō ra uvanuu naja kua jàna'a Xuva ora jākunduta ra ñivini niku. ²⁶ Yakan va Apolo tūvi ndasii ra ora kàtitu'un ra tu'un Ndioo nuu ñivi ka'iin tichi veñu'u ñivi judíu. Va ora chīni Priscila chi'in iian Aquila ma ña kà'an ra, tajan kàna siin vi ra, ta jàna'a vi tiaga kachin naja kua kùu ma iti' Ndioo nuu ra.

²⁷ Ta ora kùuni Apolo ya'a ra iti' ñu'u' Acaya, tajan ndisaa ma ndian chìnuni tu'un Jesuu iyo ñuu Efesu, chā'a na tundeeni ra. Vati tāa na iin carta ta chā'a na yi nuu Apolo, na kunda'a ra yi ta jana'a ra yi nuu ndian chìnuni iyo ñu'u' Acaya, ikan na ku'va na ña na ndoo ra chi'in na, vati tōve nàkoto na ra. Takan kùu ta ora chāa ra ñu'u' Acaya, tajan kīcha'a ña ya'a ga tīndee ra ma ndian kuà'an iti' Jesuu, ti chā'a Ndioo ñamani ra nuu na, yakan va kīcha'a na chìnuni na ma tu'un ra. ²⁸ Ta Apolo, nuu tūvi ñivi jākanaa ra ndian judíu ora kàni-ta'an yu'u ra chi'in na, ti jàna'a ra nuu na ña kà'an kachin ma tutu Ndioo, ti Jesuu ndicha kuui kùu ma ra Cristu, ra tāchi Ndioo ña na jakakú ra yo.

Paulu, chàa ndiko ra ñuu Efesu

19 Takan kùu ta juuni iyoga Apolo ñuu Corintu, ora kēta chiyo Paulu iin yuku kini ña iyo iti' ñu'u' Asia. Ta ora chāa ra ñuu nàni Efesu ikan nāta'an ra uvi uni ndian chìnuni. ² Ta te'en chīkatu'un ra nuu na:

—¿A nī'i ndo Tati Í Ndioo ora kīcha'a ndo chìnuni ndo? —kàti Paulu chi'in na.

Tajan te'en nàka'an na:

—Nĩ'iin cha'a' takà'an taso'o ndi tuva ndicha ìyo iin Tati Í Ndioo —kàti na.

³ Tajan te'en kĩa'a' chĩkatu'un tuku Paulu nuu na: —¿Ta nayi chĩnuni ndo ora ña kũnduta ndo, tuva takan? —kàti Paulu.

Tajan te'en nãka'an tuku na:

—Chĩnuni ndi tu'un kãtitu'un Xuva ora jãkunduta ra ñivi —kàti na.

⁴ Tajan te'en nãka'an tuku Paulu chi'in na:

—Va Xuva jãkunduta ra ndisaa ndian jãña ña jà'a kuati, ta chĩkoni'i ndiko na kuà'an na iti' Ndiooni. Va juuni kãtitu'un Xuva nuu ndo ña na chinuni ndo tu'un ma Racha'nu ña vãchi iti' chata ra, vati rakan kũu Jesuu. —Takan kãti Paulu chi'in na.

⁵ Ta ora chĩni na ña kã'an Paulu te'en, tajan ndisaa na kũnduta ma ora ikani chi'in sivi ta ndatu Racha'nu Jesuu. ⁶ Tajan ora jũndii Paulu nda'a' ra xini na, ta ma ora ikani kũyo Tati Í Ndioo chata na. Ta kĩa'a' na kã'an na iin tu'un siin ña tũvi chĩto na kã'an na. Ta juuni kĩa'a' na kãtitu'un na nuu ma ñivi chi'in tu'un yu'u Ndioo.

⁷ Takan kũu ta ndisaa ma ndian ka'iin ikan, ìyo uchi uvi ta'an na kũu na kua ndisaa na.

Paulu jàna'a ra tichi veñu'u ndian judíu, ta tichi jakuela ìyo ñuu Efesu

⁸ Takan kũu ta ndi uni yoo ña chĩyo Paulu ma ñuu Efesu, tũvi nĩ yu'vi ra ña jàna'a ra tu'un Jesuu nuu ma ñivi tichi veñu'u ñivi judíu. Ta juuni kã'an ra ta jãnini ra ma ñivi naja kua jà'a na ta kũu chaa na nuu chà'nda Ndioo tiñu. ⁹ Va ìyo ndian ya'a ndava xini, ña nĩ kuuni na chinuni na ma ña kã'an ra. Tajan juuni ma ora ikani, kĩa'a' na kã'an ti'ini na chata ma iti' Jesuu. Ta ikan Paulu kãsiin ra ma veñu'u ikan ta juuni tava ni siin ra ma ndian chinuni tu'un Jesuu. Tajan kãe ndio na kuà'an na chi'in ra iin jakuela ra nãni Tirano. Ikan jàna'a Paulu tandi'i kivi nuu ma ñivi ma jakuela ikan. ¹⁰ Uvi kuiya kũu yi ña jã'a ra takan. Takan kũu ta tandi'i ñivi ñu'u' Asia chĩni tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu, ta nda ndian judíu ta nda ndian yũvi judíu ndia. ¹¹ Ta Ndioo chã'a' ra kua'a' va'a ndatu ra nuu Paulu na jana'a ra yi nuu ñivi chi'in nda'a' ra. ¹² Takan kũu vaji pañitu a nda ja'ma ni kũuni ña jãnani na ra, ta chũnda'a na yi chà'an na nuu ndian ku'vi, ta ndà'a na. Ta juuni tàva ra ma tati xaan ña ndiso na ndia.

¹³ Va ìyo ndra judíu ña chàkunuu kai ña tàvani'i ndra tati xaan ndiso ñivi. Ta ndrakan ti kũuni ndra ja'a ndra yi chi'in ndatu Racha'nu Jesuu niku. Ta yakan va te'en kã'an xaan ndra chi'in ma tati xaan ndiso ma ndian ku'vi:

—¡Chi'in ndatu Jesuu ña kãtitu'un Paulu, yu'u, kã'in ña na kee ndo tichi anima ma ndian kũ'vi! —kàti ndra.

¹⁴ Ña'a kũu ma ña jã'a ma ndi ucha ta'an ndra se'e iin ra judíu ña nãni Esceva. Ta rakan ti iin ra chà'nda tiñu nuu ndra kũu sutu kũu ra. ¹⁵ Takan kũu tajan te'en nãka'an ndio ma tati xaan ikan chi'in ndra:

—Nãkotoi Jesuu, ta juuni chĩtoi nda ra kũu Paulu, ¿va ndyo'o nda ndian kũu ndo ña chà'nda ndo tiñu nui? —kàti ma tati xaan chi'in ndra.

¹⁶ Tajan ora chĩnu kã'an ma ra ndiso tati xaan nuu ndra, tajan ma ora ikani, ndãva ma ra ndiso tati xaan chata ndra chi'in kua'a' ñandee ra ta jãti'ini yi chi'in ndra, ta ikan chĩto naja kua jã'a ndra ña kũndee ndio ndra kakũ ndra ña janda kuà'an kaviti ndra ma iti' ve'e ndra, ta juuni tãkue'e ndra ndia. Vati ndi'i ja'ma ndra jãna'kaa ma ra ndiso tati xaan ikan. ¹⁷ Ta ora kũu te'en, ndian judíu ta ndian yũvi judíu ìyo ñuu Efesu chĩto na yi. Yakan va ora chĩto na ña takan kũu, ta ndava yũ'vi na. Ta ikan kĩa'a' kua'a' ñivi jàka'nu na Racha'nu Jesuu.

¹⁸ Ta juuni kua'a' ndian já chĩnuni chà'an na chàkati-tu'un na nuu ndisaa ñivi ka'iin ma ikan tandi'i ma kuati kini ña jà'a na. ¹⁹ Ta kua'a' ndian nduvi chàndaka na ma tutu jà'a na. Ta ikan kĩa'a' na chà'mi na yi nuu tũvi ñivi. Ta ikan tàvani'i na kuenda naja kua ndaa ma tutu ikan. Ta ikan kãta yi ña ndaa yi uvi xiko uchi mii xu'un' plata kua tandi'i yi. ²⁰ Ta takan kũu ta chĩta kuati tu'un Racha'nu Jesuu nda nikuuni, ta jãna'a Ndioo ndatu ra nuu ñivi ndia. Ta ikan kĩ'vi kua'a' ñivi iti' kuà'an ra, cha'a' ña chinuni na tu'un Jesuu. ²¹ Ta takan kũu ta chànini Paulu, ña kũuni ra ku'un ra iti' ñu'u' Macedonia chi'in iti' ñu'u' Acaya, nda kati chãa ra nda ñuu Jerusalén. Ta juuni kãti ra, ti ora chinu ma tiñu jà'a ra ñuu Jerusalén, juuni ìyo yi ña ku'un ra ñuu Roma ndia. ²² Ta ikan tãchi Paulu uvi ta'an ma ndra tĩndee ra na ku'un ndra ñu'u' Macedonia. Yakan va ma ndra tãchi ra te'en nãni ndra: Timoteu chi'in Latu. Vati ma Paulu, kĩndoo ra uvi uniga kivi ma ñu'u' Asia.

Jãkanuu ra nãni Demetriu xini ñivi ñuu Efesu

²³ Tiempu ikan chĩyo kua'a' tundo'o ndẽ'e ndian chĩnuni tu'un Jesuu, ²⁴ ti kãta iin ra nãni Demetriu ña ya'a jãkanuu ra xini ma ñivi ñuu Efesu. Vati ma tiñu jà'a ra, kũu ña jãva'a ra maaa kaa plata. Ta juuni jà'a ra kua'a' va'a veñu'u kuati ña kãa takua kãa veñu'u ña jãka'nu ñivi nuu ìyo ndioo Artemisa chi'in yi. Ta jãkanaa ra kua'a' xu'un' chi'in ma ña jà'a ra ndia. Ta juuni kua'a' xu'un' tia'vi ra ma ndian jãtiñu chi'in ra. ²⁵ Tajan jã'a ra ña na kuti'vi ta'an ndisaa ndra jãtiñu chi'in plata. Tajan te'en nãka'an ndio ra nuu na:

—Ndyo'o xaa, cha chĩto va'a ndo, ti ma tiñu jà'a yo kũu yi iin ña va'a maa yo ti ndõkuika yo jà'a yi. ²⁶ Ta juuni cha chĩto ndo ma tu'un kã'an ra nãni Paulu nuu ñivi ta ndẽ'e ndo naja ya'a ki'vi na iti' jãna'a ra. Kãti ra ti ma ndioo jãva'a yo chi'in kaa yũvi ndioo ndicha kũu yi kãti ra. Takan jãna'a ra nuu ma ñivi. Yakan va kua'a' na cha chĩnuni ma tu'un kã'an ra. Ta yũvi ñuu Efesu i'yani kũu yi ña jã'a ra takan, vati juuni jã'a ra takan chi'in ñivi ìyo ndisaa ñuu nuu yã'a ra ndia, nda kati ndi'i ñu'u' Asia chàkunuu ra. ²⁷ Yakan va ndisaa ma ña jãna'a ra, iin kuati ka'nu kũu yi kuenda yo, koto kenaa ndisaa ma tiñu jà'a yo. Ta juuni ni kenaa ma ña jãka'nu yo ndioo Artemisa tichi veñu'an ndia. Ta tõva ni ka'an ma ñivi ti ya'a ka'nu kũu ndioo yo, ta tõva ni ku'va na ña na ka'nda ña tiñu nuu na. Vati yakan jãka'nu ñivi ìyo nda iti' ñu'u' Asia, ta nda tandi'i ñuu ñuñivi ndia. —Takan kãti Demetriu nuu ndra.

²⁸ Ta ora chīni ndra tu'un kà'an Demetriu, tajan nduva'a kuii kùxaan ndra ma ora ikani. Tajan te'en kīcha'a ndio ndra kà'an ni'i ndra:

—iYa'a ga ka'nu kùu ma ndioo Artemisa, kuenda ñivi ñuu Efesu! —kàti ndra.

²⁹ Tajan ma tiempu ikan, nduva'a kuii jàkanuu xini ndra ma ñuu ikan. Ta ikan jan tīin ndra ra nàni Gayu chi'in inga ra nàni Aristarcu. Ta ninduvi ndrakan kīchi ndra ñu'u' Macedonia ña chàkunuu ndra chi'in Paulu. Yakan va tīin ndra ndra, ta kēñu'u ndra ndra chāndaka ndra ndra nuu iin ve'e ka'nu nuu ndōndaa tiñu iti' tichi ñuu. ³⁰ Tajan Paulu kūuni ra ki'vi ra ka'an ra nuu ma ñivi ka'iin ti'vi ikan. Va ma ndian chīnuni iyo chi'in ra, nī cha'a na ki'vi ra kà'an ra nuu na. ³¹ Takān kūu ta juuni iyo iin ndra kùmi tiñu ñu'u' Asia ña nàkoto ndra Paulu, tāchi ndra, ndra kùu taton ndra ña na kujandomani ndra Paulu, ti koto ki'vi ra ma kuati ikan, koto tiin na ra. ³² Takān kūu ta iyo ndian kà'an iin nakuyi, ta iyo ndian kà'an inga nakuyi, vati jàkanuu xini na. Ta tiá kua'a' ga na, na töve chito na ndaa cha'a' kùu yi ña kùti'vi na. ³³ Va iyo iin ndian ka'iin tañu na, kàtitu'un kachin na ma tu'un ikan nuu iin ra nàni Jandu. Ta rakan kùu ra tīndani'ni ndian judú nuu ma ñivi ikan, na kati ndi'i ra naja kua kùu yi. Yakan va Jandu kīcha'a jānda'a ra nuu ma ñivi, na taxiin koo yu'u na ti ni ka'an ra. Ta ikan kīcha'a ra kà'an ra cha'a' ñivi judú nuu tandi'i ñivi ñuu ka'iin ma ikan. ³⁴ Va ora chā'a na kuenda ña juuni ma ra kùu ra, ra judú ndia, yakan va uvi ora kūu yi ña nduva'a kuii kùxaan na, ta te'en nāka'an na:

—iYa'a ga ka'nu kùu ma ndioo Artemisa kuenda ma ñivi ñuu Efesu! —kàti na.

³⁵ Ta ikan jākutaxin ma ra secretariu ñuu Efesu ma ñivi ka'iin ikan. Ta te'en nāka'an ra chi'in na:

—Ndyo'o ñivi ñuu Efesu. Cha chito tandi'i ñivi iyo ñuñivi ti ma ñivi iyo ñuu i'ya kùmi na veñu'u nuu jàka'nu yo ndioo Artemisa. Vati ndioo ka'nu kùan, ta ma yuu í nuu iyo na'na ña juuni kùmi yo yi, ti kīchi yi iti' andivi. ³⁶ Yakan va tava nī'iin yo kùu ka'an yo ña töve takān kūu yi niku. Yakan va tiá va'a tu taxiin koo yu'u ndo, ta töve jà'a ndo nī'iin nakuyi tu töve chito va'a ndo yi. ³⁷ Vati ma ndra ndaka ndo kīchaa ndo i'ya, tüvi nī su'u ndra nī'iin ña ka'iin tichi veñu'u nuu ndaa ma ndioo yo Artemisa, ta tüvi kà'an ti'ini ndra chata ña ndia. ³⁸ Yakan va tu Demetriu chi'in ndra jàtiñu chi'in ra, tu iyo kuati ña kùuni ndra jandondaa ndra chi'in inga ñivi, na ku'un ji'na ndra kuka'an ndra yi chi'in ndra kùu vesi nuu chà'nda ndra tiñu. Ta ikan ta'ii'iin ndra kùu ka'an kachin ma kuati ndra, ta kùu jandondaa ma ndra vesi yi. ³⁹ Ta tu kùuni yo ka'an yo inga tuku nakuyi, na ndakan yo nuu ma ndra vetiñu ña na kachin ndra ora va'a ña kùu kuti'vi yo, ikan na kuu ndondaa ma kuati yo chi'in inga ñivi, takua kà'an ma ley yo ña iyo yi ña ja'a yo. ⁴⁰ Cha'a' ndisaa ma ña kùu vitin, ya'a ga ika kùu yi ti tu koto ma ndra jandaru ñuu Roma ta tisokuati ndra ndisaa yo ti töve kùti'vi yo takua kà'an ma Ley, ta tu chikatu'un ndra nuu yo nda kuenda kùu yi ña kànita'an yu'u yo, ta juuni tüvi chito yo nda cha'a' kùu yi. —Takan kàti ma ra secretariu ñuu Efesu.

⁴¹ Ta ora chīnu kà'an ra tu'un i'ya nuu na, ta te'en nāka'an ra:

—iTa vitin na ku'un yo ve'o! —kàti ra.

Paulu kēe ra kuà'an ra iti' ñu'u' Macedonia ta ñu'u' Grecia

20 Ora chīnu kànita'an yu'u ma ñivi, tajan kàna ndio Paulu tandi'i ma ndian chīnuni ka'iin ikan. Ta kīcha'a ra chūndayu'u ra na. Ta ora chīnu nātu'un ra chi'in na, tajan chūnumi nda'a' ra ta'ii'iin na ña kàña'a ra chi'in na, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñu'u' Macedonia. ² Takān kūu ta ndisaa ma ñuu nuu yà'a ra, chà'a ra tundeeni nuu kua'a' ndian chīnuni tu'un Jesuu. Ta takān jà'a ra nda kati chaa ra ñu'u' Grecia ³ nuu kīndoo ra uni yoo. Ta ikan chani tiin ra iin varku ña ni ku'un ra iti' ñu'u' Siria ora chīto ra ña cha nātu'un ta'an ma ndra judú ña ni tiin ndra ra ta ka'ni ndra ra. Yakan va töva nī kuuni ra ku'un ra chi'in varku. Ta ikan jan chīkoni'i ndiko ra chi'in cha'a' ra nda ma ñu'u' Macedonia nuu yà'a ra niku. ⁴ Ta iyo iin ndra kàcha'an chi'in ra ña nàni te'en: iin ra nàni Sópater, ra se'e ra nàni Pirro iyo ñuu Berea. Ta inga ra nàni Aristarcu, chi'in ra nàni Segundu, ndra iyo ñuu Tesalónica. Ta juuni kuà'an ma ra nàni Gayu, ra iyo ñuu Derbe, ta Timoteu, chi'in Tíkiku, ta Trófimu, ndra kīchi iti' ñu'u' Asia. ⁵ Ta ndra'ya ti chākostonuu ndra kuà'an ndra iti' nuu Paulu, nda kati chaa ndra ma ñuu Troa. Ta ikan, chātu ndra ndi, nda kati chaa ndi. ⁶ Ta ndyu'u, ti ndōo ndi ma ñuu Filipu nda ora cha yā'a viko ña chàcho paan ña tüvi yuchan iya tichi. Tajan ikan, kī'in ndi iin varku, ta nda tichi u'un kivi tajan chāta'an ndra ndi ñuu Troa. Ta ikan ndōo ndi ucha kivi chi'in ndra.

Paulu chàa ndiko ra ma ñuu Troa

⁷ Iin kivi ndomingu kùu yi, ña kùti'vita'an ndi chi'in ndisaa ñivi chīnuni tu'un Jesuu. Vati ikan ni ka'nda java ndi paan í ña ni kachi ndi. Ta ikan kīcha'a Paulu kàtitu'un ra nuu ndisaa ma ndian chīnuni tu'un Jesuu. Ta tava chànini ra kee ra ma ñuu ña ni ku'un ra inga kivi, yakan va indeeni kà'an ra tu'un ikan nuu na nda kati keta javañuu. ⁸ Ta ndyu'u vati ka'iin ndi nda ve'e uvi pisu. Ta ikan ti ka'iin kua'a' ñu'u' kandil ña tiin. ⁹ Ta nuu iyo iin ventana ma ve'e ikan, ikan nàndi iin rayoko nàni Eutico. Ta tava Paulu kàtitu'un ra ma tu'un ikan nuu ma ñivi kua'a' tiempu, yakan va tīin ñuma'na ma rayoko ikan nuu nàndi ra ta kē'ne ra nda ninuu. Ta ikan jan chāa ndio ndra ma nuke'e nuu kàndii ra ta kàni'i ndra ra va cha chī'í ra. ¹⁰ Ta ikan jan, nūu ndio ma Paulu, tajan chāa ndio ra nuu kàndii ra. Ta ikan chūnandí chiti ra ta chūnumi ra ra. Ta te'en, nāka'an ra chi'in ma ndian chīnuni:

—iNa yū'vi ndo, ndyo'o yani, vati töve nī chī'í ra! —kàti Paulu.

¹¹ Ta ikan jan, ndāa ndiko ra kuà'an ra ma ve'e iyo nda siki chi'in ndisaa ndian chīnuni. Tajan chā'nda java ndio ra ma paan í. Ta chāchi ra yi chi'in na. Ta ikan kīcha'a ndiko ra nātu'un ra chi'in na nda kati kundichin

inga kivi. Tajan kēe ndio ra kuà'an ra. ¹² Ta ma ñivi ikan ti nduva'a kuui chisii na ña nāndoto ndiko ma rayoko ikan, ta chāndaka na ra ma ve'e ra.

Paulu kēe ra ñuu Troa, ta kuà'an ra ñuu Miletu

¹³ Takan kūu ta ndyu'u chākosonuu ndi kuà'an ndi iti' nuu chi'in varku nda kati chaa ndi ñuu Asón. Ta ikan chātu ndi Paulu vati vāchi chi'in cha'a' ra, ti takan kūu-ni ra kichi ra. ¹⁴ Tajan ora ndikita'an ndi chi'in ra ma ñuu Asón, ta ikan kī'in ra iin varku chi'in ndi indeeni nda kati chāa ndi ñuu Mitilene. ¹⁵ Ta ikan jan kēe ndiko ndi kuà'an ndi tiá iti' nuu, ta ikan yā'a ndi yatini ma ñu'u' Quío. Ta nda inga kivi tajan chāa ndio ndi yu'u tañu'u nuu kàndii ñuu Samos. Ta ikan jan ndōo ndi iin chanikuaa ma ñuu Trogiliu. Ta ma inga kivi, tajan chāa ndi ma ñuu Miletu. ¹⁶ Takan kūu ña nī kuuni Paulu ku'un ra ñuu Efesu ti koto kuyanga ra kua'a' tiempu ma ñu'u' Asia. Vati kùuni ra chaa ra numini ñuu Jerusalén. Ta tu kùu yi cha iyo ra ikan kivi kicha'a viko Pentecosté, kùuni ra.

Paulu kàtitu'un ra nuu ma ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ndian chinuni iyo ñuu Efesu

¹⁷ Ora chāa Paulu ñuu Miletu, tāchi ra ndra meru ra na kukana ndra ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi chìnuni tu'un Jesuu iyo ñuu Efesu, na kichi ndra nuu ndaa ra. ¹⁸ Takan kūu tajan ora cha chāa ndio ndra nuu ndaa Paulu, tajan te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o xaa, cha chito va'a ndo naja kua vii chiyo'i chi'in ndo nda ma kivi nunuu ña kīchai ñu'u' Asia. ¹⁹ Vati ndisaa ma tiempu ña chiyo'i chi'in ndo, jā'i tiñu Racha'nu Ndioo kuenda ndo chi'in ndisaa ma tundeeni. Yakan va nani kivi ora jā'i yi, ndava chākui, vati ndē'i kua'a' tundo'o jā'a ma ndian judíu. ²⁰ Va vaji ndē'i kua'a' tundo'o, va töve nī jañai ña jàna'i tu'un va'a Cristu nuu ndo. Vati ma tu'un ikan, iin tu'un va'a kùu yi kuenda ndo. Yakan va chà'i chàjana'i ma veto'o ñuu ndo ta ta ve'e ta ve'e ndo. ²¹ Yakan va indukuni chi'in ma ndian judíu ta ndian yūvi judíu cha kàtitu'in nuu na, na ndakoo na iti' kini kuà'an na, ta na chikon'i ndiko na iti' Ndioo, ta na chinuni na tu'un Racha'nu Jesucristu. ²² Ta vitin kuà'in iti' ñuu Jerusalén ti ma Tati Í Ndioo, tāchi yu'u ña na ku'in. Ta na töve chitoi nayi kùu ma ña ta'in ñuu ikan. ²³ Uvanuu ma ña chitoi kùu ña kàtitu'un ma Tati Í Ndioo nui, ti ta'ii'in ñuu nuu chà'i, ndàtu na yu'u ña ni ti'i na yu'u tichi vekaa. Ta juuni ndàtu na ña ni jande'e na tundo'o yu'u ndia. ²⁴ Yakan va yu'u, tükui yù'vì ña ndē'i tundo'o, a ka'ni ma ñivi yu'u. Vati uvaa ma ña chàniñi kùu ña na jachinui chi'in ndisaa animai ma tiñu va'a ña chā'a Racha'nu Jesuu nui. Yakan va ma tiñu jà'i kùu ña na jana'i tu'un va'a cha'a' ma ñamani Ndioo ña kùu ni'i tandi'i ñivi.

²⁵ Takan kūu ña cha kàtitu'in nuu ndisaa ndo naja kua chà'nda Ndioo tiñu nuu yo. Ta vitin cha chito va'i, ti nī'iin ndo töva ni nde'e ndo yu'u inga cha'a'. ²⁶ Yakan va kùunì ña koto ndo, ti yūvi kuatì kùu yi tu töve nī chinuni ndo tu'un Jesuu, ²⁷ vati yu'u, tüvi nī tixe'i nī'iin tu'un

nuu ndo ti cha kàtitu'un kachin ndisaa ma ña kùuni Ndioo ña koto ndo. ²⁸ Yakan va na kumi ndo ñivi chā'a Ndioo ña kùmi ndo takua kùmi ndo juuni maa ndo, ti ma Tati Í Ndioo chā'a yi tiñu nuu ndo na kumi va'a ndo tandi'i ndian chinuni iyo veñu'u Racha'nu takua kùmi iin pato ma mvechala jàna ra. Takan iyo yi ña kumi ndo na ndia, vati Racha'nu Cristu jàta ra na chi'in níí maa ra ora chī'í ra nuu kruu —kàti Paulu.

²⁹ Takan kūu tajan te'en nāka'an tuku Paulu chi'in ndracha'nu ikan:

—Cha chito va'i, ti ora cha kuà'in, ni kichaa iin ndra xaani nde'e ndra ndo. Ta ni ja'a ndra chi'in ndo takua jà'a ma lobo xaan ña chàchi ri mvechala. Ta ndrakan ni jana'a ndra inga tuku tu'un nuu ndo, ikan na ndakoo ndo tu'un Cristu. ³⁰ Ta juuni ma ndra iyo tañu ndo, ni kicha'a ndra jana'a ndra tu'un vata nuu ndo, vati kùuni ndra ña ndyo'o ndian chinuni na tandikun ndo ku'un ndo chata ndra. ³¹ Yakan va na yati koo ndo ora ikan, ti cha kàtitu'in nuu ndo naja kua ni kuu yi. Ta na kuku'uni ndo ti ndi uni kuiya ña chiyo'i chi'in ndo tüvi nī jañai ña jàna'i nduvi niñuu nuu ta'ii'in ndo chi'in takuii tinui.

³² 'Ndyo'o yani, vitin ndàkoi ndo nda'a' Ndioo, ikan na kumi kuenda ra ndo. Ta juuni na koo ma ñamani ra chi'in ndo takua kà'an ma tu'un ra. Vati juuni ma ndatu Ndioo kùu jakua'nu va'a yi ndo, ikan na ni'i ndo ma tundeeni ra ña koo endeeni takua kà'an ma tu'un chā'a Ndioo nuu yo, ti takan tà'an chi'in ndisaa ndian kachin ra ña kùu ñivi íí kuenda ra. ³³ Ta yu'u vati tüvi kùunì xu'un' inga ñivi kuendai, ta ni tüvi kùunì ja'ma nī'iin na ndia. ³⁴ Yakan va ndisaa ndo chito ti jàtiñui chi'in nda'i, ta kùu ni'ì ndisaa ma ña chiniñu'i chi'in tandi'i ma ndian iyo chi'in. ³⁵ Takan jàna'i nuu ndo naja kua iyo yi ña jatiñu ndo ndisaa tiempu chiyo'i chi'in ndo. Yakan va na jatiñu ndo kuenda maa ndo, ikan na kuu tindee ndo ma ndian nda'vi ndia. Ta na kuku'uni ndo ma tu'un kà'an Jesuu niku. Vati ma tu'un ikan te'en kàti yi: "Tiaga chisio tu tindeo inga ñivi kua ña ku'va na yi nuu yo", kàti ra. —Takan kàti Paulu.

³⁶ Ta ora cha yā'a kà'an Paulu te'en, taján chūnandi chiti ra chi'in na. Ta indukuni kicha'a ra kà'an ra chi'in Ndioo chi'in na. ³⁷ Ta ora cha chīnu kà'an na chi'in Ndioo, taján ndisaa na nda'vi kùuni na, ta chàku na ta chūnumi nda'a' na Paulu ña kàña'a na chi'in ra. ³⁸ Vati kàti ra nuu na ña töva ni nde'e ndiko na ra inga cha'a'. Ta ikan jan chāndaka ndio na ra nda nuu ndaa ma varku ña ni ku'un ra.

Paulu kēe ra kuà'an ra iti' ñuu Jerusalén

21 Ta ora cha ndakoo ndio ndi ndra, taján tiin ndi varku indeeni nda kati chāa ndi nda ñu'u' ñuu Cos. Ta nda inga kivi, taján chāa ndi ñu'u' ñuu Rodas. Ta ikan kēe ndiko ndi kuà'an ndi nda kati chāa ndi ñuu Pátara. ² Ta ikan ñuu Pátara, nāta'an ndi inga varku ña kuà'an iti' ñu'u' Fenicia. Ta tichi yutun ikan kī'vi ndi ta kēe ndi kuà'an ndi tiá iti' nuu. ³ Ta iti' kuà'an ndi ndē'e ndi ñu'u' Chipre ña kàndii chiyo satin ndi. Va ndakoo ndi yi, ta indeeni kuà'an ndi nda ñu'u' Siria, ta chūndaa run ñuu Tiro. Va tava ma varku ikan, ikani ndakoo run

ndisaa ma ndatiñu ndiso run, yakan va ikan nūu ndi tichi run nundani ndia. ⁴ Ta ora chāa ndi ma ñuu Tiro nāta'an ndi ndra chinuni tu'un Jesuu ìyo ikan. Ta ikan kindoo ndi chīyo ndi chi'in ndra ucha kivi. Ta tāchi Tati Í Ndioo ndra ña na katitu'un ndra nuu Paulu ña na kũ'un ga ra iti' ñuu Jerusalén. ⁵ Ta ora cha yā'a ma ucha kivi, tajan ndisaa ndra chìnuni chi'in ñasi'i ndra ta ndi-akuati se'e ndra, chāndaka iti' na ndi nda yu'u ñuu nuu kàndii tañu'u. Tajan chākuii chiti ndi ma yu'u tañu'u ikan chi'in na. Ta ikan kīcha'a ndio ndi kā'an ndi chi'in Ndioo. ⁶ Tajan ora chīnu ña chūnumi nda'a' ndi ña kāña'a ndi chi'in na, tajan kāndaa ndio ndi tichi ma varku, ta ndiakan chīkoni'i ndiko na kàcha'an na iti' ve'e na.

⁷ Takan kũu tajan kēe ndiko ndi ñuu Tiro chi'in varku. Ta kuà'an ndi iti' ñuu Tolemaida. Ta ora chāa ndi ikan, ta ikan jan kāña'a ndi chi'in ndian chinuni tu'un Jesuu. Ta ikan jan kindoo ndi chi'in na iin kivinia. ⁸ Ta ma inga kivi kēe ndi ñuu Tolemaida, ta kuà'an ndi ñuu Cesarea. Ta ora chāa ndi ñuu Cesarea, ta chā'an ndi ve'e ra nàni Lipe, ra chākunuu kàtitu'un tu'un cha'a' Jesuu ta'ii'in ñuu. Vati rakan, kũu ma ra ìyo tañu ma ndi ucha ta'an ndra kàchin tatun Jesuu ña na tindee ndra ndra. Ta ikan ndōo ndi chi'in ra ve'e ra. ⁹ Ta Lipe vati ìyo kumi ta'an ñivi yoko se'e ra ña kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ¹⁰ Takan kũu ta ora cha ìyo ndi uvi uni kivi ma ñuu Cesarea, ta ikan jan chāa iin ra kīchi iti' ñu'u' Judea ña nàni Agabo. Ta rakan ti juuni kà'an ra chi'in tu'un yu'u Ndioo ndia. ¹¹ Ta ora chāa ra nuu ka'iin ndi, ta tāvani'i ra sinchu indii toko Paulu. Ta chũ'ni ra nda'a' ra ta cha'a ra chi'in yi. Tajan te'en nāka'an ra:

—Te'en kā'an ma Tati Í Ndioo, ña ma ndian judíu ìyo ñuu Jerusalén, te'en ni ku'ni na ma ra xuña'a ma sinchu i'ya, tajan ni ku'va ndio na ra nuu ñivi yūvi judíu ña na ka'ni na ra. —Takan kàti ma Agabo chi'in ma Paulu.

¹² Tajan ora chīni ndi chi'in ma ñivi ñuu Cesarea ma ña kā'an ra, tajan nduva'a kuii jānini ndi Paulu, ikan na kũ'un ra ma ñuu Jerusalén koto nde'e ra tundo'o iti' tikan. ¹³ Va Paulu te'en nāka'an ra:

—¿Ta naja chàku ndo, ta ya'a nda'vi kùunĭ ña jà'a ndo takan? Vati yu'u tūvi yū'vi ña nde'i tundo'o, a kuvĭ ma ñuu Jerusalén cha'a' ma Racha'nu Jesuu. —Takan kàti Paulu chi'in ndi.

¹⁴ Va tava nī taso'o ra ma ña kā'an ndi, yakan va jāña ndi ña jānini ndi ra. Tajan te'en nāka'an ndi chi'in ra:

—¡Na ja'un ma ña kùuni Ndioo ña ja'un iti' kuà'un, tu-va takan! —kàti ndi chi'in ra.

¹⁵ Takan kũu ta ora cha yā'a ndisaa ma ña'a, tajan jān-dova'a ndi ndatiñu ndi, ta kēe ndi kuà'an ndiko ndi ma ñuu Jerusalén. ¹⁶ Ta ìyo iin ndian chìnuni ìyo ñuu Cesarea ña chāndaka iti' na ndyu'u nuu ìyo ve'e ra nàni Mnasón, ra kīchi iti' ñu'u' Chipre. Ta rakan ti cha ìyo tiaga kua'a' tiempu ña chìnuni ra tu'un Jesuu. Ta juuni rakan kũu ra ña ni ku'va ra ve'e nuu ni kindoo ndi koo ndi ita'vi kivi ndia.

Paulu chānde'e ra nuu ìyo Jandiau

¹⁷ Takan kũu ta ora chāa ndio ndi ñuu Jerusalén, tajan ndisaa ma ndian chinuni nduva'a chīsii na ora ndē'e na ña chāa ndi. Tajan ikan ndōo ndi chi'in na iin chanikuaa. ¹⁸ Ta ora tuvi inga kivi tajan kēe ndio ndi kuà'an ndi chi'in Paulu nuu ìyo ve'e Jandiau. Ta ora chāa ndi ma ve'e ra, ta ikan ndē'e ndi ña ka'iin ti'vi tandi'i ndracha'nu chà'nda tiñu ña chìnuni tu'un Jesuu. ¹⁹ Tajan ora chāa Paulu nuu ka'iin ndra, ta kāña'a ra chi'in ndra. Ta ikan kīcha'a ra kàtitu'un ra nuu ndra tandi'i ma tiñu jà'a Ndioo tañu ñivi yūvi judíu, vati Ndioo chā'a ra ndatu ra nuu Paulu ña na ja'a ra yi nuu ñivi ikan. ²⁰ Yakan va ora chīni ma ndracha'nu yi, tajan kīcha'a ndra jàka'nu ndra Ndioo. Ta ikan jan te'en nāka'an ndra chi'in Paulu:

—Kùuni ndi ña na kotoun, yo'o yani, ti tañu ñivi judíu, ìyo kua'a' mii ñivi chìnuni tu'un Jesuu. Ta ndisaa ndiakan, kà'an na ti ìyo yi ña jachinu yo tandi'i tu'un kà'an ma tutu ley Ndioo tāa Moisés taji'na ndia. ²¹ Ta juuni tāsō'o na ña maun kũu ma ra jàna'a nuu tandi'i ma ndian judíu ña kàchikanuu nuu chika ña na jà'aga na ma ña kà'an Moisés ña ìyo yi ña ja'a yo. Ta juuni kàtiun ti tūva ìyo yi ña ka'nda na ñii nuu ika ndrakuati se'e na ndia. Ta tōva ìyo yi ña ja'a na ma costumbre ña jāna'a ñivio chīyo taji'na ndia. Takan kàtiun nuu ma ñivi judíu ña kàchikanuu nuu chika, kàti na. ²² ¿Ta nayi jà'a yo ña kàa yi te'en?, kùuniun. Vati ni koto ndiko ma ñivi ikan ña kīchaa ndikoun. ²³ Yakan va tiá va'a tu ja'un ma tiñu ni tachi ndi nuun, ikan na koo va'un chi'in na. Tañu ndi ìyo kumi ta'an ndra ña ni ja'a ndra iin kua chā'a ndra tu'un nuu Ndioo. ²⁴ Na ku'yn janandoun ñyn chi'in ndra ma ikan takua kũu ma costumbre. Tajan tia'viun ña na sokon ndra ixi xini ndra kuenda Ndioo. Tajan juuni kua ikan ìyo yi ña ja'un, ikan na chinuni ma ñivi ña yūvi ña ndicha kũu ma ña kà'an na chataun. Vati juuni maun kũu iin ra jàchi'in ta tiñu'u ma ña kà'an tutu ley tāa Moisés taji'na. ²⁵ Va taku ma ndian yūvi judíu cha chìnuni na tu'un Jesuu vitin, cha tāa ndi iin tutu tāchi ndi nuu na ña kà'an ti tūvi ìyo yi ña kachi na sa'an kiti ña cha sōkó ñivi nuu ndioo yutun í ña jàka'nu na. Ta tūvi ìyo yi ña kachi na nií kiti, ta juuni tūvi ìyo yi ña kachi na sa'an kiti ña cha kā'a. Ta na jāña ndra ña kì'vi ndra chi'in ña'a' yūvi ñasi'i ndra a ña'a chi'in yūvi ra kũu iian, kàti yi. —Takan kàti ndracha'nu ikan chi'in Paulu.

Tiin na Paulu tichi veñu'u

²⁶ Yakan va Paulu kēe ndio ra kuà'an ra. Ta ora tuvi ndio ma inga kivi, tajan nāndoo ndio Paulu chi'in ma ndi kumi meru ra takua kà'an ma costumbre ikan, ta ikan jan kī'vi ndio Paulu tichi veñu'u ka'nu chākatitu'un ra nda ora kũu yi ña ndi'i ma kivi ña nāndoo ndra, ikan na kuu sokó ma sutu iin kiti nuu Ndioo cha'a' ta'ii'in ndra. ²⁷ Takan kũu ta ora chani ndi'i ndi ucha kivi, tajan ma ndian judíu ña kīchi ñu'u' Asia ndē'e ndra ma Paulu ña indii ra tichi veñu'u chi'in ndi kumi ndra kũu meru

ra. Ta ikan jan kīcha'a ndio na jàkanuu na xini ma ñivi judíu, tajan kí'vi ndio ndra ña ni tiin ndra Paulu tichi veñu'u. ²⁸ Tajan te'en kīcha'a ndra kà'an ni'i ndra:

—Ndyo'o ñivi ñuu Israel ;na tindee ndo ndyu'u ña tiin ndi ra'ya! Vati ra'ya kùu ma ra chàkunuu jàna'a ndanikuni nuu ñivi iin tu'un kà'an chata costumbre ña kua ikan jà'a yo ma ñuu yo. Ta juuni kà'an ra chata tutu Ndioo tãa Moisés taji'na. Ta takan kà'an ra chata veñu'u ka'nu i'ya ndia. Ta vitin cha tí'i ra ndian yūvi judíu tichi veñu'u ka'nu yo. Ta ndrakan ti jàkini ndra nuu í tichi yí —kàti ndra.

²⁹ Te'en kàti ndra ti cha ndē'e ndra Paulu ña chàkunuu ra chi'in iin ra yūvi judíu, ra nàni Trófigimu ra ñuu Efesu niku. Yakan va chānini ndra ti Paulu chāka ra ra ña na ku'un ra chi'in ra tichi veñu'u ka'nu ndaa ikan niku, kùuni ndra. ³⁰ Takan kūu tajan ndisaa ndio ma ñivi ñuu Jerusalén jàkanuu ndio xini na. Tajan endee chīnu ndio na chāa na nuu ndaa Paulu ta tiin na ra. Ta kēñu'u ndio na ra, ta tãva na ra iti' chata kora veñu'u. Ta ora cha tãvani'i na ra, tajan numini chāsi ndio na yuve'e veñu'u nuu ra. ³¹ Tajan chani ka'ni na ra ora chāa tiñu nuu ma ra comandante ñuu Roma, ña tandi'i ñivi ñuu Jerusalén ya'aga kayuni na nde'e na nuu ra. ³² Yakan va ora chíto ma ra comandante, tajan jākuti'vi ta'an ra kua'a' ma ndra jandaru ra chi'in inga ma ndra capitán jandaru ña na kunumi ndra ku'un ndra nuu ka'lin ñivi kànita'an chi'in Paulu. Takan kūu tajan ma ndra judíu ora ndē'e ndra ña chani chaa ra chi'in jandaru ra, ta jāña ndio ndra judíu ña kàni ndra ma Paulu. ³³ Ta ikan jan chājayatin ndio ma ra comandante nuu ndaa Paulu, ta tiin ndio ra ra, tajan tachi ndio ra jandaru ra ña na ku'ni ndra Paulu chi'in uvi ta'an karena. Ta ora cha ndikun ndio ra, tajan kīcha'a ndio ma ra comandante chikatu'un ra nuu ma ñivi nda ra kùu ra, ta niyi kùu ma ña jā'a ra. ³⁴ Va ìyo ndian ka'lin tañu ma ñivi ikan, kà'an na ña jā'a ra iin nakuyi, ta ìyo inga ndian kà'an ña jā'a ra inga nakuyi. Yakan va ma ra comandante nī kuu kutunini ra nī'lin ma ña kà'an na, ti ya'a nanivaa kùu na. Takan kūu tajan kà'an ra chi'in ma ndra jandaru ra, na kundaka ndra Paulu ku'un ndra nuu ìyo ndra. ³⁵ Ta ora chāa ndio ndra nuu kīcha'a ma kuayu yuve'e ndra, tajan kāni'i ndio ndra ra, ta ndiso ndra ra ndaa ndio ndra ma kuayu ikan, vati takan ìyo yí ña jà'a ma ndra jandaru koto ka'ni ma ñivi ra. ³⁶ Yakan va ndisaa ma ndra kàcha'an chata ma ndra jandaru te'en kà'an ndra:

—;Na ka'ni ndo ra! ;Na ka'ni ndo ra! —kàti ndra.

Paulu kà'an ra cha'a' juuni maa ra nuu ma ñivi

³⁷ Ta ora chāa ndio ma jandaru ma nuu ìyo yuve'e ña ni tí'i ndra Paulu, tajan te'en chīkatu'un ra nuu ma ra chà'nda tiñu nuu ndra:

—¿A kùu ka'in iin tiñu chi'un? —kàti ra chi'in ma tu'un griegu.

Tajan te'en nāka'an ndio ma ra comandante nuu ma Paulu:

—¿A kùu ka'un tu'un griegu? —kàti ra.

³⁸ Tajan te'en nāka'an ndio Paulu chi'in ra:

—Juu, chítoi kà'in tu'un griegu —kàti ra.

Ta ikan jan, nāka'an tuku ma ra comandante:

—Tu ndicha ña chitoun kà'un tu'un griegu, yūvi ra ñuu Egiptu kùun, tuva takan. Vati tatiempu kīchi iin ra kēe tichi ku'u ñuu Egiptu, kīchi kanita'an ra chi'in ma kuvienú chi'in kumi mii ndra chà'ni ñivi —kàti ra.

³⁹ Tajan te'en nāka'an tuku Paulu chi'in ra:

—Yūvi rakan kùu, ti iin ra judíu kùu. Ta kākui ñuu Tarsu, ña ìyo kuenda ñu'u' Cilicia. Yakan va cha chitoun ti iin ñuu ya'aga jàka'nu ma ñivi kùu yí. Ta vitin chikain iin ñamani nuun ña na ku'vaun ña ka'in chi'in ma ñivi ka'lin ikan —kàti Paulu.

⁴⁰ Tajan te'en nāka'an tuku ma ra comandante chi'in Paulu:

—Na ka'un chi'in na tuva takan —kàti ra.

Ta ikan jan chūndaa ndio Paulu nuu ìyo kuayu yuve'e, ta jānda'a ra nuu na, na taxiin koo yu'u na. Tajan te'en kīcha'a ndio ra kà'an ra ma tu'un hebreu, takua kà'an ma ndian judíu chi'in na:

22 —Ndyo'o tatá ta ndyo'o yani, na kuni va'a ndo ña ni ka'in nuu ndo, ikan na koto ndo ti tūvi ìyo kuatí. —Takan kàti Paulu chi'in na.

² Tajan ora chíni na ña kīcha'a Paulu kà'an ra tu'un hebreu, tajan tiaga kīndoo taxiin na. Ta ikan jan te'en nāka'an tuku ra:

³ —Yu'u kùu ma ra judíu, ta kākui ñuu Tarsu ña ìyo kuenda ñu'u' Cilicia. Ta chā'nui ñuu Jerusalén i'ya ndia. Ta jākua'i chi'in matru ra nàni Gamaliel. Ta ikan kūtuvai tandi'i naja kua kà'an ma tutu Ley tãa ndra kùu ñivio chíyo taji'na. Ta chi'in ndisaa chinituní, jà'i tiñu Ndioo takua jà'a ndo yí vitin. ⁴ Vati taji'na, nduva'a kuii jānde'i tundo'o tandi'i ma ñivi ku'àn iti' Jesuu vati ndava kùuni ka'ní na. Yakan va kēi chākunui chata na. Ta nuu nàta'in na ta tíjn na, ta tí'í na tichi vekaa. Yakan va, ña'a a ra'ii ña nàta'in, tíjn na. ⁵ Ta ma ra chà'nda tiñu nuu sutu, chi'in tandi'i ndra kuxini ña chà'nda tiñu chí'in ra, cha chíto va'a ndra tandi'i ma ña jā'i. Vati maa ndra kùu ndra ña tãa ndra ma carta, ta chā'a ndra yí nui na kundakai yí nuu ma ndian judíu ta'an yo ndian ìyo ñuu Damascu ña kà'an yí ña kùu tíjn ma ndian chí-nuni tu'un Jesuu ikan. Ta ikan jan chā'in ñuu Damascu ti kùuní tíjn na ta ndaka ndioi na kichai i'ya ña na nde'e na tundo'o.

Paulu kàtitu'un ra naja kua nāni'ra ra iti' Jesuu

(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

⁶ Tajan ora cha kuàkuyatin ndi ñuu Damascu, ìyo yí a kachuvi ndaa ñuka'ñu, tajan iti' andivi kīchi iin ñu'ú tacha ña chikonuu yí yu'u. ⁷ Ta ndūvai nuu ñu'u' jā'a yí. Tajan te'en chíni iin tati ña kà'an chí'in: "Saulu, Saulu, ta, ¿naja ya'a jànde'un tundo'o yu'u?" kàti yí. ⁸ Ta ikan jan, te'en chíkatu'un tukui nuu ma tati ikan: "¿Nda ra kùun yo'o Racha'nu?", katí. Tajan te'en nāka'an ma tati ikan chí'in: "Yu'u kùu Jesuu ra ñuu Nazaret, ra jànde'un tundo'o chata." Takan kàti ra chí'in. ⁹ Tajan ndisaa ma ndra ku'àn chí'in, ora ndē'e ndra ma ñu'ú ikan, nduva'a kuii yū'vi ndra. Ta tūvi nī kutunini ndra ma tu'un

kā'an ma tati ikan chi'in. ¹⁰ Tajan te'en chikatu'in nuu yi: "¿Nayi kùuniun ña ja'i, yo'o Racha'nu?", kati. Tajan te'en nāka'an ra chi'in: "¡Ndeta, ta na ku'un ndikoun ma iti' ñuu Damascu! Ta ikan ni katitu'un ndra nuun tandi'i ma nayi iyo yi ña ja'un." Takan kati ma Racha'nu chi'in. ¹¹ Va tava ma ñu'ú ikan, jändokuaa yi yu'u, yakan va ma ndra merui ndà'a ndra nda'i nda kati chāi ma ñuu Damascu.

¹² Ta ora chāi ma ñuu ikan, tajan ikan iyo iin ra nani Ananía. Ta rakan ti iin ra ya'a jachi'in ma ley taa Moisés kuu ra, ta ya'aga tiñu'u tandi'i ma ñivi judiu iyo ñuu Damascu ra ndia. ¹³ Ta ikan jan chānde'e ndio ra tichi ve'e nuu kändij. Ta ora chāa ra nuu kändij, ta te'en nāka'an ra chi'in: "Yo'o ra yani Saulu. ¡Na ndondichin ndiko nde'un!", kati ra. Tajan ma ora ikani, kuu nande'e kachin va'i, ta nde'i ma Ananía ndia. ¹⁴ Takan kuu tajan te'en nāka'an ma Ananía chi'in: "Ndioo ña jaka'nu ndian kuu ñivio taji'na, rakan kachin ñun, ikan na kotoun nayi kùuni ra ña ja'un. Ta ikan jan kuu nde'un ma Racha'nu Jesuu ña kuu ra iin ra ndaa, vati kachin ra ñun ña na taso'un ma tu'un kà'an ra. ¹⁵ Yakan va maun kuu ma ra kachin Ndioo ña na kùun ma testigu Jesuu nuu tandi'i ma ñivi iyo ñuñivi, ta katitu'un ma nuu na ndisaa ma ña nde'un ta chiniun. ¹⁶ Ta vitin tüva iyo yi ña kuatun tiá. ¡Na ndetaun, ta kundutaun chi'in ndatu Racha'nu Jesuu, ikan na janaa ra tandi'i ma kuatun!" Takan kati Ananía chi'in.

Paulu kätitu'un ra nuu ñivi naja kua chāa ra nuu ñivi yüvi judiu

¹⁷ Yakan va ora kichaa ndikoi ñuu Jerusalén i'ya, ta ikan jan chā'in veñu'u ka'nu nda i'ya. Ta ikan kicha'i kà'in chi'in Ndioo, ta ikan nde'e chi'in tinui ma Jesuu, takua nde'o iin nakuyi ora chānio, ¹⁸ ña te'en nāka'an ra chi'in: "Yo'o Paulu, ¡na numini keun ñuu Jerusalén, ti na jachi'in na ma tu'in ña ni katitu'un nuu na!" Takan kati-tu'un Jesuu nui. ¹⁹ Tajan te'en nāka'in chi'in ra: "Yo'o Racha'nu, cha chito va'a ndra ti yu'u kuu ma ra chākunuu tiin ma ñivi chinuni tu'un ma tandi'i veñu'u ñivi judiu niku. Ta juuni chito na ña ti'i na tichi vekaa, ta kani na ndia. ²⁰ Ta ora chā'ni na Esteban, ra kätitu'un tu'un, ikan nda'i nde'i nuu chà'ni na ra chi'in yuu, vati induku chāninj chi'in ma ndra chà'ni ra. Ta juuni kumj ja'ma isukun ma ndra chà'ni ra chi'in yuu ndia."

²¹ Takan kuu ta te'en nāka'an ma Racha'nu nui: "Na ku'un kukatitu'un tu'in nuu ñivi yüvi judiu ndian iyo nuu chika." Takan kati ma Racha'nu Jesuu chi'in —kati Paulu chi'in ñivi ikan.

Paulu, ki'vi ra nda'a' ma ra comandante ra iyo kuenda ñuu Roma

²² Yakan va nda ma tu'un i'yani, kuu ña taso'o na ña kà'an Paulu ti kàyuni na jà'a ma tu'un kà'an ra. Tajan te'en kicha'a na kànachaa na chata Paulu:

—Ra'ya, tüva iyo yi ña koo ra tiá ñuñivi i'ya. ¡Na ka'ni ndo ra! —kati na.

²³ Ta ndiakan ti endee kanachaaga na tiá, ta tàva na ja'ma na, ta jākana na yi nuu sukun. Ta chōso na yuti nuu sukun ndia. Yakan va ndisaa ña jà'a na i'ya jàna'a yi ti nduva'a kuii kàyuni na nde'e na nuu Paulu. ²⁴ Ta ma ora ikani, chāa ma ra comandante, ta tachi ra jandaru ra na tiin ndra Paulu. Tajan ti'i ndio ndra ra tichi ve'e nuu kixi ndra. Ta juuni kā'an ra chi'in ma ndra jandaru ra ña na kani ndra ra nda kati kati ra nda cha'a' kuu yi ña kùxaan ma ñivi chi'in ra. ²⁵ Takan kuu ta ora chani kani ndra ra, tajan te'en kicha'a chikatu'un Paulu nuu ma ra capitán ndaa chi'in ma ndra jandaru:

—¿A chito ndo ti ma ley iyo ñuu Roma tüvi chà'a yi ña kani ndo yu'u nda kati ka'an ji'na iin ra kuu vesi ma kuati, vati iin ra kuu kuenda ñuu ka'nu Roma kuu? —kati Paulu chi'in ma ra capitán.

²⁶ Yakan va ora chini ma ra capitán ña te'en kā'an Paulu, tajan kēe ndio ra kuà'an ra kuakatitu'un ra nuu ma ra comandante. Ta te'en nāka'an ra chi'in ra:

—¡Na ja'un kuenda ma niyi iyo yi ña ja'un, vati ma ra'ya na töve iyo yi ña jande'un tundo'o ra ti iin ra kuu kuenda ñuu ka'nu Roma kuu ra ndia! —Takan kati ma ra capitán chi'in ma ra comandante.

²⁷ Ta ikan jan chājayatin ndio ma ra comandante ra nuu ndaa Paulu, ta te'en chikatu'un ra nuu ra:

—¿A ndicha ña ra kuu kuenda ñuu ka'nu Roma kuu? —kati ra.

Tajan te'en nāka'an Paulu:

—Juu, ndicha ña ra kuu kuenda ñuu ka'nu Roma kuu.

²⁸ Tajan te'en nāka'an ndiko ma ra comandante chi'in Paulu:

—Taku yu'u ti nduva'a kuii kua'a' xu'un' ti'vi, tajan kuu ndakui ma ra kuenda ñuu ka'nu Roma —kati ra chi'in ma Paulu.

Tajan te'en nāka'an tuku ma Paulu chi'in ra:

—Taku yu'u ti ra kuenda ñuu ka'nu Roma kuu nda ora kaku —kati ra.

²⁹ Yakan va ora chito ndra ña ndicha kuu ña ra kuu kuenda ñuu ka'nu Roma kuu ra, tajan ndisaa ndio ma ndra jandaru ni kani ra niku, chūdachiyo ndra xiin ra, ta nda ma ra comandante ndia. Ta juuni yü'vi ra ña chü'ni ra ra chi'in karena niku.

Paulu ndaa ra ma nuu ka'in tandi'i ma ndra chà'nda tiñu nuu ñivi judiu

³⁰ Takan kuu ta ora tuvi inga kivi, tajan tachi ndio ma ra comandante ma ndra jandaru ña na ndachi ndra nda'a' ma Paulu. Vati kuu ni ra koto kachin ra nda cha'a' kuu yi ña tisokuati ma ñivi judiu ra. Ta ikan jan tachi ndio ra tiñu nuu ma ndra chà'nda tiñu nuu sutu, chi'in tandi'i ma ndra kuxini nuu ma ndian judiu, ikan na kuati'vi ta'an ndra. Yakan va ma ra kuu comandante ikan tava ndio ra ma Paulu, ta chākutaa ra ra nuu ka'in ti'vi tandi'i ndrakan.

23 Takan kuu ta ora chāa ra nuu ka'in ti'vi ndra chà'nda tiñu nuu ñivi judiu tajan te'en nāka'an Paulu chi'in ndra:

—Ndyo'o ndra yani ndian judíu. Nda vitin endee ìyo va'i ta ìyo tu'vai kuenda Ndioo, ti ma chinitunì kàti yi ti tüvi ìyo kuatì nuu Ndioo. —Takan kàti Paulu chi'in ndra.

² Takan kũu ta ma sutu cha'nu kuxini ña nàni Ananía, kà'an ra nuu ma ndian ka'iin yatin xiin Paulu, ña na kani ndra viyu'u ra. ³ Tajan te'en nàka'an Paulu chi'in ra:

—ìNdioo, ni kani ra maun, ti nàndiun chiña kuenda ña na tisokuatiun chatai, ti takan kà'an ma ley kàtiun! Ta juuni tãchiun ña na kani ndra yu'u, ta yakan ti tüvi chà'a ma ley ña jà'a yo yi ndia. Yakan va juuni ra vata kũun ndia —kàti Paulu.

⁴ Takan kũu tajan ndisaa ma ndra ka'iin xiin Paulu, te'en nàka'an ndra chi'in ra:

—ìNa vã'a jà'un ña kà'un nduva'ani chi'in ma sutu kuxini, vati ra ìyo kuenda Ndioo kũu ra! —kàti ndra.

⁵ Tajan te'en nàka'an tuku Paulu chi'in ndra:

—Ka'nu kooni ndo ndyo'o yani, ti töve chitoy ña ma sutu kuxini kũu ra, yakan va kã'in te'en. Vati nuu ma tutu ley Ndioo te'en kà'an yi ndia: "ìNa kã'an ti'inio cha-ta ma ra chà'nda tiñu ñuu yo!", kàti yi —kàti ra.

⁶ Takan kũu tajan nãkuni Paulu ña java ma ndra ka'iin ikan kũu ma ndra fariseu, ta inga java ndra kũu ma ndra saduceu. Ta ikan jan te'en nàka'an ni'ndio ma Paulu chi'in ndra:

—Ndyo'o yani, yu'u kũu ma ra fariseu, takua kũu ma ñivi tatái. Ta tiso ndo kuati chatai, cha'a ña chìnunì ña nàtaku ndiko ma ndian ndíí —kàti ra.

⁷ Yakan va ora kã'an Paulu takan tajan ma ndra fariseu chi'in ndra saduceu, kãsiin ndra ma ora ikani, jã'a ma tu'un kã'an Paulu. Ta ikan jan kīcha'a ndio ndra kànita'an yu'u ndra chi'in juuni maa ndra. ⁸ Ti kàti ma ndra saduceu ti tüvi nàtaku ndiko ma ndian ndíí. Ta juuni kàti na ti tüvi ìyo tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo ta ni inga tati ndia, kàti ndra. Va ma ndra fariseu, kàti ndra ti chìnuni ndra ña nàtaku ndiko ma ñivi ndíí ta ña ìyo tati ndia. ⁹ Takan kũu tajan kīcha'a ndio ndra kànita'an yu'u ndra. Ta tañu ma ndra fariseu ndēta iin ndra ma-tru jàna'a ley ña te'en kà'an ndra:

—¿Ta naja kũuni ndo tisokuati ndo ra'ya? Ta tüvi ìyo ni'iin kuati ra, ta tüvi chitoy tu iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo tãchi ra —kàti ndra.

¹⁰ Takan kũu ta tava tüvi kùtaxin na ña kànita'an yu'u na, yakan va kīcha'a yù'vi ma ra comandante, koto ka'ni ndra Paulu. Yakan va tãchi ra iin ma ndra jandaru ra ña na ku'un ndra kuki'in ndra ma Paulu nuu ndaa ra tañu ndra, ta ku'un ra chi'in ndra nuu ìyo ve'e nuu kixi ndra.

¹¹ Takan kũu tajan chanikuaa inga kivi kēta ma Racha'nu Jesuu nuu Paulu ña te'en kà'an ra chi'in ra:

—Yo'o Paulu, na jandeeniun ma ña kà'an na chataun, ti takua kàtitu'un tu'in ñuu Jerusalén i'ya, juuni kua ikan ìyo yi ña katitu'un yi ñuu Roma ndia. —Takan kàti ma Racha'nu Jesuu chi'in ra.

Jãndo'iin tu'un ma ndra judíu naja kua ni ka'ni ndra Paulu

¹² Takan kũu ta ora tuvi inga kivi kũti'vi ta'an iin ma ndra judíu. Ta ikan kīcha'a ndra nàtu'un ta'an ndra naja kua ja'a ndra ta ka'ni ndra Paulu. Takan kũu ta ta'i'iin ndra chã'a ndra tu'un nuu Ndioo ña tüvi kachi ndra, ta tüvi ko'o ndra ni'iin nakuyi nda kati ka'ni ji'na ndra Paulu. ¹³ Ta ma ndrakan ti ya'aga uvi xiko ta'an ndra kũu ndra ña chã'a ndra tu'un nuu Ndioo ña ni ka'ni ndra Paulu. ¹⁴ Ta ikan jan chã'an ndio ndra nuu ma ndracha'nu chà'nda tiñu nuu sutu chi'in nuu ma ndracha'nu judíu, tajan te'en nàka'an ndra nuu ndra:

—Ta'i'iin ndyu'u cha chã'a ndi tu'un nuu Ndioo ña tüvi ni kachi ndi ni'iin nakuyi, nda kati ka'ni ji'na ndi Paulu. Ta tu tüvi jachinu ndi ma ña ka'an ndi, tajan ni nde'e ndi tundo'o jà'a ra. ¹⁵ Yakan va ndyo'o ta ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu, kũuni ndi ña na ndakan ndo nuu ma ra comandante na kundaka ra Paulu kichi ra nuu ndo itaan. Ta kati ndo ti kũuni ndo koto kachin ndo ma ña ndaa ña jã'a Paulu. Ta ndyu'u ti ni kuiin xe'e ndi yu'u iti' nuu vãchi ra chi'in ndra. Ta ikan ni ka'ni ndi ra antea ña kichaa ra nuu ndo. —Takan kàti ma ndra ni ka'ni Paulu chi'in ma ndracha'nu ikan.

¹⁶ Va tava ma ra se'e ma ñata'an Paulu chīni ra ma ña kà'an ndra ña ni ka'ni ndra tacha'nu ra Paulu. Yakan va kēe ra chàkatitu'un ra nuu Paulu, nda ma nuu ìyo ve'e nuu kixi ma ndra jandaru. Yakan va ora chãa ra ikan, ta kãtitu'un ra yi nuu ra. ¹⁷ Ta ikan jan kãna Paulu iin ma ra capitán, ta te'en nàka'an ra chi'in ra:

—ìNa ja'un iin ñamani ta na kundakaun ma rayoko i'ya ku'un nuu ma ra comandante! Vati ìyo iin ña ni ka'an ra chi'in ra —kàti Paulu.

¹⁸ Yakan va ma ra capitán chãndaka ra ra nuu ma ra comandante, tajan te'en nàka'an ndio ma ra capitán chi'in ra:

—Paulu ra indii tichi vekaa, tãchi ra yu'u ña na kichi ndakai ma rayoko i'ya nuun. Vati ìyo iin ña ndicha ni ka'an ra chi'un. —Takan kãti ma ra capitán chi'in ma ra comandante ikan.

¹⁹ Ta ikan jan tiin ndio ma ra comandante nda'a' ma rayoko ikan, ta kãsiin ra chi'in ra. Tajan te'en chikatu'un ndio ra nuu ra:

—¿Nda tiñu kũuniun ka'un chi'in? —kàti ra.

²⁰ Tajan te'en nàka'an ndio ma rayoko:

—Ndra judíu cha jãndo'iin tu'un ndra ña ni ndakan ndra nuun, ña itaan na ku'un chi'in Paulu nuu ka'iin ma ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu. Ta ndrakan ti kãti ndra ña kũuni ndra koto kachin ndra ma ña ndaa ña jã'a tacha'nui Paulu. ²¹ Va koto chìnuniun ma ña kà'an ndra ti tu'un vatani kũu yi. Vati ya'a uvi xiko ta'an ndra kũu ndra ña ka'iin xe'e ndra yu'u iti' ña ni ka'ni ndra tacha'nui Paulu ora ni ya'a ra. Ta chã'a ndra tu'un nuu Ndioo, ña na jande'e ra tundo'o ndra tuva kachi ndra ta ko'o ndra takuii antea, nda kati ka'ni ndra tacha'nui Paulu. Ta vitin cha ìyo tu'va ndra ña ndātu

ndra nde'o naja kua ni ka'un kuenda ra. —Takan kàti ma rayoko ikan chi'in ma ra comandante.

²² Takan kũu ta ma ra comandante tãchi ra ma rayoko ikan ña na ku'un ra ve'e ra. Va ji'na kã'an ra chi'in ra ña na kãtitu'un ra ma tu'un i'ya nuu nĩiin ñivi.

Tãchi ndra Paulu nuu ra kuvienu Félix

²³ Takan kũu tajan kãna ndio ma ra comandante uvi ta'an ma ndra capitán ña te'en nãka'an ra chi'in ndra:

—Na jandova'a ndo uvi cientu jandaru ña kaka chi'in cha'a', ta uni xiko uchi ta'an ma ndra jandaru yoso kuayu, ta uvi cientu ma ndra ku'un chi'in lanza. Vati kaa iin chanikuaa vitin, ni ko'o ñuu Cesarea —kàti ra.

²⁴ Ta juuni tãchi ra ña na jandova'a ndra kuayu ña koso Paulu ndia. Ta juuni kã'an ra chi'in ma ndra jandaru ra ña na kumi va'a ndra Paulu ora kundaka ndra ra nuu ma kuvienu Félix. ²⁵ Ta chi'in ndra tãchi ra iin carta ña ka'an te'en:

²⁶ "Yu'u ra kũu Claudiu Lisias, tãchĩ iin tutu i'ya nuun yo'o tatá kuvienu Félix ti kũunĩ ka'in iin tu'un nuun.

²⁷ Vati ndra judíu, tiin ndra ra'ya, ña ni ka'ni ndra ra. Va ora chĩtoi ña ra iyo kuenda ñuu Roma kũu ra, tajan chã'in chi'in jandaru, ta jãkakú ra. ²⁸ Yakan va kũunĩ kotoi nda cha'a' kũu yi ña tiin ndra ra, yakan va chãndakai ra nuu ma ndra chà'nda tiñu nuu ñivi judíu. ²⁹ Ta ikan jan chĩtoi ña tĩsokuati na ra chi'in ma tu'un kã'an ma ley maa na. Yakan va tũvi nĩ ja'a ra nĩiin kuati ka'nu ña kũu ka'ni ndra ra cha'a' yi, ta ni vekaa tũvi iyo yi ña kundii ra ndia. ³⁰ Ta tava cha chĩtoi ña ma ndra judíu kũti'vi ta'an ndra, ta jãndikita'an tu'un ndra ña ni ka'ni ndra ra, yakan va vitin tãchĩ ra nuun. Ta juuni cha kãtitu'in nuu ma ndra tĩsokuati ra ña na katitu'un ndra nuun nda cha'a' kũu yi ña tĩsokuati ndra ra, ta nda cha'a' kũu yi ña kũuni ndra ka'ni ndra ra ndia. ¡Na koo va'un!" Takan kãti ma tutu tãchi ra nuu ra.

³¹ Takan kũu ta ma ndra jandaru jã'a ndra ma kua kãti ma ra comandante nuu ndra. Ta ma ora chanikuaa, tajan kãe ndio ndra kuà'an ndra chi'in Paulu iti' ñuu Antípatris. ³² Ta ora tuvi inga kivi, tajan ma ndra jandaru ña kuà'an chi'in cha'a, chĩkoni'i ndiko ndra nuu iyo ve'e nuu kixi ndra. Ta ma ndra yoso kuayu ti kuà'an ndra iti' nuu chi'in Paulu. ³³ Takan kũu ta ora chãa ndra ñuu Cesarea, ta chã'a ndra ma carta ikan nuu ma kuvienu Félix, ta kũtaa ndra Paulu nuu ra. ³⁴ Takan kũu ta ora cha yã'a jãkua'a ra ma carta ikan, tajan te'en chĩkatu'un ndio ma ra kuvienu nuu Paulu:

—¿Nda ñuu kĩchiun? —kàti ra.

Ta Paulu nãka'an ra ti ra ñu'u' Cilicia kũu ra. ³⁵ Tajan te'en nãka'an ndiko ma ra kuvienu chi'in ra:

—Ni taso'i ma ña ni ka'un ora ni kichi ma ndra tĩsokuati ñun —kàti ma ra kuvienu chi'in Paulu.

Ta ikan jan kã'an ndio ra chi'in ma jandaru ña na kumi va'a ndra Paulu tichi vetiñu nuu chà'nda Herode tiñu.

Tu'un kãti Paulu nuu ra kuvienu Félix

24 Takan kũu ta ora cha yã'a u'un kivi tajan Ananía ra chà'nda tiñu nuu sutu, chãa ra ñuu Cesarea chi'in ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu, ta iin ra kã'an cha'a ñivi nãni Tértulo ña ni tĩsokuati ndra Paulu nuu ma kuvienu. ² Yakan va tãchi ndio ma ra kuvienu Félix tiñu nuu ndra jandaru ña na kichi ndakan ndra Paulu nuu ra. Tajan te'en kĩcha'a nãka'an ndio Tértulo ña tĩsokuati ra Paulu nuu Félix:

—Yo'o tatá kuvienu, ta'vindioun cha'a' ma tiñu jà'un. Vati vitin iyo taxiin ma ñuu jà'un. Ta ta'vindioun ña cha jãndova'un ñuu chi'in chinituniun ndia. ³ Yakan va chi'in ndi'i anima ndi, chã'a ndi ta'vindiou nuun, ti tũvi kumani nĩiin nakuyi nuu ndi. Yakan va ya'aga tiñu'u ndi ñun, yo'o ra kuvienu, tatá Félix. ⁴ Va tava kũuni ndi jakenaa ndi kua'a' tiempun, yakan va chĩkain iin ñamani nuun, ña na taso'un iin tiñu vali ña ni ka'in chi'un. ⁵ Ra kini chiña nãta'an ndi ra ña jãkanuu ra xini ñivi judíu iyo tandi'i ñuu ñuñivi. Ta juuni ra kũu ra kuxini iin grupu nãni nazarenos. ⁶ Ta juuni kũuni ra ka'an ra chata veñu'u ka'nu ndi. Yakan va ndyu'u chani tiin ndio ndi ra, ta ti'i ndio ndi ra vekaa, ti kũuni ndi jande'e ndi tundo'o ra takua kã'an ma ley ndi. ⁷ Va ma ra comandante Lisias chi'in ra capitán jandaru, chãa ndra ta nãmaa ndra ra nuu ndi. ⁸ Ta kãti ndra ti ndian tĩsokuati chata ra, iyo yi ña kichi ndra nuun ta kati ndra yi. Yakan va juuni maun iyo yi ña ndakatu'un nuu ra, ikan na koto kachiun nda cha'a' kũu yi ña tĩsokuati ndi ra. —Takan kãti ma ra Tértulo chi'in ma kuvienu Félix.

⁹ Ta nda ndisaa ndian judíu ka'in i'ya vitin, juuni tĩsokuati na ra ndia. ¹⁰ Takan kũu ta ma ra kuvienu jãnda'a ra nuu Paulu, ikan na ka'an ra. Tajan te'en kĩcha'a nãka'an ndio ma Paulu:

—Ya'a chĩsij ña chã'un ña kã'in iin tu'un chi'un. Vati cha chĩto va'i ti cha iyo kua'a' kuiya ña yo'o kũu ra jãndondaa kuati ñuu i'ya. ¹¹ Yakan va kũu ndakatu'un ma tu'un ndaa nuu ma ñivi, vati já kãta uchi uvi kivi ña chã'in ñuu Jerusalén ña jãka'nui Ndioo veñu'u ka'nu ndaa ikan. ¹² Ta tũvi nĩ nata'an ndra yu'u, ña kãnita'an yu'i chi'in nĩiin ñivi ña jãkanui xini na. Ta tũvi nĩ nata'an ndra yu'u ña takan jã'i kuati tichi veñu'u ka'nu a inga veñu'u ndia. Ta nĩiin tichi kai tũvi nĩ nata'an ndra yu'u ña jã'i iin kuati takan ndia. ¹³ Ta ñivi ka'in i'ya, na kũu ka'an na ña ndicha kũu ma kuati tiso ndo chatai.

¹⁴ Yakan va ma ña kũu ka'in nuun, kũu ma ña ya'a chinunĩ indukuni takua chĩnuni inga ndian kuà'an iti' Jesuu, vaji ma iti' ikan kũu yi ma ña kã'an ndra i'ya ña kũu iti' ña tõe va'a. Vati takani jã'i tiñu nuu Ndioo ta jãka'nui ra takua jãka'nu ndian kũu ñivi ndi taji'na, ti chĩnunĩ tandi'i tu'un ley tãa Moisés chi'in tandi'i ña tãa ndra kã'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na ndia. ¹⁵ Yu'u chĩnunĩ ña ni janataku Ndioo ma ndian cha chĩ'i, nda ma ndian va'a chi'in ndian tõe va'a ndia, indukuni ma tava chĩnuni ma ndra ka'in i'ya ndia. ¹⁶ Yakan va nani ora nãndukui naja kua kuu koo va'a animai chi'in ña chãninĩ nuu Ndioo chi'in nuu ndian iyo ñuñivi ndia.

¹⁷Takan kũu ta ora cha yā'a kua'a' kuiya ña chàkunui nda ni nikuuni. Ta ikan jan chĩkoni'i ndikoi ñui, vati ikan ni ku'vai xu'un' kuenda ndian nda'vi, ta ni ku'in sokói kiti kuenda Ndioo ñuu Jerusalén ndian. ¹⁸Ta ora cha chāa ndioi ma ñuu Jerusalén, ji'na jāchinui ma ceremonia ña nāndo. Tajan kīcha'a ndioi sòkói iin kiti kuenda Ndioo tichi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén ora nāta'an iin ndra judíu kīchi ñuu Asia yu'u. Ta ora ndē'e ndra ña ndai ikan, tūvi ka'iin kua'a' ñivi chí'in, ta tūvi jàkanui xini ma ñivi ndia. ¹⁹Yakan va tu ndicha ña iyo kuati, tiá va'a tu kichi ma ndrakan nuun, ta tiso ndra kuati chatai, tuva iyo nda cha'a' kũu yi. ²⁰Ta tu tūvi, tajan ma ndra ka'iin i'ya, na katitu'un ndra tuva ndicha ña nāni'i ndra yu'u, ña jā'i iin kuati ora ka'iin ti'vi ndi nuu ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu. ²¹Chĩto, ¿a töve cha'a' ña ndai ma tañu ndra ta nāka'in ni'i va'a ti chí-nunĩ ña ni natakun ndiko ndian ndií kũu yi? —Takan kāti Paulu chí'in ndra.

²²Ta ora chíni ma kuvienú Félix ña kà'an Paulu te'en, ta tava cha chíto va'a ra naja kua kàa ma iti' kuà'an Paulu, yakan va ndākoo nuu ra yi ikani, ta te'en nāka'an ra:

—Na kua tu nda kati kichaa ra chà'nda tiñu nuu jandaru, ra nāni Lisias. Tajan kũu ka'an kachin ndo ma tu'un ka'an ndo, tajan kũu jandondai ma kuati ndo —kāti ra.

²³Takan kũu tajan tāchi ndio ma ra kuvienú Félix ma ra capitán, na ti'i ndiko ra Paulu tichi vekaa. Ta na jakuenda ra ra, va na ku'va ra ña k'i'vi ndian kũu amigu ra nde'e na ra, ta tindee na ra chí'in ña chíniñu'u ra.

²⁴Takan kũu ta ora cha yā'a kua'a' kivi, tajan chāa ma ra kuvienú Félix chí'in ñasi'i ra Drusila iin ña judía nuu chà'nda ra tiñu. Ta ikan jan kāna ra Paulu na kichi ra. Ta ora chāa ndio Paulu nuu ra, tajan kīcha'a ra nātu'un ra cha'a' Jesuu ta cha'a' ña naja kua chíunui ra tu'un ra. ²⁵Va ora kīcha'a Paulu nātu'un ra cha'a' ña iyo yi ña koo va'a yo kuenda Ndioo, ta cha'a' ña iyo yi ña kumi yo juuni maa yo, ta juuni cha'a' ma kivi ni kichi ora ni jande'e Ndioo tundo'o yo cha'a' ma kuatio. Tajan ora chíni ma Félix ña kà'an ra te'en, ta ndava yū'vi ra, tajan nāka'an ndio ra te'en chí'in ma Paulu.

—¡Kua'an yo'o vitin! Ta iti' nuu, ora ni kuyati natu'in chí'un ora ikan ni kana ndikoi ñun —kāti ra.

²⁶Ta chinu kua'a' cha'a', kāna ma ra kuvienú Paulu ña nātu'un ra chí'in ra, vati kũuni ra ña na tia'vi Paulu nuu ra ta tava ra ra tichi vekaa. Va tūvi nī tia'vi ra ra. ²⁷Ta ora chínu uvi kuiya ña indii Paulu vekaa, tajan kēe ndio ma ra kuvienú Félix ña kũu ra ra chà'nda tiñu. Ta ikan jan kī'vi tuku inga ra nāni Porcio Festo, ña kũu ra kuvienú. Ta tava Félix kũuni ra kindoo va'a ra chí'in ndian judíu, yakan va töve nī ndakoo nuna ra Paulu ma ora kēe ra ña kũu ra kuvienú.

Chāa Paulu nuu ra kuvienú Festo

25 Takan kũu tajan chāa ndio Festo ña ni tiin ra tiñu kuvienú. Tajan ora cha yā'a uni kivi ña jākuu ra tiñu ñuu Cesarea, tajan kēe ndio ra kuà'an ra iti' ñuu Jerusalén. ²Takan kũu ta ora chāa ndio ra ñuu

Jerusalén, ta ikan kātitu'un ndio ma ndra sutu cha'nu chí'in ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu nuu ra kuvienú Festo ña cha tì'i ndra kuati chata Paulu nuu ra. ³Vati ikan chíkan ndra iin ñamani nuu ra, na kuki'in ra Paulu ñuu Cesarea, tajan kīchi ndaka ra ra nuu ka'iin ti'vi ndra. Takan kāti ndra ti cha nātu'un xe'e ndra ña ni ka'ni ndra Paulu tichi iti' vāchi ndra. ⁴Va Festo te'en nāka'an ra:

—Na kũu ja'i ma ña kà'an ndo, ti Paulu indii ra vekaa ñuu Cesarea. Ta yu'u, chàninĩ ku'un ndikoi ndakan tiá iti' nuu. ⁵Yakan va ma ndra chà'nda tiñu nuu ndo, na ku'un ndra chí'in ora ni ku'in ñuu Cesarea. Ta ikan kũu tiso ndra kuati chata ra, tuva ndicha ña iyo kuati ra. —Takan kāti Festo chí'in ndra.

⁶Takan kũu ta Festo ndōo ra una a uchi kivi tiá ma ñuu Jerusalén. Tajan chíkoni'i ndiko ra kuà'an ra ñuu Cesarea. Ta ora tuvi inga kivi tajan ndāa ndio ra tayu nuu chà'nda ra tiñu, ta ikan jan kà'an ndio ra chí'in ndra jandaru na kuki'in ndra Paulu, ta na kichi ndaka ndra ra nuu ra. ⁷Tajan ora kī'vi Paulu ma tichi ve'e nuu chà'nda ra tiñu. Ta ikan jan cha kũyatin ndio ma ndra judíu kīchi ñuu Jerusalén nuu ndaa ra. Ta tiso ndra kua'a' kuati ka'nu chata Paulu, va nī'iin ma ña kà'an ndra nī kuu jachi'in ma Festo yi, vati töve iin ku'va ndaa ña jāna'a kachin yi ña kũu tiso ndra kuati ra. ⁸Yakan va te'en nāka'an Paulu ña kà'an ra cha'a' juuni maa ra nuu Festo:

—Taku yu'u, tükuii nī ja'i nī'iin kuati, ni chata ley ñivi judíu, ni chata veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén, ni chata ra kalecha'nu César, ra chà'nda tiñu ñuu ka'nu Roma —kāti Paulu.

⁹Ta tava ma kuvienú Festo, kũuni ra kindoo va'a ra chí'in ma ndian judíu, yakan va te'en chíkatu'un ra nuu Paulu:

—¿A kũuniun ku'yn ñuu Jerusalén, ta ndakan kũu jandondai tiñu cha'a' ma kuati tiso ndra chataun? —kāti Festo.

¹⁰Va Paulu te'en nāka'an ra:

—Yo'o kuvienú Festo, vitin ndai tichi ve'e nuu jàndon-daun tiñu kuenda ra César, ra kalecha'nu ñuu ka'nu Roma. Ta i'ya iyo yi ña jandondaun ma kuati jā'i tuva iyo yi. Ta tava cha chíto va'un, ti tūvi nī ja'i nī'iin kuati chata ñivi judíu. ¹¹Yakan va tu ndicha ña jā'i iin kuati ka'nu, va'a ga ña na kuvj, ta ku'vai ña na ka'ni ndo yu'u ndia. Vati tu ndisaa ma kuati ña tiso ndra chatai töve ña ndicha kũu yi, nī'iin na kũu ku'va na yu'u nda'a' ndrakan ña ku'in chí'in ndra ñuu Jerusalén, ta ndakan jandondaa ndra ma kuati. Yakan va chíkain juuni nuu maun ña na tachiun yu'u ñuu Roma nuu ndaa ra kalecha'nu César. Ta ndakan kũu jandondaa ma rakan ma kuati —kāti Paulu.

¹²Yakan va ma ra kuvienú Festo, chíkatu'un ra chí'in ma ndracha'nu chũndayu'u ra. Tajan te'en nāka'an ra chí'in Paulu:

—Tava chíkaun ña na tachĩ ñun ña na ku'yn nda ñuu Roma ta jandondaa César ma kuatiun, yakan va ndakan ni tachĩ ñun. —Takan kāti ma ra kuvienú chí'in Paulu.

Paulu kàtitu'un ra nuu Rey Agripa chi'in ñata'an ra ña nàni Berenice

¹³Ta ora cha yā'a iin uvi uni kivi, tajan chāa ra Rey Agripa ñuu Cesarea chi'in ñata'an ra nàni Berenice ña kuànde'e vi ra kuvienu Festo. ¹⁴Ta tava chiyo vi ikan kua'a' kivi, yakan va ma Festo kīcha'a ra nàtu'un ra chi'in vi cha'a' ma kuati ña tiso ma ndra judíu chata Paulu. Ta te'en kīcha'a Festo kà'an ra nuu vi:

—Félix ndākoo ra iin ra nàni Paulu indii tichi vekaa i'ya, ora kēe ra tiñu kuvienu. ¹⁵Ta ora chā'in ñuu Jerusalén ma ndra sutu cha'nu chi'in ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu chikan ndra nui ña na kutuní cha'a ra, ikan na ka'ni ndio ndi ra cha'a' ma kuati jā'a ra, kāti ndra. ¹⁶Tajan te'en nāka'in chi'in ndra, ti chā-ta'ani ma ra kalecha'nu ñuu ka'nu Roma ña na ka'ni ñivi ra cha'a' ma kuati ndiso ra, tu tüvi nde'e ji'na ra ndra tisokuati ra. Yakan va takan iyo yi ña kuu yi, ikan na kuu ka'an ra cha'a' juuni maa ra ora cha ka'in ma ndra tisokuati ra nuu ra. ¹⁷Yakan va ora kīchi ndra nde've, numini kīcha'a jà'i ma tiñu kùuni ndra, vati ma ora tuvi ma inga kivini, chāi nuu chà'ndai tiñu, ta ikan tächí jandaru na kuki'in ndra Paulu na kīchi ndaka ndra ra nuu ndi. ¹⁸Va tava ma ndra kīchi tisokuati ra, tüvi nī ka'an ndra nī'iin kuati ña chàniní ña ni ka'an ndra chata ra niku, ¹⁹va ma cha'a' ña tisokuati ndra ra kùu ma cha'a' ma ña chìnuni ra. Vati kà'an ra cha'a' ra chūnani Jesuu, ra cha chī'í niku, ta rakan kàti ra ti iin ra ndito kùu ra vitin. ²⁰Ta tava tüvi chitói kutuniní naja kua kàa ma ña kà'an ndra, yakan va chīkatu'in nuu Paulu tu kùuni ra ku'un ra ñuu Jerusalén, ta ikan jandondaa ndra judíu ma kuati tiso ndra chata ra, kätí chi'in ra. ²¹Va Paulu chīkan ra ña na tachí ra na ku'un ra ñuu Roma, ta ikan katitu'un ra ma kuati ra nuu ma kalecha'nu César. Yakan va yu'u kätí chi'in Paulu, ña na ndoo ra tichi vekaa i'ya, nda kati chani kuyatin tachí ra nuu ra kalecha'nu ñuu Roma. —Takan kàti ra kuvienu Festo chi'in ra Rey Agripa.

²²Takan kùu ta te'en nāka'an ra Rey Agripa nuu ma Festo:

—Yu'u, ya'a chà'tani taso'i ma ña kà'an ra ndia —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an tuku Festo:

—Va'a tuva takan. Itaan ni tavai ra, ikan na kuu taso'un ma ña ni ka'an ra —kàti ra.

²³Tajan ora kùndichin inga kivi, ma ra kùu Rey Agripa chi'in ñata'an ra Berenice chāa vi nuu nda vetiñu chi'in ndra chà'nda tiñu nuu jandaru, ta chi'in ndracha'nu chà'nda tiñu ñuu ikan. Ta ora chāa vi, nduva'a kuii tiñu'u na vi. Ta ikan jan tächí ndio ma ra kuvienu Festo jandaru, na kuki'in ndra Paulu, ta kīchi ndaka ndra ra nuu ka'in ti'vi vi. ²⁴Tajan te'en nāka'an Festo nuu ndra:

—Yo'o Rey Agripa ta tandi'i ndracha'nu ña ka'in chi'o i'ya, ma ra ndaa i'ya kùu ra ya'aga tiso ma ndian judíu kuati chata ra, ta nda ndian judíu ñuu Jerusalén ta nda ndian judíu ñuu nde've ndia. Tandi'i ndiakan töve jàña na ña ndà'yu na nui ña na ka'ní ra cha'a' ma kuati ra.

²⁵Va yu'u chàniní ña na kùu ka'ní ra, ti tüvi nī nde'i

nī'iin kuati ka'nu ña jā'a ra. Ta tava juuni maa ra cha kà'an ra chi'in ña na tachí ra nuu César, ra kùu kalecha'nu ñuu ka'nu Roma. Yakan va chàniní ña ni tachí ra nuu ra. ²⁶Va tava tükuii chitói nī'iin kuati ña jā'a ra, yakan va kùu tai nī'iin kuati chata ra ma nuu ma tutu ña ni tachí nuu ma ra kalecha'nu ñuu Roma. Yakan va vächí jana'i ra nuun, yo'o Rey Agripa, chi'in nuu tandi'i ndo kua ka'in ndo i'ya. Vati takan kùu koutoun naja kua kùu chi'in ra niku, ta kùu tindeun yu'u nani'í tu'un tòi chata ra. ²⁷Yakan va chàniní ña na vā'a ña tächí iin ra indii vekaa, tu töve chitói yo nda cha'a' kùu ma ña tiso na kuati chata ra. —Takan kàti kuvienu Festo chi'in ra Rey Agripa.

Paulu kàtitu'un ra cha'a' juuni maa ra nuu Rey Agripa

26 Yakan va te'en nāka'an Rey Agripa chi'in Paulu: —Kùu ka'un cha'a' juuni maun chi'in cha'a' ma kuati tiso ndra chataun nui! —kàti ra chi'in Paulu.

Tajan Paulu ndōni'i ra nda'a' ra ta te'en kīcha'a ra nāka'an ra cha'a' juuni maa ra:

²—Yo'o racha'nu Rey Agripa, nduva'a kuii chīsij ña chā'un ña kùu ka'in chi'un. Ta vitin ni katitu'in nuun tandi'i ma kuati ña tiso ma ndra judíu chatai. ³Ta chīsij, ti chitói va'un naja kua iyo ma costumbre ma ñivi judíu. Yakan va chikain ñamani nuun na kuni va'un ma ña ni ka'in chi'un. —Takan kàti Paulu chi'in ma Rey Agripa.

Kàtitu'un Paulu kua chākoo ra ora takāaga chìnuni ra tu'un Jesuu

⁴Tajan te'en nāka'an tuku Paulu:

—Tandi'i ndra judíu cha chitói va'a ndra naja kua chīyoi chi'in ndra ití' ñui ta ñuu Jerusalén nda ora kùu ravali. ⁵Ta juuni cha iyo kua'a' kuiya ña chitói ndra ti ra fariseu kùu, ta kùu ka'an ndra yi nuun tuva kùuni ndra. Ta tiaga ika kùu ndra fariseu chi'in ley ndra kua tandi'i inga ñivi judíu. ⁶Ta vitin kùuni ma ndra judíu jande'e ndra tundo'o yu'u cha'a' ña chìnuní tu'un chà'a Ndioo ña kà'an yi cha'a' ma Cristu takua juuni chìnuni ñivi ndi chīyo taji'na. ⁷Yakan va tandi'i ma ndi uchi uvi grupu ñivi Israel ndàtu na nde'e na, na jachinu Ndioo ma tu'un chā'a ra nuu ndian kùu ñivi na taji'na. Yakan va vitin endee jàka'nu na Ndioo ta jà'a na tiñu nuu ra nduvi ta niñuu. Ta yu'u cha'a' ña juuni chìnuní ma tu'un chà'a Ndioo nuu na, yakan va tisokuati na chatai vitin, yo'o racha'nu Rey Agripa. ⁸Ta maa ndo, zta naja ya'a ndetiñu kùu chìnuni ndo ña Ndioo jànataku ndiko ra ma ndian ndií?

Paulu kàtitu'un ra naja kua kànita'an ra chi'in ñivi chìnuni tu'un Cristu niku

⁹Ta juuni yu'u takan jà'i niku, ti ya'a chāniní ja'i nda ña nikuuni chata ñivi chìnuni tu'un Jesuu, ra ñuu Nazaret. ¹⁰Ta takan jā'i yi ma ñuu Jerusalén chi'in tu'un yu'u ma ndra sutu cha'nu chà'nda tiñu nuu sutu. Ta takan tījn kua'a' ma ndian chìnuni ta tī'í na tichi vekaa. Ta ora chā'ni ndra na, yu'u kà'in ña va'ani kàa yi ndia.

¹¹Ta kua'a' cha'a' jānde'i tundo'o ma ndian chìnuni, na

jaña na ma iti' kuà'an na ña chìnuni na tu'un Jesuu. Ta tandi'i ña'a, jā'i nani veñu'u ñivi judíu nuu ka'lin na. Ti ya'a kayuní nde'i nuu na. Yakan va chākunui nāndukui na nda nikuuni, ndava nda ñuu chika nduva'a kuui ndia.

Inga cha'a' kàtitu'un Paulu naja kua nāni'i ra iti' Jesuu
(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

¹² Takan kūu ta kēe ndioi kuà'in chi'in tu'un yu'u ndra sutu cha'nu chà'nda tiñu nuu sutu, ña kuà'anduku ndioi ndian chìnuni iyo ñuu Damascu. ¹³ Yo'o racha'nu rey, va ma tichi iti' kuà'in iyo yi a kachuvi ndaa ora ñu-ka'ñu ña ndē'i iin ñu'ú ka'nu ña kīchi yi iti' andivi ña tiaga tācha yi kua tācha nikandii. Ta ora kōyo yi chata ndi, ta chīkonuu yi yu'u chi'in ndra kàcha'an chi'in. ¹⁴ Yakan va ora kōyo yi chata ndi, ta ndisaa ndi ndūva ndi nuu ñu'u'. Ta ikan chīnī iin tati ña kà'an tu'un hebreu te'en chi'in: "Saulu, Saulu, ¿ta naja kànita'un chi'in? Ta ya'a jàtakue'un ñun chi'in juuni maun, takua jà'a iin jundiki ora chàñu ri nuu yutun xaan ña ndà'a ma chito'o rī", kāti tati ikan chi'in. ¹⁵ Ta yu'u te'en nāka'in: "¿Nda ra kùn yo'o, Racha'nu?", kātī chi'in ra. Ta rakan te'en nāka'an ra chi'in: "Yu'u kùu Jesuu, juuni ra jànde'un tundo'o chata", kāti ra. ¹⁶ "Ndetā ta kua'an ndiko iti' nuu, vati mai kāchīn ñun na ja'un tiñui, ta na kukatitu'un nuu ñivi naja kua kētai nuun vitin, ta na katitu'un tukun ndisaa nakuyi ña ni jana'i nuun tiá iti' nuu ndia. ¹⁷ Vati ni tachī ñun vitin nuu ndian judíu, ta nuu ndian yūvi judíu. Ta mai ni tindee ñun ña jākakú ñun nuu na, tuva kùuni na tiso na kuati chataun. ¹⁸ Vati ni tachī ñun nuu na, ikan na nunaun tinuu na, ta na kākaga na nuu naa, vati na kaka na nuu ndichin. Vati nuu naa kùu yi kuenda kui'na, yakan va na kakú na nuu ma ndatu kui'na. Ta na ku'un na iti' Ndioo, ikan na chinuni na tu'in. Ta takan iyo yi ña ja'a na ikan kùu ni'i na ma ña jànaa Ndioo ma kuati na. Tajan ni ni'i na koo na chi'in takua iyo ma ndian í ndian chìnuni ma tu'in ndia." Takan kāti tati Jesuu chi'in.

Paulu jàchi'in ra ma kua kà'an Jesuu nuu ra

¹⁹ Yakan va yo'o racha'nu Rey Agripa, jāchi'in ma ña ndē'i iti' andivi. ²⁰ Taji'na chākatitu'in tu'un Jesuu nuu ndian iyo ñuu Damascu, ta ikan kēi ta chākatitu'in yi ñuu Jerusalén ta tandi'i ñu'u' Judea. Tajan chākatitu'in yi nuu ndian yūvi judíu ndia. Nuun tandi'i ndiakan kàtitu'in yi, ikan na jaña na iti' kini kuà'an na, ta na ndikoni'i ndiko na ku'un na iti' Jesuu. Ta juuni jàninī na ña na ja'a na tiñu va'a ña jàna'a yi, ti ndicha kùu yi ña cha tāndikun na kuà'an na chata Jesuu. ²¹ Ta cha'a' ña'a kùu yi ña tīsokuati ma ndra judíu yu'u tichi veñu'u ka'nu ndaa ñuu Jerusalén. Ta kùuni ndra ka'ni ndra yu'u ikan. ²² Va chi'in ña tīndee Ndioo yu'u, nda vitin juuni iyo va'i kà'in tu'un Ndioo nuu tandi'i ndo ndia, nda ndian nda'vi a ndian kuika. Ta ma ña jàna'i nuu ndo kùu ma ña kà'an tu'un Ndioo ña tāa Moisés chi'in ña tāa ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo chīyo tatiempu. Ti juuni tāa ndra naja kua ni kuu yi iti' nuu. ²³ Vati kāti-tu'un ndra naja kua ni kuvi ra Cristu, ta ji'na kuui ga ra

kùu ra ña ni natakua ndiko ra tañu ndian ndií. Ti ra Cristu kùu ra takua kùu iin ñu'ú ña jàna'a iti' kuà'an yo. Vati kàtitu'un ra naja kua kùu kakú anima yo. Ta indukuni jà'a ra yi chi'in ndyu'u ndian judíu nda ndian yūvi judíu ndia. —Takan kāti Paulu.

Kùuni Paulu ña na ki'vi Rey Agripa iti' Cristu

²⁴ Takan kūu ta ora chīnu kā'an Paulu cha'a' juuni maa ra cha'a' ma kuati tiso na chata ra, tajan te'en ni'i va'a nāka'an ra kùu kuvienu ra nāni Festo:

—Jā'a tīvi xiniun, yo'o Paulu! Ña ya'aga jākua'un, yakan va ndava tīvi xiniun jā'a yi. —Takan kāti ra kuvienu Festo chi'in Paulu.

²⁵ Tajan te'en nāka'an ndiko Paulu:

—Na tūvi tīvi xinj, yo'o racha'nu Festo. Vati yu'u, kà'in ma tu'un ndicha ta ma tu'un ndaa chi'un. ²⁶ Ikan nāndi ra Rey Agripa. Ta rakan ti cha chito va'a ra naja kua kàa ma tu'un kà'in chi'in ndo. Yakan va töve kànui ka'in chi'in ra. Vati cha chito va'i, ti kùtunini ra tandi'i ma ña kà'in i'ya. Ta juuni chito ra naja kua chākuu Racha'nu Jesuu ñuñivi i'ya ora chīyo ra. Ti ma ña tā'an ra ndisaa ñivi ndē'e yi. —Takan kāti Paulu chi'in ra kuvienu Festo.

²⁷ Tajan te'en kīcha'a kà'an tuku Paulu chi'in Rey Agripa:

—Yo'o racha'nu Rey Agripa. Cha chitoi ti juuni chìnuniun ma ña kàtitu'un ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ndia —kāti Paulu.

²⁸ Ta te'en nāka'an Rey Agripa chi'in Paulu:

—¿Chito tu kumani kua'a' kivi ña juuni yu'u ni ki'vi iti' Jesuu jà'un? —Takan kāti ra Rey Agripa chi'in Paulu.

²⁹ Tajan te'en nāka'an tuku Paulu chi'in ra:

—Va tu kumani kua'a' kivi a tiani kivi, iin ña va'a kùu yi tuva chinuniun tu'un Jesuu. Va yu'u endee chikain nuu Ndioo ña na chinuniun chi'in juuni tandi'i ndian ka'iin i'ya, ma tu'un ra ña kàtitu'in nuu ndo vitin. Ta ikan na kuu koo ndisaa ndo indukuni kua yu'u, va yūvi takua kùu ma karena i'ya ña ndikun nda'i vitin. —Takan kāti Paulu chi'in Rey Agripa.

³⁰ Ta ora chinu kā'an Paulu, tajan ndēta ndio ma ra Rey Agripa chi'in ra kuvienu Festo, ta chi'in ña nāni Berenice, ta tandi'i ma ndian ka'lin chi'in vi ndia. ³¹ Ta ora kēe ndio ndra ma tichi ve'e, tajan te'en kīcha'a ndra nātu'un xe'e ta'an ndra:

—Ra'ya, tūkuui iyo ni'iin kuati ra. Ta tūvi iyo yi ña kuvi ra. Ta ni tūvi iyo yi ña kundii ra tichi vekaa ndia. —Takan kāti ndra nuu ña nātu'un ta'an ndra.

³² Takan kūu ta te'en nāka'an ndio ra Rey Agripa chi'in Festo:

—Kùu jaña yo ra'ya niku, tu tūvi nī chikan ra ña ku'un ra ñuu Roma nuu ni jandondaa César ma kuati ra niku.

Kuvienu Festo tāchi ra Paulu ñuu Roma

²⁷ Takan kūu ta ora cha chānini ndra tachi ndra Paulu iti' ñu'u' Italia chi'in inga tuku ndra ka'lin vekaa chi'in ra, tajan tī'i ndio ra ndra nda'a' ra capitān nāni Juliu, ra kùta'an chi'in jandaru jà'a kuenda ma kalecha'nu César, ra chà'nda tiñu tandi'i ñuu ka'nu Ro-

ma. ²Takan kũu tajan ni ku'un ra nàni Aristarcu chi'in ndi tichi varku. Ta rakan ti kīchi ra iti' ñuu Tesalónica ña iyo kuenda ñu'u' Macedonia. Takan kũu tajan tiin ndio ndi iin varku kīchi iti' ñuu Adramitio. Ta ma varku ikan, ti chani kee run ku'un run tandi'i ñuu iyo tañu'u ñu'u' Asia. ³Takan kũu ta ora tuvi inga kivi, tajan chāa ndi yu'u tañu'u ñuu Sidón. Ta ikan kũu nuu jāña nuu Juliu, ma Paulu, na ku'un ra kunde'e ra amigu ra ndra iyo ñuu ikan. Ti ndrakan tīndee ndra Paulu chi'in ña chiniñu'u ra. ⁴Ta ikan jan kī'vi ndiko ndi tichi varku, ta kēe ndiko ndi kuà'an ndi iti' nuu chi'in run. Ta yā'a ndio ndi iin chiyo ñu'u' Chipre, ti kīcha'a ndio ma tati chàkin ni'i yi, vāchi yi iti' nuu run. Yakan va jākunu ndra run kuà'an run iin chiyo ñu'u' Chipre nuu tūvi ni'i chàkin tati. ⁵Takan kũu ta yā'a run yatin yu'u tañu'u ñu'u' Cili-cia. Ta juuni yā'a ndi yu'u tañu'u ñu'u' Panfilia. Tajan chāa ndio ndi ñuu Mira ña iyo kuenda ñu'u' Licia.

⁶Tajan ma ra capitán chà'nda tiñu nuu jandaru, ikan nāta'an ra iin varku ña kīchi ñuu Alejandría ña ni kee run ku'un run iti' ñu'u' Italia. Ta kā'an ra ña na ndaa ndi tichi run, ta ku'un ndiko ndi iti' nuu ga. ⁷Takan kũu ta cha yā'a yatin kivi ña ya'a kuee kuà'an ndi. Ta chi'in ña ndetiñu ni chāa ndi yatin yu'u ñuu Gnido. Ta tava juuni chàkin ma tati vāchi yi iti' nuu varku, yakan va kũu ga jaku'un ndi run iti' ndoo. Ikan kàva ndi kàva ndi ta yā'a ndi yatini ñuu Salmón ña iyo iti' ninuu ñu'u' Creta.

⁸Takan kũu ña mamac chi'in ña ndetiñuni, yā'a ndi tandi'i yu'u tañu'u ñu'u' ikan. Tajan chāa ndio ndi ma yu'u tañu'u yatini ñuu Lasea ña nàni: Nuú Va'a Kuuin Varku.

⁹Takan kũu ta nduva'a kuui cha yā'a kua'a' kivi ña chàkunuu ndi chi'in varku. Ta cha ya'a ndasii jà'a yi ña kakunuu ndi tichi tañu'u, ti chani keta tiempu ya'a chàkin tati. Yakan va Paulu jākuninaa ra ndra chi'in tu'un i'ya:

¹⁰—Ndyo'o ndracha'nu, cha chā'i kuenda ti ni nde'o tundo'o tu keo ku'un yo tiaga iti' nuu vitin. Yakan va tu keo vitin, ta ni kuche'e varku ta ni sa'vi run chi'in tandi'i ndatiñu ndiso run. Ta nda maa yo kũu kuvio ndia ti cha vāchi ma tiempu ya'a chàkin tati. —Takan kàti Paulu.

¹¹Va ma capitán chà'nda tiñu nuu jandaru, jāchi'in ra tiá ma ña kà'an ra xuña'a run chi'in ña kà'an ma ra jakunu run kua ña kà'an ma Paulu. ¹²Va tava ma yu'u tañu'u ikan, töve nuu va'a kundaa varku nda kati ya'a tiempu ya'a chàkin tati. Ta tava cha ndisaa ndra cha chānini ndra ña va'aga ku'un ndra chi'in run nda kati chaa run ñuu Fenice iin ñuu kàndii ñu'u' Creta kua ña kindoo run ikan. Ikan iyo iin nuu va'aga ña kundaa run nda kati ya'a tiempu chàkin ni'i ma tati.

Nuu ya'a ga ni'i chàkin tati nuu tañu'u

¹³Takan kũu ta chānini ndra ti kũu ku'un ndiko ndra iti' nuu, vati ma tati kuenia kīcha'a yi chàkin yi iti' ninuu. Yakan va kēe ndio ndi kuà'an ndi chi'in run yu'uni yu'uni tañu'u ñu'u' Creta. ¹⁴Va nunuuni kīchi iin tati iti' nuu kàna nikandii ña nduva'a kuui ni'i chàkin. Ta kīcha'a ndio yi tava yi ma varku ma iti' ñu'u' ití. ¹⁵Ta tīdani'ni ndio yi run kuà'an run tiá iti' tichi tañu'u. Ta tava na

kũu ku'un ma varku iti' nuu ma tati, yakan va jāña ndi run na keñu'u ma tati run. ¹⁶Tajan yā'a ndio ndi chi'in run chata iin ñu'u' vali iyo tichi tañu'u ña nàni Clauda, ikan kũu nuu yā'a ndi ña jāña ma tati ña chàkin ndio ni'i va'a. Ta chi'in ña ndetiñunia kũndee ndi tiin ndi iin lancha vali ña kēñu'u varku iti' chata run. ¹⁷Yakan va ora cha tiin ndi run, tajan jāndaa ndi run tichi varku ka'nu. Tajan chīkonuu ndio ndra chū'ni ndra ma varku ka'nu chi'in yo'o ndee, ikan na kuu kundee run tiaga. Ta tava yū'vi ndra koto nani xuu run chi'in yuti ndi'i iyo yu'u tañu'u ña nàni Sirte, ta sa'vi run. Yakan va jākoyo ndra iin kaa ña kàa takua kàa iin picu xuu tañu'u, ikan na jakuee yi run. Tajan chā'a ndio ndra ña na ku'un maa run chi'in ma tati. ¹⁸Takan kũu ta ora tuvi inga kivi juuni ni'iga chàkin ma tati. Yakan va jātani ndio ndra ma ndatiñu ndiso run tichi tañu'u. ¹⁹Ta ora cha yā'a uni kivi tajan juuni jātani ndra ndatiñu chàtiñu varku tichi tañu'u ndia. ²⁰Ta kua'a' kivi töve ni nde'e ndi nikandii ni chele, ti chāsī ma viko nuu yi. Yakan va ndava jāña ndi ña chānini ndi naja kua kakú ndi, jā'a ma savi tati ña ya'aga ni'i kũun ta chàkin. ²¹Ta tava cha iyo kua'a' kivi ña tūvi chàchi ndi, yakan va ndēta ndio Paulu tañu ndra, ta te'en nāka'an ra chi'in ndra:

—Ndyo'o xaa, tiá va'a tu jāchi'in ndo ma kua kā'in chi'in ndo niku, ta kindoo yo ñu'u' Creta, ta töve nde'o tundo'o i'ya ma tava tà'an yo vitin. ²²Va tava töve ni jachi'in ndo ma ña kā'in, vitin kũun na jandeeni ndo. Ta na yū'vi ndo, ti ni'iin ndo tūvi ni kuvi. Va ma varku kũu ma yutun ni ndi'i kuche'e. ²³Ta tava cha chito va'a ndo, ti yu'u jà'i tiñu nuu Ndioo. Ta iyo kuenda ra. Vati kuni, kēta iin tati jà'a tiñu nuu Ndioo nui ²⁴ñā te'en kā'an yi chi'in: “Na yū'viun, yo'o Paulu, vati iyo yi ña chaun nuu ra kalecha'nu César. Ti juun, jà'a ña ni jakakú Ndioo tandi'i ma ndra kuà'an chi'un tichi varku.” Takan kàti tati nui. ²⁵Yakan va na yū'vi ndo, vati iyo tundeeni chi'in Ndioo. Ta cha chito va'i, ti ma ña kàti-tu'un ma tati jà'a tiñu Ndioo nui, ni ja'a ra yi. ²⁶Ta ya'a ninii iyo yi ña ndoo yo iin ñu'u' iyo ma'ñu tañu'u jà'a ma varku i'ya. Takan kàti yi nui —kàti Paulu chi'in ndra.

²⁷Iin chanikuaa ora cha ndi'i uvi jamana ña chànaa ndi chi'in varku tichi tañu'u nàni Adriático jā'a ma tati, ta iyo yi a java ñuu chanikuaa ña ndē'e ndio ma ndra kàvaxini ma varku ña chani chaa ndio ndi nuu iyo iin ñu'u' vali ma'ñu tañu'u. ²⁸Tajan tiku'va ndio ndra naja kua metru kũu yi ña kunu ma tañu'u. Tajan ndē'e ndra ña oko cha'un uvi metru kũu yi ña kunu ra. Ta tiku'va tuku ndra tiá iti' nuu, ta ndē'e ndra ña oko uchania metru kũu yi ña kunu ra. ²⁹Ta kīcha'a ndio ndra yu'vi ndra ora chani chaa ndra ikan, koto kani run chi'in yuu kàndoyo yu'u ñu'u' ikan. Tajan ikan iti' xuu run jākoyo ndra kumi ta'an kaa ña ndikun chi'in yo'o. Vati ma kaa ora jākoyo ndra yi xuu tañu'u, kũu jakuee yi run. Ti sà'vi ma punta yi tichi yuti a tiin yi iin yuu a iin yutun. Yakan jà'a ndra, ta ma inga ndra kīcha'a kà'an ndra chi'in Ndioo, ikan na numini kundichin. ³⁰Takan kũu ta ma ndra kàvaxini ma varku kũuni ndra kee xe'e ndra tichi ma varku, ña kũuni ndra kakú ndra. Yakan va kīcha'a ndio ndra jānuu ndra ma lancha vali tichi run

ña jã'ani ndra takua jà'a ma ndra ni jakoyo ma kaa ka'nu ña ndikun chi'in yo'o tichi tañu'u ma iti' nuu run. ³¹ Va Paulu numini chã'a ra kuenda, ta numini kãtitu'un ra nuu ra capitán chà'nda tiñu nuu jandaru. Tajan te'en nãka'an ra chi'in ra:

—Tatá, ta tu ndra'ya tüvi ni kindoo ndra tichi varku i'ya chí'o, na kúu kakú yo —kàti Paulu chi'in ra.

³² Yakan va ma ndra jandaru chã'nda ndio ndra ma yo'o ndikun ma lancha, ta jãkoyo ndio ndra run tichi ma tañu'u.

³³ Takán kúu ta ora kúndichin, tajan te'en nãka'an Paulu chi'in ndra na kachi ndra:

—Ndyo'o xaa, cha ìyo uvi jamana kúu yi ña tüvi chãcho takua ìyo yi ña kacho, cha'a' ña ndàtu yo ma ña ni ta'an yo. ³⁴ Yakan va vitin jàninĩ ndo ña na kachi ndo, ikan na koo ga ñandee ndo. Vati nĩiin ndo tüvi ni ta'an ndo nĩiin nakuyi, vati nda ma ixi xini ndo ni kumi va'a ma Ndioo ndia —kàti Paulu.

³⁵ Ta ora chinu kã'an ra takan, tajan kĩ'in ndio ra iin paan. Tajan chã'a ndio ra ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo nuu ndë'e tandi'i ndra. Tajan chã'nda java ndio ra yi, ta kicha'a ndio ra chàchi ra yi. ³⁶ Ta ora cha ndë'e ndio ndra ña chàchi ra yi, tajan tandi'i ndio ndra kicha'a chàchi ndra ndia. ³⁷ Ta tandi'i ndi naja kua ka'iin ndi tichi ma varku, uvi ciuntu unì xiko cha'un iin ta'an ndi kúu ndi. ³⁸ Takán kúu ta ora cha yã'a chàchi ndra, tajan jãtani ndio ndra tandi'i ma trigu tichi tañu'u, vati kúuni ndra jandoñama ndra tiá ma varku.

Nuu kùche'e varku tichi tañu'u

³⁹ Takán kúu ta ora kúndichin, tajan ndë'e ndio ndra ma ñu'u' ikan. Va tüvi nĩ nakoto ndra nda ñu'u' kúu ma nuu chãa ndra. Va ndë'e ndra ña kèsiin iin nda'a' tañu'u nuu ìyo yuti ña'ma. Ta ikan jan kúuni ndio ndra jayatin ndra run yu'u ñu'u' ikan. ⁴⁰ Tajan chã'nda ndio ndra ma yo'o ndikun ma kaa ña kútaa run tichi tañu'u, ta ikan ndãkoo ndra yi. Ta juuni jãlangua ndra ma yo'o ndikun ma vitu ña kãvaxini run. Tajan jãndaa ndio ndra ma ja'ma jà'a ña na kunu run ña ìyo iti' nuu run. Tajan kicha'a ndio ma varku kua jãkuyatin run run ma yu'u ñu'u' nuu ìyo yuti ña'ma. ⁴¹ Va ma varku cha kúchi run run nuu kãndoyo kua'a' yuti ña'ma xuu tañu'u. Ta ikan chĩkun run ta nĩ kuu ga kee run. Takán kúu ta ma iti' xini run chĩkun yi tichi yuti. Ta ma iti' chata run, kicha'a yi nãtani yi, jã'a ña ya'a nĩ'i vãchi ma ola ma tañu'u. ⁴² Yakan va ma ndra jandaru kúuni ndra ka'ni ndra ma ndra ka'iin vekaa, ti koto kuuni ndra kakú ndra chi'in ña sũta ndra ora kèe ndra. ⁴³ Va ma ra capitán ña chà'nda tiñu nuu ndra, nĩ cha'a ra ña na ja'a ndra yi, vati kúuni ra jakakú ra Paulu. Tajan te'en kãtitu'un ndio ra:

—Tandi'i ndian chĩto suta, ji'na na, na ndava tichi ra', ikan na kuu kee na nda ma ñu'u' ití. ⁴⁴ Ta tiá ndian na kúu suta va'a, na ku'un na chata tabla a chi'in pedazu ña kèe ma varku ña na tani run —kàti ra.

Takán jã'a ndi, tajan kèe tandi'i ndi ma ñu'u' ití, ta takán kúu kãkú ndi.

Paulu ìyo ra ñu'u' kãndii ma'ñu tañu'u ña nãni Malta

28 Takán kúu ta ora cha kãkú ndi'i ndio ndi kèe tandi'i ndi ñu'u' ití. Tajan chĩto ndio ndi ña ma ñu'u' vali ikan nãni yi Malta. ² Tajan ma ñivi ìyo ñu'u' ikan, kúnda'vini na ndi. Ti tava kúun savi, ta ya'a vichin jà'a yi, yakan va jãta'an na ñu'ú, ta kã'an na chi'in ndi na tũmi ndi yi. ³ Ta tava Paulu chãjati'vi ra ita'vi nduku, ta ora kicha'a ra tãan ra run nuu ñu'ú, ta iin koo xaan ña indii tañu ma nduku endee ndãva ri nda'a' ra jã'a ma ña ni'ni. Ta kãva ri nda'a' ra, ta chãchi ndio ri ra. ⁴ Yakan va ora ndë'e ma ñivi ikan ña tàkaa ma koo nda'a' Paulu, tajan te'en kicha'a na nãtu'un ta'an na: —Iin ra chà'ni ñivi kúu ra'ya, naja kãa. Ti vaji kãku ra tichi tañu'u, va ìyo yi ña kuvi ra, ti cha chã'ni ra ñivi iti' nuu kichi ra. —Takan kàti na.

⁵ Ta ikan jan Paulu, jãkisi ndio ra nda'a' ra, tajan kôyo ri nuu ñu'ú. Ta tüvi nani tã'an ra. ⁶ Va tandi'i ma ndi-akan, ndãtu na nde'e na nda ora ndaa ma nda'a' Paulu, a kuvi ra kúuni na. Tajan ora cha yã'a kua'a' tiempu ña ndãtu na, ta ndë'e na ña tüvi nayi tã'an Paulu. Tajan jãma ndio na ma kua chà'nini na. Ta kicha'a na nãtu'un ta'an na, ña Paulu kúu ra iin ndioo kàti na.

⁷ Takán kúu ta ma ñu'u' nuu chãa ndra, ìyo iin racha'nu kuxini nuu na, ña nãni Publio. Ta rakan ti ikan ìyo ve'e ra, ta java ma ñu'u' ikan kúu ña'a ra ndia. Ta rakan ti chã'a ra ña na ku'un ndi kindoo ndi ve'e ra. Ta ndi unì kivi ña chĩyo ndi ve'e ra, nduva'a kuui tiñu'u ra ndi. ⁸ Takán kúu ta tañu ma kivi chĩyo ndi ve'e ra, kôyo ña kú'vi ma tatá Publio jà'a ma ka'ni chi'in lakua ní. Yakan va Paulu chã'an ra chãnde'e ra nuu kãndii ra. Ta ora chãa ra, ta jũndii ra nda'a' ra xini ra. Ta kicha'a ndio Paulu kã'an ra chi'in Ndioo, ta ikan ndã'a ra, jã'a ra. ⁹ Ta chi'in ña jã'a Paulu ña jãnda'a ra ra, ta ikan ndë'e ndio inga ñivi ma ña jã'a ra, tajan kichi ndio tandi'i ndian kú'vi ìyo ñu'u' ikan, ta ndisaa na ndã'a jã'a ra. ¹⁰ Takán kúu ta ndisaa na, kicha'a na tiñu'u na ndyu'u cha'a' ma ña jã'a Paulu. Ta ora chani tiin ndio ndi inga varku, tajan chã'a ndio na tandi'i ma ña chàniñu'u ndi iti' kuà'an ndi.

Paulu chàa ra ñuu Roma

¹¹ Takán kúu ta unì yoo kúu yi ña chĩyo ndi ma ñu'u' kãndii tañu tañu'u ikan. Ta ikan jan kèe ndio ndi kuà'an ndi chi'in iin varku kichi iti' ñuu Alejandría. Vati ma varku ikan, kĩndoo run ikan ninii tiempu ya'a ga nĩ'i chàkin tati, ta ndiso run uvi ta'an na'na ña kúu ndioo na, ninduvi chiyo xini run. Ta iin yi nãni Cástor. Ta inga yi nãni Pólux. ¹² Takán kúu tajan chãa ndio ndi iin ñuu ìyo yu'u tañu'u ña nãni Siracusa. Ta ikan kĩndoo ndi unì kivi, ¹³ tajan kèe ndiko ndi kuà'an ndi yu'uni yu'uni tañu'u nda kati chãa ndi ñuu nãni Regio. Ta ora tuvi inga kivi, chàkin iin tati kichi yi nduku iti' chata ndi. Yakan va kúu kee ndi jã'a ma tati ikan. Tajan chãa ndio ndi ma ñuu Puteoli nda inga kivi. ¹⁴ Ta ikan nãta'an ndi iin ndra chànuni tu'un Jesuu. Ta ndrakan chĩkan ndra nuu ndi na kindoo ndi chi'in ndra iin jamana. Takán

jā'a ndi nda kati chāa ndi űuu Roma. ¹⁵ Takan kũu ta ma ndra chĩnuni tu'un Jesuu ñyo űuu Roma, cha chĩto ndra ña cha vāchi ndi. Yakan va chā'an ndra chāta'an ndra ndi nda űuu nāni Foro de Apio. Ta tiá ití' nuu, yā'a tuku ndi inga űuu nāni Tres Tabernas. Yakan va ora ndē'e Paulu ña vāchi ndra, ta chā'a ra ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo, ti ndava va'a kũuni anima ra ña kēta ndra. ¹⁶ Takan kũu ta ora chāa ndio ndi ma űuu Roma, tajan chā'a ndio ma ra capitán ña na koo siin Paulu ndanu kũuni maa ra. Ta kuà'an iin jandaru chí'in ra ña na jakuenda ra ra ndia.

Paulu kàtitu'un ra tu'un cha'a' Jesuu űuu Roma

¹⁷ Takan kũu ta ora cha yā'a uni kivi ña chāa Paulu, tajan cha kāna ndio ra ma ndracha'nu chà'nda tiñu nuu ñivi judíu ñyo űuu Roma. Takan kũu ta ora cha kũti'vi ndra, tajan te'en nāka'an ndio Paulu chí'in ndra:

—Ndyo'o ndra yanĭ, tũvi nĩ ja'i nĩ'iin kuaĭ ni chata ñivi judíu, ta ni chata costumbre ña jā'a ndian kũu ñivio chíyo taji'na ndia. Vati tĩin ndra yu'u űuu Jerusalén. Ta chāndaka ndra yu'u nuu ndra Romanu. ¹⁸ Ta ora cha jāndondaa ndra ma kuaĭ, tajan ikan kũu ma nuu sāma kua chānini ndra, ta kũuni ndra jaña ndra yu'u ti tũvi nĩ nani'i ndra nĩ'iin kuati ña ñyo yi na kuvĭ cha'a' yi. ¹⁹ Va tava ma ndra judíu, nĩ chata'ani ndra ma kua jā'a ma ndra Romanu niku, yakan va chíkan ndioi na tachi ndra yu'u nuu ra kalecha'nu César, ra chà'nda tiñu tandi'i űuu ka'nu Roma. Ta rakan na jandondaa ra ma kuaĭ, vaji tũvi nĩ ka'in chata ñivio ndian judíu. ²⁰ Ta cha'a' yakan kũu yi ña kānai ndo, vati kũuni nde'i ndo, ta natu'in chí'in ndo cha'a' ña chínunĭ takua chíunni tandi'i ma ñivio ndian judíu. Ta vitin ndikuin chí'in karena, vati chínunĭ ña cha kĩchi ma Racha'nu ndātu yo, ra kāchin Ndioo ña na jakakú ra yo, ndian ñivi israelita. —Takan kàti Paulu chí'in ndra.

²¹ Takan kũu tajan te'en nāka'an ndra chí'in ra:

—Taku ndyu'u takā'an kuuĩ kĩchaa iin tutu űu'u' Judea nuu ndi ña kà'an yi chataun, ta nĩ'iin ndra yanio judíu ndra kĩchi ití' űuu Jerusalén tũkuĩ tiso ndra nĩ'iin kuati chataun nuu ndi ndia. ²² Yakan va kũuni ndi taso'o ndi ma ña kà'un, vati chíto ndi ti nda űuu ni kuuni tiso na kuati chata ma ndian chíunni tu'un Jesuu.

²³ Takan kũu ta kāchin ndra iin kivi ña ni kuti'vi ndio ndra nuu ñyo Paulu, na taso'o ndra ma ña kũuni ra natu'un ra chí'in ndra. Yakan va ora chāa ma kivi ikan,

nduva'a kuuĩ kua'a' ñivi chākoyo nuu ñyo ra. Ta nduvi kuuĩ maa kivi ikan kàtitu'un ra nuu ndra naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu. Ta juuni jāndomani ra ndra na ki'vi ndra ití' kuà'an Jesuu, chí'in ma tu'un Ndioo tāa Moisés ta chí'in tandi'i tu'un kà'an ndra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo taji'na ndia. ²⁴ Takan kũu ta ñyo ma ndian kĩcha'a chíunni ma tu'un Jesuu ña kàtitu'un Paulu, ta ñyo ndian tõe. ²⁵ Ta tava tõe inuuni chānini na, yakan va kĩcha'a ma ndian tõe nĩ chíunni kàcha'an na. Yakan va te'en nāka'an ndio Paulu chí'in na:

—Ndicha kuuĩ ña takan ni kuu ña tũvi nĩ jachi'in ñivi tu'un Ndioo. Ta ma Tati Í Ndioo kàtitu'un yi nuu ndian kũu ñivio chíyo taji'na. Ti nuu Isaía ra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo, kàtitu'un yi ma tu'un ikan, ikan na jana'a ra yi nuu ma ñivi. Ta te'en kà'an ma tu'un ikan:

²⁶ Kua'an ta na ka'un te'en chí'in ma ñivi ñyo űuu i'ya:

Ti vaji na kuni na ma tu'un Ndioo,
va tũvi ni kutunini na yi.

Ta vaji na nde'e na yi,
va tõe ni ndondichin nuu na.

²⁷ Vati ma ñivi űuu i'ya, ya'a ndava xini na,
ti tũkuĩ kũuni na taso'o na tu'un Ndioo.

Vati ndasi so'o na.

Ta ndasi tinuu na,
ikan na kũu nde'e na ta kũu taso'o na,
ta ni ña kutunini na ndia.

Vati kũuni na ndakoo na ña kini jà'a na,
ta chikoni'i ndiko anima na chí'in,
ta takan kũu janai kuati na, ta janda'i na ndia.

Takan kàti Tati Í Ndioo nuu ra Isaía cha'a' ma űuu i'ya.

²⁸ Yakan va kũunĭ ña na koto ndo, ti nda kivi i'ya ta ití' nuu, ma tu'un cha'a' ña jākakú Ndioo ñivi ni keta yi nuu ma ndian yũvi judíu. Ta ndiakan va ni jachi'in na yi ndia —kàti Paulu.

²⁹ Takan kũu tajan ora chínu kā'an Paulu te'en, ta kĩcha'a na kàcha'an na va endee kànita'an yu'u na ma ití' kuà'an na. ³⁰ Takan kũu ta Paulu chíyo ra uvi kuiya ma ve'e tia'vi ra cha'a'. Vati ve'e ikan chāa kua'a' ma ndian chānde'e ra. ³¹ Ta nani kivi kĩcha'a Paulu kàtitu'un ra naja kua kàa nuu chà'nda Ndioo tiñu. Ta juuni jāna'a ra naja kua ñyo Racha'nu chito'o yo Jesucristu. Vati ma tichi ve'e nuu ñyo Paulu, chà'a na ña kàtitu'un ra ma nuu tũvi ñivi ma tu'un i'ya, va nĩ'iin ñivi na tũvi nĩ chasi na ma ña kà'an ra.

Tutu Romanu

Paulu, tãa ra tutu i'ya kuenda ndian chìnuni tu'un Jesuu ña iyo ñuu Roma

1 Yu'u Paulu, ra kùu iin musu jà'a tiñu nuu Jesu-cristu, tãa ma tutu i'ya kuenda ndo, ti Ndioo kãchin ra yu'u ta jãkuiso ra tiñu ña na kui iin tatun ra, ikan na katitu'in ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi.
² Ndioo chã'a ra ma tu'un i'ya ma tatiempu ña iyo nuu ma tutu í ra ña tãa ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra ña na katitu'un yo yi nuu ma ñivi. ³ Ma tu'un i'ya kà'an yi kuenda ma ra Se'e ra Jesucristu, ti juu ra kùu iin ra vãchi tata ma Rey David ma ñuñivi i'ya. ⁴ Ta juuni cha'a' ma Jesucristu, jàna'a kachin ma Tati Í Ndioo ña juu Jesucristu kùu ra Se'e Ndioo ti chi'in ndatu ma Tati Í Ndioo jãnataku ndiko Ndioo ra tañu ma ndian ndí. ⁵ Ta ndyu'u cha'a' ña tiñu'u ndi sivi Jesucristu cha nĩ'i ndi ma ñamani nuu Ndioo ña kùu ndi tatun ra. Ta takan iyo yi ña katitu'un ndi ma tu'un cha'a' ra nuu ndisaa ñivi, jin ndian yöve judfu iyo ñuñivi i'ya kùu na, ikan na koo kua'a' ga ma ndian chìnuni ma tu'un ra, ta jãchi'in na yi ndia. ⁶ Ta tañu ndiakan juuni iyo ndyo'o ndian kùu ñivi iyo ñuu Roma, ndian indukuni chìnuni tu'un ra ndia, ti Ndioo kãchin ra ndo kuenda ña kùu ndo ñivi Jesucristu.
⁷ Ti ya'a kùuni Racha'nu Ndioo nde'e ra ndisaa ndyo'o ndian iyo ñuu Roma, ta kãchin ra ndo ña na kuu ndo ñivi í kuenda ra. Ta ma Ndioo ra kùu Tatá yo chi'in ra chito'o yo Jesucristu, na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo, ta na koo vii anima ndo chi'in ra ndia.

Paulu kùuni ra kunde'e ra ndian chìnuni tu'un Jesuu iyo ñuu Roma

⁸ Ma ña nunuu kùunĵ ka'in, kùu yi ña chi'in sivi Jesu-cristu chà'i iin ta'vindioo nuu ra cha'a' ma ta'ii'iin ndo, vati ndanu nikuuni ma ñuñivi i'ya cha nãtu'un ta'an na, ti ndyo'o chìnuni ndo ma tu'un Jesuu. ⁹ Ndioo, ra jà'i tiñu nuu chi'in ndisaa animai, ta juuni ra kãtitu'in tu'un va'a cha'a' se'e ra nuu ma ñivi, ti rakan kùu ma ra chà'a kuenda ña nani kivi kùu yi ña nãka'in cha'a' ndo ora kà'in chi'in Ndioo. ¹⁰ Ta nani kivi juuni chikain nuu ra ña na nuna ra ma iti', ikan na kuu ku'in kunde'i ndo ma ñuu Roma nuu iyo ndo tuva takan kùuni ra. ¹¹ Vati ya'a kùunĵ kunde'i ndo ti kùunĵ tindei ndo, ikan na chinuni va'a ga ndo, koto jãña ndo ma iti' Jesuu. ¹² Vati ndyo'o, ta yu'u kùu jandomani ta'an yo yo, ti indukuni chìnuni ndo kua chìnunĵ ndia.
¹³ Ndyo'o yani, kùunĵ ña na koto ndo ti kua'a' cha'a' chàninĵ ku'in kunde'i ndo, ikan na kuu kundaki'ĵ ndi-

an chaa ña chani kicha'a chinuni tu'un Jesuu, ma takua cha jã'i chi'in ma ndian iyo tiá ñuu. Va nda vitin takã'an kuu ku'in, ti iyo kua'a' ña chàsi iti' kuà'in. ¹⁴ Iyo yi ña katitu'in nuu nda ndian nikuuni iyo ñuñivi i'ya, taku ndian kà'an takua kà'in, taku iin ndian kà'an inga tu'un. Ta juuni iyo yi ña katitu'in nuu ndian ya'a iyo chinituni takua kùu iin ndian jãkua'a, a ndian töve ndia. ¹⁵ Ta yakan va nduva'a kuii kùunĵ ku'in kukatitu'in ma tu'un va'a Ndioo ña kà'an cha'a' Jesuu nuu ndyo'o ñivi iyo ñuu Roma.

Tu chìnunio tu'un cha'a' Jesucristu ni kakú yo nuu kuati

¹⁶ Tükuii kukanui kãtitu'in ma tu'un va'a Ndioo, ti ndatu ra kùu yi, kuenda ña na jakakú yi ma ndian chìnuni ña kà'an ra. Ta ji'na kãta ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ndian judfú, ta ikan jan chĩtakuati yi nuu ma ñivi yũvi judfú ña iyo tiá ñuu. ¹⁷ Ta ma tu'un va'a i'ya, jàna'a yi naja kua kuu yo ndian ndaa jà'a Ndioo cha'a' ña chìnunio tu'un ra, nda vitin ta iti' nuu ndia. Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Ma ndian kùu ndian ndaa iyo kuenda Ndioo, ndiakan kùu ma ndian chìnuni va'a ma tu'un ra." ¹⁸ Vati cha chito yo ña iti' andivi, jãkoyo Ndioo ma tundo'o chata ma ndian tũvi jà'a ma ña va'a ta tũvi jãka'nu na ra ndia, ti Ndioo ya'a kayuni ra nde'e ra na. Vati ndiakan, tũvi chà'a na ña koto inga ñivi ma tu'un ndicha ña kà'an Ndioo, ti mamaa ña kini kùu ma ña jà'a na. ¹⁹ Ta ndisaa ma ña chã'a Ndioo ña na kuu koto yo, ndiakan cha chito kachin na yi, ti Ndioo cha jãna'a kachin ra yi nuu na ndia. ²⁰ Ta vaji ndicha ña tũvi ndichin ndè'o ma Racha'nu Ndioo, va cha nãkoto kachin yo naja kua kãa ra cha'a' ma tiñu va'a jà'a ra. Ta cha'a' ma ña jà'a ra, nda ora tũvi ma ñuñivi cha chito yo ña ndicha ña Ndioo kùu ra, ta endee iyo ndatu ra ndisaa tiempu. Ta cha'a' yakan kùu yi, ña na kùu ka'an na ña töve nãkoto na ra, ti tu kà'an na takan jãnda'viña'a na juuni maa na, ti cha nãkoto na ma ña va'a jà'a ra. ²¹ Ta vaji cha nãkoto na ma Ndioo, va tũvi nĩ jãka'nu na ra takua iyo yi ña ja'a na chi'in ra niku. Ta ni tũvi nĩ cha'a na ta'vindioo nuu ra ndia. Java mamaa ña kini ña tũvi nda kuenda chànini na chi'in ma chinituni na, ta cha'a' yakan kùu yi ña ma chinituni na, ndãkuu ndava yi ña jãkanuu yi, ta kĩndoo yi nuu naa. ²² Ta vaji kãti na ña ndian chito kùu na kà'an na, va töve ndicha ti jãndaku ndava na ma anima na, ²³ vati tũva jãka'nu na ma ra kùu Ndioo ndicha, ra nduva'a kuii ka'nu ta töve ni naa, ti vitin java jãka'nu na na'na ma ña kãa takua kãa ñivi ña ni kuvi. Ta juuni jãka'nu na, nda na'na

ma saa, chi'in na'na kiti kèñu'u chi'in tichi ma nuu ñu'u', ta inga tuku kiti iyo kumi cha'a' ndia.

²⁴ Cha'a' yakan kùu yi ña ndākoo ma Ndioo na, ña na ja'a maa na ma ña kini chànini na chi'in anima na. Ta takan jà'a na nda kati jà'a na ma tukanuu na chi'in juuni ma kuñu na cha'a' ña kivi na chi'in ta'an na. ²⁵ Vati ndicha ña tūva chìnuni na ma tu'un ndicha ña kà'an Ndioo, ti java ma tu'un vata kùu ma ña chìnuni na, ta jà'a na yi. Ta juuni ya'a tiñu'u na yi, ta jàka'nu na ma ña jātūvi Ndioo, va ma Ndioo ndicha tūvi jàka'nu na ra, vaji ndicha ña maa ra kùu ma ra iyo yi ña jaka'nu na ndisaa tiempu. Ta takan na kuu yi. Amén.

²⁶ Cha'a' yakan kùu yi ña, ndākoo ma Ndioo na ña na ja'a na ma ña kini takua kùuni maa na, vati nda ma ñivi ña'a tūva kivi vi chi'in ii vi, ti chi'in taña'a vi kivi vi. ²⁷ Ta indukuni takan kùu yi chi'in ma ndra'ii ndia, vati ndrakan jàña ndra ña kivi ndra chi'in ma ñasi'i ndra, ta kivi ndra chi'in juuni ta ra'ii ndra, ti nduva'a iyoni ndra jà'a ndra yi. Ta cha'a' yakan kùu yi ña juuni maa ndra jà'a ndra tukanuu nuu ndra chi'in ma kuñu ndra, ta ndicha ña cha kicha'a nde'e ndra tundo'o takua iyo yi ña nde'e ndra cha'a' ma ña kini jà'a ndra.

²⁸ Ta tava töve ni kuuni na ki'in kuenda na Ndioo, yakan va juuni maa ra sōkonda'a ra na, ikan na ndokini ma chinituni na ta jà'a na ma ña tūvi va'a ña ndava kùuni maa na. ²⁹ Ma ñivi ikan nduva'a chàta'ani na ja'a na ma ña tūvi va'a. Vati iyo ñivi ña'a ña kivi vi chi'in ra'ii yūvi ii vi, ta ndra'ii chi'in ñivi ña'a yūvi ñasi'i ndra. Ta juuni ña kùuni na ndatiñu inga ñivi, ta chàta'ani na jà-takue'e na, tixin na, ta chà'ni na. Ta juuni chàta'ani na kanita'an na, ta janda'viña'a na, ta kà'an ndaa na chata inga ñivi ndia. ³⁰ Ta juuni kà'an na tu'un vata chata ñivi, ta xaani na ndè'e na Ndioo ti tūvi jaka'nu na ra. Va taku juuni maa na va chàta'ani na jaka'nu na na, ta juuni chàtu'un na inga ñivi, ta chàta'ani na nanduku na inga kuati ña kùu ja'a na, ta tūvi jàchi'in na tu'un kà'an tatá na chi'in ma'á na, ti ña kùuni maa na jà'a na. ³¹ Ta tūkui kùuni na koto na ña va'a, ta ora chà'a na tu'un nuu ñivi, töve jàchinu na yi. Ta tūvi chàta'ani na jandomani na ni'ii ñivi. Ta ni tūvi kunda'vini na nde'e na ta'an na ndia. ³² Tand'i'i ndiakan cha chito na ña kà'an Ndioo ña iyo yi ña kuvi na cha'a' ma kuati jà'a na. Ta vaji cha chito na yi, va töve jàña na ña ja'a na ma kuati. Ta nduva'a kuvi chisii na ora nde'e na ña jà'a inga na yi ndia.

Ndioo ni jande'e ra tundo'o nuu ma ñivi

2 Yakan va nda ndyo'o nikuuni ña tisokuati ndo inga ñivi, na kuu ka'an ndo ña ndian ndaa kùu ndo nuu Ndioo, ti nda maa ndo juuni jà'a ndo kuati takua jà'a na ndia. Yakan va ora tisokuati ndo chata ñivi, juuni chata maa ndo tisokuati ndo. ² Chito yo ña ora tisokuati Ndioo chata ma ñivi, ña ndicha ta ndaa kùu yi ora jànde'e ra tundo'o na cha'a' ña töve va'a jà'a na.

³ Ndyo'o, ndian tisokuati ñivi ña juuni jà'a ndo ña kini takua jà'a na, za ni kakú ndo nuu ma tundo'o ma kivi ña ni jande'e Ndioo tundo'o ma ñivi?, kùuni ndo. jTūvi takan kùu yi!, vati ma kivi ikan, ni ka'an Ndioo nda iti'

ni ku'un ndo. ⁴ Ndioo iin ra ya'a va'a kùu ra, ta juuni jàndeeni ra nde'e ra tand'i'i ña töve va'a jà'a ndo. Vaji takan kùu yi va ña nakanini ndo ña töve iin ña ka'nu kuenda Ndioo ña jà'a ndo ma kuati. Ndioo iin ra jàndeeni kùu ra cha'a' ndo ña ya'a kùuni ra ña na ndakoo ndo iti' töve va'a kuà'an ndo, ta chikoni'i ndo ku'un ndo iti' ra. ⁵ Va tava ya'a ndava xini ndo, yakan va na kùuni ndo jàña ndo ma kuati jà'a ndo, ta chikoni'i ndo ta ku'un ndo iti' ra. jA tūvi chito ndo ña cha'a' ma kuati jà'a ndo, juuni maa ndo jàndolocho ndo tundo'o chata ndo?, ti ndicha kùu ma ña ni ja'a Ndioo ora ni chaa kivi ña ni keta ra kuenda ña jàkutuni ra kuati ta'ii'ii ñivi. ⁶ Ta ma kivi ikan, ni ku'va ra ya'vi nuu ta'ii'ii yo cha'a' ma ña jà'a yo. ⁷ Kuenda ma ndian chàta'ani ja'a tiñu va'a takua kùu ña nànduku na koo va'a na endeeni chi'in Ndioo, ta nànduku na ña na tiñu'u ra na, ta juuni nànduku na ña na ja'a ra ña na töve kuvi na endeeni. Nuu ndiakan va Ndioo ni ku'va ra ma ya'vi na ña na koo ndito na endeeni chi'in ra, ti ndisaa tiempu kùndee na ja'a na ma ña va'a takua kùuni ra. ⁸ Va kuenda ma ndian jàka'nu juuni maa na, ta töve jàchi'in ma tu'un ndaa ña kà'an Ndioo, cha'a' ña jàchi'in na ma ña töve va'a. Ndiakan va Ndioo ni jande'e ra tundo'o na ti ya'a kàyuni ra nde'e ra nuu na. ⁹ Ta ndicha kuvi ti ndisaa ndian jà'a ña tūvi va'a, ni nde'e na tundo'o, ta ji'na kuvi ma ndian judíu kùu ma ndian ni nde'e yi, tajan ni nde'e ndio ndian yūvi judíu yi ndia. ¹⁰ Va kuenda ndian jà'a ña va'a, Ndioo ni ku'va ra iin nuu ya'a vii ña ni koo na chi'in ra endeeni, ta juuni ni tiñu'u ra na ndia. Va ji'na kuvi chi'in ndian judíu ni jà'a ra takan, tajan ni ja'a ndio ra yi chi'in ndian yūvi judíu ndia.

¹¹ Vati kuenda Ndioo iin nuuni ndè'e ra ndisaa ma ñivi. ¹² Ta nda ndian ni kuuni ña jà'a kuati ni kuvi na endeeni, va töve ni koo na chi'in Ndioo. Va ma ndian töve chito ma Ley Ndioo ña tãa Moisés taji'na, ndiakan ni kuvi na vaji töve chito na ma Ley. Ta inga ndian jà'a kuati ta chito na ma Ley Ndioo ikan, ndiakan ni kuvi na takua kàti yi. Ti juuni ma Ley ikan kàti yi ña iyo yi ña kuvi na. ¹³ Yakan va ma nda ndian ni kuuni töve iyo ndaa na kuenda Ndioo, cha'a' ña taso'oni na ma tutu Ley ra. Va ma ndian ndicha ña ni koo ndaa na kuenda ra, ndiakan kùu ma ndian taso'o yi ta jàchi'in na ma kua kà'an yi ndia. ¹⁴ Ta ora ma ndian yūvi judíu jà'a na ma kua kà'an ma tutu Ley Ndioo, vaji tūvi nàkoto na ma ña kà'an yi, ti ma chinituni na jàna'a yi nuu na niyi kuu ma ña va'a ta ma ña töve va'a, yakan kùu ma ley Ndioo maa na ña jàchi'in na. ¹⁵ Ndiakan jàna'a na ña chi'in ma tiñu va'a jà'a na, cha iyo ma Ley Ndioo tichi anima na. Vati ma chinituni na kùu yi ña ki'in yi ku'va na ta kà'an yi nuu na tu va'a chànini na a töve va'a ¹⁶ ma kivi ña Ndioo ni ndakan ra nuu Jesucristu ña na jakutunini ra ndisaa ña xe'e iyo anima ndisaa ñivi. Takan ni kuu yi, kua kà'an ma tu'un va'a Ndioo ña kàti-tu'in nuu ma ñivi.

Nuu kà'an Paulu cha'a' ndian judíu ta cha'a' ma tutu
Ley Ndioo ña tãa Moisés

¹⁷ Ndyo'o ndian kà'an ña ndian judíu kùu ndo, ta ya'a jàtayi ndo ndo, ti uvanuu ndo kùmi ndo ma tutu Ley Ndioo, ta juuni ya'a jàtayi ndo ndo vati chànini ndo ña maani ndo kùu ndo kuenda Ndioo, ¹⁸ ta cha chito ndo ma ña kùuni Ndioo ña ja'a ndo, vati jàna'a ma tutu Ndioo nuu ndo nda ña kùu ma ña va'a ga. ¹⁹ Ta chànini ndo ña juuni maa ndo kùu jana'a ndo iti' ku'un ma ndian kuaá, ta kùu ndo iin ñu'ú Ndioo ña jàndondichin yi iti' ma ndian chàkunuu ma nuu naa. ²⁰ Ta juuni chànini ndo ña matru kùu ndo nuu ma ñivi töve chito, ta kùu ndo ndian jàna'a iti' va'a Ndioo nuu ndiakwati. Ndisaa ña'a chànini ndo, ti ìyo ma tutu Ley Ndioo chi'in ndo, ta chito ndo ndisaa ña ndicha ña kà'an yi. ²¹ Ndyo'o matru ña jàna'a nuu inga ñivi, ¿ta naja töve jàna'a ndo juuni nuu maa ndo? Ta tu kàtitu'un ndo nuu inga na ña na sù'u na, ¿a va'a jà'a ndo ña sù'u ndo?, kùuni ndo. ²² Ta tu kàtitu'un ndo nuu ma ndra'ii ña na ki'vi ndra chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra ta ñivi ña'a na ki'vi vi chi'in yüvi ii vi, ¿ta naja jà'a ndo yi, tuva takan? Ta tu kàti ndo ña xaani ndo ndè'e ndo ma yutun íí ña jàka'nu ñivi ma tichi veñu'u yi, ¿ta naja su'u ndo ma ña va'a tichi yi?, tuva takan. ²³ Ta kàti ndo ña ya'a jàka'nu ndo ma tutu Ley Ndioo, va tüvi ndicha, ti jà'a ndo tukanuu ma Racha'nu Ndioo ta töve jàka'nu ndo ra cha'a' ña tüvi ndicha ña jàchi'in ndo ma ña kà'an ra nuu yi. ²⁴ Cha'a' ma ña'a kùu yi ña nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Ma ndian yüvi judíu kàti'ini na chata Ndioo cha'a' ma ña töve va'a ña jà'a ndo", kàti yi.

²⁵ Tu ndicha va'a ña jàchi'in ndo ma ña kà'an ma Ley Ndioo tãa Moisés, ta ìyo ma tuni ndo jà'a ña cha tã'nda ñii nuu ika ndrakuati se'e ndo takua kàti ma Ley, ma tuni ikan kùu tindee yi ndo. Va tu tüvi jàchi'in ndo ma Ley Ndioo, töve ndakutiñu ma tuni ikan, ti ndè'e ra ndo takua ndè'e ra ñivi tüvi ìyo tuni. ²⁶ Ta tu ìyo ndra töve ìyo tuni ndra, ta ndrakan jàchi'in ndra ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, ma Ndioo ni nde'e ra ndra takua kùu ma ndra ìyo tuni vaji tüvi ìyo yi ndra. ²⁷ Yakan va, ma ndra tüvi tuni ma kuñu, ta jàchi'in ndra ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, ndicha va'a ña ndrakan ni tisokuati ndra ndyo'o ndian töve jàchi'in ma Ley Ndioo, vaji ìyo yi chi'in ndo, ta ìyo tuni ndo ndia.

²⁸ Ndyo'o kà'an ndo ña cha'a' ña kùu ndo ndian jàchinu costumbre ndian judíu kuenda ña na nde'e na yi, ta cha'a' ña ìyo ma tuni kuñu ndo, ñivi Ndioo kùu ndo, kùuni ndo. ²⁹ Yöve takan kùu yi, ti ma ndian kùu ñivi Ndioo ndicha, ndiakan kùu ma ndian chinuni chi'in ndisaa anima na ma ña kà'an Ndioo. Ta ndiakan chìnuni na ti sãma ma Tati Íí Ndioo ma anima na. Ta ma ña jàchinu yo ña kà'an ma tutu Ndioo, na kùu sama yi ma anima yo. Yakan va uvanuu ma ra ìyo yi ña ka'an ra ña ndian va'a kùu yo kùu ma Racha'nu Ndioo, ta yöve ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya.

3 ¿A ìyo iin ña va'a ga kuenda ma ñivi judíu kua ma inga ñivi?, kùuni ndo. Ta, ¿nda kuenda kùu ma tu-

ni ña ìyo nuu ika ma kuñu ndra se'e na?, kùuni ndo. ² Ndicha ña ìyo kua'a' ña va'a ña kùuni Ndioo kuenda ma ndian judíu. Ma tiñu nunuu ña jàkuiso ra na kùu yi ña na kumi na ma tu'un ra ña tãchi ra nuu na. ³ Yakan va, tu ìyo iin ndian judíu, ña tüvi jàchinu na ña kà'an ma tutu Ndioo kùmi na, ¿a ña'a kùuni yi kà'an yi ña juuni ma Ndioo tüvi jàchinu ra ma ña ni ja'a ra ña chã'a ra tu'un nuu yo cha'a' ña jà'a na takan?, kùuni ndo. ⁴ ¿Yöve takan kùu yi! Ti Ndioo ndicha kuii ña kùu ra iin ra kà'an ma tu'un ndaa nani kivi, vaji ndisaa ñivi kà'an na tu'un vata. Vati nda ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' Ndioo:

Yo'o Racha'nu, ni ku'va ma ñivi kuenda, ti ña ndicha kùu ma ña kà'un, ta vaji tiso ma ñivi kuati chataun nuu ma ra jàkutuni, va yo'o ni jakanaun ma kuati, ti iin ra ndaa kùun kàti ma tutu Ndioo.

⁵ ìyo ma ndian te'en kà'an na: "Ma ora jà'a yo ma kuati kùu yi iin ña tindee yi Ndioo. Ti takan kùu koto kachin ma ñivi ña Racha'nu Ndioo iin ra ndaa ta iin ra jachinu ma tu'un kà'an kùu ra. Ta tu ma kuati yo jàna'a yi iin ña va'a cha'a' Ndioo, ta töve va'a ña jànde'e Ndioo tundo'o nuu yo cha'a' yi tuva takan", chànini na. ¿A va'a kùu ma ña chànini na?, kùuni ndo. ⁶ ¿Yöve ña va'a kùu yi! Tu Ndioo yöve iin ra ndaa kùu ra takua chànini na, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña na kùu kachin ra ma nda tiñu va'a, a nda tiñu töve va'a ña jà'a ma ñivi, tuva takan kùu yi.

⁷ Ta tu kà'an na ña yó ora kà'an yo tu'un vata, kùu yi iin ña va'a kuenda ña na koto kachin na ti iin ra ndaa ta ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo, ¿ta naja jànde'e ra tundo'o yo cha'a' ma kuatio, tuva takan? ⁸ Ta tu ndicha ña takan kùu yi, na ja'a yo tiá ma kuati, ikan na keta ma ña va'a kuenda yo. Takan kà'an na ña kàtitu'in, va na yüvi ña ndicha kùu yi. Yakan va ma ñivi ikan ni nde'e na tundo'o.

Ìyo kuati ndisaa yo

⁹ ¿Naja kua chànini ndo? ¿A va'a ga ndian judíu kua ma inga ñivi?, kùuni ndo. ¿Tüvi ndicha! Ti cha kàtitu'in nuu ndo ña ndisaa ñivi ìyo kuati, nda ma ndian judíu ta nda ndian yöve judíu. ¹⁰ Vati ma tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Ní'iin ñivi ndaa, tüvi ma ñuñivi i'ya.

¹¹ Ta ní'iin ñivi tüvi kùtunini ma ña kùuni Ndioo, ta ni töve kùuni na nanduku na ma iti' ra ndia.

¹² Ta ndisaa na, ndākoo na ma iti' Ndioo, ta ndāki'in na ma iti' töve va'a.

Ta tüvi ìyo ñivi ña jà'a ma ña va'a. ¿Ní'iin yo!

¹³ Takan kùu yi ta ma tichi sukun na kèe ma tu'un kini, takua kini kàa ma tichi nuu ña'ña ña iko'o.

Ya'a jànda'viña'a na ñivi chi'in ña kà'an na.

Vati ya'a xaan tu'un kèe yu'u na,

takua xaan yu'u ma koo kaa ora chàchi ri ñivi.

¹⁴ Ta juuni ya'a chàta'ani na kanduva'a na,

ti mamaa ña kini kùu ña kà'an na.

¹⁵ Ta ya'a yati na ka'ni na juuni ma ñivi chi'in na ndia.

¹⁶ Ta nda nikuuni nuu chàkunuu na, ya'a jànde'e na tundo'o ma ndian ta'an na.

¹⁷ Ta ndiakan tüvi nànduku na ma iti' ña koo vii vii na chi'in ta'an na.

¹⁸ Tüvi chànini na ña iyo yi ña tiñu'u na Ndioo.

¹⁹ Va tava cha chito yo ti tandi'i ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, tãchi Ndioo yi kuenda ma ndian judíu, ña na ku'va na kuenda ndisaa ma ña kà'an yi, ta takan koto kachin na ña tüvi ndian ndaa kùu na nuu Ndioo, yakan va ora ni chaa na nuu ni jakutuni Ndioo kuati tandi'i ñivi iyo ñuñivi, nda maa na, na kùu ka'an na ni'iin nakuyi cha'a' na, ti indukuni iyo kuati tandi'i yo. ²⁰ Vati ni'iin ma ñivi kùu ka'an na nuu ma Racha'nu Ndioo ña ñivi ndaa kùu na cha'a' ña cha jàchinu na ma ña kà'an ma tutu ley ña tãa Moisés. Ti ma tutu ley va'a yi, va uvaa kuenda ña na jakoto yi yo ña iyo kuati yo.

Ndioo, jàkakú ra ñivi cha'a' ña chìnuni na tu'un Jesuu

²¹ Yakan va vitin, ndicha kuii ña jàndondaa Racha'nu Ndioo yo, va yöve cha'a' ña jàchinu yo ma tu'un Ley ña tãa Moisés. Vati Ndioo chàtiñu ra ma tu'un Ley ikan chi'in ma tu'un kà'an ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra, kuenda ña na jana'a yi nuu yo naja kua kuu jandondaa ra anima yo. ²² Ta tu'un ikan kà'an yi ña kuenda nda ndian nikuuni ña chìnuni tu'un Jesucristu, Ndioo ni jandondaa ra anima na kuenda ra. Ta Ndioo ti iin nuuni ndè'e ra ndisaa yo, ²³ vati ndisaa yo iyo kuati yo, ti cha'a' yakan kùu yi ña cha jàchika ra yo ma nuu chànda ra tiñu. ²⁴ Ti Ndioo kùu ra ña kà'an ra ña ndian ndàkuu ndaa kùu yo cha'a' ma ñamani ra, ña chà'a saani ra nuu yo. Ta ma ñamani ra kùu ma Racha'nu Jesucristu, ra tãchi ra kuenda ña na jakakú ra yo.

²⁵ Yakan va Ndioo sòkó ra ma ra se'e ra, Jesucristu, ña na kati ra nii ra kuenda ña na janaa ra kuati ñivi, ikan na kakú tandi'i ndian chìnuni tu'un ra. Takani jà'a ra ña jàndaku ra ma ra se'e ra iin ya'vi cha'a' ma kuati jà'a yo. Yakan va kùu koto yo ña iin ra ndaa kùu ra vaji töve jànde'e ra tundo'o yo cha'a' ma kuati jà'a yo tatiempu. Vati taku ma kuati ña takani jà'a yo nda ora tüvi ma ñuñivi juuni jànaa ra yi cha'a' ña ya'a jàndeeni ra yo.

²⁶ Ta juuni nda vitin Ndioo jàna'a ra nuu yo naja kua jàndondaa ra yo kuenda ra, vati takua rakan kùu ra iin ra ndaa, juuni kua ikan jà'a ra ña tandi'i ndian chìnuni tu'un Jesucristu kùu na iin ndian ndaa ndia.

²⁷ Ta, ¿a kùu jatayi yo yo cha'a' ña jàchinu yo ma ña kà'an ma tutu ley Ndioo?, kùuni ndo. ¡Na kùu yi! ¿Ta nuu? Ti tüvi cha'a' ña jàchinu yo ma ña kà'an ma tutu ley Ndioo kùu yi ña na ndaa koo yo, vati ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra jàndondaa ra yo, ti chìnuni yo ma ña jà'a Jesucristu cha'a' yo. ²⁸ Yakan va ndicha kuii, ti Ndioo jàndondaa ra ma ñivi, cha'a' ña chìnuni na ña kà'an Jesucristu, ta töve cha'a' ña jàchinu na ña kà'an ma tu'un Ley ra.

²⁹ ¿A chànini ndo ña ma Racha'nu Ndioo kùu ra Ndioo kuenda ma ndian judíuni, ta yüvi kuenda nda ñivi nikuuni iyo ñuñivi?, kùuni ndo. ¡Na yüvi takan kùu yi! Vati juuni kùu ra Ndioo kuenda ndisaa ñivi ñuñivi ndia. ³⁰ Ta cha'a' yakan kùu yi ña cha chito yo ña uvani

Ndioo kùu ra ña ni jandondaa ra nda ndian nikuuni ña chìnuni ña kà'an Jesucristu, a kùu na ndian judíu ña tãnda ma ñii nuu ika na a tüvi kùu na. ³¹ Ta, ¿a chànini ndo ña cha'a' ña chìnuni yo tu'un Jesucristu, kùu jachiyo yo ma ña kà'an ma tutu Ley Ndioo?, kùuni ndo. ¡Yöve takan kùu yi! Vati ma tutu Ley Ndioo juuni va'a yi. Ta ma ña chìnuniyo ma tu'un Jesucristu jàna'a yi ña takan kùu yi.

Nuu kà'an yi naja kua chīyo racha'nu Abraham taji'na

⁴ ¿Naja kua iyo yi ña ka'an yo?, ¿naya va'a kùu ma ña nī'i Abraham ma ra kùu ñivio ra chīyo taji'na niku?, kùuni ndo. ² Tu ndicha ña Abraham jà'a ra tiñu kuenda Ndioo chi'in ña ndee maani ra cha'a' ña kùuni ra ndakuu ra iin ra ndaa nuu ra, tu takan chànini ra kùu jatayi ra ra nuu ma ñivini, va nda nuu ma Racha'nu Ndioo na kùu jatayi ra ra cha'a' yi. ³ ¿A töve chàku'uni ndo ña te'en kà'an ma tutu Ndioo cha'a' Abraham? “Chìnuni Abraham tu'un Ndioo, ta cha'a' ña chìnuni ra kùu yi ña Ndioo ndè'e ra ra ña kùu ra iin ra ndaa”, kàti yi. ⁴ Yakan va takua kùu iin ra jàtiñu, vati tu cha chīnu jàtiñu ra, iyo yi ña ni'i ra ma ya'vi ra cha'a' ma tiñu jà'a ra. Ta ma xu'un' nī'i ra töve saani nī'i ra yi. ⁵ Va nuu Ndioo yöve takan kùu yi, ti kàti ra nuu yo ña saani nì'o ña kùu yo ndian ndaa cha'a' ña chìnuni yo tu'un ra, vaji ndian jà'a kuati kùu yo. Va Ndioo ndè'e ra ña kùu yo ndian ndaa cha'a' ña chìnuni yo tu'un ra, ta töve cha'a' nī'iin tiñu jà'a yo. ⁶ Ta nda ma racha'nu David, ra chīyo taji'na, juuni kà'an ra ña ya'a sii kùuni iin ma ra ndè'e Ndioo ña iin ra ndaa kùu ra, vaji tüvi nī ki'in jì'na Ndioo kuenda ra tuva tiñu va'a kùu ma ña jà'a ra a tüvi. ⁷ Ta juuni te'en nàka'an David:

¡Na sii kuuni ma ndian cha jànaa Ndioo ma kuati, ti jàka'nuni ra na!

⁸ ¡Ta juuni na sii kuuni ma ndian cha jàka'nuni ma Racha'nu Ndioo ma kuati na!

⁹ ¿Ta naja kua chànini ndo? ¿A kà'an David ma tu'un i'ya cha'a' ma ndian judíu ndian iyo tunini?, kùuni ndo. Na yöve takan kùu yi, ti juuni kùu yi kuenda ma ndian yüvi judíu, vaji töve iyo tuni ndia. Ta tava cha kàti kachin ndi te'en cha'a' Abraham: “Chìnuni Abraham tu'un Ndioo, ta cha'a' ña chìnuni ra kùu yi ña, Ndioo ndè'e ra ra ña kùu ra iin ra ndaa.” ¹⁰ Ta, ¿nda ora kī'in Ndioo kuenda ma Abraham ña ndicha ña kùu ra iin ra ndaa cha'a' ña chìnuni ra tu'un ra? ¿A kī'in ra kuenda ra, ora cha tãnda ñii nuu ika ra, a antea ña tãnda yi?, kùuni ndo. Ndioo kī'in ra kuenda ma Abraham ora takà'an koo tuni ra. ¹¹ Ta ora cha yà'a ña kà'an Ndioo takan chi'in Abraham, tajan tãnda ndio ma ñii nuu ika ra ña kīndoo yi kùu yi iin tuni kuenda ña jàna'a yi ña ndicha ña ra ndaa kùu ra jà'a ma Racha'nu Ndioo cha'a' ña chìnuni ra tu'un ra. Takani kùu yi, ña Abraham ndàkuu ra iin tatá kuenda ndisaa ma ñivi chìnuni tu'un Ndioo, takua chìnuni ra, vaji töve iyo tuni na. Ta takan kùu yi ña Ndioo cha ndè'e ra na ña juuni iin ndian ndaa kùu na cha'a' ña chìnuni na ma tu'un ra. ¹² Ta ndicha ña Abraham kùu ra tatá ma ndian iyo tuni ndia, tuva juuni chìnuni na ma tu'un Ndioo takua jà'a Abra-

ham, ma ora kīcha'a ra chìnuni ra yi ma antea ña tà'nda ma ñii nuu ika ra.

Cha'a' ña chìnuni yo tu'un Ndioo kùu yi ña kùu yo ma ñivi Ndioo takua kà'an ma tu'un ña chā'a ra nuu yo

¹³ Yakan va Ndioo chā'a ra tu'un nuu Abraham, ta nuu ndisaa ma ndian kùu tata ra, ña na ka'nda na tiñu chī'in ra ninii ka'nu ma ñuñivi i'ya. Ta yüvi cha'a' ña jàchinu ra ña kà'an ma tutu Ley Ndioo kùu yi ña kà'an Ndioo takan nuu ra, vati kà'an ra yi nuu ra cha'a' ña ra ndaa kùu ra, ti chìnuni ra ma tu'un ra. ¹⁴ Tu ndicha ña Ndioo chā'a ra tu'un nuu yo ña na kuu yo ndian ndaa cha'a' ña jàchinu yo ndisaa ña kà'an ma tutu ley Ndioo niku, taján kùuni yi ka'an yi ña na tüvi nda kuenda kùu ma ña chìnuni yo ma tu'un ra tuva takan. Ta juuni tüvi nda kuenda kùu ma tu'un chā'a Ndioo nuu yo niku ndia. ¹⁵ Vati tu tüvi jàchinu yo ndisaa ña kà'an ma Ley Ndioo, iyo yi ña nde'o tundo'o cha'a' ña töve jàchī'in yo yi. Va nuu tüvi iyo ni'iin ley ña chà'nda tiñu nuu yo, na kùu tisokuati yi yo, ti tüvi yi.

¹⁶ Yakan va ma tu'un chā'a Ndioo nuu Abraham chī'in ndian kùu tata ra, iyo kuenda yi, ti kùu yi iin ñamani ña chā'a Ndioo nuu yo, cha'a' ña chìnuni yo tu'un ra. Va na tüvi kùuni yi ka'an yi ña ma tu'un chā'a ra kùu yi kuenda ma ndian jàka'nu ma Leyni, ti juuni kùu yi kuenda ma nda ndian nikuuni, tuva ndian chìnuni kùu na takua chīnuni Abraham. Ta takan kùu yi ña ndākuu ra iin tatá kuenda ndisaa yo. ¹⁷ Vati ndava nda nuu ma tu-tu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' Abraham: "Cha jā'i ña na kùun iin tatá kuenda ñivi ña iyo kua'a' ñuu", kāti ma Racha'nu Ndioo chī'in ra. Taján ma ora kā'an ma Racha'nu Ndioo takan chī'in ra, ta juuni ma ora ikan chīnuni ra ña Ndioo kùu ra ña jànataku ra ma ndian cha chī'í, ta kùu jatuyi ra inga nakuyi ña takā'an koo ndia.

¹⁸ Yakan va cha'a' ña chìnuni ra ma tu'un chā'a Ndioo nuu ra kùu yi ña chātu Abraham, ña na kuu ra tatá kuenda ñivi iyo kua'a' ñuu, vaji cha chito ra ña na kùuga koo se'e ra chī'in ma ñasi'i ra, ti ninduvi vi ya'a cha cha'nu vi. Ta takua chā'a Ndioo tu'un nuu ra ña ni koo kua'a' ñivi ra iti' nuu, ta takan kùu yi. ¹⁹ Ta vaji cha chā'a Abraham kuenda ña tüva ñandee ra, cha'a' ña chani keta ra iin cientu kuiya ra, ta nda ma ñasi'i ra Sara ya'a cha'nuan, ta kùu koo se'an ndia, vaji takan kùu yi, endee tüvi nī jaña ra ña chìnuni ra ma tu'un Ndioo. ²⁰ Ti Ndioo chā'a ra tu'un nuu ra ña ni koo se'e vi. Ta Abraham tüvi nī chitu'un ra cha'a' ña kā'an ra, vati java vi'a kīcha'a ra chìnuni ra, ta jàka'nu ra Ndioo chī'in ndisaa anima ra, ²¹ cha'a' ña cha chito va'a ra ña ma Racha'nu Ndioo iyo ndatu ra ña jàchinu ra tandi'i ma tu'un chā'a ra. ²² Ta takan kùu yi ña Ndioo ndē'e ra Abraham ña kùu ra iin ra ndaa cha'a' ña chìnuni ra tu'un ra.

²³ Ma nuu tutu Ndioo kà'an yi ña Ndioo ndè'e ra ña iin ra ndaa kùu ra, ta yöve uvaa kuenda Abrahamni kùu yi ña kà'an yi takan, ²⁴ vati juuni indukuni takan kà'an yi kuenda tandi'i yo ndian chìnuni ma tu'un ma Racha'nu Ndioo, ra jànataku Jesuu chito'o yo tañu ndi-

an cha chī'í. ²⁵ Vati ma Racha'nu Ndioo sōkó ra ma Jesucristu ña na kuvi ra cha'a' ma kuati yo, ta juuni maa ra kùu ra ña jànataku ndiko ra ra, kuenda ña na jandondaa ra yo.

Cha'a' ña kùu yo ndian ndaa, Ndioo tüva tiso ra kuati yo

⁵ Yakan va cha jàndondaa Ndioo yo kuenda ra cha'a' ña chìnuni yo tu'un ra. Cha'a' yakan kùu yi ña cha kīndoo vii anima yo chī'in ra cha'a' ña jā'a ma Racha'nu yo Jesucristu cha'a' yo. ² Vati cha'a' ña chìnuni yo ña jā'a Cristu kùu yi ña jàyatin yo yo nuu Ndioo, ta ikan ya'a chīsii yo ti iyo ñamani ra chī'in yo. Ta juuni ya'a sii kùuni yo ti endee ndātu yo ña na jandaku ka'nu Ndioo yo takua kùu ra. ³ Ta na yüvi cha'a' yakani kùu yi ña chīsii yo, vati juuni ya'a chīsii yo ña nde'o tundo'o, ti chīto yo ña ma tundo'o ikan jàna'a yi naja kua jandeeni yo kuatu yo. ⁴ Ta ora jàndeeni yo, ikan jàna'a yi nuu yo ña cha ndākuu yo ñivi ña kī'in ku'va. Tatu cha kùu yo ñivi kī'in ku'va, ya'a chīsii yo ndātu yo ra, ti chīto yo ña ni ni'o ña va'a ña ni ku'va ra nuu yo. ⁵ Vati taku ma ña jàndeeni yo ndātu yo, na tüvi ni koo tukanuu nuu yo jà'a yi, ti ma Racha'nu Ndioo chā'a ra ma Tati Í ra kuenda ña na koo yi chī'in yo. Ta ma Tati ikan jàna'a yi nuu yo ña ya'a kùuni Ndioo nde'e ra yo.

⁶ Takán kùu yakan va, ora nī kundeega yo ña ya'aga jà'a yo ma kuati, ma ora ikan, sōkó Jesucristu ra kuenda ña na kuvi ra cha'a' kuati jà'a ndisaa yo. ⁷ Ndicha va'a ña tüvi iyo kua'a' ñivi ña iyo va'a na kuenda ña ku'va na, na kuvi na cha'a' inga ñivi. Chāninjī ña iyo uvi uni ñivi ña kùu ku'va na, na kuvi na najaka, va cha'a' iin ndian va'a a iin ndian jà'a tiñu ndaani. ⁸ Va tava Ndioo ya'a kùuni ra nde'e ra yo, yakan va, chā'a ra ma Cristu ña na kuvi ra cha'a' yo, vaji juuni kùuga yo ma ndian jà'a kuati ma ora ikan. ⁹ Ta vitin tava cha kùu yo ndian iyo ndaa kuenda Ndioo, jā'a ma nii Cristu ora chī'í ra cha'a' yo, tiaga va'a iyo yi ña koto yo ña ni jakakú ma Racha'nu yo nuu ni jakutuni ra ma kuati ñivi cha'a' Cristu. ¹⁰ Vati ndicha kuii ña ndākimani yo yo chī'in Ndioo cha'a' ña chī'í ma se'e ra cha'a' yo, ma ora juuni kùuga yo ndian xaani nde'e ra. Va vitin tava cha kùu yo ndian cha ndōmani chī'in ra, tiaga ndicha kùu yi kuenda yo ña ni kakú yo cha'a' ña nātaku ndiko ma ra se'e ra. ¹¹ Ta na yüvi cha'a' uvaa yakani kùu yi ña jàka'nu yo yo nuu Ndioo, vati juuni ya'a jàka'nu yo yo nuu ra cha'a' ma Racha'nu yo Jesucristu, ti juu ra kùu ma ra jā'a ña ndōmani ndiko yo chī'in Ndioo.

Nuu kà'an yi cha'a' Adán chī'in cha'a' Jesucristu

¹² Tajjī'na chiyo iin ra chùnani Adán. Ta cha'a' uvaa rakan kùu yi ña kīcha'a ma ñivi iyo ninii ka'nu ñuñivi jà'a na kuati. Ta cha'a' ma kuati ikan kùu yi ña kīcha'a na chī'í na. Ta takan kùu yi, ña ndisaa yo chī'í yo nda vitin, ti ndisaa yo jà'a yo kuati. ¹³ Vati antea ña koo ma Ley Ndioo tāa Moisés niku, takani cha iyo kuati ma ñuñivi. Ti ma ora tüvi ma Ley, na kùu kà'an yi ña jà'a yo ma kuati, ti tüvi iyo ma ley Ndioo ma ora ikan. ¹⁴ Va

nda tiempu chīyo Adán ta nda ma tiempu chīyo Moisés, vaji tüvi iyo ma Ley Ndioo tãa Moisés, va chī'í ma ñivi jà'a ma kuati na, vaji takan kùu yi. Ndicha ña chī'í ndisaa na, vaji ma kuati jà'a na, töve indukuni kùu yi takua kùu ma kuati jà'a Adán, va ndicha ña cha iyo na chi'in ra nuu ma kuati ra ña töve nī jachi'in ra ña kã'an Ndioo nuu ra. Va ma Adán kùu ra takua kùu iin xina'ñu ma inga ra ña ni kichi iti' nuu.

¹⁵ Va na kùu jando induku yo ma kuati jà'a iin ra'iini chi'in ma ña va'a ña chã'a Ndioo nuu yo. Vati cha'a' ma kuati jà'a Adánni kùu yi ña chī'í kua'a' ñivi. Va taku ma ña jà'a inga ra'ii, ra nàni Jesucristu, Ndioo chà'a saani ra ma ñamani nduva'a kuui ka'nu nuu kua'a' na, ikan na kuu kakú na. ¹⁶ Ta ndicha kuui ti ma ñamani ña jà'a Ndioo nuu yo, siin kuui kàa yi takua kàa ma ña tã'an yo kua kùu kuati Adán, ti cha'a' ma kuati ña jà'a rakan, Ndioo kàti ra ña iyo yi ña kuvi yo cha'a' yi. Va vitin cha'a' ma ñamani ña jà'a Ndioo nuu yo kùu yi, vaji jà'a yo ma ña tüvi va'a kuenda Ndioo, va ma Racha'nu Ndioo jàka'nuni ra yo, ikan na jandaku ndaa ra yo kuenda ra. ¹⁷ Yakan va tu ma kuati iin ra'ii, nàni Adán kùu yi ña ma ndatu jà'a yi ña kuvi yo. Tu takan kùu yi, juuni ndicha kuui ña kùu jakanaa yo ma ndatu kuati ikan, ta ña na koo ndito yo jà'a ma inga ra ña nàni Jesucristu ndia. Vati cha'a' rakan, kùu yi ña nì'i saani yo kua'a' ndatu jà'a ma ñamani Ndioo kuenda ña na jandakundaa ra yo kuenda ra.

¹⁸ Yakan va tu cha'a' ma kuati jà'a rakan kùu yi ña tì-sokuati Ndioo ndisaa yo, juuni cha'a' ma inga ra kùu yi ña Ndioo jàndakundaa ra yo kuenda ña na koo ndito yo chi'in ra endeeni. ¹⁹ Cha'a' yakan kùu yi ña ma tu'un i'ya kùuni yi ka'an yi ña ndisaa yo cha ndàkuu yo ndian iyo kuati cha'a' ña töve nī jachi'in rakan ma tu'un Ndioo. Ta cha'a' ña jachi'in va'a ma inga ra kùu yi ña kua'a' yo ndakundaa yo.

²⁰ Vati ma Racha'nu Ndioo ora chã'a ra ma Ley ra nuu yo ta ora ikan ma kuatio nduva'a ga ndokua'a yi. Va ndicha ña ora ndòkua'a ma kuati yo juuni ma ora ikan Ndioo jàndokua'a' ra ma ñamani ra kuenda yo. ²¹ Ta tu ndicha ña chī'í yo jà'a ma ndatu ma kuati, juuni ndicha ña ni ni'i yo ma ndatu Ndioo jà'a ma ñamani ra kuenda ña na ndakuu yo ndian ndaa. Ta takan kùu koo ndito yo endeeni jà'a ma Racha'nu Jesucristu ra kùu chito'o yo.

Cha'a' ña kùu yo ñivi Cristu tüva iyo yi ña jà'a yo kuati

6 Yakan va, ¿naja kua chànini ndo? ¿A va'a ga ña jà'a yo tiaga kuati, ikan ma Racha'nu Ndioo na ku'va ra tiaga ma ñamani ra kuenda ña na janaa yi ma tiaga ma kuati ña jà'a yo?, kùuni ndo. ² ¡Yüvi takan kùu yi! Vati vitin, tuku iti' kuà'an yo, ti cha jãña yo ña jà'a yo ma kuati, ta tüva chà'nda ma kuati tiñu nuu yo vitin. ³ ¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña, chi'in ma ña cha kùnduta yo, yakan jàna'a yi ña cha ñivi Cristu kùu yo cha'a' ña ndõ'iin yo chi'in ra ora chī'í ra? ⁴ Yakan va ora kùnduta yo, kùuni yi ka'an yi ña juuni kùchi yo chi'in ra ndia. Ta vitin iyo ndito ndiko yo, ti ndicha ña nãtaku ndiko yo takua nãtaku Jesuu jà'a ma ra kùu Tatá ra chi'in ma

ndatu ka'nu ña iyo ra. Yakan va, ni koo va'a yo chi'in Ndioo, ti cha chã'a ra ma iti' chaa nuu yo vitin.

⁵ Ta ora chī'í Jesuu, kùuni yi ka'an yi ña juuni chī'í yo chi'in ra ndia. Ta takua cha nãtaku Jesuu, juuni kùuni yi ka'an yi ña ni nãtaku yo ta ni koo yo chi'in ra ndia. ⁶ Ta cha chito va'a yo, ti taji'na ya'a chàta'ani yo ja'a yo ma kuati niku, yakan va ora chī'í Jesucristu nuu kruu, juuni kùuni yi ka'an yi ña chī'í ma ña jà'a kuati ña iyo yo chi'in ra ndia. Cha'a' yakan kùu yi ña na kùuga ka'nda ma kuati tiñu nuu yo vitin, ti ma ña chàta'ani ja'a kuati ña iyo chi'in yo cha nãa yi. ⁷ Vati tu cha kùu yo ndian cha chī'í, na tüva chà'nda ma kuati tiñu nuu yo. ⁸ Yakan va tuva ndicha ña cha chī'í yo chi'in Jesuu, kùuni yi ka'an yi ña iyo yi ña koto kachin yo ña ni ni'i yo nuu koo ndito yo endeeni chi'in ra. ⁹ Ta juuni cha chito va'a yo ña takua cha nãtaku ndiko Cristu tañu ma ndian ndií, na tüva ni kuvi ra inga cha'a' ti ma ña iyo ndatu ña jà'a ña kuvi yo, tüva chà'nda yi tiñu nuu ra. ¹⁰ Vati ma ora chī'í ra, chī'í ra iin cha'ani cha'a' kuati jà'a tandi'i ma ñivi. Ta vitin cha iyo ndito ndiko ra, ta kuenda Ndioo iyo ra ndia. ¹¹ Ta indukuni takan kùu yi kuenda ndyo'o ndia, na koto kachin ndo ña ma ña iyo chi'in ndo ña chàta'ani ja'a kuati, cha chī'í yi ta vitin cha iyo ndito ndiko ndo kuenda Ndioo cha'a' ña ndõ'iin ndo chi'in ma Racha'nu Jesucristu.

¹² Yakan va na kù'va ga ndo ña ka'nda ma kuati tiñu nuu ma kuñu ndo, ta na jachi'in ndo ma kuati ña kùuni ma kuñu ndo ja'a yi ndia. ¹³ Na kù'va ga ndo ma kuñu ndo ña na kuàtiñu ma kuati yi, ta na ja'a yi ma ña kini kùuni yi, va'a ga na ku'va ndo ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, takua kùu iin ndian cha chī'í ta nãtaku ndiko. Ta juuni na ku'va ndo ma kuñu ndo nuu ma Racha'nu, ikan na kuàtiñu ra yi kuenda ña jà'a yi ma tiñu ndaa takua kùuni ra koo yi. ¹⁴ Yakan va ma kuati na tüva chà'nda yi tiñu nuu ndo ta ni tüva iyo ndo kuenda ma Ley Ndioo ndia, vati vitin iyo ndo, va kuenda ma ñamani Ndioo.

Nuu kàtitu'un yi nda chi'in kùu jando induku yo ma kuati

¹⁵ Yakan va, ¿naja kua chànini ndo? ¿A tiá va'a tu ja'a yo ma kuati cha'a' ña cha tüva iyo yo kuenda ma Ley Ndioo, ti vitin cha iyo yo kuenda ma ñamani ra?, kùuni ndo. ¡Na kùu yi! ¹⁶ Vati ndyo'o cha chito va'a ndo, ña tu-va jatiñu ndo kuenda iin ra chà'nda tiñu nuu ndo, iyo yi ña ja'a ndo tandi'i ma ña kà'an ra, cha'a' ña musu ra kùu ndo. Va tu juuni ja'aga ndo ma kuati, kùuni yi ka'an yi ña ma kuati chà'nda tiñu nuu ndo, ta yakan ni kundaka yi ndo nuu ni kuvi ndo. Va tuva ja'a ndo ma ña va'a ña kùuni Ndioo, ta jachi'in ndo ma ña kà'an ra, ni kuu ndo ma ndian ndaa kuenda ra. ¹⁷ Va vitin yu'u chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo cha'a' ndo, ti vaji taji'na chà'nda ma kuati tiñu nuu ndo niku, va vitin tüva, ti cha tiin va'a ndo chi'in ndisaa anima ndo ma tu'un Ndioo ña jàna'a ndi nuu ndo. ¹⁸ Yakan va tu cha kàkú ndo nda'a' ma kuati, kùuni yi ka'an yi ña vitin cha ndàkuu ndo ndian jà'a tiñu ndaa. ¹⁹ Ta tava cha'a' ña ya'a ndetiñu kutunini ndo yi ta cha'a' yakan va kà'in

nuu ndo chi'in ma tu'un ta'ani, ikan na koto kachin ndo naja kua iyo yo chi'in Ndioo. Vati taji'na chā'a ndo ndo nuu ma kuati ña na ja'a ndo ma ña kini, va vitin na ku'va ndo ndo nuu Ndioo, ikan na ja'a ndo ma ña va'a, ta ndakuu ndo ma ndian íí kuenda ra ndia.

²⁰ Vati ora juuni iyoga ndo nda'a' ma kuati niku, nī kuu ja'a ndo ma tiñu ndaa ma ora ikan. ²¹ ¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña ma ora jā'a ndo ma kuati niku, na tüvi nī tindee yi ndo chi'in nī'iin ma ña va'a? Va vitin ya'a kùkanuu ndo cha'a' ña jā'a ndo yi, ti chà'a ndo kuenda ña kuà'an ndo iti' ni kuvi ndo. ²² Va vitin ña cha tūva kùu ndo musu ma kuati, ti cha kī'vi ndo nda'a' Ndioo, kuenda ña jā'a ndo tiñu nuu ra. Ndicha va'a ña ma iti' Ndioo iyo kuenda yi ti chi'in yi ni nī'i ndo nuu kuu ndo ñivi íí kuenda ra, ta iti' nuu ni nī'i ndo nuu koo ndito ndo chi'in ra endeeni ndia. ²³ Yakan va ma ya'vi ña nī'i ma ñivi cha'a' ma kuati jā'a na, kùu yi ña ni kuvi na. Va ma ña nī'i saani yo ña chà'a Ndioo nuu yo kùu yi ña ni koo yo endeeni chi'in ra, cha'a' ña induku iyo yo chi'in Racha'nu Jesuu ra kùu chito'o yo.

Iin ku'va ña kà'an cha'a' ma ña tanda'a yo

7 Ndyo'o yani, juuni maa ndo cha chito va'a ndo naja kua kà'an iin tu'un ley, vati kà'an yi ña chà'nda yi tiñu nuu ma ñivi ora juuni kùuga na ndian ndito. ² Ta indukuni kùu yi kuenda ma ñivi ña'a tanda'a ndia, vati iyo yi ña endee koan chi'in ma iian nda kati kuvi ra, ti takan kà'an ma ley. Va tu kuvi ma iian, tajan ma ley ikan tūva chà'nda yi tiñu nuan ti cha chī'í ra. ³ Va tu juuni iyo ndito ma iian, ta kī'vian chi'in inga ra, iin kuati kùu ma ña jā'a ña kà'an ma ley, va tu cha chī'í ma ra kùu iian, ma ley ikan tūva chà'nda yi tiñu nuan, ti kùu tanda'a ndikoan chi'in inga ra, ta yūva kuati kùu yi.

⁴ Ndyo'o yani, indukuni kùu yi chi'in ndo takua kùu ndo ndian cha ndō'iin chi'in kuñu Cristu ora chī'í yi. Yakan va ma Ley Ndioo taa Moisés tūva chà'nda yi tiñu nuu ndo, ti indukuni kua ikan chī'í ndo chi'in ma kuñu ra. Yakan va vitin cha ndō'iin ndo chi'in inga ra, ta rakan juuni kùu ra ma Cristu, ra cha nātaku ndiko tañu ndian chī'í. Takan jā'a Cristu kuenda yo, ikan na kuu yo ma ndian jā'a ña kùuni Ndioo. ⁵ Vati ora juuni kùuga yo ma ndian chà'a ña ka'nda ma kuati tiñu nuu yo, ti ma ña kini ña chà'ta'ani ma kuñu yo jā'a yi chà'tiñu yi ma Ley Ndioo kuenda ña na ja'a ga yo ma kuati. Yakan va, ma ya'vi ña nī'i yo kùu yi ña cha jachika yi yo tiá kua'a' nuu Ndioo. ⁶ Va tava vitin ma Ley Ndioo tōva chà'nda yi tiñu nuu yo, ti Cristu ora chī'í ra cha jākakú ra yo nuu ndatu ma ley ikan ña chiyo yo nda'a' yi niku. Yakan va vitin iyo nuna yo kuenda ña jā'a yo tiñu kuenda Ndioo, ti tūva kuà'an yo ma iti' cha'nu nuu chà'nda ma Ley tiñu nuu yo, vati kuà'an yo ma iti' chaa ña jàna'a ma Tati Íí Ndioo nuu yo.

Ma Ley Ndioo jàna'a yi nuu yo ña iyo kuati yo

⁷ Yakan va, ¿naja kua chà'nini ndo? ¿A iin ña kini kùu ma Ley Ndioo?, kùuni ndo. ¡Na yūvi takan kùu yi! Vati tu yūvi ma Ley ikan kà'an ña ra jā'a kuati kùu niku, na

tüvi chitoi ña takan kùu yi. Ti ma Ley Ndioo kà'an yi ña na tüvi iyo yi ña kuuni yo nde'o ndatiñu inga ñivi, kàti yi. Ta takan kùu yi ña chā'i kuenda ña iin kuati kùu yi tuva kùunī ndatiñu inga na. ⁸ Vati yu'u, ora chītoi ma ña kà'an ma Ley Ndioo, nda ña kùu yi tüvi iyo yi ña ja'i, juuni ma ora ikan, tiaga kùuni nde'i ndatiñu inga ñivi. Yakan va, ma kuati chà'tiñu yi ma Ley Ndioo kuenda ña na ja'i tiá ma kuati. Vati tu töve iyo ma Ley Ndioo niku, ma kuati ikan töve iyo ndatu yi, ti yakan kùu yi iin ña chī'í kuendai. ⁹ Yakan va ora takā'an kotoi ña kà'an ma Ley Ndioo, ya'a chisiy ti töve jā'i nī'iin kuati kùunī niku. Va ora chā'a ndioi kuenda, ma ña kà'an ma Ley Ndioo, tajan juuni ma ora ikan ma kuati jāndoto yi nui ña na ja'i tiá kua'a' ma ña kini ña chà'nda yi tiñu nui. Yakan va kùu takua kùu iin ra chī'í, ti vi'a jāchika ndio ma kuati ikan yu'u nuu Ndioo. ¹⁰ Takan kùu ña ma Ley Ndioo ikan vāchi yi kuenda ña na tindee yi yu'u ña na koo nditoi chi'in Ndioo, kùunī niku, va java vi'a jā'a yi ña na kui takua kùu iin ra cha chī'í nuu ra. ¹¹ Yakan va ma kuati ña chiyo tichi kuñui, jānda'viñā'a yi yu'u niku, ta yakan chà'tiñu yi ma Ley Ndioo kuenda ña na ja'i tiaga ma kuati. Ta ma Ley Ndioo jā'a yi ña jāchika yi yu'u nuu Ndioo cha'a' ma kuati ña chiyo yu'u.

¹² Yakan va kuenda ma Ley Ndioo ña chā'a Ndioo nuu yo, ndicha kuii ña kùu yi iin tu'un va'a ta ndaa, ti tu'un íí kùu ma ña kà'an yi. ¹³ Ta, ¿naja kua chà'nini ndo tuva takan? ¿A kùu ka'an yo ña juuni ma tutu va'a ña tāchi Ndioo nuu yo, kùu ma ña kīchi ka'ni yi yu'u?, kùuni ndo. ¡Na yūvi takan kùu yi! Vati ma ña jāchika yu'u nuu Ndioo kùu ma kuati indii yu'u ora chà'tiñu yi ma Ley Ndioo kuenda ña nī'i yi ma ndatu. Yakan va ma ora chīto kachin ña kà'an ma Ley, kīcha'a chā'i kuenda ña nduva'a kuii kini kùu ma kuati ña indii niku.

¹⁴ Cha chito yo ti ma tutu Ley ikan, kùu yi ña íí kuenda Ndioo, va yu'u kùu iin ñivi iyo ñuñivini cha'a' ña kùu musu ma kuati. ¹⁵ Yakan va, ni mai töve kùtuninī naja jā'i te'en, vati töve jā'i ma ña va'a ña kùunī ja'i, ti ma ña jā'i kùu ma ña kini ña xàanī nde'i. ¹⁶ Yakan va tu ma ña tüvi chà'ta'anī ja'i kùu ma ña jā'i, tajan kùuni yi ka'an yi ña cha chā'i kuenda ña ma ña kà'an ma Ley Ndioo ña va'a kùu yi. ¹⁷ Yakan va na yūva mai kùu ma ra jā'a ma ña tüvi va'a, vati ma kuati ña indii tichi kuñui kùu yi ña jā'a yi yi. ¹⁸ Vati yu'u, cha chito va'i ña ma ña kini ña chà'ta'ani ja'a ma kuñui, yöve ña va'a kùu yi, ti vaji kùunī ja'i ma ña va'a, va na kùu ja'i yi. ¹⁹ Ma ña kini ña tüvi kùunī ja'i, yakan kùu ma ña jā'i, ta ma ña va'a ña kùunī ja'i, yakan kùu ma ña na kùu ja'i. ²⁰ Yakan va yu'u cha chā'i kuenda ña ora jā'i ma ña tüvi kùunī ja'i, na yūvi yu'u kùu ma ra jā'a yi, ti ma ña jā'a ña na ja'i yi kùu ma kuati ña indii tichi kuñui.

²¹ Ta chà'i kuenda ña takan ta'an chi'in ña ora kùunī ja'i ma ña va'a, nī kuu ja'i yi ti ma ña kini indii tichi kuñui chà'nda yi tiñu nui. ²² Vati chi'in ma chinitunī, chà'ta'anī ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, ²³ va tichi ma kuñui iyo inga ña ta'an chi'in ña tüvi va'a, ta yakan kùu yi ña kànita'an yi chi'in ma ña va'a chà'ninī chi'in ma chinitunī. Ta juuni yakan kùu yi ña chù'ni yi yu'u kuenda ña na ja'i kuati ña chà'ta'ani ma kuñui ja'a yi.

²⁴ Nda'vi ta'an yu'u! Chìto yo kùu jakakú yu'u nuu ma ndatu ma kuati ña chà'ni yu'u ña ìyo tichi kuñui.
²⁵ Uvaa Racha'nu Ndioo kùu ra ña kùu jakakú ra yu'u cha'a' Racha'nu Jesucristu, ra kùu chito'o yo. Cha'a' yakan kùu yi ña chà'i ta'vindiioo nuu ma Racha'nu. Va yu'u tava cha kã'in iti' chata ña ma ña ìyo tichi chinituni kùuni yi jachi'in yi ña kà'an ma Ley Ndioo, va ìyo inga ña kini ma kuñui chàta'ani yi ja'a yi tava kùu inga ma ley tichi kuñui ña chà'nda yi tiñu nui, ta jà'i ma kuati.

Ma Tati Í Ndioo chà'a yi ña koo va'a yo chi'in Ndioo

8 Yakan va vitin ni'iin na, na kùu tisokuati na yo, ti ndian cha ndõ'iin chi'in Cristu Jesuu kùu yo. Ta ndicha ña tũva jachi'in yo ma kuati ña chàta'ani ma kuñu yo ña jà'a yo, vati cha jãchi'in yo ña kà'an ma Tati Í Ndioo. ² Vati Tati Í Ndioo chà'nda yi tiñu nuu yo ta chà'a yi ña na koo va'a yo chi'in Cristu Jesuu, yakan kùu yi ña jàkakú yi yo nuu ma kuati ña chà'nda tiñu nuu yo ña nda kati kuvi yo jà'a yi. ³ Vati Ndioo jã'a ra ma ña nĩ kuu ja'a ma Ley Moisés, ti Ndioo jãndi'i ra nuu ma kuati ña chà'nda tiñu ma kuñu yo. Ti Ley ikan na kùu ja'a yi ni'iin nakuyi cha'a' ña jakakú yi yo nuu ma kuati ña chàta'ani kuñu yo ja'a yi. Va Ndioo jã'a ra yi kuenda yo ora tãchi ra ma ra Se'e ra ñuñivi i'ya ña kàa ra takua kàa kuñu yo, ikan na janaa ra tandi'i ma kuati ìyo kuñu yo ora sōkó ra ma kuñu ra nuu kruu. ⁴ Takan jã'a Ndioo chi'in yo, ikan na chinu ndisaa tu'un ña kà'an ma Ley cha'a' naja kua ìyo yi ña koo yo nuu Ndioo. Vati tũva ìyo yo kuenda ña na ja'a yo ña kùuni ma kuñu yo, ti cha ìyo yo kuenda ña na ja'a yo ma kua kùuni ma Tati Í Ndioo. ⁵ Yakan va taku ma ndian ìyo kuenda ña jachi'in na ma kuati kùuni ma kuñu na, chàta'ani na ja'a na ma ña kùuni yi, va taku ma ñivi ìyo kuenda ma Tati Í Ndioo, ndiakan chàta'ani na ja'a na ma ña kùuni ma Tati Í Ndioo. ⁶ Vati taku ma ndian ìyo kuenda ña jà'a na mamaa ma ña chikan ma kuñu na, ndiakan kuà'an na ma iti' nuu ni kuvi na. Va taku ma ndian ìyo kuenda ña jà'a na ma ña kùuni ma Tati Í Ndioo, ndiakan kuà'an na iti' ni koo vii na, ta ni koo ndito na indeeni. ⁷ Yakan va taku ma ndian ìyo kuenda ña jà'a na ma ña kùuni ma kuñu na, ndiakan ya'a xaani na ndè'e na Ndioo, vati tũvi chà'a na na ña jàchinu na ña kà'an ma ley ra, ta ni tũvi kùu jachinu na ma ña kà'an yi ndia. ⁸ Ta ma ndian ìyo kuenda ña jà'a na ña kùuni ma kuñu na, ndiakan na kùu ja'a na ña kusii Ndioo nde'e ra na.

⁹ Va taku ndyo'o cha tũva ìyo ndo kuenda ña jà'a ndo ña chàta'ani ma kuñu ndo, vati cha ìyo ndo kuenda ma Tati Í Ndioo, tuva ndicha ña ìyo yi chi'in ndo. Tatu ìyo nda ndian tũvi ìyo Tati Cristu chi'in, na yũvi ñivi Cristu kùu na. ¹⁰ Va tu Cristu ìyo ra chi'in ndo, vaji cha chĩ'í ma kuñu ndo cha'a' ma kuati jà'a ndo, vati ma anima ndo nĩ'i yi nuu ni koo ndito yi chi'in Ndioo endeeni, ti cha ndãkuu ndo ndian ndaa jà'a Ndioo. ¹¹ Tatu ìyo ma Tati Í ma Racha'nu ña jãnataku ndiko ma Cristu tañu ndian ndií chi'in ndo, juuni ma Racha'nu, ni ku'va ra ña na nataku ndiko ma kuñu ndo vaji cha chĩ'í yi, cha'a' ma Tati Í Ra ña ìyo chi'in ndo.

¹² Yakan va ndyo'o yani, ìyo iin tiñu ña ìyo yi ña ja'a yo. Va ma tiñu ikan yõve ma kuati ña chikan ma kuñu yo nuu yo ña ja'a yo kùu yi. ¹³ Vati tu ìyo ndo kuenda ña jà'a ndo ma ña kini ña chàta'ani ma kuñu ndo ja'a yi, ni kuvi ndo. Va tu chi'in ma Tati Í Ndioo jãña ndo ma tiñu kini ña jà'a ndo chi'in ma kuñu ndo, ni koo ndito ndo endeeni.

¹⁴ Yakan va tandi'i ma ndian jãchi'in ña kà'an ma Tati Í Ndioo, se'e Ndioo kùu na. ¹⁵ Ti ma Tati Í Ndioo ña nĩ'i ndo ña ìyo chi'in ndo vitin, tõve jãnini yi ndo ña na kuu ndo musu yi takua kùu ma Ley Ndioo ña jãyu'vi yi ndo niku. Vati ma Tati Í Ndioo ña nĩ'i ndo jã'a yi ña na kuu ndo se'e Ndioo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña nãni ora kà'an yo chi'in Ndioo vitin, chi'in ndisaa anima yo kà'an yo nuu ra ña Tatá yo kùu ra. ¹⁶ Ta juuni ma Tati Í Ndioo ña ìyo chi'in yo i'ya kùu yi ña jãndo'iin yi yi chi'in ma chinituni yo, ta kà'an yi nuu yo ña se'e Ndioo kùu yo. ¹⁷ Yakan va tava cha kùu yo se'e Ndioo, juuni ni ku'va ra ma tundeeni ra ña chã'a ra tu'un ña ni koo yi chi'in yo, indukuni takua ìyo tundeeni ra chi'in Cristu ndia. Ta vitin ndicha ña indukuni ndè'o tundo'o takua ndè'e ma Cristu yi, ta juuni chi'in ra ni ni'i yo nuu koo ndito yo endeeni chi'in Ndioo ma nuu chà'nda ra tiñu.

¹⁸ Va vitin yu'u chàninĩ ña ma tundo'o ndè'o vitin, na tũvi kuu nuva kùu yi, tuva jando induku yo yi chi'in ma ña ya'a ka'nu ta tacha ña ni jande'e Ndioo yo iti' nuu ora ni koo yo chi'in ra, ta ni ka'nda yo tiñu chi'in ra endeeni. ¹⁹ Yakan va tandi'i kuu ma ña jãtuvi ma Racha'nu Ndioo ña ìyo, na kùu jãña yi yi ña ndàtu yi ma kivi ni jakoto kachin Ndioo ma ndian kùu se'e ra. ²⁰ Vati tandi'i ña jãtuvi ma Racha'nu Ndioo, kùu yi ña janañu'u na. Va na yũvi kùu yi ña janañu'u na kua kuuni na ja'a na, ti kùu yi takan cha'a' ña takan kùuni Ndioo ña na kuu na. Ta vaji takan kùu yi, va tandi'i ña jãtuvi Ndioo tũvi jãña yi ña ndàtu yi ma kivi ²¹ ña ni jandochoa ndiko ra yi. Ta tũva ni naa nuu yi takua ìyo yi ña ta'an yi niku, vati vi'a ni ndochaa yi takua ni ndochaa ndiko ma ndian kùu se'e Ndioo. ²² Ta juuni cha chĩto va'a yo ña tandi'i ña jãtuvi Ndioo ña ìyo, ya'aga nda'yu ta tana na, takua ndà'yu ta tana ma ñivi ña'a ora tà'nda tichi vi ña ni kàku se'e vi. ²³ Va na yũvi maani ma ña jãtuvi Ndioo kùu ma ña ndè'e tundo'o, vati nda maa yo ndian ìyo Tati Í Ndioo chi'in ña kà'an yi naja kua kàa ma ña ni ni'o iti' nuu. Ndicha ti juuni maa yo ya'a u'vi anima yo ndia, ña ndàtu yo ora chàa ma kivi ña ni jandaku ma Racha'nu Ndioo yo se'e ra. Ma ora ikan ni jandochoa ra ma kuñu yo. ²⁴ Ma Racha'nu Ndioo jãkakú ra yo cha'a' ña chìnuni yo tu'un ra, ta ndàtu yo ña takan ni ja'a ra. Vati tu ma ña ndàtu yo cha kĩcha'a yo ndè'o yi, ñnda kuenda kùu yi ña ndàtu ga yo yi?, tuva takan, ti cha ìyo yi nuu yo. Yakan va tõve ìyo kuenda ña kuantu ga yo ma ña cha ndè'o. ²⁵ Va tu ma ña ndàtu yo, kùu yi iin ña takã'an nde'o, yakan ìyo yi ña kuantu ga yo yi, va kueeni, kueeni.

²⁶ Ta ma Tati Í Ndioo juuni tĩndee yi chi'in ma ña chìnuni yo ña kùmani nuu yo, vati ora chikan yo ma ña chìnĩnu'u yo nuu ma Racha'nu Ndioo, tõve jãtu'va yo yo kà'an yo yi nuu ra takua ìyo yi ña ja'a yo. Vati ma

Tati Íf Ndioo kà'an nda'vi ra cha'a' yo nduva'a vii ña chi'in tu'un ñivi ña na kúu ka'an kachin na yi. ²⁷ Va tava ma Racha'nu Ndioo ti cha chito va'a ra ma tu'un ña chà'nini yo ka'an yo. Cha'a' yakan kúu yi ña chito kachin ra tu'un kà'an nda'vi ma Tati Íf ra nuu ra cha'a' maa yo ña kúu ñivi íf ra, ndian chìnuni. Vati kà'an yi takua kúuni ma Racha'nu Ndioo.

Ndioo tìndee ra ñivi ra naja kua ja'a na ta kúu jakanaa na

²⁸ Cha chito va'a yo, ti ìyo tu'va ma Racha'nu Ndioo ña chà'tiñu ra ndisaa ma ña ta'an yo kuenda ña na tìndee yi ma ndian kúuni na nde'e na ra. Ndiakan kúu ma ndian káchin ra ña na kuu na ñivi ra takua kúuni maa ra ña kuu na. ²⁹ Vati ma Racha'nu Ndioo, taji'na nākoto ra ma ñivi. Ndiakan káchin ra na kuenda ña jándakuu ra na takua kúu ma ra kúu Se'e ra. Yakan jà'a Ndioo, ikan ma ra kúu se'e ra keta ra kúu ra ma ra cha'va'a ga nuu kua'a' ta'an ra chi'in yani ra. ³⁰ Ta ma ndian káchin ra taji'na ña kúu na se'e ra, juuni kána ra na, ta ma ndian kána ra, juuni jándondaa ra na, ta ma ndian jándondaa ra, juuni chā'a ra ña na kúu na ndian ya'a ka'nu ta iñu'u nuu ni koo na endeeni chi'in ra.

³¹ Yakan va, ¿naja kua ìyo yi ña ka'an yo tuva takan? Ndicha kuii ña ma Racha'nu ìyo tu'va ra tìndee ra yo. Yakan va tüvi yu'vio nde'o ndian xaani nde'e na yo.

³² Ma Racha'nu Ndioo, chā'a ra nda ma ra Se'e ra nuu yo ora sōkó ra ra kuenda ña kuvi ra nuu kruu cha'a' ma kuati ndisaa yo. Tu takan jā'a ra, tajan kúuni yi ka'an yi ña nduva'a ga ni ku'va ra nuu yo ndisaa nakuyi ña chiniñu'u yo. ³³ ¿Yo kúu tisokuati ma ndian káchin Ndioo ña na kuu na ñivi ra?, kúuni ndo. Ni'iin na, vati maa ma Ndioo kúu ra ña jándondaa ra yo. ³⁴ ¿A ìyo iin ndian kúu jakutuni na cha'a' ma kuati ja'a yo?, kúuni ndo. Töve, vati ma Cristu, ra chí'í cha'a' ma kuati jà'a yo, ta nātaku ndiko ra tañu ndian ndíí. Ta juuni rakan kúu ra ña nandi ra chiyo kua'a' ma Racha'nu Ndioo ña kà'an nda'vi ra cha'a' yo. ³⁵ ¿A ìyo ndian kúu jachika yo nuu Cristu, ikan na tūva kuuni ra nde'e ra yo?, kúuni ndo. ¡Töve na! Vati vaji nde'o tundo'o, a kanita'an ñivi chi'in yo cha'a' ra, a ndo'o yo tama', a ña tüvi ja'ma kú'un yo, a ña ndasii yo, a ña ka'ni na yo. Vaji ndisaa yakan ni ta'an yo ja'a na, va Cristu endee töve ni jaña ra ña ya'a kúuni ra nde'e ra yo. ³⁶ Cha'a' yakan kúu yi ña te'en kà'an ma tutu Ndioo cha'a' ma ñivi ra:

Cha'a' ña chìnuni ndi tu'un kúu yi ña tandi'i kivi chà'ni na ndi

takua jà'a na chi'in ma mvechala ora chàndaka na ndri nuu chà'ni na ndri, kàti yi.

³⁷ Yakan va vaji ni nde'o tandi'i ma tundo'o ikan, va ndisaa tiempu jàkanaa yo, vati tìndee ma Cristu, ra ya'a kúuni nde'e ra yo. ³⁸ Ta cha'a' yakan kúu yi ña cha chito va'i ña ni'iin na, na kúu ja'a na ña na naani ma Racha'nu Ndioo ña ya'a kúuni ra nde'e ra yo: ni ma ña kuvi yo, a ma ña na küvi yo, ni ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo, ni ma kui'na, ni inga ma tati xaan, ta ni ma ña ìyo vitin, a ma ña ni koo iti' nuu, ³⁹ ni ma ña ìyo siki, ni

ma ña ìyo ninuu, ta ni ni'iin inga ma ña jätuvi Ndioo ndia. ¡Ndicha kuii ña ni'iin yakan na kúu jachika yi yo nuu ma Racha'nu Ndioo, vati ya'a kúuni ra nde'e ra yo cha'a' ma Racha'nu Cristu Jesuu, ra kúu chito'o yo!

Nuu kàtitu'un Paulu naja tüvi chìnuni kua'a' ndian judú tu'un Cristu

9 Cha'a' ña kúu iin ra chìnuni tu'un Cristu kà'in ma tu'un ndaa, ta tüvi jànda'viña'i ndo. Vati nda ma Tati Íf Ndioo ña ìyo chí'ín, jàndo'iin yi chí'in chinituní, ta kàti yi ti ña ndicha kúu yi. Ta te'en kà'an yi: ² Ndava u'vi animai jà'a ña ya'a nda'vi kúuni, ³ cha'a' ma ñivi ñuu Israel, ti ya'aga kúuni nde'i na, ña ndava kúuni kui ma tu'un nduva'a jà'a Ndioo, a ña kúu iin ra tūva kúu kuenda Cristu, tuva iin ña va'a kúu yi kuenda ña na tìndee yi ña kuu koo yatin na ma nuu Ndioo ma ndian ñui. ⁴ Vati ma ndiakan kúu ndian tata ma ra Israel, ta nāki'in nda'vi Ndioo na ña na kúu na se'e ra, ta jāna'a ra naja kua kàa ra nuu na, ta jāndo'iin tu'un ra chí'in na, ta chā'a ra Ley ra nuu na, ta jāna'a ra nuu na naja kua kúuni ra ña na jaka'nu na ra, ta kàtitu'un ra nuu na cha'a' ma tu'un chā'a ra ña koto na naja kua ni kuu iti' nuu ndia. ⁵ Ta juuni ñivi ndiakan kúu ndra ka'nu chíyo tatiempu, ta tata na kúu ma Cristu, ra kīchi ñuñivi i'ya ndia. Ta ndicha kuii ña ma Cristu i'ya juuni kúu ra Ndioo, ra kuxini nuu ndisaa nakuyi ña ìyo. Yakan va na jaka'nu yo ra endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

⁶ Va na kúu ka'an yo ña tüvi nī jachinu ma Racha'nu Ndioo ma tu'un chā'a ra nuu ma ñivi ra tatiempu, ti na tüvi ndicha ña tandi'i ndian kúu tata Racha'nu Israel, kúu na ñivi ñuu Israel ndicha. ⁷ Ta juuni na yüvi tandi'i ndian kúu tata Abraham kúu na se'e ndicha ra ndia, vati ma Racha'nu Ndioo te'en kà'an ra chí'in Abraham taji'na: "Ni koo kua'a' tataun jà'a ma ra se'un Isaac". ⁸ Ña'a jāna'a yi nuu yo ña kúu yo ñivi Ndioo ña chā'a ra tu'un nuu Abraham ña kúu yo ndian se'e Ndioo. Ta tüvi jándakuni yo ña kúu yo se'e ra cha'a' ña kúu yo tata ñivi. ⁹ Vati ma tu'un ña chā'a ma Racha'nu Ndioo nuu Abraham tatiempu te'en kà'an yi: "Ma inga kuiya ora ni kichi nde'e ndikoi ndo, cha ìyo se'un chí'in ñasi'un Sara ma tiempu ikan", kàti ma Racha'nu Ndioo chí'in ra.

¹⁰ Va na yüvi yakan kúu ndisaa yi, vati ma Isaac, ra kúu ñivio chí'in ñasi'i ra Rebeca taji'na, chíyo ndrakuati tili'ma se'e vi. ¹¹⁻¹³ Va antea ña kaku ndra, ora ña ni takā'an koto ndra nda ña kúu ma ña va'a, ta nda ña kúu ma ña töve va'a, tajan te'en nāka'an ndio ma Racha'nu Ndioo chí'in ma Rebeca: "Ma ra chava'a kúu ma ra ni ja'a tiñu nuu ma ra tivaa", takan kàti Ndioo chí'an. Ta juuni ndava nda nuu ma tutu Ndioo juuni te'en kà'an yi cha'a' ndra ndia: "Nduva'a kúuni nde'i Jacob, va ma yani ra Esaú nduva'a xaaní nde'i ra", kàti yi. Ta takan kīndoo yi nda vitin, ña tu ma Racha'nu Ndioo kúuni ra kachin ra ma ñivi kuenda ra, ni kachin ra ma ñivi kúuni maa ra, antea ña ja'a na ma ña va'a a ña töve va'a.

¹⁴ Yakan va, ¿naja kua ìyo yi ña ka'an yo tuva takan? ¿A va'a jà'a yo tu kà'an yo ña Ndioo kúu ra iin ra tüvi ndaa?, kúuni ndo. ¡Na kúu ka'an yo takan! ¹⁵ Vati ma

Racha'nu Ndioo te'en kā'an ra chi'in Moisés tatiempu: "Yu'u ni kunda'vinjī nda yo kùuni mai, ta juuni kùu kachin nda yo kùuni mai tinde ndia", takan kāti ma Racha'nu Ndioo. ¹⁶ Ŋa'a kùuni yi ka'an yi ŋa ma Racha'nu na tūvi ni ja'a ra takua kùuni ma ŋivi a takua kāti na ŋa jà'a ra, ti ni kunda'vini ra ma nda ndian kùuni maa ra. ¹⁷ Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi kuenda ma faraón, ra chā'nda tiñu ŋuu Egiptu: "iChā'i tiñu nuyn ŋa na kùyn rey, ikan na kuàtiñui ŋyn kuenda ŋa na jana'un ma ndatui nuu ma ŋivi, ta takan koto tandi'i ma ŋivi ŋuñivi nda ra kùii!" Takan kāti Racha'nu Ndioo nuu ma Rey Egiptu. ¹⁸ Yakan va ma Racha'nu, kùnda'vini ra nda yo kùuni maa ra, ta jàndava ra anima ndaa yo kùuni maa ra ndia.

¹⁹ Takan kùu ta tu iyo iin ndian tañu ndo chànini na te'en: "Ŋa ni'iin yo na kùu ja'a yo ŋa jakesiin yo ma ŋa kùuni Ndioo ja'a ra chi'in yo, zta naja tisokuati ra yo tu va takan?", kùuni na. ²⁰ Va ndyo'o ŋivi ndian töve chìnuni, na tükuii nda ndian kùu ndo ta kànita'an yu'u ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo. zA kùu ka'an iin kisi chi'in ma ra jàva'a yi ŋa na chāta'ani yi naja kua jàva'a ra yi kua kuu va'a yi?, kùuni ndo. iNa kùu yi! ²¹ Vati taku ma ra jàva'a ma kisi, kùu ja'a ra chi'in ma ŋukisi nda ŋa kùuni maa ra. Kùu java'a ra iin yi kuenda ŋa kuàtiñu na yi iin viko ka'nu, ta juuni chi'in ma ŋukisi ikan kùu java'a ra inga yi kuenda ŋa kuàtiñu na yi ma nuu iyo ve'eni na ndia.

²² zA kùu ja'a ma Racha'nu Ndioo indukuni takan chi'in ma ŋivi jātuvī ra?, kùuni ndo. Kùu yi, va ma Racha'nu Ndioo jàndeeni ra nde'e ra na, vaji ma ŋivi ikan iyo yi ŋa ku'un na nuu ni naa na cha'a' ŋa kùu na ndian jà'a kuati. Va jàndeeni ra nde'e ra na, vaji kùuni ra jande'e ra tundo'o na. Ta takan kùu yi ŋa jàna'a ra nuu yo ma ndatu ra. ²³ Takan jà'a ma Racha'nu Ndioo, ikan na ku'va yo kuenda naja kua ka'nu ta iñu'u kùu ra. Vati kùnda'vini ra yo, ti takani cha kāchin ra yo ŋa ni kuu yo ndian chaa ta iñu'u chi'in ra ma nuu iyo ra. ²⁴ Vati ma Racha'nu, ora kāchin ra yo kuenda ra, iyo yo kùu ndian judíu, ta iyo yo kùu ndian yūvi judíu ndia. ²⁵ Vati taku nuu ma tutu ma Racha'nu, ŋa taa ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ŋa nàni Oseas, te'en kà'an yi:

Iyo ŋivi ŋa yūvi ŋivjī kùu na, va ni jandakui na ŋivjī; ta nda ma ŋivi ŋa tūvi ya'a kùunjī nde'i niku, ta vitin cha nduva'a kuui kùunjī nde'i na.

²⁶ Ta iyo inga nuu kà'an yi te'en nuu ma tu'un Ndioo: "Ndyo'o na yūvi ŋivjī kùu ndo",

ta juuni kà'an yi ŋa Ndioo ra iyo ndito, ta rakan ni kachin ra, ŋa na kuu ndo se'e ra, ndia.

²⁷ Ta kuenda ma ŋivi judíu, va te'en kà'an ma tu'un Ndioo ŋa taa ma Isaia:

"Vaji ya'aga kua'a' ma ŋivi judíu, takua kua'a' ma yuti ndi'i kàndoyo yu'u tañu'u, va na yūvi ndisaa na ni kakú, ti ma ndian ni kakú kùu tiani na,

²⁸ vati numini ni jakutuni ma Racha'nu ma kuati tandi'i ma ndian töva ni kakú, ŋa iyo ŋuñivi i'ya."

²⁹ Ti juuni te'en nāka'an tuku ma Isaia taji'na ndia:

Tu ma Racha'nu Ndioo ra ya'aga ka'nu ndicha ŋa jākakú ra uvi uni yo.

Ta tu tūvi nī ja'a ra takan niku, endeeni naa ndi'i yo, takua nāa ma ŋivi ŋuu Sodoma, chi'in ma ŋivi ŋuu Gomorra, tatiempu niku ndia, kāti ra.

Ndioo, jàndondaa ra ma ndian chìnuni tu'un ra

³⁰ zTu takan kùu yi, niyi kùu ka'an yo?, tuva takan. Vati ndian yūvi judíu, ŋa nī tūvi nanduku na naja kua kùu na ndian ndaa niku, vitin ndicha ndiakan kùu na ndian nī'i na nuu kùu na iin ndian ndaa, cha'a' ŋa chìnuni na tu'un ra. ³¹ Va taku ma ndian judíu ŋa jàchi'in ma ŋa kà'an ma Ley Ndioo; kuenda ŋa kùuni na kuu na ndian ndaa. Ndiakan nī kuu ni'i na nuu ndakuu ndaa na cha'a' ŋa töve nī kuu jachinu na yi. ³² zTa nuu? Ti tūvi nī nanduku na naja kua kùu na ndian ndaa cha'a' ŋa chìnuni na ma tu'un ra, vati nànduku na nuu kùu na ndian ndaa chi'in ndatu maani na ora jàchinu na ma Ley Ndioo, kùuni na. Cha'a' yakan kùu yi ŋa kùu na takua kùu ma ndian kāti'i chi'in yuu. ³³ Ti nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' yi:

Yu'u ni kanindijī ma iti' Sión iin ra kùu takua kùu iin yuu ka'nu.

Ta ma yuu i'ya jà'a yi ŋa na nduva ma ŋivi, ta juuni jà'a yi ŋa na kati'i na yi ndia.

Ta nda ndian ni kùuni ŋa chìnuni tu'un kà'an ma ra kùu takua kùu yuu ikan, na tūvi ni kukanuu na cha'a' ra, kāti ma tutu Ndioo.

10 Ndyo'o yanjī, ma ŋa kùunjī chi'in ndisaa animai, kùu yi ŋa kakú ma ndian judíu. Ti cha'a' yakan kùu yi ŋa kà'in chi'in Ndioo cha'a' na. ² Vati chā'i kuenda ti nduva'a iyonī na jà'a na ma tiñu kuenda ma Racha'nu Ndioo, uvaa ŋa na tūvi kùtunini na naja kua kùu ma ŋa ndaa takua kùuni ra. ³ Vati na tūvi chito na naja kua kùu yi ŋa jàndondaa Ndioo ma ŋivi. Ti ma ŋa jà'a na kùu yi ŋa nànduku na ja'a na ŋa Ndioo kà'an ra ŋa kuu na ndian ndaa, va takua kùuni maa na chi'in ma ŋa jà'a na. Vati na tūvi chā'a na ŋa na jandondaa Ndioo na takua kùuni ra. ⁴ Ti ma Ley Ndioo ndàka yi yo nuu ma Racha'nu Cristu, ra jana'a nuu yo ŋa tu chinuni yo tu'un ra kùu yi ŋa ndakuu yo ŋivi ndaa jà'a ra.

⁵ Va taku ma ndian chànini ŋa cha ndōndaa anima na chi'in Ndioo, cha'a' ŋa jàchinu na ŋa kà'an ma tutu Ley Ndioo, kùuni na. Kuenda ndiakan, Moisés taa ra te'en: "Ma ŋivi jàchinu tandi'i ŋa kà'an ma tutu Ley Ndioo, ndiakan ni nī'i na nuu koo va'a na chi'in Ndioo." ⁶ Va kuenda inga ma ndian chànini ŋa cha ndōndaa anima na kuenda Ndioo cha'a' ŋa chìnuni na tu'un ra. Kuenda ndiakan ma Ley Ndioo kà'an yi te'en: "Na nākanini ndo, ti töve chiniñu'u ndo ndaa ndo iti' andivi ta ndakan ndo nuu Racha'nu Cristu cha'a' ŋa na nuu ra ma nuñu'u ŋuñivi." ⁷ Ta juuni töve chiniñu'u ndo nuu ndo iti' ninuu nuu iyo ma ndian ndif kuenda ŋa janataku ndiko ndo ma Racha'nu Cristu tañu ma ndian ndif.

⁸ ¿Ta nayi tiá kà'an ma tutu Ndioo? Ma tu'un Ndioo kà'an yi ña: "Yatini xiin ndo iyo ma tu'un ra, ti cha kà'an ndo yi ta chinuni ndo yi chi'in anima ndo." Tu'un ikan kùu ma ña kàtitu'un ndi, kuenda ña na chinuni ma ñivi ma tu'un cha'a' Jesucristu. ⁹ Tatu chi'in tu'un yu'u ndo na'ma ndo ña ndicha ña Jesucristu kùu ra ma chito'o ndo, ta chi'in anima ndo juuni chìnuni ndo ña ndicha ña jànataku ndiko ma Racha'nu Ndioo ra tañu ma ndian ndií, ni kakú ndo jà'a ra. ¹⁰ Vati chi'in anima yo kùu yi ña chininio tu'un Cristu, kuenda ña na ndakuu yo ndian ndaa jà'a ra, ta chi'in yu'u yo nà'ma yo ña chìnuni yo tu'un ra, kuenda ña na jakakú ra yo.

¹¹ Vati nuu ma tutu Ndioo kà'an yi te'en: "Ndisaa ma ndian chinuni tu'un ma Racha'nu, na tüvi ni kukanuu na", kàti yi. ¹² Ti ma Racha'nu inuuni ndè'e ra ma ndian judú, a ndian yüvi judú. Vati uvanuu ra kùu ra ma Racha'nu kuenda tandi'i ñivi. Ta tandi'i ma ndian chikan nda'vi nuu ra, ni ku'va ra kua'a' ñamani ra nuu na. ¹³ Vati te'en kà'an ma tu'un Ndioo: "Tandi'i ma ndian ndakan nda'vi nuu ma Racha'nu, ni ni'i na nuu ni kakú na jà'a ra cha'a ña iyo ndatu ra", kàti yi. ¹⁴ ¿Naja kua chànini ndo? ¿A iyo nda ndian kùu ndakan nda'vi na nuu ra tu yüvi ndian chinuni kùu na?, kùuni ndo. ¿Ta naja kua chinuni na ma tu'un ra tu takà'an taso'o na yi?, kùuni ndo ndia. ¿Ta naja kua kùu taso'o na yi tu töve yo kàtitu'un ma tu'un cha'a' ma Racha'nu Jesucristu nuu na? ¹⁵ ¿Ta naja kua kùu katitu'un na ma tu'un ra, tuva tüvi tàchi Ndioo na ña kàtitu'un na yi ndia?, kùuni ndo. Vati nda nuu ma tutu Ndioo kà'an yi ña: "Ya'a va'a kùu yi kuenda ma ñivi ora chàa ma ndian kàtitu'un tu'un va'a cha'a' ma Racha'nu nuu na ña kà'an naja kua koo vii na chi'in ra", kàti yi.

¹⁶ Ta na yüvi ndisaa na jàchi'in na ma tu'un va'a Ndioo ikan. Ti ma Isaíá te'en kà'an ra chi'in Ndioo: "Yo'o Racha'nu, ¿a iyo ndian cha chìnuni ma tu'un ña kàtitu'un ndi?, kùuniun", kàti ra. ¹⁷ Takan kùu yi, ña vitin cha chìnuni yo tu'un ra cha'a' ña taso'o yo yi. Ta ma tu'un ña taso'o yo kùu yi tu'un va'a cha'a' Cristu.

¹⁸ Va yu'u chikatu'in nuu ndo ña: ¿a tüvi nī chini ma ndian judú ma tu'un Ndioo ikan ña jà'a na takan?, kùuni ndo. ¿Ndicha kuii ti cha chīni na yi! Vati nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Cha chitakuati ma tu'un yu'u Racha'nu Ndioo ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi,
ni'iin nuu kùu kati yo ña töve nī keta yi,
kàti ma tutu Ndioo.

¹⁹ Va yu'u kàti ndikoi nuu ndo: ¿A töve nī kutunini ma ndian judú ma tu'un Ndioo ña cha chīni na?, kùuni ndo. Vati te'en kàti ma Moisés kuenda ma Racha'nu Ndioo tatiempu:

Yu'u ni ja'i ña na ndotixin ndo nde'e ndo ma ñivi yüvi judú, ndian töve kùu ñivi niku,
ta ni ja'i ña na kuxaani ndo nde'e ndo ma ndian töve nàkoto na yu'u niku.

Takan kàti ra chi'in ma ñivi judú ikan.

²⁰ Vati nda ma ra nàni Isaíá, töve nī yu'vi ra nde'e ra ni'iin ñivi ora kà'an ra te'en kuenda Ndioo:

Ma ndian tüvi nànduku yu'u niku, ndiakan nāta'an na yu'u.

Ta nuu ma ndian tüvi chikatu'un cha'i niku, nuu ndiakan jàna'i yu'u ña na nakoto na yu'u.

Takan kàti ra.

²¹ Ta kuenda ma ñuu Israel, va te'en nāka'an ndiko ma Isaíá: "Nani kivi ma Racha'nu Ndioo kàna ra ma ñivi ña töve jàchi'in ma tu'un ra, ta ma ndian ití kùuni ña na ndakuu na ñivi ra", kàti ra.

Ma ndian Ñuu Israel nī'i na nuu kakú na

11 Va vitin yu'u chikatu'in ña: ¿a tüva kuuni ma Racha'nu Ndioo nde'e ra ma ñivi ra, ndian judú ña jà'a ra takan chi'in na?, kùuni ndo. ¿Na yüvi takan kùu yi!, ti kùuni ra nde'e ra na. Vati nda mai juuni kùu iin ra judú ndia, ti tata ma racha'nu Abraham kùu, ta juuni kùu kuenda ma grupu ma Benjamín ndia. ² Vati taji'na, ma Racha'nu Ndioo nākoto ji'na ra ma ndian judú ña na kuu na ñivi ra. Ta takan kùu yi nda vitin ña töve nī jaña ra na. Ti nda maa ndo cha chito ndo naja kua kà'an ma Elía, ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña taa ra ma nuu tutu Ndioo, ora tīsokuati ra ma ndian judú nuu Ndioo chi'in tu'un i'ya: ³ "Yo'o Racha'nu, cha chā'ni na ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'un, ta jànatani na ma chito naun nuu jàka'nu ndi ñu. Ta vitin janda ma'iin niai kīndoo, va juuni kùuni na ka'ni na yu'u ndia", kàti ra. ⁴ Tajan te'en nāka'an ndio ma Racha'nu Ndioo chi'in ra: "Na yüvi ma'iin niun kīndoo, ti cha kāchīn ucha mii ndra'ii kuendai, ta ndrakan na töve nī chunandi chiti ndra ña jàka'nu ndra ma ndioo Baal", kàti ma Racha'nu Ndioo chi'in Elía. ⁵ Ta takan kùu yi ña nda vitin, juuni kīndoo ga uvi uni ma ndian kāchin ra chi'in ma ñamani ra. ⁶ Tatu ndicha ña cha'a' ña jà'a ma ñamani Ndioo chi'in yo kùu yi ña jāndaku ra yo ñivi ra, tajan kùuni yi ka'an yi ña na yüvi cha'a' ni'iin ma tiñu ña jà'a yo kùu yi. Vati tu iyo yi ña jatiñu yo kuenda ni'o ma ñamani Ndioo yüvi ñamani Ndioo ndicha kùu yi, ti Ndioo chà'a saani ra yi nuu yo.

⁷ Yakan va, ¿naja kua kùu yi tuva takan? Yu'u kàti ña ma ndian judú nduva'a nànduku na naja kua kùu koo va'a na chi'in ma Racha'nu Ndioo, va nī kuu nani'i na yi. Va ma Racha'nu Ndioo kāchin ra iin ñivi, ta ndiakan kùu ma ndian nāni'i na naja kua koo va'a na chi'in ra, va ma inga na töve, ti Ndioo jāndava ra ma anima na. ⁸ Vati ndava nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' na:

Juuni maa ma Racha'nu Ndioo jà'a ra ña na töve kùtunini na ma tu'un ra,
vati chāsi ra tinuu na ikan na töve ndichin ndè'e na,
ta chāsi ra so'o na ikan na töve kùu kuni na ndia.
Ta takan kùu yi nda vitin.

⁹ Ta nda ma David, te'en kà'an ra tatiempu ndia:

Ma viko ka'nu ña jà'a na ora chīsii na, na kuu yi takua kùu iin trampa kuenda na takua kùu ma yu'va tiaka',
ikan na kati'i na ta nde'e na tundo'o.

¹⁰ Ta na ndokuaá na, ikan na tüva kuu nde'e na,
ta ma iki chata na, na kuta'nu yi endeeni.
Takan kà'an David.

Ndioo jàkakú ra ma ndian yüvi judú

¹¹ Va yu'u chikatu'in nuu ndo vitin: ¿a chànini ndo ña cha'a' ña cha jàchika ma ndian judú na nuu Ndioo cha ndākoo ra na endeeni?, kùuni ndo. ¡Töve ndicha! Vati Ndioo chātiñu ra ma kuati na kuenda ña na ni'i ni ma ndian yüvi judú nuu kakú na. Ta chi'in yakan ni ndotix-in ndio ma ndian judú nde'e na na, ta takan kùuni ndiko na chikoni'i na iti' Ndioo. ¹² Yakan va tu cha'a' kuati jà'a ma ndian judú kùu yi ña kua'a' ma ndian yüvi judú nī'i na nuu jàkakú Ndioo na. Ña'a kùuni yi ka'an yi ña tu ma ndian judú chikoni'i ndiko na ma iti' Ndioo cha'a' ña chìnuni na tu'un Jesuu ña nduva'a kuii va'a ni koo yi kuenda ma ndian yüvi judú tuva takan kuu yi.

¹³ Va iyo iin ña kuunī ka'in chi'in ndyo'o ndian yüvi judú. Ndicha kuii ña ma Racha'nu Ndioo tāchi ra yu'u kuenda ndo. Ta yu'u ya'a chīsij ña chā'a ra tiñu i'ya nui.

¹⁴ Ta va'ani kùu yi kuendai tu iyo iin ma ñivi ndian judú ndòtixin na nde'e na ndo, ta takan kùu chikoni'i na ta ni'i na nuu kakú na ndia. ¹⁵ Ta ndicha kuii ña Ndioo tāvani'i siin ra ra chi'in ma ndian kùu ñivi ra kuenda ña na ndakimani ra ta jakakú ra kua'a' ma ndian yüvi judú ña iyo ma ñuñivi. Ña'a kùuni yi ka'an yi ña tu Ndioo ora jando'iin ra na chi'in ra inga cha'a', ta ma ndian yüvi judú ña kùu na takua kùu ndian cha chī'i, ni koo ndito ndiko na. ¹⁶ Tatu ma paan nunuu ña jàva'a yo kuenda ña soko yo nuu Ndioo cha í yi, kùuni yi ka'an yi ña ndisaa ma yuchan paan í yi ndia. Tatu ma yo'o iin yutun cha í yi kuenda Ndioo, kùuni yi ka'an yi ña nda ma soko run í yi ndia.

¹⁷ Ta ma ndian judú ña kùu takua kùu yutun olivu va'a, Ndioo chà'nda ra java ma soko run, ta ikan jàtiin ra ndyo'o ndian kùu takua kùu soko yutun ku'u. Yakan va vitin ndyo'o ndian yüvi judú, cha kùu ndo takua kùu ma soko yutun olivu va'a, cha'a' ña jàtiin ra ndo chi'in run takua kuu ma yutun ikan chi'in sikui run, takan kuu ndyo'o ndian iyo ndito ndo. ¹⁸ Ta koto jändotayi ndo ndo, ta kati ndo ña ndian va'a ga kùu ndo kua ma ndian judú, ña kùu na soko ma yutun olivu va'a. Vati tu chànini ndo ña ndian va'a ga kùu ndo kua ma ndi-akan, na kuku'uni ndo ña na yüvi maa ndo kùu ma ndi-an ndiso ma yo'ó run, vati ma yo'ó run ikan, kùu yi ña ndiso yi maa ndo.

¹⁹ Ta vaji ni kati ndo ña: "Ndicha, ña takan kùu yi, va tā'nda ita'vi soko ma yutun olivu ikan, kuenda ña na natiin ndyu'u nuu ma yutun ikan", ni kati ndo.

²⁰ Ndicha ña takan kùu yi, va chā'nda ma Racha'nu Ndioo ita'vi ma soko ma yutun va'a ikan ña kuu yi ma ndian judú, cha'a' ña töve chìnuni na ma tu'un ra, ta vitin iyo va'a ndyo'o yüvi judú kuenda ra cha'a' ña chìnuni ndo tu'un ra. Ta cha'a' yakan kùu yi ña va'a ga ña na ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ña kà'an ndo, ta na jätayi ndo ndo, va na yu'vi kuuni ndo. ²¹ Vati tu ma Racha'nu Ndioo tüvi nī jaka'nuni ra ma ndian judú, ña kùu na soko ma yutun va'a, ni maa ndo, tüvi ni ja-ka'nuni ra ndo tu tüvi chìnuni va'a ndo ma tu'un ra ndia.

²² Na nde'e ndo, ña ra ya'a ga va'a kùu ma Racha'nu Ndioo, va juuni ya'a ika ra ndia. Vati ndōika ra chi'in ma ndian kàchin ra ña kee siin ma iti' ra, ta chi'in maa ndo kùu ra iin ra va'a. Va iyo yi ña koo va'a ndo chi'in ma ñamani ña chā'a ra nuu ndo, vati tu töve, ta nda maa ndo ni ka'nda ra, vaji cha jàtiin ra ndo. ²³ Ta iyo inga tuku nakuyi, tu ma ndian judú kicha'a na chìnuni ndiko na tu'un ra, ta ma Racha'nu Ndioo ni jatiin ndiko ra na, ti iyo ndatu ra ña jà'a ra yi. ²⁴ Vati tu ndyo'o ña kùu ndo ma takua kùu soko ma yutun olivu ku'u, ta chā'nda ra ndo, ta jàtiin ra ndo chi'in ma yutun olivu va'a, ta ña'a iin ña ndetiñu tita'an run tu jà'a yo takan. Ña'a kùuni yi ka'an yi ña kuenda ma Racha'nu Ndioo töve ndetiñu jatiin ndiko ra inga cha'a' ma ndian judú ma nuu chiyo na niku.

Ma Racha'nu Ndioo ni jakakú ra ma ndian judú tiá iti' nuu

²⁵ Yakan va ndyo'o yanī, kùunī ña na koto ndo ma tu'un xe'e ña iyo chi'in ma Racha'nu Ndioo, ikan na tüvi kuuni ndo ña maa ndo kùu ma ndian ya'a ga iyo chini-tuni. Vati iyo iin ku'va ña te'en kà'an: "Java ma ndian judú kùu ma ndian ya'a jàndava na xini na, ti tüvi chìnuni na tu'un Ndioo. Ta takan ni ja'a na, nda kati keta ma kivi ña ni ki'vi kua'a' ma ndian yüvi judú iti' ra ndia." ²⁶ Ta ora cha yā'a ma ña'a, tajan ndisaa ndio ma ndian judú ni kakú na, vati te'en kà'an yi nuu ma tutu Ndioo:

Ma iti' yuku nàni Sión ni keta iin ra jàkakú kua'a' ñivi, ta rakan kùu ra ña ni janaa ra kuati ma ñivi Jacob.

²⁷ Takan iyo yi ña tindei na, ikan na kakú na, ti takan cha chā'i tu'un nuu na ña jāndo'iin tu'in chi'in na taji'na, kàti ma Racha'nu Ndioo nuu tutu ra.

²⁸ Va cha'a' ma tu'un va'a Ndioo kùu yi ña xaani ma ndian judú nde'e na Ndioo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña ndyo'o cha ni'i ndo nuu kùu kakú ndo vitin. Va ma Racha'nu Ndioo juuni kùuni ga ra nde'e ra na cha'a' ña kàchin ra ma ndian kùu ñivi na chiyo taji'na. ²⁹ Vati ma tu'un ña chà'a Ndioo nuu ma ñivi, na kùu sama ra inga ma kua chànini ra cha'a' yi, ta ni ma ndian kàchin ra ndia. ³⁰ Taji'na maa ndo kùu ma ndian tüvi chìnuni tu'un Ndioo niku, va vitin ma Racha'nu Ndioo kùnda'vini ra ndo, cha'a' ña jāña ma ndian judú ña chìnuni na ma tu'un Ndioo. ³¹ Ta takan kùu yi ña vitin kùnda'vini ma Racha'nu Ndioo ndo ora jāña na chìnuni na ma tu'un ra, va ni chaa iin kivi ña ni kunda'vini ndiko ra na indukuni ma takua kùnda'vini ra ndo ndia. ³² Vati maa ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña chā'a ra ña na ja'a tandi'i ñivi iyo ñuñivi ma kuati, ikan ma ora ni chaa ma tiempu ña kùnda'vini ra yo, ni kunda'vini ra ndisaa yo.

³³ ¡Nduva'a kuii ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo, ña ya'a iyo chinituni ra, ta ya'a chito ra ña kà'an ra ndia, ña nī'iin yo na kùu kutunini yo ndisaa ña chànini ra ja'a ra! Uvani ña chito yo, ña ndisaa ma ña chànini ra, ña va'a kùu yi, vaji töve kùtinini yo naja ja'a ra yi. ³⁴ Va, ¿a iyo nda yo chito naja kua chànini ma Racha'nu?, kùuni ndo. ¿A iyo ma yo chā'a chinituni ma Racha'nu Ndioo?,

kùuni ndo. ³⁵Ta, za iyo iin nda yo chā'a iin nakuyi nuu ma Racha'nu, ta iyo yi ña jachikoni'i ndiko ra yi nuu na?, kùuni ndo. ¡Töve takan kùu yi! ³⁶Vati ndisaa nakuyi ña iyo chi'in yo, ma Ndioo jätuvi yi, ta kuenda maa ra kùu yi.

Yakan va na jaka'nu yo ra nani kivi, ta ndisaa tiempu. Ta takan na kuu yi. Amén.

Nuu ndòchaa ma ñivi jà'a Ndioo

12 Yakan va ndyo'o yanj, chà'i kuenda ña ya'a kùnda'vini ma Racha'nu Ndioo ndo, ta cha'a' yakan kùu yi ña jàninj ndo, ña na ku'va ndo ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, ikan na ndakuu íi ndo, ta chi'in yakan ja'a ndo ña na sii kuuni ra. Ndicha va'a ña takan iyo yi ña ja'a ndo kuenda ña jàka'nu ndo ra. ²Yakan va koto nākanini ndo koo ndo takua iyo ma ñivi ñuñivi. Va'a ga ña na nanduku ndo tuku kua koo ndo, ikan na ndochaa chinituni ndo, ta nakoto ndo niyi kuu ma ña va'a ña kùuni ma Racha'nu Ndioo kuenda ndo, ta niyi kùu ma ña ndaa ña kùuni ra kuenda ndo, ta niyi kùu ña ja'a yi ña sii kùuni ra cha'a' yo.

³Takan kùu ta cha'a' ma ñamani ña chā'a Ndioo nui, yu'u kà'in chi'in ta'ii'in ndo ña töve iyo yi ña jandoka'nu ga ndo ndo ma takua cha kùu ndo. Va'a ga ña na nakanini ndo naja kua kùu jatiñu ndo ma ndatu ña chā'a Ndioo nuu ta'ii'in ndo, ña kùu ndo ndian chìnuni tu'un ra. ⁴Vati taku ma kuñu yo kùu yi iin kuñuni va iyo kua'a' nuu chātiñu yi. Ta siin siin nuu chātiñu yo ta'ii'in yi. ⁵Ta takan kùu yi chi'in maa yo, ti vaji iyo kua'a' ma yo chìnuni, va ndisaa yo kùu yo takua kùu iin kuñuni kuenda Cristu. Ta takan kùu yi ña ndisaa yo jàtiñu yo indukuni kua jàtiñu iin kuñuni, ti cha ndò'iin yo chi'in yi.

⁶Yakan va ma Racha'nu Ndioo chā'a ra ñamani ra nuu ndisaa yo, va siin siin kùu ma ndatu chà'a ra nuu ta'ii'in yo kuenda ña jàtiñu yo yi. Vati tu chā'a ra ma ndatu nuu yo ña na ka'an yo ma tu'un ra nuu ma ñivi, iyo yi ña kuàtiñu yo yi chi'in ma naja kua chìnuni yo ma ña chā'a ra nuu yo. ⁷Vati tu chā'a ra ma ndatu nuu yo, kuenda ña na ja'a yo tiñu nuu ma inga ñivi, na ja'a va'a yo yi. Ta maa yo nī'i ndatu kuenda ña jàna'a yo ma ña kùuni ra nuu ñivi, na ka'an yo yi chi'in ndisaa anima yo ndia. ⁸Tatu iyo nda yo nī'i ndatu kuenda ña ku'va yo tundeeni ma ñivi, na ja'a va'a yo yi. Ta ma yo nī'i ndatu kuenda ña ku'va yo ndatiñu nuu ñivi, na nākanini yo cha'a' ña naja chā'a yo yi nuu na. Ta ma yo nī'i ndatu kuenda ña kùu yo ndian kuxini nuu ñivi, na ja'a yo kuenda nuu yo chi'in yi. Ta yo nī'i ndatu kuenda ña kùnda'vini yo ma ndian chiniñu'u yi, na sii kuuni yo ora jà'a yo yi ndia.

Tu'un kà'an naja kua iyo yi ña koo ma ñivi Ndioo chi'in ta'an na

⁹Ta ndyo'o, na kuuni va'a ndo nde'e ndo ta'an ndo, ta töve ja'ani ndo ña kùuni ndo nde'e ndo na. Ta na nanduku ndo ja'a ndo ma ña va'a, ta yüvi ma ña tüvi va'a.

¹⁰Ta juuni iyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo ndian kùu

ta'an ndo, ndian chìnuni. Ta na numini nanduku ndo naja kua tiñu'u ndo ta'ii'in ma ndian kùu ta'an ndo.

¹¹Ta na jatiñu va'a ndo chi'in ndisaa ña ndee ndo, ta tüvi suchan ndo ora jà'a ndo yi. Ta na jatiñu va'a ndo kuenda Ndioo chi'in ndisaa anima ndaa ndo. ¹²Ta na sii kuuni ndo cha'a' ma ña va'a ña ndàtu ndo nuu Ndioo. Ta juuni na jandeeni ndo tuva nde'e ndo tundo'o. Ta endeeni ka'an ndo chi'in Ndioo nani kivi ndia. ¹³Ta juuni na tindee ndo ma ndian ta'an ndo ndian chìnuni chi'in ma ña kùmani nuu na, ta na iñu'u koo ndo chi'in ma ndian chà'an chànde'e nuu iyo ndo ndia. ¹⁴Ta juuni na ka'an ndo chi'in Ndioo, ña na tindee ra ma ndian xaani ndè'e ndo. Ta ndyo'o, koto kà'an ndo chata na, ti na vii iyo yi ña ka'an ndo chata na. ¹⁵Ta juuni na sii kuuni ndo chi'in ma ndian chisii. Ta tuva iyo ma ndian chàku, ndian nda'vi kùuni, na kuaku ndo chi'in na ndia. ¹⁶Ta juuni na induku koo ndo chi'in ta'ii'in ma ndian kùu ta'an ndo, ndian chìnuni. Ta koto jàka'nu ndo juuni maa ndo, vati tiá va'a ña na inuu koo ndo chi'in ma ndian nda'vi. Ta juuni koto jändotayi ndo ndo cha'a' ña ya'a chito ndo ña kà'an ndo, kùuni ndo ndia.

¹⁷Tatu iyo ñivi jà'a ma ña tüvi va'a chi'in ndo, koto jà'a ndo takan chi'in na ndia. Tiá va'a ña na nanduku ndo naja kua ja'a ndo ma ña va'a nuu ndè'e ndisaa ñivi.

¹⁸Yakan va yu'u jàninj ndo inga cha'a' ña na nanduku ndo naja kua koo vii ndo chi'in ndisaa ma ñivi ñuñivi, nda kati chaa nuu kundee maa ndo. ¹⁹Ndyo'o xaa ndian kùu yanj, na nanduku ndo kuati chi'in ma ndian xaani ndè'e ndo, vati tiá va'a ña na ndakoo ndo yi kuenda ma Racha'nu Ndioo, ikan maa ra na jande'e ra tundo'o na. Vati nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Yu'u kùu ma ra ni jande'e tundo'o na, ti yu'u kùu ma ra ni jakutunini ma kuati na", kàti ma Racha'nu. ²⁰Ta juuni kà'an ma Racha'nu te'en ndia: "Tatu iyo ma ndian xaani ndè'e ndo ña chisoko na, na ku'va ndo ña kachi na. Tatu iyo ndian nàtii takuii, na ku'va ndo ra' ko'o na ndia, ikan juuni maa na, na ku'va na kuenda cha'a' ma ña jà'a ndo chi'in na, ta koo tukanuu nuu na chi'in ndo", kàti ma Racha'nu ndia.

²¹Yakan va koto kù'va ndo ña jakanaa ma ña tüvi va'a ndo. Tiá va'a ña na jakanaa ndo yi chi'in ma ña va'a ña jà'a ndo.

13 Vati ndisaa yo ña kua iyo yo ma ñuñivi i'ya, iyo yi ña jachi'in yo ña kà'an ma ndra ndiso tiñu ña iyo kuenda ma ra kuvienu, ti ndisaa ma ndra ndiso tiñu ikan, Ndioo chā'a yi ma nuu ndra. Vati maa ra jà'a ña na koo ndra ma tiñu ikan kuenda ra. ²Yakan va ma ndian tüvi jàchi'in ña kà'an ma ndra kumitiñu, kùuni yi ka'an yi ña tüvi jàchi'in na ña kà'an ma Racha'nu Ndioo ndia. Va ma ndian tüvi jàchi'in takan, cha'a' yakan kùu yi ña chàkoso kuati na, ta ndè'e na tundo'o. ³Vati taku ma ndra jàtiñu kuenda ma ra kuvienu, tüvi iyo ndra kuenda ña jàyu'vi ndra ma ndian jà'a ma ña va'a, ti iyo ndra kuenda jayu'vi ndra ma ndian jà'a ña tüvi va'a. Za kùuni ndo koo ndo ña tüvi nuva jà'a ndo ña yu'vi ndo ma ndra kumitiñu? Tu takan kùuni ndo, na ja'a ndo ma ña va'a, ikan na nde'e ndra ña ndian va'a kùu ndo.

⁴Vati ndrakan ìyo ndra ña jà'a ndra tiñu nuu Ndioo, kuenda ña tìndee ndra ndo ña na koo va'a ndo. Va tu jà'a ndo ma ña tüvi va'a, tajan ìyo ndio yi ña yu'vi ndo ndra, ti tüvi kuà'an maani ndra, vati ìyo ndra kuenda ña jànde'e ndra tundo'o ndo, cha'a' ña ndiso ndra tiñu kuenda Ndioo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña ìyo yi ña jande'e ndra tundo'o, ma ndian jà'a ma ña tüvi va'a. ⁵Yakan va takan kùu yi ña ìyo yi ña jachi'in ndo, ña kà'an ma ndra kumitiñu. Ta na yüvi uvaa cha'a' ña ndasii ndo kùu yi ña ndè'e ndo ma tundo'o, vati juuni kùu yi cha'a' ña jàna'a yi nuu ndo, ña na koto ndo, ña takan ìyo yi ña jachi'in ndo yi ndia.

⁶Yakan va juuni cha'a' ña'a kùu yi ña tia'vi ndo xu'un' ña nàka'an ma ndra kumitiñu, kuenda ña na jandova'a ndra ma ñuu ndo ndia. Vati kuenda ikan kùu yi ña, ma ndra kumitiñu kùu ndra kuenda ña jà'a tiñu nuu Ndioo, ti uvaa tiñu ikani kùu yi ña jà'a ndra. ⁷Yakan va tuva ìyo ndian tàvi ndo nuu, na tia'vi ndo nuu na. Tatu ìyo yi ña tia'vi ndo nuu ma ndra kumitiñu kuenda ma iin tiñu va'a kuenda ma ñuu ndo, na tia'vi ndo nuu ndra ndia. Tatu ìyo yi ña iñu'u koo ndo chi'in ma ñivi, na tiñu'u ndo na. ⁸Ta koto kindoo ndo tavi ndo nuu ni'iin ñivi. Ma uvaa nuu ma ña ìyo yi kindoo tavi ndo nuu inga ñivi kùu ma ña kùuni ndo nde'e ndo na. Vati tuva ndicha ña cha kùuni ndo nde'e ndo ma nda ndian nikuuni, tajan kùuni ndio yi ka'an yi ña cha jàchinu ndo ña kà'an ma tutu Ley Ndioo ña ìyo yi ña ja'a ndo. ⁹Vati nuu ma tutu Ley Ndioo te'en kà'an yi: "Na ki'vi ndo chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndo, na kà'ni ndo ñivi, na sü'u ndo, na kùuni ndo nde'e ndo ndatiñu inga ñivi." Ta ndi'i tu'un i'ya chi'in inga tu'un ña kà'an ma tu'un Ley Ndioo kùu ndo'iin yi chi'in ma tu'un kà'an yo i'ya: "Na kuuni ndo nde'e ndo ma ñivi ta'an ndo, takua kùuni ndo nde'e ndo juuni maa ndo", kàti yi. ¹⁰Yakan va tuva cha kùuni ndo nde'e ndo ma nda ndian nikuuni, iin ña töve jàtivi ñivi kùu ma ña jà'a ndo kuenda na. Ti ora kùunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo, ña'a kùu yi ma ña jàna'a yi ña kùu yo ma ndian jàchinu va'a yo ña kùuni ma tutu Ley Ndioo kà'an yi.

¹¹Ta ma tu'un i'ya, na ki'in kuenda ndo yi nda ma tiempu ña ìyo yo vitin, vati kùunĵ ña na koto ndo ña cha ìyo yi ña koo tu'va ndo, ti ma ora ña ni kakú yo cha yatin vachi jayatin yi yi nuu yo ña kua kùu yi ma ora kīcha'a yo chìnuni yo ma tu'un Jesuu. ¹²Vati ma ora naa, chani chaa ora ni ndi'i nuu yi, ta vitin vachi ndio ña jàndondichin yi. Yakan va na jandi'i yo nuu ma ña tüvi va'a ña jà'a yo, ña ìyo kuenda ma nuu naa, ta na ndochaa yo, ta kùu yo takua kùu ma ndian kàchika nuu ndichin. ¹³Ta na nanduku yo naja kua ja'a yo ma ña va'a, cha'a' ña kùu yo ñivi chàkunuu nuu ndichin. Na tüvi ìyo yi ña kakunuu yo nuu jà'a ma ñivi viko, ta kùunĵ yo chi'in na. Ta juuni na nànduku yo ja'a yo ma ña chikan ma kuñu yo, ta jandotayi yo yo chi'in yi, ta ni ña nanduku yo kuati chi'in ñivi, ta ni ndötixin yo nde'o na ndia. ¹⁴Vati tiá va'a ña na ndochaa ndo kuenda ma Racha'nu yo Jesucristu, ta tüvi ña nànduku ndo ña ja'a ndo ma ña kini kuenda ña na kindoo va'a ndo chi'in ma kuñu ndo.

Nuu kà'an ndaa na chata ta'an na ndian chìnuni

14 Takán kùu ta na ki'in va'a ndo kuenda ma ndian kùu ta'an ndo ña takà'an koto va'a na, a ìyo va'a na chi'in Ndioo, a töve. Ta juuni koto kànita'an yu'u ndo chi'in na cha'a' ña tüvi induku chànini na, takua chànini ndo ndia, ti na tüvi nda kuenda ora jà'a ndo takan. ²Taku ìyo yo chìnuni ña chànini ña iin ña va'a kùu yi tu kacho ndisaa nuu ma nda ndayu ni kuuni. Va ìyo inga yo töve chìnuni va'a ña chànini na ña va'aga ña kacho ma maa chiti yutun takua kùu yuva. ³Yakan va taku java yo chìnuni ña chànini yo ña kùu kacho tandi'i nuu ma ndayu, na tüvi ìyo yi ña kuàtu'un yo inga ma ndian ta'an yo ña chàchi maaaa chiti yutuni. Ta taku ma yo chàchi maaaa chiti yutun, juuni na tüvi ìyo yi ña kuàtu'un yo inga ma ndian ta'an yo ña chàchi tandi'i nuu ma ndayu ndia, vati kuenda ma Racha'nu Ndioo, va'ani kùu yi. ⁴¿Ta nda yo kùu yo ña kùuni yo ña tisokuatio inga ma ndian ta'an yo, ta yüvi chito'o na kùu yo?, kùuni ndo. Vati na nde'e ma chito'o na tuva jà'a na ña va'a, a ña tüvi va'a. Tiá va'a ña na ndakoo yo yi kuenda ma Racha'nu, ra kùu chito'o na, vati maa ra kùu ra ña kùu tisokuati ra na tuva yüvi ña va'a kùu ma ña jà'a na. Ta ndiakan ni koo va'a na, ti ìyo ndatu ma Racha'nu kuenda ña ja'a ra ña na nani'i na naja kua koo va'a na.

⁵Ta juuni ìyo inga ma ndian chìnuni tu'un Ndioo ña chànini na, ña ma kivi nindeo kùu ma kivi ka'nuga kua ma inga tuku kivi. Ta ìyo inga tuku ma ndian chìnuni ña chànini na, ña tandi'i ma kivi, indukuni kùu yi kuenda na. Yakan va tiá va'a ña na ta'ii'iin ndo, na ja'a ndo takua chànini ndo ña kuu ma ña va'a ña ìyo yi ña ja'a ndo. ⁶Yakan va taku ma yo chìnuni ña chànini ña ìyo iin kivi ka'nuga kua ma tiá yi kuenda ña jàka'nu yo Ndioo. Ta maa yo jà'a takan, jà'a yo yi kuenda ma Racha'nu Ndioo. Ta taku maa yo ña chàchi sa'an, na kachi yo yi va kuenda ma Racha'nu, ti kà'an yo ta'vindioo nuu ra cha'a' yi. Ta ma yo tüvi chàchi sa'an, juuni jà'a yo yi kuenda ma Racha'nu Ndioo, ti juuni kà'an yo ta'vindioo nuu ra cha'a' yi ndia.

⁷Vati ni'iin yo tüvi ìyo ndito yo kuenda juuni maa yo, ta ni ña kuvi yo kuenda juuni maa yo ndia. ⁸Ti tu ìyo ndito yo kuenda ma Racha'nu, takan ìyo yi ña kuu yo. Ta tu kuvi yo, juuni kuenda ma Racha'nu takan ìyo yi ña kuvi yo ndia. Yakan va na tüva kuu vaji ìyo ndito yo a chí'í yo, indukuni kuenda Ndioo ni kuu yo. ⁹Vati kuenda ikan kùu yi ña cha chí'í ma Cristu, ta nàtaku ndiko ra kuenda ña na kuu ra ma Racha'nu chà'nda tiñu nuu ma ndian ndií, ta nuu ma ndian ìyo ndito ndia.

¹⁰Va ndyo'o, ¿ta naja kua tisokuati ndo juuni ma ndian meru ndo ña chìnuni tu'un Cristu? Ta, ¿naja tüvi ki'in ndo kuenda na, tuva ndisaa yo indukuni ni chaa yo chi'in na nuu tayu íí nuu nàndi ma Racha'nu chà'nda ra tiñu ña jàkutunini ra cha'a' ma ña jà'a yo?, kùuni ndo. ¹¹Vati nuu ma tutu Ley Ndioo te'en kà'an yi: Yu'u kà'in ña, juu ndicha kuii ña ra ndito kùu, ta indukuni iin ña ndicha kùu yi,

ña ni kunandi chiti ndisaa ñivi ìyo ñuñivi ora ni nde'e na yu'u,
ta juuni ma ora ikan ni jaka'nu na,
ta ni ka'an na ña ma Racha'nu Ndioo ndicha kuii ña kùu ra Ndioo,
kàti ma Racha'nu Ndioo chi'in na.

¹² Ta takan kùu yi ña ta'ii'in yo ìyo yi ña ku'va maa yo kuenda cha'a' ma tiñu jà'a yo nuu ma Racha'nu Ndioo, ma ora ni jakutunini ra ma kuati yo.

Koto jà'a ndo na kati'i ma ndian kùu ta'an yo

¹³ Yakan va na tüvi va'a jà'a yo tu tisokuati yo chata ma ndian kùu ta'an yo ña chìnuni ma tu'un va'a. Vati va'aga ña na nanduku ndo naja kua koo vii ndo chi'in na. Ta tüvi ìyo yi ña ja'a ndo iin ña tüvi va'a chi'in na, ta yakan kùuni ndio yi ja'a yi ña na kati'i na, ta takan kùuni ndio na ndakoo na ma ña chìnuni na tu'un Cristu, jà'a ndo. ¹⁴ Va taku yu'u ña kùu iin ra chìnuni va'a ma tu'un Jesucristu, nduva'a chìnuni ña na tüvi ni'in nuu ma ndayu ña chàcho ña kati yo ña na tüvi va'a kacho yi, va ndisaa nuu ndayu, va'a yi. Tatu ìyo nda yo chàniini ña ma ndayu kùu yi ña kini yi kuenda na, juu kini yi va kuenda maani na, tuva takan chàniini na. ¹⁵ Tatu cha'a' ma ndayu chàchi ndo kùu yi ña tüvi va'a kùuni ma yani ndo ndian chìnuni ja'a ndo, tajan chi'in ma ña jà'a ndo ikan, jàna'a yi ña na yüvi ndian kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo kùu ndo. Ta koto jà'a ndo ña cha'a' ma ña chàchi ndo ña ja'a yi ña na kesiiin ma ndian yani ndo iti' Ndioo, vati juuni cha'a' ndiakan chíí Cristu ndia. ¹⁶ Ta koto kù'va ndo ña na ka'an ndaa ma ñivi chata ma ña va'a nuu ndo. ¹⁷ Vati taku ma nuu chànda Ndioo tiñu, na tüvi ni ja'a ra kuenda cha'a' ña, nda nuu ndayu chàchi yo, a nda nuu ma ndixi kùu ma ña chi'i yo, vati jà'a ra kuenda cha'a' ña vii ta ndaa ìyo yo, ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a sii kùuni yo jà'a ma Tati Íí Ndioo. ¹⁸ Ta ndisaa nda yo chìnuni ña jà'a takua kùuni ma Racha'nu Cristu, te'en ni kuuni na: Nduva'a sii ni kuuni ma Racha'nu Ndioo jà'a yo, ta nda ma inga ñivi, va'a ni ka'an na chata yo ndia.

¹⁹ Yakan va na nanduku yo naja kua koo va'a yo chi'in ma ñivi ta'an yo ña chìnuni, ikan ndisaa yo kuàkua'nu va'a yo chi'in chinituni yo ña chìnuni va'a yo ma tu'un Racha'nu Ndioo. ²⁰ Yakan va koto jà'a ndo ña na jaña ma ndian ta'an ndo ña chìnuni na ma tu'un Ndioo, cha'a' ma ndayu chàchi ndo. Vati ma ña ndicha kùu yi ña: ndisaa kuii ma ña chàchi ndo, va'a yi, uvaa ña na tüvi va'a ja'a ndo tuva chàchi ndo ma ndayu ikan kuenda ña na nde'e ma inga ñivi ndo, ta jaña na ña chìnuni na. ²¹ Va'aga ña na tüvi kachi ndo sa'an, ta ni ña ko'o ndo ndixi, ta ña na jà'a ndo ni'in inga nakuyi ña tüvi va'a kuenda na, ti koto ja'a yi ña na jaña na ña chìnuni na ma tu'un Ndioo. ²² Yakan va tu ndicha ña chìnuni ndo iin ña va'a kùu ma ña jà'a ndo, vati ma tu'un ikan kùu yi kuenda maani ndo chi'in Ndioo. Ya'a sii kùuni ma ñivi ña nuna jà'a na ma ña chito na ña iin ña va'a kùu yi, ta juuni maa na, na töve tiso na kuati nuu na chi'in ma ña jà'a na. ²³ Va taku ma ndian chìnuni ña, uvi kua chàniini na ña, tu kachi na yi a tüvi. Juuni chata

maa na jà'a na ma kuati, ti tüvi jà'a na yi chi'in ndisaa anima na, takua ìyo yi ña ja'a na. Ta tandi'i ma ña jà'a yo ma ora tüvi ndaa va'a kùuni yo ja'a yo yi, iin kuati kùu yi ndia.

15 Yakan va taku maa yo ndian chìnuni va'a ìyo yi ña tindee yo ma ndian ta'an yo ña kùmani na ni'i na ma kua chìnuni va'a na, ta yüvi ña nànduku yo ja'a yo ma ña va'a kuenda uvanuu juuni maani yo. ² Ndisaa yo ìyo yi ña ja'a yo iin tiñu va'a kuenda na, ikan na kuàkua'nu va'a na ta chìnuni va'a ga na ma tu'un Ndioo. ³ Vati ni ma Cristu, na tüvi ni nanduku ra ja'a ra ma tiñu va'a kuenda juuni maa ra, ti java tíá va'a ña jàchinu ra ma ña kà'an yi nuu ma tutu Ley Ndioo, ta te'en kà'an yi: "Tandi'i ma ña kà'an na tu'un kini chataun, juuni chatai kōyo ma tu'un kini ndia", kàti yi. ⁴ Vati tandi'i ma ña chūndaa ña tãa nuu ma tutu Ndioo tatiempu, tãa na yi ña kùu yi kuenda ña jàna'a yi nuu yo naja kua ìyo yi ña koo yo viviini, ta naja kua ìyo yi ña ndakimani ma tu'un Ndioo yo kuenda ña na ni'i yo naja kua ìyo yi ña kuatu yo ma ña va'a nuu Ndioo iti' nuu. ⁵ Ta juuni ma Ndioo ña jàna'a nuu yo naja kua koo vii yo, ta naja kua ìyo yi ña ndakimani yo na tindee ra yo ña na induku kuuni yo chi'in ta'an yo, cha'a' ña ndian kuà'an chata Cristu Jesuu kùu yo, ⁶ ikan ma ora cha ndō'iin ndisaa ndio yo chi'in anima yo ta tu'un kà'an yo, ni jaka'nu ndio yo ma Racha'nu Ndioo, ra kùu Tatá ma Racha'nu yo Jesucristu.

Kàtitu'un ndi tu'un cha'a' Jesuu nuu ma ndian yüvi judú

⁷ Yakan va na ndakimani ndo ndo chi'in ma ndian kùu ta'an ndo takua jà'a ma Cristu ña ndakimani ra ra chi'in ndo, ikan na ni'i ndo naja kua kuu jaka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo. ⁸ Yu'u kàti ña, ora kichi ma Cristu ña kichi jàkuu ra tiñu nuu ma ndian judú, kuenda ña na jana'a ra ma tu'un ndaa Ndioo. Takan jà'a ra, ti takan ìyo yi ña jachinu ra ma tu'un ña chā'a ma Racha'nu Ndioo nuu ma ndra kùu ñivi yo ña chíyo taji'na. ⁹ Ta juuni kichi jàna'a ma Cristu nuu ma ndian yüvi judú ña, naja kua ìyo yi ña jaka'nu na ma Racha'nu Ndioo cha'a' ña kūnda'vini ra na. Vati ndava nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Cha'a' yakan kùu yi ña, yu'u ni jaka'nui ñun tañu ma ñivi yüvi judú,
ta ni katai yaa kuenda ña ni jaka'nui ñun nuu na.
Takan kà'an yi nuu ma tutu Ndioo.

¹⁰ Ta juuni iyo inga nuu kà'an yi te'en ndia:

Na sii kuuni ndyo'o ndian yüvi judú,
chi'in ma ndian kùu ñivi judú ña kùu na ñivi Ndioo ndia,
kàti yi.

¹¹ Ta ìyo inga tuku nuu kà'an ma tutu Ndioo te'en:

Tandi'i ndyo'o ndian yüvi judú,
ta nda ma nda ndian nikuuni ña ìyo ma ñuñivi,
na jaka'nu na ra ndia,
ti ya'aga ka'nu kùu ma Racha'nu,
kàti yi.

¹² Ta nda ma Isaía te'en kà'an ra nuu ma tutu Ndioo ña tãa ra ndia:

Ni koo iin ra kùu tata ma ra nàni Isaí, vati rakan kùu ra ña vàchi ka'nda ra tiñu nuu ma ñivi yüvi judíu.

Ta ndiak an endee ndàtu na koo na chi'in ra. Takan kãti ra.

¹³ Ta vitin kà'in chi'in ma Racha'nu Ndioo ña kùu ra iin ra ndisaa tiempu chà'a ra ña ndàtu yo nuu yo. Ta ndakain nuu ra ña na ja'a ra ña na nduva'a sii kuuni ndo, ta na koo vii ndo chi'in ta'an ndo, cha'a' ña ndian chinuni ma tu'un ra kùu ndo, ikan na keta ndo iti' nuu chi'in ma ña ndatu ndo, ta juuni ja'a ra ña nduva'a k-atu ndo chi'in ma ndatu, ña jà'a ma Tati Í ra chi'in ndo ndia.

Ndioo tãchi Paulu ña na katitu'un ra tu'un Ndioo nuu ndian yüvi judíu

¹⁴ Yakan va ndyo'o yanj, cha chà'a va'a ndioi kuenda ña nduva'a va'a ndian kùu ndo, ti ya'a ìyo chinituni ndo kuenda ña jàkuninaa ndo ma ndian kùu ta'an ndo, ña chìnuni. ¹⁵ Va taku nuu ma tutu i'ya, tàì uvi uni tu'uni chi'in tu'un kachin va'a, kuenda ña koto nãani ndo yi. Te'en jà'i yi kuenda ma Racha'nu Ndioo, vati maa ra kùu ra ña chà'a ra ñamani ra nui, ¹⁶ kuenda ña na jàkui tiñu nuu Jesucristu tañu ma ñivi yüvi judíu. Vati ma tiñu jà'i kùu yi ña kàtitu'in ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi yüvi judíu. Ta ikan jan, ni ku'va ndioi kuenda cha'a' na nuu ma Racha'nu Ndioo, takua kùu iin ña sòkó yo ña chà'ta'ani ma Racha'nu, ta na koo na ndian í ña jà'a ma Tati Í Ndioo ndia.

¹⁷ Ta cha'a' ma ña va'a kùu ma ña jà'a Jesucristu kuendai, ya'a chisij, ti jàkui tiñu nuu ma Racha'nu Ndioo. ¹⁸ Vati yu'u, tüvi ni katitu'in ma ña tüvi nì nde'i, ti ma ña ni katitu'in kùu ma ña jà'a Cristu chi'in. Ta tu'un ikan ni ka'in ma nuu ndian yüvi judíu ndanu ni kuuni ma nuu chakunui, kuenda ña na kicha'a na jachi'in na tu'un Ndioo, ora taso'o na ña kà'in, ta nde'e na ma tiñu jà'i ndia. ¹⁹ Vati chi'in ndatu ña jàna'a ma seña, ta chi'in tiñu í ña jà'a ma Tati Í Ndioo, kua ikan jà'i yi. Ta takan kùu yi ña, kicha'i kàtitu'in ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi ñuu Jerusalén i'ya, naja kua kùu jàkakú Ndioo ma anima na. Ta ndava nda ninii ka'nu ma nda ma yu'u ñuu ìyo ma ñu'u' Ilírico, chākunui kàtitu'in yi ndia. ²⁰ Yakan va yu'u, nduva'a jàninj ña kàtitu'in ma tu'un ña jàkakú anima yo maa nuu takã'an nakoto na ma tu'un Cristu, ti tüvi kùunj katitu'in yi ma nuu cha yã'a ma ndian kùu meru yo ña cha kàtitu'un ndra yi, ta kicha'a ndra jàkanaa ndra ma ndian chìnuni tu'un Cristu. ²¹ Vati tiã va'a ña jà'i yi takua kà'an yi te'en nuu ma tutu Ndioo:

Ma ndian takã'an kuui koto ma tu'un ra; ndiak an kùu ma ndian ni koto yi.

Ta ma ndian takã'an kuui kuni ma tu'un ra; ndiak an kùu ma ndian ni kutunini yi, kàti ma tutu Ndioo.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ni ku'un ra ñuu Roma

²² Ta cha'a' ma tiñu jà'i i'ya kùu yi ña, vaji kùunj ku'in kunde'i ndo ma nuu ìyo ndo, va nì kuu yi. ²³ Va takua ma vitin cha jàchinu ndioi ma tiñu jà'i ma iti' ñu'u' ñuu i'ya. Yakan va kùuni ndioi ku'in kunde'i ndo, ma takua chàninj ja'i yi ma tatiempu niku. ²⁴ Nde'o tu kùu ya'i kunde'i ndo ma ora ni ku'in ma ñuu España. Ta ora cha yã'a nde'i ndo ma iti' kuà'in, vaji tia tiempuni. Tajan nde'o tu kùu tindee ndo yu'u ma tichi iti', ña na kuu cha va'i tandi'i ma ñuu nuu kuà'in. ²⁵ Va ma vitin, kuà'in ma ñuu Jerusalén, ti ndiso i ma ndatiñu ña sòkó na, kuenda ma ñivi Ndioo ña ndoyo ndakan. ²⁶ Vati ma ndian yüvi judíu, ña chìnuni ña ìyo ma ñuu Macedonia ta ñuu Acaya, nākaya ta'an na xu'un', kuenda ña tachi na yi nuu ndian nda'vi, ña kùu ñivi Ndioo ña ìyo ñuu Jerusalén. ²⁷ Vati iin ña va'a kùu ma ña jà'a ma ndian yüvi judíu ikan, cha'a' ma ndian judíu ña ìyo ñuu Jerusalén, va ma ña ndicha kùu yi ña tàvi ma ndian yüvi judíu ikan nuu na, cha'a' ña nì'i na tu'un va'a Ndioo nuu ndian judíu ikan. Yakan va töve ña ka'nu kùu yi kuenda na tuva tia'vi ndiko na chi'in ndatiñu a xu'un' ña kùmani nuu ma ñivi. ²⁸ Ta ora cha yã'a jãndondaa ndioi ma tiñu i'ya, ta jãya'a ndioi ma xu'un', nda'a' ma ndian ta'an yo ìyo ñuu Jerusalén. Tajan ni ku'un ndioi ma ñu'u' España, ta iti' ya'a kua'anj ma iti' tikan, ni ya'i kunde'e yatj ndo. ²⁹ Ta cha chito va'i ña, ma ora ni kunde'i ndo, ni chai nuu ndo chi'in kua'a' tu'un va'a Cristu kuenda ña ni ka'in yi nuu ndo, ikan na ja'í ra ndisaa yo chi'in yi.

³⁰ Yakan va ndyo'o yanj, ndava nda chi'in sivi Racha'nu yo Jesucristu, ta ndava nda chi'in ma Tati Í Ndioo ña ya'a kùuni ra nde'e ra ndo, jàninj ndo ña ku-ta'an ndo chi'in, jin töve ìyo yatin ndo ora nde'i tundo'o ña kà'an ndo nuu Ndioo cha'i. ³¹ Na ndakan ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, ña na jakakú ra yu'u nda'a' ma ndian tüvi chìnuni tu'un Cristu ña ìyo ma iti' ñu'u' Judea. Ta juuni na ndakan ndo nuu ra, cha'a' ma ndatiñu ndiso i ña na ja'a ra ña na ki'in va'a ma ndian kùu ñivi Ndioo, ña ìyo ma ñuu Jerusalén kuenda yi ndia. ³² Vati tu Ndioo kùuni ra, kùu tindee ra yu'u, ikan na sii kuunj. Ta kùu ninde i ta'vi ma ora ni kunde'i ndo nuu ìyo ndo. ³³ Ta juuni ma Racha'nu Ndioo, ra jà'a ña na koo va'a yo, na koo ra chi'in ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Paulu tãchi ra saludu nuu ma ndian chìnuni ña nàkoto ra

16 Yu'u, kàtitu'in nuu ndo kuenda ma ñata'an yo ña ya'a chìnuni ña nàni Febe. Vati yakan nduva'a tìndean ma ñivi chìnuni ña ìyo kuenda ma veñu'u ñuu Cencrea. ² Na ki'in va'a ndo kuenda ña chi'in sivi ma Racha'nu, takua ìyo yi ña ja'a ndo, cha'a' ña kùu ndo ñivi Ndioo. Ta juuni na tindee ndo ña chi'in tandi'i ma ña kumani nuan, ti nduva'a cha tìndean kua'a' ñivi, ta nda mai ndia.

³ Ta na ku'va ndo saludu kuendai nuu ma ña'a nàni Priscila, ta nuu ma ra iian, ra nàni Aquila, ti merui kùu vi chi'in ma tiñu Cristu Jesuu ndia. ⁴ Vati maa vi kùu vi ña chā'a vi vi ña na nde'e vi tundo'o cha'i, ikan na kakúí. Ta na yūvi uvaa yu'uni chà'a ma ta'vindiioo nuu vi, vati ndava nda tandi'i ma ndian chìnuni ña tüvi kùu judíu chà'a yi ndia. ⁵ Ta juuni na ku'va ndo saludu kuendai nuu ma ndian chìnuni, ña kùti'vi ta'an ma ve'e vi. Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra yani ña ya'a kùuni nde'i ña nàni Epeneto. Vati rakan kùu ma ra nunuu ña chìnuni ma tu'un Cristu ma iti' ñu'u' Acaya. ⁶ Ta juuni na ku'va ndo saludu nuu ma ña'a nàni Ndiya, ti ya'aga jàtiñu ña kuenda ndo ndia. ⁷ Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ndra merui Andrónico, ta Junias, ndra chūndii indukuni chi'jin ma tichi vekaa, ti ndrakan ya'a ka'nu ma ña jà'a ndra kuenda ma Racha'nu Tatá yo, ta ndra ya'a iñu'u tañu tandi'i ma ndra tatun Cristu kùu ndra. Ta ji'naga ndrakan, chìnuni ma tu'un Cristu kua yu'u.

⁸ Ta juuni na ku'va ndo saludu nuu ma ra nàni Amplia, ra kùu iin ra yani, cha'a' ña chìnuni ra tu'un Racha'nu chito'o yo Cristu ndia. ⁹ Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra nàni Urbanu, ra kùu meru yo chi'in ma tiñu Cristu; ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra yani nàni Estaquis, ra ya'a kùunji nde'i ndia. ¹⁰ Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra nàni Apeles, ra ndè'e yo ña ndicha ña chìnuni va'a ra ma tu'un Cristu. Ta juuni na ku'va ndo saludu nuu ma ndian kùu ñivi ma ra nàni Aristóbulu ndia. ¹¹ Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra ñui ña nàni Herodión, ta nuu ma ndian kùu ñivi ma ra nàni Narcisu, ndian chìnuni tu'un ma Racha'nu. ¹² Ta juuni na ku'va ndo saludu nuu ma ña nàni Trifena, ta Trifosa, ti ñivi jàtiñu kuenda ma Racha'nu Tatá yo kùu vi ndia. Ta na tachi ndo saludu nuu ma ña ta'an yo ña nàni Pérsida, ña nduva'a jàtiñu kuenda ma Racha'nu. ¹³ Ta na ku'va ndo saludu ma ra nàni Rufu, ra káchin ma Racha'nu kuenda ra, ta nuu ma ma'á ra ña kùan takua kùu iin ma'á kuendai ndia. ¹⁴ Na ku'va ndo saludu nuu ma ra nàni Asíncrito, ta Flegonte, ta Hermas, ta Patrobas, ta Hermes, ta nda nuu tandi'i inga ndian chìnuni ña ka'lin chi'in ndra. ¹⁵ Ta na ku'va ndo saludu nuu ma ra nàni Filólogo, ta nuu ma ña nàni Julia, ta nuu ma ra nàni Nereo, ta nuu ma ña ta'an ra, ta nuu ma ra nàni Olimpás, ta nda nuu tandi'i ma ndian kùu yani yo ña chìnuni ña ka'lin chi'in na ndia.

¹⁶ Ta na kaña'a ndo chi'in ta'ii'iiin ta'an ndo ña chìnuni, ta kunumi ndo na. Ta tandi'i ma ndian chìnuni tu'un Cristu, tàchi na saludu nuu ndo ndia.

¹⁷ Ndyo'o yani, yu'u jàninji ña na ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ndian kùuni tavani'i siin ndo chi'in ma

tu'un ña siin kàa kua ma tu'un Ndioo ña kùtu'va ndo. Na kundachiyo ndo xiin na. ¹⁸ Vati yūvi tiñu nuu ma Racha'nu yo Jesucristu kùu ma ña jà'a na, ti ma ña jà'a na ikan kùu ma ña kùuni maa na ja'a na. Ta chi'in ma tu'un ña ya'a vita kà'an na, ta chi'in ma tu'un vii ña kà'an na, jànda'viña'a na ma ñivi vita anima. ¹⁹ Ta ndisaa ma ñivi cha chito va'a na, ña ndyo'o chìnuni va'a ndo ma tu'un Ndioo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a chisij cha'a' ndo. Vati yu'u kùunji ña na koo tu'va ma chinituni ndo, ta ja'a ndo ma ña va'a, ta yūvi ma ña tüvi va'a. ²⁰ Ta ma Racha'nu Ndioo, ra chà'a ña na koo vii anima yo, ta numini tava ra ma ndatu kui'na, ta jakanaa ra yi, ikan na tüva ja'a yi ni'iiin nakuyi chata ndo. Ta ma Racha'nu yo Jesuu, na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo.

²¹ Ta ma ra nàni Timoteu, ra kùu merui chi'in ma tiñu jà'i, juuni tàchi ra saludu nuu ndo chi'in ma ra nàni, Luciu, Jasón, ta Sosípater, ndra kùu ñivi mai.

²² Ta nda yu'u ra nàni Terciu ña tàa ma tutu vali i'ya ña kà'an Paulu, juuni tàchi saludu nuu ndo ña na kumi ma Racha'nu ndo ndia.

²³ Ta juuni tàchi ma ra nàni Gayu saludu nuu ndo. Ta rakan chà'a ra kàvai ma nuu iyo ra. Ta juuni ma ikan chà'a ra kùti'vi ma ñivi chìnuni. Ta juuni tàchi ma ra nàni Latu ma saludu nuu ndo chi'in ma ra tesoreru ma ñuu i'ya, ta chi'in ma ra yani yo ña nàni Quartu ma nuu ndo ndia.

²⁴ Ta ma Racha'nu yo Jesucristu, na ja'íi ra ndisaa ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Paulu ña jàka'nu ra Ndioo

²⁵ Ta na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo, ra ja'a ña na koo ndaa yo, takua kà'an ma tu'un va'a ra ña kàtitu'in nuu ndo cha'a' ma Racha'nu Jesucristu. Vati ma tu'un ña chīyo xe'e chi'in ma Racha'nu Ndioo, takani cha iyo yi ma chi'in ra nda antea ña jātuvu ra ma ñuñivi niku.

²⁶ Va vitin ma tu'un ikan cha jākoto ma Racha'nu Ndioo yi yo, cha'a' ma tutu Ndioo ña tãa ma ndra kà'an kuenda ra, ña kà'an indukuni takua kùuni ma Racha'nu Ndioo, ra endee iyo ndito. Yakan va ma tu'un xe'e ña iyo chi'in ma Racha'nu Ndioo i'ya niku, cha chītakuati yi tandi'i nuñu'u' ñuñivi, kuenda ña na chinuni na yi, ta jachi'in na yi.

²⁷ Ta ma Racha'nu Ndioo, ra uvanuu ña iyo ra ya'a chito ña kã'an, na jaka'nu yo ra nani kivi, ta ndisaa tiempu, kuenda ma Racha'nu Jesucristu. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Corintu Nunuu

Paulu t̄aa ra tutu i'ya kuenda ndian ch̄inuni tu'un Cristu ña iyo Ñuu Corintu

1 Yu'u Paulu, ra k̄achin Ndioo ña na kui iin tatun ma Racha'nu Jesucristu, ti takan k̄uni maa ra ña na ja'i. Yakan va yu'u chi'in ra yanio S̄ostenes, ² t̄aa ndi tutu i'ya kuenda ndisaa ndyo'o ndian ch̄inuni ña iyo ñuu Corintu, ti maa ndo k̄uu ma ndian k̄uu ñivi Ndioo cha'a' ña nd̄akuu ndo ndian í j̄a' ra. Ta takan k̄uu ña k̄achin Ndioo ndo ña na kuu ndo ndian í kuenda ra, indukuni takua j̄a' ra chi'in tandi'i nuu ndian ch̄inuni tu'un ra ña iyo nda nuu ni k̄uni. Vati ma Racha'nu Jesucristu k̄uu ra ña chà'nda ra tiñu nuu yo chi'in nuu ndisaa ndiakan ndia. ³ Ta Ndioo ra k̄uu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ra k̄uu chito'o yo, na koso ra ma ñamani ra chata ndo, ta na ja'a ra ña na koo vii ndo chi'in ra ndia.

Racha'nu Cristu chà'a ra mamaa ña va'a nuu ma ndian k̄uu ñivi ra

⁴ Nani kivi ora chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo kuenda ndo, ti cha'a' ña iyo ndo kuenda Jesucristu k̄uu yi ña n̄i' ndo ma ñamani Ndioo. ⁵ Ta cha'a' ña nd̄o'iin ndo chi'in Cristu k̄uu yi ña ch̄a'a ma Racha'nu Ndioo ndatu ra nuu ndo, ikan na koo va'a ma chinituni ndo, ta k̄atitu'un kachin ndo ma tu'un ra ndia. ⁶ Vati ma tu'un ña k̄atitu'in nuu ndo cha'a' Cristu, cha iyo yi ma tichi anima ndo, ta vitin juu yi k̄uu ma ña j̄a-na'a yi nuu ndo. ⁷ Ta cha'a' ña'a k̄uu yi ña t̄uvi kumani nuu ndo ma ña va'a n̄i' ndo nuu Ndioo ora nd̄atu va'a ndo, nda kati chaa ma kivi ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu. ⁸ Vati maa ma Racha'nu Ndioo ni jakuenda va'a ra ndo endeeni, nda kati ni chaa ma kivi ña ni kichaa ndiko ra, ikan na t̄uvi ka'an ma ñivi chata ndo ma ora ni kichaa ra. ⁹ Vati taku ma Racha'nu Ndioo iin ra ndicha k̄uu ra ña j̄achinu ra ma tu'un k̄a'an ra, ti maa ra k̄uu ra ña k̄ati ra ña na ndo'iin yo chi'in ma se'e ra Jesucristu, ra k̄uu chito'o yo.

Na v̄a' kesiin ndo iti' Ndioo tuva ndicha ña ñivi ch̄inuni k̄uu ndo

¹⁰ Ndyo'o yani, chi'in sivi Racha'nu yo Jesucristu chikain ñamani nuu ndo ña na jando'iin tu'un ndo chi'in ta'an ndo, ikan na t̄uva kanita'an yu'u ndo chi'in na. Yakan va na koo vii ndo, ta induku kuuni ndo chi'in na ndia. ¹¹ K̄a'in takan chi'in ndo ndyo'o yani, vati ch̄ito tu'un yu'u ma ndian k̄uu ñivi ma ra n̄ani Cloé ña ya'a k̄anita'an yu'u ndo chi'in ma ñivi ta'an ndo ña ch̄inuni

tu'un Cristu. ¹² Ta chi'in ma tu'un ña ch̄in̄i ikan, k̄uni katitu'in nuu ndo ña iyo ma ndian iyo tañu ndo ña siin siin ch̄anini, ta te'en k̄a'an na: "Ndyu'u, k̄uu ndi kuenda Paulu", k̄ati na. Ta iyo inga ndo ña k̄a'an: "Ndyu'u k̄uu ndi kuenda ma ra n̄ani Apolo", k̄ati ndo. Ta iyo inga ndo ña k̄a'an: "Ndyu'u k̄uu ma ndian iyo kuenda Petu'." Ta iyo inga ndo ña k̄a'an: "Ndyu'u k̄uu ndi kuenda Cristu", k̄ati ndo. ¹³ ¿A ch̄anini ndo ña uvi nuu Cristu k̄uu ra?, k̄uni ndo. Ta, ¿a ch̄anini ndo ña yu'u k̄uu ma ra ch̄i'í nuu kruu cha'a' ma kuati ndo?, k̄uni ndo. ¿A ch̄anini ndo ña chi'in sivi Paulu k̄uu yi ña k̄unduta ndo?, k̄uni ndo. Va na ȳuvi takan k̄uu yi. ¹⁴ Ta cha'a' yakan k̄uu yi ña yu'u chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo, ña t̄uvi n̄i jakundutai n̄i'in ndo, ti uvanuu ma ndian j̄akundutai k̄uu ma ra n̄ani Crispo, ta ra n̄ani Gayu. ¹⁵ Va'ani ña t̄ove kua'a' ndo j̄akundutai, ti koto ka'an ndo ña chi'in sivi k̄uu yi ña j̄akundutai ñivi. ¹⁶ Ta juuni chàku'un̄i ña j̄akundutai ñivi iyo ve'e ma ra n̄ani Estéfana ndia, va na t̄uva chàku'un̄i tuva iyo inga ndo ña j̄akundutai. ¹⁷ Vati Cristu t̄uvi n̄i tachi ra yu'u ña na jakundutai ñivi, ti t̄achi ra yu'u ña na katitu'in tu'un ra nuu ndo. Yakan va na ȳuvi tu'un ña k̄ee tichi chinituni mai k̄uu ma ña k̄a'in chi'in ndo, titu takan k̄uu yi, tajan k̄uni yi ka'an yi ña na t̄uvi nda kuenda k̄uu yi ña ch̄i'í ma Jesucristu nuu kruu cha'a' ma kuatio, tuva takan ch̄anini ndo.

Va'aga ña ch̄anini Cristu kua ch̄anini ma ñivi iyo ñuñivi

¹⁸ Kua'a' ma ñivi iyo kuati ña kuà'an iti' andaya', ch̄anini na ña: ch̄ito nda kuenda k̄uu yi ña ch̄i'í ma Cristu nuu kruu cha'a' ma kuatio, ch̄anini na. Va kuenda maa yo ña k̄uu yo ndian ch̄inuni tu'un ra, cha ch̄ito va'a yo ña ni kakú yo, ti ndatu Ndioo k̄uu yi. ¹⁹ Ta cha'a' yakan k̄uu yi ña te'en k̄a'an yi nuu ma tutu Ndioo:

Ta ni jandi'í ma chinituni ma ndian ch̄ito ña k̄a'an, k̄uni na.

Ta takan naa ndi'i ma ña ch̄anini na j̄a'i.

Takan k̄ati Ndioo.

²⁰ Va vitin t̄uva ndakutiñu ma tu'un k̄a'an ma ndra ya'a ch̄ito ña k̄a'an. Ta juuni na t̄uva ndakutiñu ma tu'un j̄ana'a ma ndra matru nuu ma ñivi, ta ni ma ndra k̄anita'an yu'u cha'a' ma ña iyo ñuñivi i'ya ndia, ti ma Racha'nu Ndioo cha j̄a' ra ma tu'un na ña k̄uu yi iin ña t̄uvi ndakutiñu. ²¹ Vati ma Racha'nu Ndioo iyo kua'a' ma chinituni ra, vati ma ñivi iyo ñuñivi i'ya chi'in ma chinituni maa na, na t̄ove kuu kuta'an na ma kua kuu koo nakoto na ma Ndioo. Va ma ndian ch̄inuni ma tu'un ña k̄atitu'un ndi cha'a' ra, ndiakan k̄uu ma ndian

chā'a ra ña na nakoto na ra, ti kùuni ra jakakú ra na, vaji kuenda inga na, ma tu'un ña kàtitu'un ndi töve nda kuenda yi, chànini na.

²² Takua vitin ma ndian judíu, endee chikan na ña na ja'a Ndioo ndatu ka'nu ña na nde'e na. Ta ma ndian yüvi judíu ya'aga chàta'ani na taso'o na ma tu'un ndian iyo chinituni ña iyo ma ñuñivi i'ya ndia. ²³ Va taku ndyu'u, kàtitu'un ndi naja kua chíí Racha'nu Cristu nuu kruu. Yakan va cha'a' ma tu'un kà'an ndi i'ya kùu yi ña ya'a xaani ma ndian judíu kuni na yi, ta nda ma ndian yüvi judíu, ndè'e na ndyu'u, ti ma tu'un kà'an ndi tüvi nda kuàtiñu yi, kùuni na. ²⁴ Va taku ma ndian cha kächin Ndioo, jin kùu na ndian judíu, a ndian yüvi judíu, va induku chito na ña Cristu kùu ma ndatu ma Racha'nu Ndioo, ta chinituni ra ndia. ²⁵ Vati iyo ndian chànini ña cha'a' ña ya'a ndava xini Ndioo kùu yi ña jà'a ra takan, kùuni na. ²⁶ A tüvi chito na ña ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra iyo ga chinituni kua ma ñivi ñuñivi? Ta iyo inga ndian chànini ña ma Racha'nu Ndioo na tüvi ñandee ra, kùuni na, va na tüvi chà'a na kuenda ña rakan kùu ma ra iyo ga ñandee kua ndisaa ma ndian iyo nuñu'u' ñuñivi i'ya. ²⁶ Ndyo'o yani, yu'u kùunji ña na ku'va ndo kuenda ña vaji tiani ndo kùu ma ndian iyo chinituni tañu ndian chinuni, takua kà'an ma ñivi ñuñivi, va maa ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra kächin ndo, vaji takan kùu ndo. Ta juuni na tüva kuu vaji kà'an na ña tiani ndo kùu ma ndian ndiso tiñu ka'nu, ta tiani ndo kùu ma ndian vachi tañu ma ndian kuika ndia. ²⁷ Ta cha'a' ña kà'an na takan kùu yi ña kächin ma Racha'nu Ndioo ndyo'o ña kùu ndo ma ñivi ñuñivi ña tüvi iyo kua'a' chinituni, kuenda ma ndian ya'a chito ña kà'an, ta kukanuu na nde'e na ndo, ta juuni kächin ra ndyo'o ña kùu ndo ndian tüvi kua'a' ñandee, ikan na jakukanuu ndo ma ndian ya'a iyo ñandee ña iyo ñuñivi i'ya. ²⁸ Ta cha'a' yakan kùu yi ña kächin ma Racha'nu Ndioo ma ndian nda'vi, chi'in ma ndian tüvi ndakutiñu kuenda ña na januu na ma ndian ya'a chito ña kà'an. ²⁹ Ta takan kùu yi ña ni'iin yo na kùu jatayi maa yo yo nuu ma Racha'nu Ndioo. ³⁰ Vati maa ra kùu ra ña jändo'iin ra ndo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ña na kuu ndo ñivi ra. Ta juuni ma Racha'nu Ndioo ikan, kùu ra ña chā'a ra chinituni ra kuenda yo, ta jändaku ra yo ña kùu yo ndian ndaa ta ií kuenda ma Racha'nu Jesucristu, ti maa ra kùu ra ña jānaa ra kuati yo niku. ³¹ Takan kuu ta cha'a' yakan kùu yi ña ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Tu iyo nda yo kùunio jaka'nu yo iin nakuyi, va'aga ña na jaka'nu yo ma Racha'nu", kàti yi.

Kàtitu'un Paulu naja kua chíí Cristu nuu kruu

2 Ndyo'o yani, ora chā'in cha kàtitu'in ma tu'un ndaa ña iyo xe'e chi'in ma Racha'nu Ndioo nuu ndo, tüvi nī ka'in yi chi'in tu'un nduva'a va'a kà'an, ta ni chi'in ma tu'un kà'an ma ndra ya'a chito ña kà'an nuu ndo ndia. ² Vati ma ora chíyoi chi'in ndo, tüvi nī nakaninj cha'a' inga ma tu'un kuenda ña kàtitu'in yi nuu ndo, ti ma tu'un kàtitu'in nuu ndo, kùu maaaa ma tu'un ña kà'an cha'a' ma Racha'nu Jesucristu takua kùu naja kua chíí ra nuu kruu. ³ Yakan va ma ora chāi nuu

iyo ndo, ndava ndayui jà'a ña ya'a ndasij, ti tüvi iyo kua'a' ñandee ma ora ikan. ⁴ Ta ma ora kàtitu'in ma tu'un cha'a' Jesuu nuu ndo tüvi nī kuuni jandomanj ndo chi'in ma tu'un kà'an ma ndra ya'a chito ña kà'an, ta ni chi'in tu'un nduva'a va'a kà'an, vati tiá va'a ña jändomanj ndo chi'in ñandee ma Tati Í Ndioo, ta chi'in ma ndatu ma Racha'nu Ndioo ndia. ⁵ Takan jāna'i nuu ndo ti kùunji ña na chinuni va'a ndo, cha'a' ma ndatu ña iyo chi'in Ndioo, ta tüvi cha'a' ma tu'un kà'an ma ndra chito ña kà'an ña iyo ma ñuñivi i'yani.

Ma Tati Í ma Racha'nu Ndioo chà'a yi ña na nakoto yo ra

⁶ Va taku kuenda ma ndian cha tiin va'a ma tu'un Ndioo, nuu ndiakan va chiniñu'u ndi kàtitu'un ndi ma tu'un vii ña iyo tichi chinituni va'a ña chà'a ma Ndioo nuu ndi chi'in na. Va siin kàa ma tu'un kà'an ma ndra chito ña kà'an, chi'in ma tu'un kà'an ma ndra kumitiñu, kua ma tu'un kà'an ndyu'u. Vati ndyu'u siin kua chànini ndi, va ni keta iin kivi ña ndisaa ndiakan ni jandi'i ra nuu na. ⁷ Takan kàtitu'un ndi nuu ndo, ti ma Racha'nu Ndioo, ndicha va'a ña iyo iin tu'un xe'e ña chito ra, nda antea ña jātuvi ra ma ñuñivi i'ya. Va ma tu'un ikan tüvi nī cha'a ra ña na koto ni'iin ñivi yi niku, vaji ma ña kùuni ra kuenda yo cha'a yi ña na kuu yo ndian ka'nu takua kùu ra ma nuu iyo ra. ⁸ Yakan va ma tu'un i'ya kùu yi ña tüvi nī kutunini ma ndra kumitiñu, ña iyo ma ñuñivi i'ya yi. Ti tu ndicha ña kütunini ndra ma ña kùuni yi ka'an yi, na tüvi iyo yi ña ka'ni ndra ma Racha'nu nuu kruu niku, ra nduva'a kuii ka'nu. ⁹ Ta cha'a' yakan kùu yi ña, te'en kà'an yi nuu ma tutu Ndioo:

Kuenda ma ndian kùuni na nde'e na ma Racha'nu Ndioo,

cha iyo tu'va iin ña ka'nu kuenda na jà'a ra,

Ta yakan ni'iin ñivi takā'an nde'e na yi, ta ni ña takā'an taso'o na yi,

ta takā'an nakanini na yi ndia, ti iin ña ya'a ka'nu kùu yi kuenda na.

¹⁰ Va ma tu'un xe'e i'ya, kùu yi ña chā'a ma Racha'nu Ndioo ña na jakoto ma Tati Í ra yi ndi, ti ma Tati Í ikan, kùu yi ña chito yi tandi'i ma tu'un ña chànini ra, ta nda ma tu'un ya'a indii xe'e ña iyo tichi anima ra ndia.

¹¹ Ta ni'iin na kuu koto na naja kua chànini inga ñivi, ti ta'i'iin na chito maa na naja kua chànini na. Yakan va indukuni takan kùu yi chi'in ma Racha'nu Ndioo, ti uvaa ma Tati Í ra kùu ma ra chito va'a naja kua chànini ra ndia. ¹² Va taku maa ndi, ti tüvi nī tiin ndi ma kua chànini ma ñivi ñuñivi i'ya, vati tiin ndi ma kua kà'an ma Tati Í ña vachi kuenda Ndioo, kuenda ña na kutunini ndi naja kua kùu ma ñamani Ndioo ña chā'a saani ra nuu ndi. ¹³ Takan kàtitu'un ndi nuu ndo, ti kua ikan jāna'a ma Tati Í Ndioo nuu ndi. Vati na yüvi ma tu'un vachi tichi chinituni maani ndi kùu yi ña kàtitu'un ndi yi nuu ndo ndia. Yakan va kua ikan kùu yi ña kàtitu'un ndi ma tu'un ña jāna'a ma Tati Í Ndioo nuu ndi, ikan na kuu nakoto kachin va'a ga ndo ma Racha'nu Ndioo.

¹⁴ Ti ma ndian takä'an nakoto na ma Racha'nu Ndioo, na tüvi chïto na naja kua ìyo ma Tati Í ra, ta na kùu kutunini na yi, ti kùu yi takua kùu iin ndian tivi xini kuenda na, vati ma Tati Í Ndioo tüvi ìyo yi chi'in na. ¹⁵ Va taku ma ndian ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in, ndiakan kùu kutunini na tandi'i yi, ta ma ndian töve ma Tati Í chi'in, ndiakan töve kùu ki'in na kuenda ma ndian ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in, ti na kùu kutunini na yi. ¹⁶ Ta cha'a' yakan kùu yi ña te'en kà'an yi nuu ma tutu Ndioo: Ní'iin ñivi tüvi chïto na naja kua chà'nini ma Racha'nu Ndioo, ta ní'iin ñivi tüvi ní jana'a nuu ra ndia. Vaji takan kùu yi va maa yo chà'nini yo takua chà'nini Cristu, ti ìyo ma Tati Í Ndioo chi'in yo.

Paulu jàkuu ra tiñu kuenda ma Racha'nu Ndioo

3 Ndyo'o yani, ora chíyoi chi'in ndo ta kätitu'in ma tu'un Ndioo nuu ndo, ní kuu katitu'un kachin yi, takua ìyo yi ña kätitu'in yi nuu ma ndian ìyo Tati Í Ndioo chi'in, ti maaaa ña jà'a ma ñivi ñuñivini kùu ma ña jà'a ndo. Ta kumaniga chinituni ndo, ti jà'a ndo takua jà'a ma ndiakwati ña ìyo kuenda Cristu ña kumani chinituni, kua ikan jà'a ndo. ² Takan kùu yakan va chi'in maaaa tu'un ta'ani kätitu'in yi nuu ndo, ti na kùu ja'a ndo kutunini ndo ma tu'un ña kätitu'in nuu ma ndian chìnuni va'a, vati jà'a ndo takua jà'a ma ndiakwati ña ya'a ndava xini, ti kumaniga koto ndo ma tu'un ka'nuga. Ta nda ma vitin, juuni takä'an kuu ja'a ndo yi ndia. ³ Ta töve tandikun va'a ndo ma iti' Tati Í Ndioo, vati tava juuni jà'aga ndo takua jà'a ma ndian ìyo ñuñivi ña kànita'an yu'u na chi'in ta'an na, ta tixin ndo nde'e ndo ta'an ndo. Ndicha kuui ña induku kùu ndo takua kùu ndian ìyo ma ñuñivini. ⁴ Vati taku ma ora kà'an ndo ña: "Ndian jàkua'a chi'in Pauluni kùu ndyu'u", kati ndo. Ta ìyo inga ndo ña kà'an te'en ndia: "Ndian jàkua'a chi'in Apoloni kùu ndyu'u", kati ndo. Ndisaa ma ña kà'an ndo takan töve va'a yi, ti kùu yi takua kà'an ma ñivi ìyo ñuñivini.

⁵ ¿A tükuii chà'a ndo kuenda ña ni yu'u Paulu, ta ni Apolo, tüvi ìyo yi ña jaka'nu ndo ndi?, ti ndra jàkuu tiñu Cristuni kùu ndi. Ta cha'a' ndyu'u kùu yi ña chìnuni ndo tu'un ma Racha'nu. Yakan va ta'ii'iin ndi jätifiñu va'a ndi chi'in ma tiñu chà'a ra nuu ndi. ⁶ Taku ma tu'un Ndioo kùu yi takua kùu ma chiti tàchio. Yakan va ma tiñu jà'a ndi kùu yi ña: Yu'u kùu ma ra chàkin yava tu'un ikan ma tichi anima ndo, ta ma ra merui ra nàni Apolo, rakan kùu ma ra chòso cha'a' yi. Va ma Racha'nu Ndioo, kùu ma ra jakua'nu yi ma tichi anima ndo. ⁷ Yakan va ni ma ndra tàchi, ta ni ma ndra chòso cha'a' yi, na tüvi ka'nu nduva'a kuui kùu ndra kuenda Ndioo, ta yüvi tiñu ka'nu kùu ma ña jà'a ndra kuenda ra. Vati uvanuu Ndioo kùu ra ña ya'a ìyo kuenda ra, ti rakan kùu ra jàkua'nu ra ma yava ña chàkin ndra. ⁸ Vati taku ma ndra tàchi, chi'in ma ndra chòso cha'a' yi, indukuni kùu ma tiñu jà'a ndra kuenda ma Racha'nu Ndioo, vaji tiá iti' nuu ni ku'va ra ya'vi nuu ta'ii'iin ndra cha'a' ña naja kua jätifiñu ndra ma tiñu ra. ⁹ Yakan va, maa ndi kùu ndi ña jätifiñu ndi kuenda ma Racha'nu Ndioo, ta

maa ndo kùu ndo takua kùu ma ñu'u' nuu tachio ña kùu chito'o ra yi, ta kùu ndo takua kùu ma iin ve'e ña ja kicha'a ra jàva'a ra ndia.

¹⁰ Yakan va ma Ndioo chà'a ra tiñu nui ña kùu yi ña yu'u kùu ma ra kätitu'un ma tu'un Ndioo nuu ndo, ta kùu takua kùu ma ra nunuu já kicha'a jàva'a cha'a ma ve'e, va vitin cha ìyo inga tuku ma ndra chaa ña kätitu'un yi nuu ndo. Ta ndrakan ìyo yi ña ja'a va'a ndra kuenda nuu ndra chi'in ma tiñu jà'a ndra siki ma ve'e ña jàva'a ndra. ¹¹ Vati ma cha'a' ve'e ikan kùu yi ma Jesusristu. Ta ní'iin yo na kùu java'a yo inga tuku yi ma nuu cha kùva'a yi. ¹² Ta siki ma cha'a' ve'e ikan, kùu ja'a yo ma tiñu va'a, a tiñu ña tüvi va'a, vati kùu ja'a yo yi chi'in oro, chi'in plata, a chi'in yuu tacha ndia. Ta juuni kùu ja'a yo siki yi chi'in ita, chi'in yutun, a chi'in tiama itu ndia. ¹³ Ta ikan jan, ni keta ndio ma kivi ña ni kichi ndio ma Racha'nu Cristu, ña vèchi jàkutuni ra ma kuati yo. Ta ma kivi ikan ni jana'a yi iin ku'va nuu yo tu va'a a vè'a' kùu ma tiñu ña jà'a ta'ii'iin yo. Takan ni ja'a ra takua jà'a yo ora ti'o ma ñu'ú ve'e ña jàkuva'a yi chi'in ma ndatiñu ña ti'o chi'in yi nde'o a kayu yi a töve. ¹⁴ Ta tu ìyo nda yo jà'a ma tiñu va'a ña tüvi ni kayu jà'a ma ñu'ú ikan, ni ní'o ya'vi yo. ¹⁵ Ta tu ìyo tiñu jà'a yo ña kàyu yi cha'a' ña tüvi va'a jà'a yo ma tiñu ikan, ni janaa ndi'i ma Racha'nu nuu yi, vaji maa ndra kùu kundee ndra kakú ndra nuu ma ñu'ú vaji janda kaan ni'ni nia ndra.

¹⁶ ¿A tüvi chïto ndo ña maa ndo kùu ma veñu'u Ndioo, cha'a' ña ìyo ma Tati Í ra chi'in ndo? ¹⁷ Ta tu ìyo nda yo jàndi'i nuu ma veñu'u Ndioo, juuni Ndioo ni jàndi'i ra nuu ma ndian jàndi'i nuu yi ndia, ti ma veñu'u Ndioo ya'a í yi, ta ma veñu'u ikan kùu maa yo.

¹⁸ Ta juuni koto kù'va ndo ña janda'viña'a inga ñivi ndo chi'in ma tu'un kà'an na, ti tu ìyo nda ndyo'o chà'ni ña ya'a chïto ndo ña kà'an ndo nuu ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya, kùuni ndo. Tiá va'a ña na jaña ndo ma kua chà'nini ndo, ikan na ni'i ndo ma chinituni va'a ña ìyo chi'in ma Racha'nu Ndioo kuenda ndo. ¹⁹ Vati ma tu'un ìyo tichi chinituni ma ndian chïto ña kà'an, na tüvi nda kuenda yi kuenda Ndioo. Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi cha'a' ndiakan: "Ma ndian kà'an ña ya'a ìyo chinituni na, kùuni na, juuni maa na ni koyo na tichi ma trampa kini ña jà'a ña chà'nini na ña chïto na", kati yi. ²⁰ Ta juuni ìyo inga tuku nuu kà'an yi te'en nuu ma tutu Ndioo ndia: "Racha'nu Ndioo kùu ra ña chïto va'a ra ña ndisaa tu'un ìyo tichi chinituni ma ndian chïto ña kà'an, na tüvi nda kuàtiñu yi kuenda ra", kà'an ma tu'un Ndioo. ²¹ Yakan va, ní'iin ndo tüvi ìyo yi ña jatayi ndo ndo cha'a' ña jàchi'in ndo ma tu'un kà'an ma ñivi ñuñivini. Vati ndisaa ma ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, kuenda ndo kùu yi: ²² taku yu'u Paulu chi'in Apolo, chi'in Petu' ndia, ìyo ndi kuenda na katitu'un ndi tu'un ma Racha'nu nuu ndo. Ta nda ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, juuni ña'a ndo kùu yi, na tüva kùu vaji ndian cha chí'i, a ndian ndito, va nda vitin ta iti' nuu, ndisaa yi kùu yi kuenda maa ndo, ²³ ti ndyo'o kùu ndo kuenda Cristu, ta Cristu kùu ra kuenda ma Racha'nu Ndioo.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña kuiso ma ndra kùu tatun Jesucristu tiñu

4 Takan kùu yakan va cha chito va'a ma ñivi naja kua jàkuu ndi tiñu kuenda Cristu, ta naja kua jàkuiso ra tiñu ndi ña na katitu'un ndi ma tu'un xe'e ña indii anima Ndioo chi'in kua'a' va'a ñivi ndia. ² Yakan va ndisaa ndyu'u ña ndiso tiñu ña kùu tatun Cristu, ìyo yi ña ja'a ndi ña jachinu ndi ma tiñu takua kùuni ma Cristu ja'a ndi. ³ Ti taku yu'u Paulu, na tükuii nakaninj cha'a' ña tisokuati ndo yu'u, a ma ndra kumitiñu ña ìyo nuñu'u' ñuñivi i'ya, vaji tu mai tisokuati chata juuni mai, töve nda kuenda kùu yi tu takan jà'i ndia. ⁴ Yakan va töve chà'i kuenda ña tu ìyo ma ña töve va'a jà'i. Ta na yüvi cha'a' ña chàninj takan, ña tüvi kùuni yi ka'an yi ña ma ña jà'i kùu yi ña va'a. Va uvanuu ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña kùu jakutunini ma ña jà'i, a ña va'a a ña töve va'a kùu yi. ⁵ Ta koto tisokuati ndo ndi antea ña kichaa ma Cristu, tiá va'a ña na kuantu ndo ña na jana'a maa ma Racha'nu yi ora ni kichi ra. Vati maa ra kùu ra ña ni kati ra ma ña ndaa, ta ma tu'un xe'e ña chàninj yo ndia. Ta ikan jan ni ku'va ndio ma Racha'nu Ndioo ma ya'vi yo, ta takan tiñu'u ra yo tuva ma tiñu jà'a yo va'a yi a tüvi.

⁶ Yakan va ndyo'o yani, ndisaa ma tu'un ña ja kàtitu'in i'ya ña va'a maa ndo kùu yi, takua kùu iin ña kà'an yi cha'a' juuni mai, ta cha'a' ra nàni Apolo ndia. Kua ikan ìyo yi ña kutu'va ndo koo ndo takua kà'an ma tutu Ndioo, ta tüvi kanduu ja'a ndo tiá takua kà'an ma tutu Ndioo. Ta koto jändotayi ndo ndo cha'a' nda ñivi nikuu-ni ñivi jàna'a nuu ndo, ta takan kà'an ndo chata ma inga ndian ta'an ndo. ⁷ Va na tüvi va'a jà'a ndo ña kà'an ndo ña ndian va'aga kùu iin ndian ta'an ndo kua inga ma ndian ta'an ndo. ¿A tüvi chito ndo ña ndisaa ma ña ìyo chi'in ndo, maaaa ña chà'a Ndioo nuu ndo kùu yi ña kà'an ndo takan? Ta tu ndicha ña takan kùu yi, ¿ta naja jàka'nu ndo ndo tuva ma ña n'i ndo, töve iin ña kichi nda'a' juuni maa ndo kùu yi?

⁸ Ndyo'o chàninj ndo ña cha ìyo ndisaa ma ña chiniñu'u ndo, kùuni ndo, ta chi'in ma ña kuika ndo ndia. Ta cha'a' yakan kùu yi ña na tüva chiniñu'u ndo ndyu'u, kùuni ndo. ¿Va na yüvi takan kùu yi!, ti tu ndicha ña takan kùu yi, tajan nda ndyu'u ìyo yi ña koo va'a ndi chi'in ndo ma nuu chà'nda ndo tiñu ndia. ⁹ Ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u chàninj ña ndisaa ndyu'u ndra kùu tatun Jesucristu, cha ndāko ma Racha'nu Ndioo ndi ña na nde'e ndisaa ma ñu'u' ñuñivi ndi, taku nda ndian kùu ma ñivi, ta nda ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ndia, ora chakan na ndyu'u takua kùu ma ndian jākanaa ma kuati ndi, ta chūnaa na ndyu'u ña jànde'e na tundo'o nda kati ka'ni na ndi.

¹⁰ Yakan va cha'a' ña ya'a chìnuni ndi tu'un Cristu kùu yi ña kà'an ma ñivi ña ndian tivi xini kùu ndi, kati na. Ta ndyo'o kùu ndo ma ndian ya'a ìyo chinituni, kati na. Ta juuni chàninj na ña ndyo'o ya'a ìyo ñandee ndo, ta ndyu'u tüvi. Ta juuni ya'a chàta'ani ma ñivi tiñu'u na ndo, ta ndyu'u java kà'an ndaani na chata ndi. ¹¹ Ta nda ma nda vitin, juuni ndo'o ga ndi tama', ti tüvi ni'i ndi ña

kachi ndi, ta nàtii ndi takuui, ta kùmani ja'ma ku'un ndi, ta ya'a jànde'e na tundo'o ndi, ta kùmani ve'e koo ndi ndia. ¹² Ta ya'aga cha chitatu ndi jà'a ña ya'a ni'i jàtiñu ndi chi'in nda'a' ndi. Ta ma ora kànduva'a ma ñivi ndi, ta ndyu'u kà'an viviini ndi chi'in na. Ta ora jànde'e ma ñivi tundo'o ndi, ta ndyu'u jàndeeni ndi ndia. ¹³ Ta ora kà'an ma ñivi ña ndian kini kùu ndi, ta ndyu'u kà'an viviini ndi chi'in na. Takan kùu yakan va kùu ndi takua kùu ma ñuma ña kèe kuñu yo, a ma cha'an ña chàta ma ñivi, ta kua ikan jà'a na ma nda vitin ndia.

¹⁴ Ndyo'o yani, ndisaa ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo nuu ma tutu i'ya, tüvi kà'in yi kuenda ña na kukanuu ndo, vati kà'in yi kuenda ña jàkuninai ndo, ti ya'a kùunj nde'i ndo, takua kùunj nde'i iin ma ndian kùu se'e mai. ¹⁵ Yakan va vaji ìyo kua'a' mii ndra matru ña jàna'a nuu ndo cha'a' ña naja kua ìyo Cristu, va tüvi kùuni ndra nde'e ndra ndo, takua kùuni ma ndian kùu tatà ndo nde'e ra ndo. ¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña yu'u kùu takua kùu ma iin tatà ndo cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un Jesucristu ña kà'an naja kua kùu kakú ndo? ¹⁶ Yakan va chikain ñamani nuu ndo ña na ja'a ndo takua jà'i.

¹⁷ Ta cha'a' ña'a kùu yi ña tàchj ma ra nàni Timoteu, iin ra ya'a kùunj nde'i ña kùu takua kùu iin ra se'i cha'a' ña ya'a chìnuni ra ma tu'un ma Racha'nu. Yakan va, ra'ya kùu ra ña ni katitu'un ra nuu ndo naja kua jàtiñui kuenda Cristu Jesuu, ta naja kua jàna'i ma tu'un ma Racha'nu nuu ndisaa ma ndian chìnuni nuu kùti'vi na ma ninii iti' chàkunui. ¹⁸ Vati ìyo ndian ìyo tañu ndo ña cha kicha'a na jàtayi na na, ti chàninj na ña na tüvi ni kunde'e ndikoi ndo inga cha'a', kùuni na. ¹⁹ Va tu ma Racha'nu kùuni, tajan kùu ku'in kunde'i ndo ma nuu ìyo ndo tiá numini ma kua chàninj. Ta ikan jan ni nde'e ndioi ma ña ni ja'a ma ndian jàtayi. Ta na yüvi yakani, ti nda ma ña ni ka'an na ni nde'i ta juuni ni nde'i tu ndicha ña a ìyo ma ndatu Ndioo chi'in na a töve ndicha, ndia. ²⁰ Ti tu ndicha ña chà'a na ña na ka'nda Ndioo tiñu nuu na, tüvi ìyo yi ña ka'an na yi chi'in tu'un yu'u mani na, ti ìyo yi ña jana'a na ma ña jà'a na chi'in ndatu ña chà'a Ndioo nuu na. ²¹ Yakan va naja kua chàninj ndo, ¿a ìyo yi ña jande'i tundo'o ndo ma ora ni chai?, kùuni ndo. ¿A tiá va'a ña na vii na nde'i ndo, ta kùunj nde'i ndo?, kùuni ndo.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña koo ma ndian kini xini chi'in ma ndian kùu ta'an na

5 Ta yu'u chitu'in ña ìyo iin ra ìyo tañu ndyo'o ndian chìnuni ña ndàka ra juuni ma ma'á ka'nu ra, ta yakan ti iin kuati ya'a ka'nu kùu yi ña ni ma ndian tüvi chìnuni, tüvi jà'a na takan ndia. ² Yakan va na tüvi va'a jà'a ndo ña jàndaku tayi ndo ndo cha'a' ma kuati ña jà'a ra, tiá va'a ña na nda'vi kùuni ndo, ta tavani'i ndo ra ma nuu jàka'nu ra Ndioo chi'in ndo. ³ Ndicha va'a ti tüvi ìyoi chi'in ndo, va ìyoi chi'in ndo chi'in chinitunj. Ta chi'in ma chinitunj cha tisokuatj ma ra jà'a ña kini ikan, va na yüvi cha'a' ña tüvi ìyoi chi'in ndo, ta kùuni ndo ja'a ndo ma ña tüvi va'a, vati na ja'a ndo ma ña va'a takua jà'a ndo yi ma ora ìyoi chi'in ndo. ⁴ Yakan va na kuti'vita'an ndo chi'in sivi ma Racha'nu yo Jesucristu, ta

ma ikan yu'u ni koi chi'in ndo chi'in chinituni, ta juuni ni koo ma ndatu ma Racha'nu Jesucristu chi'in ndo ndia. ⁵ Ta ikan jan ma ra jà'a ndio ma kuati ikan, ni ti'i ndio ndo ra nda'a' ma Satanaa, kuenda ña na jande'e ji'nán' tundo'o ra, ikan na ndakoo ra ma kuati jà'a ra, ta kuu jakakú ma Racha'nu Jesucristu ra ma ora ni kichaa ndiko ra.

⁶ Yakan va na tüvi va'a jà'a ndo ña jà'tayi ndo ndo, chi'in ma kuati jà'a ra. ⁷ A tükuii chà'a ndo kuenda ña iyo iin tu'un kà'an ña chi'in ita'vini ma yuchan iya, kùu janandaa yi ma yuchan paan?, kàti yi. ⁸ Yakan va na tavani'i ndo ma yuchan iya chiya kini ña iyo ma tañu ndo, ikan na ndakoo íf ndo, ti maa ndo kùu ndo takua kùu ma paan chaa ña chàcho ma kivi viko pakua ña tüvi k'i'vi yuchan iya tichi, ti Cristu kùu ra takua kùu ma mvechala ña chàcho ma viko pakua, ti sòkó ra ra, ta chí'í ra cha'a' ma kuati yo. ⁹ Takan kùu yakan va na sii kuuni yo kuenda ma Racha'nu Ndioo, ta jaka'nu va'a yo ma viko pakua, ti tüva kuu yo takua kùu ma yuchan iya cha'nu, ti tüva endeeni jà'a yo kuati chi'in ma ñivi. Va vitin cha kùu yo takua kùu ma paan chaa ña tüvi k'i'vi yuchan iya tichi, ti cha jà'a yo mamaa ña va'a, ta ndicha.

¹⁰ Ta nuu ma inga tutu ña táchj nuu ndo niku, kà'an yi ña, na tüva iyo yi ña kuta'an ndo chi'in ma ndra tondo ña k'i'vi chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ñivi ña'a tondo ña k'i'vi chi'in ndra'ii yüvi ii vi ndia. ¹¹ Va ma tu'un ña já kàtitu'in nuu ndo tüvi kùuni yi ka'an yi ña na jachiyi ndi'i ndo nuu ndisaa ma ndian töve chìnuni jà'a kuati ña iyo ma ñuñivi i'ya. Va taku nuu ma ndra k'i'vi chi'in ñivi ña'a ña yüvi ñasi'i ndra, a ñivi ña'a ña k'i'vi chi'in ndra'ii ña yüvi ii vi, a ndian kùuni nde'e ndatiñu inga ñivi, a ndian su'u, a ndian jaka'nu ma ndioo yutun íf. Vati tu ndicha ña iyo yi ña kesiin ndo nuu ma ndian jà'a ma kuati i'ya, na kùu koo ndo ma ñuñivi i'ya, ti ndanikuni iyo ma ndian jà'a takan. ¹² Ta ma ña kùuní kàtitu'in nuu ndo, kùu yi ña, na ndö'iin ga ndo chi'in ma ndian kà'an ña ndian chìnuni kùu na, tuva juuni jà'aga na takua jà'a ma ndian tüvi chìnuni. Vati ma kuati jà'a ma ñivi ña'a, a ndra'ii, kùu yi ña k'i'vi ndra chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ñivi ña'a chi'in ndra'ii yüvi ii vi ndia. Juuni ma ndiakan kùu na ña kùuni na nde'e na ma ndatiñu inga ñivi, ta jàka'nu na ma ndioo yutun íf, ta vata na, ta chí'i na ndixi, ta su'u na ndia. Yakan va chi'in ma ndian ta'an yo ña chìnuni ña jà'a takan, na ndö'iinga ndo chi'in na, ni ña kachi ndo chi'in na. ¹³ Takan kàti yu'u, ti taku maa yo ña kùu yo ndian chìnuni tu'un Cristu, na tüvi tiñu ndiso yo kùu yi ña jàkutuni yo ma kuati ma ndian tüvi chìnuni. ¹⁴ Vati maa ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra iyo yi ña tisokuati ra na. Va taku maa ndo iyo yi ña tisokuati ndo ma ndian chìnuni ña iyo tañu ndo, ta cha'a' ña'a kùu yi ña iyo yi ña tavani'i ndo ma rakan ña jà'a kuati ña iyo tañu ndo.

Nuu kà'an Paulu ña töve va'a taan ma ndian chìnuni tu'un Cristu kuati chata ta'an na nuu ma ndra kumitiñu

6 Tuva kànita'an yu'u ndo chi'in juuni ma ñivi ta'an ndo ña chìnuni, koto kù'un ndo kujakutunini ndo

ma kuati ikan nuu ma ndra kumitiñu, tuva yüvi ndra kumitiñu ña chìnuni tu'un Ndioo kùu ndra. Va'aga ña na nanduku ndo ma ndra yanio ña chìnuni ña na jakutunini ndra ma kuati ikan. ² A tüvi chito ndo ña juuni maa ndyo'o ndian kùu ndian chìnuni, ni ku'va Ndioo ña na jakutunini ndo ma kuati iyo chi'in ma ñivi iyo ñuñivi i'ya tiá iti' nuu?, ña jà'a ndo takan. Yakan va tu takan ni ja'a ndo ma tiá iti' nuu, tajan kùuni yi ka'an yi ña juuni takan iyo yi ña jandondaa ndo ma kuati vali ña jà'a ma ndian ta'an ndo ña chìnuni tiempu vitin ndia. ³ A tüvi chito ndo ña ndisaa maa yo chìnuni, kùu tisokuati yo, nda ma ndian kùu tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, tuva tüvi va'a jà'a yi ndia? Ta cha'a' yakan kùu yi ña juuni kùu ja'a yo jandondaa yo, nda ma kuati iyo chi'in ma ñivi iyo ñuñivi i'ya ndia. ⁴ Tatu takan jà'a ndo, tajan kùuni yi ka'an yi ña na tüvi va'a jà'a ndo ña chiniñu'u ndo, ña na jandondaa ma ndra kumitiñu ma kuati ndo, tuva yüvi ndra chìnuni kùu ndra. ⁵ Takan kà'in chi'in ndo, ikan na koo ta'an tukanuu nuu ndo. ⁶ A ni'iin ma ndra kùu yanio iyo ndatu, a chinituni ndra ña kuu jandondaa na ma kuati jà'a ndo?, ña jà'a ndo takan, kùuni ndo. ⁷ Vati ndyo'o ndian chìnuni töve va'a jà'a ndo ora kànita'an ndo chi'in juuni ma ndian chìnuni ta'an ndo, va kiniga kùu yi kuenda ndo ora kuàti'i ndo ma kuati ikan nuu ma ndra kumitiñu na jandondaa ndra yi, ta ndrakan yüvi ndra chìnuni kùu ndra ndia.

⁸ Ta cha'a' ña tüvi iyo va'a ndo chi'in ma ndian kùu ta'an ndo ña chìnuni. Cha'a' yakan kùu yi ña töve koo vii ndo chi'in na takua kùuni Ndioo. Va'aga ña na jandeeni ndo ma kuati ja'a na chata ndo chi'in ma ndian kùu ta'an ndo, ta ku'va ndo ña na su'u maa na nuu ndo. ⁹ Va tava maa ndo na tüvi jà'a ndo takan, ti java vi'a maa ndo kùu ma ndian jà'a kuati, ti su'u ndo nuu ma ndian kùu ta'an ndo.

¹⁰ A tüvi chà'a ndo kuenda ña ma ndian jà'a ma kuati kua takan, na tüvi ni ni'i na nuu koo na chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu? Yakan va koto kù'va ndo ña jànda'viña'a juuni ma meru ndo ndo. Vati taku ma ndra'ii ña k'i'vi chi'in ma ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ma ñivi ña'a ña k'i'vi chi'in ma ndra'ii yüvi ii vi, ta chi'in ma ndian jàka'nu ma ndioo yutun íf, ta chi'in ma ndra si'i, ¹¹ ta ni ma ndra su'u, ni ma ndian kùuni nde'e ndatiñu inga ñivi, ni ma ndian chìní jà'a ndixi, ni ma ndian chàta'ani ka'an tu'un vata, ta ni ma ndian chàta'ani janda'viña'a; ndisaa ndiakan na tüvi ni ni'i na nuu koo na chi'in Ndioo nuu chà'nda ra tiñu. ¹² Nda ndyo'o ndian chìnuni vitin, juuni takan jà'a ndo niku, va tava ma vitin cha ndākuu íf anima ndo jà'a ma Ndioo, ta cha jānandoo ra ndo, ta jāndondaa ra ndo ndia, chi'in sivi ma Racha'nu yo Jesucristu, ta chi'in ma Tati Íí ra, cha'a' ña cha ndö'iin ndo chi'in ra.

Ìyo yi ña kumi va'a yo ma kuñu yo cha jà'íí ma Racha'nu Ndioo yi

¹² Chínitu'in ña iyo iin ndo ña kà'an te'en: "Kùu ja'a yo nda ña nikuuni ti cha iyo va'a yo jà'a Ndioo", kàti ndo. Ndicha ña takan kùu yi, va na yüvi ndisaa yi kùu ma ña

va'a kuenda yo. Ta takan kùu yi, va juuni ìyo yi ña ja'a yo kuenda yo chi'in ma ña ja'a yo, koto jànda'viña'a yi yo ndia. ¹³ Ta juuni ìyo inga tuku tu'un ña kà'an te'en ndia: "Ma ndayu ña chà'chi yo ña ku'à'an tichi yo iin ña va'a kùu yi kuenda yo, ta ma tichi yo iin ña va'a kùu yi kuenda ma ndayu." Ta vaji takan kùu yi, va ma Ndioo ni jandi'i ra nuu ma ndayu chi'in ma tichio, vati ma kuñu yo töve ìyo yi ña chà'tiñu yo yi kuenda ña na ki'vi yo chi'in nda ndian ni kuuni, ti ma kuñu yo kùu yi kuenda ña jàka'nu yi ma Racha'nu Ndioo, ta ìyo ra kuenda ña kumi ra ma kuñu yo. ¹⁴ Yakan va tava cha chito va'a ndo ña ma Racha'nu Ndioo, jànataku ra ma Racha'nu, juuni kua ikan ìyo yi ña koto ndo ña ma Racha'nu Ndioo ni janataku ra yo chi'in ma ndatu ra ndia.

¹⁵ ¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña ma kuñu ta'ii'in ndyo'o ndian chìnuni, juuni kùu yi kuenda ma kuñu Cristu ndia? Ta yu'u, ¿a va'a tu kà'in chi'in ndo ña na ndakoo ndo ma iti' Cristu, ta ki'vi ndo ja'a ndo ma ña kini chi'in ma ña tondo?, kùuni ndo. ¿Na vā'a' yi! ¹⁶ ¿A tükuii cha'a ndo kuenda ña ma ora ndò'in iin ra'ii chi'in iin ña tondo, ninduvi vi ndàkuu vi iin kuñuni? Vati nda-va nda nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Ninduvi vi ni ndakoo vi iin kuñuni", kàti yi. ¹⁷ Yakan va tu ndyo'o cha ndò'in ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo, juuni kùuni yi ka'an yi ña, iin kuñuni kùu ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo ndia, ti cha ndò'in ma anima ndo chi'in ra.

¹⁸ Yakan va na jaña ndo ña ki'vi ndo chi'in ma nda ndian ni kùuni, takua ki'vi ndo chi'in ma ñivi ña'a tondo a ma ndian yüvi ñasi'i ndo. Vati ma ndian jà'a takan, iin kuati ka'nu kùu yi kuenda juuni ma kuñu na. ¹⁹ ¿A tükuii chà'a ndo kuenda ña ma kuñu ndo kùu yi takua kùu ma veñu'u ka'nu nuu ìyo ma Tati Í Ndioo ña chā'a ma Racha'nu Ndioo nuu ndo? Vati na tüvi chà'nda maa ndo tiñu nuu ndo cha'a' ma kuñu ndo. ²⁰ Ti ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña chā'a ra ña na koo ma Tati Í ra chi'in ndo, cha'a' ña ya'aga ya'vi tia'vi ma Cristu ora ch'í ra cha'a' ndo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña ìyo yi ña ja-ka'nu ndo Ndioo cha'a' ndisaa ma tiñu va'a ña jà'a ndo chi'in ma kuñu ndo, vati kuenda maa ra kùu ndo vitin.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña tànda'a ma ñivi

7 Vitin va ni ya'i katitu'un ndikoi nuu ndo naja kua kùuni ndo ndakatu'un ndo nui nuu ma tutu tachi ndo. Ndicha ti va'aga kùu yi kuenda ma ndra'ii ña tu tüvi koo ñasi'i ndra. ² Va ma kuati kùu yi ña ma ndra'ii ki'vi ndra chi'in ma ñivi ña'a tondo, ta cha'a' yakan kùu yi ña va'aga ña na koo ma ñasi'i maa ndra, ta ma ñivi ña'a, va'aga ña na koo ma ii vi ndia. Ta takan töve ki'vi na tichi kuati chi'in inga ñivi. ³ Yakan va taku ma ndra'ii, ìyo yi ña ku'va ndra ma ña kùuni ma ñasi'i ndra, ta ma ñivi ña'a kùu ñasi'i ndra, ìyo yi ña ku'va vi ma ña kùuni ma ii vi ndia. ⁴ Vati ma ñivi ña'a, na kùu ka'nda maa vi tiñu nuu vi cha'a' ma kuñu vi, ti kuenda ma ii vi kùu yi. Ta ni ma ndra'ii na kùu ka'nda maa ndra tiñu nuu ndra cha'a' ma kuñu ndra, ti kuenda ma ñasi'i ndra kùu yi ndia. ⁵ Yakan va koto kàti ndo ña na kùu kusu ndo chi'in ma ñasi'i ndo, ta ni ndyo'o ñivi ña'a juu-

ni koto kàti ndo takan chi'in ma ii ndo ndia. Kùu ka'an ndo takan, va tu cha jàndo'in tu'un ji'na ndo ña ni ja'a ndo takan kuenda ma uvi uni kivini kuenda ña ki'vi ndo ka'an ndo chi'in ndisaa tu'un ndaa kuenda Ndioo. Va ma ora cha yā'a, tajan ìyo yi ña ndo'in ndiko ndo chi'in ma ñasi'i ndo. Takan ìyo yi ña ja'a ndo, ti koto ki'vi ma kui'na ma tichi kuñu ndo, ta kùuni ndo ki'vi ndo chi'in nda ndian nikuuni ndia.

⁶ Ndisaa ma tu'un kà'in i'ya, kùu yi kuenda ña chùn-dayu'i ndo, ta tüvi kà'in chi'in ndo ña na ja'a ndo yi tu-va tüvi kùuni ndo ja'a ndo yi ndia. ⁷ Yu'u, kùunì ña ndisaa ndo na koo ma'ii'n ndo takua ìyo yu'u ña tüvi ìyo ñasi'i, va chitoi ña töve takan ni kuu yi, ti siin siin kùu ma ñamani ña chà'a ma Ndioo nuu ta'ii'in yo.

⁸ Ta juuni kùunì ña na va'aga ña na tànda'a ma ndra yoko, ta juuni töve tànda'a ndiko ma ñivi ña'a ña kìn-doo nda'vi ndia, ikan na koo na takua ìyo yu'u, kùunì. ⁹ Va tu kùndee ndo, tiá va'a ña na tànda'a ndo, koto kùuni ndo ki'vi ndo chi'in nda ndian nikuuni, yakan ti iin kuati ka'nu kùu yi.

¹⁰ Va yu'u kà'in chi'in ndo, ña yöve tu'un mai kùu ma ña kà'in, ti tu'un Ndioo kùu yi, ña ma nda ndian nikuuni ña cha tànda'a, na tüvi ìyo yi ña ndakoo ndo ma ta'an ndo. ¹¹ Ta tu ndàkoo vi ma ii vi, va'aga ña na ndakimani ta'an vi ta ndo'in ndiko vi chi'in ndra. Ta tu kùuni vi, tajan va'aga ña na kindoo nda'vi maa vi ta tü-va koo ma ii vi ndia. Ta juuni takan kùu yi chi'in ma ndra'ii ña na tüvi ìyo yi ña ndakoo ndra ma ñasi'i ndra ndia.

¹² Ta vitin va ni ka'an ndioi nuu inga tuku ndo cha'a' ña chàninì mai, ta yüvi tu'un chà'a ma Racha'nu nui kùu yi, ña tu iin ra yani yo ña chìnuni, ta ma ñasi'i ra iin ña tüvi chìnuni kùu ña, juuni na kùu ndakoo ra ña, tu-va cha chā'a ña tu'un nuu ra ña kùu kundaka ra ña vaji iin ra chìnuni kùu ra. ¹³ Ta tu iin ña chìnuni, ndaka ña iin ra tüvi chìnuni, indukuni na töve va'a ndàkoo ña ra, tuva cha chā'a ra tu'un nuu ña, ña kùu kundaka ra ña vaji iin ña chìnuni kùu ña ndia. ¹⁴ Takan kàtì chi'in ndo, vati tu iin ña chìnuni ndàka ña iin ra tüvi chìnuni, ni ndakoo í ra jà'a ma Racha'nu, cha'a' ña ndo'in ra chi'in ma ña chìnuni. Ta tu iin ña tüvi chìnuni ndaka ña iin ra chìnuni, juuni ni ndakoo í ña, cha'a' ña ndàka ña ma ra chìnuni ndia. Yakan va ma ora ni koo ndio ma se'e vi, juuni ni jandaku í ma Racha'nu Ndioo ma se'e vi, vaji kùu na se'e ma ndian töve chìnuni. ¹⁵ Va tu iin ra tüvi chìnuni ya'a janini ra ña kùuni ra ndakoo ra ma ña kùu ñasi'i ra ña chìnuni, na ku'va ña ña na kee ra ku'un ra. Ta indukuni kùu yi tuva iin ña tüvi chìnuni ya'a jànini ña, ña kùuni ña ndakoo ña ra, na ku'va ra ña na kee ña ku'un ña ndia. Tu takan ta'an chi'in ma ndian tãnda'a ndian chìnuni, töve janini na ña koo na chi'in ma ndian tãnda'a chi'in na endeeni. Vati Ndioo kãchin ra ndo kuenda ra, ti kùuni ra ña na koo vii ndo chi'in ta'an ndo. ¹⁶ Yakan va taku ndyo'o ñivi ña'a ña chìnuni, takan ìyo yi ña koo vii ndo chi'in ma ndra kùu ii ndo ña tüvi chìnuni, ti tüvi chito ndo tuva kùu jakakú ndo ra, cha'a' ña kùu ndo ñivi ña'a chìnuni. Ta juuni takan ìyo yi ña koo vii ma ndra chìnuni chi'in ma ñasi'i ndra ña tüvi

chìnuni, ti tüvi chìto ndo tuva kùu jakakú ndo ña cha'a' ña kùu ndo ma ndra chìnuni.

¹⁷ Yakan va na tüva kùu, jin ndian tanda'a kùu ndo a töve, va ìyo yi ña koo vii ndo naja kua kùuni ma Racha'nu ña koo ndo, ta naja kua kùu ndo ma ora kächin ra ndo. Tand'i'i ma tu'un i'ya, kàtitu'in yi nuu ma ndian chìnuni ta nuu ñuu kuà'in, ikan na jachi'in na yi. ¹⁸ Ta tu ìyo nda yo kùu ndra'ii ña kächin Ndioo ña cha tā'nda ma ñii nuu ika, koto jà'ani ndra ña ndra yüvi ta'nda ñii nuu ika kùu ndra. Ta tu ìyo nda yo kächin Ndioo ña takā'an ta'nda ma ñii nuu ika, na tüvi ìyo yi ña jakuuni ndra ja'a ndra yi tuva tüvi chàta'ani ndra ja'a ndra yi ndia. ¹⁹ Vati taku kuenda Ndioo, na tüva kuu tuva ta'nda ma ñii nuu ika yo a tüvi, ti ma ña kùuni ra kuu yi ña na jachi'in yo ma ña kà'an ra. ²⁰ Yakan va ta'ii'in yo ìyo yi ña ndoo yo koo yo takua kùu yo ma ora kächin Ndioo yo. ²¹ Vati tu kùu ndo ma ndian kùu musu ña tüvi ni'i ma ya'vi, ma ora kächin ma Racha'nu Ndioo ndo, na nakanini ndo cha'a' yi, vati tu chaa iin tiempu ña kuu kee nuna ndo, na nanduku ndo iti' va'a tiá ja'a ndo yi. ²² Vati taku maa yo kächin ma Racha'nu Ndioo yo ora kùu yo musu ma inga na niku, va ma vitin kùu yo ndian chàkuu nuna kuenda ra ña jàkakú ra yo nuu ma kuati jà'a yo. Ta indukuni kua ikan kùu yi chi'in maa yo tüvi kùu musu na niku, ta vitin kächin ra yo kuenda ña na ndakuu yo ndian kùu musu ma Racha'nu Cristu. ²³ Ti ma Racha'nu Ndioo, ya'aga ya'vi tã'vi ra cha'a' ndo, ta cha'a' yakan kùu yi ña kùuni ra ña na kuu ndo musu ra, ta tüvi ku'va ndo ndo kuenda ña kùu ndo musu ma ñivi ñuñivi. ²⁴ Yakan va ndyo'o yani ndian chìnuni, yu'u chàninj ña na ndoo yo koo yo takua kùu yo ma ora kächin ma Racha'nu Ndioo yo kuenda ra.

²⁵ Va taku kuenda ma ndian takā'an tanda'a, na tüvi ìyo ni'iin tu'un ña kà'in kuenda ma Racha'nu nuu na, va juuni kùu katitu'in ma kua chàninj kuenda na, cha'a' ña kùu iin ra ìyo tundeeni va'a chi'in Ndioo, ti kùnda'vini ra yu'u. ²⁶ Yakan va yu'u katj ña va'aga ña na ndoo yo koo yo takua kùu yo ma ora kächin ma Racha'nu Ndioo yo, cha'a' ña ndetiñu ña ìyo yo ma tiempu i'ya ma vitin. ²⁷ Yakan va ndyo'o yani ndian cha ìyo ñasi'i ndo, va'aga ña na nànduku ndo naja kua ndakoo ndo ña. Ta tu ndra tüvi ñasi'i, va'aga ña, na tanda'a ndo ndia. ²⁸ Ndicha ti na yüvi kuati kùu yi tuva tanda'a ndo, ta juuni na yüvi kuati kùu yi tuva tanda'a ma ñivi ña'a ndia. Va ma tiempu ya'a ndetiñu ni kuu yi tiá iti' nuu, ta ma ndian tanda'a ni nde'e na tundo'o ma ñuñivi i'ya. Ta cha'a' yakan kùu yi ña kà'in chi'in ndo ña na tanda'a ndo, ti tüvi kùunj nde'e ndo ma tundo'o ikan.

²⁹ Yakan va ndyo'o yani ma ña kùunj ka'in chi'in ndo kùu yi ña tiania tiempu kùu yi ña kindoo yo koo yo ma ñuñivi i'ya. Yakan va nda ma kivi i'ya ta iti' nuu, taku ndyo'o, ndra cha tanda'a, na tüvi ìyo yi ña ya'a nakanini ndo cha'a' vi. ³⁰ Ta juuni taku ma yo ya'a nda'vi kùuni, na sii kuuni na takua kùu ndian sii kùuni, ta ma ndian sii kùuni ta ndiakan na kùuni na kua ndian ya'a nda'vi kùuni. Ta maa yo jàta ndatiñu, na tüvi ìyo yi ña ya'a sii kuuni ndo cha'a' ma ndatiñu na ndia. ³¹ Ta indukuni

takan kùu yi, chi'in maa yo nànduku naja kua koo va'a yo iti' nuu, vati na tüvi ìyo yi ña ya'a nakanini yo cha'a' yi, ti ma ñuñivi ña ìyo yo i'ya, chani chaa ma tiempu ña ni naa yi ndia.

³² Takan kà'in chi'in ndo, ti na tüva kuunj ña nakanini ndo cha'a' ma ña ìyo ma ñuñivi i'ya. Vati taku ma ndra tüvi nī tanda'a, ndrakan chìtu'un ndra cha'a' tiñu ma Racha'nu, ta naja kua kùu jakuu ndra ma ña kùuni ra ndia. ³³ Va tu ma ndra cha tanda'a kùu ndo, tajan ikan nakanini ndio ndo cha'a' ña naja kua kùu nani'i ndo ma kua koo va'a ndo ma ñuñivi i'ya, ta cha'a' ña naja kua ja'a ndo ta kindoo va'a ndo chi'in ma ñasi'i ndo.

³⁴ Yakan va ìyo uvi nuu ma kua chàninini ra. Ta juuni kua ikan kùu yi chi'in ma ñivi ña'a ña kindoo nda'vi, ta ma ñivi ña'a ña tüvi nī tanda'a, ti vikan endee chìtu'un vi cha'a' ma ña kùuni ma Racha'nu, ta cha'a' ña naja kua kùu koo í vi chi'in kuñu vi, ña jàka'nu vi ra chi'in ndisaa anima vi. Va taku ma ñivi ña'a ña cha tanda'a, ti vikan nakanini vi cha'a' ña naja kua kùu ja'a vi ta nani'i vi naja kua koo va'a vi ma ñuñivi i'ya, ta naja kùu ja'a vi kuenda ña na kindoo va'a vi chi'in ma ndra kùu ii vi ndia. ³⁵ Vati chi'in ma tu'un kà'in nuu ndo i'ya, na tüvi kà'in yi kuenda ña jàninj ndo, vati kà'in yi nuu ndo, ti chitói ña iin ña va'a kùu yi kuenda ña na nani'i ndo naja kua koo koo ndo ndian iñu'u, ta naja kùu tiin va'a ndo ma iti' kuà'an ma Racha'nu, ta töve nakanini ndo jakesiin ndo ndo ma iti' ra.

³⁶ Va tu ìyo yo chàninini ña va'aga ña na koo ii ma ñivi ña'a se'e ndo, ti cha kua kuyatin ma kuiya ña koo ii vi, va'aga ña na koo maa ma ii vi tuva takan chàninini ndo. Vati yüvi kuati kùu yi tu tanda'a vi. ³⁷ Va tu ìyo yo chàninini va'a chi'in ndisaa anima ndo ña na kindoo ma'iin ma ña'a se'e ndo, juuni ña va'aga kùu yi tu töve tanda'a ña ndia. ³⁸ Yakan va iin ña va'a kùu yi tuva chà'a ndo ma se'e si'í ndo ña tanda'a vi, va iin ña va'aga kùu yi tuva na kù'va ndo vi ña tanda'a vi ndia.

³⁹ Ta juuni taku ma ñivi ña'a ña cha tanda'a, na tüvi ìyo yi ña ndakoo vi ma ndra kùu ii vi, ora juuni kùu ndra, ndra ndito, va tu ma ndra kùu ii vi cha ch'í ndra, tajan cha ìyo va'a ndiko vi ña kùu koo ndiko ma inga ii vi tuva kùuni vi, va nda tuva kùu ndra, ndra chìnuni tu'un Ndioo. ⁴⁰ Va yu'u chàninj ña va'aga kùu yi kuenda ña tuva na köoga inga ii vi. Takan chàninini yu'u, vati kua ikan kùuni ma Tati Íí Ndioo ìyo chi'jn.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ja'a ma ñivi ña sokó na ña chàchi na kuenda ndioo yutun ña jà'a juuni maa na

8 Vitin va kùunj katitu'in nuu ndo naja kua ja'a ndo ña sòkó ndo ma ña chàchi ndo kuenda ma ndioo yutun. Ndicha va'a ña, ndisaa yo ìyo chinituni kùunio cha'a' ma ña jàka'nu yo. Ta vaji takan kùu yi kuenda yo, ìyo yi ña koto yo ña ma ña chìto yo jà'a yi ña ya'a jan-dotayi yo yo. Ta ña'a töve tindee yi yo ña kua'nu ndisaa yo chi'in yi. Va tu kùuni yo nde'e yo ma ndian ta'an yo ta chà'a yo tundeeni nuu na, ni kua'nu va'a ndisaa yo. ² Ta tu ìyo nda ndyo'o chàninini ndo ña ya'a ìyo kua'a' chinituni ndo, kùuni ndo. Na tüvi ndicha tu takan chàninini ndo, vati takā'an koo chinituni ndo kuenda ma

tu'un ndaa, takua iyo yi ña koo yi. ³ Va Racha'nu Ndioo cha nàkoto va'a ra ndisaa ma ndian ya'a kùuni nde'e ra.

⁴ Ta cha'a' ña sòkó ndo ma ndayu chàchi ndo nuu ma ndioo yutun, chito va'a yo ña na tūvi ndioo ndicha kùu ma yutun ikan. Vati cha chito va'a yo ña uvanuu Ndioo kùu ra ña iyo ra, ta tūvi inga ra. ⁵ Ta vaji kàti ma ñivi ña iyo kua'a' nuu ndioo iti' ni kuuni a ma nuñu'u' ñuñivi i'ya a ma andivi, ta ndiakan chàhini na ña iyo kua'a' nuu ndioo yo ta kua'a' nuu ra kùu chito'o yo. ⁶ Va taku maa yo, ti cha chà'a yo kuenda ña, uvanuu Tatá yo Ndioo kùu ra ña iyo. Vati ma Racha'nu Tatá yo kùu ra ma ra jàtūvi ndisaa nakuyi, ta cha'a' yakan kùu yi ña iyo yo kuenda ra. Ta juuni uvanuu chito'o yo iyo, rakan kùu ra ma Racha'nu Jesucristu. Ta cha'a' ra kùu yi ña iyo ndisaa nakuyi ma ñuñivi i'ya, ta cha'a' rakan kùu yi ña ndito yo nda vitin.

⁷ Va na yūvi ndisaa yo ndian chìnuni chito yo ma tu'un i'ya. Vati tañu yo iyo ndian takani jàka'nu na ma ndioo yutun niku, ta nda vitin chàhini na ña ma ndioo yutun ikan iin ña ndicha kùu yi. Yakan va ora chàchi na ma ndayu ña sòkó na kuenda yi. Ta tava ya'a vita ma anima na, yakan va jànda'viña'a yi na, ta chàhini na ña jàndokini yi na jà'a ma ndayu ikan. ⁸ Va taku ma Racha'nu Ndioo, ti tūvi tì'i ra kuenda yo cha'a' ña chàchi yo ma ndayu ikan a tūvi. Vati na yūvi cha'a' ña chàchi yo ma ndayu ikan kùu yi ña ni ndakuu va'aga yo, a ni ndakuu kiniga yo tuva tūvi chàcho yi ndia. ⁹ Va iyo yi ña ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ña chàhini ndo ña kùu ja'a ndo nda ña nikuuni, ti koto jakoyo ndo ma ndian vita anima ña chìnuni ma tu'un Ndioo ma tichi kuati. ¹⁰ Vati tu iyo nda yo chìnuni ña nde'e ña ka'iin ndo chàchi ndo ma tichi ma veñu'u nuu ka'iin ma ndioo yutun, ndita'an ma ndian ta'an ndo ña vita anima ña chìnuni ma tu'un Ndioo, ta juuni ndiakan ña chàhini na ña ndokini na jà'a ma ndayu ikan, kicha'a na ña chàchi na yi ndia. ¹¹ Yakan va tu takan chàhini ndo ja'a ndo cha'a' ña ya'a iyo chinituni ndo, kùuni ndo, na yūvi ña va'a kùu yi, ti jà'a ndo ña kōyo ma ndian vita anima tichi ma ña kini, vati ma Racha'nu Cristu, juuni ch'í' ra cha'a' na ndia. ¹² Vati tu cha'a' ma ña jà'a ndo jà'a yi ña jàkesiin yi ma ndian vita anima ma ikan na ki'vi na iti' kini kuenda na, tajan kùuni yi ka'an yi ña iin kuati ka'nu kùu ma ña jà'a ndo kuenda ma Racha'nu Cristu ndia. ¹³ Yakan va tu cha'a' ma ndayu chàchi kùu yi ña jà'i ña na koyo ma ndian ta'in ña chìnuni ma tichi kuati, tiá va'a ña na kächigai ma ndayu ikan, ikan töve jà'i ña na koyo na ma tichi kuati.

Ìyo ndatu ma ndra tatun Jesuu ndia

9 Yakan va cha chito va'a ndo ña kùu ja'i ña kakú nunai, ta kùu iin tatun Jesuu, ta juuni cha chito ndo ña ndē'i ma Racha'nu yo Jesuu ndia. Ta juuni ndyo'o kùu ma ndian kùu ma tiñu jà'i, ti cha'a' tu'un kàtitu'in kùu yi ña na chinuni ndo ma tu'un ra. ² Va iyo ñivi ña chàhini na ña yūvi ra tatun Jesuu kùu, kùuni na. Va taku kuenda maa ndo ti cha chito va'a ndo ña ndicha ña tatun ra kùu, vati jàndakui ndo ña na kùu ndo ndian

chìnuni tu'un ma Racha'nu, ta yakan jàna'a kachin yi ña ndicha ña kùu tatun ra.

³ Ta vitin va ni ka'an ndioi ma tu'un i'ya kuenda ma ndian kà'an chatai: ⁴ Taku yu'u ra kùu tatun Jesuu, iyo yi ña ku'va ndo ma ña kachi ta ko'i. ⁵ Ta juuni töve kuati kùu yi tuva tanda'i chi'in iin ña'a ña chinuni, takua iyo ñasi'i ndra inga ma ndra kùu tatun Jesuu, ta ndra kùu yani ma Jesuu, ta Petu' ndia. ⁶ ¿A chàhini ndo ña Bernabé ta yu'uni kùu ndi ña na tūvi iyo yi ña ku'va ndo ña kachi ndi, cha'a' ña tūvi jàña ndi ña jatiñu ndi chi'in nda'a' ndi?, kùuni ndo. ⁷ ¿A yo kùu jatiñu saani ma tiñu jandaru, ta tia'vi maa ndra cha'a' ma ña kachi ndra?, kùuni ndo. ¿A nda ra jàtiñu tichi ku'u ta tàchi ra yutun tata, ta töve kùu kachi ra ma chiti run ora ni keta yi?, kùuni ndo. Ta indukuni takan kùu yi kuenda ma yo jakuenda mvechala, vati iyo yi ña kùu ra ma lechi ri ora iyo ra' ma ndika ri ndia. ⁸ Ta koto nàkanini ndo ña tu'un yu'u maanì kuu ma ña kàtitu'in nuu ndo, vati ndava nda nuu ma tutu Ley Ndioo ña taa Moisés, takan kà'an yi ndia. ⁹ Ta te'en kà'an yi nuu yi: "Na vā'a tì'i yo xikima yu'u ma jundiki ora jàtiñu ri ña chàhu ndri chata ma chiti trigu", kàti yi. Va ma Racha'nu Ndioo na tūvi kà'an ra ma tu'un ikan kuenda ma jundikini, ¹⁰ vati juuni kà'an ra yi kuenda maa yo, cha'a' ña na nanduku yo naja kua koo va'a yo. Vati taku ma ndra ta'vi ma ñu'u', kuenda ña tàchi ndra, jà'a ndra yi ti chito ndra ña ni ni'i ndra ma nii ma ora ni keta yi. Ta indukuni takan kùu yi chi'in ma ndian jàkoyo ma nii, ti cha chito na ña ni kachi na yi ndia. ¹¹ Yakan va tu ndyu'u, takan jàtiñu ndi chi'in ndo kuenda ña na chìnuni ndo ma tu'un Ndioo, juuni kua ikan iyo yi ña tindee ndo ndyu'u jitu ita'vi nakuyi ndia. ¹² Ndicha ti iyo yi ña tindee ndo inga ndra kùu tatun Jesuu, va iyoga yi ña tindee ndo ndyu'u kua ndrakan.

Ta juuni chito ndi ña iin ña va'a kùu yi tu chikan ndi ma ña chiniñu'u ndi nuu ndo, va na kùuni ndi ja'aga ndi yi, ti kùuni ndi jandeeni ndi, nda ni kuuni ta'an chi'in ndi, ta takan na chaa ma tu'un va'a cha'a' Jesuu nuu ndo, ta ni'iin nakuyi töve chàsi nuu yi ma iti' kua kuita kuati yi. ¹³ Ta juuni cha chito va'a ndo ti taku ma ndian jàtiñu kuenda ma veñu'u ka'nu ñivi judíu, juuni nuu ma ndayu ña sòkó ma ñivi ña iyo kuenda ma veñu'u ikan iyo yi ña ni'i na ma ña kachi na ndia. Yakan va kùuni yi ka'an yi ña ma ndian jàkuenda ma chito naá, nuu sòkó na ma kiti ña chà'ni na kuenda Ndioo, juuni iyo yi ña kachi na ma sa'an ikan cha'a' ma tiñu jà'a na ndia. ¹⁴ Ta juuni maa ma Racha'nu kùu ra ña kà'an ra ña tandi'i ma ndian chìnuni ña kàtitu'un tu'un va'a cha'a' Cristu, iyo yi ña juuni nuu ndian chìnuni tu'un ikan, nde'e na ta kachi na ndia, kàti ma Racha'nu. ¹⁵ Va yu'u ni'iin cha'a' takà'an ndakain ma ña chiniñu'u nuu ndo cha'a' ma ña kà'in tu'un Ndioo, ta juuni töve tàti tutu i'ya nuu ndo kuenda ndakain iin nakuyi nuu ndo ndia. Tu kuenda yu'u va'aga tu kuvì cha'a' ma ña ja'i, ta ikan ni'iin na kùu namaa na ma ña ka'nu jà'i ña kàtitu'un saanì yi nuu ma ñivi ndia.

¹⁶ Vati tu yu'u kàtitu'in ma tu'un Ndioo, na tūvi ja'i yi kuenda ña jandotayì yu'u nuu ndo, ti ma Ndioo tàchi

ra yu'u ña ja'i ma tiñu ikan. Va tu tüvi jà'i yi, nda'vi kuu-
nì ti Ndioo ni jande'e tundo'o nui tuva tüvi jà'i yi.

¹⁷ Yakan va tu kàtitu'in ma tu'un ra cha'a' ña kua ikan
kùuni mai ja'i yi, tajan ma Racha'nu Ndioo ni ku'va ra
ma ya'vì. Tatu töve kùunì ka'in yi, va cha'a' ña Ndioo
tāchi ra tiñu i'ya nui ña na ka'in yi, yakan va takan iyo
yi ña ja'i yi. ¹⁸ Yakan va, ¿ndava kùu ma ya'vì ña nì'i
cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un Ndioo?, kùuni ndo. Va ma
ya'vì nì'i kùu ma ña chisii animai ña kùunì ora kàtitu'un
saanì ma tu'un va'a Ndioo nuu ma ñivi, ta na tüvi
chikain nì'iin nakuyi nuu na cha'a' ma tiñu jà'i, vaji cha
takani kùu ja'i yi.

¹⁹ Vati taku yu'u, ti na tüvi kui musu nì'iin ñivi niku, va
vitin cha kachin kuenda kùu musu ndisaa ndo, ti takan
kùu jakanai tiá kua'a' ñivi kuenda Ndioo. ²⁰ Vati ora
kàtitu'in nuu ma ñivi judù, juuni jà'i ma kua takani jà'a
na, ikan na kùu kicha'a na chinuni na tu'un cha'a' Jesu-
cristu. Ta ora kàtitu'in nuu ma ndian ndikun chata ma
ley ña taa Moisés, juuni jà'i ma takua jà'a na, vaji tüvi
chà'nda ma ley ikan tiñu nui, va takan jà'i ikan, takan
kuu kicha'a na chinuni na tu'un cha'a' ma Jesucristu.

²¹ Ta juuni ora kàtitu'in yi nuu ma ndian yüvi judù, ndi-
an töve tiñu'u ma tu'un Ley Ndioo ña taa Moisés, vati
ma ña jà'i kuu ma takua jà'a na, ikan na kicha'a na chi-
nuni na tu'un cha'a' ma Jesucristu. Ta ña'a, tüvi kùuni yi
ka'an yi ña töve tiñu'i ma tutu Ley Ndioo, cha'a' ña
ndikun gai chata ma Racha'nu Cristu chi'in ma tu'un
ley ña jàna'a ra ndia. ²² Ta ora kàtitu'in yi nuu ma ndian
tüvi chinuni va'a ma tu'un cha'a' Jesucristu, ti ndian vita
anima kùu na, indukuni jà'i ma takua jà'a ndiakan. Ta
ndisaa yakan jà'i yi, cha'a' ña kùunì ña na kakú uvi uni
na, tuva takan kùu yi. ²³ Ja'i tandi'i yakan, cha'a' ma
tu'un va'a cha'a' Cristu, ikan na sii kùunì, ti juuni Ndioo
chā'a ra ña na kuu katitu'in yi.

²⁴ Ta juuni cha chito va'a ndo, ti taku ma ndian chinu,
iyo yi ña kunu ni'i ndisaa na, va uvanuu na kùu ma ndi-
an iyo yi ña jakanaa. Yakan va indukuni kua ikan iyo yi
ña kunu ni'i ndo kuenda ma Racha'nu Ndioo, ikan na
jakanaa ndo ra ndia. ²⁵ Vati taku ma ndian jàndova'a na
na kuenda ña kusiki ta'an na chi'in inga na, iyo yi ña
nduva'a kumi na ma kuñu na. Ta ndisaa yakan jà'a na
yi, ti kùuni na jakanaa na ma korona ña kundii xini na
ña kùu takua kùu ma nda'a yutun ña numi kuiini xii yi.
Va taku maa yo ti jàndeeni yo cha'a' ña kùuni yo
jakanaa yo ma ya'vi yo ña endee töve ni chaa tiempu
ña ni ndi'i yi. ²⁶ Vati taku yu'u, na tüvi chà'tanì ña kunu
mai takani tu töve chai ma nuu ndi'i yi. Ta juuni töve
chà'tanì ña kanì ña kusikì chi'in chikì tu töve va'a nani
ma chikì kanì ti na kùu jàkanai tuva takan jà'i. ²⁷ Ti ma
ña jà'i kùu yi ña nduva'a jande'i tundo'o ma kuñui,
cha'a' ña kùunì ña na ja'a yi takua kuuni mai. Vati tu
tüvi ja'i ma takan, tajan kùuni yi ka'an yi ña na tüvi nda
kuenda kùu, ti jañai ma iti' Ndioo, vaji cha kàtitu'in ma
tu'un ra nuu ma inga ñivi. Va yu'u, töve jàchi'in yi kuen-
da juuni mai.

Paulu jàkuninaa ra ma ndian jàka'nu ma ndioo yutun

10 Ndyo'o yani koto nàani ndo ma ña jà'a ma ndian
kùu ñivi yo ndian chiyo taji'na, ma ora tãndikun
na kuà'an na ma chata viko ña iyo sukun jà'a ma
Racha'nu. Vati tandi'i ndiakan kêtachiyo na iti' chata
ma tañu'u jà'a ma Racha'nu ma tiempu ikan. ² Ta takan
kùu yi ña ma tiempu tãndikun na kuà'an na chata ma
viko chi'in Moisés, nda ma tiempu ikan kùu yi ña
ndō'iin na chi'in ra, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña kùnduta
na chi'in Moisés ma tichi tañu'u ta chi'in tañu viko ikan
ndia. ³ Ta juuni tandi'i ma ñivi ikan chāchi na ma ndayu
va'a ña Ndioo jātuvu ra kuenda na chi'in iin tiñu ka'nu.
⁴ Ta juuni chi'in inga tiñu ka'nu, Ndioo chā'a ra ña chī'i
na ma takuui va'a ña kàna ma nuu iyo kava ma tichi iti'
kuà'an na, ti takuui ikan kùu ma Cristu, vati maa ra kùu
ra ña tĩndee ra na, ikan na töve nayi ta'an na ma nuu
kuà'an na. ⁵ Vati cha yati tandi'i ma ñivi jāchika na iti'
Racha'nu Ndioo, vaji jāna'a ra kua'a' ndatu ra nuu na.
Ta Ndioo töve sii kùuni ra ña jà'a na takan, yakan va
ndisaa ndiakan, chī'i na ma tichi ku'u nuu chākunuu
na.

⁶ Tandi'i ña kùu i'ya, jàna'a yi ti na vā'a jà'a yo ña nān-
duku yo ma ña kini takua jà'a ndiakan, ti koto ta'an yo
takua tā'an na. ⁷ Yakan va koto jàka'nu ndo ma ndioo
yutun, takua jà'a kua'a' ma ndian kùu ñivi yo ña chīyo
taji'na niku. Vati ndava nda nuu ma tutu Ndioo te'en
kà'an yi chata na: "Ma ñivi ikan, chāchi na, ta chī'i na, ta
ora chīnu jà'a na takan, tajan kīcha'a ndio na tacha'a
na kuenda jàka'nu na ma ndioo yutun", kàti yi.

⁸ Ta koto kī'vi ma yo kùu ndra'ii chi'in ma ñivi ña'a
yüvi ñasi'i ndra, ta ma ñivi ña'a chi'in ma ndra yüvi ii vi
ndia, ti kua ikan jà'a ma ndian kùu ñivi yo niku. Vati
cha'a' ña jà'a na takan kùu yi ña chī'i nda oko uni mii
na iin kivini jà'a ma Racha'nu Ndioo. ⁹ Ta juuni na tüvi
iyo yi ña kī'in yo ku'va ma Racha'nu Cristu, takua jà'a
iin ma ndian kùu ñivi yo ndia. Vati cha'a' ña takan jà'a
na, yakan va jà'a ma Racha'nu ña na kachi ma koo na,
ta chī'i na ndia. ¹⁰ Ta koto kã'anti'ini ndo chata ma
Racha'nu, takua jà'a na ndia, vati cha'a' ña takan jà'a
na, yakan va tāchi ra ma tati jàkuu tiñu nuu ra ña na
ka'ni yi na.

¹¹ Ndisaa ña tā'an ma ndian kùu ñivi yo ndian chīyo
taji'na, jàna'a yi nuu yo naja kua jà'a ma Racha'nu
Ndioo. Ta taa ra yi nuu ma tutu ra kuenda ña kindoo yi
chi'in yo ndian iyo ma kivi nuu ndi'inia, ikan na koo
tu'va yo chi'in ma tu'un ra. ¹² Yakan va iin nda ndyo'o
chānini ndo ña cha iyo va'a ndo, kùuni ndo, tiá va'a ña
na ja'a ndo kuenda nuu ndo, koto jandi'i ra nuu ndo
ndia. ¹³ Vati ña na koto ndo ña ndisaa ma kuati ña kùu-
ni ndo koyo ndo tichi, indukuni kùu yi chi'in ma kuati
ña kùuni koyo tichi nda ndian nikuuni iyo ma ñuñivi. Ta
ndicha va'a ti Ndioo iyo tundeeni ra chi'in ndo, yakan
va ndisaa tiempu ña kùunio koyo yo tichi ma kuati
ikan, töve chà'a ra ña kùu yi tiá ka'nu kua kuu jandeeni
yo, vati juuni jàna'a ra iti' va'a nuu kuu kakú yo tichi yi,
ikan na kuu jandeeni yo yi.

¹⁴ Yakan va ndyo'o yani ma ndian ya'a kùunì nde'i, kàtitu'in nuu ndo ña na numini jaña ndo ña jàka'nu ndo ma ndioo yutun. ¹⁵ Ta chitòì ña kùu ndo ndian iyo chinituni va'a, yakan va na ka'an ndo chi'in tu ndicha kùu ma ña ni kà'in chi'in ndo. ¹⁶ Vati taku ora chà'a yo ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo, ma ora ni ko'o yo ma kopa vinu íí ña kùu ma nii Cristu, ikan kùu ma nuu ndò'iin yo chi'in ma ndian chìnuni ña iyo kuenda Cristu, ti chāti ra nii ra cha'a' ma kuati yo. Ta taku ma ora chà'nda kuatio ma paan ña ni kachi yo ña kùu kuenda kuñu Cristu, ma ikan juuni jàna'a yi nuu yo ña ndò'iin yo chi'in ma kuñu ra ndia. ¹⁷ Yakan va vaji kua'a' ñivi kùu yo, va ndisaa yo ndàkuu yo iin ñivini cha'a' ña chàchi yo iin paani.

¹⁸ Na kuku'uni ndo takua jà'a ma ñivi ñuu Israel niku, vati ndiakàn chàchi na ma sa'an ña chà'ni na ta sòkó na nuu ma chito naá kuenda jàka'nu na ma Racha'nu Ndioo, ikan na ndo'iin na chi'in ra, ta kùu na iin ñivini ndia. ¹⁹ Va chi'in ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo i'ya, na tūvi kùunì ka'in ña chàninì ña iyo nda kuenda ma ndioo yutun, ta juuni tòve chàninì ña iyo nda kuenda ma sa'an kiti ña sòkó na nuu yi ndia, takua chàninì ndiakàn. ²⁰ Takan kàtitu'in nuu ndo, vati iyo ma yo tūvi chìnuni tu'un Cristu ña, juuni sòkó na yi kuenda ña jàka'nu na ma tati xaan ikan, ta yūvi nuu ma Racha'nu Ndioo, ta yakan tūvi kùunì ja'a ndo yi. Yakan va kàtitu'in yi nuu ndo. ²¹ Vati na kùu ko'o ndo ma vinu ña ka'iin tichi copa ma Racha'nu, tuva juuni chà'i ndo ma vinu ña ka'iin tichi copa ma tati xaan ndia, ta juuni na kùu kunandi ndo mesa ma Racha'nu, tuva juuni chùnandi ndo mesa ma tati xaan ikan ndia. ²² Ta juuni, ¿a va'a tu ja'a ndo ña ndoxaani ma Racha'nu Ndioo chi'in yo cha'a' ma ña kini ña ja'a yo?, kùuni ndo. ¿A chàninì ndo ña iyo tiaga ñandee ndyo'o kua maa ra?, kùuni ndo.

Kùu ja'a yo nda ña kùuni maa yo, va iyo yi ña ndakimani yo ma inga ñivi ndia

²³ Ndicha ña iyo ma yo kà'an ña kùu ja'a yo nda ña kùuni maa yo, kàti yo, va na yūvi ndisaa yi kùu tindee yi yo ti tūvi chà'a yi tundeeni yo chi'in ta'an yo. ²⁴ Ta na tūvi iyo yi ña nanduku yo ña va'a kuenda juuni maa yo, vati va'aga ña na nanduku yo ña va'a kuenda inga ma ñivi ta'an yo.

²⁵ Ta na kachi ndo tandi'i nuu ma sa'an ña kuya'vi ma veto'o, ta na nàkanini ndo tuva sa'an ña cha sòkó na nuu ndioo yutun kùu yi, a tòve. ²⁶ Takan kàtì chi'in ndo, ti maa ma Racha'nu Ndioo, kùu ra ma chito'o ma nuñu'u' ñuñivi i'ya chi'in ndisaa ña iyo nuu yi ndia.

²⁷ Tatu iyo iin ma ndian tūvi chìnuni ña jainvitaa na ndo ña na ku'un ndo kukachi ndo chi'in na ma ve'e na, na ku'un ndo tuva kùuni ndo, ti kuu kachi ndo nda nuu ndayu nikuuni, va'a ga ña na tòve ndakatu'un ndo tuva ndayu ña cha sòkó na nuu ndioo yutun ña jàka'nu na kùu yi a tòve. ²⁸ Ta vitin tu iyo inga nda yo jainvitaa ndo ma ve'e na, tajan ma ora ni kachi ndio ndo, kàtitu'un ndio na nuu ndo ña ma ndayu ña cha sòkó na nuu ma ndioo yutun kùu yi, kati na. Tu takan kùu yi va'aga ña

na kàchi ndo yi, ti koto ja'a ndo ña na vā'a kùuni ndian kà'an yi nuu ndo. ²⁹ Ta ma tu'un ña, já kàtitu'in i'ya ña cha'a' ña kacho ma sa'an, ti vaji tūvi kuati kùu yi kuenda ndo va kuenda inga na, chitò a kuati kùu yi kuenda na.

Ta tu takan ta'an chi'in va'a ga ña tòve kachi yi, ikan na tòve tiso na kuati nui cha'a' yi, jin ma ña va'a kùu yi kuenda tu kachi yi, va iin ña ya'a ika kùu yi kuenda ma chìnuni ndiakàn. ³⁰ Ta tu yu'u chà'i ta'vindioo cha'a' ma ña ni kachi, ¿ta naja kà'an ma ñivi ña yūvi ña va'a kùu ma ña jà'i?, ta kuenda yu'u kùu yi iin ña va'a ja'i kùunì kuenda ma Ndioo. ³¹ Yakan va tuva chàchi ndo, a chà'i ndo, a jà'a ndo inga tuku tiñu va'a, na ja'a ndo yi va kuenda ña jàka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo. ³² Ta koto jàna'a ndo nuu ma ñivi nì'iin nakuyi ña tūvi va'a chàninì na, ikan na tiso na kuati ndo cha'a' yi, ni nuu ma ndian judíu, ni nuu ma ndian yūvi judíu, ta ni nuu ma ndian iyo kuenda ma veñu'u Ndioo ndia. ³³ Vati yu'u va'aga ña na nanduku naja kua koo sii ma ndisaa ñivi chi'in ndisaa ma ña jà'i, ta tūvi jà'i ma ña chàta'ani mai a ma ña va'a kuenda chàninì, ikan na kuu nì'i na nuu kakú na.

11 Yakan va na ja'a ndo ma takua jà'i, ti yu'u juuni takan jà'i ma takua jà'a Cristu ndia.

Ndisaa naja kua jà'a ma ñivi ña'a ña iyo kuenda Ndioo

² Yakan va yu'u chisij ta tiñu'i ndo, vati chàku'uni ndo yu'u cha'a' ndisaa ma nakuyi jà'a ndo, ta cha'a' ña cha kicha'a ndo jàchinu ndo ma tu'un va'a ña kàtitu'in nuu ndo. ³ Va ma ña kùunì ña koto ndo, kùu yi ña ma Racha'nu Cristu, kùu ra ra kuxini nuu ndisaa ma ndra'ii, ta ma ndra'ii kùu ndra iin ndra kuxini nuu ñasi'ii ndra, takua ma Racha'nu Ndioo kuxini ra nuu ma Cristu ndia. ⁴ Vati tu iin ra'ii chàsi ra iin nakuyi xini ra ma ora kà'an ra chi'in Ndioo, a ora kà'an ra ma tu'un Ndioo nuu ma inga ñivi, kùuni yi ka'an yi, ti tūvi tiñu'u ra ma ra kùxini ra, vati chàsi ra ma xini ra ora jà'a ra takan. ⁵ Ta indukuni kùu yi tuva iyo ñivi ña'a ña tūvi chàta'ani vi kasi vi xini vi ora kà'an vi chi'in Ndioo, a ora kà'an vi ma tu'un ra nuu ma inga ñivi, juuni kùuni yi ka'an yi ña tòve tiñu'u vi ma ra kùu ii vi cha'a' ma ña jà'a vi ndia. Indukuni kùu yi tuva sokon te'e vi ma ixi xini vi. ⁶ Vati tu iyo ñivi ña'a, ña tūvi chàsi vi xini vi ma ora kà'an vi chi'in Ndioo, va'aga ña na sokon te'an ma ixi xinian tuva takan kùunian ja'a ña. Va tuva kanuu ña, ña sokon te'an yi kùunian, tajan na kasi ndioan yi tuva takan. ⁷ Va taku ma ndra'ii, ti na tūvi nuva jà'a ndra ña kasi ndra xini ndra, vati Ndioo jātuvu ra ndra ña kùu ndra takua kùu maa ra, ti ma xina'ñu ra kùu ndra. Ta ma ñivi ña'a kùu vi ma xiña'nu ma ndra'ii ndia. ⁸ Vati taku ma Racha'nu Ndioo, ti tūvi nī java'a ra ma ra'ii nunuu chi'in ma kuñu ma ñivi ña'a, vati ma ñivi ña'a kùu vi ña kūva'a vi chi'in kuñu ma ndra'ii jà'a ma Racha'nu Ndioo. ⁹ Yakan va cha chitò ndo ña tūvi nī kuva'a ma ndra'ii kuenda ma ñivi ña'a, vati ma ñivi ña'a kùu vi ña jàva'a ma Racha'nu Ndioo vi kuenda ma ra'ii. ¹⁰ Ta cha'a' yakan kùu yi ña iyo yi ña kasi vi ma xini vi

cha'a' ma ndatu ña iyo chi'in vi, ta ikan na kuu vi ndian iñu'u nuu nde'e ndisaa ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo. ¹¹ Vati taku kuenda ma ndian chìnuni, töve va'a ña chànini yo siin siin cha'a' ma ndra'ii chi'in ma ña'a, vati nduvi grupu iyo kuenda vi nuu Ndioo, ta nduvi ndi-akan chiniñu'u na ta'an na ndia. ¹² Ta vaji ndicha kuii ña ma Racha'nu Ndioo jà'a ra ma ñivi ña'a nunuu chi'in kuñu ma ra'ii, ta vitin ndisaa ma ndra'ii cha kàku ndra nuu ma ma'á ndra ndia. Va vaji takan kùu yi, va ma Racha'nu Ndioo induku jātuvī ra ndisaa na.

¹³ Yakan va, ¿naja kua chànini ndo?, ¿a va'ani ja'a vi ña tüvi chàsi vi xini vi ma ora kà'an vi chi'in Ndioo?, kùuni ndo. ¹⁴ Töve va'a, ti juuni cha chito va'a yo ña ma ndra'ii ña chàta'ani jakua'nu ma ixi xini ndra, ja'a maa ndra tukanuu nuu ndra, vati tüvi iyo yi ña ja'a ndra takan. ¹⁵ Va taku ma ñivi ña'a, ti maa ma Racha'nu Ndioo chà'a ña na koo nani maa ma ixi xini vi, ikan na kasi xini vi. ¹⁶ Ta tu iyo nda ndian tüvi chìnuni va'a ma ña kà'an ndi vitin, tajan iyo yi ña koto na ti ni ndyu'u, ta ni inga ma ñivi chìnuni, na tüvi nàkoto ndi ma inga kua takani jà'a ndi. Yakani kùu ma ña chito ndi.

Paulu kàtitu'un ra nuu ma ñivi ña na tüvi va'a ja'a na ora kuxini na ña jàka'nu na ma Racha'nu

¹⁷ Ndyo'o yani vitin va kùuni katitu'in nuu ndo ña na tüvi va'a jà'a ndo ora kùti'vi ndo jàka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo, vati ora jà'a ndo ña kutu'vi ta'an ndo iyo yi ña vii koo ndo, va na yüvi takan kùu yi, ti java vi'á ndo ka'vi ndo jà'a yi. ¹⁸ Vati ma ña nunuu ña chìnitu'in, ña kàti ma ñivi, ti cha chàta'ani ndo kuti'vi ta'an ndo kuenda ña jàka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo, uvaa ña kuati kùu yi ña siin siin kùuni ta'ii'iin ndo chi'in ta'an ndo, ta cha'a' ña jà'a ndo ma takan kùu yi ña nda mai chàninī ña ndicha kùu yi chi'in ndo ndia. ¹⁹ Yakan va, ¿a va'ani jà'a ndo ña jà'a ndo takan?, kùuni ndo, ikan na ku'va yo kuenda nda ndian kùu ma ndian chìnuni va'a ma tu'un Ndioo, ta nda ndian tüvi. ²⁰ Uvaa ña kuati kùu yi, cha'a' ña kèsiin ndo ma ora kùti'vi ndo ña kùxini ndo kuenda kùku'uni ndo ma Racha'nu, ta ma ña jà'a ndo ikan, ti na yüva ña kuxini va'a ndo kùu yi kuenda ma Racha'nu. ²¹ Vati taku ma ora ni kachi ndo, ma ora ikan, ta'ii'iin ndo nda'a ndo ma ña ni kuxini ndo, ta ikan jan numini kicha'a ndio ndo chàchi ndi'i ndo yi, ta ma ora chàa ndio ma inga meru ndo, tajan ndiakan kùu ma ndian kindoo chi'in soko jà'a ndo, vati ndi'i yi jà'a ndo. Ta iyo inga ndo ña nduva'a chi'i ndixi ta chini ndo ndia. ²² ¿A tüvi ve'e ndo nuu kuiin ndo kachi ndo, ta ko'o ndo?, ña jà'a ndo takan. Yakan va chi'in ma ña jà'a ndo i'ya, jàna'a yi ña chàtu'un ndo ma ndian chìnuni tu'un Ndioo, ta nda ma ndian nda'vi ña tüvi nuva koo nuu ndia. ¿A iyo yi ña ka'in ña ndian va'a kùu ndo cha'a' ma ña jà'a ndo?, kùuni ndo. Na yüvi takan kùu yi.

Paulu kàtitu'un ra naja kua iyo yi ña jàka'nu ma ñivi ora kuxini na ora chàku'uni na ma Racha'nu
(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lc. 22:14-20)

²³ Vati taku ma tu'un ña kàtitu'in nuu ndo i'ya, tu'un i'ya kùu yi ña kàtitu'un ma Racha'nu yi nui. Ta te'en

kà'an yi: ma juuni ma chanikuaa ora kī'in ma Racha'nu Jesuu ma paan, ma ora xikoña'a Juda ra. ²⁴ Ta ikan jan, chà'a ndio ma Racha'nu Jesuu ta'vindioo nuu ma Racha'nu Tatá ra cha'a' yi, tajan chà'nda kuati ra yi, ta te'en nàka'an ndio ra: "Na kachi ndo ma paan i'ya, vati ña'a kùu ma kuñui, vati ni kuvī cha'a' ndo. Takan iyo yi ña ja'a ndo yi, ikan na kuku'uni ndo yu'u." ²⁵ Takan kùu ta ora cha chīnu kuxini ndio ndra, tajan kī'in ra iin copa vinu, ta te'en nàka'an ra cha'a' yi: "Na ko'o ndo ma copa vinu i'ya, vati chi'in ma copa i'ya, jàchinui chi'in ni ma tu'un chaa ña ndō'iin Ndioo chi'in ndo jà'a ra". Takan iyo yi ña ja'a ndo, ikan na kuku'uni ndo yu'u", kàti Jesuu. ²⁶ Yakan va nani ma ora chàchi ndo ma paan ikan, a chī'i ndo ma vinu ikan, takan iyo yi ña ja'a ndo ti yakan kàtitu'un yi ña cha chī'i ma Racha'nu cha'a' ndo. Ta takan iyo yi ña ja'a ndo nda kati chaa ma tiempu ña ni kichaa ndiko ra.

Paulu, kàtitu'un ra naja kua iyo yi ña ja'a yo ora kuxini yo ña jàka'nu yo ma Racha'nu

²⁷ Yakan va tu tüvi va'a jà'a yo ña tiñu'u yo ma Racha'nu ma ora chàchi yo ma paan, ta ora chī'i yo ma copa vinu kuenda kuku'uni yo ma Racha'nu, tajan yakan kùuni yi ka'an yi ña iin kuati ka'nu kùu ma ña jà'a yo chata ma kuñu, ta chata ma nii ma Racha'nu ndia. ²⁸ Yakan va tuva chàchi yo ma paan ikan, ta chī'i yo ma copa ma vinu ikan, ji'na iyo yi ña ki'in ku'va ji'na yo kuenda tuva ña va'a kùu ña chàninini yo chi'in anima yo, tajan ja'a ndio yo yi. ²⁹ Vati tu yüvi ña va'a kùu ma ña chàninini ndo chi'in anima ndo, ta chàchi ndo ma paan ta chī'i ndo ma vinu, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña tüvi tiñu'u ndo ma kuñu ma Racha'nu ora jà'a ndo takan. Ta ma Racha'nu Ndioo, ni jakutuni ra ndo cha'a' ma ña ja'a ndo. ³⁰ Yakan va cha'a' yakan kùu yi ña iyo kua'a' meru ndo ña ku'vi, ta ya'a kukue'e kàa na, ta iyo ndian cha chī'i ndia. ³¹ Vati tu ki'in ku'va ji'na yo ma ña chàninini yo chi'in anima yo ta tu va'a kùu yo, tajan rakan na tüvi iyo yi ña jande'e ra tundo'o yo. ³² Vati tu ma Racha'nu tisokuati ra yo, ta jande'e ra tundo'o yo, takan jà'a ra ti kùuni ra ña ndakuu yo ma ndian ndaa, ikan na töve jakutuni ra na, ta kuvi na endeeni takua ni ta'an chi'in ndian tüvi chìnuni ña iyo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya.

³³ Yakan va ndyo'o yani, taku ma ora kùti'vi ndo ña ni kuxini ndo ora chàku'uni ndo ma Racha'nu, na kua tu ji'na ndo nda kati chàa ndi'i ma ndian meru ndo, tajan na kachi ndio ndo. ³⁴ Ta tu iyo nda ndyo'o ña ya'a cha chisoko ndo, kùuni ndo, tajan va'aga ña na ku'un ndo kukachi ndo ma ve'e ndo, ti koto jande'e ma Racha'nu ma tundo'o ndo cha'a' ña töve va'a jà'a ndo ma ora ndō'iin ndo. Ta iyo inga tu'un ña kùuni ña koto ndo, va va'aga ña na kuatui, ta kàtitu'in yi nuu ndo ma ora ni kunde'i ndo.

Ma Tati Íí Ndioo chà'a yi kua'a' nuu ndatu nuu ma ndian chìnuni tu'un Jesucristu

12 Ndyo'o yani vitin va kàtitu'un kachin nuu ndo, ikan na koto ndo ndisaa ndatu ña chà'a Tati Íí Ndioo nuu ta'ii'in yo. ² Taku ndyo'o ti cha chà'a va'a ndo kuenda naja kua já'a ndo ña kēña'a ndo chàkuu ndo ña jáka'nu ndo ma ndioo yutun ña ñi'i, ma ora taká'an kùu ndo ma ndian chìnuni tu'un Jesucristu niku. ³ Ta cha'a' yakan kùu yi ña, vitin ni katitu'un ndioi nuu ndo ña taku ma ndian kà'an chi'in ndatu ma ra kùu Tati Íí Ndioo, na kùu ka'an ti'ini na chata ma Racha'nu Jesuu. Ta indukuni kùu yi tuva kùu kà'an na ña iin ra ya'a ka'nu kùu ma Racha'nu Jesuu, tuva tüvi ìyo ma Tati Íí Ndioo chi'in na ndia.

⁴ Vati taku ma ra kùu Tati Íí Ndioo, ti siin siin kua kàa ma ndatu ña chà'a yi nuu ta'ii'in yo, ta koto nakanini ndo ña kua'a' nuu tati kùu yi, vati uvanuu Tati Íí Ndioo kùu yi ña chā'a ndisaa yi nuu yo. ⁵ Ta juuni vaji siin siin tiñu chā'a ma Racha'nu nuu yo ña já'a yo kuenda ma ndian chìnuni, va uvanuu ra kùu Racha'nu ìyo. ⁶ Ta ndicha ña vaji siin siin tiñu chā'a ma Racha'nu Ndioo nuu yo ña já'a yo, va uvanuu Ndioo kùu ra ña jàtiñu ndisaa tiñu ikan nuu tandi'i yo chi'in ma ndatu ña ìyo ra. ⁷ Vati ma Racha'nu Ndioo jàna'a ra nuu yo ña ìyo ma Tati Íí ra chi'in yo. Ta ma ndatu ikan kùu yi kuenda ña jàtiñu yo chi'in yi, ña tindee yi ndisaa ma ndian kùu ta'an yo, ndian chìnuni. ⁸ Vati iin yo, ìyo ma ndatu ma Tati Íí Ndioo chi'in, ña jà'a yi ña ya'a chito na ña kà'an na. Ta juuni ìyo inga yo, ña juuni maa ma Tati Íí Ndioo chà'a yi ma ndatu ña jàna'a yi nuu yo, naja kua nani'i yo nakoto va'a yo ma Ndioo. ⁹ Ta juuni ìyo inga yo, ni'i ña ja'a ma ndatu Tati Íí Ndioo ña na chinuni va'a yo ma tu'un ra. Ta ìyo inga yo, ña chà'a ma Tati Íí ndatu ra nuu yo, kuenda ña jànda'a yo ma ndian ku'vi. ¹⁰ Ta ìyo inga yo, ña tindee ma Tati Ndioo yo, ña na ja'a yo iin tiñu ka'nu ikan na nde'e ma ñivi yi. Ta juuni ìyo inga yo ña tindee ma Tati Íí Ndioo yo, ña na katitu'un yo ma tu'un yu'u ra nuu ma inga na. Ta ìyo inga yo, ña tindee ma Tati Íí ra yo, ña na koto yo tuva ndicha ña tu'un Ndioo kùu ma ña kà'an ma ñivi, a tüvi. Ta juuni ìyo inga yo ña tindee ma Tati Íí, ña na kuu ka'an yo iin tu'un siin siin ña tüvi kùtunini inga ñivi yi. Ta juuni ìyo inga yo ña tindee ma Tati Íí, ña kùu katitu'un kachin niyi kùuni ka'an ma tu'un siin siin ikan nuu yo. ¹¹ Yakan va uvanuu ma Tati Íí ra, ña ìyo kùu yi ña chà'a yi siin siin ndatu ikan nuu ta'ii'in yo. Tajan takan jà'a yi chi'in ta'ii'in yi takua kùuni maa yi.

Tandi'i ma ndian chìnuni tu'un Ndioo, ndàkuu na iin ñivini

¹² Ti taku ma kuñu yo, vati ìyo xini yo, ta nda'a' yo, ta cha'a yo, ta ndicha ña ìyo kua'a' ña kuati ìyo yi, va ndisaa yi kùu yi iin kuñuni. Ta kua ikan kùu yi chi'in Cristu ndia, ti vaji ìyo kua'a' nuu ma ñivi ra, va ndisaa na kùu na iin kuñuni. ¹³ Ta juuni kua ikan kùu yi chi'in maa yo ña kùu yo ndian judú a ndian yüvi judú, a kùu yo ndi-

an musu ña tüvi ni'i ya'vi a ndian töve, vati nda ora já'a ma Tati Íí Ndioo ña jākunduta ra yo, nda ma ora ikan kùu yi ña cha ndākuu yo iini kuñu Cristuni já'a ma Tati Íí Ndioo, ti nuu ta'ii'in yo, Ndioo chà'a ra uvanuu ma Tati Íí ra ña na koo yi chi'in yo.

¹⁴ Vati taku ma kuñu yo, ti na yüvi iin nuuni ma kuñu yo kùu yi ña ìyo yi yo, ti kua'a' ña kuati kùu yi ña ìyo yi ma kuñu yo. ¹⁵ Ta tu ma cha'a yo kàti yi ña na yüvi iki kuñu yo kùu yi, cha'a' ña na yüvi nda'a' yo kùu yi kàti yi, na yüvi ña ndicha kùu yi, ti vaji kà'an yi ma takan, va juuni ma kuñu yo kùu yi ndia. ¹⁶ Ta tu ma ñii so'o yo kàti yi ña na yüvi ma ña ìyo kuenda ma kuñu yo kùu yi, cha'a' ña na yüvi tinuu yo kùu yi kati yi, juuni na yüvi ña ndicha kùu yi, ti na yüvi cha'a' ña kà'an yi takan, ta ni jaña yi ña kùu yi ma kuñu yo ndia. ¹⁷ Vati tu tandi'i ña kuati ña ìyo ma kuñu yo kùu yi kuenda ma tinuu yo niku, na kùu taso'o yo, tuva takan kùu yi. Ta tu tandi'i nuu ma ña ìyo ma kuñu yo, kùu yi kuenda ma ña taso'o yo yo, na kùu nani'i yo xiko ni'i'in nakuyi, tuva kùuni yo ta'ni yo yi. ¹⁸ Ta cha'a' yakan kùu yi ña taa ma Racha'nu Ndioo ta'ii'in ña kuati ìyo ma kuñu yo ma nuu va'aga ña koo yi kuenda yo, kùuni ra, ta kua ikan kīndoo yi nda vitin. ¹⁹ Vati tu iini ña kùu ma ña kuati ìyo yo ikan niku, tajan na tüvi kuu ka'an yo ña iini kuñu kùu yo tuva takan kùu yi. ²⁰ Ta ndicha kuii ña vaji kua'a' nuu ma ña kuati kùu ma kuñu yo ña ìyo yi yo, va ndisaa yi kùu yi iin kuñuni.

²¹ Vati taku ma tinuu yo na kùu ka'an yi chi'in ma nda'a' yo ña na tüvi chiniñu'u yi yi, ta ni ma xini yo na kùu ka'an yi chi'in ma cha'a yo ña na tüvi chiniñu'u yi yi ndia. ²² Vati ma ña kuati ìyo ma kuñu yo ña ta'aga kaa, yakan kùu ma ña chiniñu'u ga yo. ²³ Ta taku ma ña kuati ìyo ma kuñu yo ña na tüvi kùuni yo nde'e yo, yakan kùu ma ña vii ga chāsì yo ja'ma chata yi. Ta ma ña kuati ma kuñu yo ña na töve va'a ña koo nuna yi, yakan kùu ma ña kumi va'a ga yo koto nde'e inga ñivi yi, kùuni yo. ²⁴ Va ìyo inga ña kuati ma kuñu yo ña kindoo nuna, ta yakan tüvi kùmi va'a yo yi. Ta cha'a' yakan kùu yi ña já'a ma Racha'nu kua'a' nuu kuati ma kuñu yo, ikan na kuuni ga yo nde'o yi, ta tiñu'u yo ma ndian ta'an yo, vaji tüvi ya'a ga iñu'u na chi'in yo. ²⁵ Takān ìyo yi ña ja'a yo koto siin siin ña nakanini yo ja'a yo chi'in ma ndian kùu ta'an yo. Yakan va ìyo yi ña tindee ta'an yo yo. ²⁶ Ta tu ìyo uvi uni ñivi ta'an yo ña ndè'e yo na, ña ndè'e na tundo'o, nda maa yo ndè'e yo tundo'o, ti nda'vi kùuni yo ndia. Ta tu ìyo ma ndian tiñu'u na uvi uni ma ndian ta'an yo, nduva'a chīsii ndisaa yo, cha'a' ña jà'a na takan.

²⁷ Yakan va ndisaa ndo kùu ndo kuñu ma Racha'nu Cristu, ta ta'ii'in ndo kùu ndo iin nuuni ma ña kuati ìyo ma kuñu ra ndia. ²⁸ Vati ma Racha'nu Ndioo, cha chā'a ra tiñu nuu ma uvi uni ma ndian ni jatiñu kuenda ra, ta ndia'ya kùu na: Ma nunuu, ji'na chā'a ra tiñu nuu ma ndian kùu tatun Jesuu, ta ña uvi, va chā'a ndio ra tiñu nuu ma ndian kà'an chi'in tu'un yu'u ra, ta ña uni, va chā'a ra tiñu nuu ma ndian matru ña jàna'a ma tu'un ra, ta ikan jan chā'a ra tiñu nuu ma ndian jà'a ma ndatu ka'nu chi'in nuu ma ndian jànda'a ndian ku'vi, ta

chi'in nuu ma ndian chàta'ani tindee inga ñivi. Ta juuni chà'a ra tiñu nuu ma ndian kuxini nuu inga ñivi, ta chi'in nuu ma ndian kà'an ma tu'un kà'an inga ñivi ndia. ²⁹ Uvaa ña na yüvi tandi'i yo kùu ma ndian kùu tatun Jesuu, ta yüvi tandi'i yo kùu ka'an yo ma tu'un yu'u Ndioo, ta ni yüvi tandi'i yo jàna'a yo nuu ma ñivi, ta ni yüvi tandi'i yo kùu ja'a yo ma ndatu ka'nu nuu ma ñivi, ³⁰ ta yüvi tandi'i yo iyo ndatu yo kuenda ña jànda'a yo ndian ku'vi ndia. Ta juuni na yüvi tandi'i yo kùu ja'a yo kà'an yo tu'un siin siin ña töve kùtunini inga ñivi ndia. ³¹ Yakan va na nanduku ndo ja'a ndo ma tiñu ka'nuga, takua kùuni ma Racha'nu Ndioo, vati juuni ni jana'i iin ma ña va'aga nuu ndo ndia.

Paulu kàtitu'un ra naja kua iyo yi ña kuuni yo nde'e yo inga ñivi

13 Ta tuva kùu ja'i ña kà'in tandi'i nuu tu'un ña kà'an ma ñivi iyo tandi'i ñuu ña iyo ma ñuñivi, ta tu juuni kùu ja'i kà'in ma tu'un ña kà'an ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, va tu tüvi kùunĵi nde'i ma inga ñivi, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña kùu takua kùu iin kaa kalaxin, ña ya'a kua'a' yu'u yi, ta tüvi nda kuenda yi tuva takan ja'i. ² Ta tu kùu ja'i kà'in ma tu'un yu'u Ndioo, ta chitoi naja kua kùuni ma ña iyo xe'e tichi chinituni ra kà'an yi, ta tu jà'i ma tiñu ka'nu, ta chìnuni va'i ma tu'un Ndioo, ta tandi'i inga nakuyi, ndisaa ma tiñu ka'nu ña jà'i ikan, na tüvi nda kutiñu yi, tuva tüvi kùunĵi nde'i ma inga ñivi ndia. ³ Ta tu nata'vi tandi'i ma ña kuu ka iyo chi'in ma ndian nda'vi, ta ndava ña kùu ku'vai yu'u ña kuvĵi cha'a' inga ñivi, juuni na tüvi nda kuatiñu yi tuva tüvi kùunĵi nde'i ma inga ñivi ndia.

⁴ Yakan va tuva ndicha ña kùuni yo nde'e yo ma inga ñivi, tajan iyo yi ña jandeeni yo ma ña ja'a na, ta koo va'a yo chi'in na, ta tüvi ndotixin yo, ta tüvi jàndotayi yo yo cha'a' ma ña jà'a yo. ⁵ Ta juuni na tüvi iyo yi ña ka'an ni'i yo chi'in na, ta töve nànduku yo nakuyi kuenda ma'iin yo, ta tüvi kùxaan yo na, ta nàani yo ña töve va'a ña jà'a na chata yo, tu ndicha ña kùunio nde'o na ndia. ⁶ Ta juuni na tüvi iyo yi ña sii kùuni yo cha'a' ma ña tüvi va'a jà'a na, va na sii kùuni yo ora kà'an na ma ña ndaa. ⁷ Vati kùuni yo nde'e yo na, ña'a kùuni yi ka'an yi ña jaka'nuni yo kuati na, ta vaji ndava ni kuuni ja'a na chata yo va töve ndakoo yo ma tundeeni na ña iyo chi'in yo, ta töve jàña yo ndatu yo ma ña va'a ña ni kuu iti' nuu, ta juuni jàndeeni yo, vaji jànde'e na tundo'o yo ndia.

⁸ Yakan va koto jàña yo ña kùuni yo nde'e yo ma ndian kùu ta'an yo, vati tandi'i ma ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, ni chaa iin kivi ña na töva chiniñu'u yo ka'an yo yi, ta na töva chiniñu'u yo ka'an yo ma tu'un siin siin ña töve kùtunini inga na, ta na töva ndàkutiñu ma ña ya'a chitò yo ña kà'an yo cha'a' Ndioo ndia, ti ni jandi'i ma Racha'nu nuu yi. ⁹ Vati ni ma ña ya'a chitò yo kà'an yo, ta ni ma ña kà'an yo chi'in tu'un yu'u Ndioo, töve jàna'a kachin yi nuu yo naja kua kùu Ndioo. ¹⁰ Va ni keta iin kivi ña ni koto kachin ndio yo ma naja kua kùu ra, tajan ma ora ikan töva ni chiniñu'u yo ndian

chitò ña kà'an chi'in ndian kà'an chi'in tu'un yu'u ra ndia.

¹¹ Vati taku ma ora kùu yo ma ndiakwati, kà'an yo, ta chà'nini yo takua chà'nini ma ndiakwati, va ma ora cha chàa ndio yo ña kùu yo ma ndian chandee, tajan ikan kùu ma nuu jàña ndio yo ña jà'a yo ora kùu yo ndiakwati. ¹² Yakan va juuni kua ikan kùu yi ma vitin, vati taku ora ndè'o yo ma nuu inu, na tüvi ndichin va'a nde'o yo, ti kuxinani nuu yo, kua ikan nde'o ma tu'un va'a ma vitin. Va ni keta ndio ma kivi ña ni nuna ndio ma Racha'nu Ndioo nuu yo, ta ikan jan ni nakoto va'a ndio yo maa ra takua nàkoto ra yo ndia. ¹³ Yakan va iyo uni nakuyi ña ka'nu ña endeeni ni koo yi vitin: ma ña nunuu kùu yi ma ña jandeeni yo kuatu yo ma Racha'nu, ta ma ña uvi, kùu yi ña na chinuni va'a yo ma tu'un ra, ta ma ña uni, kùu yi ña na kuuni yo nde'o Ndioo chi'in ta'an yo. Va ma ña ka'nuga ña kùu ja'a yo kùu ma ña kùunio nde'o.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ja'a ma ñivi ña kùu jà'a na kà'an na ma tu'un siin siin ña töve kùtunini inga ñivi

14 Yakan va na numini nanduku ndo naja kua ja'a ndo ta kùu kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo. Ta juuni na kuuni ndo ña ma Tati Íí Ndioo chà'a yi ña na ku'va ndo ma ndatu yi. Ta iin ndatu ka'nu kuunĵi ña na ni'i ndo nuu ndisaa ma ndatu iyo ña kùu ka'an ndo chi'in ma tu'un yu'u Ndioo. ² Vati taku ma yo chitò ka'an ma tu'un siin siin ña töve kùtunini inga ñivi, kà'an yo yi kuenda ma Racha'nu Ndiooni, ta yüvi kuenda ma inga ñivi, ti ndiakan na kùu kutunini na ma ña kà'an yo. Ta ndicha kuu ña chi'in ndatu ma Tati Íí kùu ma tu'un kà'an yo ikan, va iin tu'un xe'e kùu yi kuenda inga ñivi. ³ Va inga ra ña kà'an ra chi'in tu'un yu'u Ndioo. Ta tu'un ikan kachin kùu yi kuenda tandi'i inga na, ña chìnuni, ta ora taso'o na yi ya'a chisii na jà'a yi ta jàndomanani yi na ta juuni ni koo tundeeni Ndioo chi'in na jà'a yi ndia. ⁴ Va taku ma ra kùu ja'a kà'an ma tu'un siin siin ña töve kùtunini inga na, iyo tundeeni ra, va juuni chi'in maani ra, va ma ra chitò ka'an ma tu'un yu'u Ndioo, ti rakan ni koo tundeeni ra, va ña ni ku'va ra nuu ndisaa ma ndian chìnuni tu'un Ndioo ma ora taso'o na ma ña kà'an yi. ⁵ Yu'u kùunĵi ña tandi'i ndo na ni'i ndo ma ndatu ña kà'an ndo ma tu'un siin siin ikan niku, va vitin chà'ninĵi ña tiá va'a ña na katitu'un ndo ma tu'un yu'u Ndioo nuu ma ñivi, kua ma tu'un ikan. Vati ka'nuga kùu ma ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, kua ma ndian kà'an ma tu'un siin siin ikan, tu töve yo kà'an kachin kua kuuni ma tu'un ikan ka'an yi, ikan na koo ma tundeeni Ndioo chi'in tandi'i ma ndian chinuni tu'un ra.

⁶ Ndyo'o yanĵi, vati tuva yu'u chà'i ma nuu iyo ndo, ta kicha'a ka'in ma tu'un kà'an siin siin ña töve kùtunini ndo, ¿a kuu tindee ma tu'un ikan ndo?, kùuni ndo. Va chi'in tu'un ña kùtunini kachin maa ndo kùu yi, tu kicha'a ka'in iin tu'un xe'e ña Ndioo jàna'a ra nui kuenda ndo, a tu kà'in tu'un ña jàna'a yi ndo naja kua nakoto va'a ga ndo ma Ndioo, a tu jàna'i nuu ndo ma ña kùuni Ndioo. Ndisaa ma tu'un ikan kùu ma ña va'a, ti

tindee yi ndisaa ndo. ⁷ Ta indukuni kùu yi chi'in taku yo nàkua'a chi'in kitarra ta ma tuvilu, vati tu töve kachin jàkuaku yo ndrun, ta töve kùu kutunini yo nda yaa chì-ta run. Takua kùu yi chi'in ma ña kà'an yo, tu töve kachin kùu ma tu'un kà'an yo, ta indukuni kua ikan, töve kùu kutunini na yi ndia. ⁸ Ta indukuni kùu yi taku ma nuu ìyo kuati ka'nu ora kànita'an ñuu ndia, vati tu ma ra tivi chi'in ma yutun tivi a jaka'an ra maa kaa kalaxin, na tüvi ndèta va'a ma tati run jà'a ra, yakan va ni'iin na töve kùu kanita'an na cha'a' ña töve ni'i kà'an ma tati run. ⁹ Ta kua ikan kùu yi chi'in ndyo'o ma vitin, vati vaji kùu ja'a ndo kà'an ndo ma tu'un siin siin ña tüvi kùtunini inga ñivi, va tu tüvi chito na, niyi kùuni ka'an ma tu'un ña kà'an ndo, takua kà'an maa ndo nuu ma tati kùu yi, tuva takan. ¹⁰ Ta ndicha kuii ña ìyo kua'a' nuu ma tu'un va'a ña kà'an ñivi ña ìyo ñuñivi i'ya, va ndisaa yi, iyo naja kua kùuni yi ka'an yi kuenda ma ndian kùtunini yi. ¹¹ Ta tu yu'u tüvi kùtunini nda tu'un kùu ma ña kà'an ma ñivi chi'in, tajan kùuni yi ka'an yi ña yu'u kùu iin ra kichi ma inga ñuu kuenda na, ta nda maa na indukuni takan kùu na kuenda ma ndia.

¹² Yakan va tava cha chà'i kuenda ña nduva'a ìyoni ndo ña na ku'va ma Tati Íí Ndioo ma ndatu yi nuu ndo, ta cha'a' yakan kùu yi ña ìyo yi ña nanduku ndo ma ndatu yi, ña naja kua kùu tindee ndo inga ma ndian chìnuni, ikan na ni'i na tiá ma tundeeni Ndioo.

¹³ Yakan va tu ìyo nda ndyo'o ña kùu ja'a ndo kà'an ndo ma tu'un siin ikan, na ndakan ji'na ndo nuu ma Racha'nu Ndioo, ña na ku'va ra inga ndatu ra nuu ndo, ikan na kuu ka'an ndo nuu ma ñivi niyi kùuni ma tu'un siin siin ikan ka'an yi ndia. ¹⁴ Vati tu kà'an yo chi'in Ndioo, chi'in ma tu'un siin siin ikan, vaji ndicha va'a ña jà'a yo yi chi'in ndisaa anima yo, va ma chinituni yo na tüvi chito yi nda ña kùu ma ña kà'an yo. ¹⁵ Yakan va ma ña ìyo yi ña ja'i kùu yi ña tu ora kà'in chi'in Ndioo, ìyo yi ña ka'in yi chi'in ndisaa animai, ta juuni ìyo yi ña ka'in chi'in ndisaa chinitunì. Ta ora chítai ma yaa ña jàka'nu Ndioo chi'in ndisaa animai, ta juuni ìyo yi ña ja'i yi chi'in chinitunì ndia, ikan na kua'i kuenda nda ña kùu ma ña chítai. ¹⁶ Ta tu jàka'nun ma Racha'nu Ndioo chi'in ma tu'un siin siin ña kà'un chi'in animaun, na kùu tita'an ma ndian töve kùtunini ma ña kà'un ña jà-ka'nu na ma Racha'nu indukuni chi'un, ti ma tu'un kà'un na tüvi kùtunini na yi. ¹⁷ Ta ndicha iin ña ta'vindoio kùu ma ña kà'un nuu ra, va na tüvi tindee yi inga ñivi ti tüvi kùtunini na yi.

¹⁸ Ta yu'u nduva'a chà'i ta'vindoio nuu ma Racha'nu, cha'a' ña kùu ka'in chi'in tu'un siin siin ikan, ta kùu ja'i ka'in yi tiá kua'a' kua ndisaa ndo. ¹⁹ Va ora kuti'vi ndo chi'in ma tichi ma veñu'u, va'aga ña kà'in u'un ta'an ma tu'un kà'an yo, kua ña kà'in iin uchi mii tu'un siin siin ña tüvi kùtunini ndo.

²⁰ Yakan va ndyo'o yani ndian chìnuni, va'a tu jàchika ndo ndo ña jà'a ndo ña kini takua jàchika ma ndiakwati na jà'a na yi ndia. Va cha'a' tandi'i ma ña chà'nini ndo, ìyo yi ña kuu ndo ma takua kùu ndian chicha. ²¹ Vati taku nuu ma tutu Ley Ndioo te'en kà'an yi:

Chi'in tu'un siin siin ta chi'in tu'un kà'an ñivi kichi inga ñuu ni ka'in chi'in ma ñivi.

Ta vaji ni ja'i takan, ta töve jàchi'in na ma ña kà'in. Takan kàti ma Racha'nu Ndioo.

²² Yakan va tu ka'an yo tu'un siin siin ña töve kùtunini yo, töve chàtiñu Ndioo tu'un ikan kuenda ma ndian chìnuni tu'un ra, va chàtiñu ra yi kuenda ma ndian töve chinuni, ti iin señani kùu yi kuenda na. Va Ndioo chàtiñu ra ma tu'un ña kà'an na chi'in ma tu'un yu'uni ra kuenda na jana'a kachin va'a yi nuu ma ndian chìnuni tu'un ra. ²³ Vati tu ma ndian kùu ñivi Ndioo kùti'vi ta'an na, ta ikan ndisaa na kicha'a ndio na kà'an na ma tu'un siin siin, ta ikan jan chàa ndio ma ñivi chaa, chi'in ma ndian tüvi chìnuni, tajan ndiakani ni ka'an na ña ndian tivi xini kùu ma ndian chìnuni, cha'a' ña kà'an na ma tu'un siin siin ikan. ²⁴ Va tu tandi'i ndo kicha'a ndo kà'an ndo ma tu'un yu'u Ndioo ma ora chàa ndio ma ñivi chaa, chi'in ma ndian tüvi chìnuni, tajan ma ikan juuni maa ndio na, ni ku'va na kuenda ña maa na kùu ma ndian ìyo kuati ora taso'o na yi, ta ni ku'va na kuenda ña ìyo yi ña chikoni'i ndiko na kù'un na ma iti' Ndioo cha'a' ña taso'o na ma tu'un ndicha ña kà'an ndo. ²⁵ Ta takan kùu yi ña ni koto tandi'i ma ñivi ma tu'un xe'e ña ìyo ma tichi chinituni na niku, tajan juuni maa ndio na, ni kunandi chiti na ña jàka'nu na ma Racha'nu, ti cha chà'a ndio na kuenda, ña ndicha kuii ña tañu ndo ìyo ma Racha'nu Ndioo.

Paulu kàtitu'un ra naja kua jà'a yo ora jàka'nu yo ma Racha'nu Ndioo

²⁶ Yakan va ndyo'o yani, taku ma nuu kùti'vi ta'an ndo, iin ndo kùu kata ndo yaa kuenda ra, ta inga ndo jàna'a ndo ma tu'un ra, a ña kàtitu'un ndo ma iin tu'un xe'e ña jàna'a Ndioo nuu ndo, a ña kà'an ndo ma tu'un siin siin, a ña kàtitu'un kachin ndo naja kua kùuni ma tu'un siin siin ikan ka'an yi, takan ìyo yi ña ja'a ndo, ikan na ni'i ndisaa ndo ma tundeeni Ndioo, ta koo yi chi'in ndo. ²⁷ Taku ma ora kà'an ndo ma tu'un siin siin, va'aga ña ta'ii'iin ndo na ya'a ndo ka'an ndo yi nuu ma ñivi, vati na v'a ja'a yi ña ni nduvi ndo ya'a ndo ka'an ndo yi nuu na iin tiempuni. Ta ora cha kà'an iin uvi a uni ndo yi, ta tüva kùu ya'a inga na ka'an na yi. Ta kuenda ma ndian ya'a kà'an na ma tu'un siin siin ikan, juuni ìyo yi ña koo iin meru ndo, ña kàtitu'un kachin ma nuu na, naja kua kùuni ma tu'un ikan ka'an yi ndia, ikan na kutunini ndisaa ndo yi. ²⁸ Ta tu tüvi ni'iin ma meru ndo ña kùu ka'an na ma ña kùuni ndo ka'an ndo ma nuu ka'iin ti'vi ma ñivi, va'aga ña na kà'an maa ndo yi ikan, va kùu ka'an ndo yi nuu Ndioo ora kà'an xe'e ndo yi. ²⁹ Ta indukuni kùu yi chi'in taku ma ndian kàtitu'un ma tu'un yu'u Ndioo nuu ma ñivi ndia, vati uvi ndo, a unini ndo ìyo yi ña ya'a ndo katitu'un ndo nuu ma ñivi, ta ma inga ma ndian ka'iin ma ikan, ìyo yi ña ja'a na kuenda, nde'o tuva ndicha ña va'a kùu ma ña kà'an ndo, a tüvi ndicha. ³⁰ Va tu iin ra ndaa ra kà'an ra iin tu'un yu'u Ndioo kuenda ma ñivi ka'iin ti'vi ikan, ta juuni ndaa ga ka'an ra, ta ikan ni'i inga ra ña nandi ikan iin tu'un xe'e ña jàna'a Ndioo nuu ra, tajan ma ra

nunuu iyo yi ña kutaxin ra ña kà'an ra ta ku'va ra ña kà'an ma inga ra. ³¹ Ta takan iyo yi ña ja'a ndo, ña ta'ii'lin ndo iyo yi ña kutu'va ndo ya'a ndo ka'an ndo ma tu'un yu'u Ndioo nuu ma ñivi. Ta takan iyo yi ña ja'a ndo, ikan ndisaa ndo kutu'va va'a ndo ma tu'un Ndioo ta na koo tundeeni ra chi'in ndo. ³² Vati tandi'i taku ma ndian kà'an tu'un yu'u Ndioo, iyo yi ña jandeeni na, ta kuantu na nda ora keta ka'an na, tajan iyo yi ña kà'an na. ³³ Vati ma Racha'nu Ndioo, ti iin ra ya'a chàta'ani ra ña koo vii chi'in ta'an yo kùu ra, ta töve kùuni ra ña jakanuu yo xini ta'an yo chi'in ma ña jà'a yo.

Takua kùu yi chi'in ndisaa ma ndian chìnuni ña kuti'vi ma veñu'u, ³⁴ ña ma ñivi ña'a, ti iyo yi ña taxiin koo yu'u vi ma nuu ka'lin ti'vi ndo ña jàka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo, vati nuu ma tutu Ley Ndioo kàti yi ña ma ñivi ña'a, iyo yi ña kuu vi iin ñivi iñu'u chi'in ma ndra kùu ii vi takua kà'an yi. ³⁵ Ta tu kùuni ma ñivi ña'a ña koto vi tiá cha'a' ma tu'un i'ya, tajan na ndakatu'un vi nuu ma ndra kùu ii vi ma ve'e vi, töve iñu'u kùu vi, tuva ndàkatu'un vi yi nuu ka'lin ti'vi ma ñivi Ndioo.

³⁶ Yakan va iyo yi ña ku'va ndo kuenda ña tüvi tañu ndyo'o, ndian ñuu Corintu, kùu yi nuu kēta ji'na ma tu'un Ndioo, ta ni yūvi nuu uvanuu ndyo'o ni kùu ndo ña chito ndo ma tu'un ra ndia. ³⁷ Ta tu iyo nda ndyo'o chànini ndo ña ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ndo, ta iyo ma Tati Íí Ndioo chi'in ndo, kùuni ndo, tajan iyo yi ña koto va'a ndo, ti ma tu'un ña tàì vitin nuu ndo, kùu yi ma ña tachi Ndioo. ³⁸ Va tu tüvi jàchi'in ndo ma ña kà'an yi, tajan nda ma Racha'nu Ndioo na tüvi ni ki'in kuenda ra ndo ndia.

³⁹ Takana kàti yu'u chi'in ndyo'o yani, vati kùuni yu'u ña na katitu'un ndo ma tu'un yu'u Ndioo, ta tüvi kasi ndo yu'u ma ñivi tuva ka'an na ma tu'un siin siin ña tüvi kùtunini inga ñivi. ⁴⁰ Vati ma ña kùunji ña ja'a ndo kùu yi ña na tiñu'u ndo ma inga ndian kùuni ka'an tu'un Ndioo, ta na nanduku ndo naja kua vii kùu ja'a ndo yi ndia.

Nuu nàtaku Cristu

15 Ndyo'o yani, kùunji ña na kuku'uni ndo ma tu'un va'a cha'a' Jesucristu ña kàtitu'in nuu ndo. Vati ma tu'un i'ya kùu ma tu'un ña nda ora taso'o ndo yi, ta kicha'a ndo chìnuni ndo yi, ta juuni jà'a yi ña jàndeeni ndo ña iyo va'a ndo nda vitin ndia. ² Ta juuni cha'a' ma tu'un va'a i'ya kùu yi ña kàkú ndo tuva endee chìnuni va'a ndo yi ma takua kàtitu'in yi nuu ndo. Va tu töve nī jachi'in ndo ma ña kà'an yi, kùuni yi ka'an yi ña töve ndicha ña chìnuni ndo ma ña kà'an yi tuva takan.

³ Vati taku ma tu'un ka'nuga ña kàtitu'in nuu ndo, yakan kùu ma tu'un ña nīji nuu Racha'nu ña kùtu'vai. Ta te'en kà'an ma tu'un ikan ña chī'í ma Racha'nu Jesucristu cha'a' ma kuati yo indukuni takua kà'an ma tu'un Ndioo ña ni kuu. ⁴ Ta kuchi ndio na ra, ta tichi uni kivi, ta nàtaku ndiko ra, takua kà'an ma tutu Ndioo ña ni kuu yi ndia. ⁵ Ta juuni chà'i kuenda nuu ndo ña ji'na kēta Cristu ora cha nàtaku ndiko ra nuu ma Petu', tajan kēta ndio ra nuu ma ndi uchi uvi ma ndra jàkua'a chi'in ra. ⁶ Takana kuu ta ikan jan kēta ra nuu ka'lin ti'vi kua'a'

ma ndian yani yo ndian chìnuni. Ta ndiakan ti ya'aga u'un cientu ta'an na kùu na ña ndē'e na ña nàtaku ndiko ra. Ta iyo ma ndian juuni takuu ga ma nda vitin, ta iyo ma ndian cha tūva takuu ti cha chī'í na. ⁷ Ta juuni kēta ra nuu ma Jandiau, ta tiá iti' nuu tandi'i ma ndra kùu tatun ra ndia. ⁸ Ta ma nuu ndi'inia, ma ora yā'a kua'a' kivi kùu yi ña kēta ra nuu yu'u, jin nākotoi ra kua'a' tiempu iti' nuu kua ma inga na.

⁹ Vati yu'u kùu ma ra ta'a tiá kàa ña kùu tatun Jesuu, ña ni tüvi iyo yi ña ka'an ma ñivi ña tatun Jesuu kùu, vati ya'aga chàndikuin na kuenda ña jànde'i tundo'o ma ndian chìnuni tu'un Cristu niku. ¹⁰ Va vitin kùu takua kùu ma ra kùu, ti maa ma Racha'nu Ndioo jà'a ña na kui takan, ti iin ra ya'a va'a kùu ra, ta ma ñamani ña jà'a ra chi'in, na tüvi ni ja'a maani ra yi, vati vi'a ni'iga jàtiñui kua inga ma ndra kùu tatun ra cha'a' ma ñamani ikan, vaji na yūvi mai kùu ma ra jà'a yi, ti ma ña jà'a yi kùu ma ñamani Ndioo ña iyo chi'in. ¹¹ Ta na tūva kuu, vaji yu'u a inga ndra kùu ma ndra kàtitu'un ma tu'un va'a cha'a' Cristu nuu ndo, vati ña'a kùu ma ña va'a ña kàtitu'un ndi, ta yakan kùu ma tu'un ña chìnuni ndo ma vitin.

Paulu jàna'a ra ña ndicha ña nàtaku ndiko ma ndian cha chī'í

¹² Vati tu ma tu'un kàtitu'un ndi kùu yi ma tu'un cha'a' ña cha nàtaku ndiko ma Cristu, çta naja juuni kà'an ga iin ma ndian iyo tañu ndo ña ma ndian cha chī'í na tüvi nàtaku na?, tuva takan. ¹³ Vati tu tüvi nàtaku ndiko ma ndian cha chī'í, tajan kùuni yi ka'an yi ña nda ma Racha'nu Cristu, na tüvi ndicha ña nàtaku ndiko ra ndia, tuva takan. ¹⁴ Yakan va tu ma Racha'nu Cristu na tüvi nī natakuru ra, tajan yakan kùuni yi ka'an yi, ña na tüvi nda kuenda ma tu'un ña chàkuu ndi ña kàtitu'un ndi nuu ndo. Ta juuni induku tüvi nda kuenda ma tu'un ña chìnuni ndo ndia, tuva takan. ¹⁵ Ta tu ndicha ña takan kùu yi, tajan kùuni yi ka'an yi ña ndyu'u kùu ma ndra kà'an tu'un vatani chata ma Racha'nu Ndioo, cha'a' ña kàtitu'un ndi ña ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña jànataku ra ma Cristu. Ta ña'a kùu ma tu'un vata, tu töve ndicha ña nàtaku ndiko ma ndian cha chī'í, tuva takan. ¹⁶ Ti tu ma ndian cha chī'í, na tüvi nàtaku ndiko na, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña ni ma Cristu, töve nī natuku ndiko ra ndia. ¹⁷ Yakan va tuva ndicha ña Cristu tüvi nī natakuru ndiko ra, tajan nda ma tu'un chìnuni ndo, na tüvi ndakutiñu yi ndia, ta kùuni yi ka'an yi ña juuni iyo ga ma kuati chi'in ndo, ti Ndioo töve nī janaa ra ma kuati ndo nda vitin, tuva takan. ¹⁸ Ta tu ndicha ña takan kùu yi, tajan ni ma ndian chìnuni tu'un Cristu ña cha chī'í, na töva ni koo na endeeni chi'in ra ndia, tuva takan. ¹⁹ Vati tu ndàtu yo ma Racha'nu Cristu, cha'a' ña chànini yo ña ni tindee ra ma yo iyo nditoni ñuñivi i'ya ma vitin, kùuni yo. Ta kùuni yi ka'an yi ña vi'a nda'vi ga ni kuuni yo kua ma inga ñivi, cha'a' ña chànini yo takan tu töve ndicha yi niku.

²⁰ Va töve takan kùu yi, ti cha chito va'a yo ña ndicha ña ma Racha'nu Cristu kùu ra ma ra nunuu ña nàtaku tañu ma ndian cha chī'í, ta ikan jan, chà'a ndio yo

kuenda ña juuni nàtaku ma ndisaa ma ndian chi'í ndia. ²¹ Vati cha'a' ña chi'í iin ra'ii ña nàni Adán kùu yi ña chi'í ndisaa ndio ma ñivi nda vitin, tajan juuni takan kùu yi ña cha'a' inga ra'ii ña nàni Cristu kùu yi ña cha kicha'a nàtaku ndiko ma ndian cha chi'í ndia. ²² Ta takan kùu yi ña cha'a' ña ndisaa yo kùu yo ñivi Adán, ta yakan kùuni yi ka'an yi ña ndisaa yo cha chi'í yo. Takan kùu yi chi'in ndisaa yo ndian iyo kuenda Cristu, ni natakù ndiko yo, ta endeeni ni koo yo chi'in ra ndia. ²³ Va ta'ii'in yo ku'un yo takua ora kàchin Ndioo ña ku'un yo. Vati ra nunuu ña nàtaku kùu ma Racha'nu Cristu. Ta ikan jan ni janataku ndiko ra ndisaa yo ma ndian chìnuni tu'un kà'an ra ma ora ni kichi ra. ²⁴ Tajan ni kindaa ndio ra ma ndatu ña iyo chi'in tandi'i ma ndra kumitiñu, ta chi'in tandi'i ndatu ña iyo chi'in tati xaan ta inga tuku nuu ndatu ndian kini ndia. Ta ikan jan ni ku'va ndio ra ma nuu chà'nda ra tiñu nuu ma Racha'nu Ndioo Tatá ra ma ora ni chaa ndio ma tiempu ni naa ma nuñu'u' ñuñivi i'ya.

²⁵ Va ma Racha'nu Cristu iyo yi ña ka'nda ra tiñu, nda kati jakanaa ji'na ga ra ma ndian xaani nde'e na ra, ta ikan jan kani ndoyo ra na iti' cha'a ra. ²⁶ Va ma ña nuu ndi'i nia ña ni jandi'i ra nuu, kùu ma ndatu kui'na ña chà'ni yi yo. ²⁷ Ta te'en kà'an ma tutu Ndioo: ma Racha'nu Ndioo chà'a ra tandi'i ndatu kuenda ña na ka'nda ma Racha'nu Cristu tiñu nuu tandi'i ña iyo, vati takan kà'an ma Tutu Ndioo. Ta ña'a tüvi kùuni yi ka'an yi ña Cristu ni ka'nda ra tiñu nuu ma Racha'nu Ndioo, ti ma Racha'nu Ndioo kùu ra ma ra chā'a ma ndatu ikan nuu ra. ²⁸ Yakan va ora chaa ma kivi ña Cristu ra kùu se'e Ndioo, ni ka'nda ra tiñu nuu ndisaa ña iyo. Ta ikan ni jana'a ra ra nuu ma Tatá ra, ña ji'na rakan chā'a ra ndatu ikan nuu ma ra kùu se'e ra. Ta ma se'e ra ni ku'va ndiko ra ma ndatu nuu ra, ikan ma Tatá ra, ni ka'nda ra tiñu nuu tandi'i ma ña iyo. Ta takan ni kuu ikan nuu ndi'inia ma Racha'nu Ndioo ni kuxini ra nuu tandi'i ña iyo.

²⁹ Ta tu kà'an na ña ma ndian cha chi'í na tüvi nàtaku ndiko na, tajan, ¿nda kuenda kùu yi ña iyo iin ma ndian kùnduta cha'a' ma inga ndian cha chi'í?, tuva chà'ni na ña na tüvi nàtaku ndiko na. ³⁰ Ta ndyu'u tu töve ndàtu ndi ña nàtaku ndiko ndi ma ora chi'í ndi, ña'a kùuni yi ka'an yi ña, ¿nda kuenda iyo tu'va ndi ña nde'e ndi tundo'o nani kivi?, tuva takan. ³¹ Ndyo'o yani, kùuni ña na koto ndo ña nani kivi chà'i kuenda ña ni kuvj, vati cha chito va'i ña ni chaa iin kivi ña ni ka'ni na yu'u, ta indukuni kua ikan kùuni ña na koto ndo ña kindoo va'anj cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un Jesucristu.

³² Yakan va yu'u nduva'a ndē'i tundo'o jā'a ma ndian xaan iyo ma ñuu Efesu, ta tu chà'ni ña na tüvi ndicha ña nàtaku ndiko ma ndian cha chi'í, ta takan kùu yi, ¿nayi jākanai chi'in ma ña jā'i?, tuva takan, kùuni ndo. Ta ikan jan, na te'en ka'an ndio yo: ¡Na kacho, ta ko'o yo, ti itaan ni kuvi yo!, tuva ndicha ña na töve nàtaku ndiko yo.

³³ Ta koto kù'va ndo ña jànda'viña'a ma ñivi ndo, vati iyo ndian kà'an te'en: "Tu ndikita'un chi'in iin ra nàkò-toun ña tüvi jà'a tiñu va'a, ninduvi ndo ni ja'a ndo yi,

vaji ra va'a kùun." ³⁴ Yakan va na ti'i va'a ndo chinituni ndo, ta na jaña ndo ña jà'a ndo ma kuati. Takan kàti chi'in ndo, ikan na koo tukanuu nuu ndo cha'a' ña iyo ndian tañu ndo ña töve nàkoto na ma Ndioo.

Naja kùu yi ña nàtaku ndiko ma ndian cha chi'í

³⁵ Tajan iin nda ndyo'o ña te'en ni ndakatu'un ndo chi'in juuni maa ndo:

¿Ta naja kua kùu yi ña ni natakù ndiko ma ndian cha chi'í? ¿Ta naja kua kàa ma kuñu ña ni ni' na? Takan ni ndakatu'un ndo chi'in juuni maa ndo.

³⁶ ¡Ta naja ya'a ndava xini ndo ña chikatu'un ndo takan! ¿A tüvi chà'a ndo kuenda ña ma ora tàchi yo ma chiti tata, na tüvi kana yi, nda kati ta'yu ndi'i ji'na yi, tajan keta ma ña chaa? ³⁷ Vati iyo ma nuni tata ña tàchi ndo, chi'in inga tuku nuu ma chiti tata, va ma itu, ti ma ora kàna yi, na tüvi kàa yi takua kàa inga nuu ma chiti ikan, ti ma chiti ikan ma ora kàna yi siin kuui kàa yi.

³⁸ Ta tiá iti' nuu tajan ja'a ndio ma Racha'nu Ndioo ña ma ta'ii'in nuu yi, na koo yi naja kua kùuni maa ra ña koo yi, takua kùu nuni tata ña ora tachi yo yi ta ndakuu yi itu, ta takan kùu yi chi'in inga nuu chiti ndia. ³⁹ Ta na yüvi ndisaa yo inuu kàa ma kuñu yo, vati siin kàa ma iki kuñu ma yo kùu ñivi, ta siin kàa ma iki kuñu ma kiti ku'u, ta siin kàa ma iki kuñu ma saa, ta kuñu ma tiaka' siin kàa yi ndia. ⁴⁰ Ta juuni kua ikan kùu yi chi'in ma kuñu ma ña iyo andivi ndia, vati siin kàa ma kuñu yi, ta siin kàa ma kuñu ma ña iyo nuñu'u' ñuñivi i'ya. Va vii kàa ma kuñu ma ña iyo andivi, ta siin tiá kàa yi kua ma kuñu ma ña iyo nuñu'u' ñuñivi i'ya. ⁴¹ Vati taku ma ña tacha jà'a nikandii siin kàa yi kua ma ña tacha jà'a ma yoo, ta juuni siin kàa ña tacha yi kua ma chele ndia, ta nda ta'ii'in nuu ma chele, siin siin ma kua tacha jà'a yi ndia. ⁴² Ta juuni indukuni kùu yi chi'in ma ña nàtaku ma ndian cha chi'í ndia, vati ma kuñu ña kùchi na, tà'yu yi, ta ikan jan nàtaku ndiko iin ma ña tüvi chi'í inga cha'a'. ⁴³ Yakan va taku ma ña ni kuchi yo, iin ña tüvi ndakutiñu kùu yi va ma ora nàtaku ndiko yi, tajan kùu ndio yi iin ña ka'nu, ta tacha. Ta ma ora kùchi na yi, ti na tüvi ñandee yi, va ma ora natakù ndiko yi, ikan kèta ndio iin ma ña ya'a iyo ñandee. ⁴⁴ Vati ma kuñu ña kùchi yo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, kuenda ma nuñu'u' ñuñivi i'yani kùu yi. Va ma ora nàtaku ndiko yi jà'a ma Tati Í Ndioo, tajan kùu ndio yi iin kuñu va'a kuenda ma Racha'nu Ndioo. Ti tu chito yo ña iyo ma kuñu yo kuenda ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, tajan juuni iyo yi ña koto yo ña iyo ma kuñu yo kuenda Ndioo ndia.

⁴⁵ Vati nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Adán kùu ma ra nunuu ña ndākuu ra iin ra chi'yo ndito niku", va inga Adán ra nuu ndi'inia, ra juuni kùu Cristu, ndākuu ra Tati ña chà'a ña na koo ndito ma ñivi endeeni. ⁴⁶ Va ma kuñu nunuu ña ni' yo töve kùu yi ma ña ni koo yi endeeni chi'in Ndioo, va kùu yi ma ña iyo ma nuñu'u' ñuñivini, ta ma kuñu yo ña ni' yo iti' nuu kùu yi ma ña ni koo yi endeeni chi'in Ndioo. ⁴⁷ Ti ma ra nunuu kùva' ra chi'in ma ñu'u', ta kùu ra kuenda ma ñu'u', va ma ra uvi, rakan kùu ra ma ra kichi iti' andivi. ⁴⁸ Yakan va tandi'i ma yo iyo ma nuñu'u' ñuñivi, kùva' yo chi'in ñu'u',

takua kūva'a ma Adán, ta tandi'i ndian ni ni'i koo andivi kùu na takua kùu ma Racha'nu kīchi iti' andivi. ⁴⁹ Va tu indukuni kàa yo kua kàa ma ra kùva'a chi'in ñu'u', tajan kùuni yi ka'an yi ña juuni indukuni ni kuu yo takua kùu ma Racha'nu kīchi iti' andivi ndia.

⁵⁰ Takan kà'in chi'in ndo ndyo'o yani, vati taku ma kuñu ña iyo sa'an ta iki, na kùu ni'i yi ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ti na tüvi induku kuu yi takua kùu ma kuñu ña kùndee ndisaa tiempu. ⁵¹ Ta vitin kùunĭ katitu'in nuu ndo iin tu'un xe'e Ndioo ña jāna'a ra nuu ndi. Vati na yūvi ndisaa yo ni kuvi, va ndisaa yo ni ndakuu yo takua kùu ma Racha'nu. ⁵² Ta iin nunuu kuiini kùu yi takua kùu iin ña nakuani yo ña ni ja'a ra yi, tajan ma yu'u nuu ndi'i nia ña ni tivi ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo chi'in ma yutun tivi, tajan ni nataku ndio ma ndian ch'í, ti ikan ni ni'i ndio na ma kuñu ña tüva ni kuvi, ta maa yo ndian ndito, ni ndakuu yo kuu yo takua kùu ma Racha'nu. ⁵³ Vati takan iyo yi ña ja'a ma Racha'nu chi'in ma kuñu yo ña tüvi kùndee, ikan na ni'i yo ma kuñu chaa ña kùndee yi endeeni, ta tüva kuvi yi. ⁵⁴ Tajan ma ora cha ndōchaa ma kuñu yo ña tüvi kùndee, jā'a ndio ma kuñu ña kùndee ndisaa tiempu, ta ma ora cha ndōchaa ma kuñu yo ña jā'a ma ña töve ch'í, tajan ikan kùu ma nuu ni chinu ndio ma tu'un kà'an ma tutu Ndioo ña kà'an te'en: "Ndioo cha jāndi'i ra ma ndatu kui'na ña chà'ni yo." ⁵⁵ Ta yo'o, ra kùu kui'na, ¿ndanu iyo ma ndatun vitin ña chà'niun ndi?, ta, ¿ndanu kuà'an ma ndàtun ña tindee ñuun ña jàkanaun niku? ⁵⁶ Vati juuni ma kuati jà'a yo kùu yi ña ch'ikan yi ña kuvi yo. Ta juuni Ley Ndioo, iyo ndatu yi kuenda tiso yi kuati nuu yo ndia. ⁵⁷ Va na ku'va yo ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo cha'a' ña cha jāndi'i ra ma ndatu ikan, cha'a' ma tiñu ña jā'a ma Racha'nu yo Jesucristu. ⁵⁸ Ta cha'a' yakan kùu yi, ndyo'o yani ndian ya'a kùunĭ nde'i, na koo ma tundeeni Ndioo chi'in ndo, ta na koo tu'va ndo, ta koto jāña ndo ña na jakuu ndo ma tiñu ña chà'a ma Racha'nu Ndioo nuu ndo ndisaa tiempu, vati cha ch'ito ndo ña chi'in ma tiñu ikan, ni ndo'iin ga ndo chi'in ma Racha'nu ch'ito'o yo, ta ni ni'i ndo ma ya'vi ndo jà'a ra, vati yūvi ra vata kùu ra.

Paulu kàtitu'un ra naja kua iyo yi ña tindee ma ndian ch'inuni ma meru na

16 Ta vitin va kàtitu'in nuu ndo ña na ja'a ndo ma kua kā'in nuu ndo, na jati'vita'an ndo ma xu'un' ndo, ta tindee ndo ma ndian ch'inuni tu'un Jesucristu ña iyo ñuu Jerusalén, vati juuni kua ikan cha kàtitu'in nuu ndian ch'inuni ña iyo tanuu ñuu ña iyo ma iti' ñu'u' Galacia ndia. ² Yakan va nani ndomingu iyo yi ña kani-va'a va'a ndo ita'vi ma meli ña ni'i ndo ña jàtiñu tatu ndo, ikan ma ora ni kunde'i ndo na tüva iyo yi ña jati'vi-ta'an ndo ndisaa yi iin cha'ani. ³ Vati ma ora ni chai ma nuu iyo ndo, tajan ni tachi ndioi ma ndra ni kachin maa ndo, ña naa ndra tutu ña ni tai kuenda ña kati-tu'un yi cha'a' ma xu'un' ña naa ndra, ora kuàndaka ndra yi nuu ma ndian ch'inuni ña iyo ma ñuu Jerusalén. ⁴ Ta tu iyo yi ña nda mai ku'un ma chi'in ndra ma ora ni chai, tajan iyo yi ña ku'in ndia.

Paulu kàtitu'un ra nuu ma ñivi nda iti' ni kakunuu ra

⁵ Vati ma ora ni ku'in, ji'na iyo yi ña ya'i ma ñu'u' Macedonia, tajan ni chaa ndioi ma ñuu Corintu nuu iyo ndo. ⁶ Ta ikan jan nde'o tu kùu ndoo ndioi ma chi'in ndo uvi uni yoo, a jaya'a ndioi ma tiempu vichin ma chi'in ndo tuva kùu yi, ta ikan iyo yi ña tindee ndo yu'u ita'vi ña tia'vi iti' kuà'in. Ta ora cha ya'a tajan ni ku'in tiá iti' nuu. ⁷ Vati na tüvi chà'ta'anĭ ña tia kivini ni nde'i ndo, ti chà'ninĭ ndoi tiá kua'a' ma kivi ma chi'in ndo, tuva ku'va ma Racha'nu ña na ja'i yi. ⁸ Va vitin juuni yanga ndoi ma ñuu Efesu i'ya, ña nda kati jaka'nui ma viko Pentecosté chi'in ma ñivi, tuva kùu yi. ⁹ Takan chà'ninĭ, vati iyo kua'a' ñivi ña kùuni na taso'o na tu'un cha'a' ma Racha'nu ña kàtitu'in, vaji iyo kua'a' ma ndian xaani nde'e yu'u ndia.

¹⁰ Ta tu chàa ma Timoteu yani yo ma nuu iyo ndo, tiá va'a ña na nanduku ndo naja kua koo va'a ndo chi'in ra, vati juuni jàtiñu ra kuenda ma Racha'nu, takua jà'i ndia. ¹¹ Yakan va ndisaa ndo iyo yi ña tiñu'u ndo ra, ta na tindee ndo tia'vi ndo iti' kuà'an ra, ikan na kuu kichi nde'e ra yu'u nuu iyo, vati ndàtui ra ma nde've chi'in inga tuku ma ndian kùu yani yo.

¹² Va taku ma ra yani yo Apolo, nduva'a cha jā'ninĭ ra ña na ku'un ra kunde'e ra ndo chi'in inga ma ndra yani yo, va nī kuuni ra ma vitin. Yakan va ni kunde'e maa ra ndo ma ora ni kuyati ra, kàti ra.

Ma tu'un nuu ndi'i nia ña kàtitu'un Paulu kuenda ma ndian ch'inuni tu'un Cristu ña iyo ma ñuu Corintu

¹³ Ta na ja'a ndo kuenda nuu ndo, ta na endee koo ma ña ch'inuni va'a ndo ma tu'un Cristu, vati iyo yi ña jandeeni ndo takua jà'a ma ndra'ii ña iyo kuenda ma Racha'nu Ndioo. ¹⁴ Yakan va tandi'i ma ña jà'a ndo, na ja'a ndo yi cha'a' ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo.

¹⁵ Ta vitin taku ndyo'o yani, vati cha ch'ito va'a ndo ña ma ñivi nunuu ña kīcha'a ch'inuni ma tu'un Ndioo ma ñu'u' Acaya nuu iyo ndo chi'ña, ndiakan kùu kùu ma ñivi, ra nàni Estéfana. Ta ndiakan kùu na ña ya'a chà-ta'ani na tindee na ma ndian ch'inuni tu'un Cristu.

¹⁶ Yakan va jā'ninĭ ndo ña na jachi'in ndo ra. Ta indukuni kua ikan na jachi'in ndo ndisaa ma inga ndian jàtiñu ña tindee ma ñivi Ndioo takua jà'a ra ndia. ¹⁷ Ta ndu-va'a chisij ña cha kīchi nde'e ma ra nàni Estéfana yu'u, chi'in ma ra nàni Fortunatu, ta Acaicu ndia, vati ndrakan kùu ndra ña tindee ndra yu'u chi'in ma tiñu ña nī kuu ja'a ndo cha'a' ña tüvi ndo chi'in niku. ¹⁸ Ti takua jā'a ndra ña chā'a ndra tundeeni nui, juuni kua ikan jā'a ndra ña chā'a ndra tundeeni nuu ndo ndia. Ta takan kùunĭ ña na tiñu'u ndo ma ñivi takua kùu na.

¹⁹ Ta ma ñivi ch'inuni ña iyo ma ninii ka'nu ma ñu'u' Asia, tàchi na iin saludu nuu ndo, ta juuni ma ra nàni Aquila, chi'in ñasi'i ra Priscila, ta chi'in ma inga ndian ch'inuni ña kùti'vi chi'in vi ma nuu iyo vi, tàchi saludu nuu ndo ndia. ²⁰ Ta tandi'i inga ndra yani yo tàchi ndra ma saludu ndra nuu ndo ndia. Ta juuni na kunumin-

daa ndo ta'an ndo ma ora kaña'a ndo cha'a' ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo na.

²¹ Yu'u Paulu, tàa chi'in nda'i ma saludu i'ya kuenda ndo.

²² Ta yu'u kà'in ña tu ìyo nda ndian tûvi kùuni nde'e ma Racha'nu yo Jesucristu, va'aga ña na tachi ra na ma iti' andaya'. Ta yo'o Racha'nu Jesucristu, na kichiun.

²³ Ta na koo ma ñamani ma Racha'nu Jesucristu chi'in ndo. ²⁴ Ta ndyo'o ya'a kùunì ndo cha'a' ña cha ndõ'iin ndisaa yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Corintu Uvi

Paulu tàa ra tutu i'ya kuenda ma ndian chinuni ña iyo ma ñuu Corintu

1 Yu'u Paulu, ra kùu tatun Jesucristu, ti takan kùuni Ndioo ña na kùu chi'in ma ra yani yo Timoteu, tàa ndi ma tutu i'ya nuu ndyo'o ndian chinuni tu'un Ndioo iyo ma ñuu Corintu, ta juuni nuu tandi'i inga ma ndian chinuni iyo ma ñu'u' Acaya ndia. ² Ma Ndioo, ra kùu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu, na kata ra ma ñamani ra chata ndo, ikan na kuu koo vii ndo chi'in ta'an ndo.

Ndioo, jàmani ra anima yo

³ Na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá ma Racha'nu Jesucristu, vati rakan kùu ma ra kùu Tatá yo ña kùnda'vini yo, ta jàmani anima yo. ⁴ Vati takua jàmani ra anima yo ora ndè'o tundo'o, juuni kua ikan iyo yi ña jàmani yo inga ma ndian nde'e tundo'o takua jà'a ra chi'o ndia. ⁵ Vati ma takua kàya ma tundo'o ña ndè'o cha'a' ma Jesuu, juuni takan kàya ma tundeeni yo kuenda cha'a' ra. ⁶ Vati tu ndè'e ndi tundo'o, cha'a' maa ndo kùu yi, kuenda ña jandeeni ndo ta kàkú ndo ora ndè'e ndo tundo'o, ta tu jàmani Ndioo ndi, juuni kùu yi kuenda maa ndo ndia, vati yakan kùu yi ña ja'a yi ña na jandeeni ndo ma tundo'o nde'e ndo takua jàndeeni maa ndi ndia. ⁷ Vati taku ndyu'u cha chito va'a ndi naja ni kuu yi chi'in ndo, ti vaji ndè'e ndo tundo'o takua ndè'e ndi yi, juuni kua ikan ni ku'va ma Ndioo tundeeni nuu ndo takua jà'a ra chi'in ndi ndia. ⁸ Ndyo'o yani, kùuni ndi ña koto kachin ndo, ti ya'a ga kua'a' tundo'o ndè'e ndi ma ninii ka'nu ñu'u' Asia niku. Vati ya'a ga xaan ma ku'va ikan, ti ndava kùndeega ndi ña ndè'e ndi ma tundo'o ikan niku, vati töve chito ndi niku, tu ni kee ndito ndi jà'a ma tundo'o ikan. ⁹ Vati ndicha ña chànini ndi ña chani kuvi ndi niku. Va ma ña'a kùu yi ña jàna'a yi nuu ndi, ña na kùu jakakú ndi juuni maa ndi vati iyo yi ña chinuni ndi ma ña jà'a ma Ndioo, ra jànataku ma ndian ndi. ¹⁰ Ta juuni ma Ndioo ikan kùu ra ña jàkákú ndi nuu ni kuvi ndi ma tiempu ikan. Ta chito ndi ña takan jàkákú ra ndi vitin ta iti' nuu ndia, ¹¹ tuva ndyo'o tindee ndo ndi ña ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ndi. Ta tu ya'a ga kua'a' ndo kà'an chi'in Ndioo cha'a' ndi, ya'a ga ni jaka'nu ndo ra, cha'a' ma ñamani ña iyo chi'in ndi jà'a ra.

Nuu kà'an Paulu nda cha'a' kùu yi ña nī kuu ku'un ra ñuu Corintu

¹² Vati ma ña ya'a chàta'ani ndi kùu ma ña ni ka'in vitin: ma chinituni ndi kà'an yi ña ji'na chi'in maa ndo kùu yi ña ya'a ga va'a ta ndaa iyo ndi, ña kua chi'in ma inga ñivi iyo ñuñivi. Ta tindee Ndioo ndi ña jà'a ndi ma ña kùuni ra, vati ma ña jà'a ndi kùu yi, chi'in ma ña-manani Ndioo, ta yüvi chi'in ma ña chànini ma ñivi. ¹³ Yakan va ndisaa ma tu'un ña tàa ndi kuenda ndo, tàa kachin ndi yi, ikan na kuu jakua'a ndo yi ta kutunini ndo ma ña kà'an yi. Ta ndàtu ndi ña na kuu kutunini ndo yi ndia. ¹⁴ Ma takua cha chā'a ndo kuenda naja kua jà'a ndi nuu ndo, yakan va ma ora ni kichi ndiko ma Racha'nu Jesuu ni koto kachin ndo tiá. Ma kivi ikan ya'a sii ni kuuni ndo nde'e ndo ndi, takua ya'a sii ni kuuni ndi nde'e ndi ndo ndia. ¹⁵ Va takua yu'u cha chā'i kuenda ña ya'a kùunio nde'o ta'an yo, yakan va chāninī ña va'aga ña na kunde'e ji'nai ndo nuu iyo ndo, ikan na sii kuuni ndo cha'a' ña ni nde'e ndo yu'u uvi cha'a'. ¹⁶ Takan chāninī ña ya'i ta kunde'e ji'nai ndo ma ora ni ku'in iti' ñu'u' Macedonia, tajan ma ora ni chikoni'i ndikoi kuu kunde'e ndikoi ndo ma cha'a' uvi. Ta takan kuu tindee ndo yu'u chi'in ña kùmani nui, ikan na chaa va'i ma iti' ñu'u' Judea. ¹⁷ ¿A chànini ndo ña jànda'viña'i ndo, ora kà'in ña ni kunde'i ndo? ¿A chànini ndo ña yu'u ora kà'in ña ni ja'i iin tiñu, uvi nuu ña chāninī, cha'a' ña kà'in "va'a" ta "vā'a" iin tiempuni?, kùuni ndo. ¹⁸ Va yöve takan kùu yi, ti ndava ndaa nuu Ndioo kà'in ña na kùu ka'an ndi "va'a" ta "vā'a" ma iin tiempuni. ¹⁹ Vati taku yu'u, Silvanu, chi'in Timoteu, ña kùu ma ndra kàtitu'un tu'un Jesucristu ra se'e Ndioo tañu ndo, kùu kà'an ndi "va'a" ta "vā'a" iin tiempuni. Vati uvanuu ma tu'un ña kà'an ndi kuenda ra kùu yi ña "va'a". ²⁰ Vati tandi'i ma tu'un ña chà'a Ndioo nuu ñivi, "va'a" kùu yi ti jàchinu ra yi cha'a' Jesuu. Yakan va ora jàka'nu yo Ndioo, kà'an yo "Amén, (ñà kùuni yi ka'an yi takan na kuu yi)" cha'a' ma Racha'nu Jesucristu ndia. ²¹ Vati maa ma Ndioo kùu ra ña cha kàchin ra ndi chi'in ndo ta jà'a ra ña kùu ndicha yo kuenda Cristu. Vati ma ña jà'a ra kùu yi ña tāvani'i siin ra yo kuenda ra, ²² ta kàni ra ma tuni ra yo, ta tachi ra ma Tati Í ra ña koo yi chi'in yo endeeni, ta yakan kùuni yi ka'an yi ña ndicha ña ni ni'o ma ña va'a iyo chi'in ra iti' nuu. ²³ Ta takā'an ku'in kunde'i ndo ma ñuu ndo takua chāninī niku, jà'i yi takan vati tūvi kùunī jakuninai ndo. Ta tu tūvi ña ndicha kùu ma ña kà'in, yakan va iyo va'i ña jande'e Ndioo tundo'o yu'u. ²⁴ Vati yüvi ndyu'u kùu

ma ndian kùu chito'o ndo ña chà'nda ndi tiñu nuu ndo. Uvaa ma ña kùuni ndi kùu yi ña kùuni ndi tindee ndi ndo, ikan na sii kùuni ndo chi'in ma ña chinuni ndo, vati ndicha ña cha chìnuni va'a ndo tu'un Jesuu.

2 Ta cha'a' ña'a kùu yi ña chāninī ña va'aga ña töve ku'in kunde'i ndo inga cha'a', koto ja'i ña na nda'vi kùuni ndo. ² Ta tu yu'u ku'in kunde'i ndo niku, ta ja'i ña na nda'vi kùuni ndo, ti nī'iin ndo töve kuu jandosii ndo yu'u cha'a' ña nda'vi kùuni ndo, tuva takan. ³ Ta cha'a' yakan kùu yi ña tāi ma tava kà'in chi'in ndo, ña töve nī kuuni ku'in kunde'i ndo koto ja'a ndo ña na nda'vi kuu-nī, tuva juuni maa ndo kuu ma ndian iyo yi ña jandosii yu'u ora ndè'i ndo. Ta chito ndaa va'i ña tu yu'u sii kùunī, nda maa ndo ni kichi sii kùuni ndo ndia. ⁴ Vati ora tāi maa tutu carta ikan kuenda ndo, ya'a ga nākaninī, ta nda'vi kùunī ña ndava chàkui niku. Va na töve nī tai yi kuenda ña na nda'vi kùuni ndo, vati tāi yi, ikan na koto kachin ndo ña ya'a ga kùunī nde'i ndo.

Paulu jàka'nuni ra ma ra jà'a kuati

⁵ Iyo iin ra jà'a ña nda'vi kùunī, ta töve jà'a ra yi kuenda ña na nda'vi kùuni uvaa yu'uni, vati juuni nda maa ndo nda'vi kùuni ndo jà'a ra ndia. Takani kà'in kuenda ndo, koto ya'a nduu tuku ma kua kà'in. ⁶ Ta ma tundo'o ña cha jānde'e ndo ma rakan, cha va'a takani, vati nduva'a cha kua'a' kùu yi kuenda ra. ⁷ Yakan va ma ña iyo yi ña ja'a ndo ma vitin, kùu yi ña na jàka'nuni ndo ma kuati ra, ta na jamani ndo ra koto ya'a ga sutini kuuni ra, ta ja'a ra ma ña töve va'a. ⁸ Ta cha'a' yakan kùu yi ña jāninī ndo, ña na jana'a ndiko ndo nuu ra naja kua ya'a kùuni ndo nde'e ndo ra. ⁹ Vati ma niku ga, cha tāi ma tu'un i'ya nuu ma tutu ña tāchi nuu ndo, kuenda ña na ki'in ku'va ndo, nde'o tuva ndicha ña jachi'in ndo ma ña kà'in. ¹⁰ Yakan va tu jàka'nuni ndo ma kuati ra, cha'a' ma nda ña nikuuni ña jà'a ra, yu'u juuni jàka'nunī yi ra ndia. Vati ma ora jàka'nunī ma kuati, tuva iyo iin nda cha'a' kùu yi, ndisaa yakan jà'i yi cha'a' ndo ndava nda nuu ma Racha'nu Cristu, ti kùnda'vinī ndo, ¹¹ ikan ma kui'na Satanaa, na tüvi kùu ja'án' ma ña kùuni maán' chi'o, vati cha nàkoto va'a yo ma mañá'.

Nàkanini Paulu cha'a' ña naja ni nata'an ra ma ra yani ra Titu ma ñuu Troa

¹² Takani kùu tajan ora chāa ndioi ma ñuu ka'nu ña nàni Troa, ña kuàkatitu'in ma tu'un ma Racha'nu Cristu, nduva'a nūna Ndioo ma anima ma ñivi nui, cha'a' ma tiñu jà'i kuenda ra. ¹³ Va vaji takan jà'a Ndioo chi'in, va yu'u ya'a nakaninī vaji iyo'i ikan, ti töve nāta'in ma ra yani yo Titu ma ikan. Ta cha'a' yakan kùu yi ña nāka'in chi'in na ña ni ku'in, tajan kēe ndioi kuà'in ma iti' ñu'u' Macedonia.

Ndioo kùu ma ra tindee ndi, ikan na kuu jakanaa ndi, ta takan kùu chinuni kua'a' ma ñivi ma tu'un Jesuu

¹⁴ Ta chà'i ta'vindioo nuu ma ra ndàka ndi kuà'an ndi ma iti' Jesucristu, ti cha jàkanaa ra ndi kuenda ra, ta cha'a' maa ndi kùu yi ña jàkoto ra ma tu'un ra nuu ma

inga ñivi, takua jà'a iin xiko ña ya'a vii chà'an ma ora chitakuati yi nda ni kùuni. ¹⁵ Vati ndyu'u kùu ndi takua kùu ma xiko ma kutu ña sòkó ma Jesuu nuu Ndioo, ña chitakuati yi nuu ndisaa ñivi a ma ndian jàkakú Ndioo a ma ndian töve ndia. ¹⁶ Vati kuenda ma ndian töve chìnuni, ma xiko ma kutu i'ya ni ka'ni yi na takua jà'a iin xiko xaan. Va kuenda ma ndian jàkakú Ndioo, ma xiko i'ya iin ña vii kùu yi, ti ni ja'a yi ña na koo ndito na indeeni. Ta ma tiñu i'ya nī'iin ñivi tüvi iyo va'a na, ña kùu ja'a na yi. ¹⁷ Va taku ndyu'u vii kàtitu'un ndi ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi, ta töve chàkunuu ndi jà'a ndi takua jà'a inga na, ña kàtitu'un na yi kuenda ña jàndokuikani yi na. Vati ndava ndaa nuu Ndioo, kà'an kachin ndi ma tu'un Jesuu nuu ma ñivi, ti maa ma Ndioo kùu ma ra tachi ndyu'u, ña na ndo'iin ndi chi'in Jesuu.

Ma tu'un chaa ña jàndo'iin tu'un ma Paulu chi'in ma ñivi

3 Ta ma ora kà'an ndi te'en, za chà'nini ndo ña cha kīcha'a ndiko ndi jàka'nu ndi juuni maa ndi?, kùuni ndo. Za chà'nini ndo ña iyo yi ña jana'a ndi iin tutu nuu kà'an yi ña ñivi va'a kùu ndi, ta nda ñuu kichi ndi, a ña ndàkan ndi nuu ndo, ña na ja'a ndo ma tutu ikan kuenda ndaa ndi takua jà'a ma inga na?, kùuni ndo. Na yüvi takan kùu yi. ² Vati juuni maa ndo kùu ndo takua kùu ma tutu ña chiniñu'u ndi ña kà'an ña ñivi va'a kùu ndi. Ta ndisaa ma ñivi kùu jakua'a na yi, ta takan kùu koto na nda ñivi kùu ndi cha'a' ña cha iyo ndo chi'in ndi ma tichi chinituni ndi. ³ Ta takan kùu yi ña cha chito ndaa va'a na ña ndyo'o kùu ndo, takua kùu ma tutu ña taa juuni maa ma Racha'nu Cristu ña chā'a ndi nuu ndo, ora kàtitu'un ndi ma tu'un ra nuu ndo niku. Ta töve nī taa ma Tati Í Ndioo ndito yi chi'in tinta chata yuu xa'nda kuenda ndo, takua jà'a Ndioo chi'in Moisés tatiempu, vati taa ra yi va tichi anima ndo. ⁴ Chìnuni ndi ma ña va'a ña jà'a ma Ndioo cha'a' ma Jesuu, yakan va chito ndi ti ndicha va'a ma ña kà'an ndi i'ya. ⁵ Ta na töve kùuni ndi ka'an ndi ña ma ña jà'a ndi, vachi yi tichi chinituni maa ndi cha'a' ña iyo ndatu maa ndi, vati ndisaa ma ña kùu ja'a ndi vachi yi, va tichi chinituni Ndioo. ⁶ Vati ndyu'u cha chā'a Ndioo tundeeni ra nuu ndi kuenda ña na jana'a ndi ma tu'un chaa ra, ña jàndo'iin ra chi'in ndisaa yo. Ta takan kùu yi ña töve nī jàndo'iin ra yi chi'in ma tutu ley cha'nu ña taa Moisés, vati jàndo'iin ra yi chi'in ma Tati Í ra. Vati ma tutu cha'nu ikan chà'ni yi yo, ti taku ma Tati Í ra ikan chà'a yi, va nuu koo ndito yo endeeni. ⁷ Ta ndicha kuii ma ley ña taa Moisés chi'in letra chata ma yuu xa'nda, kichi yi chi'in kua'a' ña tàcha, ña ni ma ndian israelita na kùu nde'e na nuu ma Moisés ma ora ikan cha'a' ña ya'a tàcha yi. Ta vaji ndicha ña ya'a tàcha yi ma ora ikan, va chi'in tiempu ndā'va maa yi kueeni kueeni. ⁸ Va tu iin ña nduva'a kuii tàcha ta ka'nu kùu ma ley ikan ña chà'ni yi, jta nduva'a ga ka'nu kùu ma tu'un chaa ña chā'a Ndioo nuu yo cha'a' ña iyo ma Tati Í ra chi'o! ⁹ Va jin ndicha ña ya'a ka'nu kùu ma ley ña tisokuati yo kuenda ña na kuvi yo, vati nduva'a ga ka'nu kùu ma

tu'un chaa ña jà'a ña na kuu yo ndian ndaa. ¹⁰ Vati cha'a' ña nduva'a kuii ka'nu kùu ma tu'un chaa, cha'a' yakan kùu yi ña na tūva kuenda kùu ma tu'un cha'nu, tuva jando induku yo yi chi'in ma tu'un chaa. ¹¹ Yakan va tu ya'a ga ka'nu kùu ma ña ni nda'va maa kueeni kueeni, nduva'a ga ka'nu kùu ma tu'un chaa ña endee töve ndà'va ma ña tàcha yi. ¹² Ndicha kuii ti chìto ndi ña ni jachinu Ndioo ma ña ndàtu ndi, yakan va kùu kà'an kachin ndi naja kua kùuni maa ndi, ti ìyo tundeeni ra chi'in ndi. ¹³ Vati taku ndyu'u, na töve jà'a ndi takua jà'a ma Moisés, ña chāsi ra ma ja'ma nuu ra, ko-to nde'e na ña nàa ma ña tàcha ma nuu ra kueeni kueeni. ¹⁴ Va ma ndian israelita na töve nī kutunini na ma tu'un cha'nu ikan, ti juuni ndāsi ga ma nuu na chi'in ma ja'ma mandil ikan, nda ma vitin. Ta uvanuu ra kùu kindaa ma ja'ma ikan, kùu ma Racha'nu Cristu ora kicha'a yo chìnuni yo tu'un ra. ¹⁵ Ta ndicha kuii ña takan kùu yi nda vitin, ti ora jàkua'a na ma tutu cha'nu ña taa Moisés, ndòndava ma chinituni na jà'a ña töve jàchi'in na tu'un Jesuu. ¹⁶ Ta tu ìyo ma ndian ndàkoo na ma iti' kini nuu jà'a na kuati, ta ki'vi na ma iti' Racha'nu Jesuu, ni kindaa ma ja'ma mandil ña ndāsi nuu na. ¹⁷ Vati maa ma Racha'nu Ndioo kùu ra ma Tati Íí, ta tu ìyo ma Tati Íí ma Racha'nu Ndioo tichi anima yo, ta ikan jan cha kùu ki'vi yo iti' Jesuu vati tūva tisokuati yi yo. ¹⁸ Yakan va tandi'i ma yo chìnuni, ña tūva ndāsi ma ja'ma mandil ikan nuu yo, vati cha kùu yo takua kùu iin ma inu ña kàni yi ma xina'ñu Ndioo, ikan na kuu nde'e ñivi ña ra va'a kùu ra, ta nani kivi tiaga jàndakuu ra yo takua kàa ra, vati ta'ii'in kivi ìyo ga ma tundeeni ra chi'o, cha'a' ma tiñu jà'a ma Tati Íí ra chi'o.

4 Yakan va ya'a jàndeeni ndi, vati Ndioo ya'a kùnda'vini ra ndi, ta cha'a yakan kùu yi ña chā'a ra tiñu nuu ndi ña kàtitu'un ndi tu'un va'a Jesuu nuu kua'a' ñivi. ² Vati ndyu'u cha kàchin ndi ña töve jàchi'in ndi ma tiñu xe'e ña jà'a tukanuu ma ñivi, ta juuni töve jànda'viña'a ndi a jàkanuu ndi xini na chi'in ma tu'un Ndioo ña jàna'a ndi. Vati uvaa ma tu'un jàna'a ndi kùu ma ña ndichani. Yakan va ndava nda nuu Ndioo kà'an ndi, ikan na ku'va na kuenda ña takan kùu yi. ³ Ta ma tu'un cha'a' ma Racha'nu Jesuu ña kàtitu'un ndi nuu ñivi, tu chāsi yi chinituni ma ñivi kùuni na, ndicha ña takan kùu yi va kuenda ma ndian kuànaa ni. ⁴ Ta ma ñivi ikan töve chìnuni na ma tu'un cha'a' Jesuu, ti ma kui'na, ra chà'nda tiñu nuu ñuñivi i'ya, cha chāsi ra ma chinituni na, ikan na kùu kutunini na ma tu'un vii ña kà'an cha'a' Jesucristu, ra ya'a tacha, ra kàa indukuni takua kàa ma Racha'nu Ndioo. ⁵ Vati ndyu'u töve kàtitu'un ndi ma tu'un ña jàka'nu juuni maa ndi, ti ma tu'un kàtitu'un ndi kùu ma ña kà'an ña Jesuu kùu ma ra chito'o yo, vati ndyu'u kùu ndi takua kùu iin musu ndo, cha'a' ña ya'a kùuni ndi nde'e ndi ma Racha'nu Jesuu. ⁶ Vati juuni ma Ndioo ra tachi ma ñu'ú kuenda ña na jandondichin yi ma nuu naa, rakan kùu ra ña jātuvu ra ma ña tacha ra ña na koo yi chi'in yo ma tichi anima yo. Ta chi'in ma ña tacha ña ìyo nuu Jesucristu jà'a ma

Racha'nu Ndioo, kùu jandondichin yo nuu ma inga ñivi ta kùu koto na naja kua kàa ma ña tacha ra ndia.

Tu chìnuni yo tu'un Jesuu kùu koo va'a yo ma ñuñivi i'ya

⁷ Vati ma kuñu yo kùu yi takua kùu iin ma kisi ñu'u' nuu indii ma ña kuika Ndioo ti tichi kuñu yo indii ma ndatu ka'nu Ndioo, ikan na koto ñivi ña ma ndatu i'ya yöve ndatu maa yo kùu yi, ti ndatu ña chā'a Ndioo nuu yo kùu yi. ⁸ Yakan va vaji ya'a nde'e ndi tundo'o ja'a na, va jàndeeni ndi. Ta vaji nduva'a nàkanini ndi va töve jàña ndi ma iti' kuà'an ndi ti chìto ndi ña ni keta va'a yi. ⁹ Ta vaji ndikun na ndi, va Ndioo töve ndàkoo ma'iin ra ndi, ta vaji ndo'o ndi ja'a ma ñivi, va na kùu jandi'i na ndi. ¹⁰ Ta ndanikuni ma nuu kuà'an ndi ndè'e ndi tundo'o, endee chàku'uni ndi tava chī'í ma Jesuu ma nuu kruu, ikan na nde'e ma ñivi ña ndicha ña nī'i ndi ma ndatu ña nī'i ra ora nātaku ndiko ra. ¹¹ Vati ma ora juuni ìyo ndito ga ndi ma ñuñivi i'ya, ìyo tu'va ndi kuenda ña kuvi ndi cha'a' ma Racha'nu Jesuu, ikan na nde'e ma ñivi ña ndicha ña nī'i ndi ma ndatu ña jāna'a ra nuu yo ma ora nātaku ndiko ra. ¹² Cha'a' yakan kùu yi ña ndyu'u endee ndè'e ndi tundo'o, ña ndava kùu ka'ni na ndi cha'a' ndo, ikan na kuu ni'i ndo nuu koo ndito ndo endeeni chi'in Jesuu.

¹³ Ta iin ra taa ma tutu Ndioo tatiempu te'en kā'an ra: "Ya'a ga chìnuni tu'un Ndioo, yakan va kàtitu'in yi." Ta indukuni kùu yi chi'in ndyu'u, ti chìnuni ndi ma tu'un ra ta kàtitu'un ndi yi ndia. ¹⁴ Vati cha chìto yo ña ma Ndioo, ra jānataku ma Racha'nu Jesuu ma ora chī'í ra, juuni ma rakan kùu ra ña ni janataku ra ndi, ikan na ndo'iin ndisaa yo chi'in Jesuu ta ku'un yo chi'in ra ma nuu ìyo Tatá ra andivi. ¹⁵ Tandī'i ma tundo'o ña ndè'e ndi kuenda ndo, yakan jàna'a yi ña ya'a kùuni ndi nde'e ndi ndo, ikan ma ora cha ni'i ndo ma ñamani Ndioo kuu jàna'a ndo yi nuu kua'a' ñivi. Ta takan kua'a' na kicha'a na jaka'nu na ra ora chà'a na ta'vindioo nuu ra. ¹⁶ Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a jàndeeni ndi, vaji ma iti' nuu nuna cha kuàndochanu ndi, va ma iti' tichi ma kuñu ndi tiá kuàndochaa yi nani kivi. ¹⁷ Vati ma tundo'o ña ndè'e ndi ma ñuñivi i'ya, nduva'a yati yà'a yi. Va chìto ndi ña nduva'a ka'nuga ma ndatu ña ni ni'i ndi ja'a ma tundo'o ikan, ti ni ni'i ndi nuu ni koo ndi endeeni chi'in Ndioo. ¹⁸ Vati na töve kì'in kuenda yo ma ña tà'an yo ma ñuñivi i'ya ña kùu nde'o, ti ma ña kì'in kuenda yo kùu ña, naja kua ni ni'o nuu ni koo yo endeeni chi'in Ndioo ña töve ndichin nde'o ma vitin. Vati ma ña kùu nde'o ma ñuñivi i'ya ya'a yati yà'a yi, va ma ña ìyo andivi, töve.

5 Ta cha chìto yo ña tu ma kuñu yo jàndi'i na nuu yi, ni ni'o inga tuku yi ma nuu ni koo yo iti' andivi jà'a Ndioo. Vati ma kuñu yo ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya kùu yi takua kùu ma ve'e ja'ma ña töve kùndee yi kua'a' tiempu, ti taku ma kuñu chaa, yöve iin ña jàva'a ñivini kùu yi ti iin ña jà'a Ndioo kuenda yo kùu yi. ² Ta ndicha ña ora juuni ìyo ga yo ma ñuñivi i'ya, ya'a nda'vi kùuni yo cha'a' ña cha kùuni yo ni'o ma kuñu chaa ña

ni ku'va Ndioo nuu yo ma iti' andivi. ³ Ta ora ni ni'o ma kuñu ikan, ni kuu yi takua ja'ma ñu'u yo, ti töve ni kakunuu viti yo jà'a yi. ⁴ Vati ma ora juuni iyo ga yo chi'in ma kuñu cha'nu yo ñuñivi i'ya, ya'a taxiini yo ta nda'vi kùuni yo jà'a ma tundo'o ña ndè'o. Ta ndicha va'a ña töve kùuni yo kuvi yo, ti ma ña kùuni yo kùu yi ña na sama ma Ndioo yo chi'in ma kuñu chaa ña kùndee ndisaa tiempu, takua jà'a yo ma ora sàma yo yo chi'in ma ja'ma chaa. ⁵ Vati maa ma Ndioo kùu ra ña jàndova'a ra ma tiñu i'ya kuenda yo, ti chā'a ra ma Tati Í ra ña na koo yi chi'o, ikan na ku'va yo kuenda ña takan kùu ma ña va'a ña ni ni'o tiá iti' nuu.

⁶ Ta cha'a' yakan kùu yi ña nduva'a kuu jàndeeni yo nani ora, ta chito yo ti ora juuni iyo ndito ga yo chi'in ma kuñu ña iyo yo ma ñuñivi i'ya, kùuni yi ka'an yi ña yöve ve'e maa yo kùu ma nuu iyo yo, ti iyo chika yo nuu ma Racha'nu Jesucristu. ⁷ Vati vaji takā'an kunde'o ra, va ma ña jà'a yo vitin, jà'a yo yi cha'a' ña chìnuni yo ma tu'un kà'an ra. ⁸ Va chito yo ti ni jachinu ma Ndioo ma ña kà'an ra, yakan va nduva'a kuu kùuni yo sama yo nuu iyo yo, ta takan ndakoo yo kuñu yo nde've, ta ko'o koo yo chi'in ma Racha'nu Jesuu. ⁹ Ta cha'a' yakan kùu yi ña ndisaa tiempu nànduku yo ja'a yo ma ña chà-ta'ani ma Racha'nu Jesuu, ta takan ja'a yo tuva ku'un yo koo yo chi'in ra andivi vitin a kindoo ga yo ma ñuñivi i'ya. ¹⁰ Vati tandi'i yo iyo yi ña kujana'a yo yo ma nuu jàkutuni Jesuu ma kuati yo, ta ikan ta'ii'in yo ni ku'va ra ma ya'vi yo, cha'a' ma ña jà'a yo chi'in ma kuñu yo ora chíyo yo ma ñuñivi i'ya, tuva ña va'a kùu yi a töve.

Ma tu'un ña kà'an cha'a' ña jàndomani Racha'nu Ndioo yo

¹¹ Yakan va tava cha chito va'a ndi ña ma Racha'nu, iyo yi ña tiñu'u ndi ra. Ta cha'a' yakan kùu yi ña jànni ndi ma ñivi ña na na koto na ra ndia. Vati ma Racha'nu cha na koto va'a ra ndi, ta yakan va ndātu ndi ña na koto maa ndo naja kua iyo ndi ndia. ¹² Ta koto nàkanini ndo ña cha'a' ña jàka'nu ndi juuni maa ndi kùu yi, vati ma ña kùuni ndi jana'a ndi nuu ndo kùu yi ña na sii kùuni ndo cha'a' ndi, ikan na kuu ka'an ndo yu'u ma ñivi ora yöve ña ndicha kùu ña kà'an na, vati ma ña nànduku na kùu yi ña na jaka'nu ma ñivini na, ta töve jà'a na yi kuenda ma Racha'nu chi'in anima na. ¹³ Tuva ndyu'u ndian tivi xini kùu ndi kà'an ma ñivi, takan kùu ndi, va kuenda Ndioo, va tu yöve takan kùu yi kuenda maa ndo kùu yi. ¹⁴ Ta cha'a' ña ya'a kùuni ma Cristu nde'e ra yo kùu yi, ña cha chà'a yo kuenda ña cha ndikun yo kuenda ra. Ta tava cha chito va'a yo ña chí'í ra cha'a' yo, yakan va, kùuni yi ka'an yi ña juuni takan cha chí'í ndisaa yo chi'in ra ndia. ¹⁵ Ta chí'í ra cha'a' ndisaa ñivi, ta cha'a' yakan kùu yi ña ma ndian iyo ndito, na túvi iyo ndito na kuenda juuni maa na, vati iyo ndito na, va kuenda ma ra cha chí'í, ta nātaku ndiko ra cha'a' na. ¹⁶ Ta cha'a' ña'a kùu yi ña nda vitin ta iti' nuu, ndyu'u na túva nakanini ndi cha'a' ñivi takua nàkanini inga ñivi iyo ñuñivi cha'a' na, vaji takan chānini ndi cha'a' ma Racha'nu Cristu takua chànini ma ñivi ndia, va vitin na túva. ¹⁷ Ta cha'a' yakan kùu yi ña ma ndian

cha ndō'iin chi'in Cristu, iin ñivi chaa kùu na. Vati cha ndākoo na ma ña cha'nu ña jà'a na, ta vitin kùu na ma ndian chaa kuenda ra. ¹⁸ Ta tandi'i ma tiñu i'ya kùu yi ña jà'a ma Racha'nu Ndioo yi chi'in ndi, cha'a' ña jà'a Cristu, ña chā'a ra ma tiñu nuu ndi ña na jandomani ndi ma ñivi kuenda ra. ¹⁹ Ta takan kùu yi ña jàndomani ndiko ma Racha'nu Ndioo ma ñivi iyo ñuñivi, cha'a' ma ña jà'a ma Cristu ña túva ki'in Ndioo kuenda ma kuati jà'a na, vati ma ña kùuni ra kùu yi ña na jakoto ndi tandi'i ma ñivi iyo ñuñivi ma tu'un ra ña kà'an cha'a' naja kua jandomani ra ma ñivi kuenda ra. ²⁰ Yakan va ndyu'u kùu ndi ndian kàtitu'un ma tu'un Jesuu, ta ma ora janini ndi ndo kùuni ndi ña na ki'in ndo kuenda ma tu'un kà'an ndi, ti tu'un Ndioo kùu yi. Yakan va chi'in sivi Jesuu jànni ndi ndo ña na ndomani ndo chi'in Ndioo. ²¹ Vaji Cristu na töve ni jà'a ra ni'iin kuati, va Ndioo, jàndaku ra ra ña na kuu ra iin ra iyo kuati cha'a' yo. Ta juuni cha'a' Cristu kùu yi ña Ndioo, jàndo'iin ra yo ña na kuu yo ñivi ndaa kuenda ra ndia.

6 Yakan va vitin, cha'a' ña jà'a ndi tiñu nuu ma Ndioo chi'in ndo, kùu yi ña jànni ndi ndo ña koto jàña ndo ma ñamani Ndioo ña chà'a ra nuu ndo. ² Vati ma Ndioo te'en kà'an ra nuu ma tutu ra:

Ma ora kùuniun ña taso'i ma ña kà'un, ta jà'i yi.

Ta juuni tìndei ñun ma kivi ña jākakúí ñun ndia kàti Ndioo.

Ta vitin kùu ma kivi ña taso'o Ndioo ña kà'an yo ta jākakú ra yo. ³ Töve nī chasi koo ndi ni'iin ñivi chi'in ma tiñu jà'a ndi. Cha'a' yakan kùu yi ña na kùu ka'an ma ñivi ña na yöve ña va'a kùu ma ña jà'a ndi.

⁴ Ma ña jà'a ndi kùu yi ña tandi'i ma nuu kuà'an ndi jàna'a ndi nuu ndisaa ñivi, ti ndian jàkuu tiñu Ndioo kùu ndi. Ta juuni jàndeeni ndi ña jà'a ndi tiñu ikan, vaji ya'a ndè'e ndi tundo'o ta kùmani ndatiñu nuu ndi. ⁵ Ta juuni ya'a ga jàndeeni ndi vaji kàni na ndi, ta ti'i na ndi vekaa ta ya'a jàkanuu na xini ta'an na kuenda ña jànde'e na tundo'o ndi. Ta juuni ya'a ga ndetiñu kùu ma tiñu jà'a ndi kuenda ma ñivi, ti ya'a ga kènaa ñu-ma'na ndi ta ya'a ga yà'a soko ndi ndia. ⁶ Ta juuni jà-na'a ndi ma tiñu va'a ña jà'a ndi cha'a' ña kùu ndi ma ñivi ndaa, ta chito ndi ma ña ndicha. Ta juuni ya'a jàndeeni ndi ta tiñu'u ndi inga ñivi, cha'a' ña iyo ma Tati Í Ndioo chi'in ndi, ta cha'a' ña ya'a ga kùuni ndi nde'e ndi Ndioo, ⁷ ta cha'a' ma tu'un ndaa ña kàtitu'un ndi, ta cha'a' ma ndatu Ndioo ña iyo chi'in ndi ndia. Ta ndyu'u chàtiñu ndi ndisaa tu'un ndaa ña chà'a Ndioo nuu ndi kuenda ña tindee yi ma ndian va'a, ta kuenda ña kà'an ndi yu'u ma ndian kà'an chata tu'un ndaa ikan. ⁸ Ta iyo iin ora tiñu'u ma ñivi ndi, ta iyo inga ora ña kùu ndi tu'un nduva'a jà'a na. Ta iyo ora vii kà'an na cha'a' ndi, ta inga ora, töve. Ta juuni iyo ndian kà'an ña ya'a ga sii-ni ndi tu'un vata, vaji kà'an ndi tu'un ndicha. ⁹ Ma ñivi jà'a na chi'in ndi, takua jà'a na chi'in ndian töve nàkoto na, vaji nàkoto va'a na ndi. Ta kùu ndi takua kùu ma ndian cha kèe ña ndito, va juuni ndito ga ndi. Ta vaji ya'a ga jànde'e na tundo'o ndi, va na túvi chí'í ndi jà'a na. ¹⁰ Ta juuni ya'a chisii ndi nani kivi, vaji ndè'e ndi tun-

do'o. Ta vaji ndicha ña kùu ndi ma ndian nda'vi, va chà'a Ndioo ña na jàndokuika ndi kua'a' ñivi chi'in tu'un ra ña kàtitu'un ndi. Ta kàa ndi takua kàa iin ndian tũkuii na ìyo nuu, va tandi'i nakuyi ìyo nuu ndi jà'a Ndioo.

¹¹ Ndyo'o yani ndian ìyo ñuu Corintu, cha kàtitu'un kàchin va'a ndi chi'in ndisaa anima ndi nuu ndo, ti ya'a kùuni ndi nde'e ndi ndo. ¹² Yüvi maa ndi kùu ma ndian kùuni nde'e ndo, vati maa ndo kùu ma ndian kùuni nde'e ndi. ¹³ Yakan va janinì ndo, takua jà'a iin tatá chi'in ndiakwati se'e ra, ña na kuuni ndo nde'e ndo ndi takua kùuni ndi nde'e ndi ndo.

Maa yo kùu yo tava kùu ma veñu'u Ndioo ra chà'a nuu koo yo endeeni

¹⁴ Yakan va koto ndö'iin ndo chi'in ñivi töve chìnuni tu'un Jesuu, vati ma ndian jà'a takan kùu na takua kùu iin yunta chi'in iin burru ña jùndii yo ma yuku xini ndri ta töve induku xita ndri. ¿A indukuni chànini ma ndian va'a chi'in ma ndian kini? Ta, ¿a induku chàkunuu ndian kuà'an iti' ndichin chi'in ndian chàkunuu nuu naa kùuni ndo? ¹⁵ Ña yöve takan kùu yi, vati töve induku chànini ma Cristu kua ma kui'na. Ta juuni na kùu koo vii ma ndian chìnuni kua iin ndian töve chìnuni va'a. ¹⁶ Na töve indukuni kùu ma veñu'u nuu jàka'nu yo Ndioo, kua ma nuu ìyo ma yutun íí ña jàka'nu ma ndian töve chìnuni. Ti maa yo kùu ma ndian kùu veñu'u ma Ndioo, ra chà'a kivi koo yo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña te'en kà'an Ndioo cha'a' yi niku:

Ni koi chi'in na ta ni kakunui ma chi'in na,
ti yu'u ni kuu ma Ndioo na
ta ndiakan ni kuu na ma ñivi.

¹⁷ Yakan va juuni te'en kà'an ma Ndioo ndia:

Na kee ndo ma tañu ma ñivi töve chìnuni ikan, ta na koo siin ndo,
ta koto jà'a ndo ma ña töve va'a,
tajan kùu ku'vai ña kivi'vi ndo ma itì,

¹⁸ vati ndyo'o ndian kùu ñivi ña'a ta ndra'ii, ni kui iin tatá kuenda ndo,

ta maa ndo ndian kùu se'i,
takan kàti ma Racha'nu Ndioo ra ya'a ga ìyo ndatu ninii ka'nu nuñu'u' ñuñivi chi'in andivi.

7 Ta cha'a' ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu yo i'ya ndyo'o yani, ìyo yi ña jaña yo tandi'i ma ña kini jà'a yo chi'in ma kuñu yo ta ma chinituni yo ta jaka'nu yo ra, ikan na ndo'íí yo cha'a' ña kùu yo ñivi ña tiñu'u Ndioo.

Ya'a ga chisii Paulu cha'a' ña sàma kua chànini ma ndian ìyo Ñuu Corintu

² Yakan va na ku'va ndo ita'vi nuu nuna ma anima ndo nuu ndi, vati ndyu'u yüvi ndian jànda'viña'a kùu ndi ta ni yüvi ndian kini kùu ndi ta töve jàkanuu ndi xi-ni ni'iin ñivi ndia. ³ Ta koto nàkanini ndo ña chi'in ma ña kà'an ndi i'ya chata ndo kà'an ndi, kùuni ndo, vati tava cha kà'in chi'in ndo niku ña, maa ndo kùu ma ndian ya'a kùuni ndi nde'e ndi, vaji ndava ìyo yi ña kuvi

ndi cha'a' ndo, tuva takan kùu yi. ⁴ Cha'a' yakan kùu yi ña ya'a chisii ndi cha'a' ndo, ta tüvi ndasii ndi ña ka'an ndi ma tu'un ndaa nuu ndo. Vaji tañu ma tundo'o nde'e ndi juuni ya'a chisii ndi cha'a' ndo ndia.

⁵ Vati nda ora kichaa ndi ma ñu'u' Macedonia, ni ita'vi takā'an nindee ndi, vati ma ña tà'an ndi kùu ña, tandi'i nuu kuà'an ndi ya'a ga nde'e ndi tundo'o, ti kànita'an ma ñivi chi'in ndi, ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a ndasii ndi ndia. ⁶ Va ma Ndioo ra jàndomani ma ndian ya'a ga nda'vi kuuni, rakan kùu ra ña jàndomani ndyu'u cha'a' ma ra nàni Titu ma ora kichaa ra. ⁷ Va na yöve uvaa cha'a' ña kichaaani Titu kùu yi ña kùu takan, vati ndava nda maa ra juuni ya'a chisii ra cha'a' ma tiñu va'a ña jà'a ndo ndia. Ta juuni kàtitu'un ra nuu ndi naja kua ya'a ga kùuni ndo nde'e ndo ndi, ta naja kua ya'a nda'vi kuuni ndo ora nàkanini ndo cha'a' ndi. Yakan va tiaga chisii ndi ma ora kà'an ra takan. ⁸ Ta nda'vi kùuni ora chā'i kuenda ña ma tutu ña tächì nuu ndo ni ja'a yi ña na nda'vi kuuni ndo niku. Va vitin töva nda'vi kùuni ti cha chā'i kuenda ña ndicha kuu ña takan kùu yi chi'in ndo, va kuenda uvi uni kivi ni. ⁹ Ta vitin ya'a chisii, va yöve cha'a' ña ya'a nda'vi kùuni ndo jà'i ora tächì ma tutu nuu ndo, ti chisii va cha'a' ña chikoni'i ndiko ndo chi'in Ndioo jà'a ma ña nda'vi kùuni ndo. Ta chitò ña cha'a' Ndioo kùu yi ña nda'vi kùuni ndo, ta juuni chà'i kuenda ña töve nì jachika ndo ndo ma iti' ra jà'i ora tächì ma tutu nuu ndo. ¹⁰ Vati tu chikoni'o ma iti' Ndioo jà'a ña ya'a nda'vi kùuni yo, iin ña va'a kùu yi nuu Ndioo, ta takan kùu ni'o nuu jàkakú ra yo ta tüva ìyo yi ña nàkanini yo cha'a' yi. Va tu ya'a ga nda'vi kùuni yo takua ndà'vi kùuni ma ñivi ìyo ñuñivi, ni ja'a yi ña na endee kèsiin yo ma iti' Ndioo. ¹¹ Ya'a chàta'ani Ndioo naja kua jà'a ndo ña jàndeeni ndo ma ña ya'a nda'vi kùuni ndo ma tava kùuni ra. Ta vitin, ña nde'e ndo ma naja kua va'a jà'a ma tu'un ña tächì nuu ndo! Jà'a yi ña na ku'va ndo kuenda, ta tandikun ndo ma iti' va'a. Ta juuni jà'a yi ña na kuxaan ndo chi'in ma ra jà'a kuati, vaji ya'a kanuu ndo jà'a ndo yi. Ta juuni jà'a yi ña na ya'a kuuni ndo nde'e ndo yu'u ndia, ta juuni jàndee ndo tundo'o ma ra jà'a ma kuati ikan. Ta cha'a' ma ña jà'a ndo i'ya, jàna'a yi nuu ndi ña na töve nì ndo'iin ndo chi'in ña kini. ¹² Yakan va ora tächì ma inga tutu nuu ndo, töve ya'a nàkaninì cha'a' ma ra jà'a kuati ikan, ta ni töve ya'a nàkaninì cha'a' ma ra nde'e ma tundo'o ndia. Ti ma ña chāninì ora tächì yi nuu ndo kùu yi ña na koto ndaa va'a ndo tu ndicha kuu ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo ndi ndava nuu Ndioo. ¹³ Ta cha'a' yakan kùu yi ña nì'i ndi tundeeni ndi.

Va chisii ga ndi ora nde'e ndi ña ya'a ga sii kùuni ma Titu cha'a' ña tìndee ndo ra ta chà'a ndo tundeeni ra ora chānde'e ra ndo. ¹⁴ Ta ora kàtitu'in nuu Titu ña ñivi ya'a iñu'u kùu ndo ma nuu ra, nduva'a kīndoo va'i jà'a yi ta töve nì kukanui, ti takan kùu yi. Ta tava ndisaa ma tu'un kàtitu'un ndi nuu ndo kùu yi ma ña ndaa, juuni ña ndaa kùu ma ña kàtitu'un ndi nuu Titu cha'a' ndo ndia. ¹⁵ Ta ma Titu tiaga kùuni ra nde'e ra ndo ma ora chàku'uni ra ma ña jà'a ndo chi'in ra ña jächì'in ndo ma tu'un yu'u ra, ta ya'a tiñu'u ndo ra ora chīyo ra chi'in

ndo. ¹⁶ Cha'a' yakan kùu yi ña ya'a ga ch̀isij, vati iyo kua'a' tundeenĭ chi'in ndo.

Kàtitu'un Paulu cha'a' xu'un' sòkó yo nuu Ndioo

8 Ta vitin ndyo'o yani, kùuni ndi jakoto ndi nuu ndo naja kua chà'a Ndioo ma ñamani ra nuu ndian ch̀inuni ña iyo ninii ñuu ñu'u' Macedonia. ² Ta ma ndian ch̀inuni ñuu ikan, vaji cha ndē'e na kua'a' tundo'o, va nduva'a kuui ch̀isii na, ta vaji ndicha ña nda'vi na, va ndiakan kùu ma ndian sòkó ga ma ndatiñu kuenda ma Ndioo. ³ Ta cha'a' yakan kùu yi ña, yu'u chà'i kuenda cha'a' na, ña ndicha kuui ña maa ndio na sòkó na ma ndatiñu kuenda Ndioo chi'in anima na, ta tandi'i inga tuku ma ña chā'a na, ta ndava tiaga ma ña kùu ku'va na ndia. ⁴ Ta nduva'a ch̀ikan na ñamani nuu ndi ña, na ku'va ndi ña ki'in na ita'vi ma ndatiñu ña sòkó ma ñivi nuu ndi, kuenda ña na tindee na ma ñivi Ndioo ndia. ⁵ Takan kùu ña sòkó na tiaga ma kua chà'nini ndi niku, vati ji'na sòkó na maa na kuenda ma Racha'nu, tajan sòkó ndio na na nuu ndi kuenda ña na tindee na ndi, ma takua kùuni Ndioo. ⁶ Ta cha'a' yakan kùu yi ña jāni-ni ndi Titu ña, na jachinu ra ña jati'vi ra ma ndatiñu ña sòkó ma ñivi ña iyo tañu ndo, ma takua kīcha'a ra jà'a ra yi niku. ⁷ Vati takua ndyo'o ya'a ga va'a kèta tandi'i ma tiñu jà'a ndo, tava kùu ma ña ya'a ch̀inuni ndo, ta ya'a iyo chinituni ndo kuenda ma tiñu Ndioo ña jàna'a ndo ma tu'un ra nuu inga ñivi chi'in ndisaa anima ndo, ta ya'a kùuni ndo nde'e ndo ndi. Ta takua indukuni jà'a ndo, ta iyo yi ña jachinu ndo jàti'vi ndo ma ña kà'an Titu ndia. ⁸ Ta cha'a' ña'a tòve jāninĭ ndo ña ja'a ndo yi chi'in na, ti ma ña kuunĭ kùu yi ña na ku'va ndo kuenda tu indukuni anima ndo chi'in inga na, ikan na koto ndo tu ndicha ña kùuni ndo nde'e ndo na. ⁹ Ndyo'o cha nàkoto ndo ma ñamani ña chā'a Racha'nu Jesucristu nuu ndo, vati rakan vaji ya'a ga kuika ra ora ch̄iyo ra andivi, va nde've ndōnda'vi ra cha'a' ndo, ikan na kuu ndokuika ndo cha'a' ndisaa ma ña jā'a ra kuenda ndo. ¹⁰ Ta cha'a' ña'a kùu yi ña, ch̀undayu'i ndo ña na jàch-inu ndo ña jàti'vi ndo ma ndatiñu ikan, takua cha kīcha'a ndo jà'a ndo yi chi'in ndisaa anima ndo ma kuyava. ¹¹ Yakan va na ja'a ndo ma tiñu ikan, ta jachinu ndo yi ma takua chà'nini ndo ma ora kīcha'a ndo ja'a ndo yi. Ta juuni na ku'va ndo yi nuu na takua iyo yi chi'in ndo. ¹² Vati tu iyo ñivi ña kùuni na soko na iin nakuyi chi'in ndisaa anima na, ma Ndioo ki'in ra kuenda yi tuva sòkó na yi ma takua iyo yi nuu na. Vati taku rakan tūvi ch̀ikan ra ña na sòkó na tia yi tuva tūvi iyo yi nuu na. ¹³ Ta tòve kùuni ndi ña, na kumani ndatiñu nuu ndo cha'a' ña tindee ndo inga ñivi, vati ma ña kùuni ndi kùu yi ña, na ndoo induku na chi'in ndo. ¹⁴ Ti taku ma vitin, nuu ndyo'o iyo ma ndatiñu ña kumani nuu na, va ni keta iin kivi ña nuu maa ndo ni kumani yi, tajan ndiakan kùu tindee ndio na ndo chi'in ma ña kumani nuu ndo, ti maa na ni koo yi nuu. Ta takan kùu yi ña ndisaa ndo ni ndo induku ndo. ¹⁵ Vati taku nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Ni tòve nī chakoso nī'iin nakuyi nuu ma ndian ya'a kua'a' ndatiñu jàti'vi, ta ni

tòve nī kumani nī'iin nakuyi nuu ma ndian ya'a ga tiani nakuyi jàti'vi ndia."

Nuu ku'àn Titu chi'in ndian kùta'an ra ñuu Corintu

¹⁶ Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a ga chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo, cha'a' ña induku chà'nini Titu ma kua chà'nini cha'a' ndo ndia. ¹⁷ Takan kàti, ti jàchi'in ra ma kua chà'nini, va tava juuni ya'a ga iyonĭ ra ña na koo va'a ndo. Yakan va, maa ndio ra kùu ma ra kùuni kunde'e ndo ma vitin. ¹⁸ Ta chi'in Titu tãchi ndi iin ra yani yo ra ch̀inuni, ña ya'a va'a kà'an ta'ii'in ma ñivi Ndioo chata, cha'a' ña ya'a va'a kàtitu'un ra ma tu'un Ndioo ña jàkakú yo. ¹⁹ Ta na yöve uvaa ña'ani kùu yi, vati juuni kãchin na ma ra yani yo i'ya, kuenda ña kakunuu ra chi'in ndi, ta tindee ra ndi ña jàchaa ndi ma ndatiñu ña sòkó ndo nuu ndi kuenda na. Ta ndisaa ma tiñu i'ya jà'a ndi yi takan, ikan na ku'va ndo kuenda ña nduva'a iyonĭ ndi tindee ndi ndo, ta juuni jà'a ndi yi cha'a' ña tiñu'u ndi ma Jesucristu ndia. ²⁰ Ta takan kùuni ndi ja'a ndi, ikan na tòve ka'an ma ñivi chata ndi cha'a' ma xu'un' ña sòkó ndo kuenda ña nata'vi ndi yi kuenda ndian chiniñu'u yi ña iyo inga ñuu. ²¹ Vati ndisaa ña chà'nini ndi ja'a ndi kùu ma tiñu ndaa, yöve uvaa nuu nde'e ma Racha'nu kùu yi, ti juuni nuu nde'e ma ñivi ndia.

²² Chi'in ma ninduvi ndra'ya tãchi ndi inga ra yani yo ma nuu ndo, vati ra'ya kua'a' cha'a' cha jāna'a ra nuu ndi ña chàta'ani ra ja'a ra ma tiñu Ndioo, va vitin tiaga ch̀isii ra ña kùuni ra ja'a ra yi cha'a' ña iyo tundeeni ra chi'in ndo. ²³ Tu iyo ndian ch̀ikatu'un nuu ndo cha'a' ma ra yanio Titu, na ka'an ndo chi'in na, ti merui, ra jàtiñu chi'in cha'a' ndo kùu ra. Ta tu ch̀ikatu'un ga na cha'a' ma inga ndra yani yo, na ka'an ndo chi'in na, ti ndra tãchi ma ndian ch̀inuni ña iyo inga ñuu kùu ndra. Ta juuni ya'a ga tiñu'u ndra ma Jesucristu ndia. ²⁴ Yakan va iyo yi ña jana'a kachin ndo nuu ndra'ya, ikan na kuu koto ndra ti ñivi jàchinu ña kà'an kùu ndo, ta takan kùu koto ndra ña iyo kuenda ma tu'un tayi kà'an ndi cha'a' ndo, ikan na ku'va ma ndian ch̀inuni kuenda naja kua kuu ndo.

Nuu kà'an Paulu cha'a' ña na sokó yo ma ndatiñu kuenda ma ndian ta'an yo ndian kùmani yi nuu

9 Ta cha'a' ma xu'un' ña nàkuiso ndo kuenda ma ndian ta'an yo ndian ch̀inuni, tūva chiniñu'i kàtitu'in nuuni nuuni nuu ndo, ² vati cha chitoyi ti ya'a ga iyonĭ ndo jà'a ndo yi, ta nduva'a kàtitu'in nuu ma ndian ch̀inuni ñu'u' Macedonia naja kua ya'a tayi kùunĭ cha'a' ndyo'o ndian iyo ñu'u' Acaya, vati nda kuyava kùu yi ña chàtu'va ndo ña tindee ndo na. Ta chayatin ma ndian ñu'u' Macedonia cha nduva'a ch̀isii na cha'a' ña ya'a chàta'ani ndo jà'a ndo yi. ³ Ta cha'a' yakan kùu yi ña tãchi ma ndra yani yo i'ya, na tindee ndra ndo jati'vi ndo ma ña ni sokó ndo, ikan na tòve nakanini ma ñivi ña jatayi maani ndi ndi cha'a' ndo nuu na, ma ora kàtitu'un ndi ña ndicha kuui ña iyo tu'va ndo jà'a ndo yi, ⁴ koto najani kaani ku'un iin ma ndian ñu'u' Macedonia

ña chìnuni chi'in ma ñuu ndo, ta nata'an ndi ndo ña töve iyo tu'va ndo ña jàchinu ndo ma tiñu ikan. Ta tu takan ni kuu yi tajan ni kukanuu ndi cha'a' ndo cha'a' ña nduva'a kùndeeni ndi ndo niku. Va maa ndo kùu ma ndian nduva'a ga ni kukanuu cha'a' yi. ⁵ Ta cha'a' ña'a kùu yi ña chikain nuu ma ndra yani yo ña na ku'un ji'na ndra kunde'e ndra ndo nuu iyo ndo, ikan na tindee ndra ndo ña na jachinu ndo ma xu'un' ña jàti'vi ta'an ndo, takua chā'a ndo tu'un niku. Vati kùuni ndi ña na ja'a ndo ña kana ma anima ndo, ta yöve ña jà'a ndo yi cha'a' ña jà'nini ndi ndo.

Tu sòkó yo iin nakuyi, na ja'a yo yi va chi'in ndisaa ani-ma yo

⁶ Na kuku'uni ndo takua kà'an ma tu'un i'ya: Taku ma yo tàchi tiani, juuni tiani ma ndatiñu ni ndaki'in yo ndia. Ta ma yo tàchi kua'a', juuni kua'a' ma ndatiñu ni ndaki'in yo ndia. ⁷ Ta'ii'in yo, iyo yi ña sòkó yo iin nakuyi, va chi'in ndisaa anima yo, ta na töve iyo yi ña sòkó yo yi cha'a' ña jà'nini inga na yo, tuva töve iyonu yo ja'a yo yi, vati Ndioo ya'a ga kùuni ra nde'e ra ma ñivi ña ya'a chisii ora soko na iin nakuyi. ⁸ Ndioo kùu jandokua'a' ra tandi'i nuu ma ñamani ra kuenda ndo, ikan na kùmani nì'iin nakuyi nuu ndo, ta takan kùu tindee ga ndo inga tuku ñivi chi'in ma tiñu va'a jà'a ndo ndia. ⁹ Vati tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Nāta'vi na ma ña chiniñu'u ma ndian nda'vi, ta ma tiñu va'a ña jà'a na iyo yi endeeni. ¹⁰ Vati ma Ndioo ra chā'a ma tata ña tàchi yo chi'in ma ña chàchi yo, ni ku'va ra yi nuu ndo, ta ni jandokua'a' ra yi, ikan na kuu jatiñu ndo yi kuenda ña tindee ndo inga ñivi. ¹¹ Ta takan ndyo'o ni koo kua'a' nuu ma ña kuika ndo, ikan na kuu tindee ndo ma ndian kùmani yi nuu. Ta ora ni kundaka ndi yi nuu na, ni ku'va na ta'vindioo nuu ma Racha'nu cha'a' ña jàkuu ndo ma tiñu ikan. ¹² Vati ora tindee ndo ma ndian ta'an ndo ña kùmani yi nuu, na yöve uvaa cha'a' yakani kùu yi ña jà'a ndo ma ña va'a, vati juuni jà'a ndo ña na ku'va na kua'a' ta'vindioo nuu ma Racha'nu ndia. ¹³ Ta ndiakan nduva'a ni jaka'nu na Ndioo, cha'a' ma ña sòkó ndo kuenda na. Ta chi'in yakan jàna'a ndo ña ndicha va'a ña jàchi'in ndo ma tu'un Cristu ña kàtitu'un ndo. Yakan va ni tiñu'u na Ndioo cha'a' ma tiñu va'a ña jà'a ndo kuenda na, ta kuenda inga ñivi ndia. ¹⁴ Ta juuni ndiakan ni ka'an na chi'in Ndioo cha'a' ndo chi'in ndisaa anima na, cha'a' ña ndè'e na ña nduva'a iyo ma ñamani Ndioo chi'in ndo. ¹⁵ jTa'vindionu yo'o Racha'nu cha'a' ña chà'un iin ña ya'a ka'nu nuu ndi ña nì kuu nani'i ndi naja kua ka'an ndi yi!

Nuu iyo ndatu Paulu cha'a' ña kùu ra tatun Jesucristu

10 Yu'u Paulu chà'i kuenda ña iyo ma ndian iyo tañu ndo kà'an na ña kanui kà'in nuu ndo ora iyo tañu ndo, ta xaan kà'in nuu ndo chi'in tutu ora chàkunui nuu chika, kùuni ndo. Va vitin yu'u jàninì ndo chi'in tu'un vita ta vii takua vii kà'an Cristu, ² ña koto jà'nini ndo yu'u ña na kà'an xain nuu uvi uni ma ndian

iyo tañu ndo ña kà'an ña ndisaa ña jà'a ndi kùu kuenda juuni maa ndi, ora ni kunde'e ndiko ndi ndo. ³ Ndicha va'a ña juuni ma ñivi iyo ñuñivi kùu ndi, va töve kà'nita'an ndi takua jà'a ma ndian iyo ñuñivi i'ya. ⁴ Vati ma ña nda'a ndi kuenda ña kà'nita'an ndi, töve indukuni kùu yi takua kùu ma ña chàtiñu ma ndian iyo ñuñivi i'ya, ti ma ña nda'a ndi kùu ma ndatu ña chā'a Ndioo kuenda ña na jàkanaa ndi ndian iyo ndatu ma ñuñivi i'ya. ⁵ Ta takan kùu yi ña jandi'i ndi ma tu'un kà'an ma ndian kà'an chata Ndioo chi'in tandi'i tu'un tayi ña töve chà'a ña na nakoto ñivi ma Racha'nu Ndioo. Ta tandi'i ma ndian chà'nini takan ndàkoo ndi na nda'a' Cristu, ikan na jachi'in na ma ña kà'an ra. ⁶ Ta ora cha chā'a ndi kuenda ña cha jàchi'in va'a ndo ma tu'un Cristu, tajan ndy'u cha iyo tu'va ndio ndi kuenda ña jànde'e ndi tundo'o tandi'i ma ndian töve kùuni jachi'in ma tu'un ra.

⁷ Kùuni ndi ña ja'a va'a ndo kuenda naja kua kùu ma ñivi. Tu iyo nda ndyo'o ña ndicha va'a ña kùu ndo ndian chìnuni tu'un Cristu, iyo yi ña ki'in kuenda ndo ndy'u cha'a' ña juuni ndian chìnuni tu'un ra kùu ndi ndia. ⁸ Ta ndicha ña vaji ya'a ndui tiá ma kua jàninì ndo chi'in ma tiñu ndisoi, na töve kànui ja'i yi, ti chitoi ña ma ndatu ña chā'a ma Racha'nu nuu ndi kùu yi kuenda ña na tindee yi ndo ña kua'nu va'a ndo, ta yöve kuenda ña jànaa yi ndo. ⁹ Na töve kùunì ña nakanini ndo ña jayu'vi ndo chi'in ma tutu ña tàchi nuu ndo. ¹⁰ Vati iyo iin ndo ña kà'an ña ya'a ga xaan kà'in nuu ma tutu tàchi nuu ndo, va ora kà'in yi chi'in ma tu'un yu'i, ya'a vita kà'in yi ta töve nda kuenda yi, kùuni ndo. ¹¹ Va ma ndian kà'an te'en, iyo yi ña koto va'a na ti ma ora tüvi ndi chi'in ndo ta kà'an ndi takan nuu ma tutu tàchi ndi nuu ndo, indukuni takan ni ja'a ndi yi ora ni koo ndi chi'in ndo ma nuu iyo ndo ndia.

¹² Ta na töve kànani ndi jando induku ndi ndi chi'in ma ndian jàka'nu juuni maa. Taku ma ndian chà'nini takan, tìvi xini na ti yüvi ña va'a kùu ma ña chà'nini na, ña kùuni na jando induku na na chi'in juuni maa na, kuenda ña jaya'a na yi nuu inga tuku na. ¹³ Vati taku ndy'u, na tüvi chà'tani ndi jaka'nu ndi ndi tiá ma kua iyo yi ña ja'a ndi. Vati maa ma Ndioo kùu ra ña jàna'a ra nuu ndi ndanu iyo yi ña kukuita ndi chi'in ma tiñu jà'a ndi, ta maa ra kùu ra ña chā'a ra ña kèta ndi nda ma ñuu Corintu nuu iyo ndo chi'ña. ¹⁴ Ti tu tüvi chā'an ndi chākatitu'un ndi tu'un Cristu nuu ndo niku, na töve nda kuenda kùu yi ma ña kà'an ndi vitin, va cha'a' ña maa ndi kùu ma ndian nunuu ña chākatitu'un yi nuu ndo, yakan va chà'a ndi kuenda ña tüvi ya'a nduu ndi tiá ma kua iyo yi ña jà'a ndi. ¹⁵ Ta na töve jàtayi ndi ndi cha'a' ma tiñu ña jà'a inga ñivi, ta iin ña maa ndi kùu ma ndian jà'a yi. Ti ma ña chà'nini ndi ja'a ndi kùu ña jàtiñu ga ndi chi'in ndo takua kùuni Ndioo ña jà'a ndi, ikan na chinuni ndo tiaga. ¹⁶ Ta tiá iti' nuu chà'nini ndi ku'un ndi nda iti' nuu ga ma ñuu ndo ña kukatitu'un ndi nuu inga ñivi cha'a' ña naja kua ni jakakú Cristu yo, va ma ña töve chà'tani ndi ja'a ndi kùu ña xitakaa ndi ñivi chìnuni tu'un Cristu jà'a inga ndra, ta jaka'nu ndi ndi cha'a' ma ñivi chìnuni jà'a ndra. ¹⁷ Ta tu iyo nda yo

kuunio jaka'nu yo yo cha'a' iin nakuyi, va'a ga ña na jaka'nu yo yo cha'a' ña kùu yo kuenda ma Racha'nu.

¹⁸Vati na yöve cha'a' ña jàka'nu yo juuni maa yo kùu yi ña kindoo va'a yo, ti tu kindoo va'a yo nuu Ndioo kùu yi cha'a' ña kàti Ndioo ña ñivi va'a kùu yo.

Nuu kà'an Paulu chata ma ndra jà'ani ña kùu tatun Jesusu

11 ¡Ma ña kùunì kuu yi ña na jandeeni ndo uvi uni tu'un töve nda kuenda ña ni ka'in vitin nuu ndo! Ta a kùuni ndo a kùuni ndo, va ìyo yi ña taso'o ndo yi. ²Vati yu'u ya'a ga kuiñui takua kuiñu ma Racha'nu Ndioo cha'a' ndo koto kèsiin ndo ma iti' ra. Chà'i tu'un nuu Cristu ña ni ku'vai ndo nuu uvanuuni ra, takua jà'a iin ndian kùu tatá ora chà'a na ñayoko se'e na nuu ma ra ni tanda'a chi'an. ³Vati yu'u ya'a nàkaninì cha'a' ndo koto janda'viña'a inga ñivi ndo, ta jàña ndo ña jàka'nu ndo ma Cristu, takua jà'a ma koo xaán ña jànda'viña'a ri ma ña chūnani Eva chi'in maña ri tatiempu. ⁴Va yu'u te'en chàninì cha'a' ndo. ¿Ta naja tiin ndo ña kà'an ma nda ndra nikuuni ña vachi kàtitu'un cha'a' iin Jesuu ña siin kàa kua ma Jesuu ndicha ña cha kàtitu'un ndi nuu ndo? ¿A ta naja tiin ndo inga tu'un ña kà'an cha'a' ma Tati Í Ndioo ña siin kàa kua ma ña cha n'i ndo? ¿A ta naja ìyo tu'va ndo ña chìnuni ndo ma tu'un kà'an ndra ña siin kàa kua ma tu'un Ndioo ña cha chìnuni ndo jà'a ndi?, ndia. ⁵Chàninì ñivi ña tatun ka'nu ga kùu ndrakan kua yu'u, kùuni na, va töve ndicha. ⁶Ta vaji ndicha ña na töve nduva'a vii kà'in ora kàtitu'in nuu ndo, va chitoi ña ìyo chinitunì kuenda ma tu'un Ndioo. Ta chitò ndo yi, ti kua'a' cha'a' cha jāna'ì yi nuu ndo chi'in tandi'i ma tiñu jà'a ndi. ⁷¿A chàninì ndo ña na vā'a jā'i ma ora jāna'a saani ma tu'un Jesuu nuu ndo? ¿A iin kuati kùu yi ña jandota'ani yu'u cha'a' ña jandoka'nui ndo?, kùuni ndo. ⁸Taku yu'u ti tīndee ma ndian chìnuni inga ñuu yu'u chi'in xu'un', ikan na kuu kuàtiñui yi chi'in ndo. ⁹Ta ma ora chīyoi chi'in ndo ta chaa iin kivi ña kùmani ndatiñu nui, va na töve nī chikain yi nuu nī'iin ndo, vati ma ndian kùu yani yo ndian kīchi ñu'u' Macedonia, ndiakan kùu ma ndian tīndee yu'u chi'in tandi'i ña kùmani nui. Yakan va ma kivi ikan töve nī chikain nī'iin nakuyi nuu ndo, ta takan ni ja'i yi iti' nuu ndia. ¹⁰Ta ndicha va'a ña ndava nuu Cristu kùu ma ña kà'in, ti chitoi ña jàtiñu va'i ta töve chikain nī'iin nakuyi nuu ndo, yakan va na kùu ka'an nī'iin ndyo'o ndian ìyo ninii ka'nu ñu'u' Acaya chatai. ¹¹¿Tanuu? ¿A kà'in te'en cha'a' ña töve kùunì nde'i ndo?, kùuni ndo. ¡Na yövi takan kùu yi, vati ndava nda nuu Ndioo kà'in ña ya'a kùunì nde'i ndo! ¹²Va yu'u ni ja'i ma takua takani jà'i, ikan na kùu ni'i ndrakan ña kà'an ndra ña indukuni jà'a ndra kua ndyu'u, ti töve ndicha ña takan jà'a ndra. ¹³Va ma ña ndicha kùu yi ña ndrakan kùu ndra, ndra jà'ani ña tatun Cristu kùu ndra, ti ma tiñu jà'a ndra kùu yi ña jànda'viña'a ndra ñivini. ¹⁴Ta ndisaa ña'a na töve ndetiñu kùtunini yo ña takan jà'a ndra, vati nda ma kui'na jàya'án ñá' ña kùuán' tati jàtiñu kuenda Ndioo. ¹⁵Ta cha'a yakan kùu yi ña tu cha chà'a yo kuenda ña takan

jà'a ma ndian jàtiñu kuenda ma kui'na, tajan kùuni yi ka'an yi ña juuni kùu jaya'a na na ña kùu na ndian ja'a tiñu va'a ndia. Va ni chaa iin kivi ña Ndioo ni jande'e ra tundo'o na cha'a' ma tiñu kini ña jà'a na.

Nuu ndè'e Paulu tundo'o cha'a' ña kùu ra tatun Ndioo

¹⁶Inga cha'a' kà'an ndikoi chi'in ndo ña na töve va'a jà'a ndo ña chàninì ndo ña ra tìvi xini kùu. Va tu takan chàninì ndo, na ku'va ndo ña na ka'in nuu ndo takua kà'an iin ra tìvi xini, ikan na kuu jaka'nui yu'u ita'vi cha'a' ma ña kà'in, ¹⁷ta na yöve ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña chā'a ra ña na ka'in takan nuu ndo, va ni ka'in yi kuenda ña jàka'nui juuni mai takua jà'a iin ra tìvi xini tuva takan chàninì ndo ña kùu. ¹⁸Vati tu kua'a' ñivi ìyo ñuñivi i'ya jàtayi na na cha'a' ma ña jà'a na, juuni kua ikan ni jatayì yu'u tuva takan kùuni ndo ndia. ¹⁹¿A va'a ña jàndeeni ndo taso'o ndo tu'un kà'an ma ndra tìvi xini?, kùuni ndo. ¿A chàninì ndo ña ya'a ìyo chinituni ndo cha'a' ña jà'a ndo takan?, kùuni ndo. ²⁰Ta juuni töve va'a ña ya'a jàndeeni ndo jàkuu ndo tiñu nuu ndrakan cha'a' ña jàninì ndra ndo, ta kùu ndra ña su'u ndra nuu ndo, ta kùmusu ndra ndo, ta töve tiñu'u ndra ndo, ta juunni ku'va ndo ña kani ndra nuu ndo ndia. ²¹¿A chàninì ndo ña na töve va'a jà'a ndi cha'a' ña töve jà'a ndi ma kua jà'a ndra chi'in ndo?, kùuni ndo.

Vati tu ndrakan jàtayi ndra ndra cha'a' ma ña jà'a ndra, nda yu'u kùu jatayì yu'u cha'a' ña jà'i, vaji ma tu'un ikan kùu yi iin ña töve nda kuenda, kuenda ndo. ²²Vati tu ndrakan kùu ndra ndian hebreu, ta juuni yu'u ndia. Tatu ndrakan kùu ndra ndian ñu'u' Israel, nda yu'u ndia. Tatu ndrakan kùu ndra ndian kīchi tata Abraham, nda mai ndia. ²³Tatu kàti ndra ña kùu ndra ma ndra jàtiñu kuenda Cristu; mai tiaga, vaji kà'in yi takua kà'an iin ra tìvi xini. Va ndicha kuii ña jàtiñui tiá kua ndrakan, vati ndo'o gai kua ndrakan, ta chūndii gai vekaa kua ndrakan, ta kua'a' cha'a' cha yatin ni kuvì cha'a' ma Racha'nu ndia. ²⁴Ta u'un cha'a' jànde'e ma ndian judíu tundo'o yu'u ña kàni na oko cha'un kumi yo'o chatai ta'ii'iin cha'a'. ²⁵Ta uni cha'a' kàni na yu'u chi'in koroti, ta iin cha'a' kàni na yu'u chi'in yuu. Ta uni cha'a' sāvì ma varku kuà'in ma tichi tañu'u ndia. Ta iin cha'a' kīndoi tichi tañu'u iin nduvi ta iin niñuu. ²⁶Ta juuni ya'a ga kua'a' ma nuu chàkunui ndē'i tundo'o: taku ma tichi yuta ka'nu, taku chi'in ma ndra su'u, taku chi'in ma ndian judíu ñui, ta ndian töve, taku tichi ñuu, tichi ku'u, ta tichi tañu'u, ta juuni taku chi'in ma ndian jà'ani ña ndian chìnuni kùu na ndia. ²⁷Ta kua'a' cha'a' jàtiñui kuenda ma Racha'nu ta ndē'i tundo'o, ta kua'a' cha'a' tā'nda ñuma'nai, ta chīsokoi ti tūvi chà'a na ña kachì, ta nātìj takuii ndia. Ta juuni kua'a' cha'a' ndē'i tundo'o chi'in ña vichin ta cha'a' ña kùmani ja'ma ku'in.

²⁸Yöve uvaa cha'a' tundo'o i'ya ni kùu ma ña nàkaninì, vati ta'ii'iin kivi juuni nàkaninì cha'a' ma ndian chìnuni ìyo ñuu ndo chi'in ndian chìnuni inga ñuu ndia. ²⁹Tu ìyo nda ndian kùmani ñandee, nda yu'u kùmani ñandei cha'a' na ndia. Ta tu ìyo ndian tindani'ni inga ñivi tichi kuati ña na ja'a na yi, nda yu'u ya'a kàyunì jà'a yi ndia.

³⁰ Tu iyo nda cha'a' iyo yi ña jatayi na na, nda yu'u ni jatayi yu'u cha'a' ma ña kà'an na ña tüvi ndàkutiñui. ³¹ Ma Racha'nu Ndioo, ra kùu Tatá ma Racha'nu yo Jesucristu, ra ya'a íí, ta ra iyo yi ña jàka'nu yo ndisaa tiempu, cha chító va'a ra ti yöve tu'un vata kùu ma ña kà'in. ³² Ma ora chíyoi ñuu Damascu, ma ra kùu kuvienu ña jàkuu tiñu nuu ma rey Areta ma ñuu ikan, tãchi ra kua'a' jandaru ña na kumi ndra ma yuve'e ka'nu ña iyo yu'u ñuu ikan, kuenda na tiin ndra yu'u ta ku'in vekaa. ³³ Va ma ndra merui jàkakú ndra yu'u tichi iin tuka, ta jãnuu ndra yu'u nuu iyo iin yavi ma muru ña chikonuu ma yu'u ñuu ikan. Ta takan kùu yi ña kákú xe'i nda'a kuvienu.

Ña ndè'e Paulu ja'a Ndioo

12 Na töve nda kuenda kùu yi tuva jàka'nu yo juuni maa yo, ta vaji takan kùu yi va iyo yi ña katitu'in ma ña ndè'i ña kàa takua kàa ña ndè'o tichi ñuma'na yo jã'a ma Ndioo. ² Nàkotoi iin ma ra chìnuni tu'un Cristu, ña cha chinu uchi kumi kuiya kùu yi ña kichi ki'in Ndioo ra, ta chã'an ra chi'in ra ma andivi sukun ga nuu iyo ra. Ta töve chító a chã'an ra chi'in ra chi'in kuñu ra a chi'in tatini ra, uvanuu Ndioo kùu ma ra chító. ³ Ta ndicha ña vaji töve chító tu chã'an ra chi'in kuñu ra a töve, uvanuu ma ña chító kùu yi ña ⁴ chã'an ra chi'in Ndioo nuu iyo vii ma ñivi. Ta ikan kùu nuu chĩni ra tu'un xe'e ña kēe yu'u Ndioo, ña na kùu kati-tu'un yo yi nuu inga ñivi. ⁵ Kùu jatayi yu'u cha'a' iin ra kùu takua kùu rakan, va kuenda yu'u töve jàtayi cha'a' juuni mai, ti uvanuu cha'a' ña jàtayi yu'u kùu cha'a' ma ña na kùu ja'a va'i. ⁶ Ta tu kùuni ka'an va'i cha'a' juuni mai, kùu ja'i yi tu kùunji, ti ma tu'un ndicha kùu ma ña kà'in, va na töve jà'i yi koto kuuni ma ñivi ña ya'a ndu ma kua iyo yi ña ka'in a ma kua nde'e na ña kùu. ⁷ Ta cha'a' ña koto ya'a ndui ña jatayi yu'u cha'a' ña jãnde'e Ndioo yu'u ma tañu ñuma'nai, yakan va juuni maa ra kùu ra ña chã'a ra ña na jande'e ma kui'na tundo'o yu'u. Ta ma tundo'o ikan ti ya'a u'vi yi takua u'vi nuu ki'vi ma iñu na'nu kuñu yo. ⁸ Vati uni cha'a' cha chikain nuu ma Racha'nu ña na tavanii ra ma tundo'o ikan yu'u. ⁹ Va ma Racha'nu java te'en nãka'an ra chi'in: "Yo'o se'yu, cha iyo ndisaa ma ñamanji chi'un ta tüva chiniñu'ün inga nakuyi, vati ma ndatui ndichin ga nà'a yi nuu ma ñivi ora kùmani ñandee na." Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a ga chisij ta jatayi ña kùu iin ra kùmani ñandee, vati takan kùu nde'e ma ñivi kua'a' ndatu ma Cristu jà'a yi nui. ¹⁰ Yakan va ya'a ga chisij cha'a' ña kùu takan, vaji kùmani ñandee, a kà'an ti'ini ñivi chatai, a ña ya'a ndu sokoi, a kanita'an ñivi chi'in a ña nde'i tundo'o cha'a' ña kùuni nde'i Cristu, vati ma ora ya'a ga vita kùunji, juuni ya'a tuginji ña iyo ma ñandee Cristu chi'in.

Ya'a ga chitu'un ma Paulu cha'a' ma ñivi chìnuni ñuu Corintu

¹¹ Ma ña já kãtitu'in nuu ndo ndache'e, kã'in yi kuenda ndo takua kà'an iin ra tivi xini, vati maa ndo kùu ma ndian jã'a ña na ka'in yi takan. Va tüvi nĩ tiñu'ndu

yu'u, vati ma ndra tiñu'ndu kùu ma ndra kàti maa, ña kùu tatun Cristu ña ya'a va'a. Tatu yu'u na töve nda kuendai, na yüvi cha'a' yakan kùuni yi ka'an yi ña ka'nu ga ndra kua yu'u. ¹² Ta chi'in ña jãndeeni ña ndè'i tundo'o ta chi'in ma seña jã'i, ta chi'in ndatu ta chi'in ma tiñu ya'a va'a ña jã'i ora chíyoi chi'in ndo. Chi'in ndisaa yakan jàna'a yi ña ndicha kuii ña iin ra tatun Cristu kùu. ¹³ ¿A chànini ndo ña töve kùuni nde'i ndo takua kùuni nde'i ndian chìnuni inga ñuu cha'a' ña töve nĩ chikain ma ña chiniñu'i nuu ndo?, kùuni ndo. Ta tu takan kùu yi, kùuni ndo, jka'nu kooni ndo!, tuva takan.

¹⁴ Yu'u cha iyo tu'vai ña kunde'i ndo ma cha'a' uni. Ta indukuni na töve ni jatañui nuu ndo, ti töve ni ndakain ndatiñu nuu ndo ña ni kuniñu'i nuu ndo iti' nuu ndia. Vati yöve ndatiñu ndo kùu ma ña kuàndukui ti ma ña kuàndukui kùu maa ndo. Takua jã'a ma ndian kùu tatá, ña jàkaya na xu'un' kuenda ma ndiakwati se'e na, ta yüvi ma ndiakwati se'e na jàkaya na yi kuenda ma ndian kùu tatá na. ¹⁵ Ta ya'a kùunji nde'i ndo, ña kùu janaa ndi'i ma ña iyo nui kuenda ndo, nda ña kùu kuvj cha'a' ndo. Ta tu ndicha kuii ña nani kivi kùuni gai nde'i ndo, ta, ¿a va'a jà'a ndo ña ta'ii'iin kivi kuàjaña ndo ña kùuni ndo nde'e ndo yu'u?, kùuni ndo.

¹⁶ Ta ndyo'o vaji chító kachin ndo ña töve chikain ña chiniñu'i nuu ndo, va iyo iin ndian iyo tañu ndo ña kà'an, ti iin ra kèña'a ñivini kùu. ¹⁷ Ta chító va'a ndo ña ni yu'u tüvi janda'viña'i ndo, ta ni ma ndra tãchi nuu ndo ndia. ¹⁸ Vati nuu ra yani Titu chikain ña na kunde'e ra ndo. Ta kùunji ndakatu'in iin nakuyi nuu ndo, ¿a kèña'a ma Titu ndo ora chãnde'e ra ndo chi'in inga ma ra yanio?, kùuni ndo. Cha chító va'a ndo ña tüvi nĩ janda'viña'a ndi ndo, ti ninduvi ndi iin ku'va ni chànini ndi ora jàna'a ndi nuu ndo takua kùuni Ndioo ña jà'a ndi.

¹⁹ Ndyo'o ndian ya'a kùuni ndi nde'e ndi, ¿a chànini ndo ña juuni cha'a' maa ndi kà'an ndi ña kà'an ndi te'en?, kùuni ndo. Na yöve takan kùu yi, ti ndava nda nuu Ndioo kà'an ndi yi cha'a' ña kùu ndi ndian chìnuni tu'un Cristu. Ti tandi'i ma tu'un ña kà'an ndi i'ya kùu yi kuenda ña na chinuni va'a ndo ta kua'nu va'a ndo chi'in yi. ²⁰ Vati ma ora kunde'i ndo yu'vi koto nata'in ndo ña töve va'a iyo ndo ma kua kuunji nata'in ndo, ta koto töve nata'an ndo yu'u ma kua kùuni ndo ndia. Cha'a' yakan kùu yi ña yu'vi nata'in ndo ña kànita'an yu'u ndo, a tixin ndo, a kayuni ndo chi'in ta'an ndo, a ña kuenda maani ndo kùuni ndo, a ña kànduva'a ndo ta'an ndo, a kà'an ndaa ndo chata na, a jatayi ndo ndo, a ña jakanuu ndo xini ta'an ndo. ²¹ Ta yu'vi, koto jakukanuu Ndioo yu'u cha'a' ndo, ta kicha'i kuàkui ma ora ni kunde'i ndo cha'a' ma kuati ja'a ndo, ña juuni ja'a ga ndo nda vitin, takua kùu ña ki'vi ndra'ii chi'in ñivi ña'a yöve ñasi'i ndra, a ñivi ña'a ña ki'vi chi'in ndra yöve ii vi, a inga tuku ña kini ña takã'an jãña ndo ña jà'a ndo ndia.

Tu'un nuu ndi'i nia ña tãchi Paulu nuu ndian chìnuni iyo ñuu Corintu

13 Ña'a kùu ma cha'a' uni ña kuànde'i ndo. Tu ora tisokuati yo iin ñivi, iyo yi ña tisokuati uvi a uni

na na, ikan na kuu ka'an yo ti iin ña ndicha kùu yi.
² Nuu tandi'i ndyo'o ndian jã'a kuati tatiempu chi'in nuu inga tuku ndo, kàtitu'un ndikoi nuu ndo inga cha'a' chi'in tu'un i'ya: tu ku'in kunde'i ndo inga cha'a' tũva ni kunda'vinĩ ndo tuva juuni jà'a ga ndo ma kuati. Tu'un i'ya kùu ma ña cha kàtitu'in nuu ndo ma ora chānde'i ndo cha'a' uvi, ta vitin tãa ndikoi yi kuenda ndo vaji ìyo chikai. ³ Takan ni ja'i, ikan na koto kachin ndo ña ndicha kuii ña yu'u kùu ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Cristu. Vati taku Cristu ti tũvi kumani ñandee ra cha'a' ma tiñu jà'a ra chi'in ndo, vati nduva'a ìyo ndatu ra chi'in ndo. ⁴ Ta ndicha kuii ña ndyu'u tũvi ñandee ndi indukuni takua tũvi nĩ chiyo ñandee Cristu ora chĩf ra nuu kruu. Va tava jãnataku ndiko ma Racha'nu Ndioo ra chi'in ndatu ra, indukuni kua ikan ni ndo'iin ndi chi'in ra cha'a' ma ndatu ra kuenda ña jàkuu ndi tiñu nuu ndo ndia.

⁵ Yakan va ndyo'o, na ja'a va'a ndo kuenda ma naja kua kùu ndo, ikan na kuu koto kachin ndo tuva ndicha ña chinuni va'a ndo tu'un Cristu. ¡Na ki'in ndo ku'va ndo! ¿A töve chà'a ndo kuenda ña Jesucristu ìyo ra chi'in ndo, tuva ndicha ña ndian chinuni kùu ndo?

⁶ Ndàtu ndi ña na ku'va ndo kuenda ña ndicha va'a ña ndra chinuni kùu ndi ndia. ⁷ Ta cha'a' yakan kùu yi ña ndyu'u kà'an ndi chi'in Ndioo cha'a' ndo, ti tũvi kùuni ndi ña na ja'a ndo nĩ'iin ma ña töve va'a. Ta ora kà'an ndi chi'in Ndioo takan, töve kà'an ndi yi kuenda ña na jandondaa ndi juuni maa ndi, vati ma ña kùuni ndi kùu

yi ña na ja'a ndo ña va'a vaji ìyo ndian chànini ña ndian vatani kùu ndi. ⁸ Vati ndisaa ma tiñu jà'a ndi kùu yi kuenda ña na koto ma ñivi ma tu'un ndaa, ta yũvi kuenda ña tixe'e ndi ma ña ndaa nuu na kùu yi.

⁹ Yakan va ya'a chisii ndi vaji tũvi ñandee ndi, vati ma ña kùuni ndi kùu yi ña maa ndo na koo ñandee, ti takan chikan ndi nuu Ndioo cha'a' ndo ña na ku'va ra kua'nu va'a ndo chi'in ma tu'un ra. ¹⁰ Tã ma tutu i'ya kuenda ndo ma antea ña ku'in kunde'i ndo, ikan ma ora chai chiña na tũva ya'a ga jande'i tundo'o ndo cha'a' ma tiñu ndiso, jã'a ma Racha'nu. Vati ma tiñu i'ya kùu yi kuenda ña na tindei ndo ña kua'nu va'a ndo chi'in ma ña chinuni ndo tu'un Ndioo, ta yũvi kuenda ña na kuita kuati ndo.

¹¹ Ta vitin ndyo'o yani, kùunĩ ña na sii kuuni ndo ta na nanduku ndo naja kua kua'nu ndo takua kùuni Ndioo. Ta na koo vii ndo ta ndo'iin ndo ta jandomani ndo ta'an ndo. Ta ma Ndioo ra kùuni nde'e yo ta ra ja'a ña na koo va'a yo chi'in ta'an yo, na koo ra chi'in ndo ndia. ¹² Na kaña'a ndo chi'in ta'ii'iin ta'an ndo chi'in nda'a' ndo ta tutu ndo sitin ndo.

¹³ Ta tandi'i ma ndian kùu ta'an yo ndian chinuni tàchi na saludu nuu ndo ndia.

¹⁴ Ta na koo ma ñamani ma Racha'nu Jesucristu chi'in ndo, ta na kunda'vini ma Racha'nu Ndioo ndo, ta juuni na koo ma Tati Í Ndioo chi'in ndo ndia. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Gálata

1 Yu'u Paulu, ra kùu tatun Jesucristu, va yüvi ñivi ìyo ñuñivi kùu ma ndian tãchi yu'u, ta yüvi ñivi kùu ma ndian jãkuiso ma tiñu i'ya yu'u ndia. Vati maa ma Jesucristu chi'in ma Tatá yo Racha'nu Ndioo, ra jã-nataku ma Jesucristu tañu ndian ndií, rakan tãchi yu'u. ² Ta yu'u chi'in tandi'i ma ndian yani yo ndian chìnuni tu'un Jesuu ña ìyo chi'in i'ya, tàa ndi ma tutu i'ya kuen-da ndyo'o ndian chìnuni tu'un ra, ndian ìyo ndisaa ñuu kàndii ñu'u' Galacia. ³ Ta Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ra kùu chito'o yo, na koso ra ma ñamani ra chata ndo, ta na ja'a ra ña na koo vii anima ndo ndia. ⁴ Vati maa Jesuu chã'a ra ma kuñu ra ña na kuvi ra cha'a' ma kuati yo, ikan na kuu kakú yo nuu ma kuati ya'a ga kini ña ìyo ma ñuñivi i'ya. Takan ìyo yi ña kuu yi, ti takan kùuni ma Ndioo yo, ra kùu Tatá yo ña na kuu yi takan. ⁵ Yakan va, jendeeni na jaka'nu yo ra! Ta takan na kuu yi. Amén.

Na tüvi ìyo inga tu'un va'a takua kùu ma tu'un ña kà'an cha'a' Jesucristu

⁶ Ya'a ga ndava kuà'an tatí ora chīnī ña ya'a numini kīcha'a jãña ndo ña chinuni ndo tu'un Ndioo, ra kãchin yo cha'a' ma ñamani Cristu. Ta vitin kīcha'a ndo chìnuni ndo inga tuku tu'un ña töve va'a. ⁷ Va töve ìyo inga tuku iti' va'a, vati ìyo iin ñivi kùuni jakanuu xini ndo, ti kàti na ña ma tu'un va'a cha'a' Cristu na töve tu'un ndaa kùu yi ti tu'un yakua kùu yi, kàti na. ⁸ Yakan va tu kèta inga ma ndian kàtitu'un tu'un cha'a' ra nuu ndo, ta siin kàtitu'un na yi kua ma tu'un ña cha kàtitu'un ndi nuu ndo niku, tiá va'a ga ña na kuvi na endeeni, a maa ndi kuu ndi ña ka'an yi, a kuu yi iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo ña kīchi iti' andivi. ⁹ Tandī'i ma tu'un i'ya cha kã'in yi niku, ta vitin jàkuku'uni ndikoi yi ndo, ta ni ka'an ndikoi yi inga cha'a' nuu ndo: tu ìyo inga ma ndian kàtitu'un tu'un ra, ta siin kàa yi takua kàa ma tu'un ña cha nī'i ndo niku, na kuvi na endeeni jà'a ma Ndioo tuva ja'a na takan. ¹⁰ Ta cha'a' ma tu'un já kã'in chi'in ndo, ¿a chànini ndo ña nàndukui ña na kuta'ani Ndioo ña kà'in a nandukui ña na kuta'ani ñivi yi?, kùuni ndo. Yüvi takan kùu yi. Tu yu'u juuni chàkunui ña nàndukui ma ña na kuta'ani ma ñivi, kùuni yi ka'an yi yüva ra jà'a tiñu nuu Jesucristu kùu, tuva takan.

Paulu kàtitu'un ra nuu ma ñivi ma naja kua chãa ra ña kùu ra tatun Jesuu

¹¹ Tandī'i ndyo'o yani ndian chìnuni, kùunī katitu'in nuu ndo ma tu'un i'ya: Ma tu'un va'a ña kàtitu'in nuu ndo, töve iin tu'un ña vãchi ma chinituni ñivini kùu yi.

¹² Ti ma tu'un i'ya nī'iin ñivi na töve nī cha'a yi ta na töve nī jana'a na yi nui, va maa ma Jesucristu kùu ra ña jãketa ra ta jãna'a ra yi nui ma iti' andivi.

¹³ Vati tatiempu niku chãku'un so'o ndo ma takua nã-tu'un ma ñivi cha'i, ña ora ìyoi kuenda ma ñivi judú, ya'a ga ndīkuin ma ñivi chìnuni, ta ya'a ga jãnde'i tundo'o na niku. Ta chànini ña ka'ñi na niku. ¹⁴ Ta yu'u yoso nui tiaga iti' nuu takua ma ndra merui ora kùu iin ra endee jàka'nui ma ña takani jà'a ma ndian judú, ti ya'a ga chàta'anī ma iti' ikan, ti kùunī kumi kuendai ma takua takani jã'a ma ndian kùu ñivi chīyo taji'na niku.

¹⁵ Vati ma Ndioo kãchin ra yu'u ora juuni indī tichi ma'i niku. Ta cha'a' ña ìyo kua'a' ñamani ra chi'in kùu yi ña kãna ra yu'u ña jãkui tiñu nuu ra. Ta ya'a chisii ra ña

¹⁶ jã'a ra ña jãketa ma ra kùu se'e ra, ta na koo ra chi'in, ikan na kuu nakoto ndichai ra, ta kùu katitu'in ma tu'un cha'a' ra tañu ma ndian yüvi judú. Yakan va ora kīcha'i kàtitu'in ma tu'un va'a i'ya nuu ma ñivi, na töve nī chikain ña kundayu'u nī'iin na yu'u cha'a' ma tiñu jà'i. ¹⁷ Ta juuni na töve nī cha'i ma ñuu Jerusalén ña ku'in kunde'i ma ndian kùu tatun Jesuu ma antea ña kùu tatun ra niku. Ti ma ña jã'i kùu ña na töve nī chatunui ta kēi kuà'in ma iti' ñu'u' ña nàni Arabia, tajan chīkoni'i ndikoi iti' ñuu ña nàni Damascu.

¹⁸ Takan kùu ta ora cha ya'a ma uni kuiya kēi kuà'in iti' ñuu Jerusalén, vati kùuni nakotoi ma ra nàni Petu', ta chi'in rakan chīyoi cha yatini cha'un kivi. ¹⁹ Ta ora chã ma ndakan, na töve nī nde'i nī'iin inga ra kùu tatun Jesuu. Va uvani ra ña nde'i kùu Jandiau ma ra yani ma Racha'nu Jesuu. ²⁰ Tandī'i ma tu'un ña tà i'ya nuu ndè'e ma Ndioo, ta chito va'a ra ti töve tu'un vata kùu yi.

²¹ Takan kùu tajan kēe ndioi kuànu'i ma iti' ñu'u' Siria ta ñu'u' Cilicia ndia. ²² Ta ma ndian chìnuni ndian ìyo ma veñu'u ña ndaa ñu'u' Judea, na töve nī nde'e kachin na yu'u ta töve nī nakoto na yu'u ndia. ²³ Vati chīnini na ña kà'an ma ñivi te'en cha'i: "Ma ra ndīkun ka'ni yo niku, ta jãnde'e ra tundo'o yo, vitin chàkunuu ra jãna'a ra tu'un va'a cha'a' Cristu, ta ma tatiempu kùuni ra janaa ra ma tu'un ikan niku." ²⁴ Ta cha'a' ña Ndioo cha sãma ra yu'u, ta yakan kùu yi ña kīcha'a ndio na jã-ka'nu na ra ndia.

Ma inga ndra kùu tatun Jesuu ndàki'in mani ndra Paulu

2 Takan kùu ta ora cha yã'a uchi kumi kuiya kēi kuà'an ndikoi inga cha'a' ma ñuu Jerusalén chi'in ma Bernabé, ta juuni chã'an ma ra nàni Titu chi'in

ndia. ² Ta chā'in ma űuu ikan, vati maa ma Ndioo jā-na'a ra nui tichi nuu űuma'nai űa kūuni ra űa na kotoi. Ta ora chāa ndioi ma űuu ikan, jā'i űa na kuti'vi ta nā-tu'un xe'i chi'in ma ndra kuxini nuu ma ndian chìnuni, ta kīcha'a ndioi kàtitu'in nuu ndra cha'a' najakua kàa űa jāna'i tu'un va'a nuu ma ndian yöve judíu. Jā'i takan ikan töve naa ma tiűu űa jàkui nuu ma ndian yövi judíu, ta ikan kùu koto ndichai űa takan kùu yi. ³ Ta ni ma ra nàni Titu, ra chàkunuu chi'in, na töve nī janini na ra űa na ta'nda ma űii nuu ika ra vaji iin ra griegu kùu ra. ⁴ Nduva'a chīniűu'i ka'in cha'a' ma kuati i'ya, ti iyo iin ndian jā'ani űa iin ndian chìnuni tu'un Cristu kùu na, ta kī'vi xe'eni na ma taűu yo, ta koto na naja kua chàkunuu yo nuu nuna jā'a űa jākakú Cristu yo, ikan na janda'viűa'a na yo űa ndakuu ndiko yo ndian musuni jā'a ma tu'un ley. ⁵ Va ni ita'vi tiempu na töve nī cha'a' ndi kī'vi ndi iti' kuà'an ndiakan, vati kùuni ndi űa na koto kachin ndo ma tu'un ndaa űa kà'an cha'a' ma Jesucristu, ikan na chìnuni ndo yi ta na kindoo yi endeeni chi'in ndo.

⁶ Va ma ndra kuxini iyo ma űuu ikan, na töve nī chikan na űa samai ma tu'un va'a űa kàtitu'in. Va ndicha kuii töve űa ka'nu kùu yi kuendai tu kà'an yo a kùu ndra ndra kuxini a töve, ti indukuni ndè'e Ndioo ndisaa nuu űivi. ⁷ Ta ndicha kuii ora nātu'in chi'in ndra, chā'a ndra kuenda űa kàchin Ndioo yu'u kuenda ma tiűu űa kàtitu'in ma tu'un va'a cha'a' Cristu nuu ma ndian yövi judíu, indukuni kua kàchin ra Petu' űa na kati-tu'un ra yi nuu ma ndian judíu. ⁸ Vati juuni maa ma Ndioo ra tāchi ma Petu' nuu ma ndian judíu űa na kuu ra tatun nuu na, juuni ra kùu ma ra tāchi yu'u nuu ma ndian yöve judíu, ikan na kui tatun nuu na ndia. ⁹ Ta ma Jandiau, chi'in ma Petu' chi'in ma Xuva, űa kà'an na űa kùu ndra ndra kuxini űa kùmi ma ndian chìnuni, chā'a ndra kuenda űa maa ma Ndioo kùu ma ra chā'a ma űamani ka'nu ikan nui űa na ja'i ma tiűu i'ya. Yakan va chā'a ndra ma nda'a' ndra nui chi'in ma ra nàni Bernabé űa kàűa'a ndra chi'in ndi, ta chi'in ma ku'va űa jā'a ndra ikan, kùuni ndra űa na kuu ndi meru ndra. Ta juuni kīndoo va'a ndra chi'in ndi űa ndyu'u kùu ku'un ndi kujana'a ndi ma tu'un Cristu nuu ma űivi yöve judíu, ta ndrakan ni jatiűu ndra chi'in ma ndian judíu. ¹⁰ Ta uvanuu ma tu'un űa ya'a ga jākuku'uni ndra ndyu'u kùu űa na kuku'uni ndi ma ndian nda'vi, ta ma tiűu ikan töve ndetiűu kuendai, ti chàta'anj ja'i yi.

Paulu ndòxaan ra nuu ma Petu' ma ora ka'iin ndra ma űuu űa nàni Antioquía

¹¹ Va kīchi Petu' ma űuu Antioquía nuu ndai ma ora ikan, ta nduva'a kà'in nuu ra, ti ma űa jā'a ra töve va'a yi. ¹² Vati jī'na ga kīchi ra chāchi ra chi'in ma ndian yövi judíu, va takan jā'a ra ta nda kati kīchi iin ndian tāchi ma ra nàni Jandiau nuu ra. Ta Petu' ora ikan kīcha'a ra chūndaa chiyo ra xiin ma ndian yövi judíu ma nuu nàndi ra chāchi ra chi'in na niku, vati yu'vi ra ndè'e ra ma ndian judíu űa kàtitu'un na űa ndisaa ndra chìnuni tu'un Cristu iyo yi űa ka'nda ndra ma űii nuu ika ndra. ¹³ Ta ma inga ma ndian judíu ndian chìnuni kùti'vi na

chi'in Petu' ta indukuni chi'in ra chūndaa chiyo na chāchi na chi'in ndian yövi judíu. Ta chi'in uvi nuu kùu yi űa jā'a na yi, ta nda Bernabé kī'vi ra ma kuati jā'a na ndia. ¹⁴ Va ora chā'i kuenda űa na töve jàchi'in na űa ndaa űa kà'an tu'un va'a cha'a' Cristu, ta te'en nāka'in chi'in ma Petu' ma nuu tūvi űivi: "Ta yo'o űa kùun iin ra judíu, va iyoun ma űiűivi i'ya takua kùu iin ndra yöve kùu judíu. ¿A va'a chàniniun űa jàniniun ma ndian yöve judíu ndian chìnuni tu'un Cristu űa jàchi'in na ndisaa ma űa takani jā'a ma ndian judíu?, kùuniun." Takan kà'in chi'in Petu'.

¹⁵ Ndyu'u kùu ndi ndian judíu nda ma ora kàku ndi, ta na töve jā'a ndi kuati ma takua jā'a ma ndian yövi judíu. ¹⁶ Vaji takan chito yo űa nī'iin űivi na töve iin ndian űa ndondaa kùu na jā'a űa jàkuu na tiűu ma takua kà'an ma tutu Ley űa taa Moisés, vati iin ndian űa ndondaa kùu na jā'a űa chìnuni na ma tu'un Jesucristu. Cha'a' yakan kùu yi űa juuni maa yo kùu yo ndian űa ndondaa kùu yo jā'a űa chìnuni yo ma tu'un ra, ta töve cha'a' űa jàchinu yo ma tutu Ley, vati nī'iin űivi töve ndondaa na jā'a űa jàchinu na űa kà'an ma ley ikan.

¹⁷ Ta vitin va'a nànduku yo űa na ndondaa yo cha'a' űa ndò'iin yo chi'in Cristu, ta yakan jāna'a yi nuu ma ndian judíu űa maa yo kùu yo ma ndian jā'a kuati takua jā'a ma ndian yövi judíu, ¿a kùuni yi ka'an yi űa Cristu jā'a ra űa kùu yo iin ndian jā'a kuati?, kùuni ndo. ¿Ndicha kuii ti töve takan kùu yi! ¹⁸ Vati iin kuati kùu ma űa jā'i tu kīcha'a jana'a ndikoi inga cha'a' ma tu'un űa cha ndāko niku. ¹⁹ Vati cha'a' ma tutu Ley kùu yi űa vitin kùu takua iin ra cha chī'í kuenda ma Ley. Ta tūva chā'nda yi tiűu nui. Ta cha'a' yakan kùu yi űa vitin iin ra ndito kùu, ikan na kuu koo va'i kuenda ma Racha'nu Ndioo. ²⁰ Ta chi'in ma Cristu chūtakai nuu kruu niku. Ta yu'u na tūva kùu ma ra iyo, ti Jesuu kùu ma ra iyo ma tichi kuűui, ta vitin űa iyo ndito ma kuűui, iyo ndito yi, va cha'a' ma űa chìnuni ma tu'un űa kà'an ma Jesuu, ra Se'e Ndioo kùu yi. Vati rakan ya'a ga kùuni ra nde'e ra yu'u, ta chā'a ra ma kuűu ra űa na kuvi ra cha'i. ²¹ Na töve tàchiyoi ma űamani Ndioo űa chā'a ra nuu yo, vati tu ndicha űa kùu ndondaa ma űivi kuenda Ndioo jā'a űa jàchinu na ma tu'un Ley Ndioo, ta tu takan kùu yi kùuni yi ka'an yi űa töve kuenda jin chī'í Cristu cha'a' yo.

Va'a ga űa chìnuni yo tu'un Cristu kua jàkuu yo űa jàchinu yo tutu Ley Ndioo űa taa Moisés

3 ¿Ya'a ndava xini ndyo'o űivi űa iyo űuu Gálata! ¿Yo kùu ma ndian jàtakue'e ndo, ikan na tūva jachi'in ndo ma tu'un ndaa? Vati ora jāna'a ndi ma tu'un Ndioo nuu ndo, kachin va'a jāna'a ndi ma tu'un űa chī'í ma Jesucristu ma nuu kruu. ² Uvanuu ma űa kùuni, kùu űa na ka'an ndo ma yu'i cha'a' ma tu'un űa ni ndakatu'in nuu ndo i'ya: ¿A cha'a' űa jàkuu ndo ma űa kà'an ma Ley űa taa ma Moisés kùu yi űa nī'i ndo ma Tati Í Ndioo, a cha'a' ma űa chìnuni ndo tu'un Cristu űa chīni ndo niku kùu yi?, kùuni ndo. ³ ¿Ta naja ya'a ga ndava xini ndo?, ti cha nī'i ndo űa na koo Tati Í Ndioo chi'in ndo cha'a' űa chìnuni ndo tu'un Cristu, ta vitin, ¿a kuu-

ni ndo ja'a ndo ma ña chànini maa ndo ña jà'a chi'in ma ñandee maa ndo, ta ku'un ndo iti' nuu?, kùuni ndo. ⁴ ¿Nda kuenda kùu yi ña cha ndē'e ndo kua'a' tundo'o chi'in ma ña jà'a ka'a' maani ndo yi?, kùuni ndo. Va yu'u chito va'i ña iyo nda kuenda yi. ⁵ Vati ma Ndioo chà'a ra ma Tati Íí ra nuu ndo ta jà'a ra kua'a' va'a ndatu ka'nu nuu ndo. ¿Ta naja kùu yi ña jà'a ra yi? Ndicha kuii ña jà'a ra yi cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un cha'a' Cristu ña kātitu'un ndi nuu ndo kùu yi, ta töve jà'a ra yi cha'a' ma ña jà'kuu ndo ma ña kà'an ma tutu Ley.

⁶ Ta juuni takan kùu yi chi'in Abraham. Vati chìnuni ra tu'un Ndioo niku, ta cha'a' yakan kùu yi ña Ndioo ndē'e ra ra ña iin ra ndōndaa kùu ra. ⁷ Yakan va iyo yi ña koto kachin va'a ndo, ti cha'a' ma ña chìnuni yo ma tu'un Cristu kùu yi ña kùu yo tata Abraham. ⁸ Takua kùu taj'i'na ña kà'an ma tutu Ndioo cha'a' ña iti' nuu ña in-dukuni ni chinuni ma ndian töve kùu judú, ta takan ni ndondaa na jà'a Ndioo. Vati te'en kà'an Ndioo chi'in Abraham: "Cha'a' yo'o ni ja'ij tandi'i grupu ñivi iyo ma ñuñivi", kāti ra. ⁹ Yakan va tandi'i ma ndian chìnuni, in-dukuni jà'íí Ndioo na chi'in ma Abraham, vati ma Abraham iin ra chìnuni tu'un Ndioo kùu ra.

¹⁰ Vati ma ndian chànini ña jakuu na ña kà'an ma tutu Ley ña tãa Moisés, iin ndian tu'un nduva'a kùu na, vati ma nuu tutu Ley Ndioo te'en kà'an yi: "Tin ndian tu'un nduva'a kùu ma ndian töve jà'kuu va'a tandi'i ma ña kà'an nuu tutu Ley Ndioo." ¹¹ Yakan va tandi'i yo cha chito kachin va'a yo, ña ñi'in yo kùu ndian ndaa ndē'e Ndioo jà'a ña jà'kuu yo ma tutu Ley ra, vati ma nuu ma tutu ra te'en kà'an yi: "Ma ndian ndaa kùu na ma ndian ni koo na kuenda Ndioo, ndiakan kùu ma ndian chìnuni va'a ma tu'un kà'an ra." ¹² Va ora jàchi'in ma ñivi ña kà'an ma tutu ley, töve indukuni takua ma ñivi chìnuni ma tu'un Cristu vati te'en kà'an yi: "Ma ñivi jà'kuu ña kà'an ma tutu Ley Ndioo, ndiakan ni ni'i na nuu koo va'a na chi'in Ndioo, uvanuu tu jachinu na tandi'i ña kà'an ma Ley ikan."

¹³ Jesucristu kùu ra ma ra jàkakú yo ña kùu yo ndian nduva'a jà'a ña kà'an ma Ley chata yo, vati maa ma Jesucristu sōkó ra ma kuñu ra, ikan na ndakuu ra iin ra nduva'a cha'a' yo, vati ma nuu tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Iin ndian ya'a nduva'a kùu ma ndian ch'i'í, ndian chūtaka iin nuu yutun." ¹⁴ Te'en tã'an ma Cristu, ikan na kuu jakakú ra yo, ta takan ma tu'un ña kà'an Ndioo nuu Abraham niku ña jà'íí ra ra. Ta yakan kùu chaa yi nuu ma ndian yūvi judú cha'a' ña jà'a Jesucristu takan, ta juuni ikan takan cha'a' ña chìnuni yo kuu ni'i tandi'i yo ma Tati Íí Ndioo takua chā'a Ndioo tu'un nuu yo ña ni ja'a ra chi'in yo.

Ma tu'un ña kà'an ma tutu Ley ña tãa Moisés töve jà'naa yi ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu Abraham

¹⁵ Ndyo'o yani, ni ka'in chi'in ndo ma takua takani jà'a ma ñivi: ti tu iin ra'ii jàva'a ra iin tutu cha'a' iin tu'un ña jāndo'iin ra ra chi'in ñivi ta t'i'i ra nda'a' ra yi ña kindoo yi endeeni. Ta tu takan kùu yi, ñi'in ñivi na kùu kati na ña na töve va'a yi, ta na kùu ga taa na ña kāti na ña sama na yi ndia. ¹⁶ Ta te'en kùu yi chi'in ma ña chā'a

Ndioo tu'un i'ya nuu Abraham ta nuu ma ra ni kuu tata ra iti' nuu. Ma nuu ma tutu Ndioo töve kà'an yi ma te'en: Kuenda ma ndian ni kuu tataun. Ti tu kà'an yi takan kutunini yo yi ña kua'a' na ni kuu yi. Vati te'en kà'an ma tu'un Ndioo: kuenda iini ra ni kuu tataun, takan kùu yi. Ta ma'iini ra ikan, ta rakan kùu ra Cristu.

¹⁷ Ta ma ña kà'in kùu ña'a: Ndioo jāndo'iin tu'un ra chi'in Abraham, ta Ndioo chā'a ra tu'un nuu ra ña ni jachinu ra ña kà'an yi. Yakan va ma tutu Ley ña tãa Moisés kēta yi iin kumi cientu oko uchi kuiya iti' nuu, na kùu janaa yi ma tu'un nunuu ña jāndo'iin ma Ndioo chi'in ma Abraham niku. ¹⁸ Vati tu ma tundeeni ña iyo nuu Ndioo, ni ku'va ra yi nuu yo, kùu yi ña cha'a' ña jà'kuu yo ma ña kà'an ma tutu Ley ña tãa Moisés; ta tu takan kùu yi, kùuni yi ka'an yi ña töve cha'a' ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu Abraham kùu yi. Va ma ña ndicha kùu yi ña Ndioo chā'a ma ñamani ra nuu Abraham ora chā'a ra tu'un ra nuu ra ña ni ku'va saani ra ma tundeeni ña iyo nuu ra.

¹⁹ Tu takan kùu yi, ¿nda cha'a' tiñu kùu yi ña chā'a Ndioo ma ley tuva takan? Chā'a ra yi iti' nuu kuenda ña na jana'a yi nuu yo ña ndian jà'a kuati kùu yo, ta juuni takan jà'a yi nda kati chaa ma ora ña kīchaa ma ra kùu tata Abraham, takua chā'a Ndioo tu'un nuu Abraham ña ni kuu iti' nuu. Ma tu'un ña kà'an ma nuu ma tutu Ley Ndioo ikan, chi'in yu'u tati jà'a tiñu nuu ra, kà'an ra yi nuu Moisés, ra kà'an tiñu cha'a' ma ñivi. ²⁰ Vati ora cha'a' ma Ndioo tu'un nuu Abraham töve chiniñu'u ra inga yo kà'an yi, ti ma'iini ra kùu ra ña kà'an yi, ti Ndioo iini ra kùu ra.

Kua kùu ma tutu Ley

²¹ Ta ma tutu ley ikan, ¿a chànini ndo ña kà'an yi chata ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu Abraham?, kùuni ndo. ¿Va na tükuii takan kùu yi! Vati tu chā'a Ndioo iin ley ña jà'a yi ña na kùu koo ndito yo, kùuni yi ka'an yi ña cha'a' ma ley ikan kùu ndondaa yo, tuva takan. ²² Vati ma tutu Ndioo jàna'a yi ña ma kuati chā'nda yi tiñu nuu yo ta kùu yo takua kùu ñivi indii tichi vekaa jà'a yi. Ta takan kùu yi, ikan na ni'i ma ndian chìnuni tu'un Cristu ma takua Ndioo chā'a ra tu'un nuu Abraham niku ña ni ku'va ra nuu ma ndian chìnuni.

²³ Ta antea ña kīchaa ma tu'un chaa ña chìnuni yo, ta ma tutu ley chāsi kutu yi yo. Ta takan kindoo yo takua iin ndian ndikun nda kati kēta ora ña Ndioo jāna'a ra ma iti' nuu kīcha'a yo chìnuni yo tu'un Cristu. ²⁴ Yakan va ma tutu ley ikan kùu yi takua iin matru yo kuenda kùmi yi yo ta kundaka yi yo nuu Cristu, ikan na kuu ndondaa yo jà'a ña chìnuni yo tu'un ra. ²⁵ Ta vitin ña cha kīchaa ma tu'un chaa ña chìnuni yo cha'a' ra, ta ma matru ikan tūva chiniñu'u yo yi.

²⁶ Yakan va ndisaa ndo kùu ndo se'e Ndioo cha'a' ma ña chìnuni ndo tu'un Jesucristu. ²⁷ Ti nda ndian ni kuu- ni ña cha kùnduta na chi'in sivi Cristu, juuni ndiakan cha chāku'un na Cristu cha'a' ña chìnuni na tu'un ra.

²⁸ Ta na tūva iin ña ka'nu kùu yi kuenda yo vitin ña kùu yo iin ndian judú a ndian griegu, a ndian kùya'vi a ndian chàkuu nuna, a ra'ii a ña'a ndia. Vati ndisaa yo kùu

yo iin ñivini chi'in Cristu. ²⁹ Ta tu ndian chìnuni tu'un Jesucristu kùu yo, juuni kùu yo tata Abraham, ta ni ni'i yo ma tundeeni ña ìyo chi'in Ndioo ña chā'a ra tu'un nuu ra ña ni ku'va ra nuu ra iti' nuu.

4 Yakan va ma ña kùunì ka'in kùu ma tu'un i'ya: Nda ravali ni kuuni ña ni ni'i ra ma tundeeni jà'a tatá ra ta indukuni kùu ra takua kùu iin musu jà'tiñu saani. Ndicha kuii ti ma ravali ikan xuñ'a'a ra tandi'i ma ndatiñu tatá ra, va na kùu kuà'tiñu ra yi jà'a ña takā'an kua'nu va'a ra. ² Vati ma tatá ra tàchi ra inga ñivi, ndra kùu musu ve'e ra ña na kumi ndra ma ravali ikan, ta na kuà'tiñu ndra ma ndatiñu ra, nda kati cha ma tiempu ña kati ma tatá ra ña va'a cha'nu ra kuenda ña kuà'tiñu ra ma ndatiñu maa ra. ³ Ta indukuni takan ta'an chi'in yo ndia, ti ma ora kùu yo ndiakwati kùu yo takua kùu iin ndian musu ña chà'nda na tiñu nuu yo antea ña nākoto yo ma Cristu. Ta ma tu'un ña chā'nda yi tiñu nuu yo kùu yi ña jàna'a yi naja kua kīcha'a ñuñivi i'ya niku. ⁴ Va ora ña chāa ma tiempu va'a, Ndioo tāchi ra ma ra se'e ra ma ñuñivi i'ya, ta rakan ti tichi iin ña'a chāku'un ra ta kaku ra, ta jāchi'in ra ma tu'un Ley Ndioo ña taa Moisés, ⁵ ikan na kuu jakakú ra ndisaa ñivi ña chà'nda ma ley tiñu nuu, ta takan kùse'e nda'vi ra yo ta kùu ni'i yo ndisaa kuii ña va'a ña ni'i ndian kùu se'e ra. ⁶ Ta tava kùuni Ndioo ña jana'a ra ña ndyo'o cha kùu ndo ma ndian se'e ra, yakan va tāchi ra ma Tati Í ma Ra se'e ra ma tichi ma anima yo. Ta ma Tati Í ikan te'en kà'an yi: "ìYo'o Tatá!" ⁷ Yakan va yo'o tūva kùun iin musu va kùun iin ra se'e Ndioo. Ta cha'a' ña kùun iin ra se'e ra, kùu yi ña Ndioo cha chà'a ra nuun ma tundeeni ña ìyo nuu ra.

Paulu kùuni ra nde'e ra ma ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Galacia

⁸ Ma tatiempu niku ma ora takā'an nakoto ndo ma Ndioo, kùu ndo musu ma ndian jà'ani na ña kùu na Ndioo niku, va ma ndiakan na tōve Ndioo ndicha kùu na. ⁹ Va vitin cha nākoto ndo ma Ndioo, va'aga ña kà'in ña rakan nākoto ra ndo. Tu takan kùu yi, za va'aga ña chìnuni ndiko ndo ma tu'un ña jàna'a naja kua kùu nuu kīcha'a ñuñivi i'ya niku?, kùuni ndo. Ndicha ña ma tu'un ikan chàsi yi ndo ta tōve tindee yi ndo. Ta tu ja'a ndo takan ni kuu ndiko ndo ma takua kùu ndian musu jà'a ma tu'un ikan. ¹⁰ Ndyo'o, za juuni jàka'nu ga ndo kivi takua, ma nani yoo, ta kivi viko, ta kuiya ndia?

¹¹ Ya'a ga nàkanani ti ma tiñu ña jākui chi'in ndo koto tōve nava kùu yi ti tōve nī ti'i va'a ndo yi tichi anima ndo. ¹² Ndyo'o yani jàninì ndo ña na ndakuu ndo ma takua kùu, vati yu'u cha ndākui ma takua kùu ndo.

Nī'iin ma kuati tōve nī ja'a ndo chi'in. ¹³ Vati ndyo'o takua cha chito va'a ndo ña cha'a' ma ña kù'vi kùu yi ña kàtitu'in ma tu'un va'a cha'a' Cristu nuu ndo ma taji'na. ¹⁴ Ta vaji ma kue'e ndo'i niku kùu yi iin ku'va kuenda ndo ña ndē'e ndo yi niku, va tōve nī ka'an ndo ña tōve ndakuendai ta tōve nī kanuu ndo nde'e ndo yu'u ndia. Ta takua iin tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo a takua maa ma Jesucristu, kī'in kuenda ndo yu'u ve'e

ndo. ¹⁵ Ta tu takan kùu yi niku, ta vitin, zndanu kuà'an ma ña chisii ndo? Kùuni ka'in iin ma ña va'a kuenda ndo ti ma ora ikan ma ora chā'in ma nuu ìyo ndo, nda ma tinuu ndo ni tava ndo yi ta ni ku'va ndo yi nui niku ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo yu'u. ¹⁶ Ta vitin, za iin ra kīni kùu?, kùuni ndo, cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un ndaa nuu ndo.

¹⁷ Ta ma ñivi ikan ya'a ga kùuni na ña na tiñu'u ndo na, va vā'a' yi kuenda ndo. Vati ma ña tava siin na ndo chi'in ndi kùu ma ña kùuni na ja'a na, ikan na uvaa maa na kùu tiñu'u ndo. ¹⁸ Ta ndicha iin ña va'a ña tiñu'u yo ma tiñu va'a ña jà'a ma ñivi ndisaa kivi. Ta vaji ìyoi chi'in ndo a tōve, ìyo yi ña tiñu'u ndo na. ¹⁹ Ndyo'o ndian kùu takua kùu se'i. Cha'a' ndyo'o nde'e tukui tundo'o takua iin ña'a ora chà'nda yi tichi vi ña ni kaku se'e vi. Ta endeeni ni nde'i tundo'o cha'a' ndo nda kati ña ndicha kuii kùu ndo takua kùu ma Cristu. ²⁰ Ta vitin ya'a kùuni koi chi'in ndo ta sama naja kà'in chi'in ndo, ti tōva chitoy niyi kuu jà'i chi'in ndo.

Ma ña jàna'a yi nuu yo ma ña kà'an cha'a' Agar chi'in ma ña kà'an cha'a' Sara

²¹ Tandi'i ndyo'o ndian kùuni ña ka'nda ma ley tiñu nuu ndo, kùunì ña na ka'an ndo ma tu'un ña ni ndakatu'in nuu ndo i'ya: za takā'an kutunini va'a ndo ma ña kà'an juuni ma ley ikan? ²² Vati ma nuu tutu ley kà'an yi ti ma Abraham chākoo uvi ta'an ma ndrakuati se'e ra: iin ra chākoo chi'in ma ña kùya'vi ta inga ra chākoo chi'in ma ñasi'i ra, iin ña chàkuu nuna. ²³ Ta ma ravali nunuu chākoo ra chi'in ma ña kùya'vi, ta indukuni kaku ra ma tava kaku nda ndiakwati ni kùuni. Va siin kùu yi chi'in ra uvi, ti kaku ra kuenda ña jāchinu ra ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu Abraham. Ta ravali ikan kaku ra chi'in ma ña chàkuu nuna. ²⁴ Ma tu'un i'ya kùu yi iin ku'va ña jàna'a yi nuu yo uvi nuu tu'un ña jāndo'iin Ndioo chi'in ma ñivi cha'a' ma ninduvi ña'a ikan. Iin tu'un ña jāndo'iin ra tu'un kùu ma tu'un ña kà'an ra nuu ma yuku nàni Sinaí. Ta ma ndian kuà'an chata ma tu'un ikan kùu na takua kùu ma se'e ma ña'a kùya'vi takua kùu ma ña nàni Agar. ²⁵ Vati Agar kùan takua kùu ma yuku Sinaí ña kàndii nuu ñu'u' nàni Arabia. Ta juuni iin xina'ñu ma ñivi ìyo ñuu Jerusalén vitin kùan cha'a' ña indukuni kùu na iin ndian cha kùya'vi, takua kùu yakan. ²⁶ Va juuni ma ku'va kà'an yi ti ma ñuu Jerusalén ña ìyo iti' andivi kùu yi ma ñuu nuu kàndii ndisaa yo, ti ñivi chàkuu nuna kùu yo. ²⁷ Vati ma nuu tutu Ndioo te'en kà'an yi:

Na sii kuuniun yo'o ña'a na kùu koo se'e, ta yo'o ña na tōve nī'iin se'un; na ni'i va'a ka'un ña ya'a ga chisiun ti yo'o na tōve nakotoun ma naja kua nde'e ma ña'a ni kaku se'e ma tundo'o ma ora chà'nda yi tichi ña.

Vati ìyo kua'a' ga se'e ma ña'a kīndoo nda'vi kua ma ña'a takani cha ìyo ii.

Takan kùuni yi ka'an yi.

²⁸ Yakan va ndyo'o yanì kùu yo ñivi Ndioo cha'a' ma ña chā'a ra tu'un nuu Abraham, indukuni takua kùu Isaac niku. ²⁹ Va ma tava kùu yo ma tatiempu ikan, ta

ma ravali ña káku ma indukuni ma tava takani káku ma ndiakwati, tūvi kùuni ra nde'e ra ma ravali ña káku jā'a ma ndatu Tati Í Ndioo; ta takan kùu yi ma tiempu vitin ndia. ³⁰ Va, ¿naja kua kà'an yi nuu ma tutu Ndioo? Te'en kà'an yi: "Na jandikun ma ña kùu musun chi'in ma ravali se'an ma ve'un, vati ma ravali se'e ma ña kùu musun na kùu nata'vi ra ma tundeeni ña ni ni'i ma ra kùu se'e ma ña chàkuu nuna ña yūvi musun kùu." ³¹ Yakan va ndyo'o yani yūvi se'e ma ña kuya'vi kùu yo, va se'e ma ña chàkuu nuna kùu yo.

Endee nànduku yo kua koo nuna yo cha'a' Jesucristu

5 Ta vitin cha chàkuu yo iti' nuna cha'a' ña Jesucristu cha jākakú ra yo. Yakan va na chinuni va'a ndo iti' nuna ikan, ta na chinuni ga ndo ta kuu tuku ndo musu ma ña chà'nda tiñu nuu ndo niku.

² Na taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in i'ya. Yu'u Paulu, kàtj nuu ndo tu ndyo'o chinuni ndo ta jachi'in ndo ma takua kà'an ma ley cha'nu ta ka'nda ndo ma ñii nuu ika ndo, kùuni yi ka'an yi ña tōve nda kuenda ma Cristu kuenda ndo, tuva takan jà'a ndo. ³ Kùuni ka'an ndikoi ma tu'un i'ya kuenda ma nda ra'ii nikuuni, ña ku'va ra ña na ta'nda ma ñii nuu ika ra kuenda ndondaa ra chi'in Ndioo, ti ndisaa kuu ma tutu Ley ña tãa Moisés iyo yi ña jàkuu ra yi, tuva takan jà'a ra. ⁴ Ta ma iti' Cristu cha tãva siin ndo ndo ndisaa ndyo'o ña kùuni ndo jandondaa ndo nuu Ndioo jà'a ña jàchinu ndo ma ley. Ndicha kuu ña cha jāña ndo ma ñamani Ndioo tu jà'a ndo takan. ⁵ Vati ndyo'u ti ma cha'a' ma Tati Í Ndioo kùu yi ña endeeni ndàtu yo ña ni ni'i yo nuu ndondaa yo jà'a ña chinuni yo tu'un Cristu, ⁶ ti tu yo chinuni yo ma tu'un ra, tōve nda kuenda tuva ta'nda ma ñii nuu ika yo a tōve tà'nda yi. Va ma ña iyo kuenda kùu ña na chinuni va'a yo. Ta ma ña chinuni yo i'ya na ja'a yi ña na koo va'a yo ta na kuuni yo nde'o ma ta'an yo ndia.

⁷ Ndyo'o cha va'ani ña chinuni ndo iti' Cristu niku. ¿Yo kùu ma ña jàkanuu xini ndo ña jāña ndo ña chinuni ndo ma ña ndaa? ⁸ Ma Ndioo, ra kàchin ra ndo tōve nī jana'a ra ña jà'a ndo takan. ⁹ Ta koto nãani ndo "ña ita'vi ni ma yuchan iya jà'a yi ña na jandaa ndisaa kuu ma yuchan ña kùva'a paan." ¹⁰ Iyo tundeeni ma Racha'nu chi'in ña ndyo'o na tōve ni nakanini ndo siin siin ma takua chinunj, va juuni chitoi ña ndicha ña Ndioo ni jande'e ra tundo'o ma nda ra nikuuni ña jàkanuu xini ndo.

¹¹ Yakan va kuenda yu'u, ndyo'o yani tu yu'u juuni chinunj katitu'in ta jakuku'unj ma ñivi ma ña ka'nda na ma ñii nuu ika na, ma ndian judíu tōve ni nanduku na yu'u kuenda jande'e na tundo'o nui, tuva takan jà'i. Ti juuni tu takan jà'i niku, tūva xaan na nde'e na tu'un cha'a' ña chí'í Cristu nuu kruu tu takan jà'i, ti tōve sãma ma ña chinuni na. ¹² Vati kà'in chata ma ndian chàkunuu jàkanuu xini ndo ta jakayuni na ndo cha'a' ña kà'an na chi'in ndo ña na ka'nda ndo ma ñii nuu ika ndo. ¡Va'a ga na kukapu juuni maa na cha'a' ña endee jàna'a na nuu ndo takan!

¹³ Vati ndyo'o yani, Ndioo kàna ra ndo ña na kuu ndo ñivi nuna, va kàtitu'in nuu ndo ña na tōve kuàtiñu ndo ma ña nuna ña iyo ndo kuenda ña na ja'a ndo kuati takua chàta'ani ma kuñu ndo ja'a yi, va na kuàtiñu ndo yi kuenda kùu ndo musu inga ñivi ta na tindee ndo chi'in ta'an ndo jà'a ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo na.

¹⁴ Vati tandi'i ma ña kà'an ma tutu ley Ndioo kùu ka'an yo yi chi'in ma tu'un i'ya: "Na kuuniun nde'un ma inga ñivi ma takua kùuniun nde'un juuni maun." ¹⁵ Va tu endeeni chàchi ta'an ndo chata ta'an ndo, ta tu jà'a ndo takan ndicha kuu ña ndisaa ndo ni ndi'i ndo cha'a' ma kuati jà'a ndo chi'in ta'an ndo.

Ma kua chàta'ani maa yo ja'a yo chi'in kuñu yo ta ma ña kua chàta'ani yo ja'a yo cha'a' ña iyo ma Tati Í Ndioo chi'in yo

¹⁶ Yakan va ma ña kùuni ka'in chi'in ndo kùu ña'a: Ma iti' ña kùuni ma Tati Í Ndioo ña na ku'un ndo, ta takan iyo yi ña ku'un ndo, ta ora ja'a ndo takan, ta ma ña kini ña chàta'ani ndo ja'a ndo chi'in kuñu ndo, na tōva ni ja'a ndo yi. ¹⁷ Ti ma ña kini ña kùuni maa yo jà'a yo chi'in kuñu yo na tōve chàta'ani ma Tati Í Ndioo yi; ta ma ña kùuni ma Tati Í Ndioo ja'a yi, na tōve chàta'ani ma kuñu yo yi. Vati ninduvi yi kànita'an ta'an yi. Ta cha'a' yakan, va ndyo'o na tōve jà'a ndo ma ña va'a ña kùuni ndo ja'a ndo. ¹⁸ Vati tu maa ma Tati Í Ndioo kùu ma ña chà'nda tiñu nuu yo, ña'a kùuni yi ka'an yi ña na tūva iyo yi ña ka'nda ma ley tiñu nuu yo.

¹⁹ Na tōve ndetiñu kùu nde'o ma ña kini jà'a ma ndian chàta'ani na ja'a na chi'in kuñu na. Ta tandi'i ma ña te'en kùu ma ña jà'a na: kì'vi ndra chi'in ña'a yūvi ñasi'i ndra, jà'a na ma ña kini chi'in kuñu na, ta ma maa ña kini kùu ma ña chà'nini na. ²⁰ Ndiakan juuni jàka'nu na ma yutun í, ta ya'a ga chàta'ani na jatakue'e na ma ñivi chi'in tu'un nduvi. Ya'a ga xaani na ma ñivi ta ya'a ga kànita'an yu'u na, ta ya'a ga kuiñu na ndia. Ya'a ga numini kayuni na, ta jàkesiin na ma ñivi ta jà'a na ma iin grupu vali. ²¹ Ta ya'a ga tixin na, ta ya'a ga chí'i na ndixi ta ya'a ga chàkunuu na nànduku na ña kini jà'a na, ta jà'a na inga tuku tu'un ña cha yatin ni indukuni kàa yi ndia. Jàkuku'uni ndo cha'a' ma tandi'i ma tu'un ma tava kà'in niku, ta tandi'i ma ndian jà'a ma tu'un ña tōve va'a ikan, na kùu kí'vi na koo na ma nuu chà'nda Ndioo tiñu.

²² Va ma chà'a ma Tati Í Ndioo ña iyo tichi anima yo kùu yi ña na kuu yo ñivi ña kùuni yo nde'e yo ma ta'an yo, ta na sii kùuni yo, na koo taxiin yo ta na kuu yo ndian kundeeni yo ña jà'a inga ñivi ta na vii ja'a yo chi'in inga ñivi ta na kuu yo iin ndian va'a. Ta na kuu yo iin ndian ya'a ga chinuni ndia. ²³ Ta juuni na kuu yo ndian iñu'u ta tōve ya'a nduu ña iyo yi ña ja'a yo. Tōve nī'iin ley ña kà'an ña na vã'a jà'a yo ma tu'un ña já kã'in nda che'e. ²⁴ Ta ma ndian cha ndõ'iin chi'in Jesucristu cha ndākoo na ma ña kini takani iyo na niku, ikan na takaa yi na nuu ma kruu chi'in ndisaa ma ña kini chà'nini na a chàta'ani na ja'a na. ²⁵ Ta cha'a' ma Tati Í Ndioo kùu yi ña iyo va'a yo vitin, yakan va juuni iyo yi ña na ku'va yo yo nuu yi ña na jàna'a yi yo iti' kuà'an yo chi'in ma ña

jà'a yo. ²⁶ Na töve ìyo yi ña ya'a ga tayi kùuni yo, ta na kicha'a yo kanita'an yu'u yo chi'in ma inga ñivi, ta juuni na töve ìyo yi ña kutixin yo nde'e yo juuni ma ta'an yo ndia.

Na tindee yo ma ta'an yo chi'in inga na ndia

6 Ndyo'o yani, tu chà'a ndo kuenda ña iin ra kicha'a ra jà'a ra kuati, ndyo'o tava kùu ndo iin ndian chìnuni tiaga, ìyo yi ña tindee ndo ra, ikan na jaña ra ña ja'a ra ma kuati. Va chi'in tandi'i ma ña va'a kùuni ani-ma ndo tindee ndo ra, ta ta'ii'in ndo ìyo yi ña ja'a va'a ndo ma kuenda ma ña jà'a ndo, koto nda maa ndo kicha'a ndo ja'a ndo kuati ndia. ² Na tindee ndo ma ta'an ndo chi'in inga na, ta na kuta'an ndo chi'in na ora ìyo kuati chi'in na. Ta takan kùu jachinu ndo ma tava kà'an tu'un ley ña kà'an Jesucristu. ³ Vati tu ìyo nda ndyo'o chìnuni ndo ña iin ndian ka'nu kùu ndo ta yüvi takan kùu yi, ndiakan janda'viña'a juuni maa. ⁴ Yakan va ta'ii'in ndo ìyo yi ña ki'in ndo ma ku'va ma tiñu jà'a ndo tuva va'a ma ña ja'a ndo, tajan takan kùu kati ndo ña ya'a ga ka'nu kùu ma tiñu jà'a ndo, ta töve ki'in ndo ku'va ma tiñu jà'a ndo chi'in ma tiñu jà'a inga na nde'o tu ka'nu ga kùu yi a töve. ⁵ Va ta'ii'in yo jakuu yo ma tiñu jà'a ta'ii'in yo.

⁶ Ta nda ndian ni kùuni ña kùtu'va na ma tu'un Ndioo ña jàna'a inga ra, ìyo yi ña nata'vi na ndatiñu va'a ìyo nuu na chi'in ra.

⁷ Ña jända'viña'a ndo juuni maa ndo, ti chata Ndioo ni'iin ndo na kùu ka'an ti'ini ndo. Vati ndatiñu ña tàchi ndo, juuni yakan ni ni'i ndo iti' nuu. ⁸ Taku ma ñivi ña endee jà'a ma ña kini chàta'ani ma kuñu na jà'a yi, ta ma ña ni ni'i na cha'a' ña jà'a na kùu ña ni kuvi na. Va tu endee jà'a na ma ña chàta'ani ma Tati Í Ndioo, juuni ni ni'i na nuu koo na endeeni chi'in ra. ⁹ Yakan va ña na kütatu yo jà'a yo ma ña va'a, vati ni ni'o ma ndatiñu va'a nuu Ndioo ma ora ku'va ra yi tu töve ya'a maxii kùuni ndo. ¹⁰ Yakan va nani kivi ña juuni tu kuu ja'a yo

ña va'a, na ja'a yo yi chi'in tandi'i ma ñivi, ta na ja'a ga yo yi tiaga chi'in ma ndian kùu ta'an yo, va ndian chìnuni na ma tu'un Cristu indukuni kua maa yo.

Cha'a' nuu ndi'inia chùndayu'u Paulu ta kàña'a ra chi'in tandi'i ñivi ìyo ñu'u' Galacia

¹¹ Na nde'e ndo ti chi'in ma letra na'nu tàì chi'in nda'a' mai nuu ma tutu i'ya kuenda ndo. ¹² Ma ndian kùuni na kindoo va'a na chi'in ma ñivi, juuni ndiakan jànini na ndo ña na ka'nda ndo ma ñii nuu ika ndo, ta takan ja'a na ti töve ìyo tu'va na nde'e na tundo'o cha'a' ña kàtitu'un na ma tu'un cha'a' Cristu, ta cha'a' ña chĩ'í ra nuu kruu kuenda yo. ¹³ Vati ni ma ndian chìnuni ña chà'nda na ma ñii nuu ika na, na töve jàchi'in na tandi'i ma tu'un ña kà'an nuu ma tutu ley ña tãa Moisés. Va ndyo'o kùuni na ña na ka'nda ndo ma ñii nuu ika ndo, ta ikan cha'a' ña ta'nda ma ñii nuu ika ndo kuu ya'a tayi kùuni na. ¹⁴ Vati yu'u na töve kùunĵ kutayĵ cha'a' ni'iin yakan, va tayi va'a kùunĵ cha'a' ña uvanuu ma Racha'nu Jesucristu kùu jakakú ra yo cha'a' ña chĩ'í ra ma nuu kruu. Ta cha'a' yakan yu'u kùu takua kùu iin ra cha chĩ'í nuu kruu ña kùuni yi ka'an yi ña tüvi ìyoi cha'a' ma ña kuuni ma ñivi ìyo ma ñuñivi, ta juuni cha'a' yu'u cha chĩ'í ma ñivi ìyo ñuñivi ña tüva ki'in na kuenda yu'u. ¹⁵ Vati cha'a' ña cha ndõ'iin yo chi'in Jesucristu, ta na töve nda kuenda tuva ta'nda ma ñii nuu ika yo a töve ta'nda yi, va ma ña ìyo kuenda kùu yi ña ndākuu yo ndian chaa jà'a Ndioo. ¹⁶ Ta tandi'i ndyo'o ndian chìnuni ma ña kà'an ma tu'un já tãì, na ni'i ndo ña na koo vii ndo. Ta Ndioo na kunda'vini ra ndo ta takani na ja'a ra chi'in tandi'i ndian chìnuni ndicha kuii tu'un ra, ti ndiakan ndicha kuii kùu ñivi ra.

¹⁷ Viti ta iti' nuu na tüva kuunĵ ña ni'iin ñivi na jände'e ga na tundo'o yu'u, vati ìyo tì'in ku'va kuñui ña jàna'a yi ña kùu iin ra jà'a tiñu kuenda ma Jesucristu.

¹⁸ Ndyo'o yani na ni'i tandi'i ndo ma ñamani Racha'nu Jesucristu tichi anima ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Efesu

Tàchi Paulu iin tutu nuu ñivi Efesu

1 Yu'u Paulu, ra kùu tatun Jesucristu takua kùuni Ndioo ña na kui, tàì ma tutu i'ya kuenda ma ñivi ìyo ñuu Efesu, ndian kùu ñivi Ndioo, ndian chinuni ma tu'un ma Jesucristu. ² Ma Ndioo, ra kùu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu, na ku'va ra ma ñamani ra cha-ta ndo, ta na ja'a ra ña na koo taxiin anima ndo ndia.

Ma Cristu kùu ra jā'íí ra yo

³ Na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá ma Racha'nu Jesucristu, vati chā'a ña ndō'iin yo chi'in Jesucristu ta jā'íí ra ma anima yo chi'in ndisaa ma ñamani ra ña ìyo ma andivi cha'a' ña kùu yo kuenda Cristu.

⁴ Ndioo kùu ma ra kāchin yo ma ora takā'an tuvi ma ñuñivi niku, kuenda ña na kuu yo ñivi ra cha'a' ña ni ndō'iin yo chi'in Jesucristu, ikan na kuu yo ndian íí ta na kuu ja'a ni'í ndian tisokuati na yo nuu ra. Ta cha'a' ña ya'a kùuni ra nde'e ra yo kuu yi ña ⁵ kùuni ra ña ni ndaki'in nda'vi ra yo kuenda ña kùu se'e ra yo ma antea ña jātuvi ra ma ñuñivi, vati cha'a' ma Jesuu kùu yi ña ndāki'in ra yo. Ti takan kùuni maa ra, ta takan chà-ta'ani ra ja'a ra ndia. ⁶ Yakan va cha'a' yakan kùu yi ña ìyo yi ña nani ora jaka'nu yo ma Ndioo cha'a' ma ñamani ra ña ya'aga va'a ña kùu yi, vati chi'in yi jā'íí ra yo cha'a' ma ña nduva'a kuui kùuni ra nde'e ra ma se'e ra Jesuu. ⁷ Ta juuni cha'a' ña ñivi Ndioo kùu yo, Ndioo jākakú ra yo chi'in nii ma ra se'e ra ña chāti niku, ta jāka'nuni ra yo cha'a' ma kuati yo ndia. Ndisaa yakan jā'a ra kuenda yo cha'a' ña ìyo kua'a' ñamani ra, ⁸ ña chā'a ra nuu yo chi'in nduva'a kua'a' ña chito ra chi'in chinituni ra. ⁹ Ta Ndioo chā'a ra ña nākoto yo ma tu'un xe'e ra ña ìyo nuu ra, ma ña va'a ña ni ja'a ra ña töve chito yo niku. Ti cha nākanini maa ra naja kua ni ja'a ra yi chi'in Cristu. Ta ya'a chīsii ra ña jachinu ra yi cha'a' ra. ¹⁰ Vati ma tu'un ikan, kāti ra ña ni chinu yi ora na ku-ta'an ji'na ma tiempu ña ìyo yi ña kuu yi. Vati ma Ndioo ni jando'iin ra tandi'i ma nakuyi chi'in ma ñivi nda ma andivi chi'in ma ñuñivi i'ya ndia. Ta Jesucristu kùu ma ra ni ndakoo ra ña na ka'nda ra tiñu.

¹¹ Juuni cha'a' Cristu kùu yi ña taji'na Ndioo kāchin ra yo ña na kuu yo ñivi ra, ikan na ni'í yo ma tundeeni ra ña ni ku'va ra nuu yo, ma tava kùuni maa ma Ndioo. Vati tandi'i ma ña va'a ña jā'a ra, ni kuu yi tava kùuni ra ña na kuu yi. ¹² Ta takan kùuni ra, vati maa yo kùu ma ndian nunuu ña kīcha'a ña chinuni yo ma tu'un Jesuu, ta ikan na jaka'nu yo ra, ti ya'aga ìyo ma ndatu ra. ¹³ Ta juuni ndyo'o ora chīto ndo ma tu'un ndaa cha'a' Jesuu,

ña kà'an yi ña ni kakú yo, ta juuni chīnuni ndo yi, ta ma ora ikan ndō'iin ndo chi'in ra ta ndākuu ndo ñivi Ndioo jā'a ña chā'a ra ma Tati Íí ra nuu ndo takua chā'a ra tu'un ña ni ja'a ra niku. ¹⁴ Ta chi'in ma Tati Íí ra ña chā'a ra nuu yo, Ndioo jāna'a ra iin ku'va ña ndicha ña ni ni'í yo ma tundeeni ra, ma tava chā'a ra tu'un ña ni ja'a ra, ti cha jākakú ra yo, ikan na ndakuu yo ndian kùu ñivi ra. Ta yakan kùu yi ña ya'a jaka'nu yo ra cha'a' ña nduva'a ka'nu ra kùu ra.

Paulu chikan ra nuu Ndioo ña na ku'va ra tiaga chinitu-ni nuu ma ndian chīnuni

¹⁵ Yakan va yu'u nda ora chītoi ña ya'a chīnuni ndo tu'un ma Racha'nu Cristu, ta naja kua ya'a kùuni ndo nde'e ndo tandi'i ma ndian kùu ta'an yo ndian íí kuenda Ndioo, ¹⁶ ta vitin töve ndākoí ña kà'in ta'vindioo nuu ra cha'a' ndo, ta endee nākaninī cha'a' ndo ora kà'in chi'in ra. ¹⁷ Chikain ñamani nuu Ndioo, ra kùu Tatá yo, ra nduva'a kuui ka'nu, ta juuni rakan jaka'nu ma Jesucristu ra, chikain nuu ra ña na ku'va ra tiaga ma Tati Íí ra nuu ndo, ikan na koto kachin va'a ndo ma chinituni Ndioo, ta kuu kutunini va'a ga ndo naja kua kùu ma Racha'nu Ndioo. ¹⁸ Chikain ñamani nuu Ndioo ña na jandondichin ra ma chinituni ndo, ikan na kuu koto kachin ndo ndava kuu ma ña va'a ña ndātu ndo, ña ni ni'í tandi'i ndian kāchin Ndioo ña kùu na ñivi ra. Vati ya'a ga ka'nu ta kuika kùu ma tundeeni ña ni ku'va ra nuu ma ndian kùu ñivi ra ta chīnuni ma tu'un ra. ¹⁹ Ta ya'a ga ka'nu kùu ma ndatu ra, ta endee töve ndi'í yi. Ta ndatu ikan kùu ma ña chā'a ra nuu yo ndian chinuni ma tu'un ra. Ta juuni ma ndatu ikan kùu yi ña jāna'a ma Ndioo nuu yo chi'in ndisaa kuui ñandee ra ²⁰ ma ora jānataku ndiko ra ma Jesuu niku, ta jā'a ra ña chūnandi ra ma iti' chiyo kua'a ra ma andivi ma nuu chà'nda ra tiñu. ²¹ Ta chā'a ra ndisaa kuui ndatu nuu ra ña na ka'nda ra tiñu nuu ma ñivi chi'in nuu ndisaa kuui ma ña ìyo ndatu andivi takua ndian ndiso tiñu, ta ndian kùu kuvienchi'in nda ndian ni kùuni ña chà'nda tiñu, nda ma tiempu i'ya chi'in ma tiempu ni kichi iti' nuu ndia. ²² Ndisaa kuui ma ña ìyo ma ñuñivi i'ya chi'in andivi, chā'a ma Ndioo ndatu ña na ka'nda ma Jesuu tiñu nuu yi. Ta juuni ma Ndioo jākuiso ra ra tiñu, ikan na kuu ra iin ra kuxini nuu ma ndian chīnuni. ²³ Vati ma ndian ìyo kuenda ma veñu'u, ndiakan kùu na takua kùu ma kuñu ma Jesuu, ta ìyo ndatu chi'in ma ndian ìyo kuenda ma veñu'u jā'a Jesuu ndia, ta ma veñu'u ra kùu yi iin ña jākutu yi ra, vati Jesuu kùu ma ra ka'nu ga kua tandi'i ma ña ìyo ñuñivi i'ya chi'in andivi ndia.

Jàkakú Ndioo yo nuu ma kuatio cha'a' ña chí'í Jesu-cristu

2 Ma tatiempu, ndyo'o kúu ndo takua kúu ma ndian chí'í niku, cha'a' ma ña kini ta ma kuati ña jà'a ndo, ² ora chākunuu ndo ma ñuñivi ña jà'a ndo niku, ta jächi'in ndo ta jà'a ndo ma takua kùuni ma kui'na ña chà'nda yi tiñu ma nuu tandi'i tati xaan ndia. Ta juuni chà'nda yi tiñu nuu ma ndian töve jächi'in ma ña kà'an Ndioo ti töve chìnuni na ma tu'un kà'an ra. ³ Takan iyo yo ma taji'na niku, ña jächi'o ta jà'a yo ma ña kini chí'in ma chinitunio, ta ma ña chà'tani ma kuñu yo ja'a yi ndia. Cha'a' ma kuati ikan iyo yi ña ni'i yo ma tundo'o jà'a ma Ndioo niku, indukuni takua ni ta'an ma inga ñivi. ⁴ Va ma Ndioo ya'a ga kùnda'vini ra yo, ta ya'a ga kùuni ra nde'e ra yo, ⁵ ta vaji ndian cha chí'í kúu yo niku cha'a' ma kuati jà'a yo, va ma Ndioo chā'a ra ña na koo ndito ndiko yo indukuni chí'in Jesucristu. Cha'a' ña ya'a ga va'a kúu ma ñamani Ndioo, yakan va jākakú ra yo. ⁶ Ndioo kúu ma ra jānataku yo indukuni chí'in ma Jesucristu, ta jākunandi ra yo chí'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu ma iti' andivi. ⁷ Ndioo jà'a ra takan, ikan ma ndian ni kichi iti' nuu kuu nde'e na naja kua ka'nu kúu ma ñamani ra, ta naja nduva'a kuii kùuni ra nde'e ra yo, cha'a' ña ndō'iin yo chí'in ma Jesucristu. ⁸ Vati chí'in ñamani Ndioo nī'i ndo ña ni kakú ndo cha'a' ma ña chìnuni ndo. Ti ma ñamani i'ya na töve ña nànduku maa ndo kúu yi, vati Ndioo kúu ma ra chā'a sani ra yi nuu ndo. ⁹ Töve tiñu nī'i ndo ña jà'a maa ndo kúu yi, yakan va nī'iin ndo na töve iyo yi ña kuu sukun kuuni ndo cha'a' ña ndian cha kàkú kúu ndo. ¹⁰ Vati Ndioo kúu ma ra jà'a ña tūvi yo, rakan kúu ma ra jātuvu ra yo kuenda ña ndo'iin yo chí'in Jesucristu, ikan na ja'a yo tiñu va'a, ta yakan kúu yi ma ña kà'an ra ma ora kächin ra yi kuenda yo.

Jesuu jàndo'iin ra yo chí'in Ndioo

¹¹ Yakan va ndyo'o, ndian yöve judíu kúu ndo, ta ndyo'o kúu ma ndian kà'an ndian judíu ña nani ndo te'en, yöve ndian tà'nda ñii nuu ika kúu ndo, ta ma ndian judíu nàni na te'en, ndian tà'nda ñii nuu ika kúu na. Ta ña'a kúu yi ma ña jà'a maani na chí'in ma kuñu na. ¹² Ta ndyo'o ndian yūvi judíu, na kuku'un va'ani ndo vati ma tatiempu niku töve iyo Cristu chí'in ndo niku, ta juuni töve iyo ndo indukuni chí'in ma ñuu Israel ndia. Ta ma tu'un ña jàndo'iin Ndioo chí'in ndian judíu ma ña töve ña'a maa ndo kúu yi, ni ma tu'un ña kati ma Ndioo ña ni ku'va ra nuu na ndia. Ni chí'in Ndioo töve iyo ndo ma ñuñivi i'ya, ta ni töve ndàtu ndo nī'iin nakuyi ña va'a nuu Ndioo. ¹³ Va vitin ndicha kuii ña cha ndō'iin ndo chí'in Jesuu cha'a' ma nii ra ña chāti, ndyo'o ya'a ga chika iyo ndo niku, ta vitin cha ndōyatin ndo xi-in Jesuu. ¹⁴ Jesuu kúu ma ra jākutaxin ma anima yo. Rakan kúu ma ra jà'a ña na ndo'iin ma ñivi judíu chí'in ndyo'o ndian yūvi judíu ña na ndo'iin na ta kúu na iin ñuuni, ma ora kīndaa ra ma ña xaani ña kúu yi takua kúu iin xa'va sukun ña jākésiin yi na. ¹⁵ Ora chí'í Jesuu

jächinu ra ma ña kà'an ma tu'un ley ña jächi'in ma ndian judíu ña ka'nda yi tiñu nuu na, ta chí'in juuni maa ra kuu jàndo'iin ra ndian judíu chí'in ma ndian yöve judíu, ikan na kuu na iin ñuu chaa, ña kúu koo vii na chí'in Ndioo. ¹⁶ Cha'a' ña chí'í ma Jesuu nuu kruu, jāndomani ra ninduvi ñuu, ña na kúu koto na nde'e na ta'an na niku. Ta jākutaxin ra ma anima na ta jàndo'iin ra na, ikan na kuu na iin ñuuni, ta na koo taxiin na chí'in Ndioo. ¹⁷ Jesuu kichi ra ta kātítu'un ra iin tu'un va'a ña na koo taxiin ma anima tandi'i ndo, nda ndyo'o ndian iyo chika chí'in Ndioo chí'in ma ndian iyo yatin chí'in ra ndia. ¹⁸ Vati cha'a' Jesuu kúu yi ña ndyu'u chí'in ndyo'o kúu jatu'va yo yo nuu ma ra kúu Tatá yo jà'a ma Tati Í Ndioo ña iyo chí'in ndisaa yo. ¹⁹ Yakan va ndyo'o, na tū-va ga kuu ndo takua kúu ma ndian kichi inga ñuu, vati vitin indukuni kúu ndo takua kúu ma ñivi Ndioo, ta ma ñuu ndian kúu ñivi ra indukuni kúu yi ma ñuu ndo ndia. ²⁰ Ndyo'o kúu ndo tava kúu iin ve'e ña kúva'a siki yuu cha'a ve'e ma ora ja ni kicha'a yi kuva'a yi, ma tava kúu ma ndra tatun Ndioo chí'in ma ndra kà'an chí'in tu'un yu'u ra, ta juuni maa ma Jesuu kúu ra ma yuu nunuu ña ka'nuga ña kúva'a cha'a ma ve'e. ²¹ Ta ndō'iin yo chí'in Jesuu takua kúu ma ndatiñu ña kúva'a ma ve'e. Ta kuàndita kuva'a yi, nda kati chaa yi kúu yi iin veñu'u í ña ndo'iin yi chí'in ma Racha'nu Jesuu. ²² Ta ma Tati Í Ndioo, jà'a yi takan ña juuni ndyo'o kuàndo'iin ndo indukuni chí'in na, nda kati chaa ndo koo ndo tava kuu iin veñu'u ka'nu ma nuu iyo ma Ndioo tichi yi, jà'a ma Tati Í ra.

Paulu ndiso ra tiñu ña na jana'a ra ma tu'un Ndioo nuu ma ndian töve kúu judíu

3 Yakan va yu'u Paulu, indij vekaa cha'a' ña jàkui tiñu nuu Jesucristu kuenda ndo, ndyo'o ndian yūvi kúu ñivi judíu. ² Ta ndyo'o cha chito ndo ña Ndioo jākuiso tiñu ra yu'u ña na jana'i ma tu'un cha'a' ma ñamani Ndioo nuu ndo. ³ Ta tava cha tã'i yi, Ndioo jàna'a kachin ra nui ma tu'un xe'e ña ni ja'a ra. ⁴ Na jakua'a ji'na ndo yi, tajan ku'va ndo kuenda ña chitoi ma tu'un xe'e ña kà'an cha'a' Cristu. ⁵ Iin tu'un xe'e ña töve nī nakoto ma ñivi yi ma tatiempu niku. Va cha'a' Tati Í ra, vitin cha chā'a ma Ndioo ña na koto ma ndra í ña kúu tatun ra chí'in ndra kà'an chí'in tu'un yu'u ra ma tu'un xe'e ikan. ⁶ Ta ma tu'un xe'e ikan kúu ña'a: Ña cha'a' ma tu'un ña kà'an Ndioo ña ni kakú ma ndian töve kúu judíu, ta ni ni'i na indukuni ma tundeeni ña ni ni'i ma ndian judíu, vati juuni iin ñivini ni kúu na chí'in na ndia. Ta ma tu'un chā'a Ndioo nuu ma ndian judíu cha'a' ma Jesucristu, indukuni ni kusii kuuni na, ora ni'i na yi ndia, ti takan kà'an ma tu'un va'a cha'a' Jesucristu. ⁷ Ta cha'a' ma ñamani ña chā'a Ndioo nui, kúu yi ña Ndioo cha jākuiso tiñu ra yu'u ña na katitu'in ma tu'un ra, vati ndatu ma Ndioo jà'a ña iyo yi chí'in.

⁸ Yu'u yūvi ma ra va'a tiaga kù tañu ma ndian kúu ñivi Ndioo, va kù takua kúu iin ravalini tañu na. Vaji iin ra takan kù, Ndioo kächin ra yu'u ta chā'a ra ma ñamani ra nui ña na katitu'in ma tu'un va'a cha'a' Jesucristu nuu ma ndian yūvi judíu. Ma tu'un ikan nduva'a

kuii ka'nu kùu yi ña na töve kùu ni'i ndi'i yo yi. ⁹ Ta jākuiso tiñu ra yu'u ña na ku'vai koto tandi'i ndo ndava kùu ma tu'un xe'e ña kùmi ma Ndioo taji'na niku, ra jā'a ña tūvi tandi'i ma ña ìyo ma ñuñivi i'ya. ¹⁰ Ta takan vitin ndisaa nuu tati ña chà'nda tiñu andivi kùu nata'an yi kua'a' nuu ma chinituni ma Racha'nu Ndioo ora nde'e yi ma ndian chinuni ña ìyo kuenda ma veñu'u Cristu. ¹¹ Ta Ndioo jā'a ma te'en cha'a' ma tiñu ña kùuni ra ja'a ra endeeni chi'in ma Racha'nu Jesucristu, ra kùu chito'o yo. ¹² Ta cha'a' ña cha ndō'iin yo chi'in ra ta chìnuni yo ma tu'un ra kùu yi ña töve ndasii yo kùtu'va yo nuu ma Ndioo, ña ìyo tundeeni ra chi'in yo. ¹³ Yakan va jàninì ndo ña koto kùnda'vi kùuni ndo cha'a' ma ña ndè'i tundo'o vitin cha'a' ndo, vati ma ña'a iin ña ndu'va'a kuii va'a kùu yi kuenda ndo.

Nduva'a kuii kùuni Jesuu nde'e ra yo

¹⁴ Cha'a' ña'a kùu yi ña nàndi chitì ta chà'i ta'vindioo nuu ma ra kùu Tatá yo ìyo andivi, ¹⁵ ma ra jà'a ña ni'i ma ta'ii'iin ma se'e ma ñivi ma sivi na, ndava nda ma andivi chi'in ma nuñu'u' ñuñivi ndia. ¹⁶ Chikain ñamani nuu ra ña na ku'va ra ma ña iñu'u ra chi'in ma ña kuika ra ta chi'in ma ña va'a ra nuu ndo, ta juuni na ku'va ra ña na koo ñandee ndo chi'in ndatu ra ma tichi anima ndo jà'a ma Tati Í ra ña ìyo chi'in ndo. ¹⁷ Ta na koo ma Jesucristu chi'in tu'un ra ma tichi ma anima ndo cha'a' ma ña chìnuni ndo ma ña kà'an ra. Tuva takan ndaa va'a chìnuni ndyo'o, nda ma tichi anima ndo ta kùuni ndo nde'e ndo Jesuu, ¹⁸ kuu kutunini ndo chi'in ndisaa kuii ma ndian chìnuni ña ya'a ga ki'in ta kani, ta kono ta sukun kùu ña ya'a ga kùuni ma Jesuu nde'e ra ndo, ¹⁹ ikan na nakoto va'a ndo ña ya'a ga kùuni ma Jesuu nde'e ra ndo, vati ka'nu nduva'a kuii ga kùu yi takua ndisaa kuii ña kùu nakanini yo ta na kùu chaa yo nakoto ndi'i yo yi. Ti Ndioo kùuni ra ña na ni'i yo tandi'i ma tundeeni ra ña ìyo ra, ikan na ndakuu yo koo yo takua ìyo ra chi'in ma ndatu ka'nu ra.

²⁰ Yakan va na jaka'nu yo Ndioo, vati ìyo kua'a' va'a ndatu ra ña na kuu ja'a ra ma ña chikan yo chi'in ma ña chà'nini yo, ta kùu ku'va ra tiaga kua ma ña chikan yo nuu ra ndia. Ta chi'in ndatu ra jà'a ra ma ña kùuni ra ku'va ra nuu yo. ²¹ Na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo, ti iin ra nduva'a kuii ka'nu kùu ra!, ta nde'o ma ña ka'nu ja'a ra nuu ma ñivi ìyo veñu'u Jesucristu ta juuni takan nde'o yi chi'in ra ndia. Ta, itakan na kùu yi ndisaa tiempu ta endeeni! Amén.

Ndioo jàndo'iin ra ñivi ra chi'in Tati Í ra

4 Yakan va yu'u indij ma vekaa cha'a' ña kàtitu'in cha'a' ma Racha'nu Jesucristu. Yakan va jàninì ndo ña na koo ndo ma takua ìyo yi ña koo ma ndian kàchin ma Ndioo ña na kuu na ñivi ra. ² Na kuu ndo ndian masu anima, ta vii kà'an ndo chi'in inga ñivi, ta na jandeeni ndo chi'in ma ña ja'a ta'ii'iin ta'an ndo cha'a' ña ya'a ga kùuni ndo nde'e ndo na. ³ Ta ndisaa tiempu na nanduku va'a ndo naja koo vii ndo chi'in ta'an ndo, ikan na töve naa ma ña ndo'iin ta'an ndo ña chà'a ma

Tati Í Ndioo nuu ndo. ⁴ Ta iin kuñuni kùu yo chi'in ra, ta uvani Tati Í Ndioo ìyo, ta indukuni kàna ndio ra yo, ña ndàtu yo ña va'a ña ni ku'va ra nuu yo. ⁵ Uvanuu Racha'nu Jesuuni ìyo, ta iin ni ña kùu chinuni yo ndia, ta iin ni kua kuu kunduta yo ndia. ⁶ Uvanuu Ndioo ra kùu Tatá ndisaa yo, ta rakan kùu ra chà'nda tiñu nuu ndisaa yo, ta kùta'an ra chi'in yo, ikan na kuu jachinu ndisaa yo takua kùuni ra, ta ìyo ra chi'in ndisaa yo ndia. ⁷ Va ta'ii'iin yo nī'i yo ma ña sōkó ma Jesuu nuu yo, ña kùu yi ma ñamani ra ña kùuni ra ku'va ra nuu yo. ⁸ Yakan va ma nuu tutu Ndioo kà'an yi te'en: "Ndāa ma Jesuu kuà'an ra iti' andivi ña ndākan ra ndian ndikun chi'in karena kuà'an chi'in ra, tajan sōkó ndio ra iin ma ndatiñu na nuu ma ñivi ñuu ra." ⁹ Ta niyi kùuni yi ka'an yi ma ña ndāa ra kuà'an ra ma iti' andivi?, kùuni ndo. Yakan kùuni yi ka'an yi ña ji'na nūu ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. ¹⁰ Ta ma ra nūu, juuni ra kùu ma ra ndāa ma nuu sukun ga ma andivi, ikan ma ndatu ra ni jakutu yi yi ninii ka'nu ma andivi chi'in ñuñivi. ¹¹ Ta juuni maa ra kùu ma ra chà'a ra ndatu ña jākuiso ra tiñu nuu ta'ii'iin yo ndian chìnuni tu'un ra. Vati iin ndian nī'i tiñu ña na kuu na ma tatun ra, ta inga ndian nī'i na tiñu ña na kuu na ndian kà'an chi'in tu'un yu'u ra, ta inga na nī'i na tiñu ña na kuu na ndian kàtitu'un naja kùu yi ña jākakú Cristu yo, ta inga ndian nī'i na tiñu pato ta matru ndian jà'a kuenda ta jàna'a na nuu ma ndian chìnuni ndia. ¹² Takan jà'a Cristu ña jākuiso ra tiñu nuu ma ndian kùu ñivi ra, ikan na ja'a na tiñu Ndioo kuenda ma ndian chinuni ta ja'a na ña na kua'nu ndisaa ma ndian kùu ma kuñu ma Jesuu, ¹³ nda kati chaa ndisaa yo chinuni va'a ma tu'un ra ta ndo'iin yo chi'in ra ta nakoto yo ma ra kùu se'e ma Ndioo, ikan na ndakuu yo ndian nduva'a kuii va'a ta ndaa nuu Ndioo takua kùu Cristu. Ta tu takan ja'a yo ni ni'i yo ña na kuu kuicha va'a ma chinituni yo ta takan kuu ndakuu yo koo yo indukuni takua ìyo ra. ¹⁴ Na tūva kuu yo tava kùu ndiakwati, vati ma ndiakwati numini sàma ma kua chà'nini na, ta ndiakan kùu na takua iin varku ña kuà'an run te'en tikan jà'a ma tati. Takan kùu ma ndian chini nda tu'un ni kùuni ña jàna'a ma ndra janda'viñ'a ñivi. Vati ma tu'un jàna'a ndra ja'ani ndra ña tu'un ndicha kùu yi, jin ma tu'un vatani kùu yi. ¹⁵ Va'aga tuva kà'an yo ma ña ndaa chi'in ta'an yo cha'a' ña kùunio nde'o na, chi'in tandi'i ña ìyo tichi anima yo kùakua'nu yo, ikan na kuàndakuu yo takua kùu ma Cristu, ra kùxini. ¹⁶ Ta Cristu kùu ma ra ña jàndo'iin ra ta'ii'iin yo ña kùu yo kuenda ma veñu'u ra. Ta nuu ta'ii'iin yo chà'a ra iin tiñu ña jà'a yo. Ta ora chatiñu yo ma tiñu ikan endee tindeo ta'an yo, ikan na kua'nu va'a yo, ikan na kuunio nde'o ta'an yo tiá kua'a' ga.

Kicha'a ìyo chaa ndiko ñivi koo na chi'in Cristu

¹⁷ Ña'a kùu ma ña kà'in chi'in ndo ta chikain ñamani nuu ndo chi'in ma sivi Racha'nu Jesuu ña na koo ga ndo ma tava ìyo ma ndian töve chinuni, vati ma ndiakan iyo na ma tava kùuni ma chinituni na ma ña töve va'a. ¹⁸ Ta tükuii kùtunini na nī'iin nakuyi. Ma ndiakan cha jàkesiin na na iti' va'a ña kùuni Ndioo ña na ku'un

na cha'a' ña töve chito na cha'a' ña ya'a ga ndava ma anima na. ¹⁹ Ta tūva kanuu na ja'a na ña kini ta endee tivi ma anima na kuenda ña ja'a na ma ña kini. Ta ndisaa tiempu jà'a na tandi'i ña töve va'a ña chà'nini na chi'in kuñu na.

²⁰ Va ndyo'o, na yöve tu'un i'ya kùu ma ña kùtu'va ndo cha'a' ma Cristu. ²¹ Va ma tu'un ña kùtu'va ndo ora chini ndo ña ma ndian kàtitu'un cha'a' ra kùu yi maa tu'un ndaa ña iyo chi'in Jesuu. ²² Ma tu'un cha'a' ra jàna'a yi ña iyo yi ña ndakoo ndo naja kua chīyo ndo tatiempu, vati yakan kùu ma ña jātivi yi ma anima ndo niku, ta ya'a ga jànda'viña'a yi ndo cha'a' ma ña kùuni ndo ña töve va'a. ²³ Va ndyo'o iyo yi ña jandochaa ndo ndo ma chinituni ndo chi'in ma anima ndo. ²⁴ Ta na jandochaa ndiko ndo ma kua koo ndo ma ñuñivi, cha'a' ña jātuvu ma Ndioo ndo takua kùu ra, ti iin ra ndicha va'a ta ndaa ta í kùu ra.

²⁵ Yakan va vitin, na kà'an ga ndo ma tu'un vata, vati na ka'an ndo ma tu'un ndaa chi'in ta'an ndo, ti ndisaa yo kùu yo iin kuñuni. ²⁶ Tu kuxaan ndo, na ja'a ndo kuenda nuu ndo ta koto jà'a ndo ma kuati, ta ora kuxaan ndo, ta na kù'va ndo ña koo yi ninii nduvi chi'in ndo. ²⁷ Ta na kù'va ndo ña ka'nda ma kui'na tiñu nuu ndo. ²⁸ Ta tu iyo nda ndyo'o ña kùu ndo ndian su'u, va'a ga ña jàtiñu ndo ta jàña ndo ña su'u ndo, ta jà'a ndo iin tiñu va'a chi'in nda'a' ndo, ikan na koo ta'an ma ndatiñu nuu ndo kuenda ña tindee ndo ndian chiniñu'u yi. ²⁹ Na kà'an ndo tu'un kini, va'aga ña na ka'an ndo maa tu'un vii ma ora kà'an ndo, ikan na tindee yi na ña nani'i na naja kua koo va'a na, ta takan sii kuuni ma ndian chini yi. ³⁰ Ta na ja'a ndo kuenda nuu ndo, koto kùnda'vi kuuni ma Tati Í Ndioo ja'a ndo, vati cha iyo ma ku'va yi chi'in ndo ña kà'an yi ña ñivi Ndioo kùu ndo, ta cha'a' yakan kùu yi ña ni jakakú ra ndo ora ni chaa ma kivi ña jàchinu ra yi. ³¹ Ta na jaña ndo tandi'i tu'un kini ña kà'an ndo: takua kùu ma ña ya'a kayuni ndo, chi'in ña kùxään ndo, chi'in ña chà'ta'ani ndo kanachaa ko'o ndo ora kànita'an ndo, chi'in ña kàti'ini ndo chata ñivi, ta chi'in tandi'i inga tuku ña kini ña chà'ta'ani ndo ja'a ndo ndia. ³² Va'aga ña na kuu ndo iin ndian va'a ta vii koo ndo chi'in inga ñivi. Ta na kunda'vini ndo na, ta jaka'nuni ndo ma kuati jà'a ta'ii'iin ndo chata ta'an ndo tava jà'a ma Ndioo ora jà-ka'nuni ra ma kuatio cha'a' Cristu.

Naja kua iyo yi ña koo ma ñivi Ndioo

5 Vati ndyo'o kùu ndo se'e Ndioo, iin ndian ya'a ga kùuni ra nde'e ra. Yakan va na janini ndo kùu ndo tava kùu ra. ² Na kuuni ndo nde'e ndo ma ta'an ndo, indukuni ma takua kùuni ma Cristu nde'e ra yo, ta sòkó ra ra ta chí'í ra cha'a' yo takua kùu ora sòkó yo iin mvechala kuenda Ndioo. Ta ora sòkó ra ra kùu yi iin ña va'a ta iin ña xiko nduva'a kuii vii kùu yi kuenda ma Ndioo. ³ Ndyo'o ndian kùu ñivi Ndioo na töve iyo yi ña ki'vi ndo chi'in ña'a yüvi ñasi'i ndo, ta ña'a chi'in iin ra yüvi ii ndo, ta juuni töve va'a jà'a ndo ni'iin inga ña kini, ta ña nànduku ndo ma ña kukuika ndo. Tandí'i ña'a ña töve va'a nakanini ndo yi a ka'an ndo yi ndia. ⁴ Na kà'an

ndo ma tu'un kini ni tu'un kàti'ini ndo chi'in tu'un ña kà'an ndaa ndo ndia, vati ma tu'un i'ya ña töve iyo yi ña ka'an yo yi. Va'a ga ña na jaka'nu ndo ma Ndioo chi'in ma tu'un ndo. ⁵ Ta vitin va cha chito va'a ndo ti tu ndyo'o ndian ki'vi chi'in ma ña'a töve kùu ñasi'i ndo, a ja'a ndo iin ña kini, a kùuni ndo ndokuika ndo, na kùu ni'i ndo nuu ni koo ndo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in Cristu. Ta ndisaa ndian jà'a takan kùu na takua ndian jàka'nu na yutun í. ⁶ Ta na kù'va ndo ña kèña'a na ndo chi'in tu'un töve nda kuenda, vati ma Ndioo kuxaan ra chi'in ma ndian töve jàchi'in ma tu'un ra. ⁷ Ta ña töve kuii ndo iin ndo chi'in ma ndiakan. ⁸ Ndyo'o antea ya'a ga naa ma ñuñivi iyo ndo niku, ta vitin ña ndo iin ndo chi'in ma Racha'nu, yakan va ndichin va'a ma ñuñivi iyo ndo. Na kunda va'a ndo ti se'e ma Racha'nu kùu ndo. ⁹ Vati ma ñu'ú ra jà'a yi ña na ni'i ndo ma ña ndicha, ña ndaa chi'in ña nduva'a kuii va'a. ¹⁰ Na nanduku ndo ja'a ndo ma ña chà'ta'ani ma Racha'nu. ¹¹ Na ndikita'an ndo ta na ndo iin ndo chi'in ma tiñu kini ña jà'a ma ndian iyo ma ñuñivi naa, ma ndian töve nàkoto na ma Racha'nu, va'aga ña na katakuati ndo ma ña jà'a na ma nuu ndichin ma nuu ka'iin kua'a' ñivi. ¹² Vati ndava kanuu kùuni yo ora kà'an yo cha'a' ma ña jà'a xe'e na. ¹³ Vati tu ndisaa kuii ma tu'un kà'an yo keta yi ma nuu ndichin nuu ka'iin kua'a' ñivi, kìndoo kachin va'a yi. Vati ma ñu'ú kùu ma ña jandondichin ndisaa kuii ma nakuyi. ¹⁴ Yakan va te'en kà'an yo:

Na ndakoun, yo'o ña kixi,

Na ndetaun tañu ma ndian chí'í,

Ti Cristu kùu ma ra ni jatuun ra ma iti' kuà'un.

¹⁵ Yakan va na kumi kuenda va'a ndo ma ña jà'a ndo chi'in ma ña kà'an ndo. Na koo ndo ma tava kùuni maa ndo, vati na koo ndo va chi'in kua'a' chinituni va'a ndo. ¹⁶ Na koo va'a ndo ma tiempu i'ya ta na jaña ndo ma ña töve va'a ña jà'a ndo, vati ma tiempu vitin ya'a ga ki-ni jà'a na. ¹⁷ Na jà'a ndo ma ña töve va'a ña kùuni maa ndo, vati na numi nanduku ndo naja kua kutunini ndo ma ña kùuni ma Ndioo ña ja'a ndo. ¹⁸ Na töve iyo yi ña ko'o ndo ndixi, ta kùuní ndo jà'a ra', vati yakan kùu ma ña jà'a ña töve va'a jà'a ndo. Ma ña iyo yi ña ja'a ndo kuu ña na koo kua'a' va'a ma Tati Í Ndioo chi'in ndo. ¹⁹ Ta na ka'an ndo chi'in ma inga ñivi chi'in tu'un Salmu ta kata ndo iin yaa, iin yaa ña kà'an tu'un í kuenda ma Racha'nu, kata ndo ta jaka'nu ndo ra chi'in ndisaa kuii anima ndo. ²⁰ Na ku'va ndo ta'vindicoo nuu ma ra kùu Tatá yo nani ora cha'a' ndisaa ña jà'a ra cha'a' yo. Ta takan na ja'a ndo chi'in sivi ma Racha'nu chito'o yo Jesucristu.

Naja kua iyo yi ña koo ma ñivi chìnuni tu'un Jesuu chi'in ma ñivi na

²¹ Ndyo'o ndian iñu'u chi'in Cristu, iyo yi ña tiñu'u ndo ta jachi'in ta'ii'iin ndo chi'in ta'an ndo. ²² Ndyo'o ñivi ña'a ña cha tãnda'a, na jachi'in ndo ta na tiñu'u ndo ndra kùu ii ndo, ti ña'a kùu ma ña iyo yi ña ja'a ndo cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un ma Racha'nu. ²³ Vati ma ra kùu iian, kùu ra ma ra kuxini nuan, indukuni ma

takua ma Cristu kùu ra ma ra kùxini nuu ma veñu'u ma ndian chìnuni. Ta juuni Cristu kùu ma ra jàkákú ra na, vati ndiakan kùu na takua kùu ma kuñu ra. ²⁴ Ti indukuni takua ma ndian chìnuni ta jàchi'in na ma Cristu, ta juuni takan kùu chi'in ma ñivi ña'a cha tãnda'a ña jàchi'in vi ndisaa ma ña kà'an ma ra kùu ii vi.

²⁵ Ndyo'o ndra'ii na kuuni va'a ndo nde'e ndo ma ñivi kùu ñasi'i ndo indukuni ma tava Cristu kùuni ra nde'e ra ma veñu'u ma ndian chìnuni ta sòkó ra ra ña chí'í ra cha'a' na. ²⁶ Ta takan kuàndakuu na ndian íí jà'a ra, ta janandoo ra na chi'in takuui ta chi'in ma tu'un ra ndia. ²⁷ Ta takan kùu, ikan na jaya'a ra na nuu iyo maa ra. Ta takan ndàkuu na ndian tacha ta nduva'a kuui vii, ti ni kuu na takua kùu iin ja'ma töve tíí yí ta töve meku yi kuenda ra, vati ni kuu na iin veñu'u nduva'a kuui íí ta ndaa va'a. ²⁸ Ta takan ma ndra tãnda'a iyo yi ña kuuni ndra nde'e ndra ma ñasi'i ndra takua kùuni ndra nde'e ndra ma kuñu ndra. Ti ma ra kùuni nde'e ma ñasi'i ra kuuni ra nde'e ra juuni maa ra ndia. ²⁹ Vati ní'iiin ñivi töve xàani na nde'e na ma kuñu juuni maa na vati jakachi na yi ta kumi kuenda na yi, indukuni ma tava jà'a ma Jesuu chi'in ma veñu'u ndian chìnuni. ³⁰ Vati ma ndian chìnuni kùu na takua kùu ma kuñu ra. Ta juuni maa yo kùu yo ma kuñu ra ndia. ³¹ "Yakan va ma ndra'ii ni ndakoo ndra ma tatá ndra chi'in ma'a ndra ora tãnda'a ndra chi'in ma ñasi'i ndra, ta ninduvi vi ni kùu vi iin kuñuni." ³² Ña'a kùu iin ma tu'un xe'e ka'nu nduva'a kuui, va yu'u kà'in cha'a' ma Cristu chi'in cha'a' ma ndian chìnuni tu'un ra. ³³ Yakan va ndisaa kuui kivi, ma ta'ii'iiin ndo iyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo ma ñasi'i ndo ma tava kùuni ndo nde'e ndo juuni maa ndo, ta ma ña'a cha tãnda'a, na tiñu'u vi ma ndra kùu ii vi ndia.

6 Ndyo'o ndiakwati chi'in ndian yoko, na jachi'in ndo ma ña kà'an ma tatá ndo chi'in ma'á ndo cha'a' ña cha ndō'iiin ndo chi'in ma Racha'nu, vati ña'a iin ña ndaa va'a kùu yi. ² Iin tu'un Ley ña kà'an Ndioo ña kùu yi ma ña nunuu ta juuni ndaka yi iin tu'un ña chā'a ra nuu ma ñivi ña na jachi'in na ma ña kà'an ma Ley ikan ña kà'an te'en: "Na tiñu'u nduva'a kuui ma tatáun chi'in ma ma'un, ³ ikan na koo sii va'un kua'a' va'a tiempu ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya." ⁴ Ta ndyo'o, ndra kùu tatá, na jàkayuni ndo ma se'e ndo, vati va'a ga ña jakua'nu va'a ndo na ta kundayu'u va'a ndo na ta na jana'a ndo nuu na ma iti' ra, ikan na kí'vi na iti' ma Racha'nu ta kùuni na nde'e na ra ndia. ⁵ Ndyo'o ndian kùu musu, na jachi'in ndo ndisaa ma tiñu ña tava ndian chà'nda tiñu nuu ndo ma ñuñivi i'ya. Ta ora jà'a ndo yi na tiñu'u ndo na chi'in ndisaa ma anima ndo, takua jà'a ndo ña jàchi'in ndo ma Cristu. ⁶ Na ja'a va'a ndo ma tiñu kuenda na, va töve ivaa ma ora nde'e ni na, vaji ora töve na ña ja'a na kuenda ndo iyo yi ña ja'a va'a ndo ma tiñu kuenda na, va töve ivaa chi'in ndiakan ni, vati iin tiñu va'a kùu yi ña jà'a ndo kuenda Cristu ndia. Vati chi'in ndisaa kuui anima ndo ja'a ndo ma ña kùuni Ndioo. ⁷ Tandí'i ma ña jà'a ndo, na ja'a va'a ndo yi chi'in ndisaa kuui ma tundeeni ndo. Na ja'a ndo yi ma takua kùuni ndo ña jà'a ndo ma tiñu nuu ma Racha'nu, ta na

töve nuu ñivini. ⁸ Yakan va cha chito ta'ii'iiin ndo, chito a kùu ndo musu a chàkuu nuna ndo, ni ni'i ndo ma ña ni ku'va ma Ndioo va naja kua kàa ma ña va'a ña jà'a ndo. ⁹ Ta ndyo'o ndian chà'nda tiñu nuu ndian kùu musu, na tiñu'u va'a ndo ma ndian jà'a tiñu nuu ndo. Na töve jayu'vi ndo na. Na kuku'uni va'a ndo, ti juuni kùu ndo musu ma Racha'nu chito'o yo, ra iyo andivi. Ta rakan ti iin nuuni nde'e ra ndisaa ma ñivi.

Na kuàtiñu yo ma ñandee chà'a Ndioo, nuu ndian chìnuni kuenda jàkanaa yo ma kuati

¹⁰ Yakan va vitin ndyo'o yani, na ndo'iiin ndo chi'in ma Racha'nu, ikan na ndakuu ni'i ndo cha'a' ma ndatu ka'nu ra. ¹¹ Na kasi ndo ndo chi'in ndisaa kuui ma ndatiñu ña chā'a Ndioo nuu ndo, ikan na kundeeni ndo, ta ikan na töve kùu keña'a ma kui'na ndo. ¹² Vati töve kànita'an yo chi'in iin ñivi kua kàa maa yo, vati kànita'an yo chi'in kua'a' nuu tati xaan ña chàkunuán' ma iti' andivi. Vati yakán' kùu ma ñán' jà'a tiñu nuu naa nuu ma ñuñivi i'ya, ta chà'ndán' tiñu nuu ma ñivi ña iyo nuu yi. ¹³ Yakan va na kasi ndo ndo ta kuàtiñu ndo ndisaa kuui ma ndatiñu ña chā'a ma Ndioo nuu ndo, ikan na kundeeni ndo ma ora ni keta ma kivi xaan, ta ora cha chinu ja'a ndo ndisaa yi, ta na kundeeni ndo tiaga.

¹⁴ Yakan va na ku'un ndo ma tu'un ndicha ña chìnuni ndo, ikan na kumi yi ndo takua kùu iin pañu. Ta na ku'un ndo ma ña ndaa ña kùu yi takua kùu iin chaleku ña kùmi yi ndo. ¹⁵ Ta na koo yati va'a ndo kuenda na katitu'un ndo ma tu'un Ndioo ña jàna'a yi naja kua kuu koo vii yo chi'in ra. Ña'a kùu yi takua kùu iin ndichan ña tí'i ndo cha'a ndo. ¹⁶ Ta ma ña chìnuni va'a ndo ma tu'un ra kùu yi kuenda ndo takua kùu iin kaa kutaa ña kùmi yi ndo. Ta takan kùu jakanaa ndo ma kui'na ora kànita'án' chi'in ndo. ¹⁷ Ta ma ña ni jàkákú Ndioo ndo kùu yi takua kùu iin te'e ña chundii yi xini ndo, ta ma tu'un Ndioo kùu yi kuenda ndo takua kuu iin machiti ña chà'a ma Tati Íí Ndioo nuu ndo. ¹⁸ Koto ndàkoo ndo ña kà'an ndo chi'in Ndioo: ta nani ora jànini ndo ta ndàkan ndo nuu ra ña na kuta'an ma Tati Íí ra chi'in ndo ora kà'an ndo yi chi'in ra. Na koo yati va'a ndo, ta koto jàña ndo ña kà'an ndo chi'in Ndioo. Ta na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ma ñivi chìnuni ma ña kà'an ra ndia. ¹⁹ Na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'i ndia, ikan na ku'va ra nui ma kua kùu ka'in, ikan na töve yu'vì kati-tu'in ma tu'un ña iyo xe'e niku cha'a' Jesucristu. ²⁰ Ndioo kùu ma ra tãchi yu'u ña na katitu'in ma tu'un i'ya nuu ndo, ta cha'a' yakan kuu yi ña indií ma tichi vekaa vitin. Yakan va na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'i, ikan na töve yu'vì katitu'in yi nuu ma ñivi.

Ta ña'a kùu tu'un nuu ndi'inia ña tàa Paulu nuu ñivi iyo ñuu Efesu

²¹ Ta tàchì ma ra nani Tíkiku, ra yani yo ña ya'a kùunì nde'i, ra va'a jà'a tiñu kuenda ma Racha'nu, ikan na katitu'un ra nuu ndo ma naja kua ta'in ta niyi kùu ma ña jà'i ndia. ²² Yakan va tàchì ra nuu ndo, ikan na kati-

tu'un ra yi nuu ndo, ikan na kuu jandomani ra ndo.
²³ ¡Ma Ndioo, ra kùu Tatá yo, chí'in ma Racha'nu Jesu-
cristu, na ku'va ra ña na koo vii ndo! ¡Ta na ku'va ra ma
tundeeni ra nuu ndo, ikan na chinuni va'a ndo tu'un ra,

ta kuuni ndo nde'e ndo ta'an ndo! ²⁴ Ta na koso ra ma
ñamani ra chata ndo tandi'i ndyo'o ndian kùuni nde'e
ma Racha'nu Jesuu. Ta takan töve jaña yo ma ña kùuni
yo nde'o ra endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Filipu

Paulu chi'in Timoteu tàchi ndra tutu nuu ñivi iyo ñuu Filipu

1 Paulu chi'in Timoteu, ndra jà'a tiñu kuenda Jesuu Cristu, tàa ndi ma tutu i'ya kuenda ndyo'o, ndian kùu ma ñivi Ndioo iyo ñuu Filipu, ndian indukuni kùu chi'in ma Racha'nu Jesuu. Ta juuni tàchi ndi yi kuenda ndyo'o, ndra kuxini chi'in ndian jà'a kuenda ndian chìnuni tu'un Jesuu. ² Ma Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesuu, na ku'va ra ma ñamani ra chata ndo, ta na koo taxiin ma anima ndo jà'a ra ndia.

Kà'an Paulu chi'in Ndioo cha'a' ma ndian chìnuni

³ Nani ora chàku'unj ndo, chà'i ta'vindioo nuu ma Ndioo yo cha'a' ndo. ⁴ Ta nani cha'a' ora kà'in chi'in ra cha'a' ndo, ya'a chisij ora jà'i yi, ⁵ vati indukuni kùta'an ndo chi'in ma tiñu kuenda Ndioo ña jàna'a yo ma tu'un va'a ra nuu ma ñivi, nda ma kivi nunuu ta nda vitin. ⁶ Chìto va'i ña ma Ndioo, ra kīcha'a jà'a ma tiñu va'a tichi anima ndo, endeeni jàtiñu va'a ra chi'in ndo nda kati jachinu ra yi, nda keta ma kivi ña ni chikoni'i ndiko ma Jesuu. ⁷ Ya'a ga ndaa kùu yi kuendai tuva chàninij ma te'en cha'a' tandi'i ndo, vati ya'a ga va'a kùuni nde'i ndo, ti juuni indukuni kùta'an ndo chi'in chi'in ña kàti-tu'un ndo ma ñamani Ndioo, vaji indij tichi vekaa a ka'in cha'a' tu'un Cristu nuu ñivi chà'nda tiñu ñuu ña tu'un ndicha kùu yi, ta kùu yi ma ña sàma anima yo jà'a yi. ⁸ Vati Ndioo kùu ma ra chìto va'a ma naja ya'a kùunj nde'i ndisaa ndo, vati ndicha kuui kuunj nde'i ndo indukuni takua kùuni ma Racha'nu Jesucristu nde'e ra ndo ndia.

⁹ Chikain ñamani nuu Ndioo ma ora kà'in chi'in ra ña na ja'a ra ña na kuuni ga kua'a' ga ndo nde'e ndo ta'an ndo, ta na koo ga ma chinituni ndo ta na kutunini va'a ga ndo ndisaa nakuyi, ¹⁰ ikan na kutu'va kachin ndo ja'a ndo mamaa ña va'a. Ta takan kachin na kuu ndo, ta ni'iin ñivi na kùu tisokuati ndo ndia, nda kati na chikoni'i ndiko ma Jesuu, ¹¹ vati ndyo'o chi'in tundeeni ma Jesuu cha chā'nu anima ndo kuenda ña ja'a ndo mamaa ña va'a, ta cha'a' yakan jàna'a yi ña ya'a iñu'u ta ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo.

Nuu kà'an Paulu takua kùuni ra koo ra kuenda Cristu

¹² Ndyo'o yani, kùunj ña koto ndo ña ndisaa kuui ma ña tà'in ña ndè'i tundo'o tichi vekaa, vachi tindee ndicha kuui yi ña na kuita kuati tiá kua'a' ma tu'un cha'a' Jesucristu ña jàna'a yo. ¹³ Vati tandi'i ma ndra jandaru, ndra kùmi vetiñu chi'in kua'a' tiaga ñivi, chìto

na ña indij ma tichi vekaa cha'a' ña chìnuni tu'un Jesucristu. ¹⁴ Ta ora nde'e ndian chìnuni tu'un ra ña indij ma tichi ma vekaa, nduva'a kua'a' na cha kùuni ga na jana'a na ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi, ta na tükuii yu'u na, ta chi'in tiaga ndatu kàtitu'un na nuu ma ñivi cha'a' ma Jesuu.

¹⁵ Ndicha va'a ña iyo uvi uni ndian kà'an cha'a' ma Jesuu, va cha'a' ña xàani na ta ya'a tixin na ndè'e na yu'u, va ma inga na vii kà'an na cha'a' ma Jesuu ta kùuni na nde'e na ra. ¹⁶ Iyo ndian kà'an cha'a' ma Jesuu va chi'in ña nduva'a kuui kùuni na nde'e na yu'u, vati chìto na ña Ndioo kùu ma ra chà'a ma tiñu i'ya nui ña na katitu'in ma tu'un va'a ña kà'an cha'a' Jesuu. ¹⁷ Ta iyo inga ndian kà'an na ña kùu ma ña kùuni maa na, ta töve va'a chàninini na chi'in anima na ora kà'an na, vati kùuni na ña na kosoi tiaga kuati vitin ña cha indij tichi vekaa i'ya. ¹⁸ Vaji takan jà'a na, na kùu tuva takan. Vaji ndava nikuuni kùu yi, chi'in ña va'a chàninini na a töve, ña kà'an na cha'a' Jesuu; chisij, vaji takan kùu yi. Ta tiaga ni sii kùunj, ¹⁹ vati chìto va'i ña tandi'i ma ña tà'an chi'in i'ya nuu indij tichi vekaa iin ña ni ja'a yi ña ni keta va'i cha'a' ña kà'an ndo chi'in Ndioo cha'i chi'in cha'a' ña tìndee ma Tati Íi ma Jesuu Cristu yu'u. ²⁰ Vati yu'u, va'a kuunj ta ndàtui ña töve kùkanui ña ka'in tu'un Cristu nuu ñivi. Va va'aga tu ka'in chi'in tundeeni ra ta takan kuu jaka'nui ra chi'in ndisaa ma ñandei iyo kuñui, vaji tu juuni iyo nditogai a tūvi. ²¹ Vati tu kindoo nditogai va kuenda Cristu ni koi, ta kùu yi iin ña va'a kuendai, va tu kuvj, tiaga va'a kùu yi. ²² Vati tu iyo nditogai ma ñuñivi i'ya kuu ja'i tiaga ma tiñu va'a kuenda ma Racha'nu Jesuu. Yakan va na töve chitoi ndava kùu ma ña va'a ña kùu kachin. ²³ Ya'a ga ndetiñu kùu yi kuendai ma nin-duvi ma ña takan: iin chiyo, ndava kùuni kuvj, ikan na kuu ku'in koi chi'in Jesuu, vati yakan kùu yi iin ma ña va'a nduva'a kuui kuendai, ²⁴ va ma inga chiyo va'a ga kùu yi kuenda ndo ña na koo nditoi ñuñivi i'ya. ²⁵ Ta cha'a' yakan kùu yi ña chìto va'i ña ni kindoi chi'in ndo, ikan na kuta'in chi'in ndo, ta takan kuu keta ndo iti' nuu, ta ikan na kusii ga ndo chi'in ma ña chìnuni ndo ndia, ²⁶ ikan na sii tiaga kuuni ndo ja'a yi ña na jaka'nu ndo Jesucristu ora ni nde'e ndo yu'u inga cha'a'.

Na koo yo takua ka'an tu'un va'a Jesucristu

²⁷ Ndyo'o kùu ndo ma ndian chìnuni tu'un Cristu. Yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo ta na koo ndo ma kua ka'an ma tu'un cha'a' ra. Ta yu'u tu chai kunde'i ndo a töve, kuunj taso'i cha'a' ndo ña iyo tu'va ndo chi'in ma tu'un cha'a' Cristu, ta na ndo'iin ndo chi'in ma

tiñu jà'a ndo cha'a' ma ña chinuni ndo ma tu'un ra. ²⁸ Ta na chinuni ndo ña jayu'vi ma ndian kùuni kuati nde'e na ndo. Ta ña'a kùu iin ma ku'va kachin ña ma ndiakan kuà'an na ma iti' ni kuvi na, ta iin tiempuni juuni kùu yi iin ku'va ña ni kakú maa ndo. Ta ma tu'un i'ya vachi yi kuenda Ndioo. ²⁹ Vati cha'a' ma Jesuu, töve uvanuu ña chinuni yo tu'un ra kùu yi ña kuu koo va'a yo, ti juuni chā'a Ndioo ña na nde'o tundo'o cha'a' ra ndia. ³⁰ Ndyo'o chi'in yu'u indukuni nde'o tundo'o cha'a' Jesuu. Ta nī'i ndo tu'un naja kua cha ndē'i tundo'o, ta vitin juuni chito ndo ña chà'a ndo kuenda ña nde'egai tundo'o ndia.

Na koo yo kua iyo Jesucristu

2 Yakan va tu cha iyo tundeeni Cristu chi'in ndo kuenda jàndomani ndo ta'an ndo, ta tu ndòmani ndo jà'a ra cha'a' ma ña ya'a ga kùuni ra nde'e ra ndo, ta tu iyo Tati Í Ndioo chi'in ndo, ta tu nàkoto ndo nda cha'a' kùu ña ya'a ga u'vini ma Ndioo nde'e ra ndo chi'in cha'a' ña ya'a ga kùnda'vini ra ndo, ² tu takan iyo ndo, nduva'a kuii sii ni kuunĭ, tuva vii va'a iyo tandi'i ndo, ta ndo'iin tandi'i ndo chi'in cha'a' ma ña nduva'a kuii kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo, chi'in iin ni ma ña kua chà'nini ndo, ta iin nuu ni ma ña chà'nini ndo ja'a ndo. ³ Na jà'a ndo nī'iin nakuyi tuva ya'a ga tixin kùuni ndo a tu ya'a ga tayi kùuni ndo ndia. Va'a ga tu ni ja'a ndo iin nakuyi, na ja'a ndo yi chi'in anima vita ndo, ta ma ta'ii'iin ndo na tiñu'u ndo ma inga na ña iin ndian va'a ga kùu na kua maa ndo. ⁴ Ta na nànduku ndo ma ña va'a kùuni maa ndo, vati na kutu'un ndo nanduku ndo ma ña va'a kuenda ma ii'iin inga na ndia.

⁵ Na indukuni nakanini ndo ma takua nākanini ma Jesuu niku. ⁶ Vati ma Jesuu, vaji Ndioo kùu ra, töve nī chikan ra nuu Ndioo ña na kuu ra indukuni ma takua kùu ra. ⁷ Vati jāchiyo ra ra takua kùu ra niku, ta kī'in kuenda ga ra ña kùu ra iin ra jà'a tiñu takua kùu iin musu, ta kāku ra takua kàku ndisaa yo ñuñivi i'ya. ⁸ Ta ora cha ndākuu ra takua kùu maa yo tajan jākunda'vini ra juuni maa ra, ta jāchi'in ra tandi'i ña kà'an Ndioo, nda kati chā'a ra ña na kuvi ra nuu kruu. ⁹ Yakan va Ndioo jāka'nu ra ra ta chā'a ra iin tiñu ka'nuga nuu ra, ta nī'i ra iin ma tiñu ta iin sivi ka'nuga kua tandi'i ma sivi ña iyo. ¹⁰ Yakan va ora kuni na ma sivi ma Jesuu iyo yi ña kunandi chiti ma tandi'i ma ndian iyo andivi, chi'in ndian iyo ma ñuñivi i'ya, chi'in ndian cha chī'í ndia, ¹¹ ta tandi'i na na nakoto na ña Jesuu kùu ma Racha'nu chito'o na, ta na katitu'un na ña takan kùu ra. Ta takan ni tiñu'u na ma Racha'nu Ndioo, ra kùu Tatá.

Ma ndian chinuni tu'un Jesuu kùu na takua kùu ma ñu'ú ña jàtuun ma andivi

¹² Yakan va ndyo'o yani ndian nduva'a kuii kùuni nde'i, va takua ndyo'o nani ora, ora iyo chi'in ndo jāchi'in ndo ma ña kà'in, yakan va na jachi'in ndo tiaga ma ña kà'in ma vitin ña ya'a ga chika iyo. Ta na kuàtiñu ndo jàna'a ndo, ti ndicha kuii kùu ndo ndian cha kākú. Va na tiñu'u ndo Ndioo ora jà'a ndo yi, ¹³ vati

Ndoo jàketa ra ña nakanini ndo ja'a ndo ma ña va'a ta juuni rakan tindee ra ndo ña na jachi'in ndo ta ja'a ndo tandi'i ma ña kùuni ra.

¹⁴ Töve ka'an xaan ndo a kanita'an yu'u ndo, ora jà'a ndo nda ña nikuuni ña jà'a ndo, ¹⁵ ikan nī'iin ma ñivi na kùu tisokuati ndo ti töve iyo kuati ndo. Ta takan na kuu ndo ndian se'e Ndioo chi'in nī'iin kuati ma tañu ma ñivi töve va'a jà'a chi'in ndian ya'a ga iyo kuati ñuñivi i'ya. Vati ma tañu ma ñivi ñuñivi i'ya kùu ndo ndian ya'a tacha ma takua tacha ma chele ma nuu ma ñuñivi nduva'a kuii naa. ¹⁶ Ta jana'a ndo ma tu'un ña kà'an cha'a' naja kua kuu koo va'a yo, ikan ora keta ma kivi ña na kichaa ndiko ma Jesuu, ma ñuñivi i'ya, ndava va'a kùunĭ cha'a' ma ña jà'a ndo, vati cha chito va'i ti ndisaa tiñu jà'i ti töve ni ja'a ka'a ni yi. ¹⁷ Vaji ni nde'i tundo'o nda kati kuvi ta kùu takua kùu iin ña sokó yo nuu Ndioo cha'a' ma ña katitu'in ma tu'un cha'a' Cristu nuu ndo indukuni takua ma ña chinuni ndo ma tu'un ra kùu yi iin ña sokó ndo nuu ra ndia. Ta vaji takan kùu yi, va yu'u chisij, ta kuta'in ña juuni chisij chi'in ndo ndia. ¹⁸ Ta ndyo'o na kichi sii kuuni ndo ndia, ta na kuta'an ndo cha'a' ma ña chisij ndia.

Tàchi Paulu ma Timoteu chi'in Epafroditu ñuu Efesu

¹⁹ Yakan va ndàtui ña na ku'va ma Racha'nu Jesuu ña na kuu tachĭ numini ma Timoteu nuu ndo, ikan na nduva'a kuii kichi sii kuunĭ ora ni'ĭ ma tu'un cha'a' ndo. ²⁰ Vati töve nàta'in nī'iin ma inga ndian chà'nini takua chà'nini yu'u, uvanuu Timoteu kùu ra ña chà'nini ra takan, ti nàkanini ndicha kuii ra cha'a' ma ña va'a kuenda ndo. ²¹ Vati tandi'i tiaga na nànduku na ma ña kùuni maa na, va na töve nànduku na ma ña kùuni Jesuu ña na ja'a na. ²² Va ndyo'o cha chito va'a ndo ma tiñu va'a ña jà'a ma Timoteu chi'in ña kàtitu'un ra nuu ma ñivi ma tu'un ña kà'an cha'a' ña ni kakú yo, ta tindee ra yu'u ma takua kùu iin se'i. ²³ Yakan va ndàtui ña ni tachĭ ra nda ora ña nde'e jĭ'nai ma naja kua kuàndita ma ña ta'in, ²⁴ vaji chinunĭ ña ma Racha'nu ni ku'va ra ña na numini kuu kunde'i ndo ndia.

²⁵ Ta vitin chà'ninĭ jachikokanĭ ndikoi ma ra yani yo Epafroditu nuu ndo, ma ra kùu merui, ma ra jà'a tiñu indukuni chi'in, takua jàtiñu iin ra jandaru. Ta rakan kùu ma ra tachi juuni maa ndo nui, ikan na ja'a ra ma tiñu ña chiniñu'i. ²⁶ Ya'a ga kùuni ra kunde'e ra ndo, ta ya'a ga nàkanini ra cha'a' ndo vati chito ndo ña ku'vi ra. ²⁷ Ta ndicha kuii ña ku'vi ra niku, ta ndava chani kuvi kuii ra niku, va ma Ndioo kùnda'vini ra ra, va na töve uvaa rakan ti nda yu'u ndia, ikan na töve nduva'a kuii nda'vi kuunĭ. ²⁸ Yakan va ya'a ga kunumi ña ni tachĭ ra nuu ndo, ikan na kichi sii kuuni ndo na nde'e ndo ra inga cha'a', ta juuni ikan na töve nda'vi kùunĭ cha'a' ndo ndia. ²⁹ Ora chaa ra ma nuu ndo na sii kuuni ndo nde'e ndo ra, ma takua kùu iin yani ndo cha'a' ma Racha'nu Jesuu, ta na tiñu'u nduva'a kuii ndo ra chi'in ma ndian kùu takua kùu ra, ³⁰ vati chani kuvi kuii ra niku cha'a' ña jà'a ra tiñu kuenda ma Jesuu. Ta chani kuvi kuii ra cha'a' ña chà'a ra tu'un ña jà'a ra ma tiñu kuenda, ta ndyo'o ña kùu ja'a ndo ma tiñu chiniñu'i niku.

Ma ña ndicha va'aga kùu yi ña nakoto yo ma Racha'nu Jesucristu

3 Ta vitin ndyo'o yani, na sii kuuni ndo nde'e ndo ma ña jà'a ma Racha'nu Jesuu. Ta kuendai na töve kayuni tuva nunuuni nunuuni kà'in ma ña cha tã, vati kuenda ndo ya'a ga chiniñu'u ndo yi. ² Na kumi kuenda va'a ndo ndo chi'in ma ñivi ya'a xaani nde'e na yo, kùu ndian takua kùu ma ina, chi'in ma ndian jà'a ña töve va'a chi'in ma ndian chà'nda kuatí na ma kuñu yo, ti kàti na ña ìyo yi ña koo iin ku'va ma nuu ika kuñu yo kuenda ña na kakú yo chi'in Ndioo. ³ Vati ma ku'va ña ndicha va'a ña chana'a ìyo yo kuenda Ndioo kùu ma ña jàka'nu yo ra chi'in Tati Í ra ña ìyo tichi anima yo, ta chi'in ña ya'a sii kuuni yo cha'a' ña ñivi kuenda Jesucristu kùu yo. Töve ìyo yi ña nanduku yo ña tà'nda ñii nuu ika yo a inga nakuyi ña jà'a ma ñivini kuenda koo va'a yo nuu Ndioo, takan chà'nini ndiakan. ⁴ Tu chìnunio ña ndicha kùu yi ña kindoo va'a yo chi'in Ndioo cha'a' ma ña jà'a maa yo, va tüvi inga yo kindoo va'aga nuu ra takua kindoo mai tuva takan. ⁵ Vati yu'u juuni chàndaka na ña na ka'nda ma sutu ñii nuu ikai ma ora já kētai una kivini ña kākui niku. Ta ñivi ndian ñuu Israel kù, ta tata Benjamín kù ndia. Juuni tandi'i tata nuu kīchj kù na nda vitin ndian Hebreu. Ta kuenda ña kà'an yo ña ra jàchinu ma tu'un ley Ndioo tãa Moisés, kùu ka'in ña juuni kù iin ra fariseu. ⁶ Ya'a ga kùunijachinui ma tu'un Ndioo, yakan va chākunui jànde'i tundo'o chata ma ndian chìnuni tu'un Jesucristu niku, ti chà'ninij ña töve va'a jà'a na niku. Ta cha'a' ña jākui ma ña kà'an ma ley Ndioo, ni'iin ma ñivi na töve kùu ti-sokuati na yu'u, ti iin ra ndaa kù kuenda jàchinui ma ley Ndioo.

⁷ Va tandi'i ma ña'a ya'a ga va'a kùu yi kuendai niku, va vitin chito va'i ña tüvi nda kuenda yi, uvanuu ña na nakotoi Jesucristu ìyo kuenda. ⁸ Ta tandi'i ña kī'jn kuendai niku ña ìyo ñuñivi i'ya tüva chiniñu'i yi. Vati vitin uvaa ña ka'nu kuendai kùu yi ña tandikui kuà'in chata ma Racha'nu Jesuu. Ta cha'a' Jesuu kùu yi ña nãa tandi'i nakuyi, ta ndisaa kuui nakuyi ndè'i yi takua kùu iin ma cha'an ni, cha'a' ña ya'a kùuni nde'i Jesuu. Ta kùuni chai nakotogai ra tiaga, ⁹ ta na chai koi indukuni chi'in ra. Na töve nàndukui ña kui iin ra ndaa jà'a ña jàchi'jn ma ley ndian judíu, vati nàndukui kù iin ra ndaa cha'a' ña chìnuni ña jã'a Jesuu cha'i. Ma ña kùunij ka'in kùu yi ña na kùu yo ndian ndaa jà'a Ndioo cha'a' ma ña chìnuni yo tu'un Jesuu. ¹⁰ Va ma ña kùunij kùu ña nakotoi ma Jesuu, ta kùuni kotoi ma ndatu ma takua nātaku ra niku, ta kùuni nde'i ma tundo'o takua ndè'e ra tundo'o, vaji tu kuvij indukuni takua chí'í ra ndia, ¹¹ vati ndätui ña Ndioo ni janataku ndiko ra yu'u tañu ndian chí'í.

Kumani tiaga chaa yo ma nuu kùuni yo chaa yo

¹² Na töve kùuni ka'in ña cha nī'j ma tandi'i nakuyi ña ìyo yi ña ni'o nuu Jesucristu, ta na töve kùuni ka'in ña iin ra ndaa nduva'a kuui kù ndia, va juuni ndätui iti'

nuu, ta jàtiñui chi'in ndisaa animai, ña kùuni jakanai ra takua cha jākanaa ra yu'u kuenda ra. ¹³ Na töve kà'in ña juuni mai kùu iin ra ña cha jākanaa ma nuu ni koi iti' nuu, ta ma ña jà'a ndicha kuui kùu ña na naanij ma ña cha kindoo iti' chata, ta jatiñui cha'a' ma ña vachi iti' nuu, ¹⁴ ikan na chai ta kùu jakanai ndisaa ña va'a ña ìyo andivi, vati Ndioo kãna ra yo, ikan na ndaki'o yi ja'a Jesucristu.

¹⁵ Tandi'i yo takani cha chìnuni ma ña kà'an Ndioo. ìyo yi ña nakanini yo ma takani ta na töve sãma yo yi. Tu ìyo nda ndyo'o siin chà'nini ndo ma cha'a' nakuyi, juuni ni ku'va ma Ndioo ña na koto ndo ma ña va'a chi'in ña töve va'a. ¹⁶ Yakan va vitin ndicha kuui ìyo yi ña koo yo ma takua takani ìyo yo niku chi'in ma ña cha nī'o.

¹⁷ Ndyo'o yani, na ja'a ndo ma takua jà'i, ta na ja'a va'a ndo kuenda ma takua ìyo ma ndian jà'a takua jà-na'a ndi chi'in ma ña takani jà'a ndi. ¹⁸ Ya'a ga kua'a' cha'a' kã'in chi'in ndo, ta nda vitin chi'in takui tinui chàkui ña kà'an tukui nuu ndo ña ìyo kua'a' ñivi ña töve chìnuni na ma ña ndaa cha'a' ña chí'í Jesuu nuu kruu kuenda yo niku. ¹⁹ Ta ndiakan ni naa na cha'a' ma ña töve chìnuni na. Ta ndisaa tiempu nànduku na ma ña kùuni maa na. Nnian cha ndākuu kini ta ya'a ga iti' kùuni na, yakan va tüva kukanuu na cha'a' ña jà'a na. Ta uvani cha'a' tandi'i ma ña ìyo ma ñuñivi i'ya titunini na. ²⁰ Va kuenda maa yo ma ñuu ndicha yo kùu ma andivi, ti ni koo yo tikan chi'in Ndioo. Ta juuni andivi ni kichi ndiko ma Racha'nu Jesucristu ra ni jakakú yo. Ta kuenda rakan ndätu yo chi'in ndisaa anima yo nani kivi. ²¹ Ta rakan kùu ra ni sama ra ma kuñu yo ña ya'a ga nda'vi kùu yi, ikan na kuu yi takua kùu ma kuñu ma Jesuu ña ya'a ga vii kaa yi ta tacha yi. Ta ni ja'a ra yi chi'in ma ndatu ra ña kuàtiñu ra ña ka'nda yi tiñu nuu ma tandi'i nakuyi.

Na kusii va'a kuunij ña ndō'iin ndo chi'in Jesuu

4 Yakan va ndyo'o yani, ndian ya'a ga kùunij nde'i, ndian ya'a ga kùunij kunde'i, ndian chìnuni ma ña kà'in ndian jà'a ña ya'a ga chí'ij ta tayi kùunij cha'a' ndo, na koo va'a ndo, ta na töve ndakoo ndo ña chìnuni ndo ma tu'un Racha'nu Jesuu. ² Jàninij ma ña nàni Evodia chi'in ma ña nàni Síntique na jando'iin tu'un vi cha'a' ña kùu vi ma iin ta'an vi cha'a' ña chìnuni vi ma tu'un Jesuu. ³ Ta yo'o yani, ra ya'a ga va'a kùu merui, ra jàtiñu indukuni chí'jn, chikain ñamani nuun ña na tin-deun vi, vati jàtiñu vi indukuni chí'jn ma ora chàkuu ndi kàtitu'un ndi ma tu'un va'a cha'a' Cristu nuu ma ñivi niku, indukuni chí'in ma Clemente chí'in ma inga tiaga ma ndra jàtiñu chí'jn. Vati cha ìyo ma sivi ndo nuu ma tutu ña kà'an nda ñivi ni koo na chí'in Ndioo endeeni. ⁴ Yakan va na sii va'a kuuni ndo ña ìyo ndo chí'in Jesuu. Ta jākuku'uni ndikoi ndo, na sii kuuni ndo. ⁵ Ta na tandi'i ma ñivi na nakoto na ndo takua kùu iin ndian nduva'a kuui va'a ta ya'a iñu'u, vati ma Racha'nu Jesuu chani kuyatin kichaa ra inga cha'a'. ⁶ Koto kùtu'un ndo cha'a' nī'iin nakuyi, vati ndisaa tiempu, na ndakan ndo ña chiniñu'u ndo nuu Ndioo ora kà'an ndo chí'in ra, ta ku'va ndo ta'vindioo nuu ra ndia. ⁷ Takan

ìyo yi ña ja'a ndo, ikan na ku'va Ndioo ña na koo ma tundeeni ra chi'in ndo. Ta ma tundeeni ikan nduva'a ka'nu yi ña ni kùu kutunini yo ndisaa yi. Yakan kùu yi ña kùmi yi ma anima yo chi'in chinituni yo cha'a' ña cha ndò'iin yo chi'in Cristu Jesuu.

Na nakanini ndo cha'a' tandi'i ma ña va'a

⁸ Cha'a' nuu ndi'i nia jàkuku'unj ndo, ndyo'o yani, ña na nakanini ndo cha'a' ma ña ndicha ta ma ña iñu'u, ta na nakanini ndo cha'a' ma ña ndaa chi'in ña va'a, ta na nakanini ndo cha'a' ma ña nduva'a kuii kùuni ma ñivi nde'e na. Ndisaa ña'a iyo yi ña jaka'nu ndo yi. ⁹ Na jakua'a ndo ta jachinu va'a ndo tandi'i ña jāna'i nuu ndo ña kùu ma tu'un ña kā'in chi'in ndo. Ta yakan kùu ma ña chīni ndo ta ndē'e ndo jā'i. Yakan va na jakua'a ndo ta jachinu va'a ndo yi, ta takan koo ma Ndioo chi'in ndo, ra chà'a ña na koo vii anima ndo.

Paulu chà'a ra ta'vindioo cha'a' ña sòkó ndian chìnuni ñuu Filipu

¹⁰ Ya'a ga sii kùunij ña iyoi kuenda ma Racha'nu Jesuu vati ndyo'o cha kīcha'a ndiko ndo nàkanini ndo cha'i. Va na tōve kùuni ka'in ña ndyo'o cha nāani ndo yu'u niku, vati kùunij ka'in ña ndyo'o ña nī'iin cha'a' takā'an kùu tindee ndo yu'u. ¹¹ Tōve kà'in takan ña chīniñu'i iin nakuyi, vati cha chīto va'i naja kua chisij chi'in ña iyo nui. ¹² Chītoi koi takua kùuni ma ndian iyo nda'vi, ta juuni chītoi koi takua iyo ma ndian kuika ndia. Cha kūtuvai naja koo va'i chi'in ma ninduvi nakuyi, juuni chītoi ma takua kùuni yo ma ora nduva'a kuii va'a kùuni yo ta chisoko yo ndia, ta juuni chītoi ma takua kùuni yo ma ora ña ndava chakoso ma nakuyi nuu yo chi'in ma ora nī'iin nakuyi na tōve iyo nuu yo ndia. ¹³ Ndisaa kuii ma kuati kùu ndondaa yi, ta ndisaa ña va'a kùu jā'i, vati Jesucristu kùu ma ra jā'a kuenda yu'u ta chà'a ra ma ndatu ra nui. ¹⁴ Vaji takan kùu, va ndyo'o juuni va'a jā'a ndo kuendai. Yakan va va'a ni ta'an jā'a ndo ña

tīndee ndo yu'u ña kundi ma tundo'o ña ndè'i vitin.

¹⁵ Ta ndyo'o ndian chìnuni ña iyo ñuu Filipu cha chīto ndo ña uvaa ndyo'oni kùu ndo ma ndian tīndee yu'u chi'in ña sòkó ndo nui ma ora kīcha'i kàtitu'in ma tu'un cha'a' Cristu ora kēi ñu'u' Macedonia. Nī'iin inga ndian chìnuni inga ñuu tīndee na yu'u takua jā'a ndo chi'in.

¹⁶ Ta juuni ora iyoi ma ñuu Tesalónica niku, ta tāchi ndiko ndo ma ña sòkó ndo nui ma ora chīniñu'i ma nakuyi. Kua'a' cha'a' jā'a ndo takan. ¹⁷ Na tōve ndatui nani ora ma ña sòkó ndo nui, ti ma ña sòkó ndo kuenda Ndioo kùu yi, ta ndatui ña Ndioo ni tī'i ra kuenda yi ta ni ndokua'a yi kuenda ndo. ¹⁸ Vati ma ña sòkó ndo nui cha nī'i tandi'i yi ta ndava chākoso yi nui chi'in ma ña tāchi ndo nui chi'in ma ra nāni Epafroditu. Ta ma ña tāchi ndo nui kùu yi takua kùu ma xiko kutu ña nduva'a kuii vii cha'an ña sòkó ndo nuu Ndioo. Ta ya'a chīsii Ndioo cha'a' ma ña jā'a ndo iin ma ña jāka'nu ndo ra ma takua kùu iin ma ña nduva'a kuii vii cha'an kuenda Ndioo. ¹⁹ Yakan va ma Racha'nu Ndioo ra tiñu'i, ni ku'va ra nuu ndo tandi'i ma ña chīniñu'u ndo, nda cha'a' ndisaa ña va'a ta ka'nu ña iyo chi'in Jesucristu. ²⁰ Ndicha ña nduva'a kuii ka'nu kùu ra kùu Ndioo Tatá yo. Yakan va na jaka'nu yo ra endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tu'un nuu ndi'i nia ña kà'an Paulu

²¹ Na kaña'a ndo chi'in tandi'i ñivi iyo ñuu Filipu kuendai, ndian kùu ñivi Ndioo cha'a' ña chìnuni na ña jā'a Jesuu. Ma ndian kùu yani yo, ndian jā'a tiñu indukuni chi'in juuni tāchi ndra saludu nuu ndo ndia.

²² Ta juuni tāchi ndian chìnuni tu'un Jesuu iyo ñuu Roma saludu nuu ndo. Ta ma ndian chìnuni ña jàtiñu ve'e ma ra kùu rey César tāchi na iin saludu ka'nu ga nuu ndo ndia.

²³ Ta chīkain ñamani nuu ma Racha'nu Jesucristu ña na ku'va ra ma ñamani ra chata tandi'i ndo. Takan na kuu yi. Amén.

Tutu Colosa

Tàchi Paulu chi'in Timoteu iin tutu nuu ñivi ìyo ñuu Colosa

1 Yu'u, Paulu, ra kùu tatun Jesuu Cristu ti takan kùuni Ndioo ña na kui, indukuni chi'in ma ra yani yo Timoteu, ² tàì ma tutu i'ya kuenda ndyo'o yani ìyo ñuu Colosa, ndian chìnuni tu'un Cristu ta kùu íí ndo jà'a Ndioo. Ma Ndioo, ra kùu Tatá yo na koso ra ma ña-mani ra chata ndo, ta na ja'a ra ña na koo taxiin ma anima ndo ndia.

Kà'an Paulu chi'in Ndioo cha'a' ma ndian chìnuni ìyo ñuu Colosa

³ Nani ora, ora kà'an ndi chi'in Ndioo, chà'a ndi ta'vindioo nuu ma ra kùu Tatá ma Racha'nu Jesuu cha'a' ndo. ⁴ Vati cha nī'i ndi ma tu'un cha'a' ndo, ña nduva'a kuu chìnuni ndo ma tu'un ma Jesuu ta chi'in ma ña nduva'a kuu kùuni ndo nde'e ndo ma ndisaa ñivi ìyo kuenda Ndioo. ⁵ Cha'a' yakan kùu yi ña chīsii ndo cha'a' ma ña va'a ndàtu ndo ña ni nī'i ndo nda'a' Ndioo ora koo ndo chi'in ra ma andivi. Vati cha chīni ndo ña takan kà'an ma tu'un ndaa ña kà'an ra. ⁶ Ma tu'un ndaa i'ya cha chīnu yi nuu ndo, takua kùu ninii ma ñuñivi nuu cha ya'a ga kua'a' ma ñivi kuàkutu'va na ta kuàkua'nu ma anima na jà'a yi, indukuni ma takua kùu chi'in ndo ma nda ora ña chīni ndo ta chīto va'a ndo ma tu'un ndaa, ña kà'an cha'a' ma ñamani Ndioo kuenda ndo. ⁷ Tu'un i'ya kùu ma ña jāna'a ma ra Epafra, ra ya'a kùunio nde'o, ma ra jàtiñu chi'in yo, ta rakan kùu ra jà'a iin tiñu va'a ña chā'a Jesuu nuu ra kuenda ma ña va'a maa ndo. ⁸ Epafra kùu ma ra nda'a ma tu'un cha'a' ndo nuu ndi, chi'in cha'a' ma ña nduva'a kuu kùuni ndo nde'e ndo ma ñivi ta'an ndo jà'a ma ndatu ña chà'a ma Tati Íí Ndioo nuu ndo.

⁹ Ta cha'a' yakan kùu yi ña nda ma ora chīto ndi naja kua cha ìyo ndo, na töve ndàkoo ndi ña kà'an ndi chi'in Ndioo cha'a' ndo, ta chikan ndi nuu ra ña na ku'va ra ña na koto kachin va'a ndo ndisaa kuu ma ña kùuni ra. Vati chà'a ma Tati Íí ra ma chinituni ña kùu kutunini ndo kua'a' va'a ndisaa kuu nakuyi. ¹⁰ Ta takan juuni kùu koo ndo ma takua kùuni ma Racha'nu Jesuu ña ja'a ndo, ti iin ra iñu'u kùu ra. Takana ìyo yi ña ja'a ndo ma takua chàta'ani ra. Ti takan kùu ja'a ndo kua'a' nuu tiñu va'a takua kùuni ra, ta ikan na kuu chaa va'a ga ndo ña na nakoto ndo ma Ndioo. ¹¹ Ta juuni takan na ku'va ra ma ndatu ka'nu chi'in tundeeni ra nuu ndo. Ta ikan takan chi'in ma tundeeni ikan kùu kundeeni ndo ta kùu koo taxiin ndo ma nuu ñuñivi i'ya. ¹² Ta juuni tu

takan ja'a ndo, ni koo siini ndo ora ku'va ndo ta'vindioo nuu ma Tatá yo Ndioo. Ta rakan cha jāndondaa ra ndo, ikan na kuu ni'i ndo ma tundeeni ra ña ni ku'va ra nuu ndo, ma ndyo'o ndian kùu ñivi ra, ndian chīto kachin va'a ma iti' ra nuu chà'nda ra tiñu. ¹³ Ndioo kùu ma ra jākakú yo ma nuu naa, nuu chà'nda ma kui'na tiñu, ta ndāki'in ra yo kuà'an yo chi'in ra ma nuu chà'nda ma ra Se'e ra tiñu, ra ya'a kùuni ra nde'e ra. ¹⁴ Ta cha'a' nií Jesuu kùu yi ña jākakú ma Ndioo yo ta jānaa ra ma kuati ña jà'a yo.

Ndomani ndiko yo kuenda Ndioo cha'a' ña chī' ma Jesuu cha'a' ma kuatio

¹⁵ Ndioo kùu ma ra na kùu nde'o, va Jesuu kùu ma xinda'vi ra ña kùu nde'o. Ta juuni Jesuu, ra Se'e Ndioo, kùu ma ra ka'nu ga kua nuu tandi'i ña tūvi ma ñuñivi i'ya. ¹⁶ Ta cha'a' Jesuu kùu yi, ña jātuvi ma Ndioo tandi'i ma ña ìyo ma andivi chi'in tandi'i ma ña ìyo ma nuu ñu'u ñuñivi ndia. Ta juuni jā'a ra ña tūvi ma ña kùu nde'o chi'in ma ña töve kùu nde'o ndia, indukuni ma takua kùu ma ndian kùu rey, ta ma ndian tati xaan chà'nda tiñu, ta tandi'i ndian ìyo ndatu ndia. Tandi'i yakan, tūvi jā'a Ndioo chi'in nda'a' Jesuu ta kuenda ra kùu yi ndia. ¹⁷ Ji'na ga ma Jesuu kùu ma ra ìyo ta yoso nuu ra nuu tandi'i nakuyi, ta jā'a ra ña ìyo va'a tandi'i nakuyi ma ñuñivi i'ya ndia. ¹⁸ Ta juuni Jesuu, kùu xini ma kuñu yo, ta ma ña'a kùuni yi ka'an yi ña rakan kùu ma ra kuxini nuu ma ndisaa ndian chìnuni tu'un ra. Ta ma ra nunuu, ji'na ga ra nātaku ndiko ña chī' ra, ikan na ni'i ra ma tiñu ka'nu ga kua nuu tandi'i nakuyi. ¹⁹ Vati ya'a ga chīsii Racha'nu Ndioo, ti Jesucristu kùu ra indukuni ma takua kùu maa ra. ²⁰ Ta chi'in Jesuu, jā'a ma Ndioo ña na jandomani ra tandi'i nda ña ni kuuni, nda ma ña ìyo ma ñuñivi chi'in tandi'i ma ña ìyo ma andivi ndia. Ta takan juuni kùu koo va'a na cha'a' ma nií ña sōkó ma Jesuu ña chāti ra nuu ma kruu.

²¹ Ndyo'o taji'na niku ya'a ga chika ìyo ndo nuu Ndioo, ti töve kùuni ndo nde'e ndo ra ta töve chìnuni ndo ma tu'un ra chi'in ndisaa ma anima ndo, cha'a' ma ña kini jā'a ndo niku. ²² Va vitin, cha jāndomani Jesucristu ndo nuu Ndioo cha'a' ña sōkó ra kuñu ra nuu Ndioo ora chī' ra. Ta takan jā'a ma Jesuu, ikan na kuu ndaka ra ndo nuu nda Ndioo, ikan na kuu ndo ndian íí kuenda ra. Ta ni'iin kuati ndo na koo, ta na kùu ti-sokuati na chata ndo nuu Ndioo ndia. ²³ Va cha'a' ma ña'a ìyo yi ña koo ndaa va'a ndo ta ìyo yi ña chinuni ndo ma ña jà'a Ndioo, ta na töve ìyo yi ña kesiin ndo chìnuni ndo ma tu'un ra. Ti ma tu'un i'ya cha chīni ndo

ta vitin ndàtu ndo ña ni kakú yo. Tu'un i'ya kùu ña cha tākutu'un nuu tandi'i ma ñuu iyo ma ñuñivi, ta yu'u ra nàni Paulu juuni kāchin Ndioo yu'u ña tìndei ña kàti-tu'in ma tu'un i'ya ndia.

Paulu, ndiso ra tiñu ña jà'a ra tiñu kuenda ndian chinuni tu'un Jesuu

²⁴ Vitin ndicha kuu ña ya'a ga chisij ña ndè'i ma tundo'o cha'a' ndo, vati takan kùu ndo'iin chi'in Jesuu ña ndè'i tundo'o takua tã'an ra. Vati maa yo kùu yo takua kùu ma kuñu Jesuu, ta ña'a kùuni yi ka'an yi ña kùu yo ma ñivi chìnuni ma tu'un ra. ²⁵ Ndioo kùu ma ra jākuiso tiñu i'ya yu'u, ikan na kui iin musu kuenda ña na ja'i tiñu kuenda ma ña va'a ndo, ndyo'o ndian chìnuni tu'un Jesuu. Ta takan kùu jachinui katitu'in ma tu'un ra nuu tandi'i ñivi. ²⁶ Ma ña kùunij ka'in kùu yi ña ma tu'un xe'e ña kùmi ma Ndioo niku, cha kua'a' va'a kuiya, ta vitin ja tākutu'un yi nuu ndo, ndyo'o ndian kùu ñivi i' ra, ndian chìnuni tu'un ra. ²⁷ Yakan va jà'a ma Ndioo ña na koto ndo ma tu'un nduva'a kuu ka'nu ikan, ña xe'e niku, ndyo'o ndian yūvi judú. Ta ma tu'un xe'e ikan kùu Jesuu iyo ma tichi anima ndo. Ta vitin juuni maa ndo ndàtu ndo koo ndo nuu iyo ra ma andivi ma nuu ya'a ga tacha ra.

²⁸ Ndyu'u kùu ma ndra kàtitu'un ma tu'un Jesuu nuu ndisaa kuu ñivi, ta chùndayu'u ndi na, ta jàna'a ndi nuu na chi'in kua'a' tandi'i chinituni ña chà'a Ndioo nuu ndi, ikan na nda jana'a ndi na nuu Ndioo cha'a' ma ña chìnuni va'a na ma tu'un Cristu. ²⁹ Ta cha'a' ña'a kùu ña jàtiñu ni'i va'i ta kàtitu'in chi'in ndisaa kuu ma ña ndei chi'in ndatu ña chà'a ma Jesuu nui ndia.

2 Kùunij ña na koto va'a ndo ña jàtiñu ni'i va'i cha'a' ndo chi'in cha'a' ma ñivi iyo ñuu Laodicea chi'in cha'a' ma ndisaa ndian takã'an nde'e yu'u. ² Jàtiñui kuenda ndo, ikan na sii kùuni ndo chi'in ma anima ndo, ikan na ndo'iin ndo chi'in anima ma ta'an ndo ta kùuni ndo nde'e ndo na ndia. Ta takan na koo kua'a' va'a iin chinituni ndaa va'a, ta na ku'va yi ña na kutuni ni va'a ndo ma tu'un xe'e ña kùmi ma Ndioo niku, ta juuni ma cha'a' Cristu kùu ma tu'un xe'e ikan. ³ Vati nuu rakan, kùu nata'an yo ndisaa kuu ma ña va'a, ti iin ra ya'a ga chito kùu ra ta iyo kua'a' chinituni ra ndia. ⁴ Tu'un i'ya kùu ma ña kàtitu'in nuu ndo, ikan ni'iin ma ñivi na kùu janda'viña'a ndo chi'in tu'un vatania. ⁵ Vaji na töve iyo chi'in ndo ma tañu ndo, ta na töve nde'e ndo yu'u, va nani ora nàkanini cha'a' ndo ta ya'a ga chisij ña chà'i kuenda ña iyo va'a ndo chi'in ma ñivi. Ta juuni chisij ña iyo ndaa va'a ndo cha'a' ma ña chìnuni ndo ña jà'a ma Jesuu ndia.

Kicha'a chàa ndiko ma ñivi iyo ñuu Colosa iyo na chi'in Jesuu

⁶ Yakan va takua ndyo'o cha kivi ndo iti' kuà'an Jesuu ña kùu ra chito'o yo, ta takan iyo yi ña tandikun ndo ku'un ndo iti' ra, nda vitin a iti' nuu ndia. ⁷ Na ku'un ndaa va'a ndo iti' ra takua kuà'an kono va'a iin yo'o yutun tichi ñu'u'. Ta takan iyo yi ña kua'nu ndaa va'a ndo

chi'in ma ña chìnuni ndo cha'a' ra, ma takua cha kùtu'va ndo. Ta nani kivi iyo yi ña ku'va ndo ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo ndia.

⁸ Na ja'a va'a ndo kuenda nuu ndo. Ta na kù'va ndo ña na janda'viña'a ma ñivi ndo ndia, chi'in ma tu'un ña chà'nini na ña ya'a ga ndaa kùu yi, vaji töve takan kùu yi. Vati ndiakan, na töve tìndee na na chi'in ma tu'un Jesuu, vati tìndee na na va chi'in ma tu'un ña jàna'a na ja kua kùu nuu kicha'a ñuñivi i'ya niku.

⁹ Vati tandi'i ma ña kùu Ndioo, ta juuni takan indii kuñu Jesucristu ndia. ¹⁰ Ta ndyo'o ni'iin ga nakuyi töve kùmani anima ndo, vati iyo ndaa va'a ndo kuenda ra ña ndò'iin ndo chi'in ra. Vati rakan, ra kuxini nuu tandi'i ña iyo ndatu ta juuni ra chà'nda ma tiñu nuu ma tandi'i tati ndia. ¹¹ Ta cha'a' ña ndò'iin ndo chi'in Jesuu ta sãma ndo ma kua iyo ndo niku, vati kīndaa ma kuati ndo. Va Ndioo na töve nī sama ra yo ma takua jà'a ma ndian judú chi'in nda'a' na, ora chà'nda na ma ñii nuu ika se'e na, vati jà'a ra yi va cha'a' Jesucristu. ¹² Vati ndyo'o, ora kùnduta ndo niku, juuni kùu yi takua cha kùchi ndo indukuni chi'in Jesuu, ta nātaku ndiko ndo chi'in ra ndia, vati chìnuni ndo ma ndatu ña jà'a ma Ndioo ña jànataku ndiko ra ma Jesuu tañu ma ndian ndi. ¹³ Ta ndyo'o ma tatiempu niku, kùu ndo takua ma ndian chī'í cha'a' ma kuati ña jà'a ndo, ta cha'a' ña na töve nī chiyo ndo takua kùuni Ndioo niku. Va vitin Ndioo, cha jāndochaa ndiko ra ma kua koo ndo, ta jāndo'iin ra ndo chi'in Cristu, ta cha'a' rakan kùu yi ña jānaa Ndioo ma kuati yo. ¹⁴ Vati Ndioo cha jānaa ra ma tutu ña tìsokuati chata yo ña kà'an yi ña iyo yi ña ko'o andaya' cha'a' ma kuati yo. Va Ndioo jānaa ra yi cha'a' ña chī'í Jesuu nuu kruu. ¹⁵ Ta chi'in Jesuu kùu yi ña nā-maa ra ma ndatu ma kui'na chi'in inga tati xaan, ta nduva'a kuu jākukanuu ra na nuu tūvi ñivi, va ndicha kuu ña jākanaa ra na ora chī'í ra nuu kruu.

Na nanduku ndo ma ña va'a ga iyo andivi

¹⁶ Yakan va na jachi'in ndo tuva kà'an ma ñivi chata ndo cha'a' ma ña chàchi ndo a chī'i ndo. Ta juuni na jachi'in ndo tuva kà'an na cha'a' kivi ña jà'a ndo iin viko chi'in cha'a' ma yoo chaa a cha'a' ma kivi nīndee yo ndia. ¹⁷ Tandī'i ma ña'a kùu yi takua iin xinda'vini ña jàna'a yi naja kua ni kuu yi iti' nuu, va ma ña ndaa kùu Cristu. ¹⁸ Na kù'va ndo ña na jakesiin na ndo iti' va'a Ndioo, vaji jà'ani na ña iin ndian ya'a ga va'a kùu na, va janda'vi na na nuu nde'e ñivi, ta jàka'nuni na kua'a' nuu tati, ta kà'an na, ti ndè'e na ma Ndioo ma tañu ñu-ma'na na, ta ndava jàka'nuni nduva'a kuu na juuni maa na, ta ya'a ga tayi kùuni na cha'a' ma chinituni na, vaji töve nda kuenda yi. ¹⁹ Vati ndiakan, na töve nī ndo'iin na chi'in ma Cristu ra kuxini, ti kùu ra takua kùu iin xini yo. Ta ma xini yo jà'a yi ña kùu kua'nu ma kuñu yo ma ora chà'a yo ma ña kachi yi. Ta juuni takan jà'a ra ña kua'nu ma ñivi ra, ta jāndo'iin ra na ma takua kùuni Ndioo.

²⁰ Va takua ndyo'o cha chìnuni ndo ta ndò'iin ndo chi'in Jesuu. Yakan va kùu ndo ndian cha chī'í chi'in ra. Ta na tūva chà'nda ma ña töve ndicha chàkunuu ma

ñuñivi i'ya tiñu nuu ndo. ¿Ta naja juuni jàchi'in ndo ma tu'un jàna'a ma ndatu xaan ikan, tuva takan? Ta iyo iin ku'va ña kà'an te'en: ²¹ "¡Na tiuni ña'a! ¡Na kächun yakan, na kī'un yakan chi'in nda'un!" ²² Tandī'i ma ku'va i'ya kùu yi cha'a' ma ndatiñu ña ndi'i yi ma ora chàtiñu yi, ta ña'a kà'an yi cha'a' ma ña kùuni na ña na jà'a yo, va ña jàna'a ñivini kùu yi. ²³ Ta ndicha va'a ña ma tu'un i'ya juuni kùu yi iin tu'un ka'nu nduva'a kuui chànini na, vati ndiakan endee jàka'nu na ma Ndioo, ikan na nde'e ma inga ñivi na, kùuni na. Ta jà'ani na ña ñivi nda'vi kùu na, ta ya'a ga jànde'e na tundo'o juuni ma kuñu maa na ndia, ti chànini na ña iin ña va'a kùu yi kuenda Ndioo. Va na tükuii nda kuenda yi. Va tandī'i ma ña jà'a na, ma ña chàta'ani maa kuñuni na kùu yi.

3 Yakan va takua ndyo'o, cha nātaku ndiko ndo chi'in Jesuu, na nanduku ndo ma ña iyo andivi, ma nuu nàndi ma Jesuu ma chiyo kua'a ma Ndioo ma nuu chà'nda ra tiñu. ² Tüva nakanini kua'a' ndo cha'a' ma ña iyo ma ñuñivi, va cha'a' ma ña iyo andivi na nakanini ndo tiaga kua'a'. ³ Vati Ndioo cha ndikiva'a ra ma naja kua koo ndo endeeni chi'in Jesuu, cha'a' ña cha ndō'iin ndo chi'in ra, vati kùu ndo takua kùu ndian cha chí'í chi'in Jesuu kuenda Ndioo. ⁴ Ta Jesuu kùu ma ra chà'a ña iyo ndito endeeni ndo. Ma ora ni kichaa ndiko ra ma ñuñivi i'ya, juuni ni ni'i ndo ña kuu koo ndo indukuni chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu.

Naja kua chíyo ma ñivi Ndioo chi'in ma naja kua iyo na ma vitin ndia

⁵ Na jaña ndo ma ña töve va'a, ña chàta'ani ma ñivi iyo ñuñivi ja'a na. Ta ni'iin ndo, na töve kí'vi ndo chi'in ma ña'a töve kùu ñasi'i ndo. Ta na jà'a ndo iin ña kini. Ta na kù'un ndo ma iti' ya'a ga chàta'ani ma kuñu ndo. Ta na nanduku ndo ma ña töve va'a ña kùuni ma anima ndo. Ta na jàka'nu ndo ma xu'un' a ndatiñu, koto jaña ndo ña jàka'nu ndo nuu Ndioo. ⁶ Ta cha'a' ma ña'a, ndicha kuui ña ni kichaa iin kivi ña ni nde'e na kua'a' va'a ma tundo'o jà'a ma Ndioo, ma ndian töve jàchi'in ma ña kà'an ra. ⁷ Yakan kùu ma ña jà'a ndo ma tatiempu niku, ora chàkunuu ndo ma iti' kini. ⁸ Va vitin na ndakoo ndo ma tandī'i ña tu'un kini takua kùu ma ña kùxaani ndo, ma ña kà'an ti'ini ndo, ta ma ña jàti'ini ndo, chi'in ña kà'an ndaa ndo, chi'in tu'un töve va'a ña kee yu'u ndo ora kà'an ndo ndia. ⁹ Na töve iyo yi ña ka'an ndo tu'un vata chi'in ma ta'an ndo, vati cha sãma ndo jà'a Ndioo, ta ndākoo ndo ma iti' chata ma takua jà'a ndo niku. ¹⁰ Va vitin ndyo'o cha kí'vi ndo kuà'an ndo iti' chaa, ikan na kuu chaa ndo kùu ndo takua kùu ndian chaa, vati Ndioo ra jätuvi ndo, cha kīcha'a ra jà'a ra ña kuàsama ndo, ikan na kuu ndo ma takua kùu maa ra, ikan na kuu nakoto kachin va'a ndo ra. ¹¹ Na tüva ni kuenda yi, vaji kùu yo ndian griegu a kùu yo ndian judíu, na tüva kuenda a tà'nda ñii nuu ika yo, a töve ndia. Ta juuni na tüva na kuenda tuva kichí yo chika a yatin ni, ta tüva na kuenda tuva kùu yo musu a ndian chà'nda tiñu ndia. Va uvanuu Cristuni kùu ra iyo ga

kuenda, vati rakan kùu ra kuxini, ta juuni iyo ra chi'in tandī'i ñivi ra ndia.

¹² Ya'a ga kùuni ma Ndioo nde'e ra ndo ta kächin ra ndo ña na kuu ndo ma ñivi ra, ndian íí jà'a ra. Yakan va na sama chaa va'a ndo, ta na kunda'vini ndo ta'an ndo. Ta na tindee ndo na, ta na koo tundeeni ra chi'in ndo, ta na koo taxiini ndo, ta na kundeeni ndo ndia. ¹³ Tuva kayuni ma inga ñivi nde'e na nuu ndo, iyo yi ña kundeeni ndo ta na jaka'nuni ndo ma kuati nuu ta'an ndo. Indukuni ma takua jàka'nuni ma Racha'nu Jesuu ma kuati maa ndo niku, takan iyo yi ña janaa ndo ma kuati nuu ma ta'an ndo ndia. ¹⁴ Yakan va na kicha'a chaa ndiko ndo koo ndo, ti ma ña ndaa ga kùu ña na kuuni ndo nde'e ndo ta'an ndo, vati yakan kùu ma ña jà'a ña kuu ndo'iin va'a ndo chi'in ta'an ndo. ¹⁵ Ta na ku'va ndo ña na ka'nda Cristu tiñu nuu anima ndo, ikan na kuu koo vii ndo chi'in ma ta'an ndo. Vati cha'a' yakan kùu yi ña kächin ma Ndioo ndo, ikan na kuu ndo'iin ndisaa ndyo'o ndian chinuni tu'un Jesuu, va koto na jãña ndo ña ku'va ndo ta'vindiioo nuu ra.

¹⁶ Ma tu'un Jesuu na koo yi nani kivi ma tichi ma anima ndo. Ta chi'in kua'a' chinituni ña chà'a Ndioo nuu ndo, na jana'a ndo ta jandomani ndo ma inga ñivi. Ta chi'in ndisaa kuui ma anima ndo, na kata ndo tanuu yaa kuenda Ndioo, takua kùu ma salmu, ma yaa íí, chi'in iin inga nuu yaa ña jàka'nu yi ma Ndioo, vati chà'a ra ma ñamani ra nuu ndo. ¹⁷ Ta tandī'i ma ña jà'a ndo chi'in ma ña kà'an ndo, na ja'a ndo yi chi'in ma sivi ta ndatu ma Racha'nu Jesuu. Ta na ku'va ndo ta'vindiioo nuu Ndioo Tatá yo cha'a' ma Racha'nu Jesuu.

Naja kua iyo yi ña ja'a ma ñivi Ndioo, ta naja kua iyo yi ña koo na chi'in ma ñivi na

¹⁸ Ndyo'o ñivi ña'a ña cha tãnda'a, na jachi'in ndo ta na tiñu'u ndo ndra kùu ii ndo, ti ña'a kùu ma ña iyo yi ña ja'a ndo cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un ma Racha'nu. ¹⁹ Ndyo'o ndra'ii, na kuuni va'a ndo nde'e ndo ma ñivi kùu ñasi'i ndo, ta na töve iyo yi ña koo nduva'a ndo chi'in vi.

²⁰ Ndyo'o ndiakwati chi'in ndian yoko, na jachi'in ndo ndisaa kuui ma ña kà'an ma tatá ndo chi'in ma ma'á ndo, vati takan chàta'ani ma Racha'nu Ndioo. ²¹ Ndyo'o ndra kùu tatá, na töve iyo yi ña jakayuni ndo ma ndiakwati se'e ndo, koto ya'a maxii kùuni na jà'a ndo.

²² Ndyo'o ndian kùu musu, na jachi'in ndo ndisaa ma tiñu ña tàva ndian chà'nda tiñu nuu ndo ma ñuñivi i'ya. Na ja'a ndo yi vaji nde'e na a töve, ikan na kindoo va'a ndo chi'in na. Vati iyo yi ña ja'a ndaa va'a ndo ma tiñu jà'a ndo, ti ndè'e Ndioo ma ña jà'a ndo, ta ya'a tiñu'u ndo ra. ²³ Tandī'i ma ña jà'a ndo, na ja'a va'a ndo yi chi'in ndisaa kuui ma tundeeni ndo. Na ja'a ndo yi ma takua kùuni ndo ña jà'a ndo ma tiñu nuu ma Racha'nu, ta na töve nuu ñivini. ²⁴ Vati cha chito va'a ndo ña ma ña ni ni'i ndo nda'a' ma Racha'nu kùu ma tundeeni ra. Vati ndyo'o, jà'a ndo tiñu nuu Cristu, ti ma ra chito'o ndicha kuui kùu ra. ²⁵ Va ma ndian jà'a ña töve va'a, ni ni'i na ña töve va'a jà'a ra, ta ni jande'e ra tundo'o na cha'a' yi. Vati ma Racha'nu Ndioo, ni'iin ñivi töve ka'nu

ga kùu iin na kua inga na, vati indukuni kùu ndisaa na kuenda ra.

4 Ndyo'o ndian chà'nda tiñu nuu ndian kùu musu, na tava ndaa va'a ndo tiñu nuu na. Na kuku'uni va'a ndo, ti juuni kùu ndo musu ma Racha'nu chito'o yo, ra iyo andivi. Ta rakan juuni chà'nda ra tiñu nuu ndo ndia.

Na ka'an ndo chi'in Ndioo

² Na nani kivi kà'an ndo chi'in Ndioo, ta yati va'a koo ndo ora kà'an ndo chi'in ra ndia. Ta na ku'va ndo ta'vindioo nuu ra. ³ Na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ndi ndia, ikan na nuna ma Ndioo iti' ku'un ndi, ikan na kuu ku'un ndi nuu tùvi ñivi ta katitu'un ndi nuu na ma tu'un cha'a' Cristu, ma tu'un indii xe'e chi'in Ndioo niku. Vati cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un i'ya kùu yi ña indij vekaa vitin. ⁴ Ta na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'i, ña na ja'a ra ñamani, ikan na kuu ka'an kachin va'i nuu na ma takua iyo yi ña ja'i yi. ⁵ Na koo va'a ndo ta vii kà'an ndo chi'in ma ndian töve chìnuni tu'un Jesuu. Ta na jana'a va'a ndo ma tu'un ra nuu na ma tiempu ña kùmani.

⁶ Ma tu'un ña ni natu'un ndo, nani ora iyo yi ña vii natu'un ndo yi chi'in na, ta ikan na kuu koto va'a ndo ma naja kua nàka'an kachin ndo chi'in ma ta'ii'iin na ma ora chikatu'un na nuu ndo.

Cha'a' nuu ndi'i nia tàchi Paulu tutu nuu ñivi iyo ñuu Colosa

⁷ Ma ra yani yo, ma ra nduva'a kuii kùunio nde'o, ra nani Tíkiku, ma ra nduva'a va'a ña tìndee ta jà'a ra tiñu nuu ma Racha'nu, indukuni chi'in ndi. Ta ni chaa ra katitu'un ra ma tu'un cha'i nuu ndo. ⁸ Yakan va tàchi ra nuu ndo, ikan na koto kachin ndo ma naja kua iyo ndi, ta takan kùu jandomani ra ndo. ⁹ Ta juuni chi'in ra, ni ku'un ra yani yo ra nani Onésimu, iin ra ñuu ndo ña nduva'a kuii kùunio nde'o kùu ra. Ta juuni ra chìnuni va'a tu'un Jesuu kùu ra. Yakan va ndrakan, ni katitu'un

ndra ma nuu ndo ndisaa ma naja kua tà'an ndi ma nde'Ve.

¹⁰ Ma ra nani Aristarcu, ra kùu merui ma tichi vekaa i'ya, juuni tàchi ra iin tu'un ña kaña'a ra chi'in nuu ndo ndia. Ta takani ma ra nani Marku, ra kùu se'e tacha'nu Bernabé ndia. Ndyo'o, cha n'i ndo ma tu'un ña nda tiñu kùu ma ña jà'a ma racha'nu Marku ndia. Tuva kuà'an ra kuànde'e ra ndo ma nuu iyo ndo, na chaa va'a ra nuu ndo. ¹¹ Ta juuni Jesuu ra juuni nani Justo, juuni tàchi ra ña kaña'a ra chi'in ndo ndia. Ndra'ya kùu ndra judíu ña jàtiñu chi'in cha'a' ma nuu chà'nda Ndioo tiñu. Ta tùvi inga ndra judíu ña tìndee na yu'u takan. Ta ndra'ya kùu ma ndra nduva'a kuii ndaanj. ¹² Ma ra nani Epafra, ra jà'a tiñu kuenda Jesucristu. Tàchi ra iin tu'un ña kaña'a ra chi'in ndo ndia. Ta rakan ti iin ra ñuu ndo kùu ra ndia. Ta nani ora kà'an ra chi'in Ndioo cha'a' ndo, ikan na koo ndaa va'a ndo kuenda Ndioo, ta na ndaki'in iti' ndo chata ra chi'in ndisaa kuii tundeeni ndo ma takua kùuni ra ña na ja'a ndo ndia. ¹³ Yu'u kùu ma ra chito ndaa va'a ña ma Epafra, ya'a ga nàkanini ra cha'a' ndo chi'in cha'a' ma ndian iyo ma ñuu Laodicea chi'in cha'a' ma ndian iyo ñuu nani Hierápolis. ¹⁴ Ma ra nani Luka, ma ra kùu ndotor, ra nduva'a kuii kùunio nde'o, juuni tàchi ra ma tu'un ña kàña'a ra chi'in ndo ndia. Ta takani ma Dema ndia.

¹⁵ Na kaña'a ndo chi'in ma ñivi iyo ñuu Laodicea. Ta juuni na kaña'a ndo chi'in ma ña nani Ninfa, chi'in ma ndian chìnuni kùti'vi ma ve'an ndia. ¹⁶ Ma ora na ya'a ndio ña jàkua'a ndo ma tu'un i'ya, na tachi ndo yi nuu ma veñu'u ña nda ma ñuu Laodicea, ikan na jakua'a ma ñivi chìnuni iyo ñuu ikan yi ndia. Ta ndyo'o, na jakua'a ndo ma tutu ña vàchi nuu ndo nda ma ñuu Laodicea ndia. ¹⁷ Na ka'an ndo te'en chi'in ma Arquipu: "Na janiniun ña ja'a va'un ma tiñu ña tātuu ma Racha'nu Jesuu ñun." Takan kati ndo chi'in ra, kùunj.

¹⁸ Yu'u ra nani Paulu, tà ma tu'un i'ya chi'in nda'i chi'in ma letra mai ndia ña ni kaña'i chi'in ndo. Na kuku'uni ndo ña indij ma vekaa. Ndioo na ku'va ra ma ñamani ra chata ndo. Takan na kuu yi. Amén.

Tutu Tesalónica Nunuu

Nuu kàña'a Paulu chi'in ñivi chìnuni tu'un Jesuu ìyo ñuu Tesalónica

1 Yu'u Paulu chi'in Silvanu ta Timoteu, tãa ndi tutu i'ya kuenda ndisaa ndyo'o ndian chìnuni tu'un Jesuu ìyo ma ñuu Tesalónica, vati ndyo'o kùu ndian ìyo kuenda Tatá yo Ndioo chi'in Racha'nu Jesucristu. Ta ma Tatá yo Ndioo chi'in ma Racha'nu Jesucristu, na ja'a ra ña na koo vii ma anima ndo ta na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo ndia.

Ma ñivi ìyo ñuu Tesalónica ya'a ga chìnuni na tu'un Jesuu

2 Nani ora ña kà'an ndi chi'in Ndioo ra kùu Tatá yo, juuni chà'a ndi ta'vindioo nuu ra cha'a' ndo, ³vati ora kà'an ndi chi'in ra, juuni chàku'uni ndi ti ya'a ga jà'a ndo tiñu kuenda ra cha'a' ña ya'a chìnuni ndo tu'un ra. Ta juuni chàku'uni ndi naja kua kùta'an ndo chi'in ra ña kùuni ndo nde'e ndo ñivi ta'an ndo, ta naja kua ya'a ga kùndeeni ndo ña ndè'e ndo tundo'o, vati töve jàña ndo ña ndàtu ndo Racha'nu Jesucristu nda kati chaa ora ña ni kichi ndiko ra. ⁴Ndyo'o yanj ndian chìnuni, cha chito va'a ndi ti maa ma Ndioo kàchin ra ndo ña na kuu ndo ñivi ra, vati kùuni ra nde'e ra ndo. ⁵Vati ora kàtitu'un ndi ma tu'un va'a cha'a' Jesucristu nuu ndo, töve nī katitu'un ndi yi chi'in tu'un yu'uni ndi, vati juuni jàna'a ndi yi chi'in ndatu jà'a ma Tati Í Ndioo ndia. Ta juuni chito va'a ndi ti tu'un ndicha kùu yi, ta juuni cha ndè'e ndo ma naja kua chīyo ndi chi'in ndo niku, vati maa tiñu va'a jà'a ndi kuenda ndo ma kivi ikan.

⁶Ndicha kuii ña ndyo'o indukuni va'a ìyo ndo, takua ìyo ndi, ta indukuni ìyo ndo takua ìyo ma Racha'nu ndia, ti indukuni tãndikun ndo kuà'an ndo chi'in ndi ma iti' ra, ta jà'a ndo takua jà'a ra ndia. Ta juuni jàchi'in va'a ndo ma tu'un ra ora kàtitu'un ndi yi nuu ndo. Ta ma Tati Í Ndioo jà'a yi ña ya'a ga chīsii ndo ora kīcha'a ndo chìnuni ndo ma tu'un Jesuu ña jàna'a ndi nuu ndo, vaji ndè'e ndo kua'a' tundo'o cha'a' ma tu'un ra. ⁷Ta ma kua chīyo ndo ikan, jàna'a ndi'i yi, ta ndè'e tandi'i ma ndian chìnuni ìyo ñu'u' Macedonia ta ñu'u' Acaya ma takua va'a chīyo ndo. ⁸Ta ndicha kuii ña chitakuati ma tu'un cha'a' Racha'nu Jesuu ta cha'a' naja kua chìnuni ndo tu'un Ndioo ninii ñuu ìyo ma ñu'u' Macedonia ta ñu'u' Acaya, va juuni chitakuati yi ndava kua'a' inga tuku ñuu ndia. Yakan va tūva ìyo yi ña katitu'un ndiko ndi nuu nīiin na, kua chìnuni ndo tu'un ra, vati cha chito va'a na naja kua kùu yi. ⁹Vati juuni maa ma ñivi ndisaa ñuu ikan kàtitu'un na nuu ndi naja kua tiñu'u

ndo ndi ora chā'an ndi chānde'e ndi ndo, ta naja kua jà'a ndo ña ndākoo ndo ña jàka'nu ndo ma ndioo yutun ií, ta tãndikun ndo ma iti' ndicha ta kīcha'a ndo jàka'nu ndo Ndioo, vati uvanuu rakan kùu ma Ndioo ndito ta ndaa. ¹⁰Ta ma ñivi ñuu ikan juuni nātu'un na chi'in ndi ña ndicha kuii ña ndàtu ndo ma kivi ña ni kichi ndiko Jesuu iti' andivi, vati rakan kùu ra Se'e Ndioo, ra jānataku ndiko ra tañu ma ndian ndií. Ta juuni ma Jesuu ni jakakú ra yo nuu ma tundo'o ya'a ga xaan ña ni jande'e Ndioo ñivi tiá iti' nuu.

Ma tiñu jà'a Paulu ma ñuu Tesalónica

2 Ndyo'o yani, cha chito va'a ndo ti ora kīchi nde'e ndi ndo, tūvi nī janaa kà'a ni ndi ma tiempu ndi chi'in ndo, vati kīchi jà'a ndi iin tiñu va'a kuenda ndo ndia. ²Ta juuni cha chito va'a ndo naja kua kānduva'a ma ñivi ñuu Filipu ndi, ta naja kua jānde'e na tundo'o ndi antea ña chāa ndi ñuu ndo. Va vaji takan jà'a na chi'in ndi, va tūvi nī yu'vi ndi ku'un ndi ma ñuu ndo ña kukatitu'un ndi nuu ndo tu'un cha'a' naja jākakú Jesuu yo, vati Ndioo tīndee ra ndi, vaji kāketa ndian kùuni kuati ndè'e nuu ndi. ³Ta yūvi tu'un vata kùu ma ña jāna'a ndi nuu ndo ti maa tu'un ndaa kùu yi, ta ni tūvi chānini ndi janda'viñā'a ndi ndo ndia, ⁴vati juuni maa ma Racha'nu Ndioo kùndeeni ra nuu ndi. Yakan va chā'a ra ma tiñu ikan nuu ndi ña na katitu'un ndi nuu ndo naja kua kùu kakú ndo, ta takan kàtitu'un ndi yi nuu ndo vitin. Ta chi'in ma tu'un kàtitu'un ndi, tūvi nānduku ndi ja'a ndi ña na kuta'ani ma ñivi yi, ti kuen-da Ndioo kà'an ndi yi. Vati rakan kùu ma ra ña kī'in ku'va naja kua kàa ma anima yo. ⁵Ta cha chito va'a ndo ti na tūvi jānda'viñā'a ndi chi'in ma tu'un vii ña kà'an ndi ta ni tūvi nānduku ndi naja kua jakanaa ndi xu'un' nuu ndo ndia. Ndioo chito ña ndicha kùu ma tu'un ña kà'an ndi nuu ndo i'ya. ⁶Vati taku ndyu'u tūvi nānduku ndi ña na jaka'nu nīiin ñivi ndyu'u, ni ndyo'o ta ni ñivi inga tuku ñuu ndia. Vaji kùu ndakan ndi nuu ndo ña na tīndee ndo ndi chi'in ndisaa ma ña kùmani nuu ndi, cha'a' ña chā'a ma Racha'nu Cristu tiñu nuu ndi niku. Ta tūvi nī ja'a ndi yi takan, ⁷vati ya'a vii jà'a ndi chi'in ndo, ti ndyu'u kùuni ndi ndo takua kùuni iin ña'a kùu ma'á ora kùmian ndiakwati se'an. ⁸Takan kùu ta ora kàtitu'un ndi tu'un va'a Ndioo nuu ndo, va na yūvi yakani kùu ma ña jà'a ndi, vati ndava kùu kuvi ndi cha'a' ndo cha'a' ña ya'a ga kùuni ndi nde'e ndi ndo. ⁹Yakan va ndyo'o yani, cha chito va'a ndo naja kua nī'i jātīñu ndi nduvi ta niñuu, ikan na nī'i ndi ña kachi ndi ora chīyo ndi chi'in ndo ma ora chākunuu ndi kàtitu'un

ndio ndi ma tu'un Ndioo nuu ndo. Takan jā'a ndi, vati tüvi kùuni ndi kuu ndi iin ndian jàtañu nuu nī'iin ndo.

¹⁰ Ta ndyo'o cha chito ndo ta chito va'a Ndioo ndia, naja kua va'a ta ndaa ña jā'a ndi ora chíyo ndi chí'in ndisaa ndyo'o ndian chinuni tu'un Ndioo. Yakan va nī'iin ñivi na kuu tisokuati na ndi. ¹¹ Ta juuni cha chito ndo ña naja kua jāndomani ndi ta'ii'iin ndo ta naja kua kichi sii kùuni ndo ora tās'o'o ndo ma tu'un kātítu'un ndi nuu ndo. Vati jā'a ndi chí'in ndo takua jā'a iin ra kuu tatá chí'in se'e ra, ¹² vati endee jànini ndi ndo ña na ja'a ndo takua iyo yi ña ja'a ndo, ikan na koo va'a ndo kuenda Ndioo, ti rakan kuu ra ña káchin ra ndo ña na koo ndo chí'in ra nuu ni nde'o naja kua ya'a ga ka'nu kuu ra ma nuu chà'nda ra tiñu.

¹³ Yakan va cha'a' ña'a kuu yi ña endee töve jāña ndi ña chà'a ndi ta'vindioo nuu ra cha'a' ndo, vati ndyo'o ora chíini ndo tu'un Ndioo ña kātítu'un ndi nuu ndo, ma ora ikani jāch'i'in ndo yi chí'in ndisaa anima ndo, vati cha chito ndo ña yüvi tu'un yu'u ñivi kuu yi vati tu'un Ndioo kuu yi. Ta ndicha kuii ña ma tu'un Ndioo kuu ma ña jā'a ña koo ndo tiá vii nuu anima ndo, ikan na sii kuuni Ndioo ja'a ndo. ¹⁴ Ta ndisaa ndyo'o yani, ndian iyo ñuu Tesalónica, indukuni tā'an ndo takua tā'an ma ñivi Ndioo, ndian chinuni tu'un Jesucristu ña iyo ñu'u' Judea. Vati ndyo'o indukuni ndē'e ndo tundo'o jā'a ma ndian töve chinuni iyo ñuu ndo, takua ndē'e ma ndian ñu'u' Judea tundo'o jā'a ma ndian judú iyo juuni ma ñuu na ndia. ¹⁵ Takan kuu ta ma ndian judú iyo juuni ma ñuu na, ndiakan kuu na ña chā'ni na Racha'nu Jesuu, ta juuni ndiakan kuu na ña chā'ni na ndra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo chíyo taji'na ndia. Ta ikan jan jākunu na ndyu'u. Vati xaani na nde'e na ndisaa ñivi ta kànita'an na chí'in na ndia, va Ndioo töve chisii ra ndē'e ra ma ña jā'a na. ¹⁶ Tatu kùuni ndi ka'an ndi chí'in ma ñivi yüvi judú naja kua kuu jakakú Ndioo na, ta tüvi chà'a na ña na katítu'un ndi yi nuu na. Ta cha'a' yakan kuu yi ña tiaga ndòkua'a ma kuati na. Ta vitin ma ndiakan ndē'e na tundo'o, ti ya'a kàyuni ma Ndioo nde'e ra nuu na cha'a' ma ña töve va'a jā'a na.

Kātítu'un Paulu ña chànini ra kunde'e ra ñivi iyo ñuu Tesalónica inga cha'a'

¹⁷ Ndyo'o yani, vaji takā'an nde'e ndiko ndi ndo nda ora kēsiin ndi chí'in ndo, va endee ñù'uni ndi ndo, ta ndisaa tiempu chànini ndi kunde'e ndiko ndi ndo ma ñuu ndo inga cha'a'. ¹⁸ Va taku yu'u Paulu nduva'a kuii kua'a' cha'a' chànini kunde'i ndo ñuu ndo niku, va ma kui'na chāsían' ma iti' ndi, yakan va nī kuu ku'un ndi kunde'e ndi ndo. ¹⁹ Va ndyu'u kùuni ndi ña na koto kachin ndo ña tandi'i ndyo'o ndian chinuni kuu ma ndian jā'a ña sii kùuni ndi, ta tayi kùuni ndi ti tīn va'a ndo ma tu'un kātítu'un ndi nuu ndo. Ta cha'a' yakan kuu yi ña ya'a chisii ndi ndātu ndi ora ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu chito'o yo. ²⁰ Vati ndicha kuii ña cha'a' ndyo'o kuu yi ña ya'a ga chisii ndi ta tayi kùuni ndi.

³ Takan kuu ta tava nī kundeeni ndi ña ya'a chànini ndi cha'a' ndo, yakan va ndyu'u káchin ndi ña va'a ga ña kindoo ma'iin nia ndi ma ñuu Atenas, ² ta tachi ndi ma ra yanio Timoteu nuu ndo, vati rakan jākúu tiñu nuu Ndioo indukuni takua kuu ndi, vati juuni kātítu'un ra naja kua jākakú Cristu yo ndia. Ta cha'a' yakan kuu yi ña tachi ndi ra, ikan na ku'va ra tundeeni ndo, ña na chinuni va'a ndo ma tu'un Ndioo, ³ ikan na jāña nī'iin ndo ma tundeeni Ndioo ña iyo chí'in ndo jā'a ma tundo'o ndē'e ndo. Vati ndyo'o cha chito va'a ndo naja kua iyo yi ña nde'o tundo'o cha'a' ña chinuni yo ma tu'un Cristu. ⁴ Vati ora chíyo ndi chí'in ndo juuni kātítu'un ndi nuu ndo ña ni nde'o tundo'o iti' nuu, ta ndicha kuii ña takan kuu yi, ti takan cha ndē'e ndo yi vitin. ⁵ Ta tava nī kundeeni gai tiá kivi ña chànini cha'a' ndo, yakan va tachi ma Timoteu nuu ndo, ikan na ku'va ra koto ndi tuva ndicha ña juuni chinuni ga ndo tu'un Jesuu a tūva. Vati yu'u, ndasiñ niku ti tu jan-da'viña'a ma kui'na ndo ta ki'vi ndiko ndo jā'a ndo ma ña kini inga cha'a'. Ta tu takan kuu yi, tüvi nda kuenda kuu ma tiñu jā'a ndi chí'in ndo tuva takan.

⁶ Va tava vitin já kichaa ndiko Timoteu ña chānde'e ra ndo ma ñuu Tesalónica, ta kātítu'un ra nuu ndi naja kua chinuni va'a ndo ma tu'un Jesuu, ta naja kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo, ta naja kua chàku'uni ndo ndi ta juuni naja kua ya'a iyonni ndo nde'e ndo ndi, takua iyonni ndi kunde'e ndi ndo ma nuu iyo ndo ndia, ⁷ yakan va cha'a' ndisaa ma tuxaan ini ña tà'an ndi i'ya vaji ndē'e ndi kua'a' tundo'o. Ta ndetiñu kuu yi kuenda ndi, va vitin chisii ndi ti chito ndi ña chinuni va'a ndo ma tu'un Jesuu. ⁸ Yakan va vitin cha tūva nakani ndi cha'a' ndo vati cha chito ndi ña juuni iyo ndaaga ndo iti' ma Racha'nu. ⁹ Yakan va ora kà'an ndi chí'in Ndioo juuni ya'a chà'a ndi ta'vindioo nuu ra cha'a' ndo, ti cha'a' ndo kuu yi ña ya'aga sii kùuni ndi nuu ma Racha'nu Ndioo. ¹⁰ Vati nduvi ta niñuu ora kà'an ndi chí'in ra cha'a' ndo, chikan ndi ñamani nuu ra ña na ku'va ra ku'un ndi kunde'e ndi ndo nuu iyo ndo. Vati kùuni ndi katítu'un ndi nuu ndo ma tu'un ra ña kùmaniga koto ndo.

¹¹ Yakan va chikan ndi nuu ma Racha'nu Ndioo ra kuu Tatá yo chí'in ma Racha'nu Jesuu, ña na tindee ra ndi, ikan na kuu ku'un ndi kunde'e ndiko ndi ndo inga cha'a'. ¹² Ta juuni na tindee ma Racha'nu ndo, ikan na kuuniga ndo nde'e ndo ma ndian chinuni chí'in ma ndian töve chinuni, takua kùuni ndi nde'e ndi ndo ndia. ¹³ Ta ma Racha'nu Ndioo ra kuu Tatá yo, na ku'va ra tundeeni ra nuu ndo, ikan na koo ga ma kuati ndo nuu ra, ta kuu ndo ñivi va'a ta íi kuenda ra ora ni kichi ndiko ma Racha'nu Se'e ra Jesucristu, chí'in tandi'i ndian íi ña ni kichaa chí'in ra.

Racha'nu Ndioo ya'a chisii ra

⁴ Yakan va vitin ndyo'o yani jànini ndi ndo ta chikan ndi cha'a' ña kuu ndo ndian kuenda ma Racha'nu Jesuu ma kua jāna'a ndi nuu ndo niku, ña na koo ndo ma takua kùuni ra, ikan na sii kuuni ra cha'a' ndo. Chito ndi ña takan iyo ndo vitin, va jànini ndi ndo ña na ja'a ndo yi tiá kua'a'.

²Vati ndisaa ndo cha chito va'a ndo ma tu'un kati-tu'un ndi nuu ndo chi'in ndatu ña chā'a Racha'nu Jesuu nuu ndi, ³vati ma Racha'nu Ndioo kùuni ra ña na kuu ndo ndian íí kuenda ra, ta töve kùuni ra ña ki'vi ndo chi'in ña'a yüvi ñasi'i ndo. ⁴Ta na koto va'a ndo naja kua koo vii ta'ii'in ndo chi'in ñasi'i ndo ta iñu'u koo ndo chi'in vi, ⁵ta tüvi jà'a ndo ma ña chàta'ani ma kuñu ndo takua jà'a ma ñivi ña töve nàkoto Ndioo. ⁶Ta juuni tüvi jànda'viña'a ndo ma meru ndo ta ki'vi ndo chi'in ñasi'i ndra, vati ma Racha'nu Ndioo nduva'a kuii jànde'e ra tundo'o ma ndian jà'a takan, takua cha kati-tu'un ndi nuu ndo niku. ⁷Vati Ndioo kàchin ra yo ña na kuu yo ñivi íí kuenda ra, ta yüvi ndian jà'a kuati. ⁸Yakan va nda ndian ni kuuni ña töve jàchi'in na ma tu'un i'ya, iyo yi na koto na ña yüvi tu'un ñivini kuu yi, vati tu'un Ndioo ra chà'a ma Tati Íí ra nuu yo ña na koo yi chi'in yo kuu yi.

⁹Takan kuu yakan va tüva chiniñu'u ndo ña tàa ndi nuu ndo naja kua koo ndo chi'in ma ñivi ta'an ndo, vati maa ma Ndioo kuu ra ña cha jāna'a ra nuu ndo naja kua iyo yi ña kuuni ndo nde'e ndo ta'ii'in ta'an ndo, ¹⁰ti ndicha kuii ña takan jà'a ndo chi'in ma ñivi ta'an yo ña iyo ninii ka'nu ñu'u' Macedonia vitin. Va vitin ndyu'u jànini ndi ndo, ndyo'o yani, ña na kuuniga ndo nde'e ndo ma ndian ta'an ndo tiaga kua'a'. ¹¹Yakan va na nanduku ndo kua koo va'a ndo, ta ja'a ndo ma tiñu maa ndo. Ta na jatiñu ndo chi'in nda'a' ndo takua cha kati-tu'un ndi ña iyo yi ña ja'a ndo. ¹²Takan iyo yi ña ja'a ndo, ikan na tiñu'u ma ñivi töve chìnuni tu'un Ndioo ndo, ikan na tüvi kùmani ni'iin nakuyi nuu ndo ndia.

Jesuu ni kichi ndiko ra inga cha'a'

¹³Ndyo'o ndra yani, kùuni ndi ña na koto ndo naja kua iyo ña ta'an chi'in ma ndian ndií ña chìnuni tu'un Jesuu, vati tüvi kùuni ndi ña na nda'vi kuuni ndo takua nda'vi kùuni ma ndian tüvi chito tu ni koo va'a na chi'in Ndioo iti' nuu. ¹⁴Vati takua cha chito va'a yo ña Jesuu ch'í ra ta nātaku ndiko ra, juuni takan iyo yi ña koto kachin yo ña ma Racha'nu Ndioo ni janataku ndiko ra tandi'i yo ndian ni kuvi ña chìnuni tu'un Jesuu ndia.

¹⁵Takan kuu yakan va kati-tu'un ndi takan nuu ndo takua jāna'a Racha'nu Jesuu ora kichi ra. Ta ndisaa nda yo iyo nditoga nda ma ora ni kichi ndiko ma Racha'nu, ji'na ma ndian ndií kuu ma ndian ni ndaa nuu sukun chi'in ra kua maa yo. ¹⁶Ora ni nuu ma Racha'nu Jesuu iti' andivi juuni ni kunio iin tati ña kànachaa ni'i va'a, ta ni ka'an ma tati ka'nuga ña jà'a tiñu nuu Ndioo, ta juuni ni kunio ma tati ma yutun tivi ma Ndioo. Tajan ma ndian ch'í ña chìnuni tu'un Jesuu, ji'na kuii ga ndiakan kuu ma ndian ni nataku. ¹⁷Ta ikan jan, yo ndian kīndoo ndito ma ñuñivi i'ya ni ndaa yo ta ku'un ndito yo nuu ka'iin ma ndian cha nātaku ma tichi viko ma nuu sukun, ta ndakan ni ndikita'an yo chi'in ma Racha'nu ma nuu tati. Ta takan ni ni'o nuu koo yo endeeni chi'in ra. ¹⁸Yakan va na jandomani ta'ii'in ndo ta'an ndo chi'in ma tu'un i'ya.

⁵Ndyo'o yani, va cha'a' ma kuiya a ma ora ni kuu yakan, tüvi chiniñu'u ndo ña na taa ndi naja ni kuu yi. ²Vati cha chito va'a ndo ti tüvi chito yo nda kivi ta nda ora ni kichi ma Racha'nu ti jana'inio ora ni kichaa ra. Ta ndicha ña takan kuu yi chi'in ma ndra su'u ndia, vati ndrakan ki'vi ndra ta su'u ndra iin ve'e ma ora jà-na'ini na ka'iin na. ³Vati iyo ma ñivi ni ka'an ña na koo va'a yo vati cha yā'a ma nuu ni nde'o tundo'o. Va tüvi chito na ña ma kivi ikan ni koyo ma tundo'o ikan chata na ora jāna'ini na takua jāna'ini ma ñivi ña'a ora chànda yi tichi vi ña ni kaku se'e vi. Yakan va ma ora ikan, tüva ni ni'i na naja kua kuu kakú na. ⁴Va taku ndyo'o yani ña tüvi jà'a ndo kuati takua jà'a ma ndian töve nàkoto Ndioo, ti iyo tu'va ndo ma ora ni kichaa ma Racha'nu. Yakan va ora ni kichaa ma Racha'nu tüvi jāna'ini ndo takua jāna'ini ñivi ora ki'vi ma ndra su'u ve'e na. ⁵Yakan va ndisaa yo ndian kuu ñivi Ndioo, cha jàndakuu Ndioo yo ña na kuu yo ndian va'a ña chàkunuu ora ndichin, ta tüvi kuu yo takua kuu ma ndian jà'a kuati chàkunuu ora chanikuaa. ⁶Yakan va töve iyo yi ña kuu yo takua kuu ma ndian töve chìnuni tu'un Ndioo ña tüvi chà'a na kuenda ma ña kùuni ra, va iyo yi ña koo tu'va yo ta kuàndi'i yo. ⁷Ta ndian kixi, kixi na ora naa, ta ndian ch'i ndixi, juuni chini na ora naa ndia. ⁸Yakan va taku maa yo ña kuu yo ñivi Ndioo, chàkunuu yo ora ndichini, vati iyo yi ña koo tu'va yo ta kumio yo, takua jà'a ma ndra jandaru ña chàku'un ndra iin kamixa ña kuva'a chi'in kaa kuenda ña kùmi ndra ndra. Yakan va takan iyo yi ña ja'a yo kuenda yo chi'in ma ña chìnunio tu'un Ndioo, ta chi'in ña kùunio nde'o inga ñivi. Ta juuni iyo yi ña kuu va'a yo ma Racha'nu Jesuu, ikan na kuu ni'o ña jakakú ra yo ora janaa ra ma ñuñivi, takua jà'a ma jandaru ña chàkoso ndra iin tuxini kaa kuenda ña jakakú yi ndra. ⁹Vati ma Ndioo tüvi ni cha'a' ra ña na nde'o tundo'o, ti kùuni ra jakakú ra yo nuu ma tundo'o cha'a' ma Racha'nu Jesu-cristu. ¹⁰Vati ma Racha'nu Jesucristu ch'í ra cha'a' yo. Yakan va indukuni kuu yi tu kuvio a koo ndito yo, vati ni koo ndito yo chi'in ra endeeni. ¹¹Yakan va na jandomani ndo ta'an ndo, ta na ku'va ndo tundeeni na takua cha kicha'a ndo jà'a ndo yi vitin.

Paulu jàkuninaa ra ma ndian chìnuni tu'un Ndioo

¹²Ndyo'o yani jànini ndi ndo ña tiñu'u ndo ma ndra jāna'a tu'un Ndioo ña iyo tañu ndo, ti Ndioo kàchin ndra ña na jana'a ndra nuu ndo ta kumi ndra iti' kuà'an ndo. ¹³Yakan va iyo yi ña tiñu'u ndo ndra ta kuuni ndo nde'e ndo ndra cha'a' ma tiñu jà'a ndra. Ta juuni takan iyo yi ña koo va'a ndo chi'in ta'an ndo ndia. ¹⁴Takan kuu ta juuni kùuni ndi ña na ja'a tuku ndo inga tiñu ndia. Na jakuninaa ndo ma ndian suchan ña tüvi kùuni jatiñu. Ta na ku'va ndo tundeeni ma ndian töve sii kuu-ni chi'in ma ña chìnuni na ndia. Ta juuni na tindee ndo ma ndian kumani chìnuni va'a, ta iyo yi ña kunda'vini ndo ndisaa ma ñivi. ¹⁵Ta na ja'a ndo kuenda nuu ndo tuva iyo iin ñivi ña xaani nde'e ndo, koto jà'a ndo chi'in na takan ndia. Vati na nanduku ndo ja'a ndo ma ña

va'a chi'in ta'an ndo, ta chi'in tandi'i ñivi iyo ñuñivi ndia.

¹⁶ Yakan va na sii kuuni ndo tandi'i kivi. ¹⁷ Ta koto jáña ndo ña kà'an ndo chi'in Ndioo. ¹⁸ Ta na ku'va ndo ta'vindioo nuu ra cha'a' ndisaa ma ña tà'an ndo, vati yakan kùu ma ña kùuni ra ña na ja'a ndyo'o ndian chìnuni tu'un Jesucristu.

¹⁹ Na ku'va ndo ña na ja'a ma Tati Í Ndioo ma ña kùuni ra tichi anima ndo. ²⁰ Ta juuni koto kuātu'un ndo ma tu'un jàna'a ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. ²¹ Ta na ki'in ndo kuenda ma ña jàna'a ndra, nde'o tu ndicha a ña va'a kùu yi a töve. Ta ikan jan kachin ndio ndo ma ña va'a jà'a ndo. ²² Ta juuni na jaña ndo ña jà'a ndo tandi'i nuu ña kini ndia.

²³ Ta juuni ma Ndioo, ra jà'a ña na koo va'a ndo, na ja'íí va'a ra ndo ta ja'a ra ña na koo va'a ma anima ndo chi'in ndisaa ma kuñu ndo chi'in ma chinituni ndo

ndia, ikan tüvi nata'an ra ndo chi'in kuati ndo ora ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu, ra kùu chito'o yo. ²⁴ Vati ma Racha'nu ña kächin yo kùu iin ra ndicha ti jàchinu ra ña kà'an ra.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Paulu nuu na

²⁵ Ndyo'o yani, na naka'an ndo Ndioo cha'a' ndi, ikan na tindee ra ndi ndia.

²⁶ Ta kunumindaa ta'an ndo ma ndian ta'an yo ña chìnuni tu'un Ndioo ora kaña'a ndo chi'in na.

²⁷ Ta juuni katitu'in nuu ndo kuenda ma Racha'nu chito'o yo ña iyo yi ña jakua'a ndi'i ndo ma tutu i'ya nuu ma ndra yanio, ta ñivi ta'an yo ña chìnuni tu'un ra.

²⁸ Ta maa ma Racha'nu Jesucristu, na ja'íí ra ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Tesalónica Uvi

Paulu tãa ra tutu i'ya kuenda ñivi chìnuni tu'un Jesuu ña iyo ñuu Tesalónica

1 Yu'u Paulu chi'in Silvanu ta Timoteu, tãa ndi tutu i'ya kuenda ndisaa ndyo'o ndian chìnuni tu'un Jesuu ndian iyo ma ñuu Tesalónica, vati ndyo'o kùu ndian iyo kuenda Tatá yo Ndioo chi'in Racha'nu Jesucristu. ²Ta ma Racha'nu Ndioo Tatá yo chi'in Racha'nu Jesucristu, na koso ra ñamani ra nuu ndo, ta na ku'va ra ña na koo vii ndo chi'in ma anima ndo kuenda ra.

Paulu, kàtitu'un ra naja kua ni ja'a Ndioo chi'in ndian tüvi chìnuni ora ni kichi ndiko Cristu

³Ndyo'o yani, nani kivi ora kà'an ndi chi'in Ndioo, iyo yi ña ku'va ndi ta'vindioo nuu ra cha'a' ndo, ma kua va'a ña iyo yi ña ja'a ndi, ti chà'a ndi kuenda ña nani kivi chìnuni ndo tiaga ma tu'un Cristu, ta kùuniga ndo nde'e ndo ma ndian ta'an ndo ndia. ⁴Vati taku maa ndi ora kà'an ndi cha'a' ndo nuu ma inga ñivi chìnuni tu'un Ndioo ndian iyo nani ñuu, ya'aga sii kùuni ndi ora kà'an ndi yi nuu na, ti chito ndi naja kua jàndeeni ndo ma tundo'o nde'e ndo ta naja kua chìnuni va'a ndo tu'un Ndioo vaji ya'aga nde'e ndo tuxaan ini. ⁵Ta ndisaa ña'a kùu ña ndaa ña jàna'a Ndioo nuu ndo, vati nde'e ra ña kùu ndo ñivi cha iyo tu'va ña cha kùu ki'vi ndo nuu chà'nda ra tiñu, ti cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un ra kùu yi ña nde'e ndo tundo'o vitin.

⁶Yakan va va'ani jà'a Ndioo ña jànde'e ra tundo'o ma ndian jànde'e tundo'o ndo. ⁷Ta ndisaa ndyo'o ndian nde'e tundo'o ta chìnuni, ni ku'va Ndioo ña nindee ndo, indukuni takan ni ja'a ra yi kuenda ndi ndia. Ta ndisaa ña'a ni kuu yi ora ni kichi ndiko ma Racha'nu Jesuu iti' andivi chi'in kua'a' ndatu ra, ta juuni takan ni kichi ma tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo chi'in ra ndia. ⁸Vati ni kichi ra chi'in na tañu ñu'ú ndàkoo nditi, ta ni jande'e ra tundo'o nuu ma ndian töve nàkoto Ndioo, vati töve jàchi'in na ma tu'un va'a ña kàtitu'un yo cha'a' Racha'nu Jesuu, ra kùu chito'o yo. ⁹Ta ndisaa ndiakan ndian tüvi chìnuni, ni janaa Ndioo na, ti ni ti'i ra na nuu ni nde'e na tundo'o ndisaa tiempu, ta ikan jan ni jachika ndio ra na nuu iyo ma Racha'nu Jesucristu, ra ya'aga tacha ta iyo ndatu nuu. ¹⁰Ta takan ni kuu ma ora ni kichi ra, vati ma ñivi ra indukuni ni jaka'nu na ra chi'in ndo, ti ndisaa ndo ya'aga sii ni kuuni ndo ma ora ikan. Takan ni ja'a ndo, vati chìnuni ndo ma tu'un Ndioo ña kàtitu'un ndi nuu ndo.

¹¹Yakan va nani ora ña kà'an ndi chi'in Ndioo juuni kà'an ndi cha'a' ndo ndia. Ta chikan ndi nuu ra ña na

jandakuu ra ndo ñivi ñu'u ti maa ndo kùu ñivi ña kàchin ra. Ta na jachinu ra chi'in ma ndatu ra ndisaa ña va'a ña kùuni ndo ja'a ndo, chi'in ndisaa ma tiñu jà'a ndo cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un ra. ¹²Ta takan kà'an ndi chi'in Ndioo cha'a' ndo, vati ikan na kuu ndo ndian jàka'nu ma sivi Racha'nu Jesucristu. Ta na kuu ndo ñivi ñu'u jà'a ra ndia, cha'a' ña ni'i ndo ma ñamani ma Racha'nu Ndioo chi'in Racha'nu Jesucristu.

Ora ni kichi ndiko Jesuu iyo ndian tüvi ni ja'a ña va'a

2 Ta vitin ndyo'o yani ma ora ni kichi ndiko ma Racha'nu Jesucristu ra kùu chito'o yo, ni kuti'vi yo chi'in ra, ta cha'a' yakan kùu yi ña jànini ndi ndo, ²ñā koto sãma ndo ma kua chà'nini ndo, ti ni keta ndian ni janda'viña'a ma ñivi, ta ni ka'an na ti kùu na ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. Ta juuni ni jana'a na iin tu'un, ta ni jakua'a na ña tãa na nuu tutu ña kàti yi ti cha kichaa ndiko ma Racha'nu Jesuu. Ta ni kati na ti tutu tãchi ndi kùu yi, vaji töve ña ndicha kùu yi. ³Yakan va koto kù'va ndo ña na janda'viña'a na ndo, vati antea ña na keta ma kivi ikan, ji'na ni keta kua'a' ñivi ña jàña na iti' Ndioo. Ta tañu na ni keta iin ra'ii ña iyo kua'a' kuati. Ta rakan ti ni janaa Ndioo ra iti' nuu. ⁴Ta ikan jan ni kanita'an ndio ra chi'in Ndioo a ña íí ña ndiso sivi Ndioo ña jàka'nu ma ñivi, ta ndava ni chaa ra ña ni ki'vi ra ta kunandi ra tichi veñu'u ka'nu ma Ndioo, kuenda ña na ka'nda ra tiñu. Ta ikan ni kati ra ña Ndioo ndicha kùu ra, vaji töve ndicha kùu yi.

⁵¿A tüvi chàku'uni ndo ña cha kàtitu'in ma tu'un i'ya nuu ndo ora juuni iyogai chi'in ndo niku? ⁶Ta vitin ndyo'o cha chito va'a ndo niyi kùu yi ña ni jandokuee ma ra kini ikan, koto jà'a ra kichaa ra numini. ⁷Vati cha iyo tu'va ma ña iyo xe'e tichi chinituni ma ra kini kuenda ña na kichi ra, va vitin iyo ma ña chàsi ña na kichaa ra. Ta ma ña jàndokuee yi ra vitin, takan endeeni ni ja'a yi nda kati chaa ora ña na tava Ndioo yi tañu ma tiñu jà'a yi. ⁸Ta ma ora ni kichi ndio ma ra kini ikan, tajan ni ka'ni ndio ma Racha'nu Jesuu ra chi'in tati yu'uni ra ta chi'in ña tacha ra ma ora ikan. Takan ni ta'an ma ra kini ikan jà'a ma Racha'nu ora ni kichi ra. ⁹Ta ma kui'na kuán' ña ni tindeán' ma ra kini ña ni kichi kuenda ña na ja'a ra yi. Ta ni kichi ra chi'in kua'a' ndatu ka'nu ra ta seña ña ni jànda'viña'a ra ma ñivi. ¹⁰Ta takan kùu yi ña ni ja'a ma ra kini ikan tandi'i nuu ma ña kini chito ra kuenda ña na janda'viña'a ra ma ndian kuà'an iti' kini nuu ni kuvi na. Yakan ni ta'an na cha'a' ña tüvi nī jachi'in na iti' Ndioo, ta nī kuuni na nde'e ma ña ndaa kuenda ña na kuu kakú na. ¹¹Ta cha'a' yakan kùu yi ña

juuni maa ma Ndioo tãchi ra iin ndatu kini ña na janda'viña'a yi na, ikan na chinuni na ma tu'un vata ña jàna'a yi nuu na. ¹²Yakan va ndisaa ndiakan ni tisokuati Ndioo na ña na kuvi na cha'a' ña töve nĩ kuuni na jachi'in na ma tu'un ndicha, ti java ma ña töve va'a kùu ma ña chàta'ani na ja'a na.

Ndioo kàchin ra ndian ni jakakú ra

¹³Yakan va ndyo'o yani ndian kùuni ma Racha'nu nde'e ra, nani kivi ora kà'an ndi chi'in Ndioo ìyo yi ña ka'an ndi cha'a' ndo nuu ra, cha'a' ña maa ra kùu ma ra kàchin ndo antea ña jātuvu ra ma ñuñivi kuenda ña na kakú ndo cha'a' ña kũ'íí ndo jã'a ma Tati Íí ra, ta cha'a' ña chìnuni ndo ma tu'un va'a ra. ¹⁴Vati cha'a' ña jãchi'in ndo ma tu'un va'a Ndioo ña kàtitu'un ndi, yakan va ma Ndioo kàchin ra ndo, ikan na kuu ni'i ndo koo ndo chi'in ma Racha'nu yo Jesucristu nuu ya'a ka'nu ta tacha ra. ¹⁵Yakan va ndyo'o yani, na koo va'a ndo ta koto jãña ndo tandi'i tu'un ña jãna'a ndi nuu ndo, ta juuni na ja'a ndo tandi'i ma tu'un ña jàna'a ndi ta tãa ndi nuu ma tutu kuenda ndo ndia. ¹⁶Ta juuni maa ma Racha'nu yo Jesucristu chi'in Ndioo Tatá yo, ra ya'a kùuni nde'e yo, cha chã'a ra tundeeni ra endeeni nuu yo. Ta juuni vitin ndātu yo ma ña va'a ni kichi iti' nuu cha'a' ma ñamani ña chã'a ra nuu yo. ¹⁷Ta cha'a' ndisaa ña'a, na koo tundeeni ra chi'in anima ndo, ikan na töve sama ndo ña ja'a ndo ta ka'an ndo ma ña va'a ndisaa tiempu.

Nuu chikan Paulu ña na naka'an na Ndioo cha'a' ra

3 Ndyo'o yani, cha'a' nuu ndi'inia chikan ndi nuu ndo ña na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ndi, ikan na kuita kuati ma tu'un cha'a' Jesuu ña kàtitu'un ndi ninii ma ñu'u' ñuñivi, ta na jachi'in na ta na tiñu'u na yi, takua jà'a maa ndo ndia. ²Ta juuni na ka'an ndo chi'in ra, ikan na jakakú ra ndi ora chàkunuu ndi nuu ìyo ndian ya'a kini xini, vati yũvi ndisaa na chìnuni tu'un Cristu. ³Vati ma Racha'nu Jesuu iin ra ndaa kùu ra ti jàchinu ra ma ña kà'an ra, ta chà'a ra tundeeni ra kuenda ndo ta kùmi ra ndo, koto ki'vi ndo ma iti' kui'na. ⁴Ta ìyo tundeeni ma Racha'nu chi'in ndi, ta cha'a' yakan kùu yi ña chito ndi ti jà'a ndo ma kua kàtitu'un ndi nuu ndo, ta juuni chito ndi ti takan ni ja'a ndo tiá iti' nuu ndia. ⁵Ta na tindee ma Racha'nu ndo ña na kuuni ga

ndo nde'e ndo ma ndian ta'an ndo, takua kùuni ra nde'e ra ndo, ta ora ndè'e ndo tundo'o, na jandeeni ndo takua jãndeeni ma Racha'nu Cristu.

Ìyo yi ña jatiñu ndo

⁶Ndyo'o yani, kàtitu'un ndi nuu ndo chi'in ndatu Racha'nu Jesucristu ña na jachiyo ndo ndo xiin ma ndra yanio ña suchan, ña tüvi kùuni ndra jàtiñu ndra. Ta ndrakan juuni töve jãchi'in ndra ma kua jàna'a ndi ña ìyo yi ña ja'a yo. ⁷Ti takua maa ndo cha chito ndo ma kua jà'a ndi, ta takan ìyo yi ña ja'a ndo. Vati ora chĩyo ndi chi'in ndo, tüvi nĩ chiyo suchan maani ndi, ti jàtiñu ndi. ⁸Ta juuni jãta ndi ma ña chãchi ndi nuu ndo, ti tüvi kùuni ndi kuu ndi ndian jãtañu nuu ndo. Yakan va nduva'a kuii ni'i jãtiñu ndi nduvi ta niñuu ma ora ikan. ⁹Ma ña ndaa ti ìyo yi ña jakachi ndo ndi niku, va ndyu'u nĩ kuuni ndi ndakan ndi yi nuu ndo. Vati kùuni ndi jatiñu ndi, ikan na nde'e ndo takua jà'a ndi, takua ikan ìyo yi ña ja'a ndo ndia. ¹⁰Ta ora chĩyo ndi chi'in ndo, te'en kàtitu'un kachin ndi nuu ndo: Ma ndian yanio ña tüvi kùuni jatiñu, ta na tüvi ìyo yi ña ku'va ndo ña kachi na. ¹¹Ta chĩto ndi ña ìyo ndian yanio tañu ndo ña tüvi kùuni jatiñu, ta ni tüvi nànduku na ma tiñu jà'a na vaji ìyo yi. ¹²Yakan va chi'in sivi Racha'nu Jesucristu, kà'an ndi cha'a' ndisaa ndiakan, na kicha'a na jatiñu na, ikan na koo vii na. Vati takan ìyo yi ña ja'a na, ta kuu ni'i na ña kachi na.

¹³Va ndyo'o yani koto tisoni ndo ña jà'a ndo ma ña va'a. ¹⁴Ta tu ìyo ndian ta'an yo ña tüvi jãchi'in ña kà'an ma tutu i'ya, na ti'iga ndo kuenda na. Ta na jachiyo ndo ndo xiin na, ikan na koo tukanuu nuu na. ¹⁵Va koto kũxaani ndo nde'e ndo nuu na, vati na kundayu'u ndo na ta jakuninaa ndo na, taku iin yani ndo.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Paulu nuu na

¹⁶Ta maa ma Racha'nu kùu ra ña chà'a ña koo vii ñivi. Ta ma Racha'nu na ku'va ra ña na koo vii ndo chi'in ta'an ndo ndisaa tiempuni. Ta na koo ma Racha'nu chi'in ndisaa ndo.

¹⁷Yu'u Paulu, tã letra i'ya chi'in nda'i, ikan na koto ndo ti mai kùu ma ra tãchi yi nuu ndo. Vati mai takan tã ma nuu ndi'inia nuu tandi'i ma tu'un jà'i. ¹⁸Ta ma Racha'nu chito'o yo Jesucristu na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Timoteu Nunuu

Paulu, tãa ra tutu i'ya kuenda Timoteu

1 Yu'u, Paulu, tãa tutu i'ya kuendaun, yo'o Timoteu, ti ma Ndioo tãchi ra yu'u ña kùu iin ra tatun Racha'nu Jesucristu, ta na jakui tiñu kà'an ra, vati Ndioo kùu ma ra jàkakú yo, ta Jesucristu kùu ma ra ndàtu yo vitin. ² Ndicha kuii ña kùun takua kùu iin rase'i, cha'a' ña indukuni chìnuni va'a yo ma tu'un Jesucristu. Ta vitin kùun ña ma Racha'nu Ndioo Tatá yo chí'in ma Racha'nu Jesucristu chito'o yo, na ku'va ra ña-maní ra nuun, ta na kunda'vini ra ñun, ta na ja'a ra ña na vii koun chí'in animaun.

Paulu, kàtitu'un ra nuu Timoteu ña koto jãchi'in ra tu'un vata

³ Ma kua cha jãnin ñun ora kēi kuà'in ma ñu'u' Macedonia ña na kindoun ma ñuu Efesu, ta na ka'un nuu ma ndian jàna'a tu'un vata, ña na jã'a ga na yi. ⁴ Ta juuni na ka'un nuu na ña na vã'a natu'un na ma tu'un ña töve induku kãa yi takua ña jàna'a Ndioo, ta juuni na ka'un ña na jã'a na kuenda naja kua tã'an ma ndian chíyo tatiempu ndia. Vati ndisaa yakan jã'a ña endee kànita'an yu'u na, ti tüvi tĩndee yi ña na chìnuni na ma tu'un kà'an Ndioo, takua kùuni ra ña koo yo. ⁵ Ta ma ña kùun ña na kutunini ma ñivi kùu ma ña na kùunio nde'o ta'an yo chí'in ma ña vii vãchi tichi anima yo, ta na koo va'a yo chí'in ma chinituni yo, ta na chinuni yo tu'un ra chí'in ndisaa anima yo. ⁶ Vati iyo ndian cha kēsiin iti' i'ya, ta vitin kicha'a nàtu'un na tu'un ña tüvi nda kuenda. ⁷ Ndiakan kùuni na ka'an kachin na ma tu'un ley Ndioo nuu ma ñivi, kàti na, vaji ni juuni ña jã-na'a juuni maa na, na tüvi kùtunini va'a na, niyi kùuni yi ka'an yi vaji kà'an na ña tu'un ndicha kùu yi.

⁸ Vati ndisaa yo cha chito va'a yo ti iin ley va'a kùu ma ley Ndioo, tuva chàtiñu yo yi takua kùuni ra. ⁹ Yakan va iyo yi ña koto yo ti ñi'in ley tüvi iyo yi kuenda ma ndian va'a. Ti ma ley kùu yi kuenda ma ndian kini, ta ma ndian jã'a kuati, ta kuenda ndian tüvi jãchi'in ña kà'an yi. Ta juuni kuenda ma ndian tüvi iñu'u chí'in Ndioo, ta ma ndian chàtu'un ra, ta kuenda ma ndian kini xini ta jã'a kuati. Ta ma ley juuni kùu yi kuenda ndian chà'ni tatá chí'in ma'á, ta nda ndian chà'ni inga tuku ñivi ndia. ¹⁰ Ta juuni tãchi ra yi kuenda ndra kivi chí'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ña'a kivi chí'in inga ndra'ii, ta kuenda ndra si'i ndia. Tãchi ra yi kuenda ma ndian kà'an tu'un vata, ta ndian chà'a iin tu'un vaji töve jãchinu na yi, chí'in ndian tiin xe'e ñivi ta xiko na na inga chiyo. Yakan va ma ña kùuni ma ley ka'an yi, kùu yi kuenda

ndian jã'a ña kini ña töve induku kùu yi takua jàna'a Ndioo ña jã'a na. ¹¹ Vati ma Racha'nu Ndioo, ra ya'a ga íi, kùu ma ra tãchi yu'u, ña na katitu'in tu'un ka'nu i'ya nuu kua'a' ñivi.

Chà'a Paulu ta'vindioo nuu ma Racha'nu Jesuu cha'a' ña kùnda'vini ra ra

¹² Yu'u Paulu, chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu chito'o yo Jesucristu, ti chà'a ra ñandei takua ndē'e ra ña iyo tundeeni ra chí'in. Yakan va chà'a ra tiñu nui ña na jatiñui kuenda ra, ¹³ vaji chàtu'in ra ta kà'an ti'in chata ra niku. Vati jãtakue'i ma ndian chinuni tu'un ra ta kãnduva'i ra. Va Ndioo kùnda'vini ra yu'u, vaji takan jã'i, ti tüvi chitoi nayi jã'i ma ora ikan niku, vati takã'an chinun ña tu'un ra niku. ¹⁴ Ta nduva'a kuii ka'nu ñamani jã'a ma Racha'nu chí'in, ti chà'a ra ña na chinun ña tu'un ra, ta juuni chà'a ra ña na kuunio nde'o ta'an yo cha'a' ña indukuni kùu yo chí'in Jesucristu.

¹⁵ Yakan va ña ndicha kùu ma tu'un ña ni ka'in i'ya, ta ndisaa ndo iyo yi ña chinuni ndo yi: vati ma Racha'nu Cristu Jesuu, kichi ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, ti kùuni ra jakakú ra tandi'i ndian iyo kuati. Ta tañu ndiakan, iyo iin yo iyo ga kuati, ta rakan kùu yu'u. ¹⁶ Ta yakan va ma Racha'nu Jesucristu, nduva'a kuii kùnda'vini ra yu'u, vaji iyo ga kuati. Ta takan jàna'a ra nuu ma ñivi naja kua jãndeeni ra ma ña jã'a na ta jãnaa ra ma kuati na, takua jã'a ra chí'in ora kicha'a chinun ña tu'un ra. Ta takan kuu ni'i na nuu koo na indeeni chí'in ra, tuva chinuni na tu'un ra ndia. ¹⁷ Ta vitin na jaka'nu yo Racha'nu Ndioo, ra ya'a ka'nu, ra iyo ndisaa tiempu, ti juu ra kùu ma Rey chà'nda tiñu. Vati tüvi ni chaa iin kivi ña ni kuvi ra. Vaji na kùu nde'o ra va chito yo ti iyo ra, ta iyo kua'a' chinituni ra. Ta uvanuu Ndioo kùu ra. Ta takan na kuu yi. Amén.

¹⁸ Yo'o se'yu Timoteu, jãya'i tiñu i'ya nuun, ña na jãndeeniun ja'un ma tiñu chí'in ma ñivi, ta na jana'un nuu na ma iti' va'a ku'un na, ta na ja'un yi chí'in animaun, takua kã'an ma ndracha'nu yanio cha'un ora kã'an ndra chí'in tu'un yu'u Ndioo. ¹⁹ Yakan va na chinuni va'un tu'un ma Racha'nu chí'in ndisaa chinituniun, vati iyo ndian töve chinuni va'a ma tu'un ra, ta ndãkoo na yi. Ndiakan kùu na takua kùu iin varku ña kãtita'an chí'in yuu, vati tüva nda kuenda na. ²⁰ Vati takan cha tã'an ma ra nãni Himeneu chí'in ra nãni Jandu. Ndrakan tã'i nda'a' ma kui'na, ikan na kutu'va ndra ti kùu ka'an ti'ini ndra chata Ndioo.

Naja kua ìyo yi ña ja'a yo ora kà'an yo chi'in Ndioo

2 Takán kùu ta vitin va ni ka'in iin tu'un ka'nu nuu ndisaa ndo ña na ndakan ndo nuu Ndioo, ta na naka'an ndo ra cha'a' ndisaa ñivi ñuñivi. Ta juuni na ku'va ndo ta'vindioo nuu ra, ikan na koo va'a ndisaa na. ² Ìyo yi ña ka'an yo chi'in ra cha'a' ma ndra kùu kalecha'nu, ta cha'a' ndisaa inga ndra ìyo tiñu chi'in ndra ndia. Yakan va ìyo yi ña ja'a yo ndisaa yakan, ikan na tüvi nde'o tundo'o, ta vii koo yo chi'in tandi'i ñivio, ti takan kùu koo va'a yo nuu Ndioo, ikan na kuu yo ñivi iñu'u ta ndaa. ³ Ta nduva'a kuui va'a ña jà'a yo takan, ti ma Ndioo ra jàkakú yo, ya'a chisii ra ora jà'a yo takan. ⁴ Vati ma Racha'nu Ndioo kùuni ra ña na kakú ndisaa ndo, ta kuu koto ndo ma tu'un ndaa. ⁵ Vati uvanuu Ndioo, kùu ra ña takani ìyo, ta juuni uvanuu ra ña tächi ra kùu ra ña jàndo'iin ra yo chi'in Ndioo. Ta rakan kùu ra Jesucristu, ta kùu ra iin ñivi takua kùu maa yo. ⁶ Vati ma Racha'nu Jesucristu, chā'a ra ña ka'ni ñivi ra, ta na takaa na ra nuu kruu cha'a' ma kuatio, ti takan jā'a ra, ikan na kuu kakú yo nuu ma kuatio. Ta ña'a kùu ma tu'un ña jāna'a Ndioo nuu yo, ti ma kivi ña kāchin ra kùu yi. ⁷ Ta juuni cha'a' rakan kùu yi ña kāchin Ndioo yu'u, ña kùu iin tatun ra, ikan na katitu'in ma tu'un Cristu nuu kua'a' ñivi, nuu ndian yūvi judíu ndia. Yakan va tüvi janda'viña'i ndo ti ña ndicha kùu ma ña kà'in kuenda Cristu, ti ìyo yi ña jana'i nuu ndian yūvi judíu, ti ña ndaa kùu yi tu chinuni na tu'un Cristu.

⁸ Takán kùu yakan va ndyo'o ndra kùu ndra'ii, kùunì ña na ndoni'i ndo nda'a' ndo ora kà'an ndo chi'in Ndioo ndanikuni ma nuu kàchika ndo chi'in anima va'a ndo, ta tüvi kàyuni ndo ta töve kànita'an yu'u ndo ndia. ⁹ Ta ma ñivi ña'a, kùunì ña ku'un vi ja'ma nda'vini ta iñu'u ña tüvi ya'a ya'vi ndaa. Va chàkuni kanduu ña jandondacha vi vi, ti ìyo ñivi ña ya'a jàndovii vi ma ixì xini vi takua jà'a ma ñivi ña'a ña chùtaka sukun oro a yuu tacha kuenda ña jandondacha vi vi. Ta yūvi takan ìyo yi ña ja'a vi. ¹⁰ Vati kùuni Ndioo ña na koo va'a vi chi'in ma ña chìnuni vi tu'un ra, ta chi'in ma ña va'a ña jà'a vi, ti takan jà'a ma ñivi tiñu'u Ndioo, ta jàka'nu vi ra. ¹¹ Yakan va ma ñivi ña'a, na taso'o taxiini vi ma tu'un va'a Ndioo ta na jachi'in vi ma ña kà'an ra. ¹² Ta juuni na tüvi chà'i ndatu nuu ma ñivi ña'a ña jāna'a vi tu'un Ndioo nuu ndra'ii, ta ni tüvi va'a ña ka'nda vi tiñu nuu ndra ndia. Tiá va'a ña na taxiin kindoo vi. ¹³ Vati ma Racha'nu Ndioo, jì'na jātuvì ra ma ra nàni Adán tajan jātuvì ra ma Eva. ¹⁴ Ta yūvi rakan jānda'viña'a ma kui'na, ti Eva kùu ma ña jānda'viña'án'. Ta ora jā'a ña ma ña kā'an Ndioo ña tüvi ìyo yi ña ja'a ña, kōyoan iin tichi kuati. ¹⁵ Va ma ñivi ña'a, kùu kakú vi tuva ja'a va'a vi ma tiñu Ndioo takua kùu vi ñivi chàkoo se'e. Vati tu chinuni vi ma tu'un Ndioo, ta tu kùuni vi nde'e vi inga ñivi, ta kuu vi ndian íí kuenda ra, ta na töve ya'a ndu vi ma tiñu ña chā'a Ndioo ña na ja'a vi.

Paulu, kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña koo ma ndra ndiso tiñu kuenda Ndioo

3 Ña ndicha kùu ma ña kà'in chi'in ndo, ti tu ìyo ndra chinuni ña chà'nini kuu ndra iin ndra kuiso tiñu nuu ñivi chìnuni tu'un Ndioo, ndicha ña ma tiñu va'a kùu yi ña kùuni ndra jakuu ndra. ² Yakan va taku ma ra ndiso tiñu veñu'u, ìyo yi ña ja'a ra maaa ña va'a, ikan kùu ka'an ma ñivi chata ra. Ta ìyo yi ña koo ivanuuni ñasi'i ra, ta juuni ìyo yi ña kùu ra iin ra tüvi ya'a ndu ña jà'a ra ni'iin nakuyi, ta ra kachin chinituni, ta iñu'u chi'in ndisaa nakuyi. Ta ìyo yi ña kunda'vini ra ndian tüvi ve'e ña chaa ve'e ra, ta ku'va ra kindoo na ve'e ra. Ta ìyo yi ña kuu ra iin ra kachini xini ña jāna'a va'a ra ndia. ³ Ta na tüvi ìyo yi ña kuu iin ra ya'a ga ch'ì ndixi ta tüvi ìyo yi ña ndikita'an ra chi'in ndian ya'a tu'va kànita'an. Vati ìyo yi ña kùu ra iin ra va'a ña jàndomani ñivi. Ta juuni tüvi ìyo yi ña kùu ra iin ra ya'a ga chàta'ani ra nde'e ra xu'un'. ⁴ Vati ìyo yi ña ka'nda va'a ra tiñu ma ve'e ra, ta jana'a ra ña na kandicha ma se'e ra tiñu tàva ra nuu na, ikan na iñu'u koo na. ⁵ Vati tu töve ch'ito yo ka'nda yo tiñu juuni ma ve'e maa yo, naja kùunio ka'nda yo tiñu nuu ma ndian chìnuni tu'un Ndioo?, tuva takan. ⁶ Yakan va ma ra ndiso tiñu, tüvi ìyo yi ña kuu iin ra já k'vi kuenda Cristu, ti koto jatayi maa ra ra chi'in ma tiñu ikan, ta tu ja'a ra takan, juuni kani koyo ra tichi kuati takua tā'an ma kui'na. ⁷ Ta juuni ìyo yi ña kuu ra iin ra iñu'u nuu ma ndian tüvi chìnuni tu'un Ndioo ndia, vati tu tüvi jà'a ra yi takan, ni koo tukanuu nuu ra, ti takan jà'a ma kui'na ña jànda'viña'án' yo.

Naja ìyo yi ña koo ma ndian chàkoo tiñu ña tìndee na ma ndian chìnuni tu'un Cristu

⁸ Ta juuni takani ma ndra chìnuni ña ndiso tiñu ña tìndee ma ndian chìnuni tu'un Cristu, ìyo yi ña kuu ndra iin ndra iñu'u. Ta juuni ìyo yi ña jachinu ndra tu'un kà'an ndra, ta tüvi kùu ndra ndra ch'ì kua'a' ndixi, ta ni tüvi kùuni ndra ña koo kua'a' xu'un' ndra ndia, ña tüvi va'a jàkanaa ndra. ⁹ Ta chi'in iin chinituni kachin ìyo yi ña endee chinuni ndra ma tu'un ndaa ña já jāna'a Ndioo nuu yo. ¹⁰ Yakan va jì'na ìyo yi ña k'ì'o ku'va ndra, nde'o tuva ndicha ña jà'a ndra ma tiñu takua kà'an Ndioo ña jà'a ndra, ta tu va'a jà'a ndra, tajan kuu koo ndra ma tiñu ikan. ¹¹ Ta ma ñivi ña'a, juuni ìyo yi ña iñu'u koo vi, ta tüvi ìyo yi ña ka'an vi chata ma ta'an vi chi'in tu'un vata, ta tüvi ya'a ndu vi jà'a vi ni'iin nakuyi, ta kachin koo vi chi'in ndisaa nakuyi. ¹² Ta ma ndra tìndee ma ndian chìnuni, ìyo yi ña koo uvani ñasi'i ndra, ta ìyo yi ña kundayu'u ndra ma ndiakwati se'e ndra chi'in tandi'i ñivi ìyo ve'e ndra ndia. ¹³ Vati ma ndra jàkkuu va'a ma tiñu ña tìndee ndra ma ndian chìnuni tu'un Ndioo, ni keta iin kivi ña ya'a ni tiñu'u ndisaa ma ñivi ndra. Ta ìyo kua'a' tundeeni Ndioo chi'in ndra, ta takan kùu kàtitu'un ndra nuu ma ñivi, naja kùu chinuni na ma tu'un cha'a' Jesucristu.

Ma tu'un kachin ña tüvi nàkoto yo niku

¹⁴ Chànini ña ku'in kunde'i ñun numini. Va tu kuyan-ga kuàchai, tajan cha'a' yakan, va tàchi ma tutu i'ya nu-
un, ¹⁵ ikan na kotoun naja kua iyo yi ña koo yo chi'in
ma inga ndian chìnuni tu'un Ndioo, ti ñivi Ndioo ndito
kùu yo. Vati ma ñivi Ndioo kùu ma ndian kùmi ma
tu'un ndaa, ta juuni jàna'a yi nuu inga ñivi ndia.

¹⁶ Takan kùu yakan va, ma tu'un ña tüvi nàkoto yo
niku, ndicha ña cha jàna'a Ndioo yi nuu yo vitin, ta ma
tu'un ikan, nduva'a kuii ka'nu yi:

Racha'nu Ndioo, ndàkuu ra iin ñivi,
ta ra va'a kùu ra, kàti ma Tati Í Ndioo.
Ta juuni ndē'e ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ra.
Ta chitakuati ma tu'un ra tandi'i ñuu ñuñivi,
ta kua'a' ñivi chìnuni ña kà'an ra,
ta ndāa ra kuà'an ra iti' andivi.

Ndian ni jaña ña chìnuni tu'un Cristu

4 Va ma Tati Í Ndioo, kà'an kachin va'a yi, ti ma
tiempu nuu ni ndi'inia iyo ndian ni jaña na ña chì-
nuni na ma tu'un Ndioo, vati ni jachi'in ndio na ma
tu'un vata ña jàna'a ndian tati xaan ña jànda'viña'a yi
na. ² Ta ikan jan ndisaa ndio ma ñivi ikan, cha'a' ña kùu
na ñivi chi'in uvi nuu ña chànini, ndian jàna'a na ma-
maa tu'un vata, ta tüva kachin chànini na, ta tüva
kanuu na ja'a na kua'a' ma ña kini. ³ Ta ma ndian jà'a
takan ti tüvi chà'a na ña tànda'a ma ñivi chìnuni tu'un
Ndioo, vati iin kuati kùu yi kuenda na, kàti na. Ta juuni
kàti na ña iyo sa'an ña kùu kacho, vati iin kuati kùu yi
ndia. Va yu'u kàti ña tüvi va'a ma ña jàna'a na, ti maa
ma Racha'nu Ndioo, jätuvi yi kuenda ña kachi yo ndian
chìnuni ta chito ma tu'un ndaa yi. Ta cha'a' ndisaa ña
ni'o nuu ra iyo yi ña ku'va yo ta'vindioo nuu ra cha'a' yi
ndia. ⁴ Yakan va cha chito yo ti ndisaa ma ña jà'a Ndioo
ña va'a kùu yi. Ta ni'iin nakuyi kùu ka'an yo ña na vā'a
yi, tuva chà'a yo ta'vindioo nuu ra ora ni'o yi, ⁵ ti chi'in
tu'un Ndioo jà'í ra nuu yi ora kà'an yo chi'in ra cha'a' yi.

Iin ra jàtiñu va'a kuenda ma Racha'nu Jesucristu

⁶ Takan kùu yakan va tu jàna'a va'un ma tu'un ndaa
i'ya nuu ma ndian kùu yanio ta chìnuni va'un yi, ni
kùun iin ra jàtiñu va'a kuenda ma Racha'nu Jesucristu,
ti ni tindee yi ñun cha'a' ña tándikun va'un ma iti' ña jà-
na'a yi ñun. ⁷ Va tüvi va'a ña jàchi'un ma tu'un vata ña
kà'an kua'a' ma ndian iyo ma ñuñivi i'ya, ti tüvi nda
kuenda yi. Tiá va'a ña na jaka'nun ma Racha'nu Ndioo
ta ja'un naja kua kà'an ra. ⁸ Ndicha va'a ti ma tiñu jà'a
yo ña jàndonio ma kuñu yo iyo nuu chàtiñu yi va
kuenda vitini, va tu jà'a yo ma tiñu Ndioo ta jàka'nu yo
ra, va'aga yi kuenda yo, ti tindee yi yo ma ñuñivi i'ya
viti, ta juuni ni tindee yi yo ora koo yo chi'in Ndioo en-
deeni ma tiá iti' nuu ndia. ⁹ Ndicha kuii ti tu'un i'ya ña
ndaa kùu yi, ta iyo yi ña taso'o va'a ndisaa ndo yi. ¹⁰ Ta
cha'a' yakan kùu yi ña jàtiñu yo ta ndè'o tundo'o jà'a
ñivi kàti'ini chata yo, vati iyo ma tundeeni ma Ndioo
ndito chi'in yo ta chìnunio ña ndicha ña ni jachinu

Ndoo ma kua kàti ra nuu yo. Vati rakan ni tindee ra
tandi'i ñivi, va tiaga kua'a' ni tindee ra ma ndian chì-
nuni ta ni jakakú ra na, ikan na koo na endeeni chi'in
ra.

¹¹ Ta ndisaa tu'un i'ya, iyo yi ña ka'un ta jana'un yi
nuu na. ¹² Na jana'un nuu ma ñivi ña na tiñu'u na ñuun
vaji ra tivaani kùun. Va na jana'un nuu na ma kua iyo-
oun chi'in ma ña jà'un ta chi'in ma tu'un kà'un ma iti'
va'a kuà'un. Ta juuni na kuuniun nde'un na, ta na kùun
iin ra ña töve jà'a kuati, ta na chìnuniun tu'un Cristu
chi'in ndisaa animaun ta chinituniun ndia. Takan koun,
ikan na kuu nde'e na ñun, ta tandikun na iti' kuà'un.
¹³ Va takua yu'u juuni kuyangai tiá ma iti' te'en, ta yo'o
na jakua'un ma tu'un Ndioo nuu ka'iin ti'vi ma ndian
chìnuni, ta na kundayu'u va'un na ta jana'un ma iti'
ku'un na ndia. ¹⁴ Na jakuendaun ma ndatu ña chà'a
Ndioo nuun ora jündii ndracha'nu ndiso tiñu veñu'u
nda'a' ndra xiniun takua kùuni ma Racha'nu Ndioo, ko-
to nàaniun yi.

¹⁵ Takan kùu yakan va na taso'o va'un ma tu'un já
chinu kà'in i'ya, ikan na nde'e ma ndian chìnuni naja
kua ndikun va'un ma iti' Ndioo, takua ikan iyo yi ña ja'a
na ndia. ¹⁶ Ta na ja'a va'un kuenda nuun chi'in ma tu'un
jàna'un ma iti' kuà'un nuu ma ndian chìnuni. Ta koto
jàñaun ma ña va'a ña jà'un ndia, vati tu ja'un ma takua
kùuni Ndioo, ni kakun. Ta juuni ni kakú tandi'i ma ndi-
an jàchi'in ma tu'un Ndioo ña kà'un ndia.

Paulu kàtitu'un ra naja kua iyo yi ña koo yo chi'in ma ndian chìnuni

5 Koto kà'un yu'u ma ndracha'nu, vati tiá va'a ña
viviini kà'un chi'in ndra ora chùnda yu'un ndra, ti
iyo yi ña tiñu'un ndra takua tiñu'un iin tatáun. Ta juuni
na vii ka'un chi'in ma ndra tivaa, vati iyo yi ña tiñu'un
ndra takua tiñu'un iin ra kùu yaniun. ² Ta ma ñivi ña'a
cha'nu, juuni iyo yi ña tiñu'un vi, ta kuuniun nde'un, vi
takua kùuniun nde'un ma ma'á maun. Ta juuni iyo yi
ña tiñu'un ma ñivi ña'a yoko, ta kuuniun nde'un vi,
takua kùuniun nde'un ma ñivi ña'a ta'un ndia. Yakan va
na ja'un maaaa ña va'a chi'in na.

³ Na tindeun ma ñivi ña'a ña kindoo nda'vi tu tüvi iyo
ndian tindee vi. ⁴ Vati tu ma ñivi kindoo nda'vi iyo se'e
vi a se'e yani vi, ndiakan iyo yi ña koo tu'va na ña
tindee na vi, takua kùmi vi na ora kùu na ndiakuati, ti
ñivi maa na kùu vi. Yakan va ora jà'a yo te'en, nduva'a
kuii chisii ma Racha'nu Ndioo nde'e ra yo, ti ña va'a
kùu yi. ⁵ Va ma ñivi ndicha ña kindoo nda'vi ta ma'iin,
endee kà'an nda'vi vi ta ndàtu vi nda'a' ma Racha'nu
Ndioo nduvi ta niñuu, ti chito vi ña ni tindee ra vi. ⁶ Vati
tu ma ña'a ña kindoo nda'vi jà'a ña naja kua kùuni maa
ña, ma yakan kùan takua kùu iin ña tüva ndito kuenda
ma Racha'nu Ndioo, vati nàndukuan naja jàka'nuan ju-
uni maa ña, ta tüvi jàka'nuan Ndioo. ⁷ Yakan va na
jana'un ndisaa tu'un va'a i'ya nuu na, ikan na ja'a na
ma ña va'a ndia, ta takan kùu nani'i ma ñivi ña kà'an
na chata na. ⁸ Vati ma ndian tüvi nàkanini cha'a' ña
tindee na ma ñivi na, ta ni töve nàkani iti' na cha'a' ma
ñivi na ña iyo tichi ve'e na, ndiakan cha jàña na ña chì-

nuni na ma tu'un Ndioo jà'a ma kuati na, ti tiaga kini kùu ma anima na kua ma anima ndian töve chinuni.

⁹ Va kùu nakuisoun sivi ma ñivi kindoo nda'vi tu cha chinu vi uni xiko kuiya ta iti' nuu. Ta tu chíyo uvani ii vi ndia. ¹⁰ Ta tu kùu vi iin ñivi ña kà'an va'a ma ñivi chata, cha'a' ña kùnda'vini vi ma ñivi chàa ma nuu iyo ve'e vi. Ta juuni tu jakua'nu va'a vi ma se'e vi ndia, ta nakata vi cha'a ma ndian chinuni ña chaa ve'e vi, ta takan jàna'a vi ti tiñu'u vi na. Ta juuni tu tindee vi ma ndian ndè'e tundo'o, ta chítu'un vi cha'a' ma tiñu va'a ña iyo yi ña ja'a vi ndia.

¹¹ Ta tu iyo ñivi yoko ñivi kindoo nda'vi, tüvi iyo yi ña nakuisoun sivi vi. Vati ni keta iin kivi ña ni kuuni ndiko vi tanda'a vi chí'in inga ra'ii, ta ikan ni jaña ndio vi ña jà'a vi tiñu kà'an Cristu, ¹² ikan kùu yi ma nuu koyo ndio vi tichi kuati cha'a' ña jãña vi ña jà'a vi ma tu'un chà'a vi nuu Cristu. ¹³ Vati juuni ya'a chàta'ani ndio vi kakunuu vi ta ve'e ta ve'e ma ñivi, ta ndakuu suchan ndio vi, ta yüvi yakani kùu yi, ti kicha'a ndio vi nàtu'un vi tu'un va-ta chata ma ñivi. Yakan va ikan kùu ma nuu kivi ndio vi tichi ndisaa tuxa'ini, ta nàtu'un vi tu'un ña tüvi iyo yi ña ka'an vi. ¹⁴ Ta cha'a' yakan kùu yi ña kùuni ña na koo ndiko ma ii ma ñivi ña'a yoko ña kindoo nda'vi, ta tanda'a ndiko vi, ikan na koo ndiko se'e vi ta kumi va'a vi na chí'in ma ii vi ndia. Ta cha'a' yakan kùu yi ña na kùu ka'an ti'ini ma ñivi xaani nde'e nuu vi chata vi, ti ma tiñu va'a jà'a vi. ¹⁵ Takan kàti chí'in ndo, ti iyo ma ñivi ña'a ña cha jãña vi ma iti' Ndioo, ta tãndikun vi kuà'an vi iti' kuà'an ma kui'na.

¹⁶ Ta tu iyo iin ña'a a iin ra'ii chìnuni tu'un Cristu, ta tichi ve'e vi iyo iin ña kindoo nda'vi, na tindee vi ña, ikan tüva kua'a' tiñu iyo yi ña ja'a ma inga ndian chìnuni chí'an. Vati ma ndian chìnuni va'a ga ña na tindee na ma ñivi kindoo nda'vi ña tüvi ni'ii ñivi.

¹⁷ Ta ma ndracha'nu ña ndiso tiñu nuu ma ndian chìnuni, iyo yi ña nduva'a kuui tiñu'u ma ñivi ndra. Va iyo-ga yi ña tiñu'u na, taku ma ndracha'nu kàtitu'un tu'un Ndioo, ta jàna'a ndra yi nuu ma ñivi. ¹⁸ Vati ma tutu Ndioo, te'en kà'an yi:

“Na tüvi iyo yi ña ti'o xikima yu'u ma kiti jàna yo ora jàtiñu ri.” Ta juuni iyo inga tu'un ña kà'an ma tutu Ndioo: “Ma ra jàtiñu, iyo yi ña ni'i ra ma ya'vi ra ndia.”

¹⁹ Tu tisokuati iin ñivi chata iin racha'nu ndiso tiñu ndian chinuni nuu, koto jächu'un yi. Tiá va'a ña na jächu'un yi tuva kà'an uvi a uni ta'an na yi nuu. ²⁰ Ta ma ndra tüvi kùuni jaña ña jà'a ma kuati, tiá va'a ña na ka'un nuu ndra ma nuu ka'iin ti'vi tandi'i ma ñivi Ndioo, ikan na yu'vi ma ñivi Ndioo, ta tüvi jà'a na takua jã'a ndra. ²¹ Yakan va yu'u Paulu, kà'in chí'un ndava nda nuu Ndioo chí'in Racha'nu Jesucristu chí'in tandi'i tati jà'a tiñu nuu Ndioo ña kãchin ra, ña na ja'a va'un ma ña kà'in chí'un, ta inuuni nde'un ma ñivi ora jà'un yi. ²² Ora ni kachiun ñivi ña ni koo tiñu kuenda Ndioo, koto jündiun nda'un chata nda ndian ni kuuni, tu tüvi nakanini va'a ji'naun ña ni ja'un yi, ikan na töve kosoun kuati ña jà'a inga na. Yakan va na ja'un kuenda nuu, koto ki'viun tichi nda kuati ni kuuni.

²³ Ta taku maun ña ya'aga nuuni ku'vi tichiun, na kò'un mamaa takuini, ti juuni iyo yi ña ko'un ita'vi ma vinu, ikan na ndova'un nuu ma kue'e ña jà'a ña ku'vi tichiun.

²⁴ Ta iyo uvi uni ndian jà'a kuati, ña numi kuiini chà'a yo kuenda ña iyo kuati na, ti chito yo ma ña jà'a na an-tea ña chaa ma kivi ña ndòndaa yi. Va iyo ndian jà'a kuati, ña tüvi numini chà'a ma ñivi kuenda yo jã'a yi, ti ya'a xe'e iyo yi. Va ni chaa iin kivi ña ni koto ndi'i yo yi. ²⁵ Ta juuni kùu yi, ña tu iyo ma ndian jà'a iin tiñu va'a, numi kuiini chà'a yo kuenda tu ma tiñu va'a kùu yi. Va iyo ma ndian jà'a tiñu töve va'a, ta tüvi numi chà'a yo kuenda, va chito yo ña ni chaa iin kivi ña ni koto ndi'i ma ñivi yi vaji ya'a xe'e iyo yi ndia.

6 Ta tandi'i ndian chìnuni tu'un Cristu ndian kùu musu, iyo yi ña tiñu'u va'a na ma ndian kùu chito'o na ña chà'nda tiñu nuu na, ikan ma chito'o na kùu ka'an ti'ini na chata ma Racha'nu Ndioo, ta chata ma tu'un ra ña jàna'a yo ndia. ² Ta tu iyo iin ma ndian kùu musu ta ma chito'o na iin ndian chìnuni tu'un Ndioo kùu na, koto jãña na ña tiñu'u na na, ti indukuni ndian chìnuni tu'un Ndioo kùu na ndia. Vati ma ña iyo yi ña ja'a na kùu yi ña na tiñu'u ga na na ta jatiñu ni'iga na kuenda na, vati juuni yani na ndian chìnuni kùu na ndia. Yakan va, ndisaa tu'un i'ya iyo yi ña jana'un ta katitu'un yi nuu na.

Ma ña va'a ndicha ni ni'o cha'a' ña chìnuni va'a yo tu'un Ndioo

³ Tu iyo nda ndian jàna'a iin tu'un ña tüvi indukuni kà'an kua kà'an ma tu'un ma Racha'nu Jesucristu, ta juuni töve indukuni kà'an kua ma tu'un ndaa ña chìnunio, ⁴ ndisaa ma ndiakan mamaa ndian kutayini kùu na, ti tüvi chito na ni'ii nakuyi. Ta juuni na kùu natu'un va'anio chí'in na, ti endee kànita'an yu'u na, ti tüva indukuni chà'nini ndio na kua chà'ninio, ta juuni kicha'a na tixii na ta ka'an ti'ini na chata ma ñivi, ti tüva iyo tundeeni na chí'in ma ñivi, ti siin siin chà'nini na. ⁵ Ta ma kuati ikan, tüvi nda ora ni chinu yi, ti ma ñivi ikan, kùu na takua kùu ma ndian tivi xini, vati tüvi chito na ma tu'un ndaa, ta jà'ani na ña chìnuni na tu'un Ndioo kuenda na ndokuika na jà'a yi. Yakan va va'a ga ña na tüva ga tita'un chí'in na. ⁶ Ndicha va'a ña kùu kua'nu yo chí'in ma ña chìnunio tu'un Ndioo, va tu sii kùunio chí'in ma ndatiñu ña iyo nuu yo. ⁷ Vati ora kaku yo ma ñuñivi i'ya, tüvi ni kichaa inga nakuyi chí'o, ti sokaanio kaku yo. Ta indukuni ni ta'an yo ma ora ni kuvi yo, ti tüvi ni kunda'a yo ni'ii nakuyi ko'o ndia. ⁸ Ti tuva cha iyo ma ña kacho ta iyo ma ja'ma ku'un yo, tiá va'a ña na sii kuunio chí'in yakani. ⁹ Va ma ndian kùuni ndokuika, tia numini kòyo na tichi ma kuati. Ta ikan kùu ma nuu koyo na tichi xayu ma kui'na jà'a ma ña kùuni na koo tiá ndatiñu na. Ta juuni maa yi kùu yi ña jande'e yi tundo'o na, ta ni janaa yi na tiá iti' nuu ndia. ¹⁰ Ti tu ya'aga kùuni yo ma xu'un', ikan kicha'a ma kuati ka'nu ña jà'a yo, ti numini kicha'a yo kèsiin yo ma iti'

Ndïoo jà'a ña tixin yo. Ta ikan kùu ma nuu juuni maa ndio yo jànde'o tundo'o ma anima yo.

Ma tiñu va'a jàkuu ma ndian chìnuni ma tu'un va'a Ndïoo

¹¹ Yakan va yo'o Timoteu, ra jàkuu tiñu nuu Ndïoo, koto nàkaniun ja'un takua jà'a ma ndiakan, ti na ku'un ma iti' ndaa ña kuà'an Ndïoo, ta na jaka'nun ra ta na chinuni va'un ma tu'un ra chi'in ndisaa animaun, ta na kuuniun nde'un inga ñivi, ta na jandeeniun ña jà'a na chi'un, ta na kùn iin ra ya'a vita anima ndè'un na ndia. ¹² Ta na jandeeniun chìnuniun tu'un Ndïoo, ikan na ni'un ma nuu koun endeeni chi'in ra, ti takan kùuni ra ña na ja'un. Ti kàchin ra ñun ma ora kàtitu'un yi nuu ka'iin ti'vi kua'a' ndian kùu testigu ña chìnuni va'un ma tu'un ra. ¹³ Yakan va ndava nda nuu Ndïoo, ra chà'a kivi koo ndito ndisaa ma ña ìyo ñuñivi, ta ndava nda nuu Jesucristu, ra juuni kàtitu'un ma tu'un ndaa nuu Ponciu Pilatu tatiempu, ¹⁴ kàtitu'in nuun ña na jachi'un ta na ja'un ma tiñu kà'in ña jà'un, ta koto jàñaun ña jà'un yi, ikan na ni'iin na kùu ka'an na chataun nda ora. Vati endeeni ìyo yi ña ja'un yi nda kati ni chaa ora ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu, ra chito'o yo. ¹⁵ Vati ma Racha'nu Ndïoo ni ja'a ra ña ni kichaa ndiko ra ma nda ora kùuni maa ra. Ta uvanuu ma Racha'nu kùu ra ma ra na jaka'nu yo, ti ra chà'nda tiñu ninii ñuñivi kùu ra. Ta juuni kùu ra Rey kuxini nuu ndisaa rey, ta chito'o ndisaa ndracha'nu ndia. ¹⁶ Uvanuu rakan kùu ma ra takani ìyo, ta ìyo endeeni, ta ìyo iin nuu endee tacha

kàa, nuu ni'iin yo kùu jayatin yo yo. Ta juuni ni'iin yo takà'an nde'e ra, ta ni kùu nde'o ra ndia. Yakan va na jaka'nu yo ra endeeni cha'a' ña endeeni kùu ra iin ra ìyo ndatu. Ta takan na kùu yi. Amén.

¹⁷ Ta na katitu'un nuu ma ndian kuika ña ìyo ma ñuñivi i'ya, ña koto jändotayi yi na chi'in ma ña ìyo nuu na, ta ni chi'in ma xu'un' ña ìyo nuu na ndia, vati ma xu'un' na numini ni ndi'i yi. Tiá va'a ña na kundaanio ma Racha'nu Ndïoo, vati maa ra kùu ma ra chà'a tandi'i ma ña ìyo nuu yo, ikan na sii kùunio chi'in yi. ¹⁸ Ta juuni na katitu'un nuu ma ndian kuika, ña na ja'a na mamaa ña va'a ta na koo va'a na jà'a ma tiñu va'a jà'a na. Ta juuni ña na tüvi kuu xii na chi'in ma ndatiñu ìyo nuu na, ti na tindee na inga ma ndian kùmani yi nuu ndia.

¹⁹ Vati tu ja'a na takan, ni ndakuu yi iin ya'vi ña chà'a Ndïoo nuu na ña kùndee yi na endeeni, ta juuni ndi-akan kùu ni'i ña na koo na endeeni chi'in ra ndia.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña ìyo yi ña ja'a Timoteu

²⁰ Yo'o Timoteu, kùunì ña na ja'a va'un ma tiñu Ndïoo ña kàti'tu'in nuun. Ta koto jàchi'un ma tu'un vata ña kà'an ñivi ñuñivi ña tüvi nda kuenda, ta ni ma tu'un ña vii kà'an yi kùunio, va tu'un vatani kùu yi. ²¹ Vati ìyo ma ndian kà'an ma tu'un te'en, ta kùuni na ti nduva'a kuii chito na, kùuni na. Va töve. Ta java kèsiin na ma iti' Ndïoo, ta tüva chìnuni na ña kà'an ra. Ma Racha'nu Ndïoo, na ku'va ra ña na koo ma ñamani ra chi'un. Ta takan na kùu yi. Amén.

Tutu Timoteu Uvi

Paulu tàa ra tutu i'ya kuenda Timoteu

1 Yu'u Paulu, tàchì tutu i'ya nuun, yo'o Timoteu, vati maa ma Racha'nu Ndioo, chā'a tiñu nui ña na kui tatun ma Jesucristu, ti takan kùuni Ndioo ña na ja'i. Yakan va, cha chito yo, ti maa ra chā'a ra tu'un ña na koo ndito yo endeeni chi'in Jesucristu. ² Ta cha'a' yakan kùu yi ña tàchì ma tutu i'ya nuun, ti kùunì nde'i ñun takua kùunì nde'i iin ra se'e mai. Ta juuni kùunì ña na ku'va ma Racha'nu Ndioo Tatá yo, chi'in chito'o yo Racha'nu Jesucristu ñamani ra nuun. Ta na kunda'vini ra ñuun, ikan na koo viun kuenda ra.

Paulu kàtitu'un ra nuu Timoteu naja kua ìyo yi ña ja'a ra, ikan na koto ma ñivi ña ñivi Jesucristu kùu ra

³ Nani kivi ora chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo, endee chàku'unì ñun, ta nàka'in ñun nuu ra ndia, vati jàka'nu va'i Ndioo chi'in chinituni ndai takua jàka'nu ma ndian kùu ñivi, ndian chīyo tatiempu ra ndia. ⁴ Ta juuni ya'a chàku'unì naja kua chàkun ma ora kēsio, cha'a' ña kùuniun nde'un yu'u. Va vitin ya'aga kùunì ndikoi kunde'i ñun, ikan na sii kuunì. ⁵ Yakan va chàku'unì naja kua ya'a chìnuniun ma tu'un Ndioo. Ta juuni chàku'unì ña ji'na kui ma pe'un Loida chi'in ma ma'un Eunice, kùu ma ñivi kīcha'a chìnuni. Ta juuni chitōi ña yo'o kùun iin ra ya'a chìnuniun ndia.

⁶ Yakan va jàninì ñun ña na kuàtiñu va'un ma ndatu ña chā'a Racha'nu Ndioo nuun ora jūndij ma nda'i xiniun niku. ⁷ Ti ma Racha'nu Ndioo, chà'a ra ma Tati Í Ra nuu yo kuenda ña na jàyu'vio yo, ikan na jandeenio ta kuunio nde'o ma ndian ta'an yo. Ta juuni chà'a ra ña na ja'a yo kuenda nuu yo chi'in ma ña jà'a yo ndia. ⁸ Yakan va koto kùkanuun ña kàtitu'un ma tu'un ma Racha'nu chito'o yo nuu ma ñivi. Ta juuni koto kùkanuun yu'u cha'a' ña indij ma tichi vekaa cha'a' ma tiñu jà'i kuenda Racha'nu. Yakan va na jandeeniun ñun cha'a' ma tundo'o nde'un ña kàtitu'un ma tu'un va'a Ndioo. Vati ma Racha'nu Ndioo cha chā'a ra ndatu ra nuun. ⁹ Ta juuni maa ra kùu ra ña jākakú ra yo, ta kāchin ra yo ña na íf koo yo chi'in ra. Vati ma Racha'nu Ndioo, na tūvi nī jakakú ra yo cha'a' nī'in tiñu ña jà'a yo kuenda ra, ti jā'a ra yi, vati takani cha chānini ra jà'a ra yi takan niku. Ta antea ña jātuvì Ndioo ma ñuñivi i'ya kāchin ra yo ña na kuu yo ndian ñivi Jesucristu, ta cha'a' rakan kùu yi ña chā'a ra ñamani ra nuu yo. ¹⁰ Ta juuni Ndioo jàna'a ra nuu yo naja kua kùuni ra nde'e ra yo cha'a' Racha'nu Jesucristu, ora kīchi jākakú ra yo nuu ma kuati. Ta juuni ra kùu ra ña jāndi'i ra nuu ma ndatu, ña jà'a ña na ku-

vio. Yakan va chi'in ma tu'un va'a kà'an ra kùu yi ña tàvani'i ra nuu ndichin ña na koo ndito yo endeeni. Ta cha'a' yakan kùu yi ña tūva ni kuvio cha'a' ña chìnuni yo ma tu'un ra.

¹¹ Takan kùu yakan va maa ma Racha'nu Ndioo kāchin ra yu'u, ta chā'a ra tiñu nui ña na kui tatun ra kuenda ña na jana'i ta katitu'in ma tu'un va'a cha'a' ra nuu ma ndian yūvi judíu ndia. ¹² Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a ndè'i tundo'o. Va ni tūvi kukanui cha'a' yi vaji takan kùu yi, vati chitōi yo kundeni, ta juuni cha chitō va'i ña, rakan ni kumi va'a ra yu'u chi'in ndatu ra endeeni, nda ora ni chaa kivi ña ni kichaa ndiko ra.

¹³ Yakan va na ja'un takua kàtitu'in nuun, ikan na chìnuni va'un ma tu'un Ndioo, ta kùuniun nde'un inga ñivi ndia. Vati ñivi Racha'nu Jesucristu kùun. ¹⁴ Ta na kumi va'un ma tu'un va'a ña chā'a ma Tati Í Ndioo nuun ña na ja'un, vati juuni ìyo yi chi'in yo ndia.

¹⁵ Ta juuni cha chitō va'un naja kua kùu yi ña ndākoo ma'iin ma ndian chìnuni ña kīchi iti' ñu'u' Asia yu'u. Ta tañu ndiakan ìyo ndra nàni Figelu chi'in Hermógenes. ¹⁶ Ta na kunda'vini Ndioo ma Onesíforu, chi'in ndisaa ma ñivi ìyo ve'e ra. Vati kua'a' cha'a' kīchi ku'va ra tundeni yu'u ma tichi vekaa i'ya, ta ni tūvi nī kukanuu ra cha'i, vaji indij ma tichi vekaa. ¹⁷ Ta rakan, na tūvi nī ja'a ra takua jà'a ma inga na ti ma ora kīchaa ra ma ñuu Roma, numini kīcha'a ra nànduku ra yu'u, nda kati nā-ta'an ra yu'u. ¹⁸ Yakan va na kunda'vini ma Racha'nu ra ora ni kichi ndiko ra ña ni jandondaa ra kuati ma ñivi. Ta cha chito va'un, yo'o Timoteu, naja kua tīndee ma Onesíforu yo ora chīyo yo ma ñuu Efesu niku.

Paulu kàtitu'un ra naja kua ìyo yi ña koo va'a iin ra kùuni kuu jandaru Jesucristu

2 Ta yo'o Timoteu se'yu, na jandeeniun ña koo va'un chi'in ma ñamani ña chā'a ma Racha'nu Cristu Jesuu nuun. ² Ta ndisaa ma tu'un ña kàtitu'in nuun ma nuu ka'iin kua'a' testigu, ìyo yi ña katitu'un yi nuu ma ndian chìnuni va'a, ta ndiakan na koo tu'va na ña jàna'a ndiko na yi nuu inga ñivi.

³ Yakan va ora ndè'un tundo'o cha'a' ma tiñu jà'un kuenda ma Racha'nu Jesucristu, ìyo yi ña jandeeniun, takua jàndeeni ma ndra jandaru ora ndè'e ndra tundo'o cha'a' ma tiñu jà'a ndra. ⁴ Vati ndisaa ma ndra kùu jandaru, na kùu ki'vi ndra jà'a ndra inga tiñu, ti ìyo yi ña koo tu'va ndra kuenda ma ra chà'nda tiñu nuu ndra, ikan na sii kùuni ra cha'a' ma tiñu jà'a ndra kuenda ra. ⁵ Ta juuni takan kùu yi chi'in ma ndra chàsiki, tuva tūvi chàsiki va'a ndra takua ìyo yi ña kusiki ndra na

küu jakanaa ndra tüva töve chäsiki ndra tava kà'an yi nuu ma tutu kua ìyo yi ña ja'a ndra yi. ⁶Taku ma ndra jàtiñu nuu ni kava iin ndatiñu ndra, ìyo yi ña jatiñu ji'na ndra, tajan chàa ndio ma kivi ña keta ma ndatiñu ndra. ⁷Ta nakaniniun cha'a' ma tu'un kà'in chi'un, ta maa ma Racha'nu Jesucristu ni ja'a ra ña na kutuniniun ndisaa yi.

⁸Yakan va na kuku'uniun ma Racha'nu Jesucristu, vati juuni ñivi ma Rey David küu ra ndia. Ta juuni Jesucristu ikan küu ra ña nātaku ndiko ra tañu ñivi ndií. Ta tu'un va'a ikan küu ma ña kàtitu'in. ⁹Ta vitin cha'a' ña kàtitu'in ma tu'un Jesuu nuu ma ñivi küu yi ña ya'a jànde'e na tundo'o yu'u, takua jànde'e na tundo'o iin ra kini. Yakan va vaji indij vekaa ta ndikuin ña ndè'i tundo'o, va ma tu'un Ndioo na küu kasi n'iiin na yi.

¹⁰Yakan va yu'u nduva'a kuii jàndeeni vaji ndè'i tundo'o, vati küuni nde'i ña ma ndian kachin Ndioo, ta küuni ña na ni'i na nuu kakú na jà'a Jesucristu, ikan na koo va'a na chi'in ra nuu ìyo ña tacha ra nani kivi.

¹¹Yakan va ìyo yi ña chinunio ma tu'un i'ya, vati ña ndicha küu yi:

Tu chi'o chi'in ma Racha'nu Cristu,
juuni ni ni'o nuu koo ndito yo chi'in ra ndia.

¹²Ta tu jàndeenio ña ya'a ndè'o tundo'o cha'a' ña jàtiñu yo kuenda ra,
juuni ni ka'nda yo tiñu chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu ndia.

Ta tu kàtio ña töve nàkoto yo ra,
ta juuni ni kati ra ña töve nàkoto ra yo ndia.

¹³Ta vaji jàña yo ña chinunio ma tu'un ra,
va rakan endee tüvi jàña ra ña küu ra takua küu ra.
Vati na küu jaña ra ña jà'a ra ma tu'un chā'a ra nuu yo.

Timoteu, küu iin ra jàkuu tiñu kuenda Cristu

¹⁴Yakan va na jakuku'uniun na ña tu küuni na koo va'a na kuenda Ndioo, na tüvi ìyo yi ña kanita'an yu'u na cha'a' ma tu'un ni kuuni, ti na tüvi nda kuenda yi. Vati ma ora jà'a na takan, jàkanuu ndio ma chinituni ma ndian tàso'o yi, ta ndàkoo ndio na iti' va'a kuà'an na. ¹⁵Yakan va na nandukun naja kua jàtiñu va'un kuenda Ndioo, ikan na kichi siini ra chi'un, ta katitu'un ma tu'un ndaa nuu ma ñivi. Takan ìyo yi ña ja'un yi, ikan na tüvi kukanuun ora ni nde'un ra. ¹⁶Ta koto jàchi'un ma tu'un vata ña kà'an ma ñivi, ti na tüvi nda kuenda yi. Vati ma ndian chàta'ani ja'a takan, tiaga ki'vi na jà'a na ma ña kini ña tüvi va'a kuenda Ndioo. ¹⁷Ta ma tu'un vata ña jàna'a na kua kuita kuati yi nuu ma ñivi takua kuàndita iin kue'e xaan ña ìyo kuñu yo, ta küu yi kuvio ja'a yi. Ta tañu ma ndian jàna'a ma tu'un vata ikan, uvi ndra nani Himeneu chi'in Filetu. ¹⁸Vati ndrakan jàña ndra ña chinuni ndra ma tu'un ndicha, ta kicha'a ndio ndra kàti ndra ña na tüva ni natakú ndiko ma ndian ndií, ti cha yā'a ma kivi ña jànataku ma Ndioo na, kàti ndra. Yakan va takan jà'a ndra ña jàkanuu ndra xini uvi uni ma ndian chinuni tu'un Ndioo. ¹⁹Vaji takan jà'a ndra, ma tu'un ndaa ña chā'a Ndioo nuu yo küu yi iin ña tüvi sama. Vati te'en kà'an

yi: "Ma Racha'nu Ndioo, cha nàkoto va'a ra nda ndian küu ma ñivi ra", kàti yi. Ta ìyo inga tuku nuu kà'an yi te'en ndia: "Ndisaa ndian kà'an ña küu na kuenda Cristu, ìyo yi ña jaña na ña ja'a na ña kini", kàti yi.

²⁰Va taku ma tichi ve'e iin ndian kuika, ìyo kua'a' nuu ma ko'o chàtiñu na, ti ìyo ko'o oro, ta ko'o plata, chi'in yachin, ta ko'o ñukisi ndia. Vati ìyo siin ma ko'o chàtiñu na kuenda ma viko jà'a na, ta ìyo siin ma ko'o ña chàtiñu na nani kivi ma tichi ve'eni ndia. ²¹Yakan va tu cha ndō'í yo, ta cha jàña yo ña jà'a yo ma ña kini, tajan ni kuàtiñu ma Ndioo yo ña, na ja'a yo ma tiñu va'a, takua jà'a ma ndian kuika ña chàtiñu na ma ko'o va'a, ora jà'a na ma viko ka'nu. ²²Ta na ja'un kuenda nuun, chi'in ma ña chàniun, koto küuniun ja'un ma ña kini, takua jà'a ma ndian yoko, ña ìyo ma tiempu i'ya. Vati ìyo yi ña nandukun ma iti' va'a Ndioo. Ta juuni ìyo yi ña chinuni va'un ma tu'un ra, ta kuuniun nde'un ma ndian ta'un ndia. Yakan va na koo viun, takua ìyo ma ndian chinuni ña jàka'nu na ma Racha'nu Ndioo chi'in ndisaa anima na. ²³Ta koto jàchi'un ma tu'un vata ña tüvi nda kuenda. Vati cha chito va'un ña maa kuitini nanduku na, chi'in ma tu'un kà'an na. ²⁴Vati taku ndyo'o ndian jàkuu tiñu Ndioo, tüvi ìyo yi ña kanita'an yu'u ndo chi'in ta'an ndo, ti ìyo yi ña koo va'a ndo chi'in tandi'i na. Ta juuni ìyo yi ña koo tu'va ndo kuenda ña jàna'a ndo nuu inga ñivi. Ta na jandeeni ndo tuva ìyo nda ndian kà'an chata ma tu'un ña jàna'a ndo. ²⁵Ta juuni ìyo yi ña kunda'vini ndo na, ta na tindee ndo ma ndian kà'an chata ndo, ikan na tindee Ndioo na ña jaña na ma iti' kini kuà'an na. Ta takan küu nani'i na naja kua ku'un na ma iti' ndaa ra. ²⁶Yakan va takan ìyo yi ña ja'a na, ikan na kakú na tichi nda'a' ma kui'na. Vati vitin juuán' küu ma ñá' chà'nda tiñu nuu na ña, na ja'a na tandi'i ma ña kùunián'.

Paulu, kàtitu'un ra naja kua ni ja'a ma ñivi ora ni kichi ndiko Jesuu

3 Ta juuni ìyo yi ña kotoun ña nuu ni ndi'i ma tiempu i'ya, ya'aga ni koo tundo'o. ²Vati ìyo ndian ni jàka'nu na juuni maani na. Ta ni kuuni na nde'e na ma xu'un', ta ni jandotayi ndio na na. Ta ni ka'an ti'ini na chata Ndioo, ta töva ni jachi'in na ña kà'an ma tatá na chi'in ma'á na. Ta töva ni naka'an na Ndioo cha'a' ma ndatiñu ña n'ii na. Ta ni töve ni jàka'nu na ra ndia. ³Ta juuni na töve ni ndakimani na ma ndian küu ta'an na, ta ni töve ni kunda'vini na na ndia. Ta ikan jan ni ka'an na tu'un vata chata inga ñivi, ti ya'a xaani na ndè'e na na, ta na küu ka'nda na tiñu nuu juuni ma ña küuni ma kuñu na ndia, vati na kündeega na ja'a na ma ña va'a. ⁴Ta juuni ni xikoña'a na cha'a' ndian amigu na, ta ni tüvi chàniini ji'na na ma ña ja'a na. Ta ni jandotayi na na. Ta endee ni nanduku na ja'a na kuati ña chàta'ani ma kuñu maa na. Ta töva ni nanduku na iti' va'a Ndioo. ⁵Ta ni katitu'un na nuu ma ñivi ña ya'a jàka'nu na Ndioo, va na tüvi ndicha, ti töve ìyo ndatu Ndioo chi'in na. Yakan va koto ndikita'un chi'in ma ndian jà'a takan. ⁶Vati tañu ma ndiakun, ìyo ndra chàta'ani kakunuu ta ve'e ta ve'e ma ñivi ña'a ña töve ndetiñu kèña'a na

cha'a' ña iyo kua'a' kuati vi ña jā'a vi niku. Ta ma ñivi ña'a ikan na kuu jandeeni vi ma ña töve va'a chänini vi. ⁷Yakan va vaji ya'a chäta'ani vi jākua'a vi ma tu'un chaa, va na kuu chaa vi ña koto vi ma ña ndicha. ⁸Ta tava jā'a ma ndra nāni Janes chi'in Jambre niku, ña töve nī jachi'in ndra tu'un jāna'a Moisés tatiempu, ta takan jā'a ma ndra matru i'ya ña jànda'viña'a ndra ñivi, ti töve kùuni ndra chinuni ndra tu'un ndaa, ti ma maa ña kinini kuu ma ña chänini ndra. Ta ndrakan jā'ani ndra ña kuu ndra ndian chünuni tu'un Jesucristu, va töve ndicha kuu yi. ⁹Va ndrakan töve ni kundee ndra kua'a' tiempu ña jànda'viña'a ndra ñivi, ti numini ma ñivi ni ku'va na kuenda ña yüvi ndicha kuu ma ña jāna'a ndra. Jin ma takan chā'a ma ñivi kuenda ña ma Janes chi'in Jambre kuu ndra ndra vata ndia.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kätitu'un Paulu nuu Timoteu

¹⁰Va taku yo'o Timoteu, cha chito va'i naja kua jäch'i'un ma tu'un ña jāna'i nuu ma ñivi ti iyoun takua iyo. Ta chitoun naja kua chänini ta chitoun ña iyo kuenda ña jākui ma tiñu ña kùuni Ndioo na ja'i, ta chitoun ña ya'a chünuni tu'un ra ndia. Ta juuni chitoun naja kua jändeeni vaji ndē'i tundo'o. Ta yu'u endee töve jāñai ña kùuni nde'i ma ñivi ta'an yo. ¹¹Ta juuni cha chitoun naja kua kånita'an ñivi chi'in, ta jände'e na tundo'o yu'u cha'a' ma tu'un Ndioo, ora chäkunui kätitu'in yi iti' ñuu Antioquía chi'in ñuu Iconiu ta Listra. Va tava kuta'an ma Racha'nu chi'in, yakan va künde'i kakúi nuu ma ndisaa ma tundo'o ña ndē'i. ¹²Ta ndicha kuii ña, ndisaa ma ñivi kùuni koo takua kùuni ma Racha'nu Cristu Jesuu, iyo yi ña nde'e na tundo'o cha'a' ra ndia. ¹³Va ma ndian kini ta vata, ña jā'a takan chi'in na, tiaga kua'a' ma ña tüvi va'a ni ja'a na, ti ni janda'viña'a na ma inga ñivi. Ta juuni ma ndiakan ni janda'viña'a na na ndia.

¹⁴Vati taku yo'o Timoteu, na chinuni va'un takua kütu'vaun, ta na ja'un yi ndia, ti cha chito va'un nda ndian kuu ma ndian jāna'a nuun. ¹⁵Vati juuni maun, cha chäku'uniun naja kua kicha'un jākua'un ma tutu Ndioo nda ora küun raval. Yakan va ti ma tu'un kuu yi ña chā'a yi kua'a' chinituniun, ikan na koto va'un naja kua jākakú Racha'nu Cristu Jesuu ñun cha'a' ña chünuni va'un tu'un ra. ¹⁶Vati tandi'i ma tu'un va'a Ndioo ña taa ma ñivi nuu tutu ra, kēta yi ma chinituni ma Racha'nu Ndioo. Yakan va nduva'a kuii va'a yi ña jāna'a yo yi nuu ma ñivi, ta jākua'a yo yi nuu na, ikan na ka'an yi tuva töve va'a ma iti' kuà'an na, ikan na chikoni'i ndiko na ma iti' ndaa ña iyo yi ña ku'un na kuenda ña koo va'a na takua kùuni Ndioo. ¹⁷Yakan va takan iyo yi ña ja'a yo cha'a' ña kuu yo ñivi Ndioo, ti chi'in ma tu'un ra jändakuu va'a ra yo, ikan na kutu'va yo ta ja'a yo ma ña va'a takua kùuni ra.

4 Takan kuu yakan va ndava nda nuu Ndioo, chi'in nuu ma Racha'nu Jesucristu, ra ni jakutuni ma ñivi ndito chi'in ndian ndií, ora ni kichi ka'nda ra tiñu nuu yo, ña yu'u janinj ñun ña, ²na katitu'un ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi, ta koo tu'vaun chi'in na nda ora ni kuuni.

Ta na janiniun na ta jandomaniun na, ikan na jachi'in na ma ña kà'an yi ta jaña na ña jā'a na ma ña tüvi va'a. Ta ora jana'un nuu na, na iñu'u ta vii koun chi'in na, ikan na jachi'in na ma ña kà'an yi. ³Vati ni chaa iin kivi ña na töva ni jachi'in na ña kà'an ma lotrina va'a. Ta ikan jan ni nanduku ndio na kua'a' ma ndian matru ña jāna'a nuu na, ta ndiakan ni jakua'a chi'in na ma ña chäta'ani maa na ña na koto na. ⁴Yakan va töva ni jachi'in ndio na ña kà'an ma tu'un ndicha, vati ni jachi'in na ma tu'un ña jändakuu maani ma ñivini. ⁵Va taku yo'o töve iyo yi ña kanduu ña jā'un, vati iyo yi ña ndakiva'a va'un ma tu'un Ndioo tichi ma chinituniun, ta jandeeniun ma tundo'o ña ni nde'un ndia. Ta juuni na katitu'un ma tu'un va'a cha'a' Jesucristu ña jākakú yi na. Vati takan iyo yi ña jatiñu va'un chi'in ma tiñu chā'a Ndioo nuun.

⁶Ti taku yu'u, chani chaa ma kivi ña ni kuvj kuenda ma Racha'nu Ndioo, takua chā'ni na iin kiti ora sókó na ri kuenda ra. ⁷Ta juuni yu'u, cha jändeeni ña jā'i tandi'i ma tiñu chā'a ma Racha'nu Ndioo nui ña na ja'i yi. Ta endee tüvi nī jāñai ña chünuni va'i ma tu'un ra. ⁸Yakan va ma ora ikan, ni koo va'i chi'in ma Racha'nu Ndioo, vati jatiñu va'i kuenda ra. Ta ikan jan ni ku'va ndio ra iin ña va'a kuenda ma ora ni kichi ra jakutuni ra ma ña jā'a ma ñivi, vati iin ra vesi ndaa kuu ra. Ta yüvi chi'in yu'uni, ni ja'a ra yi, vati ni ja'a ra yi chi'in tandi'i ma ñivi ña ya'aga kùuni nde'e ra ta ndātu ra ndia.

Paulu kätitu'un ra iin tiñu va'a kuenda Timoteu

⁹Yakan va yu'u Paulu, chikain ñamani nuun yo'o Timoteu ña na numini kichiun kichi nde'un yu'u, ¹⁰ti cha ndākoo ma'iinia ma ra nāni Dema yu'u ma i'ya, ta kēe ra kuà'an ra iti' ñuu Tesalónica, vati ya'a kùuni ra nde'e ra ma ndatiñu iyo ma ñuñivi i'ya. Ta ma ra nāni Crescente, cha kēe ra kuà'an ra iti' ñuu Galacia, ta Titu kuà'an ra iti' ñuu Dalmacia ndia. ¹¹Uvanuunia Luka, kuu ma ra kīndoo chi'in vitin. Yakan va ora ni kichiun, na kunandukun ra nāni Marku, ta kundakaun ra kichiun, vati chiniñu'i ra chi'in ma ña jā'i. ¹²Ta ma ra nāni Tíkiku, ti tächj ra kuà'an ra iti' ñuu Efesu ndia. ¹³Ta juuni na kunda'un ma ja'ma chūsukuin chi'in ndisaa tutui, ta ma ñii ña natuvi nuu tã ña ndākoi ñuu Troa, ve'e ra nāni Carpu. Va ma ña chiniñu'ugai ña kunda'un kuu ma ñii ikan.

¹⁴Ta ma Jandu, ra jatiñu chi'in kaa, ya'a xaani ra nde'e ra yu'u. Va ni ku'va ma Racha'nu ma ya'vi ra cha'a' ña jā'a ra takan. ¹⁵Yakan va na ja'a va'un kuenda nuun chi'in ra, vati ya'a xāani ra nde'e ra ma tu'un Ndioo ña jāna'a yo nuu ma ñivi. ¹⁶Ta ora yā'i ma cha'a' nunuu nuu ma ndra kumitiñu, tükuii yo nī tindee yu'u ma ora ikan. Vati ndisaa ndra chīnu ndra, ta ndākoo ma'iin ndra yu'u nuu ndra. Yakan va kùuni ña na tüvi ti'i ma Racha'nu Ndioo kuenda ra cha'a' ña jā'a ndra takan ma ora ikan. ¹⁷Va ma Racha'nu Ndioo kuta'an ra chi'in, ta chā'a ra ñandei ña na katitu'in ndisaa tu'un va'a cha'a' ma Racha'nu Jesucristu. Tajan ndisaa ma ndian yüvi judíu kicha'a ndio na taso'o na ma tu'un Ndioo ña kätitu'in nuu na. Ta takan kuu ña jākakú ma Racha'nu

Ndïoo yu'u ma nuu kua'a' tundo'o ikan. ¹⁸ Ta juuni ni jakakú ra yu'u nuu ma tichi nda'a' ndian jà'a ña kini ndia. Ta ikan endeeni ni kumi ra yu'u, nda kati chaa ma kivi ña ni ku'in chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu iti' andivi. Ta na jaka'nu yo ra ndisaa tiempu. Ta takan na kuu yi. Amén.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kàtitu'un Paulu nuu Timoteu

¹⁹ Takan kũu ta vitin tàchj saludu nuu ma ña nàni Priscila chi'in iian Aquila, ta nuu ndisaa ñivi Onesíforu

ndia. ²⁰ Ta ikan jan ma ra nàni Latu, kīndoo ra ma ñuu Corintu. Ta ma Trófimu, ndõo ra ma ñuu Miletu, vati ku'vi ra. ²¹ Ta yo'o, na kunumiun kichiun antea ña koyo ma tiempu vichin. Tàchi ma ra nàni Eubulu saludu nuun, chi'in Pudente, ta Linu, chi'in ña nàni Claudia, ta chi'in ndisaa ma ndian chìnuni ndia.

²² Ta ma Racha'nu Jesucristu, na kumi ra ñun, ta na koo ma ñamani Ndïoo chi'in ndisaa ndo ndia. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Titu

Tutu tãa Paulu kuenda Titu

1 Yu'u Paulu, ra jà'a tiñu nuu Racha'nu Ndioo, ra kùu tatun Racha'nu Jesucristu, ña tãchi ra yu'u ña na tindei ma ñivi kãchin ra, ikan na chinuni va'a na ta koto na ma ña ndaa, ta kua ikan koo iñu'u na takua kùuni Ndioo. ² Ta cha'a' ma tu'un ndaa ikan ña chã'a ma Racha'nu Ndioo, ra tũvi janda'viña'a, ndàtu na ti ya'a ndaani na ra ña ni koo ndito na chi'in ra endeeni, takua chã'a ra tu'un, antea ña jãtuvia ra ma ñuñivi i'ya. ³ Ta vitin cha chãa ma kivi ña Ndioo, ra jàkakú yo, chã'a ra ña na koto kachin yo ma tu'un i'ya. Ta nuu yu'u tãva ra tiñu ña na kichi katitu'in yi nuu kua'a' ñivi. ⁴ Ta cha'a' yakan kùu yi ña, tãi tutu i'ya kuendaun yo'o Titu, vati ndicha kuii ña kùun takua kùu iin rase'i, cha'a' ña indukuni chinuni va'a yo ma tu'un Jesucristu. Ta vitin kùunj ña ma Racha'nu Ndioo Tatá yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ra jàkakú yo, na koso ra ñamani ra chataun, ta na kunda'vini ra ñun, ta na ja'a ra ña na vii koun chi'in animau.

Paulu chà'a ra tiñu nuu Titu ña naja kua ìyo yi ña jatiñu ra ma ñu'u' Creta

⁵ Ora ndãkoi ñun ma ñu'u' Creta, jã'i yi ti kùunj ña na jandondaun ndisaa ma tiñu ña kùmani ndòndaa ma ikan. Ta juuni kùunj ña na jakuisoun tiñu iin ndracha'nu ña na ka'nda ndra tiñu nuu ma ñivi Ndioo, ndian ìyo ta'ii'in ñuu takua kãtitu'in nuun ña jà'un. ⁶ Ta ma ndracha'nu i'ya ña ni ku'vaun tiñu nuu, ìyo yi ña ja'a ndra mamaa ña va'a, ikan na kùu ka'an ma ñivi chata ndra. Ta ìyo yi ña koo ivanuuni ñasi'i ndra. Ta ma se'e ndra ìyo yi ña na kuu na ndian chinuni tu'un Ndioo. Ta juuni ìyo yi ña jachi'in na ma ña kà'an tatá na chi'in ma'á na, ta na kùu na iin ndian kà'an ma ñivi chata ña iin ndian tũvi va'a jà'a kùu na. ⁷ Vati taku ma ndracha'nu ndiso tiñu kuenda Ndioo, ìyo yi ña na ku'un ndra ma iti' ndaa, ikan na jachinu ndra ma tiñu chã'a Ndioo nuu ndra, ta takan kùu ka'an ma ñivi chata ndra. Ta tũvi ìyo yi ña jandotayi ndra ndra chi'in ma tiñu jà'a ndra, ta tũvi ìyo yi ña kuu ndra ndra ch'i ndixi, ta ni ndra ya'a numi kayuni. Ta juuni tũvi ìyo yi ña kani-ta'an ndra chi'in ñivi, ta ni ña kùuni ndra nde'e ndra ma xu'un' ña tũvi va'a jàkanaa ndra ndia. ⁸ Vati taku ma ndracha'nu i'ya, ìyo yi ña tiñu'u ndra ma ndian chàa ve'e ndra, ta juuni chàta'ani ndra ndisaa tiempu ja'a ndra mamaa ña va'a. Ta juuni ìyo yi ña ja'a va'a ndra kuenda nuu ndra cha'a' ma tiñu jà'a ndra, ti ma ndra ndaa ta í kùu ndra cha'a' ma ña jà'a ndra kuenda

ma ñivi ta kuenda Ndioo ndia. Ta juuni kùu ndra ndra kùu ka'nda ma tiñu nuu. ⁹ Ta ìyo yi ña koo tu'va ndra chi'in ma ña chinuni va'a ndra ma tu'un Ndioo ña kù-tu'va ndra, ikan na kuu jandomani ndra ma ñivi chi'in tu'un va'a ña jàna'a ndra, ta juuni na kuu jakuninaa ta kundayu'u ndra ma ndian kà'an chata tu'un va'a Ndioo, ikan na ndakoo na ña jà'a na yi.

¹⁰ Vati ìyo kua'a' ma ndian tũvi jachi'in ma tu'un Ndioo. Ta tañu ndiakan ìyo ndian judíu ña kà'an na ña ìyo yi ña ta'nda ma ñii nuu ika yo ña kakú yo nuu Ndioo. Ta ndiakan ti na tũvi nda kuenda ma tu'un ña jàna'a na nuu ma ñivi, vati ma ndian jànda'viña'ani kùu na. ¹¹ Yakan va ndisaa ma ndian jà'a takan ìyo yi ña jakutaxiun na, ikan na kã'anga na takan. Vati na yũvi ña ndicha kùu ma ña jàna'a na, ti ma ña jà'a na kuu ña jakanuu na xini ma ta'ii'in ve'e nuu ìyo ñivi cha'a' ña kùuni na ni'i na tiaga xu'uni.

¹² Takan kùu ta ikan jan kãta ndio iin ra ñuu maa na ña nani Creta, ra ya'a ìyo chinituni. Ta rakan ti te'en nã-ka'an ra juuni chata ma ñivi ñuu ra: "Ma ñivj, ndian ìyo ma ñu'u' Creta, kùu na ndian ya'a vata, ta ìyo na takua ìyo ma kiti ku'u, ti chànini na cha'a' mamaa ña kachini na, ta suchan na ndia." ¹³ Ta ndicha kuii ña ndisaa ma ña kà'an ra, takan kùu yi. Yakan va yu'u kà'in chi'un ña na jakuninaun na, ikan na jaña na ña jà'a na takan, ta kicha'a chinuni na ma tu'un Cristu. ¹⁴ Takan ìyo yi ña ja'un, ikan na tũva jachi'in na ma kuentu vata, ti tu'un ña jàndaku maani ma ndian judíuni kùu yi, ta juuni tõe jachi'in na ma tu'un kà'an ma ndian kà'an chata ma tu'un ndaa Ndioo ña kùuni na ka'nda maani na tiñu nuu ndo ndia.

¹⁵ Takan kùu yakan va tandi'i ma ndian ìyo chinituni va'a, ndisaa nakuyi ña va'a kùu yi kuenda na. Va ni'iin nakuyi tõe ña va'a kùu yi kuenda ndian tũvi chinuni tu'un Ndioo ta tõe va'a chinituni na. Vati nda ma chinituni na chi'in ña chànini na ña kini kùu yi. ¹⁶ Ta kàti na ti nãkoto na Racha'nu Ndioo. Va chi'in ma ña jà'a na jàna'a yi ti na yũvi ña ndicha kùu yi, vati xaani na nde'e na ra. Yakan va ma tiñu jà'a na jàna'a yi ti cha kãsiin na ma iti' ra, vati na kũa ja'a na ni'iin ma tiñu va'a.

Tu'un va'a i'ya kùu ma tu'un ña chã'a Ndioo nuu yo ña jàna'a yo

2 Yo'o yani, ndisaa ma tu'un ña jàna'un, ìyo yi ña indukuni jana'un yi takua kà'an ma tu'un ndaa chinunio. ² Ta nuu ma ndracha'nu ña ndiso tiñu ma veñu'u ìyo yi ña jana'un ndra ña kuu ndra iin ndra kachin chinituni ña tũvi ya'a ndu ña jà'a ndra ni'iin

nakuyi. Ta na iñu'u koo ndra, ta jandeeni ndra ña chinuni va'a ndra ma tu'un Ndioo. Ta na kuuni ndra nde'e ndra inga ñivi, vaji ya'a ndè'e ndra tundo'o cha'a' yi.

³ Ta juuni ìyo yi ña katitu'ùn nuu ma ñivi ña'a cha'nu ña na koo va'a vi chi'in ma Racha'nu Ndioo, ta na ja'a vi kuenda nuu vi. Ta juuni na kà'an vi tu'un vata chata inga ñivi, ta na kùni vi jà'a ndixi ndia. Vati ìyo yi ña jana'a vi ña va'a chi'in ma ña jà'a vi, ⁴ ta na kundayu'u vi ma ñivi ña'a tivaa ña na kuuni vi nde'e vi ma ii vi chi'in se'e vi ndia. ⁵ Ta na kuu vi ndian iñu'u, ta tūvi k'vi vi chi'in inga ra'ii ña yūvi kùu ii vi. Ta juuni na jatiñu va'a vi ma ve'e vi, ta vii koo vi ndia. Ta na tiñu'u vi ta jachi'in vi ña kà'an ma ii vi, ikan na kūu ka'an nī'iin ñivi chata ma ña kà'an tu'un Ndioo cha'a' ma kua jà'a vi.

⁶ Ta indukuni na kundayu'ùn ma ndra yoko ña na ja'a ndra kuenda nuu ndra, ta na tōve ya'a ndu ma ña jà'a ndra. ⁷ Ta na jana'un takua jà'un nuu ndra, ikan na ja'a ndra ma tiñu va'a ma ña kùuniun ña na ja'a ndra. Ta ora jana'un ma tu'un ndaa nuu ndra, ìyo yi ña vii ka'un yi ta tōve ya'a nduun kà'un yi, ikan na tiñu'u ndra yi. ⁸ Ta tu kàtitu'ùn ma tu'un va'a takan nuu ma ñivi, ta ndiakana na kūu ka'an na chata ma tu'un kà'un, ti tu takan ni ja'a ma nda ndian ni tisokuati ñun, ni kukanuu na, ti yöve ña ndicha kùu ma ña kà'an na chataun.

⁹ Ta juuni na kundayu'ùn tandi'i ma ndian musu ña jàtiñu kuenda inga ñivi, ikan na jachi'in na tandi'i ma tiñu ña tàva ma chito'o na nuu na. Ta juuni na katitu'ùn nuu na, ña koto kà'an na yu'u ma chito'o na, vati na sii kuuni na ora tàva ra tiñu nuu na. ¹⁰ Ta na katitu'ùn nuu na, ña koto sū'u na ndatiñu ma chito'o na ndia. Vati ìyo yi ña koo va'a na chi'in ra, ikan na jana'a na ña ìyo tundeeni na chi'in ra. Takana ìyo yi ña ja'a na, ikan na ku'va ma ra chito'o na kuenda cha'a' naja kua ìyo na, ja'a ma tu'un va'a Ndioo, ra jàkakú yo.

¹¹ Vati Ndioo kùu ra ña chā'a ra ñamani ra nuu yo, kuenda ña na koto tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya, ña Ndioo kùuni ra jakakú ra na. ¹² Yakan va chi'in ñamani Ndioo ikan, jàkoto ra yo, ti ìyo yi ña jaña yo ña jà'a yo ma ña kini, ta tūvi nàkaninio jà'a yo ma ña kini takua chà'nini ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya. Vati ìyo yi ña ja'a yo kuenda nuu yo, ta koo ndaa yo, ta kuu yo ndian iñu'u takua kùuni Ndioo. ¹³ Ta ya'a chīsii ìyo yo ña juuni yanga ndàtu yo ra, ti takan chā'a ra tu'un nuu yo ña ni kichi ndiko ma Racha'nu Jesucristu, ra ya'a tacha, ra kùu Ndioo ka'nu ña jàkakú yo. ¹⁴ Yakan va ndisaa yo cha chito yo, ti maa ma Racha'nu Jesucristu, chā'a ra ña na ka'ni na ra, ta yakan kùu ma ya'vi ra kuenda ña na kakú yo nuu ma kuatio. Ta takan jàndandoo ra anima yo, ikan na kuu yo ma ñivi ra, ta koo tu'va yo ña ja'a yo mamaa tiñu va'a kuenda ra.

¹⁵ Ndisaa ma tu'un i'ya, kùu ma ña ìyo yi ña jana'un nuu ñivi, ta juuni na kundayu'ùn ta jakuninaun ma ndian tūvi jà'a ña va'a, vati ìyo ma ndatu Ndioo chi'un. Ta na kù'vaun ña ka'an ñivi chataun ña tōve nda kuendaun.

Ma tu'un i'ya kà'an yi cha'a' ma ña va'a ña ìyo yi ña ja'a ma ñivi Ndioo

3 Ta na jakuku'uniun ndisaa ma ndian chinuni ña na jachi'in na ndisaa ña kà'an ma ndian kùu kuvienu chi'in ña kà'an ma ndian kumitiñu ndia. Ta na jachi'in na jà'a na tiñu tàva na, ta na koo tu'va na ña jà'a na mamaa ña va'a ndisaa tiempu. ² Ta na kà'an na chata nī'iin ñivi, ta tūvi ìyo yi ña kuu na ndian kuati xini. Vati na vii koo na chi'in tandi'i ñivi, ta na kuvita anima na ndia.

³ Tatiempu ora takà'an chinunio, juuni jā'a yo kuati, vati tūvi jàchi'o ña kà'an ma Ndioo, ti ya'a ndava xinio. Yakan va kūu yo takua kùu ma ndian kuànaa, ti kūu jaña yo ña jà'a yo kua'a' nuu ña kini ña kùunio ja'a yo. Ta jàti'ini yo chi'in inga ñivi ta ya'a tixin yo nde'o na, ta ya'a xaani ma ñivi ndè'e na yo, ta xaanio ndè'o na ndia. ⁴ Va vitin Ndioo ra jàkakú yo, jāna'a ra ñamani ra nuu yo, ti ya'a kùuni ra nde'e ra ma ñivi ìyo ñuñivi i'ya. ⁵ Yakan va ndicha kuui ña jàkakú ra yo. Ta yūvi cha'a' ma tiñu va'a ña jā'a yo kùu yi ña jàkakú ra yo, vati cha'a' ña kūnda'vini ra yo kùu yi. Ta takan kūu ña jàndandoo ma Jesucristu ma anima yo chi'in nii ra, ta takan ndōchaa yo jā'a Tati Íí ra. ⁶ Ta juuni cha chito va'a yo, ti nduva'a kuui ìyo ma Tati Íí Ndioo chi'o, vati tachi Ndioo yi nuu yo cha'a' ma Racha'nu Jesucristu, ra jàkakú yo, ⁷ ikan na ndakuu yo ndian ni ni'i nuu ni koo ndito chi'in ra endeeni. Ta ndàtu yo ra ti ndàanio ña ni ni'i yo yi, cha'a' ña cha jàndandaa ra ma anima yo chi'in ma ñamani ra.

⁸ Ta cha'a' yakan kùu yi ña cha chito va'a yo ti ña ndicha kùu yi. Yakan va kùuni ña na janiniun ndisaa ma ndian chinuni tu'un Ndioo, ikan na ja'a na kuenda nuu na ña na ja'a na mamaa ña va'a. Vati tu ja'a na takan, tajan ni kuu yi iin ña va'a ta iin ña chàtiñu kuenda ndisaa ñivi. ⁹ Ta koto jàchi'un ma tu'un ña tūvi nda kuenda ña jàkanita'an ñivini, ti mamaa kuatini nànduku na ora jà'a na takan. Ta juuni na jachi'un ma ndian endee natu'un na kua'a' nuu kuentu cha'nu ña kà'an yi chata ma ndian kūu ñivio ña chīyo taji'na. Ta na jachi'un ña kà'an na tuva kanita'an yu'u na cha'a' ma ley cha'nu ña taa ma racha'nu Moisés, ra chīyo tatiempu, vati ndisaa ma ña jà'a na, na yūvi ña va'a kùu yi ta tūvi nda kuenda yi.

¹⁰ Tatu ìyo nda ndian jàkanuu xini ma ndian chinuni ka'iin tichi veñu'u, na ka'an va'aniun chi'in na iin a uvi cha'a, ikan na jaña na ña ja'a na yi. Tatu tūvi jàchi'in na ma ña kà'un, tajan na tavani'un na ma ikan. ¹¹ Yakan va cha chito va'un ña ma ñivi jà'a takan cha kēsiiin na ña kuà'an na ma iti' ndaa, ti juuni ma kuati jà'a na kùu yi ña kuàjande'e yi tundo'o na, ta kueeni kueeni kuàjandi'i yi nuu na ndia.

Titu taso'o ra tu'un kà'an Paulu chi'in ra

¹² Takana kūu chàninj tachi ma ra nani Artema, a Tíkiku nuun. Ta ora cha chāa ma iin ra ni tachi nuu ìyoun, tajan kuunj ña na nandukun naja kua ja'un, ta

kichiun kichi nde'un yu'u ma ñuu Nikópoli nuu ni koi. Vati kùunĵ ya'i ma tiempu vichin ma ñuu ikan. ¹³Ta juuni na tindeun ma ra nàni Apolo chi'in abogadu Zena, chi'in ndisaa ma ña chiniñu'u ndra ma tichi iti' kuà'an ndra, ikan na kùmani nĩiin nakuyi nuu ndra. ¹⁴Ta na kutu'va ma ndian kùu ñivio ña chìnuni, ña na ja'a na maaaa ña va'a, ta tindee na ma ñivi ta'an na, tuva òyo iin nakuyi ña kùmani nuu na, ikan na kuàtiñu ma ña jà'a na kuenda Ndioo.

Tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Paulu nuu Titu

¹⁵ Ta vitin ndisaa ma ndian yanio ña ka'iin chi'in i'ya, tàchi na iin saludu nuun. Ta ndyo'o na tachi ndo saludu nuu ma ndiakan, ndian kùuni nde'e ndi cha'a' ña indukuni chìnuni na kua maa yo. Ta na koo ma ñamani Ndioo chi'in ndisaa ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Filemón

Paulu tãa ra tutu i'ya kuenda Filemón

1 Yu'u Paulu ra indii tichi vekaa cha'a' Racha'nu Jesucristu, tãtã tutu i'ya chi'in ra yanio Timoteu kuenda yoo'o Filemón, vati yoo'o kũun iin ra mañeru ndi, ra ya'a va'a ña jãtiñu chi'in ndi. ²Tãa ndi ma tutu i'ya kuenda ndisaa ma ñivi Ndioo ña kũti'vi ma ve'un. Takua kũu ma ña ta'an yo Apia chi'in ra yanio Arquipu, ra jãtiñu nduva'a kũu chi'in yo cha'a' ma tu'un Ndioo. ³Yakan va na ja'a ma Racha'nu Ndioo Tatã yo chi'in ma Racha'nu Jesucristu ña na koo va'a ndo chi'in ma ani-ma ndo. Ta juuni na jakoyo ra ñamani ra chata ndo, ikan na koo vii ndo vati ya'a kũuni ndi nde'e ndi ndo.

Paulu kã'an ra cha'a' Filemón nuu Ndioo

⁴Tandi'i kivi ora chà'i ta'vindioo nuu ma Racha'nu Ndioo chito'i juuni kã'in nuu ra cha'un ndia. ⁵Vati cha chĩnitu'in ña ya'a chĩnuniun tu'un Racha'nu Jesucristu, ta ya'a kũuniun nde'un ndisaa ma ñivi iyo kuenda Ndioo ndia. ⁶Yakan va ora kã'in chi'in ma Racha'nu Ndioo juuni kãtitu'in naja kua jã'un ña chĩnuniun ma tu'un ra, ta naja kua jã'un ña kãtitu'un yi nuu ma ñivi. Takan iyo yi ña jana'un nuu ndisaa ma ñivi, ikan na koto kachin gaun naja kua iyo i'yo jã'a ma Racha'nu Jesucristu. ⁷Yakan va cha'a' yakan kũu yi ña ya'a chisi' ta va'a kũunijã'un yo'o yani, vati ya'a kũuniun nde'un ma ndian kũu ta'an yo, ta janiniun ta chà'un tundeeni nuu na ña na chinuni na tiaga.

Paulu chĩkan ra ñamani nuu Filemón kuenda ma ra nãni Onésimu

⁸Yakan va vaji tatun Cristu kũu ta kũu ndakain ña na ja'un ma tiñu iyo yi ña ja'un, vati chã'a ra ma ndatu ra nui, ⁹va kũunijã'un ña va'a ga ña na jãniñi ñun chi'in ma tu'un vii cha'a' ña kũuniun nde'un yu'u indukuni kua kũunijã'un ñun. Ta yu'u Paulu jin iin ra cha chicha kũu, ta vitin juuni indijã'un vekaa cha'a' ña iin ra kã'an cha'a' ma Racha'nu Cristu Jesuu kũu. ¹⁰Ta cha'a' yakan vitin chĩkain iin ñamani nuun cha'a' ma ra nãni Onésimu, vati rakan cha kũu ra takua kũu iin ra se'i vitin, cha'a' ña kĩcha'a ra chinuni ra tu'un Jesucristu nuu indii ra chi'in ma tichi vekaa i'ya.

¹¹Vati ma ora ña Onésimu kũu ra musun niku, na tũkuii va'a jã'a ra, va vitin kũu yi ña ni jãtiñu va'a ra chi'un takua jãtiñu ra chi'in vitin. ¹²Yakan va vitin tãchi

ndikoi ra nuun, ta kũunijã'un ña na ki'in kuendaun ra takua jã'un chi'in ndia. ¹³Ta vaji yu'u chàniñi ña na kindoo ra chi'in ña tĩndee ra yu'u ma tichi vekaa tiñu nuun ña juuni yanga ña indijã'un ma i'ya cha'a' ña kãtitu'in ma tu'un va'a. ¹⁴Va nĩ kũunijã'un ma kua ikan tu töve ku'va ji'naun ndatu ña va'a yi. Ta juuni kũunijã'un ña na ku'vaun ndatu ña na ndoo ra, va töve cha'a' ña janiniñi ñun kũu yi, vati cha'a' ña kũuni maun kũu yi. ¹⁵Nda kãsiin ma Onésimu chi'un ta ndãkoo ra ñun tia tiempuni, ikan ma tiã itĩ nuu ni koo ra chi'un endeeni. ¹⁶Va vitin ta itĩ nuu na yũva ra musun ni kuu ra, ti ra va'a ga kũu ra vitin cha'a' ña chĩnuni ra. Iin ra nduva'a yó kũuni nde'e kũu ra. Yakan va yu'u kũuni nde'i ra, ta yo'o va iyo ga yi ña kũuniun nde'un ra. Yakan va na kuuniun nde'un ra takua kũu ma ndian yaniun ña chĩnuni takua chĩnuni yo'o.

¹⁷Yakan va tu kũuniun nde'un yu'u takua iin merun, ta juuni kua ikan iyo yi ña kuuniun nde'un ra ndia. ¹⁸Tatu iyo iin ña tũvi va'a jã'a ra, a tãvi ra nuun ora chĩyo ra chi'un niku, na naka'un yi nuu yu'u. ¹⁹Ta chi'in ma tu'un i'ya ña yu'u tã'i yi juuni chi'in nda'i ña juuni chà'i tu'un nuun ña ni ka'ndai ma kuenda ña tãvi ra nuun, tuva takan kũu yi. Va iyo yi ña kuku'uniun ña ndisaa ma ña iyo nuun kũu ma ña tãviun nui. ²⁰Yakan va chĩkain ñamani nuun, yo'o yani, ña na ku'vaun tundeeni yu'u, ikan na sii kũunijã'un kuenda ma Cristu, vati juuni ma ra chĩnuni kũun ndia.

²¹Ta cha'a' yakan kũu yi ña cha chito va'i ña ni ja'un takua kã'in nuu ma tutu i'ya. Ta juuni ni ja'un tiaga kua'a' ma ña va'a ña kã'in chi'un tiã itĩ nuu ndia. ²²Ta yũvi ña'ani kũu yi vati juuni kũunijã'un ña na jandova'un ma nuu koi chi'un ndia. Vati ndatui ña na ku'va Ndioo ña na kei nuu indijã'un, ikan na kuu kunde'i ñun vati chĩtoi ña endee kã'un chi'in ra cha'i ña takan ni kuu yi.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kã'an Paulu kuenda Filemón

²³Takan kũu yakan va ma ra nãni Epafra, ra indii vekaa chi'in cha'a' ma Racha'nu Cristu Jesuu, juuni tãchi ra iin saludu nuun, ²⁴Ta takani Marku, Aristarcu, Dema ta Luka tãchi ndra saludu nuun ndia, vati ndra'ya kũu ndra ña tĩndee ndra yu'u ña jã'a ndra ma tiñu nuu Ndioo.

²⁵Ta ma Racha'nu Jesucristu na koso ra ma ñamani ra chata ndisaa ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Hebreu

Ndioo, tāchi ra ma ra se'e ra ña na katitu'un ra ma tu'un yu'u ra nuu ma ñivi

1 Tand'i ma kuiya yā'a taji'na, Ndioo kā'an ra chi'in ma ndian kūu ñivio, ndian chīyo taji'na kua'a' va'a cha'a' chi'in kua'a' nuu tu'un, ta tāchi ra ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra ña na katitu'un ndra yi nuu na takan. ²Va ma vitin, ma nuu ndi'inia ma kuiya, tāchi Ndioo ma ra Se'e ra Jesuu nuu yo, ña na ka'an ra chi'in tu'un yu'u Ndioo nuu yo, vati Ndioo chā'a ra ndisaa kuu ma tundeeni ra nuu ra, ta juuni kūta'an ra chi'in ra ora jātūvi ra ma ñuñivi chi'in andivi. ³Vati Jesuu indukuni tàcha ra takua tàcha Racha'nu Ndioo, ra iyo andivi. Ta ma xina'ñu ra, indukuni kùu yi takua kùu ma Ndioo. Ta Jesuu chi'in tu'un ra, nuu nda'a' ra iyo tand'i ma nakuyi iyo ñuñivi, ti ya'aga ndatu ma ña kà'an ra. Ta ora cha yā'a ña jānandoo juuni maa ra ma kuatio, chūnandi ra ma andivi, iti' chiyo kua'a ma Ndioo nuu chà'nda ra tiñu.

Ma Jesuu ra Se'e Ndioo, ka'nuga ma tiñu jà'a ra kua ma tiñu ña jà'a ma tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo

⁴Yakan va ka'nuga kùu ma sivi ra Se'e Ndioo, kua ma tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo. Vati ma Ndioo jā'a ña nī'i ra iin tiñu nduva'a kuu ka'nuga kua ma ña nī'i ma tati jà'a tiñu nuu ra. ⁵Vati ma Ndioo tūkuui nī ka'an ra te'en chi'in ma nī'iin ma tati va'a jà'a tiñu nuu ra:

Yo'o kùu ma se'i,

Ta vitin yu'u kùu ma ra chā'a tundeeni nuun.
Ta juuni töve nī ka'an ra te'en chi'in nī'iin tati va'a ña jà'a tiñu nuu ra:

Yu'u kùu iin Tatá maa ra,

ta rakan, kuendai vitin kùu ra iin ra Se'i.

⁶Va ma inga tuku cha'a' ña jàna'a Ndioo ma ra Se'e nunuu ra nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, kà'an ra te'en:

Ndyo'o tati jà'a tiñu nui, na jaka'nu ndo ma ra Se'i.
Kā'an ra chi'in na.

⁷Ndioo kà'an ra te'en cha'a' ma tati va'a ña jà'a tiñu nuu ra:

Jà'i ña na kuu ma tati va'a jà'a tiñu nui takua kùu ma tati chàkin,

ta na kuu na takua kùu ma ñu'ú ndàkonditi ndia.

⁸Ndioo kà'an ra nuu ma ra Se'e ra Jesuu te'en ndia:

Yo'o Racha'nu Ndioo, ma yutun vatun ndà'un,
jàna'a yi ña chi'in tu'un ndaa ni ka'ndaun tiñu endeeni.

⁹Vati maun kùuniun nde'un ma ña va'a ta xaaniun nde'un ma ña töve va'a,

yakan va yu'u ra kùu Ndioo, kāchjñ ñun,
ta ya'aga chitu ma animaun ña chisiun jā'i kua ma ndian ndàkata'an chi'un,
kā'an Ndioo chi'in Se'e ra.

¹⁰Ta juuni kà'an ra te'en ndia:

Yo'o Racha'nu, ma ora kīcha'a ma ñuñivi, maun jā'a ña tūvi yi,

ta juuni chi'in nda'a' maun kùu yi ña tūvi ma andivi jā'un ndia.

¹¹Tand'i ma ña tūvi niku ni naa yi,
va maun ni koo endeeni.

Tand'i ma ña tūvi,

ni kucha'nu yi takua ndòcha'nu ma ja'ma ña chàku'un yo.

¹²Ta ni tika'nu ma ñuñivi takua jà'a yo chi'in iin ja'ma ora chikuta'nu yi,

ta juuni ni nasamaun yi takua jà'a yo ora sàma yo ma ja'ma chàku'un yo.

Va maun, iini ra kùun ña töve sàmaun,
ta nī'iin cha'a' na töve ni naun ndia.

Takan kā'an Ndioo chi'in Se'e ra.

¹³Nī'iin cha'a' na töve nī ka'an ma Ndioo te'en chi'in ma ndian kùu tati va'a jà'a tiñu kuenda ra:

Kunandi iti' chiyo kua'i nda kati ku'vai tand'i ma ndian kànita'an chi'un nuun,

ikan na kuu na takua kùu ma nuu chòjondi cha'un,
ta ikan na kuu ka'ndaun tiñu nuu na,
kā'an ra.

¹⁴Vati ndisaa ma ndian kùu tati va'a, ndian jà'a tiñu nuu Ndioo, juuni kùu na ndian tāchi Ndioo, ña na tindee na ma ndian ni nī'i ña na kakú jà'a ma tundeeni ra.

Ìyo yi ña jakuenda nduva'a kuio yo, ikan na kakú yo

2 Yakan va cha'a' ma ña'a, iyo yi ña taso'o nduva'a kuu yo ma tu'un ña chīnio, ikan na töve kesiin yo ma iti' Ndioo. ²Vati tāchi Ndioo ma tati va'a ra na kati-tu'un na ma tu'un ley ra taji'na. Ta ndicha kuu ni kuu ma ña kà'an yi. Taku ma ndian nī jachi'in ma ña kà'an yi ndicha ña ndē'e na ma tundo'o cha'a' ma kuati ña jà'a na. ³Tu takan kùu yi, ¿naja kua jà'a yo, ikan na kuu kakú yo tuva jà'ña yo ma tu'un ka'nu ña kà'an naja kùu yi ña jàkakú Ndioo ma ñivi? Vati maa ma Racha'nu chito'o yo Jesuu, kùu ma ra nunuu kātitu'un ma tu'un ña kà'an cha'a' naja kua kùu kakú ma ñivi, ta iti' nuu ma ndian chīni ma ña kā'an ra, jāna'a kachin ndiko na yi nuu yo. ⁴Va ma Racha'nu Ndioo, kùta'an ra chi'in ma ndian kà'an tu'un ikan, ta jàna'a ra ti tu'un ndicha kùu

yi chi'in kua'a' seña, chi'in ña nduva'a kuui vii, chi'in kua'a' va'a ndatu, ta tãchi ra ma Tati Í ra ña na katakuati yi kua'a' nuu ndatu nuu ma ñivi ra takua kùuni ra ña na kuu.

Jesuu ndākuu ra iin ñivi ma takua kùu yo

⁵ Ndioo töve nī cha'a ra ndatu nuu ma ndian kùu tati va'a ra ña na ka'nda na tiñu nuu ma ñivi iyo ñuñivi ña ni kichi iti' nuu, vati cha'a' yakan kùu ma ña kà'an yo vitin. ⁶ Va ndicha ña tañu ma tutu Ndioo iyo iin tu'un ña kà'an yi te'en:

¿Niyi kùu ma ñivi iyo ñuñivi?

¿A iyo kuenda na, kùuniun,

yakan va chàku'uniun na, ta jàkuendaun na ndia?

⁷ Chīyo ita'vi kuiya ña ka'nuga ma tati va'a jà'a tiñu nuun takua kùu ma ñivi iyo ñuñivi.

Vaji takan kùu yi, chā'un kua'a' va'a ndatu ka'nu nuu ma ñivi ta tiñu'un na.

Ta juuni cha chā'un nuu na na ka'nda na tiñu nuu tandi'i ma ña tūvi jā'un chi'in ma nda'un.

⁸ Ta takan chā'un yo'o Ndioo ña na kùu ka'nda na tiñu nuu tandi'i ma ña iyo ñuñivi.

Kàti ma ra kà'an tatiempu.

Vaji cha chā'a Ndioo ña na ka'nda na tiñu nuu tandi'i nakuyi iyo ñuñivi, ndicha kuui ti töve nī ndakoo ra nī'iin nakuyi ña kùu ka'nda na tiñu nuu, va nda tiempu vitin, ndè'o ña ndisaa nakuyi takà'an kùu chaa na ña ka'nda na tiñu nuu yi. ⁹ Va vitin ndè'o ña iin ra nàni Jesuu. Chā'a ma Ndioo ndatu ra nuu ra tiaga ninuu kua ma ndatu ña chā'a ra nuu ma tati va'a ña jà'a tiñu nuu ra. Cha'a' ña chī'i ra cha'a ma kuati ndisaa yo, yakan va cha nī'i ra ndatu ya'aga tacha ta iñu'u. Ta cha'a' ma ñamani Ndioo kùu yi ña chī'i ra, ikan na tuvini ra ta na koto ra naja ta'an yo ora chī'i yo.

¹⁰ Racha'nu Ndioo kùu ra ma ra ña jātuvu ta kùmi ndisaa ña iyo ma ñuñivi. Cha'a' yakan kùu yi ña töve ndetiñu kuenda ra ña na ja'a ra ña ni'i Jesuu ña koo va'a ra cha'a' tundo'o ña ndè'e ra cha'a' ndisaa yo, ikan na kuu kunda'a ra kua'a' se'e ra ña na koo na chi'in ra ma iti' andivi. Vati Jesuu kùu ma ra jàna'a iti' nuu kuu kakú yo. ¹¹ Vati tandi'i yo iini Tatá yo, nda ma ra jà'í chi'in ma ndian kuu í jà'a ra ndia. Cha'a' ña iini ma Tatá yo, yakan va ma Jesuu töve kùkanuu ra ña kà'an ra ña yani ra ta ta'an ra kùu yo. ¹² Ta juuni ora kà'an ra te'en ma tava kà'an ma nuu tutu Ndioo:

Ni katitu'in nuu ndian ta'in ma tava kàun.

Ta ora cha kùti'vi ma ñivi chi'in, ni jaka'nui ñun chi'in iin yaa ña ni katai ma tañu na, kàti yi.

¹³ Ta inga cha'a' kà'an Jesuu te'en:

Ni chinunī ma ña kà'an ma Ndioo.

Ta inga cha'a' kà'an ndiko ra te'en:

I'ya ka'iin ti'vi ma ñivi ña chā'a Ndioo nui chi'in.

Ta kùu na takua kùu se'un, kàti yi.

¹⁴ Ta ma ndian se'e ikan iyo kuñu na chi'in nii na. Ta Jesuu juuni chīyo kuñu ra chi'in nii ra ndia tava kùu ma ñivi, ikan na kuu janaa ra ma ndatu ma ñá' iyo ndatu

ña kùu ka'ni, ta ma ñá' iyo ndatu ñá' kuu ka'ni ikan kùu ma kui'na. ¹⁵ Ta jà'a ma Jesuu takan, ikan na kuu jakakú ra ndisaa ma ndian kùu tava kùu iin musu jà'a ma ña ya'aga yu'vi na, ta endee chànini na ña ni kuvi na.

¹⁶ Ndicha va'a ña töve vachi ra ña ni tindee ra ma tati jà'a tiñu nuu Ndioo, vati vachi tindee ra ma ndian kùu tata ma Abraham. ¹⁷ Takan iyo yi ña ja'a ra, ikan na ndakuu ra indukuni ma ninii ni takua kùu ma ñivi ta'an ra, ikan na chaa ra kùu ra iin sutu ka'nuga, ra jà'a tiñu nuu Ndioo cha'a' na. Ta na kuu ra iin sutu ya'aga va'a ta ya'a kunda'vini ra ma ñivi. Ta takan kuu ni'i ra ña na janaa ma Ndioo ma kuati ma ñivi. ¹⁸ Ta takua juuni maa ma Jesuu, ndè'e ra ma tundo'o niku, ta kī'in ma kui'na ku'va ra, yakan va vitin cha iyo va'a ra ña kuta'an ra chi'in ma ndian juuni kī'in ma kui'na ku'va ndia.

Ka'nuga tiñu jà'a ma Jesuu kua ma Moisés

3 Yakan va ndyo'o yani chi'in ta'an, ndian í iyo nuu chà'nda Ndioo tiñu, vati ndyo'o kùu ma ndian kāchin ma Ndioo ndo ña na kuu chito'o ndo ra, na kuu-ni nduva'a kuui ndo nde'e ndo ma Jesuu, vati maa ra kùu ma ra ndatu, ra tatun Ndioo. Ta maa ra kùu ma ra sutu kuxini. Vati nuu rakan kùu ma nuu kùu na'ma yo cha'a' ma ña chīnuni ma ña kà'an ra. ² Vati Jesuu ya'a iyo tundeeni Ndioo chi'in ra. Yakan va kāchin Ndioo ra ña na ja'a ra ma tiñu i'ya. Vati takua ma Moisés chīyo tundeeni Ndioo chi'in ra niku, ti ma ora chīyo ra niku, jàtiñu va'a ra kuenda ma ñivi Ndioo. ³ Yakan va ma Jesuu iyo yi ña na tiñu'uga yo ra kua ma Moisés, indukuni kùu yi tava kùu iin ma labañi, ra jàva'a iin ve'e, iyo yi ña tiñu'uga yo ra kua ma ve'e. ⁴ Tandī'i ve'e iyo yi ña jàva'a iin ñivini yi, va ma Ndioo kùu ma ra jà'a ña tūvi tandi'i ma ña iyo vitin ma ñuñivi. ⁵ Yakan va ma Moisés kùu ra iin musu iñu'u, ra jàva'a tiñu kuenda ma ñivi Ndioo. Ta ma tiñu ña jà'a ra kùu yi ña jàna'a ra nuu na cha'a' ma ña ni ka'an ma Ndioo iti' nuu. ⁶ Va tava Jesu-cristu kùu ra takua kùu iin ra kùu iin se'e ra ña kùña'a iin ve'e ña jà'a va'a ra kuenda ma ndian indii tichi yi. Va tava kùu yo ma ñivi Ndioo, yakan va kùu yo tava kùu ma ñivi iyo tichi ve'e ikan, tuva ndicha ña endee töve jàña yo ña chīnuni tu'un ra, ta ndaani yo ndàtu yo ma ndatu ka'nu ña ni ni'i yo jà'a ra.

Ni nindee ma ñivi Ndioo jà'a ra

⁷ Yakan va ma tava kà'an ma Tati Í Ndioo tatiempu, ta te'en kà'an yi nuu ma tutu Ndioo:

Ma kivi vitin tuva chīni ndo ma ña kà'an Ndioo,

⁸ iyo yi ña chinuni ndo ma ña kà'an ra ta na jàndava ndo ma anima ndo,

ma takua jà'a ma ndian kānita'an chi'in Ndioo,

ta kī'in na ku'va ra ma tichi ku'u ma nuu töve takuui.

⁹ Ma tichi ku'u ikan kùu nuu kī'in ma ñivi ndo, ndian chīyo taji'na ma ku'va yu'u,

vaji cha ndè'e na ma ndatu ka'nu ña jà'i ma ndi uvi xiko kuiya ña chākunuu na ma tichi ku'u niku.

¹⁰ Yakan va nduva'a kuui kùxain chi'in ma ñivi ndo, ndian chīyo taji'na niku, ta kā'in te'en nuu na:

“Ndyo'o ndisaa tiempu kùu ndo ma ndian jàña iti' va'a, va ndicha kuii ña na töve kùuni ndo nakoto ndo ma iti.”

Takan kã'in chi'in na.

¹¹ Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a kùxain chi'in na, ta chã'i tu'un nuu na ña töve ni ku'vai nuu nindee na chi'in, kàti Ndioo. ¹² Ndyo'o yanj ta ñivi ta'in, na kumi kuenda ndo anima ndo, ikan na töve ndakuu kini yi ta ja'a yi ña tûvi chìnuni ndo tu'un ra, ta kesiin ndo iti' Ndioo ndito. ¹³ Va'a ga ña na kuta'an ndo chi'in ta'an ndo ta na jan-domani ndo na nani kivi, va na kicha'a ndo ja'a ndo yi antea ña ndi'i ma kivi i'ya, ikan na nĩiin ndo na töve jàndondava ndo ma anima ndo ta na töve kēña'a ndo juuni maa ndo ti tu kivi ndo jà'a ndo kuati. ¹⁴ Vati ndicha ña cha ndõiin yo chi'in Cristu, tuva kundeni yo ña chìnunio ma tu'un ra indukuni kua ma ora kicha'a yo chìnuni yo yi. Takan iyo yi ña ja'a yo nda kati chaa ma kivi nuu ndi'inia ña iyo yo. ¹⁵ Vaji kà'an ma tu'un Ndioo te'en cha'a' ma ña já kã'in:

Ma kivi i'ya tuva chini ndo ma ña kà'an Ndioo, iyo yi ña chinuni ndo ma ña kà'an ra ta na jàndava ndo ma anima ndo, ma tava jã'a ma ndian kãnita'an chi'in Ndioo, kà'an yi.

¹⁶ ¿Nda ndian kùu ma ndian kãnita'an chi'in Ndioo ora chini na ma tu'un ra?, kùuni ndo. ¿A yuvi ndisaa ma ndian tãva ma Moisés ma ñu'u' Egiptu, kùu na?, kùuni ndo. ¹⁷ ¿Ta nda yo chi'in kùxain ma Ndioo uvi xiko kuiya?, kùuni ndo ndia. Vati chi'in ma ndian jã'a kuati, chi'in ndiakan, kùxain ma Ndioo, ta ma ndiakan endee chĩ'i na ma tichi ku'u nuu töve takuii. ¹⁸ ¿Ta nda yo nuu chã'a Ndioo tu'un nuu ña töve ni ku'va ra nuu nindee na chi'in ra?, kùuni ndo. ¿A töve nĩ ka'an ra takan nuu ma ndian na töve nĩ jachi'in ma ña kà'an ra?, kùuni ndo. ¹⁹ Vati ndicha va'a ti ndè'o ña nĩ cha'a ra nuu ni nindee na chi'in ra, cha'a' ña na töve chìnuni na ma tu'un ra.

4 Yakan va ora juuni yanga ña ndàtu yo ma ña ni ja'a Ndioo ña ni ku'va ra nuu nindeo chi'in ra takua chã'a ra tu'un nuu yo, iyo yi ña nduva'a kuii kumi kuenda yo yi, koto tañu ndo iyo nda ndyo'o, na kùu ni'i nuu nindee chi'in ra. ² Vati maa yo cha chini ma tu'un Ndioo ña kà'an cha'a' naja kua kaa yi ña kuu kakú yo indukuni takua chini ma ñivio ndian chiyó tatiempu ndia. Va ma ndiakan na töve nda kuenda vaji chini na yi, vati töve nĩ chinuni na ma ña kà'an yi. ³ Va tava maa yo ña chìnuni ndicha va'a yo, chã'a Ndioo ña ni ni'o nuu nindeo. Va cha'a' ña'a, kà'an Ndioo te'en nuu ma tutu ra:

Ta cha'a' yakan kùu yi ña ya'a kùxain chi'in na, ta chã'i tu'un nuu na ña töve ni ku'vai nuu nindee na chi'in, kàti Ndioo.

Vaji takan ma Ndioo chinu ma tiñu jã'a ra nda ma ora jätuvi ra ma ñuñivi i'ya. ⁴ Vati iyo iin ma nuu kà'an yi te'en nuu ma tutu Ndioo cha'a' ma kivi ucha ña nindeo: Ndioo na töve nĩ jatiñu ra ma kivi ucha vati nindee ra.

⁵ Ta iyo inga nuu kà'an yi te'en nuu ma tutu Ndioo:

Ña töve ni ku'vai nuu nindee na chi'in, kàti Ndioo. ⁶ Va vitin takãaga kùmani ña ni'i tiaga ma ñivi ma nuu nindee na chi'in ra, vati ma ndian ñivio ndian chiyó nunuu ña chini tu'un va'a Ndioo, ta töve nĩ jachi'in na yi, nuu ndiakan va töve nĩ cha'a ra ña ni'i na nuu nindee na chi'in ra. ⁷ Yakan va kuu koto yo ña takã'an ya'a ma tiempu ña kuu ka'an yo, ¡kivi vitin!, ti Ndioo cha jãna'a ndiko ra nuu yo ña takã'an ya'a yi. Vati Rey David keta ra kua'a' kuiya iti' nuu. Ta David te'en tãa ra nuu ma tutu Ndioo:

Ma kivi vitin tuva chini ndo ma ña kà'an Ndioo, iyo yi ña chinuni ndo ma ña kà'an ra, ta na jàndava ndo ma anima ndo.

Takan tãa David nuu ma tutu Ndioo. ⁸ Vati tu ma Josué chã'a ra nuu nindee ma ñivio chiyó tajina chi'in Ndioo, tãva chiniñu'u yi ña tãa ndiko ma David yi iti' nuu niku. ⁹ Yakan va iyoga iin nuu nindee ñivi Ndioo chi'in ra.

¹⁰ Vati ma ndian cha nĩ'i nuu nindee chi'in Ndioo, juuni nindee na cha'a' ma tiñu jã'a na, indukuni ma tava nindee ma Ndioo cha'a' ma tiñu ña jã'a ra ma kivi ucha ora jätuvi ra ma ñuñivi i'ya niku. ¹¹ Yakan va na kun-uminio ta na kundenio ta ki'vio ma nuu nindee ñivi chi'in Ndioo, koto nĩiin yo, na kùu ni'i yo yi takua tã'an ma ndian töve nĩ jachi'in tu'un ra niku. ¹² Vati ma tu'un Ndioo jãna'a yi kua kuu koo ndito yo ta ya'aga iyo kuenda yi. Tiã va'a ga ta vii kùu ma tu'un ma Ndioo kua ma nda machiti nikuuni ña iyo ma ña xaan ni nduvi chiyo yi, va kivi yi kono nduva'a kuii ta kuu jakesiin yi tu'un xe'e ña iyo tichi chinitunio ta anima yo ndia. Ta jãna'a kachin yi tu ña va'a a ña töve va'a kùu ma ña kùuni yo ta chàninio jã'a yo. ¹³ Tand'i'i yo ña tãvio jã'a Ndioo, na kùu kundii xe'o nuu ra, vati ndisaa yo kãvitio kuenda ra ti ndè'e kachin ra ndisaa ña chànini yo chi'in ma ña kùuni ma anima yo ja'a yi, ta nuu ra iyo yi ña ku'va yo kuenda cha'a' ndisaa yi.

Iin sutu ka'nu kùxini nuu yo kùu Jesuu

¹⁴ Jesuu ra se'e Ndioo, rakan kùu ma sutu ka'nu ña kùxini nuu yo, ra cha kēe kuà'an ndiko nuu chà'nda Ndioo tiñu andivi. Vati töve iyo yi ña jãna yo ña na'ma yo cha'a' ña chìnunio ma ña kà'an ra. ¹⁵ Vati uvanuu rakan kùu iin sutu va'a kuenda yo. Ta chito va'a ra ña ndian kundeni kùu yo cha'a' ña numini ki'vio ja'a yo kuati. Yakan va kũnda'vini ra yo. Vati juuni kĩ'in ma kui'na ku'va ra indukuni takua jã'a yi chi'in yo ña jã'a yo kuati, vati rakan nĩiin cha'a' töve nĩ chaa ra jã'a ra kuati. ¹⁶ Yakan va na jayatin yo yo ta na kũkanuu yo ta ki'vio ma nuu chà'nda Ndioo tiñu ora kà'an yo chi'in ra. Vati ikan iyo kua'a' ñamani ra ña chà'a ra nuu yo. Ta cha'a' ña kũnda'vini ra yo kùu yi ña iyo va'a ra ña tĩndee ra yo ma ora chiniñu'u yo yi.

5 Tandii' sutu ka'nu ña kùxini nuu yo, kächin Ndioo ndra ma tañu ma ndra'ii, vati jàkuiso Ndioo tiñu ndra ña na ja'a ndra tiñu nuu ra ta kà'an ndra nuu ra cha'a' ma ñivi, ta takan sòkó ndra ndatiñu chi'in kiti chà'ni ndra nuu Ndioo kuenda ña jànaa Ndioo kuati yo. ²Va tava ma sutu ka'nu ña kùxini nuu yo, juuni töve ya'a ga kùndeeni ndra takua kùu yo, yakan va kùu kutunini ra ma tava kùuni ma ñivi ta kùu kunda'vini ra na cha'a' ma ña na töve chito na ma ña jà'a na, ta cha'a' ña kèsiin na iti' Ndioo ndia. ³Ta cha'a' ma ña töve ya'a kùndeeni ra kùu yi ña iyo yi ña ka'ni ra iin kiti ta sokó ra ri nuu Ndioo, tüvi cha'a' ma kuati ñivini, va juuni cha'a' ma kuati maa ra ndia. ⁴Ni'iiin ma ndra'ii, na kùu kati ndra ña yu'u koo tiñu i'ya ta iyo yi ña tiñu'u ndo yu'u cha'a' yi, vati maa ma Ndioo kùu ma ra kächin ndra ta jàkuiso ra ma tiñu i'ya ndra, takua kächin ra ta jàkuiso ra tiñu ma sutu ka'nu, ra nàni Aarón niku. ⁵Indukuni kùu yi chi'in Cristu ti töve nī jakuiso ra tiñu juuni maa ra, ti Ndioo kùu ma ra kächin ra ta jàkuiso ra tiñu ña na kuu ra sutu ka'nu ña kuxini. Vati ma Ndioo kà'an te'en chi'in ma Jesuu:

Yo'o kùu ma se'i,

Ta vitin yu'u kùu ma ra chā'a tundeeni nuun.

⁶Ta inga nuu tutu Ndioo juuni kà'an ra chi'in ma Jesuu te'en:

Yo'o kùu ma sutu ka'nu ra kuxini nuu ma ñivi endeeni, indukuni ma takua kùu ma tiñu jà'a ma grupu Melquisedec, kàti Ndioo.

⁷Ta ora chīyo ma Jesuu ña chākunuu ra ma ñuñivi i'ya niku, nduva'a kuii chàku ra ta kà'an ni'i ra chi'in Ndioo ora chikan ra ñamani nuu ra. Vati Ndioo iyo ndatu ra, ta kùu jakakú ra ra tañu ndian ndíí. Ta cha'a' ña jàka'nu Jesuu ra ta jàchi'in ra ña kà'an Ndioo, yakan va Ndioo tāsō'o ra ma ña kà'an ra. ⁸Yakan va Cristu, vaji ra Se'e Ndioo kùu ra, ta chi'in kua'a' va'a tundo'o ña ndē'e ra, kùtu'va ra jàchi'in ra ña kà'an Ndioo, ⁹ta ora cha chinu tandii' ma tiñu iyo yi ña ja'a ra, yakan va iyo va'a ra kua kùu jakakú ra endeeni tandii' ndian jàchi'in ña kà'an ra. ¹⁰Vati Ndioo jàkuiso ra tiñu ña na kuu ra ma sutu ka'nu ña kùxini nuu yo indukuni ma takua ma tiñu jà'a ma sutu Melquisedec.

Ni nde'o tundo'o tuva jaña yo ña chìnunio tu'un Ndioo

¹¹Iyo kua'a' tu'un ña kùu ka'an yo cha'a' ma tu'un ña já kàtitu'in nuu ndo, va ya'aga ndetiñu kùu katitu'un kachin yi nuu ndo, vati ya'aga kuee kùu kutunini ndo yi. ¹²Vati tava cha iyo kua'a' kuiya ña iyo ndo iti' Ndioo cha iyo yi ña kùu ndo matru niku, va na töve takan kùu yi, ti chiniñu'u ndo ña katitu'un chaa ndiko ndi ma tu'un Ndioo nuu ndo ña takani cha chito ndo ma nda ora kicha'a ndo chìnuni ndo. Yakan va kùu ndiko ndo takua kùu ndiakwati, ti lechini kùndeeni ndo ko'o ndo, ta töve kùndeeni ndo taso'o ndo tu'un ndetiñu tava kùu ma ndayu xii. ¹³Ta ndian chàxin ndika ma ma'á na, takà'an chaa ma chinituni na ña kùtunini na iin tu'un ndaa kuenda na, ti ndiakwati kùu na. ¹⁴Va ma ndian chicha chàchi na ndayu xii, ta cha'a' ña takani jà'a na

mamaa ña va'a kùu yi ña cha chito va'a na kachin na ndava kùu ma ña va'a ta ma ña töve va'a.

6 Yakan va vitin iti' nuu va'aga ña ndakoo yo iin chiyo ña jàkua'a yo ma tu'un nunuu cha'a' ma Cristu, ta na ndaki'o ma tu'un ña jàkuicha va'a yi yo. Ta juuni na ndakoo yo iin chiyo ña jàkua'a yo cha'a' ña chikoni'i ndiko yo jà'a yo ma tiñu ña nda kuenda. Ta na ndakoo yo iin chiyo ña jàkua'a yo cha'a' ña naja kua chìnunio ma ña kà'an Ndioo. ²Ta juuni iyo yi ña ndakoo yo iin chiyo ña jàkua'a yo cha'a' ña kua'a' nuu ña kùnduta yo, chi'in ma ña jà'nani nda'a' yo xini ma ñivi, ta ma ña nàtaku ndiko ñivi tañu ndian ndíí, chi'in ma nuu jakutuni Ndioo kuati na, ta ikan na ka'nda na yi endeeni ma andaya'. ³Yakan iyo yi ña ja'a yo, tuva chà'a ma Ndioo tu'un ña ja'a yo yi. ⁴Vati na kùu chikoni'i ndiko ma ñivi iti' Ndioo tuva jàña ni'ni na ña chìnuni na tu'un ra. Ti ma ndian cha chito kachin va'a ña tu'un ndaa kùu tu'un Ndioo, ta cha kī'in na ku'va ma ndatu ra ña kīchi yi iti' andivi, ta indukuni nī'i na ma Tati Íí Ndioo chi'in tandii'o, ⁵ta juuni cha ndē'e na takua va'a kùu tu'un kà'an Ndioo, chi'in ma ndatu ka'nu ña ni ja'a ra ma ñuñivi ña ni kichi. ⁶Tu ndiakan juuni jàña ni'ni na ña chìnuni na ma ña kà'an Ndioo, na kua ja'a na ña na chikoni'i ndiko na ku'un na iti' Ndioo. Vati juuni maa na kùu ndian ña tàkaa ndiko na ma Jesuu ma nuu kruu nuu tüvi ñivi ña na ka'an ndaa ndisaa ma ñivi chata ra. ⁷Vati ma ndiakan kùu na takua kùu ma ñu'u' ora kùun ma savi ña chī'i yi ma takuii savi. Vati tu chà'a yi ma ndatiñu ma nuu ma ndian jàtiñu yi, jà'íí ma Ndioo nuu yi. ⁸Vati tu kàna mamaa ku'u chi'in iñuni nuu yi, na töve nda kuenda yi, ta kīndoo yi nda'a' Ndioo, ta cha kuyatin ña ni ka'an xaan ra chata yi. Ta ma nuu ndi'inia ni kayu yi.

Na kuantu yo ma ña va'a ña ni ni'o nda'a' Ndioo, ikan na kuu koo va'a yo

⁹Ndyo'o ndian ya'aga kùuni ndi nde'e ndi, vaji takan kà'an ndi chi'in ndo, chito va'a ndi ti maa ndo ni ni'i ndo ma ña va'aga, vati kuà'an ndo iti' nuu ni jakakú Ndioo ndo. ¹⁰Vati Ndioo iin ra ndaa kùu ra, ta töve ni naani ra ma tiñu jà'a ndo, ti kī'in kuenda ra ndo cha'a' ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo ma ndian ta'an yo, ndian iyo kuenda ra, ta cha'a' ña ya'a va'a tīndee ndo na, ta takua takani jà'a ndo yi antea, ta nda vitin. ¹¹Va kùuni ndi ña ta'ii'iiin ndo nda vitin chi'in nda nuu ndi'inia, na ja'a ndo chi'in ndisaa anima ndo ma takua jà'a ndo chi'in ta'an yo, ikan na kuu koto kachin ndo ti ni ni'i ndo ndisaa ma ña ndàtu ndo nda'a' Ndioo. ¹²Na töve kùuni ndi ña ndakuu suchan ndo, ti ma ña kùuni ndi kùu yi ña na tandikun ndo ja'a ndo ma tava jà'a ma ndian kùndeeni ku'un iti' ra ta chìnuni na tu'un ra. Ti nuu ndiakan ni ku'va Ndioo endeeni tundeeni ra ma takua chā'a ra tu'un. ¹³Ta ora chā'a Ndioo tu'un ra nuu ma Abraham niku, chā'a ra ma tu'un chi'in juuni sivi maa ra, vati na töve iyo inga ra ka'nu tiaga kua maa ra. ¹⁴Ta te'en kà'an ra chi'in Abraham:

Ndicha kuii ña nuu yo'o, nduva'a kuii ni ja'ii ñun,

ta ni ku'vai ña ni koo kua'a' tataun iti' nuu.
¹⁵ Va ma Abraham, ta ora ya'a ña ya'a ga kündeeni ra chātu ra, tajan nī'i ndio ra ma ña chā'a ma Ndioo tu'un nuu ra. ¹⁶ Nda ndian ni kùuni ña chà'a tu'un nuu ma inga ñivi, jà'a na yi chi'in sivi inga ndian ka'nuga kua maa na, ta takan kùu koto ndaa ma ñivi ti ña ndicha kùu ma tu'un ña chà'a na ta na tūva iyo yi ña nuni nuni natu'un kuati na cha'a' yi. ¹⁷ Ta takan chā'a Ndioo tu'un nuu ma ndian ni nī'i ma tundeeni ña kāti ra ña ni ku'va ra nuu na, ti kùuni ra ña koto kachin na ti nī'in tiempu töve sàma ra ma kua kà'an ra. Yakan va chi'in juuni sivi maa ra kà'an ra ña ni jachinu ra yi. ¹⁸ Cha'a' ma ninduvi ma tu'un i'ya ña na kùu sama yi, ta na koto yo ña na kùu ka'an Ndioo tu'un vata. Ta takua ndisaa yo ña cha tåndikun yo ra, ikan na kumi ra yo, yakan va na koo tundeeni kuatu yo ña na jachinu ra ma tu'un ña kà'an ra juuni chi'in sivi ra ña ni ku'va ra nuu yo. ¹⁹ Ta cha'a' ma ña ndātu va'a yo ña jà'a Ndioo, cha tåndikun va'a anima yo chi'in ra takua ndikun va'a iin varku jà'a iin kaa nàni ancla. Yakan va iyo va'ani yo kuenda Ndioo ta kùu ki'vi yo chata ma ja'ma yaxin ña ndàsi ma veñu'u if nduva'a kuui ma andivi. ²⁰ Va ikan kùu nuu kī'vi jī'na ga ma Jesuu kuenda yo niku, ora nūna ra ma iti' va'a ña na ku'un yo chata ra. Ta takan chāa ra kùu ra ma iin sutu ka'nu ra kuxini nuu yo endeeni, ta indukuni ma takua kùu ma tiñu jà'a ma grupu Melquisedec.

Jesuu, kùu ra iin sutu ka'nu ña kuxini nuu yo indukuni kua ma Melquisedec

7 Ma ra nàni Melquisedec i'ya kùu ra rey, ra chà'nda tiñu nuu ma tandi'i ma ñivi iyo ma ñuu nàni Salem niku. Ta juuni kùu ra ma iin sutu kuenda ma Ndioo ya'a ka'nu iyo andivi. Ta ma ora chīkokani ndiko ma Abraham ma nuu chākanita'an ra ta jākanaa ra ma ndra kùu rey, ndra chà'nda tiñu nuu inga ñuu, ta ma Melquisedec chāta'an ra nuu ma Abraham. Tajan Melquisedec, jā'íi ndio ra nuu ra. ² Ta ikan jan ma Abraham, nāta'vi ra uchi porcientu ma tandi'i ma ndatiñu ña jākanaa ra ma nuu chākanita'an ra ta chā'a ra yi nuu ma Melquisedec. Ma sivi Melquisedec kùuni yi ka'an yi "rey, ra jàndonda tiñu." Va tava rey ña chà'nda tiñu nuu ma ñivi iyo ma ñuu Salem kùu ra, ta Salem kùuni yi ka'an yi "na koo vii ma ñivi." Yakan kùu ra rey ña chà'a na koo vii ma ñivi. ³ Ta ma Melquisedec töve yo chito cha'a' ma tatá ra ni cha'a' ma ma'á ra ndia. Ta juuni töve yo chito niyi kùu cha'a' ma ñivi ra, ndian chīyo taji'na ndia. Ta juuni töve yo chito nda ora kaku ra chi'in ma ora chī'ra ndia. Ta kùu ra iin sutu kuenda Ndioo endeeni. Ta cha'a' yakan, kùu ra iin xina'ñu ma se'e Ndioo. ⁴ Yakan va vitin, na nde'e va'a ndo vati iin ra nduva'a kuui ka'nu kùu ma Melquisedec niku. Vati Abraham, ra kùu tatá yo taji'na, juuni chā'a ra uchi porcientu ma ndatiñu ña jākanaa ra nuu ra. ⁵ Va ma tutu ley ña taa Moisés, kà'an yi ña iyo yi ña naka'an ndra kùu sutu, ndra kùu tata ma Leví uchi porcientu tandi'i ndatiñu nuu ma ñivi ta'an ndra. Takua kùu yi ña ja'a ndra vaji ma ñivi ta'an ndra kùu tata Abraham ndia. ⁶ Vaji ma Melquisedec, ra yöve ñivi Leví kùu ra niku, nā-

ka'an ra ma uchi porcientu ma ndatiñu nuu Abraham. Tajan jā'íi ndio ma Melquisedec nuu ma Abraham. Vati nuu rakan, chā'a ma Ndioo tu'un nuu niku. ⁷ Yakan va ndisaa ñivi chito na ña ka'nuga kùu ma ra jā'íi ñivi kua ma ra nī'i ña íi, jà'a ma inga ñivi. ⁸ Cha'a' ma sutu, ndra kùu tata Leví, nàka'an ma uchi porcientu, ndra'ya kùu ndra iyo yi ña kuvi numini. Va ma tutu Ndioo kà'an yi cha'a' ma Melquisedec ña kùu ra iin ma ra ndito ga. ⁹ Ta kùu ka'an yo ña ma ndra kùu sutu ñivi ma Leví vitin kùu ndra nàka'an ndra ma uchi porcientu ma ña jàtiñu ndra, ta ora tīa'vi Abraham ma uchi porcientu ma ña jàtiñu ra nuu ma Melquisedec, juuni kùuni yi ka'an yi ña tīa'vi Leví yi nuu ma Melquisedec ndia. ¹⁰ Vati ndicha va'a ma ora chāa ka'ña'a ma Melquisedec chi'in ma Abraham cha ndiso ma kuñu ra ma tata ña ni kuu Leví ora ni kaku ra iti' nuu. ¹¹ Tāchi ma Ndioo ma ndra kùu sutu ma tata Leví, ña na ku'va ndra ma tutu ña taa ra nuu ma ñivi iyo ma ñuu' Israel, ndian kùu ma ñivi ma Aarón. Vitin ndicha tu ndicha va'a ña ma ndra'ya kùu ja'a ndra ma tiñu ndaa niku, na töve iyo yi ña ninii keta ma inga tuku grupu sutu, na yūva ma ndra grupu tata Aarón, vati ra kùu sutu kuenda ma grupu Melquisedec kùu yi. ¹² Vati ora sama yo ma ndra kùu sutu, juuni iyo yi ña sama ma tu'un ley cha'a' yi ndia. ¹³ Ta ma Racha'nu yo, ña kà'an cha'a' ma tutu, tata ma inga ndra kùu ñivi Israel kùu ra. Ta nī'in ma ñivi töve nī chatiñu ndra takua kùu ma tiñu sutu, ndra jàka'nu Ndioo nuu naa. ¹⁴ Vati ndicha ña chito va'a ma ñivi ña ma Racha'nu Jesuu kīchi ra ma tata Juda, ta ma Moisés nī'in tu'un ni töve nī natu'un ra cha'a' ma tata ikan, ma ra kà'an cha'a' ma naja iyo yi ña jatiñu ma ndra kùu sutu chi'in naja kua iyo yi ña ja'a ndra ndia. ¹⁵ Ta ma ña'a ndicha va'aga kùu yi tuva ma sutu chaa, ra ni keta indukuni kùu ra takua kùu ma Melquisedec. ¹⁶ Ta rakan ndākuu ra iin sutu töve cha'a' ña kùu ra iin ra tata ndra sutu niku, vati kùu ra sutu cha'a' ndatu va'a ña jà'a ra. Ta ma ndatu ikan chà'a yi ña na koo ñivi endeeni. ¹⁷ Vati ma Ndioo te'en kà'an ra chi'in ma Jesuu: Yo'o kùu ma sutu ka'nu ra kuxini nuu ma ñivi endeeni, indukuni ma takua kùu ma tiñu jà'a ma grupu Melquisedec. ¹⁸ Yakan va ma tu'un cha'nu na töva chàtiñu yi. Vati na töve va'a yi kuenda ña tindee yi yo cha'a' ma kuati jà'a yo. ¹⁹ Vati ma tu'un ley ikan ña taa Moisés töve jàndonda yi yo. Va vitin iyo tuku inga ña ndātu yo ña jà'a yi ña jayatin yo yo chi'in Ndioo. ²⁰ Ta cha'a' yakan, Ndioo kà'an ra chi'in ma tu'un yu'u ra ña ni jachinu ra ma ña kà'an ra. ²¹ Ta ma tiaga ma ndra kùu sutu töve nī chiso ndra tiñu sutu chi'in tu'un yu'u ndra ña kà'an yi ña ni jachinu ndra yi. Vati takan kùu yi ña ma Ndioo kāti ma tu'un ndaa ña iyo yi ña ja'a ra, vati ma nuu tutu ra te'en kà'an ra: Ma Racha'nu Ndioo, kāti ra iin ma tu'un ña ni jachinu ra ta na töve nakanini ra ña sama ra ma ña chà'nini ra cha'a' yi. Ta te'en kà'an yi:

“Yo'o kùu ma sutu ka'nu ra kuxini nuu ma ñivi en-deeni,
indukuni ma takua kùu ma tiñu jà'a ma grupu Melquisedec”,
kàti Ndioo.

²² Yakan va cha'a ña kùu vitin ma Jesuu ndicha kuii ña jà'a ra ña ni ndo'iin ma tu'un va'aga kua ma tu'un cha'nu. ²³ Ta inga ndra kùu sutu ya'a ga kua'a' ndra chiyo. Ta cha'a' ña chì'í ndra kùu yi ña kùu ga koo ndra kua'a' tiempu. ²⁴ Va tava ma Jesuu ìyo ra endeeni, yakan va nì'iin tiempu na töve ìyo yi ña ku'va ra ma tiñu sutu ña jà'a ra nuu inga na. ²⁵ Yakan va kùu ja'a ra jàkakú ra endeeni ma ndian kì'vi ma iti' Ndioo, vati ìyo ra endeeni, ta jànini ra kà'an ra chi'in Ndioo cha'a' na.

²⁶ Yakan va ma Jesuu ma ra sutu ka'nu kùu ra iin ra tu'va kuenda ña jàchinu ra ma ña chiniñu'u yo. Vati rakan kùu iin ra ya'a íf ra, ta na tükuii itini ra ta na töve jà'a ra nì'iin ña töve va'a ndia. Ta siin kùu ra kua ma ndian jà'a kuati, ta iñu'u ga ra kua tandi'i ña ìyo andivi. ²⁷ Na töve kùu Jesuu ma tava kùu ma inga ndra kùu sutu kùxini nuu ma ñivi, ta ìyo yi ña ka'ni ndra kiti ta sokó ndra ndri nani kivi kuenda ña jì'na janaa Ndioo kuati ndra, ta iti' nuu sòkó ndra ndri kuenda kuati jà'a ndian ñuu ndia. Va ma Jesuu na töve nì ja'a ra takan. Va iin cha'ani sòkó ra kuenda ña na naa kuati ñivi endeeni ora sòkó ra juuni maa ra nuu Ndioo. ²⁸ Ma tu'un ley ña tãa Moisés jàkuiso yi sutu ka'nu ña töve ndra ndaa kùu ndra cha'a' ña ndiso ndra kuati. Va iti' nuu ora kèta ma ley, juuni Ndioo chā'a ra tu'un ña ni jachinu ra ña kà'an yi. Ta ma ña kà'an ra kùu yi ña jàkuiso ra Se'e ra ña na kuu ra iin sutu ka'nu. Ta ma Se'e ra ikan kùu ra iin ra ndaa endeeni.

Jesuu ndiso ra tiñu cha'a' ma tu'un ña jando'iin ra chi'in ma ñivi

8 Ma ña nduva'a kuii ga ndicha cha'a' ma ña kà'an yo vati ma ra kùu sutu ka'nu, ra kùxini nuu yo kùu ra. Ta juuni rakan chāa ra nàndi ra chiyo kua'a Ndioo iti' andivi nuu chà'nda ra tiñu. ² Ta jà'a ra tiñu tava kùu iin sutu ma tichi ma veñu'u íf ndicha, ma ña jàva'a ma Ndioo ndicha, va na yöve ma veñu'u jà'a ma ñivini kùu yi. ³ Tandi'i sutu ka'nu ndra kuxini nuu ñivi ndiso ndra tiñu ña ìyo yi ña sokó ndra kiti ña chā'ni ndra chi'in inga nakuyi nuu ma Ndioo ora jàka'nu ndra ra. Ta juuni takan ìyo yi ña sokó Jesuu iin nakuyi nuu Ndioo ndia. ⁴ Ta tu takan kùu yi ña ma Jesuu ìyo ra ma ñuñivi i'ya, na töve kuu kùu ra ma sutu ña kùxini nuu yo, vati ma ñuñivi i'ya cha ìyo ma ndra kùu sutu ndra sòkó ma nakuyi ma takua kà'an ma tutu ley Ndioo. ⁵ Va ma ndian kùu sutu i'ya ña jàkuu ndra tiñu, va ndisaa ma ndatiñu chàtiñu ndra töve kùu ma ña ndicha ña ìyo iti' andivi, ti kùu yi maaaa na'nani chi'in xina'ñuni. Ta chito yo ña na'nani kùu yi, vati ma ora ña jàva'a ma Moisés ma veñu'u íf ikan, te'en kà'an ma Ndioo chi'in ra: “Na taso'o va'un ma ña kà'in, ta java'un yi indukuni ma tava kàa ma iin ku'va ña jàna'i nuun ma tichi ku'u ta takan ìyo yi ña java'un yi.” ⁶ Va ma Jesuu ra kùu sutu ka'nu kuxini nuu yo, vati rakan kùu ma ra nì'i iin tiñu

nduva'a kuii ga va'a ña kùu ra sutu kuxini nuu yo, kuenda ña na ka'an ra chi'in Ndioo cha'a' yo, ta chi'in ma ñivi jàndo'iin tu'un ra ña kàti ra nuu na. Ta ma tu'un ikan ni jachinu ra yi cha'a' ma tu'un va'a ga ña chā'a ra nuu na.

⁷ Tu ndicha ma tu'un nunuu ña jàndo'iin Ndioo chi'in ma ñivi iin ña nduva'a kuii va'a kùu yi kuenda na niku. Tu takan kùu yi tūva chiniñu'u ra ña jàndo'iin ra inga tuku tu'un chaa chi'in na. ⁸ Va ma Ndioo chā'a ra kuenda ña nāta'an ra ñivi ña töve kùu na iin ndian ndaa, yakan va kà'an ra te'en:

Ma Racha'nu Ndioo kà'an te'en:

Ni keta iin kivi

ñi ni jando'iin ma tu'un chaa chi'in ma ñuu Israel ta chi'in ma ñuu Judá.

⁹ Ma tu'un i'ya, na töve indukuni kàa yi ma tava kàa ma tu'un ña jàndo'iin chi'in ma ñivi ndo, ndian chiyo taji'na niku, ma ora tāvai na ma ñu'u' Egiptu.

Va tava na töve nì jachi'in na ma tu'un jàndo'iin chi'in na, yakan va jaña nda'i na, kàti ma Racha'nu Ndioo.

¹⁰ Ma tu'un ña ni jando'iin chi'in ma ñuu Israel

ora ya'a ña kuu ma kivi ikan,

ni kuu yi te'en, kàti ma Racha'nu:

ni jakutai ma tu'un i'ya ma chinituni ma ñivi

ta te'en ni tai yi ma chata ma anima na:

Yu'u kùu Ndioo ndo,

ta ndyo'o kùu ndo ma ñui.

¹¹ Ta tūva ni chiniñu'u na ña nì'iin na jàna'a na nuu inga meru a ñivi na ma tiñu chàkui, ikan na kuu nakoto na ña yu'u kùu ma Racha'nu Ndioo,

vati tandi'i na ni nakoto yu'u,

endeeni ndaa ndian ma ndiakuati chi'in ma ndian

cha'nu ndia.

¹² Vati yu'u ni janai ma kuati na chi'in ma ña töve va'a jà'a na,

ta na kùku'unjì tiaga cha'a' ma kuati töve va'a ña jà'a na, kàti Ndioo.

¹³ Ora kà'an ma Ndioo cha'a' iin ma tu'un chaa ña jàndo'iin tu'un ra chi'in ma ñivi, kùuni ra ka'an ra ña na tūva ìyo kuenda ma tu'un nunuu ña tãa ma Moisés. Ta ma tu'un nunuu ikan cha'nu yi, ta tūva chàtiñu yi, ita'vinia takaa ta naa yi, kàti ma Racha'nu Ndioo.

Ma veñu'u íf nuu chà'nda Ndioo tiñu ma ñuñivi chi'in ma nuu chà'nda ra tiñu ma iti' andivi

9 Yakan va vitin, ma tu'un nunuu ña jàndo'iin Ndioo chi'in ñivi kà'an yi naja kua ja'a yo ora jaka'nu yo ma Ndioo iin tichi veñu'u ña ìyo ñuñivi i'ya. ² Ta veñu'u ikan jàndova'a na yi te'en: ma ve'e nunuu ña nani nuu íf ndaa ma nuu chàkuiin kua'a' ma tima. Ta juuni cha ndaa ma mesa ña ka'lin ma paan ja'íí Ndioo ndia. ³ Ta ma tichi ma veñu'u íf ma inga ma iti' chata ma nuu ndasi ma ja'ma yaxin ma ma'ñu yi ma nuu nduva'a kuii íf, ⁴ ikan ndaa iin nuu naa oro ma nuu tì'i na ma ñu'ma

kutu ma ora jàka'nu na Ndioo. Ta juuni ndaa iin yaka ña jàna'a cha'a' ma tu'un ña jāndo'iin Ndioo chi'in ñivi, ta ninii chata yi ka'iin ma oro. Ta tichi yi ndaa iin kasitu oro ta ma tichi yi ka'iin maaaa ña kuichin ña xa'ma ña nani maná, ta juuni ma ikan jūndii ma yutun vatun ma Aarón, va cha kēta ma xe'e run ma chata run, chi'in ma vitu ña kà'an ma tu'un ña jāndo'iin tu'un Ndioo chi'in na ndia. ⁵ Chata ma yaka ka'iin ma ndian kùu tati va'a jà'a tiñu kuenda Ndioo ta ma tati va'a ikan jàna'a yi ña iyo Ndioo, ta chi'in ndichin na chàsi na ma chata ma yaka. Va ma vitin na tūva ga iyo yi ña ka'an yo tiaga nakuyi cha'a' ma ndatiñu.

⁶ Ta ora cha iyo va'a ma ndisaa ma ndatiñu i'ya, tichi ve'e nunuu veñu'u í ki'vi ma ndra sutu ña jàchinu ndra ña jàka'nu ndra Ndioo ndisaa kivi ma ikan. ⁷ Va tichi ve'e uvi ikan, ki'vi uvanuu ma sutu kùxini, ta iin cha'ani iin kuiya. Ta ora ki'vi ra ma ikan, iyo yi ña kunda'a ra ma nii kiti ña sòkó ra nuu Ndioo, ikan na jaka'nuni Ndioo ji'na ma kuati ra, ta juuni jàka'nuni ra kuati jà'a ma ndian iyo ñuu ra ora tòve chà'a na kuenda ña jà'a na yi. ⁸ Chi'in ña'a jàna'a ma Tati Í Ndioo ña takà'an nuna ma iti' kuenda kuu ki'vi yo ve'e nduva'a kuui í, ma ora juuni yanga jàtiñu yo tichi ma veñu'u nunuu ikan. ⁹ Tand'i ma ña te'en kùu yi takua kùu iin ku'va kuenda ma tiempu vitin, vati ndisaa ma kiti chi'in inga ndatiñu ña sòkó na nuu Ndioo, na kùu ja'a yi ña ndova'a yo, ti kindoo kuati chinituni ndisaa ndian jàka'nu Ndioo ora jà'a na takan. ¹⁰ Vati uvanuu ma ña jà'a na kùu yi ña chàchi na ta chi'i na chi'in tand'i nuu ña jà'a na, ikan na nandoo kuñu na ora jàka'nu na ma Ndioo. Ta ndisaa yakan kùu yi va'ani kuenda iin nundani, vati Ndioo ni jandochaa ta ni sama ra ndisaa yi.

¹¹ Vati ma Jesuu cha kīchaa ra, ta vitin kùu ra sutu ka'nu, ra kuxini nuu tand'i yo kuenda ña na koo vii yo chi'in ma ña kīchaa nuu yo jà'a ra endeeni. Vati ma veñu'u í ma nuu kà'an Jesuu chi'in Ndioo cha'a' yo ña kùu yi iin nuu va'aga ta nduva'a ndaa yi ndia. Va na yöve ñivi kùu ma ndian jàva'a yi, ña kùuni yi ka'an yi ña yöve kuenda ndian ñu'u' ñuñivi kùu yi. ¹² Ma Jesuu cha kī'vi ra ma tichi ma veñu'u í ikan, va tòve ki'vi ra kuenda sokó ra ma nii tixu'u chi'in nii jundiki kuati, vati kī'vi ra tichi yi kuenda sokó ra ma nii maa ra kùu yi, ta kī'vi ra tichi yi iin cha'ani kuenda ndisaa tiempu, ikan na jakakú ra chi'in nii ra yo endeeni. ¹³ Ndicha va'a tu iyo ndatu ma nii ma toro chi'in ma nii tixu'u chi'in ma yuyaa ma jundiki si'i vali ma ña kayu yi ma nuu naa, ta chòso yava sutu ma nii chi'in ma yuyaa chata ma ndian iyo kuati kuenda ndo'í yi, ta janandoo yi ma iti' cha'ta ma kuñu yo. ¹⁴ Vati tu takan kàa yi kùuni yi ka'an yi ña ma nii Cristu nduva'a kuui va'a ga ra' kuenda yo. Vati chi'in ma ndatu Tati Í Ndioo ña iyo endeeni, sòkó ra nii ra nuu ma Racha'nu Ndioo. Ta cha'a' ña ni'iin kuati iyo ra, yakan va iyo va'a ma nii ra ña janandoo ra' ta janaa ra' ndisaa ña kini iyo chinitunio ña jà'a yi ña chi'í yo, ikan na kuu ja'a yo tiñu kuenda Racha'nu Ndioo ndito.

¹⁵ Yakan va ma Jesuu kùu ra ra kà'an ndaa cha'a' yo, ikan na kuu jando'iin ra yo nda nuu Ndioo chi'in iin tu'un chaa. Vati ora chi'í ra jānaa ra ma kuati ña jā'a yo

ora juuni chà'nda ma tu'un nunuu nuu yo ña jāndo'iin Ndioo ra chi'in yo ma ora ikan. Takan kùu yi, ikan na kuu ku'va ra ma tundeeni ra nuu ndisaa ndian kāchin ra ña na koo na chi'in ra ndisaa tiempu, kua kāti ra.

¹⁶ Vati tu taa yo nuu tutu iin tu'un cha'a' naja nàta'vi yo ma ndatiñu ña'a yo, tòve kuu kuàtiñu yi ña ora juuni ndito yo, va chàtiñu yi va nda kati kuvi ji'na ma ndian taa yi. ¹⁷ Vati iin tutu ikan, na tòve nda kuenda yi tuva juuni yanga ña iyo ndito ma ndian jā'a yi, vati ora cha chi'í na ta kīcha'a chàtiñu yi. ¹⁸ Yakan va ma tu'un nunuu ña Ndioo jāndo'iin ra chi'in ñivi, jāketa ra yi chi'in nii, ¹⁹ ti ora kātitu'un Moisés ndisaa ma tu'un ley ña jā'a ma Ndioo nuu ndisaa ma ñivi. Ta juuni tīin ndio ra iin ja'ma ña'ma ña kuva'a chi'in iin soko yutun ña nàni hisopo, ta jātii ra yi tichi ma nii ma jundiki kuati chi'in ma nii tixu'u, ta jākanuu ra ra' chi'in takuui, tajan chòso yava ra ra' ma nuu ma tutu ley Ndioo, ta juuni chòso yava ra ra' chata ndisaa ma ñivi ñuu ndia. ²⁰ Tajan te'en nāka'an ra chi'in ra cha'a' na: "Ña'a kùu ma nii ña kà'an yi cha'a' ma tu'un ña jāndo'iin Ndioo chi'in ndo, ikan na kumi ndo yi", kàti ra. ²¹ Ma Moisés juuni chòso yava ra ma nii kiti ma tichi ma veñu'u í kuenda Ndioo, ta chòso yava ra ra' chata ndisaa ma ndatiñu ña chàtiñu ma ndra kùu sutu ora kà'an ndra chi'in Ndioo niku. ²² Vati ma tutu ley jā'a Ndioo kà'an yi ña na janandoo yo tand'i ndisaa nakuyi chi'in nii. Ta tòve nàa kuati ma ñivi tu tòve chòso yava ji'na na chi'in ma nii.

Sòkó Jesuu kuñu ra nuu Ndioo ta chi'í ra cha'a' ma kuati yo ta naa yi

²³ Vati chīniñu'u yo ña chòso yava yo nii kiti ña chà'ni yo ta sòkó yo nuu Ndioo chata ma ndatiñu tichi ma veñu'u iyo ñuñivi, ikan na nandoo ma ña kùu na'na ma ndatiñu iyo andivi. Va ma ndatiñu ndicha ña iyo iti' andivi kùuni yi ña nandoo ndicha yi chi'in nii ña va'a ga kua ma ña nunuu. ²⁴ Vati ma Jesuu na tòve nī ki'vi ra ma tichi ma veñu'u í ikan ña jàva'a ma ñivini, va iin na'na ni kùu yi kuenda ma veñu'u í ndicha kuenda Ndioo. Vati Jesuu kī'vi ra va ma andivi, vati ikan jāna'a ra ra nuu Ndioo, ta kà'an ra cha'a' yo. ²⁵ Va tòve nī ki'vi Jesuu ña jàna'a ra ra kua'a' cha'a' ma iti' andivi takua chīniñu'u kī'vi ma sutu cha'nu kùxini veñu'u í ñuñivi i'ya nani kuiya chi'in ma nii ña yöve maa ra. ²⁶ Ta tu takan jā'a ma Jesuu niku, ta iyo yi ña kuvi ra kua'a' va'a cha'a' ma nda ora tūvi ma ñuñivi ta nda ma vitin niku. Va takua ma vitin nuu ni ndi'i ma kuiya, kēta ma Cristu iini cha'a', va kuenda endeeni ña sòkó ra juuni maa ra ta chi'í ra cha'a' yo, ikan na naa ma kuatio. ²⁷ Ta takan kùu yi ña ni kuvi ndisaa ma ñivi iin cha'ani, ta iti' nuu ni kīchaa ndio ma ora ña ni jakutuni Ndioo kuati jà'a yo. ²⁸ Ta indukuni kùu yi ña Cristu sòkó ra ma kuñu ra ta chi'í ra iin cha'ani kuenda ña jandi'i ra ma kuati ña jà'a kua'a' ñivi. Ta iti' nuu juuni ni keta ndiko ra ma ñuñivi ma iti' uvi ora jàkakú ra ma ndian ndātu ma kivi ni kichi ra.

Cristu chī'í ra iin cha'ani cha'a' yo kuenda endeeni

10 Vati ma tu'un Ley Ndioo kùu yi takua kùu iin ma xina'ñu cha'a' ma ña va'a ni kichi iti' nuu niku, va ma Ley ikan töve kachin va'a kùu yi. Yakan va na kùu jandondaa yi ma ndian endee jayatin na na nuu Ndioo nani ora keta kuiya ña ndaka na kiti ña ni sokó na yi nuu ra. ²Vati tu ndicha va'a ma tu'un ikan jàndondaa yi endeeni kuati ñivi, ta tüva kuuni na ña iyo kuati maa na, ta ndakoo na ña sokó na kiti nuu Ndioo niku. ³Vati ma kiti sòkó na chàtiñu ndri va kuenda ña na jakuku'uni na ma kuati na nani kuiya, ora sòkó na ndri. ⁴Vati takua ma nii ma toro chi'in ma nii tixu'u na kùu ndaki'in ra' ma kuatio.

⁵Yakan va ma Cristu ora kīchi ra ma ñuñivi i'ya, te'en kà'an ra chi'in ma Ndioo:

Na töve kùuniun ña sokó ñivi kiti nuun ta ni inga tuku nakuyi

vati chā'un ma kuñui nui.

⁶Ni'iin kiti a inga nakuyi ña sòkó na nuun, ikan na jà-naun kuati na chi'in yi, töve chàta'aniun yi.

⁷Yakan va kà'in te'en: "T'ya iyo ma tava kà'an tutun cha'i,

ikan na ja'i tiñu nuun takua kùuniun."

Takan kāti Cristu chi'in Ndioo.

⁸Ma ña kà'an ra nunuu te'en chi'in Ndioo: "Töve chàta'aniun ni'iin kiti ña chà'mi na a kiti sòkó na kuendaun a inga tuku nakuyi ña sòkó na, ikan na janaun kuati na chi'in yi", (vaji sòkó na yi takua kà'an ma tutu Ndioo).

⁹Va ma inga tuku tu'un ña kà'an Cristu te'en kà'an yi: "T'ya iyo ma tava kà'an tutun cha'i, ikan na ja'i tiñu nuun takua kùuniun", kàti ra. Vati ma tu'un uvi ña kà'an ra kùuni yi ka'an yi ña cha jàtachiyo ra ma tu'un nunuu, ikan na kindoo ma ña uvi. ¹⁰Ndioo kùu ma ra jàndo'iin yo, vati ma Jesucristu jà'a ra ma tiñu takua kùuni ma Ndioo ma ora sòkó ra ma kuñu ra ora chī'í ra. Ta uvanuu cha'ani sòkó ra yi kuenda endeeni.

¹¹Tandi'i sutu judíu jà'a ndra ma tiñu ndra nani kivi, ta sòkó ndra kua'a' va'a cha'a' ma ña sòkó ndra ora jà-ka'nu ndra nuu Ndioo, vaji ma ña sòkó ndra na töve kùu kindaa yi ma kuati ma ñivi. ¹²Va ma Jesuu iin cha'ani sòkó ra ma kuñu ra nuu ma Ndioo kuenda ña kindaa ma kuatio endeeni, ta juuni chāa ndio ra nandi ra ma chiyo kua'a ma Ndioo ma nuu chà'nda ra tiñu.

¹³Vati ikan nandi ra ndàtu ra nda kati ku'va Ndioo ndisaa ndian xaani nde'e nuu ra, ikan na chaa na kuiin na cha'a ra. ¹⁴Vati chi'in ma kuñu ra ña sòkó ra jàndondaa ra iin cha'a' ma kuati na kuenda ndisaa tiempu, ma ndian cha ndō'íí kuenda Ndioo. ¹⁵Va indukuni kà'an ma tu'un ma Tati Íí Ndioo ora kà'an ra te'en:

¹⁶Ña'a kùu ma tu'un ña ni jando'iin chi'in na ora ya'a ji'na ma kivi ikan.

Ta kà'an tuku ma Racha'nu Ndioo:

Ni jakutai ma tu'un ley ma anima na ta ni tai yi ma chinituni na.

¹⁷Ta na tüva ga ni kuku'unj tiaga cha'a' ma kuati na chi'in ma ña kini ña jà'a na.

¹⁸Yakan va ora cha jàka'nunj cha'a' ma kuati ndo, na tüva chiniñu'u ndo ña sokó ndo tiaga nakuyi nui cha'a' ma kuati ndo.

Ìyo yi ña jayatin yo yo iti' Ndioo ta chìnunio ña kà'an ra

¹⁹Yakan va vitin ndyo'o yani, iyo yi ña na tüva ga yu'vio ta ki'vio ma tichi ma veñu'u íí kuenda cha'a' ma nii ma Jesuu. ²⁰Ta ko'o ma iti' chaa nuu ki'vi yo tichi yi, ti ikan ni koo ndito yo ti cha nūna ma ja'ma yaxin ña ndasi ma tichi yi niku. Va vitin kīndoo nuna yi cha'a' ña cha sòkó ra kuñu ra. ²¹Cha iyo Jesuu ña kùu ra ma sutu ka'nu kuxini kuenda yo tichi iin veñu'u ndicha nuu ndaa Ndioo. ²²Yakan va iyo yi ña jayatin yo yo iti' Ndioo ta chinuni va'a yo ma ña kà'an ra chi'in anima yo. Va iyo yi ña ja'a ndicha yo yi, ta na töve chàninio ni'iin ña töve va'a tichi anima yo, ta ndoo ma kuñu yo chi'in takuii va'a. ²³Na chinuni va'a yo ta na töve iyo yi ña nakaninio cha'a' ma ña ndàtu yo ma ña ni ku'va Ndioo nuu yo cha'a' ma tu'un ña chinuni yo ta jana'a yo nuu ma ñivi, vati iyo yi ña jachinu ma Ndioo ma tu'un ña kāti ra ña ni ja'a ra kuenda yo. ²⁴Na nanduku yo kua tindee ta'an yo yo, ikan na kùuni va'a yo nde'o ña ja'a yo ma ña va'a. ²⁵Na töve iyo yi ña jaña yo ña kùti'vi ta'an yo, vaji takan jà'a ma inga na, vati ma ña iyo yi kuu ma ña ja'a yo ña kua'a yo ma tundeeni ma ta'an yo ta tundeeni ku'va yo nuu na, ta ku'va na yi nuu yo ndian, vati ndè'o ña chani kuyatin ma kivi ña ni kichi ndiko Jesuu ma ñuñivi i'ya. ²⁶Vati tu endee ki'vi yo jà'a yo ma kuati vaji cha chito va'a yo ma iti' ndaa, na tüva kuu kindoo ni'iin kiti ña kùu ka'ni yo ta sokó yo ri nuu Ndioo cha'a' ma kuatio. ²⁷Vati tu ja'a yo takan ma ña ndàtu yo kùu ma ña ni ni'í yo ña jakutunini Ndioo yo cha'a' ma kuati jà'a yo chi'in ma ñu'ú ndu'va ni janayi ma ndian xaani nde'e na Ndioo. ²⁸Tu iyo ma ra ña cha ndākoo ña jàchi'in ma tu'un tāa ma Moisés, ta tu iyo uvi a uni ndian cha chito yi ta tiso na kuati nuu ra cha'a' yi, ta iyo yi ña ka'ni ndio yo ra cha'a' yi. Ta tüva kunda'vini yo ra cha'a' ña jà'a ra kuati. ²⁹Tu ndicha ña takan kùu yi, za töve chìnuni ndo ña tiaga kua'a' tundo'o ni nde'e ma ndian chàñu che'e chata ma Jesuu, ra Se'e Ndioo, ta kà'an na ña na töve nda kuenda ma nii ra ta chi'in ma ndian kà'an ña töve iyo kuenda ma ña-mani ña chà'a ma Tati íí Ndioo nuu yo ndia? Va chi'in nii Jesuu, Ndioo jàchinu ra ma tu'un ña ndō'iin ra chi'o ña kà'an yi ña ni kuu yo iin ñivi íí kuenda ra. ³⁰Tandi'i yo chito va'a yo ña kà'an ma Ndioo te'en: "Chata yu'u jà'a ndo kuati, yakan va juuni yu'u kùu ra ña na jande'e tundo'o nuu ndo cha'a' yi." Ta juuni kà'an ra: "Ma Racha'nu Ndioo ni jakutuni ma kuati ma ñivi iyo ñuñivi." ³¹¡Tu takan kùu yi, ya'a ga ndetiñu kùu yi kuenda yo tuva koyo yo nda'a' Ndioo ra iyo endeeni!

³²Yakan va ndyo'o na kuku'uni ndo ma tiempu cha'nu taji'na ma tava tā'an ndo niku, ma ora já nunuu nī'i ndo ma ña va'a kuenda Ndioo. Ta kündeeni ndo chi'in ma anima ndo ndisaa kuii ma tundo'o nde'e ndo cha'a' ma ña ndàtu ndo ña kùuni ndo ña na ja'a ma Ndioo iin ma ña va'a kuenda ndo. ³³Vati iyo nda ndyo'o kündeeni ndo ora kà'an ti'ini na chata ndo ta kani na

ndo ma nuu tuvi ñivi, ta iyo inga ndo ña kūta'an indukuni chi'in inga na ora ndē'e na tundo'o ndia.

³⁴ Ndyo'o kùu ndo ndian kūnda'vini ma ndian ka'lin ma tichi ma vekaa niku. Ta ora nàmaa ñivi ma ndatiñu nuu ndo, chisii ndo ti cha chito ndo ña iyo ndatiñu va'a ga ña ni ni'i ndo iti' andivi. Ta ma ña ni ni'i ndo ikan, töve ni naa yi endeeni kuenda ndo. ³⁵ Na töve iyo yi ña jaku-naa ndo tundeeni Ndioo ña iyo chi'in ndo, vati ni ni'i ndo iin ma ña va'a cha'a' yi. ³⁶ Vati ndyo'o iyo yi ña kundeeni ndo ora nduva'a kuui nde'e ndo tundo'o. Va tu jächinu ndo ma ña kùuni ma Ndioo ña jà'a ndo, ta ni ni'i ndo ndisaa ma ña chā'a ra tu'un ña ni ku'va ra nuu ndo. ³⁷ Vati ma tu'un Ndioo kà'an yi te'en:

Numini, ta numini,
ta chani kichaa ma ra iyo yi ña kichi;
ta tūva kuyanga ra.

³⁸ Ta nda ndian ni kuuni ña kùu ñivi ndaa,
ndiakan kùu ma ndian chìnuni ma tu'in.

Titu kakachata ndiko na
tūva ni sii kuuni chi'in na cha'a' yi.

³⁹ Va ndisaa yo yöve ndian jàña ña chinuni tu'un ra kùu yo ta jākakachata yo yo, ta kuà'an yo nuu kuvi yo endeeni, vati kùu yo iin ndian chinuni tu'un ra ña ni ni'i yo nuu ni kakú yo endeeni.

Cha'a' ma ña chìnunio kùu kakú yo jà'a Ndioo

11 Cha'a' ma ña chìnunio chito va'a yo ña ni ni'o nda'a' Ndioo ma ña ndàtu yo, ta juuni cha chito yo ti ma ña ndaa kùu ma ña kùu nde'o. ² Ma ndian kùu ñivio ndian chīyo taji'na, ya'a ga ndōmani Ndioo chi'in na cha'a' ma ña chìnuni na.

³ Cha'a' ma ña chìnunio, kùu yi ña kùtuninio ña tūvi tandi'i ma ña iyo ñuñivi chi'in andivi jà'a Ndioo chi'in tu'un kà'an ra. Vati ma ña ndichin ndè'o vitin tūvi yi jà'a ra, ta chàtiñu ra ma ña töve ndichin ndè'o ora jātuvu ra yi niku.

⁴ Cha'a' ma ña chìnuni ma Abel, chā'ni ra iin kiti sōkó ra kuenda Ndioo, ta ka'nuga ri takua kàa ña sōkó ma Caín nuu Ndioo niku. Yakan va Ndioo kà'an ra ña iin ra ndaa kùu Abel, tajan ndāki'in ndio ra ma ña sōkó ra nuu ra. Yakan va ma ña jà'a Abel kàtitu'un yi nuu yo nda vitin jin cha chī'ra, ti chìnuni ra tu'un Ndioo niku.

⁵ Cha'a' ma ña chìnuni ma Enoc, ndāki'in ndito ma Ndioo ra kuà'an ra chi'in ra, ikan na töve kuvi ra, ta na tūva ni nata'an na ra, ti kuà'an ra chi'in ra. Ta ma tutu Ndioo kà'an yi ña ora takā'an kundaka ma Ndioo ra ku'un ra chi'in ra, ma Enoc ji'na jāndomani ra ma Ndioo cha'a' ma ña chìnuni ra tu'un ra. ⁶ Va na kùu ndomani ma Ndioo jà'a yo tuva töve chìnunio tu'un ra. Vati tu kùunio ki'vio iti' Ndioo, iyo yi ña chinuni va'a yo ña iyo ra, ta chà'a ra ma ña va'a kuenda ma ndian nānduku ra.

⁷ Cha'a' ma ña chìnuni ma Noé, ora kàtitu'un ma Ndioo nuu ra ma tava ni kuu niku ora takā'an koto ndaa va'a ra yi. Yakan va jächi'in ndio ra ma ña kà'an ra ta kicha'a ndio ra jà'a ndio ra ma varku, ikan na kuu kakú ra chi'in ñivi ra. Ta juuni cha'a' ma ña chìnuni ma Noé, jàna'a ra nuu tandi'i ma ñivi iyo ma ñuñivi ña ni

kuvi na. Ta töve nī jachi'in na, ta chī'í na jà'a takuui.

Yakan va Ndioo kàti ra ña iin ra ndaa kùu Noé kuenda ra cha'a' ma ña chìnuni ra.

⁸ Ta cha'a' ma ña chìnuni ma Abraham, ta ora kàna ma Ndioo ra, ta jächi'in ra ma ña kà'an ra ta kēe ndio ra kuà'an ra nda nuu kàndii ma ñu'u' ña ni ku'va Ndioo nuu ra. Yakan kùu ma tundeeni ña ni ni'i ra niku. Tajan kēe ndio ma Abraham ma ñuu nuu iyo ra niku. Ta na töve nī chito ra ma ndanu kuà'an ra. ⁹ Ta cha'a' ma ña chìnuni ra, chīyo ra tava kùu ma ndian kīchi ma inga ñuu ma nuu ñu'u', ña chā'a ma Ndioo tu'un nuu ra ña ni ku'va ra niku. Yakan va chīyo ra ma tichi ve'e ja'ma indukuni ma tava ma Isaac chi'in Jacob, vati ma tu'un ña chā'a ma Ndioo nuu Abraham, indukuni kùu yi takua ña jà'a ra chi'in ndrakan ndia. ¹⁰ Vati ma Abraham nduva'a kuui ndàtu ra ña koo ra iin ñuu ña ni koo iti' nuu, vati ma ñuu ikan ni ndova'a va'a yi endeeni, ti ma Ndioo kùu ma ra ndiso tiñu cha'a' yi, ña chàkin ra ma ku'va yi ta jàva'a ra yi ndia.

¹¹ Ta ma Sara vaji ña kùu kuku'un ma se'an ta ma iian Abraham ya'a ga chicha ra, ta cha'a' ma ña chìnuni vi, kùu yi ña nī'i ma Abraham ma ñandee ra ña kùu chiyo se'e ra chi'in ña, vati chìnuni ra ti Ndioo kùu iin ra ndicha, ta ni jachinu ra ma tu'un ña chā'a ra nuu ma Abraham. ¹² Yakan va ma Abraham vaji ma kuiya nuu ndi'inia iyo ra ña nduva'a kuui chicha ra, chāa ndio ma kivi ña chākoo nduva'a kuui kua'a' ñivi tata ra. Vati chākoo na tava kùu ma chele iyo ma andivi chi'in tava kùu ma yuti ndi'i iyo ma yu'u tañu'u ña na kùu ka'vio ta'ii'in yi.

¹³ Tandī'i ma ñivi ña cha kà'in tu'un cha'a', cha chī'í na ta na töve nī ni'i na ma ña kàti ma Ndioo ña ni ku'va ra nuu na. Va cha'a' ma ña chìnuni na, kùtunini na ña iti' nuu ni kuu ma tava chā'a Ndioo tu'un nuu na. Yakan va chisii na jà'a ma tu'un Ndioo ikan. Ta chànini na ña juuni maa na kùu ma ñivi vāchi koo nundani ma ñuñivi i'ya, ti kùu na tava kùu ma ndian ya'a kuà'an ni ma nuu yi. ¹⁴ Ta ma ndian kà'an takan jàna'a na na ña juuni chàkuu na nānduku na iin ñuu nuu koo va'a na.

¹⁵ Tu nākanini na ma ita'vi cha'a' ma ñuu nuu chīyo na niku, ta va'a ga na chikoni'i ndiko na ma ñuu ikan niku.

¹⁶ Va ma ñivi ikan nduva'a kuui kùuni na iin ñuu nduva'a kuui vii koo na, va ma ñuu kàndii andivi kùuni na koo na. Yakan va ma Ndioo na töve kukanuu ra ña kà'an ra ña kùu ra Ndioo ma ñivi ikan. Vati cha jàva'a ra iin ñuu ka'nu nuu ni koo na.

¹⁷ Cha'a' ma ña chìnuni ma Abraham, ma ora kī'in ma Ndioo ku'va ra niku. Ta kī'in Abraham ma rase'e ra Isaac ña ni sokó ra ra ta ni ka'ni ra ra kuenda ma Ndioo. Yakan va cha iyo va'a ma Abraham ña ni sokó ra Isaac, ra uvanuu kùu se'e ra, vaji cha chito ra ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu ra. ¹⁸ Ti te'en kà'an yi: "Isaac kùu ma ra ni ja'a ña ni kuita kuati ma tataun", kàti ma Ndioo chi'in ma Abraham. ¹⁹ Vati ma Abraham chā'a ra kuenda ña iyo ndatu Ndioo ña kùu janataku ndiko ra ma ndian cha chī'í. Yakan va ma Abraham nī'i ndiko ra ma rase'e ra. Va chi'in ña'a kùu kà'an yo ña Isaac kùu ra takua kùu iin ra nātaku tañu ndian ndi' niku.

²⁰ Cha'a' ma ña chìnuni ma Isaac, jā'íí ra ma nuu ma ndra se'e ra nani Jacob chí'in Esaú cha'a' ma ña ni kuu iti' nuu kuenda ndra. ²¹ Cha'a' ma ña chìnuni ma Jacob, ma ora ña chani kuvi ra, jā'íí ra ma nuu ma ta'ii'in ma ndra se'e ma Kusé, ta tĩndee ra ra chí'in ma nuu ma yu-tun vatun ra ta chũndaa ndio ra, tajan kicha'a ndio ra jàka'nu ra ma Ndioo. ²² Cha'a' ma ña chìnuni ma Kusé, ma ora ña chani kuvi ra, kātitu'un ra nuu ma ndian isra-elita ña ni kee na ma ñu'u' Egiptu vaji kukueeni. Ta ndākoo ra iin tu'un ña kà'an yi, niyi iyo yi ña ja'a na chí'in ma iki ra, tuva cha chí'í ra.

²³ Cha'a' ña chìnuni ma tatá ma Moisés ma ora kaku ra, tixe'e vi ra uni yoo, vati ndē'e vi ti iin pa'a vali ndu-va'a kuui vii kuu ra, ta na töve nĩ yu'vi vi, vaji tachi ma ra kuu rey tu'un ña ni ka'ni ra tandi'i ma ndra'ii kuati. ²⁴ Ta cha'a' ma ña chìnuni ma Moisés ma ora cha chí'cha ra, na töve nĩ kuuni ra ña kà'an na ña ra se'e ma ñase'e ma Faraón kuu ra. ²⁵ Va'a ga, kũuni ra, ña ndē'e ra tundo'o indukuni chí'in ma ñivi kũuni ma Ndioo, kua ña kakuu nuu sii ni ra nundani te'en tikan ni, jà'a ra kuatini.

²⁶ Cha kachin ra chí'in ma chinituni ra ña va'a ga nde'e ra tundo'o indukuni kua ni nde'e ma ra ni kuu Cristu, kua ma ña kusii ra cha'a' ma ña ya'aga va'a ta ya'vi ña iyo ma ñuu Egiptu. Vati endeeni ndātu ra ma ya'vi ña ni ku'va ma Ndioo nuu ra ma iti' nuu. ²⁷ Cha'a' ma ña chìnuni ma Moisés, yakan va ndākoo ra ma ñuu Egiptu ta kēe ra kuà'an ra, ta nĩ tukui ndasii ra vaji kuxaan ma ra kuu rey chí'in ra. Yakan va jãndeeni ra jin najaga ta'an ra ti chito ra ña Ndioo tĩndee ra ra, vaji na kuu nde'o ra.

²⁸ Cha'a' ma ña chìnuni ma Moisés, jā'a ra ma viko Pakua, ta tachi ra ña na kosoyava na ma nii ma nani nuu iyo yuve'e na, ikan na töve nani ma tati chà'ni ñivi ma nĩ'iin ma ndra chí'cha se'e nunuu ma ñivi israelita. ²⁹ Cha'a' ma ña chìnuni ma ñivi israelita, kuu chã'nda java vi ma tañu'u kua'á ma tava kuu iin ma ñu'u' ití ni. Ta juuni takan kũuni ma ndian iyo ñuu Egiptu ja'a na, va nĩ kuu yi, ti kakā'a na ma takuii. ³⁰ Cha'a' ña chìnuni ma ndian israelita, kãvanuu na ucha kivi ma ninii yu'u ma ñuu nani Jericó, ta ora cha yā'a kãvanuu na, ndũva ma nama' ña kavanuu ninii yu'u ma ñuu ka'nu ikan.

³¹ Cha'a' ña chìnuni ma Rahab, ña'a tondo, na töve nĩ chí'an indukuni chí'in ma ndian na töve chìnuni iyo ñuan, vati chã'a ña chũndixe'e ndra israelita ndra kuà-nanduku tu'un ñuu ikan, ta kí'vi ndra tichi ve'an.

³² ¿Niyi tiá iyo yi ña ka'in?, kũuni ndo. Chiniñu'ugai tiaga tiempu tuva nātu'in cha'a' ma ndra chìnuni tava kuu ma Gedeón, ma Barac, ma Sansón, ma Jefte, ma David, ma Samuel chí'in cha'a' ma ndra kà'an chí'in tu'un yu'u Ndioo. ³³ Cha'a' ma ña chìnuni ma ndra'ya tu'un Ndioo, jākanaa ndra ora kãnita'an ndra chí'in kua'a' va'a ma ñuu, ta jā'a ndra kua'a' va'a tiñu va'a kuenda ma ñivi, ta tandi'i ma ñivi nĩ'i na ña kãti ma Ndioo ña ni ku'va ra niku. Ta juuni kuu chãsi ndra ma yu'u ma ii'ii ndia. ³⁴ Ndã'va na ma ñu'ú nduva'a kuui tiin. Kákú na ña chani kuvi kuui na chí'in machiti nduva'a kuui xaan niku. Tãva na ma ña ndee na jin ya'a likite'en na, ta chãa na kuu na ma ndian ya'a ga va'a kanita'an

ma nuu iyo kuati. Ta jākanaa na ma ndra kuu jandaru kichi ñuu chika kãnita'an chí'in na. ³⁵ Iyo ma ñivi ña'a nĩ'i ndito ndiko vi ma ñivi vi ndian kachĩ'í ña nãtaku ndiko na.

Ta iyo tuku ñivi ña jãnde'e ñivi tundo'o na cha'a' ña chìnuni na tu'un Ndioo. Va nĩ kuuni na kakú na ta koo nuna na. Yakan va kachĩ'í na, ta takan kuu natakú ndiko na ta kuu chiyo va'a ga na tiaga iti' nuu. ³⁶ Iyo ma ndian ndē'e tundo'o jā'a ma ñivi ña kã'an ti'ini na chata na, ta iyo ma ndian kandō'o chí'in yo'o jā'a na, ta juuni iyo ma ndian ndĩkun chí'in karena ña kí'vi na ma tichi vekaa ndia. ³⁷ Ta iyo ma ndian kachĩ'í chí'in yuu, ta inga na tã'nda java ndaa na chí'in serruchu, ta ndian chí'í chí'in machiti xaan nduva'a kuui ndian. Va ma ndi-akan chãkunuu na te'en tikan ni, ta chãku'un na ñii mvechala a ñii tixu'uni. Ta ya'a ga nda'vi na, ta ya'a kũuni ma ñivi ka'ni na na, ta xani na na ndia. ³⁸ Ta ma ndiakan, vaji va'a ga na kua ma ñivi iyo ñuñivi i'ya, ta chãkunuu ku'u na takani tichi ku'u a chata yuku. Ta chí'yo na tichi yavi yuti a tichi yavi yuu ni ndia. ³⁹ Vaji takan, nĩ'iin na na töve nĩ ni'i na ma ña kãti ma Ndioo ña ni ku'va ra, vaji ya'a ga ndõmani ma Ndioo cha'a' ma ña chìnuni na ma tu'un ra. ⁴⁰ Vati ma Ndioo kachin ra iin ña va'a ga ña ni ja'a ra kuenda yo. Vati kuyanga ña jachinu ra ma tu'un kà'an ra ña ni ku'va ra nuu na nda kati ji'na kuti'vi yo chí'in na ndia. Ta takan kũuni Ndioo ña na koo ndaa ndisaa yo.

Na nde'o ma ña ja'a Jesuu ta chinunio ma ña kà'an ra

12 Yakan va tava ka'iin kua'a' ñivi ña chìnuni ma tu'un Ndioo, iin na yatini nuu yo takua ka'iin viko. Ta ndiakan endee jãna'a na nuu yo naja kua kuu yo ora chinuni va'a yo tu'un ra. Yakan va na jaxiin yo ndisaa kuui ma ña jãtañu nuu yo chí'in ma kuati jà'a yo ña jãkanuu yi ma xinio. Ta na jandeenio ta tandikun yo ku'un yo ma iti' nuu. ² Ta na nde'e chí'in nuu yo ma ña jà'a Jesuu ta chinunio yi. Vati maa ra kuu ma ra chito tuva ndicha ña chìnunio, ta juu ra kuu ma ra jãndon-daa va'a ma anima yo tuva ndicha ña töve chìnuni va'a yo. Jesuu nduva'a ndē'e ra tundo'o ma ora chũtaka ra ma nuu kruu, va na töve nĩ jachi'in ra yi, vaji iin tukanuu nduva'a kuui kuu yi cha'a' ma ña chí'í ra takan. Vati ora ya'a ndio ña ndē'e ra ma tundo'o, ikan ni ni'i ra ma ña va'a, ta nduva'a kuui kichi sii kũuni ra ta chũnan-di ra ma iti' chiyo kua'a ma Ndioo ma nuu chà'nda ra tiñu. ³ Yakan va na kuku'uni ndo cha'a' ma ña naja kua tã'an ma Jesuu niku, ña ya'a ga ndē'e ra tundo'o cha'a' ma ndian ya'a ga jà'a kuati. Yakan va tu kũtatu ndo chí'in ma ña chìnuni ndo, ta ña mãxii kuuni ndo ndia. ⁴ Vati ndyo'o takã'an chaa kivi ña ni kuvi ndo jà'a ña kũndeeni ndo ma kuati ña jà'a na chata ndo. ⁵ Ta cha nãani ndo niku ma tu'un ña chũndayu'u ma Ndioo ndo takua kuu ndo iin ma se'e ra. Ta te'en kà'an yi nuu ma tutu ikan:

Yo'o se'yu, iyo yi ña jachi'un tuva chũndayu'u ma Racha'nu Ndioo ma ña töve va'a jà'a ndo.

Ta töve maxii kũuni ndo ora jãkuninaa ra ndo ndia.

⁶ Vati ora chũndayu'u Ndioo ma ña töve va'a jà'a ndo,

ña'a jàna'a yi ña kùu ndo ma ndian kùuni ra nde'e ra, ta ma ndyo'o ndaki'in ra ndo ña kùu ndo se'e ra, ta ndo'o ndo jà'a ra.

⁷Yakan va na jandeeni ndo ma tundo'o ña jànde'e Ndioo ndo, ti takan jà'a ra chi'in ndisaa ndian kùu se'e ra. ¿A iyo iin ra kùu tatá ña töve chùndayu'u ma se'e ra ma ora jà'a na iin ma ña töve va'a?, kùuni ndo. ⁸Vati tu ma Ndioo na töve chùndayu'u ra ndo ma tava jà'a ra chi'in iin se'e ra, kùuni yi ka'an yi ña yöve se'e ndicha ra kùu ndo, vati kùu ndo takua se'e nda'vi ndian töve tatá. ⁹Va ma ora kùu yo ndiakwati niku, ma ndian kùu tatá yo ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, chùndayu'u vi cha'a' ma ña töve va'a jà'a yo, ta tiñu'u yo vi cha'a' ña takan jà'a vi chi'in yo. ¿A töve tiaga va'a ga ña na tiñu'u ndu-va'a kuii ga yo ma tatá yo, ra iyo andivi?, kùuni ndo. ¿Ti takan na kuu ni'o ña koo va'a yo! ¹⁰Vati ma ndian kùu tatá yo iyo ma ñuñivi i'ya, chùndayu'u na yo ma ñuñivi kuiti kivi ña vachi koo yo i'ya. Va chùndayu'u ra yo tava chà'nini ra ja'a ra yi. Va ma Ndioo chùndayu'u ra yo cha'a' ña ndicha kuii ma ña va'a ga kùu yi kuenda yo, ikan na jandakuu íi yi yo ma tava kùu ra. ¹¹Ndicha va'a ña nda tundo'o nikuuni na töve sii kùunio jà'a yi ma ora kicha'a yi nuu yo, vati nduva'a u'vi yi, vati ya'a ga sùtinio jà'a yi. Vati tu maa yo jandeeni yo cha'a' ma tundo'o ikan, ta takan kùu tu'va yo ma ña jàna'a yi ta kùu koo vii yo ta kùu koo yo ndian ndaa ndia.

Ya'a ga ndasii kùu yi kuenda yo tuva na töve jachi'o ma ña kà'an Ndioo

¹²Yakan va na jandochaa ndiko ndo ma nda'a' ndo ña ya'a ga chitatu chi'in ma kondo cha'a' ndo, ti ya'a vi-ta kùuni yi. ¹³Ta na nanduku ndo ma iti' ndaa ña na ki'vi ndo, ikan na nda'a ma cha'a pe'lu ndo, ikan na tū-va ga kuyakua yi tiá iti' nuu.

¹⁴Na kunumi ndo koo vii va'a ndo chi'in tandi'i ma ñivi. Ta na koo íi ndo ndia. Vati ni'iin yo, na kùu nde'o ma Racha'nu, tuva na töve ndian íi kùu yo. ¹⁵Na kun-umini ndo, ikan töve ni'iin ndo kumani ma ñamani Ndioo ña chà'a ra nuu ndo, ikan na töve ni'iin ndo ndakuu xaan nduva'a kuii ndo, koto kùu ndo takua kùu iin yoku'u ña kee chiti uvanuu yi, ta jàtivi yi na, nda kati chi'í na jà'a yi. ¹⁶Ta ni'iin ndo na jà'a ndo ni'iin nakuyi chi'in ma ñasi'i inga ra, ta tu jàña ndo ña tiñu'u ndo ma ña íi, ti takan jà'a Esaú niku. Vati iini cha'a' ña chūnandi ra chāchi ra, vaji se'e nunuu kùu ra, ta sāma ta'an ra ma tundeeni chi'in yani ra ña ni ni'i ra nuu ma tatá ra niku. ¹⁷Ta ndyo'o chito va'a ndo ma ora chāa ra ma nuu nda tatá ra ña kùuni ra ña ja'íi ma tatá ra nuu ra, va sōkonda'a ra ra, ta vaji nduva'a kuii chāku ra, tū-va kuu ndova'a ndiko ra takua chīyo ra niku. ¹⁸Ndyo'o na töve nī jayatin ndo ndo iin yuku ndichin, ma tava jà'a ma ndian israelita tatiempu. Ta ma yuku i'ya ndu'va kuitinia tiin yi ma nuu nduva'a kuii naa ma cha-ta yi, ta nduva'a kuii chākin tiati ndia. ¹⁹Vati juuni na töve nī chini ndo ma tati ma yutun tivi ni ma tu'un va'a ña kà'an ma Ndioo. Ta ma ndian chīni ma ña kà'an ma Ndioo, jānini na ña ikan, na tūva kà'an ga ra chi'in na. ²⁰Vati na töve chà'tani na ma ña kàti ra ña iyo yi ña

ja'a na ta ka'an ra te'en: "Ma ndian kùtaa iin cha'a' ma chata yuku ikan iyo yi ña ka'nio na chi'in yuu a chi'in nduva, ndava nikuuni vaji kiti a ñivi kùu na." ²¹Ya'a ga nduva'a ndasii ma ñivi ña nde'e vi ña kùu takan ta nda ma Moisés kīcha'a kà'an ra te'en: "Ya'a ga ndàyui ña yu'vi", kàti ra.

²²Vati ndyo'o kuàjayatin ndo ndo ma chata inga tuku yuku ña nani Sión chi'in ma tichi ñuu ka'nu kuenda ma Ndioo iyo endeeni. Ta ma ñuu ikan iyo yi andivi ta nani yi Jerusalén. Ta ikan kùti'vi nduva'a kuii kua'a' mii tati va'a ña endee jàka'nu ndio na Ndioo. ²³Ta juuni cha kuàjayatin ndo ndo ma nuu kùti'vi kua'a' ma ndian kùu se'e nunuu ma Ndioo, va ma ndian cha iyo sivi ma andivi. Ta ikan kùti'vi ndo chi'in Ndioo, ra jàkutuni ma kuati tandi'i ma ñivi, ta juuni kùti'vi ndo chi'in ma ndian va'a ndian chīyo tatiempu, ndian cha jāndondaa ma Ndioo ma anima. ²⁴Ta ikan ndaa Jesuu ndia, ra jān-do'iin ra iin ma tu'un chaa chi'in ma nii ra choso yava ra chata yo, ña jānandoo ma kuatio. Ta nii ikan kùu ma ña va'a ga ña kà'an cha'a' yo kua ma nii ma Abel.

²⁵Yakan va iyo yi ña kumi kuenda nduva'a kuii ndo ndo, ta jachi'in ndo ma tu'un ña kà'an rakà'an chi'in yo. Vati ma ndian na töve nī jachi'in ma ra kà'an ma ora chùndayu'u ra na ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Ta ma ndi-akan na töve nī kakú na. Ña'a kùuni yi ka'an yi ña juuni na kùu kakú yo tu kesiin yo ña jachi'o ma tu'un kà'an ma ra iyo andivi. ²⁶Ma tiempu ikan ma tu'un ña kà'an ma Ndioo, jà'a yi ña tāan ma ñu'u' ñuñivi i'ya, va ma vitin kà'an Ndioo te'en: "Inga cha'a' ndiko ni ja'i ña na taan na yöve ma nuñu'uni, vati juuni ni ja'i ña na taan ma andivi ndia", kàti Ndioo, ²⁷Ora kà'an ma Ndioo "in-ga cha'a' ndiko" takan, kùtuninio ña ni naa ndisaa kuii ma ña tūvi niku, va ma ña kùu kandaa ta kùu sama yi kua'a' va'a cha'a' ndanu nikuuni, yakani ni naa, ta ma ña na kùu kandaa ta na kùu sama yi ndanu nikuuni, na töve ni naa yi. ²⁸Ni ku'va Ndioo ña na ki'vi yo nuu chà'nda ra tiñu. Ta ikan ni'iin na na kùu tavani'i na yo. Yakan va iyo yi ña ndakan yo ta'vindioo nuu ra cha'a' yi. Ta na jaka'nu yo ra ta tiñu'u yo ra ora jà'a yo tiñu kuenda ra, takua kùuni maa ra. ²⁹Vati ma Ndioo yo kùu ja'a ra ña naa yo tava kùu iin ñu'u' ña chà'mi tandi'i nakuyi.

Naja kua iyo yi ña ja'a yo ikan na kichi kusini ma Ndioo nde'e ra yo

13 Koto ndākoo yo ña kùunio nde'o ma tandi'i ñivi, ta kùuni ndo nde'e ndo na tava kùu ma yani ndo. ²Koto nāani ndo ña kùuni ndo nde'e ndo ma ñivi chàa ma ve'e ndo, vati iyo ma ndian jà'a takan, ta ni töve nī chito na ña ndian chàa ve'e na kùu tati va'a ña jà'a tiñu nuu Ndioo. ³Na kuku'uni ndo ña tīndee ndo ma ndian indii tichi vekaa, takua kùuni ndo ña indii ndo ma tichi vekaa chi'in na indukuni ndia. Na nakani-ni ta'an ndo cha'a' ma ndian nduva'a kuii nde'e tun-do'o, vati juuni maa ndo kùu nde'e ndo tundo'o iti' nuu ndia. ⁴Tandi'i ndo iyo yi ña tiñu'u ndo ma ñivi ndaka ndo ña kùu ñasi'i ndo, ta na ki'vi ndo kusu ndo chi'in ni'iin inga ñivi tanda'a chi'in inga na, ti koto jàkini ndo

ma nuu chito kixi na, vati Ndioo ni jakutuni ra nda ndian ni kùuni ña töve tiñu'u ndian tanda'a chi'in inga na, ta ndian ki'vi chi'in ñasi'i inga ra a chi'in ii inga ña'a ndia. ⁵ Töve ñyo yi ña kuuni ga ndo nde'e ndo ma xu'un' ndo. Ta na kusii ndo chi'in ma tandi'i ndatiñu ña ñyo nuu ni ndo, vati ma Ndioo te'en kà'an ra: "Nĩ'iin cha'a' na ndäko'i ñun ta na ndöo ma'iiun ndia", kàti ra. ⁶ Yakan va chito yo ña ndicha va'a kùu ma tu'un kà'an yi i'ya:

Ma Racha'nu Ndioo kùu ma ra tìndee yu'u, ta töve yu'vi ndè'i jin jà'a na kuati chatai.

⁷ Na kuku'uni ndo ma pato ndo ndian kàtitu'un tu'un Ndioo nuu ndo. Ta na ku'va ndo kuenda naja ñyo na. Ta takua chinuni na tu'un Ndioo, ta takan maa ndo ñyo yi ña chinuni ndo tu'un ra ndia. ⁸ Jesuu juuni indukuni kùu ra ma ra ñyo iku, ta vitin, ta iti' nuu ndia. ⁹ Koto chi'nuni ndo cha'a' ma tu'un siin siin kà'an ña töve va'a jà-na'a ma inga na. Va'a ga ña chìnunio ma ñamani ña chà'a Ndioo nuu yo chi'in ndisaa anima yo kua ma ña chinuni yo ña cha'nu ma anima yo chi'in ndayu ña chà'a ñivi ña na ndova'a yo kuenda Ndioo ora chàcho yi. Ma ndayu ikan töve tìndee yi ma ndian chàchini yi.

¹⁰ Vati ñyo iin nuu naa nuu yo. Ta ma nuu naa ikan, na kùu kachi ma ndra kùu sutu yi, ndra jàka'nu Ndioo ma tichi ma veñu'u í ña chiyo tatiempu. ¹¹ Vati ma ra kùu sutu ka'nu ña kuxini nuu tiaga ma sutu, chùnda'a ra nii ma kiti ma tichi veñu'u í ña sokó ra yi, ikan na kindaa ma kuatio. Va ma kuñu ma kiti ikan kayu yi nuke'e tichi ku'u. ¹² Yakan va juuni takan tã'an Jesuu ora chĩ'í ra, ta na töve nĩ chĩ'í ra ma tichi ma ñuu ka'nu niku, ti chĩ'í ra tichi ku'u iti' chata ma kora ñuu. Ta takan ta'an ra ikan na jà'í ra ma ñivi ñyo ñuu chi'in ma nii ra. ¹³ Yakan va na ku'un yo chi'in ma Jesuu ma tichi ku'u ta na nde'o tundo'o ma takua tã'an ra niku. ¹⁴ Vati ma ñuñivi i'ya na töve iin ma ñuu ña ni koo indeeni kùu yi vati nànduku yo inga ñuu ka'nu ña ni koo iti' nuu. ¹⁵ Yakan va nani ora ñyo yi ña jaka'nu yo ma Ndioo cha'a' ma Jesuu. Ma tu'un ña kà'an yo chi'in ma Ndioo kùu yi iin ña sòkó yo nuu ra. Yakan va na jaka'nu yo ma Ndioo chi'in tu'un kà'an yo. ¹⁶ Koto nãani ndo ña jà'a ndo ma ña va'a, ta

nata'vi ndo ma ndatiñu ndo chi'in ma inga na. Vati ma ña jà'a ndo i'ya kùu yi takua iin ña sòkó ndo nuu Ndioo, ta chàta'ani ra yi.

¹⁷ Ta na jachi'in ndo ma ña kà'an ma ndian chà'nda tiñu nuu ndo ta chinuni ndo ma ña kà'an na. Vati ndi-akan kùu ma ndian endee töve nìndee ña jakuenda na ndo ta chito na ña ñyo yi ña ka'an na nuu Ndioo cha'a' ndo iti' nuu. Yakan va na kunumi ndo jà'a ndo ma tiñu ña tachi na nuu ndo koto kãnita'an yu'u ndo chi'in na, ikan na sii kùuni na ora jà'a na yi. Vati tu kanita'an yu'u ndo chi'in na, töve va'a yi kuenda ndo.

¹⁸ Na ka'an ndo nuu Ndioo cha'a' ndi. Ta cha chito va'a ndi ña va'a chànini ma chinituni ndi ta kùuni ndi ja'a ndi ña va'a chi'in ndisaa ñivi. ¹⁹ Chikan chi'in yu'i ña na ka'an ndo chi'in ma Ndioo cha'i, ikan na ku'va ra ña na numini chikoni'i ndioi koi chi'in ndo.

Tu'un nuu ndi'inia

²⁰ Ma Ndioo, ra chà'a ña na koo vii yo, ra jãnataku ma Racha'nu chito'o yo Jesuu ora chĩ'í ra niku, ma ra kùu pato yo ti kumi ra yo takua ja'a na chi'in mvechala, ta ra jãndo'iin tu'un ra chi'in yo endeeni cha'a' nii ra. ²¹ Na jandondaa ra ndo, ikan na kuu jatiñu va'a ndo, ta na kuu jachinu ndo ndisaa tiñu takua kùuni maa ra. Ta na kùu ndisaa tiñu ña ja'a ra chi'in ndo, takua kùu iin ña chàta'ani ra cha'a' Jesucristu. Ti rakan kùu ma ra ya'a tacha ta ka'nu endeeni ña ñyo andivi. Ta takan na kùu yi. Amén.

²² Ndyo'o yanj, jàninj ndo ña na ni'i ndo chi'in anima va'a ndo ma ita'vi tu'un ña tai kuenda ndo, ikan na sii kuuni ndo ja'a yi. ²³ Na koto va'a ndo ña ma ra yanio Timoteu chàkuu nuna ra vitin. Tu kichaa ra numini, ni kundakai ra ku'in kunde'i ndo chi'in ra.

²⁴ Na kaña'a ndo chi'in ndisaa kuii ma ndra chà'nda tiñu nuu ndo chi'in tandi'i ma ndian ñyo ma ñuu nuu chà'nda Ndioo tiñu ndia. Ma ndra ñyo ñuu Italia, kùuni na tachi na tu'un ña kaña'a na chi'in ndo ndia.

²⁵ Na ku'va ma Ndioo kua'a' va'a ñamani ra nuu tandi'i ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Jandiau

Racha'nu Jandiau tàchi ra iin tutu nuu tandi'i ñivi judíu ndian chìnuni tu'un Jesucristu

1 Yu'u ra nàni Jandiau, ra jà'a tiñu kuenda Ndioo chi'in nuu Racha'nu Jesucristu, tà tutu i'ya nuu ma ndi uchi uvi ma grupu ma ndian kùu ñivio ndian judíu, ma ndian chítakuati ma ninii ka'nu ma ñu'u' ñuñivi.

Ndioo chà'a ña kùu koto yo koo yo takua kùuni ra

² Ndisaa ndyo'o ndian chìnuni tu'un Cristu, na sii kuu-ni ndo ora ndè'e ndo nda tundo'o nikuuni. ³ Vati cha chito va'a yo ña ora ma Ndioo k'iin ra ku'va yo, ikan na nde'o tu ndicha kùu yi ña chìnuni yo ma tu'un ra, ta takan jà'a ra, ikan na kutu'va yo jàndeeni va'a ga yo ma tundo'o ña ni nde'e yo. ⁴ Ta ora jàndeeno ma tundo'o ña ndè'o, ìyo yi ña kua'nu yo jà'a yi, ta ikan na chinuni va'a ga yo tu'un Ndioo chi'in ndisaa kuii anima yo, ikan na töve kumani n'iin nakuyi nuu yo cha'a' ma ña chìnunio, ti takua kùuni Ndioo kùu yi. ⁵ Vati tu ìyo nda ndyo'o kùmani kua'a' ga chinituni ndo, na ndakan ndo yi nuu Ndioo, ti rakan kùu ku'va ra tandi'i yi nuu ndo, ta töve kàti'ini ra ora ndakan yo yi nuu ra, ti chisii ra jà'a ra yi. ⁶ Va ora ndakan yo yi nuu Ndioo ìyo yi ña chìnunio ña na ku'va ra yi nuu yo, ta töve kàtio ña töve ndicha kùu yi. Ti tu kà'an yo takan ta kùu yo takua kùu ma tañu'u ña chàsiki ra' te'en tikan ku'àn ra'. ⁷ Ma ndian chànini takan, va'a ga ña na töve kuantu na ma ña ni ku'va ma Ndioo nuu na. ⁸ Vati töve iin nuuni ma ña chànini na, ti vitin chànini na iin nakuyi, ta inga kivi tuku nakuyi. Ta takan jà'a na.

⁹ Ma ndian yani yo ndian ya'a ga nda'vi ìyo, na sii kuuni na, vati Ndioo ya'a ga tiñu'u ra na. ¹⁰ Ta ma ndian kuika na ya'a sii kuuni na ora kindoo nda'vi na, vati ma ndian kuika kùu na takua kùu iin ita ña kàna yi nuu ñu'u' ta numini xii yi, ta chita yi. ¹¹ Ti ora kèta ma nikandii, nduva'a kuii ndondii jà'a yi, ta numi kuiini nàtii ma ita ikan, ta xii yi ta chita yi ta tūva vii kàa yi. Ta takan kùu chi'in ma ndian kuika ndia, ti numi kuiini ndi'i na chi'in ndisaa ma ña kuika na ndia.

Na jandeenio ora ndè'o tundo'o

¹² Ya'a ga sii kùuni ma ndian jàndeeni na ora ndè'e na tundo'o, vati ora ya'a ña jàndeeni na, ta töve jàña na chinuni na, Ndioo ni ku'va ra ña na koo na endeeni chi'in ra. Vati Ndioo chà'a ra tu'un nuu ndisaa kuii ma ndian kùuni nde'e na ra. ¹³ Ora kùnunio ja'a yo kuati, ña töve va'a ña kà'an yo ña Ndioo kùu ma ra ti'i ma ña kini tichi ma anima yo, vati ma Ndioo na kùu ki'vi ra chi'in

ma ña kini, ta juuni töve chànini ra ja'a ra ma ña töve va'a, ta töve ti'i ra ma ña töve va'a ma tichi ma anima ma n'iin ma ñivi ña na ja'a na ma ña kini ndia. ¹⁴ Vati ora ki'vi ma ña kini tichi ma anima yo, ta jà'a yo ma ña töve va'a, jà'a yo takan ti chàta'ani maa yo ja'a yo yi, ta chikan ma kuñu yo yi ta kueeni kueeni kèña'a yi yo ndia. ¹⁵ Cha'a' ma ña töve va'a chàta'ani yo ja'a yo, cha'a' yakan kèta ma kuati jà'a yo. Ta ma kuati i'ya, ora ya'a ga cha ndoka'nuga yi, juuni ikan kèta ma ña kùu kuvi yo endeeni ndia.

¹⁶ Ndyo'o ndian yani ndian ya'a ga kùuni nde'i, koto kèña'a ndo juuni maa ndo. ¹⁷ Ti tandi'i ma ña va'a chi'in ña ndaa, vachi saani yi iti' andivi jà'a Ndioo, ra jà'a ña tūvi ma andivi chi'in tandi'i ma ña tacha ña ka'iin nuu yi ndia. Ma Ndioo iini ra kùu ra nani kivi, ta na töve sàma ra takua sàma ma vati. ¹⁸ Ma Ndioo kùu ra, ra kàchin ra ña koo ndito yo ta na kùu yo se'e ra cha'a' ña chìnuni yo ma tu'un ndaa ña kà'an ra, ikan na kuu yo ma ndian nunuu ta ndian íi ga kuenda ra nuu ndisaa ma ña jàtuvi ra.

Ìyo yi ña jakua'a yo ta jachi'o ma tu'un Ndioo

¹⁹ Ndyo'o yani ndian ya'a ga kùuni nde'i, na kuku'uni ndo ma tu'un i'ya: Ìyo yi ña koo yati va'a ndo ña taso'o ndo tu'un va'a, ta na ja'a va'a ndo kuenda ma ña kà'an ndo, ta töve numi kuiini ña kayuni ndo. ²⁰ Vati nda ndian ni kuuni ña kùxaan chi'in inga ñivi, na kùu ja'a na ma tiñu va'a takua kùuni Ndioo ña na ja'a na. ²¹ Yakan va na jàña ndo ma kuati ña jà'a ndo chi'in ndisaa ña ki-ni ña chàta'ani ndo ja'a ndo ndia. Ta na jachi'in va'a ndo ma tu'un Ndioo chi'in anima iñu'u ndo, vati ma tu'un ikan kùu ja'a yi ña na kuu kakú yo. ²² Ta na jachi'in ndo ta na jakuu ndo ma tiñu ña kèe yu'u Ndioo, ta töve va'a ña taso'oni ndo yi. Va tu ja'a ndo takan janda'viña'a ndo chi'in juuni maa ndo. ²³ Ma ndian taso'o ma tu'un Ndioo, ta töve jàkuu na ma ña kà'an yi, kùu na tava kùu ma ra ndè'e ra nuu ra nuu iin inu. ²⁴ Ta ora cha yà'a ña ndè'e ra ma nuu ra, kèe ra ku'àn ra, ta numini nàni ra ma naja kua kàa ma nuu ra niku. ²⁵ Va ma ra töve nàni ma ña chini ra nuu tu'un Ley va'a Ndioo ña chà'a yi ndatu ña na kakuu nuna yo, ta tu juuni jàchi'in ra ta jàkuu ra ma ña kà'an yi, ta töve endee jàña ra ma ña kà'an yi, iin ra ya'a ga chisii ni kuu ra cha'a' ña jà'a ra takan.

²⁶ Tu ìyo ma ndian chànini ña cha ki'vi va'a na ma iti' Ndioo, va na töve jà'a kuenda na ma yu'u na ña kà'an na, jànda'viña'a na juuni maa na, ta ma ña jà'a na kuenda Ndioo tūvi nda kuenda yi. ²⁷ Ma tu'un ndaa ta

va'a ña ìyo yi ña ja'a yo kuenda ma Ndioo, ra kùu Tatá yo te'en kà'an yi: Ma ndian töve ma'á chí'in tatá, ìyo yi ña tindeo na, ta ma ñivi ña'a ña kindoo nda'vi ña chí'í ii vi, juuni ìyo yi ña tindeo vi cha'a' ma tundo'o ña nde'e vi. Ta na kumi kuenda va'a yo yo, koto kí'vi yo ja'a yo ma ña kini ña jà'a ma ñivi ìyo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya.

Ndioo kùuni ra ña indukuni ndè'e ndisaa ñivi

2 Ndyo'o ndian yani, ndian chìnuni tu'un ma Racha'nu Jesuu ra ya'a ga ka'nu, tu ndicha ña chìnuni ndo tu'un ma Racha'nu, na töve ìyo yi ña siin siin nde'e ndo ma ñivi, ti Ndioo indukuni ndè'e ra tandi'i na. ²⁻³ Ta tu ndyo'o ka'lin ti'vi ndo tichi iin veñu'u ña jà-ka'nu ndo Ndioo, ta chàa iin ra'ii ña ya'a ga kuika ta indii iin xe'e ña tacha nda'a' ra ta ñu'u ra ja'ma nduva'a kuu vii ta tacha, ta ndyo'o ya'a ga tiñu'u ndo ra ta kà'an ndo te'en chí'in ra: "Na kichiun ta kunandiun ma tayu va'a ta vii i'ya", kà'an ndo chí'in ra. Ta tu ora ikani juuni chàa iin ra ya'a ga nda'vi ta ñu'u ra ja'ma ya'a ga meku ta ta'nda, ta te'en kà'an ndo chí'in ra: "Na kindoo yo'o kundaun iti' chiñani a kunandiun nuu ñu'u'." ⁴ Yakan va tu ndyo'o ja'a ndo takan, cha ndākuu ndo ma ndian nde'e ndaa, vati töve indukuni ndè'e ndo ñivi. Ti maa ña töve va'a chà'nini ndo ja'a ndo, va cha ndākuu ndo takua iin ra ndiso tiñu ra töve va'a jàndondaa ra kuati kuenda na, ti kuuniga ndo ma ndian kuika takua ma ndian nda'vi.

⁵ Ndyo'o yani mai, na taso'o va'a ndo ma ña ni ka'lin i'ya: Ndioo kùu ma ra kàchin ma ndian nda'vi ìyo ma ñuñivi i'ya, ikan na ya'a ga chinuni na ma ña kà'an ra, ta ikan na ni'i na ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, vati yakan chā'a ra tu'un ña ni ku'va ra nuu ma ndian ya'a ga kùuni na nde'e na ra. ⁶ Ta ndyo'o ya'a ga kàti'ini ndo chata ma ndian nda'vi, vati ma ndian kuika kùu ndian xaani nde'e na ndo ta ya'a jati'ini na chí'in ndo ta kèñu'u na ndo kuàndaka na ndo ma nuu ma ndra chà'nda tiñu, ikan na jande'e ndra tundo'o ndo. ⁷ ¿A töve ndiakan kùu ma ndian kà'an ti'ini na chata ma sivi iñu'u ma Racha'nu Cristu ra kùu chito'o yo?, kùuni ndo.

⁸ Ndyo'o ya'a ga va'a jà'a ndo, tuva jà'a ndo ma takua kà'an ma tutu Ley ña ka'nuga tachi ma Ndioo, ta ma tu'un ña kà'an ma nuu ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Na kuuniun nde'e va'un ma ñivi ta'un ma tava kùuni-un nde'un juuni maun", kà'an yi. ⁹ Va tu ndyo'o siin siin ndè'e ndo ma ñivi, kùuni yi ka'an yi ña jà'a ndo ma kuati, ta juuni ma Ley Ndioo ikan tìsokuati ndicha yi ndo cha'a' ña töve jàchi'in ndo tandi'i ma ña kà'an yi. ¹⁰ Vati tu ìyo ma ndian jàchinu tandi'i ma ña kà'an ma tu'un Ley Ndioo, tu kumani jàchinu na iini ma tu'un ña kà'an yi, kùuni yi ka'an yi ña ìyo kuati na jà'a ña töve jàchinu na ndisaa ma ña kà'an ma tu'un Ley Ndioo.

¹¹ Vati ma Ndioo kùu ma ra kà'an te'en: "Na kí'viun chí'in ñivi ña'a ña yüvi kùu ñasi'un, ta ña'a chí'in ra'ii yüvi ra kùu iian ndia", ta juuni kà'an ra te'en ndia: "Na kà'niun ñivi." Va tu ìyo ndian töve kí'vi chí'in ñivi ña'a töve kùu ñasi'i na, va chà'ni na ñivi, kùuni yi ka'an yi ña ìyo kuati na, ti endee töve jàchi'in na ma ña kà'an ma tu'un Ley Ndioo. ¹² Ndyo'o ìyo yi ña vii ka'an ndo chí'in

ma ta'an ndo ta na töve ìyo yi ña ja'a ndo nī'in ña töve va'a, vati Ndioo ni jakutuni ra ma kuati yo cha'a' ma ley ra. Ta ma ley ikan kùu yi ma ña chà'a yi ndatu ña kakuu nuna yo nuu ma kuati. ¹³ Vati ma ñivi töve kùnda'vini ma inga na, ni nde'e na tundo'o ora ni jakutuni Ndioo ma kuati na, ti Ndioo tūvi ni kunda'vini ra na, va ma ndian kùnda'vini ma inga na, ni kakú na nuu ma tundo'o ora ni jakutuni ma Ndioo ma ñivi.

Tuva ndicha ña chìnunio ma ña ka'an ma tutu Ndioo, ìyo yi ña ja'a yo ma ña kà'an yi

¹⁴ Ndyo'o yani, ¿a ìyo nda kuenda yi ña kà'an yo ña iin ndian ya'a ga chinuni tu'un Jesucristu kùu yo, tuva töve juuni jà'a yo tiñu va'a ña jàna'a yi ña ndicha ndian chìnuni tu'un ra kùu yo?, kùuni ndo. Ndicha kuu ña töve ni kakú yo tu chìnunio takani. ¹⁵ Vati tu ìyo iin ndian yani yo a ñata'an yo ña kùmani vi ja'ma ku'un vi, ta ña töve ña kachi vi ndia, ¹⁶ ta juuni ìyo nda ndyo'o te'en nāka'an ndo chí'in vi: "Na ku'un va'un, ta na ku'un va'un ma ja'maun, ta na kachi va'un nda na kutu tichi-un", kàti ndo chí'in vi. Va nda ndyo'o vaji ni ka'an takan nuu vi va na töve nī cha'a ndo ma ña kachi vi a ku'un vi, ta tūvi nda kuenda yi ma ña kà'an ndo tuva jà'a ndo takan. ¹⁷ Ta juuni takan kùu ma ña chìnunio, tu töve jà'a yo ma tiñu va'a kuenda Ndioo, ta ma ña chìnunio ikan töve nda kuenda yi.

¹⁸ Va ìyo iin ndian kùu ka'an te'en: "Yo'o ya'a ga chìnuniun tu'un Ndioo, ta yu'u ìyo tiñu va'a ña jà'i kuenda ra." Ta vitin yo'o na jana'un ma ña chìnuniun chí'in nī'in tiñu va'a ña töve jà'un kuenda ra, ta yu'u ni jana'i ma ña chìnuni nuun chí'in tiñu va'a ña jà'i. ¹⁹ ¿A yo'o chìnuniun ña ìyo uvanuu Ndiooni? Va'ani tu takan kà'un. Va, ¿a töve chà'un kuenda ña nda ndián' kùu kui'na juuni chìnuni na ña ìyo uvanuu Ndiooni ndia? ¿Ta endee ndayu na ña yu'vi na!

²⁰ ¿Ta naja ya'a ndava xiniun? Na koto va'un ti tuva chìnunio tu'un Ndioo ta nī'in cha'a' töve jà'a yo ma tiñu va'a kuenda ra, töve nda kuenda ma ña chìnunio ikan. ²¹ Abraham, ra kūu ñivio chí'yo taji'na, Ndioo ndè'e ra ra ña kùu ra iin ra ndaa, ora jà'a ra ña sōkó ra ma ra se'e ra, ra nani Isaac nuu ma Ndioo nuu chito naá niku. ²² Ta kùu koto ndo ma tava jà'a ma Abraham, vati cha'a' ma ña chìnuni ra, yakan va sōkó ra ma ra se'e ra nuu ma Ndioo ma takua kùuni ra, ta cha'a' ma tiñu jà'a ra ikan kūu yi iin ña jàna'a ña chìnuni ndicha Abraham. Ta ma ña chìnuni ra ikan chāa yi ña kūu yi ña nduva'a ndaa nuu Ndioo. ²³ Takan chí'nu ma tava kà'an nuu ma tutu Ndioo, ta te'en kà'an yi: "ma Abraham chìnuni ra ma tu'un Ndioo, yakan va Ndioo ndè'e ra ra ña kùu ra iin ra ndaa". Ta ma Abraham iin ra ya'a ga nākoto Ndioo kùu ra ta iin meru ra kùu ra ndia.

²⁴ Na koto va'a ndo vitin, vati Ndioo ndè'e ra ña kùu yo iin ndian ndaa tu chìnunio tu'un ra, ta juuni jàkuu yo ma tiñu kà'an ra ndia. ²⁵ Indukuni tā'an ma ña nani Rahab, ña kūu ña'a tondo, ma Ndioo ndè'e ra ña, ña kùu ña iin ña ndaa cha'a' ma tiñu ña jà'a ña, vati chā'a ña ma tichi ve'an ña kindoo xe'e ma ndra'ii israelita ikan, ma ndra kuàkoto ma naja kua ìyo ma ñivi ma ñuu ikan.

Ta tĩndean ndra kēe xe'e ndra ma inga chiyo ma ve'an. ²⁶Yakan va juuni kùu kutunini yo, ña ìyo yi ña jàchinu yo tiñu va'a takua Ndioo kùuni ra ña na ja'a yo. Vati taku ma kuñu yo ña kùu jakesiin yo yi chi'in ma anima yo, ta tu tũva ìyo ma anima yo chi'in ma kuñu yo, ña'a kùuni yi ka'an yi ña cha ch'ò. Indukuni kua ikan kùu chi'in ma ña chìnuni yo ña cha ch'í'í yi tu tõe jàna'a yo ma ña chìnuni va'a yo chi'in ma tiñu jà'a yo.

Ìyo yi ña ja'a kuenda yo ma tu'un ka'an yo

3 Ndyo'o yani, na tõe va'a ña ya'a ga kua'a' ndo kùu ndo matru ndian jàna'a tu'un Ndioo, vati cha ch'ito yo ti ndisaa yo ndian jàna'a tu'un Ndioo, ni jakutuni ni'i ga ra cha'a' ndisaa tu'un tõe va'a ña jàna'a yo. ²Kua'a' nuu kuati jà'a tandi'i yo. Ta vitin tu ìyo nda ndian tõe jà'a kuati chi'in tu'un kà'an na, kùuni yi ka'an yi ña iin ndian ndaa kùu na, ta juuni ìyo yati na kùmi na ndisaa ma kuñu na, ikan na tõe jà'a na kuati chi'in yi. ³Tu ora t'ò ma kaa ña nàni frenu ma yu'u ma kuayu, ikan na jachi'in ri ma ña chà'nda yo tiñu nuu ri, takan kùu jaku'un yo ri ma ndanu kùuni maa yo. ⁴Ta juuni takan kùu yi chi'in ma varku ndia: vaji ya'a ga ka'nu run ta ma tati tindani'ni yi run ti ya'a ga ni'i chàkin yi, ta ma ra jàtiñu chi'in run kàva ra xini run chi'in yutun vali ma ndanu kùuni maa ra ku'un ra chi'in run. ⁵Ta juuni takan kùu chi'in ma yaa yo ndia, iin ña vali kuiini kùu yi ña ìyo yi ma kuñu yo, ta kùu ja'a yi iin ña nduva'a kuii ka'nu ndia. ¶Ta juuni kùu yi tava kùu iin ñu'ú valini ña kùu ka'mi yi iin yuku nduva'a kuii ka'nu! ⁶Ta ma yaa yo kùu yi tava kùu iin ñu'ú. Iin ña tõe va'a ña ìyo ma kuñu yo cha'a' ña kua'a' ña kini kà'an yi, ta jàtivi yo. Ta ma ña kini ña kà'an yo chi'in ma yaa yo, jàndokini yi yo ndisaa kivi ña ìyo yo, ta kùu yi iin ña k'ichi yi iti' andaya', nuu endee tiin ñu'ú. ⁷Ta ma ñivi kùu jandomasu na ma nda nuu kiti nikuuni, takua kùu ma kiti ìyo tumi, takua kùu chi'in koo, chi'in kua'a' nuu kiti xaan chi'in kiti ìyo tichi tañu'u. Tandi'i ma kiti takan kùu jandomasu ma ñivi ri. ⁸Va n'iiin yo na kùu ja'a yo ña kùmi maa yo yaa yo ña kà'an yi tu'un nduva'a. Ma yaa yo iin ña kini ìyo ma kuñu yo kùu yi, vati kùu yi iin ña xaan takua kùu yukú xaan ña kueeni kueeni ka'ni yi yo. ⁹Juuni chi'in tu'un ña kà'an yo chi'in yaa yo tiñu'u yo ma Ndioo ra kùu Tatá yo, ta juuni chi'in yi kànduva'a yo ma ñivi ña jàtivi ma Ndioo. Ta kàa na takua kàa ra. ¹⁰Ndyo'o yani juuni yu'u yo kèe ma tu'un ña vii ja'í'í yo ma sivi Ndioo, ta juuni yu'u yo kèe tu'un kini ña kànduva'a yo ma ñivi ndia. Ndyo'o yani tõe ìyo yi ña kuu yi takan. ¹¹Ma yaa yo chi'in ma tu'un kà'an yi kùu yi takua kùu iin nuu ndo'yonni nuu kàna ma takuii. Ta ikan na kùu kana ma takuii va'a chi'in ma takuii uva ndia. ¹²Ta juuni takan kùu ma yutun higu, ti na kùu kee ma chiti yutun olivu nuu run, ta juuni takan ma yoku'u chà'a chiti ña nàni uva na kùu kee ma chiti higu nuu run ndia. Indukuni na kùu kana takuii u'vá chi'in takuii va'a iin ndo'yonni. Ta takan kùu yi chi'in ma yaa yo ña kà'an yi tu'un kini chi'in tu'un va'a ndia.

Uvi nuu ma takua kùu chinituni ìyo: ma chinituni Ndioo ta ma chinituni ñivi

¹³Tu ndicha ña ìyo iin ra tañu ndo ña ya'a ga ìyo chinituni Ndioo chi'in ra ta kùtunini va'a ra yi. Ta na jana'a ra ña ìyo ma chinituni ikan chi'in ra ora jakuu ra tiñu va'a takua kùuni ra, ta na koo vita anima ra ora jà'a ra yi. ¹⁴Va tu ndyo'o ku'va ndo ña na jandokini ndo ma anima ndo cha'a' ña kùmi ndo ma ña tixin ìyo chi'in ndo, ta cha'a' ña kùu ndo ndian endeeni nànduku ma ña kùuni maani ndo. Tu takan kùu ndo kùuni yi ka'an yi ña kùu ndo ma ndian jàtavi maani ndo ndo, ta ma chinituni Ndioo tũvi ìyo yi chi'in ndo. Ma ña chìnuni ndo kùu iin tu'un vatani tu takan chà'nini ndo. ¹⁵Vati ma chinituni ì'ya na tõe vachi yi iti' andivi nuu ìyo Ndioo, ti vachi yi ma nuu ñu'u' ñu'ñivi, ti kua chà'nini maa yo kùu yi, vati kùu yi ña vachi yi ma chinituni ma kui'na. ¹⁶Ma nuu ìyo ma ndian ya'a ga tixin ña nde'e na ta'an na, ta endee nànduku maani na ma ña kùuni maani na, ta ndiakan n'iiin tiempu tõe koo vii na chi'in ta'an na, vati maaaa kuatini ìyo na chi'in ta'an na.

¹⁷Va ma ndian ìyo chinituni va'a ña chà'a Ndioo nuu na, ya'a ga va'a ìyo na, ti tõe kùu na ma ndian jà'a kuati, ta ya'a nànduku na naja kua koo vii na chi'in inga ñivi, ta iñu'u na ta jachi'in na ma ña kà'an ta'an na. Ta juuni ya'a ga kùnda'vini na ma ñivi, ta tõe siin siin ndè'e na ma ta'an na, ta tõe ìyo uvi nuu kua chà'nini na, ti ndisaa tiempu jàkuu na ma tiñu va'a ña kà'an na ña ni ja'a na. ¹⁸Ta ma ndian ya'a ga nànduku na koo vii na chi'in inga ñivi, ndiakan jàchi'in na ma takua kùuni Ndioo ña koo na, ta Ndioo ni ja'í'í ra na.

Ma ña tõe va'a ña jàtivi yo yo

4 ¿Ndanu vachi ma kuati ña jà'a ndo ña chà'ta'ani ndo kanita'an ndo chi'in maa ndo?, kùuni ndo. Vati ndicha ña vachi yi tichi anima ndo ti maaaa kuati chà'ta'ani ndo ja'a ndo. Yakan va kà'nita'an yi chi'in ma ña kèe tichi anima yo. ²Ndyo'o kùuni ndo iin nakuyi, ta na kùu ni'i ndo yi, yakan va chà'ni ta'an ndo ndo, ta tixin ndo nde'e ndo ndatiñu inga na. Va tava na kùu ni'i ndo yi ndia, yakan va kà'nita'an ndo, tajan jà'a ndio ndo ma kuati. Takan kùu yi ña na tõe kùu nata'an ndo ma ña kùuni ndo, ti tõe kà'an ndo cha'a' yi nuu ma Ndioo. ³Ta tuva ndakan ndo iin nakuyi nuu Ndioo, na kùu ni'i ndo yi, ti tõe chà'nini ndo kuàtiñu va'a ndo yi, vati kùuni ndo kuàtiñu ndo yi kuenda ma ña kini ña chà'ta'ani ndo ja'a ndo. ⁴¿Ndyo'o ndian cha ndàkoo ndo ña jàchi'in ndo ma tu'un Ndioo! ¿A tõe chà'a ndo kuenda ña tu nànduku ndo naja kua ndo'iin ta'an ndo chi'in ma ñivi kini ña ìyo ñu'ñivi, va iin kuati ka'nu kùu yi kuenda Ndioo? Yakan va nda ndyo'o nikuuni ña ni kuu'ni ndo ja'a ndo ma kuati ña ìyo ma ñu'ñivi, ta takan ndàkuu ndo iin ndian cha jàkesiin ndo ndo chi'in Ndioo. ⁵¿A chà'nini ndo ña tõe nda kuenda ma tu'un Ndioo ña kà'an te'en?, kuuni ndo: "Ndioo cha tachi ra ma Tati Í'í ra ña na ki'vi ra ta koo ra tichi anima yo." Ta ya'a kukuiñu ma Tati Í'í Ndioo jin koto jàkesiin yo iti'

Ndoo ta k'vi yo inga iti'. ⁶Va ma Ndoo iin ra ya'a ga va'a kuu ra, yakan va t'indee ra yo ña j'andeenio, ti ma tu'un Ndoo te'en kà'an yi: "Nuu ma ndian ya'a tayi kuuuni, Ndoo cha j'achika ra ra nuu na, va nuu ma ndian ya'a ga vita anima, va chà'a ra ñamani ra nuu na", kàti yi.

⁷Vitin na ku'va ndo ña na ka'nda Ndoo tiñu nuu ndo. Ta na jandeeni ndo ta na kuu'va ndo ma anima ndo nuu ma kui'na, ikan na kundachiyoán' nuu ndo. ⁸Na jayatin ndo ma anima ndo chi'in ma Ndoo, ikan na jayatin ra ra xiin ndo ndia. ¡Ndyo'o ñivi kini!, na ndakoo ndo ña jà'a ndo kuati. Ta ndyo'o ndian iyo uvi nuu kua chà'nini ndo, ti chà'ta'ani ndo jaka'nu ndo Ndoo ta juuni jà-ka'nu ndo ma ña kini ndia. Na ndakoo ndo ña ja'a ndo takan. Ta, ¡na jandaku'íi ndo anima ndo nuu Ndoo! ⁹¡Na nda'vi kuuni ndo ta kuaku ndo cha'a' iti' kini kuà'an ndo! Na ndakoo ndo ma ña chàkú ndo kuenda ña na too ma takuii tinuu ndo, ta juuni na ndakoo ndo ma ña sii kuuuni ndo ta na kichi ma ña ya'a ga nda'vi kuuni ndo. ¹⁰Ta na ndakuu masu anima ndo nuu ma Racha'nu Ndoo, ta ikan ni tiñu'u ra ndo.

Na töve iyo yi ña ka'an ndo iin ña töve va'a chata ma ta'an ndo

¹¹Ndyo'o yanj na töve iyo yi ña ka'an ndo ña töve va'a chata ma inga ñivi. Ta nda ndian ni kuuni ña kà'an cha-ta iin ñivi a jà'ani ra ña kuu ra iin vesi, ra j'andondaa kuati, ta juuni kuu ra iin ra töve va'a kà'an chata ma tu'un ley Ndoo, ta cha ndakuu ra iin ra kà'an ndaa cha-ta yi. Ta tu iin ra kà'an ndaa chata yi kuu ra, kuuuni yi ka'an yi ña töve j'achi'in ra ma ña kà'an yi. ¹²Uvanuu Ndoo kuu ra ña chà'a ma Ley ra nuu yo, ta uvanuu ra kuu ra vesi ña j'andondaa kuati yo ndia, ta juu ra kuu ma ra jàkakú yo ta kuu tachi ra yo ku'un yo andaya'. Ta ndyo'o, ¿nda ndian kuu ndo ña chà'nini ndo j'andondaa ndo ma kuati inga na?, kuuuni ndo.

Töve va'a tu kà'an yo ña ch'ito yo niyi ni kuu itaan a isa

¹³Vitin va kuuuni ña na taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in, ndyo'o ndian kà'an te'en: "Ma itaan a isa ni ku'un ndi iin ñuu ka'nu, ta ikan ni koo ndi iin kuiya ña ni ni'i ndi ndatiñu, ta jàkanaa ndi kua'a' va'a xu'un'." ¹⁴¡Va ndyo'o töve ch'ito ndo niyi ni kuu ma itaan a isa! ¿A ni koo ndi-to ndo?, kuuuni ndo. Vati kuu yo takua kuu viko nu'uni ña kèta yi nundani, ta tiaga iti' nuu nundaa kuiini ndi'i yi nduta. ¹⁵Ma ña iyo yi ña ka'an ndo kuu ma tu'un i'ya niku: "Ma Racha'nu Ndoo tuva kuuuni ra ña ku'va ra ña na koo ndito ga yo ma ñuñivi i'ya, ta juuni na ja'a yo ma nda tiñu kuuuni maa ra ña na ja'a yo ndia." ¹⁶Ta ndyo'o endeeni kà'an ndo ma tava kuuuni maa ndo, ta ya'a ga kutayi ndo, ta tandi'i ma ña sukun kuuuni ndo takan, iin ña töve va'a kuu yi kuenda Ndoo. ¹⁷Va ma ndian ch'ito jàkuu tiñu va'a ta na töve jàkuu na yi, iin kuati ka'nu kuii kuu yi kuenda na tuva jà'a na takan.

Tu'un i'ya iyo yi ña taso'o va'a ma ndian kuika

⁵¡Na taso'o va'a ndo ma tu'un ña ni ka'in i'ya ndyo'o ndian kuika! ¡Na kuaku ndo ta na nda'yu ndoo ndo cha'a' ma tundo'o ña ni nde'e ndo! ²Vati ma ndatiñu va'a iyo nuu ndo cha tà'yu yi, ta ma ja'ma ndo cha chàchi ma liki'ndi yi. ³Ta ma oro chi'in ma plata ña ndākiva'a ndo cha kōyo ña kuxi chata yi. Ta ma ña kuxi yi ikan, kuu yi takua kuu iin ku'va ña tisokuati yi ndo. Ta kuu yi takua kuu iin ñu'u' ña ni ka'mi yi ma kuñu ndo. Ta, ¿a töve chà'a ndo kuenda ti ma kivi nuu ndi'i nia kuu yi vitin ña ni jande'e Ndoo ma tundo'o nuu ndo cha'a' ña ndōyo locho ma ña va'a ma tichi ve'e ndo jà'a ndo? ⁴Vati yakan kuu ma ya'vi ña töve nī tia'vi ndo ma ndian jàtiñu nuu ñu'u' ndo niku. Yakan va ndrakan kànachaa ndra ma nuu Ndoo, ra nduva'a kuii ka'nu cha'a' yi, ta rakan chàni ra ma ña kà'an ndra. ⁵Ta nuu ñuñivi i'ya kuu ndo ndian ya'a ga iyo ndatiñu ndo, ta chàsii ndo ti jà'a ndo ma ña kini kuuuni maa ndo, ta ya'a ga chàchi ndo ta nduva'a ndondu'u ndo takua nañu jundiki ña ni ka'ni ndra. ¡Ta takan ni kuu yi chi'in ndo ndia! ⁶Ndyo'o nduva'a tisokuati ndo ta chà'ni ndo ma ndian töve iyo kuati. Ta tüvi iyo ni'iin na kua kuu ja'a na, ta kuu kakú na nda'a' ndo.

Ìyo yi ña kuantu yo nda kati kichaa ma Racha'nu

⁷Yakan va ndyo'o ndian yani, töve iyo yi ña janañu'u ndo kuantu ndo ma Racha'nu nda kati kichaa ndiko ra ma nuñu'u' ñuñivi i'ya. Ma ndra tàchi ma ndatiñu, tuva kuuuni ndra tava ndra ma ndatiñu va'a, iyo yi ña kuantu ndra nda kati kukuiin ma savi ta töve iyo yi ña janañu'u ndra. ⁸Yakan va ndyo'o juuni iyo yi ña kuantu ndo ta tu töve jàña ndo ña chinuni ndo, ti cha kuyatin ora ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu ma ñuñivi i'ya.

⁹Ndyo'o yanj na tisokuati ndo, ta na kànita'an yu'u ndo chi'in inga ñivi, ikan na töve jande'e ma Racha'nu Ndoo ma tundo'o ndo, vati ma Racha'nu Ndoo kuu ra iin ra ni jakutuni cha'a' ma ñivi. Ta chani keta ma ora ni jakutuni ra ma kuati jà'a yo. ¹⁰Ndyo'o yanj, na kuku'uni ndo ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndoo taji'na, vati iyo ma tundeeni Ndoo chi'in ndra ora ndē'e ndra tundo'o. Ta na ja'a ndo indukuni takua jà'a ndra, ti ndrakan nī'iin cha'a nī janañu'u jà'a ndra. ¹¹Va ch'ito va'a yo ti maa yo kà'an yo ña ya'a sii kuuuni ndrakan cha'a' ña j'andeeni ndra ora ndē'e ndra tundo'o. Ndyo'o cha ch'ito va'a ndo naja kua j'andeeni ma Job ma tundo'o ña ndē'e ra, ta juuni ch'ito ndo ña Job nī'i ra ña va'a jà'a ma Racha'nu Ndoo nuu ndi'i nia, vati ch'ito yo ña ma Racha'nu Ndoo ya'a ga kunda'vini ra yo, ta juuni kuu ra iin ra chà'a ra ma tundeeni ra nuu yo ndia.

¹²Inga tuku tu'un nduva'a ka'nu ña ni ka'in ndyo'o yanj, na kà'an ndo ña ndicha ña ni ja'a ndo iin nakuyi tu töve ni ja'a ndo yi, ña ndava nda cha'a' ma Ndoo ra iyo andivi, ni nda cha'a' ma ñivi iyo ñuñivi, ni nda cha'a' inga nakuyi ndia. Tuva ni ka'an ndo "juu", na ja'a ndicha ndo ma ña ni ka'an ndo ña ni ja'a ndo. Ta tu ka'an ndo, "töve" iyo yi ña endee töve ja'a ndo ma nī'iin

nakuyi, ikan na töve tiso Ndioo kuati chata ndo ta jande'e ra tundo'o cha'a' ma ña kà'an ndo.

¹³ Tu ìyo nda ndyo'o ya'a ga nda'vi kùuni ndo a nde'e ndo tundo'o, na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' yi. Ta tu ìyo nda ndyo'o ya'a ga chisii ndo, na kata ndo yaa ña jàka'nu ndo ma Ndioo chi'in yi. ¹⁴ Tu ìyo iin ndian ku'vi ma tañu ndo, na kana ndo ma ndracha'nu, ndra chà'nda tiñu ndian chìnuni tu'un Jesuu, ikan na ka'an na chi'in Ndioo cha'a' ra, ta ora kicha'a na ka'an na chi'in sivi ma Racha'nu Jesuu, na ka'yu ndra ma cete xini ma ra ku'vi. ¹⁵ Ta tu ya'a ga chìnuni ndra ña ni nda'a ma ra ku'vi ora kà'an ndra chi'in ma Ndioo, Ndioo ni janda'a ra ra. Ta tu ma ra ku'vi ikan jà'a ra kuati niku, Ndioo ni janaa ra ma kuati jà'a ra.

¹⁶ Yakan va ndyo'o na na'ma ndo ma kuati jà'a ndo chi'in ma ta'an ndo, ta na ka'an ndo chi'in Ndioo cha'a' ma ta'an ndo, ikan na nda'a ndo. Vati iin ra ndaa, tu chikan ra iin tiñu va'a nuu Ndioo chi'in ndisaa anima

ra, ni ni'i ra yi cha'a' ña ìyo kua'a' tundeeni Ndioo chi'in ra. ¹⁷ Takan kùu ma ra nàni Elía, ma ra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo taji'na, kùu ra iin ñivini ma tava kùu yo, ta ora kà'an ra chi'in Ndioo chi'in ndisaa kuii ma an-ima ra ña na kùun ga ma savi, ta jãña ndio ma savi ña kùun ra' ma nuu ñu'u' ñuñivi uni kuiya sava. ¹⁸ Ta ora yā'a ma uni kuiya sava ikan, tajan kà'an tuku ra chi'in ma Ndioo inga cha'a' ña na kuun ndiko ma savi, ta kīcha'a ndiko ma savi ña kùun ra', ta ma ndatiñu kàa ma nuu ñu'u' ñuñivi, ta yakan ya'a ga chà'a yi ma ña kùu kacho.

¹⁹ Ndyo'o yanì tu ìyo nda ndyo'o kèsiin ndo ma iti' Ndioo, ta inga na jà'a na ña chikoni'i ndiko ndo, ²⁰ na koto va'a ndo ña nda ndian nikuuni jà'a na ña chikoni'i ndiko ma ndian jà'a kuati ma iti' töve va'a kuà'an na, ta kī'vi ndiko na ma iti' Ndioo, Ndioo ni ja'a ra ña ni kakú na, ikan na tüvi kuvi na endeeni, ta ni janaa ra tandi'i ma kuati ña jà'a na niku.

Tutu Petu' Nunuu

Petu' kàña'a ra chi'in ndisaa ma ndian chìnuni tu'un Jesucristu

1 Yu'u Petu', ra tatun Jesucristu, tàì ma tutu i'ya kuenda ndyo'o ndian ndòyo ñuu ña töve kùu ñuu ndo, ndian chitakuati te'en tikan iti' ñuu chika, takua kùu ma ñuu nàni Ponto, Galacia, Capadocia, Asia chi'in ñuu Bitinia. ² Ti ma Racha'nu Ndioo, ra kùu Tatá yo, káchin ra ndo taji'na niku ña na kuu ndo ñivi ra, ti takan kùuni ra. Ta cha'a' tiñu jà'a ma Tati Íí ra tichi ani-ma ndo kùu yi ña Ndioo jà'a ra ña kùu ndo ndian íí kuenda ra, ikan na jachi'in ndo tu'un Jesucristu, ta janandoo ra ndo chi'in níí ra. Ta na ndokua'a ma ñamani Ndioo chi'in ndo, ta na koo vii ndo chi'in ra ndia.

Kuatu yo ña ni ku'va ma Ndioo nuu yo

³ Na jaka'nu yo ma Ndioo ra kuu Tatá ma Racha'nu yo Jesucristu, ti cha'a' ña ya'a ga kùnda'vini ra yo kùu yi ña jà'a ra ña káku chaa ndiko yo cha'a' ña jánataku ndiko ma Ndioo ma Jesucristu tañu ndian ndíí. Cha'a' ña'a kùu yi ña ndàtu yo ña ni koo ndito yo endeeni, ⁴ ikan na ni'o iin tundeeni ña indii va'a ma iti' andivi kuenda ndo jà'a ra. Ta yakan na töve ni naa yi ta na töve ni kuñu'u yi, ta juuni na töve ni xii yi ndia. ⁵ Ta cha'a' ña ya'a ga chìnuni ndo ma tu'un Ndioo, yakan va kùmi kuenda ra ndo chi'in ma ndatu ra, ikan na kuu ni'i ndo ña kuu kakú ndo. Ta tandi'i yakan cha ìyo tu'va kuenda ña jàna'a ra yi nuu ndo ma kivi nuu ni ndi'i nia.

⁶ Ta cha'a' ña'a kùu yi ña ya'a ga chisii ma anima ndo, vaji vitin kuenda tia kivini ìyo yi ña nde'e ndo kua'a' nuu tundo'o, ⁷ ikan na kuu ni'i ndo ku'va, cha'a' naja kua ña ndicha ña chìnuni ndo tu'un Ndioo. Vati ma ña chìnuni ndo kùu yi takua kùu iin oro: ti ma oro ji'na ga ìyo yi ña ki'in yo ku'va yi chi'in ñu'ú, ikan nde'o tuva ya'a ga va'a yi. Va ka'nuga kùu ma ña chìnuni yo kua ma oro ikan, vati ma oro ni keta kivi ña ni naa yi. Yakan va ora ki'in ma Ndioo ku'va ma ña chìnuni ndo ni ku'va ra kuenda tu ndichaga ña chìnuni ndo kua ma oro ikan, ta ni jaka'nu ra ndo ta tiñu'u ra ndo ta ka'an ra ña kùu ndo ndian ya'a tacha ora na kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu.

⁸ Ndyo'o ya'a ga kùuni ndo nde'e ndo ma Jesucristu, vaji taká'an nde'e ndo ra chi'in tinuu ndo. Ta vitin ya'a chìnuni ndo tu'un ra, vaji töve ndè'e ndo ra, ta nduva'a kuii ka'nu kùu ma ña chisii ndo, vaji kùuni ndo ka'an ndo iin tu'un cha'a' ña ya'a ga chisii ndo va töve nani'i ndo najakua ka'an ndo yi, ti iin ña ya'a ga ka'nu kùu yi,

⁹ ña ndyo'o cha kua nàta'an ndo ña kàkú ma anima ndo, jà'a ña chìnuni ndo tu'un ra.

¹⁰ Ma tatiempu ga niku, ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, kua'a' nuu jākua'a ndra ta nānduku tu'un ndra ña kùuni ndra koto kachin ndra cha'a' ma ña ni kakú yo i'ya, ta juuni ká'an ndra cha'a' ma ñamani Ndioo ña chà'a ra nuu yo vitin, ¹¹ ti kùuni ndra koto kachin ndra nda kivi ta nda ñivi kùu vi ña jàna'a ma Tati Íí Cristu ña ìyo chi'in ndra ora kātitu'un yi nuu ndra cha'a' naja ni kuu yi ora ni nde'e ji'na Cristu tundo'o, ta naja kua ni kuu yi chi'in ra ora ndotacha ra tiá iti' nuu. ¹² Va ma Ndioo jà'a ra ña na koto kachin ndrakan yi ña ma tu'un ña kātitu'un ndra töve kuenda maa ndra kùu yi, vati kuenda ndyo'o kùu yi ma tiempu vitin. Ta vitin juuni ma tu'un i'ya kùu yi ma tu'un ña kātitu'un ma ndra kēta nuu ndo cha'a' ma tu'un va'a ña naja kua jākakú Ndioo yo. Ta kātitu'un ndra yi chi'in ndatu ma Tati Íí Ndioo ña kīchi iti' andivi. Ta ndisaa ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo nānduku tu'un na naja kua kuu kutunini na yi.

Ndioo kùuni ra ña na ki'vi yo iti' ya'a ga íí

¹³ Yakan va na koo tu'va va'a ndo chi'in chinituni ndo cha'a' ma tiñu jà'a ndo, ta na töve ya'a ndu jà'a ndo ni'iin nakuyi. Ta kuatu ndo ma ñamani Ndioo ña ni ku'va ra nuu ndo ora ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesucristu. ¹⁴ Ta ndyo'o ña kùu ndo iin ndian kùu se'e Ndioo, ndian ya'a ga jàchi'in ña kà'an ra, na jà'a ndo ma takua chikan ma kuñu ndo ña ja'a yi, ma takua jà'a ndo ma antea ora takāaga nàkoto ndo ma Ndioo niku. ¹⁵ Ma ña ìyo yi ña ja'a ndo kùu yi ña na koo vii ndo chi'in ma Ndioo, ikan na kuu ndo iin ndian íí, ti ma Ndioo ra ká'an chi'in ndo ña na ki'vi ndo ma iti' ra, ti iin ra ya'a ga íí kùu ra. ¹⁶ Vati ma tutu Ndioo te'en kà'an yi: "Na kuu ndo iin ndian ya'a ga íí, vati yu'u iin ra ya'a ga íí kùu", kàti Ndioo.

¹⁷ Ta tu ndyo'o kà'an ndo te'en "Tatá", chi'in ma Ndioo, ra kà'an ña va'a a töve cha'a' ta'ii'iin tiñu jà'a yo. Ta indukuni takan jà'a ra chi'in tandi'i ma ñivi. Yakan va ndava nikuuni ña ja'a ndo, ìyo yi ña tiñu'u ndo ra, ikan na kuu koo vii ndo ma ndisaa kuiya ña ni koo ndo ma ñuñivi i'ya. ¹⁸ Vati ma Ndioo kùu ma ra jākakú ndo. Ta töve va'a kùu ma ña nī'i ndo ña kua chīyo ma ndian kūu ñivi ndo ndian chīyo taji'na. Ti ora jākakú Ndioo ndo töve nī ja'a ra yi chi'in ma ndatiñu takua ma oro a plata ti yakan numini ndi'i yi. ¹⁹ Vati uvanuu chi'in níí Jesusu kūu yi ña kūu tia'vi ra cha'a' ma ña káku yo. Ta ma níí Jesusu sōkó juuni maa ra ra' nuu ma Ndioo takua

kùu iin mvechala ña töve ìyo nì'iin kuati ta ña töve iin ña meku ndia. ²⁰Jesuu kùu ma ra kächin Ndioo kuenda ña jachinu ra ma tiñu i'ya, ma nda ora takā'an tuvi ma ñuñivi i'ya niku. Ta vitin ma kivi nuu ndi'i nia, Ndioo cha jāna'a ra ra nuu ndo kuenda ma ña va'a maa ndo. ²¹Cha'a' Jesuu kùu yi ña chìnuni ndo ma tu'un kà'an Ndioo, ta Ndioo kùu ma ra jā'a ña nātaku ndiko ra tañu ma ndian ndií, ta juuni tiñu'u nduva'a kuii ra ra ndia. Ta yakan va ndyo'o endeeni ndātu ndo ma ña ni ni'i ndo jā'a ma Ndioo ta endeeni chìnuni ndo ma ña kà'an ra ndia.

²²Ta vitin ndyo'o, cha jānandoo ndo ndo cha'a' ña jächi'in ndo ma tu'un ndaa ña nī'i ndo nuu Ndioo jā'a ma Tati Í ra, ikan na kuuni va'a ndo nde'e ndo ma ndian yani ndo ta na kēña'a ndo na. Kātj chi'in ndo ña ìyo yi ña kuuni va'a ndo nde'e ndo ta'an ndo chi'in ndisaa kuii ma anima ndo. ²³Va ndyo'o cha kākū chaa ndiko ndo vitin, va na tūva se'e ñivini kùu ndo ña chani kuvi na takua ta'an chi'in chiti yutun töve va'a, ti ndyo'o kākū ndo va chi'in tu'un Ndioo, ti ma tu'un ikan endeeni ìyo yi ta töve chī'í yi. ²⁴Ti ma tu'un Ndioo te'en kà'an yi:

Tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi kùu na takua kùu iin ku'u, ta ma ña ka'nu ñivi kùu takua ka'nu ma ita ña ìyo nuu ma ku'u.

Ma ku'u, chaa ora nātii yi, ta ma ita xii yi.

²⁵Vati ma tu'un ma Racha'nu Ndioo ìyo yi endeeni. Takān kà'an yi.

Ta ma tu'un i'ya kùu ma tu'un va'a Ndioo ña kàtitu'un ndi nuu ndo.

Ma ñuu chaa ña kùu ma ñuu Ndioo

2 Yakan va na jaña ndo ma tandi'i ma ña töve va'a ña jā'a ndo, takua tandi'i tu'un ña jànda'viña'a ndo chi'in ta'an ndo. Ta na jaña ndo ña kà'an ndo chi'in uvi nuu kua chà'nini ndo, chi'in ma ña xaani ndo nde'e ndo inga ñivi. Ta juuni na jaña ndo ma tu'un vata ña ya'a ga siini ndo kà'an ndo. ²Takua kùu ndiakuati já kākū, ta takān na nanduku ndo ma uvanuu ma tu'un Ndioo takua nànduku yi uvanuu ma lechi ndika ma'á yi, ikan na kuu kua'nu yi jā'a ra', ti tu'un ikan jā'a yi ña kua'nu ndo ta ni'i ndo nuu kakú ndo nuu ma kuati, ³tuva ndicha ña chaa va'a ndo koto ndo ña ma Racha'nu Ndioo iin ra ndicha va'a kùu ra.

Jesuu kùu ra takua kùu iin yuu ndito

⁴Na jayatin ndo ndo nuu ma Racha'nu Jesuu, ra kùu takua kùu iin yuu ndito. Ma ñivi ìyo ñuñivi na töve nī kuuni na nde'e na ra, va jāña na ra niku; va kuenda Ndioo iin yuu ña kächin ra kùu Jesuu, vati iin ra nduva'a kuii ka'nu kùu ra kuenda ra. ⁵Ta ndyo'o juuni kùu ndo takua kùu yuu ndito. Na ku'va ndo ña na kuatiñu ma Ndioo ndo, ta na ku'va ndo ña na ja'a ra, na kuu ndo ma takua kuu veñu'u ra, ta juuni na kuu ndo sutu í ra, ta cha'a' Jesucristu kùu yi ña kùu sokó ndo ña ya'a í kuenda Ndioo. Ta juuni cha'a' ra kùu yi ña Ndioo ni

ka'an ra ña chà'tani ra ma ña jā'a ndo ndia. ⁶Vati ma tutu Ndioo juuni kà'an yi te'en cha'a' yi:

Yuu kùu ra kànindij ma ñuu Sión iin yuu nunuu, ta yuu ikan kùu yi iin yuu kächin ta ya'a vii ta ka'nu kuenda,

ta ma ndian chìnuni ma tu'un kà'an ra, töve ni kukanuu kùuni na cha'a' ra.

Takān kà'an ma tutu Ndioo.

⁷Kùunij ka'in chi'in ndyo'o ndian chìnuni tu'un ra, ti ma yuu kànindii ma Ndioo ikan iin ña ya'a vii ta ka'nu kùu yi kuenda ndo, va kuenda inga ndian töve chìnuni, juuni jächinu na ma takua kà'an ma tutu Ndioo ma nuu kà'an yi te'en:

Ma yuu ña töve nī kuuni ma ndra kùu labañi ti'i ndra ma cha'a' ma ve'e, ndākūu yi iin yuu nunuu ña ka'nu ga.

⁸Ta juuni te'en kà'an ma inga tu'un ña ndiso ma nuu tutu Ndioo ndia:

Ma yuu i'ya jā'a yi ña na nduva ma ñivi, ta juuni jā'a yi ña na kati'i na yi ndia, kati yi.

Va kati'i ndisaa ndiakan yi cha'a' ña töve jächi'in na ma tu'un Ndioo, ta ndicha kuii ña Ndioo tächi ra ña takān ni kuu yi kuenda na ndia.

⁹Va ndyo'o kùu ndo ñivi kächin Ndioo, ta kùu ndo sutu ña jā'a ndo tiñu kuenda ma ra kùu rey, ta juuni kùu ndo iin ñuu nduva'a kuii í, ta kùu ndo iin ñuu ña ìyo kuenda ma Racha'nu Ndioo. Ta takān kùu ndo, ikan na katitu'un ndo ma tiñu ya'a ga vii ta ka'nu ña jā'a ra nuu ma ñivi, ti Ndioo kùu ma ra jā'a ña jāña ndo ma iti' naa ña töve va'a ña kächika ndo, ta tī'i ra ndo ma iti' ndichin. Ta ma iti' ikan, iin iti' ya'a ga tacha ta vii kùu yi.

¹⁰Ndyo'o töve ìyo ti'vi ndo ma takua kùu iin ñuuni niku, va vitin kùu ndo iin ñuu ña kùu ñuu Ndioo. Ta tatiempu yöve ñivi ña kùnda'vini Ndioo kùu ndo niku, va vitin ndian kùnda'vini Ndioo kùu ndo.

Na ja'a ndo tiñu ma takua kùuni Ndioo, ikan na kuu koo vii ndo ma ñuñivi i'ya

¹¹Ndyo'o yani ndian ya'a ga kùuni nde'i, jàninij ndo takua kùu ndian kichi inga ñuu, ndian töva ìyo kuenda ma ña kini ña ìyo ma ñuñivi i'ya. Yakan va na kù'vaga ndo ña na ka'nda ma kuñu ndo tiñu nuu ndo ña kùuni maa yi, ti ma kuñu yo endee kànita'an yi cha'a' ma maa ña kuuni maa yi ja'a yi. ¹²Na vii koo ndo chi'in ma ndian töve chìnuni, ikan takān vaji tiso na kuati chata ndo ña ndian kini kùu ndo, va ora ni nde'e na ma ña va'a jā'a ndo, ni jaka'nu na ma Ndioo cha'a' ndo, ma ora ni keta ma kivi ña ni jandondaa Ndioo ma kuati yo.

¹³Cha'a' ma Racha'nu Jesuu kùu yi ña kà'in chi'in ndo ña na ndaki'in ndo ña jächi'in ndo ma tiñu ña kà'an ndisaa ndian kuxini ñuu ñuñivi, takua kùu iin ra rey ra chà'nda tiñu ñuu ka'nu, ¹⁴a ndian kùu takua kùu kuvieniu, ti ma ndian kuvieniu kùu na ndian tächi ma rey nuu ndo ña na jande'e na tundo'o ma ndian jā'a tiñu kini, ta na tiñu'u va'a na ma ñivi jā'a tiñu va'a. ¹⁵Vati ma Ndioo kùuni ra ña na ja'a ndo ma ña va'a, ikan na kuu

jakutaxin ndo ma tu'un yu'u ma ndian kini ña töve kù-tunini, ndian kà'an chata ndo.

¹⁶ Na vii kakunuu ndo takua chàkunuu yo nuu nuna, ta ja'a ndo ma ña va'a, va tu chàkuu nuna ndo, na kuàtiñu ndo yi cha'a' ña xe'e kùu yi ta ja'a ndo ma ña töve va'a. Yakan va iyo yi ña kuàtiñu ndo ma iti' va'a ta nuna ikan, cha'a' ña kùu ndo ndian musu ma Racha'nu Ndioo. ¹⁷ Na tiñu'u va'a ndo tandi'i ñivi, ta na kuuni va'a ndo nde'e ndo ma ndian yani ndo ndian chìnuni, ta na tiñu'u ndo ma Racha'nu Ndioo, ta na tiñu'u ndo ma ra kùu rey, ra chà'nda tiñu nuu ndo ndia.

Cha'a' ma tiñu iyo yi ña ja'a ma ndian kùu musu

¹⁸ Ndyo'o ndian kùu musu, na jachi'in ndo ta tiñu'u ndo ma ña kà'an ma ndian kùu chito'o ndo, va töve ivaa chi'in ma ndian va'ani chànini a chi'in ma ndian vii jà'a chi'in ndo, vati juuni na tiñu'u ndo ma ndian xaani nde'e na ndo ndia. ¹⁹ Ta Ndioo ya'a chisii ra chi'in ndo tu jàchinu ndo jà'a ndo ma takua kùuni ra, ta kùndeeni ndo ora jande'e ma chito'o ndo tundo'o ndo, vaji töve va'a ma ña jà'a ra chi'in ndo. ²⁰ Va tu ndyo'o ja'a ndo ma iin tiñu töve va'a, ta cha'a' yakan kùu yi ña jànde'e ma chito'o ndo tundo'o ndo a kàni ra ndo cha'a' yi, çniyi kùu ma ña va'a ña ni ni'i ndo tuva ya'a ga jàndeeni ndo yi?, kùuni ndo. Vati tu nde'e ndo iin tundo'o cha'a' ma ña va'a jà'a ndo, ta nduva'a kuii jàndeeni ndo yi, yakan kùu ña jàsii ma Ndioo. ²¹ Vati cha'a' tiñu ikan kùu yi ña kàna Ndioo ndo, vati takua indukuni ikan, Cristu ndē'e ra tundo'o cha'a' ndo, ta takan jàna'a ra nuu ndo iti' va'a, ikan na tandikun ndo ku'un ndo chata ra.

²² Ti Cristu na töve nī ja'a ra nīiin kuati, ta na töve nī keña'a ra nīiin ñivi ndia.

²³ Ma Jesuu ora kà'an ti'ini ma ñivi chata ra, na töve kà'an ti'ini ra chata na ndia, ta ora jànde'e na tundo'o ra, na töve kà'an xaan ra nuu ma ndian jà'a takan chi'in ra ndia. Ti ma ña jà'a ra kùu yi ña kà'an ra chi'in Ndiooni, ta chìnuni ra ti iin ra ndaa kùu Ndioo, ra jàkutuni kuati jà'a ma ñivi. ²⁴ Juuni ma Jesuu kùu ra ña ndiso ra ma kuati yo, ta ndākoo ra tandi'i yi nuu ma kruu ma ora chī'í ra, ikan na naa ndisaa ma kuati ña jà'a yo, ta kuu koo ndaa yo. Ma Jesuu ndē'e ra tundo'o ta tākue'e ra cha'a' ma kuati yo, ikan na kuu nda'a yo. ²⁵ Vati ndyo'o ma antea niku endee kächika ndita ndo ta kuànaa ndo ma tava ta'an iin mvechala ña ndakuu ku'u ri, va vitin cha chīkoni'i ndiko ndo ta kī'vi ndo iti' Jesucristu, ti rakan kùu ma pato ndo, ra jàkuenda ma anima ndo.

Naja kua iyo yi ña koo ma ndian cha tānda'a

3 Yakan va ndyo'o ñivi ña'a ndian cha tānda'a, na tiñu'u ndo ta jachi'in ndo ma ra kùu ii ndo, ikan vaji tu iyo ma ndra töve chìnuni ma tu'un Ndioo, nde'o tu kùu jandomani ndo ndra na ki'vi ndra iti' ra. Töve chiniñu'u ndo kà'an ndo nīiin tu'un, va kùu jakanaa ndo anima ndra ora nde'e ndra naja kua kùu ndo, ² tuva na nde'e ndra ña ñivi iñu'u kùu ndo ña cha jānan-

do Ndioo ndo. ³ Na töve ña'a vii kùu ndo jà'a ma ña iyo iti' chata ndo nuu kùu nde'o takua kùu ña jàndo-va'a ndo ma ixi xini ndo chi'in kua'a' ña chù'ni ndo yi ora ti'i ndo kuika yi, ta takua jàkutu ndo kua'a' nuu oro ña ti'i ndo so'o ndo, sukun ndo ta sukun nda'a ndo chi'in ja'ma ya'a tacha ña ya'vi ndaa ña chàku'un ndo ndia, ⁴ ti ma ña ka'nu ga kùu ma ña iyo iti' tichi anima ndo, ti ikan kùu nuu nàkanini ndo naja kua kùu koo vii ndo ta vita anima chi'in ñivi, ta nīiin ñivi kùu janaa na yi a kindaa na yi nuu ndo. Ta ma ña vii i'ya ya'a ga iyo kuenda yi nuu Ndioo. ⁵ Ti ma tatiempu niku, takan chàku'un ma ñivi ña'a kù'í jà'a Ndioo niku ti chìnuni vi ma tu'un ra, ta tandi'i ma ñivi ña'a ikan, vii jāchi'in ta'ii'in vi nuu ii vi. ⁶ Takan jà'a ma ña nāni Sara, ña jāchi'an ma ña kà'an ma Abraham, ta ya'a ga iñu'an ora kà'an ña te'en chi'in ra: "Yo'o kùu ma racha'nui." Ta ndyo'o ñivi ña'a, ni chaa ndo kuu ndo ma takua kùu iin se'an vitin, tuva ja'a ndo ma ña va'a ta töve yu'vi ndo nde'e ndo nīiin nakuyi.

⁷ Ta takani ndyo'o ndra kùu ii ma ñivi ña'a, na kutuni- ni va'a ndo kua koo vii ndo indukuni ndo chi'in ñasi'i ndo. Ta na iñu'u va'a koo ndo chi'in vi cha'a' ña ya'a ga ika kùu vi, va juuni kùu vi iin ndian nī'i vi ma ñamani Ndioo takua nī'i ndyo'o yi ña chà'a ra ña na koo va'a ndo chi'in ra. Na ja'a ndo ma tandi'i ma ña kà'in i'ya, ikan nīiin nakuyi na jàtañu yi nuu ndo ma ora kà'an ndo chi'in ma Ndioo.

Ma tundo'o ña ndē'o cha'a' ma ña jà'a yo ma ña va'a

⁸ Iin tu'un ka'nu kùuni ka'in chi'in ndo: na koo vii ndo chi'in iin nuuni kua chànini ndo, ta na kunda'vini ndo nde'e ndo ma juuni maa ndo chi'in ma inga na ndia, ta na kuuni va'a ndo nde'e ndo ma ta'an ndo, ta tiñu'u ndo na, ta vita koo anima ndo chi'in na ndia. ⁹ Tu iyo ma ndian töve va'a jà'a na chi'in ndo, na töve iyo yi ña ja'a ndo indukuni ma takua jà'a na, ta tu iyo ma ndian kà'an ti'ini chata ndo, juuni na töve iyo yi ña ka'an ti'ini ndo chata na ndia. Ma ña iyo yi ña ja'a ndo kùu yi ña na ja'íi ndo ma nuu na, vati ma Ndioo ndāki'in ra ndo ña na kuu ndo ma ñivi ra, ti ni ku'va ra ma ndatu nuu ndo ta ni ja'íi ra ndo ndia. ¹⁰ Ti te'en kà'an ma tu'un ra:

Ma nda ndian nikuuni ña kùuni na koo va'a ma ñuñivi i'ya,
ta kùuni na koo siini na kua'a' kivi,
iyo yi ña na kumi va'a na ma yaa na koto kàti'ini yi,
ta na töve iyo yi ña ka'an na nīiin tu'un töve va'a chi'in tu'un vata ndia.

¹¹ Ma ña iyo yi ña ja'a na kùu yi ña na jaxiin na na nuu ma ña töve va'a,
ta na ja'a na ma ña va'a,
ta na nanduku na naja kua koo vii na chi'in ta'an na ta na tandikun na chata yi ndia.

¹² Vati ma Ndioo kùmi ra ma ndian jà'a ma ña ndaa ta taso'o ra na ora kà'an na chi'in ra,
va ma ndian töve va'a jà'a,
Ndioo töve jāchi'in ra ma ña kà'an na.

¹³ ¿Yo ni kuu ma ndian ni jande'e ma tundo'o ndo, tuva nani ora endeeni jà'a ndo ma ña va'a?, kùuni ndo.

¹⁴Vati, vaji ndè'e ndo tundo'o cha'a' ma tiñu ndaa jà'a ndo, ya'a ga sii ni kuuni ndo tuva jà'a ndo takan. Yakan va na töve ìyo yi ña ndasii ndo nde'e ndo ma nda ndian ni kuuni, ta na yū'vi ndo ndia. ¹⁵Ma ña iyo yi ña ja'a ndo kùu ña na tiñu'u ndo ma Jesuu, ta na ku'va ndo ña kùu ra ma chito'o ndo nani kivi. Na koo yati va'a ndo kàtitu'un ndo ma iin tu'un ndaa nuu ma ndian chikatu'un nuu ndo, niyi kuu ma ña ndàtu ndo nuu Ndioo cha'a' ña chìnuni ndo tu'un Cristu. Ta ora kàtitu'un ndo takan chi'in na ìyo yi ña ka'an ndo vii chi'in na ta na tiñu'u ndo na ndia. ¹⁶Na ja'a va'a ndo ma tiñu jà'a ndo ta na koo vii ndo chi'in ma chinituni ndo, ta ma ndian kà'an ti'ini chata ndo ña kùu ndo ndian jàtiñu va'a kuenda Cristu, ndiakan kukanuuni na cha'a' ma tu'un kà'an na chata ndo. ¹⁷Va'a ga ña ndè'o ma tundo'o cha'a' ma ña va'a jà'a yo, tuva takan kùuni ma Ndioo, kua cha'a' ma ña töve va'a.

¹⁸Vati ma Jesuu kùu ra ña ndè'e ra ma tundo'o ta chī' ra cha'a' ma kuati yo niku, va iin cha'ani kùu yi kuenda ndisaa tiempu. Ma Jesuu iin ra ndaa kùu ra, ta ndè'e ra ma tundo'o cha'a' tandi'i yo vaji töve ndian ndaa kùu yo, ikan na kundaka ra yo nuu Ndioo. Ndicha ña chī' ma kuñu ra, va nàtaku ndiko ra inga cha'a' jà'a ma Tati Í Ndioo. ¹⁹Ta chi'in ma Tati Í ra chāka'an ra chi'in ma tati ka'iin tichi vekaa ta jāna'a ra nuu na ndia. ²⁰Tandi'i ma ndia'ya kùu ma ndian töve nī jachi'in ma tiñu kà'an ma Noé ma ora chīyo ra ñuñivi niku. Ma ora ikan ndātu ma Ndioo kueeni va'ani ma ñivi ma ora jāva'a Noé ma varku niku. Ta töve kākú kua'a' ñivi ma tiempu ikan, va una ta'ani na kākú ora ndā tañu'u jà'a savi ma ñuñivi. ²¹Ta ma takuui ikan kùu ra' iin ña jāna'a ña kùu kunduta yo chi'in ra', ta kùu kakú yo vitin. Ma ña kùnduta yo töve kùuni yi ka'an yi ña na kindaa tandi'i ma ña meku ña ìyo ma kuñu yo, va jāna'a yi ña na kuu ndakan yo ña na ku'va ma Ndioo iin chinituni va'a nuu yo, ta na jakakú ra yo cha'a' ña nàtaku ndiko ma Jesu-cristu. ²²Ti rakan kùu ma ra ndā kuà'an ma iti' andivi ta nàndi ra ma iti' chiyo kua'a' ma Ndioo, ti rakan juuni kùu ra ma ra chà'nda tiñu nuu ma tandi'i tati va'a jà'a tiñu nuu Ndioo, chi'in nuu ma inga ndian chà'nda tiñu chi'in nuu tandi'i ndatu ndia.

Na jakuu yo ma tiñu nuu ma ta'an yo ma takua chā'a ma Ndioo ña na ja'a yo, ikan na kichi sii kùuni ra chi'in yo

4 Yakan va takua ndè'e ma Jesuu tundo'o chi'in kuñu ra niku, juuni ndyo'o ìyo yi ña kutu'va ndo, ikan na koo va'a ndo ora nde'e ndo tundo'o ndia, takua ndè'e ra yi. Vati ma nda ndian ni kùuni ndè'e ma tundo'o chi'in ma kuñu na, kùuni yi ka'an yi ña cha ndākoo na ña jà'a na kuati. ²Ta takan ni koo na ndisaa kivi ñuñivi i'ya ña kumani kuenda na, ti koo na va kuenda ma ña kùuni ma Ndiooni, ta töve kuenda ma ña töve va'a kua kùuni maa ñivini. ³Vati cha ya'a kua'a' kivi ña indukuni jà'a ndo ma takua jà'a ma ndian töve chinuni, ti ya'aga chàta'ani na ja'a na ma ña kùuni maa na, takua kùu ña kivi na chi'in nda ña'a ni kùuni ta inga ma ña töve va'a, ta nduva'a kuui chī'i na ndixi nani kivi,

ta ya'a ga chàta'ani na kakunuu na ma nuu ìyo vikoni, ta chàchi na ma niyi kùuni maa na, ta ya'a ga kini jà'a na ña jàka'nu na ma yutun ii ña jà'a ma ñivini chi'in nda'a' na. ⁴Ta vitin ndyo'o cha'a' ña cha ndākoo ndo chàkunuu ndo chi'in ndiakan ma tichi nani nuu kuati ña kivi na. Yakan va töve va'a nàkanini na cha'a' ña töva chàkunuu ndo chi'in na, ta kà'an ndaa na chata ndo vitin. ⁵Va tandi'i ma ndiakan iyo yi ña ku'va na kuenda ndisaa ña jà'a na nuu Ndioo, ta Ndioo ni jakutunini ra ma kuati na, ti ìyo tu'va ra ña jakutunini ra ma kuati ndisaa ñivi ndito ta ndisaa ndian cha chī' ndia. ⁶Vati nuu ma ndian cha chī' cha kàtitu'un ma Jesuu ma tu'un Ndioo nuu na niku, ikan na kuu jakutunini Ndioo na takua takani jà'a ra chi'in ñivi, ikan na kuvi ma kuñu ndian ìyo ñuñivi, va juuni na kuu koo ndito ma anima na takua iyo ndito Racha'nu Ndioo.

⁷Chani kuyatin chaa ma kivi ña ni ndi'i ndisaa nakuyi. Yakan va na koo kachin chi'in chinituni ndo ta töve ya'a ndu jà'a ndo nī'iin nakuyi, ikan na kuu koo tu'va va'a ndo kà'an ndo chi'in Ndioo. ⁸Ma tiñu ka'nu ga ña kà'in chi'in ndo kùu yi ña na kuuni va'a ndo nde'e ndo ta'an ndo, ti tu kuuni yo nde'o inga ñivi, töve ndetiñu kuenda janaa yo ma kua'a' kuati na. ⁹Na chaa va'a ma ñivi ma ve'e ndo jà'a ndo tuva kuànde'e na ma nuu iyo ndo, ta na kà'an ndaa ndo chata na. ¹⁰Ta takua Ndioo cha chā'a ra ta'ii'iin ndatu ka'nu nuu ta'ii'iin ndo, na jatiñu va'a ndo yi chi'in ta'an ndo, takua kùu ndo ndian jàtiñu va'a kuenda Ndioo chi'in ndisaa nuu ma ñamani ña nī'i ndo jà'a ra. ¹¹Tu ìyo ma nda ndian kà'an nuu ñivi, na ka'an na takua iin ndian kà'an ma tu'un yu'u Ndioo. Ta tu ìyo nda ndian chà'a iin tiñu, na ku'va na yi chi'in ndisaa kuui ma tundeeni ña chā'a ma Ndioo nuu na. Ta tandi'i ma tiñu jà'a ndo na ja'a va'a ndo yi, ta takan kuu jaka'nu ndo ma Ndioo cha'a' ma Jesuu. Ti rakan kùu ma ra ya'a ga ìyo ndatu ta ya'a ga ka'nu kùu ra. Ta takan na kuu yi endeeni. Amén.

Ndè'o tundo'o cha'a' ña chìnuni yo ma tu'un cha'a' ma Jesuu

¹²Ndyo'o yani, ndian ya'a kùuni nde'i, na töve ìyo yi ña na yu'vi ndo, tuva ya'a ga ndetiñu ma ku'va ña ta'an ndo. Ta juuni na töve ìyo yi ña nakanini ndo ña nuu uvanuu ndyo'oni kùu yi takan ndia. ¹³Ma ña iyo yi ña ja'a ndo kùu ña na sii kùuni ndo cha'a' ña nde'e ndo tundo'o, ti kùu ndo ndian chìnuni tu'un Cristu, ikan na nduva'a kuui sii kuuni ndo ora nde'e ndo ra, ña ra ya'a tacha kùu ra ma ora ni kichaa ndiko ra ma ñuñivi i'ya. ¹⁴Tu ìyo ma ndian kà'an ti'ini chata ndo cha'a' ña kùu ndo ndian chinuni tu'un Cristu, na sii kuuni ndo, ti ma Tati Í Ndioo ña ya'a tacha endeeni ìyo yi chi'in ndo. ¹⁵Ta tu ìyo nda ndyo'o ndè'e ndo tundo'o, töve ìyo yi ña kuu yi cha'a' ña chà'ni ndo ndif ta ni cha'a' ña kùu ndo ndian su'u, ta juuni töve cha'a' ña kùu ndo ndian kivi ta koto ndo tiñu ña jà'a inga ñivi ña töve ìyo yi ña koto ndo ndia. ¹⁶Ta tu ndè'e ndo tundo'o cha'a' ña kùu ndo ndian chìnuni tu'un Cristu, na töve ìyo yi ña kukanuu ndo, ti ma ña ìyo yi ña ja'a ndo kùu yi ña na jaka'nu ndo ma Ndioo cha'a' ña kùu ndo ñivi Cristu. ¹⁷Ti cha

kèta ma kivi ña Ndioo ni kicha'a ra jakutunini ra ma ndian chinuni ma tu'un ra. Ta tu ja'a ra takan chi'in yo, z'naja kua iyo yi ña ni ta'an ma ndian töve jächi'in ma tu'un va'a ña kà'an ra?, kùuni ndo.

¹⁸ Ta tu ndetiñu ña kakú ma ñivi ndaa jà'a ra, kùuni ndo,

z'niyi iyo yi ña ni ta'an ma ndian töve va'a chi'in ma ndian jà'a kuati?, tuva takan chà'nini ndo.

¹⁹ Yakan va tu nde'e ñivi tundo'o cha'a' ña kua kùuni Ndioo ña na kùu yi, na ja'a na ma ña va'a ta na endeeni na ku'va na ma anima na nuu nda'a' Ndioo, ra jà'a ña tūvi na. Ti rakan ndisaa tiempu jàchinu ra ma tu'un kà'an ra.

Nuu chùndayu'u Petu' ma ndian chìnuni

5 Vitin kùunì kundayu'i ma ndracha'nu, ndra iyo tañu ndo. Yu'u juuni racha'nu kùu, ma takua kùu ma ndracha'nu ikan. Ta yu'u kùu iin ra ña cha ndē'e na ja kua kùu yi ña ma Racha'nu Cristu ndē'e ra tundo'o niku. Ta juuni kùu iin ra ni ni'i tundeeni ña ni ku'va ma Ndioo nui, takua indukuni ni ni'i inga ñivi yi tiá ití' nuu ndia. ² Ndyo'o ndracha'nu, na jakuenda va'a ndo ma ndian kùu ma takua kùu ma mvechala jàna Ndioo, ti juuni Ndioo chā'a ra nuu ndo ña na kumi kuenda va'a ndo ma ndiakan. Va töve iyo yi ña ja'a ndo ma tiñu ikan cha'a' tu janini Ndioo ndo ña na ja'a ndo yi, va na ja'a ndo yi cha'a' kua kùuni maa ndo ja'a ndo yi, ti takan kùuni Ndioo ña na ja'a ndo. Ta na jà'a ndo ma tiñu ikan kuenda ña ya'a kùuni ndo jakanaa ndo xu'un' cha'a yi, va'a ga ña na ja'a ndo yi chi'in anima ndo cha'a' ña kùuni ndo ja'a ndo yi. ³ Va na jà'a ndo ma tiñu ikan tuva chà'nini ndo ña kùu ndo ma chito'o ma ñivi ikan ña chā'a Ndioo nuu ndo ña jàkuenda ndo, ti ma chito'o na kùu Ndioo. Yakan va iyo yi ña kuu ndo ma ndian ja'a va'a ma ña kùuni Ndioo, ikan na nde'e ma inga na naja kua iyo yi ña kuu na ndia. ⁴ Yakan va ora keta ma ra kùu pato ndicha, ndyo'o ni ni'i ndo ma iin ta'vi ña kùu korona ya'a nduva'a kuii ka'nu. Ta yakan na töve ni kuu yi takua kùu iin korona nde've ña chùndi xini nda ndian ni kùuni ña kùva'a chi'in nda'a' numa ta natii yi. ⁵ Ta indukuni ndyo'o ndrayoko, kùunì kundayu'i ndo ña na jachi'in ndo tu'un ña kà'an ma ndracha'nu kùxini nuu ma ndian chìnuni chi'in ndo. Tandì'i ndo iyo yi ña

jachi'in ndo yi chi'in ta'an ndo, ta vitani kùuni anima ndo ora ja'a ndo yi, ti:

Ndioo na töve tìndee ra ma ndian ya'aga jatayi kùuni, va tìndee ra ma ndian vita kùuni anima chi'in ma ñamani ra.

⁶ Yakan va na ndovita kùuni ndo ta na jàndo induku ndo ndo chi'in ma Ndioo, ti ma Ndioo ya'a ga iyo ndatu ra, ikan na ja'a ra ña iin ndian ya'a ga va'a kùu ndo, ta kani'i ra ndo nda'a' ma ndian töve chinuni tu'un ra.

⁷ Na ndakoo ndo nda'a' ra tandì'i ma ña nàkanini ndo, vati rakan nduva'a kuii kùmi kuenda ra ndo. ⁸ Na töve ya'a ndu ja'a ndo ma ña iyo yi ña ja'a ndo, ta na koo tu'va ndo, vati ma kui'na ña nàkoto ndo, chàkunuán' takua chàkunuú iin ii'ii, ta endee nda'yuán' takua jà'a ri ndia, ti chàkunuán' ña nandukuán' iin ña kùu kachan'.

⁹ Na kí'vi ndo ma tiñu ña kùunián' ña kí'vi ndo, ta na ndákoo ndo ña chìnuni ndo ma tu'un Ndioo, vati cha chito va'a ndo ti tandì'i ma ndian chinuni iyo ma ñuñivi i'ya nduva'a ndē'e na ma tundo'o ma indukuni kua maa ndo. ¹⁰ Va ora cha ya'a ndio ña ndē'e ndo ma tundo'o tia tiempuni, Ndioo kùu ma ra chà'a kua'a' ñamani nuu ndo ta kàna ra ndo, ta ni ja'a ra ña na koo ndaa va'a ndo. Ta na töve ni ndakoo ndo ma ña chìnuni ndo, ta ni ku'va ra ña na koo tundeeni ra chi'in ndo ndia. Juuni ma Ndioo ni ja'a ra ña na ndo'iin yo chi'in Jesu-cristu endeeni ití' andivi nuu tacha ra. ¹¹ Yakan va na jaka'nu ndo ra, ti rakan kùu ma ra iyo kua'a' ndatu ka'nu endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

Cha'a' nuu ndi'i nia kàña'a Petu' chi'in ma ñivi

¹² Nda'a' Silvanu, ra kuunì ña kùu ra iin ra yanì, ra ya'a ga ndaa, tàchì ma tutu i'ya, ta kùunì kunda yu'i ndo, ta na chinuni va'a ndo tu'un Cristu, ti ma ña íí ña nī'i ndo kùu yi iin ku'va ndicha ña kà'an yi ña ya'a ga kùuni Ndioo nde'e ra ndo. Yakan va, ina tandikun ndo ku'un ndo chata Cristu, ti rakan ya'a ga kùuni ra nde'e ra ndo! ¹³ Ma ndian chìnuni tu'un Jesuu iyo ñuu Babilonia, ndian kāchin Ndioo indukuni kua ndyo'o, tāchi na saludu nuu ndo. Ta Marku, ra kùuni nde'i takua kùu ndicha kuii iin rase'i juuni tàchi ra saludu nuu ndo ndia. ¹⁴ Ta na kaña'a ndo chi'in ta'an ndo ta na tutu ndo ma sitin na cha'a' ña ya'a ga kùuni ndo nde'e ndo na.

Na koo vii ndisaa ndo, ndian chìnuni tu'un ma Cristu. Takán na kuu yi. Amén.

Tutu Petu' Uvi

Petu' kàña'a ra chi'in ndisaa ma ndian chìnuni

1 Yu'u ra nàni Simón Petu', kùu iin ra jà'a tiñu ta ra kùu tatun Jesucristu, tàì ma tutu i'ya kuenda ndo, vati Racha'nu Jesucristu, ra kùu Ndioo yo ña jàkákú yo, kùu ra iin ra jà'a ña ndakuu ndaa ma ñivi, ti chà'a ra ña kùu ndo ndian ya'a ga vii chìnuni ndo ma tu'un ra ma juuni ma takua chā'a ra ña chìnuni ndi yi ndia. ² Ta na ndokua'a ma ñamani Ndioo chi'in ndo, ta na koo vii ndo chi'in ra cha'a' ma ña nàkoto ndo ma Racha'nu Ndioo chi'in Racha'nu Jesuu ra kùu chito'o yo.

Naja kua iyo ma ñivi chìnuni tu'un Ndioo

³ Cha'a' ña ya'a ka'nu kùu ndatu ma Ndioo kùu yi ña cha n'ò tandi'i ma ña chiniñu'u yo nuu ra, ikan na kuu koo ndito yo takua kùuni ra, ta na kuu ndakuu yo ndian í kuenda ra. Ta takani kùu yi ña cha n'ò ndisaa yakan cha'a' ña nàkoto yo Ndioo, ta kàchin ra yo cha'a' ña iin ra ya'aga ka'nu kùu ra, ta cha'a' ña ya'aga iyo tundeeni ra chi'in yo ndia. ⁴ Cha'a' ma tu'un i'ya kùu yi ña Ndioo chā'a ra tu'un ra nuu yo, ta yakan ti ya'a ga ka'nu yi ta ya'a ga iyo kuenda yi. Ta cha'a' ma tu'un ka'nu i'ya ña Ndioo chā'a ra nuu ndo ña kuu chaa ndo nuu ni'i ndo koo ndo takua iyo ra, ta juuni ni jakákú ra ndo nuu ni jandi'i na ndo, takua ni ta'an ma ndian iyo ñuñivi cha'a' ña ya'a chàta'ani na jà'a na ma ña kini.

⁵ Yakan va vitin kùu ndo ndian chìnuni tu'un ra. Ta na ja'a ndo chi'in ndisaa ma tundeeni ndo ña ku'un ndo iti' nuu cha'a' ma ña chìnuni ndo chi'in ña kùu ndo ndian va'a ndia. Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ña kùu ndo ndian va'a chi'in ma ña nàkoto ndo niyi kùuni Ndioo ndia. ⁶ Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ma ña nàkoto ndo niyi kùuni Ndioo chi'in ma ña töve ya'a ndu jà'a ndo ma ña chàta'ani ma kuñu ndo ja'a yi. Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ma ña töve ya'a ndu ja'a ndo chi'in ma ña jàndeeni ndo ña ndè'e ndo tundo'o. Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ma ña jàndeeni ndo chi'in ma ña kùu ndo ndian ya'a í takua kùu Ndioo ndia. ⁷ Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ma ña kùu ndo ndian í chi'in ma ña ya'a kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo ndian chìnuni. Ta takan kùu yi ña ku'un ndo tiaga iti' nuu cha'a' ña kùuni ndo ta'an ndo chi'in ma ña kùuni ndo nde'e ndo Ndioo chi'in tandi'i ñivi takua jà'a Ndioo.

⁸ Ta tu ndyo'o jà'a ndo tandi'i ma tu'un i'ya ta kua'nu ndo chi'in yi, ndisaa yakan ni kumi yi ndo, ta töve ni kuu ndo ma ndian töve chàtiñu Ndioo, ti iyo nda kuen-

da ndo chi'in ma ña nàkoto kachin va'a ndo ma Racha'nu Jesucristu ra kùu chito'o yo. ⁹ Ta tu iyo nda ndyo'o töve jà'a ndo ndisaa ma tu'un i'ya ta töve kua'nu ndo chi'in yi, kùuni yi ka'an yi ña kùu ndo takua kùu ndian kua'a ta kùu ndo ndian töve ndichin va'a nde'e, ti nàani ndo ña Ndioo kùu ma ra jānaa ma kuati ña jā'a ndo iti' chata niku.

¹⁰ Yakan va ndyo'o yani, takua cha kāna ma Ndioo ndo ta kàchin ra ndo, na kunumi ndo ña na kutu'va va'a ndo ña kùu ndo ñivi Ndioo ndicha. Tu ja'a ndo ndisaa yakan, endee na töve ni jāña ndo ña chìnuni ndo tu'un Ndioo. ¹¹ Ta tu takan jà'a ndo ya'a sii ni kuuni Ndioo ña ni ku'va ra ki'vi ndo nuu chà'nda ma Racha'nu Jesucristu tiñu endeeni, ta rakan kùu ma chito'o yo ta ma ra jàkákú yo.

¹² Yakan va endeeni ni jakuku'unj ndo cha'a' ma tu'un i'ya, vaji cha chito ndo yi ta na töve jāña ndo ma tu'un ndaa chìnuni ndo vitin. ¹³ Vati ora juuni kuyanga gai ma ñuñivi i'ya, chàniñi ti ña ndaa kùu ma ña jà'i ña kuu kundayu'i ndo cha'a' ma tu'un i'ya. ¹⁴ Ma Racha'nu chito'o yo Jesucristu cha chā'a ra ña kotoi ña numini ni ndakoi ma tiñu i'ya ti chani kuvj numi kuii ni. ¹⁵ Va ni ja'i chi'in ndisaa kuii ma ña ndei ora kuyanga ña takā'an kuvj, ikan ora na chaa ña ni nai, kùu kuku'uni ndo yu'u cha'a' ma tu'un i'ya ña chūndayu'i ndo.

Ma ndian iyo i'ya ndè'e na Jesuu nuu ña ya'a ga tacha ra

¹⁶ Ma tu'un ña jàna'a ndi nuu ndo cha'a' ma ndatu Jesuu chi'in cha'a' ña ni kichi ndiko ra ma ñuñivi i'ya, töve iin kuentu ña kīchi ma tichi ma chinituni maani ndi kùu ma ña kà'an ndi, vati ndè'e kachin ndi chi'in tinuu ndi ma Racha'nu chito'o yo Jesuu ta juuni ndè'e ndi ra ora ya'a tacha ra ndia. ¹⁷ Vati Jesuu nī'i ra ndatu ra chi'in ma ña iñu'u ra nda'a' Racha'nu Ndioo, ra kùu Tatá yo ora chīni ndi ña ya'a ni'i kà'an ra iti' andivi te'en: "Ra'ya kùu ma ra se'i, ra ya'a ga kùuni nde'i, ta ya'a ga chisiñi chi'in ra", kāti Ndioo. ¹⁸ Juuni maa ndi chīni ma tu'un ña kà'an ma Ndioo iti' andivi, ma ora ka'iin ndi ma xini yuku í chi'in ma Jesuu niku. ¹⁹ Yakan va chito kachin tiaga yo ña ndicha kùu ma tu'un Ndioo ña kà'an ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo. Ta ndyo'o va'ani jà'a ndo ña taso'o ndo ma tu'un cha'a' Cristu, ti ma tu'un ikan kùu yi kuenda yo takua kùu iin ñu'ú nda'a' ña tiin yi ma nuu naa, ta tiin yi nda kati kundichin takua jà'a ma chele kundichin ña keta ma ora ni tuvina. Ta cha'a' ma tu'un ikan kùu yi ña jandondichin yi ma anima yo. ²⁰ Va kùunj ña na ki'in kuenda ndo ma tu'un ña ni ka'in i'ya:

ña nī'iin ma tu'un ña kà'an ma nuu tutu Ndioo, nī'iin ma ñivi ña kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo na kuu ka'an na yi kuenda ka'nuni takua kùuni maa na. ²¹ Vati nī'iin tu'un Ndioo ña kà'an ndiakan, na töve nī ka'an ndra ma ña kùuni maa ndra, ti ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo kà'an ndra maaaa tu'un Ndiooni, ti maa ma Tati Íí Ndioo ña iyo chi'in ndra kùu yi ña jàna'a yi ma kua iyo yi ña ka'an ndra.

Ma ndra jàna'a tu'un vata

2 Va tatiempu juuni chīyo iin ndra jà'ani ña kùu ndra ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo niku ma ñuu Israel, ta takan ni koo iin ma ndra kùu matru vata kà'an kuenda Ndioo ma tañu ndo iti' nuu ndia. Ma ndrakan xe'eni ni jana'a ndra ma tu'un vata ña jàkanuu yi xini ma ñivi, ta ni ka'an ndra ti töve ndicha kùu ña jàkákú ma Racha'nu chito'o yo ndra, ta ma tu'un ña jàna'a ndra i'ya numini ni naa ndra jà'a yi, ti töve ña ndicha kùu ma ña kà'an ndra. ² Ya'a ga kua'a' ñivi ni jachi'in na ma ña ni ka'an ndra, ta ni ja'a na indukuni ma takua jà'a ndra. Ta cha'a' yakan kùu yi ña inga ñivi ora nde'e na ña ja'a ndra, ni ka'an na chata Cristu chi'in iti' ndaa ña jàna'a ra ndia. ³ Ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ikan, cha'a' ña ya'a ga chàta'ani ndra ma xu'un' kùu yi. Yakan va ni jana'a ndra ma tu'un vata nuu ndo, ta jà'ani ndra ña tu'un ndaa kùu ña kà'an ndra, va cha iyo kuiya ña ndàtu Ndioo ña jànde'e ra tundo'o ndra cha'a' yi, ikan na naa ndra.

⁴ Ta ndicha ña na töve nī jaka'nuni Ndioo kuati ma tati xaan ndian jà'a kuati, vati jākana ra na ma andaya', ta ndākoo ra na ma nuu naa ma andaya', ta endee ndikun na chi'in karena, ta ikan kùu nuu tīva'a ra na kuenda ña na chaa ma ora ña ni jakutunini ra ma kuati jà'a na. ⁵ Ta juuni na töve nī jaka'nuni Ndioo ma kuati ma ñivi chīyo tatiempu niku, ti ma ña jà'a ra kuu yi ña tāchi ra ña na nduva ma tañu'u chata ma ndian kini ña töve jàka'nu Ndioo, ta uvaa ra nàni Noé, ra jāna'a ndaa ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi chi'in ucha ta'an ga na tiá kùu ma ndian kākú ma ora ikan. ⁶ Ta Ndioo juuni jākutunini ra ta chā'ni ra ma ñivi iyo ma ñuu Sodoma chi'in ñuu Gomorra, ta endee ndī'i ma ñivi kāyu ta endee maaaa yuyania na kīndoo, ikan na kuu yi iin seña ña Ndioo ni jana'a ra ña takan ni ta'an chi'in nda ndian kini nikuuni ña töve jàka'nu na ra. ⁷ Vati Ndioo jākákú ra iin ra ndaa ña nàni Lot. Ta rakan ti ya'a ga sutini ra ña ndē'e ra ma ña kini ña jà'a ma ndra chīyo chi'in ra ñuu ikan, ⁸ vati ma ra ndaa i'ya nani kivi iyo ra tañu ma ndian ñuu ikan niku, ta ya'a ga ndē'e ra tundo'o ta nda'vi kùuni ma anima ra ora ndē'e ra ta chīni ra ndisaa ma tiñu kini ña jà'a ma ñivi ikan. ⁹ Takan kùu yi ña ma Racha'nu chīto va'a ra tavanisiin ra ta jakákú ra ma ndian chīnuni tu'un ra tañu tundo'o ndē'e na, ta juuni chīto ra naja kua tiva'a ra ma ndian jà'a kuati, ikan na nde'e na tundo'o nda kati chaa ma kivi ña ni jakutunini ra ma kuati ndisaa ñivi. ¹⁰ Ta Ndioo ni jande'e ra tia kua'a' tundo'o ma ñivi ña chàta'ani na ja'a na ma kuati takua kùuni ma anima na, ta ndiakan kùu na ma ndian töve jàchi'in ña kà'an ma ndian kùxini nuu na. Ta ndian

ya'a ga tayi ta so'o, ta juuni ma ndian töve yu'vi na kà'an na tu'un kini chata ndian iyo ndatu ka'nu iyo andivi ndia. ¹¹ Va ni ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo töve jà'a yi takan, vaji iyo tiaga tundeeni yi ña kùu ka'nda yi tiñu, na töve tisokuati yi ta kà'an ndaa yi chata ma ndatu ka'nu ikan nuu ndē'e Ndioo.

¹² Va ma ndrakan kùu ndra takua kùu iin kiti ku'u, ti ndrakan na töve iyo chinituni ndri, ti iyo maa ndri takan kuui ni, kaku ndri va na töve nda kuenda ndri, ti iti' nuu ni tiin ma ñivi ndri ta ni ka'ni na ndri. Takan ni kuu chi'in ndrakan, ti töve va'a kà'an ndra chata ma tu'un ña töve kùtunini ndra, ta ni kuvi ndra ma indukuni ma takua chī'í ma kiti ku'u ikan. ¹³ Ta ni nde'e ndra tundo'o ma takua jànde'e na ma tundo'o ma inga ñivi. Ya'a ga sii kùuni ndra cha'a' ma ña chàta'ani ndra ja'a ndra viko nda ora nikuuni. jīin tukanuu kùu ndra cha'a' ma kuati jà'a ndra ma ora ka'iin ndra ma nuu iyo viko jà'a ndo, ta chisii ndra ora kanduu ja'a na ma ña töve va'a ña chàta'ani ndra ja'a ndra! ¹⁴ Na kùu kuui nde'e ndra ma iin ña'a takani, vati cha kùuni ndra ki'vi ndra chi'in vi, endee na töve chitatu ndra ña jà'a ndra ma kuati. Nduva'a kēña'a ndra ma ndian ya'a ga ta'a kùuni, ikan na kuu ki'vi ndra chi'in na, ta iin ndian ya'a ga siini ma xu'un' kùu ndra ndia. Ta cha'a' yakan kùu yi ña Ndioo ndicha kuui ni jande'e ra tundo'o nuu ndra. ¹⁵ Iin ndian chānaa kùu ndra cha'a' ña cha kēsiin ndra ma iti' ndaa, ta tándikun ndra kuà'an ndra iti' kuà'an ra nàni Balaam se'e ra nàni Beor, ra nānduku kua jakanaa ra kua'a' xu'un' cha'a' ma tiñu ña töve va'a ña jà'a ra. ¹⁶ Ta chīni-naa ra cha'a' ma kuati ña jà'a ra: Iin burru jàna ra, nāka'an ri ma takua kà'an iin ñivi, ta nī cha'a ri ja'a ra ma ña töve va'a takua kùuni ra ja'a ra.

¹⁷ Ma ndra matru ikan kùu ndra takua kùu iin soko ña töve takuui tichi, indukuni ma takua kùu iin viko ña kuà'an ora chàkin ni'i tati, ta Ndioo ni jande'e ra tundo'o ndra endeeni, ta ni tachi ra ndra nuu nduva'a kuui naa. ¹⁸ Ta ndrakan kà'an ndra tu'un ya'a ga sukun ña töve nda kuenda, ndē'o tu kuu keña'a ndiko ndra ma ndian já ndākoo ña jà'a na ña kini niku chi'in tu'un ña jàna'a yi nuu na ña nānduku na naja kua kùu ki'vi ndiko na iti' kini, ta na ja'a ndiko na ma kuati ña kùuni ma kuñu na ja'a yi. ¹⁹ Ta ndrakan, endee chà'a ndra tu'un nuu na ña kuu ku'un na iti' nuna, ta ja'a na ma ña kùuni maa na, vaji juuni maa ndra töve kuà'an ndra nuu nuna, va nani kivi endee jà'a ndra ma ña kini, ti na kùu jaña ndra ja'a ndra yi. Ña'a kùuni yi ka'an yi ña kùu ndra musu ma kui'na, ti chà'ndán' tiñu nuu ndra, ta ndakán' ndra kuà'an ndra ma iti' nuu ni ndi'ndra. ²⁰ Ti ma ndra cha nākoto ma Racha'nu chito'o yo Jesucristu, ta kākú na jà'a ra nuu ma tati xaan chi'in nuu ma kuati ña jà'a na ma ñuñivi i'ya. Ta tu na ndakoo ndiko na ña jà'a na ma tiñu va'a ña jà'a na, ta kicha'a ndiko na ja'a na ma ña töve va'a ña jà'a na niku, ka'vi ga töve va'ani kindoo na ma takua chīyo na ma antea niku. ²¹ Va'a ga kuenda ndra tu töve nī nakoto na ma iti' ndaa Ndioo niku, ti tava cha nākoto na yi vitin, ta jàña ndiko na ña jà'a na ma takua kà'an ma tu'un iyo nuu tutu íí ña tāchi Ndioo kuenda yo. ²² Va ndicha kuui ti ni chinu ma ña

kà'an ma iin tu'un ña kà'an te'en: "Ma ina chàchi ndiko ri ma juuni ña ndūchan ri, ta ma kini ña já nàkata yo, numini ni ki'vi ndiko ri kuti ri nda'yu."

Ni keta iin kivi ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesu-cristu

3 Ndyo'o yani ndian ya'a ga kùunĭ nde'i, ña'a kùu ma tutu uvi ña tãchĭ nuu ndo. Ña kà'an nuu nindu-vi ma tutu ikan, kùunĭ ña na titunini va'a ndo cha'a' ma ña ndaa ña chūndayu'i ndo. ² Na kuku'uni ndo ma ña kà'an ma ndra ya'a ga íí ña kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo tatiempu niku, ta juuni na kuku'uni ndo tu'un Racha'nu Jesuu ra jàkakú yo ña tãchi ra nuu ndo chi'in ma ndra tatun ra.

³ Ma tu'un ña kùuni ña na ki'in kuenda ndo kùu ma ña ni ka'in i'ya: Ta ma kivi nuu ndi'i nia, ni keta kua'a' ma ndian ni ka'an ndaa chata ña va'a ta ni ja'a na ma ña kini takua chàta'ani maa na ja'a na, ⁴ ta ni ndakatu'un na te'en: "¿Niyi kùu chi'in ma tu'un ña chā'a Ndioo nuu yo, ña Jesuu ni kichi ndiko ra ma ñuñivi i'ya?, kùuni ndo. Vati nda ora cha chí'í ma ndian kùu tatá yo, ta töve sàma ma kua ìyo ma ñuñivi ti indukuni kàa ndisaa ña ìyo nuu yi. Ta indukuni takan kàa yi kua ma ora tūvi yi tatiempu", kàti na. ⁵ Ma ñivi ikan, na töve kuuni na ku'va na kuenda, vaji cha chito na ña ma tatiempu chi'in tu'un Ndioo, jātuvĭ ra ma andivi chi'in ma ñu'u' ñuñivi, ta juuni chi'in tu'un ra jàkesiin ra ma ñu'u' ití chi'in ma takuii. ⁶ Ta juuni ma tatiempu Ndioo jānaa ra ma ñuñivi chi'in ña ndūva ma tañu'u ka'nu nuu yi jā'a ra niku. ⁷ Ta ma andivi chi'in ma ñu'u' ñuñivi ña ìyo vitin, cha ìyo tu'va yi jā'a ma Ndioo, kuenda ña ni kayu yi, jà'a ma tu'un ra. Ta ma ñu'ú ikan ni ka'mi yi ma andivi chi'in ma ñu'u' ñuñivi ma ora ni chaa ma kivi ña ni jakutunini Ndioo ma kuati ma ñivi ìyo ñuñivi. Ta ora ikan ni naa ndisaa ndian kini ña töve jàka'nu na Ndioo ndia.

⁸ Ta takani ndian ndyo'o ndian yani ndian ya'a ga kùunĭ nde'i, koto nãani ndo ña kuenda ma Racha'nu Ndioo, iin kivini kùu yi tava kùu iin mii kuiya kuenda ra, ta mii kuiya kùu yi tava kùu iin kivini kuenda ra ndia.

⁹ Na töve ña kuyanga ma Racha'nu Ndioo ña jachinu ra ma tu'un ña chā'a ra nuu yo kùu yi, ma takua nàkanini ma ñivi töve chinuni, vati cha'a' ña jàndeeni Ndioo ani-

ma ra cha'a' na kùu yi ña ndàtu ra, ti töve kùuni ra ña na ku'un ni'iin ñivi andaya', va kùuni ra ña na ndakoo na jà'a na kuati ta na chikoni'i na ku'un na iti' ra. ¹⁰ Ma kivi ña ni kichaa ndiko ma Racha'nu Jesuu, ni kuu yi iin kivi ña ni'iin ñivi na töve ndàtu na ra, ta ni keta ra numini ma tava jà'a ma iin rasu'u. Ta ma ora ikan ma andivi ni naa yi chi'in iin ña kalachan ni'i va'a, ta ma ñuñivi chi'in tandi'i ña ìyo nuu yi ni kayu ndi'i yi.

¹¹ Ta takan ni naa ma tandi'i ma nakuyi jà'a ma Ndioo, jayakan va ìyo yi ña kuu ndo ndian íí ta na koo ndo takua kùuni ma Ndioo nani kivi! ¹² Na koo tu'va ndo kuantu ndo ma kivi ña ni chaa ma Ndioo ma ñuñivi i'ya, ta na kunumi ndo ja'a ndo ma tava kùuni ra, ikan na kichaa ra numini tia. Ma kivi ikan ni kayu ma andivi, ta tandi'i ma ña ìyo nuu yi ni ndutu yi ja'a ma ñu'ú ndu'va nia ña ni tiin. ¹³ Va tandi'i yo ndàtu yo ma ñuñivi chaa chi'in ma andivi chaa ña chā'a ma Ndioo tu'un ña ni ku'va ra nuu yo, ta ma nuu ma ñuñivi ikan, ta ma ikan ya'a ga ndaa ta vii ni koo ma ñivi takua kùuni Ndioo.

¹⁴ Yakan va ndyo'o yani ndian ya'a ga kùunĭ nde'i, ora juuni kuyanga ndo ndàtu ndo ña na kuu ndisaa ña'a, na kunumi ndo koo va'a ndo chi'in ma ñivi, ikan na vii nata'an ma Ndioo ndo, chi'in ni'iin kuati. ¹⁵ Na ki'in kuenda va'a ndo ma ña ya'a ga jàndeeni Ndioo ndo, ikan na kuu kakú ñivi nuu ma kuati na. Ta juuni cha'a' ma tu'un i'ya tãa ma ra yani yo Paulu, chi'in ma chinituni ña chā'a Racha'nu Ndioo nuu ra niku. ¹⁶ Ma nuu ma ta'ii'iin ma tutu tãa ra kà'an ra takua kà'an ma tu'un i'ya, vaji ìyo iin ma tu'un ña ya'a ga ndetiñu kùu kutuni-ni yo nuu yi, ta ma ndian töve chinuni chi'in ma ndian ya'a ga ta'a kùuni, endee jàkesiin na ma ña kà'an yi takua jà'a na chi'in tandi'i tu'un Ndioo, ta cha'a' yakan, Ndioo ni janaa ra na.

¹⁷ Yakan va kùunĭ ka'in chi'in ndo, ndyo'o yani, ndian ya'a ga kùunĭ nde'i, ña tava ndyo'o takani cha chito ndo ma tu'un i'ya ma antea niku, na kumi kuenda va'a ndo ndo, ikan na töve kuu keña'a ma ndian töve chìnuni ndo, ta ja'a na ña na jaña ndo ma iti' va'a ña kuà'an ndo. ¹⁸ jVa na kua'nu va'a ndo chi'in ma ñamani Ndioo, ta na nakoto va'a ndo ra chi'in ma Racha'nu Jesucristu ra jàkakú yo! jNa tiñu'u ndo ra cha'a' ma ndatu ka'nu ña jà'a ra endeeni! Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Xuva Nunuu

Ma tu'un Ndioo ña chà'a kivi koo yo chi'in Ndioo

1 Rakan kùu ra ma tu'un Ndioo. Ta takani iyo ra nda ora tūvi ma ñuñivi. Ta ma tu'un i'ya kùu ma tu'un ña chīni ndi ta ndē'e ndi ra chi'in tinuu ndi. Takan kà'an ndi ndia, vati jānani ndi nda'a' ndi ma tu'un ikan. Ta ma tu'un ikan kùu yi ña chà'a kivi koo ndito yo. ²Yakan va ndē'e ndi ti cha kīchi yi ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, ta ma tu'un ikan kùu Cristu. Ta cha'a' ma tu'un ikan kùu yi ña kàtitu'un ndi nuu ndo, ikan na ni'i ndo nuu koo ndito ndo endeeni chi'in Ndioo. Vati ma tu'un ikan kùu ra ña iyo ra chi'in ma Tatá yo va cha kīchi ra nuu iyo yo. ³Yakan va cha kàtitu'un ndi nuu ndo ma tu'un ndē'e ndi ta chīni ndi, ikan na inuu koo ndo chi'in ndi takua inuu iyo ndi chi'in ma Racha'nu Ndioo Tatá yo ta chi'in ma se'e ra Racha'nu Jesucristu ndia. ⁴Te'en taa ndi ndisaa ma tu'un i'ya kuenda ndo, ikan na ndu-va'a kuii sii kuuni yo.

Ndioo kùu ra takua kùu ma ñu'ú ña jàndondichin

⁵Tu'un i'ya kùu ma tu'un jāna'a ma Racha'nu Cristu nuu ndi: Ma Racha'nu Ndioo kùu ra takua kùu ma ñu'ú ña jàndondichin nuu yo, vati ni'iin ta'vi töve kùu ra takua kùu nuu naa. ⁶Vati tu kàtio ña iyo va'a yo chi'in ra, ta juuni chàkunuu yo nuu naa cha'a' ña jà'a yo ma ña kini, tajan kùuni yi ka'an yi ña tu'un vata kùu ma ña kà'an yo ora ja'a yo takan. Yakan va na yūvi iti' ndaa kùu ma iti' kuà'an yo tu takan jà'a yo. ⁷Vatu chàkunuu yo nuu ma ñu'ú ña jàndondichin yi iti' yo takua iyo ma Racha'nu nuu ñu'ú, tajan cha inuuni koo yo chi'in ma ñivi ta'an yo. Ta ma nii ma Racha'nu Jesucristu ra Se'e Ndioo endee jànaa ra' tandi'i ma kuatio.

⁸Ta tu katio ña tūvi iyo kuatio, tajan janda'viña'a yo juuni maa yo, vati maaaa tu'un vata kùu ma ña kà'an yo ta töve kuà'an yo iti' ndaa. ⁹Va tu na'ma yo ndisaa ma kuati jà'a yo nuu ma Racha'nu Ndioo, ta chito yo ña kùu chinunio ña Ndioo ni jachinu ra ña kà'an ra, ti iin ra ndaa kùu ra, yakan va ni janaa ndio ra ndisaa ma kuatio, ta ni janandoo ra ma anima yo ndia. ¹⁰Ta tu katio ña tūvi iyo ni'iin kuatio, tajan kùuni yi ka'an yi ña jà'a yo ña na kuu ma Racha'nu Ndioo iin ra vata, vati chàtu'unio ra, ta ma ña ndicha kùu yi ña takā'an chinunio ma tu'un ra.

Racha'nu Cristu kùu ma ra kà'an cha'a' yo

2 Ndyo'o se'yu tòi ma tu'un i'ya kuenda ndo, ikan na jà'a ga ndo ma kuati. Ta tu iyo iin nda ndyo'o jà'a kuati, na koto ndo ti iyo iin ra kà'an cha'a' yo nuu

Ndioo, ta rakan kùu ra Jesucristu, ra va'a. ²Vati Jesucristu kùu ra ña sōkó ra ra ta chī'í ra nuu kruu kuenda ña janaa ra kuatio. Ta yöve cha'a' maa yo ni, va juuni cha'a' tandi'i ma ñivi iyo ñuñivi ndia.

³Ta tu ndicha ña jàchi'in yo ma tu'un kà'an ma Racha'nu Ndioo, tajan na chinuni ndio yo ti ndicha va'a ña cha nākoto va'a yo ma Racha'nu Ndioo. ⁴Va tu iyo nda yo kà'an ña cha nākoto va'a yo ma Racha'nu Ndioo kàtio, ta tūvi jachi'o ma tu'un kà'an Ndioo ña iyo yi ña ja'a yo, tajan ma ña kà'an yo kùu yi takua kùu iin maa kuentuni, ta töve kuà'an yo iti' ndaa. ⁵Va tu iyo iin ndian jàchi'in ma tu'un ma Racha'nu Ndioo, ta kùuni yi ka'an yi ña nduva'a kuii kùuni na nde'e na ra. Ta takan chito va'a na ña cha ndō'iin anima na chi'in ra. ⁶Yakan va ma yo kati ña cha ndō'iin anima yo chi'in ma Racha'nu Ndioo, iyo yi ña koo va'a yo ta ja'a yo takua jà'a ma Racha'nu Jesucristu ora chīyo ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya.

Tu'un chaa ña kàtitu'un ma Racha'nu Ndioo kuenda yo

⁷Ndyo'o yani ma tu'un i'ya ña tòi kuenda jakotoi ndo na yūvi iin tu'un chaa kùu yi kuenda ndo, vati juuni ma tu'un cha'nu ña takani cha chīto ndo tatiempu kùu yi. Ña'a kùu ma tu'un ña cha chīni ndo niku. ⁸Ta vaji takan kùu yi va ma tu'un tòi kuenda ndo ma tu'un chaa kùu yi, vati ndicha va'a ña jà'a Jesucristu takua kà'an yi, takua ikan va'a jà'a nda maa ndo ndia. Vati ma ña nuu naa chani naa yi kueeni, kueeni. Ta vitin cha ndōndichin ndicha kuii ma iti' va'a kuenda yo.

⁹Va tu iyo nda yo kà'an ña maaaa ña va'a kùu ma ña jà'a yo, ta kuà'an yo iti' ndichin kàtio, vaji indukuni xaanio nde'o ma ndian kùu ta'an yo, kùuni yi ka'an yi, ti juuni takā'an chinuni va'a yo ma tu'un ra ti juuni indii ga yo ma nuu naa. ¹⁰Vatu iyo ma ndian kùuni na nde'e na ta'an na cha iyo na nuu ndichin ta töve kòyo na tichi kuati. ¹¹Va ma ndian xaani na nde'e na ta'an na iyo na nuu naa ta kuà'an na iti' nuu naa, ta tūvi chito na nda iti' kùu ma iti' kuà'an na, vati ma ña kini ta naa kùu yi ña cha chāsi yi tinuu na.

¹²Yakan va tòi ma tu'un i'ya nuu ndo ndyo'o se'yu, ikan na ku'va ndo kuenda ña cha jàka'nuni ma Racha'nu Ndioo kuati ndo cha'a' ña chī'í ma Racha'nu Jesucristu cha'a' ndo. ¹³Ta tòi ma tu'un i'ya nuu ndyo'o tatá ndracha'nu cha'a' ña cha nākoto ndo ma Racha'nu Jesucristu, ti takani iyo ra antea ña koo ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Ta juuni tòi yi nuu ndyo'o ndian tivaa ndia, vati juuni cha kūndee ndo jàkanaa ndo ma kui'na ndia. Ta cha tòi ma tu'un i'ya kuenda ndyo'o se'yu, ti cha

nākoto ndo ma Racha'nu Ndioo yo. ¹⁴ Ta cha t̄ai ma tu'un i'ya kuenda ndo ndyo'o tatá ndracha'nu, vati cha chito ndo nda ra kùu ma ra takani iyo. Ta juuni cha t̄ai yi kuenda ndyo'o ndian tivaa ndia, vati ya'a ni'i j̄a'a ndo ña kúndee ndo chinuni ndo tu'un Ndioo chi'in ndisaa anima ndo, ta cha'a' ña cha kúndee ndo j̄akanaa ndo ma kui'na ndia.

¹⁵ Yakan va na töve kuuni ndo nde'e ndo ma ñuñivi ta ni ma ña kini iyo nuu yi ndia, vati tu iyo nda ndian kùuni na nde'e na ma ñuñivi, kùuni yi ka'an yi ña na t̄uvi kùuni ndicha na nde'e na ma Racha'nu Ndioo Tatá yo.

¹⁶ Vati ndisaa ña kini ma ña iyo ñuñivi, ȳuvi ña chà'a ma Racha'nu Ndioo Tatá yo kùu yi va kùu yi ña chà'a ma ñuñivini. Ta ña'a kùu ma ña kini ña chà'a ma ñuñivi ña chà'ta'anio ja'a yo ña kini chi'in kuñu yo chi'in ma ña kini ña chà'ta'anio nde'o chi'in ma ña kùtayi yo chi'in ndatiñu ña iyo yo. ¹⁷ Ta ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya cha kua ndi'i yi chi'in tandi'i ña kini ña chà'ta'ani na ja'a na, vatu ja'a yo takua kùuni ma Racha'nu Ndioo ña ja'a yo, tajan ni ni'o ma nuu ni koo yo endeeni chi'in ra.

Ïyo ndian kà'an tu'un vata

¹⁸ Ndyo'o se'yu vitin va cha kēta ndio ma kivi nuu ndi'inia. Ta takua ch̄ini ndo ña ni kichi ndio iin ra xaani nde'e ma Racha'nu Cristu, ta vitin ti cha k̄icha'a keta kua'a' ma ndian kini ña t̄uvi kùuni nde'e ma Racha'nu Cristu. Ta cha'a' yakan kùu yi ña cha chito yo ña chani keta ma kivi nuu ndi'inia. ¹⁹ Va juuni ma ñivi k̄ee tañu yo kùu ma ndian j̄a'a takan, ti na ȳuvi ma ndian ch̄inuni ndicha kùu na, vati tu ndicha ña ma ndian chinuni kùu na, na t̄uvi iyo yi ña kesiin na chi'o ti endee iyo yi ña kindoo na koo na chi'in yo niku. Va takan k̄uu yi, ikan na ku'va yo kuenda ña na ȳuvi ndisaa ma ñivi kùu ma ndian ch̄inuni tu'un Ndioo takua ch̄inuni maa yo.

²⁰ Vati nuu ndisaa ndo ch̄a'a ma ra Cristu Tati Í Ndioo kuenda ña na koo yi chi'in ndo ta ku'va yi chinituni ndo. Yakan va ndisaa ndo cha ch̄ito ndo tu'un ndaa.

²¹ T̄ach̄i ma tu'un i'ya nuu ndo, vati cha ch̄itoi ña cha nākoto ndo nda ña kùu ma ña ndicha ta nda ña kùu ma ña töve ndicha. Ta juuni cha ch̄ito ndo ti ma ña ndicha na t̄uvi j̄anda'viña'a yi ndia. ²² Vati ma ndian kà'an tu'un vata, ndiakan kùu ma ndian kà'an ña na ȳuvi Jesuu kùu ra ma Cristu. Yakan va cha ch̄ito ndo ti ndiakan kùu ma ndian t̄uvi kùuni nde'e ma Racha'nu Cristu, vati ndiakan t̄uvi ch̄inuni na tu'un ma Racha'nu Ndioo Tatá yo ta ni tu'un ma ra Se'e ra Jesucristu ndia. ²³ Yakan va tandi'i ma ndian t̄uvi ch̄inuni tu'un ma ra Se'e Ndioo, kùuni yi ka'an yi ña ni ma tu'un Ndioo Tatá yo, na t̄uvi ch̄inuni na, tuva takan ndia. Va takua ma ndian k̄atitu'un kachin nuu ma ñivi ña ndicha ña ma Racha'nu Jesucristu kùu ma ra Se'e Ndioo, ndiakan kùu ma ndian iyo ndicha kuenda ma Ndioo Tatá yo.

²⁴ Yakan va na chinuni ndo ma tu'un Ndioo ña cha ch̄ini ndo ma taji'na. Vati tuva ndicha ña ch̄inuni ndo ma tu'un Ndioo ta töve ndakoo ndo ña ch̄inuni ndo yi, tajan ni koo ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo Tatá yo ta chi'in ma ra kùu Se'e ra ndia. ²⁵ Vati ma Racha'nu Jesu-

cristu cha ch̄a'a ra tu'un nuu yo ña endeeni ni koo yo chi'in ra.

²⁶ Yakan va t̄ai ma tu'un i'ya nuu ndo, ikan na ku'va ndo kuenda ña ya'a kua'a' ma ndian j̄anda'viña'a ndo iyo. ²⁷ Va taku ndyo'o ti cha ch̄a'a ma Jesucristu ma Tati Í Ndioo nuu ndo ña na koo yi chi'in ndo, ikan na t̄uva kuatiñu ndo inga ma ndian j̄ana'a nuu ndo. Vati maa ma Tati Í Ndioo kùu yi ña j̄ana'a yi tandi'i kuii ma tu'un va'a ña ch̄ito ndo, vati ma Tati Í Ndioo j̄ana'a yi ma ña ndicha va'a, ti na ȳuvi ña kà'an tu'un vata kùu yi. Yakan va na induku koo ndo chi'in ma Racha'nu Cristu, takua j̄ana'a ma Tati Í Ndioo nuu ndo niku.

²⁸ Ta vitin ndyo'o se'yu na ndo'iin ndo chi'in ma Racha'nu Jesuu, ikan na t̄uvi yu'vi ndo ta töve kukanuu ndo nde'e ndo ra ma kivi v̄achi ndiko ra. ²⁹ Yakan va ta-va cha ch̄ito ndo ti ma Racha'nu Cristu kùu ra iin ra ndaa, ta juuni kua ikan iyo yi ña koto ndo vati ndisaa nda ndyo'o j̄a'a ma ña ndaa, kùuni yi ka'an yi ña juuni ndian se'e Ndioo kùu ndo ndia.

3 Na ku'va ndo kuenda ña ma Racha'nu Ndioo ya'a kùuni ra nde'e ra yo, ta ndava nda se'e ra kùu yo k̄ati ra. Ta ndicha va'a ña takan kùu yi vati k̄ati ra ña ndisaa yo kùu yo se'e ra. Yakan va ma ñivi ñuñivi töve nākoto na yo cha'a' ña töve n̄i nakoto na ma Racha'nu Ndioo niku. ² Yakan va ndyo'o yani ndian ya'a kùuni ndi nde'e ndi, cha kùu yo ma ndian se'e Ndioo vaji takā'an koto va'a yo naja kua ni kuu yo tiá iti' nuu, va cha ch̄ito yo ti ma kivi ni nde'o ma Racha'nu Jesuu, ni ndakuu yo takua k̄aa ra cha'a' ña ni nde'o ra kua k̄aa ra. ³ Vati tandi'i nda yo nd̄atu ña ni nde'o ra ma ora ikan, vitin cha n̄andoo ma anima yo, ta nd̄akuu í yo takua í kùu ma Racha'nu Jesucristu.

⁴ Ta tandi'i nda yo j̄a'a kuati, vati t̄uvi j̄a'a yo takua kà'an ma ley ma Racha'nu Ndioo. Ta ora j̄a'a yo kuati, kùuni yi ka'an yi ña töve j̄achinu yo ma ña kua kà'an ma Ley Ndioo. ⁵ Ta juuni cha ch̄ito va'a ndo ña ma Racha'nu Jesucristu k̄ichi ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya kuenda ña j̄anaa ra kuati yo, ta rakan ti iin ra t̄uvi iyo n̄i'in kuati kùu ra. ⁶ Yakan va ndisaa ndyo'o ña induku-ni iyo ndo chi'in ra töva ch̄akuu ndo j̄a'a ndo kuati. Va takua ma ndian endee ch̄akuu na j̄a'a na kuati, na t̄uvi n̄i nde'e na ra ta ni t̄uvi n̄i nakoto na ra ndia. ⁷ Yakan va koto k̄u'va ndo ña j̄anda'viña'a n̄i'in ñivi ndo, ndyo'o se'yu, vati ma ndian j̄a'a ma tiñu ndaa, ndiakan kùu na ma ndian ndaa takua iin ra ndaa kùu ma Racha'nu Cristu ndia. ⁸ Va takua ma ndian endee j̄a'a kuati ndi-akan kùu na ñivi kui'na, vati takani cha ja'án' ma kuati ikan, antea ña koo ma nuu ñu'u' ñuñivi niku. Yakan va cha'a' yakán' kùu yi ña k̄ichi ma Jesucristu ra Se'e Ndioo kuenda ña na j̄andi'i ra tandi'i nuu ma ña j̄a'a ma kui'na.

⁹ Vati n̄i'in ma nda yo kùu se'e Ndioo, na kùu ga ja'a yo ma kuati, vati cha iyo ma ña ndito Ndioo chi'o takua kùuni ma Racha'nu ña na kuu yi. Ta cha'a' yakan kùu yi ña na t̄uva iyo yi ña ja'a yo ma kuati. ¹⁰ Ta juuni ch̄ito yo nda ndian kùu ma ndian se'e Ndioo ta nda ndian kùu ma ndian se'e kui'na. Vati ma ndian töve j̄a'a na tiñu

ndaa ta juuni töve kùuni na nde'e na ma ta'an na, ndi-
akan yöve se'e Ndioo kùu na.

Ma ndian kùu ñivi Ndioo ndàkimani na ma ndian kùu ta'an na

¹¹ Ma tu'un ña jà'a ña kīcha'a chīnuni ndo ma nunuu,
kà'an yi ña iyo yi ña kuunio nde'o ma ndian kùu ta'an
yo. ¹² Takan kàti yi ti tūvi kùuni yi ña ja'a yo takua jà'a
ma ra nàni Caín, ra chīyo chi'in ma kui'na niku. Ta
chā'ni ra ma ra yani ra. ¿Ta naja chā'ni ra ra?, kùuni
ndo. Chā'ni ra ra ti töve va'a kùu ma tiñu jà'a ra ta ma
tiñu jà'a ma yani ra ña va'a kùu yi.

¹³ Yakan va ndyo'o yani na nàkanini ndo tuva tūvi
kùuni ma ñivi ñuñivi nde'e na ndo. ¹⁴ Ta chīto va'a yo
ña ndàkoo yo ma ña chī'o, ta vitin cha kùu yo ndian
ndito jà'a ma Racha'nu Ndioo cha'a' ña nduva'a kùunio
nde'o ma ta'an yo. Ta tu tūvi kùunio nde'o ma ndian
kùu ta'an yo, kùuni yi ka'an yi ña kùu yo takua kùu iin
ra cha chī'í. ¹⁵ Yakan va tuva xaanio nde'o ma ndian
kùu ta'an yo indukuni kùu yo takua kùu ma ndian
chà'ni ñivi. Ta juuni cha chīto ndo ña ma ndian chà'ni
ñivi tūvi ni'i na nuu koo ndito na chi'in Ndioo ndia.

¹⁶ Vati cha chīto yo ña ma Racha'nu Jesucristu kùuni ra
nde'e ra yo. Yakan va chī'í ra cha'a' yo. Ta cha'a' yakan
kùu yi ña kua ikan iyo yi ña kuunio nde'o ma ndian kùu
ta'an yo, ta na koo tu'va yo kuvio cha'a' na takua jà'a
ma Racha'nu Jesucristu cha'a' yo. ¹⁷ Ta tu iyo iin nda yo
kuika ña ndè'o ña kumani iin nakuyi nuu ta'an yo ta
tūvi kunda'vini yo ra ña tìndee yo ra chi'in ma ña soko
yo, kùuni yi ka'an yi ña tūvi ñivi Ndioo kùu yo, ti tūvi
kùunio nde'o ra, tu ja'a yo takan. ¹⁸ Yakan va ndyo'o
se'yu, na jana'a yo ña ya'a kùunio nde'o ma Racha'nu
Ndioo chi'in tiñu jà'a yo kuenda ra, ta yūvi chi'in ma
tu'un kà'an nio.

¹⁹ Yakan va tuva ja'a yo takan cha chīto yo ña kuà'an
yo iti' ndaa ma takua kùuni ma Racha'nu Ndioo, tajan
cha kùu koo taxiin ma anima yo nuu ra. ²⁰ Ta tu
chāninio ña ma chinituni yo tisokuati yi yo, va tūvi
cha'a' yo kuenda ña ma Racha'nu Ndioo ka'nu ga ra, ti
chīto ra naja kua chāninio, ta naja kua chānini ma inga
ñivi ndia. ²¹ Yakan va ndyo'o yani tuva tūvi tisokuati ma
chinitunio yo, na tūvi iyo yi ña yu'vio jàyatin yo yo nuu
ma Racha'nu Ndioo. ²² Vati ma Racha'nu Ndioo ni ku'va
ra tandi'i ma ña ni ndakan yo nuu ra tuva ndicha ña
jàchinu yo tandi'i ma ña kà'an ra, ta tu ja'a yo ma ña
chàta'ani ra ña ja'a yo ndia. ²³ Yakan va na chinunio
tu'un kà'an ra cha'a' ma ra Se'e ra Jesucristu chi'in ña
na kùunio nde'o ndisaa ma ndian kùu ta'an yo, ti ma
tu'un ikan kùu ma tu'un ña Ndioo tachi ra nuu yo ña
na ja'a yo yi. ²⁴ Vati taku yo jachi'in ma ña kà'an Ndioo,
cha chīto yo ti iyo ra chi'o ta iyo yo chi'in ra, cha'a' ña
chā'a ra ma Tati Í ra ña na koo yi chi'o.

Tati Í Ndioo chi'in tati xaani nde'e Racha'nu Cristu

4 Ndyo'o yani tuva iyo iin nda ndian kà'an ña chi'in
ma Tati Í Ndioo kùu yi ña kà'an na, na chīnuni
ndo tu'un kà'an na numini. Va'a ga ña na ki'in ji'na ndo

ku'va na nde'o tuva ndicha ña tu'un Ndioo kùu ma ña
kà'an na. Vati ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya nduva'a iyo ma
ndian kà'an ña tu'un Ndioo kùu yi kà'an na, va na tūvi
ndicha ti maaaa ndian vatani kùu na. ² Yakan va takan
iyo yi ña ja'a ndo ta nde'e ndo tuva ndicha ña kà'an na
chi'in ma Tati Í Ndioo. Vati tu kàti iin ra ña iin ra kà'an
chi'in tu'un yu'u Ndioo kùu ra ta iyo ma Tati Í Ndioo
chi'in ra, iyo yi ña ku'va ra kuenda ña ma Racha'nu Je-
sucristu kùu ra iin ra'ii ndicha ora kaku ra ma nuu ñu'u'
ñuñivi i'ya. ³ Va ma ndian töve chà'a na kuenda ña iin
ra'ii kùu Jesucristu ora kīchi ra nuu ñu'u' ñuñivi i'ya, na
yūvi ñivi Ndioo kùu na, ti ñivi xaani nde'e Cristu kùu na
ña kà'an na takan. Ta juuni cha chīto ndo ña ni koo ma
ndian kini ña jà'a takan ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Ta
ndicha ña takan kùu yi ti cha iyo na ma vitin.

⁴ Ndyo'o se'yu, taku ndyo'o ndian kùu ñivi Ndioo, cha
jākanaa ndo ma ndian vata ña xàani nde'e Cristu, vati
ka'nu ga ma Tati Í Ndioo ña iyo chi'in ndo kua ma tati
xaan ña iyo nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. ⁵ Tava ndian iyo kuen-
da ma kui'na kùu na, yakan va kà'an na ma tu'un kà'an
nia ndian iyo ñuñivini. Ta takan ma ndian tūvi chīnuni
ña iyo ñuñivi jàchi'in na ma tu'un kà'an na ndia. ⁶ Va
taku maa yo, ti ndian jàchi'in tu'un kà'an Ndioo kùu yo,
yakan va ma ndian iyo kuenda Ndioo jàchi'in na ma
tu'un kà'an yo, va ma ndian tūvi iyo kuenda Ndioo ti ni
tūvi jàchi'in na ma ña kà'an yo. Yakan va takan iyo yi ña
ja'a yo, ikan na ku'va yo kuenda nda ndian kùu ma ndi-
an kà'an ma tu'un ndicha chi'in ma Tati Í Ndioo ta nda
ndian kà'an tu'un vata chi'in ma tati kini.

Ndioo kùuni ra nde'e ra ndisaa yo

⁷ Ndyo'o yani iyo yi ña kuunio nde'o ma ndian kùu
ta'an yo, ti kua ikan jàna'a ma Racha'nu Ndioo nuu yo
ña jà'a yo. Yakan va tandi'i nda yo kùuni va'a yo nde'o
ta'an yo, ndian se'e Ndioo kùu yo, ta juuni kùu yo ndi-
an nàkoto ndicha va'a Ndioo ndia. ⁸ Va taku ma ndian
tūvi kùuni na nde'e na ma ndian kùu ta'an na, na tūvi
nàkoto na ma Racha'nu Ndioo. Ti ma Racha'nu Ndioo,
kùu ra iin ra ya'a kùuni nde'e ra yo. ⁹ Vati ma Racha'nu
Ndioo kua ikan jàna'a ra nuu yo ña ya'a kùuni ra nde'e
ra yo ora tachi ra ma ra uvanuu ra kùu Se'e ra nuu
ñu'u' ñuñivi i'ya, ikan na ku'va ra ma kivi koo ndito yo
chi'in ra. ¹⁰ Ta ña'a ndicha va'a jàna'a yi yo ña Ndioo
ya'a kùuni ra nde'e ra yo. Ti ji'na ga ra kùu ra ña kīcha'a
ra kùuni ra nde'e ra yo ta na yūvi maa yo kùu yo ña
kīcha'a yo kùunio ra. Yakan va cha'a' yakan kùu yi ña
tachi ra ma ra Se'e ra nuu yo kuenda ña na kuvi ra
cha'a' yo, ikan na naa ma kuatio.

¹¹ Yakan va ndyo'o yani iyo yi ña kuunio nde'o ma ndi-
an kùu ta'an yo takua jà'a ma Racha'nu Ndioo ña kùuni
ra nde'e ra yo ndia. ¹² Vati ni'iin ñivi takà'an nde'e na
ma Racha'nu Ndioo, va tu kùunio nde'o ma ndian kùu
ta'an yo, tajan ma Racha'nu Ndioo iyo ndicha kuii ra
chi'in yo, ta juuni cha ndō'iin yo chi'in ra cha'a' ña ya'a
kùuni ra nde'e ra yo. ¹³ Yakan va cha chīto yo ti iyo yo
kuenda Ndioo, ta rakan iyo ra kuenda maa yo ndia,
cha'a' ña tachi ra ma Tati Í ra ña na koo yi chi'in yo.
¹⁴ Ta juuni kàtitu'un kachin ndi nuu ndo ña juuni maa

ndi ndē'e ndi ña Ndioo Tatá yo tāchi ra ma ra Se'e ra nuu ñu'u' ñuñivi, kuenda ña na jakakú ra kua'a' ñivi iyo ñuñivi i'ya. ¹⁵ Yakan va tandi'i ma ndian nàkoto ña Jesuu kùu ra ma ra Se'e Ndioo, ndisaa ndiakan iyo na chi'in Ndioo, ta Ndioo iyo ra chi'in na ndia.

¹⁶ Yakan va cha chito yo ta chinunio ña ma Racha'nu Ndioo kùuni ra nde'e ra yo chi'in ndisaa ma ñivi iyo ñuñivi. Ma Racha'nu Ndioo kùu ra iin ra ya'a kùuni nde'e yo. Ta nda ndian ni kuuni, ña iyo na kuenda kùuni na nde'e na Ndioo chi'in ta'an na, kùuni yi ka'an yi ña iyo na chi'in Ndioo, ta Ndioo iyo ra chi'in na ndia.

¹⁷ Vati tu cha ndō'iin yo chi'in Racha'nu Ndioo cha'a' ña ya'a kùuni ra nde'e ra yo, tajan tūvi iyo yi ña yu'vio ma ora ni chaa ma kivi ña ni jakutuni ra ma ñivi. Vati taku maa yo cha jà'a yo ma ña va'a ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya takua jà'a ma Racha'nu. ¹⁸ Yakan va tuva ndicha ña kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo chi'in ta'an yo, na tūvi iyo yi ña yu'vio nde'o ra ma ora ni jakutuni ra ma ñivi, vati tu chito yo ña jà'a yo ma ña va'a ta na tūvi ndasio. Ti juuni ma ña ndasio kùu yi ña jànde'e yi tundo'o yo. Yakan va tu iyo nda yo ndasii, kùuni yi kà'an yi ña takà'an ndo'iin va'a anima yo chi'in ra cha'a' ña töve kùunio nde'o ra.

¹⁹ Takua maa yo, ti kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo vati jì'naga maa ra kùu ma ra kicha'a kùuni ra nde'e ra yo. ²⁰ Ta tu iyo nda yo kà'an ña ya'a kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo, va juuni ma ora ikan xaanio nde'o ma ndian ta'an yo, iin ndian vatani kùu yo tuva takan. Va tu töve kùunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo ña kùu na ndian ndichin va'a nde'o, kùuni yi ka'an yi ña kùu kuunio nde'o ma Racha'nu Ndioo. Ta Rakan, ti töve ndichin va'a nde'o ra. ²¹ Takan kùu ta cha'a' yakan kùu yi ña chà'a ma Racha'nu Ndioo ma tu'un i'ya nuu yo: Tu ndicha ña kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo, kùuni yi ka'an yi ña iyo yi ña kuunio nde'o ndian kùu ta'an yo ndia.

Cha jàkanaa ma ndian chinuni tu'un Ndioo ma ña kini

5 Yakan va tandi'i nda yo chinuni ña Jesuu kùu ra ma Cristu, ndisaa ndiakan kùu na se'e Ndioo. Ta ndisaa yo ña kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo Tatá yo juuni kùunio nde'o ma ndian kùu se'e ra ndia. ² Yakan va tu kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo ta jachi'o ma tu'un ña tāchi ra nuu yo, juuni kua ikan kùu koto kachin yo ña kuunio nde'o ndian kùu se'e ra ndia. ³ Vati jàna'a yo ña kùunio nde'o ma Racha'nu Ndioo ora jachi'o ma tu'un ña kà'an ra, ti tandi'i ma tu'un tāchi ra nuu yo töve ndetiñu jà'a yo yi. ⁴ Vati tandi'i nda yo kùu se'e Ndioo cha jàkanaa yo ma ña kini ña iyo ma ñuñivi cha'a' ña chinunio ma tu'un Jesucristu. ⁵ Yakan va, ¿nda yo kùu ma ndian jàkanaa ma kuati iyo nuu ñu'u' ñuñivi?, kùuni ndo. Ma ndian chinuni ña ma Racha'nu Jesuu kùu ra ma Se'e Ndioo, ndiakani kùu ma ndian jàkanaa.

Tu'un kà'an naja kua iyo ma ra se'e Ndioo

⁶ Ora kīchi ma Racha'nu Jesucristu ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya jàna'a ra nuu yo ña kùu ra Se'e Ndioo ora jākunduta ra ta juuni ora chāti ra ma nii ra. Yūvi chi'in ma takuini kùu yi ña jàna'a ra nuu yo va juuni chi'in ma nii ra ndia. Ta ikan jan chā'a ra ma Tati Íí ra nuu yo, ikan na ku'va yi kuenda nuu yo cha'a' ma ña ndicha ña kà'an ra. ⁷ Ta cha'a' yakan kùu yi ña iyo uni ta'an yi ña kùu yi testigu ma andivi: Racha'nu Ndioo Tatá yo chi'in ma ra kùu tu'un Ndioo, ta Tati Íí ra ndia. Ndi uni yi kùu yi iin ni ña kua kùu yi. ⁸ Ta juuni iyo uni ta'an yi ña kùu testigu ma nuñu'u' ñuñivi i'ya ndia: Ma Tati Íí Ndioo chi'in ma takuini chi'in ma nii. Ndi uni yakan indukuni kua kà'an yi. ⁹ Ta tu chinunio ma tu'un kà'an ñivi chi'in yo, ta iyo yi ña chinuni ga yo kua kà'an Racha'nu Ndioo, vati kà'an ra cha'a' naja kua iyo ma ra kùu Se'e ra chi'in yo. ¹⁰ Yakan va tu chinunio ma tu'un ma ra Se'e Ndioo, cha chito yo ti ña ndicha kùu ma tu'un ña kà'an Ndioo cha'a' Se'e ra ña iyo tichi anima yo, va taku ma ndian tūvi chinuni ma tu'un Ndioo, ndiakan kàti na ti maaa tu'un vatani kùu ma ña kà'an ra. Takan kàti na ti tūvi chinuni na ña tu'un ndaa kùu ma ña kà'an Ndioo cha'a' ma ra kùu Se'e ra. ¹¹ Ma Racha'nu Ndioo cha kàti kachin ra nuu yo, ti kùuni ra ña na ni'o nuu ni koo yo endeeni chi'in ra. Ta cha'a' ña ndō'iin yo chi'in Se'e ra kùu yi ña ni'o nuu ni koo yo endeeni chi'in ra. ¹² Yakan va ma ndian chinuni tu'un ma ra Se'e ma Racha'nu Ndioo, cha nì'i na yi, va takua ma ndian tūvi chinuni tu'un ma ra Se'e Ndioo, na tūvi nì'i na yi.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Xuva kuenda ña jākuni-naa ra ma ñivi

¹³ Tàì ma tu'un i'ya kuenda ndo ndian chinuni tu'un ma Racha'nu Jesuu ra kùu Se'e Ndioo, ikan na koto kachin ndo ña cha nì'i ndo nuu ni koo ndo endeeni chi'in ra.

¹⁴ Yakan va na tūvi iyo yi ña yu'vio kà'an yo chi'in ma Racha'nu Ndioo, vati cha kàti ra ña tu kà'an yo chi'in ra ma ña va'a ña kùuni maa ra, ni taso'o ra ma ña kà'an yo. ¹⁵ Yakan va cha chito yo ti ora kà'an yo chi'in ma Racha'nu Ndioo, taso'o ra ma ña kà'an yo. Ta juuni cha chito yo ña tu chikan yo iin nakuyi nuu ra, ta cha nì'o yi ndia.

¹⁶ Ta tu nde'o ña ma ndian kùu ta'an yo jà'a na iin kuati, ña tūvi iin kuati ka'nu ña kundaka yi na iti' nuu kuvi na endeeni, na ka'an yo chi'in Ndioo kuenda na, ikan na jaka'nuni ra ma kuati na ta ku'va ra iti' koo ndito na chi'in ra. Ta tu ja'a na iin kuati ka'nu ña iyo yi ña kuvi na endeeni, ta tūvi iyo yi ña ka'an yo cha'a' na nuu Ndioo tuva takan. ¹⁷ Yakan va tandi'i ma ña tūvi va'a ña jà'a ma ñivi iin kuati kùu yi. Va töve ndisaa kuati ña jà'a ma ñivi ndàka yi nuu kuvi na endeeni.

¹⁸ Ta juuni cha chito yo ña ndisaa ndian kùu se'e Ndioo, töva iyo na ña ja'a na kuati, vati ma ra Se'e Ndioo kùu ma ra jà'a kuenda na. Ta cha'a' yakan kùu yi

ña na kùu ga ja'a ma kui'na ja'án' ña na ku'un na iti' ki-ni.

¹⁹ Va cha ch̀to yo ti ñivi ìyo kuenda Ndioo kùu maa yo, va cha yatin ndisaa ma ñivi ñuñivi kùu ma ndian ìyo kuenda ma kui'na. ²⁰ Ta juuni cha ch̀to yo ña k̄ichaa ma ra Se'e Ndioo nuu ñu'u' ñuñivi i'ya ta ch̄'a ra chini-tuni yo, ikan na nakoto yo ma Ndioo ndicha. Ta cha'a'

yakan kùu yi ña indukuni ìyo yo chi'in ra, ta chi'in ma ra Se'e ra Jesucristu ndia. Yakan va ma rakan kùu ra ma Ndioo ndicha, vati ch̄'a ra nuu koo yo endeeni chi'in ra.

²¹ Yakan va ndyo'o se'yu, na ja'a ndo kuenda nuu ndo ta t̄va ìyo yi ña jaka'nu ga ndo ma ndioo yutun ña j̄anda'viña'a. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Xuva Uvi

Nduva'a kuii kunda'vini Xuva ma ndian ìyo kuenda Ndioo

1 Yu'u iin ra kuxini ndian chìnuni, tàì tutu i'ya kuenda yo'o iin ña'a ña kùu iin ña kächin Ndioo ña kùun iin ñivi ra, ta juuni tàì yi kuenda ndian kùu se'un ndia. Ndicha kuii ña ya'a kùunì nde'i ndo. Ta yüvi yu'uni va juuni ndisaa ndian nàkoto ma tu'un ndaa, juuni kùuni na nde'e na ndo ndia. ² Yakan va nduva'a kùunì nde'i ndo cha'a' ña cha chito yo ma tu'un ndaa, ta ma tu'un ikan ti na tūva ni naani yo yi, vati endeeni koo yi chí'o. ³ Ma Racha'nu Ndioo ra kùu Tatá yo chí'in ma Racha'nu Jesucristu ra kùu Se'e ra, na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo ta na kunda'vini ra ndo, ikan na koo vii ndo chí'in ta'an ndo. Ta na takan ja'a ra chí'in ndisaa yo ña nàkoto ma tu'un ndaa, ta juuni ndisaa yo ña ya'a kùuni yo nde'o ta'an yo ndia.

⁴ Yakan va nduva'a kuii chisij vati ndē'i uvi uni ndian kùu ñivi ta'an ndo ña chìnuni ndicha ma tu'un ndaa, ta jà'a na takua kà'an ma Ndioo Tatá yo ña na ja'a yo. ⁵ Ta vitin ndyo'o ndian chìnuni, chikain ñamani nuu ndo ña na ndakimani ndo ma ñivi ta'an yo ña kùuni na nde'e na ta'an na ndia. Ta ma tu'un ña tàì kuenda ndo ma vitin, ti na yüvi tu'un chaa kùu yi kuenda yo, vati ma tu'un ña cha chíni yo nda ora kicha'a yo chìnuni yo kùu yi. ⁶ Yakan va jàna'a yo ña ya'a kùuni yo nde'o ma Racha'nu Ndioo ora chàkuu yo kuenda jachi'o ma tu'un ña kà'an ra, vati cha kätitu'un ma Ndioo Tatá yo chí'in yo ña ìyo yi ña na koo yo kuenda kùunio nde'o ma ndian kùu ta'an yo, takua cha chíni ndo ma ora kicha'a ndo chìnuni ndo niku.

⁷ Vati nuu ma ñu'u' ñuñivi i'ya chàkunuu nduva'a kuii kua'a' ma ndian janda'viña'a ìyo vitin. Ta juuni ma ndiakan kùu ma ndian töve ku'va na kuenda ña ma Racha'nu Jesucristu kùu ra iin ra'ii ndicha ora kaku ra ma nuu ñu'u' ñuñivi i'ya. Takan kà'an na ña kùuni na janda'viña'a na yo, vati xaani na nde'e na ma Racha'nu Jesuu. ⁸ Yakan va na ja'a ndo kuenda nuu ndo chí'in ma tu'un jàna'a na, koto jànaa ndo ma ya'vi ña jàkanaa ndo cha'a ma tiñu cha jà'a yo kuenda Ndioo. Vati ìyo yi ña ni'i ndo tandi'i ña va'a ña chà'a ma Racha'nu Ndioo Tatá yo nuu ndo.

⁹ Ta ndian tiso tiaga siki ña jà'ani na ña kà'an na ma tu'un ña jàna'a Cristu nuu yo, kùuni yi ka'an yi ña na tūva ìyo ma Racha'nu Ndioo chí'in na tuva kua ikan jà'a na. Vati tu endee kuà'an yo iti' ra takua jàna'a ma Racha'nu Cristu, kùuni yi ka'an yi ña ìyo ma Ndioo Tatá yo chí'in yo, ta juuni ìyo ma Racha'nu Se'e ra chí'in yo ndia. ¹⁰ Ta tu ìyo nda ndian chaa nuu ìyo ndo va tūvi jàna'a na tu'un ndaa takua kà'an ma tu'un jàna'a ma Racha'nu Cristu, va'aga ña na töve kàña'a ndo chí'in na, ta ni kù'va ndo ve'e ndo kundaa na ndia. ¹¹ Vati tu ìyo ndaa ndyo'o ña tiñu'u ndo na, kùuni yi ka'an yi ña indukuni kùta'an ndo chí'in ma ña kini ña jà'a na ndia.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Xuva

¹² Ìyo kua'a' ga ma tu'un ña kùuni ka'in chí'in ndo, vati töve kùunì tai yi nuu tutu. Va'a ga ña ku'un ma' ma nuu ìyo ndo, ta ikan natu'un ta'an yo yi, ikan na sii kùuni ndisaa yo.

¹³ Ta vitin ma ñivi ta'an ndo ndian ìyo i'ya, ndian kächin ma Ndioo, tàchi na iin saludu nuu ndo. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Xuva Uni

Xuva kàtitu'un ra ña iin ra va'a kùu ma ra nàni Gayu

1 Yu'u iin ra kuxini ndian chìnuni, tàchì tutu i'ya nu-un, yo'o ra nàni Gayu, ra merui ña ndicha kuii kùunì nde'i.

² Yo'o yani, kà'in chi'in Ndioo kuendaun, ikan na koo va'un takua kùuni ma Racha'nu Ndioo ña koun, vati tūvi kùunì nuva ta'un ja'a ma kue'e ndia. Yakan va na koo va'un chi'in ndisaa ma tiñu va'a ña jà'un. ³ Nduva'a kuii chisij ora kichi kàtitu'un ma ndra yani yo nui ña iyo ma tundeeni Ndioo chi'un, ti endeeni kuà'un ma iti' ndaa. ⁴ Ta cha'a' yakan kùu yi ña nduva'a kuii chisij, vati cha chitōi cha'a' ma ndian kùu se'i, vati endee kuà'an na ma iti' ndaa takua kùuni ma Racha'nu Ndioo ña na ja'a na.

⁵ Yo'o yani, ya'a va'a ja'un ña tindeun ma ndian kùu ta'an yo ña chìnuni kichi inga ñuu ora chàa ndra chànde'e ndra ñuun ma nuu iyo ve'un vaji tōve nàkōtoun ndra. ⁶ Ta ndiakan kùu na ña chā'a na kuenda nuu ma ndian chìnuni tu'un Cristu ña ya'a ga kùuniun nde'un na. Ta vitin chikain iin ñamani nuun ña na tindeun na chi'in ndisaa ma ña chiniñu'u na, ti takan va'a kùuni ma Racha'nu Ndioo. Ta takan ja'un, ikan na ku'un va'a na ma iti' nuu. ⁷ Vati cha'a' ña tiñu'u na ma Racha'nu kùu yi ña chàkunuu na, ta tōve jà'a na ña ki'in na ña soko ma ndian tōve chìnuni. ⁸ Yakan va iyo yi ña nanduku yo naja tindee yo na, ikan na ndo'iin yo chi'in na, ti indukuni jàtiñu yo kuenda ma tu'un ndaa.

⁹ Yu'u tãi iin tutu ta tàchì yi nuu ma ñivi chinuni ikan, va ma ra nàni Diótrefe ti na tūvi kùuni ra jachi'in ra ma

ña kà'an yi, vati maa ra kùu ma ra chàta'ani ka'nda tiñu. ¹⁰ Yakan va ora ni chai ma ndakan, tajan ni kati-tu'in nuu ndo cha'a' ma kuati jà'a ra, vati cha chīnitu'in ña kà'an ra tu'un vata chata ndi, ta yakan ti na yūvi ña va'a kùu yi. Vati na tūvi ndaki'in maani ra ma ndian kùu ta'an yo ndian vachi inga ñuu vaji ndian jàtiñu kuenda Ndioo kùu na. Ta nda ma inga ndian chìnuni ña iyo chi'in ra juuni na tūvi chà'a ra ña na ndaki'in maani na na ndia. Va tu jà'a na yi tajan rakan ti tavani'i ra na ma tichi veñu'u ta tūva cha'a' ra ña ki'vi ndiko na.

¹¹ Yakan va yo'o yani koto jà'un takua jà'a ma ñivi ikan, va'aga na ja'un ma ña va'a. Vati ma ndian jà'a ma ña va'a, ndiakan kùu ma ñivi Ndioo, va ma ndian tūvi jà'a ma ña va'a, kùuni yi ka'an yi ti na tūvi nàkoto na ma Racha'nu Ndioo.

¹² Ndisaa ñivi cha chà'a na kuenda ña iin ra va'a ndicha kùu ma ra nàni Demetriu, ta ndicha ña takan kùu yi. Yakan va ndava nda ndyu'u kà'an ndi ña iin ra va'a kùu ra ta chitoun ti ña ndaa kùu ma ña kà'an ndi.

Xuva kà'an ra ma tu'un nuu ndi'inia

¹³ Iyo kua'a' ga ma tu'un kùunì ña kotoun va tūvi kùunì tai yi nuu tutu. ¹⁴ Vati yu'u chàninì ña va'a ga ña ku'un mai kunde'i ñun ma nuu iyoun numini tuva kuy-atj, ta ikan natu'un ta'an yo yi.

¹⁵ Yakan va na koo viiun chi'in Ndioo, ta ma ndian meru yo tàchi na iin saludu nuun. Ta juuni na katitu'un ma saludu i'ya nuu ta'ii'iin ndian ñivi kùu meru yo ndian iyo ndakan ndia.

Tutu Juda

1 Yu'u Juda ra kùu yani Jandiau, ra jàkuu tiñu nuu ma Racha'nu Jesucristu, tàchj saludu nuu ndyo'o ti ma Racha'nu Ndioo Tatá yo kàchin ra ndo ta kùuni ra nde'e ra ndo, ta ma Racha'nu Jesucristu kùu ra ma ra kùmi ra ndo. ² Ta na kunda'vini ga ma Racha'nu nde'e ra ndo ta na koo vii ndo ta kùuni ndo nde'e ndo ta'an ndo, takua kùuni ma Racha'nu nde'e ra ndo.

Nuu kà'an Juda chata ma ndian kùu matru ña jàna'a tu'un vata

³ Ndyo'o yani ndian ya'a kùuni nde'i, cha iyo tiempu ña kùuni tai iin tutu kuenda ndo ña kà'an yi cha'a' ña kàkú ndo jà'a Ndioo kua jàkákú ra yu'u ndia. Va vitin tà tu'un i'ya kuenda ndo ti iyo yi ña janini ndo, koto kù'va ndo ña jakesiin na ndo, ta sama na ma tu'un ndaa cha'a' ma Racha'nu Jesuu ña chinuni ndo ña iin cha'ani chā'a ra yi nuu tandi'i yo ndian kùu ñivi ra. ⁴ Vati iyo iin ma ndra cha kí'vi xe'e ma tañu ndo ña jà'ani ndra ña ndra va'a chinuni tu'un Ndioo kùu ndra. Ta takan jànda'viña'a ndra ndo ti yüvi ma ndian chinuni kùu ndra takua kùu ndo. Ti jàna'a ndra ña va'ani tu kí'vi ndra ja'a ndra ma ña kini cha'a' ña cha iyo ma ñamani Ndioo chi'in ndra, kùuni ndra. Ta juuni kàti ndra ña ma Racha'nu Jesucristu yöve uvanuu ra kùu ma ra chito'o yo, kàti ndra. Yakan va kua kàti ma nuu tutu Ndioo tatiempu, ma Racha'nu Ndioo ni jakutuni ra ma kuati ndrakan, ikan na nde'e ndra tundo'o cha'a' ña jà'a ndra.

⁵ Ta vaji cha chito ndo, ta vitin kùuni jakuku'un ndikonj ndo ña ma ora cha yā'a jakakú ndio ma Racha'nu Ndioo ndian judú ndian kùu ñivi ra ma nuu tundo'o ña jànde'e ma ñivi iyo ma ñuu Egiptu ma tatiempu. Ta ma ora cha yā'a yakan, ma Racha'nu Ndioo jànde'e ra ma tundo'o ta jānaa ra ma ndian judú ndian tüvi chinuni ña chíyo tañu na ndia. ⁶ Ta jàkuku'uni ndo ña iyo kua'a' ma tati ña jà'a tiñu nuu Ndioo ña tüvi jà'a na tiñu nuu ra takua iyo yi ña ja'a na yi, ti ndākoo na yi niku. Va ma tati ikan cha chū'ni ma Racha'nu Ndioo na ma nuu naa chi'in ma kadena kaa kuenda ña na nde'e na tundo'o endeeni, nda kati chaa ma kivi nuu ndi'inia ña Ndioo ni jakutuni ra na cha'a' ma kuati na. ⁷ Ta indukuni tā'an ma ndian iyo ñuu Sodoma chi'in ma ñuu Gomorra chi'in ma inga ma ndian iyo ma ñuu kuati ña kàndii yatini xiin yi. Ma ndra ñuu ikan nduva'a kuui kua'a' kuati jā'a ndra chi'in ma kuñu ndra, nda kati chāta'ani ndra kí'vi ndra juuni chi'in ndra'ii chi'in ndra. Yakan va indukuni jā'a ma Ndioo chi'in ndra ti jānaa ndi'i ra ma ñuu ikan chi'in

ñu'ú. Ta ma tu'un i'ya jàna'a yi nuu yo ña takan Ndioo ni ja'a ra chi'in ma ndian jà'a ma ña kini takan. Va ni jande'e ra tundo'o na, ta ni jakutuni ra ma kuati na, ikan na kayu na endeeni.

⁸ Ta juuni ma ndra jà'ani ña kùu ndra matru ikan, ña iyo tañu ndo juuni jà'a ndra ma ña kini, ta takan töve tiñu'u ndra ma kuñu ndra, ta kàti ndra ña ma ña chàni ndra tichi ñuma'na ndra iyo ma ndatu Ndioo chi'in yi kuenda ndra, ña na katitu'un ndra yi nuu ma ñivi ña na jachi'in na yi. Ta töva jachi'in ndra ma Racha'nu Ndioo ta ndava kà'an ti'ini ndra chata ma ndatu ma tati ña jà'a tiñu nuu ra ndia. ⁹ Vati ni ma tati ña nàni Mike, ña chà'nda yi tiñu nuu ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ta ma tati kùxini ikan vaji iyo ndatu yi, tüvi nī kuuni yi ti-sokuati yi ma kui'na ora kà'nita'an yu'u yi cha'a' ma ñunda'yu ma Moisés. Vati ndākoo ma tati kùxini ikan yi nuu nda'a ma Ndioo ta te'en nāka'an yi chi'in ma kui'na: "Ma Racha'nu Ndioo, na jande'e ra tundo'o ñun", kàti yi. ¹⁰ Ta ma ndra matru vata ikan chàtu'un ndra ta kà'an ti'ini ndra cha'a' ma ña tüvi kutuni va'ani ndra. Ta ma ña töve va'a ña jà'a ndra indukuni jà'a ndra yi takua jà'a kiti ña töve kuui chito ndri ña jà'a ndri. Yakan va ni jandi'i maa ndra nuu ndra cha'a' ma ña jà'a ndra takan.

¹¹ Va nda'vi ta'an ma ndrakan ña kuà'an ndra ma iti' kini takua jā'a ma ra nàni Caín. Ta cha'a' xu'un' ma ña nànduku ndra jakanaa ndra kùu yi ña ndākoo ndra ma tiñu va'a jà'a ndra, ta kí'vi ndra jà'a ndra ma ña kini takua jā'a ma ra nàni Balaam. Ta chí'í ndra takua chí'í ra nàni Coré cha'a' ña töve nī jachi'in ndra ma ña kà'an ma Racha'nu Ndioo. ¹² Iin ña tukanuuni kùu yi ora chàa ma ndrakan nuu ndò'iin ndo ña jà'a ndo viko ta jà'anu ndo ma Ndioo. Ti endee chàchi ndra ta chí'i ndra, ta ya'a ga sii kùuni ndra ta töve tiñu'u ndra ma Racha'nu Ndioo. Ta nànduku ndra ma ña va'a kuenda maani ndra. Ta kùu ndra takua kùu ma viko ña tüvi ndiso yi takuui ña kēñu'u ma tati yi te'en tikan, ta juuni kùu ndra takua kùu ma yutun ña tüvi jàtiñu ndrun ma tiempu ña iyo yi ña jatiñu ndrun. Yakan va ndisaa ma ndra jà'a takan cha chí'í ndra takua kùu ma yutun ití ña chí'í ndrun chi'in ndava nda ma yo'o ndrun ndia.

¹³ Ndisaa ma ña jà'a ndra kùu yi ña jàkukanuu yi ndra ti ya'a kini kùu ma ña jà'a ndra, ta kùu ndra takua kùu ma xikiñu kini ña chàkoso yu'u tañu'u jà'a ma ola ka'nu. Takua ma ndoso chinu ri iti' andivi ta numini naa ri, takan kùu yi chi'in ma ndrakan, ndra chàkunuu te'en tikan, va numini ni naa ndra endeeni, ta ni kin-doo ndra ma nuu naa.

¹⁴ Takan kũu ta kuenda ma tu'un i'ya cha kãtitu'un ma ra nãni Enoc, ma ra kũu tata ucha ma Adán, te'en nãka'an ra chata ma ndian jà'a takan: "Ndè'i ma Racha'nu ña vãchi ra chi'in nduva'a kuii kua'a' mii ma ndian íí ndian jãkuu tiñu nuu ra chi'in ra. ¹⁵ Vãchi ra ta ni jakutuni ra cha'a' ndisaa kuii kuati ña jà'a ma ndian kini cha'a' ña töve chinuni na tu'un ra. Ta juuni ni jande'e ra tundo'o ma ndian kà'an ti'ini chata ra ndia." Takan kãti Enoc tatiempu.

¹⁶ Ndisaa ndra matru vata ikan endee ka'anti'ini ndra chata nda ña ni kũuni, ti tũvi kãndoo va'ani ndra chi'in ma tu'un ña kà'an na. Ta endee chàtu'un ndra ma ña jà'a inga ñivi. Vati ma ña nãnduku ndra jà'a ndra kũu yi ña na kindoo va'a ndra juuni chi'in maa ndra. Ta ya'a chàta'ani ndra jandotayi ndra ndra. Ta chàta'ani ndra jandomani ndra ma ñivi chi'in ma tu'un vii kuenda ña kũuni ndra kindoo va'ani ndra chi'in na.

Juda jãkuninaa ra ma ndian chìnuni tu'un Ndioo

¹⁷ Va taku ndyo'o ndian yani ndian ya'a kũuni nde'i, na kuku'un va'ani ndo takua kãtitu'un ma ndra kũu tatun Jesucristu. ¹⁸ Vati ndrakan kãtitu'un ndra ña ma nuu ni ndi'i ma ñiñivi ni koo ñivi ña ni ka'an ti'ini na chata ma ndian kũu ñivi Ndioo, ta ni ja'a na ma ña kini takua kũuni maa na. ¹⁹ Ta juuni ndrakan jãkesiin ndra ma ñivi, ta jà'a ndra ma ña kini ña chàta'ani maa ndra ja'a ndra, vati töve ìyo ma Tati Íí Ndioo chi'in ndra.

²⁰ Va taku ndyo'o ndian kũu yani ña chìnuni tu'un Ndioo, na chinuni va'a ga ndo ma tu'un ra, ikan na ni'i

ga ndo naja kua koo íí ndo chi'in ra. Ta juuni na ka'an ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo kuenda ña na tindee ma Tati Íí ra ndo. ²¹ Yakan va na koo va'a ndo chi'in Ndioo cha'a' ña ya'a kũuni ra nde'e ra ndo. Ta na kuation va'a ndo ma Racha'nu yo Jesucristu ma ora ni chaa ma kivi ña ni ku'va ra ña na koo ndito ndo chi'in ra endeeni cha'a' ña ya'a kunda'vini ra ndo.

²² Ta na kunda'vini ndo ma ndian ta'an ndo ña tũvi chìnuni va'a, ²³ ta na tindee ndo ma inga ñivi, ikan na kakú na koto ku'un na ma andaya'. Ta inga na na kunda'vini ndo nde'e ndo na vaji juuni ìyo yi ña ja'a ndo kuenda nuu ndo chi'in ma ña kini jà'a na, koto juuni maa ndo na kí'vi ndo ja'a ndo ma ña kini ña jà'a na ndia.

Ma tu'un nuu ndi'inia ña kà'an Juda ña jàka'nu ra ma Racha'nu Ndioo

²⁴ Ta ma Racha'nu Ndioo ìyo ndatu, kuenda kumi ra ta takan töve ja'a yo ma kuati, ikan na kuu chaa yo koo yo ma nuu ìyo ra. Ta ni kuu yo takua kũu iin ja'ma chaa ña ni'iiin ta'vi töve meku ta nduva'a sii ni kuuni yo ora chaa yo nuu ìyo ra. ²⁵ Yakan va na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo, ti uvanuu ra kũu ma ra kũu jakakú yo cha'a' ma Racha'nu Jesucristu. Ti ma Racha'nu Ndioo kũu ma ra chànda tiñu ta ìyo kua'a' ndatu ra ta ra nduva'a ka'nu kũu ra ndia. Yakan va na jaka'nu yo ra vitin, itaan ta endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

Tutu Apocalipsis

Nuu jàna'a ma Racha'nu Jesuu nuu ma Xuva

1 Ndioo chā'a ra ña na katitu'un Jesucristu tu'un i'ya, ikan na jana'a ra ma ndian jà'a tiñu nuu ra, cha'a' ma ña ni ta'an yo numi kuiini ma tiá iti' nuu. Vati ma Racha'nu Jesucristu tāchi ra iin tati jàkuu tiñu nuu Ndioo, ikan na katitu'un yi tu'un i'ya nuu Xuva ra jàkuu tiñu nuu Jesuu. ² Ta ma Xuva kùu ra, ra kātitu'un ndaa ra nuu ma ñivi ndisaa kuii tu'un ña tāchi Ndioo ra chi'in tu'un ña jāna'a ma Racha'nu Jesucristu nuu ra ndia, vati Xuva chā'a ra koto ma ñivi ndisaa kuii ña ndē'e ra. ³ Ta na sii kuuni ma ndian jàkua'a ma tu'un i'ya ña kà'an ña ni kuu, ta juuni na sii kuuni ndian taso'o yi ta jachi'in na ña kà'an yi, vati cha kùyatini ma ora ña ni chinu ma tu'un i'ya ña kà'an yi.

Xuva tàa ra ma tu'un i'ya kuenda ndian chìnuni tu'un Jesucristu ndian kùti'vi ta'an ma ndi ucha ñuu ña kàndii ma iti' ñu'u' Asia

⁴ Yu'u Xuva, tàì ma saludu i'ya ta tàchi yi kuenda ndisaa ndyo'o ndi ucha veñu'u ndian ìyo ninii ka'nu ma ñu'u' Asia ña kùu ndo ucha veñu'u ma Racha'nu Jesucristu. Ma Racha'nu Ndioo ndo, na ku'va ra ma ñamani ra nuu ndo, ta na ku'va ra ña na koo vii ndo kuenda ra, ti maa ra kùu ra ña ìyo ra ma vitin, ta maa ra kùu ra ña cha takani ìyo, ta maa ra kùu ra ña ni kichi ra tiá iti' nuu ndia. Ta juuni na ku'va ma ndi ucha nuu ma Tati Í Ndioo ñamani yi nuu ndo chi'in ña koo vii ndo ndia, nda ma nuu ka'iin yi iti' nuu chà'nda Ndioo tiñu. ⁵ Ta nda nuu ma Racha'nu Jesucristu na ni'i ndo ñamani Ndioo ta na koo vii ndo ndia, ti rakan kùu ra testigu ndaa, ta ra nunuu ña nātaku tañu ma ndian ndií, ta chà'nda ra tiñu nuu tandi'i ma ndra kumitiñu ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi i'ya. Vati Cristu ikan kùu ra ña ya'a kùuni ra nde'e ra yo, ta cha jānandoo ra ma kuati yo cha'a' ña chāti ma nii ra cha'a' yo. ⁶ Ta juuni jā'a ra yo ña na kùu yo takua kùu ma ndra kùu rey ndra chà'nda tiñu, chi'in ña na kuu yo sutu, ndra jàka'nu ma Racha'nu Ndioo Tatá yo. Yakan va na jaka'nu yo ma Racha'nu Jesucristu, ta na koo ndatu ra endeeni. Ta takan na kuu yi. Amén.

⁷ ¡Na nde'e ndo!, vati Cristu vāchi ra tañu ma viko. Ta ikan ndisaa na ni nde'e na ra, ta nda ma ndian xaani ni nde'e na ra, ta nda ma ndian jātakue'e kuñu ra ni nde'e na ra ndia. Ta tandi'i ma ñivi ìyo ñuñivi ni kuaku na ma ora ni nde'e na ra, ta ndicha ña takan kùu yi, ta takan ni kuu yi ndia.

⁸ Vati ma Racha'nu Ndioo kà'an ra ña: “Yu'u kùu ma ra nunuu, ta ma ra nuu ndi'inia, takua kùu ma letra A chi'in Z, ti yu'u kùu ma ra kuxini ma vitin, ta kùu ma ra takani kùu niku, ta kùu ma ra ni kichi iti' nuu ndia.” Takan kāti ma Racha'nu Ndioo ra ya'a ìyo ndatu.

Nuu ndè'e ma Xuva ma Racha'nu Cristu takua ndè'o iin nakuyi ora chànio

⁹ Yu'u ra nàni Xuva, ra juuni chìnuni takua chìnuni ndo, ti cha ndō'ijñ chi'in ndo cha'a' ma Racha'nu Jesuu. Yakan va juuni ni ni'ij nuu ni koi chi'in ndo ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ti juuni ya'a jāndeeni ña nde'i tundo'o ndia. Vati cha'a' ña kātitu'in ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi cha'a' ma Racha'nu Jesucristu, kùu yi ña tāchi na yu'u kuenda ña ndè'i tundo'o ma tichi ku'u ña nàni Isla Patmo. ¹⁰ Vati iin kivi ña na jaka'nu yo ma Racha'nu kùu yi ña ndai jaka'nui ra chi'in ndatu ma Tati Í Ndioo, tajan ma iti' chatai chīni iin tati ña ya'a kanachaa, takua kùu iin tati ma yutun tivi ¹¹ ña te'en kà'an yi chi'ijñ:

—Yu'u kùu ma ra nunuu ta ma ra nuu ndi'inia, takua kùu ma letra A chi'in Z, ta cha'a' yakan kùu yi, ña yu'u kùuni ña na taun iin nuu tutu ma ña ndē'un, tajan na tachiun yi ma nuu ndi ucha ma veñu'u, ndian chìnuni ña ìyo ma iti' ñu'u' Asia. Taku nuu ma ñivi Ndioo ña ìyo ma ñuu Efesu, chi'in nuu ma ñivi Ndioo ña ìyo ñuu Esmirna, ta nuu ma ñivi Ndioo ña ìyo ñuu Pérgamo, ta nuu ma ndian ìyo ñuu Tiatira, ta nuu ma ndian ìyo ñuu Sardis, ta nuu ma ndian ìyo ñuu Filadelfia, ta nuu ma ndian ìyo ñuu Laodicea ndia.

¹² Ta ma ora chīkoni'i ndioi ma iti' chatai ña kùuni nde'i yo tati kùu ma ña kà'an chi'ijñ, tajan ikan ndē'i ucha ta'an ma kandileru oro nuu chàkuiin ma tima.

¹³ Ta tañu ma ndi ucha ta'an ma kandileru nuu chàkuiin ma tima, ikan ndē'i iin ma ra kàa takua kàa ma ra se'e ñivi ña ñu'u' ra iin ja'ma kani, ña chàa yi ndava nda sukun cha'a ra, chi'in iin pañu oro ña chàa yi ndava nda pechu ra. ¹⁴ Ta ma ixi xini ra kuichin la'ndi yi, takua kuichin ma ixi ma mvechala, a takua kuichin ma nieve, ta ma tichi tinuu ra, va kàa yi takua kàa ma yaa ñu'u.

¹⁵ Ta ma cha'a ra, va kua'á yi takua kàa ma kaa bronce ma ora kàyu yi ma tichi hornu. Ta ma tati ra, nduva'a ni'i kà'an yi, takua jà'a ma yuta ña nduva'a kàyu jà'a yi.

¹⁶ Ta ma tichi ma nda'a' kua'a ra, ka'iin ucha ta'an ma chele, ta iin machiti ña xaan nduvi chiyo, kùu yi ña kèe yi tichi yu'u ra. Ta ma nuu ra va nduva'a tàcha yi, takua tàcha ma nduva nikandii ora ya'a xaan nde'e yi.

¹⁷ Yakan va ma ora ndē'i ra, ta ndūvai ma iti' cha'a ra takua ndūva iin ma ña chīí. Tajan maa ra jūndii ra ma

nda'a' chiyo kua'a ra ma chatai, ta te'en nāka'an ra chi'in:

—Na yū'viun ti yu'u kùu ma ra nunuu, ta ma ra nuu ndi'inia. ¹⁸ Ta juuni kùu ma ra ìyo ma vitin, ti cha chī'j niku, va cha ìyo ndito ndikoi ma vitin ta ndisaa tiempu, vati yu'u kùu ma ra ìyo ndatu ña kùu janataku ndikoi ma ñivi ma nuu chī'í na. Ta vitin cha nda'i ma ndatiku ña jàna'a yi ña ìyo ma ndatu ikan chi'in. ¹⁹ Yakan va na taun tandi'i ma ña ndè'un: ma ña ìyo ma vitin chi'in ma ña ni koo tiá iti' nuu ndia. ²⁰ Ña'a kùu ma tu'un xe'e ña kà'an cha'a' ma ndi ucha ta'an ma chele ña ndè'un ma tichi nda'a' chiyo kua'i, chi'in ma ndi ucha ta'an ma kandileru oro nuu chàkuiin ma tima: taku ma ndi ucha ta'an ma chele, ikan jàna'a yi, ña ndiakan kùu ma ndi-an tatun ña jùkuu tiñu nuu Ndioo ta ta'ii'in tatun ikan kùmi ra ma ucha ta'an veñu'u ndian chinuni nuu ucha ta'an ñuu. Ta ma ndi ucha ta'an ma kandileru oro nuu chàkuiin ma tima, ikan jàna'a yi ña, ndiakan kùu na ma ndi ucha ta'an ma veñu'u ndian chinuni ikan ndia.

Cristu kà'an ra kuenda ma ñivi ra ndian ìyo ñuu Efesu

2 Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:
—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Efesu: “Ta te'en kà'an ma ra ìyo ucha ta'an ma chele ma nda'a' chiyo kua'a, ta juuni chàkunuu ra ma'ñu ma ndi ucha kandileru oro: ² Taku yu'u, ti cha chito ndi'j naja kua ya'a ni'j jàtiñu ndo, ta naja kua jàndeeni ndo chi'in ta'an ndo, ta juuni cha chitoi ña na kùndee ga ndo nde'e ndo ña jà'a ma ndian kini ndia. Ta chitoi ña cha kicha'a ndo ki'in ndo ku'va ma ndra kà'an ña kùu tatun Ndioo, ta tüvi ndicha, ta juuni chitoi ña cha chā'a ndo kuenda ña maaaa ndra vatani kùu ndra. ³ Ta chitoi ña ya'a jàndeeni ndo, ta tüvi nī jaña ndo yu'u ña ya'a ni'j jàtiñu ndo cha'i, vaji ndè'e ndo tundo'o cha'a' ña chìnuni ndo tu'un kà'in. ⁴ Va ìyo iin nakuyi ña tüvi chà-ta'anj ña jà'a ndo, vati na tüva kùuni va'a ndo nde'e ndo ma Racha'nu ma takua jā'a ndo ora kīcha'a ndo chìnuni ndo tu'in niku. ⁵ Yakan va na kuku'uni ndo ma iti' va'a ña kuà'an ndo niku antea ña kēsiin ndo yi, ta na chikoni'i ndiko ndo ku'un ndo ma iti' va'a inga cha'a' ma takua jā'a ndo ma ora kīcha'a ndo chìnuni ndo tu'in niku, ta tu töve ndakoo ndo ma iti' töve va'a ta chikoni'i ndiko ndo ma iti' va'a, tajan ku'in chata ndo ta namai ma kandileru oro nuu chàkuiin ma tima ma nuu ndo ta samai yi ma nuu ndaa yi. ⁶ Va ìyo iin ma ña va'a ña jà'a ndo, cha'a' ña xaani ndo nde'e ndo ma ndian chàkunuu chi'in ma ra nàni Nicolaíta, vati nda mai ta xaani nde'i na ndia. ⁷ Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma tu'un i'ya ña kà'an ma Tati Í Ndioo nuu ndisaa ndo ndian ìyo ta'ii'in veñu'u ña chìnuni tu'un Cristu. Vati ma ra kùu Tati Í Ndioo kàti ra ña: tu kùndee ndo jàkanaa ndo ma kuati; tajan ni ku'va ndioi ña na kachi ndo ma chiti yutun ña chà'a ma kivi koo ndito ndo ña ndaa ma nuu sukun nuu chà'nda Ndioo tiñu ma andivi.”

Cristu kà'an ra kuenda ma ñivi ra ndian ìyo ñuu Esmirna

⁸ Jesuu kà'an ga ra te'en chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Esmirna: “Ta te'en kà'an ra: Yu'u kùu ma ra nunuu, chi'in ma ra nuu ndi'inia, ta cha chī'j, ta nātaku ndikoi. ⁹ Cha chito ndi'j naja kua kàa ma tiñu jà'a ndo, ta juuni cha chitoi ña ya'a ndè'e ndo tundo'o cha'a' yi, ta ndà'vi ndo ndia. Va na yüvi takan kùu yi, ti chi'in ma tu'un Ndioo, nduva'a kuika ndo. Ta juuni chitoi ña na tüvi va'a jà'a ma ndian judíu ña kà'an na chata ndo, ta jà'ani na ña kùu na ndi-an ìyo va'a na chi'in Ndioo, ta tüvi ndicha, ti java chi'in ma kui'na nàni Satanaa ìyo na. ¹⁰ Va koto yū'vi ndo cha'a' ña ni nde'e ndo tundo'o, vati ma ndian jà'a tiñu nuu ma kui'na ni ti'i na uvi uni ta'an ndo ma tichi vekaa kuenda uchi kivi, ti ikan ni ki'in ndioán' ku'va ndo chi'in ma tundo'o ña ni nde'e ndo ikan. Va tu endee ìyo va'a ndo chi'in ma Racha'nu Ndioo nda kati kuvi ndo, tajan yu'u ni ku'va ndioi ya'vi ndo, ti ni ni'i ndo nuu ni koo ndo chi'in Ndioo endeeni. ¹¹ Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o ndo ma ña kà'an ma ra kùu Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'in veñu'u ikan. Vati tuva kundee ndo jakanaa ndo ma kui'na, tajan na tüva ni nde'e ndo tundo'o ña ni ta'an ma ndian ìyo yi ña kuvi cha'a' uvi.”

Jesucristu tàchi ra ma tu'un i'ya kuenda ma ndian ìyo ma veñu'u ñuu Pérgamo

¹² Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Pérgamo: “Ta te'en kati ma ra naa ma machiti kundú ña xaan nin-duvi chiyo yu'u: ¹³ Cha chito va'i nda tiñu kùu ma ña jà'a ndo, ta juuni chitoi ña ìyo ndo ma ñuu nuu chà'nda ma kui'na ña nàni Satanaa tiñu ndia. Ta vaji ndicha ña takan kùu yi va juuni ìyo ndaa ga ndo kuendai, ta takā'an jaña ndo ña chìnuni ndo ma tu'in, vaji juuni ma tañu ndo nuu ìyo ndo, kùu ma nuu chà'nda ma kui'na Satanaa tiñu. Chiña chā'ni na ma ra kùu merui, ña nduva'a chìnuni ma tu'un Ndioo ña nàni Antipas. ¹⁴ Va ìyo uvi uni ma ña tüvi chà'ta'anj ña jà'a ndo. Ta yakan kùu ma ña ni katitu'in nuu ndo vitin. Vati juuni ìyo ga ma ndian ìyo tañu ndo ma ñuu Pérgamo chiña ña juuni takā'an jaña na ña jà'a na ma tu'un kini ña jāna'a ma ra nàni Balaam ma nuu na. Ta juuni rakan kùu ra ña tī'i ra ma ña kini xini ma ra nàni Balac ña na janda'viña'a ra ma ndian judíu chi'in ma tu'un ikan, vati rakan kà'an ra chi'in na ña na kachi na ma ndayu ña sòkó na nuu ma ndioo yutun íi, ta na ki'vi ma ndra'ii chi'in ñivi ña'a yüvi ñasi'i ndra, ta ñivi ña'a chi'in yüvi ii vi ndia. Ta yakan ti iin kuati ka'nu kùu yi. ¹⁵ Ta juuni ìyo ma ndian ìyo chi'in ndo ña juuni takā'an jaña na ña jàka'nu na ma ña jàna'a ma ndian nicolaítas, ña nda yu'u ta xaani nde'i yi ndia. ¹⁶ Yakan va na ndakoo ndo ma iti' kini kuà'an ndo ta chikoni'i ndo ku'un ndo ma iti, vati tu tüvi jaña ndo ña jà'a ndo ma takan, tajan numi kuiini ni

ku'in kukanita'in chi'in ndo, ta ni jande'i tundo'o ndo chi'in tu'in ña kùu yi takua kùu iin machiti kuiin ña kèe tichi yu'i. ¹⁷ Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma ña kà'an ma Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'in veñu'u ikan. Tatu kundee ndo jakanaa ndio ndo ma kui'na, tajan ni ku'va ndioi ña na kachi ndo ma paan ña nàni maná ña indii xe'e. Ta iin yuu kuichin nuu ndiso iin sivi chaa ña n'ii'in ñivi töve nàkoto, uvanuu ma ndian kùu nakoto ma sivi chaa yi kùu ma ndian n'ii ma yuu ikan."

Jesucristu tàchi ra tu'un i'ya kuenda ma ndian ìyo ma veñu'u ñuu Tiatira

¹⁸ Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Tiatira. "Ta te'en kà'an ma ra Se'e Ndioo, ra kàa tinuu takua kàa ma yaa ñu'ú, ta cha'a ra ña kua'á takua kàa ma kaa bronze ma ora kàyu yi tichi hornu: ¹⁹ Cha nàkoto va'i ndisaa kuii ma tiñu jà'a ndo, ta chitói naja kua kùuni ndo nde'e ndo ma ndian kùu ta'an ndo, ta chitói naja kua chìnuni va'a ndo ma tu'in, ta naja kua tìndee ndo ta'an ndo, ta jàndeeni ndo nde'e ndo ña jà'a na. Ta juuni chitói ña kua'a' ga ma tiñu va'a jà'a ndo ma vitin kua jà'a ndo ora kīcha'a ndo chìnuni ndo tu'in. ²⁰ Va ìyo iin nakuyi ña tūvi chàta'anj ña jà'a ndo, vati naja chà'a ndo ña na jana'a ma ña nàni Jezabel ma tu'un Ndioo nuu ndo. Ta yakan ti chi'in ma tu'un vata ña jàna'a ña nuu ndo, jànda'viña'a ña ndian jàkuu tiñu nui, vati jà'a ña ña ma ndra kùu ndra'ii na k'ivi ndra chi'in ma ñivi ña'a yūvi ñasi'i ndra, ta ma ñivi ña'a chi'in ma ndra'ii yūvi ii vi. Ta juuni jà'a ña, ña na kachi na ma ndayu ña sòko na nuu ma ndioo yutun ii ndia. ²¹ Ta cha nduva'a kua'a' cha'a', chà'i tiempu nuan ña na jaña ña jà'a ña ma kuati, ta chikoni'an iti' kuà'an ña ta k'ivi ña ma iti' Ndioo kuunj. Va juuni na kùunian ndakoan ma kuati jà'a ña. ²² Cha'a' ña jà'a ña kuati takan, yakan va ni jande'i tundo'o nuan, ta ni ja'i ña na ku'vian jà'a yi. Ta juuni ma ndra ña endee k'ivi chi'an ni jande'i tundo'o nuu ndra ndia, tu na tūvi kùuni ndra jaña ndra ña jà'a ndra yi chi'an. ²³ Ta nda ma ndian kùu se'an ni ka'nj, ikan na ku'va tandi'i ma ndian veñu'u kuenda ña yu'u kùu ma ra chitói ndi'i naja kua chànini ma ñivi, ta chi'in anima na ndia. Ta ta'ii'in ndo ni ku'vai ma ya'vi va'a ndo tuva ña va'a kùu ma ña jà'a ndo ta ma ya'vi töve va'a tu töve va'a ma ña jà'a ndo. ²⁴ Va taku tiaga ndyo'o ndian ìyo ma ñuu Tiatira, ña tūvi jachi'in ndo tu'un ña jàna'a ña nuu ndo, ta ni ña tūvi ndàki'in ndo ja'a ndo ma tu'un xe'e ña ìyo tichi chinituni ma kui'na Satanaa. Va uvanuu ma tu'un ña cha kà'in chi'in ndo kùu ma tu'un kùunj ña na ja'a ndo. ²⁵ Ta ma tu'un i'ya kùu yi ña na endee ja'a ndo ma tiñu va'a ña chìnuni ndo takua cha kīcha'a ndo jà'a ndo. Ta takan kùunj ña na ja'a ndo, nda kati ni chaa ma ora ni kichi ndikoi. ²⁶ Vati tu cha kùndee ndo jakanaa ndo, ta jachi'in ndo ma tu'in nda kati keta kivi nuu ndi'inia, tajan ni ku'vai ña na ka'nda ndo tiñu nuu tandi'i ma ñivi ìyo ma nuñu'u' ñuñivi, ²⁷ takua chà'a ma Tatái tiñu nui ña na ka'ndai tiñu, kua

ikan ni ka'nda ndo tiñu nuu ma ñivi chi'in iin yutun kaa kuiin ña ni ku'vai nuu ndo, ña endee ni jakuche'e ndo na chi'in run, takua jà'a ndo chi'in ma kisi ña kuva'a chi'in ñukisi. ²⁸ Ta juuni ni ku'vai nuu ndo ma chele ka'nu ña kèta ta ni tuvi ndia. ²⁹ Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma ña kà'an ma Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'in veñu'u ndo."

Jesucristu tàchi ra ma tu'un i'ya nuu ma ñivi Ndioo ña ìyo kuenda ma veñu'u ñuu nàni Sardis

3 Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Sardis: "Ta te'en kà'an ma ra ìyo ndi ucha ma Tati Í Ndioo chi'in, ta ndi ucha ma chele ndia: Taku yu'u ti cha chitói ndi'j naja kua jà'a ndo, ta vaji ma ñivi chànini na ña kùu ndo ndian chìnuni va'a ma tu'in. Va yu'u, chitói ña tūvi takan kùu yi, ti kùu ndo takua kùu ndian cha ch'í ti cha jàña ndo ña kuà'an ndo iti. ² Na koo ndito, ta koo va'a ma ña chìnuni ndo, ta takan töve ndakoo ndo ma ña va'a jà'a ndo, ta na koo ndito ma ña va'a ìyo tichi anima ndo, koto kùnaa ma ña tiani ña va'a ña ìyo chi'in ndo, vati ma ña ndè'i ña jà'a ndo na yūvi ña va'a kùu yi kuenda ma Racha'nu Ndioo. ³ Na kuku'uni ndo ti, ma tu'un Ndioo ña taso'o ndo, ta na jachi'in ndo yi ta na jaña ndo iti' kini ña kuà'an ndo ta chikoni'i ndo ku'un ndo iti'. Ta tu tūvi ndoto ndo, tajan ni ku'un ndioi chata ndo takua jà'a iin ra su'u ña ni tūvi chitói ndo nda ora ni koyo ra su'u ra ve'e ndo. ⁴ Vati taku ma ñuu Sardis, tiani ma ndian ìyo tañu ndo chiña ña töve nī jaña na chìnuni na ma tu'in, ta ndiakan töve jàmeku na nda'a' na a ja'ma na ña jà'a kuati. Ta juuni kùu na ndian ni kakunuu na chi'jn, chi'in ma ja'ma nduva'a kuii kuichin, vati ñivi iñu'u kùu na. ⁵ Yakan va nda ndian ndyo'o ni kuuni ña jàkanaa ndo ma kui'na, tajan n'ii ndio ndo ku'un ndo ja'ma kuichin chi'jn, ta tūvi ni janai ma sivi ndo nuu ma tutu ña ndiso sivi ma ndian ni koo na chi'in Ndioo endeeni, vati vi'a ni kujana'a ndioi ndo nuu ma ra Tatái, ta nuu ma ndian kùu tati ra ña jàkuu tiñu nuu ra ndia. ⁶ Yakan va tu ìyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma ña kà'an ma ra kùu Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'in veñu'u ndo."

Jesucristu tàchi ra ma tu'un i'ya nuu ma ñivi Ndioo ña ìyo kuenda ma veñu'u ñuu Filadelfia

⁷ Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña ìyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Filadelfia: "Ta te'en kà'an ma ra ya'a íi, ta ndicha, ra nda'a ma ndatiku ña ìyo kuenda ma Rey David, ra nuna yuve'e, ta kùu ga kasi na yi inga cha'a', ta ora chàsi ndio ra yi, ta n'ii'in na na kùu nuna ndiko na yi: ⁸ Yu'u cha chitói ndi'j naja kua kàa ma tiñu jà'a ndo kuenda Ndioo. Ta cha'a' yakan kùu yi ña cha nūnai ma yuve'e nuu ndo ña n'ii'in na kùu kasi ndiko na yi. Vati vaji tiani ñàndee ndo ìyo, va ndicha ña jàchi'in va'a ndo ma tu'un ña kà'in, ti na tūvi nī chaa ndo ña kà'an ndo ña töve nàkoto ndo

yu'u. ⁹Tajan ni ja'a ndioi ña ma ndian jà'ani na ña kùu na ndian judíu, va na tüvi ndicha ti java chi'in ma kui'na iyo na. Vati ñivi jànda'viña'ani kùu na. Ta ndi-akan va ni ja'i ña na kunandi chiti na nuu ndo, ta tiñu'u na ndo, ikan na ku'va na kuenda ña nduva'a kùuni nde'i ndo. ¹⁰Va ndyo'o ña ya'a kumi va'a ndo ta jachi'in ndo ma tu'in ña kà'an yi ña iyo yi ña jandeeni ndo ora ndè'e ndo tundo'o, ta cha'a' yakan kùu yi ña yu'u ni kumi va'i ndo ma ora ña ni koyo ma tundo'o chata ma ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi i'ya ña vachi ki'in yi ku'va na, nde'o tuva ndicha ña ndian va'a kùu na, a tüvi. ¹¹Ta numi kuiini ni kichj, yakan va na kumi va'a ndo ma kua va'a iyo ndo, koto keta ma ndian kindaa ma ya'vi ña iyo chi'in ndo nuu ndo. ¹²Ta nda ndian ndyo'o ni kuuni ña kundee ndo jàkanaa ndo ma kui'na, tajan ni ni'i ndo ma tiñu ka'nu ga ma tichi veñu'u nuu chà'nda ma Racha'nu Ndioo tiñu. Ta ikan ni kindoo ndo endeeni. Ta cha'a' yakan kùu yi ña nuu ndo ni tai sivi ma Racha'nu Ndioi, ta juuni nuu ndo ni tai ma sivi ma ñuu Jerusalén chaa ña ni kichi iti' andivi nuu iyo ma Ndioo chito'i, ta juuni ni tai ma sivi chai nuu ndo ndia. ¹³Yakan va tu iyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma ña kà'an ma ra kùu Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'in veñu'u ndo."

Jesucristu tàchi ra ma tu'un i'ya nuu ma ñivi Ndioo ña iyo kuenda ma veñu'u ñuu Laodicea

¹⁴Jesuu te'en kà'an ga ra chi'in Xuva:

—Na taun te'en nuu ma ra kùu tatun Ndioo ña kà'an kuenda ra ña iyo ma veñu'u ndaa ma ñuu Laodicea: "Ta te'en kà'an ra ña takan na kùu yi, ra jàna'a tu'un ndaa ta ndicha ra kuxini ña chà'nda tiñu nuu tandi'i ña jätuvi Racha'nu Ndioo: ¹⁵Yu'u cha chito ndi'i naja kua kàa ma tiñu jà'a ndo, ta chitói ña na tüvi chìnuni va'a ndo ma tu'in, ta ni tüvi kùuni ndo ndakoo ndo yi ndia. Va'a ga ña na kachin ndo nda iti' ni ku'un ndo, a iti' ña chìnuni va'a ndo ma tu'in, a iti' ña na jaña ndo yi. ¹⁶Va tava cha chitói ña na tüvi chitò ndo nda iti' ña kùuni kachin ndo ku'un ndo, cha'a' yakan kùu yi ña yu'u chani nduchain ndo. ¹⁷Ndyo'o kàti ndo ña nduva'a va'a iyo ndo, ti ya'a kuika ndo, ta tüvi kumani ni'iin nakuyi nuu ndo, kàti ndo. Va tüvi chà'a ndo kuenda ña juuni maa ndo kùu ma ndian tüvi sii kùuni, ta tüvi ndaku-tiñu, ta kini ndo, nda'vi ndo, kuaá ndo, ta kaviti ndo kuendai, ti töve chìnuni va'a ndo ma tu'in. ¹⁸Yakan va chùndayu'i ndo ña nuu mai na sama ndo naja kàa ndo, ta na jata ndo nui ma oro ña nduva'a va'a nandoo yi jà'a ma ñu'ú, ikan na ndicha va'a ña ndian kuika kùu ndo chi'in anima ndo. Ta juuni ña nuu mai na jata ndo ma ja'ma kuichin ña kùsukun ndo, koto nde'e ma ñivi ña kaviti nda'a' ndo, ta kukanuu ndo. Ta na jata ndo ma coliriu kuenda ña tì'i ndo tinuu ndo, ikan na kuu nde'e ndo ma ña kùu ndicha ndia. ¹⁹Vati yu'u chà'ta'anj ka'in tu'un ña kundayu'i nuu ndisaa ma ndian kùuni nde'i, ta juuni ya'a jakuninai na ndia. Yakan va vitin ta numi iyo yi ña jaña ndo ña tüvi va'a, ta na chikoni'i ndiko ndo ma iti' Ndioo. ²⁰Ta yu'u ndai jakate'i ma yuve'e, ta tu kuni na ma tatj ta nuna na yuve'e nui, yu'u ni ki'vi chi'in na ma tichi ve'e na, ta ikan kùxinj chi'in

na, ta ndiakan chi'in yu'u ndia. ²¹Ta tu kùndee ndo jàkanaa ndo ma kui'na, tajan ni ku'va ndioi ña na koo ndo chi'in ma nuu chà'ndai tiñu, takua jà'a ma Racha'nu Tatái Ndioo chi'in ña chà'a ra ña na kunandj chi'in ra ma nuu chà'nda ra tiñu, cha'a' ña jàkanaa ma kui'na ndia. ²²Yakan va tu iyo so'o ndo, na taso'o va'a ndo ma ña kà'an ma ra kùu Tati Í Ndioo nuu ndo ma tichi ta'ii'in veñu'u ndo."

Nuu kàtitu'un yi naja kua iyo yi ña jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo ma iti' andivi

4 Takan kùu ta ora yà'a ña kùu te'en, tajan nde'e ndioi ma iti' andivi, ta ikan nde'i iin yuve'e ña nuna yi ma ndakan. Ta ikan chīnī inga cha'a' ma tati ña cha chīnī niku ña kà'an yi takua kùu ma tati yutun tivi. Ta ma tati ikan te'en nāka'an yi chi'in:

—Na ndaun chi'in nde've, vati i'ya ni jana'i nuu ma ña ni kuu tiá iti' nuu —kàti yi.

²Tajan juuni ma ora ikani, kīndoi nda'a' ma Tati Í Ndioo, ta ikan nde'i ña kēta iin tayu í nuu tà'nda tiñu ma iti' andivi chi'in iin ra nandi tichi yi. ³Ta ma ra nandi ma ikan, kàa ra takua kàa iin yuu tacha ña nàni jaspe, ta takua tacha ma yuu ña nàni cornalina. Ta ma yu'u nuu chà'nda Ndioo tiñu, va endee kavanuu ma koo la'ndi yi ña tacha ri takua tacha ma yuu ña nàni esmeralda. ⁴Ta juuni nde'i iin oko kumi tayu ña endee kavanuu yi ma tayu í nuu chà'nda Ndioo tiñu. Ta ikan kùu ma nuu nandi oko kumi ta'an ma ndracha'nu ña, ñu'u ndra ja'ma kuichin, ta korona oro indii xini ta'ii'in ndra. ⁵Ta ma tichi tayu í ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, nduva'a xi'í, ta ni'i, ta tacha jà'a yi. Ta iti' nuu ma tayu ra, ikan tiin ucha ta'an ma ñu'ú ndu'va, ta ndi ucha ta'an ma ñu'ú ikan, va kùu ma ucha ta'an ma ndra kùu Tati Í Ndioo. ⁶Ta juuni ma iti' nuu ma tayu í nuu chà'nda Ndioo tiñu, ikan kàndii iin ña kàa takua kàa ma takuui tañu'u, ña kàa yi takua iin inu ña ndichin yi ninduvi chiyo.

Ta ma sava ndaa ma nuu ma tayu í nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta ninii kavanuu ma tayu ra, ikan ka'iin kumi ta'an ma ndian ndito ña jätuvi Ndioo ña nduva'a kua'a' tinuu yi ka'iin ma iti' nuu yi, ta iti' chata yi. ⁷Ta ma ña nunuu ña ndito, va kàa yi takua kàa iin ii'ii. Ta ma ña uvi, va kàa yi takua kàa iin jundiki, ta ma ña uni, va kàa yi takua kàa nuu ñivi, ta ma ña kumi va kàa yi takua kàa iin tasu ña taka ndichin ri nuu sukun. ⁸Ta ma ndi kumi ña ndito ikan, ta'ii'in yi iyo iñu ta'an ndichin yi, ta nduva'a ka'iin kua'a' ma tinuu yi iti' chata yi, ta iti' tichi yi ndia. Ta nduvi niñuu endee töve jàña yi kumi yi ña kà'an yi te'en:

Ra ya'a ga íí, ra ya'a ga íí, ra ya'a ga íí, kùu ma Racha'nu Ndioo ra iyo ga ndatu kua tandi'i inga na,

ti rakan kùu ma ra kuxini ma vitin, ta kùu ra ma ra takani iyo niku, ta kùu ra ma ra ni kichi iti' nuu ndia kàti ma ndi kumi ña ndito ikan.

⁹Ta ma ndi kumi ña ndito ikan, ta nani ora jàka'nu yi, ta tiñu'u yi, ta chà'a yi ta'vindioo nuu ma ra nandi tayu

íi nuu tà'nda tiñu, ra endee ìyo ndito ndisaa tiempu, ¹⁰juuni ma ora ikan ma ndi oko kumi ma ndracha'nu ka'iin ikan endee chùnandi chiti ndra ma nuu ma ra nandi nuu tayu íi, ta endee tiñu'u ndra ma Racha'nu, ra endee ìyo ndito ndisaa tiempu. Ta ora kīcha'a kà'an ndra, ta endee tàva ndra ma korona ma xini ndra kani ndií ndra yi ma nuu ñu'u' ma nuu íi nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta te'en kīcha'a ndra kà'an ndra:

¹¹Yo'o Racha'nu chito'o ndi, ya'a ka'nu ra kùyn, vati ndicha ña ìyo yi ña tiñu'u ndi ñyn ti iin ra va'a kùyn, ta ìyo ndatun, vati maun kùyn ña jātuvii tandi'i ma ña ìyo ñuñivi chi'in iti' andivi ndia, ta cha'a' ña kua kùuni maun kùu yi ña jā'un yi, ta ìyo yi, kāti ma ndracha'nu nuu ma Racha'nu Ndioo.

Nuu kà'an Xuva cha'a' ma ra kùu takua kùu iin mvechala chi'in iin tutu Ndioo ña ndasi kutu'

5 Tajan ma iti' nda'a' chiyo kua'a ma ra chùnandi ma tayu íi nuu chà'nda Ndioo tiñu, ikan ndē'i iin tutu ña nātuvii yi ña ìyo letra yi ninduvi chiyo, ta ndasi yi chi'in ucha ta'an seyu. ²Ta juuni ndē'i iin tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña te'en kànachaa yi ña chikatu'un yi:

—¿Ta yo kùu ma ra ìyo ndatu ta kuu jà'a ra ña ndachi ma ndi ucha ta'an ma seyu, ta nùna ra ma tutu ña nātuvii ikan?

—kāti ma tati ikan.

³Va nī'iin na nī kuu nuna na yi, ni ma ndian ìyo iti' andivi, ni ma ndian ìyo ninii ka'nu nuñu'u' ñuñivi, ta ni ma ndian ìyo xuu ñu'u', ta ni kùu nuna na ma tutu ikan, vaji nī kuu nde'e na yi ndia. ⁴Tajan nduva'a chāku ndioi, ti nī'iin ndian ìyo ndatu ta tōve nī kuu nuna ma tutu ikan, ta nī kuu jakua'a na yi ta nī kuu koto na naja kà'an yi ta nī kuu nde'e na yi ndia. ⁵Tajan iin racha'nu ìyo ikan tañu ma ndi oko kumi ta'an ndracha'nu, te'en nāka'an ra chi'in:

—Na kuāku gaun tiá, vati ìyo iin ra chà'nda tiñu takua kùu iin ii'ii, ra ka'nu ña kùu tata ma racha'nu David, va rakan ndicha kuii kùu ra ñivi ma Judá, ta cha kùndee ra jakanaa ra. Yakan va ìyo ndatu ra kuenda ña ndachi ra ndi ucha ma seyu ña ndikun ma tutu ikan, ta kuenda nuna ra yi —kāti ma racha'nu ikan.

⁶Tajan ma'ñu ma nuu ndaa ma tayu íi nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta ma'ñu ma ndracha'nu, ta java ndaa ma nuu ka'iin ma ndi kumi ta'an ndian ndito ikan, ikan ndē'i ña ndaa ma'iin ma ra kàa takua kàa iin mvechala, vaji juuni kàa ga ra takua kàa ma ra ña chā'ni na kuenda sokó na ra nuu Ndioo. Ta rakan ti ìyo ucha ndiki ra, ta ucha tinuu ra, ña kùu yi ma ucha ta'an ma Tati íi Ndioo ña tāchi Ndioo ma ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi. ⁷Tajan ma ra kàa takua kàa mvechala chāa ra ta kī'in ra ma tutu nātuvii ña kandii nda'a' chiyo kua'a ma nuu chùnandi ma ra chà'nda tiñu. ⁸Ta ma ora kī'in ndio ra yi, tajan ndi kumi ma ndian ndito, ta ndi oko kumi ma ndracha'nu chākuiin chiti na nuu ma ra kàa takua kàa mvechala. Ta ta'ii'iin ma ndracha'nu nda'a' ndra iin ma

arpa ndra, ta chi'in ma ko'o oro ndra ña, chitu ma kutu tichi yi. Ta ma ñu'ma ña kēe ma kutu ikan kùu yi ndisaa ma tu'un ña kà'an ndian íi, ndian kùu ñivi Ndioo. ⁹Tajan ndisaa ndian ka'iin ikan te'en kīcha'a na chita na iin yaa chaa nuu ra ña kùu ra takua kùu iin mvechala ikan: Yo'o ndicha kuii iin ra ìyo ndatu ta kùu ki'un ma tutu chiña,

ta ndachiun ndisaa ma seyu ña ndikun yi, vati maun kùyn ma ra chā'ni na cha'a' ndi, ta jātaun ndi chi'in ma niin, ta takan kuu ndi ñivi kuenda ma Racha'nu Ndioo. Na tūva kuu vaji siin siin tata kùu ndi, a siin tu'un kà'an ndi, a siin ñuu ndi, a siin ñu'u' ñuu nuu kaku ndi.

¹⁰Vati maun kùyn ña jā'un ña na kuu ndi ndian kùu Rey, ta sutu, kuenda ma Racha'nu Ndioo Tatá yo.

Ta ni ka'nda ndi tiñu nuu tandi'i ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi ndia, kāti na.

¹¹Ta ikan jan ndē'e ndioi ma nuu chà'nda Ndioo tiñu, ta ikan chīnī kua'a' va'a tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña endee kavanuu na ma nuu chà'nda ra tiñu, ta ma nuu ka'iin ma ndi kumi ta'an ña ndito, ta nuu ka'iin ma ndracha'nu. Ta kuenda kua'a' millon ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo kūti'vi ndio yi. ¹²Ta te'en kīcha'a ndio na kànachaa nī'i na:

Ma ra kùu takua kùu ma mvechala ña chā'ni na kuenda Ndioo; rakan kùu ma ra iñu'u' ña nī'i ra ma ndatu ra, ta ña kuika ra, ta chinituni ra, ta chi'in ma ñandee ra.

Yakan va na tiñu'u' yo ra, ta na jaka'nu yo ra, ta na kata yo yaa nuu ra, ti ya'a ga ka'nu kùu ra.

¹³Ta chīnī ña ndisaa kuii ma ña jātuvii ma Racha'nu Ndioo, takua kùu ma ña ìyo iti' andivi, ta ma nuñu'u' ñuñivi, ta ma xuu ma ñu'u', ta ma tichi tañu'u', ña te'en kà'an na:

Ma ra nandi nuu ndaa ma tayu íi nuu tà'nda tiñu, chi'in ma ra kùu ma mvechala ña ìyo ma ikan, ti ya'a ga íi kùu ma nuu chà'nda ra tiñu, ta kuenda rakan kùu ra ña ìyo yi ña tiñu'u' yo ra, ta jaka'nu yo ra endeeni.

¹⁴Ta ma ndi kumi ma ndian ndito, endee kà'an na: —¿Ta takan na kuu yi. Amén!

Ta ma ndi oko kumi ma ndracha'nu chùnandi chiti ndra nuu ra, ta kīcha'a ndra jàka'nu ndra ma ra ìyo ndisaa tiempu endeeni.

Nuu ndàchi ma Racha'nu Jesucristu ma ndi ucha ta'an ma seyu

6 Ta ikan jan ndē'e ndioi ña ndāta ndio ma ra kùu ma mvechala ikan, ma seyu nunuu ña ndikun ma tutu ikan. Tajan chīni ndioi ña nduva'a nī'i kà'an iin ma ndian ìyo tañu ma ndi kumi ndian ndito ikan, takua jà'a ma savi ma ora ya'a nī'i chinu ra' ña te'en kà'an: —¿Na'a! —kāti yi.

²Ta ikan jan ndē'e tukui iin ma kuayu kuichin ña ma ra yoso ri nda'a ra iin nduva, ta nī'i ra iin korona, vati

jàkanaa ra ña kànita'an ra, ta takan ìyo tu'va ra ña na jakanaa ra tiá ití' nuu ndia.

³ Ta ora ndāta ra ma seyu uvi, ta ikan chīnī ma ña ndito uvi ña te'en kà'an yi:

—Na'a! —kàti yi.

⁴ Ta ikan jan ndē'e tukui iin kuayu ña kùu ma color kua'á, ta ma ra yoso ri, nī'i ra ma ndatu. Ta ma ñivi ninii nuñu'u' ñuñivi tūva ni koo va'a na chi'in ta'an na jà'a ma ndatu ra, ta juuni ña na ja'a ra ña na ka'ni ma inga na juuni ma meru na ndia. Ta rakan kùu ra ña nī'i ra iin machiti ña nduva'a kuii ka'nu.

⁵ Ta ma ora ndāta tuku ma ra kùu mvechala ma seyu uni, tajan te'en chīni ma ña kà'an ma ña ndito uni:

—Na'a! —kàti yi.

Ta ikan jan ndē'e tukui iin kuayu ña kùu ma color tu-un, ta ma ra yoso ri nda'a ra iin kaa ña tikuv'a yo ndatiñu.

⁶ Takan kùu ta tañu ma ndi kumi ta'an ndian ndito ikan, chīnī iin tati ña kà'an te'en:

—Iin kilu ma trigu, ya'a ya'vi nda yi ti tia'vi yo cha'a yi chi'in ndisaa ma xu'un' jàkanaa yo iin kivi jà'a ma tama', ta uni kilu ma chiti cebada indukuni ya'vi ndaa yi ndia. Va taku ma cete chi'in ma vinu ta takan tōve jà-tiviun ra'. —Takan kàti yi.

⁷ Ta ma ora ndāta ndio ma ra kùu mvechala ma seyu kumi, ta ikan chīnī ma ña ndito kumi ña te'en kà'an yi:

—Na'a! —kàti yi.

⁸ Tajan ma ora chīkoni'ī, ta ikan ndē'i iin kuayu color re'e, ta ma ra yoso ri nàni ra, ra chà'ni ñivi, ta ití' chata ra vāchi inga ma ra kuxini ma ñuu nuu ìyo ma ndian ndí. Ta ma nduvi ndrakan nī'i ndra ndatu kuenda ka'ni ndra iin kuartu ma ñivi ìyo nuñu'u' ñuñivi. Va kuu ka'ni ndra ita'vi na chi'in machiti, ta inga na ni ka'ni ndra chi'in tama' ta chi'in kue'e xaan, ta juuni ni kuvi tia na jà'a kiti xaan ndia.

⁹ Ta ora ndāta ma ra kùu mvechala ma seyu u'un, ta ikan ndē'i xuu chito naá kua'a' ta'an ma anima ndian chī'í. Ta ndiakan kùu na ndian chìnuni tu'un Ndioo, ta tōve jàña na kàtitu'un na yi nuu inga ñivi niku. Ta cha'a' ña ndian chìnuni kùu na kùu yi ña chā'ni inga ñivi na.

¹⁰ Tajan ma anima ikan te'en kīcha'a na kà'an ni'i na:

—Yo'o Racha'nu Ndioo, ra ya'a íf ta ra jàchinu ma ña kà'an. ¿Nda ora ni chaa ma ora ni jakutuniun ma kuati ma ndian ìyo ma nuñu'u' ñuñivi? Na jande'un tundo'o nuu na cha'a' ña chā'ni na ndyu'u —kàti ma anima na ikan.

¹¹ Tajan ma Racha'nu Ndioo cha'a' ndio ra ja'ma kuichin nuu na ña na kusukun na, ta te'en kà'an ra chi'in na:

—Na nindee ndo ta kuantu nuu ndo tiá tiempu, vati kumani ña kùti'vi tiaga ma yani ndo ña chìnuni na tu'un Cristu ta jatiñu na kuenda ra, ìyo yi ña kuvi na takua chī'í ndo niku ndia —kàti ra.

¹² Ta ora ndāta ndio ma ra kùu mvechala ma seyu iñu, ta ikan ndē'i ña nduva'a kuii ni'i tāan. Ta ma nikandii ndōtuun yi, takua tuun ma ja'ma ña chàku'un yo ma ora chī'í ma ñivio. Ta ma yoo, ndākuu kua'á yi takua kàa ma nii. ¹³ Ta ma chele ña ka'lin ma andivi, kà-

chita ndri ma nuñu'u' ñuñivi, takua chitá ma chiti yuta' ma yutun higu ma ora ya'a ma tati ña ya'a ni'i chàkin.

¹⁴ Ta ma andivi nātuvu yi takua jà'a yo ma chi'in tutu ma ora nātuvu yo yi. Ta ma ndisaa ma yuku chi'in ma ndisaa ma ñu'u' kuati ña kandii ma tichi tañu'u sāma yi ma nuu kandii yi ndia. ¹⁵ Ta ma ndra kùu Rey ña chà'nda tiñu ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, chūndii xe'e ndra tichi yavi ma kava yuu nuu ìyo ma yuku, chi'in ma ndra kumi tiñu ka'nu, ta chi'in ndian kuika, ta chi'in ma ndra chà'nda tiñu nuu ma jandaru, ta chi'in ma ndra ìyo ndatu, ta ndisaa ma ndian kùu musu, ña jàtiñu sani ta nda ma ndian tūvi kùu musu ndia. Ndisaa ndiakan chūndii xe'e na tichi yavi ma kava yuu. ¹⁶ Tajan te'en nāka'an na chi'in ma kava yuu, ta chi'in ma yavi:

—Na koyo ndo chata ndi, ta na tixe'e ndo ndyu'u nuu ma ra chà'nda tiñu ña nandi nuu ma tayu íf nuu tà'nda tiñu andivi, ta na tixe'e ndo ndi nuu ma tundo'o ka'nu ña ni jande'e ma ra kùu mvechala ikan ndia. ¹⁷ Vati cha kēta ma kivi ya'a ka'nu ña ni nde'e ndi ma tundo'o. Ta nī'iin ñivi tūvi ni kundee na yi —kàti na.

Nuu jàna'a ma Racha'nu Ndioo chi'in seyu nda ndian kùu ma iin cientu uvi xiko kumi mii ta'an ma ndian kùu ñivi ra

7 Ta ora yā'a ña kùu takan, tajan ndē'i kumi ta'an ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ndaa na ka'lin na ma ndi kumi chiyo ma ñuñivi ña chàsi na ña chàkin ma tati, ti na tūvi chà'a na ña na kakin yi ma nuñu'u' ñuñivi, ni ña na kakin yi nuu tañu'u, ta ni nuu ma yutun ndia. ² Ta juuni ndē'i inga ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña vāchi yi ma nuu kàna nikandii, ta nda'a yi ma seyu ma Racha'nu Ndioo ndito. Tajan ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ikan, ti te'en kīcha'a yi kànachaa ni'i yi nuu ma ndi kumi ma tati va'a Ndioo, ndian cha nī'i ma ndatu kuenda ña jànde'e na tundo'o ma nuñu'u' ñuñivi, chi'in ma tañu'u. Ta te'en kà'an yi:

³ —Koto jànde'e ji'na ndo tundo'o ma ndian ìyo nuñu'u' ñuñivi, ni ma tañu'u, ta ni ma yutun, nda kati kani ji'na yo ma seyu ma te'e nuu ma ndian kùu ndian jàtiñu kuenda ma Racha'nu Ndioo chito'o yo —kàti ma tati ikan.

⁴ Ta juuni chīnī ña kà'an yi ña iin cientu uvi xiko kumi mii ta'an ndra ña kùu ndra ma tandi'i grupu ndian ñuu Israel, ndrakan Ndioo cha kāchin ra ndra kuenda ña cha nī'i ndra ma seyu. ⁵ Ta ma ndra cha ìyo ma seyu, kùu ma uchi uvi mii ma ndian kùu ñivi ma ra nàni Judá. Ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Rubén, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Gad ndia. ⁶ Ta inga uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Aser, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Neftalí, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Manasés ndia. ⁷ Ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Simeón, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Leví, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Isacar ndia. ⁸ Ta juuni uchi uvi mii ta'an ma ndra kùu ñivi ma Zabulón, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Kusé, ta uchi uvi mii ma ndra kùu ñivi ma Benjamín.

Nuu nduva'a kua'a' ñivi ñu'u ja'ma kuichin

⁹ Ta ora yā'a ña kūu te'en, tajan ikan ndē'i nduva'a kuii kua'a' ñivi ña siin siin ñuu kīchi na, ta siin siin ñuu na ndia. Ta ndiakan kùu na ña ka'iin na ma iti' nuu ma nuu ndaa ma tayu íf nuu tà'nda tiñu, ta iti' nuu ma ra kùu mvechala ña nduva'a kuii kua'a' na ña ñi'iin ñivi na kùu ja'a na ka'vi na na. Ta juuni ñu'u na ja'ma kuichin, ta nda'a na ma nda'a' tika'a. ¹⁰ Ta ndisaa ndiakan te'en kīcha'a na kànachaa ni'i va'a na:

Na jaka'nu yo ma Racha'nu Ndioo yo ma ra nandi ma nuu tayu íf,

ta na jaka'nu yo ma ra kùu ma mvechala,
ti uvanuu ra kùu ra ña jàkakú ra yo.

¹¹ Ta ndisaa ma tati va'a jàkuu tiñu nuu Ndioo endee kavanuu yi ka'iin yi ma nuu nandi ma Racha'nu Ndioo ma tayu íf, ta ma nuu ka'iin ma ndi oko kumi ndracha'nu, ta ma nuu ka'iin ma ndi kumi ma ndian ndito. Tajan ma tati ikan chūnandi chiti yi nda kati nāni ma te'e nuu yi ma nuñu'u', ma nuu ndaa ma tayu íf ña jaka'nu na Ndioo. ¹² Ta ndiakan te'en kà'an na:

¡Amén! Yo'o Racha'nu Ndioo,
na jaka'nu ndi ñuun, ti uvanuu yo'o kùu ma ra ya'a tacha ta ìyo kua'a' chinituni.

Na ku'va ndi ta'vi ndioo nuun ta na tiñu'u ndi ñuun,
ti maaun kùu ma ra ya'a ìyo ndatu ta ñandee.

Ta takan na kuu yi nda vitin ta nda iti' nuu.

Takan kà'an tandi'i ma tati va'a ikan.

¹³ Ta ikan iin racha'nu indii tañu ndracha'nu ka'iin ikan, te'en kīcha'a ra chikatu'un ra nui:

—¿Nda ndian kùu ma ndian ñu'u ma ja'ma kuichin i'ya, ta nda iti' kīchi na? —kàti ra.

¹⁴ Ta yu'u te'en nāka'in:

—Na ka'an maun yi, ti maun kùu ma ra chito —katj.
Tajan te'en nāka'an ra nui:

—Ndiakan kùu ma ndian jàkakú ma Racha'nu Ndioo nuu ma tundo'o ka'nu, ti nākata na ma ja'ma na, ta jāndo kuichin na yi chi'in ma nii ma ra kùu mvechala.

¹⁵ Ta cha'a' yakan kùu yi ña ka'iin na nuu ndaa ma tayu íf nuu chà'nda Ndioo tiñu.

Ta ma tichi veñu'u ra i'ya jàkuu na tiñu nuu ra, nduvi ta niñuu.

Ta ma ra nandi nuu ma tayu íf ikan,
rakan kùu ra ña jàkuenda ra na cha'a' ña ìyo ra chi'in na.

¹⁶ Ta ndiakan na tūva ni nde'e na tundo'o,
ti na tūva ni kusoko na,
ta tūva ni natii na takuii,
ta tūva ni ka'mi ma nikandii ma ñii na ndia.

¹⁷ Vati ma ra kùu mvechala ña ndaa yatini nuu ma tayu íf nuu ta'nda tiñu

ni kumi ra na takua kumi iin ma ra kùu pato ma mvechala jàna ra.

Vati ma ra kùu mvechala ni kundaka ra na nuu chī'i na takuii ña ja'a ña na koo ndito na endeeni,

ta ikan ma Racha'nu Ndioo ni janatii ndio ra ma takuii tinuu na.

Ma seyu ucha chi'in ma ña oro nuu chàkuiin ma kutu

8 Ta ora ndāta ma ra kùu mvechala ma seyu ucha ma tutu ikan, tajan endee kīndotaxin ma andivi kuenda iin java ora. ² Ta ikan jan ndē'e ndioi ucha ta'an ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ka'iin na iti' nuu ma Racha'nu Ndioo. Ta ndiakan nī'i na ucha ta'an ma yutun tivi ndia. ³ Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndē'i inga tuku tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ña nda'a yi iin ko'o oro nuu chàkuiin ma kutu. Tajan chūndaa yi nuu ndaa ma chito naá, ta ikan nī'i yi kua'a' va'a ma kutu nuu yi kuenda jakanuu yi yi chi'in ma tu'un ña kà'an ndian kùu ñivi Ndioo chi'in ra ña na sokó yi yi chi'in ma tu'un ikan ma nuu naá oro, ña ndaa yi yatini nuu Ndioo nandi tayu íf nuu chà'nda ra tiñu. ⁴ Tajan ndāa ndio ma ñu'ma kutu indukuni chi'in ma tu'un kà'an ñivi Ndioo nuu nda'a tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ikan, ta ndāa ndio yi nuu nandi ndio ra ndia. ⁵ Ta ikan jan tīin ndio ma tati ikan ma ko'o nuu chàkuiin ma kutu, ta jàkutu ndio yi ma nditiu'un ma ñu'ú ña tiin ma nuu chito naá ma tichi yi, ta chātakuati ra yi ma nuñu'u' ñuñivi. Tajan nduva'a chīnu ndio ma savi, ta ni'i nda'yu ra', ta juuni nduva'a kōyo tacha, ta tāan ma nuñu'u' ñuñivi ndia jà'a yi.

Ma ucha yutun tivi

⁶ Tajan ma ndi ucha ta'an ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ìyo ma ucha yutun tivi chi'in, kīcha'a na jàndova'a na na kuenda ña ni tivi na ma yutun tivi.

⁷ Ta ma tati nunuu kīcha'a yi tivi yi ma yutun tivi ña nda'a yi. Ta ora ikan kīcha'a kūun ndio ma savi yuu ma nuñu'u' ñuñivi. Ta jàkanuu yi chi'in ñu'ú chi'in nii ndia. Ta ikan kāyu cha yatin sava ma nuñu'u' ñuñivi, ta juuni kāyu cha yati sava ma yutun, ta ndisaa ma ku'u kuii chi'in ita kāyu yi ndia, jà'a ma savi ikan.

⁸ Ta ma tati uvi ora kīcha'a yi tivi yi ma yutun tivi, ta kōyo ndio iin nakuyi ña kàa takua kàa iin yuku ka'nu ña ndu'vania ña tiin yi ma tichi tañu'u. Tajan cha yatin sava ma tañu'u kùu ra' ña ndākuu ra' maaaa nii jà'a ma yuku ikan. ⁹ Ta juuni cha yatin sava ma tandi'i nuu ma kiti ña ìyo ma tichi tañu'u chī'í, ta cha yatin sava ma varku ña ka'iin ikan kūche'e run ndia.

¹⁰ Ta ma tati uni ora kīcha'a ndio yi tivi yi ma yutun tivi, ta ma ora ikan iin chele ka'nu ña kàyu ri takua kàyu iin xini iin ñu'ú ka'nu ña tiin, kīcha'a ri kōyo ri nuu cha yatin sava ma yuta ña ìyo ndisaa ma ñuñivi, ta juuni kōyo yi cha yati sava nuu ma soko nuu kàna takuii ndia. ¹¹ Ta ma chele ikan nāni ri, takua nāni iin yukú uva, vati cha yatin sava ma takuii ndākuu uva ra' jà'a ri. Ta cha'a' ma takuii uva ikan kùu yi ña nduva'a kuii kua'a' ñivi chī'í na ora chī'i na ra'.

¹² Tajan ma tati kumi ora kīcha'a yi tivi yi ma yutun tivi, ta ora ikan cha yatin sava ma nikandii ndōnaa jà'a yi, ta cha yatin sava ma yoo, ta cha yatin sava ma chele ndia. Ta takan kūu yi ña cha yatin sava ma ndi uni yi ndōnaa, ta tūva nī jatuun yi cha yatin sava ma ora ndichin, ta ora naa ndia.

¹³ Ta ikan nānde'e ndioi iti' andivi, ta ikan ndē'i ña ja-va ma andivi ndàti iin tasu ka'nu ña te'en kànachaa ni'i ri:

—Nda'vi ta'an, nda'vi ta'an, nda'vi ta'an ma ñivi iyo nuñu'u' ñuñivi, ti chani tivi ma inga uni ta'an tati chi'in ma yutun tivi nda'a na.

9 Tajan ma tati u'un ora kīcha'a yi tivi yi ma yutun tivi, ta ora ikan ndē'i ña iti' andivi kēe iin chele, ta kōyo ri ma nuñu'u' ñuñivi. Ta rikan nī'i ri ma ndatiku kuenda ña nūna ri ma yavi nduva'a kuii kunu ta naa. ² Tajan nūna ndio ri yu'u ma yavi kunu ikan. Ta ikan ndē'i ña nduva'a kua'a' ma ñu'ma kēe ndio ma tichi yi, takua jà'a yi ma ora kēe kua'a' ñu'ma tichi ma hornu ka'nu. Tajan ma ñu'ma xaan ikan kùu yi ña chāsi yi nuu ma nikandii, ta jākānuu yi chi'in ma tati, ta ndōnaa jà'a yi. ³ Ta tañu ma ñu'ma ikan, kēkoyo kua'a' ma tikaa na'nu ña ndàti ndri ma nuñu'u' ñuñivi. Ta ndrikan ti nī'i ndri ma ndatu ndri ña kùu taa ndri ma ñivi takua tàa ma tisu'ma ña iyo ma nuñu'u' ñuñivi. ⁴ Ta ma tikaa ikan, ti tāchi ma Ndioo ndri ña na tūvi iyo yi ña jativi ndri ma ku'u kuii, ni ma ita, ta nī'iin ma yutun ña iyo ma nuñu'u' ñuñivi, vati vāchi ndri kuenda ña jànde'e ndri tundo'o ma ñivi ña tūvi iyo ma seyu ma Racha'nu Ndioo ma te'e nuu. ⁵ Va na tūvi nī cha'a ma Ndioo ña na ka'ni ndri ma ñivi, vati chā'a ra ña na jande'e ndri tundo'o na kuenda u'un yoo. Ta ndrikan ti indukuni chatu tàa ndri takua tàa ma tisu'ma. ⁶ Ta ma kivi ikan, ti kuuni ma ñivi kuvi na, va na kùu yi. Ta vaji nduva'a ni nanduku na naja kua kuvi na, va na kùu yi ti cha jāchi-ka ma ña kuvi na nuu na.

⁷ Ta ma tikaa ikan, ti kàa ndri takua kàa ma kuayu ma ora cha iyo tu'va ndri kuenda ña kànita'an ndri tichi ma kuati. Ta ma xini ndri jundii iin ña kàa takua kàa ma korona oro, ta ma nuu ndri, va kàa yi takua kàa ma nuu ñivi. ⁸ Ta ma ixi xini ndri nduva'a nani yi takua nani ixi xini ma ñivi ña'a, ta ma nu'u ndri, kàa yi takua kàa ma nu'u ma ii'ii. ⁹ Ta ma pechu ndri ndasi yi chi'in maaaa kaa ña kùu aceru, ta ma ndichin ndri ni'i va'a jākayū yi takua ya'a ni'i jākayū ja'a ma carreta ma ora kēñu'u ma kuayu ndrūn ña kuà'an ndrūn nuu ni kuu kuati. ¹⁰ Ta ma su'ma ndri iyo iñu xuu ndri takua kàa su'ma ma tisu'ma. Ta iyo ndatu ndri ña kùu jande'e yi tundo'o ma ñivi kuenda u'un yoo ndia. ¹¹ Ta ma chito'o ndri kùu ma tati xaan ña chà'nda tiñu nuu ma yavi nduva'a kuii kunu ta naa. Ta ma sivi tati ikan chi'in ma tu'un hebreu va nàni yi Abadón, ta chi'in ma tu'un griegu nàni yi Apolión, ña kùuni yi ka'an yi: ra jàndi'i nuu ndisaa nakuyi.

¹² Cha yā'a ma tundo'o nunuu, va kumani ma inga uvi ga yi.

¹³ Takan kùu ta ma tati iñu ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ora kīcha'a yi tivi yi ma yutun tivi. Ta ora ikan chīnj iin tati ña kà'an yi tañu ma ndi kumi ndiki ña iyo ma tutun chito naá oro ña ndaa ma iti' nuu nde'e ma Ndioo. ¹⁴ Ta ma tati ikan te'en kà'an yi nuu ma tati iñu ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña iyo ma yutun tivi chi'in:

—Na ndachiun ma ndi kumi ma tati ña ndikun yu'u ma yuta ka'nu ña nàni Éufrates —kàti yi.

¹⁵ Ta takan kùu ña kīndoo nuna ma ndi kumi ma tati ikan, kuenda ña na ka'ni yi cha yatin sava ma ñivi iyo nuñu'u' ñuñivi. Vati cha iyo va'a yi ti cha chāa ma tiempu vitin ña ka'ni yi ma ñivi iyo nuñu'u' ñuñivi. ¹⁶ Ta ikan chīnj ña kà'an na ña iyo uvi cientu millon ma jandaru ña yoso kuayu, kùu ndra ña iyo ndra kuenda tìndee ndra ma ndi kumi tati ikan.

¹⁷ Ta takan kùu ña ndē'i ma kuayu kua'á ikan tichi ñu-ma'nai ña ma pechu ma ndra jandaru ña yoso ndri, ndasi yi chi'in ma kaa color kua'á, ña kùu yi takua kùu ma ñu'ú, ta color azú ta kuaan. Ta ma xini ma kuayu, va kùu yi takua kùu xini ma ii'ii, ta ma tichi yu'u ndri va kēe ma ñu'ú, chi'in ñu'ma, ta azufre. ¹⁸ Ta takan kùu ña cha yatin java ma ñivi kùu na ña chī'í na jà'a ma uni kue'e ña kùu yi ñu'ú, ta ñu'ma, ta azufre. ¹⁹ Vati ma ndatu ña iyo chi'in ma kuayu ikan, iyo yi ma tichi yu'u ndri, chi'in ma su'ma ndri, ti ma su'ma ndri kàa yi takua kàa xini ma koo tati, ta chi'in yakan jànde'e ndri tundo'o ma ñivi.

²⁰ Va ma ndian kīndoo ña kākú jà'a ma uni kue'e ikan niku, ta vaji tōve nī chi'í na ta tūvi nī jaña na ña ja'a na ma ña tūvi va'a vaji takan tā'an na, ti juuni jàka'nu ga na ma tati xaan, chi'in ma yutun íi oro, ta ña kūva'a chi'in kaa plata, bronce, yuu, ta chi'in yutun. Ta ndisaa yutun íi ikan, ndicha kuii ña tōve kùu nande'e yi, ni ña kàka yi, ta taso'o yi ndia. ²¹ Ta juuni tōve nī jaña na ña chà'ni na ñivi, chi'in ña jatakue'e na, ta ña kī'vi ma ndra'ii chi'in ñivi ña'a yūvi ñasi'i ndra, ta ñivi ña'a chi'in yūvi ii vi, ta ni ña su'u na ndia.

Ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ta ma tutu vali ña natuvi

10 Takan kùu tajan ndē'i iin tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña iyo ndatu ña isukun yi ma vikonu'u, vāchi nuu yi iti' andivi, chi'in iin koo la'ndi ma xini yi. Ta ma nuu yi tàcha yi takua tàcha ma nikandii, ta ma nduvi cha'a yi kùu yi takua kùu uvi ñu'ú ña ndaa sukun va'a. ² Ta nda'a yi iin tutu vali ña cha nūna, tajan kūtaa yi ma cha'a' chiyo kua'a yi ma nuu tañu'u, ta ma cha'a' satin yi kūtaa yi yi ma nuñu'u'. ³ Tajan ni'i va'a nanda'yu yi, takua jà'a iin ii'ii ma ora kùxāan ri. Ta ora nānda'yu yi, tajan chīnj ña ucha ta'an tati ña ni'i va'a nda'yu yi ña kùu takua kùu ña chinu savi. ⁴ Ta ma ora chīnj ña ka'ndi ucha ta'an ma tati ikan, tajan ni taa ndioi ma ña kà'an yi niku, va tava chīnj inga tati ma iti' andivi ña ji'na te'en kà'an yi chi'in:

—Na kumi xe'un ma ña kātitu'un ma ndi ucha ta'an ma ña kà'ndi ikan, ta koto tāun yi —kàti yi.

⁵ Tajan ma tati va'a ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña iyo iin chiyo cha'a ma nuu tañu'u, ta inga chiyo yi ma nuñu'u', kàni'i yi nda'a' kua'a yi ma iti' andivi, ⁶ ta te'en kīcha'a yi kà'an yi chi'in:

—Ndōni'i chiyo kua'a nda'i ta kà'in ña ndicha kùu ma ña ni ka'in cha'a' ma sivi ra iyo ndito ndisaa tiempu, ra jātuvu ma andivi ta ndisaa ma ña iyo yi, ra juuni jātuvu ra ma nuñu'u' ta ndisaa ña iyo yi, ra jātuvu ma tañu'u ta

ma ña iyo ra', va chi'in sivi ra kà'in ti na tüva iyo yi ña kuantu yo tiá ga. ⁷Vati ma tati ucha va chani chaa ma tiempu ña ni tivi yi ma yutun tivi ña nda'a yi. Ta ora ikan ma Racha'nu Ndioo ni jachinu ra ma tu'un xe'e ña kùmi ra takua kätitu'un ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u ra niku.

⁸Tajan ma iti' andivi chīnī ndikoi ma tati ña te'en nāka'an yi chi'in:

—Kuà'an, ta ki'un ma tutu nuna ña jundii nuu nda'a ma tati ña jàkuu tiñu nui ña ndaa yi iin chiyo cha'a ma nuu tañu'u, ta inga chiyo cha'a yi ma nuñu'u' —kàti yi chi'in.

⁹Tajan kuà'an ndioi nuu ndaa ma tati ndaa ikan, ta kà'an ndioi chi'in yi ña na ku'va yi ma tutu nui. Ta te'en nāka'an yi chi'in:

—Tiin yi, ta kachiun yi!, va ma yu'un ni ndakuu vixi yi, takua vixi ma nduxi ñuñu, vati ma tichiun ni ndakuu uva yi jà'a yi —kàti yi chi'in.

¹⁰Tajan kī'in ndioi ma tutu vali ña jundii nuu nda'a' ma tati ikan, ta chāchi ndioi yi. Ta ma yu'i ndōvixi ndio yi, takua vixi ma nduxi ñuñu, va ma tichi, ndō uva ndio yi jà'a yi. ¹¹Tajan te'en nāka'an ndio ma tati chi'in:

—Iyo yi ña katitu'un ndikoun ma tu'un yu'u Ndioo cha'a' ma ña kuu nuu ñivi nda ñuu nikuuni, ta inga tuku ñu'u' vaji siin tu'un kà'an na, ta juuni cha'a' ndian kùu rey ndia —kàti yi.

Nuu kèta uvi ta'an ndra kùu testigu

11 Tajan chā'a na iin yutun kuiin nui ña kàa takua kàa ma yutun tiku'va yo, ta te'en nāka'an na chi'in:

—Na ndetaun ta ku'un ma nuu ndaa ma veñu'u Ndioo, ta chi'in yutun ña nda'un na tiku'vaun yi, ta tiku'vaun ma chito naá chi'in run ndia, ta ka'viun naja ta'an ma ñivi kùu na ña jàka'nu na ma Racha'nu ma tichi ma veñu'u. ²Va na tiku'vaun ma nuke'e nuu ndaa ma veñu'u, ti cha kīndoo yi kuenda ma ndian yūvi judíu. Ta ndiakan kùu na ña ni ka'nda na tiñu takua kùuni maa na nuu ma ñivi iyo ñuu íi ña nàni Jerusalén ikan, kuenda uvi xiko uvi yoo takan ni ja'a na. ³Ta ni tachī ma uvi ta'an ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'i, ndra ñu'u ja'ma tuun. Ta ndrakan ni kukatitu'un ndra ma tu'in ma nuu na kuenda iin mii uvi cientu uni xiko kivi.

⁴Ta ma ninduvi ma ndra kùu testigu ikan kùu ndra takua kùu ninduvi ta'an ma yutun olivu, ta takua kùu ma ninduvi ta'an ma ñu'ú kandil, ña ka'iin ndra nuu ma Racha'nu Ndioo, ra chà'nda tiñu nuu tandi'i ñuu ñuñivi.

⁵Ta tu iyo nda yo kùuni jati'ini chi'in ndra, ta ndrakan chà'ni ndra na chi'in ma ñu'ú ña kèe ma yu'u ndra. Ta takan jà'a ndra ña chà'ni ndi'i ndra ma ndian kùuni jati'ini chi'in ndra, ta takan iyo yi ña kuvi ndisaa ndian jà'a takan. ⁶Ta juuni iyo ndatu ndra kuenda ña kasi ndra ma andivi, ikan na töve kùun ma savi kua'a' kivi ma ora kätitu'un ndra ma tu'un yu'u Ndioo nuu ma ñivi. Ta juuni iyo ndatu ndra ña kùu jandakuu ndra ma nii ma takuii, ta kuenda ña tàchi ndra kua'a' ma kue'e nuu ma ñivi, naja kua kùuni maa ndra ja'a ndra ndia.

⁷Ta ma ora ña cha chīnu kätitu'un ndio ndra ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi, tajan kèe ndio iin ña kàa takua kàa iin kiti xaan tichi ma yavi nduva'a kuii kunu, ta yakan kùu yi ña ni kanita'an yi chi'in ndra, ta ni jakanaa yi ndra, ta ka'ni yi ndra. ⁸Tajan ma ñunda'yu ndra ni kanindoyo na yi ma nuu ya'vi ma veto'o, ma ñuu nuu chā'ni na ma Racha'nu yo Jesuu niku. Ta juuni kà'an na ña ma ñuu ikan nàni yi Sodoma ta Egipto. Takan nàni yi cha'a' ma ña kini ña jà'a ma ñivi ikan. ⁹Ta uni kivi java kùu yi ña ni nde'e na ma ñunda'yu ña kàndoyo ikan. Ta tañu ma ñivi ikan iyo ndian tuku tata kùu na, a siin tu'un kà'an na, a siin ñuu nuu kàku na. Ta ma ñivi tüvi ni kù'va na ña na kuchi ma ñivi ma ñunda'yu ikan. ¹⁰Tajan ma ndian iyo nuñu'u' ñuñivi ni kusii na nde'e na ma ñunda'yu ndra, ti ya'a chà'tani na ña cha chī'í ndra. Ta ni ku'va na ta'vi nuu ta'ii'iin ma ta'an na cha'a' ña ya'a chisii na, vati ninduvi ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo ña chī'í ikan, tüva ni jande'e ga ndra tundo'o na.

¹¹Va ma ora cha yā'a ma uni kivi java, tajan Racha'nu Ndioo jānataku ndiko ra ma ndrakan inga cha'a', ta ndēta ndiko ndra. Ta ora ndē'e ma ñivi ma ña jānataku ndiko ra ndra, ta nduva'a kuii yū'vi na. ¹²Ta ikan jan ninduvi ma ndra kùu testigu ikan chīni ndra iin tati ña ni'i va'a nāka'an yi ma iti' andivi chi'in tu'un i'ya:

—Na ndaa ndo ma iti' siki nde've! —kàti yi.

Tajan ndāa ndio ndra chi'in vikonu'u ma iti' andivi. Ta ora ndāa ndra, ma ndian xaani nde'e ndra nde'e na naja kùu yi chi'in ndra ndia. ¹³Tajan juuni ma ora ikani, nduva'a kuii ni'i tāan, ña uchi porcientu ma ve'e iyo ma ñuu ikan kēkoyo. Ta ucha mii ta'an na kùu na ña chī'í na jà'a ma ña tāan. Tajan ma ndian kīndoo ndito, nduva'a yū'vi na, ta kīcha'a ndio na jàka'nu na ma Ndioo ra iyo andivi.

¹⁴Cha yā'a ma tundo'o uvi, va vitin cha vāchi kuyatin ndio ma tundo'o uni.

Ma yutun tivi ucha ña tivi ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo

¹⁵Takan kùu ta tīvi ndio ma tati ucha ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ma yutun tivi nda'a yi. Tajan iti' andivi chīnī kua'a' tati ña nduva'a ni'i kànachaa yi, ña te'en kà'an yi:

Ma nda nikuuni nuñu'u' ñuñivi nuu chà'nda ma ñivi tiñu,

cha kī'vi yi nda'a ma Racha'nu Ndioo yo ta kuenda ma ra se'e ra Cristu ndia.

Vati rakan kùu ra ña ni ka'nda ra tiñu cha'a' yi endeeni.

¹⁶Tajan ma ndi oko kumi ma ndracha'nu ña nandi ma nuu ta'ii'iin tayu ikan nuu ndaa ma tayu íi nuu chà'nda Ndioo tiñu, chūnandi chiti ndra ña ndava nani te'e nuu ndra nuu ñu'u'. Ta kīcha'a ndra jàka'nu ndra Ndioo, ¹⁷chi'in ma tu'un i'ya:

Chā'a ndi ta'vīndioo nuun yo'o Racha'nu ra ya'a iyo ndatu,

ti yo'o kùu ma ra kuxini ma vitin,

ta kùun ma ra takani kùu niku,

ta kùun ma ra ni kichi iti' nuu ndia.

Vati maun kùun ña nduva'a iyo ndatun,

ña cha kīcha'un chà'ndaun tiñu nda nuu nikuuni.
¹⁸ Ta ndisaa ma ñivi ña töve chìnuni tu'un, nduva'a cha kuxaan na chi'un, va yo'o cha kēta ma kivi ña ni kuxaan chi'in na ta ni jande'un tundo'o nuu na, ta ma ndian ndií ni jakutuniun ma kuati na, ta ma ndian ña jàkuu tiñun, ta ndian kà'an chi'in tu'un yu'un, ni ku'va ndioun ma ya'vi va'a nuu na. Ta juuni takan ni ja'un chi'in ma ndian íí ña kāchiun kuendaun, vaji kùu na ndian kuika a ndian nda'vi ña jàka'nu na ma siviun. Va ma ndian chà'ni ma inga ñivi ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi juuni ni ka'niun na ndia. —Takan kàti ma tati ikan.

¹⁹ Tajan ma ora ikani, cha nūna ma veñu'u' Ndioo iti' andivi ta ndichin ma chito naá nàni Arca ña chā'a ma tu'un ña Ndioo kàti ra chi'in ma ñivi, va ndichin yi tichi ma veñu'u' iti' andivi. Ta ora ikan nduva'a kuii tacha ta chíni yo ma ña ka'an ma tacha ta nduva'a kuii kuun savi yuu, ta nduva'a kuii ni'í tāan ndia.

Iin ña'a chi'in iin kiti xaan ña tìvi ñu'ú

12 Takan kūu tajan ma iti' andivi chíyo iin seña ña nduva'a ka'nu. Ta ikan kēta iin ña'a ña isukuan ma nikandii. Ta ma yoo va kíndoo ri iti' xuu ma nuu chañuan. Ta ma xinian jundii iin korona ña kùva'a yi chi'in uchi uvi chele. ² Ta ma ña'a i'ya ti ñu'u se'an, ta nduva'a nda'yuan ña chà'nda yi tichian vati chani kàku ma se'an. ³ Takan kūu ta ikan jan kēta inga tuku seña ma iti' andivi ña kùu ri takua kùu iin kiti. Ta rikan ti iin kiti ya'a ka'nu, ta xaan ña tìvi ñu'ú kùu ri. Ta rikan ti iin kiti color kua'á kùu ri ña iyo uchi ndiki ri, ta ucha xini ri nuu jundii ucha ta'an ma korona. ⁴ Tajan chi'in ma su'ma ri jākoyo ri cha yatin sava ma chele ka'iin andivi ma nuñu'u' ñuñivi. Ta ikan jan chūndaa ndio ri nuu ndaa ma ña ñu'u se'e ña kùuni ri kachi ri ma se'an naja ora ni kàku yi. ⁵ Tajan kàku ndio ma iin se'an ra'ii, ta chi'in vatun kuiin ña kuva'a chi'in kaa ni ka'nda ra tiñu ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi i'ya. Va ma se'an chātu'un na ra, ta chaa ra nuu ndaa ma tayu íí Ndioo, nuu chà'nda ra tiñu. ⁶ Tajan ma ña'a ikan chínuan kuà'an ña iin tichi ku'u nuu ití, iin nuu cha kāchin Ndioo kuenda ña, ña ni ku'va ra ña kachian ta jakuenda ra ña kuenda iin mii uvi cientu uni xiko kivi.

⁷ Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan nduva'a kuii ka'nu kuati chíyo ma iti' andivi. Vati iin tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña nàni Mike, chi'in tia kua'a' ma tati ña kùu meru ra kīcha'a na kànita'an na chi'in ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú, ta chi'in tia ma meru ri ña kùu tati jàkuu tiñu nuu ri ndia. ⁸ Va tava ma kiti xaan ka'nu ña tìvi ñu'ú chi'in ma meru ri nī kuu jakanaa ndri, yakan va nī kuu koo ga ndri ma andivi. ⁹ Ta takan kūu ña Ndioo jākanaa ra ma kiti ka'nu xaan ña tìvi ñu'ú, chi'in ndisaa ma tati xaan ña kùu meru ri. Ta rikan kùu ri ma koo tati ña kēta ri taji'na, ta ma rikan nàni ri: kui'na a Sataanaa ña jànda'viña'án' ma ñivi ninii ka'nu nuñu'u' ñuñivi. Yakan va ma kui'na, ta chi'in ma meruán' tati

xaan, kāchitán' ma nuñu'u' ñuñivi jà'a ma tati va'a jàkuu tiñu nuu Ndioo.

¹⁰ Takan kūu tajan te'en chíni iin tati ña nduva'a kuii ni'í kánachaa ma iti' andivi ña te'en kà'an yi: Vitin va cha kīchaa ma kivi ña ni jakakú Racha'nu Ndioo yo ma ñivi ra, ta juuni vitin jàna'a ra ma ndatu ra nuu yo chi'in ma nuu chà'nda ra tiñu.

Ta vitin iin nuuni chà'nda ra tiñu chi'in ma ndatu Cristu ra kùu Se'e ra.

Vati vitin ma kui'na tūva ndaa yi ma nuu ndaa ma Racha'nu Ndioo.

Ta nduvi ta niñuu tūva tisoán' kuati nuu ra chata ma ndian yani yo ndian chìnuni tu'un ra.

Ti Ndioo cha jākanaa ra yi, ta jā'a ra ña na kachita yi.

¹¹ Yakan va maa ndian chínuuni tu'un Cristu cha jākanaa na ma kui'na,

cha'a' ma níí ma ra kùu mvechala, ta cha'a' ma tu'un ra ña kātítu'un na nuu ma ñivi. Va ndicha ña chínuuni na ma tu'un ra.

Tūvi kanuu na kātítu'un na yi ndava kùu kuvi na cha'a' yi.

¹² Yakan va tandi'i ndyo'o ndian ìyo iti' andivi, na sii kuuni ndo.

Va nda'vi ta'an kùu ndyo'o ma ndian ìyo nuñu'u' ñuñivi, ta ma tichi tañu'u, vati tava ma kui'na, cha kāchita ndioán' ta chāa ndioán' ma nuñu'u' nuu ìyo ndo.

Ta juuni cha chito ndioán' ña chani keta ma tiempu ña tūva ni ka'nda ndioán' tiñu.

Yakan va nduva'a kuii xaani ndioán' ndè'án' ndo. —Takan kà'an ma tati ña chíni' iti' andivi.

¹³ Ta ma kui'na kùan' ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú, ta ora chā'a ndioán' kuenda ña Ndioo jākanaa ra ñán' ña jākoyo ra ñán' ma nuñu'u' ñuñivi i'ya, tajan kīcha'a ndioán' nàndukuán' ma iin ña'a ña kàku se'e, iin ra'ii vali. ¹⁴ Takan kūu tajan ma ña'a ikan, nī'an uvi ta'an ma ndichin ña kàa takua kàa ndichin iin tasu ña nduva'a kuii ka'nu kuenda ña na kuu ndati ña, ta kākú ña nuu ma kui'na ma tichi ku'u ití, nuu ni koan uni kuiya sava. Ta nī'an ña kachian jà'a ma Ndioo ikan ndia. ¹⁵ Ta ikan jan ma kiti xaan ikan, tìvi ri ma takuii yu'u ri ma nuu kuà'an ña kuenda ña na ndakuu ra' iin yuta ka'nu, ta takan jàtani ri ña. ¹⁶ Va ma ñu'u' tīndee yi ma ña'a ikan, vati ndāta yi, ta chí'i ndi'i yi ma takuii yuta ña tìvi ma ki-ti xaan ikan chi'in yu'u ri. ¹⁷ Tajan ma kiti xaan ikan, nduva'a kuxaan ri ña nī kuu ka'ni ri ña. Yakan va kēe ndio ri kuàkanita'an ri chi'in ndisaa ma ndian kùu ñi-vian, ndian jàchi'in ma tu'un Racha'nu Ndioo, ta endeeni kà'an na ña ñivi chínuuni tu'un Jesuu kùu na ndia. ¹⁸ Ta ma kiti xaan ikan cha kíndoo ri ma yu'u tañu'u.

Ninduvi ma kiti xaan

13 Takan kūu tajan yu'u chūndai ma nuu ndoyo yu-ti ña'ma ma yu'u tañu'u. Ta ikan ndè'i ña kēe inga tuku ma kiti xaan ña ya'a ka'nu ma tichi tañu'u ña ìyo ucha xini ri ta uchi ndiki ri. Ta ta'ii'iin ma xini ndiki ri

iyò iin ma korona. Ta ma xini ri iyò ma letra ña kà'an ti'ini chata Ndioo. ²Va ma kiti xaan ña ndē'i ikan, kàa ri tava kàa iin ndika'a, ta ma cha'a ri va kàa yi tava kàa cha'a ma oso, ta yu'u ri va kàa yi tava kàa yu'u ii'ii. Tajan ma kui'na kùán' ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú ña chā'án' ndatuán' nuu ma inga kiti ikan, ikan na ka'nda ri tiñu indukuni kua maán' nuu ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi. ³Ta juuni ndē'i ña iin ma xini ri kàa yi tava kàa iin nuu tà'nda ña ni kuvi ri jà'a yi ti ya'a ka'vi takue'e ri. Va ma nuu takue'e ikan ndā'a yi niku. Ta ndava kuà'an anima ma ñivi ora ndē'e na ma ña jà'a ri, tajan ndisaa ma ñivi iyò ñuñivi tándikun na chata ri. ⁴Ta kīcha'a ndio na jaka'nu na ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú ikan, cha'a' ña chā'án' ndatuán' nuu ma inga kiti ikan. Ta te'en kà'an na ña jaka'nu na ri:

—Nī'iin yo na kùu ja'a chi'in ma kiti xaan i'ya, ta nī'iin yo na kùu kanita'an chi'in ri ti iyò kua'a' ndatu ri —kàti na.

⁵Ta juuni, nī'i ri tiñu ña kuu ka'an ti'ini ri chata Ndioo, ta kà'an tayi ri takua kùuni maa ri. Ta juuni nī'i ri tiñu ña ka'nda ri kuenda uvi xiko uvi yoo ndia. ⁶Ta takan kùu yi ña kà'an ti'ini ri chata Ndioo, ta chata ma sivi ra, ta chata ma nuu iyò ra, chi'in tandi'i ma ndian iyò andivi ndia. ⁷Ta juuni nī'i ma kiti ikan tiñu ña kànita'an ri chi'in ma ñivi Ndioo, nda kati jàkanaa ri na. Ta juuni nī'i ri tiñu ña na kùu ka'nda ri tiñu nuu tandi'i ma ñivi iyò ñuñivi, vaji tuku tata kùu na, a tuku ñuu na, a tuku tu'un kà'an na, a tuku ñu'u' kīchi na. ⁸Ta tandi'i ma ñivi ndian töve chìnuni kùu ma ndian jàka'nu na ma inga kiti ikan. Vati ma sivi ndisaa ndiakan tüvi iyò yi nuu ma tutu ña tãa Ndioo antea ña jätuvi ra ma ñuñu'u' ñuñivi. Ta ma tutu ikan kà'an yi ma sivi nda yo ni koo endeeni chi'in ra. Ta ma ra kùu kùña'a ma tutu ikan kùu ma ra kùu mvechala chī'i niku.

⁹Ta tu iyò nda ndyo'o iyò so'o, na taso'o va'a ndo ma ña ni ka'in chi'in ndo i'ya: ¹⁰Tu iyò iin ñivi ña ti'i na ndo tichi vekaa, takan ni ku'un ndo vekaa tuva takan. Ta tu iyò ndian chà'ni na ndo chi'in machiti, ta takan ni kuvi ndo tuva takan. Ta cha'a' yakan kùu yi ña taku ndyo'o ña kùu ndo ñivi Ndioo, iyò yi ña jandeeni ndo, ta chìnuni va'a ndo ma tu'un ra ndia.

¹¹Takan kùu tajan ndē'e tukui ña tichi ñu'u' ití kēta inga tuku ma kiti xaan. Ta rikan ti uvi ta'an ma ndiki ri ña kàa yi tava kàa ndiki ma mvechala, ta kà'an ri tava kà'an ma kiti xaan ña tìvi ñu'ú. ¹²Ta juuni induku iyò ndatu ri takua iyò ndatu ma kiti xaan ña kēta nunuu. Ta rikan ndaa ri yatini iti' nuu ma inga ri. Vati juuni jà'a ri ña na jaka'nu ma ñivi iyò nuñu'u' ñuñivi ma kiti nunuu ña cha ndā'a ri ña takue'e ka'vi ri. ¹³Ta juuni jà'a ri kua'a' nuu ndatu ka'nu, vati jà'a ri ña na kēe ma ñu'ú iti' andivi, ta kòyo yi ma nuñu'u', kuenda ña na nde'e ma ñivi iyò ñuñivi. ¹⁴Ta ma kiti xaan ña kēe nunuu chā'a ri tandi'i ma ndatu ña jà'a ma kiti uvi ikan. Ta chi'in ma ndatu ña nī'i ma kiti uvi ña na jà'a ri, ya'a nduva'a jànda'viña'a ri ma ñivi iyò nuñu'u' ñuñivi chi'in ma seña jà'a ri. Ta juuni tãchi ndio ri nuu ma ñivi ña na ja'a na iin na'na kuenda jàka'nu na ma kiti ña kēta nunuu ña nduva'a tãkue'e ka'vi chi'in machiti niku, ta

nātaku ndiko ri. ¹⁵Takan kùu ta ma kiti uvi kùu ri ña nī'i ri ndatu ri kuenda ña na ja'a ri ña na kùu koo ndito ma na'na ma kiti nunuu, ta ma na'na ri kīcha'a yi kà'an yi. Ta juuni tãchi ri ña na ka'ni na ndisaa ma ndian töve jàka'nu ma na'na ri. ¹⁶Ta juuni jà'a ri ña tandi'i ma ndiakuati, a ndian cha'nu, a ndian kuika, a ndian nda'vi, a ndian kùu musu, a ndian tüvi kùu musu: ña na koo iin tuni ma nda'a' chiyo kua'a na, a ma te'e nuu na. ¹⁷Ta nī'iin na, na kùu jata na, ta xiko na, tu tüvi iyò ma tuni ma kiti xaan na, a sivi ri, a ma numero ma sivi ri na ndia. ¹⁸Yakan va i'ya ni nde'o nda yo iyò chinituni. Ta tu iyò chinituni na, na ja'a na kuenda nuu na chi'in ma numero ma kiti xaan ikan, vati numero ma ñivini kùu yi. Ta numero iñu cientu uni xiko iñu kùu yi.

Nuu jàka'nu ma iin cientu uvi xiko kumi mii ma ñivi ma Ndioo chi'in iin yaa

14 Takan kùu ta ikan jan ndē'i iin ma ra kùu mvechala ña ndaa ra ma xini yuku ña nàni Sión. Ta chi'in ra ndē'i ña ka'iin ma iin cientu uvi xiko kumi mii ma ñivi ña iyò tuni ma te'e nuu na, chi'in ma sivi ma ra kùu mvechala, ta sivi ma Tatá ra. ²Ta ikan jan chīni ndioi iin tati ma iti' andivi, ña nduva'a jàkayu yi, ta chīnu tacha jà'a yi, takua jà'a iin nuu too takuii. Ta juuni chīni ña ma tati ikan, jà'a yi takua jà'a ma tati iin nuu jàkuaku na kua'a' ma arpa. ³Ta ndiakan chīta na iin yaa chaa ma nuu ndaa ma tayu íf, nuu ka'iin ma ndi kumi ma ña ndito, ta nuu ka'iin ma ndi oko kumi ma ndracha'nu ndia. Va nī'iin ma ñivi nī kutu'va na kata na ma yaa ikan, vati ma ndra chito kata yi kùu ma iin cientu uvi xiko kumi mii ndra ni, ti ndrakan kùu ma ndra kākú tañu ma ñivi iyò ma nuñu'u' ñuñivi. ⁴Vati ndisaa ndrakan kùu ndra ña kīndoo ndaa va'a ndra nuu Ndioo, va töve k'vi ndra chi'in ña'a, ta kùu ndra ndra kùmi su'un ndra ndra, ti kuà'an ndra chata ma ra kùu mvechala nda nikuuni nuu kuà'an ra. Ta Ndioo tãvasiin ra ndra ña jàkakú ra ndra tañu ma ñivi, ikan na kuu ndra takua ma chiti nunuu ña sòkó yo nuu Ndioo. Ta takan kùu ndra kuenda ma Racha'nu Ndioo ta kuenda ma ra kùu mvechala. ⁵Vati tüvi nī janda'viña'a ndra, ta tüvi nī ka'an ndra tu'un vata ndia, vati ndra va'a kùu ndra nuu Ndioo.

Ma tu'un kàtitu'un ma uni ta'an ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo

⁶Takan kùu tajan ndē'i inga tuku ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, ña ndati yi chàkunuu yi nuu sukun. Va ma tiñu ndiso yi kùu yi ña kàtitu'un yi ma tu'un va'a cha'a' Ndioo ña iyò kuenda yi endeeni nuu tandi'i ma ndian iyò nuñu'u' ñuñivi, vaji siin siin ñuu na, a siin siin tu'un kà'an na, a siin siin tata kùu na a siin ñu'u' kīchi na ndia. ⁷Tajan te'en nàka'an nī'i yi chi'in na:

—Na tiñu'u' ndo ma Racha'nu Ndioo, ta na jaka'nu ndo ra, vati vitin va cha kēta ma kivi ña ni jakutuni ra ma ñivi. Yakan va na jaka'nu ndo ma ra jätuvi ma andivi, ma nuñu'u' ñuñivi, ma tañu'u, ta ma soko nuu kàna takuii ndia —kàti yi.

⁸Takan kũu tajan kēta inga tuku ma tati ña jàkũu tiñu nuu Ndioo, ta te'en nāka'an yi ndia:

—Cha kēkoyo ma ve'e iyo ma ñuu ka'nu ña nàni Babilonia chi'in ma ñivi yi. Ndicha va'a ña cha kēkoyo yi. Vati juu yi jātivi ma tandi'i ma ndian iyo ma ñu'u' yi, ta tandi'i ma inga ñu'u' ñuu ñuñivi, chi'in ma ndixi ña chā'a ra' nuu na ña na ko'o na ra', ti jā'a ra' ña k'vi ma ñivi ña na ja'a na kuati. Va jā'a ra' chi'in yo takua jā'a iin ña'a tondo.

⁹Ta ikan jan k'vi ndio ma tati uni ña jàkũu tiñu nuu Ndioo, ta te'en nāka'an ni'i va'a yi:

—Tu iyo iin nda ndian jàka'nu ma na'na ma kiti xaan ikan, a maa ri, ta chũndatu na ña koo ma tuni ma te'e nuu na, a ma chiyo nda'a' kua'a na, ¹⁰ndiakan nduva'a ni nde'e na tundo'o jā'a ma Racha'nu Ndioo, ti ni ku'va ra ma ndixi xaan ko'o na ña jàna'a ra' ña nduva'a xaani ndè'e ra na. Vati ni kayu na chi'in azufre, ma nuu ndè'e ma tati jàkũu tiñu nuu Ndioo, ta nuu ndè'e ma ra kũu mvechala ndia. ¹¹Ta ma ñu'ma nuu ndè'e na tundo'o ña kàyu na endeeni na tõe ni jaña yi ña ndaa yi ma nuu sukun, vati nduvi niñuu kũu yi ña kàyu na, ta na kũu nindee na ña nde'e na tundo'o. Ta takan ni ta'an na cha'a' ña jàka'nu na ma kiti xaan chi'in na'na ri, ta cha'a' ña iyo tuni ma te'e nuu na chi'in ma sivi ri.

—Takan kàti ma tati.

¹²Yakan va kuenda ma ndian kũu ñivi Ndioo, va ndian jàchi'in va'a ma tu'un Ndioo ta chìnuni va'a ma tu'un Jesuu, vitin kũu ma kivi ña iyo yi ña jandeeni na.

¹³Takan kũu tajan iti' andivi chĩnĩ iin tati va'a ña te'en nāka'an yi chi'in:

—Na taun ma tu'un i'ya: “Na sii kuuni ma ndian ch'í ña chìnuni tu'un ma Racha'nu, nda ma vitin, ta iti' nuu” —kàti yi.

Ta ma Tati Í Ndioo te'en nāka'an yi:

—Ndicha va'a ña takan kũu yi, vati vitin ndiakan cha kuu nindee na cha'a' ma tiñu jā'a na, ti tiñu va'a ña jā'a na ora ch'yo na niku tõe ni naa yi. —Takan kàti ma Tati Í Ndioo.

Ndioo tāchi ra tati ra ña na jati'vi yi ma ñivi iyo nuñu'u' ñuñivi

¹⁴Tajan ma ora kani'i nui ma iti' andivi, ta ikan ndè'i ña nandi iin ra kàa takua kàa iin ra Se'e ñivi tāchi Ndioo ma chata viko, ña jũndii iin korona oro xini ra, ta nda'a ra iin machiti kanchu ña nduva'a kuii xaan. ¹⁵Tajan iti' tichi veñu'u kēe inga ma tati ña jàkũu tiñu nuu Ndioo, ña te'en nāka'an ni'i yi nuu ra nandi chata ma viko:

—Na kicha'un ka'ndaun ta jati'viun ma ndatiñu chi'in ma machiti kanchun, ta kàniva'un ndisaa ma ndatiñu ña kandoyo ma nuñu'u' ñuñivi ña jàti'viun, vati cha ndi'i yi ch'iti, ta vitin iyo yi ña jati'viun yi —kàti ma tati ikan.

¹⁶Tajan ma ra nandi ma chata viko, tĩin ndio ra ma machiti kanchu ra, ta chā'nda ra ndisaa ma ndatiñu ña kàndoyo ma nuñu'u' ñuñivi, ta kàniva'a ndio ra ndisaa kuii yi.

¹⁷Takan kũu tajan ma iti' andivi kēta inga ma tati ña jàkũu tiñu nuu Ndioo ma tichi veñu'u iyo ndakan ña ju-

uni nda'a yi iin machiti kanchu ya'a xaan ndia. ¹⁸Ta ikan jan ma iti' nuu ndaa ma chito naá ma Ndioo kēta inga tuku ma tati ña jàkũu tiñu nuu Ndioo, ña iyo ndatu yi kuenda ma ñu'ú ña kuàtiñu yi nda nuu ni kuu-ni. Tajan tati ikan te'en kànachaa ni'i va'a yi nuu inga ma tati ña nda'a ma machiti xaan:

—Na kicha'un ka'ndaun ma vatu ma chiti uva chi'in ma machiti xaan ña nda'un, ta kaniva'un ma ndatiñu ña kàndoyo ma nuñu'u' ñuñivi, vati cha ndi'i vu ch'iti. —Takan kàti ma tati ikan.

¹⁹Tajan tĩin ndio yi ma machiti yi, ta chā'nda ndi'i yi ma yoku'u uva ña kàndoyo ma nuñu'u' ñuñivi, t'i ndio yi vu iin tichi iin ña nduva'a kuii ka'nu nuu ni naku'ni na vu, ña kũuni yi ka'an yi ña ma ikan kũu ma nuu ni jande'e Ndioo tundo'o ma ñivi. ²⁰Takan kũu ta nāku'ni ndio vu iti' yu'u ñuu. Ta ma tichi ma nuu ña naku'ni vu, kēe maaaa nii ñivi, ña ndāa ra' sukun va'a nda kēta ra' nuu iyo mvosa ma kuayu. Ta chāti ra' chinu ra' kuà'an ra' iin uni cientu kilometru ma nuñu'u' ñuñivi, ti nduva'a kuii kayuni Ndioo nde'e ra na.

Ma ndi ucha ma tati ña jàkũu tiñu nuu Ndioo nda'a yi ma tundo'o nuu ndi'i nia

15 Takan kũu tajan ma iti' andivi ndè'e tukui inga tuku ma seña ka'nu ta siin kuii ndè'i yi. Vati ikan ndè'i ucha ta'an ma tati ña jàkũu tiñu nuu Ndioo, ña nda'a yi ma ndi ucha ta'an ma tundo'o nuu ndi'inia ña ni nde'e ma ñivi jā'a Ndioo. Ta ora cha ya'a ma tundo'o ikan ni kutaxin ma nuu nduva'a kuii kàyuni Ndioo chi'in ma ñivi.

²Ta juuni ndè'i iin tañu'u kuva'a chi'in inu ña kàa ra' takua kàa ma takuii tañu'u ña jàkanuu ra' chi'in ñu'ú. Tajan yatini yu'u ma takuii tañu'u inu ikan, ka'iin ma ndian nda'a ma arpa ña chā'a Ndioo nuu na. Vati ndiakan kũu ma ndian jàkanaa na ma kiti xaan ikan, ti tũvi nĩ jaka'nu na ri a ma na'na ri, ta tũvi ni chā'a na ña nàni ma tuni ri na ña kũu yi ma numero ma sivi ri ndia. ³Ta ndiakan ti chita na yaa ña ch'ita Moisés, ra jàkũu tiñu ma Racha'nu Ndioo chi'in ma inga yaa kuenda ma ra kũu mvechala. Ta te'en chita na:

Ya'a ga ka'nu ta vii kũu ma tiñu jà'un, yo'o Racha'nu Ndioo, ra iyo tiaga ndatu kua tandi'i ma ñivi ñuñivi,

vati iti' ndaa, ta iti' ndicha kũu ma itiun, yo'o ra kũu Rey, ra chà'nda tiñu nuu tandi'i ma ndian iyo nuñu'u' ñuñivi.

⁴Yo'o Racha'nu, ndisaa kuii ma ñivi ya'a tiñu'u na ñun, ti ndisaa na jàka'nu na ma siviun, vati uvanuu maaun kũu ma ra ya'a ga í.

Ta ndisaa ma ñivi iyo nuñu'u' ñuñivi ni kichi na ta jaka'nu na ñun,

ti ndisaa ma ña ndaa ta va'a ña jà'un cha nākoto na yi. —Takan kũu ma yaa ña chita na.

⁵Ta ora yā'a ña kũu takan, tajan ndè'i ma iti' andivi, ta ikan ndè'i ña nūna ma yuve'e veñu'u Ndioo nuu ya'a í nuu kàndii ma yuu ña ndiso ma tu'un Ley Ndioo ma nuu yi. ⁶Tajan ma tichi yuve'e nuu í, ikan ndè'i ña kēe ucha ta'an ma tati ña jàkũu tiñu nuu Ndioo chi'in ma

ndi ucha nuu ma tundo'o. Ta ndiakan ti ñu'u na ja'ma ña ya'a ya'vi ndaa, ta vii ndoo yi, ta tacha yi. Ta juuni nda'a na ma pañu oro ña ya'a ki'in, ña kèta yi nda pechu na. ⁷ Tajan iin ma ña kumi ìyo tañu ma ndian ndito ikan, chā'a yi ii'iin ko'o oro nuu ma ndi ucha ta'an ma tati ikan, ña chītu yi chi'in maaaa ma tundo'o Ndioo, ra ìyo ndito tandi'i kivi ta tandi'i tiempu. ⁸ Ta ma tichi veñu'u nuu ií ikan, endee chītu yi chi'in maaaa ñu'ma, jā'a ma ndatu ma Ndioo ka'nu. Ta ni'iin ñivi, na kuu ki'vi na tichi veñu'u ikan, nda kati ya'a ma ucha ta'an tundo'o ña nda'a ma ndi ucha ta'an ma tati va'a ikan.

Ma ucha ta'an ko'o oro ña chītu chi'in tundo'o

16 Takan kuu tajan ma tichi veñu'u nuu ií ikan, chīnī iin tati va'a ña nduva'a kuii ni'i kà'an yi nuu ma ucha ta'an ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo. Ta te'en kà'an yi:

—Na ku'un ndo kukata kuati ndo ma tundo'o Ndioo ña chītu tichi ma ucha ko'o, ma nuñu'u' ñuñivi —kàti yi.

² Tajan ma tati nunuu ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an yi kuàkata yi ma tundo'o ña ka'iin tichi ma ko'o yi ma nuñu'u' ñuñivi. Tajan ndisaa ndio ma ndian jàka'nu ma na'na ma kiti xaan, ta ìyo tuni ri ma te'e nuu na, ñii ndiakan kèta ndi'i ta'yu ña ya'a xaan ta u'vi.

³ Takan kuu tajan ma tati uvi ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an ndio yi kuàkata yi ma tundo'o ña ka'iin tichi ko'o yi ma tichi takuii tañu'u, ta ndākuu ra' maaaa nií ña kàa ra takua kàa nií ma ndian chīí. Ta ikan chīí ndio tandi'i kuii nuu ma kiti ìyo ma tichi ra' jā'a yi.

⁴ Ta ma tati uni ña jàkuu tiñu nuu Ndioo kuà'an yi kuàkata yi ma kue'e ña ka'iin tichi ko'o yi ma tichi yuta, chi'in nani soko nuu kàna takuii, ta ndākuu ra' nií ndia.

⁵ Tajan te'en chīni ndioi ña kà'an ma tati va'a ña ìyo ndatu cha'a' takuii:

Yo'o Racha'nu Ndioo, ra ya'a ií,
cha chītoi ña maun kuu iin ma ra ndaa,
cha'a' ma kuati ña jàkutuniun.

Ndicha ña yo'o kùyn ra chīyo niku, ta ìyoun nda vitin ndia.

⁶ Vati ndian xaan ikan kuu na ndian chāti na nií ma ndian kuu ñiviun

chi'in ma ndian kà'an chi'in tu'un yu'yn niku.

Ta vitin yo'o kùyn ra chā'a ndioun ma nií nuu ndian ki-ni ikan, ña na ko'o na ra'.

Ta va'ani jā'un jin yakan kuu ma ya'vi na kàti ma tati ikan.

⁷ Ta juuni chīnī ña te'en nāka'an ma ñivi ña ka'iin ma nuu ndaa ma chito naá Ndioo ikan:

—Ndicha va'a, yo'o Racha'nu Ndioo, ra ya'a ìyo ndatu. Vati tu'un ndaa ta ndicha kuu ma ña kà'un ora jàkutuniun ma ñivi —kàti na.

⁸ Takan kuu tajan ma tati kumi ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an yi kuàkata yi ma kue'e ña ka'iin tichi ko'o yi chata ma nikandii. Ta ikan ma nikandii nī'i ndio yi ma ndatu kuenda ña na ka'mi yi ma ñivi chi'in ñu'ú. ⁹ Ta takan kuu yi ña nduva'a kāyu ma ñivi. Ta ni tūvi nī kuuni na ndakoo na ma iti' kini kuà'an na, ta ki'vi na ma iti'

Ndioo ta jaka'nu na ra, vaji takan tā'an na. Vati vi'a ni'i kīcha'a na kà'an ti'ini na chata Ndioo, vaji maa ra kuu ma ra ìyo ndatu ña kuu janaa ra ma tundo'o ikan.

¹⁰ Takan kuu ta ma tati u'un ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an yi kuàkata yi ma tundo'o ña ka'iin tichi ko'o yi ma nuu ndaa ma tayu ka'nu nuu ma kiti xaan ikan. Ta endee ndōnaa ndisaa nuu chà'nda ri tiñu, ña ndava juuni yaa maa na chàchi i'i na, jà'a ña ya'a u'vi na ña ndè'e na tundo'o. ¹¹ Ta vaji takan tā'an na, va endee töve nī kuuni na jaña na ma ña kini jà'a na, ta ki'vi na ku'un na iti' Ndioo, vati java vi'a kà'an ti'ini na chata Ndioo, ra ìyo andivi, cha'a' ma ndi'i ta'yu ña ìyo ñii na chi'in ma ña u'vi na.

¹² Takan kuu ta ma tati iñu ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an yi kuàkata yi ma kue'e ña ka'iin tichi ko'o yi, ma tichi yuta ka'nu ña nàni Éufrates, ña kàndii iti' nuu kàna nikandii. Ta nātii ra', ikan na kuu ya'a ma ndra kuu Rey ña vāchi iti' tikan. ¹³ Ta ikan jan ndè'e ndioi, ña ma tichi yu'u ma kiti xaan ña tivi ñu'ú, chi'in tichi yu'u ma inga tuku ma kiti xaan, ta tichi yu'u ma ra jà'ani ña kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, kèe uni ta'an tati xaan, ña kàa yi takua kàa lekue sa'nda. ¹⁴ Ta ma tati xaan ikan, ti nduva'a chīyo kua'a' ndatu yi kuenda ña jà'a yi tiñu ka'nu. Ta chi'in yakan vāchi jati'vi ta'an yi tandi'i ma ndian kuu Rey ña ìyo nuñu'u' ñuñivi, kuenda ña ni kanita'an ndra chi'in ma Racha'nu Ndioo, ra ìyo kua'a' ndatu, ma ora ni chaa ma kivi ña ni jakutuni ra na. ¹⁵ Ta ma Racha'nu Jesuu te'en nāka'an ra:

—Na nde'e va'a ndo, ti yu'u ni chai ma ora töve chānini ndo, takua jà'a ma ndra su'u ora ki'vi ndra su'u ndra. Na sii kuuni ma ndian ìyo tu'va, ta kumi va'a na ma ja'ma na, ikan ma ora ni kuachai töve nata'in na ña kaviti nda'a na, ta kukanuu nuu na —kàti ma Racha'nu Jesuu.

¹⁶ Takan kuu tajan ma ndi uni tati xaan ikan jāti'vi ta'an yi ma ndra kuu Rey iin tichi ku'u ña nàni Ar-magedón. Takan nàni yi chi'in ma tu'un hebreu.

¹⁷ Tajan ma tati ucha ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuà'an yi kuàkata ndio yi ma kue'e ña ka'iin tichi ko'o yi ma nuu tati. Ta nda tichi veñu'u iti' andivi, chīnī iin tati ña nduva'a kuii ni'i kànachaa nda ma nuu ìyo ma tayu ií nuu tà'nda tiñu ña te'en kà'an yi:

—jVitin va cha chīnu ndisaa yi! —kàti ma tati ikan.

¹⁸ Tajan ma tiempu ikan kōyo ndio ma tacha, ta ni'i kuu, ta chīnu savi, ta ma nuñu'u' ñuñivi nduva'a kuii ni'i tāan Ta ni'iin cha'a' takā'an taan takan nda ora Ndioo jātuvi ra ma ñuñivi. ¹⁹ Takan kuu tajan ma ñuu ka'nu ikan, uni kuakēsiin yi, ta nda tandi'i inga ma ñuu na'nu ña ìyo ma ñuñivi, ndi'i yi kēkoyo ndia. Ta ikan jan ma Racha'nu Ndioo töve nī naani ra ndisaa ma kuati ña jā'a ma ndian ñuu ka'nu nàni Babilonia. Ta cha'a' ña'a kuu yi ña ya'a kāyuni ra chi'in na, ta jānde'e ra tundo'o na. ²⁰ Ta takan nāa tādī'i ma ñu'u' ìyo ma ñu tañu'u chi'in ma yuku na'nu ña ìyo ma nuñu'u' ñuñivi ndia. ²¹ Tajan ma iti' andivi kīchi ndio ma savi yuu ña ya'a na'nu, ta kāchita yi chata ma ñivi ìyo ñuñivi, ta iin yi vee tiá kua uvi xiko kilu, tajan ma ñivi kà'an ti'ini na

chata ma Racha'nu Ndioo, cha'a' ña jākoyo ra ma savi yuu ikan chata na, ta ya'a ndē'e na tundo'o.

Nuu ndē'e ma ña ya'a ga tondo ma tundo'o

17 Takan kūu tajan iin ma tati va'a tañu ma ndi ucha yi ña nda'a ma ucha ta'an ma ko'o ikan kichaa yi nui, ta te'en nāka'an yi chi'in:

—Na'a, ti i'ya ni jana'i nuun ndisaa ma tundo'o ña ni nde'e ma ña'a nduva'a tondo ña nandi yu'u kua'a' yuta ikan. ²Vati taku ma ndra kùu Rey ña iyo ma nuñu'u' ñuñivi jā'a ndra iin kuati ti kī'vi ndra chi'an, ta ma ndian iyo nuñu'u' ñuñivi, juuni jā'a na iin kuati ti chīnī na chi'in ma ndixi kini ña jākanaa ña chi'in ma ña tondo ña —kàti yi chi'in.

³Ta ikan jan ma Tati Í Ndioo jā'a yi ña ndē'i ma tañu ñuma'nai iin tati va'a ña chāndaka yi yu'u ma iin tichi ku'u, ta ikan ndē'i iin ña'a ña yòsoan chata iin ma kiti xaan color kua'á, ña ninii ma chata ri iyo ma tu'un ña kà'an ti'ini chata Ndioo. Ta iyo ucha xini ri, ta uchi ndiki ri ndia. ⁴Ta ma ña'a ikan ñu'an ja'ma yatin color, color ndaa ta kua'á, ña nduva'a vii ndova'a ña chi'in maaaa oro, ta yuu tacha, ta chi'in ma perla ndia. Ta juuni nda'a ña iin ko'o oro, ña chītu yi chi'in maaaa ma kuati jā'a ña, vati iin ña ya'a tondo kùan. ⁵Ta ma te'e nuan iyo iin ma tu'un ña kà'an xe'e ña, te'en kà'an yi: "Yu'u kùu ma ñuu ka'nu nàni Babilonia, ta kùu ma ma'á ma ñivi ña'a tondo, chi'in tandi'i ña xaani na chi'in kuati ña iyo ma nuñu'u' ñuñivi", kàti ma tu'un xe'e ikan. ⁶Ta ora ndē'i ña, tajan chā'a ndioi kuenda ña ma ña'a ikan chīnī ña chi'in ma níí ma ndian chā'nian, ndian kùu ñivi Ndioo, ndian ya'a íí, ndian kàtitu'un cha'a' ma Racha'nu Jesuu. Yakan va ndava kuà'an animai ora ndē'i ña. ⁷Takan kūu tajan te'en nāka'an ndio ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo chi'in:

—¿Ta naja ndava kuà'an animaun? Va vitin ni katitu'in nuun naja kua kùuni ma tu'un xe'e ña ndiso ña kà'an yi, ta ma kiti xaan ña yosoan, ña iyo ucha xini, ta uchi ndiki. ⁸Taku ma kiti xaan ka'nu ña ndē'un, ndicha ña chīyo ri niku, va vitin tūva ri. Va chani kee ndiko ri ma yavi nduva'a kunu, ta iti' nuu, ni ku'un ri ma nuu ni naa ri endeeni. Ta iyo iin tutu Ndioo ña kà'an yi ma sivi ma ndian ni koo endeeni chi'in ra. Ta ma ñivi iyo ñuñivi ña tūvi iyo ma sivi na nuu ma tutu ikan, nda ora ña Ndioo jātuvu ra ma nuñu'u' ñuñivi, ndisaa ndiakan ndava ni ku'un tati na ora ni nde'e na ma kiti ikan, vati rikan chīyo ri niku, va vitin tūva ri, ta ni chaa iin kivi ña ni ke-ta ndiko ri.

⁹I'ya kùu ma nuu ni nde'o nda yo iyo chinituni. Ma ndi ucha xini ma kiti xaan ikan, yakan kùu ma ucha yuku nuu nandi ma ña'a tondo ikan. ¹⁰Ta juuni ma ucha xini ña kùu ma ucha Rey ndia. Uvaa ña u'un ta'an ma ndra kùu Rey i'ya cha chī'í ndra, ta uvi ga ndra takā'an kuvi: iin ra va chà'nda tiñu ma vitin, ta inga ra, va takāaga kichaa. Va ma ora ni kichaa ra, na tōve kua'a' tiempu ña ni koo ra ka'nda ra tiñu. ¹¹Vati ma kiti xaan ña chīyo taji'na ña tūva ri vitin, rikan kùu ra ma Rey una, ña ni kuu ra cha'a' uvi ti juuni kūu ra iin ra tañu ma ndi ucha ta'an ma Rey niku. Ta ora ya'a ña kùu

ra rey nundani, tajan ni ku'un ra ma iti' nuu ni naa ra endeeni.

¹²Ta ma uchi ndiki ri ña ndē'un, yakan kùu ma uchi ta'an ma ndra kùu Rey ña takā'an kicha'a ka'nda tiñu, va ni ka'nda ndra tiñu nundani ta indukuni chi'in ma kiti xaan ikan ndia. ¹³Ta ma ndi uchi ta'an ma ndra kùu Rey ikan, inuu kua chānini ndra chi'in ma kiti xaan ikan, ta ni ku'va ndra tiñu nuu ri, ikan na ka'nda ri tiñu. ¹⁴Tajan ndiakan kùu na ña ni kanita'an na chi'in ma ra kùu mvechala, va ma ra kùu mvechala ni jakanaa ra na, ti maa ra kùu chito'o kuxini nuu tandi'i ma ndracha'nu, ta juuni kùu ra Rey kuxini nuu tandi'i ma ndra kùu Rey. Ta ndisaa ma ndian iyo chi'in ma ra kùu mvechala, ndisaa ndiakan kùu ma ndian kāna Ndioo kuenda ra, ta juuni ndiakan kùu ma ndian kāchin ra, ta ndian ndicha ña kuà'an na iti' ra takua kùuni ra.

¹⁵Ta juuni te'en nāka'an tuku ma tati ikan chi'in:

—Ta ma yu'u kua'a' yuta ikan nuu nandi ma ña'a tondo kùu ra' kua'a' ñuu, ta kua'a' ñivi. Ta ndiakan siin siin tu'un kà'an na, ta siin siin ñuu kichi na ndia. ¹⁶Ta ma kiti xaan ikan chi'in ndi uchi ndiki ri ña kùu yi ma uchi ta'an ma rey, ndisaa ndiakan nduva'a kayuni na chi'in ma ña'a tondo, vati ni kindaa ndi'i na tandi'i ma ña iyo nuan, chi'in ja'ma ña, nda kati kindoo vitian. Ta ikan jan, ni kachi na ma kuñuan ta ma ña kindoo ni ka'mi ndio na yi chi'in ñu'ú. ¹⁷Takan ni kuu yi ti ma Racha'nu Ndioo jā'a ra ña na ndo'iin ma ndi uchi ta'an ma ndra kùu rey ma kua chānini ndra. Cha'a' yakan kùu yi ña ndrakan inuuni kua chānini ndra ña chā'a ndra ma tiñu nuu ma kiti xaan ikan, ikan na ka'nda ri ma tiñu nda kati chinu ma tu'un ña kà'an ma Racha'nu Ndioo. Ti takan kùuni ra ña na kuu yi. ¹⁸Ta ma ña'a ña ndē'un, yakan kùan ma ñuu ka'nu. Ta chà'nda ña tiñu nuu iyo ma ndra kùu rey nuu tandi'i ñuu ña iyo ma nuñu'u' ñuñivi —kàti yi.

Nuu nàa ma ñuu ka'nu ña nàni Babilonia

18 Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ndē'i inga tuku tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña vāchi nuu yi iti' andivi chi'in kua'a' ndatu yi ña endee ndōtacha ma nuñu'u' ñuñivi jā'a ña nduva'a tacha yi. ²Tajan te'en kā-nachaa ni'i yi:

¡Cha kēkoyo ñuu ka'nu nàni Babilonia!

¡Ndicha ña cha kēkoyo yi!

Vitin va cha ndākuu yi maaaa ve'e nuu kuàkundi xe'e kua'a' nuu tati xaan, ta nuu iyo maaaa taka saa kini takua kùu chii chi'in inga kiti xaan ndia.

³Vati juu yi jātivi yi tandi'i ma ndian iyo ma ñuu kandii nuu yi,

ta tandi'i inga ma ndian iyo ma nuñu'u' ñuñivi, chi'in ma ndixi ña jākanaa ma ña'a tondo cha'a' ma ña kini jà'a na chi'an.

Ta nda ma ndra kùu rey ña iyo nuñu'u' ñuñivi, kī'vi ndra chi'an.

Ta ma ndra kuà'an kuaxiko ña iyo ma nuñu'u' ñuñivi, ma ñuu Babilonia ikan, ndōkuika ndra jà'a ma ña'a tondo ikan,

ti ya'a kua'a' jāta ña nuu ndra chi'in ma xu'un' ña jākanaa ña ndia kàti yi.

⁴ Ta juuni iti' andivi chīñi ma ña kà'an ma Racha'nu Ndioo, ta te'en kà'an ra:

—Tandi'i nda ndyo'o ña kùu ñivi, na kee ndo ma ñuu chiña, koto kùta'an ndo chi'in na ta indukuni jà'a ndo kuati takua jà'a na ti tu ja'a ndo takan indukuni ni nde'e ndo tundo'o takua ni nde'e na tundo'o ndia.

⁵ Vati ma kuati ña jà'a ma ndian iyo ñuu ikan, nduva'a cha ndokua'a yi, ña ndava cha chāa yi ma nuu iyoiti' andivi, ta cha iyo tu'vai jakutuni na cha'a' ma kuati ña jà'a na.

⁶ Yakan va na ku'va ndo nuan juuni ma ña kini ña chā'a ña nuu ma inga ñivi, ta uvi cha'a' ga, na jande'e ndo ma tundo'o ña, takua jānde'an ma tundo'o ma inga ñivi.

Ta uvi cha'a' ga na jakanuu ndo ma ndixi xaan, ikan na ndakuu xaan ga ra', ta ku'va ndo ra' ko'o ña indukuni takua jā'a ña ma ora jākanuu ña ra' ta chā'a ña ra' nuu ma inga na.

⁷ Ta juuni na jande'e ndo tundo'o ña ta nda'yu ndoo ña, cha'a' ma ña jā'a ña ña ya'a kutayian ña jāndokuika ña chi'in juuni maa ña, vati te'en chàniini ña chi'in ma chinitunian: "T'ya nàndj takua nandi iin ma ña kùu reina, vati yu'u yòve ña nda'vi kùu ta ni tòve ni nde'i tundo'o", takan chàniinian.

⁸ Ta cha'a' yakan kùu yi ña tichi iin kivini, nduva'a ka'nu tundo'o ni nde'e ma ña kùu ñuu Babilonia, ti ni koo tuxa'ini chi'an, chi'in tama', ta kùu ñivi meru ña, ta ni kuaku ndioan cha'a' ndian cha chī'í, ta ni kayuan. Vati ma Racha'nu Ndioo ra ya'a iyo ndatu, nduva'a ka'nu ra kùu ra, ta ni jakutuni ra ña cha'a' ma kuatian.

⁹ Tajan ma ndra kùu Rey ña kī'vi chi'an ta ndōkuika ndra jà'a ma ña kuika ña, va ora ni ku'va ndio ndra kuenda ña tā'an chi'an ora nde'e ndra ma ñu'ma nuu kàyu ña, ni kuaku ndra ma cha'a' ña. ¹⁰ Ta ndrakan ni jachika ndio ndra ndra ma nuu ndè'an tundo'o, ti ya'a ndasi ndra. Ta te'en ni ka'an ni'i ndio ndra chi'in ma tu'un i'ya:

—Yo'o ñuu ka'nu Babilonia, jnda'vi ta'un ña ya'a ndè'un tundo'o chi'in ma ñiviun!, vati tichi iin orani kùu yi ña ndī'un jà'a ña jākutuni Ndioo ñyn.

¹¹ Tajan nda ma ndian chā'an chāxiko ma ñuu ka'nu ikan, juuni ni kuaku na. Ta ni kindoo nda'vi na cha'a' yi, cha'a' ña tūva ni koo nī'iin ndian kùu jata ndatiñu nuu na. ¹² Ti taji'na ma ñuu Babilonia ikan jāta na kua'a' oro, plata, yuu vii, yuu tacha, ta ja'ma ya'a va'a, ña ku-va'a chi'in linu va'a, chi'in ma ja'ma seda, ña kùu ma color ndaa chi'in ña kua'á ndia, ta chi'in tandi'i nuu ma vitu ña ya'a vii cha'an, ta tandi'i nuu ma ña kuva'a chi'in run, ta chi'in ndatiñu ña kuva'a chi'in nu'u kiti, ta chi'in ma kaa bronze, ta ma kaa vee hierro, ta chi'in ma yuu ña nani marmol ndia. ¹³ Ta juuni jāta na kua'a' karia ma

yukú ña ya'a vii cha'an, ña chàchi yo ta ña tòve chàchi yo, takua kùu ma kanela ta ma xiko kutu, xiko takuii xiko, chi'in yukú nani mirra, olíbano, vinu, cete, ta yuti ña ya'a va'a, chi'in trigu chi'in kua'a' nuu kiti ña chiso karia, ta mvechala, ta kuayu, ta kareta, chi'in nda ñivi kùu musu ña jāta na ndia.

¹⁴ Tajan ma ndian xiko ikan, te'en ni ka'an ndio na chata ma ñivi iyo ma ñuu ikan:

—jCha tūva iyo ndo kuenda jata ndo ma yukú ya'a va'a chi'in chiti chàcho ña chàta'ani ndo niku! Vitin ndicha kuii va cha kēnaa ndi'i ndio ma xu'un' ndo chi'in ma ña kuika ndo. Tūva ni ni'i ndo yi inga cha'a'.

¹⁵ Vati nduva'a ndōkuika ma ndian chā'an chāxiko ma ndatiñu takan ma ñuu ikan niku, va vitin cha jāchika ndio na na, cha'a' ña ndasi na ndè'e na ma tundo'o ndè'e na ti koto tā'an na kua tā'an ndiakan. ¹⁶ Tajan chi'in ña nda'vi kùuni na, ta chàku na, te'en ni ka'an ndio na:

—jNda'vi ndo! jNda'vi ndo, ndyo'o ñivi iyo ñuu ka'nu chiña!

Vati ndyo'o kùu ndo ndian chàku'un ja'ma nduva'a va'a ta vii niku,

takua kùu ma ja'ma ña kùva'a chi'in linu ña nduva'a va'a,

tava kùu ma color ndaa, ta color kua'á, ta ndòva'a ndo chi'in mamaa oro,

chi'in yuu tàcha, ta yuu nani perla.

¹⁷ Vati tichi iin orani ña cha ndī'i ndisaa ma ña kuika ndo.

Takua kùu ma ndra capitán ma varku, chi'in ndian kàcha'an tichi run, ta chi'in ndian marineru ña chàkunuu jakuenda, ta inga tuku ma ndian kīin ña chàkunuu tichi ra', ndisaa ndiakan cha jāchika na na ñuu ikan, cha'a' ma ña tā'an yi. ¹⁸ Ta ora ndè'e ndio na ña kèe ma ñu'ma nuu kàyu ma ñuu ikan, tajan te'en kànachaa ndio na chi'in tu'un i'ya:

—Nī'iin ñuu na kùu jandoinduku yi ma kua ka'nu yi chi'in ma ñuu i'ya niku —kàti na. ¹⁹ Takan kùu tajan chōso ndio na yuti xini na, jà'a ña ya'a nda'vi kùuni na, ta kachaku na kà'an na ma tu'un i'ya:

jNda'vi ta'an ma ñuu ka'nu i'ya ña chi'in ña kuika yi!

Jāndokuika yi tandi'i ma ndian iyo varku ma tichi tañu'u,

tichi iin orani kùu yi ña ndī'i yi naa jà'a ña jākutuni Ndioo yi,

²⁰ Yakan va ndyo'o ndian cha iyo andivi,

ta ndyo'o ndian kùu ñivi íí nuu Ndioo,

ta ndyo'o ndian kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo, chi'in ndyo'o ndra kùu tatun Jesuu.

Tandi'i ndo na sii kùuni ndo ti cha'a' ña jàti'ini na chi'in ndo kùu yi

ñā jānde'e ma Racha'nu Ndioo tundo'o ma ñivi ñuu ikan, ta jākutuni ra na.

²¹ Takan kùu tajan iin ma tati ka'nu ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, kāni'i yi iin yuu ña nduva'a ka'nu takua ka'nu iin yuu kuenda mulinu, ta ora jākuuta yi yi ma tichi tañu'u te'en nāka'an yi:

Takua tā'an yuu ka'nu i'ya ña ndī'i nuu yi,

kua ikan ni ndi'i nuu ma ñuu ka'nu Babilonia,
ta tūva ni nde'e na yi inga cha'a'.

²² Vati na tūva ni kata na yaa chi'in arpa ma nuu iyoun,
ni chi'in tuvilu, ni chi'in yutun tivi,
ta tōve ni koo ni'iin ndra jàtiñu ma nuu iyoun,
ta ni ma ña kàyu ja'a ma yuu ka'nu kuenda mulinu ndia.

²³ Na tūva ni ndotacha ja'a ni'iin nuu ma ñu'ú ña tiin nuu iyoun,
ta ni ma ña ni'i jà'a ma nuu iyo viko tanda'a.
Vati ma ndian xiko ña kichi ñuun kùu na ña ya'a iyo ndatu na ma nda nuu ni kuuni ma nuñu'u' ñuñivi niku,
va tava maun tūvi va'a jà'un chi'in ma ña jà'un ña jànda'viña'un ma ñivi kichi ma ninii ka'nu ma nuñu'u' ñuñivi
chi'in ma tu'un kui'na ña jà'un chi'in na.

²⁴ Va taku ndyo'o ndian iyo kuenda ñuu Babilonia,
juuni maa ndo chā'ni ndo ma ndra kà'an chi'in tu'un yu'u Ndioo,
chi'in ma ndian í ña chìnuni tu'un Ndioo,
ta chi'in tandi'i inga tuku ndian chā'ni ndo ma nuu iyo na nda nikuuni ñuñivi.

Nuu chini Xuva tati ñivi ña jàka'nu na Ndioo iti' andivi

19 Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan chīnī ña iti' andivi kichi iin tati kua'a' ñivi ña jàka'nu na Ndioo te'en:
¡Aleluya!

¡Ya'a ga ka'nu ta tacha kùu ma Racha'nu Ndioo yo,
ti juu ra kùu ra ña jàkakú ra yo, ta ya'a iñu'u ra ta iyo ndatu ra ndia!

² Ti uvanuu rakan kùu ra ña jàkutuni ra ma ñivi chi'in ma tu'un ndaa ña kà'an ra.

Vati cha jàkutuni ra ma ña'a nduva'a tondo,
ña chi'in ma ña kini jà'a ña,
cha ndi'i kuu ma ñivi iyo ñuñivi jàtivi ña.
Ta cha'a' yakan kùu yi ña Ndioo jànde'e ra tundo'o ña,
ti chā'nian ma ndian jàkuu tiñu nuu ra.

³ Ta ora yā'a ña kà'an ma tati ikan takan, tajan te'en nàka'an tuku ma ndian ka'iin andivi:

¡Aleluya! ¡Ya'a ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo!,
ti ma ñu'ma endeeni ndaa yi nuu kàyu ma ña'a tondo ikan ndisaa tiempu,
kàti na.

⁴ Takan kùu tajan ma ndi oko kumi ma ndracha'nu,
chi'in ma ndi kumi ndian ndito, chūnandi chiti ndio na nda kati nani ma te'e nuu na nuñu'u', ta te'en kicha'a na kà'an na ña jàka'nu na ma Racha'nu Ndioo ra nandi ma tayu í nuu tà'nda tiñu:

—¡Aleluya! ¡Ya'a ga í kùu ma Racha'nu Ndioo, ta takan na kùu yi, amén! —kàti na.

⁵ Takan kùu ta ma ora yā'a ña kūu takan, tajan nda ma nuu iyo ma tayu í nuu tà'nda tiñu chīnī iin tati ña te'en kà'an:

Na jaka'nu ndo ma Racha'nu Ndioo yo, ndisaa ndyo'o ndian jàkuu tiñu nuu ra

vaji kùu ndo ndiakwati a ndiacha'nu,
va tandi'i ndyo'o ña kùu ndo ndian tiñu'u ndo ra, ta na jaka'nu ndo ra.

Nuu kà'an yi naja kua chīyo ma viko nuu tānda'a ma ra kùu mvechala

⁶ Takan kùu ta juuni chīnī iin tati ña ya'a kua'a' yu'u yi, ña jà'a yi takua ja'a ña nàtu'un kua'a' ñivi, ta takua ora jàkayu tati kua'a' yuta, chi'in takua jà'a ña nduva'a kuu chīnu savi, ña te'en kà'an yi:

¡Aleluya! ¡Ya'a ga ka'nu kùu ma Racha'nu Ndioo chito'o yo,

ra iyo ga ndatu kua nda ndian nikuuni!

Vati kùu ra, ra chà'nda tiñu.

⁷ Na nduva'a sii kuuni yo, ta jàka'nu yo ma Racha'nu yo,

vati cha chàa ma ora ña ni tanda'a ma ra kùu mvechala,

ti ma ñivi ra ña ni kuu ñasi'i ra cha iyo tu'va na kuenda ña tānda'a na chi'in ra.

⁸ Vati ma Racha'nu Ndioo chā'a ra ña na ku'un na jandovii na na chi'in ma ja'ma ya'a va'a ña kuva'a chi'in linu va'a, ña vii ndoo ta tacha ndia.

Ma ja'ma ikan kùuni yi ka'an yi cha'a' ma iti' ndaa ña kuà'an ma ndian kùu ñivi Ndioo.

⁹ Takan kùu tajan te'en nàka'an ndio ma tati va'a chi'in:

—Na taun tu'un i'ya: “Na sii kuuni ma ndian cha jàndakutu'un ma Racha'nu Ndioo ña na ku'un na ma nuu ni koo ma viko tanda'a, ma ra kùu mvechala”, kàti yi.

Ta ora yā'a ña kà'an yi takan tajan te'en nàka'an tuku yi chi'in ndia:

—Tu'un i'ya kùu ma tu'un ndaa ña chatiñu ma Racha'nu Ndioo —kàti yi.

¹⁰ Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan chūnandi chiti ndioi nuu ma tati ikan, kuenda ña jaka'nui yi, ta te'en nàka'an yi chi'in:

—Na jà'un takan, vati juuni kùu uvanuu iin ña jàkuu tiñu nuu Ndioo, indukuni takua kùu maun, chi'in inga tuku ma ndian kùu yaniun ña chìnuni va'a ma tu'un kà'an Jesuu ta kàtitu'un na yi nuu inga ñivi ndia. Na jàka'nun uvanuu ma Racha'nu Ndioo —kàti yi.

Ma tu'un ndaa ña jàna'a Jesuu nuu na chà'a yi ma ndatu nuu na kuenda ña na kuu ka'an kachin na ma tu'un Ndioo nuu ma ñivi ta'an na.

Ma ra yoso ma kuayu color kuichin

¹¹ Takan kùu tajan kani'i nui iti' andivi, ta ndē'i ña nùna ma andivi. Ta ikan ndē'i ña kēta iin kuayu kuichin, ta ma ra yoso ri nàni ra: iin ra ndaa ta ndicha kuu. Vati chi'in tu'un ndaa jàkutuni ra kuati, ta kànita'an ra cha'a' ña ndicha. ¹² Ta ma tinuu ma ra yoso ma kuayu kuichin ikan, tacha yi takua tacha ma yaa ñu'ú. Ta ma xini ra ka'iin kua'a' korona, ta ikan iyo ma sivi ra ña uvanuu maa ra chito. ¹³ Ta ma ja'ma chiti yi níi, ta ma sivi ra, va kùu yi Ma Tu'un Ndioo. ¹⁴ Ta ma ndian jandaru ña iyo iti' andivi, ndian ñu'u ma ja'ma ya'a va'a ña kuva'a

chi'in linu va'a, ya'a vii ndoo yi, ta kuichin yi. Ndiakan kùu na ndian ya'a ndikun na ra chi'in ma kuayu kuichin ña yoso na. ¹⁵ Ta ma tichi yu'u ma ra yoso ri kēe ndio ma machiti ya'a xaan, vati chi'in yi ni jatakue'e ra ma ñivi kua'a' ñuu. Ta ni ka'nda ra tiñu nuu na chi'in ma kaa kuiin. Ta juuni ni jakutuni ra ma kuati na takua jà'a iin ra naku'ni ma uva ora chàñu ra chata vu. Ta ikan na ku'va na kuenda ña ya'a kayuni ma Racha'nu Ndioo, ra ya'a ñyo ndatu chi'in na. ¹⁶ Ta ma chata ma ja'ma ñu'u ra, chi'in ma soko ra te'en kà'an yi: "Rey ra kuxini nuu ma ndra kùu rey, ta chito'o kuxini nuu ndisaa ma ndracha'nu."

¹⁷ Ta ora yā'a ña kùu takan, tajan ndē'e ndioi iin ma ra kùu tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña ndaa yi nuu ndií. Ta ma tati ikan te'en nānda'yu ni'i yi nuu tandi'i kuii nuu ma saa takua kùu chii ña chàchi sa'an ña ndàti kachika iti' andivi:

—Na kuti'vi ta'an ndo, ta kichi kachi ndo ti ma Racha'nu Ndioo ni ja'a ra iin viko ka'nu kuenda ña ni kuxini ndo. ¹⁸ Vati ikan kùu ma nuu ni kachi ndo sa'an ma ndra kùu rey, chi'in sa'an ma ndra jandaru kuxini nuu ma ndra jandaru, chi'in sa'an ma ndra'ii ña ya'a tayi kùuni, ta sa'an ma kuayu chi'in ma ra yoso ri ndia. Ta tandi'i kuii inga nuu ma sa'an, takua kùu ma sa'an ndian chàkunuu nuu nuna, sa'an ma ndian kùu musu, ta sa'an ndiakwati chi'in ndian chandee ndia.

¹⁹ Takan kùu ta ikan jan, ndē'e ndioi ma kiti xaan nunuu, chi'in ma ndra kùu rey ña jà'a kuati ñuñivi, chi'in ndisaa kuii ma ndra kùu jandaru ndra ma ora kùti'vi ta'an ndra kuenda ña kànita'an ndra chi'in ma ra yoso ma kuayu kuichin, ta chi'in ma jandaru ra. ²⁰ Va ma ra yoso kuayu kuichin jākanaa ra ma kuati. Tajan tīin ndio ra ma kiti xaan ikan, ta juuni tīin ndio ra ma tati xaan ña ja'anián' ña ka'án' chi'in tu'un yu'u Ndioo ña jà'a kua'a' ndatu ka'nu kuenda jakuán' tiñu nuu ma kiti xaan nunuu ikan, ta kuenda janda'viña'án' ndisaa ndian cha chā'a ndio na ña na koo ma tuni ma kiti xaan ikan na, ndian cha kīcha'a ndio na jàka'nu na ma na'na ri. Tajan ma ra yoso kuayu kuichin, jākoyo ndito ndio ra ma ninduvi ma ndiakan tichi ma lakuna nuu tīin ñu'ú chi'in ma azufre. ²¹ Ta ndisaa ma inga ndian kùu jandaru ma kiti xaan ikan, va chī'í na jā'a ma machiti ña kēe yu'u ma ra yoso ma kuayu. Tajan ma chii chāchi ndio ndri ma kuñu na nda kati chitu va'a ma chacha ndri.

Iin mii kuiya kùu yi ña chūndikun ma kui'na Satanaa, jà'a ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo

20 Ta ora yā'a ña kùu takan, tajan ndē'i ña vāchi nuu iin tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ma iti' andivi, nda'a yi iin ndatiku ña nuna ta kasi ma yuve'e yavi nduva'a kuii kunu, ta juuni nda'a yi iin karena nduva'a kuii ka'nu. ² Ma tati ikan kùu yi ña chū'ni yi ma kiti xaan ña tivi ñu'ú ña juuni kùu ma koo tati ña chīyo taji'na, ta ña juuni kùu ma kui'na chi'in sivi Satanaa. Va chi'in ma karena ikan chū'ni ndio tati va'a ikan ñán' kuenda iin mii kuiya. ³ Tajan ma tati ikan kùu yi ña jàku'ún yi ma kiti xaan ikan ma tichi soko kunu, ta chāsi yi ma yuve'e

chi'in ndatiku nda'a yi, ikan na tūva janda'viña'án' ma ñivi iyo ñuñivi kuenda iin mii kuiya. Ta nda ora cha yā'a ndio ma iin mii kuiya, tajan kuu jaña ndikoán', va kuenda tia tiempuni.

⁴ Ta ora yā'a ña kùu takan, tajan ndē'i iin nuu tà'nda tiñu, nuu ka'iin ma ndian nī'i ndatu kuenda ña kùu jakutuni na ma kuati ñivi. Ta juuni ikan ndē'i ña ka'iin anima ma ndian tā'nda xini cha'a' ña kàtitu'un na ma tu'un Jesuu, chi'in ma tu'un Ndioo. Tandī'i ma ñivi ikan kùu na ña tūvi nī jaka'nu na ma kiti xaan ikan, ni ma na'na ri ndia. Ta ni tūvi nī cha'a na ña koo tuni ma te'e nuu na a iin chiyo nda'a' na. Ta juuni ndē'i ña nātaku ndiko na, ta chā'nda na tiñu chi'in Cristu, kuenda iin mii kuiya. ⁵ Ña'a kùu ma cha'a' nunuu ña nātaku ma ndian chī'í. (Va ñyo inga ma ndian chī'í ña ni natakun ndiko na, va nda ora ya'a ji'na iin mii kuiya.) ⁶ Na sii kuuni ma ndian íí ña nātaku ma cha'a' nunuu, vati ñivi Ndioo kùu na! Ta ndiakan cha kakú na ikan na töve ni kuvi na ora chī'i ñivi cha'a' uvi, ti ma ña jā'a ña chī'í ñivi cha'a' uvi töve ni jakesiin yi na nuu Ndioo, ti ndiakan ni kuu na sutu ma Racha'nu Ndioo, chi'in ma Racha'nu Cristu, ta ni ka'nda na tiñu chi'in ra nuu chà'nda ra tiñu kuenda iin mii kuiya.

⁷ Ta ma ora cha chīnu ndio iin mii kuiya, tajan ma Racha'nu Ndioo ni ku'va ra ña ma kui'na ni ndachi ndioán' ma nuu indián' tichi yavi kunu, ⁸ ta ni kee ndioán' janda'viña'án' ndisaa ñivi ñyo ñuu nāni Gog chi'in ñuu nāni Magog, ña kùuni yi ka'an yi ninii ka'nu nuñu'u' ñuñivi. Ma kui'na ni jati'vi ta'an ndioán' ma ñivi, ikan na kuu na jandaru ra ña chà'ndán' tiñu nuu na. Ta nduva'a kua'a' na ñyo, takua kua'a' ma yuti ndi'i ndoyo yu'u tañu'u. ⁹ Takan kùu tajan ndāa ndio ma ndian kini ikan naja kua ki'in kandii ma nuñu'u' ñuñivi. Ta endee kavanuu na ma ñuu íí ña Ndioo ya'a kùuni ra nde'e ra chi'in ma ndian íí ka'iin tichi yi ña kùu na ñivi Ndioo. Va Ndioo nda iti' andivi jākoyo ra ñu'ú chata ndian kini ikan, ta ndi'i na kàyu jā'a ra. ¹⁰ Tajan ma kui'na ña jānda'viña'án' na, jàku'un ndio ma tati va'a yi ma tichi lakuna nuu ndu'va ñu'ú chi'in azufre, juuni nuu ka'iin ma kiti xaan, chi'in tati xaan ña jà'ani ña kà'an yi ma tu'un yu'u Ndioo. Ikan kùu ma nuu nduva'a ndē'e ndio na tundo'o nduvi ta niñuu, ta endeeni.

Ma nuu ndi'inia ña Ndioo jàkutuni ra ma kuati ñivi

¹¹ Ta ora yā'a ña kùu takan, tajan ndē'i iin tayu kuichin ka'nu nuu tà'nda tiñu, chi'in iin ra nandi tichi yi ña juuni ma nuu nde'e ra nandi ra ta iin nāa ndi'ini ma nuñu'u' ñuñivi, chi'in ma andivi, ta nī'iin yo tūva ni nde'e ndiko yo yi nī'iin chiyo. ¹² Ta ikan jan ndē'e ndioi ña ma ndian cha'nu chi'in ma ndiakwati ña cha chī'í, ña ndaa na nuu Ndioo nuu nandi ra tayu nuu chà'nda ra tiñu, tajan nūna ndio yatin nuu kua'a' nuu ma tutu. Ta tañu ma tutu ikan juuni nūna ma tutu ña kà'an yi ma sivi ndian ni koo endeeni chi'in Ndioo. Tandī'i ma ndian chī'í ikan, Ndioo ni jakutuni ra na, cha'a' ta'ii'iin ma kuati ña jà'a na, takua ndiso ma nuu tutu ra ndia. ¹³ Takan kùu ña ma tañu'u jāchikokani ra' ma ndian chī'í ña kàndoyo tichi ra', kuenda ña na jakutuni ma

Ndioo na, ta indukuni ta'an chi'in tandi'i kuii ma ndian chi'í ña kàndoyo ma nuu ta'nda tiñu kuenda ndian chi'í. Ta takan kũu yi ña ta'ii'in na jākutuni ma Ndioo na, ta'ii'in naja kua kàa ma kuati na. ¹⁴ Ta ora cha yā'a kũu takan, tajan ma tati jākũu tiñu nuu Ndioo, jākoyo yi ma nuu ta'nda tiñu ma ndian ndi' ma tichi lakuna nuu tiin ñu'ú. Ta ma lakuna ñu'ú ndu'va ikan, kũu ma cha'a' uvi nuu ni kuvi na. ¹⁵ Ta ma lakuna ñu'ú ndu'va ikan kũu yi ma nuu jākoyo yi tandi'i ndian tũvi ndiso sivi nuu ma tutu Ndioo ña kà'an yi yo ni koo endeeni chi'in ra.

Andivi chaa chi'in ma nuñu'u' ñuñivi chaa

21 Ta ora yā'a ña kũu takan, tajan ndē'e ndioi iin andivi chaa chi'in iin nuñu'u' ñuñivi chaa, vati ma andivi nunuu chi'in ma ñu'u' ñuñivi nunuu, cha nāa yi chi'in tañu'u ndia. ² Tajan ndē'i ña ma ñuu íí ña kũu ma ñuu Jerusalén chaa, ña vāchi nuu yi iti' andivi nuu ñyo ma Racha'nu Ndioo, ña nduva'a vii ndova'a yi takua kàa iin ñivi ña'a ma ora tãnda'a ña ña nduva'a vii ndova'a ña kuenda ma ra ni kundaka ña. ³ Takan kũu tajan ma iti' andivi chĩn̄i iin tati ña te'en kãnachaa ni'i yi: —Na nde'e ndo ti i'ya kũu ma ve'e nuu ñyo Ndioo chi'in ma ñivi, vati cha ndō'iin ra chi'in na, ta ni ja'a ra ña na kuu na iin ñuuni ma chi'in ra ti maa ra kũu ra ña ni koo ra chi'in na vati uvanuu Ndioo kũu ra kuenda ña jãka'nu na ra. ⁴ Vati maa ra kũu ra ña ni janatii ra ma takuui tinuu na ti na tũva ni kuvi na, ta na tũva ni kuaku na, ta ni ña nda'vi kũuni na, ta tũva ni nde'e na tundo'o ndia. Vati ma nuñu'u' cha'nu chi'in ndisaa ma ña kini ñyo yi niku cha nāa yi.

⁵ Tajan ma ra nandi ma nuu ñyo ma tayu íí te'en nãka'an ra:

—Na nde'e ndo ti yu'u kũu ma ra jãndochaa tandi'i kuii nakuyi —kãti ra.

Ta juuni te'en nãka'an tuku ra chi'ĩn ndia:

—Na taun yi vati tu'un i'ya kũu ma tu'un ndicha, ta ma tu'un ndaa ña ñyo yi ña chinuni ndo —kãti ma Racha'nu.

⁶ Ta ora cha yā'a ña kũu takan, tajan te'en nãka'an tuku ra chi'ĩn:

—Vitin va cha chĩnu ndisaa yi. Vati yu'u kũu ma ra nunuu ta ma ra nuu ndi'inia, takua kũu ma letra A chi'ĩn Z. Vati tu ñyo nda yo nãtii takuui, ta yu'u saan̄i ni ku'vai ma takuui ko'o na nuu kãna ra', ikan na koo na endeeni chi'ĩn. ⁷ Ta tu ñyo iin ndian ndyo'o kũndee jakanaa ndo ma kui'na, tajan ndisaa ma ña va'a ña ñyo chi'ĩn i'ya, tundeeni ndo ni kũu yi. Ta yu'u ni kui Ndioo ndo ta maa ndo ni kuu ndo se'i. ⁸ Va taku ma ndian ndasi, ta jãña na ma itj, chi'in ma ndian tũvi chinuni tu'in, chi'in ndian ndokini cha'a' ma kuati ka'nu ña jã'a na, ta chi'in ndian chà'ni ñivi, chi'in ndra k'vi chi'in ñivi ña'a yũvi ñasi'i, ta ñivi ña'a ña k'vi chi'in ndra'ii yũvi ii, chi'in ndian chà'tani jatakue'e ñivi chi'in tati xaan, chi'in ndian jaka'nu yutun íí, ta chi'in tandi'i ma ndian jãnda'viña'a. Ndisaa ndiakan ni ku'un na ma andaya' nuu nduva'a tiin ma ñu'ú chi'in azufre. Yakan kũu ma cha'a' uvi ña ni kuvi na.

Nuu kà'an yi cha'a' ñuu Jerusalén ñuu chaa

⁹ Ta ma ndi ucha ta'an ma tati va'a Ndioo ña nda'a yi ndi ucha ta'an ma ko'o ña chitu yi chi'in ma ucha nuu ma tundo'o nuu ndi'inia, tajan tañu ndiakan kichi iin yi, ta te'en nãka'an yi chi'ĩn:

—Na kichiun nuu ndai i'ya, ti i'ya ni jana'i nuun nda ña kũu ñasi'i ma ra kũu mvechala.

¹⁰ Tajan ma Tati Íí Ndioo jãna'a yi ma tañu ñuma'nai, ña ndē'i iin tati ña jākũu tiñu nuu Ndioo, ta chãndaka yi yu'u ma siki iin yuku ya'a sukun. Ta ikan jãna'a yi nui naja kua kàa ma ñuu Jerusalén íí ta ka'nu ma ora vāchi nuu yi iti' andivi nuu ñyo ma Racha'nu Ndioo. ¹¹ Ta ma ñuu ka'nu ikan nduva'a tãcha yi, ti xinda'vi Ndioo kũu yi, ña vii kàa yi, takua kàa ma yuu nduva'a vii, chi'in takua kàa ma yuu nãni jaspe ña juuni nduva'a vii tacha yi, takua kàa ma inu ndia. ¹² Ta ninii nuu chikonuu yu'u ma ñuu ka'nu, ikan ndē'i ña endee chikonuu yi ña ndasi yi chi'in korayu ña nduva'a sukun, ta uchi uvi yuve'e yi ndia. Ta ta'ii'in ma yuve'e ñyo iin ma tati ña jākũu tiñu nuu Ndioo ña jakuenda yi yi. Ta ma yuve'e juuni ñyo sivi ma ndi uchi uvi ma ndracha'nu ña kũu tatá ma ñivi ñuu Israel ma taji'na. ¹³ Ta juuni ñyo uni yuve'e yi ma ndi kumi chiyo yi. ¹⁴ Ta ma korayu ña ndasi ma yu'u ñuu ka'nu ikan, ka'iin uchi uvi ma yuu na'nu cha'a' yi, ta chata ma yuu ikan, ka'iin ndi uchi uvi sivi ma ndra kũu tatun ma ra kũu ma mvechala.

¹⁵ Tajan ma tati ña jākũu tiñu nuu Ndioo, ma ra kà'an chi'ĩn, nda'a ra iin yutun kuii ña kuva'a yi chi'in oro kuenda ña tiku'va yi ma ñuu ka'nu ikan, chi'in ma korayu ta yuve'e yi ndia. ¹⁶ Ta ñuu ka'nu ikan iin ku'va ni kua ki'in yi. Takan kũu tajan tiku'va ndio ma yi ma ñuu ka'nu ikan chi'in ma yutun nda'a yi, ta kēta yi: Uvi mii uvi cientu kilometru. Ta ma iti' kani yi, iti' sukun yi, ta iti' ki'in yi, indukuni kua chikuku'va yi. ¹⁷ Takan kũu tajan tiku'va ndio yi ma korayu. Ta kēta yi: Iin cientu uvi xiko kumi iki nda'a yo kũu yi chi'in ma ku'va ña chãtiñu ma ñivi taji'na.

¹⁸ Ta ma korayu kũva'a yi chi'in yuu ña nãni jaspe. Ta ma ñuu ka'nu ikan kũu yi maaaa oro, ña vii kuichin yi takua kàa ma inu. ¹⁹ Takan kũu ta tandi'i nuu ma yuu vii ña kũva'a ka'iin cha'a ma korayu ikan, te'en kũu yi: Ma yuu nunuu, kũu ma yuu jaspe, ta ma ña uvi, kũu ma yuu zafiru, ta ma ña uni, kũu ma ágata, ta ña kumi, kũu ma yuu esmeralda, ²⁰ ta ma ña u'un, kũu ma yuu ónice, ta ña iñu, kũu ma yuu cornalina, ta ña ucha, kũu ma yuu crisólitu, ta ña una, kũu ma yuu berilu, ta ma ña iin, kũu ma yuu topaciu, ta ña uchi, kũu ma yuu crisoprasu, ta ma ña uchi iin, kũu ma yuu jacintu, ta ma ña uchi uvi ña kũu ma yuu nuu ndi'inia, va kũu ma yuu amatista. ²¹ Ta ma ndi uchi uvi yuve'e yi, kũu ma uchi uvi ma yuu ña nãni perla, ti ta'ii'in ma yuve'e ikan kuva'a yi chi'in iin ma yuu perla. Ta ma kaai ka'nu ña chà'nda java ma tichi ñuu ka'nu ikan, kuva'a yi chi'in maaaa oro, ña ya'a kuichin kàa yi takua kàa ma inu.

²² Ta tũvi nĩ nde'i nĩ'iin veñu'u ma tichi ñuu ikan, vati uvanuu ma Racha'nu Ndioo, ra ñyo ndatu ga, chi'in ma ra kũu takua kũu ma mvechala, rakan kũu ma veñu'u

na. ²³ Ta ma ñuu ka'nu ikan, tüvi chiniñu'u yi ña jàtuun ma nikandii yi, ta ni ma yoo ndia, vati ma ra ni jàtuun yi kùu ma Racha'nu Ndioo, ta ma ñu'ú ikan, kùu ma ra kùu takua kùu ma mvechala. ²⁴ Ta tandi'i ma ñivi iyo tandi'i ma ñuu iyo ñuñivi, ni kakunuu na nuu jatuun yi ma ñuu ka'nu ikan. Ta ma ndra kùu rey ña iyo ma ñuñivi, ni ku'va ndra ndra tandi'i kuii ma ña kuika ndra nuu ma ñuu ka'nu ikan, ta ni tiñu'u ndra yi. ²⁵ Ta ma ndisaa ma yuve'e yi na töve ni ndasi yi ma ora nduvi cha'a' ña töve ni koo chani kuaa. ²⁶ Vati juuni tandi'i ñuu ni ku'va na ña kuika na nuu ma ñuu ikan, ta ni tiñu'u na yi. ²⁷ Va töve ni ki'vi ma ñuu ikan ndisaa ndian kini chi'in ndian jà'a kuati. Ta juuni töve ni ki'vi ndian xaani a ndian jàka'nu yutun íi chi'in ndian jànda'viña'a. Vati uvanuu ma ndian ni ki'vi ma ñuu ikan, kùu ma ndian ka'lin sivi nuu ma tutu ra kùu mvechala ña kà'an yi, yo ni koo endeeni chi'in ra.

22 Ta ora yā'a ña kūu takan, tajan ma tati ikan jā-na'a ndio yi nui iin yuta takuui kuichin takua kàa inu ña chà'a ra' kivi koo yo, ña kèe ra' ma nuu iyo tayu íi nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ma ra kùu takua kùu mvechala. ² Ta ma ma'ñu ma kaai ka'nu ña ya'a ma tichi ñuu ka'nu, chi'in ninduvi chiyo ma yu'u yuta, ikan ndē'i ña kuàkua'nu ma yutun chà'a kivi koo yo, ta chà'a chiti chàcho uchi uvi cha'a' iin kuiya, ña kùuni yi ka'an yi ña chà'a run chiti nani yoo. Ta juuni va'a ma nda'a' run kuenda ña jànda'a yi tandi'i ma ñivi iyo ñuñivi. ³ Taku ma ñuu ikan töva ni koo ni'iin ña kini a ñivi kini ña töve chàta'ani Ndioo ña na koo na. Ta ma tayu íi nuu chà'nda Ndioo tiñu chi'in ma ra kùu takua kùu ma mvechala, ni koo ndio ra ma ñuu ka'nu ikan, ta ikan ni jaka'nu ndio ma ndian kùu ñivi ra ra, ndian jàkuu tiñu nuu ra. ⁴ Ta ndisaa na ni nde'e na ma nuu va'a ra, ta ma sivi ra ni kindoo yi ma te'e nuu na. ⁵ Ma ikan töve ni koo chanikuaa, ta ma ndian ni koo ñuu ikan, na töve ni kuniñu'u na ñu'ú nda'a, ta ni ñu'ú nikandii, vati maa ma Racha'nu Ndioo kùu ra ña ni jatuun ra ñu'ú nuu na. Ta takan kùu yi ña ni ka'nda na tiñu ma ikan ndisaa tiempu.

Chani kuyatin kichaa Jesucristu

⁶ Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo nui:

—Tu'un ndicha kùu ma tu'un i'ya, ta iyo yi ña kundee-niun yi. Vati ma Racha'nu Ndioo cha'a' ndatu ra ña kàti-tu'un ma ndra kà'an tu'un yu'u ra, rakan kùu ra ña tachi yu'u ña kùu ma tati ña jàkuu tiñu nuu ra ña na jana'i nuun ma ña chakuyatin kichaa.

⁷ Takan kùu tajan te'en nāka'an tuku ma Racha'nu: —Chani kuyatin kichai! ¡Na sii kuuni tandi'i ndyo'o ndian jàchi'in ña kà'an nuu ma tutu Ndioo i'ya!

⁸ Yu'u Xuva, ndē'i ta chīnj ma tu'un i'ya. Ta ora cha yā'a ña ndē'e ndioi yi, tajan chūnandi chitj nuu ma tati ña jàkuu tiñu nuu Ndioo ña kà'an chi'in, ta kīcha'i jàka'nui yi. ⁹ Va ma tati ikan te'en nāka'an yi chi'in:

—Na jā'un takan, vati juuni indukuni kùu iin musu Ndioo, takua kùu maun chi'in ndra yaniun ña kà'an

tu'un yu'u Ndioo, ta tandi'i inga tuku ma ndian jàchi'in ña kà'an nuu ma tutu Ndioo. Yakan va, ¡na jaka'nun ma uvanuu Ndiooni!

¹⁰ Ta juuni te'en nāka'an tuku yi chi'in:

—Ña tindii xe'un ma tu'un yu'u Ndioo, ña iyo nuu ma tutu i'ya, vati chani kuyatin kuii jachinu yi ma ña kà'an yi. ¹¹ Va'a ga ña na ku'vaun ña na ja'a ma ndian kini ma ña kùuni maa na. Ta ma ndian jà'a kuati, va'a ga ña na ku'vaun ña na ja'a maa na tiaga kuati. Va taku ma ndian ja'a ña va'a, va'a ga ña na ja'a ga na yi, ta ma ndian iyo íi kuenda Ndioo, na nanduku ga na naja kua koo tiaga íi na kuenda ra. —Takan kàti yi nui.

¹² Ta ma Racha'nu Jesuu te'en kīcha'a ra kà'an ra:

—Ndicha va'a ña chani kuyatin kichai, tajan ma ora ikan ni ku'vai ma ya'vi ndo cha'a' ma naja kua jà'a ma ta'ii'in ndo. ¹³ Vati yu'u kùu ma ra nunuu, ta ma ra nuu ndi'inia, ma nuu kīcha'a yi ta ma nuu ndi'inia, takua kùu ma letra A chi'in ma letra Z.

¹⁴ Na sii kùuni ma ndian ndochaa anima na, vati takan kùu kachi na ma chiti kèe nuu ma yutun ña chà'a kivi koo yo. Ta juuni na sii kuuni na ti ni kuu ki'vi na ma yuve'e ma ñuu ka'nu ikan ndia. ¹⁵ Va takua ma ndian kini ña jà'a kuati, ni kindoo na iti' nuke'e ñuu ikan, chi'in ndian nduvi a jatakue'e, ta ndian k'vi chi'in ñivi yüvi ñasi'i na, ta ndian chà'ni ñivi, chi'in ndian jàka'nu yutun íi ña töve kùu run ma Ndioo ndicha, ta chi'in tandi'i inga tuku ma ndian ya'a chàta'ani janda'viña'a ndia.

¹⁶ Yu'u Jesuu kùu ña tachi ma tati jàkuu tiñu nuu Ndioo, kuenda ña na kàtitu'un kachin yi ndisaa ma tu'un i'ya nuu ma ndian chūnuni tu'in ña iyo kuenda ma ucha ta'an veñu'u. Vati yu'u kùu tata ma racha'nu rey David, ta juuni kùu takua kùu ma chele tacha ña kèta ora na'a —kàti ra chi'in.

¹⁷ Takan kùu tajan te'en nāka'an ndio ma ra kùu Tati Í Ndioo, chi'in ma ndian kùu takua kùu ñasi'i ma ra kùu mvechala:

—Na'a ndo —kàti na.

Ta nda ndian ni kuuni ña taso'o na ora kà'an na takan, na ka'an na:

—Na'a ndo —inga cha'a'.

Tu iyo nda ndian natii takuui, na kichi na i'ya. Na kichi na ta ku'va saanj ma takuui ko'o na ña chà'a kivi koo yo.

¹⁸ Tandii ma ndian taso'o ma tu'un kà'an nuu ma tutu Ndioo i'ya, ña kà'an yi chi'in tu'un yu'u ra, te'en kùunj katitu'un kachin nuu ndo: tu iyo nda ndian tiso ga tiá siki ma kua kà'an yi, juuni ma Racha'nu Ndioo ni tiso ga ra tiá siki ma tundo'o ni nde'e na, va ma tundo'o ña kà'an yi nuu ma tutu i'ya ndia. ¹⁹ Ta tu iyo ndian kindaa ma kua kà'an nuu ma tutu Ndioo ña kà'an yi chi'in tu'un yu'u ra i'ya, juuni ma Racha'nu Ndioo ni kindaa ra nuu na ma ña ni kuu kuenda na ma nuu iyo ma yutun chà'a kivi koo na, ta ni kindaa ra yi nuu na, ikan na kùu koo na ma ñuu íi ka'nu ña kà'an yi nuu ma tutu i'ya ndia.

²⁰ Ta ma ra kàtitu'un kachin ma tu'un i'ya te'en kà'an ra:

—Ndicha, ña chani kuyatin kichai —kàti ra.

Tajan te'en nāka'an ndiko ma ra kà'an cha'a' ma tu'un
i'ya:
—¡Na'a, yo'o Racha'nu Jesuu! Ta takan na kuu yi.
Amén.

²¹ Ta ma Racha'nu Jesuu, na koso ra ma ñamani ra
chata ndisaa ndo. Ta takan na kùu yi. Amén.